

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2021

ELS ORÍGENS DEL SOCIALISME HISTÒRIC

A MALLORCA (1892-1930)

Antoni Vidal Nicolau

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2021

Programa de Doctorat en Història, Història de l'Art i
Geografia

ELS ORÍGENS DEL SOCIALISME HISTÒRIC
A MALLORCA (1892-1930)

Antoni Vidal Nicolau

Director: David Ginard Feron

Tutor: David Ginard Feron

Doctor per la Universitat de les Illes Balears

RESUM

Introducció:

Mallorca desenvolupà a partir de l'últim terç del segle XIX una activitat industrial orientada cap a la producció de béns de consum i els mercats exteriors. Els sectors més destacats foren el tèxtil, el calçat, l'adob de pells, la fusta, entre d'altres. Aquesta indústria feu ús d'una mà d'obra que tenia minsos salaris, llargues jornades laborals i unes males condicions higièniques. Davant aquesta situació a partir del Sexenni Democràtic (1868-1874) aparegueren entitats obreres que defensaven els interessos dels treballadors des d'opcions mutualistes i cooperativistes fins a altres de caràcter més reivindicatiu. A Mallorca aquestes entitats es desenvoluparen dins de l'entorn del republicanisme o de l'anarquisme de la Primera Internacional. Mentre en aquesta primera etapa el marxisme no tengué cap influència a Mallorca, a partir del 1890 amb l'impuls de la Segona Internacional i l'inici de la commemoració de la diada del Primer de Maig les idees socialistes d'influència marxista es desenvoluparen a Mallorca i el 1892 se constituïren les primeres agrupacions socialistes, les de Palma i Manacor.

Contingut:

El socialisme aparegué a Mallorca a partir de l'impuls que la Segona Internacional donà a la celebració de la diada del Primer de Maig amb la reivindicació de la jornada laboral de les vuit hores. El socialisme especialment a Palma es topà amb les actuacions d'elements anarquistes que posaven en qüestió l'estratègia sindical i política que el PSOE defensava. A la vegada, el socialisme també disputà amb el republicanisme els àmbits d'influència sobre la classe obrera. Mentre en el sindical els socialistes mallorquins aconseguiren que les societats obreres adoptassin un caràcter més reivindicatiu, en el polític les candidatures socialistes, tant en les municipals com en les generals, obtenien uns resultats decebedors, molt inferiors als dels republicans. Únicament aconseguiren algun regidor a Palma, Manacor, Lluçmajor, Marratxí, entre d'altres pobles en els casos que majoritàriament s'aliaren o comptaren amb el suport dels republicans. A partir de 1914 els socialistes mallorquins aconseguiren una major rellevància per les seves campanyes contra l'encariment de les subsistències i el paper que tingué Llorenç Bisbal com a regidor a l'Ajuntament de Palma entre 1918 i 1922.

A partir de 1919 els socialistes mallorquins patiren la crisi tercerista que acabà amb l'escissió d'una bona part dels membres de les Joventuts Socialistes i alguns dels seus principals dirigents que fundaren l'Agrupació Comunista de Palma. A la vegada, el 1923 el socialisme mallorquí patí una altra crisi amb l'expulsió de la major part del sector verguista que havia donat suport a la candidatura liberal de Joan March. Durant la Dictadura de Primo de Rivera els socialistes aconseguiren el retorn d'una bona part dels dirigents que havien abandonat la seva militància.

Conclusions:

El socialisme mallorquí es basà especialment en la seva actuació en l'àmbit sindical on aconseguí controlar una bona part de les societats obreres. Se seguia l'estratègia marcada per la UGT i eren partidaris d'assolir acords amb la patronal abans de convocar una vaga d'incerta solució. La seva actuació en l'àmbit polític fou molt més limitada per les dificultats per compaginar la llarga jornada laboral dels seus militants i dirigents amb les tasques polítiques que s'havien d'acometre. Tot i així, destacaren dirigents com Francesc Roca i Llorenç Bisbal. Per altra banda, Alexandre Jaume fou el primer intel·lectual que milità dins les files socialistes i també s'ha de reconèixer la influència que tengué Gabriel Alomar. Durant la dictadura de Primo de Rivera el socialisme es consolidà com a força hegemònica dins els moviments obrers a Mallorca a partir de la inauguració del nou edifici de la Casa del Poble i la constitució de la Federació Balear de la UGT.

Paraules clau: socialisme, Mallorca, moviment obrer, sindicat, eleccions

RESUMEN

Introducción:

Mallorca desarrolló a partir del último tercio del siglo XIX una actividad industrial orientada hacia la producción de bienes de consumo y los mercados exteriores. Los sectores más destacados fueron el textil, el calzado, el curtido de pieles, la madera, entre otros. Esta industria hacía uso de una mano de obra que tenía bajos salarios, largas jornadas laborales y unas malas condiciones higiénicas. Ante esta situación a partir del Sexenio Democrático (1868-1874) aparecieron entidades obreras que defendían los intereses de los trabajadores desde opciones mutualistas y cooperativistas hasta otros de carácter más reivindicativo. En Mallorca estas entidades

se desarrollaron dentro del entorno del republicanismo o del anarquismo de la Primera Internacional. Mientras en esta primera etapa el marxismo no tuvo ninguna influencia en Mallorca, a partir de 1890 con el impulso de la Segunda Internacional y el inicio de la conmemoración de la fiesta del Primero de Mayo las ideas socialistas de influencia marxista se desarrollaron a Mallorca y el 1892 se constituyeron las primeras agrupaciones socialistas, las de Palma y Manacor.

Contenido:

El socialismo apareció en Mallorca a partir del impulso que la Segunda Internacional dio a la celebración de la fiesta del Primero de Mayo con la reivindicación de la jornada laboral de las ocho horas. El socialismo especialmente en Palma se topó con las actuaciones de elementos anarquistas que ponían en cuestión la estrategia sindical y política que el PSOE defendía. A la vez, el socialismo también disputó con el republicanismo los ámbitos de influencia sobre la clase obrera. Mientras en el sindical los socialistas mallorquines consiguieron que las sociedades obreras adoptasen un carácter más reivindicativo, en el político las candidaturas socialistas, tanto en las municipales como en las generales, obtenían unos resultados decepcionantes, muy inferiores a los de los republicanos. Únicamente consiguieron algún concejal en Palma, Manacor, Lluçmajor, Marratxí, entre otros pueblos, en los casos que mayoritariamente se aliaron o contaron con el apoyo de los republicanos. A partir de 1914 los socialistas mallorquines consiguieron una mayor relevancia por sus campañas contra el encarecimiento de las subsistencias y el papel que tuvo Llorenç Bisbal como concejal en el Ayuntamiento de Palma entre 1918 y 1922. A partir de 1919 los socialistas mallorquines sufrieron la crisis tercerista que acabó con la escisión de una buena parte de los miembros de las Juventudes Socialistas y algunos de sus principales dirigentes que fundaron la Agrupación Comunista de Palma. A la vez, en 1923 el socialismo mallorquín sufrió otra crisis con la expulsión de la mayor parte del sector verguista que había apoyado la candidatura liberal de Juan March. Durante la Dictadura de Primo de Rivera los socialistas consiguieron el retorno de una buena parte de los dirigentes que habían abandonado su militancia.

Conclusiones:

El socialismo mallorquín se basó especialmente en su actuación en el ámbito sindical donde consiguió controlar una buena parte de las sociedades obreras. Se seguía la

estrategia marcada por la UGT y eran partidarios de alcanzar acuerdos con la patronal antes de convocar una huelga de incierta solución. Su actuación en el ámbito político fue mucho más limitada por las dificultades para compaginar la larga jornada laboral de sus militantes y dirigentes con las tareas políticas que se habían de acometer. Sin embargo, destacaron dirigentes como Francesc Roca y Llorenç Bisbal. Por otra parte, Alexandre Jaume fue el primer intelectual que militó dentro de las filas socialistas y también hay que reconocer la influencia que tuvo Gabriel Alomar. Durante la dictadura de Primo de Rivera el socialismo se consolidó como fuerza hegemónica dentro de los movimiento obrero en Mallorca a partir de la inauguración del nuevo edificio de la Casa del Pueblo y la constitución de la Federación Balear de la UGT.

Palabras clave: socialismo, Mallorca, movimiento obrero, sindicato, elecciones.

ABSTRACT

Introduction:

Mallorca developed from the last third of the 19th century an industrial activity oriented towards the production of foreign markets. The most prominent sectors were textiles, footwear, leather tanning, wood, among others. This industry made use of a workforce that had low wages, long working hours and poor hygienic conditions. Faced with this situation, from the Sexenni Democràtic (1868-1874), workers' organizations appeared that defended the interests of the workers from mutual and cooperative options to others of a more vindictive nature. In Mallorca these entities developed within the environment of republicanism or anarchism of the First International. While in this first stage Marxism did not have any influence in Mallorca, from 1890 with the impulse of the Second International and the beginning of the commemoration of the May Day festival, socialist ideas of Marxist influence developed in Mallorca and the In 1892 the first socialist groups were formed, those of Palma and Manacor.

Content:

Socialism appeared in Mallorca from the impulse that the Second International gave to the celebration of the May Day festival with the demand for the eight-hour working day. Socialism, especially in Palma, ran into the actions of anarchist elements that questioned the union and political strategy that the PSOE defended. At the same time,

socialism also disputed with republicanism the spheres of influence over the working class. While in the trade union the Mallorcan socialists managed to make the workers' societies adopt a more demanding character, in the political the socialist candidacies, both in the municipal and in the general ones, obtained disappointing results, much lower than those of the republicans. They only got a councilor in Palma, Manacor, Lluçmajor, Marratxí, among other towns, in the cases that mostly allied with or had the support of the Republicans. Starting in 1914, the Mallorcan socialists achieved greater relevance for their campaigns against the rising cost of subsistence and the role that Llorenç Bisbal played as councilor in the Palma City Council between 1918 and 1922. From 1919 the Mallorcan socialists suffered the communist crisis that ended with the split of a good part of the members of the Socialist Youth and some of its main leaders who founded the Communist Group of Palma. At the same time, in 1923 Mallorcan socialism suffered another crisis with the expulsion of most of the Verguista sector that had supported the liberal candidacy of Juan March. During the dictatorship of Primo de Rivera the socialists obtained the return of a good part of the leaders who had abandoned their militancy.

Conclusions:

Mallorcan socialism was based especially on its performance in the union sphere where it managed to control a good part of the workers' societies. The strategy set by the UGT was followed and they were in favor of reaching agreements with the employers before calling a strike with an uncertain solution. Its performance in the political sphere was much more limited due to the difficulties in combining the long working hours of its militants and leaders with the political tasks that had to be undertaken. However, leaders such as Francesc Roca and Llorenç Bisbal stood out. On the other hand, Alexandre Jaume was the first intellectual who was active within the socialist ranks and we must also recognize the influence that Gabriel Alomar had. During the dictatorship of Primo de Rivera, socialism was consolidated as a hegemonic force within the workers' movement in Mallorca from the inauguration of the new building of the House of the People and the constitution of the Balearic Federation of UGT.

Keywords: Socialism, Mallorca, labor movement, union, elections

«Somos honrados trabajadores y únicamente la práctica y la experiencia nos ha enseñado, creemos lo suficiente, para no dejarnos llevar de corrientes contrarias a nuestra causa, y en tal concepto procuraremos siempre dirigir nuestros pasos hacia la organización de la clase trabajadora; dedicaremos especial atención en orientarla; la defenderemos de las asechanzas e injusticias de la clase capitalista; condenaremos todo lo que sea deprimente y borronoso para los trabajadores sin que nos detengan las balandronadas de nadie, sea cual fuere nuestra situación en el trabajo.»

Eleuterio, pseudònim de Francesc Roca.

«Trabajemos», El Obrero Balear, núm. 1, 8 de desembre de 1900, p. 1.

ÍNDEX

1. Qüestions prèvies.....	11
1.1 Definició i justificació del tema.....	11
1.2 Objectius.....	16
1.3 Metodologia i fonts.....	19
1.4 Estat de la qüestió.....	23
2. Introducció.....	49
2.1. La indústria de Mallorca del segle XIX i primer terç del segle XX.....	49
2.2 L'obrerisme de la Primera Internacional i el període posterior a Mallorca.....	54
PART PRIMERA (1890-1913): Aparició i desenvolupament del socialisme.....	59
3. Els inicis del del socialisme a Mallorca (1890-1898).....	59
3.1. La convocatòria del Primer de Maig del Congrés de París de 1889 i l'Ateneu Obrer Mallorquí.....	59
3.2. La consolidació de les idees socialistes a Mallorca. La constitució de les agrupacions socialistes de Palma i Manacor.....	65
3.3. La trajectòria socialista a partir de les convocatòries del Primer de Maig. De l'impuls inicial a la inacció (1894-1899). El Centre Instructiu Obrer.....	69
3.4. Els resultats electorals del socialisme en el darrer decenni del segle XIX. La vinguda d'Antonio García Quejido el 1899.....	72
4. Les bases del socialisme a Mallorca (1900-1905).....	78
4.1 Les entitats socialistes a Palma: L'efervescència societària i les vagues convocades.....	79
4.2 Els intents de consolidar el socialisme a Mallorca i les campanyes de propaganda a la Part Forana.....	96
4.3 Els socialistes i les eleccions.....	106
5. La crisi societària (1906-1909).....	122
5.1 La campanya de propaganda d'Antoni Fabra i Ribas.....	132
5.2 L'acció política de l'Agrupació Socialista.....	140
6. Reorganització obrera i la Conjunció Republicanosocialista (1909-1913). 145	
6.1. La Setmana Tràgica i la Conjunció Republicanosocialista.....	145
6.2 El ressorgiment societari i les iniciatives polítiques dels socialistes.....	160
6.3 L'auge societari de la Part Forana.....	175
6.4 Els socialistes davant les eleccions.....	180
6.5 Els conflictes laborals.....	188
7. La Federació Socialista Balear, la Federació de Societats Obreres del Calçat de Balears i el qüestionament de la Conjunció Republicanosocialista.....	218
8. La dona i el socialisme (1892-1914).....	229
PART SEGONA (1914-1919) Subsistències, conflictivitat laboral i lideratge de Llorenç Bisbal.....	240
9. La conjuntura de la Gran Guerra i el problema de les subsistències.....	240
9.1 Les subsistències.....	243
9.2 La crispació social i els aldarulls.....	259
10. El lideratge socialista de Llorenç Bisbal.....	269
10.1 El plet Estrany-Bisbal.....	269

10.2	La crisi d' <i>El Obrero Balear</i> i la mort de Francesc Roca.....	275
10.3	Les eleccions municipals de 1915 i 1917.....	282
10.4	Llorenç Bisbal, regidor.....	287
11.	La conflictivitat laboral i la jornada legal de les vuit hores.....	290
	.....	290
12.	Dona i Socialisme: El Grup Femení Socialista de Capdepera i la dona a <i>El Obrero Balear</i>	315
PART TERCERA (1919-1923).	Crisis i ruptures dins el socialisme.....	317
13.	Joan March, els socialistes i la Casa del Poble. El debat sobre el verguisme i l'antiverguisme.....	317
14.	Les relacions amb els anarcosindicalistes dins la Casa del Poble i l'escissió comunista.....	341
14.1	El PSOE i el debat sobre la Tercera Internacional.....	357
	El conflicte dels metal·lúrgics de Portopí, la disputa entre socialistes i comunistes.....	396
14.2	Les eleccions de 1919 i 1920.....	402
15.	El socialisme davant les eleccions de 1922 i 1923 i la discòrdia interna	414
15.1.	Les eleccions municipals de febrer de 1922.....	414
15.2	El tercer congrés de la Casa del Poble.....	422
15.3	El socialisme davant les eleccions parlamentàries de 1923.....	440
15.4	La situació dins l'Agrupació Socialista de Palma després de les eleccions parlamentàries d'abril de 1923.....	454
15.5	La dona i el socialisme: Les reivindicacions obreres.....	465
PART QUARTA: El socialisme sota els governs no constitucionals d'Alfons XIII (1923-1930).....		469
16.	La dictadura de Primo de Rivera i el govern Berenguer.....	469
16.1	Els socialistes davant la dictadura de Primo de Rivera.....	469
16.2	Els dos eixos del socialisme, l'edifici de la Casa del Poble i la Unió General de Treballadors de Balears.....	480
16.3	El conflicte en el sector del tèxtil.....	498
16.4	El reagrupament dels socialistes de Mallorca.....	502
16.5	La dona i el socialisme: La difusió de les idees de Maria Cambrils.	521
17.	Conclusions.....	525
18.	Fonts.....	544
19.	Bibliografia.....	545

1. Qüestions prèvies

1.1 Definició i justificació del tema.

Definició

Durant la primera meitat del segle XIX el concepte «socialisme» serà utilitzat amb profusió per tots aquells que proposaren solucions per millorar l'estat de les classes treballadores, sotmeses a unes condicions de vida miserables (llargues jornades de treball, salaris minsos, condicions de seguretat i higiene pèssimes, abús del treball infantil i femení, entre d'altres) i centraren les seves propostes en aconseguir una major igualtat dins una societat que es regia pels principis del liberalisme. La major part d'aquests (Saint-Simon, Owen, Fourier i Cabet entre d'altres) seran definits com a socialistes utòpics, terme elaborat per Engels. Tot i establir propostes diferents i dispars, aquests pensadors aportaren una crítica a la situació social i econòmica del segle XIX i plantejaven la possibilitat d'una igualtat dins la societat en un futur harmònic. Jordi Maluquer de Motes situa el sorgiment d'aquest primer socialisme al final del primer terç del segle XIX com a una crítica al capitalisme liberal.¹

Per la seva banda, gairebé al mateix temps que es produïa la revolució de 1848 aparegué el Manifest Comunista de Marx i Engels que serà la base del que es denominarà marxisme. Aquest plantejament esdevé una teoria filosòfica, històrica i socioeconòmica que parteix del concepte de la lluita de classes i la inevitabilitat de la revolució de la classe obrera per prendre el poder a la burgesia. Definiran els seus postulats com a socialisme científic en contraposició al socialisme utòpic perquè es considerava que aquest últim es basava en propostes idealistes i difícils de realitzar.

En canvi, el socialisme científic es presentava com una anàlisi històrica del concepte de desigualtat en els diferents períodes com fou l'esclavisme, el feudalisme i que en l'edat contemporània havia donat pas al capitalisme, és el que es coneixerà com a materialisme històric. Per a Marx i Engels, el capitalisme havia creat una dualitat burgesia-classe obrera que només podia ser resolta amb una revolució per a que la segona es fes amb el poder i acabàs amb les desigualtats inherents al sistema capitalista. La importància del socialisme científic de Marx i Engels és que conferiren a les idees

---

¹ A més, Jordi Maluquer de Motes afirma que el primer socialisme no sorgí només per la pauperització d'una part important de la societat: «El principal resorte que motivó su aparición no fue el pauperismo ligado a las transformaciones de la industria, sino la creciente polarización social, derivada de la explotación del trabajo asalariado, entre una reducida fracción de propietarios cada vez más opulentos y una cada vez más amplia fracción de trabajadores desposeídos; la impotencia del obrero que se veía obligado a someter su única propiedad, la fuerza de trabajo, a la despiadada danza del mercado.»; MALUQUER DE MOTES, Jordi, *El socialismo en España, 1833-1864*, Crítica, Barcelona, 1977, p. 23-24.

socialistes una lògica i uns postulats unificadors que posaren les bases d'una bona part del Moviment Obrer que es desenvolupà a Europa a la segona meitat del segle XIX i gran part del XX. Ara bé, encara que és evident la influència del marxisme en la ideologia socialista, també s'ha de reconèixer les aportacions d'altres pensadors com el francès Guesde, l'alemany Lassalle o el fabianisme britànic.

Després de les disputes entre marxistes i bakuninistes a la Primera Internacional, els primers configuraren els partits polítics socialistes a gran part d'Europa al darrer terç del segle XIX. Així, apareixerà el Partit Laborista al Regne Unit a partir de les Trade Unions, a Alemanya sorgirà amb força el Partit Socialdemòcrata després de la fusió de l'Associació General de Treballadors d'Alemanya d'influència lassalliana i el Partit Socialdemòcrata Obrer Alemany de Liebknecht i Bebel que assumia alguns principis marxistes; mentre a França el socialisme marxista i el guesdista acabà per unir-se en un sol partit a principis del segle XX. A altres països europeus com Bèlgica, Itàlia i també Espanya sorgiran partits socialistes d'influència marxista. Tots aquests partits socialistes o socialdemòcrates europeus confluïran, el 1889, en l'anomenada Segona Internacional que impulsarà la diada reivindicativa del Primer de Maig en defensa dels drets de la classe obrera, especialment la jornada laboral de les vuit hores.

Així, aquests partits iniciaran una trajectòria en la què conjuntaran l'acció sindical de les seves societats obreres de resistència amb l'acció política que se centrarà en la participació a les convocatòries electorals i la seva entrada en parlaments i ajuntaments. També s'iniciarà un debat intern sobre el procediment per a la consecució de la nova societat igualitària i començà a definir-se el sector revisionista, Eduard Bernstein, Jean Jaurès i Ramsay MacDonalds, que posava en qüestió els principis maximalistes de la revolució marxista defensats per dirigents com Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht Lenin i Trotski. Per tant, la socialdemocràcia europea entrarà al segle XX amb el debat sobre el reformisme o la revolució que acabarà per esclatar després de la Revolució Russa, la creació de la Comintern i l'escissió d'una part del socialisme que es passà als nous partits comunistes.

Pel que fa a la present tesi, s'analitzarà la trajectòria de les agrupacions i societats obreres de resistència que es desenvoluparen a Mallorca seguint la ideologia que marcava el PSOE i el socialisme internacional. A Mallorca es desenvolupà el socialisme marxista i de manera freqüent es reiteraven els seus principals postulats (lluita de classes, revolució, emancipació obrera, dictadura del proletariat, entre d'altres). Tot i això, a partir de la funció sindical de les societats obreres i de l'acció política el socialistes mallorquins adoptaren més freqüentment la tàctica revisionista, des d'una perspectiva pràctica i sense gaires plantejaments teòrics.

Justificació

Durant el Sexenni Democràtic treballadors d'activitats industrials concretes s'agruparen en societats per defensar els seus interessos o per sumar esforços amb finalitats cooperativistes o mutualistes. Ara bé, aquesta classe treballadora majoritàriament no estava ocupada en activitats industrials que haguessin introduït els processos de mecanització, sinó que el creixement del sector

secundari fou degut a l'ús intensiu de mà d'obra que rebia una baixa remuneració, com per exemple, el sector del calçat. Aquest era un sector que, a part d'articular el seu procés productiu de manera manual i majoritàriament domiciliari, destinava la major part de la seva producció a l'exportació cap a mercats internacionals.

Altres activitats industrials que ocupaven treballadors que s'agruparen en societats obreres serien la dels adobadors de pell, els tipògrafs, fusters, ferrers, teixidors, corders, vidriers i altres activitats com picapedrers, forners, entre d'altres. Aquesta seria la base social sobre la que pretenia estendre el moviment obrer a Mallorca. Tot i que a la Part Forana es desenvoluparen algunes activitats industrials concretes com el calçat a Inca, Lluçmajor, Binissalem, Alaró, Lloseta; també a Manacor es desplegaren algunes activitats com el sector de la fusta, la construcció, entre d'altres.

Al voltant d'aquesta classe treballadora sorgí un moviment obrer que durant el Sexenni Democràtic es mogué entre els postulats bakuninistes i el republicanisme federal, mentre el marxisme hi tenia una nul·la presència a Mallorca. L'impuls de la Segona Internacional permeté el ressorgiment de l'obrerisme a Mallorca i curiosament de la mà de diversos elements que participaren en la Primera Internacional com Francesc Roca o Jaume Orell que es decantaren cap a les propostes del PSOE de Pablo Iglesias, i així el 1892 es constituïren les dues primeres agrupacions socialistes a Mallorca, les de Palma i Manacor.

La present tesi tractarà l'evolució de les entitats de l'entorn socialista que es desenvoluparen a Mallorca entre 1892 i 1930, el període en què el socialisme romangué a l'oposició i no tengué responsabilitat de govern a cap institució de l'illa. La importància de la trajectòria del socialisme mallorquí es deu a què aquests pretengueren assumir la representació d'aquesta classe obrera que patia unes pèssimes condicions laborals i tenien com a objectiu millorar-les i reivindicar una societat on desapareguessin les desigualtats de classe i els mitjans de producció no estiguessin en mans de la burgesia. Fomentaren l'alfabetització i la instrucció de la classe treballadora, impulsaren les societats obreres de resistència per aconseguir millores, especialment la reducció de la jornada laboral que a l'inici del segle XX era de 11 a 13 hores, segons el sector. L'acció política del socialisme estigué limitada per la incapacitat dels socialistes de Mallorca per fer-se un lloc en l'espectre electoral, especialment a les municipals. En les poques ocasions en què aconseguí entrar als ajuntaments ho feu de manera testimonial i sempre a l'oposició. Els socialistes apostaven per la via política també perquè era un tret distintiu respecte l'anarquisme. En canvi, la seva acció sindical fou l'element que sí assolí una major transcendència social i efectiva. Les societats obreres de resistència de l'entorn socialista aconseguiren el suport dels treballadors dels sectors respectius i lideraren les reivindicacions que acabaren, en segons quins casos, en acords amb la patronal i, en altres casos, varen conduir a la convocatòria de vaga que, com es veurà, en ocasions s'aconseguia imposar alguna reivindicació però en altres es retornava al treball sense haver-ho aconseguit.

Estructuració

Pel que fa a la cronologia, la present tesi ha estructurat el tema a partir de la periodització aportada per Pere Gabriel, encara que modificada en alguns apartats. Pere Gabriel establí una cronologia que dividia el tema a estudi en sis períodes: Els inicis de l'organització obrera a Mallorca (1899-1905), Crisi societària (1906-1908), Reorganització obrera i republicanisme a Mallorca (1909-1913), Cap a una certa intervenció del moviment obrer mallorquí en la política (1914-1917), Uns anys de crisi social i política també a Mallorca (1918-1923), Sota el règim de Primo de Rivera (1923-1929).

En el nostre cas, se n'ha afegit un altre d'anterior, el del 1890 a 1898, quan aparegueren les primeres manifestacions del Primer de Maig i es començà a articular els moviment obrer que donaria pas a la constitució de les agrupacions socialistes i les societats obreres de resistència. Però també se l'ha assignat un títol diferent que al nostre parer definia millor el contingut de cada un d'ells.

Però així i tot, amb la finalitat d'assolir una major organització de la trajectòria del socialisme a Mallorca s'ha optat per agrupar els diferents períodes en quatre grans etapes. El criteri de distribuir-los en cada una de les quatre parts ha estat la coherència de la trajectòria i l'extensió de cada període. Així, les quatre etapes han quedat establertes de la següent manera: La primera part abarca de 1890 fins 1913, *Aparició i desenvolupament del socialisme*, perquè suposa l'etapa inicial on s'estableixen les bases socials, sindicals i polítiques del socialisme a Mallorca, que s'impulsa la seva extensió per diverses localitats de la Part Forana. És el moment de la configuració d'aquesta ideologia que es debat entre la tasca reivindicativa, l'acció política i l'impuls cooperativista i mutualista. És també el temps dels grans fracassos electorals del socialisme quan es presenta en solitari a les eleccions, excepte les municipals de 1901 a Palma. Per la seva banda, el socialisme de Manacor assoleix una continuïtat que no es troba a Palma perquè els seus resultats electorals són millors, mentre Lluçmajor esdevé la localitat amb una major impuls societari en quant a la constitució de les diverses entitats socialistes.

Les altres tres etapes coincideixen en part amb la cronologia aportada per Pere Gabriel encara que la de 1914 a 1918, és denominada *Subsistència, conflictivitat laboral i lideratge de Llorenç Bisbal* en la que el socialisme assoleix un major protagonisme en la crisi de les subsistències amb la denúncia dels abusos dels magatzemistes i la permissivitat de les autoritats en consentir l'exportació de productes de primera necessitat mentre els mercats illencs n'estaven desproveïts. Lideraren les reivindicacions en l'àmbit sindical pel gran desajustament creat amb els baixos salaris i la inflació dels preus de les subsistències. Per la seva banda, aquest període suposa la transició entre el lideratge de Francesc Roca i Llorenç Bisbal, els dos principals dirigents que tengué el socialisme a Mallorca.

La tercera etapa, 1918-1923, és el període que ha estat definit com a *Crisis i ruptures dins el socialisme* perquè la certa harmonia i unió que semblaven mostrar els socialistes de l'illa quedà traspalsada com a la resta d'Europa per la crisi tercerista que encetà el debat el 1919 i acabà amb l'escissió comunista de 1921. La segona gran crisi fou la del 1923 i que provocà l'expulsió de la major part del sector verguista de l'agrupació socialista de Palma. Totes dues crisi afebliren considerablement el socialisme a Mallorca, però Llorenç Bisbal i els fidels que romangueren al seu costat aconseguiren mantenir l'estructura organitzativa que permeté el desenvolupament del període posterior.

La quarta i darrera part és la de la Dictadura de Primo de Rivera en la que els socialistes aprofitaren la conjuntura permissiva del directori militar cap a la seva acció sindical, així com l'estructura de la Casa del Poble i la constitució de la federació mallorquina de l'UGT per assolir el control de les societats obreres. També aquest període permeté el retorn d'una bona part dels dirigents que havien abandonat el partit el 1921 amb l'escissió comunista o havien estat donats de baixa el 1923 després de la crisi de les eleccions parlamentàries d'aquell any.

Cada una de les quatre parts està dividida en una l'evolució de les societats obreres i de les agrupacions, tant en conjuntures de crisi econòmiques en les que es produïa un declivi societari fins les conjuntures expansives en les que tenia lloc un augment de les afiliacions i de les accions reivindicatives. També hi ha un apartat sobre les eleccions municipals i parlamentàries a les que es presentaren els socialistes des del 1893 especialment a Palma, però també a les eleccions municipals de Manacor i Lluçmajor.

També a cada una de les quatre parts s'hi ha afegit un capítol a la situació de la dona dins el socialisme, analitzant quin era l'espai que hi ocupaven les militants i quines idees apareixen a la premsa socialista de Mallorca sobre el paper de la dona dins la societat.

1.2 Objectius

1. Quant a l'àmbit societatari del socialisme:

-Analitzar la base social del socialisme mallorquí i extreure'n les diferències entre un àmbit més urbà a Palma i a un altre més ruralitzat a la Part Forana. A la vegada, identificar les societats obreres d'on procedien majoritàriament els dirigents socialistes i comprendre els criteris que s'acordaven per a la renovació dels càrrecs en les diferents entitats socialistes (agrupació, societats obreres, Mont de Pietat Obrer, Cooperativa, entre d'altres).

-Establir les pautes de funcionament de les societats obreres com a entitats representatives dels treballadors i valorar la seva capacitat de mobilització tant en l'elaboració de bases reivindicatives com en convocatòries de vagues, així com en els corrents de solidaritat que es mantenien entre les diferents societats.

-Reconèixer els períodes de major apropament o distanciament entre socialistes i anarquistes a Mallorca i les pautes que seguiren els sindicats anarquistes o anarcosindicalistes i les seves diferències amb les societats obreres de l'entorn socialista.

-Establir les pautes d'actuació del socialisme durant la Dictadura de Primo de Rivera i comparar-les amb les que mantingué durant el període del torn de partits i entendre el paper aglutinador que tengué per a les societats obreres tant la Casa del Poble com la constitució de la UGT de Mallorca.

2. Quant al paper polític del socialisme:

-Estudiar les relacions que s'establiren entre el socialisme de Mallorca i els altres partits polítics:

-Pel que fa al republicanisme, entendre les fases d'apropament i allunyament per les quals passaren els socialistes i els republicans que acabaren amb la constitució de la Conjunció Republicanosocialista o el *Bloc de les Esquerreres* i aprofundir en l'evolució de la mateixa, tant dins de l'opinió pública com dins les institucions, especialment a l'Ajuntament de Palma.

-Pel que fa al Partit Liberal, analitzar els períodes de cert apropament dels socialistes amb els liberals que es donaren, el 1909, després de la Setmana Tràgica o després de la irrupció de Joan March dins el Partit Liberal al principi dels anys vint.

-Pel que fa al Partit Conservador, entendre l'oposició dels socialistes mallorquins a les polítiques conservadores especialment el caràcter antimaurista que s'adoptà després de la Setmana Tràgica i analitzar la posició del socialisme de Mallorca en relació a la xarxa caciquil que aquest partit mantenia.

-Analitzar les relacions internes dins del socialisme a Mallorca i les que es mantingueren amb el socialisme espanyol i internacional.

-Formular els trets que caracteritzaren el caràcter reformista del socialisme mallorquí i identificar els moments puntuals en que s'utilitzà la idea de la revolució amb un sentit emblemàtic i valorar la penetració del pensament marxista dins les entitats socialistes

-Entendre les relacions entre les diferents agrupacions socialistes de Mallorca i les dificultats per establir una coordinació entre elles com s'evidencià amb el fracàs de la Federació Socialista Balear el 1915 com en les crisis posteriors.

-Establir les pautes de la relació que s'establí entre els agrupacions socialistes de Mallorca amb la resta d'organitzacions del PSOE, especialment les que hi hagué amb el comitè nacional del PSOE i els diferents dirigents ubicats a Madrid; i també amb el socialisme de Catalunya, que passà per períodes d'unes relacions més estretes. Així com comprendre el poc pes que tenia el socialisme mallorquí dins l'espanyol.

-Estudiar les crisis i ruptures que es produïren dins el socialisme mallorquí des del debat sobre el verguisme, el debat tercerista i l'escissió comunista i la discòrdia interna durant les eleccions de 1923 i la posterior expulsió de la major part dels verguistes. A més, identificar els trets que caracteritzaren les diferències d'estratègia que plantejaren, per una banda, Joan Monserrat Parets i, per l'altra, Llorenç Bisbal davant l'obertura del socialisme a les propostes del Partit Liberal el 1923 i així entendre el paper que jugà Llorenç Bisbal com a garant de la línia oficial del PSOE a Mallorca.

3.En quant al lideratge dins el socialisme:

-Establir els trets generals del lideratge dins el socialisme que exerciren, primer, Francesc Roca, i, després, Llorenç Bisbal i entendre el paper que tengueren els altres dirigents de la primera generació, la que hi milità des de la fundació de l'agrupació de Palma o a l'inici del segle XX, com Jaume Marí, Sebastià Perelló, Jaume Vicens i Miquel Porcel. A la vegada, comparar la trajectòria d'aquesta primera generació de dirigents amb la segona formada, la que s'incorporà al segon decenni del segle XX, com foren Ignasi Ferretjans, Sebastià Ferretjans, Jaume Garcia, Simó Fullana, Julià Ferretjans, entre d'altres.

-Entendre el paper que tengueren els socialistes mallorquins davant el problema de les subsistències durant la Gran Guerra i l'actuació del regidor socialista Llorenç Bisbal dins l'Ajuntament en aquesta qüestió.

-Analitzar les pautes de comportament que tengueren els socialistes amb els intel·lectuals i entendre el rol que tengué Alexandre Jaume com a principal element intel·lectual que actuà dins el socialisme mallorquí i identificar els principals trets de les complexes relacions que mantingueren

els socialistes amb Gabriel Alomar. També comprendre la tasca que dugué a terme Alexandre Jaume com a impulsor de la reconstrucció del socialisme durant la Dictadura de Primo de Rivera i que permeté el reingrés d'una gran part dels escindits i expulsats en les crisis de 1921 i 1923.

4. En quant a la influència del socialisme dins la societat mallorquina del primer terç del segle XX:

-Estudiar el paper que tengué el socialisme de Mallorca com a impulsor dels canvis socials dins una societat eminentment tradicional i conservadora i les especificitats del seu paper com a representant de la classe obrera. En aquest cas, caracteritzar l'acció política i societària que tengué davant el poder polític, tant el municipal com de l'estat representat pel govern civil, així com davant els empresaris o en relació a institucions com l'església i fins i tot en relació a l'exèrcit i la justícia.

-Valorar el paper d'*El Obrero Balear* com a catalitzador de les mentalitats del socialisme, les seves reivindicacions, les relacions entre les entitats socialistes i també com a òrgan d'expressió i de propaganda de les agrupacions i societats obreres.

-Avaluar *El Obrero Balear* com a font principal de l'estudi del socialisme a Mallorca i confrontar la seva informació amb la publicada per altres setmanaris obrers i la resta de publicacions de la premsa generalista, satírica o òrgans de premsa d'altres partits.

5. En quant al paper de la dona dins el socialisme.

-Conèixer els principis bàsics que regien la mentalitat patriarcal dels socialistes mallorquins i entendre la manca de protagonisme que assoliren les militants dins les seves entitats i avaluar la dualitat entre un discurs que es basava en l'emancipació de les dones mentre la pràctica quotidiana dels socialistes persistia en el paper gregari i submís d'aquestes.

1.3 Metodologia i fonts.

Es durà a terme un tipus d'estudi basat en l'anàlisi de l'evolució de les organitzacions socialistes o que es desenvoluparen a l'entorn d'aquestes des de el seu origen, el 1892, fins el 1930. S'analitzaran les dades que facin referència a la pròpia evolució de les esmentades organitzacions com també aquelles dades o fets rellevants que afectin a les persones que lideraren o que simplement formaren part d'aquestes entitats i que el seu estudi sigui d'interès per a la investigació.

La present tesi doctoral se circumscriu a l'evolució del socialisme a Mallorca. Tot i que hi haurà algunes referències a altres illes Balears, especialment a Menorca, s'ha escollit l'àmbit territorial de Mallorca perla pròpia concepció territorial, les escasses relacions que hi hagué entre els socialistes de cada una de les illes, així com la significativa diferent evolució de les entitats socialistes a cada una de les illes. La configuració específica de les Illes Balears fa que la pròpia evolució de cada illa configuri una diversitat històrica concreta. El cas del socialisme no en serà una excepció, mentre aquest s'iniciarà a Mallorca al darrer decenni del segle XIX, a Menorca, en concret a Maó, no sorgirà una agrupació socialista fins el 1919 i a Eivissa no serà fins l'agost de 1931 que comptarà amb la primera agrupació.

És evident que el socialisme de Palma centrarà una part important de l'estudi però també hi ha un espai dedicat a les relacions que aquests mantingueren amb les localitats on el socialisme desenvolupà alguna entitat, tal és el cas de Manacor, Lluçmajor, Marratxí, Capdepera, Alaró, Artà, Felanitx, Esporles, entre d'altres.

En relació a les fonts utilitzades s'han seguit els criteris duit a terme per Aurelio Martín Nájera en relació a les fonts per a l'estudi de les entitats socialistes d'Espanya. Aquest historiador i arxiver, que treballà en l'arxiu i la biblioteca de la Fundació Pablo Iglesias a partir de 1978 i des del 2006 n'ha estat el director fins la seva recent jubilació, ha publicat diversos estudis sobre el caràcter, la complexitat i la dificultat d'apropar-se a les fonts històriques del socialisme.² És evident que el procés de ruptura que suposà la Guerra Civil provocà la desaparició de nombrosa documentació de les entitats del Front Popular, molta de la qual ha desaparegut, com és el cas de Mallorca. Així, davant aquesta circumstància assoleixen encara més valor les altres fonts primàries dels socialistes de Mallorca que han arribat fins els nostres dies. És així que la premsa obrera d'aleshores esdevé la principal font d'estudi, encara que el mateix Aurelio Martín adverteix de què, així i tot, el seu estudi ha de ser duit a terme amb unes certes prevencions. Per exemple, considera que davant aquesta font documental s'ha d'esgotar i contrastar la mateixa, «*debemos hacer el esfuerzo de consultar todos los documentos que, conociendo su existencia, nos puedan resultar válidos para la investigación que realizamos.*»³ En aquest cas, malgrat que els dos setmanaris publicats pels socialistes, *La Bandera Roja* (1892-1894) i *El Obrero Balear* (1900-1936),

² MARTÍN NÁJERA, Aurelio, «Fuentes para la historia del primer socialismo en España», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 23-48 i també del mateix autor, Aurelio, *Fuentes para la historia del PSOE y de las Juventudes socialistas de España, 1879-1990*, 2 vols., Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 1991.

³ MARTÍN NÁJERA, Aurelio, «Fuentes para la ...», p. 23-48.

són la principal font utilitzada, aquesta s'ha contrastat amb altra premsa de caràcter generalista, polític o qualsevol altra font que permeti emmarcar el fet o esdeveniment apuntat en el setmanari socialista. Per exemple, hem de ser conscients de què *El Obrero Balear* era l'òrgan de premsa dels socialistes de Mallorca i, per tant, era l'àmbit d'exhibició i exposició de les seves idees, dels seus dirigents, de la militància, de les convocatòries oficials, entre d'altres, i per la mateixa raó només apareixerien aquells articles, informacions i detalls que els interessava. Així, fins el debat tercerista de 1919-1921 no apareixerà gairebé cap disputa interna dins el si de les entitats socialistes. Però hem pogut localitzar, entre d'altres, dues crisis internes abans de 1919, per exemple, el 1911 quan Llorenç Bisbal es donà de baixa de l'agrupació de Palma no aparegué cap notícia sobre aquesta qüestió al setmanari i el 1918 quan el mateix Bisbal presentà la dimissió com a regidor per desavinences en el si de l'agrupació tampoc es reflectí en les pàgines de la premsa socialista. En els dos casos, s'ha hagut de fer ús d'altres fonts, com fou en el primer cas, el setmanari anarquista, *Cultura Obrera*; i en el segon, les actes dels plens municipals on el batle es nega acceptar la seva dimissió perquè l'acta de regidor era unipersonal i no es podia transferir a cap altra persona del partit.

A més de la mateixa manera, altres tres consideracions també s'han de tenir en compte. Per una banda, el contingut que apareix en el setmanari socialista s'ha d'entendre que podria ser la seva versió d'uns fets determinats, i que hi podria haver una altra versió, sobretot de l'altra part interessada. Però, segon, també això s'ha d'estendre en procediments a la inversa. És a dir, les acusacions que altra premsa feia a comportaments o esdeveniments dels socialistes també s'han de prendre com a una versió dels fets i que també s'hauria de contrastar. I la tercera consideració és que podria ser que el que apareix al setmanari sigui l'opinió d'una persona determinada de dins el socialisme i que no representi la voluntat orgànica i general de l'agrupació, tant si són articles signats com altres que no van signats i que es pot entendre que han estat elaborats pel director o el cos de redacció de la publicació setmanal.

S'ha de tenir en compte que haver aconseguit mantenir la publicació d'*El Obrero Balear* des del 1900 fins el 1936 és un fet admirable i gens fàcil, sobretot en els períodes de crisi de les societats obreres, quan era difícil aconseguir col·laboracions i la publicació quedava en mans d'unes poques persones, les quals podrien improvisar informacions a última hora que haurien d'entendre's com això i no com a una expressió oficial dels socialistes, encara que sovint no és fàcil discernir unes de les altres. Això s'ha de prendre en consideració, per exemple, en l'etapa de 1915-1917 en què la direcció del setmanari quedà en mans de Jaume Riera Albertí i de membres de les Joventuts Socialistes, ja que Francesc Roca i Llorenç Bisbal, com d'altres dirigents, rebutjaren assumir la direcció. Finalment, Jaume Riera dimití presumptament per la publicació d'algunes informacions aparegudes a *El Obrero Balear* i que no degueren comptar amb el vistiplau de l'agrupació.

El Socialista és una font imprescindible tant per localitzar les informacions que hi apareixien sobre els socialistes de Mallorca com per conèixer l'evolució del socialisme espanyol i contrastar la seva informació amb el que es publicava a *El Obrero Balear*. Hem d'entendre que els socialistes de Mallorca llegien aquestes dues publicacions i eren les seves dues fonts d'informació principals.

S'ha fet necessari analitzar altra premsa del moment, normalment generalista, que aportarà

informació i sobretot sovint una altra perspectiva de la qüestió que contrastarà amb la que el socialisme presentava des de les pàgines del seu òrgan de premsa. Publicacions com *El Liberal*, *Las Baleares*, *Unión Republicana*, que permeten ser consultades per internet més altres periòdics generalistes que requereix ser consultats a arxius o biblioteques com *La Almudaina*, *La Vanguardia Balear*, *La Última Hora* o *El Día* permetran presentar un altre punt de vista o com a mínim permetrà saber la incidència de segons quins esdeveniments dels socialistes en l'opinió pública d'aleshores. Així, un dels mètodes de treball serà contrastar la informació publicada a la premsa obrera amb altres publicacions. També ha estat necessari analitzar altra premsa obrera que sorgiren a l'entorn d'altres ideologies, com per exemple, l'anarquista o anarcosindicalista. Tal és el cas d'*El Rayo* o *Cultura Obrera*. També cal esmentar altres òrgans de premsa com *El Comunista Balear* o el republicà *La Voz del Pueblo*.

Han estat d'utilitat les hemeroteques digitals dels diaris *ABC* de Madrid i de *La Vanguardia* de Barcelona per poder consultar informació relativa als socialistes en general o sobre els de Mallorca que es publicava, especialment sobre les primeres convocatòries de la diada del Primer de Maig de 1890 a 1895.

Una altra font que s'ha tengut en compte de la que malauradament no ha estat possible la seva consulta és el possible fons fotogràfic dels socialistes. Pràcticament no hi ha gaires fotos localitzades i documentades, especialment a Palma. Una de les poques fotos que es conserven dels socialistes d'abans de 1931 és la del 1 de gener de 1910 quan tengué lloc el dinar per a la inauguració de la Cooperativa Social Obrera de Palma. A la foto hi ha tot el socialisme de Palma de 1910 però només s'hi ha identificat dues persones, Francesc Roca i Llorenç Bisbal, però segurament hi surten tots els dirigents d'aleshores, així com també els representants de les cooperatives de Marratxí, Manacor i Lluçmajor. Com a dada interessant s'ha de mencionar que també hi apareixen dones però tampoc s'han pogut identificar.

El fet és que en diferents articles d'*El Obrero Balear* es menciona que a diversos actes s'han fet fotografies, però aquestes es troben desaparegudes o, com a mínim, no estan identificades. Per exemple, el fotògraf Llorenç Sastre feu fotos de diversos actes, entre 1912 i 1916, però aquestes fotos no estan identificades o localitzades i el seu fons fotogràfic està extraviat. En canvi, a la Part Forana hi ha més fotografies localitzades sobre els socialistes. En aquest cas, s'ha de reconèixer la tasca de difusió i divulgació de les revistes locals que ha estat un bon canal que ha impulsat la recollida de fotografies històriques i la identificació dels individus que hi apareixen. Per exemple, la revista *Lluçmajor, de pinte en ample*, ha fet una tasca molt útil, tant en la fotografia de la constitució de les Joventuts Socialistes de Lluçmajor de 1909 com també la de la mateixa entitat de 1936 on hi apareixen una vuitantena de persones i el 80% han estat identificades. Però en el cas de Palma, no hi ha hagut cap publicació que hagi pogut tenir el paper que aquestes revistes locals tenen a alguns pobles.

En relació als fons dels arxius de les fundacions Pablo Iglesias del PSOE i de la Francisco Largo Caballero de la UGT no s'ha trobat cap informació sobre el socialisme a Mallorca del període estudiat. De fet, el PSOE encara no té localitzat el seu arxiu històric del període entre 1879 i 1931 tot i que es creia que podria trobar-se a algun arxiu o centre de documentació de l'antiga Unió Soviètica i hem de

suposar que podria contenir alguna informació relativa a Mallorca.⁴ Com ja s'ha esmentat en la pàgina anterior, no es té localitzat l'arxiu documental de les entitats socialistes d'abans de 1936 i tampoc no se sap com gestionaven la documentació aquestes entitats. De totes maneres, pel que s'ha pogut constatar amb la lectura d'*El Obrero Balear* és que el llibre d'actes i el llibre altes de militants, especialment el de les agrupacions socialistes en que cada sol·licitud d'ingrés havia d'anar acompanyada de la signatura de dos militants, era la documentació de la que més cura es tenia. Tot això es va perdre i avui en dia només hi hauria la possibilitat de localitzar algunes pàgines o documents de poca importància en l'arxiu familiar de descendents de militants o dirigents d'aleshores.⁵

L'Arxiu del Regne de Mallorca és imprescindible per conèixer les normatives i el control de les associacions que duia a terme el govern civil. També es fa imprescindible analitzar les dades rellevants publicades al *Boletín Oficial de la Provincia de las Baleares*, especialment pel que fa a dades electorals, com el cens electoral, els districtes electorals o el resultat de les eleccions. Així com també les actes municipals de l'Ajuntament de Palma que es troben digitalitzades i allotjades al web del consistori de Palma i a l'abast de qualsevol investigador o interessant en aquesta documentació. Tot i que aquesta iniciativa de l'Ajuntament de Palma hauria de ser seguida per altres institucions en relació a la digitalització i el seu accés públic a internet, l'Arxiu Municipal de Palma presenta un seguit de mancances en relació a la impossibilitat de poder consultar la seva interessant hemeroteca de premsa històrica i encara és més sorprenent l'escassa documentació que l'Arxiu Municipal de Palma té sobre demografia d'entre 1890 i 1930. És a dir, en el seu fons documental no disposa de cap padró ni cens de població d'entre els molts que l'administració dugué a terme en aquell període.

L'Arxiu General del Consell de Mallorca ens ha permès consultar la documentació relativa a les eleccions a diputats a corts del període de la Restauració. Altres arxius municipals com el de Lluçmajor, el de Manacor i el de Marratxí han ajudat a conèixer el vessant polític i sindical del socialisme en aquests municipis.

---

⁴ Aurelio Martín Nájera i Luis Encinas han explicat el seu periple, el 1992, per diversos arxius de Moscou a la recerca de l'arxiu històric del PSOE però que no fou possible, en part, per les traves burocràtiques i la complexitat dels fons documentals; vegeu MARTIN, Aurelio i ENCINAS, Luis, «Documentación española contemporánea depositada en los archivos de la Federación Rusa», *Historia Contemporánea*, 9, 1993, p. 257-289.

⁵ Tot i que correspon el 1936, fora del període estudiat a la present tesi, però que fa referència a documentació relativa als socialistes, Andreu Monserrat Ollers, nét de Miquel Monserrat Parets, conserva l'esborrany de l'acta de l'últim congrés de la Federació Socialista Balear en la qual Miquel Monserrat exercí de secretari. Està escrit a llapis i es troba en un bon estat de conservació. El seu contingut no divergeix gaire del que es publicà a *El Obrero Balear*, però crec que té la seva importància perquè està escrit del seu puny i amb la seva lletra i podria ser dels pocs documents que hi podria haver d'aquella època. Per ventura aquesta seria l'única possibilitat de poder trobar en arxius personals de descendents de socialistes algun document.

1.4 Estat de la qüestió

1.4.1. La historiografia sobre el socialisme de la Segona Internacional.

L'estudi de l'evolució del socialisme s'ha centrat en la trajectòria dels partits socialistes o socialdemòcrates als principals estats europeus, especialment en la seva entrada al parlament i l'accés al govern i també en esdeveniments puntuals com el seu posicionament l'estiu de 1914 en relació a la Gran Guerra o el debat intern sobre la Tercera Internacional i la posterior escissió comunista.

De totes maneres, hi ha obres que pretenen presentar una ampla perspectiva del fenomen del socialisme, com per exemple la de Donald Sassoon, *One hundred years of socialism*, que exposa la història dels diferents partits socialistes europeus i és interessant perquè estableix un fil conductor dels inicis al segle XIX fins la crisi de la Unió Soviètica. Per al tema que ens ocupa, cal tenir present el primer capítol de llibre, el que fa referència al socialisme d'abans de la Gran Guerra. Una de les aportacions més interessants de Sassoon és que els partits socialistes d'orientació marxista que aparegueren entre l'últim terç del segle XIX i principis del segle XX es desenvoluparen a partir d'unes interpretacions simplificades del marxisme, el que ell defineix com a *marxisme vulgar* o *marxisme de la Segona Internacional*. Sassoon explica que aquestes interpretacions que també defineix com populars es difongueren especialment a través de les obres de Kautsky i Bebel i que fins i tot es distribuïren més àmpliament que les pròpies obres de Marx.⁶

En els últims anys han aparegut diversos estudis que es centren a analitzar les influències d'altres moviments o pensadors. També hi ha hagut autors que s'han centrat en identificar les influències que rebé el socialisme de pensadors o moviments que no provenien del marxisme, com per exemple, Claeys que considera que s'hauria de valorar especialment la influència dels socialistes utòpics i que més que referir-se a un socialisme homogeni a Europa es pot parlar de diferents perspectives dels socialismes europeus, així com les interpretacions que feu cada un dels partits socialistes nacionals de les idees de Marx.⁷ O també Champs, que s'ha centrat en la influència del que defineix com a aportacions heterodoxes dins el socialisme i que s'allunyaven de l'ortodòxia marxista.⁸

En el cas de George Lichtheim que publicà *A short history of socialism* que també analitza el socialisme des de la segona meitat del segle XIX fins el primer terç del XX, és interessant l'anàlisi que fa de la Segona Internacional com a punt clau l'establiment d'unes relacions pacifistes i solidàries entre els representants de la classe obrera de França i Alemanya i que es donà per acabada el 1914 quan aquests mateixos representants obrers acceptaren els plantejaments bel·licistes de cada un dels seus països i l'entrada dins la Gran Guerra. També fa referència a l'important pes de la socialdemocràcia alemanya en la influència que tengué sobre el

⁶ SASSON, D. *One Hundred years of socialism: The West European left in the twentieth century*, I.B. Tauris, London, 2010.

⁷ CLAEYS, G. «Non-Marxian socialism 1815–1914», a G. STEDMAN JONES & G. CLAEYS (Eds.), *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*, The Cambridge History of Political Thought, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 521-555.

⁸ CHAMPS, E. «British socialism(s) and European socialism(s)», *Global Intellectual History*, Vol. 4, 2019, p. 15-18.

socialisme continental, mentre que considera que el laborisme anglès seguí la seva pròpia evolució a partir de particularitats com les mateixes Trade Unions o la Societat Fabiana.⁹

Jacques Droz publicà la seva *Histoire generale du socialisme* i el seu segon volum se centrà al període 1875-1918 on no només tracta el socialisme a Europa si no que també ho amplia a Amèrica. D'aquest treball es pot destacar la introducció del mateix Droz on posa de relleu la importància que tengué la Segona Internacional per conjuntar la ideologia i l'estratègia dels partits socialistes i socialdemòcrates europeus i que permeté conciliar els diferents grups socialistes de França que s'unificaren el 1903 i que en canvi fracassà amb el Partit Socialdemòcrata Rus i no hi hagué possibilitat d'ajuntar els menxevics amb els bolxevics. El llibre també és interessant pels diferents articles que tracten sobre el partit socialista de diversos països europeus, destaca el capítol 6é que, elaborat per Pierre Vilar, se centra en el socialisme espanyol des dels orígens fins el 1971.¹⁰

Eric Hobsbawm i el seu treball, *El mundo del trabajo. Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera*, presenta una perspectiva més àmplia, centrant-ho més en el concepte de classe obrera en lloc de moviment obrer.¹¹ Hobsbawm analitzà la configuració del proletariat a partir de la seva consciència de classe, els rituals obrers, la interacció entre l'home i la dona, la cultura obrera, entre d'altres. És a dir, centra el seu estudi en els trets principals d'aquesta nova classe social de treballadors que es va conformant al segle XIX. S'ha de destacar el capítol, *La religión y el ascenso del socialismo*, on destaca l'estreta relació entre el socialisme i l'anticlericalisme, encara que també reconeix que les classes populars del segle XIX suportaven una forta influència de l'església i els seus rituals dels quals s'anà desempallegant al llarg de tot el segle.¹²

Per la seva banda, Lindeman, *A history of European socialism*, presenta l'evolució del marxisme en el període estudiat per l'expansió de la ideologia marxista de gran part dels partits socialistes europeus a partir de 1880 i també atorga una importància cabdal a la influència de la socialdemocràcia alemanya a partir de la unió dels lassallians i marxistes i apunta que ja als últims anys el mateix Marx ja havia exposat les seves desavinences amb alguns dels plantejaments de la socialdemocràcia alemanya com fou la seva crítica al programa de Gotha.¹³ En canvi, pel que fa a França, considera que una part dels socialistes seguiren més fidelment les teories de Marx, segurament per la presència del seu gendre, Paul Lafargue, i que Guesde era

⁹ LICHTHEIM, George, *A short history of socialism*, Praeger Publishers inc., Londres, 1970; és especialment interessant el capítol 8, «Western socialism: 1864-1914», p. 157-236

¹⁰ VILAR, Pierre, «Le socialisme espagnol des origines à 1917», DROZ, *Histoire générale du socialisme. De 1875-1918* (2), Presses Universitaires de France, Paris, 1983, p. 279-324.

¹¹ HOBBSAWM, Eric, *El mundo del trabajo. Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera*, Crítica, Barcelona, 1987.

¹² HOBBSAWM, Eric, «La religión y el ascenso del socialismo», HOBBSAWM, Eric, *El mundo del trabajo. Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera*, Crítica, Barcelona, 1987, p. 51-73.

¹³ El programa de Gotha fou el text de compromís aprovat en el congrés de 1875 en el que es fusionaven la l'Associació General de Treballadors d'Alemanya de tendència lasselliana i el Partit Socialdemòcrata Obrer d'Alemanya d'influència marxista. L'acord entre ambdues parts feu que a part d'acceptar els principals punts del marxisme també s'acceptassin alguns postulats de Lassalle com la llei de bronze dels salaris i el cooperativisme; vegeu LIDTHE, Vernon, *The Outlawed party. Social Democracy in Germany, 1878-1890*, Princeton Legacy Library, 1966, p. 40-43.

més procliu a seguir els consells de Marx i Engels que els socialdemòcrates alemanys. També Lindemann afirma que el socialisme francès hagué de competir amb el Partit Radical que recollia els principis de la França jacobina, circumstància que no patien els seus companys alemanys.¹⁴

Un altre investigador del socialisme fou Dick Geary que publicà, *European labour protest 1848-1939* que se centrà en analitzar les diferències d'associacionisme obrer entre els treballadors qualificats i els que no tenien cap tipus de formació en els diferents països europeus, especialment a Alemanya i el Regne Unit.¹⁵ Coordinat pel mateix autor, el 1991 es publicà en castellà *Movimientos obreros y socialistas en Europa antes de 1914*,¹⁶ que havia aparegut en la versió original en anglès el 1989 on es presenta la situació del moviment obrer als principals països europeus. En el cas d'Espanya, *El movimiento obrero en España*,¹⁷ fou elaborat per Paul Heywood i insistí en la seva idea de la feblesa del moviment obrer espanyol anterior a la Primera Guerra Mundial i que malgrat que la historiografia ressaltava el pes de l'anarquisme dins l'obrerisme espanyol, això era degut, en part, per la situació encara més feble del socialisme.

També Eley publicà *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*, que estableix una clara diferència entre el socialisme anterior a 1914 amb el de l'entreguerra i exposa que malgrat les indefinicions que patí el socialisme de principis del segle XX, la conjuntura política del període posterior a la Gran Guerra permeté als principals partits socialistes, com la socialdemocràcia alemanya o el laborisme britànic accedir al control del govern.¹⁸

De totes maneres, tots aquests treballs sobre el socialisme europeu esmentats fan escassa o nul·la referència a la situació d'Espanya. Per exemple, en el cas de Donald Sassoon en publicar alguna taula sobre els partits socialistes europeus amb informació sobre l'any de fundació, quan es concedeix el sufragi universal masculí, percentatge de població dedicada al sector secundari i percentatge de vots a les eleccions anteriors al 1900 i al 1918, el PSOE no figura a la llista. Hi apareixen els principals països, Alemanya, Regne Unit, França o Itàlia, els escandinaus, Holanda, Bèlgica i també l'austriac. El fet de no incorporar dades d'Espanya és una evidència del poc pes que la historiografia internacional dona al socialisme espanyol dins el context europeu. En el cas de Lichteheim també les informacions sobre el socialisme espanyol són residuals i si es fa referència al context espanyol se'n poden trobar molt més sobre l'anarquisme com element diferenciador del moviment obrer, si es compara amb l'Europa central i septentrional.¹⁹

---

¹⁴ LINDEMANN, *A history of European socialism*, Yale University Press, Yale, 1984, p. 134-135.

¹⁵ GEARY, Dick, *European labour protest 1848-1939*, Methuen, Londres, 1981.

¹⁶ GEARY, Dick, *Movimientos obreros y socialistas en Europa, antes de 1914*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Madrid, 1991.

¹⁷ HEYWOOD, Paul, «El movimiento obrero en España antes de 1914», GEARY, Dick, *Movimientos obreros y socialistas en Europa, antes de 1914*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Madrid, 1991, p. 327-372.

¹⁸ ELEY, G. *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

¹⁹ Pel que fa al socialisme espanyol també hi ha escasses referències, les poques que s'han trobat sobre el socialisme espanyol són relatives al paper que tengué el socialisme en la proclamació de la Segona República i que a l'Europa del sud la socialdemocràcia tengué problemes per implantar-se de la manera que ho feu a Alemanya o els països escandinaus, vegeu índex final a LICHTHEIM, George, *A short history ...*

Es dona el cas que dos hispanistes anglosaxons publicaren treballs sobre el socialisme espanyol. Un dels quals es el de Paul Heywood, *El marxismo y el fracaso del socialismo organizado en España, 1879-1936*, que, amb un títol intencionadament provocador, pretenia evidenciar la feblesa marxista del PSOE de Pablo Iglesias i que això feu que es desviàs cap a tàctiques gradualistes i reformistes. Certament, és indubtable el caràcter reformista del PSOE, però també podria ser que a vegades la historiografia ha valorat d'una manera molt intensa els postulats del marxisme dins els partits socialistes. Pel que fa al PSOE el seu tarannà del partit era clarament reformista i només utilitzaven els postulats revolucionaris amb un sentit emblemàtic i com a projecte de futur.²⁰

Per altra part, Richard Gillespie publicà, *Historia del Partido Socialista Obrero Español*, que encara que no hi dedica gaire espai als primer anys del PSOE, presenta una visió diferent sobre aquesta qüestió. Afirma que el partit amb el temps assolí un caràcter distintiu propi i que «*Gradualmente, comprendiendo que no se podía dejar establecimiento del socialismo a la actuación de fuerzas históricas inexorables, el PSOE se fue haciendo más pragmático y menos dogmático.*»²¹ Però, així i tot, considera que durant els primers decennis el dogmatisme marxista dominà el seu discurs.²²

1.4.2. La historiografia sobre el socialisme a Espanya

La historiografia militant anterior a 1936.

Les primes publicacions sobre la història del socialisme a Espanya sorgiren a principis del segle XX. Eren les experiències d'alguns del protagonistes que visqueren els orígens de l'obrerisme durant el Sexenni Democràtic i la seva posterior evolució que donà lloc a la constitució del PSOE i els primers anys. És el que es podria definir com a història militant, la primera de les quals fou *Historia del Socialismo Obrero Español*

---

²⁰ «El hecho principal que ha surgido de este estudio es que, desde su fundación en 1879, el PSOE estuvo siempre caracterizado por una profunda ambigüedad ideológica. Dicha ambigüedad se centró en torno al carácter de la relación entre socialismo y democracia. Esencialmente, los marxistas del PSOE no lograron elaborar nunca de forma clara ni las metas ni los métodos de su lucha. La cuestión más crítica fue que el concepto de revolución no se elaboró nunca formalmente: así, se hacía referencia a ella sólo en términos totalmente inconcretos, como precursora inevitable de un futuro socialista igualmente inevitable. Debido a esto, el PSOE se movió dentro de un difuso hinterland entre un gradualismo remiso, un legalismo parlamentario y ocasionales ensayos de derrocamiento revolucionario del Estado, notablemente en 1917 y 1934. Ninguna de las dos posturas estaba fundada sobre un análisis marxista coherentemente elaborado de la situación sociopolítica y económica de España en un momento dado. Así fue como surgió aquella repetida pauta de división y fracaso en el seno del PSOE.», HEYWOOD, Paul, *El fracaso del marxismo organizado en España 1879-1936*, Servicios de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, Santander, 1990.

²¹ GILLESPIE, Richard, *Historia del Partido Socialista Obrero Español*, Alianza Universidad, Madrid, 1991, p. 21.

²² «Durante sus primeros decenios de vidas, el PSOE se ganó una reputación de intransigencia doctrinal y sectarismo que tardó en perder a lo largo del siglo XX. Fue adquiriendo esta imagen en la creencia de que seguía las prescripciones marxistas, aunque sin duda ello también respondía a circunstancias internas. En consecuencia, las actitudes y las políticas iniciales el partido deben entenderse en términos de su comprensión del marxismo y de los problemas prácticos con los que se enfrentaba un grupo que trataba de establecer y de edificar un partido obrero en un país donde la clase obrera se hallaba en su infancia y todavía era vulnerable, tal como entendían los partidos republicanos y de la sociedad burguesa.», Íbidem, p. 26.

desde sus primeras manifestaciones hasta nuestros días de Francisco Mora que té una perspectiva certament apologètica del socialisme i especialment negativa en vers l'anarquisme.²³ Un altre cas és el de Juan José Morato que publicà *El Partido Socialista Obrero. Génesis. Doctrina. Hombres. Organización. Desarrollo. Acción. Estado actual* el 1918 i també *Líderes del socialismo obrero español (1868-1921) el 1929*.²⁴ En el cas de Morato, presenta una visió més objectiva i amb una major profusió de dades que l'obra de Mora. De totes maneres, la diferència de perspectiva d'aquests dos autors estaria en la pertanyença, en el cas del primer, al cercle proper de Pablo Iglesias; mentre que Morato es mantingué allunyat del nucli dur del PSOE. La tercera obra d'aquest grup d'autors que visqueren en primera persona l'evolució del socialisme a Espanya és la de Manuel Núñez Arenas amb la seva *Història del socialismo español* que amb una major formació intel·lectual presenta una anàlisi més profund dels primers anys del PSOE. Per a l'historiador Francisco de Luis, les obres de Morato y Núñez Arenas són el contrapunt a les més hagiogràfiques cap a la figura de Pablo Iglesias que presenta Francisco Mora. Les de Morato y Núñez Arenas esdevenen una mirada crítica a la trajectòria del PSOE:

«Núñez de Arenas repasa la historia del socialismo en ese tiempo repartiendo aciertos y errores en los planos organizativo, ideológico y aun personal. Sus críticas -al dogmatismo doctrinal, a la vulgarización simplificadora y esquemática de principios y teorías, a la labor de Lafargue...- representan, junto con las expuestas por Morato en torno a determinadas tácticas del partido y su falta de apertura a temas y cuestiones políticas y sociales actuantes en la realidad española del momento, o a la dimensión intelectual y rigidez política de Pablo Iglesias.»²⁵

Dins les esquerres, però fora de la militància socialista, apareix la figura de Juan de Andrade, proper al trotskisme i declarat antisocialdemòcrata, que amb la seva obra, publicada el 1935, *La burocracia reformista en el movimiento obrero* presenta una visió distinta a les anteriors i molt més crítica, per exemple, amb la gestió de la direcció de la UGT i amb una anàlisi sobre la composició socioprofessional dels obrers.²⁶

Aquesta qüestió i aquestes publicacions esmentades no foren tengudes en compte per la historiografia acadèmica d'aleshores que simplement ignorà o hi dedicà poca atenció. Si un cas, Manuel Reventós fou dels pocs que valoraren la importància d'aquesta ideologia en la història.²⁷ Per a Pere Gabriel, Manuel Reventós

---

²³ MORA, Francisco, *Historia del Socialismo Obrero desde sus primeras manifestaciones hasta nuestro días*, Imprenta de Inocente Calleja, Madrid, 1902, la qual es qualificada per Francisco de Luis així: «sin dejar de ser útil por su carácter pionero, no pasa de ser una descripción fría y hagiográfica de la formación del movimiento socialista»; vegeu DE LUIS, Francisco «“De estrella rutilante a secundario ilustre” o de la historiografía reciente sobre el socialismo en España» a *Ayer*, núm. 50, 2003, p. 255-288.

²⁴ MORATO, Juan José, *El Partido Socialista Obrero. Génesis. Doctrina. Hombres. Organización. Desarrollo. Acción. Estado Actual*, Ayuso, Madrid, 1976, publicada originàriament el 1928 i també del mateix autor *Líderes del socialismo obrero español (1868-1921)*, V.M. Arbeloa, Madrid, 1972 i publicat inicialment el 1928.

²⁵ DE LUIS, Francisco, «De estrella rutilante ...», p. 258-259.

²⁶ *Ibidem*, p. 260.

²⁷ «Como señala Jorge Uría, una excepción a ese panorama es la del historiador catalán Manuel Reventós, quien en su obra *Assaig sobre alguns episodis històrics dels moviments socials a Barcelona durant el segle XIX*, (Barcelona el

suposà una renovació metodològica de la història del moviment obrer perquè fou el primer que des del camp professional de la història s'interessà per la qüestió obrera i considera que les seves grans aportacions foren l'ús crític de les fonts, atenció als aspectes ideològics del moviment obrer i inserir la lluita obrera i el desenvolupament organitzatiu del moviment en la història política.²⁸

També però allunyat de la militància socialista aparegueren altres estudis dins l'òrbita del krausisme i de la Institución Libre de Enseñanza que centrats en la història econòmica i social analitzaren el fenomen del moviment obrer a Espanya. Seria el cas d'Adolfo Posada que mostrava la seva preocupació envers el moviment obrer en obres publicades tant a l'estranger com a Espanya.²⁹ Pel que fa a Rafael María de Labra, advocat i polític republicà, els seus estudis es publicaren principalment en els butlletins de la Institución Libre de Enseñanza.³⁰

La creació de la Comissió de Reformes Socials el 1883 i de l'Institut de Reformes Socials el 1903 donaren un impuls per realitzar informes sobre el que s'anomenava «la qüestió social» i així proposar reformes legislatives. Jorge Uría relaciona aquestes institucions amb alguns juristes que també es dedicaren a estudiar la conflictivitat obrera o l'organització de les entitats del moviment obrer, com era el cas de Juan Uña, Josep Comaposada, Adolfo Álvarez o del ja esmentat Adolfo Posada.³¹

La postguerra.

En aquest cas la qüestió bascularia entre les visions nostàlgiques i els llibres de memòries des de l'exili a les visions condemnatòries de la historiografia franquista. Els principals dirigents socialistes que sobrevisqueren a la guerra civil publicaren la seva pròpia versió dels esdeveniments de la Segona República i, pel que fa a la present tesi, introduïren la qüestió amb referències a l'etapa del socialisme durant la Restauració.³² Però fou

1925) manifestaba una especial sensibilidad, desgraciadamente no compartida ni continuada por otros colegas, por la historia social y de los movimientos sociales.», Íbidem, p. 260.

²⁸ GABRIEL SIRVENT, Gabriel, «Amb l'excusa del llibre Industrials i Polítics: Vicens Vives i la Història Social i Obrera a Catalunya i Espanya», *Història Moderna i Contemporània*, núm. 9, 2011, p. 20–25.

²⁹ D'aquest autor són LABRA, Rafael María, *Le mouvement social en Espagne*, París, 1896; *La educación del obrero como base fundamental de su educación política*, Oviedo, 1889; *Fórmulas del socialismo marxista*, Oviedo, 1902; o «*La Sociologie et l'Anarchisme*», en *Annales de l'Institut International de Sociologie*, París, 1895.

³⁰ D'aquest autor aparegueren en els butlletins de la Institución Libre de Enseñanza diversos treballs com «La cuestión obrera en España» en els n.º 293 i núm. 304 de 1889 y «La libertad de trabajo en los últimos cien años (1786-1886)», en els n.º 235 i 236 de 1886.

³¹ «Véase también Juan Uña y Sartou, *Las asociaciones obreras en España*, Madrid, 1900; Adolfo Posada, *Las formas del socialismo marxista*, Oviedo, 1902, y *El socialismo y la reforma social*, Madrid, 1904; José Cascales y Muñoz, *Los conflictos del proletariado*, Madrid, 1913; José Camposada, *La organización obrera en Cataluña*; José Elías de Molins, *La obrera en Cataluña, en la ciudad y en el campo*, Barcelona, s. f.; Adolfo Alvarez Buylla y G. Alegre, *La reforma social en España*, Madrid, 1917», URÍA GONZÁLEZ, Jorge, «La historia social y el contemporaneismo español. Las deudas del pasado» a *Revista Zurita*, núm. 71, p. 109.

³² PRIETO, Indalecio, *De mi vida*, Ediciones El Sitio Mèxic, 1965, i *Convulsiones de España. Pequeños detalles de grandes sucesos*, Oasis, Mèxic, 1967; LARGO CABALLERO, F.: *Mis recuerdos*, Ediciones Unidas, Mèxic, 1976; ARAQUISTÁIN, L.: *Sobre la guerra civil y la emigración*, Madrid, Espasa-Calpe, 1983; ZUGAZAGOITIA, J.: *Historia de la guerra en España*, La Vanguardia, Bons Aires, 1940; VIDARTE, J.-S.: *Todos fuimos culpables*, FCE,

la historiografia franquista la que per justificar el concepte de «cruzada nacional» presenta una visió molt negativa de les organitzacions obreres i des d'un punt de vista maniqueu i freqüentment fals. Però Francisco De Luis considera que aquests estudis comptaren amb unes fonts molt valuoses com és la documentació interna de les entitats obreres que utilitzaren per mostrar les divisions internes entre les forces d'esquerra i que poden ser útils per cercar dades o esdeveniments que d'altra manera seria difícil consultar.³³

La revitalització a partir dels anys seixanta.

Francisco de Luis situa l'inici de la influència de l'hispanisme francès en el treball de Pierre Vilar, *Historia de España*, que tindrà un fort impacte sobre joves investigadors francesos i espanyols, tant de l'exili com de l'interior. La importància d'aquest llibre és que renovarà el coneixement de la història contemporània i del moviment obrer d'Espanya i marcarà una línia a seguir per altres investigadors. Pierre Vilar ofereix un mestratge amb d'altres treballs específics sobre el socialisme espanyol a partir del que s'ha anomenat marxisme metodològic.³⁴

Serà Manuel Tuñón de Lara, molt influït per Pierre Vilar, que als inicis del setanta del segle passat donarà un fort impuls a les investigacions amb *Medio siglo de cultura española, 1885-1936* i *El movimiento obrero en la historia de España*³⁵ que, per a Francisco de Luis «marcarán las líneas de investigación historia cultura e historia social y sus interrelaciones, de colegas y discípulos, tanto franceses como españoles, como pusieron de manifiesto los archifamosos coloquios de Pau.»³⁶ Francisco Sánchez Pérez feu un treball que analitzava l'enfocament de Tuñón de Lara sobre el moviment obrer d'abans de la guerra civil i la seva influència en la historiografia posterior, especialment per haver-se centrat en tres qüestions: les condicions de vida, les societats obreres i els conflictes laborals.³⁷ També Carlos Forcadell ha analitzat la influència que tengué Tuñón de Lara sobre els estudis posteriors del moviment obrer i sobre la historiografia contemporània en general perquè va saber conjugar la pràctica història que s'elaborava a l'exili amb la que s'estava construint des de l'interior.³⁸

A partir de les investigacions de Tuñón de Lara, l'hispanisme francès centra una bona part de les seves

---

Mèxic, 1973, i RODRÍGUEZ VEGA, J.: «Notas autobiográficas», *Estudios de Historia Social*, núm. 30, p. 263-346.

³³ De la historiografia franquista, la majoria fan referència a la Segona República i la Guerra Civil. Però el cas de García Venero se centra en el període que va des de 1914 fins 1936, vegeu GARCÍA VENERO, M., *Historia de las internacionales en España*, vol. II, 1914-1936, Ediciones del Movimiento, Madrid, 1957.

³⁴ Pierre Vilar és l'autor de «Le socialisme espagnol des origines à 1917» que formava part de l'Histoire général du socialisme de J. DROZ que no es publicarà fins el 1974: VILAR, Pierre, «Le socialisme espagnol des origines à 1917», DROZ, *Histoire générale du socialisme. De 1875-1918 (2)*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983, p. 279-324.

³⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *Medio siglo de cultura española (1885-1936)*, Bruguera, Barcelona, 1982; i també del mateix autor *El movimiento obrero en la historia de España*, Laia, Barcelona, 1977.

³⁶ DE LUIS, Francisco, «De estrella rutilante ...», p. 265.

³⁷ SÁNCHEZ PÉREZ, Francisco, «El movimiento obrero antes de la guerra civil: el enfoque de Manuel Tuñón de Lara», *Cuadernos de historia contemporánea*, núm. 30, 2008, p. 105-116.

³⁸ FORCADELL, Carlos, «Tuñón de Lara, los historiadores contemporáneos y la transición democrática», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 30, 2008, p. 185-198.

investigacions sobre el socialisme espanyol i, a més, altres joves investigadors espanyols presentaran en el decenni dels anys vuitanta les seves tesis doctorals sobre el moviment obrer espanyol o publicaran monografies sobre el tema. Aquest serà el cas d'Antonio Elorza, David Ruiz i Albert Balcells, entre d'altres. També Michel Ralle serà un hispanista francès que durà a terme investigacions sobre el socialisme espanyol inicialment centrat en l'origen del socialisme a Madrid i que més tard durà terme una interessant investigació juntament amb Antonio Elorza, *La formación del PSOE*. La principal aportació d'aquest llibre és haver aprofundit en els orígens del PSOE que sorgí al voltant de Pablo Iglesias, però també s'hi destaca la influència que tengué Jaime Vera en la configuració del pensament marxista del PSOE de l'últim quart del segle XIX.³⁹

Per un altre cantó, a finals dels cinquanta des de Barcelona aparegué un altre línia de recuperació historiogràfica, la de Jaume Vicens Vives juntament amb joves historiadors com Josep Termes i Casimir Martí que tengueren com a referent el treball, esmentat anteriorment, de 1925 de Manuel Reventós. Així, Vicens Vives rompé amb l'esquema rígid que el Franquisme havia imposat a la temàtica de la història del treball que estava sota el control acadèmic del dret del treball i servia per justificar la legislació corporativa del règim, que ho utilitzava com a eina publicitària. Vicens Vives s'apropà als treballs d'Ernest Labrousse i la història econòmica-social i juntament amb els esmentats Martí i Termes presentà, poc abans de la seva mort, al VII col·loqui d'Estocolm de 1960, *Los movimientos obreros en España en tiempos de depresión económica (1929-1939). Sus consecuencias de orden político y social*. Aquest treball presenta la novetat de relacionar pressió demogràfica, crisi econòmica i evolució del moviment vaguístic. Per a Pere Gabriel, la importància de Vicens Vives en la historiografia del món obrer fou recuperar aquesta temàtica per a la història contemporània i no com a un tema segregat del dret del treball, a més d'aplicar la rigorositat i mètodes de treball propis de la història professional i ampliar l'estudi cap a consideracions socials.⁴⁰

Mentrestant, l'hispanisme anglosaxó se centrà més en la temàtica de la Guerra Civil encara també feien referència a l'evolució del socialisme fins el conflicte bèl·lic. Seran els llibres de Raymond Carr i Hugh Thomas.⁴¹

La fi del Franquisme i els primers anys de la democràcia

En els últims anys del franquisme i amb la transició democràtica apareixeran un seguit de treballs que impulsaran noves perspectives sobre el moviment obrer a Espanya com un instrument teòric amb el que oposar-se al franquisme i que suposen una renovació metodològica del que fins aleshores s'havia publicat a Espanya que era d'abans de la Guerra Civil. En aquest cas, és interessant l'aparició de publicacions que fan referència al moviment obrer en general o al socialisme en particular de territoris concrets d'Espanya, com

³⁹ ELORZA, Antonio i RALLE, Michel, *La formación del PSOE*, Crítica, Madrid, 1989.

⁴⁰ GABRIEL SIRVENT, Gabriel, «Amb l'excusa del ... p.22-23.

⁴¹ CARR, R. *Spain: 1808-1939*, Oxford University Press, Londres, 1966; GIBSON, I, *The Spanish civil war (1936-1939)*, Bloomsbury, Londres, 2002.

serà el cas de Pere Gabriel que publicà *El moviment obrer a Mallorca*.⁴²

Per a Francisco de Luis, tres factors permeteren l'impuls de les investigacions sobre el socialisme espanyol: el primer, les commemoracions, com el cinquantenari de la mort de Pablo Iglesias o el centenari de la fundació de l'Agrupació Socialista de Madrid; el segon, la formació o ordenació dels arxius de les fundacions Pablo Iglesias i Largo Caballero que posà a l'abast dels investigadors una documentació cabdal pel seu anàlisi; i el tercer, la tasca d'editorials com Taurus, Ariel, Grijalbo, Ayuso, entre d'altres que apostaren per l'edició d'investigacions sobre el socialisme.⁴³

Així, es conformarà un grup d'historiadors que estudiaran el socialisme i s'endinsaran a conèixer els seus orígens, les influències teòriques, la història de l'UGT o l'evolució del PSOE. Entre tots ells es pot destacar a Elías Díaz, *Socialismo en España: el partido y el Estado*⁴⁴ Santos Juliá, que se centrà en els últims anys de la República, *Orígenes del Frente Popular (1934-1936)* i també *La izquierda del PSOE*⁴⁵; Antonio Elorza, «Socialismo y agitación popular en Madrid»;⁴⁶ Manuel Pérez Ledesma, que publicà sobre l'aportació d'Antonio García Quejido al pensament del PSOE a *El pensamiento socialista a comienzos del siglo*⁴⁷; Víctor Manuel Arbeloa, sobre la premsa obrera o la figura de Pablo Iglesias;⁴⁸ Juan Pablo Fusi, sobre el socialisme al País Basc i un altre sobre Pablo Iglesias;⁴⁹ José Andrés Gallego, amb el seu estudi del socialisme durant la Dictadura de Primo de Rivera;⁵⁰ i Santiago Castillo, sobre la influència francesa a *El Socialista* o els orígens de la UGT.⁵¹

⁴² RUIZ, David, *El movimiento obrero en Asturias*, Tesi Doctoral, Universitat d'Oviedo, 1968; TERMES, Josep Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881), Crítica, Barcelona, 1971; GÓMEZ LLORENTE, Luis: *Aproximación a la historia del socialismo español*, Cuadernos para el Diálogo, Madrid, 1972; CALERO, Antonio María, *Historia del movimiento obrero en Granada*, (1909-1923), Tecnos, Madrid 1973; ELORZA, Antonio, i IGLESIAS, María del Carmen, *Burgueses y proletarios*, Barcelona, Laia, 1973, i GABRIEL, Pere: *El movimiento obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, 1973.

⁴³ DE LUIS, Francisco, «De estrella rutilante ...», p. 269.

⁴⁴ DÍAZ, Elías, *Socialismo en España: el partido y el Estado*, Mezquita, Madrid, 1982. No és un treball de síntesi sinó sis articles publicats prèviament, entre 1976 i 1981, i se centra en els dos primers capítols a les relacions entre el PSOE i la Institución Libre de Enseñanza. Els altres quatre capítols fan referència a temes del PSOE i la transició democràtica.

⁴⁵ JULIÁ, Santos, *Orígenes del Frente Popular*, Siglo XXI, Madrid, 1979; del mateix autor, *La izquierda del PSOE*, SIGLO XXI, Madrid, 1984.

⁴⁶ ELORZA, Antonio, «Socialismo y agitación popular en Madrid», *Historia social*, núm. 18-19, 1981, p. 229-261 i que prèviament havia publicat sobre el socialisme utòpic a Espanya: ELORZA, Antonio, *Socialismo utópico español*, Alianza Editorial, Madrid, 1970.

⁴⁷ GARCÍA QUEJIDO, Antonio i PÉREZ LEDESMA, Manuel (ed. Lit.), *El pensamiento socialista español a comienzos de siglo*, Ediciones del Centro, Madrid, 1974.

⁴⁸ ARBELOA MURU, Víctor Manuel, «La premsa obrera en España», *Revista de fomento social*, núm. 131, 1978, p. 317-321; del mateix autor, «Pablo Iglesias y la iglesia (En el centenario del PSOE, 1879-1979)», *Revista de fomento social*, núm. 133, 1979, p. 85-102.

⁴⁹ FUSI AIZPURUA, Juan Pablo, *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*, Turner, Madrid, 1975; ZUGAZAGOITIA, Julián i FUSI AIZPURUA, Juan Pablo, *Pablo Iglesias*, Akal, Madrid, 1976.

⁵⁰ GALLEGO, José Andrés, *El socialismo durante la dictadura 1923-1930*, Tebas, Madrid, 1977.

⁵¹ CASTILLO, Santiago, «La influencia de la premsa obrera francesa en El Socialista», *Revista de trabajo*, núm. 56, 1976, p. 85-136; del mateix autor, «Los orígenes de la organización obrera en España: de la Federación de Tipógrafos a

-El socialisme accedeix al poder.

El decenni dels anys vuitanta amb l'accés del PSOE al poder després de la seva victòria a les eleccions de 1982 permetrà una explosió de publicacions sobre el socialisme espanyol i l'obertura cap a nous enfocaments metodològics que tendien cap a la nova història social i defugien de la perspectiva marxista de decennis anteriors. També, els abans joves investigadors que s'iniciaren en l'estudi sobre el socialisme, s'han convertit en doctors i accedeixen a places de professors a les universitats, la qual cosa permet que des del món acadèmic s'impulsin noves tesis doctorals, tesines, articles de revistes, amb una important participació de les editorials universitàries.

Serà també en aquell moment en què es publicaran un conjunt de treballs que esdevindrà bàsic per a l'estudi del socialisme, especialment la *Historia del Socialismo Español*, coordinada per Manuel Tuñón de Lara.⁵² Pel present treball han estat clau els seus dos primers volums: el primer, del 1870 al 1909, de Santiago Castillo tracta sobre els orígens del socialisme, les bases de la seva organització, l'empenta de l'anarquisme, el seu desenvolupament com a partit a l'últim decenni del segle XIX i els anys previs a la constitució de la Conjunció republicanosocialista. Són interessants les seves aportacions sobre *El Socialista* com a eina de difusió del socialisme. El segon volum, de Josep Termes i Ramón Alquézar, (1909-1931), engloba els anys de major protagonisme polític del socialisme, malgrat que comenci pels fets de la Setmana Tràgica on els autors evidencien la manca de decisió que tengué el PSOE durant la revolta de Barcelona. Han resultat clau les seves aportacions sobre el paper del partit dins la Conjunció Republicanosocialista i el debat sobre la Guerra del Marroc. Per altra part, la crisi tercerista i l'escissió comunista permet conèixer l'evolució dels sectors reconstructors i tercerista de dins el PSOE. La darrera part tracta sobre el paper del PSOE durant la Dictadura de Primo de Rivera, la divisió interna per la col·laboració amb algunes institucions del directori militar i el posterior allunyament del partit en relació a l'administració de Primo de Rivera.

Per altra banda, Santos Julià amplià el marc cronològic de les investigacions del socialisme a Espanya i exercí la funció de coordinació d'una publicació sobre la trajectòria del PSOE des dels inicis fins la fi del franquisme amb la pretensió de donar una visió de conjunt sobre l'evolució del Partit Socialista Obrer Espanyol i així el 1986 es va presentar *El socialismo en España: desde la fundación del PSOE hasta 1975*, en la que hi participaren devuit historiadors que analitzaren els gairebé noranta anys del PSOE d'aleshores. Pel que fa a la present tesi, són importants els articles de Santiago Castillo, «Organización y acción política del PSOE hasta 1900», que incideix en l'element obrer i la manca d'influència d'intel·lectuals en el socialisme al segle XIX; el de Pedro Ribas, «El carácter de la recepción del marxismo por el socialismo español hasta 1918», que contextualitza el bagatge marxista del partit de Pablo Iglesias; el de Michel Ralle,

---

la Unión General de Trabajadores», *Estudios de historia social*, núm. 26-27, 1983, p. 19-255.

⁵² CASTILLO, Santiago. *Historia del socialismo español*, dirigida per M. TUNÓN DE LARA, vol. 1, 1870-1909, Conjunto Editorial, Barcelona, 1989; TERMES, J., y ALQUÉZAR, R., *Historia del socialismo español*, dirigida per M. TUNÓN DE LARA, vol. 2, 1909-1931, Conjunto Ed, Barcelona, 1989; JULIÀ, S.: *Historia del socialismo español* dirigida por M. TUNÓN DE LARA, vol. 3, 1931-1939), Conjunto Editorial, Barcelona, 1989.

«La cultura política del primer socialismo español», que incideix en el seu paper marginal i la seva incapacitat per vertebrar la força del sindicat a la seva acció política; el d'Antonio Robles Egea, «La Conjunción republicano-socialista», que contextualitza la constitució de l'entesa entre republicans i socialistes i que permeté als segons tenir un major protagonisme polític; i el d'Enrique Moral Sandoval, «El socialismo y la Dictadura de Primo de Rivera», que descriu el debat que es produí en el si del PSOE i l'UGT sobre la col·laboració de socialistes en algunes institucions del directori militar.⁵³

Dos anys més tard, el 1988, Santos Julià torna a coordinar una altra publicació de conjunt sobre la història del PSOE, però en aquest cas sobre l'evolució del socialisme a diferents territoris de l'Estat espanyol, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*.⁵⁴ Així, Albert Balcells s'encarrega del socialisme a Catalunya fins a la Guerra Civil;⁵⁵ Juan Pablo Fusi, «El socialismo vasco (1886-1984)»⁵⁶; Antonio Elorza, Sobre Madrid y el socialismo: capitalidad y organización obrera;⁵⁷ Luis Germán Zubero, «Socialismo en Aragón PSOE-UGT (1882-1936)»; José Maria Macarro, «El socialismo en Andalucía (1900-1936)»;⁵⁸ Adrian Shubert, «Reflexiones sobre el socialismo en Asturias»;⁵⁹ José Antonio Piqueras, «Las condiciones sindicales del socialismo valenciano»;⁶⁰ i pel que fa a les Illes Balears, Pere Gabriel, «El PSOE en Baleares (1892-1936)»⁶¹ que amplia el marc geogràfic de la seva investigació al context balear. Aquesta obra, coordinada per Santos Julià, serveix per conèixer els avanços de les investigacions a diferents àrees d'Espanya i també per posar en valor l'evolució regional o local del socialisme perquè fins aleshores la historiografia s'havia centrat especialment amb l'evolució nacional del PSOE i dels seus dirigents. És en definitiva, una fotografia dels avanços de les investigacions regionals sobre el PSOE encara que, pel que fa a la publicació d'aquesta, el resultat és desigual entre alguns treball més exhaustius com el de Albert Balcells, el de José Antonio Piqueras o Pere Gabriel i d'altres més fragmentaris.

---

⁵³ CASTILLO, Santiago, «Organización y acción política del PSOE hasta 1900, p. 9-33; RIBAS, Pedro, «El carácter de la recepción del marxismo por el socialismo español hasta 1918», p.35-54; RALLE, Michel, «La cultura política del primer socialismo», p. 55-85; ROBLES, Antonio, «La Conjunción republicano-socialista», p. 109-130; MORAL, Enrique, «El socialismo y la Dictadura de Primo de Rivera», p. 191-211 a JULIÀ, Santos (Coord.), *El socialismo en España: desde la fundación del PSOE hasta 1975*, Editorial Pablo Iglesias, Madrid, 1986.

⁵⁴ JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988.

⁵⁵ BALCELLS, Albert, «El socialismo en Catalunya hasta la guerra civil», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 7-40.

⁵⁶ FUSI, Juan Pablo, «El socialismo vasco (1886-1984)», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 71-82.

⁵⁷ ZUBERO, Luis Germán, «Socialismo en Aragón», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 83-104.

⁵⁸ MACARRO, José Maria, «El socialismo en Andalucía», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 105-118.

⁵⁹ SHUBERT, Adrián, «Reflexiones sobre el socialismo en Asturias», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 119-138.

⁶⁰ PIQUERAS, José Antonio, «Los condicionamientos sindicales del socialismo valenciano», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 175-200.

⁶¹ GABRIEL, Pere, «El PSOE en Baleares (1892-1936)», JULIÀ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 139-174.

Mestrestant, també es produeix la publicació d'un bon grapat de treball d'estudis locals i regionals. És a dir, el que en els setanta iniciaren David Ruiz per a Astúries, Antonio Maria Calero per a Granada i Pere Gabriel per a Mallorca, s'estén per molts altres territoris d'Espanya. Fou el cas del País Basc amb les obres de Luis Castells, Jesús Maria Eguiguren, Juan Pablo Fusi, Félix Luengo, Ricardo Miralles, Antonio Rivera i Maria Luz Sanfeliciano.⁶² Per al cas d'Astúries a part dels esmentats de David Ruiz també són remarcables els de Shubert, Santullano, Fernández Pérez, Ojeda y Moradiellos. Sobre el moviment obrer en general i el socialisme en particular a Madrid destaquen les aportacions de diversos autors que enfoquen les seves investigacions cap a aspectes concrets com es per exemple Lucía Rivas i l'estudi del Primer de Maig,⁶³ d'Antonio Elorza, que se centra en la ideologia socialista i el caràcter de les seves protestes⁶⁴ mentre que María Francisca Bernalte i Antonio Fontecha se centraren en la cultura popular obrera durant la Dictadura de Primo de Rivera⁶⁵. Per la seva banda, Francisco Sánchez, a part de la ja anteriorment comentada aportació a la tasca de Tuñón de Lara, destaquen els seus treball sobre els moviments de protestes i les manifestacions a Madrid.⁶⁶

Els més rellevants dels que es publiquen a Catalunya podrien ser les aportacions d'Albert Balcells que s'han centrat en diversos dirigents o intel·lectuals socialistes com Rafael Campalans o Gabriel Alomar,⁶⁷ José Luis Martín Ramos sobre la Unió Socialista de Catalunya o els moviments vaguistes⁶⁸, David Ballester sobre el fracàs del sindicalisme socialista a Catalunya. En aquest cas el seu treball, *Marginalidades y hegemonías: la UGT de Cataluña (1888-1936)*, aporta les claus de la feblesa del sindicalisme socialista a Catalunya i la seva incapacitat per competir amb el dinamisme i base social de l'anarquisme català. També s'ha d'esmentar la

---

⁶² Per a major informació sobre la historiografia sobre el moviment obrer al País Basc vegeu MIRALLES, Ricardo, «Historiografía del movimiento obrero en el País Vasco: 1880-1936» *Historia Contemporánea*, núm. 7, p. 237-255.

⁶³ RIVAS, Lucía, «El Primero de Mayo, jornada obrera, 1890-1930», *Estudios de Historia social*, núm. 38-39, p. 271-337; de la mateixa autora és la tesi doctoral *El primero de mayo en España y la movilización obrera (1900-1930)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Madrid, 1987.

⁶⁴ ELORZA, Antonio, «Ideología obrera en Madrid», a OTERO Luis Enrique (Edit.) i Bahamonde, Ángel (Edit.), *Madrid en la sociedad del siglo XIX*, Vol. 2, 1986, p. 9-33; també «Socialismo y agitación popular en Madrid (1908-1920)», *Estudios de Historia social*, núm. 18-19, 1981, p. 229-261.

⁶⁵ BERNALTE, María Francisca; FONTECHA, Antonio, GIBAJA, José Carlos, «Cultura popular madrileña durante la dictadura. El mundo obrero socialista, 1923-1930» a *La sociedad madrileña durante la Restauración: 1876-1931*, Comunidad de Madrid, Madrid, 1989, p. 541-559.

⁶⁶ SÁNCHEZ, Francisco, «De las protestas del pan a las del trabajo», *Historia social*, núm. 19, 1994, p. 47-60; també *La protesta de un pueblo. Acción colectiva y organización obrera, Madrid 1901-1923*, Cinca, Madrid, 2006.

⁶⁷ BALCELLS, Albert, «El socialismo catalán de Rafael Campalans», GARCÍA DELGADO, José Luis (Coord.) *La crisis de la Restauración. España, entre la primera Guerra Mundial y la Segunda República*, Siglo XXI, Madrid, 1986, P. 165-178. També es pot esmentar el seu treball sobre Gabriel Alomar. «Alomar, Gabriel. El futurisme seguit dels articles d'El Poble Català (1904-1906). Introducció de Jordi Castellanos. Mallorca: Editorial Moll. 302 p. (Obres completes de Gabriel Alomar; II)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 12, 2001, p. 243-244, o sobre la relació entre marxisme i catalanisme: BALCELLS, Albert, *Marxismo y catalanismo 1930-1936*, Anagrama, Barcelona, 1977.

⁶⁸ MARTÍN RAMOS, José Luis, «La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)», *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 4, 1974, p. 155-190; «Movimientos de huelgas en la ciudad de Barcelona (1914-1918)», *Industrialización y nacionalismo: análisis comparativo: Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia*, 1985, p. 579-586.

seva biografia de Josep Comaposada, un dels dirigents més destacats del socialisme a Catalunya.⁶⁹ a més de les aportacions de Pere Gabriel⁷⁰. Per el cas d'Aragó cal esmentar les aportacions de Forcadell.⁷¹ Pel que fa a València, José Antonio Piqueras i el seu estudi sobre els inicis del PSOE o un altre sobre la classe obrera valenciana,⁷² i Francisco Moreno sobre el moviment obrer a Alacant⁷³; i per a Andalusia, María Dolores Ramos, sobre les revoltes pageses a Antequera (1918-1921),⁷⁴ Diego Caro⁷⁵ i el ja esmentat Antonio Maria Calero. En el cas de Castella i Lleó, Jesús Maria Palomares publicà *El socialismo en Castilla*.⁷⁶

Ara bé, per a Francisco De Luis aquests treballs de temàtica local o regional solen ser una aproximació a esdeveniments o etapes concretes o també personalitats del moviment obrer però que hi mancava una història regional del socialisme i que de tots els intents publicats només dos aconseguiren construir-ho, el cas de José Antonio Piqueras per a València i Pere Gabriel per a Mallorca.⁷⁷

-El PSOE a l'oposició

A partir dels anys noranta s'enfocà la investigació cap a altres àmbits i s'impulsaren els estudis sobre els plantejaments educatius i culturals del socialisme i la mentalitat obrera socialista i que per a Francisco De Luis contribuï a renovar la historiografia del socialisme pel seu caràcter multidisciplinari, a més de ser ell

---

⁶⁹ BALLESTER, David, *Marginalidades y hegemonías: la UGT de Cataluña (1888-1936)*, Ediciones del Bronce, Barcelona, 1996; «El baluard que mai no es va construir. El fracàs d'una opció sindical socialista a Catalunya (1888-1939)», *Cercles Revista d'Història Cultural*, núm. 8, 2005, p. 43-63.; *Josep Comaposada, biografia d'un socialista*, Fundació Rafael Campalans, Barcelona, 2005.

⁷⁰ GABRIEL, Pere, «Sindicalismo y sindicatos socialistas en Cataluña. La UGT, 1888-1938», *Historia Social*, núm. 8, 1990, p. 47-72; «El ugetismo socialista catalán, 1888-1923», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 165-197 «Algunes notes sobre la implantació sindical de socialistes i anarquistes a Catalunya, abans dels anys de la primera guerra mundial», *Industrialización y nacionalismo: análisis comparativo: Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia*, 1985, p. 555-568.

⁷¹ FORCADELL, Carlos, «Los movimientos de protesta social en el siglo XIX», *Historia de Aragón*, Vol. 2, 1989, p. 445-458; «La recepción de la Revolución Rusa en España (1917-1921)», a CARANTOÑA, Francisco i PUENTE, Gustavo, *La Revolución Rusa 70 años después, Actas del Segundo Coloquio de Historia Contemporánea*, Universidad de León, p. 139-162; i també «La función de la prensa en la organización obrera», CASTILLO, Santiago, *Estudios de Historia de España: homenaje a Manuel Tuñón de Lara, Vol.1*, p. 451-464.

⁷² PIQUERAS ARENAS, José Antonio, «Los inicios del Partido Socialista Obrero Espanyol en Valencia», *Hispania: Revista española de historia*, Vol. 41, 1981, p. 621-640; PIQUERAS, José Antonio i SEBASTIÀ, Enric, *Trabajadores sin revolución: La clase obrera valenciana, 1868-1936*, Alfons el Magànim, València, 1987.

⁷³ MORENO SÁEZ, Francisco, «Anarquistas y socialistas en la provincia de Alicante (1874-1917)», *Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea*, núm. 5, 1986, p. 153-190.

⁷⁴ RAMOS, Mª Dolores, «¿El mito de la tierra prometida? Las agitaciones campesinas en Antequera (1918-1921)», *Revista de estudios antequeranos*, núm. 2, 1995, p. 467-491; també de la mateixa autora, *La crisis de 1917 en Málaga*, Diputación de Málaga, Málaga, 1987.

⁷⁵ CARO, Diego, «Una aproximación al anticlericalismo contemporáneo: la quema de conventos gaditanos en mayo de 1931», *Gades*, núm. 13, 1985, p. 241-252.

⁷⁶ PALOMARES, Jesús Maria, *El socialismo en Castilla*, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1987.

⁷⁷ DE LUIS, Francisco, «De estrella rutilante ...», p. 274.

mateix un dels més prolífics en aquest camp, i també Alejandro Tiana Ferrer.⁷⁸ Però, a la meitat dels anys noranta i coincidint amb l'accés del Partit Popular al poder es produeix una disminució de les investigacions, publicacions i articles sobre la temàtica del moviment obrer i del mateix socialisme. Així i tot, les investigacions d'aquella etapa se centraren en períodes que fins aleshores no havien cridat l'atenció dels historiadors com l'exili, la mateixa transició democràtica i els primers governs de Felipe González⁷⁹

Un altre camp d'estudi que es desenvolupà fou el que se centrà en aspectes que tampoc no havien estat gairebé tractats per la historiografia, com la mentalitat obrera socialista, especialment els plantejaments sobre pràctica educativa i cultural del socialisme. Per a Francisco de Luis aquestes noves aportacions representen una metodologia original a partir d'una perspectiva multidisciplinària (literatura, art, antropologia, educació, etc.). En aquests cas els autors que més hi han contribuït han estat Alejandro Tiana sobre la relació entre el moviment obrer i l'educació popular,⁸⁰ o Elena Maza sobre les classes populars i el seu perfil associatiu.⁸¹ De totes maneres, serà Francisco de Luis l'investigador més productiu.⁸² Ara bé, De Luis i Arias González consideraven als inicis del segle XXI que les investigacions sobre mentalitats i cultures obreres provocaven cert recel en l'àmbit de la història acadèmica i investigadora:

«... sobrenada un molesto tufillo de condescendencia y displicencia hacia todo lo que se refiera a “mentalidad” y “cultura” que suelen englobarse bajo los socorridos y tópicos paraguas de “cajón de sastre” o “totum revolutum”, y en otros hay un reconocimiento hacia la historia cultural y de las mentalidades como “especialización consolidada” o hacia las visiones culturales del proceso de formación de clase pero sólo como un “elemento decisivo para la acción política” y, en todo caso, sin que dicho reconocimiento se vea corroborado por la mención de trabajos monográficos o síntesis que prueben la validez del mismo.»⁸³

---

⁷⁸ De LUIS, Francisco de: «Fuentes para el estudio de la educación del obrero en el socialismo español (1879-1936)», *Studia historica. Historia Contemporánea*, vols. VI-VII, 1988-1989, p. 17-42; del mateix autor, *La cultura socialista en España, 1923-1930*, Salamanca, Universidad de Salamanca-CSIC, 1993, i, del mateix autor, *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*, Pablo Iglesias, Madrid, 1994; TIANA FERRER, A.: *Maestros, misioneros y militantes. La educación de la clase obrera madrileña, 1898-1917*, CIDE, Madrid, 1992.

⁷⁹ EGUIGUREN, Jesús, *El socialismo y la izquierda vasca, 1886-1994*, Pablo Iglesias, Madrid, 1994; ARÓSTEGUI, J., *Largo Caballero en el exilio*, Madrid, Fundación Largo Caballero, 1990; GIBAJA, J.C. *Indalecio Prieto y el socialismo español*, Madrid, Pablo Iglesias, 1995; MARTÍN RAMOS, José Luis (ed.): *Historia del socialismo a Catalunya, 1940-1975*, Barcelona, 1994; JULIÁ, Santos, *Los socialistas en la política española, 1879-1982*, Madrid, Taurus, 1997; REDERO SAN ROMAN, Manuel, *Estudios de historia de la UCT*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca-Fundación Largo Caballero, 1992.

⁸⁰ TIANA FERRER, A.: «Movimiento obrero y educación popular en la España contemporánea», *Historia Social*, núm. 27, 1997.

⁸¹ MAZA ZORILLA, Elena, «Las clases populares en España: continuidad y transformaciones en su perfil asociativo (1887-1930)», *Investigaciones históricas*, *Época moderna y contemporánea*, núm. 15, p. 297-314.

⁸² De LUIS, Francisco, «Pueblo, movimiento obrero y cultura en la España contemporánea», Saint-Denis, *Presses Universitaires de Vincennes*, 1990, p. 141-155; del mateix autor, «El socialismo y la cultura obrera en Andalucía durante los años veinte», *Jabega*, núm. 71, 1991, p. 91-99; «Fuentes para el estudio de la educación del obrero en el socialismo español (1879-1936)», *Studia Historica. Historia contemporánea*, núm. 6-7, 1988-1989, p. 17-42; *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*, Pablo Iglesias, Madrid, 1994.

⁸³ De fet, De Luis i Arias González afirmaven que consideraven que l'enfocament de les mentalitats i cultures obreres

Per altra banda, en aquella etapa també es publicà la *Història del Moviment Obrer als països Catalans*, una obra coordinada per Pelai Pagès i que és interessant, primer, per la seva àmplia difusió ja que fou distribuïda amb fascicles pel setmanari *El Temps*, segon, perquè comptà amb una llarga llista de col·laboradors de la publicació, la qual cosa li donà una perspectiva plural sobre la qüestió, i tercer, perquè evidencià les relacions que existiren entre els territoris dels anomenats Països Catalans tant pel que fa a l'anarquisme com pel socialisme.⁸⁴

-Els últims anys (2005-2020)

Les investigacions hagudes han evidenciat l'ampli ventall temàtic. Per una banda, han sorgit diferents tesis que aprofundeixen sobre el desenvolupament del socialisme en territoris d'Espanya com serien diverses tesis doctorals com la de Ángeles Finque Jiménez, *La intervención del socialismo en la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*,⁸⁵ el cas de Enrique Sarasa, *La generación de 1917. El socialismo en Aragón*.⁸⁶ També aparegueren dues tesis que tractaven la qüestió territorial o el concepte nacional dins el socialisme com foren la de Daniel Guerra Sesma, *Socialismo y cuestión nacional en España (1873-1939)* i la de Victorino López Iglesias, *La cuestión territorial en la historia del socialismo español*,⁸⁷ Molt relacionat amb aquesta qüestió, Aurelio Martí Bataller ha elaborat i coordinat diverses publicacions sobre la idea de classe, nació i internacionalisme dins el socialisme marxista, tant a nivell d'Espanya com internacional.⁸⁸

Mentre el PSOE havia tengut des dels anys vuitanta un seguit de publicacions sobre la seva trajectòria des de la fundació fins la transició o més endavant, com s'ha esmentat anteriorment, la UGT no comptà amb una

---

trobaven més acceptació entre els historiadors de l'educació i citaven els exemples de GUEREÑA, Jean-Louis «Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España (1840-1920)», *Historia Social*, núm. 11, 1991, p. 147-164, i TIANA FERRER, Alejandro, «Movimiento obrero y educación popular en la España contemporánea», *Historia Social*, núm. 27, 1997 (I), p. 127-144; vegeu De LUIS, Francisco i ARIAS GONZÁLEZ, Luis, «“Mentalidad” y «cultura» obrera en la España de entresiglos: vindicaciones, planteamientos e incertidumbres historiográficas», *Historia Contemporánea*, núm. 24, 2002, P. 389-427.

⁸⁴ PAGÈS, Pelai (Coord.), *Història del Moviment Obrer dels Països Catalans*, Edicions del País Valencià, València, 2001.

⁸⁵ FINQUE, Ángeles, *La intervención del socialismo en la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Madrid, 2009.

⁸⁶ SARASA, Enrique, *La generación de 1917. El socialismo en Aragón*, Tesi Doctoral, Universitat de Saragossa, 2017.

⁸⁷ GUERRA SESMA, Daniel, *Socialismo y cuestión nacional en España (1873-1939)*, Tesi Doctoral, UNED, 2008; i LÓPEZ IGLESIAS, Victorino, *La cuestión territorial en la historia del socialismo español (1879-2011)*, Tesi Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, 2012.

⁸⁸ MARTÍ BATALLER, Aurelio, (coord.): *Proletarios de todos los países. Socialismo, clase y nación en Europa y España (1880-1940)*, Comares, Granada, 2019; del mateix autor, *España Socialista. El discurso nacional del PSOE durante la Segunda República*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2017; i també, «Un internacionalismo patriota. El discurso internacionalista del PSOE durante la II República» *Ayer*, núm. 108, 2017, p. 257-282.

publicació d'una característiques semblants fins que el 2008 Santiago Castillo coordinà *La Historia de la UGT* composta per 6 volums. Pel que fa a la present tesi, s'ha d'esmentar els dos primers volums, el de Santiago Castillo, *Un sindicalismo consciente 1873-1914*;⁸⁹ i el de José Luis Martín Ramos, *Entre la revolución y el reformismo, 1914-1931*.⁹⁰ També cal esmentar que Marta Bizcarrondo fou la responsable del volum 3^r, dedicat a la Segona República;⁹¹ i Pere Gabriel del 4^t volum, el període de la Guerra Civil.⁹²

Pel que fa a Andalusia aparegué per part de Diego Caro Cancela, *Cien años de socialismo en Andalucía (1885-1985)*,⁹³ que, en la seva primera part que fa referència al període 1885-1936, i descriu la feblesa organitzativa del socialisme a Andalusia i destaca la tasca de Fernando de los Ríos, que es convertí en el primer diputat socialista per Andalusia, a més posa de relleu l'expansió del sindicalisme de l'UGT especialment quan s'hi integra la Federació Agrícola Andalusia.

En el cas de Catalunya aparegué la tesi doctoral de Maria Rodríguez Calleja sobre el *1er de Maig a Catalunya (1890-1918), afirmació, lluita i festa* és interessant perquè s'identifiquen les postures que el socialisme, l'anarquisme i el republicanisme celebrava aquesta diada i també les diferències entre localitats més industrials i altres poc desenvolupades industrialment.⁹⁴

També aparegué el *Diccionario biográfico del socialismo español*, de Aurelio Martín Nájera i Pedro Barruso Barés que suposa en dos volums la divulgació no només dels dirigents més destacats si no també aquells dirigents de menor rellevància i altres militants que tengueren algun paper destacat.⁹⁵ En relació al gènere de la biografia, la historiografia també ha duit a terme publicacions sobre la vida dels principals dirigents socialistes, especialment Pablo Iglesias, Francisco Largo Caballero, Julià Besteiro, Indalecio Prieto y Jorge Negrín. En el cas de Pablo Iglesias, ja aparegueren estudis sobre la seva figura mentres es mantengué al cap davant del PSOE, com per exemple, *Pablo Iglesias en el Partido Socialista* de Antonio García Quejido,⁹⁶ o després de la seva mort com els treballs de Luis Araquistáin, Zuzagoitia i Juan Almela.⁹⁷ Però és a partir de 1975 que es recupera l'estudi de la seva figura com la tesi doctoral de Maria Teresa Martínez Sas o treball d'Enrique Moral i Antonio Elorza.⁹⁸ Però en els anys 2000 aparegueren els treballs de Enrique Moral i

⁸⁹ CASTILLO, Santiago, *Historia de la UGT. Un sindicalismo consciente 1873-1914*, Vol. 1, Siglo XXI, Madrid, 2008.

⁹⁰ MARTÍN RAMOS, José Luis, *Historia de la UGT. Entre la revolución y el reformismo, 1914-1931*, Vol. 2, Siglo XXI, Madrid, 2008.

⁹¹ BIZCARRONDO, Marta, *Historia de la UGT, Entre la democracia y la revolución, 1931-1936*, Vol. 3, Siglo XXI, Madrid, 2008.

⁹² GABRIEL SIRVENT, Pere, *Historia de la UGT. Un sindicalismo de guerra, 1936-1939*, Vol. 4, Siglo XXI, Madrid, 2008.

⁹³ CARO, Diego, *Cien años de socialismo en Andalucía (1885-1985)*, Quorum, Cádiz, 2013.

⁹⁴ RODRÍGUEZ CALLEJA, Maria, *El 1er de Maig a Catalunya (1890-1918)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012.

⁹⁵ BARRUSO, Pedro i MARTÍN, Aurelio, *Diccionario biográfico del socialismo español*, 2 vols., Pablo Iglesias, Madrid, 2010.

⁹⁶ GARCÍA QUEJIDO, Antonio, *Pablo Iglesias en el Partido Socialista*, Imprenta de Inocente Calleja, Madrid, 1905.

⁹⁷ ALMELA MELIÁ, Juan, *Pablo Iglesias. Rasgos de su vida íntima*, Javier Morata, Madrid, 1926; ZUGAZAGOITIA MENDIETA, Julián, *Pablo Iglesias: de su vida y de su obra*, Cuadernos de Cultura. Valencia, 1931.

⁹⁸ MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa, *El socialismo y la España oficial. Pablo Iglesias diputado a Cortes*, Colección

Santiago Castillo i de Serralonga i el de Gustavo Vidal⁹⁹ que per a César Luena són qualificades com a «biografías plenamente adaptadas a la tradición biográfica de la historiografía más contemporánea».¹⁰⁰ També a partir del 2000 es començaren a editar les seves obres completes, formades per 12 volums.¹⁰¹ Es pot dibuixar una evolució dels treballs sobre Pablo Iglesias que aniria des d'uns primers treballs duits a terme per companys que visqueren molt de prop del protagonista i que a partir de la transició es donà pas a uns estudis més analítics i allunyats de l'evocació militant i on es pretén entendre la figura de Pablo Iglesias dins la història del moviment obrer i la pròpia d'Espanya.¹⁰²

També la figura de Francisco Largo Caballero ha interessat a la historiografia i en aquest cas cal citar el treball de Julio Aróstegui que el 2013 publicà la seva biografia presentant-lo com la persona que recollí l'herència del fundador del PSOE.¹⁰³ Pel que fa al socialisme de Madrid, es podria destacar el treball de Rubén Pallol sobre els socialistes i els jornalers agrícoles de Madrid que ha estat un tema escassament tractat per la historiografia fora dels estudis sobre Andalusia i Extremadura.¹⁰⁴

En el cas del socialisme basc, la compilació de textos sobre el socialisme basc per part de Sara Hidalgo indica una altra via per aprofundir sobre aquesta qüestió. Es tracta d'un conjunt de textos que van des del 1890 fins el 1921 que l'autora ha escollit i que van acompanyats d'un comentari per ajudar a entendre la seva importància. Per exemple, és interessant per entendre la relació que tengué Miguel de Unamuno a finals del segle XIX amb els socialistes o també la relació que tenien els socialistes bascos amb el socialisme europeu que s'evidencia quan contactaren amb els seus companys belgues per a què els ajudassin a constituir la Joventut Socialista.¹⁰⁵

Pel que fa a Astúries es publicà el 2017 *El socialismo asturiano durante la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Crónica de una frustración* de Manuel Jesús Álvarez i Luis Arias,¹⁰⁶ que expliquen les mancances organitzatives del socialisme asturià que no sabé aprofitar els avantatges que el règim els otorgà.

---

de Temas Sociales, Guadalajara, 1975; MORAL SANDOVAL, Enrique, «Pablo Iglesias. Notas de un dirigente obrero», *Sistema: Revista de ciencias sociales*, núm. 11, 1975, p. 19-45; ELORZA, Antonio, «Los esquemas socialistas en Pablo Iglesias», *Sistema: Revista de ciencias sociales*, núm.11, 1975, p. 47-84.

⁹⁹ MORAL SANDOVAL, Enrique i altres, *Construyendo la modernidad. Obra y pensamiento de Pablo Iglesias*, Editorial Pablo Iglesias, Madrid, 2002; SERRALLONGA I URQUIDI, Joan, *Pablo Iglesias. Socialista, obrero y español*, Edhasa, Barcelona, 2007; VIDAL MANZANARES, Gustavo, *Pablo Iglesias*, Nowtilus, Madrid, 2009.

¹⁰⁰ LUENA LÓPEZ, César, «El género biográfico en los dirigentes históricos del PSOE. Balance historiográfico y posibilidades de futuro», *Pasado y Memoria, Revista de Historia Contemporánea*, núm. 20, 2020, p. 255-275.

¹⁰¹ MARTÍN NÁJERA, Aurelio, *Pablo Iglesias, Obras completas, 12 vols.*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2000.

¹⁰² LUENA LÓPEZ, César, «El género biográfico ...», p. 259.

¹⁰³ AROSTEGUI, Julio, *Largo Caballero. El tesón y la quimera*, Debate, Barcelona, 2013.

¹⁰⁴ PALLOL TRIGUEROS, Rubén, «Socialistas en el Madrid jornalero. La conquista electoral socialista en el Chamberí de 1905», ORTIZ DE ORRUÑO LEGARDA; Jose Maria, UGARTE TELLERÍA; Javier, RIVERA BLANCO, Antonio (coord.), *Movimientos sociales en la España contemporánea*, Abada, Madrid, 2008, p. 327-328.

¹⁰⁵ HIDALGO GARCÍA DE ORELLÁN, Sara, *Textos para la historia del socialismo vasco (1890-1921)*, Tecnos, Madrid, 2020.

¹⁰⁶ ÁLVAREZ GARCÍA, Manuel Jesús i ARIAS GONZÁLEZ, Luis, *El socialismo asturiano durante la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Crónica de una frustración. Crónica de una frustración*. Fundación José Barreiro, KRK Ediciones, Oviedo, 2017.

Aquesta publicació suposa una nova aportació a les que feu anteriorment David Ruiz, que fou l'iniciador dels estudis del socialisme a Astúries.

En aquesta darrera etapa hi ha hagut un increment dels treballs sobre el feminisme i el socialisme. Ja abans s'havien publicat alguns articles sobre la qüestió, com per exemple, Marta Bizcarrondo sobre el primer feminisme socialista¹⁰⁷ però és en els últims deus anys aproximadament que hi ha hagut un major interès en conèixer la situació, la concepció o el paper que la dona tengué dins el socialisme a Espanya, com és el cas de Rosa Capel, Marta Del Moral, Ana Mª Aguado o Luz Sanfeliu que han investigat els orígens dels feminisme o la constitució dels grups femenins socialistes.¹⁰⁸ S'han publicat treballs que fan referència a algunes dones que destacaren en el paper reivindicatiu del feminisme dins el socialisme. En aquest cas, hi ha el treball de Montserrat Duch sobre Miquela Chalmeta¹⁰⁹ o el de Rosa Solbes, Ana Mª Aguado i Joan Miquel Almela sobre Maria Cambrils¹¹⁰ o el de Francisco Fuster sobre María Lejárraga¹¹¹

Per una altra banda, Francisco de Luis continuà amb l'ampliació del camp d'investigació sobre classe obrera i socialisme i publicà el 2019 *Historia del deporte obrero en España*¹¹² que és útil perquè investiga un dels àmbits que poc s'havia analitzat fins aleshores, l'esport obrer, i entitats de l'entorn del socialisme que impulsaren la pràctica esportiva i les activitats saludables com fou Salud y Cultura i que ajuda a entendre l'empenta que donaren a aquest àmbit figures com Juan Almela Melià així com l'impuls que hi hagué durant la Segona República.

Altres investigacions s'han centrat en aspectes com de la trajectòria de Pablo Iglesias, especialment els contextos socials i culturals del líder històric del PSOE. Així, *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, coordinat per Carmen Fernández Casanova el 2013 és útil perquè serveix per presentar diferents estampes de la vida de Pablo Iglesias i la seva relació amb etapes del socialisme, però des d'una òptica més transversal i no tan lligada a les funcions directives d'Iglesias.¹¹³ D'aquesta publicació es poden destacar per a la present

¹⁰⁷ BIZCARRONDO, Marta: «Los orígenes del feminismo socialista en España», en *La mujer en la Historia de España* (ss. XVI-XX), Actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, Madrid, SEM de la UAM, 1984, p. 137-158.

¹⁰⁸ CAPEL MARTÍNEZ, Rosa, «Mujer y socialismo (1848-1939)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, Vol. 7, 2008, p. 101-122; DEL MORAL VARGAS, MARTA, «El Grupo Femenino Socialista de Madrid (1906-1914). Las pioneras en la acción colectiva femenina.», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 27, 2005, p. 247-269; AGUADO, Ana M. i SANFELIU, Luz, «Juventud, socialismo y compromiso político femenino: entre el asociacionismo y la militancia (1906-1931)», *Ayer*, núm. 100, 2015, p. 60.

¹⁰⁹ DUCH PLANA, Monserrat, *Micaela Chalmeta*, Cossetània Edicions, Barcelona, 2009.

¹¹⁰ SOLBES, Rosa, AGUADO, Ana M^a, ALMELA, Joan Miquel, *María Cambrils, el despertar del feminismo socialista biografía, textos y contextos (1877-1939)*, Serveis de Publicacions de la Universitat de València, València, 2005.

¹¹¹ FUSTER GARCÍA, Francisco, «Socialismo y feminismo, la pedagogía de María Lejárraga», *Pasajes, Revista de Pensamiento contemporáneo*, núm. 30, 2009, p. 117-123.

¹¹² De LUIS, Francisco, *Historia del deporte obrero en España (De los orígenes a la Guerra Civil)*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 2019.

¹¹³ FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña, 2013, que fou el resultat del congrés que tengué lloc a La Corunya el 2010 on es presentaren les següents ponències que es convertiren en els articles del treball: FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen, «Sociedad y trabajo en Ferrol (1850-1900): la huella de Pablo Iglesias», p. 19-56; GABRIEL FERNÁNDEZ de, Naciso, «Escolarización e alfabetización en Ferrol (1860-1940)», p. 57-90; URÍA GONZÁLEZ, Jorge, «Infancia,

tesi, la contribucions d'Eduardo González Calleja, «El socialismo español ante la violencia política y la revolución (1879-1923)», que defensa que el PSOE fou una organització revolucionària que cercava un canvi polític i social profund però des d'una ambigüitat en la que combinava la defensa de reformes concretes, les campanyes de pressió per la guerra de Cuba, la del Marroc, la campanya de les subsistències o apostar per la vaga general com feren el 1917 i el 1930.¹¹⁴ També la contribució de Santos Juliá, «Los socialistas en el sistema político de la Restauración», és interessant perquè presenta el PSOE com un partit marxista de retòrica revolucionària i pràctica reformista. Així, per a Santos Juliá el partit tenia un programa dual, la revolució social com a aspiració màxima, i les reformes concretes com a objectiu mínim per a les reivindicacions.¹¹⁵

En definitiva en aquests últims quinze anys les investigacions sobre el socialisme s'han centrat en àmbits i aspectes com les mentalitats, les pràctiques i els usos de la classe obrera relacionat amb el socialisme o el moviment obrer en general. S'ha d'entendre que l'estudi sobre l'organització i evolució ideològica del socialisme anterior a la Guerra Civil havia estat tractat àmpliament en les anteriors etapes i és lògic que ara les investigacions es dirigeixin cap a aquests altres camps no tant purament polítics o d'organització. Per tant, àmbits com les mentalitats i cultures obreres, l'esport o el paper de la dona pel socialisme, però també altres qüestions que no han estat gaire tractades com el grau d'influència de la ideologia anticlerical dins el socialisme, no només en relació als dirigents i principals militants, sinó també en relació a la classe obrera, especialment la que seguia les idees socialistes.

Ara bé, segurament també faltaria estendre les investigacions en relació al socialisme a qüestions que han estat tractades de manera accidental: la causa dels seus fracassos electorals durant la Restauració. Generalment, s'ha aplicat el mètode d'avaluar l'escàs grau d'implementació de la ideologia marxista dins el partit com a causa del seu fracàs com a partit obrer, tal com s'ha comentat prèviament que feu Paul Heywood, però caldria fer una anàlisi de per què la major part de la classe obrera no era socialista, per què el missatge polític del PSOE no era assolit per aquesta massa de votants o quina era la visió que tenia classe obrera del socialisme, i no només això, també quina era la visió que la resta de la societat tenia dels socialistes, quina visió es tenia d'ells. No debades, el 1989 Manuel Tuñón de Lara ja ho havia anticipat en la

---

beneficencia y discursos biográficos», p. 91-120; BARRIO ALONSO, Ángeles, «Pobreza y familia obrera: condiciones de vida y oferta de trabajo», p. 121-156; Nash, Mary, «Trabajos invisibles y el difícil reconocimiento de las mujeres trabajadoras en los medios socialistas», p. 157-170; CASTILLO, Santiago, «De la imprenta al Parlamento: ¿Un liderazgo positivo? Pablo Iglesias, 1870-1910, p. 171-196; PÉREZ LEDESMA, Manuel, «Múltiples caras del liderazgo de Pablo Iglesias», p. 197-210; RALLE, Michel, «Disciplinar la huelga: Iglesias y la "defensa económica" ¿No sólo un modelo sindical?, p. 211-238; i

¹¹⁴ GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, «El socialismo español ante la violencia política y la revolución (1879-1923)», FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña, 2013, p. 239-270

¹¹⁵ JULIÁ, Santos, «Los socialistas en el sistema político de la Restauración», FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña, 2013 p. 271-287.

introducció a la *Historia del Socialismo español* que ell havia coordinat:

«El movimiento obrero ha de ser conocido en sus dirigentes, en sus militantes y en sus bases, también entre simpatizantes y electores, los miembros de sindicatos y también los que no lo son, los que no participan en ninguna acción política o sindical, incluso lo que están bajo la influencia de otros partidos de derecha o de la patronal. Todo ha de ser conocido, comparado, no sólo estática o momentáneamente, sino en movimiento, a través de una serie de procesos históricos.»¹¹⁶

1.4.3 Historiografia del Moviment obrer i el socialisme a Mallorca

El socialisme a Mallorca ha tengut una important influència en la història de l'illa. Des de mitjans segle XIX en què apareguren les primeres expressions que incorporaven la qüestió social i eren definides com a socialistes, la preocupació per les condicions de vida de les classes treballadores i les propostes per millorar-les seran un dels principals arguments d'aquells que es definiran com a socialistes al llarg del segle XIX i del XX, especialment a partir del 1890 quan té lloc la primera manifestació pública del Primer de Maig a Palma.

Francesc Roca (1851-1917), un dels fundadors de l'Agrupació Socialista de Palma, i impulsor de la celebració de la diada del Primer de Maig a Mallorca, tenia present en les seves intervencions les arrels del socialisme i impulsà les commemoracions de la Comuna de París, el 18 de març, al Centre Obrer, en el que es dedicava també uns moments per commemorar la mort de Karl Marx, el 14 de març. També Francesc Roca impulsà els actes de commemoració de la Primera República, circumstància que no s'havia d'interpretar com una certa connivència amb el republicanisme d'aleshores; tot el contrari, Francesc Roca recordava l'efemèride del primer govern no monàrquic d'Espanya com un reconeixement als vells republicans, en detriment dels contemporanis al dirigent socialista. En els seus discursos solia fer referència a aquestes arrels i les relacionava amb el socialisme d'aleshores.¹¹⁷

Per altra banda, el 1908, *El Obrero Balear* publicà dos articles relatius als orígens del socialisme a Mallorca. Aquesta petita aportació és interessant perquè és l'única ocasió que els socialistes dediquen un espai del seu setmanari a explicar el principi de les organitzacions socialistes al darrer decenni del segle XIX i es pot emmarcar dins la literatura històrica que els socialistes a Espanya feren a principis del segle XX sobre les primeres passes que donaren les seves entitats.¹¹⁸

El moviment obrer i el socialisme a Mallorca ha estat estudiat des de diferents perspectives. És evident que l'obra de Pere Gabriel, *El Moviment Obrer a Mallorca*,¹¹⁹ és el punt de partida de l'estudi del socialisme i les altres ideologies obreristes de Mallorca. Tal com diu l'*Enciclopèdia de Mallorca* sobre aquest llibre: «Fou

¹¹⁶ TUÑÓN DE LARA, Manuel, «Presentación de la obra», a CASTILLO, Santiago, *La historia del socialismo español*, Vol.1, Conjunto Editorial, Barcelona, 1989, p. 10.

¹¹⁷ De fet, un cop morí Francesc Roca, el socialisme deixà de commemorar l'aniversari de la Comuna de París o l'aniversari de la Primera República.

¹¹⁸ «Historia de la organización obrera en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 329, 1 de febrer de 1908, p. 1 i 2.

¹¹⁹ GABRIEL SIRVENT, Pere, *El Moviment Obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, 1973.

el primer treball històric precís i exhaustiu sobre el s.XX a Mallorca i, encara avui, és bàsic per a l'estudi d'aquest període.¹²⁰ David Ginard en fa el següent balanç sobre el llibre de Pere Gabriel:

«El moviment obrer a Mallorca (Curial-Lavínia, Barcelona, 1973), llibre emblemàtic, que implicà una reinterpretació global de la història política i social de preguerra. Per primera vegada, hom trencà amb el tòpic de l'illa de la calma i descobrí l'existència d'una realitat complexa marcada per un desenvolupament urbà i industrial gens menyspreable, que havia posat les bases per a la difusió del republicanisme i l'obrerisme a Mallorca. A hores d'ara, *El moviment obrer...* és encara un referent crucial per als estudiosos dels segles XIX i XX a l'arxipèlag»¹²¹

En relació a aquest llibre, Pere Gabriel reconeix que en els anys setanta del segle XX endinsar-se dins la investigació sobre el moviment obrer a Mallorca no era una tasca gaire fàcil, ell ho defineix com a una terra ignota, on la documentació i les fonts escrites sobre el tema havien restat oblidades i que la historiografia contemporània d'aleshores no havia mostrat interès en aquesta qüestió. Molt centrat en les fonts de premsa del període analitzat per l'autor, es fa una anàlisi de la trajectòria principalment del socialisme i l'anarquisme a Mallorca fins just abans de la Guerra Civil.¹²²

Durant els següents anys, Pere Gabriel anà completant el seu estudi amb altres publicacions com els dos articles, que complementaven el seu llibre, *A l'entorn del moviment obrer a Mallorca*¹²³ i altres que tractaven sobre qüestions més específiques com *El PSOE en Balears (1892-1936)*¹²⁴ o *Llorenç Bisbal i Barceló: dirigent socialista mallorquí*¹²⁵, *Alexandre Jaume, el primer intel·lectual socialista mallorquí*.¹²⁶

També publicà Pere Gabriel, *Llucmajor i les associacions populars i obreres, 1866-1916*, on exposa l'origen de les societats que sorgiren just abans del Sexenni Democràtic a Llucmajor, el seu

---

¹²⁰ L'entrada de Pere Gabriel a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* data del 1991 i es podria afirmar que aquestes paraules encara són vigents. Són nombroses les publicacions que han citat el treball de Pere Gabriel que es completà amb els dos articles *A l'entorn del moviment obrer a Mallorca I i II* que es publicaren a la revista *Randa*.

¹²¹ GINARD, David, «Pere Gabriel, iniciador dels estudis sobre el moviment obrer a les Balears», *Mayurqa*, núm. 1 (2019) V època, p. 72.

¹²² «L'estudi em digué uns tres anys. Potser no és sobrer recordar que en aquells moments tots els qui treballàvem aquests temes encetàvem una temàtica de recerca i quasi sempre obríem les carpetes i les caixes on el material havia estat guardat, ben sovint fora de catàleg. D'entrada, l'existència del moviment obrer mallorquí era una terra clarament ignota. La historiografia de caràcter contemporani del moment no en donava informacions, ni tan sols pistes. Vaig mantenir un contacte escadusser amb Bartomeu Barceló i potser amb Andreu Murillo. Vaig consultar les *Notícies de Llabrés Bernal* (encara que segons recordo sols n'havia tret llavors un primer volum). El que em fou més útil potser va ser el coneixement de petites sèries com les del *Panorama Balear* i les obres de geografia econòmica i social, com la de Vicenç Rosselló i Bartomeu Barceló. Amb qui vaig mantenir una relació més directa i continuada en el futur foren Gregori Mir i aviat —des de Barcelona— amb Josep Massot i Muntaner.», *Íbidem*, p. 73.

¹²³ GABRIEL SIRVENT, Pere, «Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (I)», *Randa*, núm.1, 1975, p. 89-128 i «Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (II)», *Randa*, núm. 2, 1976, p. 101-122.

¹²⁴ GABRIEL SIRVENT, Pere. «El PSOE en Balears 1892-1936, dins *El socialismo en las nacionalidades y regiones*», *Revista Anales* núm. 3, 1988, p. 147-148.

¹²⁵ GABRIEL SIRVENT, Pere, «Llorenç Bisbal: Dirigent socialista mallorquí», *Lluc*, núm. 664, 1976, p. 259-263.

¹²⁶ GABRIEL SIRVENT, Pere, «Alexandre Jaume el primer intel·lectual socialista mallorquí», *Randa*, núm. 3, 1976, p. 167-225.

desenvolupament i la seva connexió amb el republicanisme posterior i el socialisme de principis del segle XX.¹²⁷

De totes maneres, també s'ha d'esmentar que el 1969 Isabel Moll publicà un primer article sobre *El Obrero Balear* i que suposa la primera aproximació a una font tan útil com interessant com fou el setmanari socialista per a l'estudi del moviment obrer a Mallorca i que mostrava els nous plantejaments d'anàlisi de la premsa que s'impulsava des d'algunes universitats.¹²⁸

Antoni Nadal també fou dels primers a investigar sobre el socialisme de Mallorca, especialment del de Palma, tant en obres que tractaven una temàtica més general com la celebració del Primer de Maig des del 1890 fins el 1936¹²⁹ i també publicà un dels pocs articles, per no dir l'únic, sobre el pensament marxista d'*El Obrero Balear*, com també treballs sobre quotidianitat i activisme dins la classe obrera amb la publicació *Rituals obrers i avalots estudiantils a Mallorca (1890-1980)*.¹³⁰

També Sebastià Serra ha fet aproximacions al tema amb estudis com *Pensament i actuació de Llorenç Bisbal i Barceló, dirigent socialista mallorquí (1876-1935)*¹³¹. Els treballs de Josep Massot tractaven la qüestió d'una manera indirecta especialment durant la Guerra Civil però fa referència a dirigents i militants socialistes durant el conflicte.¹³² En aquests àmbit també s'han de tenir en compte les nombroses publicacions sobre la Guerra Civil als diferents pobles de Mallorca que solen portar una introducció sobre el moviment obrer durant la Segona República i en segons quins casos es remunten al període de la Restauració.¹³³

El 1997 la tesi doctoral de David Ginard enceta l'etapa de la investigació sobre la repressió durant el Franquisme on apareixen dirigents i afiliats que militaren dins el socialisme durant el primer terç del segle

¹²⁷ GABRIEL SIRVENT, Pere, *Llucmajor i les associacions populars i obreres 1866-1916, Pregó de Fires de 1991*, Ajuntament de Llucmajor, Llucmajor, 1992.

¹²⁸ MOLL BLANES, Isabel, «El Obrero Balear. Un periódico de provincias», *Estudios de información*, núm. 12, 1969, p.65-79.

¹²⁹ NADAL SOLER, Antoni. *El Primer de Maig a Palma (1890-1936)*, Ajuntament de Palma, Palma 1988.

¹³⁰ NADAL SOLER, Antoni, «La presència de Marx a El Obrero Balear», *Lluc*, núm. 709, 1983, p. 94-99; *Rituals obrers i avalots estudiantils a Mallorca (1890-1980)*, Documenta Balear, Palma, 2015.

¹³¹ SERRA BUSQUETS Sebastià, «Pensament i actuació de Llorenç Bisbal i Barceló, dirigent socialista mallorquí (1876-1935)», *Mayurqa*, 1989, Vol. 22, Núm. 2, p. 37-46,

¹³² MASSOT I MUNTANER, Josep, *La Guerra Civil a Mallorca*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1978; del mateix autor, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1978; també, *Guerra Civil i repressió a Mallorca*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1997.

¹³³ Vegeu la col·lecció La Guerra Civil, poble a poble de l'editorial Documenta Balear: COMPANYY, Arnau, *La Guerra Civil a Sant Joan: cacics i repressors*, Documenta Balear, Palma, 1996; MOREY, Jaume, *La Guerra Civil a Artá*, Vol 1 i 2, Documenta Balear, Palma, 2016; ALBERTÍ, Benet, *La Guerra Civil a Banyalbufar: A l'ombra de la Falange*, Documenta Balear, Palma, 1998; MARGAIS, Xavier, *La Guerra Civil a Bunyola: Amb la por al cos*, Documenta Balear, Palma, 2004; ALCARAZ, Monserrat, *La Guerra Civil a Campos*, Documenta Balear, Palma, 2020; SANTANA, Manel, *La Guerra Civil a Consell: Les penes de mort*, Documenta Balear, Palma, 1996; SANTANA, Manel, *La Guerra Civil a Selva: al recer de la muntanya*, Documenta Balear, Palma, 1998; TUGORES, Antoni, *La Guerra Civil a Manacor: La guerra a casa*, Documenta Balear, Palma, 2006; MATEU, Antoni i MAS, Guillem, *La Guerra Civil a Montuïri: L'esclafit de la crispació*, Documenta Balear, Palma, 2001. També VIDAL, Antoni, *La Guerra Civil a Llucmajor. La demolició del projecte de convertir en cel la Terra*, Illa Edicions, Palma, 2019.

XX.¹³⁴

Durant el segle XXI es reprendrà d'una manera més intensa l'estudi del moviment obrer. Per una banda, aparegueren altres investigacions com les de Manel Santana sobre les mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)¹³⁵ que s'endinsarà dins l'evolució del caràcter cooperatiu i mutualista d'unes societats obreres que es desenvoluparen de manera desigual dins les localitats on el socialisme hi tengué més presència, per exemple, a la Part Forana més que a Palma. També és interessant la investigació que publicà Manel Santana conjuntament amb Albert Comas i Joan Huguet sobre la història de la UGT a les Illes Balears perquè ofereix la trajectòria del sindicat socialista des de les seves arrels, el franquisme i en la democràcia.¹³⁶ També Manel Santana publicà *Classe obrera, cultura i educació a Mallorca (1868-1936)* que esdevé un enfocament interessant perquè se centra en els espais on es desenvolupà la cultura obrera: el cafè i les tavernes, els locals de les societats obreres, i es pot observar l'interès per la instrucció i l'higienisme de les societats obreres, així com el foment de les conferències i la mateixa premsa obrera.¹³⁷

Hi ha hagut alguns treballs sobre el moviment obrer a la Part Forana que permeten emplenar aquells buits que hi havia sobre el desenvolupament de les entitats obreres a diversos pobles. És evident que encara hi ha molt per investigar a la Part Forana però esdevenen un exemple de les investigacions que es poden fer sobre aquesta qüestió. Per exemple, Manel Suárez publicà *El moviment obrer a Calvià (1923-1936)*,¹³⁸ i en el cas de Lluçmajor, Antoni Vidal publicà alguns articles sobre dirigents socialistes de Lluçmajor del segon decenni del segle XX;¹³⁹ i pel que fa al cas de Manacor, Manel Santana publicà una primera aproximació sobre el moviment obrer a Manacor fins a la Guerra Civil.¹⁴⁰ Una localitat que mereixia contar en diverses publicacions sobre el socialisme en concret és el de Capdepera, on Miquel Llull ha duit a terme una suggestiva investigació, especialment per dos trets que el diferencien d'altres localitats mallorquines, la importància del grup femení socialista i la connexió del socialisme local amb l'església metodista.¹⁴¹ En el

¹³⁴ GINARD FERON, David, *L'esquerra mallorquina i el franquisme*, Documenta Balear, Palma, 1994; del mateix autor *La repressió a les Balears durant la Guerra Civil*, Documenta Balear, Palma 2015; i també *El moviment obrer de Mallorca i la Guerra Civil*, Abadia de Monserrat, Barcelona, 1999, entre d'altres obres de l'autor.

¹³⁵ SANTANA MORRO, Manel, *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*, Cort, Palma, 2002.

¹³⁶ COMAS, Albert; HUGUET, Joan i SANTANA, Manel, *Història de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical*, Documenta Balear, Palma, 2004.

¹³⁷ SANTANA MORRO, Manel, *Classe obrera, cultura i educació a Mallorca (1868-1936)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2007.

¹³⁸ SUÁREZ SALVÀ, Manel, *El moviment obrer a Calvià*, Lleonard Muntaner, Palma, 2008.

¹³⁹ VIDAL NICOLAU, Antoni «Miquel Munar i Calafat, -Pola- (1880-1940): obrer i socialista, empresari i batle». *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*, Edicions de Pinte en Ample, Lluçmajor, 1992, pàg. 89-99; del mateix autor, «La crispació social i política a Lluçmajor, entre 1912 i 1914. El cas de Miquel Stela Boscana, En Mavi», *A l'entorn de Lluçmajor. Estudis i comentaris (I)*, Edicions de Pinte en Ample, Lluçmajor, 1997, p. 55-64.

¹⁴⁰ SANTANA MORRO, Manel, «El moviment obrer a Manacor. Des dels orígens fins al 1936. Una aportació per al seu estudi», *I Jornades d'Estudis Locals de Manacor*, Ajuntament de Manacor, Manacor, 2000, p.331-339.

¹⁴¹ LLULL Miquel, *La idea és infinita. El socialisme a Capdepera (1900-1936). Una crònica*, Documenta Balear, Palma, 2016; del mateix autor, *Mossèn Alcover, els metodistes i els socialistes de Capdepera, apèndix a «La idea és infinita. El socialisme a Capdepera»*, Documenta Balear, Palma, 2019.

cas de Palma, Antoni Marimon i Pere Fullana publicaren un treball sobre el Mont de Pietat de Santa Catalina, una de les barriades amb més presència obrera en el primer terç del segle XX a Palma.¹⁴²

El 1996, Pere Gabriel publicà una síntesi, *El moviment obrer a les Illes Balears*, que presenta la novetat d'ampliar l'anàlisi a l'àmbit balear i establir les connexions i relacions que es produïren entre l'obrerisme de les illes, especialment el que Menorca i Eivissa mantingueren amb Mallorca.¹⁴³

Per altra banda, aparegueren altres publicacions d'àmbit més general que suposaren unes importants aportacions a la història del moviment obrer a Mallorca, especialment perquè permeté que diferents autors que havien investigat sobre la qüestió fessin la seva aportació. Seria el cas de la *Història del moviment obrer dels Països Catalans*, dirigida per Pelai Pagès, que com ja s'ha comentat anteriorment, posa en relació l'obrerisme català, valencià i balear i permet conèixer els seus vincles i també establir les seves diferències. És important perquè es tracta d'una obra plural amb una número ampli de col·laboradors i també que aquesta publicació destaca per la seva gran difusió, en fascicles, juntament amb el setmanari *El Temps*.¹⁴⁴ A la vegada també aparegueren dues publicacions importants com foren el *Diccionari biogràfic del Moviment Obrer als Països Catalans* que inclogueren una llista de personalitats, dirigents i militants significats, del socialisme mallorquí que provenia dels treballs publicats prèviament i pel que fa a les Illes Balears fou coordinada per Sebastià Serra i també el *Diccionario biográfico del socialismo español*.¹⁴⁵ En relació a aquesta qüestió no hi ha hagut gaires investigacions centrades en la trajectòria de dirigents socialistes mallorquins. En aquest cas cal citar els treballs de Rafael Galcerán sobre Joan Monserrat Parets que és una obra biogràfica centrada en el vessant educatiu del socialista llucmajorer.¹⁴⁶ Anteriorment, Llorenç Capellà publicà un assaig sobre la figura de Ignasi Ferretjans quan aquest retornà a Mallorca uns mesos el 1986,¹⁴⁷ com també la biografia d'Andreu Crespí Salom que publicà Joan Martorell.¹⁴⁸ Tot i això, s'ha de reconèixer que dues personalitats molt influents dins el socialisme mallorquí han merescut l'interès de la historiografia com és el cas d'Alexandre Jaume de qui s'han publicat les seves obres completes així com una biografia i un recull d'articles sobre la seva figura dins la política mallorquina.¹⁴⁹ També Gabriel Alomar ha merescut

¹⁴² FULLANA PUIGSERVER, Pere i MARIMON RIUTORT, Antoni, *Història del «Montepío» de Previsió de l'arraval de Santa Catalina. Centenari 1894-1994*, Montepío Arrabal de Santa Catalina, Palma, 1994.

¹⁴³ GABRIEL SIRVENT, Pere, *El moviment obrer a les Illes Balears*, Documenta Balear, Palma, 1996.

¹⁴⁴ PAGÈS BLACH, Pelai (Dir.), *Història del moviment ...* Pel que fa a Mallorca, hi col·laboraren David Ginard, que fou el coordinador per a les Illes Balears; Joana Maria Escartin; Andreu Manresa; Antoni Nadal; Isabel Peñarribia; María del Pilar Gutiérrez; Manel Santana; Bernat Sureda i Antoni Vidal.

¹⁴⁵ MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa i PAGÈS BLANCH, Pelai, *Diccionari biogràfic del moviment obrer dels Països Catalans*, Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Moviment, Barcelona, 2000; BARRUSO BARES, Pedro i MARTÍN NÁJERA, Aurelio, *Diccionario biográfico del socialismo español 1879-1939*, Vol. 1 i 2, Pablo Iglesias, Madrid, 2010.

¹⁴⁶ GALCERÁN AULET, Rafael, «Joan Monserrat Parets: Correspondència ideològica d'un socialista», *Educació i Cultura*, núm. 15, 2002, p. 43-61; i del mateix autor, *Joan Monserrat Parets, socialista i educador*, Agrupació Socialista de Lluçmajor, Lluçmajor, 2008.

¹⁴⁷ CAPELLÀ FORNÉS, Llorenç, *Ignasi Ferretjans, la lluita pel socialisme*, FSB-PSOE, Palma, 1986.

¹⁴⁸ MARTORELL, Joan Andreu Crespí. *Aproximación biográfica*, Centre d'Estudis Gabriel Alomar: Palma, 1989.

¹⁴⁹ FONT JAUME, Alexandre, *Alexandre Jaume Rosselló (1879-1937)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2011; del

l'interès per la seva trajectòria i s'han publicat les seves obres completes¹⁵⁰ així com alguns altres treballs sobre la seva figura, com és l'obra de Catalina Moner i Jordi Pons.¹⁵¹

Però no serà fins el 2014, sota la coordinació de David Ginard i amb l'impuls de les fundacions Mascaró-Darder, amb les jornades sobre la història del moviment obrer a Mallorca que s'iniciarà un nou període fructífer en treballs sobre aquesta temàtica, com la Casa del Poble a les primeres jornades o el moviment obrer i les revolucions de 1917 a les segones i; les terceres, que està previst que es dediquin al tema de la dona dins el moviment obrer.¹⁵² Aquestes jornades serviren per a endinsar novament a Pere Gabriel dins la temàtica obrerista del primer terç del segle XX amb interessants aportacions a l'igual que la que féu a les II Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor on estudià les relacions entre els socialistes de Lluçmajor i el socialisme català.¹⁵³ Anteriorment altres estudis analitzaren el paper que tengué *El Obrero Balear* dins el socialisme com el de Pilar Pérez¹⁵⁴ o el de Joan Tomàs Martínez Grimalt que utilitza la font de la premsa obrera per esbossar els principals trets del primer decenni del setmanari socialista i també apunta la mentalitat obrera que es pot deduir dels escrits publicats pels socialistes.¹⁵⁵ Per altra banda, Aurelio Martí Bataller ha presentat el seu treball, *Pràctiques socialistes i nació a les Illes Balears (1931-1936)* en el que planteja la hipòtesis de què el socialisme va ser un element impulsor de la socialització de la idea d'Espanya a través dels distints actes i pràctiques a les Illes Balears.¹⁵⁶

També s'ha d'esmentar la tasca duita a terme pel Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al món contemporani de la UIB, dirigit per Sebastià Serra, perquè ha impulsat l'estudi de temes transversals com la premsa, la ideologia, la cultura, entre d'altres que estan estretament relacionats amb la qüestió del moviment obrer a Mallorca.

---

mateix autor, *Alexandre, Articles de premsa (1904-1936)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2017; FONT Jaume, Alexandre (Dir.), *Alexandre Jaume i el seu temps (1879-1937)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2019.

¹⁵⁰ ALOMAR, Gabriel, *Articles inicials. Una vila que es mor (1905) Obres completes*, Vol. 1, Moll, Palma, 2004; *El futurisme. Articles d'El Poble Català (1904-1906) Obres completes*, Vol. 2, Moll, 2000; *Sportula (Articles del Poble Català) (1907-1908), Obres completes* Vol. 3, Moll, Palma, 2001; *Articles d'El Poble (1907-1908), Obres completes*, Vol. 4, Moll, Palma, 2018; *Articles d'El Poble (1909-1910), Obres completes*, Vol. 5, Moll, Palma, 2019; *Articles a La Veu de Catalunya (1899-1906), articles a El Poble Català (1911-1916). La pena de mort i altres assaigs, Obres completes*, Vol. 6, Moll, Palma, 2020.

¹⁵¹ MONER, Catalina i PONS, Jordi, *Gabriel Alomar. Pedagog, publicista, escriptor, poeta i polític*, Illa Edicions, Palma, 2017.

¹⁵² GINARD FERON, David (coord.), *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca*, Lleonard Muntaner, Palma, 2016 i GINARD FERON, David (coord.), *Les revolucions de 1917. Europa, Espanya, Illes Balears*, Lleonard Muntaner, Palma, 2019,

¹⁵³ GABRIEL SIRVENT Pere, «Història general i història local. Les relacions de l'esquerra llucmajorera i el socialisme català. Els exemples de 1909-1914 i 1918-1921» dins *Actes de les II Jornades d'estudis locals de Lluçmajor*, Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, 2019, p. 15-46.

¹⁵⁴ PÉREZ GUTIÉRREZ, Pilar, «Aproximació a una moral socialista mallorquina a partir d'El Obrero Balear: 1900-1919», *Historia Industrial, Història en construcció. Mallorca 1850-1950*, a *Estudis Baleàrics*, núm. 43, 1992, p. 95-108.

¹⁵⁵ MARTÍNEZ GRIMALT Joan Tomàs. *La construcció d'una cultura socialista a Mallorca. El setmanari El Obrero Balear (1900-1909)*, Documenta Balear, Palma, 2009.

¹⁵⁶ MARTÍ BATALLER, Aurelio, *Pràctiques socialistes i nació a les Illes Balears (1931-1936)*, Mayurqa, núm. 1 2019 V època, p. 34-44.

El 2019 es publicà per part de David Ginard i Antoni Nadal *El Socialisme a les Illes Balears (1846-1977)* que esdevé una aproximació a la història del socialisme però en aquest cas en el marc geogràfic de les Illes Balears i que suposa la publicació d'una síntesi útil i concisa sobre el socialisme des de la meitat del segle XIX fins al tercer quart del XX.¹⁵⁷

També hi ha hagut altres treballs d'investigació que malgrat no ocupar-se principalment de la qüestió obrera o el socialisme s'hi han apropat d'una manera més transversal. Per exemple, la investigació d'Isabel Peñarubia, *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, o la de Pere Ferrer sobre Joan March. També han estat significatives les aportacions d'Antoni Marimon que ha centrat una part de la seva investigació al període de la Restauració, tant sobre els partits del torn, el republicanisme i el socialisme a Mallorca com, per exemple, *El triomf de Joan March a les eleccions parlamentàries de 1923* i també l'article sobre els socialistes a les eleccions municipals de 1922.¹⁵⁸

En definitiva, les investigacions sobre els socialistes de Mallorca d'abans de la Guerra Civil han estat abundants des de què Pere Gabriel encetà la qüestió el 1973 i es pot comprovar que la seva obra serví de punt d'arrancada d'altres investigacions que s'han centrat en algunes de les qüestions que s'apuntaven a *El moviment obrer a Mallorca*. Es pot afirmar que avui en dia hi ha un bon conjunt d'investigadors que han trobat estímuls en seguir estudiant els orígens del moviment obrer i el seu desenvolupament fins al 1936, circumstància que no s'ha de subestimar quan gran part de l'interès se centra avui en dia en la Guerra Civil, el Franquisme i la Transició Democràtica. Ara bé, totes aquestes qüestions que últimament han cridat l'atenció d'investigadors, administració i opinió pública no podran ser enteses amb tota la seva complexitat sinó s'acompanya d'una contextualització sobre el que ocorregué en etapes precedents i és quan prenen encara més valor les investigacions que puguin dur-se a terme sobre els orígens i el desenvolupament del moviment obrer a Mallorca.

---

¹⁵⁷ GINARD FERON, David i NADAL SOLER, Antoni, *El socialisme a les Illes Balears (1848-1977)*, Documenta Balear, Palma, 2019.

¹⁵⁸ MARIMON RIUTORT, Antoni *El triomf de Joan March. Les eleccions a Corts d'abril de 1923*, Lleonard Muntaner, Palma, 2020 i del mateix autor «Els socialistes i les eleccions municipals de 1922» a GINARD FERON, David, (Coord.), *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca*, Documenta Balear, Palma, 2016.

2.Introducció

2.1. La indústria de Mallorca del segle XIX i primer terç del segle XX

L'espectacular desenvolupament de l'activitat turística de la segona meitat del segle XX enfortí la idea de què Mallorca, com la resta de les illes Balears, passà d'una societat majoritàriament agrícola a una turística, menyspreant la possible incidència de les activitats del sector secundari del segle XIX i gran part del XX. A més, la incidència del socialisme a Mallorca no es pot entendre sense valorar la diversificació de l'activitat industrial del període analitzat. La indústria tengué la seva especial trajectòria durant el període analitzat i aquesta configurà, en part, el tarannà específic que tindrà l'obrerisme a Mallorca. Ja ho advertia Pere Gabriel el 1975 quan complementava el seu llibre *El Moviment obrer a Mallorca* amb un article a Randa que se centrava en els orígens de l'obrerisme durant el Sexenni Democràtic:

«Sembla que a Mallorca hi hagué durant el segle XIX un cert desenvolupament econòmic important relacionat amb el comerç d'exportació colonial. També, que hom pot parlar d'una estructura «urbana», un xic diferenciada de la majoritària estructura agrícola. [...] En tot cas, és obvi que cal el coneixement de l'estructura econòmica i social de Mallorca, i especialment l'anàlisi de la importància relativa dels obrers o treballadors, de les condicions de vida, etc. per poder entendre que és això de moviment obrer mallorquí.»¹⁵⁹

Sortosament, la historiografia de Mallorca començà a aprofundir sobre l'activitat industrial a Mallorca i s'inicià un fructífer període d'anàlisi sobre l'evolució industrial de Mallorca entre els segles XVIII-i XX.¹⁶⁰ Així, es reivindicà que hi hagué una activitat industrial remarcable a Mallorca durant aquests segles centrada en sectors com el químic (sabó, fosfats, refineries de petroli), agroalimentari (farines, conserves, licors, productes vitícoles), metal·lúrgic (calderes vapor, cascots vaixell, objectes diversos de ferro i perles artificials, motors aigua) tèxtil (cotó, llana, lli, seda i brodats) i cuir i pell (calçat i adoberies de pell).

Per al present treball és important l'evolució de sectors com el del calçat i les adoberies de pell, el tèxtil o el metal·lúrgic tot i que hi ha algun altre sector que encara resta per investigar com el de la fusta a Palma que en diverses conjuntures arribà a tenir més de cinc cents treballadors dedicats a l'activitat.

Es desmitificà la visió tradicional que d'una manera simple considerava que la Mallorca anterior al boom turístic havia estat una societat endarrerida que vivia al marge de les transformacions que tenien lloc a Europa.¹⁶¹ De totes maneres, la industrialització a Mallorca s'allunya del model clàssic anglès o català.

¹⁵⁹ GABRIEL SIRVENT, Pere, «A l'entorn del ...» (I), p.89.

¹⁶⁰ El grup d'estudis d'història econòmica, impulsat per Carles Manera, dugué a terme una anàlisi sobre l'evolució de la indústria a Mallorca durant el segle XIX i part del XX.

¹⁶¹ «Segons aquesta visió clàssica, la Mallorca vuitcentista va viure completament al marge dels canvis que s'operaren en l'Europa de la industrialització, aïllada i desconnectada del seu entorn, fins i tot del més proper —pensem en Catalunya—. Això hauria deixat la societat illenca al marge de les transformacions socials, econòmiques i ideològiques que es produïren al llarg de tot el segle XIX durant la primera i la segona revolució industrial, això és, la que es basà en la mecanització dels processos productius amb el carbó com a base energètica i la que, ja a la fi del segle XIX, es

Segons Joan Roca «Així i tot és indiscutible que Mallorca conegué un destacat procés d'industrialització, amb unes característiques específiques i molt orientat vers la producció de béns de consum i els mercats exteriors —peninsular i internacional—.»¹⁶²

Però també fou evident, com es veurà en el present treball, que tot i centrar-se l'activitat industrial a Palma, diverses localitats de la Part Forana com Sóller, Esporles, Inca, Alaró, Lluçmajor o Manacor tengueren el seu pes específic pel que fa a l'activitat industrial. En relació a la trajectòria dels socialistes, serà significatiu pel present treball, a part de l'evolució industrial de Palma, la que tengueren les localitats de Lluçmajor i Manacor que esdevindran els altres dos eixos on es consolidarà el socialisme a la Part Forana.

Entre els sectors industrials més desenvolupats destaca el del calçat, primer, pel seu nivell d'exportació de manufactures¹⁶³, i, segon, pel nombre de fàbriques i mà d'obra ocupada.¹⁶⁴ En aquest cas, el treball domiciliari serà una constant durant el segle XIX i el primer quart del segle XX, i on la dona era l'encarregada de les tasques complementàries per a l'elaboració de la sabata com, per exemple, l'aparament de la pell.¹⁶⁵ Durant els dos primers terços del segle XIX el sector del calçat es desenvolupà a partir del petit taller d'àmbit familiar amb alguna ajuda externa en cas de necessitat i, encara que a partir del darrer terç del segle XIX apareixerien els primers grans tallers o fàbriques, el 1906 el número de petits tallers era superior a les grans instal·lacions de producció de calçat.¹⁶⁶

És interessant l'aportació que feren Hobsbawm i Scott sobre el caire radical i reivindicatiu que tengueren els sabaters anglesos del segle XIX i que podria tenir un cert paral·lelisme amb el que ocorregué a Mallorca on els sabaters lideraren el moviment obrer a Palma, Lluçmajor, Alaró i també a Inca.¹⁶⁷

---

fomentà en la generalització de l'ús de l'electricitat. La societat illenca conformaria, així, una realitat invariablement agrícola i tradicional, amb un dèbil mercat intern i una irrellevància pràcticament absoluta de les activitats secundàries, abocades a un paper marginal», ROCA AVELLÀ, Joan, *La indústria a Mallorca (segles XIX-XX)*, Documenta Balear, Palma, 2008, p. 7 i 8.

¹⁶² Íbidem.

¹⁶³ ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, *La ciutat amuntegada. Indústria del calçat, desenvolupament urbà i condicions de vida en la Palma contemporània (1840-1940)*, Documenta Balear, Palma, 2001, p. 166.

¹⁶⁴ «El desarrollo de la industria del calzado en Baleares y el sur del País Valenciano no se basó únicamente en el menor coste de la mano de obra. Esa fue una condición necesaria, pero no suficiente. La ventaja salarial consiguió que el crecimiento de la industria se desplazase hacia estas zonas productoras gracias a la existencia de mano de obra especializada, de pequeños capitales disponibles para la inversión y, lo que resultó más importante, de capacidad empresarial», MIRANDA ENCARNACIÓN, José Antonio, *La industria del calzado en España. La formación de una industria moderna y los efectos del intervencionismo estatal*, Tesi doctoral, Universitat d'Alacant, 1996, p. 158.

¹⁶⁵ «En las islas Baleares, la elaboración de los cortes aparados se realizaba a domicilio o en talleres separados del resto de la fábrica. Los talleres consistían solamente en una mesa de cortar y varias máquina de coser movidas a pedal. Ellos, el maestro de corte preparaba unos 30 pares al día, que eran cosidos por las aparadoras, allí o en sus casas, a razón de unos 6 cortes por cada trabajadora auxiliada por una aprendiz. Lo habitual era que cada fábrica tuviese su propio taller de aparado, aunque también había talleres independientes que destinaban su producción a los que elaboraban calzado a medida.» a MIRANDA ENCARNACIÓN, José Antonio, *La industria del calzado en España (1860-1959)*, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, València, 2000.

¹⁶⁶ «Efectivament, l'any 1906, les petites unitats de producció encara superen amb escreix les fàbriques. En aquesta data, segons un directori industrial es localitzen 13 fàbriques i 68 sabateries», a ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria, *La ciutat amuntegada ...* p. 84. Un altre cas és l'exposat per Joan Roca en què la fàbrica de calçat Massanet, fundada el 1835 mantenia a la primera dècada del segle XX gairebé tot el seu procés productiu de forma manual a partir de 300 obrers sabaters, ROCA AVELLÀ, *La Indústria a Mallorca ...* p. 28.

¹⁶⁷ «El radicalismo político de los zapateros del siglo XIX es proverbial. Historiadores sociales de diversas tendencias

El sector del calçat de Mallorca, a l'igual que el de Menorca, tenia els seus mercats a l'exterior. Des del darrer quart del segle XX i durant una bona part dels dos primers decennis del segle XX, el principal mercat per a l'exportació del calçat de Mallorca era Cuba i les illes adjacents. Fou un mercat que patí diferents alts i baixos, especialment a partir de la Guerra de Cuba. A partir d'aleshores no s'aconseguí igualar el nivell d'exportació d'abans però, un cop superats els primers anys del segle XX, el calçat mallorquí aconseguí novament el seu espai dins el mercat de Cuba. Per tant, les contínues fluctuacions dels mercats exteriors provocaven les repetides crisis de treball al sector que eren seguides per períodes de bonança. Un exemple d'això fou la conjuntura de la Gran Guerra Europea que permeté una forta expansió del sector durant els primers anys per acabar amb una considerable recessió a l'últim any del conflicte. La península fou el mercat alternatiu que el sector del calçat pretengué consolidar com a alternativa al cubà, però les empreses de Mallorca tenien tendència a cercar a l'exterior mercats on col·locar la seva producció. A partir dels anys vint es produeix la mecanització generalitzada del sector del calçat.

Un dels fenòmens que es produeix, i que es veu al llarg del present treball, és el que Pere Gabriel definí com a "ascendència social" a través del sector del calçat pel qual alguns destacats, en major o menor mesura, dirigents socialistes en una conjuntura favorable munten un petit taller de calçat que amb els anys esdevindrà un centre de producció de sabates de dimensions considerables. Aquest serà el cas a Palma de Bartomeu Bestard, que fou president de l'Agrupació Socialista de Palma el 1895 i del qual els socialistes reneguen en el primer decenni del segle XX pels conflictes laborals que es produeixen a la seva fàbrica. Com també es veurà més endavant, els socialistes també denunciaven altres casos d'antics obrers sabaters que han esdevingut empresaris i que adopten postures molt diferents a les que defensaven quan era un més de la part treballadora. En definitiva, aquesta circumstància revela les contínues fluctuacions del sector del calçat que passava per conjuntures molt favorables que anaven seguides d'altres crítiques amb la reducció de la demanda i la reducció de la mà d'obra contractada. El sector del calçat es desenvolupà significativament per diverses localitats de la Part Forana com Inca, Alaró, Lloseta, Binissalem, Lluçmajor, entre d'altres. A la major part d'aquestes, es desenvoluparen societats obreres d'influència socialista i, en algunes, agrupacions socialistes. Destacant especialment les de Lluçmajor i en menor mesura les d'Alaró i Binissalem. També a Manacor, localitat que tengué una activitat industrial més diversificada hi hagué un sector del calçat que possibilità la creació d'una societat obrera de sabaters. Per altra banda, les condicions de treball dels tallers de calçat de Mallorca eren pèssimes. Ja *El Obrero Balear* denunciava el 1902 la manca de ventilació, el poc espai per a cada treballador o haver de conviure amb alguns animals.¹⁶⁸

El sector de les adoberies de pell també tindrà una importància significativa, especialment a Palma i concentrat al barri de Sa Calatrava. Com es veurà en el present treball, la part treballadora de les adoberies de pell durà a terme un seguit de vagues que evidenciaran el número significatiu de mà d'obra destinada a

---

han descrito el fenómeno dando por sentado que no había necesidad de explicarlo. Un historiador de la revolución alemana de 1848, por ejemplo, sacó la conclusión de que "no era coincidencia" que los zapateros "tuvieses un papel dominante en las actividades del pueblo."», HOBSBAWM, Eric, *El mundo del ...* p. 145.

¹⁶⁸ «A estos locales no debemos darles el nombre de fábricas o talleres, sino el de estercoleros, más digno de ser habitados por animales que por persona alguna», «De higiene», *El Obrero Balear*, núm. 88, 9 d'agost de 1902, p. 2.

aquest sector. L'elaboració de cuir per a la manufactura del calçat és una activitat que es remunta a l'edat mitjana i que el segle XIX amb la puixança del sector de la sabata de pell a Mallorca també viurà una expansió remarcable. La matèria primera que utilitzaven provenia de pells d'Àsia o Amèrica ja que la producció interna era incapaç de satisfer les necessitats del sector. Com també es veurà en el present treball, a diferència del sector del calçat, el de la fusta, o el del metal·lúrgic, la professió d'adobador de pell no requeria una especialització determinada o unes habilitats professionals concretes, per la qual cosa en produir-se un conflicte laboral, la part empresarial ho tenia més fàcil per suplir els vagues amb el que es denominava esquiroles.

Pel que fa al sector tèxtil, Mallorca fou un important centre productor, tal com exposa Joana Escartín: «L'especialització en l'elaboració d'articles de cotó i llana projectà l'illa cap als mercats internacionals, sobretot en les diverses conjuntures bèl·liques que es produïren a la fi del segle XIX. Les guerres colonials, i durant el segle XX, Primera Guerra Mundial i la Guerra Civil espanyola».¹⁶⁹ De fet, com es veurà més endavant, el primer conflicte que esmenten els socialistes a les pàgines d'*El Obrero Balear* el desembre de 1900 és la vaga a la fàbrica de mantes de Bartomeu Barceló i a la del seu cosí Martí Barceló. En aquest cas, s'evidencia una constant de l'activitat industrial del tèxtil de Mallorca, els baixos salaris de la seva mà d'obra, circumstància accentuada perquè majoritàriament estava formada per dones. La situació es repetirà en el segon decenni del segle XX amb les fàbriques de cotó La Algodonera o la de sedes, La Sedera. Les fàbriques tèxtil dels hereus de Vicenç Juan també mantendran un volum de producció remarcable durant aquest període i també es produiran conflictes laborals, normalment reivindicacions de millores salarials i reducció de la jornada laboral.

Però des l'inici del segle XX fins a la fi del seu primer terç les activitats industrials de Mallorca tengueren una evolució dispar. Deixant de banda, que els sectors més importants seguïen essent el del calçat que inicià un procés de mecanització, i el sector tèxtil; alguns sectors que tenien una significativa importància a principis del segle XX com els capellers o els corders la perderen al llarg d'aquest període. En canvi, altres activitats que no eren pròpiament del sector secundari com els electricistes, gasistes i els que s'agrupaven en la societat obrera d'oficis varis tengueren un fort creixement especialment al tercer decenni del segle XX, com una mostra del procés de modernització que experimentava Mallorca, sobretot Palma i que veia com la població activa dedicada al sector serveis anava creixent.

També és important, tal com explica Carles Manera, la relació que s'estableix entre el creixement agrícola del segle XIX i la demanda de productes industrials per aplicar les innovacions que arribaven al camp i que permeteren el desenvolupament d'una indústria metal·lúrgica que assolí una considerable activitat i que mantenia també un número important de mà d'obra.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ «Així la virtualitat d'aquests gèneres industrials és clara: tenen demanda en el mercat, i entren en major o menor fluïdesa en bona part dels circuits comercials. Pràcticament tots els països europeus, els de l'Amèrica del sud i bona part dels del nord d'Àfrica són els principals clients dels articles que surten de les fàbriques i tallers mallorquins», ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria, *La ciutat amuntegada...* p. 26.

¹⁷⁰ «Els empresaris no descuraven les potencialitats de demanda d'un món agrari necessitat de respostes precises i immediates per part d'altres sectors de l'economia. Aquestes experiències capitanejades per firmes de dimensions gens menyspreables, es complementaven amb el treball molt més rudimentari, poc espectacular, però igualment eficient

Però durant tot el segle XIX i el primer terç del segle XX, la major part de la població activa de Mallorca s'ocupava en tasques agrícoles. En el vuit-cents es produí la desaparició de la major part de les grans propietats que davant les dificultats per mantenir la rendibilitat d'èpoques anteriors desaparegueren. És el que es denominà l'establiment de les possessions i l'aparició d'una classe de petits propietaris que pretenien assolir la rendibilitat que la possessió havia estat incapaç d'articular.

Pel que fa a aquest treball, es veurà com els socialistes impulsaren diverses iniciatives per consolidar societats obreres de resistència de la pagesia, especialment als nuclis rurals de Palma, com Son Sardina, Sant Jordi, Es Coll d'en Rabassa, o a municipis com Marratxí, Lluçmajor, Manacor, entre d'altres.

En definitiva, Mallorca i també Menorca tingueren una important activitat industrial durant el segle XIX i el primer terç del XX, com han evidenciat les nombroses investigacions i que coincideixen amb les dades que es poden aportar de l'evolució de societats obreres que acollien als obrers de les abans esmentades indústries mallorquines. La importància de la societat obrera del calçat de Palma, La Igualdad, evidencia un sector de la fabricació de sabates de pell a Palma de dimensions considerables. El mateix es podria esmentar d'altres societats de Palma, com El Desarrollo del Arte de fusters, La Metalúrgica d'obriers del ferro, La Unió d'Adobadors de pell, El Progreso d'obriers capellers, entre d'altres. També la puixança de societats obreres del calçat d'Inca, La Justicia; de Lluçmajor, La Recompensa del Trabajo; o d'Alaró, La Recompensa del Obrero són un altre exemple de l'existència d'una activitat industrial que necessitava d'una mà d'obra que pugnava per aconseguir millores laborals i de les seves condicions de vida. Aquest era un dels principals objectius del socialisme de Mallorca: defensar una classe obrera que es trobava sotmesa a unes dures condicions, tant en el camp laboral com en el polític.

---

d'una xarxa de ferreries, en general de dimensions reduïdes, que ideaven i fabricaven un gran nombre d'eines adaptades especialment a les necessitats de l'agricultura local. Així doncs, màquines de segar, de sembrar, de batre, d'esclovellar ametlles i, fins i tot, ja a principis del segle XX un tipus particular de turbina utilitzada per premsar la verema.» MANERA ERBINA, Carles, Història del creixement econòmic de Mallorca (1700-2000), Leonard Muntaner editor, Palma, 2001, p. 201.

2.2 L'obrerisme de la Primera Internacional i el període posterior a Mallorca

Els antecedents de l'obrerisme a Palma es podrien situar a la meitat del segle XIX quan es començaren a difondre per la premsa i llibres conceptes com socialisme o comunisme. Per exemple, el 1842, la impremta Guasp edità el *Folletín Bibliográfico* on es comentava un prospecte, *Douze lettres d'un communiste a un reformiste sur la communauté* d'Etien Cabet, que propugnava una societat comunista a partir del cristianisme. Aquest autor degué influir sobre un franciscà mallorquí Jeroni Bibiloni Llaneres (1802-1876) que publicà *Cristianos socialistas* on exposava la necessitat de millorar la instrucció de la població per garantir la igualtat entre la societat. És considerat l'introduïdor del socialisme utòpic a Mallorca.¹⁷¹ A més, també hi ha constància de l'arribada de notícies de cabetians a Catalunya a la premsa mallorquina i que demostraria que les idees socialistes també eren conegudes a Mallorca:

«El novembre de 1847 aquest diari hagué de canviar de nom i passà a dir-se *El Noticiero Balear*. Durà fins dia 15 de gener de 1848 i entre les seves pàgines sempre portava articles de La Fraternidad, mitjà dels cabetians catalans. Aquest fet indica que les idees socialistes també eren prou conegudes a les illes i un dels seus màxims difusors va ésser el prevere Jeroni Bibiloni Llaneres (1802-1876) que també col·laborava com a redactor a *El Genio de la Libertad*. El febrer de 1848 s'anunciava l'edició de l'obra *Cristiano-socialistas* de Jeroni Bibiloni i primera obra defensora de les idees socialistes a Mallorca.»¹⁷²

Per a Jordi Maluquer de Motes les aportacions de Jeroni Bibiloni són les més importants de les d'influència icarianista, a més de definir el seu projecte com un intent d'unir el cristianisme amb les noves doctrines socials:

«El interés del texto es, sin duda, muy superior al de cualquier otro de la misma procedencia ideológica, incluyendo los de los propagandistas barceloneses. Bibiloni no se limita a explicar las visiones o los caprichos del "apóstol venerado", sino que desarrollaba un proyecto muy audaz consistente en imbricar la ortodoxia cristiana tradicional y la lucha por el comunismo en un solo cuerpo doctrinal. El mismo camino

¹⁷¹ «De Jeroni Bibiloni, ens interessa ressaltar l'obra *Cristianos y socialistas*, que es va publicar a 1848, on es troba la seva visió de la reforma social de Saint Simon, Fourier, Cabet, Prohudom, Owen... Considerava que aquesta no era possible sinó hi havia un exercici de l'amor i de la caritat fraternal, sempre segons les doctrines dels evangelis. Les seves idees són una expressió d'anti-individualisme i a favor de la solidaritat com a foment de la unió i la concòrdia entre els homes. Estava preocupat per la instrucció de la classe obrera i estava a favor d'un desenvolupament de la intel·ligència per consolidar el progrés tècnic i social al servei de la llibertat i la igualtat dels homes. Volia evitar l'egoisme però naturalment el seus plantejaments estaven imbuïts d'un to molt elevat de cristianisme i estava molt influenciat per Cabet i Fourier.», MULET TROBAT, Bartomeu, «Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871). Humanista liberal-burgès polifacètic del segle XIX», *III Congrés Català de Filosofia, Palma, 21-23 de gener de 2015*, a http://www.uibcongres.org/filosofia/cv_ponente.ct.html?cp=17732

¹⁷² MARTORELL FULLANA, Catalina, *El republicanisme federal ...* p. 25. Per a conèixer més àmpliament a Jeroni Bibiloni vegeu MIR, Gregori, «El socialisme utòpic de Jeroni Bibiloni», *Lluc*, núm. 618, 1972, p. 21-24; FERRER FLÓREZ, Miguel, *Socialismo y utopía en Mallorca. Jeroni Bibiloni (1802-1876)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1996.

que recorriera Cabet, pero -a diferencia de él y sus seguidores- desde el interior de la iglesia católica»¹⁷³

Però la pressió de la mateixa església obligà a Jeroni Bibiloni a publicar unes rectificacions a la seva primera obra on rebutjava el to subversiu que es podia entendre del text anterior.¹⁷⁴

Els treballs de Pere Gabriel són claus per analitzar el període de la Primera Internacional i els anys anteriors a l'inici del socialisme a Mallorca. També la tesi doctoral de Catalina Martorell que estudia el republicanisme de 1840 a 1900 és bàsica per entendre l'evolució del primer obrerisme que hi hagué a Mallorca al darrer terç del segle XIX, així com els treballs de Manel Santana.

Per a Catalina Martorell dos foren els motius pels quals el republicanisme federal controlàs les primeres organitzacions de caràcter obrer. Per una banda, el republicanisme havia fet seves les reivindicacions de les classes populars i, per altra banda, el republicanisme permeté la participació de les classes populars dins les xarxes de sociabilitat republicana així com també aquests organitzaren el Centre Federal de Societats Obrers.¹⁷⁵

Per a Pere Gabriel el periòdic obrer internacionalista *La Federación* de Barcelona tengué una gran influència en la conformació d'un grup d'obers a favor de les societats de resistència a Mallorca. Després d'haver llegit el periòdic barcelonès i en el context de la llibertat d'associació, de premsa i de reunió aprovada pel govern provisional, devers cinc obrers, entre els quals hi havia Francesc Tomàs, promogueren la creació d'associacions obreres d'ofici i fundaren un periòdic, *El Obrero*, amb l'objectiu de difondre les idees associacionistes. Ara bé, els redactors d'*El Obrero*, inclòs Francesc Tomàs, es trobaven encara lligats amb el republicanisme federal, ja que havien estat membres del Partit Republicà Federal.

Així doncs, l'obrerisme a Mallorca començà a tenir un cert protagonisme a partir del novembre de 1869 quan es fundà el setmanari *El Obrero* dins l'entorn de la ideologia republicano-federal. Però la repressió posterior a la sublevació republicano-federal d'octubre de 1869 permeté que l'obrerisme de l'AIT pogués estendre's amb major facilitat per segons quins territoris a part de Madrid i Barcelona.

Fou en aquest ambient que l'obrerisme a Mallorca de caire internacionalista es desenvolupà: el 29 de desembre del 1869 es formà el Federació de Societats Obreres de Palma, i un mes més tard, el gener del 1870, la Federació s'incorporà oficialment als principis de la Internacional i integrà dins el seu organisme a la redacció d'*El Obrero* com a òrgan de propaganda oral i escrita.

Per a Francisco Mora, els principals dirigents de l'obrerisme internacionalista a Palma varen ser Miquel Pol, Francesc Tomàs, Joan Vives, Rafel Alemany, Miquel Fornés, Francesc Roca, Jaume Orell i Miquel

¹⁷³ MALUQUER DE MOTES, Jordi, *El socialismo en ...* p. 258.

¹⁷⁴ «Bibiloni no tardó en rechazar por escrito las subversivas tesis que él mismo mantuviera en *Cristianos-socialistas*. Con las correspondientes aclaraciones pretendía reafirmar la existencia de una desigualdad natural entre los hombres emanada de la autoridad divina, la validez del principio de autoridad y la legitimidad de la propiedad privada.», Íbidem, p. 261.

¹⁷⁵ «Les primeres organitzacions de caràcter obrer apareguren de la mà del republicanisme federal a partir de la creació de clubs, casinos i escoles va atreure a les masses obreres i lluità pels seus drets. El republicanisme havia recollit lluites tan populars com l'abolició de les quintes i la matrícula de mar, la supressió dels consums, denuncià la carestia de la vida, l'atur, etc. Això provocà que les classes subalternes se sentissin atretes pel programa federal. Aquest suport es va fer visible mitjançant la participació de les classes populars en les xarxes de sociabilitat republicana i mitjançant el sufragi universal i el conseqüent suport a les urnes», MARTORELL FULLANA, Catalina, *El Republicanisme federal ...* p. 162.

Payeras.¹⁷⁶ També s'organitzaren societats obreristes a Manacor, Andratx, Pollença, Lluçmajor i a la barriada de Sa Vileta de Palma.

La Federació de Societats Obreres de Palma aconseguí certa notorietat a nivell d'Espanya perquè mostrà una certa influència a l'hora de la presa de decisions. Per exemple, en oposar-se juntament amb la Federació de Societats Obreres de Barcelona a la proposta d'ubicació del congrés de la secció espanyola de l'A.I.T a Madrid:

«En la asamblea verificada el 13 de marzo por la Sección Central se acordó, teniendo en cuenta las justas observaciones de los Centros Federales de Barcelona y Palma de Mallorca, revocar el acuerdo tomado por la misma que designaba a Madrid como punto de reunión del Congreso Obrero Nacional.»¹⁷⁷

Un segon exemple de la notorietat que assolí l'obrerisme de Mallorca s'evidencia quan Mallorca esdevé punt de referència al mateix nivell que Barcelona i Madrid, el setmanari *El Obrero* de Palma esdevenia un dels punts on havia de remetre's el vot de cada una de les Federacions provincials de l'A.I.T d'Espanya. Els altres dos punts on es podia enviar el vot de les federacions provincials eren els setmanaris de Barcelona i Madrid:

«En consecuencia, se invitó a todas las Sociedades obreras a que emitieran su voto respecto al punto en que habría de celebrarse dicho Congreso, cuyo voto deberían remitir a los periódicos obreros La Federación de Barcelona, El Obrero de Palma y La Solidaridad de Madrid.»¹⁷⁸

A més, segons aquella votació, a l'abril del 1870 la Federació de Societats Obreres de Palma estava integrada per 21 societats i 1631 cotitzants, gràcies al seu gran creixement durant els seus primers mesos de vida, en els quals s'incorporaren diferents societats de treballadors: de sabaters, fusters, paletes, teixidors, ferrers, ebenistes, pintors, corders, calafats, folradors de vidre, argenters, terrissers, adobers, cistellers, etc, sent els quatre primers els grups més nombrosos. El mes de maig s'hi afegirien els mariners (380 persones), sent en total 1.670 el nombre de persones que conformaven l'associació obrera de Palma. També s'estengué a la Part Forana, en llocs com Alaró, Andratx, Lluçmajor, Manacor, Pollença i Selva. Al darrer poble, si bé pareix que no reunia les condicions per a l'associacionisme obrer, la influència de Francesc Tomàs jugà un paper molt important, ja que havia nascut allà.

Durant els mesos anteriors al Congrés Obrer de Barcelona (juny de 1870), la Federació palmesana girà cap a idees properes a les de l'Aliança Internacional de la Democràcia Socialista d'orientació bakuninista. En aquest congrés, els representants obrers de Palma foren Miquel Payeras i Francesc Tomàs, que destacà per la seva gran participació:

---

¹⁷⁶ MORA, Francisco, *Historia del socialismo español*, Biblioteca Nacional, Madrid, 1902, p.30-31.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p.31

¹⁷⁸ *Ibidem*.

«Formà part de la mesa per les sessions; després de la salutació al congrés en la sessió inaugural, explicà quina era la situació societària a les Balears (...) i participà activament en la discussió de les diferents ponències, així com en la redacció dels dictàmens presentats sobre la cooperació, l'organització social i l'actitud davant la política. La intervenció d'en Payeres sembla que va ésser menys activa.»¹⁷⁹

No obstant això, en els mesos de juliol i agost l'associació palmesana patí una greu crisi. La seva cooperativa de consum i producció fracassà, cosa que els ocasionà una gran pèrdua econòmica (1500 pessetes). En aquest context, els republicans mallorquins aprofitaren la greu situació dels internacionalistes per a criticar-los. D'aquesta manera, en una publicació del periòdic republicà federal *El Iris del Pueblo*, Francesc Tomàs fou acusat per molts obrers de ser el responsable del fracàs de la cooperativa, i es dissolgueren quasi en la seva totalitat les societats obreres de Palma.

Durant els mesos de setembre i octubre la crisi anà en augment arran de la persecució del govern que començaren a patir i, a finals d'octubre, a causa de la propagació de la pesta groga, es suspengué *El Obrero* i es dissolgué la Federació de Societats Obreres de Palma. El desembre del mateix any fou possible la reorganització de la federació obrera de Palma gràcies a que un extens grup de mariners acceptà les idees internacionalistes. Primer de tot, publicaren un manifest on criticaven tant la monarquia com la república com a forma d'estat, seguint el pensament bakuninista de rebuig a qualsevol forma d'estat, i on anunciaren la formació d'un nou periòdic, substituït d'*El Obrero*, anomenat *La Revolución Social*. Això no obstant, la repressió governamental fou immediata: tres setmanes després de la primera publicació del setmanari del dia 8 de gener de 1871, aquest fou denunciat i suspès pel governador de les Illes Balears, Francesc Tomàs fou empresonat i la Federació s'hagué de dissoldre per segona vegada.

Una vegada Tomàs fou alliberat, es tornà a reorganitzar l'associació, aquesta vegada sota el nom de *Círculo Internacional de Trabajadores*. El gener del 1872, els membres del consell local obrer de Palma feren un escrit on criticaren el consell general de l'AIT, en el context de la lluita ideològica entre marxistes i bakuninistes. Francesc Tomàs abandonà Mallorca l'abril del mateix any i es dirigí cap a València per a convertir-se en nou membre del consell federal de la FRE-AIT.

Com ja és sabut, el fenomen de la Comuna de París anà acompanyat de l'acusació dels governs a la Internacional d'estar al darrere i d'una persecució cap a les seves seccions. Després d'haver-se difós per Ciutat els suposats crims de la Comuna de París de 1871 i que, a causa d'això, es creà un clima de repressió contra els internacionalistes, la policia tancà els locals de l'associació internacionalista i perseguí a alguns dels seus membres. Pareix ésser que la persecució va minvar a partir del juny de 1871. Encara així, les lluites reivindicatives i les vagues seguiren. A l'any 1873, les principals activitats de la federació de Palma foren la correspondència burocràtica amb el consell de la FRE-AIT, en la qual reivindicà la «Revolució del petroli» d'orientació anarquista d'Alcoi, i el gran desenvolupament de la societat de sabaters de Ciutat.

Finalment, la il·legalització de la Internacional Obrera a Espanya posà punt i final a l'associació internacionalista de Palma.

---

¹⁷⁹ GABRIEL, Pere, *El Moviment obrer a ...* p. 10.

Però, tal com afirma Pere Gabriel, en el Sexenni Democràtic tengué més pes dins l'obrerisme la influència del primer republicanisme que l'internacionalisme de tendència bakuninista.¹⁸⁰ En certa manera, aquest lligam dels republicans amb l'obrerisme serà un dels entrebancs amb els que es trobaran els 25 primers anys de socialisme a Mallorca, especialment en les confrontacions electorals on el republicanisme era capaç d'arrossegar una bona part dels votants de la classe obrera que anaven a votar, mentre que els socialistes obtindran uns pèssim resultats per la competència republicana.

Per altra banda, en constituir-se la Unió Obrera Balear, el 1881, alguns internacionalistes com Francesc Roca i Sebastià Alorda en formaren inicialment part però als pocs mesos abandonaren l'entitat i intentaren continuar lligats a Federació de Treballadors de la Regió Espanyola de caràcter anarcosindicalista juntament amb els tipògrafs Ricard Sanjuan i Carles Duval.

Mentrestant, La Unió Obrera Balear molt propera al republicanisme enfocà l'entitat cap al foment de l'educació i l'assistència mútua, com per exemple, un mont de pietat. Els seus principals líders foren Fèlix Mateu i Ignasi Cortacans. Per la seva banda, Catalina Martorell considera interessant l'aportació de l'obrerisme republicà de Miquel Quetglas com a base del posterior obrerisme de la Primera Internacional.¹⁸¹ Aquesta aportació és important perquè durant el darrer quart del segle XIX i durant el primer decenni del XX, el socialisme tindrà moltes dificultats per la competència del republicanisme en les eleccions, tant municipals com parlamentàries. El republicanisme tindrà un fort predicament sobre la classe obrera que es traduirà amb uns resultats electorals, en alguns casos bastant bons com fou en les eleccions municipals de 1903 a Palma, i en altres més discrets però que impossibilitaran que el socialisme assoleixi un cert èxit.

En definitiva, La Unió Obrera Balear fou un primer intent d'articular l'obrerisme a l'entorn del republicanisme i tot i què a partir de 1886 aquesta entitat decaigué, com es veurà en el present treball, el republicanisme encara mantingué una certa influència sobre l'obrerisme als inicis de l'Ateneu Obrer Mallorquí i en les primeres diades del Primer de Maig.¹⁸²

---

¹⁸⁰ «Una visió optimista i segurament superficial podria veure en el moviment obrer mallorquí de 1869-1873 un producte ferm de l'internacionalisme hispànic. Hom pensaria en la fulgurant personalitat de Francesc Tomàs Oliver i potser en allò que la federació local de Ciutat fou "una de las más radicales y revolucionarias de España". Hom pensaria també en les xifres d'afiliats d'abril i juny de 1870 i atribuir-la la davallada posterior, sense més, a la repressió, repressió que certament es produí. Per la nostra banda, esperem haver mostrat certs indicis que fan pensar en un «èxit» de 1869-1870 atribuïble sobretot, deixant de banda altres raons més fondes, al suport republicà i a una bona part de la confusió entre republicanisme i obrerisme.», GABRIEL, Pere, *A l'entorn del (I)*... p. 112.

¹⁸¹ MARTORELL, Catalina, *El republicanisme federal i ...* p. 164-166.

¹⁸² Per una aproximació sobre el tema de l'obrerisme durant els primers anys de la restauració vegeu GABRIEL, Pere, *A l'entorn del ... I i II* i MARTORELL, Catalina, *El republicanisme federal ...*

PART PRIMERA (1890-1913): Aparició i desenvolupament del socialisme

El socialisme es consolidà com a ideologia obrera a Mallorca a partir de les convocatòries del Primer de Maig i de la constitució de societats obreres de resistència que sorgiran al seu voltant com les del calçat, la fusta, el metall o les adobaries, entre d'altres. Mentre en l'àmbit societari es disputaran el suport dels obrers als seguidors de l'anarquisme, especialment, el Centre de Picapedrers, en l'àmbit polític seran incapaços d'assolir els resultats que obtengueren els republicans. Exceptuant, l'entrada de Francesc Roca a l'Ajuntament de Palma a les eleccions de 1901, els socialistes només aconseguiran certs èxits quan participaren de la Conjunció Republicanosocialista, a partir de la reorganització de les forces d'esquerra, després de la Setmana Tràgica. Començarà a percebre's de manera diferent el socialisme a Palma, molt més urbà, amb una població industrial més nombrosa i amb un intens debat polític, que el socialisme de la Part Forana, amb una població obrera centrada en un determinat sector, normalment el calçat, i molt més mutualista que polític, tal com a evidenciarien els fracassos de la Federació Balear del Calçat i la mateixa Federació Socialista Balear. Pel que fa la dona, aquesta tengué poca presència dins el socialisme de Mallorca, exceptuant alguns postulats d'alliberament de la dona que es defensaren des del setmanari socialista, però que eren escassament duits a la pràctica pels mateixos socialistes. El 1912 amb la constitució d'alguns grups femenins socialistes es donà una gran passa, especialment pel que fa al de Capdepera que assolí una remarcable activitat.

3. Els inicis del del socialisme a Mallorca (1890-1898)

3.1. La convocatòria del Primer de Maig del Congrés de París de 1889 i l'Ateneu Obrer Mallorquí.

La fundació del PSOE el 1879 no tengué cap influència immediata sobre l'obrerisme de Mallorca perquè en els primers anys estigué centrat a Madrid, Astúries i País Basc. La debilitat de la mateixa organització socialista i la competència de la ideologia anarquista dificultava la seva extensió per Espanya.¹⁸³ A més, les Illes Balears es trobaven situades a la perifèria geogràfica i també política d'Espanya i no fou una prioritat per al recent constituït Partit Socialista Obrer Espanyol introduir-hi l'organització com si es feu a Biscaia o Barcelona.

El 1886 amb l'aparició de l'òrgan de premsa del PSOE, *El Socialista*, s'aconseguí una major expansió del socialisme per Espanya que passà en aquell any de 16 a 28 agrupacions locals. Però a Mallorca l'aparició del socialisme com a ideologia que estarà present de manera contínua dins la societat mallorquina no arribarà

¹⁸³ «Digamos, sin embargo, que la irradiación del PSOE y de la UGT eran muy escasas por aquel tiempo, además, las organizaciones de carácter libertario -que se apoyaban en la tradición mayoritaria de la Primera Internacional- tenían mayor implantación, sobre todo en Cataluña y Andalucía.», a CASTILLO, Santiago, *Historia del socialismo en España*, Vol.1, Conjunto Editorial S.A., Barcelona, 1989. p. 39.

fins el 1890 amb la primera celebració de la Festa del Treball, acte que tengué lloc a Palma. El 1889 se celebrà a París el congrés fundacional de la II Internacional que reuní els partits socialistes i socialdemòcrates d'Europa, entre els quals hi havia el PSOE, i un dels seus principals acords fou establir la data del Primer de Maig per a la celebració d'una jornada reivindicativa de la classe obrera en commemoració dels fets de Chicago de 1886 i la posterior repressió.

Els primers actes de la Festa del Treball, els de 1890, tengueren un ampli ressò arreu de tot Europa. Els mateixos governs europeus prengueren algunes mesures perquè temien que els actes públics derivassin en aldarulls. En el cas de París, per exemple, les entitats convocants temien les incursions de membres de la policia secreta o elements incontrolats que estiguessin interessats en promoure aldarulls, per això l'organització dissenyà el que avui es diria una imatge identificativa per a què els obrers la portassin a la gorra o a la jaqueta i que incorporava el lema de la principal reivindicació del Primer de Maig, la jornada laboral de les vuit hores.

El Socialista, 2 de maig de 1890, p. 1.

Per una banda, els actes de la Festa del Treball de 1890 a Espanya¹⁸⁴ se celebraren generalment el diumenge 4 de maig com fou el cas de Madrid, Bilbao, Màlaga i moltes altres localitats com també Palma.¹⁸⁵ Per altra banda, l'opinió pública espanyola visqué els actes amb cert temor o prevenció. Per exemple, el conservador Antonio Cánovas del Castillo, aleshores cap del partit de l'oposició, preveia que els actes del Primer de Maig no provocarien cap incident remarcable, excepte a València, i aprofitava l'avinentsa per criticar la nova llei del sufragi universal promoguda pel Partit Liberal. Per altra banda, els liberals en el govern consideraven que a Espanya la qüestió obrera no tendria transcendència per les poques relacions que l'obrerisme d'Espanya tenia amb Europa.¹⁸⁶

¹⁸⁴ RALLE, Michel, «Las huelgas antes y después del 1º de mayo. Los conflictos españoles entre 1886 i 1894: la irrupción de la fiesta del trabajo», *Estudios de historia social*, núm. 54, 1991, p. 7-135.

¹⁸⁵ Atès que el Primer de Maig de 1890 va caure en dijous, dia feiner, les agrupacions socialistes i societats obreres optaren per convocar-ho per al diumenge 4 de maig per afavorir l'assistència dels membres de la classe obrera. Algunes localitats celebraren una manifestació pels carrers com fou el cas d'Alacant, València, Castelló, Màlaga, Jaén o Burgos, entre d'altres; però la majoria convocaren actes en recintes tancats, com fou Barcelona, Madrid i també, en aquest cas, Palma, *El Socialista*, 9 de maig de 1890, p. 1

¹⁸⁶ De fet, Cánovas del Castillo advertia que a València sí que hi podria haver-hi problemes perquè s'estava preparant un moviment socialista i que en canvi no passaria res a la resta de l'estat. Silvela, també del Partit Conservador considerava que el caràcter espanyol no se solia ajuntar amb estrangers: «Considera que las manifestaciones europeas de los obreros anunciadas para el 1º y el 5 de mayo no tendrán en España gran importancia y trascendencias, en razón

Per exemple, en els actes del Primer de Maig de 1890 de Barcelona els socialistes tengueren un protagonisme destacat, especialment Antonio García Quejido. Les societats obreres de Barcelona convocaren un míting al Teatre Tívoli i abans de l'acte es reuniren els representants de les societats obreres a la seu de l'Agrupació Socialista de Barcelona.¹⁸⁷ Allà, sí que després del míting tengué lloc una manifestació per La Rambla de Barcelona.¹⁸⁸ Mentre que a Madrid tengué lloc un míting al Liceo Rius on l'aforament de 400 persones fou insuficient per donar cabuda a tota la gent que no hi pogué entrar. Per la tarda també hi hagué una manifestació.¹⁸⁹

Per tant, el primer de maig de 1890 marcarà l'inici del moviment obrer socialista a Mallorca amb el primer acte públic que tengué lloc el diumenge 4 de maig i que donà peu a la constitució de l'Ateneu Obrer Mallorquí en aquells dies, amb Sebastià Alorda de president i Francesc Roca de secretari.¹⁹⁰

El Teatre Circ Balear¹⁹¹ fou l'escenari de l'acte reivindicatiu de l'obrerisme de Palma. Segons el periodista d'*El Isleño*, hi havia dos mil assistents però que només una tercera part era de la classe obrera, «y los demás curiosos que iban al Teatro Circo Balear atraídos por la novedad o por el deseo de entretener su ocio.»

Sebastià Alorda presidí l'acte i exhortà al públic a mantenir l'ordre per evitar problemes amb les autoritats i explicà que faria el seu discurs en català:

«Dijo el Sr. Alorda que la reunión que en aquel momento comenzaba sería de carácter pacífico y tranquilo. "Confío —añadió— en que cuantos hablen hoy lo harán con conciencia tranquila y raciocinio claro." Indicó la conveniencia de la asociación para que se tocasen en breve los resultados prósperos que de ella han de dimanar: añadió que toda vez que muchos de los obreros allí presentes ni siquiera conocían la lengua que hablamos en España, se abrió la discusión en dialecto mallorquín, sin perjuicio de que pudieran expresarse en castellano los que así lo desearan.»¹⁹²

Alorda insistí en les injustícies i les desigualtats de la societat i en el foment de l'educació entre les classes més desfavorides però una educació allunyada de la religió: «Volvió a insistir sobre la necesidad de la instrucción del obrero que "necesita instrucción, libertad, algo más que los resultados fútiles que producen la instrucción religiosa.» Alorda acabà el seu discurs afirmant que «la propiedad privada es la síntesis de todas

a que las clases artesanas, en su mayoría, no están asociadas ni en relaciones internacionales, de las cuales siempre desconfían por ser el carácter español independiente, opuesto a servir de instrumento inconsciente o figurar como parte secundaria en maquinaciones extranjeras», vegeu «*Opiniones de notables sobre la cuestión obrera*», *El Isleño*, 1 de maig de 1890, p. 1 i 2.

¹⁸⁷ Prèviament, l'última setmana d'abril, a Barcelona les societats obreres havien presentat les seves reivindicacions als seus patrons i en algunes tallers de marbristes, treballadors del port i obrers de Gràcia i Sant Martí es posaren en vaga reclamant la jornada laboral de les vuit hores; vegeu RODRÍGUEZ CALLEJA, Maria, *El 1er de Maig a Catalunya (1890-1918)*. Afirmació, lluita i festa, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, p. 48-49.

¹⁸⁸ «La manifestación de ayer», *La Vanguardia*, 2 de maig de 1890, p. 1.

¹⁸⁹ «Telegramas de los corresponsables», *La Vanguardia*, 2 de maig de 1890, p. 1 i 2.

¹⁹⁰ Els fets d'aquesta primera etapa provenen d'un article que fa memòria el 1908 dels inicis del socialisme a Mallorca, vegeu «Historia de la organización obrera en Mallorca», núm. 329, *El Obrero Balear*, 1 de febrer de 1908, p. 1 i 2.

¹⁹¹ «Edificio destinado a representaciones teatrales i circenses. S'inaugurà el desembre de 1875 i s'emplaçava a l'actual jardí de s'Hort del Rei [...] S'enderrocà el juny de 1900 i s'hi construí, al mateix lloc, el Teatre Líric.», Gran Enciclopèdia de Mallorca, vol 17, p. 129.

¹⁹² «Historia de la organización obrera en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 329, 1 de febrer de 1908, p. 1 i 2.

las tiranías» i feu una defensa de la llibertat d'expressió: «Hablar es bueno, escribir, mejor; imprimir es una excelente cosa.»

També intervingué Ricard Sanjuan que afirmà que la manca d'instrucció de la classe obrera era la causa de la indiferència de la mateixa davant les injustícies de la que és víctima. Anuncià que la creació d'una associació obrera que defensàs els seus drets era una realitat: «Dijo que la constitución de un Ateneo de las clases obreras era casi un hecho.»

Després intervingué un tercer orador que el periodista d'*El Isleño* no sabé identificar.¹⁹³ Aquest feu una defensa de la jornada de les vuit hores com a solució per acabar amb l'atur, «y, por consecuencia, hallarán ocupación los obreros que hoy no la tienen.» Afegí que l'avanç tecnològic podria ajudar a reduir la jornada laboral. Afirmà que, segons el govern, el jornal mitjà d'un obrer a Mallorca era de dues pessetes. «Afirmó que era insuficiente para las atenciones de la vida, cosa que nadie se atrevería a desmentir.»

Finalment s'aprovaren dues propostes, constituir l'Ateneu Obrer i la reivindicació de la jornada laboral de les vuit hores. Els assistents desallotjaren tranquil·lament el recinte i, tot i que no hi hagué cap manifestació, els obrers transitaren per alguns carrers de manera pacífica, «recorriendo los asistentes algunas calles de la población en sentido pacífico.»¹⁹⁴

El socialista, òrgan de premsa del PSOE, es mostrà eufòric amb l'èxit que tengueren a Espanya aquells primers actes de la diada obrera i considerava que havia servit per donar visibilitat a un moviment obrer, especialment el socialista, en detriment de les opcions republicanes que fins aleshores havien monopolitzat les demandes obreres des de l'inici de la restauració.¹⁹⁵

Pel que fa a Mallorca, Pere Gabriel considera que el nou impuls de l'obrerisme que sorgí el 1890 pretenia donar continuïtat als intents promoguts durant el Sexenni Revolucionari i els primers anys de la Restauració i aconseguir assolir millores econòmiques i socials.¹⁹⁶ Però l'any següent, el 1891, en la celebració del Primer de Maig s'evidencià la forta influència que encara tenia el republicanisme a Mallorca sobre aquest incipient obrerisme impulsat pel congrés de París de 1889. En un primer moment era un moviment que encara no estava gaire definit i que en els propers anys acabà per desenvolupar-se com una iniciativa d'influència socialista però que aleshores podria decantar-se per propostes republicanes de caire mutualista o altres de

¹⁹³ Aquest tercer orador parlà en català: «Uno de los individuos de la comisión, cuyo nombre sentimos no conocer, se expresó en dialecto mallorquín.» Íbidem.

¹⁹⁴ «La cuestión obrera. El meeting de ayer», *El Isleño*, 5 de maig de 1890, p. 1.

¹⁹⁵ «El verdadero mérito del acuerdo internacional de París respecto a la manifestación del 1º de mayo está en haber logrado despertar vivamente el espíritu de clase en todos los obreros y en haberles hecho distinguir perfectamente el camino que han de recorrer para que sean una verdad su mejoramiento y su bienestar», «Manifestación internacional obrera», *El Socialista*, 9 de maig de 1890, p. 1.

¹⁹⁶ «En definitiva, arran de l'impuls que desencadenà la celebració del primer de maig de 1890, un grup d'obrers mallorquins veié l'oportunitat de reemprendre la tasca, ja intentada en 1869-1873 i 1881-1885, d'endegar un moviment associacionista exclusivament obrer. Aquest, crec que fou l'element ideològic bàsic conservat després dels fracassos anteriors. Es tractava d'una esperança que partia d'unes consignes ja velles: l'emancipació i el millorament de la condició econòmica i social dels obrers havia de partir dels propis obrers, la unió feia la força.», vegeu GABRIEL, Pere, *A l'entorn del moviment II...* p. 110.

l'entorn llibertari.¹⁹⁷

En aquest cas, s'organitzà un banquet el 3 de maig com a celebració del Primer de Maig i també per commemorar el primer aniversari de l'Ateneu Obrer. El dinar tengué lloc al Casino Republicà i hi assistiren 400 comensals. La mesa presidencial estigué formada per «el jefe del partido republicano federal, exdiputado a Cortes D. Antonio Villalonga; el ex-senador, presidente del Casino Republicano D. José Rosich, los compañeros Francisco Roca, presidente, y Aranda, vicepresidente del Ateneo, el escritor Sr. Enseñat, D. Francisco Villalonga y D. Benito Pons, director de Las Baleares.»¹⁹⁸

Fou un acte de reivindicació obrera però el lloc i una bona part dels intervinents, republicans la majoria, evidenciaven la importància que tenien aquests en la qüestió obrera. Els discursos començaren a les postres i Francesc Roca saludà a la concurrència amb les paraules Igualtat, Fraternitat i Justícia, el lema de la bandera socialista. De totes maneres, Francesc Roca fou clar reconeixent que des de l'anterior Primer de Maig no s'havia aconseguit cap millora i que per tant no era un dinar de celebració sinó «*que obedece al deseo de cambiar impresiones entre compañeros y fraternizar estudiando los medios para mejorar de suerte*». Assenyala que els problemes de la classe obrera són molts, però un dels més importants era la ignorància i la indiferència d'aquesta i que mitjançant l'associació i la instrucció es podien assolir avenços dins la classe obrera. També intervingueren Antoni Villalonga, Aranda, Miquel Forteza, Bartomeu Alorda, Fèlix Mateu, Benet Pons, Sebastià Alorda, Rosselló i Carrascosa.¹⁹⁹

El 1892, el míting tengué més rellevància i se celebrà, com dos anys abans, al Teatre Circ Balear. Fou un acte públic i amb un important ressò en l'opinió pública com ho demostra els periodistes que hi acudiren.²⁰⁰ El reportatge que publicà *El Isleño* sobre l'esdeveniment denota la novetat del mateix i descriu el que ocorregué durant l'acte.²⁰¹ És curiós que les autoritats havien pres algunes precaucions davant els aldarulls que podrien ocórrer durant l'acte, encara que el redactor d'*El Isleño* considerava que els obrers mallorquins no eren un perill. Així i tot, reforçaren la protecció de la presó i de les oficines del Banc d'Espanya, com si fossin els llocs més problemàtics.

«De esta misma confianza participan sin duda las autoridades pues según nuestros informes todas la precauciones tomadas ayer se redujeron a aumentar en 4 soldados y un oficial la guardia del presidio y a dejar en el cuartel del Carmen un retén de 80 hombres al mando de un capitán.

Se nos dice también que varias parejas de la Guardia Civil custodiaban el edificio de la sucursal del Banco de España, en donde hubo hasta las 6 de la tarde un empleado de guardia.»²⁰²

¹⁹⁷ «De tota manera, cal adonar-se que això tan podia abocar, si hom no definia res més, en un obrerisme anarquista o sindicalista de rebuig total de l'estat i dels partits polítics, com en un obrerisme mutualista i cooperativista republicà, com en el programa obrerista proclamant pel PSOE, Íbidem.

¹⁹⁸ El Casino Republicà estava situat al carrer de Les Minyones, 11 de Palma.

¹⁹⁹ «En el Ateneo Obrero», *El Isleño*, 4 de maig de 1891, p. 1.

²⁰⁰ «El presidente declara abierta la sesión y acto seguido invita a los periodistas a ocupar el sitio que se les había designado, a lo cual accedimos gustosos los redactores de *La Almudaina*, *El Noticiero Balear*, *La República* y *El Isleño* que nos hallamos presentes. Al poco rato se nos unió el director de Las Baleares.», «El 1º de Mayo en Palma», *El Isleño*, 2 de maig de 1892, p. 1.

²⁰¹ «El 1º de Mayo en Palma», *El Isleño*, 2 de maig de 1892, p. 1.

²⁰² Íbidem.

El míting fou presidit per Francesc Roca que demanà als assistents que mantinguessin un bon comportament per no donar arguments a qui posava en dubte el seny dels obrers allà presents.²⁰³ Intervingueren en l'acte Miquel Payeras, Ferran Arnau, que animà a la concurrència a apropar-se a l'Ateneu Obrer; Lluís Bernad, que mostrà la seva alegria per l'èxit de públic que tengué la convocatòria i feu memòria de la vaga de fusters del 1891; Ricard Sanjuan que reivindicà la jornada de les vuit hores; Miquel Forteza, que exposà els acords dels congressos de Brussel·les i París; Bartomeu Bestard, que feu un curt discurs; Joan Aranda, que criticà a la República Francesa per perseguir els anarquistes. Els dos darrers oradors foren Pere Pasqual i Francesc Roca.²⁰⁴ El primer fou qualificat com a «Es, sin disputa, uno de los mejores, si no el mejor orador con que cuenta aquí la clase obrera. Con palabra fácil y correcta dijo que le incitaba a hablar del amor que siente por la causa obrera, por la honrada falange proletaria, por el cuarto estado al que pertenece.»²⁰⁵

Animà als presents a defugir dels partits burgesos «desde el retrógado carlista hasta el republicano radical. Todos ellos nos aconsejan instrucción y ahorro. Valiente manera de resolver el problema ¿Ahorro? ¿Y cómo puede ahorrar quien apenas gana el indispensable sustento? ¿Instrucción? ¿Cómo puede tomarla quien se siente agobiado por el cansancio de 12 o 14 horas de trabajo?»

Pere Pascual feu un al·legat antimquinista i posà l'exemple de la Companyia de Tabac que havia muntat cinc màquines que provocaren l'acomiadament d'un centenar de dones.

Per la seva banda, Francesc Roca feu un repàs a la història de l'obrerisme i es remuntà al primer congrés de la Internacional de Ginebra de 1866 fins arribar al congrés de París de 1889 i la proclamació del Primer de Maig com a data per a la reivindicació dels drets dels treballadors, principalment la jornada laboral de les vuit hores. Francesc Roca aprofità l'ocasió per explicar la necessitat d'enfortir la UGT i animà als assistents a afiliar-se al partit socialista, «único que, luchando en el terreno político a la burguesía, llegará por medio de la Revolución Social a la completa emancipación del proletariado.»²⁰⁶ Finalment, els presents aprovaren una moció per demanar a l'Ajuntament de Palma que concedís la jornada de les vuit hores als empleats municipals.²⁰⁷

L'Ateneu Obrer Mallorquí dotà a l'obrerisme de dues eines que esdevindran molt útils els anys venidors: per una banda, prioritzar el vessant reivindicatiu davant el mutualista i, per altra, també la solidaritat entre les societats obreres per aconseguir el triomf en els conflictes laborals. Així l'Ateneu Obrer Mallorquí aconseguí

---

²⁰³ «Compañeros: Deseo haceros una observación; espero que durante todo el tiempo que permanezca este sitio observaréis el orden debido y la compostura que es del caso para demostrar a las autoridades y a las clases elevadas de nuestra ciudad que merecemos el derecho que nos concede la ley de asociaciones. En una palabra confío hallar en vosotros la sensatez, la cordura y la honradez que caracteriza al obrero mallorquín.»; Íbidem.

²⁰⁴ «El 1º de Mayo de 1892. Palma de Mallorca», *El Socialista*, 17 de juny de 1892, p. 3.

²⁰⁵ Íbidem.

²⁰⁶ El mateix mes de maig es constituí l'Agrupació Socialista de Palma i des d'aleshores fins el 1936 serà una de les entitats convocants del Primer de Maig a Palma.

²⁰⁷ De tots els oradors, només dos d'ells, Miquel Forteza i Bartomeu Bestard, es dirigiren en català en la seva intervenció, encara que n'hi hagué dos més Joan Aranda i Ricard Sanjuán que feren el seu discurs en castellà però llegiren uns poemes o gloses en català.

agrupar les principals societats obreres i impulsar un moviment vaguístic al taller Pieras i Maneu que comptà amb la solidaritat de les societats obreres de Palma.

En definitiva, la celebració del Primer de Maig es convertí en l'element identificador d'aquell primer socialisme, fins el punt en què es produí una ritualització de l'esdeveniment en el socialisme espanyol:

«*La ritualización socialista de la fiesta que estamos comentando, también fue captada por otro intelectual, Unamuno, que desde los primeros años del siglo decía: “Un año y otro, sin interrupción, se celebra este día y parece convertirse en algo ritual, litúrgico. Y el valor de estos actos rituales, cuando no se deja perder su espíritu, es enorme.”*»²⁰⁸

3.2. La consolidació de les idees socialistes a Mallorca. La constitució de les agrupacions socialistes de Palma i Manacor.

El maig de 1892 el socialisme dona una passa més a Mallorca amb la constitució de l'Agrupació Socialista de Palma. En la directiva, Bartomeu Bestard fou el secretari i Pere Pascual el president, qui fou designat delegat de la mateixa per acudir al III congrés del PSOE que se celebrà a València l'agost de 1892.²⁰⁹

El socialisme de Palma impulsà la constitució de societats obreres de resistència com El Desarrollo del Arte del sector de la fusta i el juliol es constituí la del calçat La Igualdad que sorgí amb el mateix nom de la que s'havia format durant el Sexenni Democràtic. En canvi, La Unión Herrera ja existia però tenia uns objectius més recreatius i mutualistes i l'estiu de 1892 iniciaren els tràmits per modificar els estatuts i constituir-se en societat obrera de resistència que representàs als obrers del ferro.²¹⁰ També s'estaven fent gestions per a la constitució d'una societat obrera de tipògrafs.

Una mostra més de l'efervescència del moviment obreres d'ideologia socialista que estava emergint a Palma fou l'aparició el 2 de juliol del setmanari *La Bandera Roja* que se subtitulava, «*semanario socialista*», i el 3 i 4 de juliol vengueren des de Barcelona a fer un curta campanya de propaganda els socialistes Toribio Reoyo i Antonio García Quejido que fou sufragada per l'Ateneu Obrer Mallorquí.²¹¹

El míting del diumenge estigué dedicat al foment de les societats obreres de resistència i s'exposaren els avantatges de què els obrers s'unissin. En canvi, el del dia següent fou de propaganda socialista i s'explicaren els objectius i principis del PSOE. Els dos actes foren presidits per Francesc Roca que presentà els intervinents. En el del dilluns també intervingué Pere Pascual. Reoyo i García Quejido centraren les seves crítiques en el partits dinàstics, tant el conservador com el liberal així com el partit republicà a qui també acusaren de ser burgès.²¹²

²⁰⁸ RIVAS LARA, Lucía, «Ritualización socialista del 1º de Mayo: ¿Fiesta, huelga, manifestación?», *Historia contemporánea*, núm. 3, 1990, p. 51.

²⁰⁹ «Tercer congreso del Partido Socialista», *La Bandera Roja*, 2 de setembre de 1892., p.2.

²¹⁰ «Fantasías burguesas», *La Bandera Roja*, 2 de juliol de 1892, p. 1.

²¹¹ L'Ateneu Obrer Mallorquí convocà una reunió dels seus membres «para dar a conocer el estado demostrativo de los gastos ocasionados con la venida de Barcelona de la Comisión propagandística de ideales sociológicos.»; «Ateneu Obrer Mallorquí», *La Bandera Roja*, 16 de juliol de 1892, p. 3.

²¹² Els organitzadors es queixaren de què cap periodista de cap publicació acudís a cap dels dos mítings, excepció dels

Per la seva banda a Manacor, localitat referent de la comarca de Llevant amb una significativa i incipient indústria mecanitzada de la fusta, de serradores i de licors i que articulava la xarxa comercial de la comarca, també es constituí l'Agrupació Socialista de Manacor el setembre de 1892.²¹³ Una setmana abans de la seva constitució, Francesc Roca i Pere Pascual es desplaçaren a Manacor «con el objeto de explicar los diferentes puntos que abraza el Partido Socialista». Antoni Mascaró, que presidí l'acte, explicà que també es tenia l'objectiu «de demostrar que las sociedades de resistencia son fuertes baluartes donde se estrellan las injusticias de los burgueses.» La intervenció de Francesc Roca se centrà en les millores econòmiques aconseguides pels obrers associats, exposà la història de la Unió General de Treballadors i animà als presents a afiliar-se a les societats obreres, «encareció a los numerosos obreros que llenaban el espacioso teatro que desechasen rancias preocupaciones y vanos temores y que se organizarasen fuertemente en asociaciones resistentes al capital y de este modo si bien no alcanzarían completamente la emancipación, podrían, al menos, reducir la aflictiva situación en que se encuentran.» En aquest cas, és interessant la intervenció de Francesc Roca perquè donà prioritat a la consecució de millores puntuals davant l'objectiu de la revolució per aconseguir l'emancipació.

Pere Pascual feu una intervenció més política, criticant els partits burgesos i explicant que el Partit Socialista era l'únic que defensava els seus interessos:

«El Partido Socialista, dijo, es el único que transforma la actual sociedad, y el único en donde pueden trabajar los obreros para llegar a su emancipación, porque los fines del Partido Obrero no son otros más que los de poner al cuarto estado en el sitio que por sus merecimientos le corresponde.»²¹⁴ També hi ha indicis que el desembre de 1898 es constituí de manera efímera l'Agrupació Socialista de Marratxí.²¹⁵

Especialment a Palma, l'Ateneu Obrer Mallorquí amb la intenció d'aconseguir una major coordinació i establir llaços de solidaritat entre totes les societats obreres de resistència que s'estaven formant a Palma feu les gestions per a la creació de la Federació Local de Societats Obreres. També impulsà la constitució de societats obreres a la Part Forana, com fou el cas d'Alaró on hi acudiren dos membres de l'Ateneu Obrer Mallorquí per impartir algunes conferències.²¹⁶ També impulsaren la constitució d'una societat obrera del calçat a Lluçmajor on hi acudiren el gener de 1893 Francesc Roca, Pere Pascual i Bartomeu Bestard. Un mes

redactors de *La Bandera Roja*, vegeu «Los mítings del Teatro Circo», *La Bandera Roja*, 9 de juliol de 1892, p. 1.

²¹³ El mes d'agost es feren els preparatius a Manacor per a la constitució de l'agrupació: «*Manacor. Se trabaja con actividad para constituir en esta villa una Agrupación socialista*», *La Bandera Roja*, 20 d'agost de 1892, p. 4. i les dues agrupacions, la de Palma i la de Manacor, vegeu ja participaren i enviaren representació al IV congrés del PSOE que se celebrà a Madrid del 29 d'agost a l'1 de setembre de 1894, vegeu CASTILLO, Santiago, *Construyendo un partido: La odisea socialista, 1879-1903, Hispania*, 1996, Vol. 52, Núm. 193, p. 628.

²¹⁴ «Correspondencia», *La Bandera Roja*, 20 d'agost de 1892, p. 4.

²¹⁵ Malgrat que per una banda Santiago Castillo informa que el desembre de 1898 es constitueix una agrupació socialista a Marratxí, no hi ha cap altra data que ho corrobori i en canvi Pere Gabriel assenyala la data de 1903 i 1904 com l'origen de l'Agrupació Socialista de Marratxí. De fet, a les eleccions municipals de 1903, Jaume Rotger fou elegit regidor a l'Ajuntament de Marratxí com a representant obrer, però no com a socialista, vegeu CASTILLO, Santiago, *Construyendo un partido...*, p. 644 i GABRIEL, Pere, *El movimiento obrer...* p. 39.

²¹⁶ «Los oficiales zapateros están en vísperas de organizarse en sociedad de resistencia. De un momento a otro se espera la venidas de dos individuos del Ateneo Obrero Mallorquín para que den conferencias sociológicas.», «Alaró», *La Bandera Roja*, 20 d'agost de 1882, p. 4.

més tard, hi hagué una vaga de sabaters al taller de can Claret a Lluçmajor que rebé el suport econòmic de sabaters que treballaven a altres tallers de Lluçmajor i també de l'Ateneu Obrer Mallorquí que feu una subscripció pública pels vaguistes de Lluçmajor.²¹⁷

La Federació Local estava formada per El Desarrollo del Arte dels fusters, La Igualdad dels sabaters, Unión Herrera Mallorquina, la societat de lampistes i la d'oficis varis, que en la seva totalitat comptaven amb 330 associats que foren representats per Francesc Roca en el tercer congrés de la UGT a Madrid l'agost de 1894.

El 1893, els socialistes, que pretenien celebrar la diada de la classe obrera en el mateix dia primer de maig i no el diumenge següent com havia passat en els anys anteriors, formaren comissions d'obriers que «visitaban a los dueños de fábricas y talleres para suplicarles en formas muy atentas que se dignasen a cerrar sus establecimientos com motivo de ser el 1º de mayo el día que la clase explotada tiene consignado como fiesta universal.» Com ja s'ha dit, la novetat d'aquesta celebració és que era organitzada per l'Agrupació Socialista de Palma i per les societats obreres de Palma. L'acte tengué lloc al Teatro Circo Balear i fou presidit per Pere Pascual. També intervingué Joan Escudero, en nom de El Desarrollo del Arte dels fusters; Joan Asensio, per la Unión Herrera. Francesc Roca intervingué en nom de la Federació Local i de la societat de sabaters La Igualdad. Pere Pascual parlà en nom de l'Agrupació Socialista de Palma i també de la societat de picapedrers i centrà el seu discurs en l'augment de pobles i províncies que s'adherien a la festa del Primer de Maig. També feu referència a la qüestió social i la necessitat d'enfortir el partit socialista.²¹⁸

Així, el socialisme es consolidava a Palma i començaven a celebrar altres actes al marge del Primer de Maig. Un exemple serà el dinar que celebraren el 6 d'agost de 1893 els socialistes de Palma en motiu dels bons resultats del Partit Socialdemòcrata Alemany a les eleccions generals celebrades a l'Imperi Alemany, i és remarcable la xifra de 71 assistents.²¹⁹

Però el mateix agost de 1893 tindrà lloc un dels moments culminants del socialisme de Mallorca, l'única visita de Pablo Iglesias a l'illa. L'Agrupació Socialista de Palma havia constituït una Comissió de Propaganda Socialista i Societària per impulsar l'extensió de les idees socialistes i Pere Pascual, com a secretari de la mateixa, envià invitacions per escrit a la premsa per donar publicitat als dos actes públics que tendrien lloc el 20 i 21 d'agost amb la presència del líder del PSOE.²²⁰

Els dos actes públics suposaren un fort impuls per als socialistes de Palma que intentaren que Pablo

---

²¹⁷ Vegeu els números de *La Bandera Roja* de gener, febrer i març de 1893.

²¹⁸ «El 1º de Mayo», *Las Baleares*, 2 de maig de 1893, p. 2 i 3.

²¹⁹ «Palma de Mallorca- El domingo 6 del corriente celebró la Agrupación Socialista un banquete para solemnizar el triunfo de los socialistas alemanes. El número de asistentes fue de 71 y reinó un orden verdaderamente admirable. Pronunciaron discursos los compañeros Roca, Borrás, Fuyana, Jaume, Puig y P. Pascual. La fraternal fiesta ha producido excelentes resultados. En esta misma localidad se darán muy en breve algunas reuniones de propaganda con la asistencia de nuestro amigo Iglesias.», *El Socialista*, 18 d'agost de 1893, p. 3.

²²⁰ «Hemos recibido atenta invitación de D. Pedro Pascual, secretario de la Comisión de Propaganda Socialista y Societaria para que asistamos a los meetings que se celebrarán mañana y el lunes en el Teatro Circo; el primero a las tres y media de la tarde, el segundo a las siete de la noche. Agradecemos la atención.», «Crónica local», *El Isleño*, 19 d'agost de 1893, p. 2.

Iglesias romangués alguns dies més a Mallorca. Francesc Roca i Pere Pascual també intervingueren en els dos actes, tal com publicaren dos diaris de Palma.²²¹

<p>En el Circo Balear, verificóse ayer el <i>meeting</i> socialista que venía anunciándose y para el que había venido ex-profeso el propagandista Pablo Iglesias.</p> <p>Este habló a la regular concurrencia compuesta en su mayoría de curiosos, y en la que los obreros eran los menos, exponiéndoles la conveniencia de asociarse y vivir unidos para el logro de los ideales que viene persiguiendo el que trabaja, contra los de la burguesía, siendo aplaudido. Hablaron también los compañeros Roca y Pascual, presidente y Secretario de la Comisión de propaganda socialista y societaria.</p> <p>El orden más completo reinó en la reunión que terminó con tanta cordura como había empezado.</p>	<p>Muy animado estuvo anoche el teatro-Circo, donde se celebró el segundo <i>meeting</i> organizado por la agrupación socialista.</p> <p>Las butacas estaban ocupadas en su totalidad, gran parte de las gradas también y en los palcos se veían bastantes señoras.</p> <p>Sin incidentes terminó el acto muy cerca de las diez.</p>
<p>«Crónica local», <i>El Isleño</i>, 21 d'agost de 1893, p. 2</p>	<p>«Crónica local», <i>El Isleño</i>, 22 d'agost de 1893, p. 2</p>

<p>Al «<i>meeting</i>» socialista que se verificó ayer tarde en el Teatro-Circo asistió numerosa concurrencia compuesta de personas de todas clases, especialmente trabajadores, ávidos de escuchar la elocuente palabra del gran propagandista español D. Pablo Iglesias.</p> <p>El magnífico discurso pronunciado arrebató en ciertos pasajes al auditorio prorumpiendo en bravos; finalizando con un prolongadísimo y entusiasta aplauso.</p> <p>Siéndonos imposible hoy hacer la reseña de tan importante acto realizado en pro de la clase trabajadora de Palma, ofrecemos para mañana ocuparnos del «<i>meeting</i>» de ayer y del que ha de verificarse esta tarde a las siete.</p>	<p>El infatigable propagandista del partido socialista D. Pablo Iglesias sale esta tarde para Barcelona, siéndole imposible permanecer algunos días mas en esta capital como hubiera sido su deseo; no pudiendo acceder a las reiteradas súplicas de los numerosos amigos que ha conquistado en Palma, para que retrasara algunos días mas su viaje, por exigirlo asuntos del partido, debiéndose encontrar en la Ciudad Condal el jueves próximo.</p>
<p><i>Las Baleares</i>, 21 d'agost de 1893, p. 3</p>	<p><i>Las Baleares</i>, 22 d'agost de 1893, p. 3</p>

²²¹ Els actes de propaganda de Pablo Iglesias provocaren que el gremi de barbers i perruquers fessin les primeres gestions per constituir una societat obrera que finalment no sembla que s'arribàs a fer realitat, «Movimiento económico», *El Socialista*, 8 de setembre de 1893, p. 3.

La Comissió Propagandista i Societària també donava els seus fruits en l'expansió de societats obreres de resistència. Així, a Lluçmajor es constituí La Emancipación del Obrero, una societat de sabaters que l'abril de 1893 convocà una vaga amb el suport de la Federació Local de Societats Obreres de Palma. Els sabaters de Lluçmajor reclamaven un augment salarial. Però el setmanari republicà *La Voz del Pueblo* criticà l'actitud dels sabaters llucmajorers perquè rebutjava el procediment de la vaga com a instrument per millorar les seves condicions laborals i en canvi apostava pel mutualisme.²²²

3.3. La trajectòria socialista a partir de les convocatòries del Primer de Maig. De l'impuls inicial a la inacció (1894-1899). El Centre Instructiu Obrer.

És evident que la visita de Pablo Iglesias fou una fita per al socialisme de Mallorca i durant els anys següents la diada del Primer de Maig es convertirà en un dels pocs moments en els quals la premsa s'interessarà per ells. Ara bé, la festa del treball iniciarà un lent declivi, símptoma evident de la crisi de l'obrerisme socialista a Mallorca. En els mítings del Primer de Maig de 1894 i de 1895 encara els socialistes pogueren celebrar un acte públic amb prou assistents i hi participaren representants de diverses societats.

Per exemple, el de 1894 també tengué lloc al Teatre Circ Balear. Fou presidit per Francesc Roca, que obrí la reunió amb la queixa per la prohibició del govern de manifestacions obreres en la via pública. «Es lamentable que no se nos haya permitido celebrar la reunión al aire libre cuando se permiten al mismo tiempo actos públicos religiosos.» Intervingueren Bartomeu Bestard en nom de La Igualdad i La Unión Herrera i denuncià les desigualtats que patia la classe obrera, Andreu Calatayud, en nom de la Federació Local i la societat El Desarrollo del Arte i feu referències a les teories de Karl Marx. També feu un discurs Joan Fatxó, en nom de la societat de lampistes i ho feu en català; Lluís Jaume en nom de la societat de picapedrers, que també parlà en català. Antoni Torres ho feu en nom de La Igualdad i feu un repàs a l'evolució de la Internacional des dels congressos de París, Brussel·les i Zuric. Tancà l'acte la intervenció de Francesc Roca, «larguísimo fue el discurso del simpático presidente de la agrupación socialista» i acabà amb la frase, «La semilla fructificará; recogedla todos. Indiferentes, uníos a los buenos.»²²³

Per la seva banda, en la diada del Primer de Maig de 1895, també tengué lloc en el Teatre Circ Balear i fou presidit per Francesc Roca i feu memòria de l'origen de la diada i de la reivindicació de les vuit hores. També exposà el tarannà que tenia el partit socialista i que la lluita contra la burgesia es faria en l'àmbit electoral i rebutjà la utilització de la violència.²²⁴ Joan Caubet parlà en nom d'El Desarrollo del Arte que criticà al govern municipal per no comprometre's en ajudar a l'obrer davant la situació «triste y precaria» i

---

²²² «Más que huelgas, el obrero debe pensar en la manera de aprovechar el tiempo y dar empleo a los ahorros colectivos emprendiendo por su cuenta la producción de artículos cuyos fabricantes trata de combatir [...] Sóbrale la razón al proletario, pero por muy cierto que esto sea, no es así como se obtienen ventajas.», *La Voz del Pueblo*, 9 d'abril de 1893, p. 3.

²²³ «El meeting de ayer», *El Isleño*, 2 de maig de 1894, p. 3.

²²⁴ «Sostiene que la batalla que dará el partido socialista a los burgueses, no es de sangre, sino que será en la lucha electoral, en las elecciones todas, confiando en el buen resultado y en la desmoralización de sus enemigos.», «El primero de Mayo en Palma», *Heraldo de Baleares*, 1 de maig de 1895, p. 3.

argumentà el seu discurs en les idees de Marx.²²⁵ Després intervingué Joan Escudero, en nom d'El Desarrollo del Arte, que denuncià el treball infantil, l'explotació en el sector de l'ebenisteria i criticà al batle de Palma per la seva inacció davant el problema obrer. Al final intervingué Antoni Torres en nom de La Igualdad, l'agrupació socialista i la Unión Herrera que reivindicà la jornada de les vuit hores que suposaria una reducció de l'atur i una millora en el salari i exhortà a la unió de tots els treballadors en la diada del Primer de Maig.

No era fàcil esdevenir un orador en aquests actes perquè, en segons quins casos, el que prenia la paraula podria patir una represàlia i ser acomiadat de la seva feina. Així, al final de l'acte Francesc Roca es lamentà de què només havien intervingut quatre oradors en els actes d'aquell any per la por a la reacció dels empresaris tal com passà l'any passat amb alguns dels oradors que el següent dia foren acomiadats del seu taller.²²⁶

En canvi, a partir de 1896 es pot percebre l'inici de la crisi societària socialista. L'efervescència obrera dels anys anteriors anava decaient. De fet, el diari *El Heraldo de Baleares* descriu que la major part dels obrers no han abandonat el seu lloc de feina i que sembla un dia normal. Per això, el primer en intervenir, Joan Torres en nom de la societat de capellers, «se queja de la poca concurrencia de los trabajadores». De totes maneres, el següent en intervenir, Sebastià Crespí de la Unión Herrera Mallorquina, acusà a la premsa de menysprear la diada del Primer de Maig la qual cosa fa que cada vegada hi acudeixin menys obrers a actes com aquest. La Intervenció de Jeroni Binimelis, en nom de la mateixa Unión Herrera Mallorquina i l'agrupació socialista se centrà en la reivindicació de la jornada de les vuit hores i feu esment de l'explosió del polvorí de Sant Ferran el passat novembre de 1895 i el gran nombre de víctimes que eren de la classe obrera. Joan Caubet parlà en nom dels fusters d'El Desarrollo del Arte i acabà les intervencions Francesc Roca, que presidí l'acte, fent referències a les idees de Marx. A la nit hi hagué una vetlada a la seu de la Federació Local al carrer de Santa Cília.²²⁷

Però la situació de 1897 ja mostrà la poca capacitat de mobilització dels socialistes. Precisament al Teatre Circ Balear es feia una funció teatral i no hi havia previst cap míting. Només per celebrar la diada del Primer de Maig hi hagué un dinar en un restaurant d'El Molinar.²²⁸

De totes maneres, malgrat la pèrdua de capacitat de mobilització que mostaren els socialistes en els darrers anys del segle XIX, tengueren més èxit en la consolidació de la Federació de Societats Obreres de Palma, una entitat que agruparia les societats obreres de Palma i que permetria que aquestes mantenguessin

²²⁵ «El meeting de ayer», *El Isleño*, 2 de maig de 1895, p. 3.

²²⁶ «Vuelve a ocupar la presidencia el compañero Roca y dice que deplora que solo cuatro hayan sido los oradores este año, citando como causa el que el año pasado fueron despedidos de sus talleres algunos obreros que tomaron parte en la manifestación», «El primero de Mayo», Íbidem.

²²⁷ «Por séptima vez los obreros conscientes de todo el mundo, los que se cuidan de sus intereses y de su porvenir, los que, examinando su situación cada vez más desesperada, consideran que una acción común de todos sus compañeros de infortunio y de esclavitud puede poner límite primero y término después a la miseria en que viven, se presentan ante la clase que detenta los medios de producción y ante los poderes constituidos.», «El meeting de ayer», *El Isleño*, 2 de maig de 1896, p. 3 i «El Primero de Mayo», *El Heraldo de Baleares*, 1 de maig de 1896, p. 3.

²²⁸ «En conmemoración del 1º de Mayo se reunieron en fraternal banquete en un restaurant del Molinar reinando el mayor orden y alegría, pronunciándose brindis encomiásticos al acto. a «Los socialistas», *Unión Republicana*, 2 de maig de 1897, p. 2.

uns relacions més estretes i especialment uns llaços de solidaritat en els casos de conflictes laborals.

També el 1897 es creà el Centre Instructiu Obrer dins la Federació Local de Societats Obreres a instàncies del professor de francès de l'Institut Balear, Baltasar Champsaur. Com a una demostració del paper que tenien els socialistes dins la Federació Local, Francesc Roca fou l'encarregat de llegir el discurs inaugural del primer curs del Centre Instructiu Obrer. És interessant l'argument que aporta per justificar l'existència d'un centre per a la formació de la classe obrera davant el poc interès que tenia l'administració per la instrucció de les classes populars:

«Concentremos la atención en lo que pasa en nuestra amada isla, en esta provincia, y veremos que estudios oficiales tiene establecidos el gobierno en ella que no pueden ser utilizados por el obrero, aunque sea un obrero acomodado.»

Per això, considerava Francesc Roca que s'havia d'oferir un altre model de centre de formació per facilitar la instrucció de la classe obrera i allunyar-la de l'analfabetisme:

«Así es que las clases obreras de Palma están convencidas de que más pueden esperar de la iniciativa propia que de la oficial y anhelan que el verdadero saber sea atendido bajo la forma posible y conveniente. Por esto la Junta Directiva de este Centro Instructivo al posesionarse de sus cargos, se propone cumplir estricta y rigurosamente con su misión instructiva, desvelándose en pro de esa idea como el primero de los deberes que tiene impuestos.

Escuelas de primeras letras, no para jornaleros sino para alumnos que puedan dedicar al estudio las horas del día; un Instituto de segunda enseñanza, no accesible a los que tienen que ganar su pan con el jornal diario; una escuela normal de idénticas condiciones y una escuela de dibujo de segunda clase a cargo de la Academia de Bellas Artes, que si bien tiene abiertas sus aulas durante la velada están ya cerradas cuando el obrero abandona su taller a las ocho de la tarde.»²²⁹

La crisi econòmica del 1898 afectava de ple a la classe obrera de Palma, molts treballadors es trobaven sense feina. Fins i tot s'havia instal·lat una cuina econòmica a l'edifici del Consolat de Mar per alimentar a qui no ho podia fer pel seu compte. Davant les dificultats per les que passava aquesta cuina econòmica es convocà una reunió de les administracions i càrrecs més importants de Palma.²³⁰

---

²²⁹ En el discurs Francesc Roca demanà el suport de l'ajuntament i de la diputació per dur endavant el projecte del Centre Instructiu Obrer i reconegué que mentres no arribassin aquestes ajudes el centre funcionaria amb les donacions econòmiques voluntàries, a Unió Republicana, «Centro Instructivo Obrero. Discurso», 21 d'abril de 1897, p. 1 i 2. A la vegada, el regidor republicà, Joan Piña, presentà una proposta al ple municipal per a què el consistori contribuís amb 60 pessetes al sosteniment del Centre Instructiu Obrer. El regidor Eugeni Losada subscrigué les paraules del regidor Piña, però els regidors Bartomeu Ferrà i Zaforteza consideraven que calia conèixer les circumstàncies del nou centre educatiu: «Los señores Ferrà y Zaforteza expusieron la conveniencia de que el Ayuntamiento antes de tomar acuerdo definitivo con respecto a este asunto tuviera a la vista el reglamento y el cuadro de profesores de aquella asociación.» Finalment s'acordà que passàs a la comissió municipal d'Hisenda per a la seva consideració, vegeu AMP, Actes municipals, 17 d'abril de 1897, p. 203 i 204.

²³⁰ Crida l'atenció que era el vicari capitular, que més tard serà el bisbe Campins, qui presidí la reunió. Hi assistiren el governador civil, el president de la Diputació Provincial, el batle de Palma. Aquest es lamentà que l'administració municipal no tengués recursos per resoldre el problema: «Añadiendo que el Ayuntamiento no ha podido hacer más de

Foren uns anys de crisi econòmica evident i també per a les societats obreres que es mantenien actives amb grans dificultats. Així i tot, el 1900, el dirigent socialista Sebastià Crespí, de la Federació Local de Societats Obreres aconseguí un cert reconeixement per part del govern civil perquè fou nomenat per formar part de la delegació obrera que acudiria a l'Exposició Universal de París de 1900. La Federació de Societats Obreres persistí amb el seu objectiu de crear entitats complementàries a les societats obreres de resistència i les agrupacions i així es constituí el Mont de Pietat exclusivament pels seus associats. Els presidents de la Federació de Societats Obreres en els primers anys foren, el 1895, Bartomeu Bestard; el 1896, Francesc Roca; el 1901, Sebastià Ramon.

Però, anys més tard els socialistes tenien una visió crítica d'aquell període inicial del moviment obrer a Palma perquè consideraven la influència anarquista feu que les vagues que es produïren no havien estat ben plantejades i consideraven que hi havia massa improvisació la qual cosa provocà que moltes d'elles acabassin en fracàs.²³¹

3.4. Els resultats electorals del socialisme en el darrer decenni del segle XIX. La vinguda d'Antonio García Quejido el 1899.

Els socialistes es presentaren en les eleccions que es convocaren a partir de la constitució de les agrupacions de Palma i Manacor. Aquest era un dels trets que diferenciaven els socialistes dels anarquistes i, així, es presentaren candidats socialistes a les eleccions a diputats a corts i també a les municipals. En el primer cas, a Mallorca els socialistes presentaren candidats a totes les eleccions a diputats a partir de 1893 i en totes s'hi poden trobar els següents trets:

Primer, els resultats són decebedors. De fet, els dos partits dinàstics es reparteixen els diputats, i els socialistes només obtenen un 10% del que aconsegueixen els candidats republicans, que tampoc obtenen representació parlamentària. Per tant, es troben en una situació marginal dins l'espectre polític de les eleccions.

Segon, els candidats que presenten els socialistes són dirigents del PSOE de Madrid, entre ells, Pablo Iglesias, Facundo Perezagua, Antonio García Quejido, Toribio Reoyo, excepte Pere Pasqual que fou candidat a les eleccions de 1893.²³² Aquesta serà una constant del socialisme mallorquí que només en altres

---

los que ha hecho, pero que en honor a la verdad la iniciativa privada no ha correspondido a las necesidades de la clase obrera.» a «Para conjurar la crisis obrera», *El Isleño*, 2 de maig de 1898, p. 3.

²³¹ «Durante los últimos años la organización federativa ha sufrido el influjo de la corriente huelguista que ha dominado en España, habiéndose declarado bastantes huelgas sin la debida preparación, lo que sido causa de que se perdieran las más de ellas.» «Historia de la organización obrera en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 329, 1 de febrer de 1908, p. 1 i 2.

²³² El 1893 el socialisme presentà per primera vegada candidats pel districte electoral de Mallorca. L'Agrupació Socialista de Palma es reuní el 15 de gener en assemblea i per elecció dels presents fou aprovada la candidatura de Pablo Iglesias, Antonio García Quejido i Pere Pascual, el qual manifesta als presents la seva incomoditat amb el resultat de la votació: «Este último, después de dar las gracias por el favor que se le había dispensado, dijo que le era imposible admitir el honroso puesto con el que se le distinguía; pero los compañeros reunidos no consideraron válidas las razones expuestas por nuestro amigo, insistieron en que debía ir a la lucha al lado de Iglesias y Quejido», «Comunicado», *La Bandera Roja*, 21 de gener de 1893, p. 2 i 3.

dos casos presentà un candidat mallorquí.²³³

No era freqüent que dirigents del Comitè Nacional venguessin a Mallorca a participar en la campanya electoral ni tan sols venia el mateix candidat madrileny que es presentava per la circumscripció de Mallorca. Ara bé, l'abril de 1899 fou una excepció perquè Antonio García Quejido, candidat socialista, vingué a Palma per participar en un míting dels socialistes. Tengué lloc el 9 d'abril al Teatre Circ Balear. L'acte fou presidit per Sebastià Crespí i abans de la intervenció del socialista madrileny intervingué Francesc Roca «quien pronunció un discurso, encaminado a señalar los males que acarrea al trabajador la explotación de que viene siendo ésta víctima, por parte de la burguesía.» Roca criticà la situació en la que es trobava l'obrer en les fàbriques i ho comparava amb els pitjors anys del feudalisme:

«Hizo un paralelo entre la manera de ser de la sociedad actual y la de la edad media, haciendo notar que si antes los señores de horca y cuchillo esclavizaban al pueblo, en cambio hoy hacen otro tanto los señores fabricantes con sus operarios y que si en la edad media había castillos feudales, en la actualidad existen fábricas en donde se da tan amable trato al trabajador que, para éste, las fábricas resultan nuevos palacios inquisitoriales.»²³⁴

Francesc Roca animà als presents a afiliar-se al partit socialista, però no utilitzà un contingut o esperit revolucionari sinó que enfocà la situació des del punt de vista de la reforma del sistema per aconseguir les millores de les condicions de vida de la classe obrera:

«El Sr. Roca terminó su peroración diciendo que, para evitar los males que hoy tan amargamente pesan sobre el infeliz desheredado, precisa que los obreros ingresen dentro del Partido Socialista, el cual luchará enérgicamente hasta haber conseguido las reformas sociales que tanto interesan al trabajador, para que éste pueda no solo emanciparse de la tutela a la que le tienen sujeto los explotadores, sino que llegar a su dignificación. (aplausos).»²³⁵

En canvi, Antonio García Quejido inicià la seva intervenció criticant als republicans per haver mantingut unes relacions amistoses amb els partits dinàstics, fins i tot després de la derrota de Cuba i Filipines, en lloc de dirigir les crítiques contra la gestió que els conservadors i liberals feren a les antigues colònies perdudes. Quejido se sentia molt esperançat en què Pablo Iglesias pogués obtenir l'acta de diputat per Bilbao. També és interessant perquè exhortà a constituir un gran bloc polític per acabar amb el govern reaccionari del Partit Conservador que incloïa el Partit Liberal:

«Después de referir que el partido socialista no rehusará jamás ciertos pactos, entiende que para impedir el avance de la ola de la reacción que amenaza con acabar con todas las libertades que hoy disfrutamos,

---

²³³ Fou el 1910 amb Llorenç Bisbal i el 1919 amb Joan Monserrat Parets. Tots dos feien part d'una candidatura republicanosocialista.

²³⁴ «Meeting socialista», *Unión Republicana*, 10 d'abril de 1899, p. 3.

²³⁵ *Ibidem*.

precisa que contra el partido conservador se alíen todos los partidos desde el liberal hasta el socialista.»²³⁶

Fins i tot reconeixia que la resta de partits començaven a considerar que el partit socialista era una opció política determinant en el marc polític, però culpava a Sagasta de no haver volgut pactar amb republicans i socialistes per no rompre el torn amb el Partit Conservador:

«De día en día se va rompiendo el hielo de la indiferencia con que los demás partidos habían mirado hasta hoy al socialista.

El Sr. Sagasta ha impedido que se hiciera el pacto con los partidos democráticos y principalmente con el socialista, por no tener que ver perdido el poder, pues no hay duda que, caso de haberse unido el partido del Sr. Sagasta, con los partidos antidinásticos, las puertas de Palacio se habrían cerrado para el Viejo Pastor.»²³⁷

També García Quejido es defensà de les crítiques dels que consideraven que les campanyes dels candidats socialistes a diputats fossin pagades pels mateixos afiliats al partit i ell replicà que preferia això a que fos pagat amb diners de dubtosa procedència o provinents de les mateixes administracions.

El desastre de 1898 era molt present l'abril de 1899 i el míting socialista acabà amb la demanda presentada Sebastià Crespí, que presidia l'acte, i que fou aprovada per aclamació:

«Solicitar de los poderes públicos el pago de lo que se adeuda a los pobres repatriados y el cese de los impuestos transitorios de guerra después de lo cual se dio por terminado el meeting.»²³⁸

Resultats dels candidats socialistes a les eleccions a Diputats a Corts (1893-1899)²³⁹

Resultats de les eleccions a Diputats a Corts del 5 de març de 1893 pel districte de Mallorca		
Antoni Maura Montaner	Liberal	21785
Manuel Guasp Pujol	Liberal	20159
Joan Alcover Maspons	Liberal	19713
Mateu Bosch Bosch	Conservador	18905
Faust Gual de Torrella	Carlí	14512

²³⁶ Íbidem.

²³⁷ Íbidem.

²³⁸ Íbidem.

²³⁹ AGC, Signatura III-646/3, Elecciones de diputados a cortes.

Josep Cotoner, Comte de Sallent	Conservador	10662
Antoni Villalonga Pérez	Republicà	3891
Joan Palou Coll	Republicà	3511
Ignasi Vidal Bennasar	Republicà	3359
Pere Pasqual	Socialista	286
Pablo Iglesias	Socialista	278
Antonio García Quejido	Socialista	217
Nicolau Cotoner	Conservador	141

Resultats de les eleccions a Diputats a Corts del 12 d'abril de 1896 pel districte de Mallorca		
Pasqual Ribot Pellicer	Liberal	19122
Antoni Maura Montaner	Liberal	18954
Josep Cotoner, Comte de Sallent	Conservador	18784
Joan Massanet Ochando	Conservador	17759
Jordi Abrí-Dezcallar, Marquès del Palmer	Conservador	17657
Ramon Despuig, Comte de Montenegro	Conservador	17634
Josep Quint Zaforteza Crespí de Valldaura	Carlí	15699
Antoni Cánovas del Castillo	Conservador	688
Antoni García Quejido	Socialista	291

Sebastià Domenge Rosselló		68
---------------------------	--	----

Resultats de les eleccions a Diputats a Corts del 27 de març de 1898 pel districte de Mallorca		
Antoni Maura Montaner	Liberal	23900
Pasqual Ribot Pellicer	Liberal	22792
Miquel Santandreu Vadell	Liberal	21813
Luis San Simón, Conde de San Simón	Conservador	18975
Felip Villalonga Despuig	Carlí	15988
Toribio Reoyo Barbadillo	Socialista	206
Pascual Simal Muñoz	Socialista	206
Antoni García Quejido	Socialista	206

Resultats de les eleccions a Diputats a Corts del 16 d'abril de 1899 pel districte de Mallorca		
Enric Sureda Morera	Conservador	18566
Josep Cotoner, Comte de Sallent	Conservador	17610
Lluís San Simón, Comte de San Simón	Conservador	16275

Pasqual Ribot Pellicer	Liberal	13541
Antoni Maura Montaner	Liberal	13288
Miquel Socias Caimari	Liberal	13219
Epifanio Fábregas Santander	Republicà	10794
Antoni García Quejido	Socialista	531
Toribio Reoyo Barbadillo	Socialista	220

4. Les bases del socialisme a Mallorca (1900-1905)

El 1899 hi havia a Mallorca dues agrupacions socialistes, la de Palma i la de Manacor. És evident que la de Palma era la que tenia major capacitat d'influència perquè la major part de la classe obrera residia a Palma. Pere Gabriel considera que els socialistes es recolzaran especialment en les societats obreres i que per tant «una de les seves principals preocupacions fou impulsar l'associacionisme de resistència.»²⁴⁰

La certesa de què els socialistes iniciaven una etapa de major projecció fou l'aparició del setmanari *El Obrero Balear* el desembre del 1900 que es subtitulà «periódico defensor de la clase trabajadora.»²⁴¹ El seu primer director fou Francesc Roca que estigué acompanyat en els primers anys per Sebastià Crespí Boscana, primer cap de la redacció, i pels companys Joan Escudero,²⁴² Antoni Marroig i Joan Solivelles com a redactors del setmanari obrer socialista.²⁴³

Per tant, tal com explica Pere Gabriel, «potser impel·lits per la polèmica amb els anarquistes, a començaments del 1902 els socialistes mallorquins defensaren una clara diferenciació entre partit i organització sindical, és a dir, entre la lluita per les reivindicacions econòmiques de la classe obrera i la lluita per una consciència política.»²⁴⁴

Així, els socialistes aprofitaran el desenvolupament de les societats obreres per intentar consolidar les agrupacions socialistes. Era evident que un treballador se sentia més predisposat a ingressar dins una societat obrera per aconseguir unes millores laborals i, en canvi, la pertinença a una agrupació socialista implicava una major conscienciació que no solia ser tan freqüent. Per tant, durant gran part de la trajectòria del socialisme del primer terç del segle XX els socialistes es trobaran amb unes societats obreres que, tot i els alts i baixos, mantendran un nivell d'afiliació superior, mentre que l'afiliació a les agrupacions socialistes serà inferior i els mateixos resultats electorals d'aquestes seran sovint decebedors. Però, així i tot, el socialisme entendreà que les societats obreres eren la millor via per dotar d'una major força a les agrupacions socialistes i per això tendran com un dels principal objectius el control de la Federació Local de Societats

²⁴⁰ GABRIEL, Pere. *El moviment obrer ...* p. 19.

²⁴¹ És remarcable que el sotstítol d'*El Obrero Balear* no fos el de setmanari socialista, com sí que ho havia estat el de *La Bandera Roja* el 1892. Podria ser que amb *El Obrero Balear* es volgués donar major èmfasi a les societats obreres de resistència i s'intentava apropar al setmanari a les classes treballadores, sense que aquestes s'haguessin de sentir significades amb el socialisme.

²⁴² Joan Escudero tengué una significativa presència als inicis del socialisme a Palma, fou un dels fundadors de l'Agrupació Socialista de Palma i, fuster de professió, fou un dels dirigents de la societat obrera El Desarrollo del Arte. El 1902 morí juntament amb un company, Francesc Rigo, en un naufragi a prop de la costa de la badia de Palma un dia que havia sortit a pescar i una tempesta els llançà a tots dos fora de l'embarcació i foren localitzats dies més tard a prop de Cala Major; vegeu «Juan Escudero», *El Obrero Balear*, núm. 78, 28 de maig de 1902, p. 2.

²⁴³ El desembre de 1924 es publicà un article sobre el 25è aniversari d'*El Obrero Balear* on, es feu un homenatge als primers impulsors de la publicació socialista. especialment els que ja eren morts, que són els citats en l'article, vegeu «XXV aniversario de El Obrero Balear», *El Obrero Balear*, núm 1182, 5 de desembre de 1924, p. 1 i 2.

²⁴⁴ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer ...* p. 21.

Obreres de Palma.

La disputa de l'espai de l'obrerisme amb els anarquistes serà una constant durant el primer terç del segle XX a Palma. Com veurem més endavant, la celebració del Primer de Maig serà un dels punts de fricció, així com el control de les diverses societats obrers.

Com saber si una societat obrera de resistència era d'orientació socialista o anarquista? No n'hi havia cap que tingués una significació ideològica en el nom de la societat. Tant els uns com els altres pugnaven per controlar la societat però no exigien una adhesió als seus principis ideològics, perquè tant els uns com els altres tenien la vocació de constituir una societat obrera única dins el sector que unís a tots els treballadors del gremi. Així, per regla general, un afiliat no serà expulsat de la societat obrera per causa de la seva ideologia, encara que en alguns casos s'aprofitarà un motiu tècnic per dur-ho a terme i normalment les expulsions dins les societats obreres solien ser per haver romput els acords de les assemblees de la societat obrera i especialment els que eren acusats d'esquirols.

En canvi, sí que dins les agrupacions socialistes es produiran expulsions d'alguns membres per causes ideològiques, i en alguns casos es produirà la paradoxa de membres que seran expulsats de l'agrupació socialista però en canvi mantindran la seva afiliació a la societat obrera, dirigida per socialistes i adherida a la Unió General de Treballadors.

4.1 Les entitats socialistes a Palma: L'efervescència societària i les vagues convocades.

L'Agrupació Socialista de Palma fou liderada en els seus inicis per obrers provinents de la societat de fusters El Desarrollo del Arte i de la societat de sabaters La Igualdad. De la primera societat destacaren Miquel Porcel, Jaume Marí o Jaume Vicens; mentre que de la segona, Francesc Roca, Llorenç Bisbal o Jaume Bauzà. També destacà en un primer moment Julià Cardell, adobador.²⁴⁵ També Sebastià Crespí, ferrer de professió, jugarà un paper important dins el socialisme de Palma.

Des del moment en què els socialistes assumiren el control de la Federació Local de Societats Obreres de Palma, els seus dirigents s'alternaven en la presidència de les diferents societats obreres i la mateixa Agrupació Socialista. Francesc Roca que serà considerat el seu principal líder optarà principalment per ocupar la presidència de la Federació local de Societats Obreres i deixarà la gestió de l'Agrupació Socialista a altres companys. Entre Jaume Marí i Francesc Roca anaven alternant l'ocupació de càrrecs. Per exemple, Francesc Roca fou president de la Federació de Societats Obreres fins l'abril de 1904, i fou substituït per Jaume Marí, mentre que el juliol d'aquell any Francesc Roca assumí la presidència de l'Agrupació Socialista de Palma.

---

²⁴⁵ Julià Cardell fou un prometedor líder socialista que entre 1902 i 1904 assumí prou protagonisme tant en l'assumpció de càrrecs dins el partit, fou secretari de l'Agrupació Socialista de Palma, com també en les campanyes propagandistes per la Part Forana. Però el desembre de 1904 morí de tuberculosi a l'edat del 23 anys. Fou el promotor de la constitució de la Joventut Socialista de Palma, vegeu «Julián Cardell», *El Obrero Balear*, núm. 215, 31 de desembre de 1904, p. 4.

Un moment important dins la Federació Local de Societats Obreres de Palma fou quan es modificaren els seus estatuts, a iniciativa de Francesc Roca, per assegurar-se que els socialistes controlarien la Federació i així evitar l'entrada dels anarquistes.²⁴⁶ Ara bé, no totes les societats obreres de Palma formaven part de la Federació. El 1901 la Federació de Societats Obreres de Palma comprenia les següents: La Igualdad de sabaters, amb una sucursal a La Vileta; El Progreso de capellers; El Desarrollo del Arte de fusters; Unión de curtidores d'adobadors; Centro de obreros en Hierro; i La Unión Tipográfica Balear. Però n'hi havia d'altres que mantenien les seves activitats allunyats de la Federació de Societats Obreres. El Centre de Picapedrers era la societat amb més força que n'estava exclosa perquè estava dirigida per anarquistes.²⁴⁷ De fet, el 1903 la Federació de Societats Obreres promourà la creació d'una nova societat obrera de picapedrers, La Verdad, la qual mai tindrà la força ni el número d'afiliats del Centre de Picapedrers.²⁴⁸

Una prova d'això és el míting de la societat de picapedrers, però a la reunió hi assistiren pocs obrers, tot i la campanya mitjançant un manifest que la societat havia repartit entre els treballadors del sector perquè tal com denuncià la junta directiva hi havia hagut un moviment obstruccionista entre els picapedrers, acusant veladament als anarquistes, per fer fracassar la reunió. Intervingueren en l'acte Vanrell per La Verdad, Mir i Gelabert per La Piqueta de Sa Vileta i Francesc Roca per la Federació de Societats Obreres de les Balears.²⁴⁹

Així, els socialistes per evidenciar les seves diferències amb els anarquistes, apostaven per la via política i la via de la societat obrera, perquè consideraven que les societats obreres necessitaven d'un suport polític davant les actuacions del govern:

«En un caso muy importante, aunque no sea para lograr mejora inmediata en los intereses materiales, las sociedades de resistencia ejercitan y deberán ejercitar siempre la acción política; ese caso, que se presenta con mucha frecuencia, es el de la intervención de las autoridades en las huelgas para facilitar el triunfo a los patronos.»²⁵⁰

Consideraven útil la vaga com a eina per aconseguir millores però també rebutjaven l'ús de la violència com a resposta als abusos del poder, en un clar rebuig a les tesis anarquistes:

«Según ellos, a las arbitrariedades, a las tropelías del poder, lo mismo en caso de huelga que en otras

²⁴⁶ «El canvi de reglament de la federació local l'any 1901 sembla que fou impulsat per Francesc Roca, que demanà i obtingué el 24 d'abril d'aquell any l'exclusió dels elements anarquistes, doncs, segons ell aviat arribarien a Ciutat alguns àcrates de fora per introduir la discòrdia dins les societats obreres. GABRIEL, Pere, *El moviment obrer* ...p. 26.

²⁴⁷ El Centre de Picapedrers estarà liderat per anarquistes com Gabriel Binimelis que inicialment col·laborarà amb la Federació Local però que amb el cop de timó que Francesc Roca donà l'abril de 1901 s'allunyà de les entitats socialistes.

²⁴⁸ Davant la sortida del Centre de Picapedrers de la Federació de Societats Obreres, aquesta impulsà una nova societat d'oficials i peons de picapedrers de Palma, La Verdad, que presentà el seu reglament davant el govern civil i *El Obrero Balear* feu una crida a les diferents societats obreres de la construcció d'Espanya que l'única que era reconeguda per la Federació Local i per la UGT era la nova societat La Verdad, vegeu *El Obrero Balear*, núm. 117, 7 de març de 1903, p. 4 i núm, 118, 14 de març de 1903, p. 3.

²⁴⁹ «Mitin», *El Obrero Balear*, núm. 239, 24 de juny de 1905, p. 2 i 3.

²⁵⁰ «Las organizaciones de resistencia», *El Obrero Balear*, núm. 57, 4 de gener de 1902, p. 1.

circunstancias los trabajadores deben responder con actos de violencia.»²⁵¹

Un cop aconseguit el control de la Federació Local, mitjançant aquesta, els socialistes dugueren a terme una campanya de propaganda a l'àmbit de Palma i una altra a la Part Forana. Així, entre 1901 i 1905 l'Agrupació Socialista de Palma i la Federació Local de Societats Obreres duran a terme un seguit d'actes públics i mítings per consolidar i estendre les societats obreres i també les idees socialistes.

El gener de 1902, tengué lloc un míting de propaganda obrera a Palma, convocat per la Federació local i l'Agrupació Socialista mitjançant un manifest que fou repartit prèviament entre els obrers de Palma. L'acte, presidit per Francesc Roca, tengué lloc al mateix local de la Federació. Intervingueren Jaume Marí «que demostró la necesidad que tienen los trabajadores de asociarse para mejorar su situación económica, se extendió en varias consideraciones sobre la fuerza moral que adquiere el obrero asociado.»

Aquella reunió també tenia un propòsit, la de celebrar el triomf de Francesc Roca a les passades eleccions municipals.²⁵² Jaume Marí encoratjà als presents a assistir a la presa de possessió del nou regidor socialista.

També intervingueren el company Sitjar i Jaume Vicens «quien demostró las ventajas y beneficios que reporta la asociación y recriminó la indiferencia en que miran muchos obreros el hambre y la miseria que sigue penetrando en el seno de las familias.»

Els últims en intervenir foren Joan Colom, Joan Escudero i Julià Cardell. Francesc Roca conclugué l'acte fent èmfasi en el vessant societari i polític del socialisme:

«Concluido el orden de discusión el presidente hizo el resumen demostrando a la reunión que si útil es a los trabajadores unirse y asociarse para luchar dentro de la esfera económica, no lo es menos el agruparse y formar masa compacta para luchar dentro de la esfera política, extendiéndose en consideraciones dentro de esos dos puntos hizo ver que la acción económica es el principio de nuestra obra y la acción política es el complemento para conseguir el bienestar social y que mediante una robusta organización que abrace estas dos fuerzas se acabará con la explotación, la tiranía y la esclavitud que sufre el paria moderno.»²⁵³

Els socialistes també hagueren de fer front a les veus anarquistes que rebutjaven que l'agrupació socialista compartís la seu social dins la Federació de societats obreres:

«Solapadamente en unos sitios, de un modo declarado en otros, los enemigos de nuestro Partido pretenden que las agrupaciones socialistas no moren bajo el mismo techo que las entidades obreras»²⁵⁴

Segons els socialistes, l'argument que presentaven els qui rebutjaven el partit socialista era que qualsevol altre partit també tendria dret a ser acollit sota la Federació. Però ells negaven que qualsevol altre partit pogués compartir el mateix local social perquè no n'hi havia cap altre que defensàs la causa obrera com el

---

²⁵¹ Íbidem.

²⁵² Vegeu apartat 4.3.

²⁵³ «Nuestro mitin», *El Obrero Balear*, núm. 57, 4 de gener de 1902, p. 3 i 4.

²⁵⁴ Íbidem.

PSOE i en una clara referència als partit republicans, considerava que aquests no hi podien tenir cabuda perquè: «Los demás, por muy avanzados que sean, o no conceden a la cuestión social sino un espacio reducido en sus programas, o la relegan a un término secundario.»

A més, entre els arguments que aporten també hi trobam que entre els afiliats al partit socialista n'hi havia molts pocs que no estiguessin afiliats a la seva corresponent societat obrera: «¿Acaso en todas las agrupaciones socialistas no podrán contarse con los dedos los afiliados que no estén asociados para la resistencia?»²⁵⁵

Així entre el 1901 i 1905 la Federació Local i l'Agrupació Socialista de Palma duran a terme diferents actes públics que evidenciarà aquesta coordinació que defensaven entre l'acció política i l'acció de les societats obreres, tant en qüestions relacionades amb conflictes laborals concrets com també amb l'oposició a iniciatives polítiques dels governs de la Restauració. Així, per exemple, l'Agrupació Socialista i la Federació Local de societats obreres celebraren el 8 de setembre de 1902 un míting per protestar per l'incompliment de l'article 13 de la constitució sobre el dret de lliure associació. Fou presidit per Miquel Porcel i hi intervingueren Llorenç Bisbal, Jaume Vicens, Jaume Martí i Francesc Roca.²⁵⁶

Un altre exemple fou el del 26 d'octubre de 1902. Durant la vaga de la societat Unión de Curtidores, tengué lloc un míting organitzat per la mateixa societat obrera juntament amb la Federació de Societats Obreres. En aquesta reunió intervingueren Julià Cardell, Jaume Vicens i Jaume Marí, d'El Desarrollo del Arte dels fusters. Francesc Roca de La Igualdad dels sabaters tancà l'acte.²⁵⁷

El juliol de 1903 es convocà un míting de protesta en el local de la Federació contra la llei municipal de Maura²⁵⁸. Intervingueren Bisbal, Marí, Crespí i Roca i celebraren el bon resultat de la socialdemocràcia alemanya que obtingué tres milions de vots.²⁵⁹

A l'estiu de 1903, la visita d'una comissió obrera del calçat de Barcelona a Palma impulsà a La Igualdad a repartir uns fulls informatius per convocar als sabaters a un míting, a la plaça de toros amb els delegats de Barcelona, Blasco i Arcelaga.

Un altre míting de la Federació de Societats Obreres de les Balears a la plaça de Toros fou el 2 de febrer de 1904 amb la presència de 2000 persones per donar suport a la vaga dels obrers de la mar. Presidí la reunió Jaume Marí, president de la Federació. També intervingueren Jaume Vicens i Francesc Roca. Es censurà a la premsa local com *La Almudaina* i *La Tarde* per donar suport a la postura de les empreses com La Isleña

²⁵⁵ «Las agrupaciones socialistas en los Centros Obreros», *El Obrero Balear*, núm. 59, 18 de gener de 1902, p. 1. Aquest argument que inicialment pot semblar un fortaleza pels socialistes, finalment evidencia la desconfiança que una bona part dels afiliats i també dels dirigents del PSOE tenien en vers els intel·lectuals, com veurem més endavant, i que en certa manera suposarà un fre en la pròpia evolució del socialisme espanyol, en comparació a la socialdemocràcia alemanya o el socialisme francès.

²⁵⁶ «Mitin de protesta», *El Obrero Balear*, núm. 94, 13 de setembre de 1902, p. 4.

²⁵⁷ «Mitin de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 100, 1 de novembre de 1902, p. 2.

²⁵⁸ El comitè Nacional del PSOE promogué una campanya de protesta contra el projecte de llei municipal d'Antoni Maura, que era Ministre de la Governació, perquè incloïa un vot corporatiu per associacions entre les quals no estaven reconegudes les societats obreres. La campanya promogué mítings a Madrid, Santander, Oviedo, León, Málaga i Palma; vegeu «Contra el proyecto de administración local», *El Socialista*, 16 de juliol de 1903, p. 3.

²⁵⁹ «Mitin de protesta», *El Obrero Balear*, núm. 136, 18 de juliol de 1903, p. 4.

Marítima.²⁶⁰

El 1905, tant la Federació de societats Obreres com l'Agrupació Socialista de Palma, seguint les instruccions del Comitè Nacional del PSOE, centraren els seus actes i mítings en el problema de les subsistències.

La vaga dels obrers i obreres de les fàbriques de mantes i la vaga dels fusters. Dos conflictes de diferent solució.

Una de les estratègies que el moviment obrer utilitzava per reivindicar els seus drets o ampliar-los fou la vaga. És evident que els socialistes, com veurem més endavant, no eren partidaris de vagues poc preparades o espontànies i molt menys de les vagues generals que a vegades els anarquistes proposaven. Però també és veritat que en algunes ocasions els socialistes es trobaven enmig de la radicalització de la major part dels treballadors del gremi que acabava per convertir-se en una vaga de la qual ells no n'eren partidaris però que les circumstàncies els obligaven a donar-li suport per no perdre la seva influència sobre els obrers del sector.

Dues vagues marcaren els primers anys del segle XX de les societats obreres, la dels flassaders i la dels fusters. A la primera, en la que els socialistes varen veure com alguns anarquistes assumiren un protagonisme que els feu ombra, finalment li donaren suport i comprovaren el fort ànim de solidaritat que despertà entre la part treballadora de les fàbriques de mantes i entre les altres societats obreres, encara que al final suposà un fracàs pels vaguistes i un fort cop per a la resta de societats obreres que dugueren a terme un esforç de solidaritat econòmica que acabà per debilitar-les.

La segona, la dels fusters evidencià la fortalesa d'una societat obrera com El Desarrollo del Arte que comptava amb un gran suport dins el gremi i de la qual sorgiren uns quants dels principals líders del primer socialisme, a banda d'altres que provenien de la societat de sabaters La Igualdad, però la qual no comptava ni amb la cinquena part d'afiliats que la societat obrera dels fusters.

La vaga de les fàbriques de mantes

El moviment associatiu intentava arribar a més treballadors que fins aleshores no disposaven de cap societat relativa al seu gremi o fàbrica. Aquest era el cas de les fàbriques de mantes que iniciaren les gestions per constituir una societat obrera. La propietat d'una de les fàbriques, Martí Barceló, reaccionà immediatament amb l'acomiadament de sis dels seus treballadors. Això impulsà gestos de solidaritat amb els acomiadats per part de la resta de la part treballadora de la fàbrica que acordà la convocatòria d'una vaga amb les demandes de reducció de la jornada laboral, que en aquells moments era d'onze hores i mitja, augment salarial, reconeixement del dret d'associació dels treballadors i la readmissió dels companys acomiadats.

El conflicte s'inicià a la fàbrica de mantes de Martí Barceló el desembre del 1900 i després s'estengué a la

---

²⁶⁰ «Para La Tarde y demás prensa burguesa», *El Obrero Balear*, núm. 165, 6 de febrer de 1904, p. 3.

del seu cosí Bartomeu Barceló. Els socialistes acusaren al primer d'haver pressionat al seu cosí per generalitzar un conflicte que només es circumscrivia a la primera fàbrica. El conflicte fou llarg, durà dotze setmanes i acabà amb la claudicació de la part treballadora que hagué de reincorporar-se al treball sense haver aconseguit cap de les seves demandes.

La Federació Local de Societats Obreres donà suport al moviment vaguístic i el 30 de desembre se celebrà un míting al Teatre El Liceu. Fou presidit pel president mateix de la Federació Local de Societats Obreres, Francesc Roca. Intervengueren Gabriel Binimelis i Antoni Marroig. També destacà la intervenció d'una de les treballadores, la «compañera Roig quejándose amargamente de la poca energía que tienen algunos hombres" y culpándoles de no tener ellos bien arraigadas las ideas socialistas». No era un fet gaire habitual que una dona intervingués en una assemblea de la part treballadora però menys ho era que el fet fos publicat en la mateixa premsa obrera. Al final es recolliren 47 pessetes per ajudar als vaguistes.

Quan el conflicte anava per la vuitena setmana de la vaga dels flassaders, es convocà un altre míting on intervingueren Francesc Roca, que presidia l'acte; Gabriel Binimelis i Joan Marroig. Binimelis acusà als vaguistes de passivitat perquè no havien aconseguit evitar que els esquirols entrassin a la fàbrica. Es comentà que hi havia una trentena de persones, entre homes i dones, que treballaven en lloc dels vaguistes.

Els socialistes acusaren el governador civil de protegir els interessos dels fabricants Barceló. El governador havia posat multes de 25 pessetes a cinc vaguistes que havien passat pel carrer d'en Vila on hi havia la fàbrica de Martí Barceló. La part obrera també acusava l'empresari d'incitar els esquirols per atacar els vaguistes que es trobassin per a prop de la fàbrica.²⁶¹ Una comissió de vaguistes es reuní amb el governador per exposar-li les queixes. El governador els comunicà que no estava assabentat de les multes, que les retiraria i que esbrinaria el motiu pel qual un vaguista estava detingut. També els donà garanties de què podrien transitar pel carrer d'en Vila, sempre que ho fessin pacíficament.²⁶² Així, els socialistes acusaven a dos inspectors de vigilància, Torres i Noguera, d'excedir-se en les seves funcions.

Els vaguistes també denunciaren que els fabricants Barceló havien contractat a gent procedent de pobles, que vivien en unes condicions infrahumanes en un recinte de l'empresari.²⁶³ Els vaguistes eren una vuitantena. Hi havia rumors de què els fabricants Barceló es plantejaven traslladar treballadors de la península perquè els esquirols no duien a terme les feines amb diligència.²⁶⁴

Fins i tot des de les planes d'*El Obrero Balear* es publicà una notícia, carregada d'ironia, que denunciava la imperícia dels treballadors esquirols que havien suplert els vaguistes:

---

²⁶¹ «La huelga forzosa», *El Obrero Balear*, núm. 8, 26 de gener de 1901, p. 1 i 2.

²⁶² «Entrevista», *El Obrero Balear*, núm. 9, 2 de febrer de 1901, p. 4.

²⁶³ «La huelga forzosa», *El Obrero Balear*, núm. 11, 16 de febrer de 1901, p. 3.

²⁶⁴ «La huelga forzosa» *El Obrero Balear*, núm. 10, 9 de febrer de 1901, p. 4.

Muy interesante

Creemos conveniente advertir á todos nuestros compañeros y al pueblo en general que tengan que comprar mantas de lana de las fábricas de los Sres. Barceló, que las examinen bien antes de comprarlas, no sea cosa que en vez de una manta se lleven una red de pescar.

Que todo puede ser siendo confeccionadas por *esquirols* que no saben lo que es la trama.

Y á la verdad, sentiríamos sucediese tal percance ahora que el frío se deja sentir con todos sus rigores.

El Obrero Balear, 23 de febrer de 1901, p. 3.

A més, la campanya de solidaritat s'estengué per la península i fins i tot arribaren contribucions solidàries de societats obreres de Valladolid, León, Guadalajara.

Sociedad de curtidores de León	12 pts.
Sociedad de albañiles de Guadalajara	10 pts.
Sociedad de colocadores de pavimentos ²⁶⁵	5 pts.
Sociedad de la industrial textil de Valladolid	5 pts.

El Obrero Balear, núm. 12, 23 de febrer de 1901, p. 3.

També tengué lloc al saló teatre una funció a benefici dels vaguistes: «*Ante la numerosa concurrencia pusiéronse en escena el popular y aplaudido drama "La corona del Martirio" y la pieza en un acto titulada "Roncar despierto"*. Però no s'informà de les quantitats recaptades.²⁶⁶

Però el moviment vaguistic acabà en fracàs. Els fabricants Barceló es mantingueren fermes i no accediren a obrir negociacions amb els vaguistes. Després de més de tres mesos de vaga, la part treballadora, exhausta i econòmicament desfeta, acabà per retornar a les fàbriques sense haver aconseguit cap de les seves demandes.

El conflicte evidencià les divergències que mantenien els socialistes amb alguns elements anarquistes que tengueren l'habilitat de convertir-se en capdavanters del conflicte. Aquest seria el cas de Gabriel Binimelis que esdevingué cap del comitè de vaga quan aparentment ell no treballava a la fàbrica però que es posà a

²⁶⁵ No s'especifica d'on és aquesta societat obrera.

²⁶⁶ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 12, 23 de febrer de 1901, p. 3.

disposició dels vaguistes per fer front als fabricants Barceló. En aquell primer moment els socialistes no foren excessivament crítics amb el paper de Gabriel Binimelis, simplement a *El Obrero Balear* informaren dels actes que tenien lloc i dels discursos que duia a terme el cap del comitè de vaga. De totes maneres, sí que es podia observar que algunes de les estratègies que proposava Binimelis eren, si més no, bastant contundents i que podríem pensar que s'allunyaven de la manera de procedir dels socialistes. Per exemple, Gabriel Binimelis criticà l'actitud passiva dels vaguistes en haver permès que els esquiroles ocupassin els seus llocs de feina sense cap tipus d'impediment.

La fi de la vaga no fou gaire explicada a la premsa obrera, però cinc anys després el 1905 quan el mateix Gabriel Binimelis, que durant la vaga havia blandit les seves idees anarquistes, fou designat candidat suplent dels republicans, els socialistes li retragueren el seu pas cap el republicanisme i aprofitaren per passar comptes sobre el seu paper com a cap del comitè de vaga dels flassaders de 1901:

«El fue también el presidente de la Sociedad de Manteros cuando la huelga con los fabricantes señores Barceló, huelga que aniquiló las sociedades de la Federación que socorrieron a los huelguistas, por el enorme esfuerzo pecuniario que tuvieron que realizar y una vez perdida la huelga y quebrantadas las Sociedades escurrió el bulto y no se le volvió a ver por la Federación hasta que al cabo de bastante tiempo ingresó en la sociedad de albañiles para conducirla a la bancarrota.»²⁶⁷

Aquesta vaga sorprengué per la seva llarga durada, pel corrent de solidaritat que es promogué en la resta de societats obreres de la Federació local però que el fracàs de la mateixa suposà un fort cop pels treballadors d'aquelles fàbriques o tallers. Amb la postura inflexible dels cosins Barceló la part treballadora va veure com no se li reconeixia el dret d'associar-se perquè l'empresariat tenia present el model que havia d'aplicar en cas de trobar-se amb alguns treballadors que volguessin constituir una societat obrera. Per tant, una altra de les qüestions de les que prengueren nota les societats obreres fou que el reconeixement de la societat obrera per part de l'empresari corresponent serà un dels seus principals objectius dels primers anys del segle XX. Més endavant, s'afegirà l'objectiu, normalment després d'arribar a un acord amb l'empresariat, de què només poguessin treballar al taller o fàbrica aquells que estiguessin afiliats a la societat obrera.

El conflicte dels flassaders també evidencià una de les constants dels problemes interns de l'obrerisme, les divergències entre els socialistes i els anarquistes que també aparegueren durant la celebració del Primer de Maig d'aquell mateix any, el 1901.

En aquells anys s'estava perfilant el que seria el programa habitual de la celebració del primer de maig. La música n'era una part important, i així la celebració del primer de maig hi actuà la Banda Obrera Balear i es farà una manifestació que s'aturarà davant el Govern Civil i l'Ajuntament per fer entrega al governador civil i batle les demandes de la classe obrera. També en aquell any s'aturarà davant el local de l'Agrupació Socialista de Palma per presentar la nova bandera de l'entitat.²⁶⁸

²⁶⁷ Tot i referir-se a ell com a president de la Societat Obrera de flassaders, que no s'arribà a constituir oficialment, fou el principal dirigent durant la vaga. «¿Quién es Gabriel Binimelis?», *El Obrero Balear*, núm. 257, 28 d'octubre de 1905, p. 2.

²⁶⁸ «Programa», *El Obrero Balear*, núm, 21, 27 d'abril de 1901, p. 4

En els actes hi hagué algunes diferències entre socialistes i anarquistes. Per exemple, els socialistes denunciaren que es produïren alguns aldarulls dels quals culpaven als anarquistes.

«Momentos antes de salir la manifestación, la comisión organizadora recomendó a todos los asistentes el mayor orden y cordura en el acto que se iba a realizar. El anarquista Ramon Omedes replicó con cuatro palabrotas altisonantes que no estaba conforme con las manifestaciones hechas y que era preciso que el acto fuera tumultuoso.

Como quiera que entre la clase obrera menos consciente de sus intereses produjeran algún efecto las palabras de dicho anarquista, puede decirse que fue el sebo de los disturbios que aisladamente se produjeron, de los cuales protestamos en otro lugar de este periódico.»²⁶⁹

El matí es feu la manifestació i per la tarda una excursió a la Font Santa, una possessió que es trobava al voltants del castell de Bellver,²⁷⁰ que segons *El Obrero Balear* hi acudiren 5000 persones, «llevando muchos de ellos a sus familias.»

Però les diferències entre socialistes i anarquistes es feien evidents amb qualsevol excusa. Així, mentre les famílies berenaven a la Font Santa es feren discursos per enaltir la lluita obrera i es feu una queixa sobre els aldarulls del matí:

«Algunos obreros que hicieron uso de la palabra protestaron contra los disturbios que se habían promovido por la mañana, a excepción de los anarquistas que allí había, a los cuales se les dio fueras.»²⁷¹

També assegurava que majoritàriament la classe obrera havia secundat l'aturada d'aquell dia.²⁷² L'Agrupació Socialista manifestà la seva pública protesta pels aldarulls provocats per anarquistes i afirmaven que cap dels afiliats a les societats de la Federació Local havia participat en els actes violents: «Con que ya lo sabe el pueblo: los perturbadores no somos nosotros y sí los que tienen perturbada la cabeza de cuyas teorías y prácticas protestamos.»²⁷³

De totes maneres, la tensió entre socialistes i anarquistes s'havia evidenciat en la reunió de la Federació Local de Societats Obreres on alguns elements anarquistes havien proposat la realització d'una vaga general que fou rebutjada per la majoria dels presents. Així, els socialistes consideraven que l'actitud airada dels anarquistes durant la celebració del primer de maig era degut a que es trobaven en minoria dins les entitats obreres. En un article d'*El Obrero Balear* es qualificava als anarquistes de «rabiáticos» i a més creien que així feien el joc a la mateixa burgesia:

«Rabiando estarán todos aquellos que de una manera solapada han penetrado en las sociedades de

²⁶⁹ «La fiesta del 1º», *El Obrero Balear*, núm, 22, 4 de maig de 1901, p. 1.

²⁷⁰ La Font Santa de la Taulera era una possessió que es trobava al municipi de Palma, prop del camí de Gènova, al costat d'on avui es troba l'antic hospital de Son Dureta.

²⁷¹ *Ibidem.*

²⁷² *Ibidem.*

²⁷³ «Protestamos», *El Obrero Balear*, núm, 22, 4 de maig de 1901, p.2.

resistencia fingiendo ser verdaderos apóstoles de la libertad, cuando no son otra cosa que meros instrumentos de la reacción. Tragando bilis estarán todos aquellos que aconsejando a todas horas la huelga general creían ¡oh torpes! que los trabajadores de Palma les seguirían por el camino del abismo, hasta haber conseguido su completa desorganización.»²⁷⁴

La premsa diària aprofità la notícia per expressar la preocupació de la burgesia de Palma davant el caràcter violent del moviment obrer de Palma. Així, *El Obrero Balear* explicava que els empresaris exigien mesures repressives per salvar els seus negocis davant la violència obrera:

«Los lamentables sucesos desarrollados en esta ciudad el 1º de Mayo han sacado de quicio a nuestros industriales y fabricantes que a voz en grito y por medio de sendas protestas en la prensa piden poco menos que el estado de guerra y el imperio del sable para salvar sus intereses.»²⁷⁵

Però el setmanari obrer considerava que això era una maniobra per desviar l'atenció sobre les pèssimes condicions de vida de la classe obrera i que, com deia *La Última Hora* del 3 de maig, que en les crítiques al paper de les forces de l'ordre durant el primer de maig, s'hi podria amagar la intenció d'aconseguir la destitució del governador abans de les eleccions del 19 de maig.²⁷⁶

Els socialistes denunciaren que els aldarulls que es produïren en la fàbrica de gasoses Ordines, vengueren precedits pel llançament d'una pedra des del pis superior de l'esmentada casa quan els manifestants demanaven als picapedrers que allà hi feien feina que se sumassin a la manifestació obrera. Alguns dels manifestants foren detinguts i enviats a la presó dels Caputxins on dies més tard s'hi presentaren altres obrers per parlar amb els detinguts:

«Ayer tarde, en la muralla, frente a Capuchinos, se estacionaron varios grupos de obreros y bastantes curiosos que intentaban entablar conversación con los encarcelados por motivo de la algarada del 1º de Mayo».²⁷⁷

També el diari *Unión Republicana* es queixà de l'actuació de la guàrdia municipal que havia dispersat els congregats davant la presó i considerava que els familiars tenien dret de poder parlar amb els detinguts.²⁷⁸

Els socialistes denunciaren que malgrat l'empresariat manifestà que havia donat llibertat als seus treballadors per assistir a la celebració del primer de maig, deien que no era veritat i posaven l'exemple del propietari de la fàbrica de capells Vidal que havia acomiadat a varis obrers per no haver-se presentat a la feina aquell dia.

²⁷⁴ «Para los rabiáticos», *El Obrero Balear*, núm. 22, 4 de maig de 1901, p. 2.

²⁷⁵ «En el fiel», *El Obrero Balear*, núm. 23, 11 de maig de 1901, p. 1.

²⁷⁶ Íbidem.

²⁷⁷ «Notas sueltas», *El Obrero Balear*, núm. 23, 11 de maig de 1901, p. 2.

²⁷⁸ El diari informava que havien estat detinguts Ramon Omedes Carlo de 31 anys, calderer i Bernat Pons Ferrer de 24 anys. El diari també informava que aviat embarcarien cap a Balears els propagandistes Teresa Claramunt, López de Ayala, Bonafulla i Montenegro, eren anarquistes; «Noticias», *Unión Republicana*, 6 de maig de 1901, p. 3. Per a més informació sobre el perfil dels propagandistes vegeu PRADAS, Mª A. i CLARAMUNT, Teresa, *La virgen roja barcelonesa*, Virus, 2006, Barcelona.

El dos de maig, l'empresari del calçat Rubert amonestà al seu operari i president de la Federació Local de les Societats Obreres de Palma Francesc Roca pels actes de violència haguts durant la manifestació i el líder socialista es mostrà en desacord: «No estando conforme con dichos cargos, nuestro amigo los rechazó, haciéndole notar desde luego que los actos de violencia realizados el día 1º no eran obra suya ni de sus demás compañeros.»

Rubert li comunicà que només podria continuar treballant en el seu taller si abandonava la presidència de la Federació local de Societats Obreres de Palma i li donà uns dies per prendre la decisió.

*«Roca aceptó el plazo señalado para su resolución presentándose algunos días después al señor Rubert para decirle que considerándose un obrero digno y honrado, su conciencia no le permitía aceptar por ningún concepto una imposición tan humillante y tan injusta.»*²⁷⁹

El Obrero Balear retreia als empresaris que es vanagloriaven de mantenir un tracte molt proper i amical amb la part treballadora però que no acceptaven que aquesta pogués exercir la seva llibertat d'associació per defensar els seus interessos.²⁸⁰ *El Obrero Balear* no entenia la manera de procedir de l'empresari Josep Rubert:

«Nosotros que siempre hemos reconocido al Sr. Rubert como uno de los industriales de más tacto e inteligencia en la industria que ejerce, por cuanto nunca se había opuesto a que sus operarios profesasen tal o cual idea política, económica o religiosa y hemos visto trabajar en el terreno político y económico a varios trabajadores con entera independencia sin que jamás el Sr. Rubert les coartara ese derecho. Así que repetimos no acertamos a comprender el porqué de su imposición a nuestro amigo Roca.»²⁸¹

També es denuncia que el fabricant de capells Antoni Vidal havia penjat un cartell al seu taller que deia «que serían despedidos todos los operarios que perteneciesen a la sociedad de sombreros fulistas.»

La Federació local de societats obreres denuncià els mètodes de la policia en prendre declaració als acusats dels aldarulls del primer de maig:

«A dicha sesión asistieron algunos compañeros que fueron detenidos arbitrariamente por la policía, los cuales pusieron en conocimiento de los reunidos los malos tratamientos por tal motivo habían sufrido.»²⁸²

En definitiva, aquella celebració del Primer de maig mostrà que les divergències entre els seguidors de les idees llibertàries i els socialistes serien una constant durant aquells anys. De fet, els socialistes advertiren que els anarquistes aprofitarien els actes del primer de maig per fer propaganda entre els obrers per a què no acudissin a votar a les properes eleccions parlamentàries:

²⁷⁹ «Injusticia patronal», *El Obrero Balear*, núm. 24, 11 de maig de 1901, p. 3.

²⁸⁰ «La lucha de mañana», *El Obrero Balear*, núm. 25, 18 de maig de 1901, p. 2.

²⁸¹ «El tiro por la culata», *El Obrero Balear*, núm. 26, 25 de maig de 1901, p. 1 i 2.

²⁸² «Protesta», *El Obrero Balear*, núm. 30, 22 de juny de 1901, p. 1. El manifest de la Federació Local anava signat pel seu president, Francesc Roca, i pel secretari, Llorenç Bisbal.

«Los anarquistas, ácratas, libertarios, o como se llamen ... han anunciado que el día 1º de mayo repartirán profusamente entre los trabajadores un manifiesto aconsejándoles que no tomen parte en las próximas elecciones. Todo por supuesto con el santo fin de restar fuerzas al Partido Obrero que, según el odio que le profesan, puede decirse que es su mayor enemigo.»²⁸³

També els socialistes aprofitaven per refermar les seves postures en relació als anarquistes, especialment pel que feia a l'adopció de postures més radicals o fins i tot més violentes, que era del que solien acusar els socialistes als primers i que aquests actes violentes provocaven una repressió encara més dura i violenta de l'estat:

«Decimos creer, piadosamente pensando, pues hartos ejemplos tienen en su historia que les han podido convencer como los actos de violencia y los atentados contras las personas por elevadas que estas hayan sido, no han conducido a otro resultado que al de una violenta represión llevada a cabo por los sicarios de la burguesía y por ende un retraso enorme en el movimiento obrero iniciado.»²⁸⁴

Com ja s'ha vist, de la mà de Francesc Roca promogueren un canvi del reglament de la Federació Local de Societats Obreres per evitar la irrupció dels anarquistes dins alguna de les societats obreres de Palma i en el cas de què això ocorregués que aquesta societat es veïés obligada a sortir de la Federació.

La vaga de la societat de fusters El Desarrollo del Arte

L'agost de 1901 s'inicià la vaga del sector de la fusta. La societat El Desarrollo del Arte, que comptava amb un número considerable d'afiliats, uns cinc-cents, presentà la demanda d'un augment del salari del 25%. La patronal respongué que només ho acceptarien en el cas de què el sector dels ferrers i picapedrers també hi accedissin. Així, el 10 d'agost a les vuit de la nit es declarà la vaga:

«Enterados todos los compañeros de la resolución hecha por los explotadores acordaron declarar la huelga y que al día siguiente fuesen todos los socios a sus respectivos talleres a recoger cuantas herramientas hubiere de su propiedad no sin antes recomendarles el mayor orden y compostura, como así lo hicieron habiendo sido inútiles cuantas precauciones tomaron las autoridades en previsión de que fuese alterado el orden público.»²⁸⁵

Es nomenà una comissió formada per Jaume Marí, Joan Sastre i Pere Cabrer per informar a la societat obrera de les notícies sobre la vaga que es publicassin a la premsa i s'autoritzava a l'esmentada comissió «para hacer rectificar a dicha institución caso de publicar algún suelto o escrito que alterase la realidad de los hechos.»

També es constituí la comissió de vaga composta per Miquel Porcel, Jaume Salas, Bartomeu Tur, Claudi

²⁸³ «Notas electorales», *El Obrero Balear*, núm. 21, 27 d'abril de 1901, p. 3.

²⁸⁴ Íbidem.

²⁸⁵ «La huelga de carpinteros», *El Obrero Balear*, núm. 37, 17 d'agost de 1901, p. 1.

Julià i Antoni Pallicer «siendo encargados de realizar cuantos trabajos consideren de utilidad para conseguir el mejor éxito de la lucha». També es creà una comissió del comitè de la Federació Local per col·laborar amb els vaguistes. Els vaguistes es plantegen crear alguns tallers col·lectius pel cas de que la vaga s'allargàs excessivament.²⁸⁶ Fins i tot, a les dues setmanes de vaga, la Federació local de societats obreres decidí obrir un crèdit en un dels magatzems de fusta de la ciutat «con objeto de facilitar materiales suficientes para que los huelguistas puedan desde luego trabajar sin necesidad de someterse a la explotación de la que han sido víctimas hasta hoy por parte de sus explotadores.»²⁸⁷

Un dels líders de la societat de fusters, Jaume Vicens, s'entrevistà amb el governador civil que volia mediar entre les dues parts.²⁸⁸ Així, Vicens li exposà en què consistia el pressupost d'una família d'un treballador manual:

Ingressos per a una família d'un fuster, amb esposa i dos fills, que percep un jornal diari de 2,50 pessetes i que anualment són 742,50 pessetes

Despeses anuals en pessetes. Font: <i>El Obrero Balear</i> , núm. 38, 24 d'agost de 1901, p. 1.	
Lloguer d'una casa	120
Societat de socors en cas de malaltia	15
Educació pels seus fills	26,25
Estris i neteja personal	67
Per fumar, cinc cèntims diaris	18,25
Carbó i petroli	78
Arnica per a les ferides lleus	1,90
Total	326,40

²⁸⁶ Aquesta fou una estratègia habitual durant les vagues del Sexenni Revolucionari, com per exemple constituir un taller cooperatiu pels obrers acomiadats; GABRIEL Pere, *Entorn del Moviment ...* p. 111.

²⁸⁷ «Huelga de carpinteros», *El Obrero Balear*, núm. 38, 24 d'agost de 1901, p. 2.

²⁸⁸ «debo manifestar que estoy sumamente agradecido por el buen recibimiento que me ha dispensado tan digna persona y por lo neutral e imparcial que se ha mostrado referente a la lucha pendiente, y por los buenos deseos de normalizar a patronos y obreros». També li explicà quin era el jornal d'un fuster, «como término medio oscilaba entre dos y dos pesetas cincuenta céntimos», i que el governador li contestà que ell coneixia «a trabajadores señores, escribientes que no ganaban más que dos pesetas y tenían que presentarse con camisa blanca y bien planchada y sin embargo los contemplaba satisfechos.» Però Vicens li replicà que els escriptors «trabajan menos horas y pueden ocuparse en otros trabajos que les reporta otros beneficios, ni les descuentan fiestas ni domingos y en caso de enfermedad o ausencia reciben las sesenta pesetas mensuales, o sea, setecientas veinte pesetas anuales.» Per això Vicens li explicà que la jornada i el salari d'un escriptor no es podia comparar amb la d'un fuster. «Un trabajador manual que cobra dos pesetas de jornal, sin poderse ocupar en otros trabajos porque necesita el descanso natural para poder ser útil al día siguiente de lo contrario es despedido sin ninguna clase de miramientos, con la obligación de estar bueno y sano todo el año, sin falta una sola hora al trabajo, recibe después de descontar de los 365 días que tiene el año, 68 contando domingos y fiestas, la cantidad de 594 pesetas anuales.» Íbidem.

Pressupost per a l'alimentació de la família	
Ingressos	742,50
Despeses anuals corrents	326,40
Suma sobrant	416,90 que s'havia de dividir per 365 dies
Pressupost diari per a l'alimentació diària de la família	1,14 pessetes

També Vicens afegia que per augmentar els ingressos l'esposa havia de cercar els ingressos en alguna activitat que els permetia una entrada adicional de diners.²⁸⁹

La vaga dels fusters continuava i, quan ja portaven 25 dies de vaga, alguns tallers havien accedit a les demandes dels vaguistes i havien pactat l'augment salarial, però la major part dels patrons es mostrava reticent a acceptar les bases presentades.²⁹⁰

Como donativos para socorro de los huelguistas se han recibido las cantidades siguientes:	
Ebanistas mallorquines que trabajan en Barcelona	21'05 Ptas.
Albañiles de Madrid	15'00 »
«La Recompensa del Trabajo» de Luchmayor	53'00 »
Albañiles de Guadalajara	15'00 »
Canteros de Zaragoza	5'00 »
Mecánicos de Bilbao	25'00 »
Linternereros de San Sebastián	5'00 »
Cerrajeros y Balconeros de Bilbao	5'00 »
En donativos voluntarios	285'70 »
Total	429'75 Ptas.

El Obrero Balear, núm. 40, 7 de setembre de 1901, p.2.

A mitjans de setembre es constitueix al carrer de Sant Felip Neri, 12 un taller col·lectiu format per vaguistes «en donde verán un taller de carpintería y ebanistería a cuenta de los huelguistas, y dispuestos a servir con solidez y buen gusto, todo cuanto trabajo se les presente; lo mismo en sillería, tallistas y tornería.»²⁹¹

Les campanyes d'ajuda solidària continuaven. Per exemple, de la sucursal de Sa Vileta de La Igualdad es reberen 5 pessetes, de La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor, 24,75; i de la societat de barbers La Prosperidad, 10 pessetes.²⁹²

²⁸⁹ «Y para poder vivir tan sujetos con el actual salario, es preciso que la mujer se peine sola y que después de aviar la comida se convierta en lavandera, costurera, sastre o modista.»; Íbidem.

²⁹⁰ La secundaven els fusters, ebanistes, cadirers, tallistes i torners, uns 500 obrers, *El Obrero Balear*, núm. 39, 31 d'agost de 1901, p. 1.

²⁹¹ També se n'obrí un altre a Santa Catalina, a la Ronda de Ponent, 105; «La huelga de carpinteros», 14 de setembre de 1901, p. 1

²⁹² Seguien arribant contribucions solidaris d'entitats obreres: Ebenistes mallorquins residents a Barcelona, 44'20 pts.,

La societat de fusters El Desarrollo del Arte acusà a *La Almudaina* de mentir quan publicà aquest diari la notícia de què els oficials fusters tornaren a la feina amb les mateixes condicions que tenien abans de la vaga. La societat obrera acusava al periòdic de fer el joc a la patronal amb la intenció de desbaratar la vaga. La societat afirma que només vuit oficials fusters han retornat a la feina d'un total de més de 500 treballadors. També s'afirma que a part de *La Almudaina*, el periòdic d'Unió Republicana «verían con gusto la derrota de los huelguistas.»²⁹³

La patronal proposà noves reunions entre les dues parts per resoldre el conflicte i sotmetre's a l'arbitratge d'un comitè que emetria un dictamen sobre la qüestió. La societat de fusters ho rebutjà perquè «*a pesar que los señores que debían de componer el arbitraje merezcan toda clase de atenciones por parte de los trabajadores, tuvieron ocasión denotar la tendencia por parte de los patronos en que éste quedase nombrado.*»

L'assemblea de vaguistes acordà accedir a l'arbitratge si s'acceptava incloure dins el comitè d'arbitratge una persona proposada pels vaguistes, demanda que no fou acceptada pels empresaris. Així, els vaguistes acusaren a aquests de forçar un acord amb un comitè d'arbitratge favorable als seus interessos: «*Demasiado sé que, mediante el arbitraje, nunca hubiesen llegado a un acuerdo las dos comisiones, por confiar los patronos en que éste fallaría a su favor.*»²⁹⁴

Finalment el conflicte del sector dels fusters es resolgué el novembre, després de dotze setmanes de vaga. La demanda inicial de la societat obrera El Desarrollo del Arte era d'una pujada del 25%, però finalment les dues parts acordaren un augment del 10%.²⁹⁵

Els conflictes a les altres societats obreres

També tengueren lloc altres conflictes laborals, encara que no tengueren ni l'impacte ni l'abast dels dos anteriors. Un dels qual fou el dels operaris dels tallers de construcció de carruatges que acordaren anar a la vaga el juliol de 1902 en demanda de la jornada de les nou hores i que si un operari hagués de treballar més hores, el patró ho havia de sol·licitar a la societat obrera El Porvenir del siglo XX. A més, s'exigeix que cap patró no pogués tenir cap operari que no fos soci de la societat obrera. La vaga fou resolta per la mediació del governador civil i s'aconseguí la jornada de nou hores, quan dos anys enrere els treballadors duïen a terme una jornada de 11 hores diàries.²⁹⁶

Per la seva banda, la Unió d'Adobadors, fundada el 1900, exigí un augment salarial del 15% i que no s'acomiadàs operaris per formar part de la societat obrera. Finalment després de negociacions amb una comissió d'empresaris s'aconseguí l'acord d'un augment del 10% que en assemblea els treballadors del sector de l'adoberia acceptà. En l'esmentada assemblea intervingueren el president de la Unió d'adobadors,

La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor, 21'20 pts., La Justicia d'Inca, 9'20 pts., els obrers de Fundación Mallorquina, 20,24 pts., els obrers del Ferrocarrils de Mallorca, 8'60 pts, els obrers de la Fundació Maneu, 6'65 pts., del taller de Josep Garau, 8'65 pts i del taller de Pere Pons, 2'65 pts.; *El Obrero Balear*, núm. 42, 21 de setembre de 1901, p. 1.

²⁹³ «Miente La Almudaina», *El Obrero Balear*, núm. 42, 21 de setembre de 1901, p. 1.

²⁹⁴ «La huelga de carpinteros», *El Obrero Balear*, núm. 45, 12 d'octubre de 1901, p. 1.

²⁹⁵ «La huelga de carpinteros», *El Obrero Balear*, núm. 48, 2 de novembre de 1901, p. 1.

²⁹⁶ «Una huelga», *El Obrero Balear*, núm. 85, 19 de juliol de 1902, p. 3.

Garau i el secretari, Julià Cardell. També intervingueren els líders socialistes Jaume Marí, president de la Federació Local de societats obreres, Jaume Vicens, president del centre instructiu obrer i Francesc Roca, regidor socialista. Tots tres animaren als assistents a continuar la lluita i que afiliar-se a la societat comportava beneficis com l'augment de salari.²⁹⁷ Però la solució al conflicte no s'acabà de segellar perquè gran part dels propietaris adoberies no acceptaren l'acord. Així, de les 37 adoberies, els treballadors de 34 es declararen en vaga. A les tres setmanes de la vaga la societat Unión de Curtidores i la Federació Local de societats obreres convidaren a la classe obrera de Palma a un míting pel diumenge 26 d'octubre a les deu i mitja del matí. En aquest intervingueren Garau que presidí l'acte i era el president de la societat La Unión de Curtidores, i Julià Cardell, membre d'aquesta societat. També parlaren Jaume Vicens i Jaume Marí, d'El Desarrollo del Arte dels fusters, Francesc Roca de La Igualdad dels sabaters. Es feu una crida a la solidaritat de la classe obrera i especialment a les dones «pues ellas son factores importantes no solo en los movimientos actuales sino que también de primera necesidad y de poderosa palanca para llegar a la transformación deseada.»²⁹⁸ Finalment, després de quatre setmanes s'assolí un acord per dos anys amb l'augment salarial del 10% i la contractació únicament d'operaris de la societat obrera.²⁹⁹

Per una altra banda, la Unión Tipográfica Balear aconseguí amb la mediació del governador civil un pacte amb els propietaris d'impremta de Palma per dos anys. Aconseguiren un augment del 30% dels salaris que no excedissin de 2 pessetes i dels 20% per als que excedissin d'aquesta quantitat i també es regulà que només hi podia ser admès un 10% d'aprenents a cada secció.³⁰⁰

El cas dels corders plantejà un seguit de problemes perquè fou l'única societat on s'agruparen tant els obrers com els mestres, la qual cosa posà sobre la taula els diferents interessos que tenien els dos col·lectius. Així, els mestres pretenien aconseguir alguns avantatges únicament per a la seva categoria però el president de la societat s'hi oposà.³⁰¹

La constitució de la societat de forners 1º de Mayo i la pressió que feu als propietaris dels forns havia permès reduir la jornada a onze hores i l'abonament de nou pessetes setmanals per a la manutenció en lloc de menjar en els forns, encara que demanaven inicialment la jornada de deu hores i deu pessetes per a la manutenció setmanal.³⁰²

La societat La Igualdad de sabaters s'havia reconstituït el 1892 amb el nom de l'antiga societat de sabaters del Sexenni Democràtic. A principis del segle XX el treball era gairebé exclusivament manual no serà fins el final del primer decenni que apareixeran les primeres fàbriques mecanitzades. A partir de llavors es produirà

²⁹⁷ «Unión de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 93, 13 de setembre de 1902, p. 2 i 3.

²⁹⁸ «Mitin de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 100, 1 de novembre de 1902, p. 2.

²⁹⁹ «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 101, 8 de novembre de 1902, p. 4. Només tres propietaris no acceptaren l'acord. «El señor Gil no quiere dar trabajo a los que sean asociados y el señor Cabrer no permite que su encargado de fábrica sea asociado. El señor Castell no quiere personal porque tiene varios esquirolos y además no está dispuesto a remunerar en la forma anterior a no ser rebajando el cinco por ciento.»

³⁰⁰ La vaga de tipògrafs obliga a publicar *El Obrero Balear* en dues pàgines el 20 de desembre i el 27 de desembre de 1902; *El Obrero Balear*, núm. 98, 18 d'octubre de 1902, p. 4.

³⁰¹ «El presidente sabedor de que tenían deseos de aumentar sus salarios, les manifestó que podían llevar a cabo su propósito mediante acuerdo de la Sociedad y basándose en la forma siguiente: que si, por ejemplo, se alcanzaba un céntimo o dos por libra, habían de participar la mitad del aumento los obreros que tienen a su mando, con lo que no estuvieron acordados.» «Denuncia de la sociedad cordelera», *El Obrero Balear*, núm. 115, 21 de febrer de 1903, p. 4.

³⁰² «Triunfo de los obreros panaderos», *El Obrero Balear*, núm. 104, 29 de novembre de 1902, p. 3.

la diferenciació entre el calçat a màquina i el calçat a falda, és a dir, el manual. Un treball que era elaborat amb el sistema d'escarada, per tant, gran part d'ell era domiciliari, els sabaters havien de pagar-se el material complementari, que es denominava, bestreta, com per exemple el fil, el cerol, entre d'altres i que era retribuït setmanalment, segons el parell de sabates elaborat per cada operari.

La importància de La Igualdad estarà en què la major part dels dirigents socialistes de Palma provenia d'aquesta societat, encara que en el primer decenni alguns dirigents provenien del sector de la fusta. En el segon número d'*El Obrero Balear* La Igualdad publicà un manifest per remoure la consciència dels sabaters i s'afiliassin a la societat obrera.

«No, no consintamos por más tiempo ser carne de miseria, sacudamos nuestra pereza y recobremos las energías propias del hombre que se quiere emancipar, y cumplamos nuestro deber de trabajadores, aunémonos todos, asociémonos a nuestra respectiva sociedad.»³⁰³

Per això se presentava La Igualdad per fer front a les desigualtats i els abusos de la patronal: «Frente a la obra de nuestros opresores está La Igualdad dispuesta a impedir su marcha expoliadora, poniendo coto a todas las injusticias que se intenten en contra nuestra, y trabajar para romper uno de los eslabones de la cadena que nos oprime.»

El 4 de desembre de 1900 havia tengut lloc a l'Assistència Palmesana una primera reunió de sabaters i amb el manifest es convocà al gremi a una nova assemblea pel 18 de desembre.³⁰⁴ En aquesta assemblea es nomenà una comissió «para que ponga todos los medios posibles en práctica a fin de conseguir cuanto antes el ingreso a la sociedad del mayor número de compañeros a fin de nutrir de elementos a la sociedad y estrechar fuertemente los lazos de unión que deben tener los asociados antes de empezar una reforma.»

La intenció de la societat obrera de sabaters era aconseguir concentrar dins la societat obrera la major part del gremi. Així, aquesta comissió estava formada per una quarantena de persones que havien d'anar a tots els tallers per promoure l'associacionisme obrer.³⁰⁵ En la reunió s'acordà fomentar l'afiliació de les ripuntadores «pues sufren los efectos de la explotación con tanto o más intensidad que los hombres.»³⁰⁶

Els capellers també reforçaven la seva societat El Progreso, perquè la seva junta general acordà acceptar l'ingrés dins la societat dels capellers de llana i també plantejaren la possibilitat que els planxadors de llana i pèl poguessin també entrar dins la societat.³⁰⁷

---

³⁰³ «A los constructores de calzado», *El Obrero Balear*, núm. 16, 15 de desembre de 1900, p. 1.

³⁰⁴ «La Igualdad», *El Obrero Balear*, núm. 106, 15 de desembre de 1900, p. 4. Hi apareixia una petita nota on convidava un altre cop els sabaters a l'assemblea de 18 de desembre «al objeto de seguir los trabajos de propaganda y organización.»

³⁰⁵ «Los constructores de calzado», *El Obrero Balear*, núm. 3, 22 de desembre de 1900, p. 3. La reunió fou presidida per l'històric dirigent Jaume Orell. La propera reunió es convocaria quan la comissió hagués aconseguit estendre l'associacionisme entre els sabaters.

³⁰⁶ La primera reunió de la comissió fou a Sa Vileta al local de la societat de picapedrers d'aquesta barriada on el 30 de desembre La Igualdad promoure l'afiliació entre els sabaters; *El Obrero Balear*, núm. 4, 29 de desembre de 1900. p. 4.

³⁰⁷ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 3, 22 de desembre de 1900, p. 3.

4.2 Els intents de consolidar el socialisme a Mallorca i les campanyes de propaganda a la Part Forana.

Pel que fa a Palma, els socialistes tenien com a principal objectiu agrupar les societats obreres en un mateix local social.³⁰⁸ El març de 1901, la Federació local de societats obreres tenia el local social al carrer Rubí, 31,³⁰⁹ hii tenien la seu allà El Desarrollo del Arte, El Progreso de capellers, La Igualdad, La Unión de Curtidores, Centro de Obreros en Hierro i la Unión Tipográfica Balear.³¹⁰ En canvi l'agrupació socialista tenia el seu domicili social al carrer de la Corderia, 57, 1^a. El maig de 1901, en una prova més del control socialista sobre la Federació de Societats Obreres de Palma, aquesta entitat, l'Agrupació Socialista i *El Obrero Balear* acordaren compartir el mateix domicili social, en el cas de les dues primeres i la seu de la redacció del setmanari obrer, era a la plaça Major, 15.³¹¹ Per tant, els socialistes centraren els seus esforços pels primers anys del segle XX en consolidar el control de la Federació Local de Societats Obreres a Palma i així evitar l'entrada dels anarquistes, encara que això suposàs la no inclusió d'algunes societats importants com el Centre de Picapedrers.³¹²

Tal com diu Pere Gabriel, «En començar el segle hi havia com a mínim el Centro de Albañiles, La Unió Protectora Mercantil (dependents de comerç), La Novedad (barbers) i la Unió de Teixidors (flassaders) que no residien al carrer Rubí, 31, on hi havia la Federació Local.³¹³

Un segon objectiu era fomentar la instrucció i millorar el nivell cultural de la classe obrera per això dugueren a terme un seguit de conferències d'interès per als obrers però que la major part dels conferencians no provenia dels socialisme. Benet Pons i Fàbregas, que parlà sobre mnemotècnia; Lluís Martí, que tractà sobre la qüestió dels preus de queviures i salaris; o Enric Cervera, que se centrà en la higiene en el lloc de treball. Tots tres eren republicans reconeguts. La seva participació en aquest tipus de conferències evidencien la certes bones relacions que els socialistes mantenien amb alguns elements del republicanisme. El quart conferenciant fou Sebastià Crespí Boscana, dirigent socialista mallorquí, la conferència del qual versà sobre la fundació i el desenvolupament del partit socialista.³¹⁴

Un altre objectiu que plantejaren fou l'expansió de societats obreres per les principals localitats de la Part Forana amb presència d'obrers i dugueren a terme una intensa campanya de propaganda. Fins aleshores només existia l'Agrupació Socialista de Manacor. A la majoria de pobles, primer es constituí una societat obrera o vàries i després es constituïa l'Agrupació Socialista. Així fou el cas de Lluçmajor i Marratxí en aquells primers anys. Els socialistes consideren que la situació de la classe obrera a la Part Forana és més miserable que la de Palma perquè el control de les classes benestants sobre ella és absoluta. Jaume Marí

³⁰⁸ «Una de les principals preocupacions dels socialistes de Ciutat en relació al moviment societari va ser lluitar per agrupar en un mateix lloc social les diferents societats obreres.»; GABRIEL, Pere, *El moviment obrer ...* p. 24.

³⁰⁹ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 12, 23 de febrer de 1901, p. 4.

³¹⁰ Aquesta darrera acordà ingressar en la Federació Tipogràfica Espanyola i per tant a la UGT «De todas partes», *El Obrero Balear*, 9 de març de 1901. p.3.

³¹¹ «A la prensa obrera», *El Obrero Balear*, núm. 24, 18 de maig de 1901, p.4.

³¹² El punt de discòrdia fou el Centre Instructiu Obrer que acabà per separar-se de la Federació Local el 1899 però el 1901 amb el canvi de reglament retornà al si de la Federació Local de Societats Obreres, vegeu GABRIEL, Pere, *El moviment obrer ...*, p. 24 i 25.

³¹³ Íbidem, p. 24.

³¹⁴ Aquestes conferències tengueren lloc durant el primer trimestre del 1903.

publicà el 1903 un article on reclamava un canvi de mentalitat entre la classe obrera dels pobles. A més, els socialistes es consideraven en l'obligació de propiciar aquest canvi de mentalitat.³¹⁵

Jaume Marí culpava a la classe benestant de la situació dels més desafavorits:

«Causa del atraso que hoy existe en los pueblos mallorquines lo es la ignorancia, fomentada por los que gracias a ella obtienen ventajosos resultados. Y el infeliz productor no conociendo más que aquello que le han enseñado, creyéndose cumplir con su deber defendiendo la causa del que le oprime.»³¹⁶

Jaume Marí assenyalava a l'església que es presentava com la garantia d'estabilitat social però que realment únicament justificava les desigualtats i les injustícies i, a més, provocava que l'obrer es refugiàs dins la taverna.³¹⁷ Per això considera que un camí per a l'alliberament de l'obrer seria la societat obrera de resistència:

«Por medio de la asociación empieza el obrero a conocer muchas cosas que antes le eran desconocidas, se acostumbra a la lectura útil y provechosa y en breve olvida las tabernas para dedicarse por completo a la vida societaria, base en la cual se apoya el obrero para hacerse útil, mediante los conocimientos que va adquiriendo»³¹⁸

Jaume Martí insistí en un altre article apel·lant al proletariat balear, és a dir, als obrers industrials i agrícoles i presenta a la Federació de Societats Obreres de Balears com a eina per impulsar la causa obrera a les Illes Balears.³¹⁹ També vol deixà enrere les tradicionals diferències entre l'entorn urbà de Palma i el rural de la Part Forana i que la classe obrera està formada per obrers industrials i agrícoles:

«Ya no hay distinciones entre nosotros "todos para uno y uno para todos"; somos explotados y todos defendemos la misma causa, todos venimos obligados a laborar en bien de la humanidad. Empiecen los obreros mallorquines a demostrar que tiene corazón y que sienten y se verá cuán pronto los de la capital y el campo se unen en fraternal abrazo para pedir cuenta a sus opresores.»³²⁰

Els socialistes iniciaren una campanya de propaganda pels pobles amb la intenció d'expandir les seves

---

³¹⁵ «El deber y la necesidad se imponen y para cumplir como buenos, no tenemos más remedio que apelar a todos los medios legales que estén a nuestro alcance para hacer comprender a los obreros que aún en la actualidad se desenvuelven en un ambiente corrompido; que tienen derecho a pensar como quieren y a detestar toda clase de imposición.» «A los obreros forenses», *El Obrero Balear*, núm. 111, 24 de gener de 1903, p. 1.

³¹⁶ «A los obreros forenses», *El Obrero Balear*, núm. 111, 24 de gener de 1903, p. 1.

³¹⁷ «La vida o proceder de estos obreros no puede ser más perjudicial para su causa. Los días que se ven libres del trabajo, que son los domingos y fiestas los dedican al sostenimiento de sus opresores, como en realidad así sucede. Pues sus quehaceres consisten en acudir a la iglesia y frecuentar los establecimientos alcohólicos.»; *Íbidem*.

³¹⁸ *Íbidem*.

³¹⁹ «No pueden ignorarlo por existir un Centro de Sociedades obreras que ampara a todo aquel que es asalariado y además ha hecho extensiva la propaganda para que los oprimidos sepan donde les llama el deber.» «Al proletario balear», *El Obrero Balear*, núm. 110, 17 de gener de 1903, p. 1.

³²⁰ *Íbidem*.

idees per altres localitats, principalment les que mostraven una significativa activitat industrial. Ara bé, com es veurà tengueren desigual sort perquè es trobaren que Inca es decantà cap a l'anarquisme, mentre Manacor es mantingué propera al socialisme i també s'asseguraren la seva influència sobre les societats obreres de Lluçmajor.

L'hegemonia anarquista a Inca i els socialistes de Palma

Inca era una localitat amb una remarcable activitat industrial del sector del calçat. El seu dinamisme econòmic quedà palès en construir-se, el 1877, la primera línia fèrria de l'illa que partia de Palma i arribava a Inca, la qual cosa la connectà de manera fluïda amb el port de Palma per a l'exportació de la seva producció industrial

A partir del revifament socialista de 1900, els socialistes mostraren interès en crear un grup d'obrers del calçat que constituïssen una societat obrera com La Igualdad de Palma. Però no fou així, tot i que durant el 1901 i el 1902 els socialistes de Palma participaren activament en diversos actes públics, tant abans com després de la constitució, el juliol de 1901, de la societat obrera de sabaters La Justicia, aquesta fou dirigida per un grup de sabaters que es decantaren per la ideologia anarquista.

Per exemple, el 30 de març de 1901 hi hagué un acte de foment de la societat obrera d'Inca on hi participaren l'inquer Gabriel Pujadas i els membres de la comissió obrera de Palma formada per Joan Aguiló, Bartomeu Borràs i Francesc Roca. Aquest començà per dir que la comissió obrera de Palma venia amb una missió:

*«Más que una misión, un deber que tenemos todos de contribuir con nuestras fuerzas al levantamiento del Edificio Social en donde ha de cobijarse la clase trabajadora y desde la cual, haciéndose ésta inexpugnable, ha de disparar contra la infame y criminal explotación y derrumbarla».*³²¹

La segona part de la seva intervenció la dedicà a fer un llarg discurs on recordà la història del moviment obrer a Europa i explicar la situació de lluita entre l'explotador i l'explotat: «De ahí la lucha; de un lado el burgués capitalista, el patrono, el explotador y del otro lado, el envilecido, el subyugado, el oprimido, el vejado; a una parte el señor, a otra el esclavo, el paria.»³²²

Francesc Roca posà l'exemple dels advocats, metges i apotecaris que s'associaven per a la defensa dels seus interessos i el mateix hauria de fer la classe treballadora. Ja posà com objectiu la jornada laboral de vuit hores, quan en aquell moment la jornada habitual era d'11 o 12 hores.

En canvi, el primer de maig de 1902, ja començava a definir-se l'orientació anarquista de la societat obrera La Justicia perquè l'acte fou molt diferent al que solien organitzar els socialistes a Palma o Manacor. A Inca no hi hagué la manifestació i posterior excursió campestre sino que se celebrà un dinar de companyonia a la fonda can Costa, amb una setantena de comensals. Hi intervingueren el president de La Justicia, Gabriel Pujadas, i els obrers Amengual, Marroig i en darrer terme l'anarquista Gabriel Binimelis, en

³²¹ «La clase obrera en Inca», *El Obrero Balear*, núm. 17, 30 de març de 1901, p. 2. Curiosament aquest acte tengué lloc al local del Partit Republicà a Inca.

³²² «La clase obrera en Inca, sus progresos (Conclusión)», *El Obrero Balear*, núm. 18, 6 d'abril de 1901, p.3.

representació dels obrers de Palma, com a mostra evident de la pèrdua d'influència dels socialistes de Palma sobre els obrers sabaters organitzats d'Inca.³²³ Per als socialistes de Palma, la inclinació de la societat La Justicia cap a l'anarcosindicalisme fou un cop dur perquè era la localitat més industrial de la Part Forana, especialment potent en el sector del calçat i perderen l'oportunitat de constituir un lloc de referència del socialisme en la comarca del Raiguer.

De totes maneres, els socialistes de Palma no donaren per perdut l'obrerisme d'Inca i persistiren en la seva presència en actes públics com el que se celebrà el mateix mes de maig, en concret el 24. A Inca es reuniren més de 200 obrers a la fonda can Costa. Intervingueren Gabriel Pujadas, president de La Justicia, i també Borràs, Aguiló i Maties Tomàs de Palma a l'igual que Llorenç Bisbal a qui l'article d'*El Obrero Balear* el descriu així:

«Otro joven, en el que anidan los pensamientos de una nueva sociedad y los ideales de la redención, aleccionando más por la lectura de buenos libros que por los derroteros de sus allegados, el compañero Bisbal, cosechó muchos aplausos.»³²⁴

També s'explica el contingut de la intervenció de Bisbal:

«Sin apremios, con fácil palabra y seguro en los conceptos económicos, capital y competencia de que se ocupó nos demostró, primero: que mediante la federación, el consorcio de los vejados y la instrucción avanzaremos los obreros más rápidamente de lo que avanzamos en el desenvolvimiento enaltecedor de la santa causa del proletariado.»³²⁵

La Igualdad traçà una campanya de propaganda per fomentar l'associacionisme obrer entre els sabaters. Així, una comissió formada per Francesc Roca, Bartomeu Borràs, Joan Aguiló, Tomàs Rosselló i Llorenç Bisbal anaren a Inca, on es reuniren amb els companys de la societat La Justicia. També anaren a Alaró i Binissalem on animaren als sabaters assistents a constituir-se en una societat obrera. A Binissalem tingueren problemes perquè el batle ordenà la interrupció de l'acte públic socialista. També es feu una excursió de propaganda socialista a Manacor on gran part dels afiliats eren treballadors agrícoles.³²⁶

El novembre de 1902, hi hagué un nou míting de propaganda a Inca per part de socialistes de Palma com Joan Colom i Julià Cardell que acompanyaren als afiliats a La Justicia de la localitat. Foren rebuts pel president d'aquesta societat, Gabriel Morey.³²⁷ A Inca també es fan passes per constituir una societat de teixidors i una altra d'adobadors. Els obrers del ferro d'Inca constituïren la societat obrera La Solidaridad.³²⁸

Però malgrat els diferents intents dels socialistes de Palma, a Inca no es constituí cap entitat pròpia a la ideologia socialista. La societat de sabaters La Justicia es decantà clarament per l'entorn anarquista i tot i que

³²³ «La clase obrera en Inca», *El Obrero Balear*, núm. 75, 10 de maig de 1902, p. 1.

³²⁴ «Nuestra causa en Inca», *El Obrero Balear*, núm. 77, 24 de maig de 1902, p. 1 i 2.

³²⁵ Íbidem.

³²⁶ «¡Adelante! Una excursión en Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 84, 12 de juliol de 1902, p. 2. L'excursió fou feta per Josep Gallemí que en anar a Manacor entrà en contacte amb l'Agrupació Socialista de Manacor.

³²⁷ «Labor de Propaganda. De Inca», *El Obrero Balear*, núm. 101, 8 de novembre de 1902, p. 3.

³²⁸ «Movimiento societario»; *El Obrero Balear*, núm. 104, 29 de novembre de 1902, p. 3.

mantingueren unes cordials relacions amb les entitats socialistes de Palma, no es constituí una Agrupació Socialista a Inca i tampoc no hi hagué cap societat obrera adherida a la UGT.

Llucmajor, el socialisme emergent de la Part Forana

En canvi, el cas de Llucmajor és diametralment diferent al d'Inca. Amb l'aparició d'una emergent societat obrera a Llucmajor aconseguiren consolidar el socialisme en una altra de les localitats on la indústria del calçat també es desenvolupava considerablement, encara que no assolia la producció de parells de sabates d'Inca ni tampoc tenia el mateix número d'obers sabaters que la localitat de la comarca del Raiguer.

Segurament per això i per evitar que es repetís a Llucmajor el cas d'Inca, els socialistes de Palma tingueren una freqüent presència en els actes públics que els obrers de Llucmajor celebraren en aquells primers anys del segle XX.

La primera notícia que es té de la societat de sabaters de Llucmajor, La Recompensa del Trabajo és del març de 1901 quan *El Obrero Balear* publica que «de la sociedad de Lluchmayor "Lluchmayorense constructora de calzado" se han recibido 29'00 pesetas para los huelguistas carpinteros".³²⁹ Així, durant les dotze setmanes de la vaga dels fusters, la nova societat obrera de sabaters de Llucmajor contribuirà solidàriament a ajudar als fusters en vaga.³³⁰

I com una prova de què els socialistes de Palma tenien prou ascendent sobre aquesta nova societat obrera, el setembre de 1901 ingressà dins la Federació Local de Societats Obreres de Palma, essent la primera societat obrera de la Part Forana que s'adherí a l'entitat controlada pels socialistes.³³¹

A Llucmajor, el 1902 se celebrà per primera vegada la festa del Primer de Maig. Ho feren seguint el mateix programa dels socialistes de Palma. Hi hagué un míting a les vuit del matí, una manifestació i a les dues de la tarda un te en el Centre Obrer per acabar a les cinc de la tarda amb una altra manifestació. La principal demanda que es feu fou la de la jornada de les vuit hores.³³² La Recompensa del Trabajo creà una escola de primera i segona ensenyança: «Según tenemos noticia a ella concurren ya buen número de socios, ávidos de instruirse para su día emanciparse de instituciones viejas y chochas.»³³³

Ja començaven a fer-se els preparatius per a la constitució de l'Agrupació Socialista de Llucmajor i per això se celebrà el 13 d'abril de 1903 un míting societari i electoral. Una comissió de Palma formada per Francesc Roca, Julià Cardell i Joan Solivellas participaren en l'acte. L'article esmenta que «es probable que pronto formemos aquí una Agrupación Socialista.»³³⁴

El setembre de 1903 tengué lloc la primera vaga de sabaters a Llucmajor per voler els empresaris que els sabaters paguessin les bestretes, que era el material complementari que s'utilitzava per elaborar un parell de sabates (fil, tatxes, goma, entre d'altres) i també per voler rebaixar els jornals als obrers sabaters. Acusaren a un dels caps dels Casino Republicà de ser el patró sabater més poc transigent en les negociacions.³³⁵ Tres

³²⁹ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 39, 31 d'agost de 1901, p. 4.

³³⁰ Entre les aportacions hi trobam una de 24,75 pts., una altra de 21,20 pts.

³³¹ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 35, 28 de setembre de 1901, p. 4.

³³² «El 1º de Mayo en Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 75, 10 de maig de 1902, p. 3.

³³³ «De todas partes. Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 81, 21 de juny de 1902. p. 4.

³³⁴ «Desde Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 124, 25 d'abril de 1903, p. 4.

³³⁵ «Huelga en Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 145, 19 de setembre de 1903, p. 2 i 3.

dies després els obrers aconseguiren que els patrons acceptassin el pagament de les bestretes.³³⁶

Així, entre 1903 i 1905, any en què finalment es constituí l'Agrupació Socialista de Lluçmajor, la presència de dirigents socialistes de Palma fou freqüent en un intent d'acompanyar els sabaters de la localitat cap a l'entorn socialista. Per exemple, per a la festa que se celebrà a La Recompensa del Trabajo amb motiu de la presentació de la seva bandera, el socialista de Palma, Jaume Vicens, escrigué una composició poètica que es publicà a *El Obrero Balear*.³³⁷

L'octubre de 1903 la Federació de Societats Obreres de Balears juntament amb La Recompensa del Trabajo a Lluçmajor organitzaren un acte a Lluçmajor. Intervingueren els obrers locals Sebastià Vidal, Tomàs Miquel, Sebastià Salvà i Joan Salvà. També els socialistes de Palma, Jaume Vicens i Jaume Marí intervingueren. «El mitin se vio concurridísimo notándose también la presencia de varias compañeras.»³³⁸

El novembre del mateix any hi hagué una altra reunió de propaganda societària i socialista a Lluçmajor. Intervingueren els llucmajorers Miquel Tomàs i Sebastià Salvà i de Palma intervingueren els socialistes Jaume Vicens, Jaume Marí, Sebastià Crespí i Julià Cardell. Els companys de Palma incidiren en la necessitat d'enfortir el vessant polític de la causa obrera «los cuales demostraron la importancia de la unión y la necesidad de luchar en el terreno político.»³³⁹

La presència de socialistes de Palma era constant. Per exemple, en el míting del primer de maig de 1904 es traslladà des de Palma per intervenir-hi Llorenç Bisbal. El gener de 1905, es fan les primeres passes legals per a constituir l'Agrupació Socialista de Lluçmajor.³⁴⁰

El 1905 la Federació de Societats Obreres de les Balears seguí molt de prop les gestions per constituir l'agrupació socialista a Lluçmajor. Així, hi hagué una reunió política a Lluçmajor al Teatre Recreatiu, cas Coix, el 24 d'abril amb una comissió de la Federació formada per Miquel Porcel, Llorenç Bisbal i Francesc Roca. Es convocava als afiliats a la Recompensa del Trabajo i es convidava a tots els treballadors en general.³⁴¹ L'objectiu de l'acte era engregar les actuacions per constituir una agrupació socialista a la localitat:

«Los compañeros de Palma nos dieron todas las explicaciones necesarias para constituir la agrupación, de lo que quedamos completamente satisfechos, acordando hacer los trabajos preliminares par que pronto sea un hecho la constitución de la Agrupación Socialista Lluchmayorense.»

Els companys de Palma els animaren a posar les bases de la nova entitat però a partir del foment de l'ensenyament entre la classe obrera: «Las manifestaciones de los compañeros fueron de educación y enseñanza de la lucha entre capital y trabajo, exhortando a los reunidos la instrucción en primer término, y una fuerte organización para mejorar el miserable estado económico de hoy y emanciparse después.» Finalment el desembre de 1905 es constituí l'Agrupació Socialista de Lluçmajor amb Sebastià Vidal Mut,

³³⁶ «Triunfo en Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 146, 27 de setembre de 1903, p. 3.

³³⁷ «Se nos ha remitido el siguiente ...», *El Obrero Balear*, núm. 147, 3 d'octubre de 1903, p. 4.

³³⁸ «De Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 148, 10 d'octubre de 1903, p. 4.

³³⁹ «En Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 155, 28 de novembre de 1903, p. 4.

³⁴⁰ «De Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 218, 21 de gener de 1905, p. 3.

³⁴¹ «Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 231, 22 d'abril de 1905, p. 4.

com a primer president.³⁴²

Manacor, on sorgí el socialisme a la Part Forana

L'Agrupació Socialista de Manacor, constituïda el 1892, també convivia en diferents altres societats obreres que orbitaven al voltant del socialisme local. Tot i ser una de les agrupacions més antigues, es constituí tres mesos més tard que la de Palma, no fou capaç d'assolir un paper gaire influent dins el socialisme de Mallorca. Possiblement per la distància que hi havia entre Manacor i Palma, la relació entre les dues agrupacions no fou mai gaire fluïda. De fet, com veurem més endavant entre els socialistes de Palma i els de Manacor no hi hagué gaires controvèrsies ni dins l'àmbit de les societats obreres ni tampoc en temes purament polítics. També és veritat que en els congressos que hi hagué durant aquests primers anys del segle XX, les dues agrupacions es posaren d'acord en enviar o nomenar el mateix representant o en designar candidat a les eleccions parlamentàries.

En un primer moment formaren seccions de les societats obreres de Palma, com per exemple la recent constituïda secció societat El Desarrollo del Arte es trobà amb problemes a Manacor. En anar-hi el cobrador, un empresari, Suñer, l'expulsà de les instal·lacions. Francesc Caldentey, president de la societat de Manacor sortí en la seva defensa i fou acomiadat. Una comissió de fusters s'entrevistà amb l'empresari que contestà que el readmetria si el capità de la guàrdia civil ho considerava oportú. La comissió anà al quarter de la benemèrita on el capità els respongué que no era competència seva. Tots els treballadors de la fusteria Suñer, excepte dos, abandonaren el treball exigint la readmissió de Caldentey.³⁴³

Però amb el temps constituïren societats obreres pròpies de Manacor i el 1902, els socialistes manacorins ampliaren l'àmbit d'actuació amb la constitució de la cooperativa de consum La Económica. Aquell mateix any, l'Agrupació Socialista i aquesta cooperativa organitzaren un berenar, un dinar i una excursió campestre per a la tarda. En els actes intervingueren Miquel Oliver, que presidí el míting, Mateu Soler que animà als assistents a afiliar-se a les societats obreres com a solució davant el problemes que tenien amb l'empresariat. Riera també dirigí unes paraules als congregats.³⁴⁴

També a Manacor es constituí la Junta Local de Reformes Socials. Els quatre representants dels obrers evidencien la profusió d'entitats obreres que hi havia a Manacor. Es constitueix amb Mateu Soler Salas de l'Agrupació Socialista, Lluís Grimalt de la Cooperativa La Económica, Melcior Riera per la societat de picapedrers i Joan Sansó per la societat Auxilio de los trabajadores.³⁴⁵

El desembre de 1902 els socialistes de Palma sí que col·laboraren amb els de Manacor en el míting que se celebrà a la capital del Llevant. El motiu era protestar contra el projecte de llei municipal presentat al Senat que exigia majors requisits als candidats que disposassin de menors recursos econòmics. Hi intervingueren des de Palma Francesc Roca i Jaume Marí així com Riera i Mateu Soler de l'Agrupació Socialista de Manacor.³⁴⁶

³⁴² «Lluchmayor», *El Obrero Balear*, núm. 264, 16 de desembre de 1905, p. 4.

³⁴³ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 11, 16 de febrer de 1901, p. 3.

³⁴⁴ «El 1º de Mayo en Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 77, 24 de maig de 1902, p. 3.

³⁴⁵ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 86, 26 de juliol de 1902, p. 4.

³⁴⁶ «Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 106, 20 de desembre de 1902, p. 1.

Els socialistes de Manacor es mantenien un poc al marge de les activitats que s'impulsaven des de Palma i fins i tot sorprèn les escasses informacions que apareixen a *El Obrero Balear*, tenint en compte que durant els primers anys era l'única localitat de la Part Forana amb una agrupació socialista constituïda.³⁴⁷ Tot i això, els socialistes de la capital del Llevant dugueren a terme algunes activitats, especialment l'oposició a algunes intervencions de membres de l'església a Manacor. Així, els socialistes de Manacor feren front a les propostes socials que des de l'església mossèn Andreu Pont llançà. Mateu Soler, principal dirigent socialista de Manacor criticà obertament la conferència que mossèn Pont per haver exposat que la cooperació entre les classes socials és la solució als problemes actuals.³⁴⁸

També els socialistes de Manacor denunciaren l'actitud del rector de Manacor que anà a sermonejar les obreres de la fàbrica de perles per un conat de vaga. Les joves obreres se sentien perjudicades per l'actitud de les encarregades de la fàbrica a l'hora de comptar el número de perles treballades per cada operària. Així, elles manifestaren que volien cobrar una pesseta de jornal diari i rebutjaven treballar a escarada perquè la direcció se n'aprofitava. El rector anà a la fàbrica per calmar a les que hi treballaven:

«Con motivo de un conato de huelga en la fábrica de perlas de esta villa, el cura párroco giro a dicha fábrica una visita y una vez allí les endilgó un sermoncito encaminado a demostrar a las operarias que para evitar las luchas entre capital y trabajo era preciso que la clase explotada se conformara con su suerte.»³⁴⁹

En canvi, davant les eleccions a diputats a Corts de 1903, els socialistes de Manacor rebieren la col·laboració dels seus companys de Palma. Així, hi hagué un acte de propaganda socialista i electoral. Amb la presència de Llorenç Bisbal i Sebastià Crespí, l'acte fou presidit per Mateu Soler, principal dirigent socialista de la localitat.³⁵⁰

Però el socialisme de Manacor també intentà ampliar la seva base i el febrer de 1903 es feien les tasques preparatòries per a la constitució d'una societat obrera de trencadors perquè «las condiciones en estos compañeros trabajan son muy malas.»³⁵¹ mentre la cooperativa La Económica de Manacor posava les bases de la seva consolidació en adquirir una casa com a domicili social i augmentà el número de socis.³⁵²

---

³⁴⁷ Especialment sorprèn perquè durant els anys de *La Bandera Roja*, el setmanari socialista de Mallorca entre 1892 i 1894, el corresponsal de Manacor es mostrava molt actiu, mentre que des de l'aparició d'*El Obrero Balear* les notícies sobre Manacor són escasses.

³⁴⁸ «No sueñe V. en lo imposible, señor Pont. La burguesía nunca renunciará de buen grado a los privilegios que como clase le ampara para quedarse, bajo disfraz, con el producto del trabajo ajeno. Solo la clase obrera bien organizada conseguirá arrancar todo aquello que en derecho le pertenece»; «De Manacor», núm. 114, *El Obrero Balear*, 14 de febrer de 1903, p. 3.

³⁴⁹ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 114, 14 de febrer de 1903, p. 3 i 4.

³⁵⁰ «Desde Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 123, 18 d'abril de 1903, p. 4

³⁵¹ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 116, 28 de febrer de 1903, p. 3.

³⁵² «Día de grande acontecimiento fue el citado por haber comprado la casa el mismo día y para dar cuenta a los socios de la forma en que se había hecho la escritura, se celebró una reunión a las tres de la tarde y al objeto pasó en esta el compañero Roca.», «Manacor», *El Obrero Balear*, 12 de novembre de 1904, p. 2.

Marratxí, el projecte de societat obrera de treballadors agrícoles

Els socialistes de Palma tengueren interès en constituir societats obreres a Marratxí donada la seva relativa proximitat amb la capital amb la qual cosa era fàcil desplaçar-s'hi per participar en actes i mítings de propaganda societària i socialista. Però a diferència de les anteriors localitats de la Part Forana esmentades on hi havia un grup significatiu d'obers de la indústria, a Marratxí l'activitat industrial era insignificant i la majoria dels assalariats eren treballadors agrícoles amb la qual cosa l'objectiu dels socialistes fou la constitució de societats obreres de treballadors del camps, circumstància amb la que aquests també es trobaran en les barriades situades fora del nucli urbà de Palma, com Son Sardina, Son Capes, Sa Vileta, entre d'altres.

Pel que fa a Marratxí, el 1902, es duqué a terme una campanya a Marratxí per a promoure la constitució d'una societat d'obers agricultors. Intervingueren Francesc Roca i Joan Colom de Palma. Inicialment la nova societat començaria amb 48 afiliats. Es conformà una comissió organitzadora de la societat obrera presidida per Martí Cañellas Coll.³⁵³ El juny de 1903 hi hagué un altre acte de propaganda a Marratxí, on hi participaren Jaume Marí i Francesc Roca.³⁵⁴ El 18 de gener de 1903 acudiren a Marratxí Francesc Roca, Jaume Marí i Rullan per acabar amb els preparatius de la societat d'obers agrícoles La Siega. En un acte celebrat a Sa Cabaneta es constituí formalment la societat obrera, amb Martí Cañellas Coll, com a president. A la tarda, tengué lloc un nou acte a Pòrtol «con el fin de que los obreros agrícolas de este punto se enterasen de la constitución de su ramo y acudiesen a ella.»³⁵⁵

Per altra banda, en el casos de les localitats del municipi més properes a Palma, els socialistes optaren per estendre l'àmbit d'actuació de les societats d'obers agrícoles que s'havien constituït a Palma. Així per exemple, hi hagué un míting de propaganda al Pla de na Tesa de la societat d'obers agrícoles La Primavera situada als Hostalets d'en Canyelles. En aquest intervingueren Jaume Marí, Llorenç Bisbal i Francesc Roca.³⁵⁶

A Marratxí, Rotger que formava part d'una candidatura obrera també aconseguí l'acta de regidor, encara que no constava oficialment com a socialista perquè en aquell municipi no s'havia encara constituït l'Agrupació Socialista.

El desembre de 1903 hi hagué més actes a Marratxí. En aquest cas hi assistiren des de Palma Llorenç Bisbal i Francesc Roca. Dugueren a terme dues reunions, una a Pòrtol i una altra a Sa Cabaneta. Dirigiren unes paraules als assistents per estendre el moviment obrer de resistència pel municipi de Marratxí:

«Considerable número de estos trabajadores asistió al sitio de la reunión en donde los dos compañeros mencionados expusieron la imprescindible necesidad en que se hallan de asociarse si desean en algo mejorar la pésima situación actual, extendiéndose en este asunto convencieron a los concurrentes dejando por tanto buena semilla sembrada para una próxima reunión, para quedar realmente constituida en dicho punto una sociedad de obreros agricultores.»³⁵⁷

³⁵³ «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 104, 29 de novembre de 1902, p. 3.

³⁵⁴ «Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 133, 27 de juny de 1903, p. 2.

³⁵⁵ «De Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 111, 24 de gener de 1903, p. 3 i 4.

³⁵⁶ «En el Pla de na Tesa», núm. 139, *El Obrero Balear*, 8 d'agost de 1903, p. 3.

³⁵⁷ «Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 159, 26 de desembre de 1903, p. 2-3.

La segona reunió tengué lloc a Sa Cabaneta on també hi participà el regidor de l'Ajuntament de Marratxí Jaume Rotger. Llorenç Bisbal elogià l'actitud de l'electorat per haver aconseguit l'accés a l'ajuntament de Jaume Rotger. També els advertí de les tàctiques que utilitzaria la burgesia per evitar que els obrers de Marratxí s'organitzassin i els animà a conèixer de més a prop les idees socialistes:

«Extendiéndose en diferentes manifestaciones de doctrina socialista deshaciendo varios conceptos vertidos por los burgueses es este pueblo sobre los socialistas, haciendo volar la especie de que los que habían venido aquí para hacer propaganda eran anarquistas.»³⁵⁸

En canvi, Francesc Roca centrà el seu discurs en els objectius i les funcions de la Federació de Societats Obreres i també de la Unió General de Treballadors. Després aprofità l'ocasió per exposar alguns dels punts del Partit Socialista.

Jaume Rotger, que presidia l'acte, feu un resum dels discursos com solia ser habitual i també animà a la concurrència a aprofundir en el coneixement de les idees socialistes amb l'objectiu de poder constituir pròximament una agrupació socialista:

«El presidente compañero Rotger resumió aconsejando a los reunidos el estudio para ilustrarse, mucha constancia para con la Sociedad y preparar una activa propaganda a fin de que cuando venga otra vez esta comisión de Palma, que será muy pronto, haya la posibilidad de constituir lo que tanto anhelamos que es la constitución de una agrupación socialista.»³⁵⁹

La societat obrera de treballadors agrícoles començava a activar-se i durant la primera meitat del 1904 dugué a terme una campanya de denúncies d'abusos dels propietaris agraris cap els seus treballadors. El 8 de gener de 1905, Jaume Marí acudí al local del Centre Obrer i feu una conferència, «asistiendo muchísima concurrencia de ambos sexos».³⁶⁰

El 22 de gener de 1905 hi hagué un acte de propaganda societària a Marratxí, en concret a Pòrtol. De Palma intervingueren Miquel Porcel i Jaume Vicens, i fou organitzat per la societat de pagesos. Miquel Porcel presentà el programa del partit socialista com a la solució als problemes dels obrers i els animà a anar més enllà de la creació d'una societat obrera de resistència:

«Explicó las mejoras que presenta el programa del Partido Obrero, les alentó a que constituyeran una cooperativa de consumos y terminó deseando sea un hecho la formación de su sociedad de resistencia»³⁶¹

El 5 de febrer d'aquell mateix any, Jaume Marí tornà a anar a Marratxí «invitado por la sociedades obreras para seguir dando las conferencias».³⁶²

---

³⁵⁸ Íbidem.

³⁵⁹ Íbidem.

³⁶⁰ «Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 217, 14 de gener de 1905, p. 4.

³⁶¹ «Propaganda en Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 219, 28 de gener de 1905, p. 3.

³⁶² «Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 220, 4 de febrer de 1905, p. 4.

L'acció socialista a Santa Maria i Alaró

Santa Maria i Alaró eren dues localitats que es trobaven situades dins la mateixa línia fèrria que connectava Palma amb Inca, mentre la primera es dedicava especialment a les tasques agràries, Alaró tenia una indústria del calçat certament rellevant.

El novembre de 1903 es convocà un acte a Santa Maria "con el fin de organizar en sociedad de resistencia a los obreros agrícolas". Des de Palma hi anaren Soler, Serra, Ballester, Bisbal i Marí. Un cop acabada la reunió es nomenà una comissió formada per cinc persones «para llevar a cabo los trabajos necesarios para la constitución de la sociedad». L'objectiu de la Federació de Societats Obreres de Balears era organitzar als obrers agrícoles de Mallorca. «Debe aplaudirse, pues, la táctica emprendida por la Federación de Palma, tratándose de un gremio tan importante, sumido en la ignorancia y a merced de la avaricia caciquil. Finalmente, es constituyó de la sociedad La Siembra de Santa Maria, Martí Amengual, president.»³⁶³

Constituïda la societat de sabaters d'Alaró La Vida del Obrero amb el suport de La Igualdad de Palma que hi acudí diverses vegades per assessorar-los tant en les gestions com en les tàctiques a seguir. S'inscriviren 48 afiliats i acordaren ingressar en la Unió General de Treballadors. El seu primer president fou Bartomeu Oliver Bibiloni.³⁶⁴

4.3 Els socialistes i les eleccions

En el primer decenni del segle XX els socialistes es presentaren a totes les convocatòries electorals que es convocaren. Els resultats foren molt decebedors, excepte a les municipals de 1901 en les que Francesc Roca aconseguí entrar a l'Ajuntament de Palma. Per una banda, a les eleccions a Corts presentaren a destacats dirigents del PSOE que residien a Madrid i els resultats també foren dolents. En el cas de les municipals, sempre es presentaren en solitari, i tingueren moltes dificultats per fidelitzar un vot obrer que solia anar-se cap als candidats republicans o, per algun tipus de pressió, cap a un dels partits dinàstics. Fins i tot en els barris amb presència majoritària d'electors de la classe obrera, els resultats eren insatisfactoris. També es veurà que els socialistes no articulaven cap tipus d'estratègia electoral i es presentaven als comicis amb un programa electoral que ells devien considerar que era suficient per convèncer els obrers que anirien a votar però elecció rera elecció es topaven amb la mateixa realitat, l'Agrupació Socialista de Palma esdevenia una formació política residual molt per sota de la influència que tenien les societats obreres de l'entorn del socialisme.

Les eleccions municipals de 1901

L'Agrupació Socialista de Palma acordà presentar candidats a regidors als districtes 2n, que comprenia les seccions de Monti-Sion, Santa Fe, La Consolació, Sant Francesc, Es Coll d'en Rabassa i La Soledat on es presentava Francesc Roca i el 7è, que comprenia les seccions de Sant Magí, Plaça del Progrés, Plaça Navegació, Els Molins i La Bonanova on es presentaven Sebastià Crespí i Joan Solivellas.

El programa polític municipal de l'Agrupació Socialista de Palma es basa en tres eixos:

³⁶³ «Santa María», *El Obrero Balear*, núm. 163, 23 de gener de 1904, p. 4.

³⁶⁴ «Alaró», *El Obrero Balear*, núm. 86, 26 de juliol de 1902, p. 4.

1. Per una banda proposaven l'articulació d'uns serveis socials per a la població obrera: cantines escolars on els fills dels treballadors hi accedirien gratuïtament, lliurament gratuït als fills dels obreres de roba, calçat i un parell de sabates a l'hivern i un altre a l'estiu, cases de maternitat per als infants les mares dels quals han d'anar a treballar, de dia o de nit, a fàbriques o tallers i assistència mèdica i farmacèutica gratuïta.

2. Pel que fa a l'administració municipal proposaven l'establiment d'un salari mínim per a empleats i obrers del municipi que permeti satisfer les necessitats dels obrers, la jornada de vuit hores pels treballs i serveis del municipi. i la retribució de les funcions municipals «con arreglo al salario máximo que perciban los trabajadores, a fin de que los concejales obreros puedan desempeñar su cargo.» A la vegada, proposaven que l'ajuntament duigués a terme el compliment de les ordenances municipals en referència a higiene de les habitacions, anàlisi dels articles alimentaris, esbucament de cases i bastides d'obres.

3. També proposaven l'abolició dels impostos que perjudiquen a la classe treballadora, l'ereació d'asils per a ancians i invàlids, l'establiment de erveis de cases de banys i rentadors públics gratuïts. Una qüestió recurrent durant els dos primers decenni del segle XX fou que l'ajuntament cedís unspai gratuït per a les societats obreres per dur a terme les seves reunions, a més que s'abolissin les subvencions a les entitats religioses.³⁶⁵

Candidats socialistes a les eleccions municipals de novembre de 1901.

El Obrero Blear, núm. 48, 2 de novembre de 1901, p. 1.

Els socialistes de Palma afirmaren que no era cert que Gabriel Alomar fos un dels seus candidats a les eleccions municipals perquè no està afiliat a l'Agrupació Socialista de Palma, però que confirmava els lligams que es començaven a establir entre l'intel·lectual i els socialistes mallorquins:

«No es cierto, como dice *La Última Hora*, que el Partido Socialista apoye o presente como uno de sus candidatos a nuestro amigo Gabriel Alomar. Dicho señor podrá tener más o menos afinidad con el Partido Obrero, pero no pertenece a él, por cuyo motivo los socialistas mallorquines no pueden de ninguna manera

³⁶⁵ «Programa del Partido Socialista Obrero», *El Obrero Blear*, núm. 47, 26 d'octubre de 1901, p. 1.

apoyarle.»³⁶⁶

Només hi hagué un acte electoral dels socialistes. Aquest tengué lloc el 9 de novembre, un dia abans de les eleccions al Centre Obrer de Palma. Hi intervingueren Francesc Roca, Sebastià Crespí, Joan Solivellas, Jaume Marí i Bartomeu Bestard.

En les eleccions del 10 de novembre Francesc Roca aconseguí entrar a l'Ajuntament com a regidor amb 331 vots en el segon districte. En aquest, el candidat socialista quedà en tercera posició, darrere el republicà Sebastià Trián i el liberal Josep Piña. Francesc Roca obtingué 32 vots més que el candidat conservador, Gabriel Ros, i així es convertí en el primer regidor socialista a Palma. Com es pot veure a la següent taula, Francesc Roca aconseguí l'acta de regidor pels vots obtinguts a la secció electoral de La Soledat on tot i quedar tercer, superà al candidat conservador per 26 vots, que li donaren el marge suficient per superar-lo. Ara bé, La Soledat era una barriada eminentment obrera i el candidat republicà obtingué 106 vots, per 64 de Francesc Roca.

	2ⁿ Districte electoral (elegia 3 regidors)						
	Monti-Sion	StaFe	Consolació	St. Franc.	Coll d'en R.	La Soledat	Total
Sebastià Trián, republicà	39	62	76	51	117	106	451
Josep Piña Miró, liberal	39	38	78	30	87	87	359
Francesc Roca, socialista	31	60	43	41	92	64	331
Gabriel Ros, conservador	40	66	38	29	88	38	299

En negreta els regidors que foren elegits.

La Unión Republicana, 11 de novembre de 1901, p. 1.

Els resultats del 7^è districte foren decebedors pels socialistes. La barriada de Santa Catalina també tenia un nombre important d'electors de classe obrera, però els socialistes quedaren en l'última posició. No sorprèn els resultats de La Bonanova, que incloïa Gènova, perquè era un zona residencial conformada més aviat per electors de la classe mitjana i benestant, però sí que els mals resultats de Sant Magí i la Plaça del Progrés són eloqüents de les dificultats dels socialistes per connectar amb els seus potencials electors.

	7^è Districte electoral (elegia 4 regidors)						
	St. Magí	Pl. Progrés	Pl. Naveg.	Molins	Bonanova	Total	
Francesc Martorell, conservador	133	77	79	46	123	458	
Antoni Rosselló, liberal	131	60	80	51	116	438	
Pere Canet, independent	152	70	71	39	106	438	
Francesc Quijada, republicà	85	71	60	19	47	282	
Antoni Company, independent	23	28	72	46	6	175	
Sebastià Crespí, socialista	3	22	13	15	1	54	
Joan Solivellas, socialista	3	20	9	13		45	

En negreta els regidors que foren elegits.

La Unión Republicana, 11 de novembre de 1901, p. 1.

El Obrero Balear amb l'article «socialistas y republicanos» pretén fixar la posició dels socialistes respecte a les últimes eleccions. El republicanisme acusava al socialistes de fer el joc a la monarquia perquè amb la divisió del vot s'afavoria als partits dinàstics. Així, el PSOE explica perquè no fa causa comú amb el republicanisme.

³⁶⁶ «De todas partes», *El Obrero Balear*, núm. 48, 2 de novembre de 1901, p.4.

En primer lloc perquè el mateix republicanisme es troba molt dividit:

«Dado el marasmo existente en el campo republicano español, de haberse confundido los socialistas con los defensores de tal sistema habrían sufrido las mismas consecuencias. La desorganización hubiese sido inevitable.»³⁶⁷

Segon, perquè desconfien dels republicans amb uns plantejaments que no fan cap bé a la mateixa idea de la República:

«No somos enemigos de la forma de gobierno republicana; antes al contrario la conceptuamos preferible, según queda dicho, a la monárquica. En cambio, hemos de censurar a menudo a los elementos republicanos por conceptuarlos funestos para la misma causa de la República.»³⁶⁸

En relació a la responsabilitat del PSOE en les últimes eleccions, els socialistes incideixen en què la República no serà possible mentre els diferents corrents republicans no arribin a un acord, tant en el lideratge com també en el mateix programa polític.³⁶⁹ Finalment es reconeix que republicans i socialistes tenen objectius comuns però que el problema social no és una prioritat entre els primers, mentre que pels segons sí que ho és.³⁷⁰

L'acta de regidor de Francesc Roca fou un gran èxit pels socialistes. Era el seu primer regidor en la història de l'agrupació però si ho comparem amb els resultats a altres municipis d'Espanya, encara és més significatiu. Bilbao era el gran referent, els seus 6 candidats resultaren elegits. En canvi, a Madrid no s'aconseguí cap regidor, tot i que es presentava Pablo Iglesias. *El Socialista* argumentava que la falsificació de les votacions havia privat al líder del partit d'aconseguir entrar a l'Ajuntament de Madrid. Palma se situava entre els pocs municipis on hi havia un regidor socialista. En les de 1901, localitats com Sitges, Oviedo, Ortuella, Hervás i Palma estrenaven regidor socialista. Altres localitats com Béjar, Villanubia també havien aconseguit actes de regidors. En el cas de Palma, *El Socialista* publicava que el veterà dirigent Francesc Roca havia estat elegit regidor i afegia que havia estat un cèlebre membre de la Internacional.³⁷¹

Francesc Roca, el primer regidor socialista a Palma

Francesc Roca es trobà amb un ajuntament on el grup municipal més nombrós era el republicà que tenia

³⁶⁷ «Socialistas y republicanos», *El Obrero Balear*, núm. 72, 19 d'abril de 1902, p. 1.

³⁶⁸ *Íbidem*.

³⁶⁹ «Quiere culparse a los socialistas del fracaso sufrido por los partidarios de la República, sin reconocer que el triunfo de la misma es imposible mientras por rara casualidad se hallen dos correligionarios de acuerdo, lo mismo en cuestión de jefatura, que en el de programa, que en el de procedimientos.», *Íbidem*.

³⁷⁰ «Nos une con ellos el principio de común defensa de la libertad. Nos separa la finalidad de la aspiración. Cónstanos que la República no ha de solucionar el problema social ni ha de proclamar por tanto la igualdad económica, pero por lo mismo nos liga algo de general interés con los republicanos, nos interesa su triunfo, que quisiéramos fuera inmediato.», *Íbidem*.

³⁷¹ En relació a aquesta notícia, *El Socialista* anomena per error al nou regidor socialista de Palma amb el nom de José. Per veure els resultats dels candidats socialistes a les eleccions municipals de 1901 vegeu «La Jornada del Domingo», *El Socialista*, 15 de novembre de 1901, p. 1.

14 regidors, després hi havia 9 regidors del Partit Liberal, 5 del Partit Conservador, 4 denominats gamacistes, 3 independents, 1 socialista i 1 denominat romerista.

Francesc Roca com a regidor en els anys 1902 i 1903 formà part de les comissions municipals de bombers i de reemplaçaments. El primer punt que havia d'acordar el nou ple municipal era el dia i l'hora de la celebració dels plens. Tradicionalment havien tengut lloc en diferents dies de la setmana però sempre a les dotze del migdia. Francesc Roca sol·licità que se celebrassin a les set de la tarda «porque de lo contrario, él como obrero no podría asistir». També hi havia altres tres regidors que es trobaven en la situació de Roca. Però Rosselló i Caçador s'oposà a la proposta de Roca perquè fins aleshores se celebraven a les dotze del migdia. Sorprenentment per a Francesc Roca, la votació fou favorable a la seva proposta per 18 vots contra 17.³⁷²

En canvi, Francesc Roca no tingué sort en la durada del seu nomenament com a regidor. En principi cada dos anys es renovava la meitat del consistori i així un regidor era elegit per quatre anys. Però en el moment de fer la renovació parcial de novembre de 1901 al districtes 2ⁿ, 6e i 7e s'elegí un regidor més del que marcava la llei perquè un regidor a qui encara li corresponien dos anys en el càrrec havia presentat la dimissió. En el cas del 2n districte, el regidor dimitit havia estat Mateu Garau Cañellas. Fet un sorteig entre tots els regidors elegits pel districte 2n, Francesc Roca fou designat regidor continuador de Mateu Garau i per tant el seu mandat acabava el 1903.³⁷³

El bienni de Francesc Roca com a regidor de l'Ajuntament de Palma vengué marcat pel protagonisme que els regidors republicans assumiren al consistori. Personalitats com Lluís Martí, Francesc Garcia Orell o Francesc Villalonga encapçalaren l'oposició als diferents batles dels partits dinàstics que s'anaren succeint. La majoria dels regidors republicans eren coneguts advocats, periodistes o empresaris que tenien una trajectòria pública reconeguda i formaven part d'un republicanisme molt actiu i present en la política de Palma. En canvi, Francesc Roca, sabater de professió, s'estrenava en la funció de regidor i tingué un paper més discret que els seus companys republicans. Normalment les iniciatives polítiques partien de propostes del grup municipal republicà i Francesc Roca sovint se sumà a les propostes que els republicans presentaven i però, també generalment els republicans donaven suport a les mocions de Francesc Roca. Bàsicament, la tasca de Francesc Roca se centrà en la millora de les condicions de vida i treball de la classe obrera, especialment els empleats municipals o els obrers que treballaven en obres que depenien del consistori; en la defensa de la separació entre l'església i l'estat; i en l'establiment d'un criteri homogeni per part de l'Ajuntament en la concessió de pensions de viudetat o beneficis a treballadors municipals perquè se tendia a concedir aquests beneficis als treballadors o familiars dels empleats d'alt nivell però es denegava en els casos de simples oficinistes o treballadors municipals de baixa qualificació.

Per exemple, Francesc Roca utilitzà el seu càrrec per denunciar il·legalitats que ell observava a la ciutat. Així, ell, que vivia al carrer del Bisbe, denuncià l'ocupació de la via pública per una obra sense permís municipal.

El 4 de febrer de 1901, es llegí la circular del governador civil que prohibia l'ús de qualsevol llengua que no fos el castellà en els plens municipals. Francesc Villalonga, intervingué en català i manifestà el seu

³⁷² AMP, Actes municipals, 1 de gener de 1901, p. 7.

³⁷³ AMP, Actes municipals, 7 de gener de 1901, p. 18.

desacord amb la decisió del governador civil. També Antoni Villalonga i Lluís Martí també mostraren el seu desacord i, tot i que el batle els comminà a fer les seves intervencions en castellà, manifestaren que seguirien utilitzant la llengua catalana perquè no hi havia cap llei que així ho prohibís. Francesc Roca no intervingué en aquest debat aquell dia.³⁷⁴

De totes maneres, per la crònica que es publicà de la sessió municipal a *El Obrero Balear* es pot conèixer l'opinió que els socialistes tenien sobre la qüestió. De fet, primerament criticaven l'autoritarisme del governador civil i després descrivien la reacció dels republicans sobre aquesta qüestió:

*«Enterose el Ayuntamiento de un oficio del señor Gobernador Civil dirigido al Sr. Alcalde para que en lo sucesivo no permitiese que ningún concejal hablase en mallorquín en las sesiones. D. Antonio Villalonga preguntó si estábamos en Mallorca o en Rusia ya que viene aquí un intruso a imponer una lengua que no es la de Palma. El señor Pou desea saber si los concejales de Palma están sometidos a distinta ley de vasallaje que los de Pollensa, tercian en este asunto los Sres. Villalonga (D.F.) y Martí reservándose la palabra para tratar este asunto en la sesión próxima.»*³⁷⁵

Els socialistes deixen clara la seva posició sobre la qüestió i es mostren en desacord amb l'exigència del governador civil i defensen que cada regidor s'expressi amb la llengua que estimi oportú:

*«Nosotros que somos enemigos de todo privilegio y amantes de la libertad, consideramos injusto y arbitrario exigir que los concejales discutan los asuntos precisamente en castellano, pues deben en nuestro concepto hablar como mejor les plazca y de la manera que mejor se entiendan y se den a entender a los oyentes, porque puede muy bien que haya algún concejal que le venga muy cuesta arriba el expresarse en otra lengua que no sea la suya natal y por consiguiente no debe quedar de ninguna manera reducido a representar el papel de comparsa porque el pueblo cuando lo eligió no le preguntó si sabía o no hablar en castellano, por consiguiente entendemos nosotros que cada cual ha de estar en completa libertad de hablar y discutir y más que sabemos que en otras poblaciones lo hacen cada uno a su gusto.»*³⁷⁶

Però en la següent sessió, quan el ple de l'ajuntament celebrava l'aprovació definitiva de l'esbucament de les murades i cada grup municipal expressava la seva satisfacció per la desaparició de les murades, Francesc Roca també ho feu, expressant-se en català:

*«El Sr. Roca, también en mallorquín, dijo que faltaría a su deber en nombre de la clase obrera si dejase de felicitar al Ayuntamiento por haber conseguido el derribo de las murallas, añadiendo que abrigaba la fundada esperanza que de este beneficio, no solo se vería partícipe el capital sino también la clase trabajadora que vería mejoradas sus condiciones higiénicas y económicas»*³⁷⁷

³⁷⁴ AMP, actes municipals, 4 de febrer de 1902, p. 57-58. Els regidors republicans es mostren més fermes en la defensa de l'ús del català en les sessions municipals, especialment davant els arguments del regidor Llopis, castellanoparlant, que al·ludí a les lleis d'Alfons X de Castellà per prohibir l'ús de la llengua catalana als actes oficials.

³⁷⁵ Íbidem.

³⁷⁶ Íbidem.

³⁷⁷ AMP, actes municipals, 12 de febrer de 1902, p. 70. L'esbucament de les murades fou aprovat per una unanimitat i aclamació per tots els regidors de l'Ajuntament de Palma.

Però, en canvi, sí que Francesc Roca protestà per la proposta de la comissió de les festes per a la celebració de l'esbucament de les murades. Considerava el regidor socialista que davant la situació de misèria de gran part dels habitants de Palma no tenia sentit destinar uns diners públics en un acte festiu. Però en el cas de que es decidís fer una celebració, que aquesta «*debe inspirarse en la mayor economía*».³⁷⁸

Francesc Roca també mostrà el seu desacord amb la política municipal de concedir pensions a viudes de funcionaris municipals segons la categoria dels mateixos. Ell proposà que es concedís a totes les viudes de funcionaris o, per contra, no es concedís cap d'aquestes pensions a cap viuda de funcionari.³⁷⁹

En el ple municipal del 8 d'abril es presentà el plec de condicions per la subhasta dels treballs d'esbucament de les murades. Francesc Roca proposà que unes de les condicions fos que el guanyador de la concessió acceptàs que els treballadors tinguessin la jornada laboral de vuit hores. Afegí que les hores de treball superiors a les vuit hores «se retribuyeran con un aumento de la octava parte por hora que se prolongue este», talment com feia el Ministeri d'Hisenda o l'Ajuntament de Guadalajara.»³⁸⁰ Malgrat alguns regidors manifestaren el seu desacord amb la proposta de Francesc Roca, la seva esmena fou aprovada.

El gener de 1902 l'ajuntament aprovà amb motiu de la majoria d'edat d'Alfons XIII i la fi de la regència costejar un Tedeum «para solemnizar la festividad de S.M. el Rey y una salve en honor a nuestra Señora de la Paz» amb el vot en contra del regidor socialista Francesc Roca i els altres regidors republicans. També Francesc Roca demanà que es posàs en marxa la Junta Local de Reformes Socials que estava constituïda però que estava inactiva.³⁸¹

Ternir un regidor socialista a l'Ajuntament de Palma fou una gran fita per l'agrupació i suscità unes excepcionals expectatives entre una part dels obrers, una bona quantitat dels quals acudien a les sessions del ple municipal, la qual cosa incomodava a altres grups municipal perquè consideraven que el comportament de part del públic no era correcte. Així, les relacions dels socialistes amb el Partit Liberal es deterioraren, especialment després de les paraules pronunciades per Alexandre Rosselló al Congrés dels Diputats que denuncià la pressió que rebien els regidors per part del públic de la classe obrera que acudia a les sessions fins al punt de què s'intentà agredir a un regidor. El regidor en qüestió era Jaume Font i Monteros i la disputa fou per la qüestió de la jornada laboral dels obrers que havien de treballar en l'enderroc de les murades. Francesc Roca protestà en el ple municipal per les paraules dites per Alexandre Rosselló al Congrés de Diputats on afirmà que «*Ni se respetan la libertad del Ayuntamiento haciéndole deliberar bajo presión y los insultos de las turbas que asisten a las sesiones, ni la independencia de los señores concejales, hasta el punto de que no hace muchos días fue agredido el primer teniente de alcalde porque no había querido votar la jornada de las ocho horas, ni hay prestigio, ni principio de autoridad, ni derecho que sea respetado.*»³⁸²

³⁷⁸ AMP, actes municipals, 18 de març de 1902, p. 137 i *El Obrero Balear*, núm. 68, 22 de març de 1902, p. 3 i 4.

³⁷⁹ AMP, actes municipals, 3 d'abril de 1902, p. 153.

³⁸⁰ AMP, Actes municipals, 8 d'abril de 1902, p. 166 i 11 de setembre de 1902, p.389. Els republicans mostraven el seu suport a Francesc Roca però també afegien que la llei no permetia als ajuntaments a imposar la jornada de treball als seus contractista, i que en canvi sí que ho podia fer amb els que treballaven directament per al consistori.

³⁸¹ «Sesión municipal», *El Obrero Balear*, núm. 59, 18 de gener de 1902, p. 2 i AMP, actes municipals, 14 de gener de 1902.

³⁸² La minoria republicana municipal donà suport a la protesta del regidor socialista. AMP, actes municipals, 8 de maig

L'Agrupació Socialista de Palma publicà un manifest de protesta per les paraules del diputat Alexandre Rosselló. Argumentaven que des de l'arribada d'un regidor socialista a l'Ajuntament, els obrers assistien a les sessions. Afirmaven que aquests:

«... guardan el orden debido, limitándose a simples espectadores, si bien alguna vez no han podido resistir la tentación de mostrar su agrado al ver que en el consistorio algunos concejales y especialmente al que directamente lleva su representación, defienden con interés las cuestiones que afectan principalmente a la numerosa clase proletaria [...] El hecho que motivó lo que el Sr. Rosselló ha calificado de agresión fue que se estaba discutiendo las condiciones que habían de regir para la subasta del derribo de las murallas, y el concejal obrero pidió que se incluyera una cláusula en la que constase que el contratista se obligaba a considerar la jornada legal la de ocho horas. Parecióle mal por lo visto al Sr. Monteros la reducción de horas y empezó insultando a los trabajadores palmesanos con palabras despectivas viniendo a decir que los obreros mallorquines eran unos holgazanes y que no se ganaban el mísero jornal con que son retribuidos. Heridos en su dignidad los numerosos obreros que le escuchaban empezaron a gritar hasta que el Sr. Lladó, que presidía, impuso silencio al auditorio el cual obedeció inmediatamente lo cual demuestra que el principio de autoridad que el Sr. Rosselló afirma que no existe en Palma, se respetó por los que verdaderamente fueron provocados.»³⁸³

Però a l'agost Francesc Roca denuncià al ple municipal que el contratista no complia l'acord municipal de la jornada de les vuit hores. El batle Rosselló i Caçador li contestà que la qüestió no era fàcil perquè no hi havia cap llei que obligàs al contractista a acceptar la jornada de les vuit hores. A més, el contratista no pagava un salari per jornal diari treballat sinó per hores diàries treballades i que el contratista havia afirmat que els obrers treballaven les hores que lliurement ells decidien.³⁸⁴

Les relacions de l'ajuntament amb l'església i més concretament la participació del consistori en les celebracions religioses foren rebutjades per Francesc Roca, com el *Te Deum* pel rei o en la participació de regidors en la processó del corpus.³⁸⁵

També denuncià els abusos que se cometien al mercat de la Plaça Major tant per part de venedors que ocupaven més espai del que els corresponia com per part del concessionari del mercat per cobrar l'ús dels llocs assignat per una dimensió superior a la real.³⁸⁶ També proposà l'obertura d'un nou portal en la part denominada Cementiri General de Palma, però fou rebutjada per la comissió de foment i els regidors republicans Jeroni Pou i Antoni Villalonga donaren suport a la proposta de Francesc Roca.³⁸⁷

Francesc Roca proposà que se subministràs abrics impermeables pels membres de la guàrdia nocturna municipal, però la comissió d'Hisenda ho rebutjà per la manca de pressupost. Els socialistes criticaren

---

de 1902, p. 199.

³⁸³ «Al congreso», *El Obrero Balear*, núm. 75, 10 de maig de 1902, p. 3 i 4. La carta era signada pel president de l'Agrupació Socialista, Miquel Porcel i fou enviada al Congrés dels Diputats.

³⁸⁴ AMP, actes municipals, 21 d'agost de 1902, p. 363.

³⁸⁵ AMP, actes municipals, 5 de juny de 1902, p. 244.

³⁸⁶ AMP, actes municipals, 26 de juny de 1902, p. 270.

³⁸⁷ AMP, actes municipals, 10 juliol de 1902, p. 287.

aquesta resolució perquè a la mateixa sessió en què es desestimava la proposta del regidor Roca, el ple municipal aprovà fer-se càrrec de les despeses de l'estendard de l'Orfeó Mallorquí i un posterior berenar de la festa.³⁸⁸

El gener de 1903 el batle de Palma Antoni Rosselló i Gómez del Partit Liberal presentà la dimissió en produir-se la caiguda del govern de Sagasta i fou substituït per Silvela del Partit Conservador. Com era costum, el batle del partit sortint del govern presentava la dimissió i era substituït per un del partit que entrava al govern. Però la minoria republicana presentà una moció per a què fos el mateix ple municipal que dirimís la idoneïtat de la dimissió del batle. Per la seva banda, els regidors conservadors de la mà de Rosselló i Caçador en presentaren una altra que al·ludia a una reial ordre del 29 de juliol de 1890 relatiu a la designació del batle de capital de província per part del govern en nom del rei. Francesc Roca s'alinià amb les tesis dels republicans, però finalment el regidor conservador Antoni Planas i Franc fou designat batle.

En relació a l'impost de consum Francesc Roca es mostrà partidari de la seva supressió perquè suposava una penalització sobre les classes treballadores.³⁸⁹ També presentà una moció de construir escusats públics en el passeig del Born, La Rambla i en el mercat de la plaça Major.³⁹⁰ Feu denúncies sobre abocadors de fems a la carretera d'Inca i instà als inspectors municipals a complir amb la normativa.

Eleccions municipals de 1903

Per primera vegada es debat una proposta dins l'Agrupació Socialista de Palma per arribar a una entesa amb els republicans «para luchar solamente en los comicios con objeto de anonadar a la reacción que amenaza surgir de un modo descarado». Joan Solivellas es mostra partidari.³⁹¹

El comitè nacional del PSOE envià una circular a les agrupacions en relació a les properes eleccions municipals per a què es sometès a votació entre els afiliats de cada agrupació. El contingut de la circular plantejava que en els municipis on no hi hagués representació socialista a l'ajuntament els afiliats estaven autoritzats a votar les candidatures republicanes. En els municipis on ja hi hagués regidors socialistes es podran pactar candidatures amb els republicans. En la resta de poblacions, hi podrà a haver candidatures conjuntes entre republicans i socialistes sempre i quan l'agrupació socialista pogués designar el seu propi candidat.³⁹² L'Agrupació socialista de Palma en assemblea general aprovà «*por mayoría de votos la proposición de la Agrupación Socialista Madrileña, o sea, coaligarse nuestro partido con los partidos republicanos unidos en las próximas elecciones municipales.*»³⁹³ Però la majoria d'agrupacions del PSOE rebutjaren l'entesa amb els republicans i així l'Agrupació Socialista de Palma decidí presentar com a

---

³⁸⁸ AMP, actes municipals 20 i 27 de novembre de 1902 i *El Obrero Balear*, núm. 103, 22 de novembre de 1902, p. 3. i *El Obrero Balear*, núm. 104, 29 de novembre de 1902, p. 3. Però uns mesos més tard, aquesta proposta comptà amb el vist-i-plau de la comissió d'Hisenda i fou acceptada la compra d'abric impermeables en el ple municipal, AMP, actes municipals, 17 de febrer de 1903, p. 80.

³⁸⁹ AMP, actes municipals, 1 de gener de 1903.

³⁹⁰ La proposta fou presentada pels regidors Benet Pomar i Francesc Roca, també demanà que hi hagués una separació entre els d'homes i el de dones, AMP, actes municipals, 4 juny 1903, p. 208-209.

³⁹¹ La proposta era de Joan Sampol, un afiliat a l'Agrupació Socialista, *El Obrero Balear*, núm. 140, 15 d'agost de 1903, p. 2.

³⁹² «Una circular», *El Obrero Balear*, núm. 141, 22 d'agost de 1903, p. 4.

³⁹³ «En favor de la coalición», *El Obrero Balear*, núm. 142, 29 d'agost de 1903, p. 2.

candidats a Francesc Roca, pel segon districte, i Sebastià Crespí pel tercer.³⁹⁴

CANDIDATURA SOCIALISTA
para concejales

SEGUNDO DISTRITO
Francisco Roca Hernández
TERCER DISTRITO
Sebatian Crespí Boscana

El Obrero Balear, núm. 149, 17 d'octubre de 1903, p. 1.

Els mítings foren el diumenge 1 de novembre a Els Hostalets d'en Canyelles en el teatret de ca l'amo en Mateu i a Es Vivero a can Joan d'Es Vivero. També un altre al Coll d'en Rabassa. Finalment també n'hi hauria un al Centre Obrer, el dijous, tres dies abans de la jornada electoral.³⁹⁵

Resultats electorals als districtes on es presentaven candidats socialistes

	2ⁿ Districte electoral (elegia 3 regidors)							Total
	Monti- Sion	StaFe	Consola ció	St. Franc.	Coll d'en R.	El Molinar	La Soledat	
Josep Fuset i Tubià, republicà	53	67	85	72	61	110	129	577
Bernat Obrador Mut, republicà	48	57	80	70	59	101	129	544
Antoni Juan Miralles, republicà	40	52	83	64	55	99	112	505
Guillem Más Tauler, liberal	57	65	77	35	75	104	27	440
Bartomeu Bauzà Esbarranch, cons.	66	90	55	48	77	80	20	436
Francesc Roca Hernández, sociaista	17	66	13	20	3	33	38	190

En negreta els candidats elegits

Font: *La Unión Republicana*, 9 de novembre de 1903, p. 1.

Els resultats foren decebedors. En el 2ⁿ districte Francesc Roca quedà últim i molt alluny de l'últim candidat escollit. Només obtingué uns resultats acceptables a la secció electoral de Santa Fe; i en canvi, a les barriades obreres d'El Molinar i de La Soledat els resultats foren dolents quedant molt per sota dels candidats republicans. Però on els resultats foren pèssims fou a les seccions electorals de Monti-Sion, La Consolació i a la secció d'El Coll d'en Rebassa on una gran part dels electors es dedicaven als treballs agrícoles i el candidats socialista només aconseguí 3 vots.³⁹⁶

³⁹⁴ «Información local», *El Obrero Balear*, núm. 147, 3 d'octubre de 1903, p. 3. i *El Socialista*, 2 d'octubre de 1903, p. 1. 26 agrupacions votaren a favor de l'entesa amb els republicans, entre les qual hi havia les de Palma i Manacor i Madrid i Barcelona. En canvi, 50 agrupacions votaren en contra entre les quals hi havia la de Bilbao, Ferrol, Sevilla i Alacant. Dues agrupacions més s'abstengueren.

³⁹⁵ «El próximo domingo», *El Obrero Balear*, núm. 151, 31 d'octubre de 1903, p. 2.

³⁹⁶ Curiosament a El Coll d'en Rebassa el 1903 s'obtingueren tres vots, els mateixos que a les eleccions municipals de 1901. A més, es dona la circumstància que fou al Coll d'en Rebassa un dels pocs llocs on els socialistes celebraren un míting electoral. Dona la impressió que els socialistes pecaven d'un escàs coneixement del panorama electoral de Palma.

3 ^r Districte electoral (elegia 3 regidors)							
	Socors	Mercadal	St. Antoni	Sindicat	Gerreria	Hostalets	Total
Rafael Ramis Pons, republicà	97	40	143	52	123	137	592
Lluís Martí Ximenis, republicà	40	90	140	115	43	134	562
Juame Rosselló Escanelles, republicà	73	76	6	91	119	3	368
Josep Tous Ferrer, liberal	17	34	10	43	14	50	168
Sebastià Crespí Boscana, socialista	13	4	12	6	7	9	51

En negreta els candidats elegits regidors

La Unión Republicana, 9 de novembre de 1903, p. 1 i 2.

En canvi, els resultats de Sebastià Crespí al 3^r districte encara foren molt més dolents. Els socialistes tenien un problema de credibilitat evident. Si s'observa la taula d'aquest districte electoral, Sebastià Crespí obtingué, 51 vots, un número molt escàs de vots, només menys d'una desena part del candidat republicà que obtingué més vots, Rafael Ramis amb 592 vots.

Els decebedors resultats dels candidats socialistes foren analitzats des de les seves pròpies files per la polarització del vot entre els candidats republicans i els monàrquics i que per això mateix el vot progressista es refugià en el republicanisme: «Así pues, ante ese fragor monárquico-republicano el Partido Socialista sostuvo la batalla en desventajosísimas condiciones.» A més també acusaven a la resta de partits de fer ús de maniobres poc clares per augmentar el número de vots:

*«Varias otras circunstancias han concurrido al mismo tiempo para que nuestro Partido no haya logrado sus propósitos: los medios indignos y reprobados siempre por nosotros de que se valen todos los partidos burgueses para cazar votos a los que jamás acudiremos nosotros por tener en otra estima y más alto concepto que todos ellos, la voluntad del cuerpo electoral. Si bien ayudan eficazmente al resultado material, nosotros los rechazamos.»*³⁹⁷

Però la realitat és que els resultats havien estat pèssims, 190 de vots al segon districte i 51 al tercer suposaven un gerro d'aigua freda perquè es perdia el que s'havia aconseguit dos anys abans amb el triomf de Francesc Roca que havia assolit un dels seients de regidor.

En certa manera, la decisió del PSOE de rebutjar l'aliança amb els republicans perjudicà clarament les expectatives de l'Agrupació Socialista de Palma que havia apostat per aquesta coalició electoral i que li hagués permès aconseguir un o dos regidors. Per la seva banda, Mateu Soler aconseguí entrar com a regidor a Manacor, mentre que a Marratxí Rotger, que formava part d'una candidatura obrera, també aconseguí l'acta de regidor, encara que no constava oficialment com a socialista perquè en aquell municipi no s'havia encara constituït l'Agrupació Socialista.

En deixar el càrrec de regidor se celebrà un berenar d'homenatge a Francesc Roca pels seus dos anys de representació de la causa obrera a l'ajuntament. Intervingueren Jaume Vicens, com a impulsor de l'acte, Sebastià Crespí, Llorenç Bisbal, Julià Cardell, Sebastià Colom i també Francesc Roca. «Una vez terminado

³⁹⁷ «El Partido Socialista a los electores conscientes de los distritos 2º y 3º», *El Obrero Balear*, núm. 153, 14 de novembre de 1903, p. 1.

el acto se hizo una colecta a favor de la esposa del compañero Picornell que actualmente se halla preso por cuestiones sociales, recaudando nueve pesetas siete céntimos las que le fueron entregadas después de terminada la reunión.»³⁹⁸ Per la seva banda, a Manacor es dugué a terme la presentació de Mateu Soler com a regidor dins l'Ajuntament de Manacor.³⁹⁹

Elecciones municipales de noviembre de 1905

En aquestes eleccions es presentaren Francesc Roca, pel 2ⁿ districte, i Sebastià Crespí, pel 3^r. Però els resultats també foren decepcionants. Com es podrà veure a les taules següents, els candidats socialistes quedaren els últims a cada un dels districtes amb uns resultats molt dolents. Especialment en el cas de Sebastià Crespí que a la major part de les seccions electorals aconseguí només tres vots i sis a la dels Socors i nou a la del Sindicat, obtenint un total de l'irrisòria xifra de 26, quan el candidat guanyador n'aconseguí 699 i els altres dos oponents 267 i 233. En el cas del 2ⁿ districte, Francesc Roca pogué comprovar la forta influència que tenia el republicanisme, per exemple, a la secció electoral de La Soledat, on el candidat socialista només obtengué 11 vots, mentre Trián n'obtingué 149.

2ⁿ Districte electoral (elegia 2 regidors)

	Monti- Sion	Santa Fe	La Consol.	St. Francesc	El Molinar	La Soledat	Total
Damià Bennàssar, conservador	158	128	128	136	168	114	832
Miquel Trián, republicà	27	33	64	53	78	149	404
Francesc Roca, socialista	10	43	10	13	9	11	96

En negreta els candidats elegits regidors

3^r Districte electoral (elegia 2 regidors)

	Socors	Mercadal	Pta. Antoni	St. Sindicat	Gerreria	Hostalets	Total
Bartomeu Barceló, liberal	101	99	101	136	94	168	699
Guillem Serra, republicà	67	65	29	22	81	3	267
Gabriel Binimelis, republicà	6	9	69	58	10	18	233
Sebastià Crespí, socialista	6	3	2	9	3	3	26

En negreta els candidats elegits regidors

Font: *La Tarde*, 12 de novembre de 1905, p. 1.

En aquestes eleccions, els socialistes també presentaren candidats a Manacor, tres i a Marratxí, dos. En el cas de Manacor un feia en representació de l'agrupació socialista de la localitat, Esteve Gelabert Febrer; i els altres tres candidats representaven la cooperativa La Económica, Lluís Grimalt Lull; i la societat El Auxilio del Trabajo, Miquel Gelabert Cerdà i Martí Gomila Febrer. No fou elegit cap d'ells, encara que els socialistes denunciaren les conxorxes de conservadors, liberals i republicans per evitar que els candidats

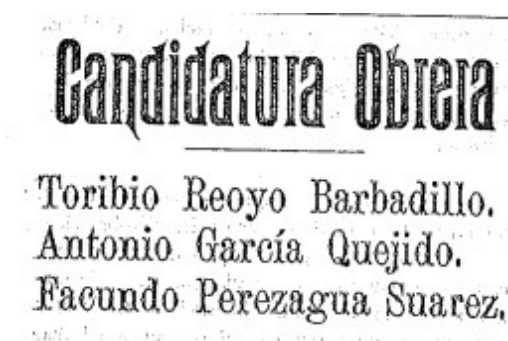
³⁹⁸ Probablement aquest company, Picornell, que es troba a la presó per qüestions socials pogué ser Gabriel Picorell, el pare de Aurora Picornell; vegeu «De todas partes. Palma», *El Obrero Balear*, núm. 161, 9 de gener de 1904, p. 3.

³⁹⁹ «De todas partes. Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 162, 16 de gener de 1904, p. 4.

socialistes resultassen elegits regidors. De fet, a Esteve Febrer li faltaren 18 vots per superar al candidat republicà.⁴⁰⁰

Eleccions a Corts de maig de 1901

L'Agrupació Socialista de Palma acordà presentar a les eleccions generals les candidatures de Toribio Reoyo, Antonio García Quejido y Facundo Perezagua.

El Obrero Balear, núm. 23, 11 de maig de 1901, p. 1.

Amb la dissolució de les corts conservadores, el Partit Liberal inicià els tràmits per a la nova convocatòria electoral. Els socialistes posaven els exemples d'altres països d'Europa on el socialisme ja havia accedit al parlament: «Así, hace tiempo lo han comprendido nuestros compañeros de las demás naciones tales como Alemania, Francia, Italia, Dinamarca, Austria, etc., etc. que van a la cabeza del movimiento obrero.» A més, consideraven que fins aleshores cap partit havia defensat la classe obrera des del parlament: «Atropellados ve sus derechos por todas partes la clase obrera española, sin que nunca jamás haya habido en las Cortes una voz viril y arrogante que se atreviera a defenderla de las injusticias de patronos y gobernantes.»

Argumentant un dels principals trets del socialisme, l'acció política, considerava que havia arribat l'hora de què els representants obrers intervinguessin en els afers públics, i aprofitant l'ocasió per fer una referència al vessant obrerista de cert republicanisme amb el que els socialistes no hi estan d'acord:

«Ya va siendo hora que la clase obrera se disponga a querer intervenir en los asuntos públicos y de general interés, eligiendo a verdaderos representantes suyos y enviando enhoramala a tanto farsante, que pretende llevar al Parlamento la verdadera representación del pueblo trabajador.»⁴⁰¹

El Obrero Balear denuncia que l'empresariat pressiona als seus treballadors per votar a determinada candidatura burgesa: «Cuando nuestros lectores reciban este número, la mayoría de trabajadores de diferentes fábricas y talleres de nuestra culta ciudad es seguro ya habrán recibido la bochornosa imposición

⁴⁰⁰ «Las elecciones en Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 259, 11 de novembre de 1905, p. 1 i *El Obrero Balear*, núm. 259, 11 de novembre de 1905 p. 3.

⁴⁰¹ «Preparémonos», *El Obrero Balear*, núm. 23, 11 de maig de 1901, p. 1.

de sus patronos obligándoles a votar determinada candidatura burguesa.»⁴⁰² I posen l'exemple de Francesc Roca, president de l'Agrupació Socialista de Palma, que rebutjà la pressió de l'empresari del calçat Rubert.⁴⁰³

Resultats eleccions parlamentàries del 19 maig de 1901 (en negreta els candidats elegits diputats)

Candidat	Vots	Filiació política
Guillem Moragues Bibiloni	18943	Liberal
Josep Cotoner, Comte de Sallent	18528	Conservador
Antoni Maura Montaner	17721	Conservador
Alexandre Rosselló Pastors	16673	Liberal
Mateu Garau Cañellas	16190	Liberal
Jeroni Pou Magraner	10275	republicà
Francisco Silvela	413	conservador
Antonio García Quejido	160	socialista
Toribio Reoyo	154	socialista
Conde de San Simón	107	
Facundo Perezagua	102	socialista
Antoni Galmés Riera	90	
Francisco García Orell	53	Republicà
Lluís Martí Ximenis	48	Republicà

Font: Arxiu Consell de Mallorca, signatura III-646/3, Elecciones a Cortes.

Dels resultats a Mallorca destaca el control que els partits turnants tenien a la Part Forana que anul·laven els remarcables resultats dels republicans a Palma.⁴⁰⁴ En canvi, els candidats socialistes obtenien uns

⁴⁰² També posen l'exemple d'un treballador del vapor Madaleine propietat de Joan Oliver "Maneu" republicà que patí un accident de treball i que davant la manca de resposta de l'empresari denuncià el cas davant el governador per no percebre cap auxili durant el temps que durava la lesió. Davant la primera autoritat civil de la província, Joan Oliver digué que desconeixia el cas però que en qualsevol cas se li havia entregat dues pessetes i el treballador respongué: «Sí, contesté, pero fue con la condición de que había de darle mi voto. Al oír mi afirmación se sonrieron el Sr. Gobernador y el secretario.», «Un accidente de trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 24, 18 de maig de 1901, p. 4.

⁴⁰³ «La lucha de mañana», *El Obrero Balear*, núm. 24, 18 de maig de 1901, p. 2-3.

⁴⁰⁴ Tot i que els republicans presentaren una candidatura formada per Jeroni Pou, Lluís Martí i Francesc García Orell, els seus esforços se centraren en la de Jeroni Pou que obtingué a Palma un molts bons resultats i en menor mesura a la

pèssims resultats. A la Part Forana només obtingueren vots a Manacor i Lluçmajor. En el municipi del Llevant els resultats dels candidats socialistes foren més bons que a Palma i Lluçmajor perquè aconseguiren 63 vots, mentre que a Lluçmajor que just s'havia constituït la societat obrera La Recompensa del Trabajo els candidats socialistes obtingueren 15 vots. Les acusacions de tupinada també sovintejaren com a Manacor, on els socialistes denunciaren l'acord entre liberals, conservadors i republicans per repartir-se els vots.⁴⁰⁵

Eleccions a Corts d'abril de 1903

Els socialistes de Palma i Manacor acordaren presentar com a candidat a Toribio Reoyo a les eleccions de 1903. A Manacor es feu un míting de propaganda socialista i electoral. Llorenç Bisbal i Sebastià Crespí hi acudiren des de Palma. L'acte fou presidit per Mateu Soler.⁴⁰⁶ A Palma se celebrà un míting electoral el 19 de març a la plaça de toros. Hi intervingueren Cardell, Jaume Vicens, Jaume Marí, Llorenç Bisbal, Sebastià Crespí, Francesc Roca i fou presidit per Miquel Porcel.⁴⁰⁷

Resultats eleccions parlamentàries del 26 d'abril de 1903

Candidat	Vots	Filiació política
Antoni Maura Montaner	19916	Maurista
Fernando Truyols Despuig	19282	Maurista
Josep Cotoner Comte de Sallent	17350	Conservador
Lluís San Simón, Comte de San Simón	15078	Conservador
Alejandro Rosselló Pastors	14326	Liberal
Guillem Moragues Bibiloni	12472	Liberal
Joan Oliver Castañer	9308	Republicà
Toribio Reoyo Barbadillo	576	Socialista
Jeroni Pou Magraner	424	Republicà
Francesc García Orell	334	Republicà
Lluís Martí Ximenis	154	Republicà
Antoni Villalonga	34	Republicà
Josep Fuset	18	Republicà

Font: Arxiu Consell de Mallorca, signatura III-646/3, Elecciones a Cortes.

Part Forana. Els resultats de les candidatures de Lluís Martí i Francesc García Orell foren gairebé testimonials.

⁴⁰⁵ «Elecciones en Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 26, 1 de juny de 1901, p. 3.

⁴⁰⁶ «Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 123, 18 d'abril de 1903, p. 4

⁴⁰⁷ «Nuestro mitín», *El Obrero Balear*, núm. 124, 25 d'abril de 1903, p. 3.

Els resultats de les eleccions tornà a ser un fracàs perquè el número de vots fou escàs, especialment a Palma, fins al punt que a Manacor amb una població sensiblement inferior a la de Palma, el candidat socialista obtingué més vots que a Palma. És per això que els resultats de la candidatura de Toribio Reoyo a Manacor es poden qualificar d'excel·lents perquè superaren amb escreix els que s'havien obtingut dos anys abans, que havien estat només 63 i el 1903, 309 vots.

És evident que a Palma els socialistes tenien un problema de manca de credibilitat que feia que, per una banda, molts obrers es mantinguessin dins l'abstencionisme i no anassin a votar, i per una altra, una bona part dels que sí hi anaven es decantaven per les candidatures republicanes, circumstància que encara seria més evident a les eleccions municipals del novembre de 1903 i que hem vist anteriorment. De fet els republicans només presentaven un candidat Joan Oliver, que obtingué una resultats remarcables però insuficients, davant la maquinària electoral del Partit Liberal i el Partit Conservador que estava en ple procés d'integració del maurisme que provenia del sector gamacista del Partit Liberal.

En les eleccions generals de 1907, els socialistes presentaren a Isidro Acevedo que obtingué 195 vots. En aquesta convocatòria els republicans no presentaren candidats i foren elegits pel districte electoral de Mallorca quatre diputats del Partit Conservador, Antoni Maura, Josep Socias, Josep Cotoner i Lluís San Simón; i pel Partit Liberal, Alexandre Rosselló.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁸ Arxiu Consell de Mallorca, signatura III-646/3, Elecciones a Cortes.

5. La crisi societària (1906-1909)

Pere Gabriel afirma que hi hagué un declivi societari a partir del 1905: «Entre el 1905 i 1906 a Ciutat disminuí el nombre de les societats obreres i les que restaren, mancades d'afiliats, no aconseguiren en molts casos ni tan sols el mínim funcionament assenyalat pels estatuts».⁴⁰⁹ És a dir, entre 1905 i 1906 s'adverteix un canvi de tendència provocat per la pèrdua evident d'afiliats en les societats obreres i la disminució dels actes o actuacions reivindicatives de les societats obreres. Si fins al 1905 el moviment obrer visqué un període d'auge amb societats obreres amb un nombre important d'afiliats, com per exemple El Desarrollo del Arte que tenia al voltant de 500 afiliats, que havia aconseguit un augment salarial del 15% i la jornada laboral de les nou hores; el 1906 es trobava pràcticament desmantellada, amb un número d'afiliats residual i amb una directiva també amb escassa capacitat de mobilització. La Igualdad dels sabaters també es trobava amb una precària situació i la major part de les altres societats continuava existint amb grans dificultats.

Una de les conseqüències evidents del declivi societari fou les dificultats econòmiques que patí el setmanari *El Obrero Balear* perquè el número de subscriptors havia davallat i no es cobrien les despeses de la seva edició.

«La principal causa de la crisis d'*El Obrero Balear* es debido a que son muchos los que tienen la voluntad de leerlo y pocos los que lo tienen en pago de su suscripción; y esto, como es natural, es una dificultad para la marcha y sostenimiento del mismo, pues el dueño de la imprenta no lo imprime en balde, ni el Delegado de Hacienda se niega a cobrar los trimestres de contribución. Los únicos que nada cobran (como no sea el sin sabor o desdén de los mismos trabajadores), son los que lo escriben y redactan, robando horas al descanso y al recreo y haciendo un esfuerzo intelectual muy superior a sus fuerzas.»⁴¹⁰

El 1906, el moviment obrer es troba en una situació crítica i els mateixos socialistes reconeixen que les societats obreres han patit un considerable número de baixes.⁴¹¹ Els socialistes se sentien frustrats per l'escàs interès en les societats de resistència. A més, la crisi societària afectava a tots els sectors industrials:

«Ahí tenéis a los carpinteros que, después de haber logrado alcanzar la jornada de nueve horas, gracias al esfuerzo de todas las sociedades de la Federación Local, han dejado desierta la suya; ahí están los zapateros, gremio más numeroso de Palma, cuya colectividad debería contar por centenares sus socios, reducida a unos cuantos abnegados; la de un tiempo numerosa sociedad de metalúrgicos, diezmada por las deserciones; los tipógrafos, que de haber sabido mantener su unidad, hoy gozarían de beneficios que por el camino que recorren no alcanzarán nunca; los albañiles, que han vuelto a perder casi todo lo ganado, por no haber sabido conservar la unión; los tejedores y manteros, un día prestos a conseguir mejorar su

⁴⁰⁹ GABRIEL, Pere., *El moviment obrer ...* p.42.

⁴¹⁰ «De mal en peor», *El Obrero Balear*, núm. 303, 15 de setembre de 1906, p. 1.

⁴¹¹ «Sí, hay que decirlo fuerte a causa de la incalificable deserción de los trabajadores, abandonado las filas de las sociedades de resistencia de sus respectivos gremios, la organización proletaria ha decrecido de tal modo en la capital que, a no ser por los continuos esfuerzos de un puñado de convencidos, habría ya desaparecido totalmente.»^{ibidem}.

condición de miseria, gracias al agrupamiento de la mayor parte de ellos, y hoy sumisos como rebaño ovejuno; los curtidores que tantos quebraderos de cabeza consiguieron dar a sus patronos cuando estaban unidos, al presente sufriendo las consecuencias de su desvío por la asociación; los cordeleros, los vidrieros, los talabarteros los aserradores, los hojalateros, los pintores y tantos otros gremios que un día formaban apiñada grupo alrededor de la Federación de Sociedades Obreras, dándole poderosa fuerza; hoy por criminal apatía de los explotados obreros, vense reducidos a un número de socios insignificante; y no faltando entre ellos, sociedad que se ha disuelto del todo.»⁴¹²

En un altre article seguien insistint en la desafecció dels obrers cap a l'afiliació a les societats obreres i posaven les justificacions que obrers els comentaven per deixar de militar en la societat de resistència.⁴¹³ Així, els socialistes enumeraven el seguit de millors aconseguides que anaven més enllà del benefici personal del salari:

«Olvidan estos o no quieren comprender, que las mejoras que la clase obrera en general ha obtenido con la promulgación de leyes de carácter social, tales como la indemnización por accidentes de trabajo, la que regula el trabajo de mujeres y niños (incumplida esta por falta de potente organización obrera), la del descanso semanal (mal comprendida por no pocos trabajadores), la ley del contrato de trabajo (aunque insuficiente a todas luces) y la creación del Instituto de Reformas Sociales con su complemento las Juntas Locales y Provinciales llamas a ser a medida que la potencia societaria obrera crezca, factores importantes que empujen a la burguesía a otorgar, de grado o a la fuerza, nuevas concesiones beneficiosas para nuestra clase».

També aportava altres millors que afectaven més directament als tallers on treballaven els obrers: «Sin contar un mayor respeto que el trabajador ha conseguido de los patronos y una disminución de horas de trabajo en su jornada; olvidan, repetimos que todo se debe a la organización sindical y política de los trabajadores.»⁴¹⁴

També argumentaven que l'emigració de membres de la classe obrera cap a Sud-amèrica també afectava a les societats obreres perquè molts dels obrers conscienciats prenen la decisió d'abandonar Mallorca a la recerca d'un futur millor. Una de les causes de la falta d'afiliacions seria la crisi econòmica. En el cas del sector de la sabata l'atur entre els seus treballadors era elevat:

«A consecuencia de la aguda crisis que desde hace bastante tiempo viene sufriendo la industria del calzado de esta capital estaban holgando un buen número de obreros zapateros y otro buen número tenían el trabajo limitado a tres o cuatro pares cada semana. Ahora ha venido a empeorar la situación el cierre del taller más importante de Palma, el del fabricante Sr. Rubert, que actualmente tenía unos ciento treinta

---

⁴¹² Íbidem.

⁴¹³ «Alegan unos, como causa, el que en tanto o cuanto tiempo que estuvieron asociados pagando la cuota reglamentaria no vieron mejorar su estado, sin percatarse de que al hacer hincapié en ello ponen al descubierto su carencia de altruismo, pues confiesan sin querer que si fueron a la asociación fue con la mira egoísta de que su pequeño sacrificio se tradujera inmediatamente en grandes beneficios personales.», «De mal en peor», *El Obrero Balear*, núm. 303, 15 de setembre de 1906, p. 1 i 2.

⁴¹⁴ «Excusas de mal pagador», *El Obrero Balear*, núm. 305, 29 de setembre de 1906, p. 1 i 2.

*operarios y el sábado último fueron todos despedidos.»*⁴¹⁵

Evidentment tota la producció d'aquesta fàbrica anava destinada a l'exportació, concretament a la de Cuba on la difícil situació política havia enfonsat el mercat: «El motivo que ha inducido al Sr. Rubert a cerrar su fábrica ha sido según se dice la insurrección que hay en pie en la isla de Cuba para cuyo mercado exportaba el calzado.»⁴¹⁶

Però el sector del calçat passava per una dura crisi, que afectà evidentment a la societat obrera. No era moment de reivindicacions i el treball als tallers o domiciliari fluctuava amb períodes de major demanda amb altres mesos d'inactivitat. Llorenç Bisbal que progressivament s'anava consolidant com un dels líders socialistes de Palma publicà un seguit d'articles sobre la crisi de la indústria del calçat a Mallorca. Incidia en què el calçat de Mallorca només era capaç de fer-se un lloc en els mercats internacionals a partir del manteniment d'uns salaris baixos. Bisbal apostava per la modernització del sector amb la mecanització del procés productiu i la desaparició del treball domiciliari.⁴¹⁷

Des del 1905-1906 la crisi s'havia aguditzat. El conflicte intern de Cuba⁴¹⁸ d'agost de 1906 provocà la fi de les comandes de calçat per a la illa caribenya i suposà el tancament de nombrosos tallers i fàbriques de calçat de Mallorca i l'augment de l'atur en el sector.

Bisbal inicià l'anàlisi fent una comparativa entre la situació de 1907 i la que hi havia el 1895:

«Antes de perder España las colonias de Cuba, Puerto Rico y Filipinas, a cuyos mercados se exportaba el calzado balear, sin más competencia que la que se hacían los mismos industriales mallorquines y menorquines; por poco expertos que fuesen estos aun sin disponer de grandes capitales, con solo tener un poco de crédito bastaba para que en pocos años acumularan una fortuna regular.»

Així, es produí l'ascens econòmic i en alguns casos social d'antics obrers que s'aventuraren a obrir un taller de calçat i que s'acabà convertint en grans tallers o fàbriques: «Así hemos visto a los Pizà, a los Rubert, a los Garau, a Ripoll (Andrés), a los Reynés, etc. que de simples trabajadores zapateros han pasado a ser grandes capitalistas, algunos retirados ya del negocio desde el desastre colonial.»

El darrer quart del segle XIX fou el període de l'esplendor econòmic del calçat: «en la cual los obreros zapateros y las guarnecedoras de cortes ganaban más dinero en cuatro días de trabajo normal que en la actualidad en seis con un desarrollo veloz y excesivo de sus energías físicas.»

El principal problema que tenia el sector era la manca de regularitat de les comandes de calçat i que sovintejaven els mesos d'escassa producció, la qual cosa havia provocat l'emigració dels sabaters a Sudamèrica, Àlger i Marsella.

Llorenç Bisbal situa l'origen de la decadència en la revolta insurreccional de Cuba. «Empezaron a

⁴¹⁵ «La crisis actual de los sindicatos obreros», *El Obrero Balear*, núm. 306, 6 d'octubre de 1906, p. 1.

⁴¹⁶ «Zapateros sin trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 304, 22 de setembre de 1906, p. 4.

⁴¹⁷ «La Industria del calzado en Mallorca», *El Obrero Balear*, 2, 9, 16 de febrer, 2, 9 de març de 1907, p. 2 i 3.

⁴¹⁸ L'agost de 1906 es va produir una revolta a causa d'una disputa per a les eleccions presidencials. És el que s'anomenà «La Guerrita de agosto».

iniciarse los primeros síntomas de un porvenir negro para dicha industria y sus colaboradores.» Amb el conflicte armat, les comandes davallaren considerablement i la poca producció que s'hi envià era «de muy mala calidad y los que lo hacían puede decirse que fueron casi únicamente los grandes fabricantes que allí tenían tienda propia, como por ejemplo el Sr. Rubert. La major part de la resta de propietaris de tallers i fàbriques es trobaren amb una situació crítica: «unos fueron víctimas de la bancarrota (los más pequeños fabricantes), otros se retiraron del negocio decidiéndose disfrutar la fortunita que éste les proporcionara, y los restantes viéndose obligados a conquistar plaza en los mercados de Puerto Rico, Filipinas y el interior de la Península española» Això provocà, evidentment, un augment de l'atur i una baixada dels salaris, d'una a dues pessetes per parell elaborat a més d'un número limitat de parells a la setmana.

Però a partir del 1898 el tancament del mercat cubà per part dels Estats Units provocà el col·lapse de la indústria del calçat de Mallorca: «la industria estuvo veintitantas semanas sin funcionar.» L'atur en el sector fou gairebé absolut i provocà que l'Ajuntament obrís una cuina econòmica a la Llotja per donar de menjar a les famílies dels obrers del calçat i el foment d'obres al cementiri per donar ocupació als aturats. Només la sabata de qualitat aconseguí penetrar novament al mercat cubà que quedà sota control dels Estats Units que redirigiren les comandes de calçat per a Cuba cap a la producció nord-americana.

Bisbal considerava el 1907 que si la indústria no escometia una modernització profunda de la seva estructura de producció: «No obstante, empero, creemos que si nuestros fabricantes no introducen reformas en la industria que hagan más intensa y más barata la producción de zapatos, la lucha se hará imposible».

Els mercats d'aquell moment eren la península i Canàries i també França, Bèlgica, Suïssa, Mèxic, Holanda, entre d'altres. Però Bisbal considera que es tracta de mercats inestables que no estan consolidats i afirmava que aquesta circumstància que no es produirà sino es dona pas a una modernització de la producció i l'eliminació dels aranzels, especialment per a la importació de cuir, que penalitza clarament la producció espanyola. Per tant, l'única manera que té el sector per poder competir amb el calçat de cada un dels països és pressionant sobre la mà d'obra, rebaixant els salaris i allargant les jornades a 14-15 hores i fins i tot a 18. El baix cost del calçat de Mallorca serví per entrar en alguns mercats internacionals:

«Y sin embargo de esto, nuestro calzado no se vende ni se ha vendido nunca más caro que su rival, sino al contrario, para cobrar nombre y parroquia, en el principio de la lucha ha tenido que ofrecerse a más barato precio, cosa que pasa con todos los productos nuevos cuando entran en competencia con otros de su misma clase.»

Bisbal considera que el sistema de treball a domicili és la millor eina que té la patronal del calçat per mantenir subjugat a l'obrer i aconseguir uns preus que li permetin competir amb la producció pròpia del país on la sabata mallorquina era introduïda.

Quant a empresaris que concentraven als seus operaris en els tallers, Bisbal afegia que «es verdad que todavía hay algunos talleres en conservación, pero los obreros trabajan en ellos una jornada de día y se llevan trabajo para realizar otra de noche en su casa pues los llamados gallos cantan hasta las once o las doce y vuelven a repetir la canción a las cuatro de la madrugada.»

Bisbal considerava que això només era possible per l'actitud «borreguil y sumisa» y que l'empresariat

conscient de la seva força sobre els seus operaris, no dubtava en pressionar-los encara més amb rebaixes de salari o amb la implantació del treball a escarada que allargava les jornades de treball.

Molts sabaters optaven per l'emigració: «En menos de un año y medio han embarcado para dichos puntos un par de centenares entre Alaró y Palma y solamente en Marsella hay más de ciento cincuenta.» A més, afegia que els que emigraven solia ser la mà d'obra de major qualitat: «suele suceder que los que emigran son los mejores oficiales, por la razón que los más ineptos son generalmente los más sumisos y además no se ven capaces de ganarse la vida en ninguna parte.» A més, com que aquests sabaters emigraven cap a països on la sabata mallorquina hi tenia mercat, es produïa la paradoxa de que els obrers emigrats feien la competència a la sabata elaborada a Mallorca.

Per tant, Bisbal arribava a la conclusió de què el sistema de producció de la sabata de Mallorca era el responsable de la seva pròpia decadència: «Tal es el fatal resultado a que la conduce el inmoral y rutinario sistema del trabajo a destajo y a domicilio para la confección del calzado mallorquín.»

Però l'empresariat del calçat no era del mateix parer que Bisbal i segons la historiadora Joan Maria Escartín aquests culpaven a la política aranzelària del govern de les dificultats que tenia el calçat de Mallorca per consolidar-se en el mercat exterior.⁴¹⁹

De totes maneres, un fabricant menorquí que tenia dues tendes a L'Havana també culpava a la pròpia indústria mallorquina de no haver sabut modernitzar el producte ni la producció:

«la exigüidad y aislamiento de nuestra explotación, al rutinarismo de nuestros productores, que no saben salir del camino trillado que les enseñaron sus abuelos, sin innovar ni adoptar las novedades que se acomodan con los gustos, a la falta de estudios especiales sobre la diversa conformación de los pies [...] a las diferencia de hormaje, que no se amolda a las exigencias del consumo ...»⁴²⁰

Els intents de ressorgiment societari socialista

A partir de 1907, tot i ser conscients de la conjuntura econòmica, la Federació de Societats Obreres de les Illes Balears es proposà la reactivació de les respectives societats obreres que havien desaparegut o havien quedat pràcticament inactives. Començaren per intentar reactivar la societat d'adobadors. Tenia una mà d'obra nombrosa, que se concentrava als barris de Sa Calatrava i a d'altres propers a la mar i que tenia una història prèvia d'èxits en les reivindicacions davant la part empresarial. La Unió d'adobadors havia format part de la Federació Obrera des de pràcticament la seva fundació. Però aquesta societat també patí la manca d'un lideratge que com a mínim hauria aconseguit que es mantingués activa. La persona que estava cridada a ocupar aquest lideratge dins el gremi dels adobadors era Julià Cardell, un jove que havia ingressat dins la societat obrera i el partit socialista i, com s'ha pogut veure en l'etapa anterior, fou un dels participants en les campanyes de propaganda socialista per Palma i la Part Forana. També fou un dels promotors de la creació de la Joventut Socialista de Palma que no es pogué constituir per l'oposició del governador civil. Però el desembre de 1904, Julià Cardell morí a l'edat de 23 anys de tuberculosi i deixà un buit especialment en la

⁴¹⁹ «La visió dels empresaris és ben distinta a la plantejada per Bisbal. Respecte a les remeses despatxades cap al Carib, la patronal veu com un dels principals problemes la lluita que han d'establir amb els nous aranzels imposats.» ESCARTIN, J.M^a *La ciutat amuntegada...* p. 156.

⁴²⁰ Íbidem, p. 156-158.

societat obrera i també dins el socialisme de Palma.

El 1907, la Federació de Societats Obreres convocà els treballadors d'aquest sector a una reunió al local del Frontón, carrer de Monti-Sion. S'imprimí un manifest que fou repartit entre els treballadors:

*«¡Compañeros curtidores! no faltéis a la cita en que seréis llamados, acudid a ella, con el propósito de prestar vuestro decidido apoyo a los compañeros que deseáis asociaros para que unidas vuestras fuerzas a las nuestras marchemos juntos a la conquista de nuestros derechos.»*⁴²¹

Per la seva banda, Llorenç Bisbal publicà un article animant als adobadors a participar en la reconstitució de la societat obrera. En aquest, incidia en què la crisi econòmica havia estat aprofitada per la patronal per arrabassar drets i condicions que havien assolit la part treballadora en anys anteriors i que la societat obrera era l'única eina que podia aconseguir recuperar drets i millores laborals:

*«Otra vez vuestra sociedad os llama a filas para disciplinaros y fortaleceros en la unión; otra vez se os dirige a la voz de ¡a formar! para que os preparéis a reconquistar las mejoras que un tiempo ganasteis con vuestra fuerza y unión y que ahora no disfrutáis por haber abandonado la Sociedad, ese hermoso baluarte desde el cual libra sus batallas contra el capital el proletariado unido; otra vez se os llama a la lucha para la conquista de vuestros derechos, para el sostén de vuestros hijos, para la conservación de vuestras familias.»*⁴²²

Bisbal segueix fent una descripció del règim laboral dins les fàbriques i considera que els adobadors han d'alçar la veu per acabar amb el tracte que reben:

*«¿Es vida la de estar metido todo el día en esa especie de presidios llamados fábricas, envueltos en agua sucia y trabajando como bestias, sin tener el consuelo de ganar lo suficiente para no padecer hambre y miseria? ¿Es libertad la de estar encerrados desde que amanece el día hasta la puesta de sol sometidos al mando de un patrono sin conciencia o de un capataz sin entrañas que siempre vigila y ordena? ¿Dónde está el pan que comen vuestros hijos si sus semblantes indican que no perciben más que media ración? Y ante una situación así, tan desesperada, tan penosa ¿no os sentís animados a luchar a todas horas contra semejante estado de cosas?»*⁴²³

El 10 de juny de 1907 tengué lloc el míting per reconstituir la Unió d'adobadors. Se celebrà al Frontó del carrer de sa Dragona al carrer de Monti-Sion per facilitar l'assistència dels treballadors del gremi perquè la major part d'aquest treballaven al barri de Sa Calatrava. Curiosament només intervingueren directius de la Federació Obrera o de l'Agrupació Socialista de Palma, com Jaume Bauzà, Llorenç Bisbal, Jaume Marí i Francesc Roca. Evidentment, la reunió fou en fracàs perquè hi hagué pocs adobadors que hi assistiren. Era difícil convèncer els adobadors si entre els convocants no hi havia cap obrer del gremi.⁴²⁴

⁴²¹ «A los obreros curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 339, 1 de juny de 1907, p. 4.

⁴²² «¡A las filas obreros curtidores!», *El Obrero Balear*, núm. 340, 8 de juny de 1907 p. 3 i 4.

⁴²³ Íbidem.

⁴²⁴ «En escasa concurrencia se celebró el mitin de referencia, parece que los obreros curtidores están bien y no tienen necesidad de mejorar su precaria situación, porque si así no fuese hubiesen acudido al acto mencionado. La federación no perdonó medio alguno para que todos fuesen convocados por medio del manifiesto que les dirigió.»; «Mitin», *El*

Malgrat el fracàs inicial, la Federació Obrera persistí en l'objectiu de la reactivació de la Unió d'adobadors i segurament a partir dels pocs obrers que assistiren al míting del 10 de juny feren les primeres passes per comptar amb el suport suficient dins el gremi. Així, dos mesos més tard, el mes d'agost fou elegida una nova directiva de la societat Unió d'adobadors que fou presidida per Magí Bosch Morey. La Federació de Societats Obreres reconeixia que aquesta tasca no havia estat fàcil però manifestava la seva satisfacció per haver-ho aconseguit.⁴²⁵

Un altre cas fou els dels tipògrafs ja que es pretenia reanimar la societat obrera, amb propostes d'ajudes. Dins els seus estatuts incloïa la base múltiple, és a dir, una mutualitat, però encara no s'havia engegat. El 1908 per intentar reforçar La Unión Tipográfica Balear i per a que els obrers del gremi hi vegessin alguna avantatge més per afiliar-s'hi impulsà el vessant mutualista de la societat obrera. Així, tot afiliat que estigués malalt cobraria una pesseta de dieta diària i els afiliats que portassin un determinat número d'anys en la societat i a l'edat madura no poguessin seguir treballant també cobrarien una pesseta diària. També es denunciaven les condicions laborals dels tipògrafs, es posa per exemple la impremta que imprimeix *La Almudaina*, la casa Amengual i Muntaner, on els tipògrafs van feina de nit durant set o vuit hores i a la tarda en fan quatre o quatre i mitja, per la qual cosa fan jornades d'11 i 12 hores.⁴²⁶

Així, La Unión Tipográfica Balear imprimí un manifest que repartí entre els obrers del gremi on animava als tipògrafs a tornar-se associar: «Vosotros no desconocéis la asociación y las mejoras ya con ella adquiridas, porque la mayoría de vosotros habéis pertenecido anteriormente a ella.» A més, la societat considera que la unió dels tipògrafs podria evitar el fenomen de l'emigració perquè davant les pèssimes condicions de vida molts opten per abandonar Mallorca «Tenemos que unirnos aunque únicamente fuera para poner un dique a la emigración de nuestros compañeros tipógrafos que se marchan en busca del pan en lejanas tierras porque en ésta se les niega.»⁴²⁷

El projecte mutualista de La Unión Tipográfica Balear fou presentat a la Federació de societats obreres per intentar reanimar el moviment associatiu:

«Sabido es por todos y harto demostrado es ya por la experiencia, que la clase obrera en general solo acude a la unión de sus fuerzas cuando sabe que de momento ha de obtener un beneficio; pasado este periodo, vuelve a su habitual indiferencia y descuidando por consiguiente la acción que, únicamente con ella, han obtenido y pueden obtener mejoras que tanta falta les hacen.

*Para vencer estas dificultades y corregir en lo posible actitud tan suicida, hemos de trabajar con el fin de hacer comprender a nuestros compañeros de explotación, que el remedio está en sus manos y que mediante una acción bien combinada puede el obrero en casos apurados hallar alivio a sus males.»*⁴²⁸

Obrero Balear, núm. 341, 15 de juny de 1907, p. 3.

⁴²⁵ «Desde que la Federación de Sociedades Obreras emprendió la campaña de reorganización de la Sociedad «Unión de Curtidores», los nuevos elementos ingresados en ella no han cesado sus trabajos de propaganda, labor incesante que han realizado, la que empieza a dar buenos resultados.»; «Manifiesto», *El Obrero Balear*, núm. 349, 10 d'agost de 1907, p. 4.

⁴²⁶ «Labor fructífera», *El Obrero Balear*, núm. 347, 6 de juny de 1908, p. 3 i 4.

⁴²⁷ «Un manifiesto», *El Obrero Balear*, núm. 355, 15 d'agost de 1908, p. 6.

⁴²⁸ «La base múltiple en estudio por la Federación local de sociedades obreras de las Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 357, 29 d'agost de 1908, p. 1.

El tipògraf Bartomeu Frau publicà un article a *El Obrero Balear* on plantejava que la Base Múltiple seria un altre mitjà que beneficiàs a la classe obrera i no fiar-ho tot en un conflicte de vaga en el que sovint es fracassa.⁴²⁹

Així en la darrera assemblea es presentà la ponència per a la creació d'una caixa de socors i pensions. S'obrí un termini per a què els interessats que formassin part d'alguna de les societats afiliades a la federació mostrassin la seva disponibilitat a sumar-se al nou projecte.⁴³⁰

Finalment l'assemblea de la Federació de Societats Obreres de Balears aprovà la constitució de la base múltiple «que proporcionará a sus asociados por de pronto un inmediato, aunque modesto beneficio, pero que en lo futuro promete grandes y ventajosos beneficios para los huérfanos de todo amparo.» Així s'aprovà la constitució d'una caixa de socors i retirs.⁴³¹

Però la Base Múltiple no era l'única protecció que pretenia ofertar la Federació de Societats Obreres, dins el seu si t ambé hi havia el Mont de Pietat. Tenia el domicili en la mateix edifici que la Federació Obrera. Era una societat de socors mutus, fundada el 1902. Per ser soci s'havia de pertànyer a una societat obrera o a la d'oficis varis. No es feia càrrec de cap despesa de llum ni del local. El gener de 1907 acordà en la seva assemblea unificà la quota mensual de 1,25 pessetes i un subsidi de 1,50 pessetes diàries durant els quatre primers mesos de malaltia, el cinquè i sisè mes, 1 pesseta i 0,50 pessetes el setè i vuitè mes. També es garantia un subsidi de 40 pessetes a la vídua o parent més pròxim.

El juny de 1909 es constituí la secció de socors i retir de la Federació de Societats Obreres de Palma, el seu primer president fou Josep Gomila. Destaquen també alguns dels seus directius com el tipògraf Bartomeu Frau, vicesecretari; el fuster Jaume Vicens antic afiliat a l'Agrupació Socialista de Palma i proper al sindicalisme catòlic, com a revisor, i Francesc Roca, líder socialista de Palma que ocupà la dotzena i última vocalia amb la idea de manifestar el seu suport a la nova secció de la Federació Obrera.⁴³²

Fins i tot l'Agrupació Socialista de Palma per intentar recuperar una part de la militància acordà «conceder amnistía a todos los ex-afiliados que fueron dados de baja de la misma por falta de pago y otras causas leves. El plazo fijado para que dichos individuos puedan solicitar el reingreso, es de dos meses a contar desde la fecha en que ha sido tomado el acuerdo.»⁴³³

Les campanyes de la Federació Local de Societats Obreres i l'Agrupació Socialista de Palma

Durant aquest període aquestes dues entitats persistiren en les seves campanyes de mobilització normalment per protestar per actuacions o decisions del govern, per dur a terme accions reivindicatives o de commemoració i també per intentar enfortir les societats obreres.

Per exemple, se celebrà un míting convocat per l'Agrupació Socialista de Palma i la Federació de

⁴²⁹ «Desde mucho tiempo vienen las sociedades obreras preparando sus fuerzas para conquistar algún beneficio por medio de peticiones a sus patronos o ya declarándose en huelga si es preciso.¿No es conveniente buscar otro medio dentro de las sociedades de resistencia para el mejoramiento de nuestra clase?» «La base múltiple en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 355, 5 de setembre de 1908, p. 1.

⁴³⁰ «Federación de Sociedades Obreras de Baleares. La base múltiple», núm. 362, 5 de desembre de 1908, p. 2.

⁴³¹ «Caja de socorros y retiros en proyecto», *El Obrero Balear*, núm. 383, 10 d'abril de 1909, p. 4.

⁴³² «Organización a Base Múltiple de la Federación de Sociedades Obreras de la Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 392, 12 de juny de 1909, p. 4.

⁴³³ «Amnistía», *El Obrero Balear*, núm. 392, 12 de juny de 1909, p. 4.

Societats Obreres de les Balears amb compliment de la consigna del Comitè Socialista Internacional per commemorar «la célebre jornada del 22 de enero del año pasado en la cual los obreros de Petersburgo fueron vilmente ametrallados para los sicarios del Zar, cuando pacíficamente iban a pedir que cesara la guerra y que su intensa miseria fuera aminorada.»⁴³⁴ Intervingueren Jaume Marí, Miquel Porcel, Sebastià Crespí i Llorenç Bisbal en representació de l'Agrupació Socialista i Francesc Roca en nom de la Federació de Societats Obreres de les Balears. En acabar l'acte es recaptaren vint pessetes i trenta-cinc cèntims «para nuestros hermanos rusos.»⁴³⁵ A Lluçmajor també se celebrà un míting per commemorar els fets de Rússia del 1905 que fou organitzat per l'agrupació local i les societats de sabaters i pagesos. Es recaptaren cinc pessetes i vint-i-cinc cèntims.⁴³⁶

L'encariment dels productes bàsics començarà a ser una altra qüestió que preocupava als socialistes, i, així, tengué lloc un míting el 4 de febrer de 1906 per demanar l'abaratiment dels subsistències. Intervingueren Jaume Marí, Miquel Porcel, Llorenç Bisbal, Jaume Bauzà, Sebastià Crespí.

Miquel Porcel denuncià que el govern desoïa les peticions dels representants de la classe obrera i que els republicans, que es definien com a defensors dels obrers, tampoc havien col·laborat en el Congrés dels Diputats per millorar la qüestió, a més, els acusava de donar suport als anarquistes per afeblir les societats obreres. Llorenç Bisbal es lamentà de la indiferència de la major part de la classe treballadora, «no obstante, reconoció las múltiples causas que la tiene sumida en este estado de indiferentismo; una de ellas, es la falta de instrucción, cuyo responsable es la burguesía, pues se da el caso de adeudar diez o más mensualidades a los maestros, dando por resultado, que carecen de energías para cumplir su obligación, faltándoles el salario que les es indispensable para subsistir». Jaume Bauzà criticà la premsa burgesa per no interessar-se pels problemes que afecten a la classe obrera. Sebastià Crespí afirmà que mentre la classe treballadora no tingués consciència de classe, les obrers patiren els abusos de la burgesia, també els exhortà a assistir a les reunions de les societats obreres. Jaume Marí indicà que el treballador havia de fer més que queixar-se a casa seva de la carestia de la vida, o de comentar-ho a les tavernes, llocs que són la base «para su embrutecimiento y degeneración». Animava a la classe obrera a entendre «que los representantes burgueses, ya sean monárquicos o republicanos, nunca defenderán sus intereses.»⁴³⁷ A Lluçmajor també en celebraren un pel mateix motiu i intervingueren Miquel Tomàs, per l'agrupació local; Francesc Jaume per La Recompensa del Trabajo i Joan Tomàs per La Unión Campesina.⁴³⁸

El juny de 1906, la Federació de Societats Obreres a proposta de La Igualdad celebrà un míting a la Plaça de Toros per protestar pel projecte de llei d'aranzels pel que afectaria a la importació de cuir que en entrar per la duana espanyola tendria una taxa del 150% i afirmaven «que de aprobarse este impuesto sobre las mercancías de pieles extranjeras es la segura muerte de la industria de calzado de España.» També es protestà per «la pasividad e indiferencia en que se mira por parte de las autoridades la carestía de las

⁴³⁴ «La agrupación socialista de Palma y la Federación de Sociedades Obreras a los trabajadores», *El Obrero Balear*, 20 de gener de 1906, p. 1.

⁴³⁵ «En el Centro Obrero. Mitin», *El Obrero Balear*, núm. 269, 27 de gener de 1906, p. 4.

⁴³⁶ «El mitin del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 271, 10 de febrer de 1906, p. 2.

⁴³⁷ «Abaratamiento de las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 270, 3 de febrer, p. 1 i , núm. 271, 10 de febrer de 1906, p. 2.

⁴³⁸ «Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 272, 10 de febrer de 1906, p. 4.

subsistencias.»⁴³⁹ En l'acte intervingueren Francesc Roca, Llorenç Bisbal, Jaume Marí i Jaume Bauzà, president de La Igualdad.⁴⁴⁰

Altres mítings que tengueren lloc foren el de la societat 1° de Mayo de forners per protestar per l'abús dels patrons del sector en l'ocupació d'infants que treballen fins a 16 o 18 hores⁴⁴¹ o el dels socialistes per protestar pel projecte de Llei d'Administració Local per la qual els regidors serien elegits per representants de corporacions i no per sufragi universal masculí.⁴⁴²

MANIFIESTO Al Pueblo Palmesano

Ciudadanos:

En breve será presentado á las Córtes para su discusión y aprobación el reaccionario Proyecto de Ley de Administración Local del Sr. Maura. Dicho proyecto tiende á que los concejales de los Ayuntamientos no sean elegidos por sufragio entre todos los electores, sino que la tercera parte esté formada por representantes de corporaciones, en su mayor parte burguesas; á que los diputados provinciales, en vez de ser elegidos por sufragio, lo sean por los Ayuntamientos, impidiendo así que puedan ir hoy á las Diputaciones representantes de la clase trabajadora; á que el Gobierno pueda nombrar los alcaldes en los municipios mayores de 20.000 almas; y á que los ayuntamientos, en vez de reunirse en pleno todas las semanas, como sucede en la actualidad, se reúnan solamente **dos veces** al año, con lo cual la Comisión permanente que se crea, compuesta en la mayor parte de las poblaciones del Alcalde

y de los Tenientes de Alcalde, no tendría la debida fiscalización y realizaría, por consiguiente, más abusos y más actos de compadrazgo y favoritismo que los que se realizan actualmente en los Municipios.

Por lo transcrito podreis comprender, ciudadanos, la importancia que tiene para la clase trabajadora, para la democracia y para la recta administración de los intereses generales de las poblaciones, el que dicho proyecto no se convierta en Ley.

¿Que es lo que procede pues? una enérgica campaña de agitación y protesta de todos los españoles amantes de la Libertad y de los derechos del ciudadano.

Comprendiéndolo así la Agrupación Socialista de Palma os invita al **Mitin de protesta** que contra dicho Proyecto celebrará el domingo día 19 á las diez y media de la mañana en la Plaza de Toros de esta ciudad.

Palma 17 de Enero de 1908.

El Comité

NOTA.-Si hay alguna entidad que desee adherirse á dicha protesta le rogamos se sirva hacerlo por escrito.

Palma de Mallorca.—Imp. de Francisco Siler.—Compañador, 35 y 41.

El Obrero Balear, núm. 327, 18 de gener de 1908, p. 1

Com també se celebrà un míting per demanar una millora de les condicions laborals dels miners, tant de les empreses privades com les que són propietat de l'estat. Aquest se convocà seguint les instruccions del Comitè Nacional del PSOE i la direcció de la UGT Jaume Marí manifestava la seva preocupació per l'actitud dels obrers de Palma en relació a la seva problemàtica:

«Marí no se extraña de la apatía con que los explotados palmesanos acogen cuanto se relaciona con su clase, pues su actitud suicida hija de la escasa intelectualidad y la carencia de estímulo hacia la adquisición

⁴³⁹ «Mitin de protesta», *El Obrero Balear*, núm. 288, 2 de juny de 1906, p. 2.

⁴⁴⁰ «Mitin de protesta» *El Obrero Balear*, núm. 289, 9 de juny de 1906, p. 4.

⁴⁴¹ «Mitin», *El Obrero Balear*, núm. 345, 13 de juliol de 1907, p. 2.

⁴⁴² «Mitin» *El Obrero Balear*, núm. 327, 18 de gener de 1908, p. 3.

de conocimientos sociales los elimina del campo de la lucha.»⁴⁴³

A Manacor també se celebrà l'acte de solidaritat amb els miners. Destaca que Francesc Roca intervingués en aquest acte, juntament amb Andreu Frau en nom de l'Agrupació Socialista de Manacor, Joan Riera de la societat de fusters de Manacor i Mateu Soler en nom de la Cooperativa de consum La Económica. Aquest altre acte tengué lloc al local de la Cooperativa Manacorens i hi eren presents membres de l'agrupació socialista local, la cooperativa, i les societats obreres de Manacor de picapedrers, fusters, sabaters, podadors i una representació de la Federació Obrera d'Artà.⁴⁴⁴

El mateix dia també s'organitzà un míting pro-miners a Marratxí on hi acudí Miquel Porcel i que fou organitzat per la societat de sabaters i la de pagesos de Marratxí. Llorenç Bisbal i Jaume Marí també prengueren la paraula.

A Lluçmajor no hi acudí cap representant de Palma i hi intervingueren Miquel Tomàs, Antoni Garcia i Tomàs Miquel i Ignasi Puigserver. També es dirigí per primera vegada als assistents Joan Monserrat Parets, «que fue el último y las primera vez de su vida, desde que profesas las ideas socialistas, que se atreve a hablar en público.»⁴⁴⁵

5.1 La campanya de propaganda d'Antoni Fabra i Ribas

**PRÓXIMA EXCURSIÓN DE PROPAGANDA
SOCIALISTA EN MALLORCA**

A iniciativa de la Agrupación Socialista de Lluçmajor y mediante acuerdo de todas las existentes en esta isla, pronto tendrá lugar una campaña de propaganda de carácter socialista y societaria en los diferentes pueblos de Mallorca donde existe algún movimiento obrero, tales como Artá, Felanitx, Marratxí, Lluçmajor, Palma, Manacor y algunos otros.

Al efecto se solicitará el concurso de un compañero de Barcelona, habiéndose ya fijado con el director de «La Internacional», semanario socialista, Antonio Fabra Ribas.

Para atender á los gastos que ocasiona dicha propaganda, existen ya disponibles unas doscientas treinta pesetas y en el próximo número empezaremos á abrir una suscripción voluntaria, á la vez que publicaremos las cantidades que á este objeto han votado las organizaciones obreras constituidas.

El Obrero Balear, núm. 383, 10 d'abril de 1909, p.3

El problema que tenien els socialistes de Palma era que es disposava d'un reduït grup dirigent que era

⁴⁴³ S'afirmà «La concurrencia no bajaba de un centenar», «Mitin pro-mineros», *El Obrero Balear*, núm. 374, 6 de febrer de 1909, 2 i 3.

⁴⁴⁴ «Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 374, 6 de febrer de 1909, p. 3.

⁴⁴⁵ «Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 375, 13 de febrer de 1909, p. 4.

molt actiu i que pretenia reforçar les societats obreres amb una major afiliació, però, en canvi, els afiliats eren escassos i sovint molt més passius que els seus líders. Això contrastava amb la situació de Lluçmajor on la implicació dels membres del gremi, especialment els sabaters, amb els afers societaris i socialistes era més gran. Un exemple fou la preparació de campanya de propaganda d'Antoni Fabra i Ribas i les contribucions econòmiques que feren els companys de Palma i els de Lluçmajor i algunes societats d'Artà i Marratxí. Aquestes campanyes de contribució econòmica ofereixen una informació molt útil sobre la situació i el suport que tenien les agrupacions socialistes o les societats obreres a cada localitat. En aquest cas la vinguda d'Antoni Fabra i Ribas fou una iniciativa de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor a la que se sumaren la resta d'agrupacions de Mallorca.

La recaptació de Palma prové de la Federació obrera, 40 pts. l'Agrupació Socialista i la Joventut Socialista, 10 pessetes cada una i 22 persones que abonen entre totes 14, 45 pts. Per la seva banda, a Lluçmajor la societat de sabaters contribueix amb 40 pts, la mateixa quantitat que la de totes les societats obreres de Palma que ho feren per via de la Federació Obrera; la cooperativa La Nueva Vida unes altres 40 pessetes, l'Agrupació Socialista de Lluçmajor, 25 pessetes; i la Unión Campesina 25 pessetes. És a dir, mentre les societats obreres de Palma contribueixen amb 40 pessetes, les de Lluçmajor aporten 105 pessetes. Pel que fa a les agrupacions socialistes l'aportació de Palma és de 20 pessetes, mentre que la de Lluçmajor, 25 pessetes. Però el que també és remarcable és que les aportacions d'obrers de Lluçmajor sumen 27,80 pessetes de 57 obrers, el doble que el que aportaren els 22 obrers de Palma.

Suscripción

Para sufragar los gastos que ocasione una excursión de propaganda socialista y societaria por Mallorca, en la que tomará parte un compañero de la Península.

PALMA

	<i>Pesetas</i>
«Agrupación Socialista»	10'00
«Federación de Sociedades Obreras»	40'00
«Juventud Socialista»	10'00
Rafael Soler	1'00
José Gomila	1'00
Miguel Porcel	1'00
Jaime M. Mari	1'00
Lorenzo Bisbal	1'00
Guillermo Nicolau	1'00
Suma	66'00

LLUCHMAYOR

«Agrupación Socialista»	25'00
Cooperativa	40'00
Miguel Tomás	0'75
Jaime Cervera	0'10
Sebastián Vidal	0'25
Antonio Garau	0'15
Julián Salas	0'25
Jaime Barceló	0'20
Miguel Tomás	0'15
Ignacio Puigserver	0'45
P. Juan Vidal	0'20
Juan Salvá	0'20
Juan Llompарт	0'10
Gaspar Salvá	0'50
Miguel Martí	0'50
P. Juan Garcia	0'50
Gregorio Fullana	0'25
Antonio Abadal	0'25
Lucas Fullana	1'00
Gaspar Monserrat	1'00
P. Taberner	0'50
Antonio Catañy	0'50
Julián Puig	0'20
Antonio Ramonell	0'35
Antonio Pastor	0'25

Sebastián Mulet	0'40
Miguel Salvá	0'25
Juan Gamundi	0'25
Magín Vidal	0'25
Juan Vidal	0'10
Juan Romaguera	0'30
Miguel Vidal	0'25
Antonio José	1'00
Antonio Tomás	1'00
Miguel Ramonell	0'25
Juan Salvá	0'25
Julián Catañy	2'50
Matias Monserrat	0'25
Miguel Puig	0'10
Antonio Fullana	0'50
Juan Miguel	0'40
Suma	81'65

MARRATXI

«Sociedad Constructora de Calzado»	5'00
Idem de Agricultores	10'00
Suma	15'00

ARTÁ

Producto de una suscripción abierta por la Federación Obrera	2'00
Suma	2'00
Suma total	164'65

Suscripción		LLUCHMAYOR	
<p>Para sufragar los gastos que ocasione una excursión de propaganda socialista y societaria por Mallorca, en la que tomará parte un compañero de la Península.</p>			
	<i>Pesetas</i>		
Suma anterior.	164'65	Sociedad de Zapateros.	40'00
PALMA		Unión Campesina	25'00
José Gomila	0'50	Miguel Vidal.	0'50
Francisco Roca	1'00	Juan Tomás.	0'20
Antonio Torrens.	1'00	Pedro Sastre.	0'20
Jaime Perelló.	1'00	Miguel Garau.	0'80
Juan Colom.	1'00	Andrés Alós.	0'50
José Cañellas.	0'15	Miguel Munné.	0'80
Antonio Martí.	0'50	Miguel Taberner.	0'80
Un a bañil.	1'00	Miguel Vidal.	0'25
Sebastián Poch.	0'25	P. Antonio Roig.	0'80
Miguel Crespi.	1'00	Juan Pons.	0'30
Bartolomé Frau.	0'25	P. Antonio Vidal.	0'25
Francisco Puigserver.	0'25	Antonio Garcia.	1'00
Juan Borrás.	0'50	Salvador Estela.	1'00
Miguel Peñalva.	0'20	Lorenzo Noguera.	1'00
Juan Gomila.	0'10	Matias Mulet.	1'00
Emilio Balaguer.	0'15	José Taberner.	1'00
LLUCHMAYOR		Juan Mulet.	1'00
		Francisco Jaime.	0'30
		Antonio Sastre.	0'50
		Mateo Oliver.	1'00
		Suma total.	250'60

El Obrero Balear, núm. 385, 24 d'abril de 1909, p. 2.

Antoni Fabra i Ribas, que solia escriure els seus articles sota el pseudònim de Mario Antonio, el propagandista que havia d'arribar el 20 de juny a Mallorca era un socialista amb un perfil propi. Nascut a Reus, entrà a treballar com a dependent de comerç en diferents establiments on començà a destacar en el foment de l'associacionisme obrer i en l'extensió de les idees socialistes entre els treballadors de la seva ciutat. Finalment abandonà Reus i això li permeté conèixer diferents perspectives sobre el socialisme. Així ho explicaven *El Obrero Balear*:

*«Su residencia en Inglaterra, Alemania y Francia y otros países extranjeros le hizo conocer y tratar a los hombres más prestigiosos del Socialismo Internacional y adquirir una suma de conocimientos respecto de la cuestión social, que le permiten hoy ser un excelente campeón para la polémica y la divulgación de los principios y táctica de nuestro Partido.»*⁴⁴⁶

També formà part de la delegació espanyola al Congrés Internacional Socialista d'Amsterdam i en el Stuttgart. Retornat a Espanya, contribuí a la creació de la Federació Socialista de Catalunya que ajuntava les agrupacions socialistes del territori català i fou director i promotor del setmanari obrer *La Internacional*. La seva tasca de propagandista del socialisme internacional segurament és la seva major contribució al

⁴⁴⁶ «Mario Antonio», *El Obrero Balear*, núm. 393, 19 de juny de 1909, p. 2.

socialisme de Mallorca. Entre el 1905 i 1908 es publicaren diversos articles seus a *El Obrero Balear* sobre temàtica socialista internacional.⁴⁴⁷

Durant la campanya de propaganda els socialistes entraren en disputa amb el periòdic catòlic *La Gaceta de Mallorca* per una sèrie d'articles que aquest feu sobre les idees socialistes aprofitant la campanya de Fabra i Ribas. Per començar, *La Gaceta de Mallorca* acusava els socialistes d'amagar l'objectiu final del seu projecte, proletaritzar tota la classe treballadora i concentrar els obrers en gran fàbriques. Feia referències a Bebel i les seves afirmacions al parlament alemany de què «pequeños agricultores, artesanos y comerciantes al detalle son clases que deben ser sacrificadas al ideal colectivista.» A més, el diari catòlic considerava que el socialisme no podia arrelar en gran part de la Part Forana on predominava la petita propietat de la terra i el taller artesanal.⁴⁴⁸

Pel que fa als treballadors manuals dels petits tallers, que *La Gaceta de Mallorca*, defineix com a «artesano» considera que l'objectiu socialista de convertir-los en proletaris és una tàctica equivocada. En certa manera, es fa referència a la possibilitat que tenien certs oficials experimentats d'establir un taller pel seu compte i esdevenir propietaris: «El oficialato -el fadrinatge- no es un estado permanente de toda la vida, como lo es el del proletario obrero de la gran industria [...] todo oficial honesto y dotado de habilidad técnica suficiente puede llegar a maestro, a jefe y dueño de su propio taller, y es a esto a lo que conviene aspirar.»⁴⁴⁹

El que no afirmava el diari catòlic és que la possibilitat de deixar de ser oficial i esdevenir mestre amb un taller propi estava reservat a una minoria, mentre la majoria es passava tota la seva vida laboral com a treballador per compte d'altri. Els socialistes se sentiren molestos per les afirmacions de *La Gaceta de Mallorca* i retaren a l'autor dels articles a debatre sobre la qüestió en el míting públic que havia de celebrar-se el 27 de juny al local de La Protectora. També se celebraria un acte, el dia 28, a Els Hostalets al Teatre Colom (ca l'amo en Mateu) i, el dia 29, una conferència de tàctica i doctrina socialista al local de L'Assistència Palmesana.

La vinguda d'Antoni Fabra i Ribas fou tot un esdeveniment pels socialistes mallorquins. Des de que Antonio García Quejido havia vingut durant la campanya electoral de 1899 no havia tornat cap propagandista socialista a Mallorca. A l'arribada al port de Palma l'esperava una gernació de companys socialistes:

---

⁴⁴⁷ Entre el 1906 i 1907 apareixeran diversos articles a *El Obrero Balear* amb la signatura de Mario Antonio, que era el pseudònim d'Antoni Fabra i Ribas. En aquests se centra a difondre la teoria marxista i el socialisme internacional. Serveixen per divulgar entre els obrers mallorquins temàtiques socialistes que van més enllà de les informacions domèstiques sobre la vida obrera, societats de resistència i conflictes laborals de Mallorca. Per exemple, vegeu «El materialismo histórico», *El Obrero Balear*, núm. 276, 10 de març de 1906 p. 1 ; «Conferencia de Rosa de Luxemburgo», *El Obrero Balear*, núm. 283, 20 d'abril i núm. 284, 5 de maig de 1906, p.2; «El socialismo y el movimiento obrero», *El Obrero Balear*, núm. 286, 19 de maig de 1906 i núm. 287, 26 de maig de 1906, p. 1 i 2, que és la traducció del programa d'Erfurt de Kautsky.

⁴⁴⁸ «Nosotros tal vez más que nadie, sabemos que el socialismo no puede arraigar de una manera seria y duradera en nuestras poblaciones, eminentemente agrícolas, y en donde, a no ser por excepción, solo existe la industria del artesanato.», «Propaganda socialista I», *La Gaceta de Mallorca*, 21 de juny de 1909, p. 1.

⁴⁴⁹ «Propaganda socialista II», *La Gaceta de Mallorca*, 22 de juny de 1909, p. 1.

«A la llegada del vapor se encontraban en el muelle muchos correligionarios y gran número de obreros de las diversas sociedades sindicales y comisiones de las colectividades socialistas de Lluchmayor, Marratxí, junto con la de los trabajadores organizados de Felanitx.»⁴⁵⁰

Els socialistes havien distribuït cartells anunciants per Palma. A la primera nit, tot i que no estava previst, s'improvissà una primera conferència «a la que acudieron bastantes compañeras y compañeros llenando de bote en bote el salón grande del Centro y pasillos contiguos y en la que el camarada Fabra Riba explicó el tema de la sindicación a base múltiple.» En aquesta primera xerrada el conferenciant tracta la qüestió de les diferències entre anarquisme i socialisme, elogiant la causa socialista. «Calificó de espejismos, tanto la teoría ácrata como la reformista [republicana] y la de los socialistas cristianos.». Advertí que no es fiassin de les societats obreres creades per catòlics o per patrons republicans perquè només serveixen «para desorientar a los trabajadores».

Així, recomanà la sindicalització de base múltiple, que consistia en la fundació de seccions de retir, socors en cas de malaltia o atur forçós, cooperatives, entre d'altres. Amb aquestes actuacions mutualistes s'aconseguia evitar els alts i baixos tan freqüents entre els afiliats de les societats obreres. «se logra retener a los obreros en las sociedades gremiales y crear lazos de solidaridad y compañerismo entre la familia obrera, haciendo disminuir considerablemente estas altas y bajas que sufren las organizaciones por causas accidentales y dado el carácter impresionable que es propio de los países meridionales y que quita consistencia a los organismos obreros.»

També hi veia avantatges perquè els obrers se sentien més implicats i això estaven més disposat a col·laborar en les tasques de gestió i organització de les entitats obreres:

«Además con las diversas secciones que abarca la base múltiple se acostumbra a los obreros a ser administradores de sus intereses y de los de la colectividad, formando así el plantel de capacidades que en el porvenir servirá para contar con buenos e instruidos camaradas capaces de intervenir con probidad y celo en la administración de las cosas, en que se basará el régimen colectivista.»⁴⁵¹

Fabra i Ribas a Lluçmajor

Unes 300 persones l'esperaven a l'entrada del poble. Disculpà l'absència de Pablo Iglesias però la seva salut i les responsabilitats del Partit li impediren acompanyar-lo. Vingué de Palma acompanyat de Llorenç Bisbal. A la nit tengué lloc un míting al Teatre de can Mataró. Intervingueren Tomàs Miquel, Llaneras en nom dels obrers de Felanitx i Llorenç Bisbal que parlà de socialisme i religió. Finalment intervingué Fabra i Ribas que inicialment parlà de la misèria que provocava la producció capitalista. «Pràcticamente demuestra la necesidad de que el proletariado se constituya en partido de clase y combata enérgicamente al enemigo burgués.» Exhortà a constituir societats de resistència i cooperatives però advertí que així «aminoraréis algo el mal que padecéis, pero no habréis dado con su definitiva solución.»

Acabà el seu discurs descrivint l'estat com un instrument burgés:

«para dominar a la masa ignorante está sostenido por tres puntales: ejército, magistratura y clero, los

⁴⁵⁰ «Propaganda socialista y societaria en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 394, 26 de juny de 1909, p. 2.

⁴⁵¹ Íbidem.

cuales están dispuestos a todo, con tal de salvar el embrutecedor capital, mistificando y hasta decapitando al ignorante y pacífico pueblo mil veces engañado con vanas promesas hechas por radicales y demócratas que buscan medro y favoritismo en consistorios y cámaras.»⁴⁵²

Fabra i Ribas a Felanitx i Manacor.

A Felanitx intervingueren Llaneres i Jaume Vicens de Felanitx i Tomàs Miquel de Lluçmajor, que parlà de les societats de resistència i la cooperativa de consum de Lluçmajor, «detallando los progresos y mejoras que por dichos medios han conseguido los obreros lluchmayorenses.» També intervingué Llorenç Bisbal que parlà de l'acció política del Partit Socialista. Finalment intervingué Fabra i Ribas que feu un discurs semblant al de Lluçmajor, criticant als partits burgesos, republicans i monàrquics i animà als obrers de Felanitx a afiliar-se a la societat obrera i al partit socialista.

A Manacor, també intervingueren Tomàs i Bisbal. En aquest cas aquest feu una referència als intel·lectuals «incitándoles a que estudien las doctrinas y organización que informal al Partido Socialista, para que una vez percatados de su bondad y de su razón de ser, entren a formar la vanguardia en el ejército del Proletariado, que lucha por la emancipación de toda la Humanidad.»

Parlà després Fabra i Ribas. «La primera part de su discurso la dedica a estudiar las bases científicas del socialismo ... Luego, entra a definir lo que es y lo que representa el Partido Socialista.»⁴⁵³

Fabra i Ribas a Artà i Marratxí

Organitzat per la Federació Obrera d'Artà, es concentrà un nombrós grup de treballadors agrícoles. Fou presidit pel company Cabanellas d'Artà. Intervingueren Tomàs Miquel de Lluçmajor, Llorenç Bisbal de Palma que explicà que dins les societats obreres no es rebutjava a ningú per les seves idees polítiques o religioses.⁴⁵⁴ Fabra i Ribas feu referència als dos articles de La Gaceta de Mallorca i ho contrastà amb la quantitat de petits propietaris que acudiren al míting d'Artà. En relació a la col·lectivització dels mitjans de producció i la possibilitat de què el socialisme expropiàs les terres dels petits propietaris tal com citava La Gaceta de Mallorca, Fabra i Ribas negà aquesta possibilitat:

«Pero com resulta que el pedazo de tierra que poseen los pequeños agricultores, en la mayoría de los casos ha sido adquirido a costa de sacrificios y privaciones personales de los mismos poseedores y teniendo en cuenta que dichas parcelas de terreno no revisten el carácter de instrumento de opresión, pues que si a alguien explotado es el mismo propietario que personalmente la cultiva, el Socialismo, que es todo justicia, tendrá por cosa sagrada a dicha propiedad y le guardará los debidos respetos.»⁴⁵⁵

⁴⁵² «En Lluçmajor», El Obrero Balear, núm. 394, 26 de juny de 1909, p. 2 i 3. L'article de Lluçmajor fou redactat per Joan Monserrat Parets.

⁴⁵³ «En Felanitx» i «En Manacor», El Obrero Balear, núm. 395, 3 de juliol de 1909, p. 1 i 2.

⁴⁵⁴ «Así es, añadió, que en esta Sociedad que vosotros tenéis, que fue organizada por los socialistas y que ellos confeccionaron el Reglamento porque os regis, pueden figurar y figuran compañeros de todos los colores políticos y de diversas creencias religiosas, al contrario de lo que hacen los católicos, pues no se admite en ellos a obreros que no profesen su religión.», «En Artà» i «En Marratxí», El Obrero Balear, núm. 396, 10 de juliol de 1909, p. 1 i 2.

⁴⁵⁵ Íbidem.

Però seguidament Fabra i Ribas afegia que amb l'èxit que tindria la col·lectivització de la terra, els petits propietaris també hi participarien.⁴⁵⁶ La darrera part del discurs el centrà en exposar els avantatges de l'associació obrera i el cooperativisme i la lluita política obrera, «que no es sino la prolongación y el complemento de la lucha económica.»

A Marratxí, intervingueren Rotger i Joan Mas de Marratxí, Llorenç Bisbal i Jaume Marí de Palma, Tomàs Miquel de Lluçmajor i Fabra i Ribas. El propagandista català se centrà en els beneficis de la base múltiple i el cooperativisme i explicà els antagonismes de la lluita de classes. Sobre les societats obreres, animà que tots els treballadors a afiliar-s'hi, «en las cuales puede ingresar cualquiera que sean sus creencias e ideas, ya que todos los explotados tienen intereses comunes que defender, y que urge que cuanto antes adquieran la fuerza indispensable, para recabar de la burguesía lo que de buen grado jamás les cederá.»⁴⁵⁷

L'últim acte de propaganda tengué lloc a Palma als Hostalets on intervingueren els companys de comitiva, Tomàs Miquel i Llorenç Bisbal i on Fabra i Ribas insistí en les qüestions de la Base Múltiple, el cooperativisme, les crítiques a republicans, radicals i monàrquics i que la república burgesa no era la solució als problemes de la classe obrera. L'acte fou presidit per Sebastià Crespi.⁴⁵⁸

L'excursió de propaganda de Fabra i Ribas suposà un impuls per a la causa socialista a Mallorca. Permeté que una persona aliena a l'entorn de Mallorca exposàs els principis i la ideologia socialista, especialment pel que fa al concepte de la Base Múltiple. Tal com assenyala Pere Gabriel, «Fabra i Ribas, ja aquell 1909, era un dels socialistes catalans i espanyols més influïts i propers al laborisme anglès i al socialisme humanista i ètic de Jean Jaurès. Proclamava una estratègia d'apropament al sindicalisme i en defensava la independència.» Pere Gabriel li reconeix la capacitat de revitalitzar la Federació Socialista Catalana així com l'edició del setmanari *La Internacional* on hi col·laboraven personalitats socialistes europees.⁴⁵⁹

Els seus discursos se centraren en tres qüestions: La primera la importància de les societats obreres com a base per a la defensa dels drets dels obrers i la defensa del socialisme davant les idees anarquistes i també el rebuig a les propostes republicanes que no era més que una altra cara de la burgesia. La segona, era la importància de la base múltiple com a instrument per l'enfortiment de les mateixes societats obreres per a què l'obrer hi veiés altres avantatges en la militància sindical, així com també podria ser una manera per a introduir a afiliats en la gestió de les entitats i així aconseguir una major implicació dels mateixos. La tercera qüestió, era l'acció política socialista. Considerava que la Base Múltiple no era l'objectiu final del socialisme,

⁴⁵⁶ «Pero estamos seguros -añadió- que cuando haya triunfado el Socialismo y vean esos propietarios que continuando aferrados a su propiedad y haciendo vida independiente tendrán que trabajar más horas para obtener peores resultados que sus semejantes, entonces estamos seguros que ellos querrán participar de los beneficios colectivos y voluntariamente entregarán a la comunidad sus bienes.», Íbidem.

⁴⁵⁷ «En Artà» i «En Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 396, 10 de juliol de 1909, p. 1 i 2.

⁴⁵⁸ «Propaganda socialista y societaria en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 397, 17 de juliol de 1909, p. 2.

⁴⁵⁹ «Engegà alhora un òrgan de premsa potent, *La Internacional*, on col·laboraven firmes europees de prestigi. A més, participà en la constitució del moviment sindical obrer de Solidaritat Obrera, al costa dels anarquistes i anarcosindicalistes, i no dubtà a lluitar per tal de frenar dins a aquella organització la influència dels lerrouxiistes»; GABRIEL, Pere, «Història local i història general. Les relacions de l'esquerra llucmajorera i el socialisme català. Els exemples de 1909-1914 i 1918-1921» a *Actes II Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor*, Ajuntament de Lluçmajor, 2019, p. 16.

era un mitjà per aprofundir en la causa socialista a partir de la solidaritat, la cooperació i la propaganda d'un altre model de societat, però la meta definitiva del socialisme era la nova societat on la lluita de classes desapareixeria

Antoni Fabra i Ribas estigué una setmana a Mallorca i fou acompanyat durant tota l'excursió propagandista per Llorenç Bisbal de Palma i Tomàs Miquel de Lluçmajor i durant els deu dies de convivència que passaren junts degué sorgir la idea de la constitució d'una entitat socialista catalano-balear i la fusió dels setmanaris *La Internacional* i *El Obrero Balear*. Així, a la setmana d'haver-se realitzat la campanya de Fabra i Ribas l'Agrupació Socialista de Palma aprovà el projecte:

*«Reunida dicha colectividad [Agrupación Socialista de Palma] en asamblea general. Púsose a debate el siguiente proyecto que, después de larga y razonada discusión fue aprobado por unanimidad, salvo un compañero que se abstuvo de votar.»*⁴⁶⁰

Seguidament la resta d'agrupacions de Mallorca també acceptaren el projecte, «habiendo ya contestado todas y enviado a la de Palma su entusiasta y unánime adhesión.»

Les raons que aportaven els socialistes de Mallorca per dur a terme la constitució d'una Confederació catalano-balear era la de donar suport al socialisme a Catalunya i «aportar el mayor contingente de luchadores a la causa socialista». Sense mencionar-ho, deixaven clar que es pretenia lluita per acabar amb l'hegemonia anarquista dins la classe obrera catalana.

*«Mas como no sucede así, por desgracia, debido a causas múltiples que no es nuestro objeto examinar ahora, y teniendo en cuenta los socialistas mallorquines que es de suprema necesidad que la clase obrera catalana se oriente hacia el campo de la lucha de clases único en donde puede conquistar mejoras positivas y trabajar de verdad por la emancipación de su clase.»*⁴⁶¹

Sobre la fusió del dos setmanaris socialistes per la qual cosa «La Internacional pasará a ser el órgano oficial de dichas colectividades y por consiguiente llevará la voz de Cataluña y Mallorca y si se tiene en cuenta que su tamaño es casi el triple mayor de *El Obrero Balear* y que se destinará el espacio necesario para los asuntos de esta isla, contando además con más y mejores elementos de redacción que los de que dispone nuestro periódico, se comprenderá fácilmente que la labor de propaganda resultará más fecunda y extensa que hasta ahora.»⁴⁶²

Els dies 17 i 18 de juliol se celebrà a Barcelona el II congrés de la Federació Socialista Catalana, en el seu tercer punt es proposava el projecte de constitució d'una Federació Socialista Catalano-Balear.⁴⁶³

5.2 L'acció política de l'Agrupació Socialista

L'agrupació socialista de Palma patí especialment la crisi societària iniciada el 1905-1906. Es pot comprovar en el cas de les aportacions econòmiques que es dugueren a terme per sufragar la campanya

⁴⁶⁰ «Un acuerdo trascendental», *El Obrero Balear*, núm. 396, 10 de juliol de 1909, p. 1.

⁴⁶¹ Íbidem.

⁴⁶² «El Obrero Balear y La Internacional», *El Obrero Balear*, núm. 397, 17 de juliol de 1909, p. 1.

⁴⁶³ «II Congreso de la Federación Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 397, 17 de juliol de 1909, p. 4.

propagandista d'Antoni Fabra i Ribas, només 22 afiliats de Palma feren alguna aportació. Evidentment, entre els quals hi havia els seus principals líders, Francesc Roca, Llorenç Bisbal, Miquel Porcel. De totes maneres, el socialisme de Palma afegí una nova entitat significativa, el 1907 es constituí la Joventut Socialista de Palma, després del frustrat intent de 1904 de Julià Cardell, impulsada per Jaume García i Antoni Marroig. Tot i que el 1908 estigué més bé inactiva, el 1909 fou la primera entitat socialista que es mobilitzà contra la guerra del Marroc.⁴⁶⁴

Però el socialisme de Palma, patia especialment altibaixos més profunds que altres agrupacions de la Part Forana. Per una banda, s'enfrontava a una dificultat amb la que no havien de fer front les agrupacions dels pobles, la competència dels anarquistes. Tant a Manacor com Lluçmajor o Marratxí els anarquistes no hi tingueren presència, en canvi en diferents moments a Palma, com per exemple, des de 1901 hagueren de veure, per exemple, com el Centre de Picapedrers es convertia en una societat obrera controlada pels anarquistes. També es trobaren amb la competència més feble però que en segons quins casos podia provocar la pèrdua d'influència de les societats obreres socialistes del catolicisme social, especialment pel que fa a l'associacionisme de les dones.

També es donaren casos paradigmàtics entre els dirigents socialistes, com fou el cas de Jaume Vicens, un fuster que provenia de la societat El Desarrollo del Arte i que tingué una especial implicació en el moviment obrer i molt concretament dins l'Agrupació Socialista de Palma entre 1901 i 1905. Però a principis de 1906 Jaume Vicens Massanet es donà de baixa de l'Agrupació Socialista de Palma. Els socialistes afirmaren que en ingressar al partit «algunos correligionarios no ignoraban que pertenecía al Círculo de Obrero Católicos; más se tuvo tolerancia con él, creyendo que solo continuaba figurando en sus listas de socios, por no perder sus derechos adquiridos a poder gozar de los beneficios que le reportaba el socorro mutuo en caso de enfermedad, que allí tienen establecido.»

A més, afirmaven que aquesta idea es reforçava cada vegada que Jaume Vicens feia «repetidas manifestaciones anticlericales que en público ha vertido en diferentes ocasiones».

Però el fet de què en el 1906 figuràs com a primer actor de la companyia de teatre «que allí da funciones teatrales de sabor marcadamente reaccionario, y teniendo en cuenta además que dicho Círculo de Obreros Católicos, en el año que acaba de finir, se han dado conferencias de carácter marcadamente antisocialista.»

Així la junta directiva li cridà l'atenció sobre «esta incongruencia ya que con ello, aunque fuese inconscientemente, contribuía a realizar obra antisocial y contraria a las aspiraciones democráticas del Partido Socialista y que de no cesar en ello, se le aplicaría el correspondiente correctivo.»

Però per a sorpresa dels seus companys de l'agrupació Jaume Vicens presentà la baixa d'afiliat. Els socialistes reconeixien que era la millor solució perquè «de este modo nos ha evitado el tener que llegar al enojoso trance de proponer su expulsión ya que esta se hacía inevitable desde el momento que se ha hecho patente que su conducta en este particular, respondía a la voluntad de prescindir de lo que la conveniencia de las doctrinas que sustentamos aconseja y que estamos todos obligados a cumplir.»⁴⁶⁵

Ara bé, la seva expulsió no implicava la seva desafecció del moviment obrer. Jaume Vicens continuà militant dins la societat obrera El Desarrollo del Arte i fins i tot fou un dels fundadors i renovà la presidència

⁴⁶⁴ «Contra la guerra de Marruecos», *El Obrero Balear*, núm. 397, 17 de juliol de 1909, p. 2.

⁴⁶⁵ «Agrupación Socialista de Palma», *El Obrero Balear*, núm. 267, 6 de gener de 1906, p. 3.

el 1906 del Mont de Pietat de la Federació de Societats Obreres de Balear, en una directiva que Francesc Roca n'era un dels vocals.⁴⁶⁶

Un altre cas seria el de Francesc Julià Perelló que fou president de la societat de capellers El Progreso entre el 1899 i 1902 i un destacat militant socialista que ocupà càrrecs en l'Agrupació Socialista de Palma. Per exemple el gener de 1906 en la renovació de càrrecs fou designat vocal de la directiva⁴⁶⁷ i en el número especial per la festa del primer de maig de 1906 publicà un article «La fiesta del trabajo» que feia referència a la dissetena celebració del primer de maig a Palma, sobre la lluita de classes i les reivindicacions de la jornada legal de les vuit hores, lleis de protecció del treball i la creació d'una societat més equitativa que la d'aleshores.⁴⁶⁸ El 1904 contribuï econòmicament a sufragar les despeses de la delegació espanyola al Congrés Internacional d'Amsterdam. El 1905 fou el president de l'Orfeó Obrer Balear, del qual Jaume Vicens n'era el vicepresident.

Però Francesc Julià deixà el 1902 la seva feina com a obrer capeller i obrí una tenda de capells al carrer del Sindicat. El seus companys socialistes feren publicitat de l'establiment que obrí Julià, ell es mantingué com afiliat a l'Agrupació Socialista però el 1907-1908 va desaparèixer dels càrrecs directius i finalment es donà de baixa i inicià la seva evolució cap al Partí Radical per convertir-se en un dels representants del lerrouisme a Mallorca.

Però els socialistes de Palma patiren les dificultats d'assolir una organització cohesionada i consolidada tal com podrien ser les dels seus companys de Manacor i Lluçmajor. Les referències que feu Antoni Fabra i Ribas sobre la Base Múltiple eren seguides més o menys pels companys de Manacor i Lluçmajor. Els primers tenien les seves societats obreres de Fusters, de sabaters, de treballadors agrícoles i fins i tot una empeltadors.⁴⁶⁹ També es constituï una cooperativa de consum La Económica que el 1904 adquirí una casa com a domicili social.⁴⁷⁰ Fins i tot la Cooperativa obrera donà una sèrie de funcions teatrals «para solaz de sus socios y familias.»⁴⁷¹

Però els socialistes de Manacor tenien una major interès en centrar-se en la consolidació de les seves entitats obreres i no mostraren excessiu interès en campanyes de propaganda fora del seu municipi. El 1903 aconseguiren una important fita, la del primer regidor socialista, Mateu Soler, però aquest, que fou el líder dels socialistes de Manacor fins la fi de la Segona República, no exercí un lideratge més enllà de Manacor ni tampoc impulsà propostes a nivell de Mallorca i en cap moment volgué disputar el lideratge als dirigents socialistes de Palma. Com veurem més endavant, els socialistes de Manacor sí que exerciren una clara influència en l'aparició de nuclis socialistes a la comarca del Llevant com a Artà i Capdepera i també a

⁴⁶⁶ «Montepío de la Federación de Sociedades Obreras», núm. 265, *El Obrero Balear*, 22 de desembre de 1906, p. 4.

⁴⁶⁷ «Agrupación Socialista de Palma», *El Obrero Balear*, núm. 268, 13 de gener de 1906, p. 4.

⁴⁶⁸ «La fiesta del trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 283, 1 de maig de 1906, p. 4.

⁴⁶⁹ El 1901 s'havia fundat el Centre de Picapedrers de Manacor, adscrit a la UGT i que tenia una secció de socors mutus, el 1907 es fundà la societat de fusters La Manacorens, el 1908 la societat de sabaters La Colectividad obrera, vegeu LLULL BALLESTER, Antònia, «L'associacionisme a Manacor al primer terç de segle», II Jornades d'estudis locals de Manacor a

<https://www.manacor.org/ca/noticies/ii-jornades-destudis-locales-de-manacor-el-segle-xx-manacor>

⁴⁷⁰ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 208, 12 de novembre de 1904, p. 2

⁴⁷¹ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 267, 6 de gener de 1906, p. 4.

Felanitx. Puntualment ajudaren als companys de Lluçmajor a la constitució de la seva agrupació local però els hi mancà una major projecció política a nivell de Mallorca. Però, per ventura, aquesta fou el seu encert, centrar-se en els afers de Manacor la qual cosa els donà una major estabilitat i consolidà el projecte socialista a Manacor.

L'altre nucli socialista de la Part Forana que es consolidà fou el de Lluçmajor. Constituïda la societat obrera de sabaters La Recompensa del Trabajo el 1901, a partir del 1903 es posaren les bases per a la creació de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor. Després del seu fracàs a Inca on els socialistes de Palma hagueren d'abandonar el seu projecte d'establir un nucli socialista perquè la societat obrera de sabaters La Justicia es decantà cap a les idees anarquistes, Lluçmajor era l'altre nucli industrial del calçat on dipositaren les seves expectatives d'expansió de nuclis socialistes a la Part Forana.

El desembre de 1905 es constituí formalment l'Agrupació Socialista de Lluçmajor. El primer acte de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor, fou el 30 de desembre i tengué lloc amb la presència de companys de Palma i Manacor. Intervingueren Miquel Porcel de Palma, Blanqué de la cooperativa de Manacor, Mateu Soler, regidor socialista de Manacor, Llorenç Bisbal i Jaume Marí per l'Agrupació Socialista de Palma i Miquel Thomas de la de Lluçmajor.⁴⁷²

Es constituí la Unión Campesina de Lluçmajor per intentar associar els treballadors agrícoles així com els petits propietaris de parcel·les agràries. En l'article publicat a *El Obrero Balear* es fa menció a la societat Unión Obrera Balear de vint-i-cinc anys abans, «que murió en embrión a consecuencia de que la dirección de ella recayó en una caterva de arlequines vendidos a la monarquía». Els comentaris són durs contra el dirigents d'aquesta primera entitat obrera de Lluçmajor amb forta presència de republicans:

*«En detalles puédese acrisolar que estos fueron unos falsos redtores del obrero, que por una modesta gratificación, que les ofrecieron los prohombres de los partidos turnantes al poder, no vacilaron un momento en cambiar de camisa. A estos lacayos, de carácter nómico y grotesco, hay que obviarlos de vuestra presencia, cuanto más evitar que os mangoneen la sociedad, no os dejéis alucinar por individuos corrompidos y menguados que aprovechan la ocasión para lanzaros aventuras peligrosas, para así ellos saciar su ambición, unos consiguiendo con la ayuda vuestra el nombramiento de maestros manuales de la Casa del pueblo, y otros logrando para después ir a la cosa de la burguesía, embutirse en un mugriento vestuario de polizonte.»*⁴⁷³

El text anima als pagesos de Lluçmajor a mantenir forta la nova societat de resistència i assolir una organització consolidada per evitar caure en errors passats:

*«Organizarse agricultores, pero evitar metan la pata en vuestra sociedad aquella compañía tan conocida en Lluçmajor, que de muy jóvenes ya bien sabéis aprendieron a bailar con suma maestría el pataleo político, llegando con sus hábiles méritos a obtener el estigma de papagayos farsantes de la clase obrera.»*⁴⁷⁴

---

⁴⁷² «Agrupación Socialista de Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 268, 13 de gener de 1906, p. 3.

⁴⁷³ «A los obreros agricultores lluchmayorenses», *El Obrero Balear*, núm. 268, 13 de gener de 1906, p. 3.

⁴⁷⁴ Íbidem, l'article és signat sota el pseudònim *Un agricultor de Palma* però sembla ser que va viure a Lluçmajor durant els anys de la Unió Obrera perquè dona molts detalls sobre la qüestió

El 1907 sorgí la tercera pota del socialisme de Lluçmajor, la cooperativa de consum La Nueva Vida. Els socialistes de Lluçmajor mostraren una trajectòria molt diferent a la de les altres dues agrupacions de Mallorca del primer decenni del segle XX, Palma i Manacor. Amb la de Manacor compartien unes conjuntures econòmiques que no eren tan variables com la de Palma. Com era habitual a la Part Forana, els salaris eren més baixos que a Palma per la qual cosa la seva manufactura era més competitiva que la de Palma, especialment en períodes de crisi. El seu grup dirigent era més estable que el de Palma. Centraren gran part del projecte socialista en la Base múltiple amb la cooperativa La Nueva Vida en el centre d'aquesta qüestió i desenvoluparen unes actuacions de solidaritat obrera, principalment amb la contribució econòmica a diferents causes. Tot i que posteriorment sobresortiria el lideratge de Joan Monserrat Parets, els primers socialistes destacaren pel seu interès en aprofundir en el missatge socialista, com a mínim a nivell teòric com es demostra amb la campanya propagandista d'Antoni Fabra i Ribas on les contribucions econòmiques procedents dels socialistes de Lluçmajor es feren càrrec del 60% del total de les despeses de la campanya de propaganda.⁴⁷⁵ Però també encara és més interessant que la idea de la mateixa campanya de propaganda que inicialment havia de ser protagonitzada per Pablo Iglesias, sorgís de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor. Com a promotors i principals sostenidors econòmicament de la campanya els socialistes de Lluçmajor tingueren a Tomàs Miquel com un membre de la comissió de propaganda que acompanyà a Antoni Fabra i Ribas per tots els pobles que visitaren, juntament amb Llorenç Bisbal, i intervingué a tots els mítings celebrats.

Així, el juny de 1909 quan Antoni Fabra i Ribas arriba a Lluçmajor es mostra sorprès de l'estructura societària constituïda a Lluçmajor perquè havia desenvolupat la idea de la Base Múltiple, encara que el jove socialista català també deixà ben clar que la Base Múltiple ha de ser un complement per assolir l'objectiu prioritari, la lluita de classes i la victòria del socialisme. Per això, la cara amarga del socialisme lluçmajorer fou el seu fracàs en l'acció política on repetiren diversos fracassos electorals i només assoliren una regidoria amb Joan Monserrat Parets el 1915 i 1919 però, com veurem més endavant, amb un pacte més o menys tàcit amb els liberals.

---

⁴⁷⁵ També es remarcable la nul·la contribució econòmica dels socialistes de Manacor, mentre que la Federació Obrera d'Artà i els socialistes de Felanitx sí que hi col·laboraren encara que de manera testimonial.

6. Reorganització obrera i la Conjunció Republicanosocialista (1909-1913)

A partir de 1909 a partir de l'anomenada Setmana Tràgica encara que aleshores se la coneixia com la Revolució de Juliol de 1909, el socialisme abandonà el seu aïllament i des de l'antimaurisme i com a reacció a la dura repressió del govern d'Antoni Maura cercà l'entesa amb els republicans, la qual cosa permeté l'entrada del PSOE al Congrés dels Diputats. De totes maneres, l'aliança amb els republicans no fou fàcil pels socialistes sobretot perquè aquests no es mantenien units i finalment, pel que fa a Mallorca, els socialistes mantingueren l'entesa amb una part del republicanisme.

6.1. La Setmana Tràgica i la Conjunció Republicanosocialista

El precedent de les eleccions municipals de maig de 1909

A les eleccions municipals del 2 de maig de 1909, prèvies a la Setmana Tràgica, els candidats socialistes obtingueren uns magres resultats. L'Agrupació Socialista de Palma només presentà a Francesc Roca i Llorenç Bisbal al segon i tercer districte, respectivament, i quedaren en la darrera posició entre els candidats del respectiu districte. Es tornà a repetir la tendència d'anteriors comicis locals: els socialistes no eren capaços d'obtenir uns resultats semblants als republicans que obtenien tres o quatre vegades més de vots que ells.

De totes maneres, en aquestes eleccions municipals es dugué a terme una aliança entre liberals i republicans que havia estat molt criticada pels socialistes, el que Pere Gabriel defineix «continuant així una llarga tradició de benentesa circumstancial entre liberals i republicans, que havia estat especialment criticada pels socialistes.»⁴⁷⁶ Aquesta entesa tindrà la seva importància a les eleccions municipals de desembre del mateix any on es dugué a terme la conjunció republicanosocialista, però els republicans mantingueren la seva entesa amb els liberals. Això provocarà certes incomoditats dins el socialisme mallorquí que se sentirà certament incòmode dins aquest bloc d'esquerres antimaurista.

Però dies abans de la jornada electoral aparegueren uns cartells que patrocinaven la candidatura conjunta del republicà Gaspar Villalonga i el socialista Llorenç Bisbal en el tercer districte. Els socialistes negaren immediatament ser els autors del cartell, encara que reconeixien que els republicans els culpaven a ells del mencionat pasquí:

«Con motivo de una candidatura que apareció impresa con los nombres del candidato republicano don Gaspar Villalonga y nuestro compañero Bisbal, muchos republicanos atribuyen la confección del pastel a los socialistas. Sepan los republicanos y los que no lo son que nosotros no tan solo no tenemos nada que ver con dicha candidatura, si no que protestamos de los que la hicieron imprimir, tal vez con la maligna intención de manchar nuestra seriedad política.»⁴⁷⁷

Segons el diari *La Tarde*, els socialistes havien obtingut un augment de vots però que calia que aquests

⁴⁷⁶ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer a...* p. 61.

⁴⁷⁷ «Las elecciones del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 387, 8 de maig 1909, p. 1. És de suposar que l'afirmació *la confección del pastel* devia referir-se a la confecció del pasquí. Degué ser un error d'interpretació.

estiguessin més compromesos amb els liberals:

«Los socialistas han conseguido un aumento en sus fuerzas de lo que pueden estar satisfechos. Mas nos hubiera gustado que en el ayuntamiento hubiesen tenido representación constituyendo el puesto avanzado en la Alianza Liberal sobre todo cuando los proyectos que para el porvenir que ésta acaricia figuran ideas de progreso para el proletariado.»⁴⁷⁸

Resultats eleccions municipals de maig 1909 en els districtes on es presentava un candidat socialista (En negreta els candidats que foren elegits)

Districte 2n. S'elegien 4 regidors									
		S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	Total
		Monti- sion	Sta Fe	La Conso- laci	Sant Franc.	Es Moli- nar	La Sole- dat	St. Jordi	
Antoni Rabassa	republicà	56	101	156	115	234	175	112	949
Antonio Oliver	conservador	172	135	98	187	156	121	70	939
Guillem Mas	conservador	161	132	95	185	170	126	68	937
Antoni Ballester	liberal	55	93	156	131	214	163	112	924
Bernat Obrador	republicà	52	100	143	126	225	158	112	916
Josep Sabater	catòlic	168	122	84	183	156	110	71	894
Francesc Roca	socialista	27	98	41	30	16	23	23	258

Font: *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, 11 de maig de 1909.

En aquest cas s'evidencia que la secció electoral de Santa Fe era on els socialistes obtenien millors resultats, com ja havia passat el 1901 i 1903, i que a La Soledat i El Molinar, dues barriades amb una part important d'electors de la classe obrera, persistien els resultats dolents i molt en fora de tenir opcions a ser elegit i on precisament el candidat republicà obtenia uns magnífics resultats.

Districte 3r- S'elegien 3 regidors									
		S12	S13	S14	S15	S16	S17	S18	Total
		So- cors	Mer- cadal	Porta St. Antoni	Hostalet s	Sindi- cat	Sa Ge- rrieria	Pla d'en Fuster	
Gaspar Villalonga	republicà	159	85	190	119	144	159	221	1077
Josep Llabrés	liberal	158	91	191	91	137	162	214	1044
Pere Ferrer	conservador	50	108	121	147	140	68	30	664
Llorenç Bisbal	socialista	44	10	46	85	28	25	15	253

Font: *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, 11 de maig de 1909.

⁴⁷⁸ «Elecciones», *La Tarde*, 4 de maig de 1909, p. 1.

En el 3^r districte, Llorenç Bisbal també obtingué uns mals resultats, especialment a seccions electorals de Palma on hi vivien electors de la classe obrera com els Socors o Es Mercadal. Els millors resultats els obtingué a Els Hostalets però així i tot en aquella secció quedà en última posició, i on el candidat conservador aconseguí gairebé el doble de vots que Llorenç Bisbal. Els socialistes es justificaven acusant als conservadors d'estendre la xarxa de pressions a la barriada i obligar als electors a vota el seu candidat maurista.

Una setmana més tard, les forces republicanes celebraren una reunió de la junta municipal de Palma al Casino Republicà per analitzar el resultat de les eleccions i discutir l'aliança amb els liberals. Mentre la majoria es mostrà favorable a l'acord amb els liberals, Josep Fuset es mostrà contrari; « ... se muestra contrario a la coalición formada pues con ella dice no sabemos a dónde vamos y adónde vamos a parar.»⁴⁷⁹ Però el punt de major discòrdia fou la decisió de separar a Lluís Martí del partit republicà per haver donat suport a candidats d'ideologia catòlica a les eleccions municipals. En realitat, Lluís Martí havia donat suport a la candidatura d'Antoni Quintana que representava el moviment polític L'Espurna que pretenia crear una plataforma regionalista però amb una forta influència del catolicisme de Salvador Galmés o Mossèn Alcover. Rebé el suport de Lluís Martí i indirectament del republicà Antoni Villalonga que es justificà davant el republicanisme que havia signat a favor d'aquella candidatura regionalista perquè havia estat enganat.⁴⁸⁰ En aquesta reunió no es feu cap referència al socialisme, únicament al manteniment dels acord amb el liberalisme i la renúncia a les idees regionalistes del republicanisme de Palma. De totes maneres, algú ja apostava per una entesa entre el republicanisme i el socialisme però hagueren de produir-se els fets de la Setmana Tràgica i especialment la seva posterior repressió per a què aquestes dues tendències opositors al sistema dinàstic unissin les seves forces.

Els fets de la Setmana Tràgica vists des de Mallorca

Les Joventuts Socialistes de Palma foren la primera entitat socialista de Mallorca que es manifestà clarament en contra de la Guerra del Marroc. Publicà un article a *El Obrero Balear* on s'hi oposava perquè afectava principalment a la joventut que havia de ser cridada a files com també pels principis antimilitaristes que el socialisme havia defensat en la seva ideologia:

*«Compañeros, firmes en nuestros propósitos y obrando conforme a nuestros principios, nos dirigimos a vosotros para llamaros la atención del inminente peligro en el que nos quiere meter nuestra torpe burguesía ...»*⁴⁸¹

En el mateix article afirmava que el govern només responia als interessos de la burgesia i que utilitzava a la classe obrera única i exclusivament pel seu reclutament militar:

---

⁴⁷⁹ «La Asamblea Republicana», *La Tarde*, 10 de maig de 1909, p. 1.

⁴⁸⁰ Íbidem.

⁴⁸¹ «Contra la guerra de Marruecos», *El Obrero Balear*, núm. 397, 17 de juliol de 1909, p. 2.

«El gobierno, fiel representante de aquella [la burguesia], creado exclusivamente para mantener y defender los privilegios de la clase burguesa nos quiere lanzar en aventuras de las cuales ningún provecho tenemos que esperar de ellas y que solo benefician los intereses de la clase explotadora.»⁴⁸²

A més, l'escrit contenia alguns paràgrafs clarament anticolonialistes com el que assegurava que la intervenció europea sobre Àfrica només responia als interessos de la mateixa burguesia i que conculcava els drets dels habitants d'aquell territori.⁴⁸³

L'article també afegia una de les crítiques més antigues que el socialisme havia mantingut sobre la política de reclutament militar: la discriminació per causes econòmiques per la qual els que s'ho podien permetre s'alliberaven de les seves obligacions militar per la redempció en metàl·lic o per un substitut, que donà peu a la frase en forma de denuncia que també inclou l'article: «!O todos o ninguno!»

Però l'article signat pel comitè de les Joventuts Socialistes de Palma només feia referència a una campanya de protesta i no proposava cap mesura més enèrgica o contundent. Així, a Palma l'oposició a la Guerra del Marroc no passa d'una simple protesta.

Però dins de la premsa propera al sistema havia de reconèixer que la crida dels reservistes era impopular però necessària, que també es reconeixia que la redempció en metàl·lic no estava justificada, «La ley militar tiene en la redención en metálico un lunar ... » A més, es justificaven les accions militars al nord d'Àfrica amb els arguments de què Espanya tenia una responsabilitat i uns compromisos contrets amb les altres potències europees i amb la mateixa regió del nord del Marroc.⁴⁸⁴

Mentrestant, a Madrid els socialistes convocaren un míting però, segons el diari liberal *El Progreso*, fou suspès per la falta d'assistents, amb la qual cosa demostraria segons l'article que la població era favorable a les accions militars espanyoles al Marroc.⁴⁸⁵

El 27 de juliol, el dia següent, la premsa de Madrid, especialment la liberal criticava la censura aplicada pel mateix ministre La Cierva que només permetia publicar els comunicats oficials del govern en relació a les accions de guerra al Marroc per evitar notícies alarmants que indisposassin a la població.⁴⁸⁶ Però començaven a publicar-se notícies sobre aldarulls i protestes a Barcelona. En concret sobre la prohibició de la celebració a Sabadell d'un míting contra la guerra que provocà aldarulls i el tall de les vies ferroviàries entre aquesta localitat i Barcelona. L'article feia referència a «obreros y radicales».

El diari palmès *La Tarde* també informava el 27 de juliol dels greus incidents de Barcelona i ja feia referència a «Conventos ardiendo, un fraile muerto, puentes volados por la dinamita, capitán general

⁴⁸² Íbidem.

⁴⁸³ «¿Qué vamos a ganar con exponer vidas obreras al plomo de los fusiles? [...] ¿Un trozo más para ampliar la explotación? ¿Es que acaso este terreno no pertenece a los naturales del país?», Íbidem.

⁴⁸⁴ En aquest cas, es publicà una entrevista amb el Conde de Romanones que justificava l'acció militar pels interessos espanyols en les mines de la regió i per l'ambició de les empreses franceses de fer-se amb les mateixes en cas de què Espanya no actuàs amb diligència. «Oyendo a Romanones», *La Tarde*, 27 de juliol de 1909, p. 1.

⁴⁸⁵ «Los socialistas, intento fracasado», *El Progreso*, 26 de juliol de 1909, p. 1.

⁴⁸⁶ Íbidem.

*tiroteado, muchos muertos y muchos heridos.»*⁴⁸⁷

En el cas de Balears, el seu òrgan de premsa, *El Obrero Balear*, se li aplicà la censura i l'edició del 24 de juliol de 1909 fou segrestada per ordre del jutge per la publicació d'un article de Llorenç Bisbal que es titulava «*¡Guerra a la guerra! ¡Guerra al gobierno!*» En el cas del número que havia de sortir en data de 31 de juliol de 1909 fou prohibit novament pel Govern Civil perquè la redacció del setmanari socialista havia decidit publicar-lo amb les seves pàgines en blanc com a crítica a la suspensió de la llibertat de premsa que havia imposat el govern d'Antoni Maura. Així, el setmanari decidí no publicar més números mentre tots els articles havien de passar per una censura prèvia.⁴⁸⁸

El míting antimaurista de Palma

Però el novembre de 1909, un cop Antoni Maura havia estat cessat i el seu govern substituït per un altre del liberal Segismundo Moret, *El Obrero Balear* es publicà novament. Amb el canvi de govern, desaparegué el control de la premsa i tornà a sortir el setmanari socialista.

El diumenge 31 d'octubre tingué lloc un multitudinari acte de protesta a la Plaça de Toros de Palma que *La Tarde* titulà «*Mitin contra la política reaccionaria y la represión.*»⁴⁸⁹ Aquest acte evidencià la unió del republicanisme i el socialisme en l'oposició a la gestió de la repressió que el govern Maura havia duit a terme després de la Setmana Tràgica. En canvi, el Partit Liberal manifestà les seves reserves en la participació a l'acte, però finalment el comitè dels liberals decidí no participar-hi oficialment tot i que donà llibertat a la seva militància per si hi volia acudir.⁴⁹⁰

Hi intervingueren Josep Fuset, com representant del Partit Republicà Radical, Francesc de Villalonga, Jeroni Pou i Lluís Martí, per Unió Republicana; Sebastià Crespí, Francesc Roca i Llorenç Bisbal, per l'Agrupació Socialista de Palma; pel Partit Liberal Alexandre Jaume i també Gabriel Alomar que orbitava a l'entorn del republicanisme i el socialisme però que no estava afiliat a cap partit en concret.

Els representants socialistes emfatitzaren el paper que havia tingut Pablo Iglesias en l'oposició a la guerra d'Àfrica. Per exemple, Sebastià Crespí enumerà els esforços que havia del socialisme per fer front als partits burgesos però que havia arribat el moment d'unir-se a la burgesia progressista per defensar les llibertats:

«... fue el primero en lanzar el grito de alarma y solicitar el concurso de todos los partidos que se precian de demócratas para formar una conjunción para derribar el funesto partido conservador del gobierno y hacer imposible la vuelta de Maura a regir los destinos del país.»⁴⁹¹

⁴⁸⁷ «Gravísimos sucesos de Barcelona», *La Tarde*, 27 de juliol de 1909, p. 1.

⁴⁸⁸ «El mitin contra Maura», *El Obrero Balear*, núm. 400, 6 de novembre de 1909, p. 1.

⁴⁸⁹ «Mitin contra la política reaccionaria y la represión», *La Tarde*, 1 de novembre de 1909, p. 1.

⁴⁹⁰ «El mitin de mañana», *La Gaceta de Mallorca*, 30 d'octubre de 1909, p.2.

⁴⁹¹ «... la guerra del Rif a que nos ha lanzado el gobierno de Maura es debida a la ambición y rapacidad de un puñado de capitalistas que sin conciencia ni entrañas explotan esas minas de esos territorios; declarado está que esta guerra no se suscitó por haber ultrajado el honor nacional sinó por la posesión de las citadas minas ....», «Mitin contra la política reaccionaria y la represión», *La Tarde*, 01 de novembre de 1909, p.1.

Francesc Roca inicià el discurs dient que ell intervenia en representació de la Federació Obrera Balear. La primera part del discurs el centrà en criticar el govern Maura especialment en la seva incompetència per haver cridat a files als reservistes i haver creat un problema a les famílies obreres.⁴⁹² També reprovà els motius que havien mogut al govern Maura a iniciar la guerra al Marroc, especialment perquè només obeïen a interessos d'unes determinades empreses.⁴⁹³

Finalment, Francesc Roca criticà *La Gaceta de Mallorca*, usant la ironia perquè anuncià al presents al míting que tots estaven excomunicats, talment com havia denunciat el periòdic catòlic a l'edició del 30 d'octubre i a més de qualificar als assistents de «*incendiarios, ladrones y asesinos.*»⁴⁹⁴

En canvi, Llorenç Bisbal inicià el seu discurs amb un missatge anticlerical contra els jesuïtes i l'escriptor Azorín que havia passat de manifestar les seves simpaties per l'anarquisme a justificar la política del govern Maura. També criticà les justificacions del diari *La Almudaina* sobre la intervenció militar espanyola a Melilla. Però la part principal de la seva intervenció la dedicà a llegir una carta que li havia enviat expressament Antoni Fabra i Ribas, que s'havia exiliat a França, per ser llegida als assistents. Fabra i Ribas insistia en afirmar que ell no havia conegut ni havia tingut tractes amb Ferrer i Guàrdia i que aquest no formava part de cap organització.⁴⁹⁵

Després Fabra i Ribas situava en el mateix nivell de participació als socialistes, anarquistes i anarquistes i justificava la insurrecció i actes violents dels revoltats en la repressió mateixa del govern i els actes violents que l'exèrcit espanyol cometia contra els naturals del Marroc. Acabà la carta dient que la guerra fou injusta i qualifica la repressió de bàrbara combinada amb covardia i infàmia.

Curiosament, *El Obrero Balear* que publicà un llarg article sobre l'acte contra Maura només inclogué els discursos complets d'Alexandre Jaume i Gabriel Alomar i no ho féu amb els dels seus propis militants, Sebastià Crespí, Francesc Roca i Llorenç Bisbal.⁴⁹⁶ Però sí que publicà la carta oberta que Antoni Fabra i Ribas havia enviat a Llorenç Bisbal per a què aquest la llegís durant el míting. Segurament, el motiu d'incloure els discursos d'Alexandre Jaume i Gabriel Alomar s'hauria d'entendre com la voluntat del setmanari socialista de donar veu als dos intervinents que no eren militants socialistes però que sí que es movien en l'entorn del socialisme,⁴⁹⁷ en contrast amb la resta d'intervinents que eren d'una clara tradició republicana.

També és interessant que el republicà Lluís Martí, proposàs durant l'acte l'enviament de dos telegrams

---

⁴⁹² «... fue la torpeza del gobierno Maura al llamar a filas a los reservistas para llevarlos al teatro de la guerra. Esta decisión provocó un clamoreo general de ¡Guerra a la guerra!», Íbidem.

⁴⁹³ Íbidem, p. 2.

⁴⁹⁴ Íbidem, p. 2.

⁴⁹⁵ «Ferrer y Guardia no perteneció nunca a ninguna organización y lo que puedo hacer individualmente no interesó jamás a las organizaciones obreras, que se mantenían alejadas del reducido círculo en el que Ferrer actuaba.», Íbidem, p.2.

⁴⁹⁶ «Míting contra Maura», *El Obrero Balear*, núm. 400, 6 de novembre de 1909, p. 1 i 2,

⁴⁹⁷ De fet, Alexandre Jaume ingressaria al partit socialista el 1919, mentre que Gabriel Alomar no estaria mai afiliat al PSOE però sí al projecte de la Unió Socialista de Catalunya.

d'agraïment a dos dirigents socialistes, Pablo Iglesias i Jean Jaurès; al primer per haver iniciat la campanya ¡Guerra a la guerra! i, al segon, per haver duit a terme la campanya de protesta contra la repressió del govern Maura i la solidaritat amb les víctimes, especialment amb Francesc Ferrer.⁴⁹⁸

La qüestió de la Setmana Tràgica ocuparà els espais més destacats dels mitjans de comunicació durant els mesos de novembre i desembre de 1909. Per una banda, per servir d'argumentari de cara a les eleccions municipals del 12 desembre, en les que s'havia d'elegir l'altra meitat dels regidors, i, també per mantenir la disputa amb la premsa conservadora que no acceptava de cap de les maneres que Antoni Maura fos criticat a la ciutat que l'havia vist néixer.

En aquest cas, a *El Obrero Balear* els socialistes publicaren entre el 13 de novembre i el 25 de desembre cinc articles sobre els episodis de la Setmana Tràgica:

«... con el exclusivo fin de que el lector de los mentados sucesos tenga una idea aproximada tan imparcial como exacta, desprovista de las exageraciones tan torpes como ridículas transmitidas a todas partes por periodistas y escritores a sueldo de la burguesía reaccionaria con el deseo de dar cumpida satisfacción a la ruindad de sus pasiones.»⁴⁹⁹

Per altra banda, Llorenç Bisbal fou absolt el gener de 1910 de les acusacions d'haver injuriat als ministres del govern Maura en haver publicat a *El Obrero Balear* l'article «Guerra al gobierno». Fou defensat pel polític republicà Jeroni Pou. Aquest basà la seva defensa en què exministres i altres militars publicaren opinions sobre els fets del Marroc més contundents que les de Llorenç Bisbal i que també que la idea de declarar la guerra a la guerra entrava dins el vessant humanitari que s'havia acordant a La Haia quan les potències europees signaren un acord per a la pau mundial.⁵⁰⁰

La campanya de solidaritat amb les víctimes de la repressió del govern Maura també arribà a Manacor on se celebrà un míting per recaptar diners per les famílies dels presos de la Setmana Tràgica i on s'evidencià que els fets de la Setmana Tràgica havien provocat un apropament del socialisme amb el republicanisme. Per exemple, a Manacor intervingueren Joan Blanquer, president de l'Agrupació Socialista de Manacor; el regidor republicà, Miquel Febrer; el regidor socialista Mateu Soler; el professor Sr. Ramis i «el joven

⁴⁹⁸ *«En reunión pública, republicanos y socialistas os felicitan por haber sido el primero en lanzar el grito de Guerra a la Guerra [...] Los partidos republicanos y socialista de Palma de Mallorca (Baleares) en reunión pública celebrada hoy, han acordado enviaros el testimonio de su más profundo agradecimiento por la campaña que habéis hecho en Francia a la voz de la libertad de pensamiento conculcada en la persona de Francisco Ferrer y se solidarizan por la opinión de Europa para protestar de la sentencia que se ejecutó en Montjuich.»*, «Mitin contra la política reaccionaria y la represión», *La Tarde*, 01-11-1909, p.2..

⁴⁹⁹ *«Los sucesos de Barcelona» El Obrero Balear*, núm. 401, 13 de novembre de 1909, p.3. Aquest article forma part d'un seguit de cinc més publicats a les edicions de 20 de novembre, *La huelga general*; de 27 de novembre, que no portava cap subtítol; el del 4 de desembre, *La quema de conventos*; el del 18 de desembre que tampoc portava cap subtítol; i el del 25 de desembre amb el subtítol, *Sangriento epílogo, la profanación de cadáveres*. El darrer article es publicà el 22 de gener de 1910 amb el subtítol, *Más episodios y conclusión*. De totes maneres, aquest articles provenien d'*El Socialista* que es publicaren entre el 29 d'octubre i el 26 de novembre de 1909.

⁵⁰⁰ «Absuelto», *El Obrero Balear*, núm. 409, 8 de gener de 1910, p. 3.

republicano», Antoni Amer.⁵⁰¹

L'acostament entre el republicanisme i el socialisme era un fet que començà amb la crítica a l'actuació del govern Maura i tingué el seu màxim exponent en la participació conjunta en actes de protesta contra Maura i el seu govern. L'esmentat acte del 31 d'octubre de 1931 a Palma n'és un bon exemple. Així, el 7 de novembre de 1909 es signà l'acord entre el republicanisme i el PSOE a Madrid, l'anomenat pacte del Jai-Alai.⁵⁰²

Aparegué a *El Obrero Balear* un seguit d'articles a partir del 6 de novembre fins l'11 de desembre sobre la conjunció republicano-socialista i els beneficis que comportaria per a la classe obrera. Però talment com diu Josep Termes:

*«La Conjunción republicano-socialista comportó, además de una variante en la política del PSOE, la aparición de elementos nuevos en su discurso político. En estas nuevas circunstancias, manteniendo la dualidad analítica tradicional del socialismo, se trasladaron los ataques del terreno de la burguesía al de la monarquía, y se valoró prioritariamente el interés "nacional" relegando el interés específicamente "obrero" anterior.»*⁵⁰³

Així, a *El Obrero Balear* del 13 de novembre aparegué un article, sense signar,⁵⁰⁴ que es mostrava favorable a que la conjunció de republicans i socialistes anàs més enllà d'una simple candidatura puntual: «... no solo conveniente deponer temporalmente nuestra sana intransigencia contra todos los partidos de la burguesía y seguir adelante con la inteligencia iniciada entre socialistas y republicanos ...»⁵⁰⁵ Fins i tot reconeixia que el seu objectiu immediat era evitar que el Partit Conservador recuperàs el poder i que si era necessari «... reputamos útil el prestar nuestro concurso a los demócratas y liberales, como por ejemplo, cuando luchan en los comicios con desventaja contra los conservadores, con el bien entendido de que con ello no creemos hacer otra cosa que cumplir con el deber de hombres amantes del progreso.»⁵⁰⁶

Així, s'obria la porta a articular un eix de contenció del Partit Conservador que es traduïa en donar suport, en casos concrets, als candidats del Partit Liberal. Era evident que el setmanari socialista preparava el terreny per a donar la seva conformitat a la coalició que es definia com «*pro las libertades y la democracia*». En un article titulat *Nuestra actitud* pretenia explicar les dificultats que implicava dur endavant l'acord que el PSOE havia aprovat a Madrid en relació a la coalició amb els republicans a les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909. Així s'afirmava que «*Esta línea de conducta a seguir por nuestros correligionarios se*

⁵⁰¹ «De los pueblos. Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 409, 8 de gener de 1910. p. 4.

⁵⁰² Vegeu ROBLES EGEA, Antonio, «La formación de la conjunción republicano-socialista de 1909» a *Revista de Estudios Políticos (Nueva época)*, núm. 29, setembre-octubre 1982, p. 145-161. Aquest acord escenificà en la reunió al pavelló d'esports de pilota basca de Madrid. Comptà amb el suport de diverses personalitats que no tenien cap adscripció política com Benito Pérez Galdós que presidí l'acte públic.

⁵⁰³ TERMES, Josep; ALQUÉZAR Ramon, *Historia del Socialismo* Vol. 2 ..., p. 42 i 43.

⁵⁰⁴ Tot i que no va signat, es podria pensar que fou redactat per Llorenç Bisbal per les seves referències a la conjunció i la seva crítica al govern de Maura, «Pro libertades», *El Obrero Balear*, núm. 401, 13 de novembre de 1909, p. 1.

⁵⁰⁵ A l'article es contraposa el concepte de «demócratas», on s'hi engloba a socialistes, republicans i fins i tot liberals en front del de «funesto gobierno o España inquisitorial» amb el que es fa referència al Partit Conservador, Íbidem.

⁵⁰⁶ Íbidem.

determinará fácilmente allí donde las fuerzas monárquicas y republicanas hállense frente a frente en todos sus matices pero presenta aspecto diferente donde, como en Palma, las huestes liberales de la Monarquía vayan a las urnas unidos con los parciales de la República.»⁵⁰⁷

El problema era que els republicans havien establert uns acords amb el Partit Liberal en determinats districtes electorals de Palma i que si els socialistes volien mantenir els acords amb els republicans havien de recomanar el vot pels candidats liberals. De totes maneres, els republicans facilitaren les coses quan inclogueren a Francesc Roca, dirigent socialista, dins la candidatura del tercer districte.

Aparegué el 20 de novembre de 1909 un altre article titulat *Están equivocados* on es pretenia deixar clar el caràcter conjuntural de la conjunció amb el republicanisme, que només estava justificat per l'excepcionalitat del moment per culpa del govern de Maura. Per això, deia l'article no tenia sentit que aquest acord electoral s'hagués duit a terme amb anterioritat: «*Dicha conjunción vivirá mientras sea necesaria para realizar el fin para el que se ha propuesto. Realizado ésto, desaparece, porque no tendrá razón de ser.*»⁵⁰⁸

En realitat, l'espectre polític es va dividir en dos blocs. Per una banda, el que conformarien la major part del liberalisme, el republicanisme i el socialisme, i, per una altra, el conservadorisme, el carlisme i una part significativa del catolicisme. Curiosament els socialistes definien la seva coalició com de *las izquierdas liberales*.⁵⁰⁹ El conservadorisme incidia en les incoherències d'aquest *Bloc de les Esquerreres* i en un míting celebrat a la societat conservadora La Marina de Santa Catalina el 28 de novembre de 1909 el candidat Massanet es preguntava: «*¿Como es posible esa unión de las izquierdas? Si preguntáis a los electores que es lo que van a votar ¿Qué os contestarán? Que no lo saben y que nadie lo sabe. Porque en una misma candidatura figura el nombre de un monárquico y el de un socialista.*»⁵¹⁰

Mentrestant, la Joventut Socialista incidia en l'objectiu de la República i justificava l'aliança electoral amb el republicanisme, sense fer cap referència al Partit Liberal. En un article signat per A.R.C., que són les inicials del jove socialista Antoni Roca Company, emfatitzava l'objectiu de la República i que un cop aconseguida es rompia la coalició amb el republicanisme.⁵¹¹

Però el socialisme de Mallorca necessitava l'aportació d'altres arguments que anassin més enllà de les justificacions de la nova aliança electoral amb el republicanisme i, el que era més difícil d'explicar, amb una bona part del liberalisme. Per això es demanà a Antoni Fabra i Ribas que els enviàs una carta per explicar la nova situació amb la que s'enfrontava el Partit Socialista. El text es titulà *Concretemos* y després de justificar el nou repte electoral del socialisme advertí que calia apostar per missatges concrets i allunyar-se de les propostes abstractes que sovint confonien a l'electorat:

---

⁵⁰⁷ Íbidem.

⁵⁰⁸ «Nuestra actitud», *El Obrero Balear*, núm. 402, 20 de novembre de 1909, p. 1

⁵⁰⁹ «¡Malhechores políticos!», *El Obrero Balear*, núm. 403, 27 de novembre de 1909, p.2.

⁵¹⁰ «Reunión de conservadores», *La Gaceta de Mallorca*, 29 de novembre de 1909, p. 3.

⁵¹¹ «Una vez implantada la República, cada partido volverá a su puesto de combate, tomando nuevamente antiguas sus posiciones. El Partido Socialista en frente de la burguesía, cada vez más déspota con sus trabajadores», «Por la libertad y la República», *El Obrero Balear*, núm. 403, 27 de novembre de 1909, p.2-3.

« ... se trata de la substitución de la Monarquía actual por una república democrática. Al tratarse de esto se busca hacer efectivo la supremacía del poder civil sobre otra clase de poderes, principalmente el poder eclesiástico y sobre el poder militar. Estamos en momentos decisivos, de lucha, de acción. Es el pueblo quién ha de luchar, quién ha de actuar, quién ha de exponerse y quién ha de vencer. Y el pueblo necesita ideas claras, concretas precisas, que no se presten a falsas interpretaciones.»⁵¹²

Fabra i Ribas posava com exemple les referències que es feia als mítings sobre la supressió de la lleis de jurisdiccions o la reforma del codi militar o també les afirmacions anticlericals però això era insuficient i es feia necessari precisar objectius més definits.⁵¹³

A més, ell posava l'exemple de la judicatura civil que no era reclamada per atendre casos militars, per la qual cosa, ell considerava que tampoc la justícia militar havia d'intervenir en casos que afectaven a la ciutadania: «... tampoco debe llamarse a los militares cuando se trate de juzgar a los ciudadano»

Ell conclouia l'article amb unes frases que reforçaven la necessitat d'enviar uns missatges clars a l'electorat: «Esto es claro y además de sentido común. Solo claridad y sentido común pedimos.»⁵¹⁴

Les acusacions de frau electoral

A partir del 20 de novembre, el socialisme inicià una campanya contra les maniobres de la candidatura conservadora per aconseguir vots. Així, es denuncia el proselitisme que algunes dones qualificades de «beatas» fan per la barriada de Santa Catalina per aconseguir el vot⁵¹⁵ i també es denuncien les coaccions que es duen a terme per pressionar als votants i es proposen mesures força violentes per acabar amb les pràctiques del conservadorisme. També en aquest article hi ha unes referències indirectes que ben segur van dirigides a Manuel Salas: «Al rey del petróleo será necesario coronarlo con una urna y llevarlo a tomar un baño de mar con su automóvil».⁵¹⁶

Josep Agustí Palmer, un jove republicà, denuncià els oferiments de diners que es duïen a terme per a la compra de vots: «¡Ese puñado de dinero que nos ofrecen por el voto, es dineros que nos fue robado para emplearlo contra nosotros, contra nuestra emancipación y contra nuestras familias! ... No hagáis coacción; dejad libres a los obreros y a vuestros domésticos.»⁵¹⁷

L'Agrupació Socialista de Palma i les Joventuts Socialistes organitzaren un míting pel dia 7 de desembre per protestar per les coaccions que la part treballadora rebia dins els tallers i fàbriques per orientar el seu vot

⁵¹² «Concretemos», *El Obrero Balear*, núm. 404, 4 de desembre de 1909, p. 2.

⁵¹³ «Todo esto está muy bien, pero es poco concreto. En menos palabras puede decirse más y puede constituirse una verdadera plataforma para la lucha. En vez de atacar violentamente con palabras al clericalismo, reclamemos la separación entre la Iglesia y el Estado. En vez de pedir la reforma del código militar, digamos concretamente que pedimos por lo menos que los tribunales militares puedan entender tan sólo las causas por delitos militares cometidos por militares.», Íbidem.

⁵¹⁴ Íbidem.

⁵¹⁵ «Las beatas buscan el voto», *El Obrero Balear*, núm. 402, 20 de novembre de 1909, p.2-3.

⁵¹⁶ «Medidas de sanidad electoral», *El Obrero Balear*, núm. 401, 13 de novembre de 1909, p.2. «Que encontramos un maurista que ejerce coacción con algún elector: una paliza y tente tieso. Que es un desalmado agente electorero que compra votos: una zurra de conejo.»

⁵¹⁷ «A redimimos», *El Obrero Balear*, núm. 404, 4 de desembre de 1909, p.2.

cap als candidats conservadors.⁵¹⁸

Els socialistes apostaven fort per l'èxit de la candidatura de les esquerres, com ells mateixos denominaven i per això el dissabte 11 de desembre, un dia abans de les eleccions es publicà *El Obrero Blear* però amb el doble de pàgines del que era habitual, vuit en lloc de quatre. Tots els articles feien referència a la jornada electoral de l'endemà.

Vuit pàgines per justificar i promocionar el vot per a la conjunció amb el republicanisme.			
<i>El Obrero Blear</i>, 11 de desembre de 1909			
Títol	Autoria	Contingut	pàg.
<i>Al pueblo</i>	Sense signar	Article editorial que animava a votar a les esquerres	1
<i>La emisión del sufragio</i>	Sense signar	Article editorial que denunciava la manipulació de les candidatures de les dretes en la compra de vots, coaccions i amenaces.	1
<i>La obra del señor Maura</i>	Sense signar	Descripció de l'últim govern Maura i les seves negatives conseqüències per a la classe obrera.	1-2
<i>Caso de conciencia</i>	P.B.	Fa una crida a abjurar del maurisme i apostar per les candidatures de les esquerres. Presenta els arguments i es dirigeix als «obreros», «palmesanos», «católicos», «lector» per demanar el vot per les esquerres	3-4
<i>El rey lo ha dicho</i>	Sense signar	Referències a un discurs d'Alfons XII sobre les ajudes que les classes benestants havien de donar als més necessitats que vivien una vida miserable. L'autor afirmava que l'únic poder que encara tenia la part treballadora era la llibertat de vot	5
<i>Racionalismo humanitario</i>	Francesc Ferrer	Article de Francesc Ferrer que escrigué sobre el vuitè aniversari de la fundació de l'Escola Moderna.	5
<i>Ante de la batalla</i>	A.R.C (Antoni Roca Company).	Anima als treballadors a no deixar-se trepitjar per la voluntat i coaccions dels	5

⁵¹⁸ «Reuniones», *El Obrero Blear*, núm. 403, 27 de novembre de 1909, p.4.

		patrons.	
<i>Coacciones indignas</i>	Article reproduït de La Tarde	Enumera les coaccions que el maurisme practica per impedir la llibertat del vot.	6
<i>Revoluciones y protestas</i>	B.F.LL.	Fa un repàs a les actuacions del govern Maura.	6
<i>A los obreros</i>	Sense signar	És un recull de fets que demostren el suport que l'església dona al maurisme.	7
<i>A los electores del Distrito 3º</i>	Uno que le quiere bien	Alerta sobre els intents del conservadorisme per guanyar-se el vot d'una barriada eminentment obrera amb referències a les coaccions que sense anomenar-lo s'entèn que es el candidat Manuel Salas.	7
<i>El final de un tirano</i>	Sense signar	Si la classe obrera vota demà es pot aconseguir que els seguidors d'Antoni Maura, que es definit com un tirà, obtenguin una dura derrota.	7-8
<i>No quiero uno, sino dos</i>	Nemino	Sobre les coaccions al districte 7è, el de Santa Catalina, que el conservadorisme dur a terme per assegurar-se la victòria.	8
<i>Un arzobispo pornográfico</i>	P. Stupicich	Polèmica a Croàcia sobre l'arquebisbe de Ljubianja sobre un fulletó que publicà sobre el matrimoni que contenia imatges que eren considerades d'alt contingut pornogràfic	8
<i>Grupo cooperativa</i>	Sense signar	Anunci sobre la constitució l'1 de gener de 1910 de la cooperativa social obrera de Palma.	8
<i>Gran míting en los Hostalets</i>	Sense signar	Acte electoral al Teatre Colón de la barriada per desmuntar els arguments del maurisme que va fer a un míting electoral a la mateixa barriada.	8
<i>Lluchmayor</i>	Sense signar	Miquel Estela, Miquel Tomàs i Antoni Garcias seran els candidats socialistes que participaran dins la conjunció amb els republicans a les eleccions municipals a Lluçmajor.	8

En aquestes eleccions municipals s'elegia l'altra meitat dels regidors de l'ajuntament que completava les

eleccions hagudes el 2 de maig de 1909. Dins la coalició de les esquerres només es presentà el socialista Francesc Roca pel setè districte, el que comprenia els barris de Sant Magí, plaça Navegació, plaça Progrés, Molins, Son Espanyolet, El Terreno i La Bonanova.⁵¹⁹

7e Districte electoral (elegia 3 regidors)

	St. Magí	Plaça Naveg.	Plaça Progrés	Molins	Son Espanyolet	El Tereno	La Bonanova	Total
Bernat Roca Rayó (CRS) republicà	144	128	217	140	195	63	96	983
Francesc Roca Hernández (CRS) soc.	133	216	216	138	195	61	95	961
Ramon Mancebo, conservador	162	124	111	116	133	128	128	899
Francesc Massanet, conservador	159	124	110	114	129	128	128	887

En negreta els regidors elegits

Font: *La Tarde* i *La Gaceta de Mallorca*, 13 de desembre de 1909.

En aquestes eleccions es pot comprovar com el candidat socialista es beneficia enormement de la participació del PSOE dins la Conjunció Republicanosocialista. Així, Francesc Roca obté uns resultats molt bons en seccions electorals en les que fins aleshores obtenia uns resultats molt inferiors. Certament, el que demostrarien els resultats és que la coalició no fou només una conjunció de republicans i socialistes sinó més bé una aliança electoral que podia ser definida com a antimaurista que incloïa el partit dinàstic dels liberals, el republicanisme i el socialisme. Per això, el socialisme només pogué incloure la candidatura de Francesc Roca dins el repartiment que es produí entre les tres formacions polítiques.⁵²⁰

El bloc conservador també era relativament heterogeni, però amb menor intensitat que el de les esquerres. Del total de 10 regidors de les dretes, 8 eren militants del Partit Conservador però també n'hi havia un altre que representava la societat La Defensa Social i un altre al Patronat Obrer.⁵²¹

El Bloc de les Esquerres aconseguí 9 regidors, mentre que el bloc conservador n'obtingué 10. Les regidories obtingudes s'havien de sumar a les de les eleccions de maig del mateix any per la qual cosa el bloc de les dretes aconseguí 19 regidors i el de les esquerres 18. Ara bé, el liberal Lluís Alemany Pujol fou designat batle de Palma per una reial ordre del subsecretari del ministeri de Governació pel bienni de 1910 i 1911 ja que les batlies de les grans ciutats eren designades directament pel govern de Madrid.⁵²²

En canvi, les tinences de batlia havien de ser escollides mitjançant votació entre els regidors per la qual cosa els del bloc de les dretes podien imposar els seus candidats. Per això, el bloc de les esquerres recorregué a la suspensió de Manuel Salas, del Partit Conservador, perquè incomplia un dels requisits de de la llei

⁵¹⁹ *La Tarde*, 13 de de desembre de 1909, p. 1. Resultats de les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909 a Palma.

⁵²⁰ Llorenç Bisbal no fou candidat en aquestes eleccions, mentre que sí ho havia estat a les del mateix any, però el socialisme renuncià a presentar a un dels seus principals líders per guanyar-se el suport dels altres dos partits, el republicà i el liberal.

⁵²¹ «De los datos que anteriormente publicamos resulta que los nuevos concejales son los siguientes: De las derechas, F. de Puigdorfila, Forteza Rey, Salas, Carbonell, Riera, Dezcallar, Mancebo y Bennasar, conservadores. Font de la Defensa Social y Sabater del Patronato Obrero. De las izquierdas, Pérez, Sampol, Roca y Alemany, liberales; Horrach, Ramis, Grauches y Obrador, republicanos, y Roca, socialista.» *La Tarde*, 13 de desembre de 1909, p. 1.

⁵²² AMP, Actes municipals, 1 de gener de 1910, p. 0002.

electoral en relació a l'article 7è punt 2 sobre els contractistes d'obres o serveis públics que haguessin estat sufragats per fons públics.⁵²³

Així durant l'acte de constitució del nou ajuntament, el bloc conservador abandonà la sessió en les tres convocatòries dutes a terme els dies 1, 3 i 5 de gener de 1910 per la qual cosa el nou consistori no estigué oficialment constituït com a protesta per a la suspensió de l'acta de regidor de Manuel Salas. Els conservadors adduïen que el regidor liberal Antoni Ramis també es trobava amb les mateixa situació i no havia estat suspès de la seva acta.

En la sessió del cinc de gener, els regidors conservadors no abandonaren la sessió i s'efectuà la votació on el bloc d'esquerres votà disciplinat pel seu candidat mentre que en el bloc de dretes alguns votaren en blanc per la qual cosa els candidats de les esquerres obtingueren les tinences de batlia però de manera provisional perquè no havien aconseguit la majoria absoluta a les votacions. Es dona la circumstància de què el socialista Francesc Roca fou elegit 4 tinent de batle, dins l'acord entre els tres partits del bloc de les esquerres.⁵²⁴

El socialisme, mitjançant *El Obrero Balear*, criticà l'actitud dels conservadors que amb la seva tàctica aconseguïen retardar la constitució definitiva de l'Ajuntament de Palma:

*«Los conservadores han echado mano de todos los medios de obstrucción a su alcance para dificultar la administración municipal e impedir las tareas concejiles. Ellos, la gente de orden, dejan en desorden los intereses de la población y con su actitud laboran el desorden en la calle provocando al pueblo con frases insensatas ...»*⁵²⁵

De totes maneres, la tensió dins l'ajuntament d'aquella primera setmana de gener es transmeté entre la militància, on els partidaris de cada bloc donaven suport als seus representants locals i escridassaven als del bloc rival. El 5 de gener la tensió esclatà definitivament al carrer després del quart intent de constitució de l'ajuntament i la persistència dels conservadors en la reivindicació de la regidoria de Manuel Salas. Hi hagué enfrontaments entre els partidaris de cada bàndol, però pel que sembla els socialistes no hi estigueren implicats i era més una disputa entre conservadors i liberals.⁵²⁶

Finalment, després d'una nova convocatòria frustrada pel dia 6 de gener, dos dies després amb l'assistència de tots els regidors conservadors excepte Manuel Salas que estava provisionalment suspès, es procedí a la votació de les tinences de batlia, produint-se a cada una d'elles un empat a devuit entre el candidats de les esquerres i el de les dretes. Per això es procedí a efectuar un sorteig per desfer l'empat. Pel cas que ens ocupa, en relació a la quarta tinença de batlia, Francesc Roca no tingué sort perquè la bolla que fou extreta per desfer el desempat fou per al conservador Pere Ferrer.⁵²⁷ Francesc Roca féu part de la comissió de bombers, aigua i reemplaçament, curiosament la mateixa comissió de la que havia format part quan havia entrat per primera vegada com a regidor el 1901.

⁵²³ *Gaceta de Madrid*, 10 d'agost de 1922, Ley electoral de 1907.

⁵²⁴ AMP, Actes municipals, 5 de gener de 1910, p. 0007.

⁵²⁵ «La constitución del ayuntamiento», *El Obrero Balear*, núm. 409, 8 de gener de 1910, p. 10.

⁵²⁶ «El escándalo de anoche», *La Tarde*, 6 de gener de 1910, p. 1.

⁵²⁷ AMP, Actes municipals, 8 de gener de 1910, p. 11.

El 5 de febrer de 1910, es fallà en contra del recurs presentat per Guillem Rabassa Bennàssar contra Manuel Salas i que li impedia cautelament ocupar el seu seient de regidor de l'Ajuntament de Palma. Manuel Salas ocupà el seu càrrec de regidor el 14 de febrer de 1910 i així la dreta passà a tenir majoria a l'Ajuntament, 19 regidors conservadors per 18 de "l'esquerra formada per liberals, republicans i socialistes."⁵²⁸

Francesc Roca, regidor socialista a l'Ajuntament de Palma

En la seva tasca com a regidor, Francesc Roca destacà per la seva intervenció en afers sobre les condicions de vida i de treball de la classe obrera, com per exemple quan va demanar una major vigilància per part dels tinents de batlia en relació al control dels queviures que es venien a les tendes de comestibles. Aquesta demanda sorgí per la confiscació d'una partida de bacallà en mal estat que es venia en una tenda del carrer del Sindicat⁵²⁹ o en les denúncies per adulteracions en les que ell considerava que l'Ajuntament havia de tenir un especial interès en acabar amb aquest abús per part de certs comerciants.⁵³⁰ Es mostrava insistent en què la jornada dels empleats municipals no superàs les vuit hores.⁵³¹ També presentà la proposta d'ajuda econòmica per a la Cooperativa Social que es constituí el 1910 a la Federació d'Entitats Obreres de Palma. Francesc Roca ho argumentava en l'ajuda que prèviament havia rebut la Cooperativa del Cercles d'Obrers Catòlics:

«Excmo Sr. -El concejal que suscribe, teniendo en cuenta el plausible procedimiento seguido por esta excma corporación a favor de la cooperativa establecida por la sociedad del Círculo de Obreros Católicos, tiene la honra de proponer a V.E. se digne a acordar con el cargo al capítulo de imprevistos y previo informe de la comisión de Hacienda se conceda semejante donativo por una sola vez a favor de la Federación de Sociedades Obreras ha constituido en esta capital, al objeto de procurar a sus asociados lo más económicamente posible las sustancias alimenticias de mayor consumo en la clase obrera a fin de contrarrestar los efectos de la grave crisis que sobre ésta pesa. Casas Consistoriales de Palma a 6 de marzo de 1911. Francisco Roca.»⁵³²

El regidor Sabater proposà la subvenció de cent pessetes que fou la quantitat que s'havia concedit a la cooperativa del Círculo de Obreros Católicos. Finalment el consistori aprovà la proposta, sempre que la Comissió d'Hisenda li donàs el vist i plau.

L'abril de 1910 es trencà l'entesa a l'Ajuntament de Palma entre republicans i liberals especialment per l'actitud dels liberals en relació a la incompatibilitat del regidor republicà Antoni Ramis i les seves activitats particulars. Els socialistes acusaven els liberals d'haver-se plegat a les demandes dels conservadors. Acusaven als republicans d'haver-se fiat del liberals: «¿Qué decís ahora con este nuevo desengaño de los

⁵²⁸ AMP, Actes municipals 5 de març de 1910, p. 60 i 14 de març de 1910, p. 65.

⁵²⁹ AMP, Actes municipals, 28 d'agost de 1911, p. 291.

⁵³⁰ AMP, Actes municipals, 9 d'octubre de 1911, p. 364. La denúncia de Francesc Roca fou a causa de la discussió del pressupost municipal de 1912 on Francesc Roca demanava més mitjans per acabar amb les adulteracions als comerços minoristes.

⁵³¹ AMP, Actes municipals, 13 de febrer de 1911, p. 55.

⁵³² AMP, Actes municipals, 6 de març de 1911, p. 7

falsos liberales?» La última alianza que con ellos concertasteis, y que sin duda fue causa de muchas disidencias y quebrantos en vuestro partido, ni era justificada ni oportuna ni honrosa.»

A més, els socialistes retreien greuges passats que els republicans havien tengut amb els liberals i que quan es presentaven problemes aquests acabaven aliant-se amb els conservadors, així recordaven les deslleialtats dels liberals cap als republicans:

«De haber tenido en cuenta las anteriores traiciones que os hicieron, los agravios de ellos recibidos cuando tenía mayoría en el ayuntamiento y el hecho de pedirlos la conjunción cuando ya no servían más que de lastre a los conservadores y éstos se lo habían quitado de encima, por poco que hubieseis reflexionado solo esto habríais visto que ellos no tenían más objetos que satisfacer a vuestras espaldas sus insanos egoísmos para luego, una vez conseguido su fin daros por recompensa un puntapié como os lo han hecho y os lo harán cada vez que cometáis el absurdo de creerlos.»⁵³³

La visió dels socialistes acabava amb el desig de reforçar els lligams entre socialistes i republicans contra els partits dinàstics: *«Y ahora, a trabajar republicanos y socialistas contra monárquicos y contra la monarquía. Pero de firme.»⁵³⁴*

La minoria municipal republicana i Francesc Roca publicaren una carta d'agraïment a Alexandre Jaume per haver-se oposat a la suspensió del càrrec de regidor al republicà Antoni Ramis.⁵³⁵

6.2 El ressorgiment societari i les iniciatives polítiques dels socialistes

El 1910 a Mallorca la situació de les entitats socialistes havia millorat respecte als anys anteriors. Hi havia les agrupacions socialistes de Palma, Manacor, Lluçmajor i Marratxí. Havia societats obreres d'influència socialista a les quatre localitats indicades més Felanitx i Artà.

En el cas de Palma, entre finals de 1909 i principis de 1910 es reorganitzaren a les societats de capellers, corders, serradors, torners; i els fundidors estaven en procés de constituir-se en societat obrera. Seguint els consells d'Antoni Fabra i Ribas, es creà a Palma la cooperativa de consum.

També a la Part Forana, Algaida, Alaró i Capdepera es posaven les bases per a la constitució de societats obreres i a Esporles a part de la societat obrera es feien gestions per a la constitució de l'agrupació socialista local.

Un símptoma evident del ressorgiment socialista era l'augment del número de subscripcions del setmanari *El Obrero Balear*.⁵³⁶

De totes maneres, els socialistes, després de la positiva experiència de la campanya propagandista

⁵³³ «A los liberales y republicanos de Palma», *El Obrero Balear*, núm. 424, 23 d'abril de 1910, p. 1.

⁵³⁴ Íbidem.

⁵³⁵ «Gratitud al concejal Sr. Jaume», *El Obrero Balear*, núm. 425, 1 de maig de 1910, p. 8.

⁵³⁶ «¡Por falta de elementos ... o de voluntad!», *El Obrero Balear*, núm. 419, 19 de març de 1910, p. 1.

d'Antoni Fabra i Ribas, cercaren altres possibles visites de dirigents socialistes peninsular. Per exemple, l'abril de 1910 en saber-se que el republicà Joaquín Dicenta i Pablo Iglesias havien de dur a terme una campanya propagandística per Catalunya els socialistes de Palma i Lluçmajor proposaren que els dos polítics vinguessin també a Mallorca. Per això es posaren d'acord amb els republicans:

«El acuerdo fue comunicado a los republicanos, por si tenían a bien que ambos elementos mancomunados hicieran las gestiones para que vinieran Iglesias y Dicenta, conviniendo en celebrar un mitin en favor de las escuelas laicas y dirigir al Director de El Socialista el siguiente telegrama:

"Republicanos socialistas Palma Lluçmajor aprovechan ida Iglesias Dicenta Barcelona vengan Palma tomar parte mitin favor escuelas laicas."»

Però la resposta d'Iglesias, que era el director d'El Socialista, fou rebuda com un gerro d'aigua freda: «Imposible ir por tener muchos compromisos Cataluña y otras regiones -Iglesias.»⁵³⁷

A part del vessant polític que el socialisme desenvolupà a partir de la tasca de Francesc Roca com a regidor, el socialisme es trobà el 1910 amb dues situacions que marcaren la seva trajectòria d'aquell any: la feblesa organitzativa especialment a Palma i els moviments vaguístics en el qual estigueren immersos les societats obreres d'orientació socialista.

El socialisme es trobava amb la dificultat de consolidar les Joventuts Socialistes perquè molts dels que s'introduïen dins aquesta organització acabaven per abandonar-la abans de poder afiliar-se a l'Agrupació Socialista de Palma. A més, el socialisme s'erigia com a baluard per lluitar contra els vicis que impedièn l'assumpció de la consciència de classe per part dels treballadors: la taverna.

*«... la juventud palmesana que anda errante y embrutecida por la tabernas y demás centros de vicio y corrupción porque no hay quien le distraiga con veladas y otros actos atractivos de utilidad artística y social, a la vez que recreativos.»*⁵³⁸

També els socialistes es mostraven clarament contraris a la situació de discriminació que patien els descendents dels jueus conversos a Mallorca i consideraven que si la seva situació havia millorat una mica no era degut a un canvi d'actitud de l'església sinó en un canvi de valors en la societat:

*«Si hoy hanse suavizado las costumbres y se les permite con relativa indulgencia alternar con los demás componentes de la sociedad mallorquina no se debe en lo más mínimo a que el clero les haya reconocido de motu-propio igualdad de condición respecto a las demás personas ni que haya reconocido la injusticia de su proceder, sino a la fuerza del espíritu democrático, que a pesar de las trabas que la iglesia ha opuesto se ha ido infiltrando en el cerebro de las muchedumbres y desalojado de ellos rancios prejuicios y odios seculares por aquella inculcados.»*⁵³⁹

⁵³⁷ «Iglesias ni viene», *El Obrero Balear*, núm. 421, 2 d'abril de 1910, p. 3.

⁵³⁸ «Un poco de voluntad», *El Obrero Balear*, núm. 409, 15 de gener de 1910, p. 1.

⁵³⁹ «Gente de la calle», *El Obrero Balear*, núm. 409, 15 de gener de 1910, p. 1.

Però el socialisme de Palma passava per altibaixos com quan dimití el president i el secretari primer de la Base Múltiple de la Federació de Societats Obreres.⁵⁴⁰

Renovación de cargos

La «Base Múltiple» en Junta General ordinaria el día 29 Diciembre 1910 quedó nombrada la Directiva de la siguiente manera.

Presidente.—Jaime Vicens Masanet.

Secretario.—Lorenzo Vidal Rafal.

Depositario.—Juan Blasco Esbarranch.

Contador.—Pedro Galabran Pons.

Vice-Secretario 1.º—Miguel Barroló Pallicer.

Idem. 2.º—Antonio Orpis Girer.

Vocel.—1.º, Miguel Porcel.—2.º, Emilio Balaguer.—3.º, Juan Gomila.—4.º, Antonio Torrens Otero.—5.º, Guillermo Nicolau.—6.º, Miguel Penalva.—7.º, Miguel Crespi.—8.º, Juan Torrens.—9.º, Antonio Torrens Oliver.—10.º, Francisco Puigserver.—11.º, Antonio Tuduri.—12.º, Francisco Roca.

Revisor.—Lorenzo Bisbal.

Cobrador.—Sebastián Poch Mulet.

El Obrero Balear, 7 de gener de 1911, p. 4.

La Cooperativa Social Obrera

Una de les conseqüències de la campanya d'Antoni Fabra i Ribas fou l'impuls que donà a les iniciatives cooperativistes. Així, a Palma es constituí el desembre de 1909, la Cooperativa Social Obrera, com a una nova plataforma per avançar en l'acció solidària i de classe que defensava el socialisme. El 29 de desembre s'anomenà el primer consell d'administrador, el seu president fou el tipògraf Bartomeu Frau.⁵⁴¹

Però malgrat que aquesta entitat començàs amb força, no fou capaç d'assolir una continuïtat i estabilitat com sí que ho aconseguiren els companys de Manacor, Lluçmajor, Marratxí i fins i tot a la barriada de Génova. L'1 de gener de 1910 es feu la inauguració de la nova cooperativa on també hi acudiren representants de les cooperatives de Manacor, Lluçmajor i Marratxí. Llorenç Bisbal celebrava des de les pàgines d'*El Obrero Balear* aquesta nova entitat que ja comptava amb prop d'un centenar de socis:

«Comprendiéndolo así varios compañeros de la Federación y de la Agrupación Socialista, desde hace más de un año vienen trabajando activamente para la formación de tan importante organismo, y ha sido tan fructíferos sus trabajos y tan bien han acogido sus iniciativas, que ya es un hecho la constitución de tan útil colectividad, entre cuyos asociados, que ascienden a un centenar, existe tal entusiasmo y efervescencia que

⁵⁴⁰ «Base múltiple de la Federación de Sociedades Obreras», *El Obrero Balear*, núm. 424, 23 d'abril de 1910, p. 4.

⁵⁴¹ La resta del consell d'administració estava format per Josep Gomila, vicepresident; Joan Blascos, tresorer; Bartomeu Batle, comptador; Agustí Roca, secretari 1r; Bartomeu Riera, secretari 2n. Les vocalies foren ocupades per Francesc Roca, Miquel Porcel i Francesc Busquets, «Cooperativa social obrera», *El Obrero Balear*, núm. 408, 1 de gener de 1910, p. 4.

hacen presagiar amplios y fecundos beneficios que la cooperativa dará de sí.»⁵⁴²

Bisbal afegia al seu article un fragment d'un text del cooperativista i anarquista francès Sébastien Faure sobre els enemics del cooperativisme. Faure, per una banda, explicava que lògicament els botiguers eren contraris a l'aparició de les cooperatives i que això era comprensible perquè aquests veien les cooperatives com a la competència. Faure considerava que en una nova societat la competència seria substituïda per la solidaritat i llavors s'acabaria la l'oposició d'interessos individuals cap a la cooperativa que representava els interessos del grup. Però considerava més perillosos l'altre grup de contraris al cooperativisme, el dels obrers que consideraven que en millorar la condició del cooperativista aquest deixa de ser revolucionari. Faure negava aquest extrem perquè el cooperativisme era una eina per impulsar la revolució de l'obrer conscient i que es mostra solidari.⁵⁴³

Els representants de les cooperatives de Manacor, Lluçmajor i Marratxí explicaren les dificultats que es trobaren en el seu poble en engegar el projecte:

«Por la tribuna desfilaron uno a uno los dignos representantes de Manacor, Marratxí y Lluçmajor explicándonos con fácil palabra sus peripecias, los atropellos sin fin de que han sido víctimas sus compañeros por parte de los toscos caciques de sus respectivas localidades, los intentos que han realizado éstos con ayuda de sus subordinados para desbaratar los planes y el rumbo en cada uno de los citados pueblos para que la Cooperativa Obrera fracasara y que sus atrevidos socios fundadores se marcharan ante sus compañeros con el oprobio de la deshonra y la ignominia.»⁵⁴⁴

---

⁵⁴² «Buen principio de año», *El Obrero Balear*, núm. 408, 1 de gener de 1910, p. 1.

⁵⁴³ «Por ella [la cooperativa] se crea un capital común, representado por las fincas que se adquieren y por las mercancías que se acumulan. Es la suya la forma más comunistas de la propiedad.», *Ibidem*.

⁵⁴⁴ «Inauguración de una cooperativa», *El Obrero Balear*, núm. 409, 8 de gener de 1910, p. 1.

Foto de la festa d'inauguració de la Cooperativa Social Obrera l'1 de gener de 1910. Hi acudiren el seu consell d'administració de la mateixa, els cooperativistes i família i representants de les cooperatives de Manacor, Lluçmajor i Marratxí. (font: COMAS, Albert; HUGUET, Joan i SANTANA, Manel, *Història de la UGT ...*)

El president de la cooperativa Bartomeu Frau Llinàs escrigué una sèrie d'articles on presentava els arguments pels quals els obrers havien de convertir-se en socis de la cooperativa. Per una banda, anar a comprar a la cooperativa suposava enfortir-la:

«La cooperativa puede servir de aliciente a sus asociados en muchos casos; si la Sociedad se ha desarrollado en un ambiente favorable a su modo de ser, encuentra en sus negocios toda clase de facilidades en las compras y ventas y, además va ganando de día en día una fuerza que los organizadores de ella ni por pienso habían soñado.»

Es mostrava optimista sobre el futur de la cooperativa de Palma:

«Así vemos la establecida en el Centro de Sociedades Obreras de Palma, desarrollarse de un modo asombroso, pudiéndose vaticinar que no tardará mucho tiempo en que se verá precisada el establecer sucursales en los suburbios, para poder dar más facilidades la expedición de artículos a su asociados.»⁵⁴⁵

Però també advertia que la cooperació no era l'objectiu final del socialisme, aquest era acabar amb el capitalisme:

---

⁵⁴⁵ «La cooperación», *El Obrero Balear*, núm. 411, 22 de gener de 1910, p. 2.

«Téngase en cuenta además que teniendo que vivir y desarrollarse el cooperativismo dentro de un régimen de producción capitalista, necesariamente tendrá que adaptarse a las leyes de su mercado y, por lo mismo, como decía antes, no es posible alcanzar la total emancipación por el solo y único medio cooperador.»⁵⁴⁶

Considerava Frau que amb la cooperativa s'enfortia l'obrerisme a Palma:

«Con la cooperación se puede conseguir algunas cosas en poco tiempo, yendo todos los socios a surtir de los géneros que en ella se expendan, haciéndolo de esta manera engrandecerán su casa propia, pudiendo de este modo engrosar los negocios que los mismos cooperadores quedarán asombrados ante el desarrollo que habrá tomado con poco esfuerzo: consumir los artículos de la Cooperativa.»⁵⁴⁷

		Pesetas				Pesetas	
Arroz	kilo	0'42	Jabón Foris	pastilla	0'20		
Aceite de oliva 1. ^a	litro	1'60	» Familias	»	0'25		
» » 1. ^a	»	1'50	» »	»	0'20		
» » 3. ^a	»	1'40	» »	»	0'15		
Azúcar blanco	kilo	1'25	Manteca	kilo	2'00		
» moreno	»	1'25	Maiz	»	0'28		
Bacalao logías	»	1'35	Piñones	15 gms.	0'05		
» sequerías	»	1'25	Patatas ibicencas	libra	0'10		
» labrador	»	1'00	Sal	kilo	0'10		
Café moka	3 onzas	0'50	Sopa catalana 1. ^a	libra	0'33		
Frijoles	»	0'42	» 2. ^a	»	0'28		
Garbanzos	»	0'45	Sobrasada mallorquina	onza	0'11		
Garbillo	almud	0'33					
Harina superfinas	»	0'42					
» de 2. ^a	»	0'40					
» de 3. ^a	»	0'37					
Habichuelas blancas	»	0'47					
Huevos	docena	1'10					
Jabón A. G.	pastilla	0'25					

Hay buen surtido á precios ventajosos, de hilo zapatero, papel de vidrio, medias, calcetines, camisetas, pañuelos de seda, carretes de hilo de todas clases, hilo embasto, etc., etc.

Horas de despacho: de 6 y media tarde á 10 noche los días laborables y domingos de 9 mañana hasta las 12.

El Obrero Balear, 21 de maig de 1910, p. 4.

Els primers sis mesos de la Cooperativa de Palma foren positius, es passà dels 25 socis inicials a 86. Durant aquest temps havia ingressat en conceptes de vendes 10.089'14 pts. i uns beneficis de 769,80 pts, el 20% dels quals es repartiren entre els socis segons el seu nivell de consum.

⁵⁴⁶ Íbidem.

⁵⁴⁷ «De Cooperación», *El Obrero Balear*, núm. 421, 2 d'abril de 1910, p. 3.

La visió de la directiva era optimista i així s'expressava sobre els primers resultats de la nova cooperativa:

«Naciente es, pero con este poco tiempo nos ha demostrado que con un poco de voluntad de los que forman esta clase de entidades pueden conseguir bastantes cosas que aisladamente sus energías son nulas y en provecho de los comerciantes que nos roban y envenenan.»⁵⁴⁸

El gener de 1910 es procedí a la renovació dels càrrecs del consell d'administració de la cooperativa de Palma. En aquest cas, destaca que un jove Bartomeu Frau Llinàs de la Joventut Socialista de Palma havia estat el seu president durant el primer any i la major part de la directiva estigués formada per membres de poc pes dins el socialisme excepte Francesc Roca i Miquel Porcel que n'eren vocals. Ara amb la renovació dels càrrecs Bartomeu Frau passaria a ocupar-se dels comptes de l'entitat en ser nomenat comptador, mentre Francesc Roca passaria a ser el nou president de la cooperativa, que s'ha d'interpretar com un clar suport per part d'un dels dirigents més significatius del socialisme de Palma.⁵⁴⁹

Unes setmanes més tard es presentà el balanç econòmic del segon semestre que sorprengué a la mateixa directiva: «El balance éste, que corresponde al segundo semestre de 1910, ha dado un resultado tan halagüeño, que hasta los mismos compañeros del Consejo de Administración no lo esperaban.»

De fet, els resultats del segon semestre eren molt semblants al de l'anterior. Així en el primer semestre hi hagué unes vendes de 10.089,14 pts. en el segon foren 10.583,46. Però allà on hi havia un cert desajustament era en el creixement del número de socis cooperativistes perquè al final del primer semestre s'havia anunciat que la cooperativa havia passat de 25 socis en el moment de la fundació a 81 al final del primer semestre i es detallava que s'havia produït un augment de 56 socis. En canvi, en acabar el segon semestre la cooperativa afirmava que al final del primer semestre tenia 62 socis i que en acabar el segon a en tenia 98 i que, per tant, es publicava que hi havia hagut un augment de 36 socis nous, quan realment només devia hagut un augment de 17 socis.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁸ «Cooperativa Social Obrera», *El Obrero Balear*, núm. 441, 20 d'agost de 1910, p. 2.

⁵⁴⁹ «Renovación de cargos», *El Obrero Balear*, núm. 464, 4 de febrer de 1911, p. 4.

⁵⁵⁰ «Cooperativa Social Obrera. Balance», *El Obrero Balear*, núm. 465, 11 de febrer de 1911, p. 3.

CONMEMORACION

El domingo pasado por la tarde tuvo lugar en la «Federación de Sociedades Obreras» de Palma una modesta comida en conmemoración del primer aniversario de la fundación de la «Cooperativa Social Obrera», empezando el acto á las dos y media, estando representadas las cooperativas obreras de Mallorca «La Económica» de Manacor, «La Nueva Vida» de Lluchmayor, «El Maná» de Alaró y «Cooperativa Obrera» de Marratxí; además asistieron delegados de las entidades de Palma «La Federación», «La Agrupación Socialista» y «Juventud.»

El banquete fué servido por la misma Cooperativa.

Inició el brindis el compañero Frau Llinás, y seguidamente lo hicieron todos los delegados de las diferentes Cooperativas y demás entidades allí representadas.

Reinó en el acto la más sincera fraternidad, y terminando el acto usando de la palabra el compañero Perez Ferrando, recomendando que los obreros se instruyan, medio para hacer buenos luchadores por la causa del proletariado.

Tras breves frases del compañero Presidente se dió por terminado el acto.

El Obrero Balear, 7 de gener de 1911, p. 3

En una conferència de Jaume Vicens al Centre Obrer, el diumenge 25 de març de 1911 titulada Tàctica societària defensà reformar els estatuts de la Federació de Societats Obreres, la creació d'una entitat obrera mancomunada que permetés la creació de la Casa del Poble de Palma. Demanà el suport dels afiliats a societats de la Federació per a la Base Múltiple i també per a la cooperativa de Palma:

«También debemos fijarnos en la Cooperativa, elemento que sirve para estrechar lazos de unión de los trabajadores y que es una arma poderosísima para la emancipación de nuestra clase.»⁵⁵¹

⁵⁵¹ «En el Centro Obrero», *El Obrero Balear*, núm. 472, 1 d'abril de 1911, p. 3.

Certament, malgrat el missatge optimista i fins i tot triomfalista del consell d'administració de la Cooperativa Social Obrera de Palma, el creixement de la l'entitat dins una ciutat com la de Palma era feble i tornava a posar en evidència la feblesa del moviment societari de Palma que segurament es veié mancat d'un grup dirigent més nombrós i estable que hagués pogut garantir la continuïtat del projecte cooperatiu.

Però pel que sembla, el quart semestre de la cooperativa no havia resultat tan positiu i es deixà de publicar informacions sobre la mateixa. De fet, la darrera informació que es té és del febrer de 1912 quan la reunió de la junta general ordinària hagué de posposar a una posterior reunió alguns afers i es pregava l'assistència de tots els associats:

REUNIONES

Cooperativa Social Obrera

Mañana domingo, á las tres de la tarde, proseguirá esta entidad la junta general ordinaria que el pasado domingo tomó el acuerdo de pasar algunos asuntos de bastante transcendencia para el mencionado día.

Se encarece la asistencia de todos sus asociados.

*
*
*

El Obrero Balear, 10 de febrer de 1912, p. 4.

Després d'aquesta ja no es publicà cap altra més informació sobre la qüestió, la Cooperativa Social Obrera degué deixar d'existir segurament perquè per a la seva viabilitat econòmica necessitava comptar amb un número de socis més elevat.

Altres projectes socialistes: La impremta col·lectivista, la campanya contra la llei de jurisdiccions i les conferències populars al Centre Obrer.

Un altre projecte socialista basat en els principis d'iniciativa comuna i solidària fou la impremta col·lectivista. El 5 d'octubre de 1912, aparegué el número 550 d'*El Obrero Balear* que contenia una particularitat que evidenciava la certa fortalesa que les entitats socialistes tenien a Palma. S'anunciava que aquell número havia estat compost per la pròpia impremta de les entitats socialistes i permetia publicar-ho amb un major tamany de pàgina. Fou necessari l'aportació de 4000 pessetes per comprar-la i això fou possible per la contribució de totes les entitats socialistes de Palma. «*Los socialistas de Palma tomaron el*

asunto con interés, y dijeron manos a la obra: a dar cuenta a las agrupaciones y colectividades que estén conformes con nuestras doctrinas, como también a los amigos que más o menos simpatizan con nuestras ideas.» A més, s'afirma que la recollida de les 4000 pessetes es feu amb gairebé una setmana: «Dada cuenta de lo pensado, como queda dicho, fue tan bien acogida la idea por todos que a los ocho días estaban las 4000 pesetas en la cartera.»⁵⁵² També Amparo Martí escriví un article elogiós per les millores que havia emprès el setmanari socialista.⁵⁵³ Per la seva banda, Antoni Maria Alzina donà la benvinguda a la nova impremta i a les noves dimensions de les quatre fulles de la publicació.⁵⁵⁴

El 1910, Llorenç Bisbal feu una valoració positiva de la situació del moviment obrer socialista a Palma i alguns poble de la Part Forana. Considerava que s'havia iniciat un renaixement obrer però que aquest podria ensorrar-se «que es una làstima que tan hermoso despertar de los oprimidos tenga que ahogarse por falta de elementos que los encauce y dirija o por falta de voluntad en aquellos hombres y viejos en las organizaciones societarias y socialistas y que, al parecer, ahora más que nunca deberían prestarse para los trabajos que las necesidades del movimiento actual requieren.»

Així, Llorenç Bisbal fa una crida o més bé un retret a l'anterior generació dirigent per una certa inacció en les tasques de direcció en les entitats socialistes i recorda la funció que tenen els militants més antics i que han estat al capdavant del moviment d'ajudar als nous:

«Fíjense bien los compañeros veteranos y convencidos de las doctrinas societarias y socialistas en el papel que desempeñamos ante la clase obrera que quiere organizarse, esa clase obrera que tantas veces hemos recriminado por su apatía, y ahora que muestra deseos de sacudirla tropieza con la indiferencia de los mismos que mil veces hemos pregonado su unión y requerido su apoyo para las luchas contra la opresión capitalista.»

El 1911 per iniciativa de les Joventuts Socialistes, es dugué a terme una campanya contra la llei de jurisdiccions. La llei de Jurisdiccions havia entrat en vigor el 1906 després dels fets del Cu-cut i permetia que l'exèrcit pogués jutjar a qualsevol civil que atemptàs contra la unitat d'Espanya o l'honor de l'exèrcit. Així, aparegueren alguns articles a *El Obrero Balear* que demanaven la seva derogació. També en el primer article de la portada un article sense signar i que es podria entendre com a la línia editorial del setmanari n'aparegué un que portava com a títol «Nuestra afrenta» i denunciava l'atac a la llibertat d'expressió que suposava la llei de jurisdiccions. També un article signat amb les inicials A.R.C. que serien les del jove socialista Antoni Roca Company també demanava la derogació de la llei de jurisdiccions, que havia estat promulgada pel govern liberal de Segismundo Moret el 1906 i que per Antoni Roca evidenciava que el Partit Liberal no era tan avançat ni tan liberal. En un altre article a *El Obrero Balear* s'aprofitava l'avinentesa de la

⁵⁵² «Progresando» *El Obrero Balear*, núm. 550, 5 d'octubre de 1912, p. 1. La impremta es va instal·lar en el local de la Federació de Societats Obreres, carrer del Sindicat número 124.

⁵⁵³ «A trabajar», *El Obrero Balear*, núm. 550, 5 d'octubre de 1912, p.2.

⁵⁵⁴ «Constancia», *El Obrero Balear*, núm. 550, 5 d'octubre de 1912, p. 3.

coalició republicanosocialista per fer front comú contra la mateixa.⁵⁵⁵

Així, es dugueren a terme mítings en contra de la llei de jurisdiccions a diferents pobles. A Palma, organitzat per les Joventuts Socialistes i l'Agrupació Socialista tengué lloc al Casino de Unió Republicana de Palma al qual s'hi adheriren la Federació de Societats Obreres, el Partit Republicà i la Joventut Radical de Palma. L'objectiu de la convocatòria no només era demanar la derogació de la llei de jurisdiccions, sinó també demanar l'aprovació immediata de la llei que prohibís el treball nocturn de la dona. Intervingueren Francesc Roca, president de l'agrupació, Emili Balaguer, Enric Frau i Bartomeu Frau de les Joventuts Socialistes, Simó Fullana de la Joventut Republicana Radical⁵⁵⁶, Francesc Julià de la Joventut Radical Republicana, Jaume Bauzà i Jaume Marí de l'Agrupació Socialista, Jaume Vicens per la Federació de Societats Obreres i el republicà Lluís Martí.⁵⁵⁷

A Lluçmajor, fou organitzada per les joventuts socialistes del poble i intervingueren Miquel Mas i Rafael Garau per les joventuts i Miquel Munar, Tomàs Miquel i Miquel Stela per l'Agrupació socialista.⁵⁵⁸ Una setmana més tard s'organitzà un altre míting contra la mateixa llei a Lluçmajor, però en aquest cas organitzat per la coalició republicanosocialista, encara que tots els intervinents foren socialistes però curiosament només Tomàs Miquel repetí com a orador, la resta foren diferents.⁵⁵⁹

A Marratxí, també se celebrà el 26 de març a la Casa del Poble. Intervingueren Miquel Rigo, Joan Mas i Bartomeu Bestard per part dels socialistes i per part de la societat La Semilla de Pòrtol intervingué Arnau Martorell.

A Capdepera, tengué lloc el 25 de març i participaren Mateu Grau de les Joventuts Socialistes i Josep Maria Alzina, Miquel Ferrer Alzina i Lluç Pasqual Flaquer de la Societat Obrera de Capdepera.

A Alaró no hi hagué un míting sobre la qüestió sinó que se celebrà el primer aniversari de la societat La Recompensa del Obrero i s'aprova una proposta d'adherir-se a la campanya contra la llei de jurisdiccions.⁵⁶⁰

A Felanitx fou organitzada per la conjunció republicanosocialista. De fet, l'acte tengué lloc «en el espacioso local que ocupa el Partido Republicano». De Palma vingueren els republicans Francesc Villalonga i Lluís Martí i el socialista Francesc Roca, president de l'Agrupació Socialista. També intervingueren Joan Blanquer i Mateu Soler de Manacor. També s'adherí a l'acte la Joventut Radical de Palma.⁵⁶¹

---

⁵⁵⁵ Vegeu l'article d'Enrique Frau «La opinión intelectual contra una ley», *El Obrero Balear*, núm. 468, 4 de març de 1911, p. 4; «Nuestra afrenta», *El Obrero Balear*, núm. 469, 11 de març de 1911, p. 1; «Todos contra una ley», *El Obrero Balear*, núm. 469, 11 de març de 1911, p. 2; «Contra la ley de jurisdicciones», *El Obrero Balear*, núm. 471, 25 de març de 1911, p. 1.

⁵⁵⁶ Simó Fullana s'introduí en la política militant en la Joventut Republicana Radical de Francesc Julià però després abandonà aquesta formació per integrar-se dins l'Agrupació Socialista de Palma i formar part del grup dirigent de la mateixa des del 1915 fins el 1923 quan fou donat de baixa a causa de la crisi dins l'Agrupació Socialista de Palma per les eleccions a Corts de 1923.

⁵⁵⁷ «Contra la ley de jurisdicciones», *El Obrero Balear*, núm. 472, 1 d'abril de 1911, p. 1.

⁵⁵⁸ «Correspondencia», *El Obrero Balear*, núm. 469, 11 de març de 1911, p. 3.

⁵⁵⁹ «En Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 471, 25 de març de 1911, p. 4 i «Lluçmajor», *El Obrero Balear*, 1 d'abril de 1911, p. 3.

⁵⁶⁰ «La ley de jurisdicciones», núm. 472, *El Obrero Balear*, 1 d'abril de 1911, p. 3 i 4.

⁵⁶¹ «Mitin en Felanitx», *El Obrero Balear*, núm. 473, 8 d'abril de 1911, p. 4.

Per altra banda, les conferències populars als Centre Obrer, organitzades per l'Agrupació Socialista de Palma i la Joventut Socialista, pretenien divulgar el socialisme entre la classe obrera de Palma. La primera conferència fou la de Llorenç Bisbal que tractà sobre «Ineficacia social de los mandamientos de la ley de Dios y de la moral cristiana» que critica la incoherència de l'església amb les màximes com Estimau-vos uns als altres o No vulguis per a tu el que no vols pels altres perquè eren incompatibles dins una societat burgesa a la qual l'església li donava suport.⁵⁶² La segona conferència fou de Jaume Marí que tractà sobre «El socialismo y la familia». Acusava a la burgesia de prendre's el matrimoni com un contracte comercial i on la dona es presa com a una mercaderia i els diners actuen com a intermediaris entre les parts. Per tant, són unes unions conjugals sense amor i per això es passa a situacions immorals i reprovades per les mateixes institucions burgeses, com l'església. En canvi, per a Jaume Marí la família proletària es base en una unió consensuada entre l'home i la dona i que el règim capitalista prioritza l'interés individual a l'amor.⁵⁶³ La tercera conferència fou de Sebastià Crespí sobre «Escuelas laicas y escuelas confesionales.»⁵⁶⁴

A més, en el número del 16 d'abril l'edició d'*El Obrero Balear* sortí amb dues pàgines més, la 5 i la 6 que estaven dedicades íntegrament a exposar un extracte de la conferència que feu Sebastià Crespí.⁵⁶⁵

Sebastià Crespí Boscana, un dels dirigents més significats del socialisme de Palma morí el setembre de 1910. Nascut a Palma, quan era nin es traslladà amb la seva família a Barcelona i allà el 1881 es feu soci del Centre Federatiu de Societats Obreres de Barcelona i feu part de la comissió que es creà per a la constitució de l'Ateneu Obrer Català. Retornat a Palma el 1893 i treballant com a ferrer, entrà a formar part de la societat obrera Herrera Mallorquina en la que ocupà diversos càrrecs i també fou delegat de la mateixa a la Federació Local de Societats Obreres de Palma i el seu secretari.

Ingressà a l'Agrupació Socialista de Palma el setembre de 1897 on ocupà distints càrrecs, entre els quals el de president. El 1900 anà a París en representació de la Federació de Societats Obreres de Palma, subvencionat pel govern, per estudiar l'Exposició Internacional de París, l'experiència de la qual fou relatada per Sebastià Crespí en una obra titulada *Instantáneas*.

Fou un dels fundadors d'*El Obrero Balear* i un dels seus redactors en els primers anys. El 1902 representà a la Federació de Societats Obreres de Palma al VII congrés de la UGT a Madrid. El 1902 impulsà la fusió de les dues societats obreres del ferro, El Centro de Obreros en Hierro y La Unión Herrera, i es fundà La Metalúrgica de la qual Sebastià Crespí en fou el primer president.⁵⁶⁶ Fou molt actiu en la participació en mítings en el període 1900-1905 i era habitual en els de Palma, com el del primer de maig o d'altres organitzats per l'Agrupació Socialista de Palma i també intervingué a alguns de Manacor i Lluçmajor.⁵⁶⁷ Fou candidat per l'Agrupació Socialista de Palma a les eleccions municipals de 1903 però no fou elegit per la

⁵⁶² «Conferencias», *El Obrero Balear*, núm. 421, 2 d'abril de 1910, p. 2.

⁵⁶³ «Conferencias», *El Obrero Balear*, núm. 422, 9 d'abril de 1910, p. 2.

⁵⁶⁴ «Conferencias», *El Obrero Balear*, núm. 423, 16 d'abril de 1910, p. 2.

⁵⁶⁵ «Escuelas laicas y escuelas confesionales», núm. 424, *El Obrero Balear*, 16 d'abril de 1910, p. 5 i 6.

⁵⁶⁶ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 92, 6 de setembre de 1902, p. 4.

⁵⁶⁷ «Mítig», *El Obrero Balear*, núm. 123, 18 d'abril de 1903, p. 4

decisió del PSOE de no establir una entesa electoral amb els republicans que obtingueren la majoria de regidors del consistori de Palma. El 1904 fou president l'Agrupació Socialista de Palma. També fou un dels impulsors de la cooperativa Social Obrera de Palma. El seu enterrament fou civil.⁵⁶⁸

En la nota necrològica publicada a *El Obrero Balear* s'esmenta que «unía a su voluntad una singular inteligencia, por lo que era respetado y apreciado por cuantos conocían su valor.» Realment, era un dirigent socialista amb un perfil diferent a altres líders com Francesc Roca o Llorenç Bisbal. Segurament després de Francesc Roca era el dirigent de Palma amb major pes, en uns anys que Llorenç Bisbal començava a ocupar càrrecs d'importància especialment en aquells anys a la societat obrera La Igualdad, però que no participava tan activament en l'Agrupació Socialista de Palma. Fou un dels pocs dirigents de Palma que publicà traduccions d'articles que originàriament estaven escrits en francès, com és el cas d'un article de Luisa Chabosau titular «La mujer» o un altre de Paul Lafargue sobre el Syllabus Modernista⁵⁶⁹ o la traducció d'un altre article de Lafargue que aquest havia publicat a l'Humanité sobre les relacions entre el partit socialista i les societats obreres.⁵⁷⁰

Era partidari de la promoció de la cultura entre la classe obrera i dejectava en certa manera altres espectacles de menor qualitat que per cercar major audiència acudien a un humor més gruixat, l'exhibicionisme o el tremendisme:

«Para los que, como nosotros, estimamos que mucho contribuye a difundir la cultura artística entre el pueblo, la presentación de espectáculos dignos y exentos de notas apocalípticas y pornográficas, la actual temporada teatral es de las que se pueden marcar con piedra blanca.»⁵⁷¹

Fins i tot, promocionà les audicions musicals des de les pàgines d'*El Obrero Balear* i feu una ressenya del concert que l'Orquestra Filharmònica de Barcelona donà al Teatre Líric. Però Sebastià Crespí aprofita l'ocasió per reflexionar sobre el paper que juga la burgesia en el mecenatge dels músics i altres artistes i que en una societat socialista els obrers tendrien el mateix dret que aleshores la burgesia de poder gaudir de la música clàssica i per això citava unes paraules de Vandervelde:

«Cuando el Proletariado libertado por el Socialismo, viva realmente una vida humana, cuando todos los trabajadores tengan suficiente cultura para ser accesibles a las sensaciones artísticas, cuando tengan todos, después de su trabajo personal, las horas de solaz cuya necesidad hace constar Jouillé, entonces y solamente entonces el goce estético dejará de ser un placer de lujo para convertirse en una necesidad común a todos los miembros de la colectividad; entonces y solo entonces nacerán perfectamente bellas las grandes obras de la colaboración fecunda entre el genio creador, seguro de ser comprendido y la comunidad vibrante segura de comprenderle.»⁵⁷²

⁵⁶⁸ «Sebastián Crespí», *El Obrero Balear*, núm. 444, 10 de setembre de 1910, p. 1.

⁵⁶⁹ «La mujer», *El Obrero Balear*, núm. 337, 18 de maig de 1907, p. 1 i «Syllabus modernista», *El Obrero Balear*, núm. 349, 10 d'agost de 1907, p. 1.

⁵⁷⁰ «La Conferencia del Trabajo y el Partido Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 351, 24 d'agost de 1907, p. 1.

⁵⁷¹ «Notas de arte», *El Obrero Balear*, núm. 339, 1 de juny de 1907, p. 3.

⁵⁷² «En pro de la cultura artística», *El Obrero Balear*, núm. 338, 25 de maig de 1907, p. 3.

També es lamentava de l'alt preu de les entrades que expulsava a la classe obrera d'aquestes funcions musicals. També promocionà les obres de Teatre del Principal com les funcions que la companyia d'art dramàtic de Carmen Cobeña feu el maig de 1907 a Palma que estrenà dues obres de Santiago Rossinyol, *La bona gent* i *La mare*, encara que foren representades en castellà.

Era un ferm partidari de la instrucció de la classe obrera i impulsà unes conferències científiques fins i tot les que organitzava el Partit Liberal a Palma.

A partir de l'abril de 1911, el Centre Obrer organitzà un nou programa de conferències com a campanya de propaganda. Per una banda, intervingueren Baltasar Champsaur, professor de l'Institut Balear i Sandalio Ezcuria, mestre de l'escola de primària de La Soledat que suposava l'aportació d'individus que es movien en l'entorn del socialisme però que no hi militaven, com també era el cas de Gabriel Alomar.⁵⁷³ Com solia ser habitual, el programa de conferències es completava amb altres de dirigents del socialisme de Palma. En aquest cas, el rehabilitat Jaume Vicens, que el 1911 presidia la Federació de Societats Obreres, en feu una titulada «Táctica societaria» que apostava per un canvi d'estatuts de la Federació per constituir la Casa del Poble i apostava per la Base Múltiple i la Cooperativa Social Obrera.⁵⁷⁴

Però també és interessant, i demostra l'entesa que hi hagué amb els republicans, que es programà també unes conferències per part de la Joventut Republicana Radical i que l'horari de les mateixes fos el mateix dia però la dels radicals fos a les sis i la del Centre Obrer a les set per així que el públic pogués assistir a les dues conferències.⁵⁷⁵

També fou el cas de la conferència que Lluís Martí sobre «La unidad de Italia y sus efectos económicos» dins el programa de la Joventut Republicana Radical a les sis de la tarda i una hora més tard Llorenç Bisbal en donà una altra sobre «Huelga, sus causas, sus efectos, su significación y su finalidad» al Centre Obrer.⁵⁷⁶

Jaume Bauzá a partir del 1910 protagonitzarà unes disputes amb Llorenç Bisbal i que el 1912, després de la vaga de sabaters, es donarà de baixa de l'Agrupació Socialista i de la societat obrera La Igualdad i s'aproparà als anarquistes amb els qui constituirà un nou sindicat de sabaters. Paradoxalment, el 1911 quan era un dels principals líders de La Igualdad donà una conferència al Centre Obrer on lloà les tàctiques socialistes i criticà les dels anarcosindicalistes. També és interessant perquè *El Obrero Balear* publicà

⁵⁷³ La conferència de Baltasar Champsaur fou «Personalidad y socialismo», *El Obrero Balear*, núm. 468, 4 de març de 1911, p. 3; la de Gabriel Alomar fou sobre l'escola laica, *El Obrero Balear*, núm. 469, 11 de març de 1911, p. 3.

⁵⁷⁴ «En el Centro Obrero», *El Obrero Balear*, núm. 472, 1 d'abril de 1911, p. 3. També hi participà el republicà Benet Pons i Fàbregues que donà una conferència sobre «Casitas para obreros»

⁵⁷⁵ Mentre el Centre Obrer ocupava un local del carrer dels Socors, 122, la Joventut Republicana Radical ocupava el del carrer del Sindicat, 124, que estaven a una distància molt curta, l'un de l'altre. Curiosament, els conferenciants del programa de les joventuts radicals eren els mateixos que el de la Federació de Societats Obreres, com era el cas de Baltasar Champsaur, que dissertà sobre «El sabio, el creyente y la evolución», *El Obrero Balear*, 25 de març de 1911, p.3; o Sandalio Ezcurdia sobre «El problema de la enseñanza y las formas de gobierno», *El Obrero Balear*, núm. 472, 1 d'abril de 1911, p. 4.

⁵⁷⁶ «Conferencias», *El Obrero Balear*, núm. 473, 8 d'abril de 1911, p. 4.

íntegrament la seva conferència en tres parts, circumstància que no solia ser habitual.⁵⁷⁷ El títol de la conferència era «Consideraciones sobre la táctica de las sociedades de resistencia». La primera part de la conferència se centrava en explicar els avantatges de les societats que pertanyien a la Unió General de Treballadors i la quota que abonaven els seus membres de cinc cèntims trimestrals i més 10 cèntims setmanals quan hi ha una vaga convocada. A més, la Unió General de Treballadors exigia que per convocar una vaga s'havia de tenir una caixa de resistència suficient:

«Para declarar reglamentaria una huelga [exigeix] estén asociados a la sección que la declare la mayoría de los individuos del gremio. Cuento en caja con fondos suficientes para socorrer a sus socios durante dos semanas, y que dicha mayoría pertenezca a la sección des de un año antes, y que no se pretenda entablarla en época de crisis de trabajo.»⁵⁷⁸

A la segona part de la conferència considerava que si bé les societats obreres de Catalunya, les anarquistes, eren tan antigues com moltes de les que formaven part de la Unió General de Treballadors però que no havien evolucionat igual, :

«Y que si no han podido encontrarse nunca en el mismo nivel es por no haber seguido la táctica aconsejada por la Unión. En los casos de huelga voluntaria, pongamos por comparación: La Unión dice a los trabajadores que antes de declarar movimientos por voluntad propia organicen y organicen, pues de esta manera, compañeros desconocedores de todo principio societario al ingresar en sus sociedades respectivas, sin mentalidad de ninguna clase ...»⁵⁷⁹

Jaume Bauzá posà èmfasi en la preparació prèvia de les vagues i recomanava evitar les improvisacions i posava els exemples dels conflictes laborals de flassaders de 1901 i fusters de 1902 que provocaren, un cop fracassada la vaga, la desconfiança dels treballadors cap a les societats obreres i cap a la mateixa Federació de societats obreres.⁵⁸⁰

La tercera part de la conferència tracta les diferències entre les vagues de Madrid i Barcelona, és a dir, les socialistes i les anarquistes:

«... basta que os fijéis en el movimiento obrero de Madrid y Barcelona y no os será difícil apreciar que mientras en Madrid, como consecuencia de la táctica seguida allí en cuanto a las huelgas y el movimiento obrero todo, (que os recomiendo), cuentan con una organización seria potente y fecunda que les da propia

---

⁵⁷⁷ «Conferencia», *El Obrero Balear*, 10, 17 i 24 de juny de 1911, p. 2 i 3.

⁵⁷⁸ «Conferencia», *El Obrero Balear*, núm. 482, 10 de juny de 1911, p. 3.

⁵⁷⁹ Íbidem.

⁵⁸⁰ «Por esta misma causa muchos movimientos de esta índole fracasan y eso se ha logrado con ellos crear fuertes adalides para futuras contiendas, sino por el contrario, ahuyentar y hacer reacios a la organización a los obreros escarmentados y deprimidos por el perjuicio experimentado. Podemos citar en apoyo a esta aseveración las huelgas de manteros, carpinteros y otros gremios de esta localidad, alejados por mucho tiempo de nuestra Federación.» Íbidem.

personalidad. En Barcelona, no obstante, con ser mucho más intenso y mayor su industrialismo, se está muy por debajo en fuerza y organización, todo por no haber habido un poquito de disciplina y preparación en sus luchas con el Capital.»⁵⁸¹

També destacà el vessant polític que tenia la Unió General de Treballadors i posava com exemple les reivindicacions obreres del Primer de Maig i el qualificava d'un acte polític exigien una nova legislació sobre la jornada laboral o l'abaratiment de les subsistències. Així, criticava la perspectiva sindicalista de l'anarquisme i pronosticava la pèrdua d'influència del mateix per abjurar de la política. Posava l'exemple de partits obrers d'Europa que influïen en la política des dels parlaments respectius.

6.3 L'auge societari de la Part Forana

En el primer decenni, el socialisme a la Part Forana havia viscut en certa manera aïllat de la problemàtica complexa que havia viscut Palma i fins i tot de la que envoltava al PSOE. Era l'etapa de consolidació de les bases del socialisme especialment a Manacor i Lluçmajor.⁵⁸²

Però en el segon decenni del segle XX es produí un creixement del socialisme a la Part Forana impulsat per Manacor i Lluçmajor que establiren una relacions més estretes amb altres localitats com Alaró, Capdepera, Artà, Felanitx, Esporles, entre d'altres on començaven a constituir-se alguna societat obrera o hi havia un grupuscle proper a la ideologia socialista.⁵⁸³

Per exemple, la societat d'oficis varis i la Joventut Socialista de Capdepera promogueren la iniciativa de dur a terme actes de propaganda societària al Llevant de Mallorca. Per això, i com a prova de l'auge i el reconeixement que tenien els socialistes de Lluçmajor, demanaren la col·laboració a les entitats socialistes d'aquesta localitat per a què designassin dues persones per encapçalar la campanya de propaganda. Així, des de Lluçmajor es proposà el veterà dirigent Tomàs Miquel i Miquel Stela que començava a despuntar dins les files locals com a un gran orador.⁵⁸⁴

---

⁵⁸¹ Íbidem.

⁵⁸² «Entre el 1909 i 1913 començà a existir una organització socialista mallorquina. Fins llavors, com hem vist, només havien funcionat determinats nuclis -agrupacions- mancats, però d'unes estretes relacions. A més, potser solament l'agrupació de Ciutat havia tirat endavant amb una activitat política complexa. A ls pobles (Manacor, Lluçmajor i en circumstàncies especials Marratxí) els grups socialistes havien sostingut en la mesura de les seves forces certes associacions obreres de resistència, però poca cosa més. No havien hagut de fer front a un moviment vaguístic ni s'havien barallat massa amb els republicans. Molt més encara que a Ciutat, havien viscut plàcidament allunyats de la problemàtica política del PSOE, del qual teòricament formaven part.», GABRIEL, Pere, *El Moviment Obrer...* p. 82.

⁵⁸³ «A partir de 1909 el paper i influència d'aquelles dues agrupacions va anar en augment, paral·lelament a l'establiment de relacions entre les diferents societats obreres dels pobles un xic al marge de Ciutat.», Íbidem.

⁵⁸⁴ «Tomando la iniciativa la Sociedad de oficios varios de Capdepera juntamente con la Juventud Socialista de celebrar una excursión de propaganda socialista y societaria por los pueblos de Felanitx, Manacor, Artà y Capdepera, gestionando este asunto con las diferentes sociedades que existen en dichas localidades; se mandó una comunicación a la Agrupación y Juventud Socialista de Lluçmajor para que designaran dos individuos de su seno para que tomaran

Els dos socialistes de Lluçmajor iniciaren els seus actes de propaganda a Felanitx en el local del Centre Republicà de Felanitx. El destacat republicà resident a Felanitx, Fermín Quiñones, obrí l'acte. Miquel Stela defensà la idea de què la monarquia no era viable dins un sistema democràtic i criticà la religió com a element que donava suport al caciquisme. Per la seva banda, Tomàs Miquel defensà la utilitat de la Conjunció Republicanosocialista i demanà la dimissió de Canalejas.⁵⁸⁵

La comitiva continuà cap a Capdepera on hi arribaren els dos esmentats representants del socialisme de Lluçmajor, així com també Andreu Llaneras de Felanitx, Mateu Soler de Manacor, i d'Artà, Gili.

La primera intervenció la féu Josep Terrassa com a representant de les Joventuts Socialistes de Capdepera i el president de la societat d'oficis varis *El Renacimiento* de Capdepera. També intervingueren els representants de cada un dels pobles. A la tarda, Miquel Stela donà una conferència titulada Socialisme i religió.

L'endemà hi hagué l'acte a Artà on hi intervingueren el representant d'Artà, Pere Sancho Duval, i els dos representants de Lluçmajor. Per la tarda, Miquel Stela tornà a fer una nova conferència però en aquest cas versava sobre Economia i socialisme.⁵⁸⁶

És evident que el socialisme de Lluçmajor vivia un període de consolidació de les seva base social i de creixement. De Lluçmajor partí la iniciativa de la campanya de propaganda d'Antoni Fabra i Ribas de 1909 així com la d'Amparo Martí i Toribio Reoyo de 1912. El 1911 Joan Monserrat mantingué la disputa pública amb Francesc Mulet que li permeté al primer rebatre les acusacions de l'escola tradicional sobre la nova escola obrera i laica.⁵⁸⁷

Per exemple, a Lluçmajor es constituí la societat de resistència de picapedrers El Edificio.⁵⁸⁸ La Joventut Socialista de la localitat manté una dinàmica molt activa i en la renovació dels càrrecs, el 1913 Joan Monserrat Parets ocupa per primera vegada la presidència de la Joventut Socialista.⁵⁸⁹ També es convocaven mítings de propaganda a la mateixa localitat de l'agrupació i la Joventut Socialista.⁵⁹⁰ Per altra banda, Lluçmajor visqué una etapa de forta tensió entre el Lluçmajor conservador i les noves entitats socialistes que començaren a fomentar l'anticlericalisme, especialment el rebuig a actes i rituals catòlics.⁵⁹¹

parte en dicho recorrido para tal objeto fueron nombrados los compañeros Tomás Miquel y Miquel Stela», a «Propaganda en los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 511, 6 de gener de 1912, p.2.

⁵⁸⁵ En aquest cas sorprèn que una agrupació veterana com la de Manacor no sigui capaç de tenir un paper més actiu en la campanya de propaganda per la comarca del Llevant i que els de Capdepera demanin la col·laboració als companys de Lluçmajor i que tampoc ho demanin als de Palma. «Propaganda en los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 511, 6 de gener de 1912, p.4.

⁵⁸⁶ Íbidem.

⁵⁸⁷ Vegeu GALCERÁN Rafael, «Joan Monserrat Parets: Correspondencia ideològica d'un socialista», *Educació i Cultura*, núm. 15, 2002, p. 43-61; OLIVER, Jaume : «Joan Monserrat i Parets i l'escola dels socialistes», en Lluçmajor, de Pinte en Ample, núm. 17, 1983, Lluçmajor, p. 10 y 11.

⁵⁸⁸ «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 561, 21 de desembre de 1912, p.4 i núm. 562, 28 de desembre de 1912, p. 4.

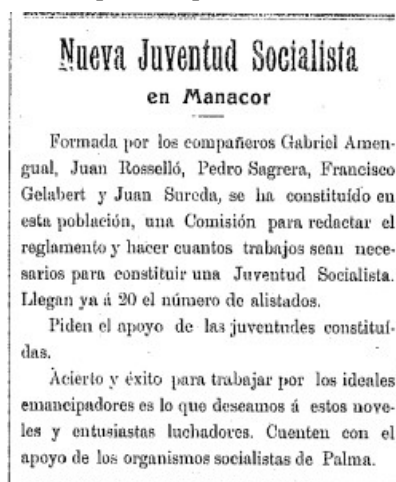
⁵⁸⁹ «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 571, 11bis de gener de 1913, p. 4.

⁵⁹⁰ Hi intervingueren Joan Monserrat Parets, Antoni Garcias, Josep Monserrat i Miquel Stela, «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 576, 22 de febrer de 1913, p. 3.

⁵⁹¹ Aparegué un setmanari conservador promogut pel Cercle d'Obrers Catòlics del municipi, el Lluçmajor, i es publicà un

L'abril del 1912 es constituïa la Joventut Socialista de Manacor, amb 20 afiliats amb la formació d'una comissió gestora que agilitzaria els tràmits per a l'aprovació dels seus estatuts:

El Obrero Balear, 13 d'abril de 1913, p. 4

L'oposició a la guerra, especialment la del Marroc fou una altra de les qüestions que més es reivindicà dins el socialisme de la Part Forana del segon decenni del segle XX. Per exemple, a Alaró n'hi hagué un míting en el que intervingueren dirigents socialistes locals com Damià Feliu o Jaume Cocoví i de Palma hi acudiren per intervenir-hi Antoni Maria Alzina i Llorenç Bisbal.⁵⁹² En el mateix sentit els socialistes de Capdepera recolliren 1200 signatures contra la guerra. A l'inici de la Gran Guerra també tengueren lloc actes antimilitaristes a Artà i Capdepera,⁵⁹³ o, per exemple la campanya antimilitarista de Manacor, organitzada per les Joventuts Socialistes i l'Agrupació local.⁵⁹⁴

Durant aquells anys tengué una certa notorietat dins el socialisme d'Alaró Damià Feliu, que provenia de Lluçmajor i que compongué algunes obres de teatre sobre la temàtica de la qüestió obrera i la crítica social. Així, s'estrenà el drama *La traición de un amigo por una mujer*.⁵⁹⁵ Damià Feliu Salvà publicà una carta a *El Obrero Balear* queixant-se de la campanya de descrèdit que patien a Alaró ell i altres companys d'ideologia. Defensava que hi pogués haver un regidor que a l'ajuntament representàs la causa obrera.⁵⁹⁶ A Alaró es setmanari d'ideologia esquerrana que pretenia donar rèplica als conservadors. Foren uns mesos d'insults, desconsideracions, ridiculitzacions dels adversaris tant des d'un setmanari com de l'altre que evidencià la ruptura total entre les dues maneres d'entendre la societat. Un dels casos fou el d'Antoni Sastre de Lluçmajor que fou condemnat al desterrament per injúries al rector de la parròquia de Sant Miquel de Lluçmajor, Andreu Mas. Des d'*El Obrero Balear* es feu una campanya de solidaritat amb Antoni Sastre per pagar les despeses del judici; vegeu Vidal, Antoni, *Els orígens de l'anticlericalisme a Lluçmajor (1868-1912)*, *Mayurqa*, núm. 1 2019 V època, p. 35-45.

<https://doi.org/10.22307/2386.7124.2019.01.004>

⁵⁹² «Mitin contra la guerra», *El Obrero Balear*, núm. 629, 28 de febrer de 1914, p. 3

⁵⁹³ «Mitines contra la guerra», *El Obrero Balear*, núm. 621, 3 de gener de 1914, p. 1.

⁵⁹⁴ «Campanya antimilitarista» *El Obrero Balear*, núm. 733, 19 de febrer de 1916, p. 4.

⁵⁹⁵ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 695, 29 de maig de 1915, p. 4.

⁵⁹⁶ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 704, 31 de juliol de 1915, p. 4.

constituí l'Escola obrera nocturna, dirigida per Damià Feliu.⁵⁹⁷ Per un altre costat i com a evidència del creixement que el socialisme tenia a la Part Forana, a Alaró els diumenges a la nit es reunien obrers i llegien *El Obrero Balear* per després canviar impressions sobre les notícies llegides.⁵⁹⁸

Durant la Gran Guerra, una comissió de La Igualdad, Llorenç Bisbal i Joan Payeras, anaren a Alaró per parlar de la fabricació de calçat militar per a França.⁵⁹⁹ Dos mesos més tard, es feu una nova reunió on hi acudiren Julià Ferretjans i Llorenç Bisbal des de Palma. Damià Feliu i Jaume Cocaví d'Alaró també intervingueren per tractar la equiparació dels salaris als tallers de la localitat. S'insistí en la idea de la necessitat de la constitució d'una Federació de sabaters de Mallorca.⁶⁰⁰

Per altra banda la Joventut Socialista de Palma també se sumà a les campanyes de propaganda i organitzaren actes a Felanitx, Manacor i Capdepera.⁶⁰¹ En el mateix sentit, Antoni Maria Alsina feu una conferència a Capdepera sobre el socialisme científic i la seva significació. En el mateix acte, Magdalena Coll llegí un treball sobre el socialisme. Dos dies més tard sota la presidència de Bàrbara Orpí, Antoni Maria Alsina intervingué en una nova conferència organitzada pel grup femení socialista de Capdepera. «El indicado compañero Alsina explicó los medios y beneficios que puede reportar la actuación de las mujeres en el campo socialista. La concurrencia que casi toda era del sexo femenino, dio repetidas muestras de asentimiento a las ideas expuestas por el conferenciante.»⁶⁰² Mentrestant, els socialistes de Capdepera denunciaren les cançons contra els metodistes que ensenyen les monges de la localitat als nins de la seva escoleseta.⁶⁰³

El novembre de 1913, el socialisme de Lluçmajor visqué una forta crisi per l'expulsió de l'agrupació socialista local de Miquel Stela Boscana que havia liderat el socialisme local des del 1911. Ell havia ocupat càrrecs dirigents de les entitats socialistes, era un dels oradors més abrandats i fins i tot havia estat l'encarregat d'acompanyar a Amparó Martí i Toribio Reoyo durant la seva campanya de propaganda del maig de 1912 per Mallorca, els actes del qual també intervingué. Ell havia estat el que tengué la primera discussió amb Francesc Mulet el 1911 durant la jornada electoral que promogué la disputa pública entre aquest i Joan Monserrat Parets. Però el que destaca del fet de l'expulsió de Miquel Stela és l'absència de detalls o les causes de l'expulsió. Només apareix una simple nota a *El Obrero Balear*.⁶⁰⁴

⁵⁹⁷ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 717, 31 d'octubre de 1914, p. 4.

⁵⁹⁸ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 646, 27 de juny de 1914, p. 4.

⁵⁹⁹ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 666, 7 de novembre de 1914, p. 4.

⁶⁰⁰ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 673, 26 de desembre de 1914, p. 4.

⁶⁰¹ «De la excursión», *El Obrero Balear*, núm. 607, 27 de setembre de 1913, p. 4; «Excursión de la Juventud Socialista de Palma», *El Obrero Balear*, núm. 609, 11 d'octubre de 1913, p. 3.

⁶⁰² «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 608, 4 d'octubre de 1913, p. 4.

⁶⁰³ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 681, 20 de febrer de 1915, p. 4.

⁶⁰⁴ Miquel Stela Boscana fou el líder del socialisme de Lluçmajor anterior a l'emergència de Joan Monserrat Parets al capdavant del socialisme local. De caràcter enèrgic i amb d'ànim exaltat fou l'impulsor dels casaments

Una expulsión

La Agrupación Socialista de Lluçmajor, en la reunión celebrada el 26 de noviembre, expulsó de sus filas á Miguel Stela Boscana.

El Obrero Balear, 6 de desembre de 1913, p. 4.

Mesos més tard, el socialisme de Lluçmajor hagué superada la crisi i continuava la constitució de noves entitats com la societats de socors mutus La Solidaridad, que es constituí amb Miquel Vidal Orell, com a president amb 95 socis.⁶⁰⁵ El socialisme llucmajorer utilitzava les commemoracions dels aniversaris de la constitució per convocar actes públics de manera periòdica com la celebració 5è aniversari Joventuts Socialistes de Lluçmajor.⁶⁰⁶ Intervengueren Josep Monserrat, que presidí l'acte, Tomas Miquel de l'Agrupació Socialista; Bartomeu Contestí i Joan Fullana de les Joventuts Socialistes i Joan Monserrat que feu una conferència.⁶⁰⁷ El mateix ocorregué amb el 9è aniversari Agrupació Socialista de Lluçmajor. Presidí l'acte, Antoni Cardell. Intervingueren Antoni Sastre i Tomas Miquel de l'AS, Josep Monserrat i Joan Monserrat per la Joventut Socialista: «El fonógrafo del centro obrero y la banda de música La Emancipación amenizaron la velada.»⁶⁰⁸

Però no era fàcil mantenir el nivell d'adhesió que a vegades el dirigents esperaven i així en el 7è aniversari de la Joventut Socialista, Antoni Garcias, que presidí l'acte mostrà la seva decepció per la manca de públic: «*Se lamentó de ver que el acto no se viera lo concurrido que sería de esperar, pues la importancia de él requería la asistencia de todos los asociados.*» Després parlà Tomàs Miquel que «en primer término se lamentó al igual que el presidente de la poca asistencia.» Joan Monserrat fou el darrer intervinent.⁶⁰⁹ En canvi, la societat de picapedrers El Edificio de Lluçmajor comença a reviscolar i ja tenia 26 afiliats, quan anys enrere gairebé havia desaparegut.⁶¹⁰

Per altra part, a Esporles, la societat obrera La Siempreviva, constituïda el setembre de 1912, augmentà de 40 a 70 d'afiliats. Es critica el tracte que reben els treballadors de la fàbrica de teixits Cuerda y Verdaguer:

«El régimen de esta fábrica es inquisitorial, a los hombres se les obliga a trabajar a destajo y para ganar

---

civils que tengueren lloc a Lluçmajor entre 1912 i 1913, vegeu VIDAL, Antoni «Els orígens de...»

⁶⁰⁵ També s'informava que Josep Monserrat Catany era nomenat corresponsal literari d'El Obrero Balear a Lluçmajor; «De la región», *El Obrero Balear*, 5 de setembre de 1914, p. 4; i «Lluçmajor», *El Obrero Balear*, 19 de setembre de 1914, p. 2.

⁶⁰⁶ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 665, 31 d'octubre de 1914, p. 4.

⁶⁰⁷ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 666, 7 de novembre de 1914, p. 4.

⁶⁰⁸ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 671, 12 de desembre de 1914, p. 4.

⁶⁰⁹ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 772, 18 de novembre de 1916, p. 2-3.

⁶¹⁰ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 696, 5 de juny de 1915, p. 4.

*un jornal que oscila de diez a doce reales, que tienen que trabajar una jornada de 11 horas y media, empleando todo el esfuerzo muscular posible. Las mujeres que trabajan a destajo, a fuerza de mucha actividad a la semana ganan de cinco a seis pesetas y las que trabajan a jornal ganan 75 céntimos diarios.»*⁶¹¹

El diumenge 28 d'octubre de 1912 una comissió socialista de Palma formada per Francesc Roca, Jaume Bauzà, Bartomeu Frau, Antoni Roca i Jaume Marí es desplaçà a Esporles, «con motivo del desarrollo que adquiere en esta población el movimiento obrero.»⁶¹²

A Manacor també es revifaren les entitats socialistes que reberen el suport econòmic de Bartomeu Mascaró un emigrant retornat de l'Argentina i que, primer, des d'allà promogué una subscripció econòmica per a l'agrupació local i la Federació Socialista Balear i també feu donacions en metàl·lic i en llibres. Mesos més tard Bartomeu Mascaró fou elegit president de la societat obrera. Una prova més de l'enfortiment de les entitats fou que es constituí de la Joventut Socialista a Manacor, el primer president de la qual fou Juli Joan Vaquer.

A Binissalem es constituí La Unión Obrera, societat de resistència de sabaters de Binissalem. Hi anà una comitativa de La Igualdad, Tomàs Rosselló, Josep Moyà i Joan Payeras. President Francesc Borràs Morey.⁶¹³

Els socialistes de Palma intentaren impulsar l'associacionisme obrer a Santa Maria i així Tomàs Rosselló hi anà per tractar la constitució d'una societat de sabaters i també una altra de pagesos.⁶¹⁴

6.4 Els socialistes davant les eleccions

Electoralment el període 1910-1914 significà un període de decepcions pels socialistes. A l'àmbit municipal a Palma es perdé el regidor que Francesc Roca havia assolit el desembre de 1909 i els candidats socialistes, principalment Llorenç Bisbal no obtengueren suficients vots per assolir un lloc en el Consistori de Palma. En definitiva, els socialistes pateixen una incapacitat per convèncer els obrers de les societats de resistència a acudir a les urnes i votar els candidats socialistes.

En el cas de les eleccions a diputats a Corts, la situació és encara més difícil per als socialistes. Per una banda, el districte abarca tota l'illa de Mallorca i la implantació a la Part Forana és encara menor que a Palma. A més, els partits dinàstics mantenen la xarxa d'influències i de pressió política ben estructurada i els resultats electorals responen a les instruccions donades des del govern civil. Així, els socialistes optaran per apostar, quan la situació ho fa possible, per participar en la coalició

⁶¹¹ Fins i tot es criticava que l'empresa restava de cada salari setmanal la quantitat de 5 cèntims a tot treballador pel consum d'aigua que feien durant la seva estada a la fàbrica. «En aumento», *El Obrero Balear*, núm. 550, 5 d'octubre de 1912, p. 2;

⁶¹² «De la Región», *El Obrero Balear*, núm. 553, 26 d'octubre de 1912, p.4.

⁶¹³ Tomàs Rosselló recordà que el 1901 una comissió de La Igualdad fou apedregada en arribar amb el tren, «Acción sindical. En Binisalem», *El Obrero Balear*, núm. 693, 15 de maig de 1915, p. 3.

⁶¹⁴ «En Santa Maria», *El Obrero Balear*, núm. 693, 15 de maig de 1915, p. 3 i 4.

republicanosocialista o, en altres casos, no presentar cap candidat.

Eleccions a Corts de maig de 1910

El liberal Segismundo Moret substituï a Antoni Maura després de la crisi de la Setmana Tràgica però el seu govern fou molt curt perquè una part del Partit Liberal no veia amb bons ulls l'apropament que Moret havia iniciat amb els republicans per conformar una majoria progressista per a les següents eleccions.⁶¹⁵ Així, fou substituït per Canalejas que convoca eleccions pel 8 de maig de 1910. Malgrat algunes desavinences en torn de la Conjunció Republicanosocialista, especialment per la ruptura dels acords que els liberals havien establert amb els republicans a causa del bloc antimaurista del 1909, es presentà pel districte electoral de Mallorca una candidatura conjunta en la que hi havia dos republicans, Francesc Garcia Orell i Jeroni Pou, i un socialista, Llorenç Bisbal. Juntament també es presentaven tres candidats liberals, Alexandre Rosselló, Valerià Weyler i Joan Valenzuela, i els conservadors Antoni Maura i el comte de Sallent i el carlí Comte d'Aiamans.

Com es pot veure a la taula següent, aquests comicis suposaren l'elecció de dos candidats conservadors, Antoni Maura i el comte de Sallent; i tres candidats liberals, Alexandre Rosselló, Valerià Weyler i Joan Valenzuela.

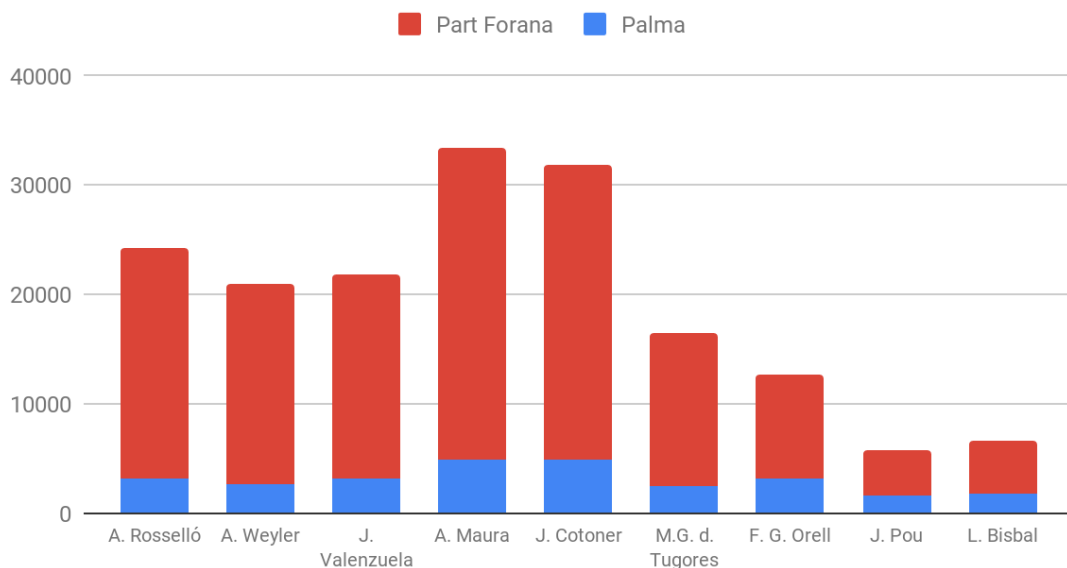
El gran perjudicat fou el candidat carlí, el comte d'Aiamans, que no obtingué prou vots per ser elegit i perdé la seva acta de diputat que fins aleshores havia tengut. Així, en aquestes eleccions es dona la paradoxa de què els dos candidats amb més vots foren els conservadors, mentre que els liberals quedaren en la tercera, quarta i cinquena posició, mentre el candidat carlí quedà en una sisena posició. És com si els votants conservadors haguessin deixat de banda al candidat carlí, la qual cosa afavorí al Partit Liberal que obtingué tres diputats per Mallorca.

En el cas de la conjunció republicanosocialista, els vots obtinguts foren molt inferiors als dels partits dinàstics, especialment a la Part Forana. En el cas de Palma, els candidats republicans Francesc García Orell obtingué uns resultats molt semblants als tres candidats liberals, però a la Part Forana els candidats dels partits dinàstics obtenien uns resultats espectaculars, mentre que els de la candidatura republicanosocialista no podien contrarestar el control del vot que la xarxa caciquil havia teixit.

---

⁶¹⁵ «1910 se inicia con perspectivas esperanzadoras para las fuerzas democráticas. Moret parece inclinado a una política progresista que cuenta con el apoyo de la Conjunción. Sin embargo, desde dentro del sistema se trata de que esta política fracase: el ala derechista del partido liberal se opone al liderazgo de Moret y el 9 de febrero, provocada la crisis, el rey nombra un nuevo gobierno presidido por Canalejas, político con una imagen de demócrata que iba a hacer una política de derechas. La prensa democrática y la opinión protestan el cambio de gobierno y la manera autoritaria de resolver la crisis.» FUENTES,V., «Galdos, demócrata y republicano» a *Verba Hispánica*, núm. 15, 2007, p. 121-138.

Resultats eleccions maig de 1910, a Palma i la Part Forana

Font: Boletín Provincial de las Islas Baleares, 10 de maig de 1910 i elaboració pròpia.

A *El Obrero Balear* eren habitual les denúncies per frau o manipulació electoral. En aquest cas un article explicat en tercera persona exposa la situació en la que es trobà Llorenç Bisbal quan feu d'interventor electoral a Alcúdia, la seva localitat natal. S'explicà que es trobà amb una actitud intimidatòria per part del batle que posteriorment es mostrà més obert a atendre al líder socialista:

«Estando solo con ellos nuestro compañero, el alcalde le dijo: "Hace ocho días las elecciones están hechas y todas las actas y demás documentos electorales firmados, enseñándoles enseguida. El telégrafo lo tengo a mis órdenes, los interventores tienen la consigna de no hacer constar protesta alguna en las actas y de hacer el escrutinio conforme a los votos consignados ya por nosotros en el documento.»⁶¹⁶

Les eleccions municipals de novembre de 1911

La conjunció republicanosocialista entrà en una forta crisi el 1911 especialment per la divisió dins el republicanisme. Francesc Julià, antic militant socialista, el 1910 encapçalà la constitució de la Joventut Radical Republicana. El 1911, Unió Republicana també constituí una secció juvenil que entrà en col·lisió amb els objectius de la Joventut Radical. A més, l'estiu de 1911 l'òrgan d'Unió Republicana expulsà els col·laboradors significats amb els radicals i la tensió amb aquests s'aguditzà amb la campanya de propaganda radical de Josep i Rafael Ulled, Rossend Pich i Josep Vich el setembre de 1911 que vengueren des de Barcelona i participaren en diversos mítings.⁶¹⁷

⁶¹⁶ «El alcalde de Alcudia», *El Obrero Balear*, núm. 427, 14 de maig de 1910, p. 3.

⁶¹⁷ La campanya de propaganda radical de setembre de 1911 fou polèmica. Josep Ulled fou denunciat per haver

La crisi entre La Unió Republicana i l'Agrupació Socialista de Palma es feu evident davant les eleccions municipals de novembre de 1911. Així, davant la decisió de l'assemblea republicana de només presentar 5 candidats afavorint l'aplicació de l'article 29 «i la possibilitat d'una benentesa amb els partits dinàstics.»⁶¹⁸, els socialistes acusaren a aquests de traïr l'esperit de la conjunció. Els republicans acusaren als socialistes d'atjar els radicals contra Unió Republicana i pressionar per presentar candidats en tots els districtes. Finalment, els socialistes presentaren com a candidat a Llorenç Bisbal al districte 2ⁿ i també donaren suport a la candidatura del republicà Lluís Martí pel 7e districte.⁶¹⁹

Resultats eleccions municipals de novembre de 1911 a Palma

<p>Las elecciones de ayer</p> <p>PRIMER DISTRITO <i>Casa Consistorial, S. Nicolás, Santa Eulalia y Banco.</i> Elige 2 concejales, se presentan los siguientes:</p> <table border="0"> <thead> <tr> <th></th> <th style="text-align: right;">Votos</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>D. Juan Pons, c.</td> <td style="text-align: right;">. 428</td> </tr> <tr> <td>> Francisco Rover Motta, l.</td> <td style="text-align: right;">. 335</td> </tr> <tr> <td>> Juan Aguiló Aguiló, r.</td> <td style="text-align: right;">. 78</td> </tr> </tbody> </table>		Votos	D. Juan Pons, c.	. 428	> Francisco Rover Motta, l.	. 335	> Juan Aguiló Aguiló, r.	. 78	<p>SEGUNDO DISTRITO <i>Montesión, Sta. Fé, Constoación, San Francisco, Molinar, Soledad, San Jordi.</i> Elige 4 concejales, se presentan los siguientes:</p> <table border="0"> <tbody> <tr> <td>D. José Font Arbós, c.</td> <td style="text-align: right;">. 987</td> </tr> <tr> <td>> José Mir Peña, c.</td> <td style="text-align: right;">. 1040</td> </tr> <tr> <td>> José Tous Ferrer l.</td> <td style="text-align: right;">. 861</td> </tr> <tr> <td>> Miguel Trián Barceló, r.</td> <td style="text-align: right;">. 472</td> </tr> <tr> <td>> Lorenzo Bisbal Barceló s. i.</td> <td style="text-align: right;">. 270</td> </tr> <tr> <td>> Jaime Piña Fonteza, r. r.</td> <td style="text-align: right;">. 191</td> </tr> <tr> <td>> Miguel Garau Gordiola, s.</td> <td style="text-align: right;">. 207</td> </tr> </tbody> </table>	D. José Font Arbós, c.	. 987	> José Mir Peña, c.	. 1040	> José Tous Ferrer l.	. 861	> Miguel Trián Barceló, r.	. 472	> Lorenzo Bisbal Barceló s. i.	. 270	> Jaime Piña Fonteza, r. r.	. 191	> Miguel Garau Gordiola, s.	. 207
	Votos																						
D. Juan Pons, c.	. 428																						
> Francisco Rover Motta, l.	. 335																						
> Juan Aguiló Aguiló, r.	. 78																						
D. José Font Arbós, c.	. 987																						
> José Mir Peña, c.	. 1040																						
> José Tous Ferrer l.	. 861																						
> Miguel Trián Barceló, r.	. 472																						
> Lorenzo Bisbal Barceló s. i.	. 270																						
> Jaime Piña Fonteza, r. r.	. 191																						
> Miguel Garau Gordiola, s.	. 207																						
<p>TERCER DISTRITO <i>Socorro, Mercadal, S. Antonio, Hostalet, Sindicato, Alfareria, Pla d'en Fuster.</i> Elige 3 concejales, se presentan los siguientes:</p> <table border="0"> <tbody> <tr> <td>D. Rafael Barrera Naceras, c.</td> <td style="text-align: right;">. 910</td> </tr> <tr> <td>> José Lladrés Reynés, l.</td> <td style="text-align: right;">. 750</td> </tr> <tr> <td>> Gaspar Villalonga Esbarranch, r.</td> <td style="text-align: right;">. 385</td> </tr> <tr> <td>> Francisco Beltrán r. r.</td> <td style="text-align: right;">. 77</td> </tr> <tr> <td>> Tomás Rosselló Ribas, r. r.</td> <td style="text-align: right;">. 67</td> </tr> </tbody> </table>	D. Rafael Barrera Naceras, c.	. 910	> José Lladrés Reynés, l.	. 750	> Gaspar Villalonga Esbarranch, r.	. 385	> Francisco Beltrán r. r.	. 77	> Tomás Rosselló Ribas, r. r.	. 67	<p>CUARTO DISTRITO <i>Plaza Mayor, S. Antonio, S. Espiritu, Capuchinos, Rambla.</i> Elige dos concejales, se presentan los siguientes:</p> <table border="0"> <tbody> <tr> <td>D. Gabriel Villalonga Oliva, c.</td> <td style="text-align: right;">. 655</td> </tr> <tr> <td>> Manuel Cirer Arbona, r.</td> <td style="text-align: right;">. 169</td> </tr> <tr> <td>> Joaquín Bernat Pujol, r.</td> <td style="text-align: right;">. 59</td> </tr> </tbody> </table>	D. Gabriel Villalonga Oliva, c.	. 655	> Manuel Cirer Arbona, r.	. 169	> Joaquín Bernat Pujol, r.	. 59						
D. Rafael Barrera Naceras, c.	. 910																						
> José Lladrés Reynés, l.	. 750																						
> Gaspar Villalonga Esbarranch, r.	. 385																						
> Francisco Beltrán r. r.	. 77																						
> Tomás Rosselló Ribas, r. r.	. 67																						
D. Gabriel Villalonga Oliva, c.	. 655																						
> Manuel Cirer Arbona, r.	. 169																						
> Joaquín Bernat Pujol, r.	. 59																						

proferit unes suposades injúries al rei en el primer míting que havia donat a Palma. El dissabte 2 de setembre, reclamat pel jutge d'instrucció i cercat per la policia i la guàrdia civil, Josep Ulled es presentà a la presó des d'on fou enviat als jutjats i el fiscal li prengué declaració: «Terminada la declaración el Juez Lago le notificó el auto de procesamiento decretando al propio tiempo su libertad provisional.», *La Tarde*, 4 de setembre de 1911, p. 2.

⁶¹⁸ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...*, p. 67.

⁶¹⁹ «El octavo no mentir» i «Nuestra actitud», *El Obrero Balear*, núm. 504, 18 de novembre de 1911, p. 1 i p. 2-3.

<p>QUINTO DISTRITO <i>Lonja, S. Pedro, Puerta Sta. Catalina, S. Cayetano.</i></p> <p>Elige 2 concejales, se presentan los siguientes:</p> <p>D. Miguel Planas Rosselló, c. 256 > Pedro Giménez Oliveros, l. 263 > Francisco Ruiz Sabater, r. 31 > Antonio Coll Manresa, r. 101</p>	<p>SEXTO DISTRITO <i>Concepción, Hospital.</i></p> <p>Elige 2 concejales, se presentan los siguientes:</p> <p>D. Juan Servera Fábregas, c. 241 > Antonio Pou Reus, l. 242 > Francisco Forteza, r. r. 3</p>
--	--

La Tarde, 13 de noviembre de 1911, p. 2.

El resultado

Como consecuencia de las votaciones han resultado triunfantes todos los candidatos liberales, los conservadores y tres republicanos. Fueron derrotados los radicales y socialistas.

Son electos concejales los liberales Sres. Rover, Tous Ferrer, Llabrés, Jimenez, Pou, Compañy y Jaume, total 7.

Conservadores; Sres. Suau, Mir, Font, Barrera, Villalonga, Planas, Servera, Lull, Brondo y Bibiloni, total 10.

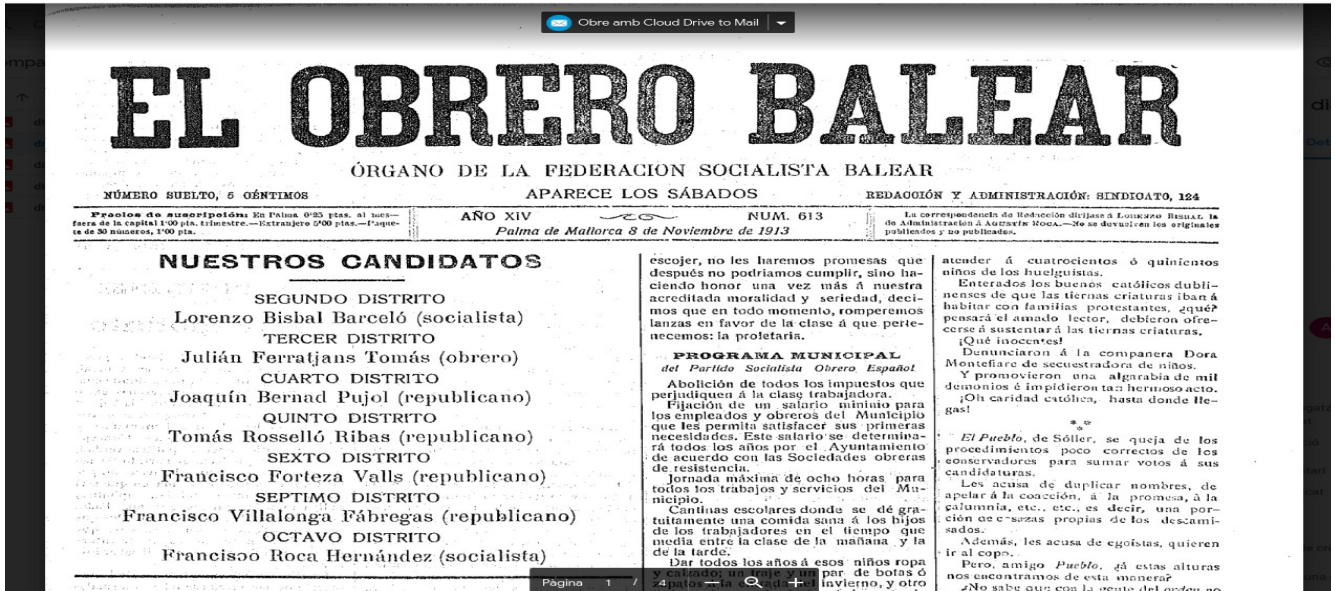
Republicanos unionistas: Sres. Trian, Cirer y Villalonga, total 3.

Els resultats no foren bons per als socialistes perquè Llorenç Bisbal només obtingué 270 vots i quedà a 202 vots de l'últim regidor elegit pel 2ⁿ districte, mentre que Lluís Martí tampoc sortí elegit regidor. Fins i tot el republicans patiren un mal resultat perquè només aconseguiren tres regidors, davant els 10 del Partit Conservador i 7 del Partit Liberal.

Les eleccions municipals de 1913

En relació a les eleccions municipals de novembre de 1913, inicialment l'Agrupació Socialista de Palma acordà donar suport a les candidatures del Partit Autònom de Unió Republicana que es presentaria a tots els districtes electorals de Palma. Però finalment el Partit Autònom d'Unió Republicana només presentà una candidatura, la de Francesc Villalonga al 7e districte perquè haurien arribat a un pacte amb els liberals. El socialisme de Palma no entenia que si la divisió dins els republicanisme entre els reformistes i el Partit Autònom d'Unió Republicana fou motivada pels acords entre els primers i els liberals, els segons s'avinguessin també a pactar amb el candidats monàrquics. També hi havia hagut una avinentesa en el tercer districte on es presentaria el liberal Barceló a canvi de donar suport també al candidat republicà Lluís Martí. Pacte que aquest últim rebutjà i que explicaria l'establiment d'acords entre els socialistes i el republicà Lluís

Candidats a qui donava suport el socialisme de Palma (*El Obrero Balear*, núm. 613, 8 de novembre de 1913, p. 1.

L'Agrupació Socialista de Palma presentà un programa electoral per a les eleccions municipals:

⁶²⁰ «La política local», *El Obrero Balear*, núm. 611, 25 d'octubre de 1913, p. 3.

PROGRAMA MUNICIPAL	
<i>del Partido Socialista Obrero Español</i>	
	N
	d
	B
	p
	e
	c
	a
	P
	ci
	se
	ir
	n
ii	v
	ti
a-	ri
al	p
le	n
el	q
a.	b
un	ri
i-	b
a,	q
r-	d
t-	r
le	r
i-	r
	d
re	d
te	c
e-	t
ra	c
n-	s
rs	f
e-	c
er	i
a-	c
Je	i
s-	c
a-	i
ta	i

El Obrero Balear, núm. 613, 8 de novembre de 1913, p. 1.

Una altra vegada, els resultats foren decebedors per als socialistes. Mentre Llorenç Bisbal quedà en quarta posició, en el districte 2ⁿ on s'elegien dos regidors, amb 234 vots; Julià Ferretjans només obtingué 30 vots en el 3^r districte amb un resultat molt per sota de les expectatives. De totes maneres, el fet de què Julià Ferretjans no obtingués cap vot en la secció d'Els Hostalets, una barriada eminentment obrera, evidencia el control que la xarxa dels altres partits tenia sobre els votants d'aquell districte.⁶²¹ Però *El Obrero Balear*

⁶²¹ El fet de què el candidat conservador, Joan Castell, obtingués 179 vots, el liberal demòcrata, Bartomeu Barceló, 79; el liberal, Gregori Crespo, 61; i, en canvi, Julià Ferretjans, cap vot, evidencia que la xarxa caciquil tenia controlat el vot, especialment dels obrers. Circumstància que en diferents moments ja havien criticat els socialistes i assenyalaven a Manuel Salas com el responsable de la tupinada.

presentava el costat positiu dels resultats i afirmava que el fet de presentar candidat a tots els districtes ja era un èxit perquè havia impedit que els candidats monàrquics fossin elegits directament per l'article 29. Resaltaven que en el segon districte Llorenç Bisbal havia obtingut 233 vots, havia superat al candidat liberal dissident, i havia quedat a 28 vots de ser elegit regidor.⁶²²

També a Lluçmajor es promogué una candidatura obrera. El 2 de novembre hi hagué un míting on hi intervingueren Joan Monserrat, Tomàs Miquel, Josep Monserrat i Miquel Stela. Però els resultats foren també decebedors, era la primera candidatura socialista⁶²³

Les eleccions a Corts de 1914

El socialisme mallorquí era conscient que la manca de suport a la Part Forana feia impossible aconseguir cap diputat a les eleccions legislatives:

«En Mallorca, dado lo atrasado de su industria y su agricultura, lo que da como consecuencia el que se carezca de organización en la mayoría de pueblos, no se puede pensar en dar batalla a la reacción.»

Davant la proposta dels republicans de crear una candidatura conjunta, l'Agrupació Socialista de Palma proposà a Pablo Iglesias com a candidat per Mallorca. Ho justificava en la idea de que:

«El nombramiento del candidato por la Agrupación de Palma se ha procurado que recayera en persona tan prestigiosa que pudiera unir todas las voluntades de los socialistas no tan solo de la capital sino que toda la región, puesto que por la premura del tiempo no se puede someter el asunto a previa consulta.»

A més, l'agrupació de Palma esperava que la resta d'agrupacions de la Part Forana treballassin en favor de la candidatura d'Iglesias:

«Esperamos que las demás agrupaciones dado lo tardío de la decisión de los republicanos, así como el convencimiento de que no habría lucha, cosa que nosotros no podíamos evitar, sumarán sus sufragios a la de Palma votando, por tanto, con todos los elementos conjuncionados de la región.»⁶²⁴

En la proposta del socialisme de Palma sorprèn que tot i la premura del temps per la decisió del republicanisme, no es fes cap referència a la Federació Socialista Balear, (vegeu punt 7), ni es convocà una reunió posterior per exposar a la resta d'agrupacions la decisió de la de Palma. Aquí es demostra la feblesa de la mateixa Federació Socialista Balear, que en segons quins casos havia estat concebuda com un apèndix de la de Palma. Però finalment, els republicans feren anques enrere i no presentaren candidats. Per tant, el socialisme de Palma retirà la proposta de la candidatura de Pablo Iglesias i els candidats dels partits dinàstics

⁶²² «Las elecciones del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 614, 15 de novembre de 1913, p. 1.

⁶²³ «Grandioso míting en Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 613, 8 de novembre de 1913, p. 4.

⁶²⁴ «Sobre elecciones», *El Obrero Balear*, núm. 629, 28 de febrer de 1914, p. 1.

serien elegits per l'article 29. El republicanisme s'havia retirat de la disputa en reconèixer que no hi havia les mínimes garanties d'assolir un bon resultat.⁶²⁵

6.5 Els conflictes laborals

El conflicte dels sabaters

El context del sector del calçat canvià el 1910, la crítica conjuntura del sector fou definitivament superada. Joana Mª Escartín l'emmarca dins el període del 1906 fins el 1910: «*De tota manera, la crisi experimentada a partir de 1906, fins a 1910 fou sobretot rellevant, tal vegada una de les més agudes de la sabateria mallorquina*». ⁶²⁶

El gener de 1910 l'arribada de comandes de sabates per als tallers de calçat era una evidència i La Igualdad considerava que era un moment propici per millorar les condicions laborals del sector:

«*La Sociedad de constructores de calzado La Igualdad en atención a la abundancia de trabajo que hoy existe en el gremio y a lo mal remunerado que sigue siendo la mano de obra, ha creído oportuno y es su deber llamaros la atención sobre el caso y convocaros al mismo tiempo a una reunión magna de todo el gremio al objeto de cambiar impresiones y tomar las medidas que el caso requiere.*»⁶²⁷

En vista de la millora en el sector, la societat obrera del calçat de Palma La Igualdad presentà una proposta a l'associació d'empresaris, La Industrial, pel qual s'exigia una pujada d'un ral i mig més per parell elaborat i es posava la data del 28 de gener com a límit per a l'acceptació. En cas contrari, La Igualdad amenaçava amb una vaga a tot el sector o als tallers que no l'acceptassin. La major part dels tallers signà l'acord i es determinà que l'augment tendria lloc a partir del 14 de febrer. Però alguns tallers es negaren a acceptar la demanda de La Igualdad.

Per a Llorenç Bisbal les causes de la crisi que s'allargava des de feia 14 anys, és a dir, des del 1896 era la cobdícia dels empresaris que per disputar-se entre ells les comandes havien arruïnat el prosper mercat de les antigues colònies de Cuba i Puerto Rico i que havia obligat a les fàbriques i tallers a prendre unes quantes decisions que havien estat negatives per al sector, com per exemple, rebaixar el salari a la part treballadora, la qual cosa provocà el fenomen de l'emigració de sabaters de Mallorca cap a terres franceses, «un par de centenares». Per a Bisbal, això tengué una conseqüència nefasta pel sector: Cap taller de Mallorca rebia

⁶²⁵ «La seguridad de que no se iba a conseguir nada efectivo ha hecho que nuestros compañeros no hayan mostrado el empeño, energía e inteligencia que en otras circunstancias habrían desplegado.» , «La Federación Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 630, 7 de març de 1914, p. 1.

⁶²⁶ ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, La ciutat amuntegada ... p. 159.

⁶²⁷ Aquest era el manifest que La Igualdad publicà per a convocar els sabaters de Palma a una assemblea per preparar les bases a presentar a la patronal, «A los obreros zapateros de Palma», *El Obrero Balear*, núm. 410, 15 de gener de 1910, p. 4.

comandes des de França perquè aquestes eren duites a terme pels treballadors mallorquins que hi emigraren. També s'acusava a la part empresarial de no haver-se esforçat en cercar nous mercats on col·locar els parells de sabates que anteriorment es dirigien a Cuba i Puerto Rico i més tard a França. Per això es proposava que per evitar un enfonsament definitiu del sector a Mallorca seria precís prendre algunes determinacions: « ... para salvarse en primer lugar la industria y los industriales es preciso retener la emigración de los oficiales zapateros que les dan vida con su trabajo; para impedir que nosotros emigremos es de inaplazable necesidad que mejore nuestra situación.»⁶²⁸

Demandes de La Igualdad a la Societat La Industrial de l'empresariat del calçat	
<p>Primero: Que desde el día 24 del mes actual empiece a regir en todos los talleres y fábricas de calzado de exportación de esta capital, el precio de un real y medio más sobre el que actualmente rige por la mano de obra de cada par, sea de la clase que sea.</p> <p>Segundo: Todos los señores patronos que se hallen conformes con esta demanda, deberán dar su conformidad mediante su firma al pie de estas bases. Los que se nieguen a firmarla se entenderá que su actitud es negativa á lo que se solicita.</p>	<p>Tercero: El plazo fijado para poder los señores patronos manifestar su conformidad ó disconformidad á esta solicitud, terminará el próximo domingo día 28 del presente mes. Los que pasada fecha fecha no lo hayan verificado serán incluidos entre los que son contrarios á la demanda y contra ellos esta Sociedad procederá en consecuencia y</p> <p>Cuarto: Para solventar todas las dificultades que estas bases ofrezcan, esta Sociedad tiene encomendada una Comisión gestora que podrá ser solicitada por los patronos para modificar todo lo que á juicio de ella sea modificable, una vez dadas las razones de ambas partes.</p>

El Obrero Balear, núm. 411, 22 de gener de 1910. p. 2.

La societat obrera La Igualdad era del parer de què era un bon moment per presentar les propostes a l'empresariat. Per una banda, havia començat un període de millora amb l'arribada de comandes i es preveia que aquesta s'estendria durant un període considerable per això la part empresarial acceptà les demandes de la societat obrera del calçat de Palma però amb una durada de dos anys. Així, l'amenaça de la convocatòria de vaga bastà per aconseguir una millora salarial. El problema amb el que es trobaria La Igualdad seria que alguns tallers de calçat es negarien a l'augment salarial.⁶²⁹

Llorenç Bisbal, conscient que aquest èxit només era una primera passa, considerava que s'havia d'aprofitar la conjuntura per enfortir la societat obrera de sabaters especialment en els anys de dificultats:

«Ahora más que nunca debemos permanecer unidos y disciplinados en la Sociedad para oponer su fuerza a todo aquel patrono que, obrando de mala fe, ose faltar al compromiso contraído con ella, como también a

⁶²⁸ Aquesta assemblea fou presidida per Vicenç Paul perquè Francesc Roca, president de La Igualdad devia estar malalt. Intervingueren els membres de la societat Boni, Albertí, Llabrés, Aguiló i Bisbal, entre d'altres; «Los zapateros en movimiento», *El Obrero Balear*, 22 de gener de 1910, p. 1. En un altre article del mateix número s'alertava de la maniobra d'alguns patrons que pretenguessin desviar les comandes de sabates cap a tallers de la Part Forana, com per exemple a Lluçmajor, p. 4.

⁶²⁹ «Triunfo de los zapateros», *El Obrero Balear*, 29 de gener de 1910, p. 1.

todos lo que, no figurando en la Sociedad patronal, que hay algunos, se nieguen a dar el aumento por esta concedido. Contra estos hay que desplegar todo nuestro poder, perseguirlos encarnizadamente hasta que ningún operario trabaje para ellos. No temáis a las consecuencias de la lucha que peores, mucho peores son para todos las consecuencias de la resignación y el abandono.»

Per això, Bisbal insistia en que tot sabater de Palma formàs part de la societat La Igualdad perquè aquesta havia aconseguit el seu reconeixement com a representant de la part treballadora davant l'empresariat:

«Que ningún zapatero deje de pertenecer a la Sociedad ni se separe de ella el que ya figura en sus listas; marchemos todos compactos y unidos como un solo hombre; seamos firmes, activos y constantes en la obra emprendida y yo os aseguro que pronto, muy pronto la Sociedad de zapateros será el Gurugú inexpugnable el cual no habrá ningún rifeño patrono que se atreva a esconderse tras las chumberas de la traición y la cobardía; y si alguno lo intentase, peor para él sería.»⁶³⁰

Així, l'assemblea de La Igualdad s'acordà un seguit de mesures per consolidar-la entre els obrers sabaters de Palma. Per una banda, es nomenà un recaptador general que s'encarregaria de cobrar la mensualitat al domicili dels afiliats. També es crearen comissions d'afiliats per posar-se en contacte amb la resta de socis de les barriades per a què «recojan sus impresiones y las transmitan a la Sociedad y mantengan vivo el espíritu de asociación.» Es nomenà una comissió formada per Miquel Bauzà, Vicenç Paul i Llorenç Bisbal per fer actes de propaganda a les barriades obreres de Palma. La primera seria a La Vileta. També s'acordà presentar les bases aprovades als empresaris que no formassin part de la societat patronal La Industrial i que en cas de no acceptar-les declarar-los la vaga. Sorgí la proposta de crear una Federació de Societats Obreres del calçat de Balear i dur a terme una campanya per la Part Forana. Però aquest darrer acord es postposà «hasta después de haber terminado los trabajos de reorganización en la capital, punto el más necesario ahora para dar solidez y firmeza a la mejora adquirida.»⁶³¹

Però alguns empresaris rebutjaren l'acord i es negaren a concedir als seus operaris l'augment salarial, tal era el cas del taller de Josep Heredero i del taller de Josep López Prats, ambdós membres de la societat empresarial La Industrial. Així, que la societat obrera convocà la vaga en aquests dos tallers. En canvi, els primers problemes que hi hagué als tallers de Mateu Garau, Miquel Estarellas i Vicenç Martorell foren resolts per la comissió de la societat obrera.⁶³² Finalment els tallers d'Heredero i López Prats s'avingueren a acceptar l'acord i es desconvocà la vaga, però en canvi es convocà al taller de Felip Reynés qui inicialment havia signat l'acord però que finalment es feu enrere.

Mentrestant, els obrers del taller de Vicenç Martorell es declararen en vaga davant la negativa del patró a acceptar l'acord. La Igualdad acordà una recaptació extraordinària de 40 cèntims de pesseta a cada afiliat a la societat, que el 1910 eren 384, és a dir, 153'60 pessetes. A més, s'obrí una subscripció voluntària en la que recaptaren 161 pessetes. Així 36 obrers del taller de Vicenç Martorell cobraren unes dietes pels dies de vaga

⁶³⁰ «Observaciones a los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 413, 5 de febrer de 1910, p 1 i 2.

⁶³¹ «Los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 414, 12 de febrer de 1910, p. 3.

⁶³² «Los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 415, 19 de febrer de 1910, p. 4.

de dues pessetes per dia sense haver treballat.⁶³³

Però les diferents comissions de La Igualdad que anaren als tallers del centre de Palma i a les barriades es trobaren amb la negativa d'una part important dels obrers d'afiliar-se a la societat. Així, en la reunió del 27 de febrer es proposà que qui no fos soci de La Igualdad no rebés l'augment de salari.⁶³⁴

Però el 1911 i 1912 esclataren dos conflictes laborals, el del calçat i el de l'adob de pells. Però mentre la dels adobadors posà en evidència la desconfiança d'un grup concret de vaguistes amb la Federació de Societats Obreres i amb els socialistes, la del sector del calçat posà sobre la taula les diferències entre aquests i els anarcosindicalistes sobre la tàctica i estratègia a seguir durant la vaga

El 1912 s'inicià un període de tensions dins el sector del calçat perquè el febrer d'aquell any expirava l'acord que havien signat La Unión Industrial, societat de Fabricants de Calçat i la societat obrera de sabaters La Igualdad. Així, els sabaters aprofitaren l'avinentesa per proposar unes demandes que anaven més enllà de la simple pròrroga de l'acord signat anteriorment.

Una de les qüestions que els sabaters volien posar sobre la taula era el pagament de les bestretes. En realitat aquestes matèries primeres auxiliars que s'utilitzaven en la fabricació de calçat eren subministrades pels empresaris en èpoques anteriors, però en els últims anys, a causa de la crisi, l'empresariat desvià gran part del treball en l'àmbit domiciliari i en aquest cas l'obrer havia d'assumir el cost de les bestretes.

De totes maneres, la patronal no acceptà la proposta dels obrers i rebutjà pagar les bestretes.⁶³⁵ Argumentaven els empresaris que acceptar la petició dels obrers suposaria perdre la competitivitat amb el calçat de la península. Així, els sabaters havien de fer-se càrrec de les tatxes, el fil, la cera i altres matèries necessàries per a la confecció del calçat, el que es denominava les bestretes.⁶³⁶

A la reunió del 30 de gener de 1912, la societat obrera La Igualdad reuní els seus afiliats i sabaters en general per tractar la problemàtica del sector. Finalment s'aprovaren dues mocions. La primera demanava la fixació d'un pagament mínim per parell de sabata elaborada per a totes les fàbriques i tallers de calçat de Palma.⁶³⁷ En la segona, la societat de sabaters es reafirmava en la seva demanda de l'abonament de les bestretes, que segons el document dels treballadors «... *contra todo buen sentido de justicia corren a cargo y cuenta de los oficiales.*»

Els fabricants de calçat de Palma es reuniren el 7 de febrer de 1912 per donar resposta a les demandes que la societat La Igualdad els havia enviat el 30 de gener. Els empresaris justificaven les seves posicions per les dificultats per assolir mercats a l'exterior:

---

⁶³³ «Huelga», *El Obrero Balear*, núm. 416, 26 de febrer de 1910, p. 2.

⁶³⁴ «A los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 416, 26 de febrer de 1910, p. 3.

⁶³⁵ «Petición denegada», *El Obrero Balear*, núm. 517, 17 de febrer de 1912, p.3.

⁶³⁶ «Cómo contestan los patronos zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 518, 24 de febrer de 1912, p. 1.

⁶³⁷ «... el establecimiento de un minimum prudencial de precios en la mano de obra de todas las clases de calzado, igual para todas las fábricas y talleres del ramo de zapatería de esta capital.» *El Obrero Balear*, núm. 518, 24 de febrer de 1912, p.3.

«... por la que respecta al calzado de calzado que nos ocupa de exportación, del cual puede decirse que no se consume un solo par en Palma y hemos de aquilatar sus condiciones a los mismos mercados, consumidores nuestros, donde se nos hace una competencia terrible, que determina, aun dentro de las condiciones de fabricación actuales, esta crisis espantosa a que se ha acudido al principio de este oficio.»

Afegien que una solució seria l'establiment d'acords comercials amb altres països, però el govern no hi estava disposat. Fins i tot, informava de reunions d'entitats empresarials a nivell espanyol, però que no havien pogut canviar l'actitud del govern. A més, les seves indústries es trobaven amb majors dificultats perquè altres governs sí que incentivaven l'exportació de mercaderies o la importació de matèries primeres:

«pero, de ello, no parece preocuparse gran cosa quienes pudieran hacerlo, ni de otras medidas que muchos gobiernos extranjeros prestan a sus industrias, cuando estas las necesitan para su debido desarrollo, tales como premios a la explotación, facilidades en introducir las primeras materias, etc.»⁶³⁸

També es queixava la societat d'empresaris de Palma que el govern només es preocupàs pel sector per a qüestions del funcionament del règim interior de les fàbriques i exposaven el cas d'un afiliat de la patronal a qui se li havia imposat una forta multa. Per altra part, proposaven per a la millora del sector la unificació de salaris però per a tot el territori espanyol, però després reconeixien en una sinceritat poc habitual que era una proposta impossible de dur a terme perquè aquesta mesura no fou possible aplicar-la entre el sector del calçat de Mallorca, acusant a l'empresariat de la Part Forana de no estar interessat en assolir un acord d'unificació de salaris.⁶³⁹

Per això, la societat d'empresaris del calçat de Palma proposaven la renovació del contracte que expirava amb les mateixes condicions signades prèviament.

La Societat La Igualdad es reuní el 17 de febrer i respongué manifestant la seva sorpresa a l'actitud adoptada per l'empresariat de Palma. Primer de tot, es lamentava de que els empresaris no fessin cap menció a la proposta de la societat obrera de crear una comissió de representants de l'empresariat i la part treballadora per estudiar les propostes de les dues parts. Sobre la primera demanda de la societat obrera, la igualació de la mà d'obra als tallers de Palma, els sabaters ja advertien de què si no es podia negociar aquest punt es podrien prendre mesures de pressió més dures.⁶⁴⁰

En relació a la segona demanda, es reafirmen en la proposta de què l'empresari es fes càrrec de les despeses del material menor que usa l'oficial sabater per elaborar el parell de sabates. A més, exposa que

⁶³⁸ «Primer comunicado de los patronos», *El Obrero Balear*, núm. 518, 24 de febrer de 1912, p.3.

⁶³⁹ «Esta anhelada unificación de todos los productores españoles la intentó también esta sección hace algún tiempo, pues habiendo resultado infructuosos sus trabajos aun para los que diríamos de casa mismo como son los de Lluchmayor, Alaró, Inca, Sóller, etc, etc., hubo que abandonar para mejor ocasión y hoy, no nos consideramos con poder y fuerzas bastantes para llevarlo a cabo, en determinado plazo.» Íbidem.

⁶⁴⁰ «... solo que no podremos intentarlo por el terreno de la armonía, puesto que nuestros deseos de cordialidad con que queríamos llevar a término este asunto han sido defraudados, hasta el punto de que esta Sociedad se considera desairada con las resoluciones sobre esta cuestión adoptadas por la clase patronal.» «2º comunicado de los obreros», *El Obrero Balear*, núm. 518, 24 de febrer de 1912, p.3.

mantenir aquesta càrrega sobre el sabater suposava que l'empresari s'anotava com a guany una despesa de la que se n'hauria de fer-se càrrec i que obligava a l'operari a haver-ho d'assumir.⁶⁴¹

El comunicat de la societat obrera donava un termini de vuit dies abans d'haver de decidir altres mesures de pressió, «Por tanto, esta Sociedad tendrá ocho días más de espera para que esa Sección pueda reflexionar y tratar de nuevo y con más amplitud este asunto, esperando que su resolución definitiva.»⁶⁴²

El mateix setmanari *El Obrero Balear* també publicà una ressenya sobre la reunió de la societat La Igualdad. Fou presidida per Antoni Negre, el secretari llegí el comunicat de la patronal i el mateix president feu algunes observacions a la postura de l'empresariat. Seguidament intervingueren Julià Ferretjans, Vicenç Paul, Llorenç Bisbal i Jaume Bauzà.

L'article dóna una major rellevància a les intervencions de Bisbal que havia proposat la creació d'una comissió que es reunís amb l'empresariat. També elogià l'acord assolit dos anys abans perquè havia aconseguit un augment de la filiació a la societat obrera i això volia dir una major solidaritat de la classe obrera. Bisbal era rotund en els mitjans que s'havien de posar en marxa per aconseguir les demandes obreres: «Por honra, añade, "debemos mantenernos firmes, pues al obrero no le importa la huelga, porque la huelga de los brazos sustituye a la del estómago", por tanto cree deben mantener la proposición.»⁶⁴³

Finalment els reunits aprovaren la constitució d'una comissió de la part treballadora formada per Jaume Bauzà, Llorenç Bisbal, Josep Ferrà, Julià Ferretjans, Cosme Salvà i Antoni Negre.

La Societat de fabricants de calçat respongué que es ratificava en la seva posició i només acceptava prorrogar el contracte signat el febrer de 1910 amb les mateixes condicions.

El 28 de febrer, la societat obrera La Igualdad tornà a convocar als treballadors del sector i presentà el que es denominà el dictamen de la comissió que s'havia nomenat a l'anterior reunió per negociar amb la patronal. En l'escrit es plantejaven dues alternatives. La primera, acceptar la proposta de la patronal «*callar y dejar en suspenso el asunto en espera de mejores tiempos y oportunidades*», o, la segona, la vaga general del sector del calçat. Sobre la primera alternativa, la comissió la rebutjava perquè això només suposaria el reforçament de l'actitud de l'empresariat i la pèrdua de dignitat de la part treballadora. Pel que feia a la proposta de vaga, es reconeixia que amb ella es salvava la dignitat social però es reconeixia l'entorn negatiu que hi havia, «... las circunstancias nos son en extremo desfavorables para obtener el triunfo material de la petición porque hay que tener en cuenta que atravesamos un periodo más bien de escasez de trabajo que de abundancia». Però també es reconeixia que aquesta proposta no gaudia del suport necessari entre els treballadors, «... a más, el entusiasmo del gremio no se ha manifestado tan vigoroso y unánime a favor de la huelga como otras veces». També advertia que el govern de Canalejas podria aplicar dures mesures que ja havia aplicat a altres indrets com era la clausura de societat i centres obrers a més de persecució dels

⁶⁴¹ «... la mencionada reunión acordó mantener firme dicha petición por considerar que con ella no se pide más que el reintegro de un dinero que, por dichos artículo, injustamente viene desembolsando el operario y embolsándose el patrono con la venta de la mercancía.»; Íbidem.

⁶⁴² El comunicat de la societat La Igualdad anava signat pel seu president, Antoni Negre en data de 19 de febrer de 1912, Íbidem.

⁶⁴³ «Junta general», *El Obrero Balear*, núm. 518, 24 de febrer de 1912, p.4.

dirigents vaguistes i dels mateixos vaguistes.

Per això, la comissió fa una proposta que podria ser sorprenent perquè cerca una tercera via per resoldre el conflicte, l'emigració dels obrers sabaters de Mallorca.⁶⁴⁴

Aquesta proposta suposava obrir una nova perspectiva però que tenia una segona intenció. Reduir la massa treballadora del sector del calçat de Palma i seguidament convocar la vaga general del sector que amb una menor número de treballadors tendria majors possibilitats d'èxit, com així ho reconeixia Llorenç Bisbal a la mateixa reunió on s'anuncià la proposta de l'emigració de sabaters: «Bisbal perora en pro del embarque de operarios, entendiendo que, con los compañeros que salgan de la isla, hay muchas probabilidades del triunfo».⁶⁴⁵

El dimecres 6 de març La Igualdad convocà una jornada de vaga per protestar per l'actitud de l'empresariat de negar-se a negociar el contracte de 1910 i per donar a conèixer la proposta d'emigració dels obrers sabaters. Els vaguistes es concentraren davant el "Reñidero" i anaren a El Molinar per encoratjar als treballadors a sumar-se a la vaga. En aquest míting intervingueren els líders de la societat obrera, Antoni Negre, Vicenç Paul, Jaume Bauzà i Llorenç Bisbal.⁶⁴⁶

Cosme Salvà, un dels integrants de la comissió designada per la La Igualdad escriví un article a *El Obrero Blear* on animava als sabaters a emigrar i a exigir un augment de 0,75 cèntims per parell de sabates.⁶⁴⁷

Per altra banda, el diari La Región, publicà un article que qüestionava les arrels marxistes dels sabaters perquè no aplicaven les doctrines del pensador alemany en el conflicte amb els sabaters. Argumentava l'article que renunciaven a la disputa amb els patrons i preferien abandonar Mallorca.⁶⁴⁸ Però *El Obrero Blear* replicà l'article del periòdic republicà refermant les creences en les teories que Karl Marx havia estès per Europa el segle passat. L'article en qüestió acaba afirmant que per a un obrer era més important les idees de Marx que romandre en una terra on les injustícies no se superaven:

«Vean, pues, los adversarios (de las teorías de Marx, como no es posible que los obreros rechacen tan santas doctrinas, y sí, por fortuna, las añejas de la patria chica, que continuamente vociferan los enemigos

---

⁶⁴⁴ «... la comisión ha creído que lo mejor que puede hacerse es salvar a los zapateros de esa calamidad, huyendo de esta tierra en busca de más aliento y mejor vida... Más como esto no es accesible a todos por la falta de medios pecuniarios con que emigrar, la Comisión entiende que nuestra sociedad debe invertir todos sus fondos y recaudaciones en pasajes y desde este momento abrir una lista y por el número de orden de los inscritos que se les facilite el dinero de la caja», «Junta general», *El Obrero Blear*, núm. 519, 2 de març de 1912, p. 2 i 3.

⁶⁴⁵ Íbidem.

⁶⁴⁶ El text explica que la major part dels obrers d'El Molinar deixaren la feina i se sumaren a la vaga. «... desde cuyo sitio, en masa, se dirigieron a las fábricas que hay situadas cerca del Molinar, con el objeto de invitar a sus compañeros de trabajo, ocupadas en ellas, a que se plegaran al movimiento; cosa que hicieron con bastante entusiasmo, muy en particular las mujeres de la fábrica del Sr. Estrany.» Pel contingut del text es percep que el treball domiciliari també estava molt estès: «En los domicilios particulares el paro también, desde las primeras horas de la mañana, se pudo notar que no se trabaja». *El Obrero Blear*, núm. 520, 9 de març de 1912, p.3.

⁶⁴⁷ «A todos los zapateros», *El Obrero Blear*, núm. 521, 9 de març de 1912, p.4.

⁶⁴⁸ «Cuestiones sociales», *La Región*, 9 de març de 1912, p.1.

del orden de la humanidad, por razón de ese principio natural que enseña al desheredado que el que no posee nada no puede alardear de patria chica no grande: en el sentido que aquí le damos a la palabra.»⁶⁴⁹

També es posaven marxa els acords presos a l'assemblea de sabaters i el 17 de març partí cap a Marsella el primer grup de treballadors del calçat per treballar a fàbriques franceses. Però també es reconeixia que la societat obrera La Igualdad no comptava amb prou recursos per fer front a les despeses de viatge de la setantena d'homes que s'havien inscrit a les llistes per emigrar i treballar de sabaters a altres llocs. Per això es feia una crida a la solidaritat de les altres societats obreres de sabaters de la Part Forana per a què col·laborassin econòmicament en el projecte migratori de La Igualdad:

«Abrigamos la convicción de que el problema a resolver es sencillísimo; con un poco que practiquen la solidaridad las organizaciones obreras y todos lo que sientan por nuestra causa, los recursos serán abundantes; no estará demás recordar a dichos elementos y muy particularmente al elemento organizado de Artá, Lluchmayor, Manacor y Marratxí, por ser estos los que no están tan ligados con las relaciones de dicha entidad como las sociedades de la Capital, por motivos de distancia, que los obreros zapateros en toda ocasión han sabido corresponder con sus esfuerzos a todas las huelgas y casos análogos que hayan podido con sus esfuerzos aunque para ello haya sido preciso vaciar su caja, tanto si se ha tratado de los de la Isla como del Continente. Compañeros que de tal modo han procedido, creemos que son dignos y merecedores a que les ayude con tanto o más ardimiento que el por ellos empleado.»⁶⁵⁰

Mentrestant, la premsa obrera exposa el conflicte laboral que en aquest cas era la demanda d'un salari mínim dels miners anglesos i l'exemple que suposava per a la causa obrera a altres països europeus.⁶⁵¹

Altres empresaris del calçat que no eren de Mallorca aprofitaren el conflicte dels sabaters de Palma per oferir feina a qui volgués emigrar. En aquest cas, un empresari menorquí, Antoni Comellas, oferia treball a una trentena de sabaters a la seva fàbrica de Maó.⁶⁵²

El 16 d'abril es reuní l'assemblea de treballadors del calçat per tractar la disputa que tenia la part treballadora amb l'empresariat. Llorenç Bisbal, en nom de la comissió encarregada de negociar amb la patronal, exposà la proposta que es presentarà a l'empresariat. El parell de sabates de primera classe seria pagat a 3 pessetes, el de segona classe a 2,75 pts. i el de tercera a 2,50 pts. Bisbal argumentà que aquell era un bon moment per exigir aquests preus. Però també reconegué que la societat obrera no disposava de fons per fer front a una vaga, ja que els havia destinat al pagament dels bitllets als sabaters que havien volgut emigrar però que es donaven les circumstàncies per aconseguir imposar les seves demandes a la patronal: «También dice que aunque no tienen fondos para sostener una huelga, la considera posible, por la

⁶⁴⁹ «Estudio equivocado», *El Obrero Balear*, núm. 522, 16 de març de 1912, p.2.

⁶⁵⁰ Aquest article anava signat per les lletres "X.X.", «Practiquemos la solidaridad, *El Obrero Balear*, núm. 522, 16 de març de 1912. p. 4.

⁶⁵¹ Veieu «Los mineros ingleses», *El Obrero Balear*, núm. 523, 23 de març de 1912, p.1 i «Potencia económica del proletariado», *El Obrero Balear*, núm. 524, 30 de març de 1912, p.1.

⁶⁵² De fet, La Igualdad va enviar a Jaume Bauzá a Menorca per acordar les condicions i el número de sabaters de Palma que emigrarien a Maó, «A los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 524, 23 de març de 1912, p.2.

abundancia de trabajo y la falta de obreros en muchos pueblos, y que de ir, los recursos con que cuentan pueden emplearlos en facilitar pasajes.»⁶⁵³

La vaga del sector del calçat s'inicià el 22 d'abril. El dia anterior es feu la reunió, convocada per La Igualdad, on es sotmeté a votació la proposta de vaga. Entre els assistents, 186 votaren a favor i 65 en contra. La societat d'Adobadors envià un escrit on s'adheria «moral y materialmente» al moviment. L'assemblea també acordà imprimir un full per explicar al públic el motiu de la vaga, reunir-se diàriament i «ejercer vigilancia activa para evitar que haya quien haga traición a sus compañeros» i nomenar comissions «para que vayan a los suburbios a dar cuenta a los compañeros de los acuerdos tomados».⁶⁵⁴ Un punt polèmic en l'assemblea fou l'abast de la mateixa vaga perquè n'hi havia que no estaven d'acord en què la vaga només fos convocada en els tallers de calçat per a l'exportació, una minoria defensava que també afectàs als sabaters de calçat a mida.⁶⁵⁵

El matí de dia 22 els sabaters es dividiren en grups per vigilar els tallers. Mentre *El Obrero Balear* es mostrava molt optimista sobre el seguiment de la vaga, altres diaris publicaren xifres sobre el compliment de la vaga per taller de calçat.

Seguiment del primer dia de vaga, 22 d'abril de 1912, del sector del calçat		
Nom del taller	Personal que acudí a treballar	Personal que feu vaga
Joan Ripoll (secció a mà) carrer Bosch, 14	1	14
Joan Ripoll (secció mecanitzada) carrer Bosch, 14	3	8
Jaume Ros Ronda de Llevant, 42	2	42
José López Carrer Caputxins	0	Tots ⁶⁵⁶

⁶⁵³ «Junta de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 526, 20 d'abril de 1912, p.3.

⁶⁵⁴ «Cuestiones sociales», *La Región*, 22 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁵⁵ En haver acabat la vaga el setmanari *El Rayo* acusà a Llorenç Bisbal i Francesc Roca d'haver seguit treballant durant la vaga en talles de calçat a mida que s'havien convertit en llocs que es fomentava el treball pels qui rompien la vaga i per això els acusaren de haver actuar com a esquiroles, «La huelga de zapateros», *El Rayo*, núm. 6, 6 de juliol de 1912, p. 1.

⁶⁵⁶ A *La Región*, s'informa que no hi acudí ningú però que « 25 ya tenían recibido el material desde la semana anterior».

Miquel Estarellas Carrer de la Calatrava	1	24
Josep Rubert Carrer Torre de l'amor, 15	5	15
Joaquin Calvetó carrer Caro	0	Tots
Antoni Clar Plaça del Progrés	0	Tots
Francesc Massanet	15	? ⁶⁵⁷
Joan Salas	1	80
Pere Estrany ⁶⁵⁸	2	193

Font: *La Región*, 23 d'abril de 1912, p.2 i elaboració pròpia.

En el segon dia de vaga el conflicte «ofreció el mismo aspecto que el día anterior»⁶⁵⁹. Però de la informació que es publicà sobre l'adhesió dels sabaters de les barriades a la vaga que Bisbal anuncià en l'assemblea de vaguistes, es pot concloure que majoritàriament els sabaters de les barriades no treballaven als tallers o fàbriques si no al seu domicili i que molts d'ells es comprometeren a retornar el material que havien rebut per elaborar els parells de sabates.⁶⁶⁰ També es designaren comissions per recórrer les barriades de Palma per vetlar pel compliment de la vaga i explicar-ne els motius. Aquestes eren a Els Hostalets, La Vileta, Marratxí, Pont d'Inca, Son Serra-Son Rapinya-Son Anglada, Establiments, Son Sardina-Son Espanyolet i Génova.⁶⁶¹

Un cop declarada la vaga en el sector sabater, el governador civil ordenà la vigilància dels tallers i fàbriques per part de la policia i la guàrdia civil per evitar desordres entre els vaguistes i els qui volguessin entrar a treballar al centres de treball.⁶⁶²

⁶⁵⁷ S'informa que «solo acudieron 15» sense informar del número de vaguistes, encara que l'adverbi «solo» fa pensar que el número de seguidors de la protesta era molt superior.

⁶⁵⁸ El 24 d'abril Pere Estrany decidí tancar els seus tallers «en vista de la actitud adoptada por part de sus operarios a secundar la huelga y no obtener el aumento de un diez por ciento en el jornal.», *La Región*, 25 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁵⁹ «Cuestiones sociales», *La Región*, 24 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁶⁰ «En una reunión celebrada por los huelguistas, el compañero Bisbal enteró a los presentes que los zapateros de los suburbios estaban conformes con la huelga y dispuestos a devolver el trabajo al patrono, habiéndoles concedido el plazo hasta el viernes.», vegeu *La Región*, Íbidem.

⁶⁶¹ És de destacar que els integrants de les comissions no eren cap dels principals dirigents de la societat obrera, sino que devien ser afiliats que vivien o tenien relació amb la barriada assignada, Íbidem.

⁶⁶² «Con motivo de la huelga de zapateros, ya tenemos toda la policía ocupada en guardar los talleres de

També el batle de Palma s'oferí per mediar en el conflicte com a president de la Junta de Reformes Socials de Palma. Però el president de l'Associació de Fabricants de calçat de Palma contestà al batle que era impossible la mediació per:

*«... ser de todo punto imposible aceptar dichos buenos ofrecimientos de V.S. por cuanto el resultado del acto del juicio sería negativo atendiendo a que en aquel la parte patronal se vería obligada a persistir en su actitud adoptada al contestar a la petición hecha por los operarios salvo aumento en la mano de obra, cuya negativa fue después de un maduro y detenido examen del que se sacó la triste consecuencia de no poder atender la consabida petición, no por falta de deseos en los patronos de ver mejorar la situación de sus operarios, sino en las dificultades que se oponen de manera terminante a tal mejora.»*⁶⁶³

A més, els patrons anunciaven que en cas de persistir el conflicte, la setmana següent es veurien obligats a *«prescindir de los servicios de los operarios de ambos sexos que en sus respectivas fabricaciones están ocupados en tareas anejas a los trabajos de dicha fabricación.»*

La primera setmana de vaga, els vaguistes es mantenien optimistes. En l'habitual assemblea diària s'informava als vaguistes de les novetats del conflicte. El 26 d'abril Vicenç Paul informà que s'havia rebut un telegrama *«de los compañeros que marcharon a Mahón diciendo que todos están colocados, que hay mucho trabajo y están bien pagados.»*⁶⁶⁴

Aparegueren alguns articles de suport a la vaga, evidentment a *El Obrero Balear*, que confiaven en el ràpid triomf de les demandes obreres. Per exemple, un article signat per F. Solchez afirmava que el conflicte estava en vies de solució perquè alguns empresaris havien concedit mig ral més per parell treballat i perquè no hi havia esquiroles que rompassin la vaga.⁶⁶⁵ Fins i tot, l'assemblea de dia 26 nomenà una comissió per vigilar els obrers de Son Anglada i una altra a Santa Catalina *«que visiten a un obrero de Santa Catalina para aconsejarle que debe secundar la huelga.»*⁶⁶⁶

També aparegueren algunes iniciatives més imaginatives per aconseguir suport econòmic pels vaguistes. Llorenç Bisbal informà a l'assemblea del 26 d'abril *«del propósito manifestado por varios huelguistas de organizar una novillada y una función teatral a beneficio de los huelguistas.»*⁶⁶⁷

Mentre la vaga es mantenia, La Igualdad havia continuat amb el projecte de incentivar l'emigració dels zapateros *para -esto suponemos nosotros- que los huelguistas no cometan algún desmán o acto de sabotaje. La guardia civil también tiene su trabajillo en su idéntico fin. ¿No sería mejor que esta gente se le ocupara en limpiar los pozos negros, estos que son el problema de actualidad y así harían algo útil?». «Comentarios», El Obrero Balear, 27 d'abril de 1912, p.1.*

⁶⁶³ «Cuestiones sociales», *La Región*, 24 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁶⁴ «Cuestiones sociales», *La Región*, 26 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁶⁵ «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 527, 27 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁶⁶ Íbidem.

⁶⁶⁷ Fins i tot la solidaritat arribava en circumstàncies com la de Jaume Clar un aficionat als toros que *«les había ofrecido los trajes, las banderillas y si fuera preciso hasta 50 pesetas para la novillada»* Es nomenà una comissió per organitzada la "novillada" composta per Arnau Verdera, Joan Vallori, Fidel Frontera, Pau Valls i Pere Ribas. També es creà una comissió per a la funció teatral formada per Miquel Quetglas, Sebastià Campins, Llorenç Borel i Miquel Suau, «Cuestiones sociales», *La Región*, 26 d'abril de 1912, p.2.

sabaters. A principis de maig, 70 sabaters havien partit cap a Maó, 10 cap a Marsella i 40 cap a la Part Forana. Però les previsions encara eren més optimistes perquè es parlava de què a Maó hi podrien trobar feina 130 sabaters més i 40 a Alaior. Jaume Bauzà havia viatjat fins a Maó per concretar el número de operaris que hi podien anar a treballar i les condicions de treball.⁶⁶⁸ També els vaguistes reberen el suport d'altres entitats obreres. Era el cas de la societat d'adobadors que lliuraren 30 pessetes pel viatge dels vaguistes. La societat de dependents de comerç enviaren 100 pessetes pel mateix, però en qualitat de préstec.

Alguns tallers com *El Àguila*, que tenia 25 operaris, havien acceptat la reclamació dels obrers. Així, es calculava que uns 300 sabaters haurien abandonat Palma o treballarien a tallers de la localitat on s'acceptaven les seves demandes. Per tant, el moviment vaguístic quedaria reduït a 200 sabaters, circumstància que podia veure amb optimisme el triomf de la vaga perquè aquesta podia ser sostinguda durant alguns mesos.⁶⁶⁹

Però també aparegueren articles que apostaven per la creació d'un taller col·lectiu o cooperativa obrera de calçat a Palma per fer front a l'explotació de la patronal. Tant el professor de l'Escola Obrera, Agustín Pérez, com Llorenç Bisbal afirmaven que aquesta era una bona solució. De fet, Llorenç Bisbal encara anava més enfora i defensava que tota la producció de calçat de Palma estigués controlada per aquesta cooperativa obrera. El dirigent socialista optava per aquesta solució perquè l'altra que proposava, establir una quantitat mínima per parell treballat, era de difícil compliment per l'egoisme dels empresaris.⁶⁷⁰

Quan la vaga anava per la tercera setmana, els dirigents socialistes encara eren optimistes. A part dels embarcats cap a Maó i Marsella, un centenar havia anat a treballar a Barcelona i l'Alger, així com a la Part Forana. Jaume Bauzà es convertí en el membre de la comissió encarregat de viatjar a altres indrets per tantejar les possibilitats d'enviar-hi més sabaters de Palma. A part del viatge a Maó també es desplaçà a Barcelona.⁶⁷¹

El Obrero Balear presentava una balanç bastant optimista del resultat de la vaga. Explicava que els petits tallers es mostraven més oberts a acceptar les demandes dels sabaters, en canvi els tallers més grossos es negaven en rodó a tractar la qüestió. Per això, a partir de la tercera setmana de maig la vaga es concentrà als grans tallers i fàbriques de Massanet, Estrany, Ros, Rubert i Salas. La Igualdad acusava a aquests empresaris d'aprofitar el conflicte laboral per fer desaparèixer la competència dels petits tallers i obligar-los a un tancament empresarial. Mentrestant, *El Obrero Balear* insistia en què els petits tallers acabaven per acceptar la demanda dels obrers.⁶⁷²

---

⁶⁶⁸ Jaume Bauzà, dirigent de La Igualdad, contactà amb els empresaris maonesos que estaven interessats en la contractació de sabaters mallorquins i aconseguí el compromís de la Federació Obrera de Maó que «habilitará sus salas para dormitorios a los que no tengan casas para hospedarse.», vegeu «Cuestiones sociales», *La Región*, 25 d'abril de 1912, p.2.

⁶⁶⁹ Aquesta reflexió provenia d'un article d'*El Obrero Balear* de 1 de maig de 1912, p.2, que era signat per les inicials A.P., que suposam que devien ser les d'Agustín Pérez Ferrando, professor de l'Escola Obrera.

⁶⁷⁰ «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 528, 1 de maig de 1912, p. 4.

⁶⁷¹ «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 530, 18 de maig de 1912, p. 3.

⁶⁷² La Igualdad acusà als grans empresaris del calçat d'haver contractat esquiroles i haver desviat la producció de parells de sabates cap a Sencelles i Lluçmajor. Vegeu «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, 25 de maig de

Però l'1 de juny aparegué un article a *El Obrero Balear* en el que es preparava el terreny per si no s'aconseguien les demandes que havien provocat la convocatòria de vaga la sector del calçat. L'article, que no anava signat, feia referència a que els grans fabricants patien en major mesura els efectes de la vaga perquè els petits s'avenien a acceptar les demandes dels vaguistes.⁶⁷³

Per això, com si volguessin preparar el terreny i pel que es podria entendre, La Igualdad hagués acceptat la pujada de 5% enlloc del 10%, per retornar al treball als tallers petits. Mentres, els grans tallers i fàbriques es negarien a acceptar aquesta pujada. Tot s'estava preparant per a què aquests empresaris i els vaguistes s'avinguessin a generalitzar la pujada del 5% a tot el sector. Així, l'esmentat article feia referència a la victòria moral que suposaria enfonsar els patrons dels grans tallers:

«Pues según parece, los obreros zapateros entienden que aun cuando no ganasen la huelga sería para ellos un gran triunfo el que consiguieran hacer desaparecer de la industria a dichos fabricantes gordos, pues los consideran la filoxera del oficio.»

El dimecres 29 de maig tengué lloc una nova assemblea de sabaters. Aquestes solien tenir lloc al local de la Joventut Radical. Els objectius de la reunió eren exposar la situació de la vaga, protestar pel tractament que la premsa donava al conflicte i per la conducta dels anomenats esquirols. Crida l'atenció que la reunió fos presidida per Jaume Bauzà i no per Antoni Negre que no participa en la reunió i s'informa si hi assistí. Aquest era el president de La Igualdad i era qui solia presidir les assemblees i mítings dels sabaters en vaga. Tampoc pren la paraula Vicenç Paul. A part de Bauzà, hi intervenen Guillem Pérez, Simó Fullana i Llorenç Bisbal. Tots tres demanen la solidaritat amb els vaguistes, critiquen els esquirols i consideren que la premsa s'ha decantat clarament cap els interessos dels empresaris. En concret, Bisbal «Alude a la premsa, y pone de manifiesto la parcialidad que ha demostrado por los fabricantes. La trata de farsante e incorrecta, y, acudiendo al testimonio del público, manifiesta todo lo propalado por ella, en perjuicio de los obreros». Fins i tot Bauzà va un poc més enllà «dice que los obreros deben abstenerse de comprar los periódicos por la marcada intención con que han tratado de dañar los intereses de los obreros: economía de guerra a todos los periódicos en señal de protesta.»⁶⁷⁴

Finalment l'11 de juny acabà la vaga del sector del calçat. *El Obrero Balear* incloïa una curta informació titulada «La huelga de zapateros solucionada». Afegia que havia acabat «por haber cedido los patronos, en más de la mitad del aumento pedido en las nuevas tarifas que motivaron el conflicto». Però la realitat és que només havien aconseguit un augment de 15 cèntims. Després s'afegien arguments per assenyalar, a més a més, el triomf moral que havia suposat el conflicte laboral pels obrers:

1912, p.1-2, la visió que dona el moviment vaguista és certament optimista i que cada cop hi ha més petits tallers que s'avenen amb les demandes de la societat obrera La Igualdad.

⁶⁷³ «... a causa de que los fabricantes pequeños van colocando todo el personal huelguista y, como es consiguiente, sustraen los pedidos de calzado a los fabricantes gordos, quienes en breve, de seguir en su intransigencia van a quedarse como el gallo de Morón, sin plumas y cacareando.», «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, 1 de juny de 1912, p. 2.

⁶⁷⁴ «Reunión de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 532, 1 de juny de 1912, p. 4.

«... el triunfo bastante halagüeño lo tienen merecido estos compañeros; además de lo justo de su reclamación, por la firmeza, decisión y entusiasmo que han demostrado durante ocho semanas, contrarrestando con prudencia y habilidad los planes de la patronal.»

Però també no es vol perdre l'ocasió per elogiar el paper de la comissió de la vaga:

«... sin duda también habrá contribuido muchísimo para alcanzar dicha victoria la táctica enérgica y exquisita empleada por la comisión de huelga, a la cual felicitamos ardientemente desde estas modestísimas columnas y al gremio en general por haberla sabido interpretar y por el triunfo obtenido.»⁶⁷⁵

Semblaria que l'article volgués defensar el paper de la comissió o del que quedava d'ella per les tàctiques usades per combatre la postura de la patronal com fou el desviament de sabaters cap altres llocs on hi havia demanda de mà d'obra o l'acceptació prèviament d'increments salarials inferiors als exigits a la vaga en els tallers més petits. Era evident que l'obrerisme del sector del calçat a Palma s'havia acabat trencant i La Igualdad s'inclinaria cap a l'entorn del socialisme de Palma, mentre que els anarcosindicalistes abandonarien aquesta societat obrera.

El Obrero Balear persistia en donar una visió positiva del resultat final de la vaga encara que no s'aconseguís el que es demanava inicialment. Per tant, calia fer referència a un triomf moral o victòria de la dignitat.

Però els conflictes laborals dels adobadors i els sabaters a més de la constitució de la conjunció republicanosocialista sacsejaren el socialisme de Palma i el sotmeteren en una crisi que no es resoldria fins el 1913 quan els socialistes consolidarien la seva posició en front de l'empenta de l'anarcosindicalisme de Palma.

Pere Gabriel analitza aquest període com un dels de major alternança en els sabaters que lideren La Igualdad i la seva directiva:

«Ara bé, significativament, les renovacions estatutàries dels seus comitès anaren acompanyades de canvis quasi totals en les persones: el gener de 1910 el president, accidental, era Vicenç Paul, voltat de gent nova com Marroig, Alberti o Boni; el mes de maig del mateix any, en Paul fou substituït per Jaume Bauzà amb Jeroni Huguet i Pere Ferriol com a secretaris; el gener de 1911, el comitè va estar dominat per Llorenç Bisbal, Vicenç Paul i Julià Ferretjans, a mitjan d'aquest any, encara una nova junta amb Tomàs Rosselló i Julià Ferretjans.»⁶⁷⁶

També s'expandí per les barriades de Palma i «comptà amb seccions a la Soledat, els Hostalets, Establiments, s'Arraval i Es Molinar, a part del centre urbà.»⁶⁷⁷

⁶⁷⁵ «La huelga de zapateros solucionada», *El Obrero Balear*, núm. 534, 15 de juny de 1912, p. 1.

⁶⁷⁶ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...* p. 76.

⁶⁷⁷ *Ibidem*.

L'estiu de 1911 començà a produir-se un cert distanciament entre la Federació de Societats Obreres i La Igualdad. La primera va deixar de ser presidida per un socialista per primera vegada en molts anys. Francesc Roca, que l'havia presidit, havia passat a presidir l'Agrupació Socialista de Palma i ni Jaume Marí o cap altre dirigent socialista el substituï. Fou Jaume Vicens, antic dirigent socialista que el 1906 s'havia donat de baixa i que era membre de la societat El Desarrollo del Arte dels fusters n'ocupà la presidència. La primera gran diferència entre la Federació i La Igualdad fou el conflicte que es produí al taller de sabaters de Bartomeu Bestard. Aquest havia incomplert l'acord sectorial de febrer de 1910 en rebaixar el preu per parell elaborat i s'inicià una vaga al taller. La Igualdad denuncià el cas davant la patronal, La Unión Industrial, i exigí el pagament per part de Bestard d'una multa de 200 pessetes per l'incompliment dels acords de febrer de 1910 i per haver contractat un esquiroi durant la vaga. La Federació de Societats Obreres amb Jaume Vicens al davant es mostrà disconforme amb l'actitud de La Igualdad. Aquesta en una assemblea decidí donar-se de baixa de la Federació i de la Unió General de Treballadors amb l'argument de què no treien cap benefici en concepte de les quotes en aquells organismes.

L'assemblea de La Igualdad tengué lloc el 30 d'agost al local del Centre d'Unió Republicana i l'únic tema era «discutir y en su caso aprobar una proposición pidiendo la separación de la Sociedad de la Federación de Sociedades obreras.» Les raons que s'argumentaven era l'escàs suport que rebien de la Federació:

«Fundan aquellos su petición en el poco apoyo encontrado por parte de la Federación en las huelgas habidas últimamente. Se discutió ampliamente la proposición tomando parte en la misma los compañeros Paul, Bisbal, Bauzá y Mir.»⁶⁷⁸

Sotmesa a votació per part de l'assemblea la proposta fou aprovada per 105 vots a favor i només 19 en contra.

Pere Gabriel atribueix a la iniciativa de Llorenç Bisbal la ruptura amb la Federació de Societats Obreres. Així, explica que l'actitud ambígua de La Igualdad es devia, primer, a la impuls de les idees anarquistes amb la constitució de la CNT, i segon, a l'enfrontament entre Llorenç Bisbal i Jaume Bauzá.⁶⁷⁹

Durant la tardor de 1911 foren evidents les desavinences entre La Igualdad i la Federació. El tipògraf Bartomeu Frau publicà dos articles a *El Obrero Balear* exposant el seu desacord amb la decisió de La Igualdad de separar-se de la Federació de Societats Obreres. Ho acceptava perquè havia estat una decisió de la majoria de l'assemblea de sabaters però no hi estava d'acord perquè debilitava a la Federació i a la resta de societats obreres davant la burgesia. La Igualdad publicà una resposta on acusava a Bartomeu Frau d'escriure «argumentos faltos de veracidad, impropios para el caso otros y los demás bastante peregrinos e insidiosos.» La societat de sabaters afirmava que no volia que la burgesia se n'aprofitàs de les disputes entre la classe obrera de Palma.⁶⁸⁰ Davant una segona rèplica de Bartomeu Frau que insistia en els seus arguments del

⁶⁷⁸ «Cuestiones obreras», *La Tarde*, 31 d'agost de 1911, p. 2.

⁶⁷⁹ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...* p. 76.

⁶⁸⁰ «Más vale no meneallo», *El Obrero Balear*, núm. 503, 23 de setembre de 1911, p. 4.

primer article,⁶⁸¹ La Igualdad publicà una segona resposta on insistí en no voler entrar en la qüestió perquè era una afer particular de La Igualdad amb la Federació de Societats Obreres.⁶⁸²

De totes maneres, la ruptura entre les dues entitats obreres també preocupà als republicans pels efectes que podria tenir sobre la Conjunció Republicanosocialista en les eleccions municipals de 1911 i per criticar «la desacertada conducta, según él, que viene siguiendo *El Obrero Balear* y la Agrupación Socialista.». El setmanari republicà *El Ideal* publicà tres articles sobre aquesta qüestió que foren replicats per un comunicat conjunt de la Federació de Societats Obreres i l'Agrupació Socialista de Palma en el qual afirmava que el trencament de la societat de sabaters no havia suposat cap pèrdua per l'agrupació socialista perquè la primera no era una secció de la segona.⁶⁸³

La ruptura entre la Federació de Societats Obreres i La Igualdad és evident que afectà a l'Agrupació Socialista de Palma, per molt que *El Obrero Balear* ho negàs. Especialment perquè com afirmà Pere Gabriel aquesta ruptura fou promoguda per Llorenç Bisbal que també es donà de baixa de l'Agrupació Socialista.⁶⁸⁴ Un dels motius de tensió dins les files socialistes eren les difícils relacions entre Llorenç Bisbal i Jaume Bauzà que passaven per moments de tibantor i per altres de major cordialitat. De fet, com ja s'ha esmentat, Pere Gabriel apunta la disputa entre ells dos per explicar la desafecció de La Igualdad amb la Federació de Societats Obreres i l'Agrupació Socialista, però curiosament quan Bisbal presentà la sol·licitud del seu reingrés a l'agrupació, aquesta anà acompanyada de la signatura de Jaume Bauzà.⁶⁸⁵

Certament l'origen de les desavinences es podria situar en la fi de la vaga dels adobadors. Per exemple, en la capçalera d'*El Obrero Balear* del 18 de febrer de 1911 apareixia el subtítol: «La correspondencia para la Redacción diríjase a nombre de Jaime M. Marí y para la Administración al de Agustín Roca.» Però en el següent, del 25 de febrer de 1911 en el subtítol de la capçalera no s'hi inclou cap nom en relació a la redacció o l'administració del setmanari: «Para la Redacción diríjase al Director y para la correspondencia al Administrador.»⁶⁸⁶

Pere Gabriel apunta que les dissensions internes dins el socialisme de Palma serien causades per dos conflictes. Per una banda, les disputes entre Llorenç Bisbal i Jaume Bauzà i, per una altra banda, les discussions entorn de la conveniència de la conjunció republicanosocialista. Així, Pere Gabriel explica que

⁶⁸¹ «Después de un acuerdo», *El Obrero Balear*, núm. 504, 30 de setembre de 1911, p. 3.

⁶⁸² «Más vale no meneallo», *El Obrero Balear*, núm. 505, 7 d'octubre de 1911, p. 4.

⁶⁸³ «Sobre un desagravio», *El Obrero Balear*, núm. 506, 14 d'octubre de 1911, p. 1.

⁶⁸⁴ El 1913 enmig de les disputes entre socialistes i anarcosindicalistes mitjançant *El Obrero Balear* i *El Rayo*, Cosmè Salvà, afiliat a La Igualdad, reptà públicament a Llorenç Bisbal a explicar les causes de la seva baixa de l'agrupació i la posterior sol·licitud de reingrés, vegeu «Un reto» i «Insistiendo en un reto», *El Obrero Balear*, núm. 602, 23 d'agost de 1913, p. 3 i 4.

⁶⁸⁵ Com hem vist, la baixa de Llorenç Bisbal de l'Agrupació Socialista de Palma tengué un fort impacte en les files socialistes.

⁶⁸⁶ No serà fins l'octubre de 1912 que *El Obrero Balear* no recuperarà a la capçalera el nom dels responsables de la redacció i l'administració del setmanari. En el número de 12 d'octubre de 1912 aparegué el subtítol: «La correspondencia de la Redacción diríjase a Agustín Pérez, la de la Administración a Agustín Roca.» Finalment, en el número de 14 de desembre de 1912 tornarà a aparèixer Francesc Roca com a responsable de l'administració del setmanari obrer.

«El fet és que aquesta [la conjunció republicanosocialista] fou defensada principalment per Roca i Marí, tornats a l'activitat interna (l'un com a president de l'agrupació, l'altre com a director d'*El Obrero Balear*.» Així, altres dos dirigents com a Llorenç Bisbal i Miquel Porcel s'allunyaren de l'agrupació de Palma i atacaren el paper de la Federació de Societats Obreres presidida per Jaume Vicens.⁶⁸⁷

Un altre exemple de l'allunyament de Bisbal dels socialistes fou la campanya d'aquests contra el pressupost municipal de 1913 on Bisbal no hi participà. Davant les crítiques de republicans i socialistes al ple de l'ajuntament de Palma, apareix un article a *El Obrero Balear* titulat «Peores que los monárquicos» on es critica el paper del republicans i que la premsa insisteixi en què el socialisme encara forma part de la conjunció republicanosocialista.⁶⁸⁸ Es critica que l'ajuntament estigui més interessat en plantejar reformes al Born i convertir-lo en un bulevard que no en atendre les necessitats de la classe obrera de Palma o com també atendre a una delegació militar anglesa i gastar-s'hi diners de l'Ajuntament en rebre-la.⁶⁸⁹ A més, es critica que els republicans estiguessin a favor de donar una subvenció al Patronat Obrer.⁶⁹⁰

El 15 de setembre tengué lloc, organitzat per la Federació de Societats Obreres, un míting contra els pressupostos municipals i intervingueren Jaume Bauzà, que presidí l'acte; Simó Fullana, en representació de La Igualdad; Agustín Pérez, professor de l'escola obrera de la Federació de societats obreres; Francesc Roca, regidor socialista a l'ajuntament de Palma i en Mas, representant dels socialistes de Marratxí. Però aquesta reunió no comptà amb gaire èxit de convocatòria. Agustín Pérez començà la seva intervenció fent referència al poc públic que hi assistí.

*«Principia por lamentarse del escaso público, e indica que cuando la Federación acordó celebrar el mitin había más concurrencia; pero afirma que, a pesar de la escasa concurrencia, el acto revista la importancia que merece, debido a que el no asistir los obreros es a causa de su tedio e indiferencia, y que si los adversarios celebrasen actos de esta índole, añade sería el número de asistentes inferior.»*⁶⁹¹

---

⁶⁸⁷ El fet de què Llorenç Bisbal es donàs de baixa de l'agrupació arribà fins i tot al comitè nacional del PSOE a Madrid i Pablo Iglesias en fou informat donada la trajectòria que Bisbal havia tingut dins el socialisme de Mallorca, vegeu GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...*p. 84 i «Insistiendo en un reto», *El Obrero Balear*, 23 d'agost de 1913, p. 3 i 4. Per altra banda, Miquel Porcel aquell mateix any emigrà cap a Amèrica i no retornà fins el 1915: «Se halla entre nosotros nuestro amigo y correligionario Miquel Porcel, de regreso de América. Saludámosle fraternalmente y esperamos pondrá a contribución sus energías de luchador para que junto a las nuestras podamos ver lograda la transformación de la clase obrera mallorquina en disciplinada, consciente y celosa defensora de sus reivindicaciones.», vegeu *El Obrero Balear*, núm. 682, 27 de febrer de 1915, p. 1

⁶⁸⁸ «Peores que los monárquicos», *El Obrero Balear*, núm. 646, 7 de setembre de 1912, p.1.

⁶⁸⁹ Íbidem, p. 2.

⁶⁹⁰ És un article de Francesc Julià Perelló, que signà amb el pseudònim Francisco Ayluj Ollerep, que a part de la crítica als republicans en general, elogia l'actitud dels joves radicals. Finalment, Francesc Julià abandonaria el socialisme i entraria a les files del Partit Radical Republicà, vegeu «No lo son», *El Obrero Balear*, núm. 647, 14 de setembre de 1912, p.3.

⁶⁹¹ També crida l'atenció que en nom de La Igualdad hi intervingués Simó Fullana i, en canvi, Llorenç Bisbal no estigués entre els oradors. Segurament, la controvèrsia pel resultat final de la vaga de sabaters hauria pesat en l'ànim de Llorenç Bisbal i hagués optat per deixar els discursos pels seus companys, «Mitin», *El Obrero Balear*, núm. 648, 21 de setembre de 1912, p.3

Fullana i Roca criticaren l'actitud dels republicans perquè aprovaren diferents ajudes i subvencions per entitats catòliques, així com que tota la resta de regidors no acceptaren la seva proposta de suprimir l'impost sobre les carns i feu una reflexió sobre que la seva tasca no és fàcil per trobar-se sol davant la resta de regidors, «y termina lamentándose de encontrarse solo en el Concejo como representante del pueblo obrero».

Mentrestant, Llorenç Bisbal inicià una sèrie d'articles en què denunciava que la situació precària de molts de tallers manuals basaven la seva rendibilitat en els baixos salaris.⁶⁹² La Igualdad reuní als sabaters de Palma per tractar el venciment del conveni signat el juny de 1913 en haver-se conclòs la vaga del sector. Es proposaren les següents modificacions:

1ª. Abolir la possibilitat de convenis entre obrer i empresari per pagar la confecció de calçat d'home de tercera classe a nou rals i mig cada parell. En aquest cas ho justifiquen perquè només hi ha un empresari que segueixi aplicant aquest concepte, mentre que la resta d'empresari ho paguen ja a deu rals.

2ª. El calçat de forma torta, denominat yankee, la punta del qual superi en dos centímetres d'alçada a la seva part extrema, tindrà un real d'augment per cada parell. En aquest cas, ho justifiquen perquè aquests tipus de calçat requereix un major esforç i també perícia que el calçat de punta baixa.⁶⁹³ L'associació de fabricants estigué d'acord amb la primera proposta però no en la segona que la trobava poc precisa i confosa. La Igualdad proposà la creació d'una comissió de representants de les dues parts per definir i concretar la segona proposta.⁶⁹⁴

Per la seva banda, la societat obrera La Justicia d'Inca convoca una vaga a Inca. Es publica la llista de donacions i dels lliurament a els vaguistes.⁶⁹⁵ Una comissió de La Igualdad, Jaume Llabrés i Joan Payeras, anaren a Inca. «El objeto de la comisión obedeció a transmitir ciertos asuntos y cambiar impresiones sobre el movimiento zapateril de dicha vecindad. Joan Payeras escrigué un article a *El Obrero Balear* on exposava el que feien els sabaters d'Inca per vèncer la vaga: «Consentir cambiar de oficio aunque el percibimiento del jornal sea más módico, ir a trabajar a cinco kilómetros fuera de la ciudad y a menos precio.»⁶⁹⁶

⁶⁹² Feia referència a un article d'Antoni Torres a *La Almudaina* del 18 de març que recomanava substituir la producció manual per la mecànica. Bisbal replicava que «si la industria zapatera de Baleares no rompre sus viejos moldes entrando en la evolución del método mecánico desaparecerá por completo como industria exportadora.» Però també reconeixia la manca de preparació dels patrons per liderar els canvis que requeria la indústria. «nuestros patronos están tan íntimamente ligados a las viejas costumbres de producción, desconocen en absoluto -hay alguna excepción- la economía mecánica y tiene un sentido tan pobre de la asociación que no hay manera de hacerles digerir la bondad del sistema [...] y preferirían morir envueltos en la catástrofe antes que progresar.» «La crisis del calzado en Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 632, 28 de març de 1914, p. 1

⁶⁹³ Les propostes de La Igualdad estaven signades pel seu president, Jaume Llabrés, i el secretari, Pere Fons. També consideraven que les demandes eren «modestísimas son estas nuestras peticiones que estamos seguros que por parte de la Sección de Fabricantes de Calzado no han de merecer siquiera discusión, aceptándola por unanimidad.», vegeu «Los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 642, 30 de maig de 1914, p. 2.

⁶⁹⁴ Pere Guardiola, secretari de La Igualdad signà el comunicat de la societat obrera. «Acción sindical», *El Obrero Balear*, núm. 648, 11 de juliol de 1914, p.3.

⁶⁹⁵ «A la sociedad de zapateros La Justicia», *El Obrero Balear*, núm. 651, 1 d'agost de 1914, p. 3.

⁶⁹⁶ «Acción sindical» i «Así se lucha», *El Obrero Balear*, núm. 653, 15 d'agost de 1914, p. 3 i 4.

Després de cinc setmanes la vaga de sabaters conclogué. Segons *El Obrero Balear*, els treballadors aconseguiren millores, en el parell de sabates que podria ser d'un real i mig més, segons el tipus de treball. També s'acusava al pare Cerdà d'intentar establir un sindicat catòlic a Inca a instàncies del Pare Vives.⁶⁹⁷

Per la seva banda, La Igualdad havia de renovar el conveni amb l'empresariat però en una primera assemblea es decidí discutir unes noves bases,⁶⁹⁸ especialment pel que fa a la petició obrera d'onze reals per parell de calçat francès per a la guerra. «Esperamos que dadas las circunstancias favorables por que atraviesa la industria de calzado los obreros zapateros conseguirán un triunfo completo, lo que de veras celebraremos.»⁶⁹⁹

Però a partir de 1916 la producció del calçat francesa es recuperà i hi començava a haver-hi demanda de mà d'obra per la qual cosa *El Obrero Balear* publicà una nota que informava d'aquesta qüestió:

«Se interesa a todos los zapateros de Mallorca, así de trabajo a mano como mecánico que estando libres de sus compromisos con las leyes militares deseen pasar a trabajar a Marsella de su oficio procuren entrevistarse con Lorenzo Bisbal.» La Igualdad demana un augment de la sabata per a exportació de 0,50 cèntims per parell de sabates, com a mínim.⁷⁰⁰

El 1912 amb l'aparició del setmanari *El Rayo*, publicació obrera de caràcter anarcosindicalista, la tensió entre anarquistes i socialistes s'incrementà significativament. Una prova d'això fou l'article de Cosme Salvà que renya a *El Obrero Balear* i *El Rayo* per les disputes al voltant de la vaga dels sabaters i dels comentaris sobre la qüestió que fa *La Aurora*.⁷⁰¹

Per altra banda, també a Marratxí la tensió és evident perquè s'acusà a Jaume Bauzà d'haver interferit en l'ambient dels sabaters del municipi i de imposar un president per a la societat obrera de Marratxí que defensàs les seves posicions.⁷⁰² Jaume Bauzà replicà en una dura carta contra els sabaters de Marratxí, especialment contra Rotger antic regidor socialista que ja abans havia abandonat l'agrupació socialista i que fou criticat per Pablo Iglesias.⁷⁰³

Cinc mesos després d'haver acabat la vaga de sabaters, La Igualdad deixà de prendre una actitud a la defensiva per replicar les crítiques rebudes des d'*El Rayo* i emprengué propostes per reforçar el paper de les societats de resistència del sector del calçat i proposava la constitució d'una organització de sabaters a nivell de les Illes Balears. En certa manera era una manera de menysprear el nou sindicat de sabaters d'ideologia anarcosindicalista que s'estava creant a Palma amb la idea que calia la unió de tots els sabaters de les Illes

---

⁶⁹⁷ «Acción sindical», *El Obrero Balear*, núm. 653, 22 d'agost de 1914, p. 2.

⁶⁹⁸ «La igualdad a todos los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 653, 22 d'agost de 1914, p. 2.

⁶⁹⁹ «Acción sindical», *El Obrero Balear*, núm. 670, 5 de desembre de 1914, p. 4

⁷⁰⁰ «Aviso a las autoridades», *El Obrero Balear*, núm. 757, 5 d'agost de 1916, p. 4 i «Interesante para los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 758, 12 d'agost de 1916, p. 4.

⁷⁰¹ «¡Arre!», *El Obrero Balear*, núm. 544, 24 d'agost de 1912, p. 2.

⁷⁰² «Pruebas y no palabras», *El Obrero Balear*, núm. 544, 24 d'agost de 1912, p.3.

⁷⁰³ «Para los del taller de Marratxí», *El Obrero Balear*, núm. 545, 31 d'agost de 1912, p. 3.

Balears i no la divisió dels mateixos sabaters de Palma.⁷⁰⁴

El 16 d'agost de 1913 es convocà una reunió general extraordinària de La Igualdad per tractar la proposta d'ingrés de la societat en La Federació Regional Sindicalista de Societats Obreres de Balears, Solidaridad Obrera, que quedà sense resoldre a la darrera reunió d'una setmana abans.⁷⁰⁵ De resultes d'aquesta reunió Cosme Salvà escrigué dures acusacions contra Llorenç Bisbal i el reptà a una discussió pública, a la qual es negà Llorenç Bisbal. Cosme Salvà volia referir-se al comportament de Llorenç Bisbal des de què va deixar la Federació de Societats Obreres de Palma i també es donà de baixa de l'Agrupació Socialista de Palma. *El Obrero Balear* escrigué un article contra les afirmacions aparegudes a El Rayo sobre el reingrés de Bisbal a l'agrupació. De l'article es dedueix que reingressà amb el suport de Jaume Bauzà i Agustín Pérez.⁷⁰⁶

Per altra banda per reforçar la idea de què no és bo que hi hagués dos sindicats en un sector, es publicà a *El Obrero Balear* un article de Salvador Monsalud que defensava la constitució de sindicats únics i criticava la divisió dels obrers en societats obreres socialistes i sindicats anarquistes.

Un altre element que evidencià l'allunyament de Llorenç Bisbal del socialisme i de la Federació de Societats Obreres fou que ell no participà en el projecte de la subscripció de la Casa del Poble. A més, aquesta iniciativa fou encapçalada per Jaume Vicens amb qui Llorenç Bisbal hi estava enfrontat. En el llistat dels subscriptors no hi apareix Llorenç Bisbal ni tampoc Miquel Porcel. En canvi, sí que hi consten els noms de Frances Roca i Jaume Marí.

La vaga dels adobadors

El gremi dels adobadors era un dels més nombrosos de Palma. Històricament concentrat al barri de Sa Calatrava, la seva societat obrera La Unió d'Adobadors havia passat per uns anys de inactivitat. *El Obrero Balear* havia denunciat en anteriors ocasions les llargues jornades i les mateixes condicions laborals en el sector i la demanda de l'activació de la societat obrera de resistència. De fet La Unió d'Adobadors havia estat reactivada el 1907 després de que la Federació de Societats Obreres impulsàs una sèrie de reunions d'adobadors al mateix barri de Sa Calatrava.⁷⁰⁷

L'estiu de 1910 la societat La Unió d'adobadors inicià un auge i augmentà el nombre de socis. S'inicià també un apropament d'aquesta societat a la Federació de Societats Obreres. El 22 de setembre hi hagué una assemblea i fou presidida per Guillem Sastre «quien expuso que el objeto de la reunión no era otro que encarecer la unión de todo el gremio.» També intervingueren Jaume Marí, en nom de la Federació de Societats Obreres, i Joan Colom, un dels dirigents dels adobadors.⁷⁰⁸ En una passa més per consolidar la societat obrera, La Unió d'Adobadors aprovà en una nova assemblea del 6 d'octubre el seu ingrés a la UGT i

⁷⁰⁴ «La huelga pasada de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 560, 14 de desembre de 1912, p.3.

⁷⁰⁵ «La Igualdad», *El Obrero Balear*, núm. 601, 16 d'agost de 1913, p. 4.

⁷⁰⁶ «Rectificando falsas afirmaciones», *El Obrero Balear*, núm. 602, 23 d'agost de 1913, p. 4.

⁷⁰⁷ Vegeu el capítol 4 sobre la crisi societària i els intents de ressorgiment que hi hagueren entre 1906 i 1908.

⁷⁰⁸ «El llamamiento de los curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 447, 1 d'octubre de 1910, p. 3.

l'abonament de 25 cèntims per cada afiliat com a quota reglamentària.⁷⁰⁹ El 26 d'octubre l'assemblea d'adobadors presentà les bases de petició en les que demanaven la reducció de la jornada laboral de les 10 a les 9 hores i el compromís de què no es rebaixaria el salari. L'assemblea d'adobadors donà 24 hores a l'empresariat per acceptar les bases, en cas contrari es convocaria la vaga.⁷¹⁰

En convocar-se la vaga, immediatament els socialistes reivindicaven el seu paper d'agitadors de la consciència dels treballadors i l'enfortiment de la lluita de classes, com era aquesta vaga. També es denuncià la desigual força dels patrons i els obrers:

«Así como los primeros se sirven de la solidaridad de su misma clase para poder continuar luchando hasta vencer en lo que ellos creen de justicia, los segundos tienen a su disposición cuantos medios crean eficaces para dificultarles el triunfo; por algo los gobiernos son representantes genuinos de la clase capitalista.»⁷¹¹

Així, es denuncià que el primer dia de la vaga, el barri de Sa Calatrava aparegué ple d'agents de la guàrdia civil.⁷¹²

La Unió d'Adobadors s'organitzà des de l'inici de la vaga. Per una banda, feu imprimir una circular «para dar a conocer el estado de ánimo en que se hallan los huelguistas y la necesidad de que se practique con ellos la solidaridad obrera.» Per una altra, engegà una campanya de solidaritat amb els vaguistes. En iniciar-se la vaga, dos cents cinquanta-cinc eren els adobadors que es posaren en vaga.⁷¹³

La Federació de Societats Obreres acordà el caràcter reglamentari de la vaga dels adobadors i activà les accions de suport moral i material cap als vaguistes, que obligava als afiliats a les societats adherides a la Federació a una aportació econòmica.⁷¹⁴

Durant la segona setmana de vaga començaren a produir-se alguns enfrontaments entre vaguistes i esquiroles. Els dos cents cinquanta-cinc adobadors continuaven en vaga, mentre les fàbriques intentaven mantenir l'activitat contractant a altres treballadors per substituir-los. Durant la segona setmana es recaptaren 661,62 pts gràcies a les donacions de la classe obrera, molts dels quals hi aportaven uns 15 o 20 cèntims.⁷¹⁵ També tengué lloc en el Centre Republicà Balear una vetlada benèfica en suport als adobadors i es recaptaren 86,92 pts.⁷¹⁶

Els socialistes es queixaven del suport que rebien els patrons per part del govern civil i posaren per

⁷⁰⁹ «Unión de Curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 449, 15 d'octubre de 1910, p. 4.

⁷¹⁰ «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 451, 29 d'octubre de 1910, p. 3. El president de la societat d'adobadors era Guillem Sastre i el secretari, Rafael Maimó.

⁷¹¹ «Huelga. Intereses encontrados», *El Obrero Balear*, núm. 452, 5 de novembre de 1910, p. 1.

⁷¹² «en previsión, según ellos, de la alteración del orden público, cuando su objeto no es otro que velar por los intereses de sus representados, en detrimento de los desposeídos.» «Huelga. Intereses encontrados», *ibidem*.

⁷¹³ «La solidaridad se impone», *El Obrero Balear*, núm. 452, 5 de novembre de 1910, p. 2.

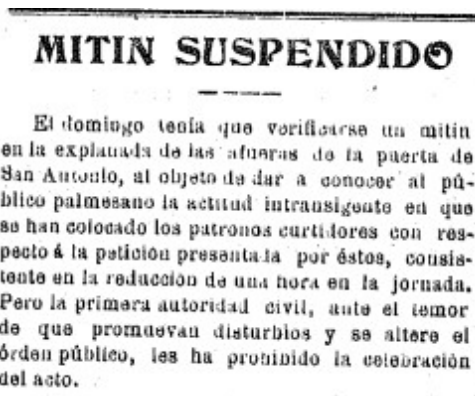
⁷¹⁴ Durant la primera setmana es recolliren 127,80 pessetes de la campanya de solidaritat amb els adobadors en vaga, «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 452, 5 de novembre de 1910, p. 4.

⁷¹⁵ «Para los huelguistas urtidiores», *El Obrero Balear*, núm. 453, 12 de novembre de 1910, p. 3.

⁷¹⁶ «Gran velada benéfica», *El Obrero Balear*, núm. 453, 12 de novembre de 1910, p. 4.

exemple la prohibició del míting de la Unió d'Adobadors que havia de celebrar-se el diumenge 13 de novembre. El govern civil argumentà la possible alteració de l'ordre públic i els aldarulls que hi podria haver en motiu del míting.

El Obrero Balear, núm. 453, 12 de novembre de 1910, p. 6.

També els socialistes es queixaven del tractament que donava la premsa general a la vaga perquè posaven l'accent en algunes agressions de vaguistes, que ells consideraven que eren agressions mútues entre vaguistes i esquiroles, però en canvi no explicaven la manera de procedir de la guàrdia civil que custodiava les fàbriques:

«Gracias a ella [la premsa], pudimos enterarnos de la agresión habida entre un huelguista y un esquirol, en todos sus detalles. En cambio, aún no hemos podido enterarnos si se cometen atropellos por los guardias que custodian las fábricas de las afueras, con los obreros que se atreven a dirigir sus pasos por aquellas cercanías. Otra cosa sería si un infeliz obrero, en las circunstancias que atravesamos, se propusiera a que se le guardase el respeto y consideración que se debe a las gentes, por quienes debieran ser los primeros en dar alto ejemplo.»⁷¹⁷

Un altre exemple de la complicitat de la premsa general amb la patronal, argumentaven els socialistes, era les notícies sobre el principi d'acord al que havien arribat la patronal amb un grup d'adobadors i que el comitè de vaga negà que fos veritat però que el periòdic *La Tarde* publicà com a notícia contrastada.⁷¹⁸

Mentrestant, les vetlades en solidaritat amb els adobadors en vaga es multiplicaven. La campanya econòmica de suport als vaguistes adobadors continuava i la segona setmana es recaptaren 1441,18 pts.⁷¹⁹ Tengueren lloc diferents actes públics per contribuir econòmicament en la lluita dels vaguistes.⁷²⁰ També el

⁷¹⁷ «La premsa local y la huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 454, 19 de novembre de 1910, p. 1.

⁷¹⁸ *La Tarde* afirmava que a l'acord s'hi sumaria la totalitat dels vaguistes i que la vaga acabaria, mentre que *El Obrero Balear* ho rebutjava, vegeu «Huelga de curtidores», *La Tarde*, 15 de novembre de 1910, p. 1; «La premsa local y la huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 454, 19 de novembre de 1910, p. 1.

⁷¹⁹ Fins i tot la campanya arribà a la península i els miners de Bilbao donaren 100 pts., les societats obreres de La Arboleda (Bizkaia) donaren 35 pts, la Federació de Societats Obreres de Salamanca, 25 pts, els adobadors de Salamanca, 10 pts, «Para los huelguistas curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 454, 19 de novembre de 1910, p. 2.

⁷²⁰ El diumenge 13 de novembre hi hagué una vetlada solidària amb els adobadors al Centre de Picapedrers al

Casino d'Unió Republicana organitzà una vetlada solidària amb els adobadors.⁷²¹

A la quarta setmana Francesc Roca com a regidor a l'Ajuntament sol·licità un donatiu de 500 pessetes pels fills dels vaguistes. La minoria republicana s'adherí a la proposta. En canvi, el regidor Dezcallar, del Partit Conservador, proposà que la petició passàs a la comissió d'Hisenda, que era la manera més elegant de, com a mínim, retardar la resolució o deixar-la en suspens.⁷²² A la setmana següent, la comissió d'Hisenda presentà el seu informe al ple municipal rebutjant la petició de Francesc Roca «fundándose en que el Ayuntamiento no debe salir de su neutralidad ni en favor de los patronos ni de los obreros, por lo tanto su parecer es que no se deben de dar las 500 pesetas a los huelguistas.» La comissió d'Hisenda estava formada per Francesc Rover, liberal; Antoni Oliver, conservador; i Francesc Quijada, republicà. Aquest últim emeté un vot particular per estar en desacord amb la resolució de la comissió. Francesc Roca intervingué discrepant amb la comissió perquè el donatiu no l'havia demanat pels adobadors en vaga sinó per les famílies dels mateixos, especialment pels fills.

Els republicans Francesc Quijada i Ferran Pou defensaren la petició de Francesc Roca però els regidors liberals i conservadors s'hi oposaven. Fins i tot, Ferran Pou recordà que el consistori havia donat ajudes a ordres religioses. El regidor conservador Planas fou qui defensà amb més contundència el dictamen de la comissió d'Hisenda i posà l'exemple dels obrers que havien estat acomiadats de l'esbucament de les murades unes setmanes abans i que també l'Ajuntament, si se seguís el mateix criteri, els hauria d'auxiliar. Ferran Pou li contestà que no era el mateix cas aquest que els dels fills dels adobadors en vaga. El regidor Roca Rayó es mostrà partidari de la resolució de la comissió i proposà obrir una subscripció entre els regidors i ell l'encetava amb 10 pessetes. Francesc Roca insistia en què era un donatiu pels fills dels adobadors i no pels vaguistes. El regidor Ballester es mostrà contrari per no crear un precedent. El batle posà a votació el dictamen de la comissió d'Hisenda de rebutjar el donatiu per a les famílies dels adobadors que fou aprovat per 20 vots a favor i 6 en contra dels regidors republicans Obrador, Quijada, Villalonga, Ruiz i Pou; i el socialista Francesc Roca.

Ferran Pou aprofità el resultat de la votació per recordar als regidors liberals que havien subscrit una entesa amb els republicans i s'havien declarat contraris als candidats conservadors i en canvi, en aquell moment els regidors conservadors i liberals actuaven coordinats en contra de les propostes dels republicans.⁷²³

El regidor Francesc Quijada presenta la proposta de repartir pa i arròs entre els fills dels adobadors en

---

carrer dels Socors. Com així n'hi hagué una altra de la societat La Alianza d'Els Hostalets i La Obrera Mútua de La Soledat. El Centre Republicà acollí una altra vetlada organitzada per la mateixa societat Unió d'Adobadors; «Veladas benéficas», *El Obrero Balear*, núm. 454, 19 de novembre de 1910, p. 2.

⁷²¹ «Gran velada», *El Obrero Balear*, núm. 455, 26 de novembre de 1910, p. 4.

⁷²² AMP, Actes municipals, 21 de novembre de 1910, p.467; «En el municipio», *El Obrero Balear*, núm. 455, 26 de novembre de 1910, p. 1.

⁷²³ «El Sr. Pou protesta de la conducta de la minoría liberal, recordando que formando con los republicanos el bloque de las izquierdas hizo una campaña electoral en contra de los conservadores y ahora ha olvidado que se sientas aquí con los votos de los obreros.»; Ibidem.

vaga que igualment es rebutjada per la majoria de conservadors i liberals.⁷²⁴

La campanya solidària de recaptació seguia endavant, la quarta setmana es recolliren 2138'29.⁷²⁵ Aquesta campanya permeté que els vaguistes rebessin un ajut i que es mantingués l'esperit i els ànims alts per part dels vaguistes.⁷²⁶

El 26 de novembre el conflicte passà a l'àmbit judicial quan fou oberta una causa contra el president del comitè de vaga per la publicació d'un full de propaganda de la vaga del qual se'n declarà autor. El mateix dissabte 26 a les tres de la matinada es presentà l'inspector de la policia al Centre Obrer i requisà 500 exemplars del full del comitè de vaga. Finalment el jutge encausà a tot el comitè de vaga.⁷²⁷

El Obrero Balear publicà el nom dels qui acceptaven treballar a les adoberies i es considerat esquirols pels vaguistes:

*
**

Para que la clase trabajadora sepa los individuos que han traicionado la huelga de curtidores, hé aquí sus nombres:

Sebastián Agullar (a) Roblol.
Juan Vidal (a) S'Oreyota.
Bernardo Cortés (a) Poyós.
Benito Fuster Bonina (a) Copllia,
Carlos Bauzá Riera (a) Cap de Chot.

Esquirols reclutadores

Gabriel Pericás (a) Caretes.
Jalme Palmer (a) S'Animal.

El Obrero Balear, núm. 456, 3 de desembre de 1910, p. 4.

El 5 de desembre la Federació de Societats Obreres organitzà un míting al local del Centre d'Unió Republicana.⁷²⁸ Presidit per Jaume Bauzà, aquest manifestà la seva satisfacció per haver pogut organitzar

⁷²⁴ AMP, actes municipals, 28 de novembre de 1910, p. 474-480.

⁷²⁵ És molt interessant el llistat dels donants perquè hi apareix una gran part de la classe obrera de tota Palma i alguns pobles. HI apareixen els noms dels cafès i la quantitat recaptada pels seus clients, forns, tendes, barberies, el nom del taller i la quantitat donada pels seus treballadors, les societats obreres. Per exemple, los peones, mujeres y niños de la fábrica de vidrio de Santa Catalina; així com donacions individuals. A la cinquena setmana es recaptaren 2751'44 pts; a la sisena, 3475'50; a la setena 4002'14 pts. Des de Marsella 38 mallorquins enviaren 30,25 pts. a benefici dels adobadors. La setmana vuitena es recaptaren 4825,18 pts. vegeu *El Obrero Balear* de 12 de novembre fins 31 de desembre de 1910.

⁷²⁶ La vaga començà amb una caixa de resistència de 50 pessetes però «el apoyo que la clase trabajadora y el público en general que les ha prestado ha hecho que la primera semana de huelga cobraran 3 pesetas cada uno, la segunda, 4; la tercera, 6; la cuarta 6 y media, y la quinta 8.»; Ibidem.

⁷²⁷ «La huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 456, 3 de desembre de 1910, p. 3.

⁷²⁸ «Mitin procurtidores», *El Obrero Balear*, núm. 457, 10 de desembre de 1910, p. 2 i 3.

aquesta reunió perquè l'anterior fou prohibida pel governador civil. Guillem Sastre, president de La Unió d'Adobadors denuncià les persecucions a la que estaven sotmesos els vaguistes per part de la burgesia i que només demanaven la reducció d'una hora de la jornada laboral. Joan Colom, també adobador, feu referència a la vaga d'adobadors de 1902 i que tot i aconseguir l'augment salarial, l'empresariat havia aconseguit amb el temps la suspensió del mateix amb l'argúcia d'acomiadar a tot el personal i en tornar-lo a contractar oferir-li l'anterior salari. Denuncià que el primer dia de la vaga, el barri de Sa Calatrava «quedó totalmente ocupado por la fuerza armada, advirtiendole que los grupos de tres personas eran disueltos por la policía y la guardia civil. Llorenç Bisbal criticà l'actitud de l'empresariat que no cercà l'acord amb cap moment i demanà als presents a l'assemblea si estaven d'acord en continuar la vaga. «Los curtidores contestaron con un sí unánime y entusiasta.» Però Bisbal digué que això no li bastava que necessitava saber el parer de les esposes dels adobadors: «Ahora pregunto a vuestras mujeres si están dispuestas a sufrir las consecuencias de la huelga o si quieren que la lucha acabe. Las valientes mujeres contestaron con gritos de ¡Viva la huelga!»

També intervingué Antònia Bibiloni «sube a la tribuna y excita a los huelguistas para que continuen la lucha entablada.» Els últims a intervenir foren Vicenç Paul i Josep Agustí. A la novena setmana recaptaren 5443,49 pts.⁷²⁹

Recaptació a Lluçmajor

LLUCHMAYOR. — Suscripción á favor de los huelguistas curtidores realizada en diferentes talleres de calzado y ajena á la que se halla abierta en el Centro Obrero:

Taller de Matías Mut, 5'30.—Id. de Miguel Munar 2'60.—Id. de Miguel Garau, 0'55.—Id. de Ramón Casasnovas, 4'90.—Id. de Sebastian Malet 4'25.—Id. de Rafael Rubí, 5'45.—Id. de Jaime Ferratjans, 1'25.—Id. de Juan Salvá, 1'25.—Id. de Antelmo Nadal 1'45 y al de Benito Salvá 3'35.

El Obrero Balear, núm. 460, 31 de desembre de 1910, p. 4.

El 3 de gener de 1911 es procedí a la detenció de set vaguistes després de l'incident amb un esquirol. Segons Govern Civil, en arribar la policia al lloc dels fets procediren a la detenció de set vaguistes. Bartomeu Oliver de 31 anys que fou el vaguista ferit, Guillem Sastre de 35 anys i era el president del comitè

⁷²⁹ «Para los huelguistas curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 459, 31 de desembre de 1910, p. 4.

de vaga i de la societat La Unió d'Adobadors, Miquel Garau de 41; Joan Colom de 44 i vicepresident de la societat La Unió d'Adobadors; Eduard Pomar de 34 anys; Manuel Corral de 24 i Joan Maura de 20 anys.⁷³⁰

Els set detinguts foren incomunicats, identificats per l'esquirol agredit i portats a la presó. Mentrestant, els regidors republicans es dirigiren al governador civil i li demanaren la llibertat dels detinguts perquè els vaguistes mantenien una versió molt diferent a l'oficial:

«Pues según la versión de los huelguistas y algunas personas que dicen presenciaron los sucesos, la agresión no partió de los detenidos y aún alguno de estos afirmase que estaba muy distante del lugar de la ocurrencia, y el alcalde de barrio Miguel Grau que fue detenido por el jefe de Policía en el momento que hablaba con el teniente de alcalde del distrito, estaba comiendo en su casa cuando se desarrollaban tan tristes sucesos.»⁷³¹

Per la seva banda, els vaguistes acusaven a l'empresari Ros d'animar als esquirols a insultar els vaguistes que hi havia al carrer.⁷³² La Tarde també especulava amb la possibilitat de què els vaguistes demanassin a la resta de societats obreres la convocatòria d'una vaga general però «ayer a última hora de la noche se trabajaba para declararla hoy; pero acordaron esperar el desenlace del sumario instruido para esclarecer los hechos.»

Mentrestant, la Federació de Societats Obreres repartí un full imprès on convocava un míting:

«Ayer por la noche fue repartida una hoja impresa titulada: "A los obreros- al público", suscrita por los socios de la Federación de Sociedades Obreras, Vicente Paul, Julià Ferretjans y Lorenzo Bisbal en la que anuncian un mitin que se celebrará esta tarde a las seis en el Casino de la Unión Republicana para dar cuenta de la huelga y del incidente últimamente registrado.»⁷³³

El divendres 6 de gener el jutge dictà la posada en llibertat del set vaguistes empresonats. Els socialistes reconegueren que una sèrie de personalitats mediaren per aconseguir l'alliberament dels set vaguistes.⁷³⁴

El mes de gener el governador medià en el conflicte i aconseguí que els empresaris presentassin una contraoferta a les demandes inicials dels vaguistes. Els empresaris proposaven el retorn al treball amb la jornada laboral de les 10 hores, un augment sense determinar una data concreta de mig real diari, és a dir,

---

⁷³⁰ «Huelga de curtidores», *La Tarde*, 4 de gener de 1911, p. 2.

⁷³¹ Íbidem.

⁷³² «Hay que advertir que antes de suceder el incidente, se asegura que el señor Ros alentó al esquirol; pues este señor ya profirió insultos cuando uno de los muchachos que se hallaba por aquellos contornos instaba a otro a que se marchase con él, y oponiéndose el citado señor en la dirección que iban a emprender sin explicarse aún la causa.», «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 460, 7 de gener de 1911, p. 2.

⁷³³ «La Huelga de curtidores», *La Tarde*, 5 de gener de 1911, p. 1.

⁷³⁴ «Hemos de manifestar a nuestros lectores, que los siete compañeros detenidos fueron puestos en libertad el día 6 a las 12 del día, habiendo permanecido 70 horas en la cárcel. Para su libertad, varias respetables personas hicieron gestiones dignas de tenerse en cuenta. «La huelga de curtidores», *La Tarde*, 7 de gener de 1911, p. 2.

dotze cèntims i mig més; així com fundar en sis mesos un Mont de Pietat Obrer.⁷³⁵

Es vaguistes rebutjaren la contraoferta dels empresaris de retornar a la feina i posteriorment negociar unes noves bases. Consideraven com a punt prioritari la reducció de la jornada laboral d'una hora, de les 10 a les 9 hores diàries i que s'avenien a acceptar una reducció de tres quarts d'hora, com a mostra de talant negociador, que els empresaris en exigir el retorn a la feina sense cap millora suposava que aquests no tenien intenció d'establir cap negociació creïble. La patronal presentà la proposta de crear un Mont de Pietat d'estalvi obrer, però els vaguistes consideraven que «es cosa completamente externa y que no guarda relación alguna con el problema que se ventila.» Acusaven als patrons d'intransigents i que la vaga continuaria «...muy a pesar nuestro, mientras tengamos un mendrugo de pan que comer. Cuando esto nos falte volveremos al trabajo rendidos por la fuerza, pero no humillados por componendas bochornosas y denigrantes.»⁷³⁶

El corrent de solidaritat cap als adobadors vaguistes fou extens i generalitzat entre la classe obrera de Palma, també hi col·laboraren alguns pobles i mallorquins emigrats a Marsella i Bons Aires.⁷³⁷

Per evitar el defalliment dels vaguistes de Palma sortiren comissions cap a Alaró, Sóller, Manacor i Lluçmajor que feren una recollida de diners pels vaguistes i es comprometeren a «admitir los huelguistas en sus casas hasta tanto se solucione la huelga existente.»⁷³⁸ Una setmana més tard es desplaçaren comissions de vaguistes a Inca, Andratx, Capdepera i Artà per exposar la situació de la vaga i sol·licità ajuda.

El 24 de gener hi hagué nous incidents entre els vaguistes i la guàrdia civil. Aquesta acusà a un grup de vaguistes d'insultar a esquirols al barri de La Soledat, per la qual cosa foren detinguts dos adobadors, encara que la guàrdia civil pretenia detenir-ne uns quants més els quals no foren localitzats a la seva casa. L'endemà al matí una comissió dels vaguistes s'entrevistà amb el governador civil que ordenà l'alliberament immediat dels dos detinguts. Els socialistes acusaven al regidor Manuel Salas de dirigir la repressió contra els vaguistes.⁷³⁹

Després de catorze setmanes de vaga els adobadors la desconvocaren. L'esgotament entre ells era evident. En un últim moment havien presentat l'oferta de reduir la jornada laboral en mitja hora, però els empresaris es negaren a acceptar-la. Finalment, l'assemblea de vaguistes decidí el retorn a la feina però amb la condició de reprendre la vaga si en tres mesos no es concedís la jornada laboral de les nou hores i mitja. El 6 de febrer tengué lloc l'assemblea dels vaguistes. Llorenç Bisbal explicà les últimes gestions del comitè de vaga i proposà el retorn a la feina davant la impossibilitat d'aconseguir que l'empresariat es comprometés a cap de les demandes. Però entre els vaguistes no hi havia unanimitat i entre els que parlaren posteriorment la meitat estaven d'acord amb la proposta de Bisbal mentre els altres s'hi oposaven.⁷⁴⁰

⁷³⁵ «Intransigencia», *El Obrero Balear*, núm. 462, 21 de gener de 1911, p. 2.

⁷³⁶ La resposta dels vaguistes anava signada pel president de La Unión d'Adobadors, Guillem Sastre i el secretari, Rafael Marió, «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 461, 14 de gener de 1911, p. 3.

⁷³⁷ Durant el conflicte i es recaptaren 8010.92 pessetes en contribucions solidàries pels vaguistes, «Para los huelguistas curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 467, 25 de febrer de 1911, p. 3.

⁷³⁸ «La huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 462, 21 de gener de 1911, p. 3.

⁷³⁹ «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 463, 28 de gener de 1911, p. 2.

⁷⁴⁰ Finalment, el dia següent es votà en assemblea la proposta de retornar al treball que fou aprovada per unanimitat. «Huelga de curtidores», *La Tarde*, 7 de febrer de 1911, p. 2 i 8 de febrer de 1911, p. 2.

El diari *La Tarde* descrigué la decisió dels adobadors d'acabar amb la vaga com una derrota per esgotament:

«La huelga muere por consunción, dígase con franqueza. Imaginaron los obreros una pronta capitulación de los patronos, y fiados a este pensamiento, que perturbó la necesaria severidad de juicio y alentó excitaciones y apasionamientos que tienen su raíz en el propio corazón del hombre.»⁷⁴¹

Però la societat La Unió d'Adobadors prengué una altra decisió que evidencia les tensions que el conflicte havia creat dins les entitats obreres de Palma. Així, la societat decidí separar-se de la Federació de Societats Obreres perquè se sentiren ofesos per alguns individus de la mateixa:

«También tomaron el acuerdo, que consiste en separarse de la Federación Local, por ciertas ofensas, según dicen, inferidas a la Sociedad Unión de Curtidores por ciertos individuos, como también por la falta de apoyo moral de aquel organismo durante el curso de la huelga; pues según dicen, la huelga no la han ganado porque la Federación Local no ha procedido como debía, a pesar de haberles prestado todo el apoyo material, según manifiestan.»⁷⁴²

Els socialistes manifestaven el desacord amb la decisió perquè consideraven que aquesta vaga havia estat com moltes altres que hi havia hagut abans, que unes es guanyaven però d'altres es perdien, però que en cap cas mai s'havia volgut culpabilitzar a cap col·lectiu de la classe obrera :

«Por nuestra parte hemos de manifestar que en Palma se han efectuado bastantes huelgas perdiéndose unas y ganándose otras; y sin embargo en las que se ha perdido, en ningún caso se ha pretendido hacer responsable del fracaso a ninguna entidad, ni a ningún individuo.»⁷⁴³

Així, es produí un distanciament entre La Unió d'Adobadors i la Federació de Societats Obreres perquè els primers consideraven que la Federació no havia prestat el suport moral necessari:

«En el número pasado hacíamos constar que por falta de apoyo moral de la Federación Local no habían ganado la huelga, cuando en realidad según nos han manifestado los curtidores, no han hecho tal manifestaciones, sino únicamente que la Federación no les había prestado su apoyo moral; pero en ningún modo que la suspensión de la huelga sea debido a aquella causa.»⁷⁴⁴

Però l'actitud de l'empresariat de les fàbriques d'adobs de pells no contribuí al retorn de la normalitat. Un cop acabada la vaga, una cinquantena d'adobadors vaguistes no havia estat admès ni al seu antic lloc de treball ni tampoc a cap altra fàbrica. Per això, des de les pàgines d'*El Obrero Balear* els socialistes animaven

---

⁷⁴¹ Íbidem.

⁷⁴² «Huelga curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 465, 11 de febrer de 1911, p. 2.

⁷⁴³ «Los curtidores-Paro forzoso», *El Obrero Balear*, núm. 466, 18 de febrer de 1911, p. 2.

⁷⁴⁴ Íbidem.

a seguir ajudant econòmicament els vaguistes no readmesos a les adoberies.⁷⁴⁵ Dues setmanes després de la fi de la vaga encara una trentena d'adobadors no eren admesos a les adoberies.⁷⁴⁶

Els socialistes insistien en el missatge de què la classe obrera s'havia de mantenir unida en les seves disputes amb la burgesia. Reconeixien que hi havia hagut diferències d'opinió amb el comitè de vaga però que això no suposava la divisió entre els obrers:

«Cuando discutimos nuestros asuntos podemos disentir en opiniones, y llevar todo el calor necesario en su defensa, com ha sucedido con la huelga de curtidores; pero ésto no ha significado nunca desunión ni funestas divisiones, como se complacen en propalar nuestros eternos enemigos.»⁷⁴⁷

També els socialistes insistien que malgrat perdre una vaga, aquesta esdevenia una experiència de la qual es podien extreure algunes coses positives.⁷⁴⁸ A les tres setmanes de la fi de la vaga persistia la represàlia dels propietaris de les adoberies de pell cap els que més es distingiren en la vaga i així 24 vaguistes es trobaven a l'atur i cap propietari els contractava. També els socialistes denunciaven actes poc gratificants com el de propietari de l'adoberia de can Cavaller de Sa Calatrava.⁷⁴⁹

La Unió d'Adobadors veié com molts dels afiliats abandonaven la societat obrera, fins i tot en alguns tallers, com denuncià *El Obrero Balear*, s'amenaçà d'acomiadament a aquell que parlàs als companys de temes relatius a la societat obrera. El president de la societat, Guillem Sastre, i el comitè de vaga abandonaren la societat, a més foren sotmesos a un consell de guerra per injúries a la guàrdia civil en publicar un full durant la vaga.⁷⁵⁰

És evident que la vaga fou un fracàs i, segon Pere Gabriel, va evidenciar la diferent perspectiva que tenien els nous quadres dirigents de les societats obreres de la que tenia l'agrupació socialista.⁷⁵¹ Guillem

⁷⁴⁵ «Nosotros que como buenos compañeros les hemos prestado nuestra solidaridad durante las 14 semanas porque se hallaban sin trabajo, en los sucesivo y mientras no se hallen colocados los obreros curtidores, debemos continuar prestándoles nuestro apoyo semanalmente en el humanitario fin de que puedan en lo nuestras fuerzas permitan mitigar las necesidades de sus familias.», De totes maneres, els socialistes que animaven a continuar ajudant als adobadors de pell que no trobaven ocupació publicaren a *El Obrero Balear* que «Por haber terminado la huelga queda cerrada la suscripción abierta en este semanario.», *El Obrero Balear*, núm. 466, 18 de febrer de 1911, p. 2.

⁷⁴⁶ «Curtidores-Paro forzoso», *El Obrero Balear*, núm. 467, 25 de febrer de 1911, p. 2.

⁷⁴⁷ «Estamos unidos», *El Obrero Balear*, núm. 467, 25 de febrer de 1911, p. 2.

⁷⁴⁸ «Lo que queremos hacer constar es que una vez declarada la huelga con toda la razón de nuestra parte, con la prudencia y la oportunidad debidas, si no se gana nunca se pierde. Los sufrimientos con tanto heroísmo soportados por nosotros los hambrientos, los desposeídos, los moduladores de la prosperidad pública nunca resultarán vanos.», *Íbidem*.

⁷⁴⁹ «Uno de tales señores es el fabricante señor Cavaller, que dominado por su altruismo ofreció a sus operarios el miércoles de carnaval una ensaimada para que la saboreasen a su salud; pero no participaron todos de semejante gracia; pues el espléndido Sr. Cavaller fue preguntando a todos sus operarios si eran socios de la sociedad de curtidores y al que tenía la osadía de declararse como tal, no le favorecía con la ofrecida ensaimada.», «Los curtidores-Paro forzoso», *El Obrero Balear*, núm. 468, 4 de març de 1911, p. 2.

⁷⁵⁰ «Consejo de guerra», *El Obrero Balear*, núm. 472, 8 d'abril de 1911, p. 2.

⁷⁵¹ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...* p. 75.

Sastre i Joan Colom els líders de la vaga dels adobadors havien avisat des de l'inici del conflicte que no acceptarien tornar al treball si no s'arribava a un acord beneficiós per la part treballadora i ja ho manifestaren en els mítings a les primeres setmanes: «muy a pesar nuestro, mientras tengamos un mendrugo de pan que comer. Cuando esto nos falte volveremos al trabajo rendidos por la fuerza, pero no humillados por componendas bochornosas y denigrantes.»⁷⁵²

En canvi, sembla que els socialistes eren partidaris d'arribar a un acord amb la patronal encara que les concessions d'aquestes fossin minses però el comitè de vaga mantingué una postura ferma, el compromís de la reducció de la jornada laboral; qüestió en la que la patronal també es mostrava inflexible i, per tant, era innegociable una jornada diària de menys de deu hores.

Possiblement un error que cometeren els adobadors fou que no calcularen la incidència negativa dels esquirols pel que fa als seus interessos. La feina d'un adobador era una treball difícil per les condicions d'haver de treballar amb pells d'animals que provocava un ambient ple de males olors i residus, però no era un treball que requerís una elevada especialització. Com s'ha vist en les vagues del 1901 en el cas dels fusters o del 1912 en el cas dels sabaters, és molt difícil contractar esquirols per unes feines que requereixen unes habilitats tècniques i d'aprenentatge exigents.⁷⁵³ Els propietaris dels tallers contractaren nous treballadors que substituïren a una part dels vaguistes i així l'empresariat aconseguí una posició de força que perjudicà considerablement els interessos dels vaguistes.

Però el principal tret que feren els dirigents de La Unió d'Adobadors a la Federació de Societats Obreres i conseqüentment als socialistes de Palma fou la manca de suport moral, que no econòmic. Pere Gabriel afirma que el moviment obrer de Palma es trobava mediatitzat per la coalició republicanosocialista.⁷⁵⁴

Després de la detenció de set vaguistes entre els quals hi havia el president de la Unió d'Adobadors i del comitè de vaga, Guillem Sastre, els adobadors proposaren a la Federació de Societats Obreres la convocatòria d'una vaga general, però la negativa dels socialistes que convenceren les societats obreres dels riscos d'una vaga general que podria afeblir el moviment obrer a Palma, provocà un distanciament entre aquests i els vaguistes. Després, la ferma actitud del comitè de vaga de pretendre una reducció, encara que mínima, de la jornada laboral i l'actitud inflexible de la patronal en aquesta qüestió provocà la situació d'esgotament a la catorzena setmana i el comitè preferí retornar al treball sense cap acord. Per la seva banda, els socialistes sembla ser que eren partidaris d'aconseguir alguna concessió dels propietaris, però el comitè de vaga només ho acceptaria si s'inclouïa la reducció de la jornada.

---

⁷⁵² La resposta dels vaguistes anava signada pel president de La Unió d'Adobadors, Guillem Sastre i el secretari, Rafael Marió, «Huelga de curtidores», *El Obrero Balear*, núm. 461, 14 de gener de 1911, p. 3.

⁷⁵³ En aquests casos, l'empresariat com que no podia contractar esquirols intentà desviar la producció cap a taller de la Part Forana i fins i tot, en el cas dels sabaters, cap a Barcelona.

⁷⁵⁴ «Com a mínim ho volgueren interpretar determinats sectors obrers d'aquells moments que veieren en l'oposició socialista a la vaga general, "el suport moral", i en la defensa de la "base múltiple" determinades concessions a l'avinentesa circumstancial de socialistes, republicans i liberals.», GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...* p. 75.

7. La Federació Socialista Balear, la Federació de Societats Obreres del Calçat de Balears i el qüestionament de la Conjunció Republicanosocialista.

Entre 1912 i 1915 tengueren lloc dos projectes d'unificació o com a mínim de coordinació dins el socialisme a Mallorca. Per una banda, la societat La Igualdad llançà la idea de la constitució d'una Federació Balear de Societats Obreres del Calçat i, per altra, l'Agrupació Socialista de Palma plantejà la creació d'una Federació Socialista Balear. Els dos projectes pretenien unir els esforços i garantir una major coordinació i així evitar que cada localitat optàs per postures diferents o com a mínim desorganitzades.

Però, com es veurà, tot i la bona voluntat de totes les parts, finalment els dos projectes acabaren fracassant per les dificultats que en el cas de les societats obreres hi hagué entre les d'orientació socialista i les d'orientació anarcosindicalista i en el de la Federació Socialista Balear en el cas d'assolir acords que comprometessin a totes les agrupacions socialistes i per qüestions més concretes com la viabilitat de la impremta La Col·lectiva.

El desembre de 1912 el comitè de La Igualdad publica un escrit amb la proposta de creació d'una Federació de sabaters i ho exposa com a una continuïtat de la vaga que hi hagué a Palma i l'èxit que havia tingut.⁷⁵⁵ El text exposava que les diferències salarials entre la Part Forana i Palma eren evidents, perquè en el cas de Lluçmajor es pagava 2 ral menys per parell que a Palma. A més, s'assegurava que a Maó el parell de sabates es pagava 2 reals més que a Palma, per tant hi havia una diferència de 4 rals entre la Part Forana de Mallorca i Menorca. La Igualdad argumentava que quan pretenien elevar demandes a la patronal, aquesta es justificava amb la impossibilitat de poder-lo acceptar pels baixos costos que hi havia a segons quin pobles, especialment a Lluçmajor. La Igualdad escrigué amb un to molt crític amb els sabaters de Lluçmajor i posava l'accent en la paradoxa de què la localitat on el socialisme es mostrava més actiu s'acceptava en el sector del calçat els salaris més baixos de Mallorca:

«... además, es un peligro para todos nosotros ya que cuando hemos tratado de hacer alguna petición, en seguido nuestros patronos se han amparado con los diversos pueblos de Mallorca, y principalmente Lluçmayor, siendo de extrañar que este pueblo sea el que vaya a la vanguardia de los ideales de emancipación, contando además con una sociedad de zapateros, y sea el pueblo en que los patronos haya encontrado siempre hombres débiles para hacer fracasar las justas peticiones de nosotros, los zapateros palmesanos.»⁷⁵⁶

Per això, La Igualdad instava als companys de Lluçmajor a crear la Federació Balear del calçat per superar l'explotació de la patronal: «¡Compañeros Lluçmayorenses! Llegó la hora de luchar y, por lo tanto, dar pruebas de que tenéis una sociedad de resistencia para defenderos de las demasías patronales.»

⁷⁵⁵ «Federación Balear de Zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 561, 21 de de desembre de 1912, p.3.

⁷⁵⁶ «Sobre la Federación Balear de Zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 562, 28 de desembre de 1912. p.3.

A més, La Igualdad proposà la constitució d'una comissió mixta de la part empresarial i la part treballadora per establir les bases per a «salvar a la indústria del imminent peligro de muerte que corre» però la Federació d'empresaris del calçat es negà a formar part d'aquesta comissió. Davant aquesta negativa empresarial, La Igualdad insistia en la constitució de la Federació Balear de Sabaters per impulsar l'equiparació de preus de la mà d'obra a nivell de les illes Balears.⁷⁵⁷

Paral·lelament, també es llançà la idea de la constitució d'una Federació Socialista que agrupàs les diferents entitats socialistes i així s'establirien uns majors llaços de connexió entre les diferents agrupacions socialistes. Però les dues entitats nasqueren amb diferències clares. La federació de sabaters també integrà les societats obreres de sabaters de Menorca, mentre que la Federació Socialista només incorporaria les agrupacions existents les Illes Balears, totes elles de Mallorca. Però segurament per això mateix, fou més àgil engegar el projecte de la Federació Socialista Balear que es constituí el gener de 1913, mentre que la federació de sabaters no celebrà el seu primer congrés fins el març de 1915.

La Federació Balear de Societats Obreres del calçat

El primer congrés de la Federació Balear de Societats Obreres del Calçat tengué lloc a Alaró el 14 de març de 1915.⁷⁵⁸ Hi assistiren representants de Palma, Lluçmajor, Alaró, Inca, Maó, Alaior, Marratxí i Pollença. A l'inici del congrés es sotmeté a votació dels delegats l'acceptació de les credencials dels delegats del sindicat d'obrers sabaters de Palma de tendència anarcosindicalista, les quals foren rebutjades per 15 vots i 12 que les acceptaven. També hi hagué una abstenció. A conseqüència d'això, els representants dels sindicats d'Inca i Alaior, també anarcosindicalistes, abandonaren el congrés en senyal de desacord. Evidentment el motiu del rebuig a la presència de representants del sindicat anarcosindicalista de Palma era que La Igualdad no acceptava que en una localitat hi hagués dues societats que representassin els sabaters, mentre que ningú posà en qüestió als sindicats anarcosindicalistes de sabaters d'Alaior i Inca perquè eren els únics de la seva localitat. Però aquests dos sindicats manifestaren que només es retiraven els seus delegats però que les dues societats es mantenien dins la nova federació balear.

També fou interessant que un dels representants del sindicat d'obrers sabaters de Palma era Jaume Bauzà, anterior dirigent de La Igualdad, però que hagué d'abandonar el congrés per haver-se'n rebutjat les seves credencials.

El president del congrés fou Julià Ferretjans i secretaris, Simó Fullana i Bartomeu Llabrés. La primera proposta aprovada fou la de demanar un augment de 0,50 pts per parell de calçat de dona i home a totes les localitats de Mallorca i Menorca. S'anomenà una comissió de la Federació Balear de sabaters i un representants de cada localitat per coordinar les negociacions i aconseguir les millores per a cada un dels pobles.

També s'aprovà la proposta del sindicat La Justícia d'Inca de “fundar una federación de la profesión prescindiendo de toda idea política y religiosa.” Però la proposta afegia una segona part que intentava posar

⁷⁵⁷ «A todos los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 570, 11 de gener de 1913, p. 3.

⁷⁵⁸ «Primer Congreso Balear de los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 685, 20 de març de 1915, p. 2.

remei a un dels problemes que tota entitat obrera podria patir, "... y que se eviten las rencillas personales", especialment per les dificultats d'unificar criteris entre les diferents societats obreres que solien prendre decisions unilateralment sense comptar amb les societats d'altres localitats. "... nombrándose a tal efecto una comisión compuesta de las Secciones Externas a dichas rencillas para que ellas lleven a cabo los trabajos de unificación."

Un dels punts novedosos fou l'aprovació de la proposta d'organitzar les aparadores. També s'aprova que es potenciàs el treball als tallers i que s'abandonàs el domiciliari.

Cosme Salvà com representant del sindicat de sabaters d'Alaior La Buena Semilla replicà la crònica d'*El Obrero Balear* sobre la inadmissió del sindicat anarcosindicalista de Palma.⁷⁵⁹

La Federació Socialista Balear

Des de l'aparició de les diferents agrupacions socialistes a Mallorca, la de Palma era la que major protagonisme i la que controlava la redacció d'*El Obrero Balear*. El control que tenia sobre la Federació Balear de Societats Obreres, els diferents moviments vaguístics o les disputes amb republicans i anarcosindicalistes l'obligaven a mantenir una dinàmica activa i sovint alts i baixos en el seu camí. Però la trajectòria de les agrupacions de la Part Forana, com s'ha comentat, era molt diferent i no es trobaven sotmeses a les tensions com la de Palma. La de Lluçmajor i la de Manacor eren les dues més estables de la Part Forana i, a vegades, no se sentien partícips de les iniciatives que partien de Palma.

Aquesta sentia que, malgrat ser l'agrupació amb major pes, no hi havia una fluïda coordinació amb la resta d'agrupacions que disposaven de l'autonomia que el PSOE atorgava a cada agrupació local. Així, sorgí la idea de la constitució de la Federació Socialista Balear, òrgan que ja existia a altres territoris d'Espanya.⁷⁶⁰ En certa manera, es pretenia constituir una entitat que creàs uns compromisos i obligacions entre les diferents agrupacions. Així, la Federació Socialista Balear sorgia amb l'objectiu d'unir les agrupacions, joventuts i grups femenins socialistes de Balears.

Finalment el gener de 1913 es constituí la Federació Socialista Balear amb la participació de representants socialistes de Palma, Lluçmajor, Manacor, Marratxí i Capdepera. Pere Gabriel considera que la realitat del socialisme de Palma era molt diferent al de la Part Forana.⁷⁶¹ Per a ell les agrupacions de la Part Forana no s'havien trobat sotmeses a gaires tensions, primer, perquè no convocaren pràcticament cap vaga; segon, perquè, tot i pertànyer al Partit Socialista Obrer Espanyol, vivien certament aïllades de la

⁷⁵⁹ Cosme Salvà que representava la societat de sabaters d'Alaior, La Buena Semilla, envià una carta a *El Obrero Balear* per aclarir la seva postura durant el congrés i la seva retirada del mateix perquè el congrés havia rebutjat el sindicat de sabaters de Palma d'ideologia anarcosindicalista; vegeu «El congreso de los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 687, 3 d'abril de 1915, p. 2.

⁷⁶⁰ Per exemple el 1901 s'havia constituït la Federació Socialista Asturiana, o la Federació Socialista de Biscaia que es fundà el 1900 vegeu «Congreso Socialista Asturiano», *El Socialista*, 1 de febrer de 1901, p. 2

⁷⁶¹ «A més, pot ser solament l'agrupació de Ciutat havia tirat endavant amb una activitat política complexa. Als pobles (Manacor, Lluçmajor i en circumstàncies especials Marratxí), els grups socialistes havien sostingut en la mesura de les seves forces certes associacions obreres de resistència, però poca cosa més. No havien hagut de fer front a un moviment vaguístic ni s'havien barallat massa amb els republicans.», GABRIEL Pere, *El moviment obrer...* p. 82-83.

problemàtica del Partit a nivell espanyol; i, tercer, per la seva escassa implicació en la conjunció republicanosocialista. Tot això fa que Pere Gabriel explica les causes del que ell anomena debilitat de les associacions de la Part Forana en «factors més profunds de tipus social i econòmic.»⁷⁶²

Segurament, la diferència entre el socialisme de Palma i els de la Part Forana és que el primer pretenia posar en pràctica, no sense dificultats, les polítiques que defensava el partit socialista, mentre que a la Part Forana es defugia de les tensions i s'optava per aquelles iniciatives menys agressives i solien viure més allunyades de les circumstàncies que enrevoltaven el socialisme espanyol.

L'exemple més clar era la diferència entre l'agrupació socialista de Palma i la de Lluçmajor, les dues més actives de Mallorca durant el segon decenni del segle XX. La de Palma visqué en matèria laboral, el 1910, les vagues dels adobadors i, el 1912, la dels sabaters que suposaren una forta sacsejada no només per les societats obreres de resistència si no també per l'agrupació socialista sotmesa a tensions per la configuració de la conjunció republicanosocialista en la primera i per l'aparició d'un grup anarcosindicalista que posava en qüestió el lideratge de Llorenç Bisbal i de la resta de la comissió de la vaga. En canvi, a Lluçmajor no dugué a terme cap vaga durant aquell període, es consolidà el cooperativisme i s'impulsà la campanya de propaganda socialista d'Amparo Martí i Toribio Reoyo. Fins i tot, La Igualdad publicà un dur escrit contra els socialistes de Lluçmajor per la incoherència entre esdevenir una de les agrupacions socialistes capdavanteres de Mallorca, mentre s'acceptava un acord salarial en el sector del calçat amb la patronal molt per davall del que s'havia aconseguit a Palma i molt més encara del que tenien els sabaters de Maó. Per això no es casualitat que a finals de 1912 es plantejàs la constitució d'una entitat que ajuntàs les diferents agrupacions socialistes de Mallorca i també la creació d'una unió de sabaters de tota l'illa.

Reunión de socialistas mallorquines

El día 1.º de Enero a las 10 de la mañana se reunirán en Congreso los delegados de las Agrupaciones y Juventudes Socialistas de esta Isla, para aprobar el reglamento en que se ha de regir la nueva Federación de entidades socialistas de Mallorca.

En esta reunión además de los trabajos de constitución, se dará cuenta de los gastos ocasionados por la adquisición de la Imprenta de este periódico y de la contabilidad desde el funcionamiento de la misma.

El Obrero Balear, 28 de desembre de 1912, p. 4.

Delegats assistents al congrés fundacional de la Federació Socialista Balear ⁷⁶³

⁷⁶² Íbidem.

⁷⁶³ «Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, 11 de gener de 1913, p.1.

Palma	Agrupació socialista	Jaume Bauzà Llorenç Bisbal
	Joventuts socialistes	Bartomeu Llabrés Antoni Rexach
Llucmajor	Agrupació socialista	Miquel Stela Tomàs Miquel
	Joventuts socialistes	Jaume Miquel Miquel Mas
Manacor	Agrupació socialista	Mateu Soler Joan Blanquer
Marratxí	Agrupació socialista	Joan Mas Pau Ferrer
Capdepera	Joventuts socialistes	Josep Terrassa

També hi fou present Francesc Roca, que fou designat president de la mesa del congrés.⁷⁶⁴ Els principals acords que es prengueren foren elaborar els estatuts a partir dels que tenia la Federació Socialista Catalana. La primera sessió es dedicà a la discussió d'aquests estatuts i a aportar les propostes que les diferents agrupacions considerassin. Únicament no hi hagué acord en relació a la cotització que s'havia d'aportar a la Federació i que es decidí que es sotmetria a votació al final de congrés.

Jaume Bauzà fou elegit president del comitè de la Federació. En canvi, Llorenç Bisbal ho fou com a director de *El Obrero Balear*, ja que Francesc Roca ocupava interinament el càrrec.

Realment aquest congrés es convocà amb l'objectiu de que la iniciativa del socialisme de Mallorca passàs des de l'agrupació socialista de Palma a la Federació Socialista Balear. No suposava gaires canvis ja que la mateixa nova Federació Balear estava controlada per membres del socialisme de Palma però aquests estarien dotats d'una major autoritat ja que actuaven en representació de tot el socialisme illenc i no només del de Palma. La presidència del comitè, la direcció del setmanari obrer i la impremta eren controlats per afiliats de Palma. El cas més clar fou el de la impremta que havia estat adquirida per les societats obreres de resistència de Palma el mes de desembre de 1912 i que es posaria a disposició de la nova Federació i així aquesta també contribuiria a les seves despeses.

De totes maneres, el socialisme de Palma també era conscient de les seves limitacions i reconeixia que hi havia altres localitats on el socialisme estava consolidant unes bases sòlides. En concret, es feia referència al socialisme de Llucmajor on s'acordà que s'hi celebraria el següent congrés «por ser la población donde el

⁷⁶⁴ Miquel Stela de l'Agrupació Socialista de Llucmajor i Antoni Rexach de les Joventuts Socialistes de Palma foren anomenats secretaris de la mesa del congrés, Íbidem.

socialismo balear cuenta con más fuerza y organización.»⁷⁶⁵ De totes maneres, les diferències entre el socialisme de Palma i el de la Part Forana es devien al diferent context social i econòmic del que disposaven. Per exemple, la conjunció republicanosocialista havia creat fortes tensions dins el si de l'Agrupació Socialista de Palma per haver d'aliar-se en el republicanisme dins del qual hi havia empresaris amb els que el socialisme hi mantenia disputes de caràcter laboral, com fou el cas de la vaga dels adobadors de 1910. A més, des de la premsa propera al republicanisme s'animava el socialisme a reforçar el cooperativisme com a base pel seu desenvolupament i abandonar tàctiques vaguistes. Per tant, des del socialisme de Palma, tot i considerar que el cooperativisme obrer era una eina eficaç, es podia pensar que si persistia per aquesta via era una manera de fer-li el joc al republicanisme. En canvi, la Part Forana vivia allunyada d'aquestes tensions. En pocs municipis hi hagué una candidatura conjunta republicanosocialista per a les eleccions de 1909, només a Lluçmajor i probablement a Manacor. A més el republicanisme dels pobles estava conformat per alguns petits propietaris agraris o professions liberals i per tant no hi havia la contradicció de anar coaligat amb empresaris amb els que es mantenien disputes laborals. El cas més evident del diferent context entre la capital i els pobles, fou la base múltiple o cooperativisme.

Aquest primer congrés socialista balear suposà l'inici de la transició del lideratge de la primera generació de líders com era Francesc Roca que renuncià a la direcció del setmanari obrer, no ocupà cap càrrec de la nova entitat, també deixà la presidència de l'Agrupació Socialista de Palma el mateix mes. Així, assolí un major protagonisme la següent generació, especialment Llorenç Bisbal i Jaume Bauzà que havien encapçalat la comissió de la vaga de sabaters de l'abril de 1912. Però la disputa del lideratge entre Llorenç Bisbal i Jaume Bauzà no acaba de ser resolta i tal com diu Pere Gabriel que des del 1910 s'havia iniciat una lluita personal entre el dos que acabarà més endavant amb l'expulsió de Jaume Bauzà.⁷⁶⁶ La tensió entre els dos líders emergents del socialisme de Palma no eren tan ideològiques, com estratègiques i fins i tot de caràcter personal. Des de 1910 tots dos cobren protagonisme dins el socialisme en detriment de Francesc Roca i Jaume Marí.⁷⁶⁷ La vaga dels adobadors de 1910, l'allunyament que Llorenç Bisbal mantingué temporalment, les maniobres de Bisbal dins la Federació de Societats Obreres de Palma i la mateixa vaga de sabaters de 1912 evidencien aquestes diferències entre Bauzà i Bisbal.

---

⁷⁶⁵ «Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 570, 11 de gener de 1913, p.1.

⁷⁶⁶ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...*p. 30.

⁷⁶⁷ Francesc Roca que encara era regidor de l'ajuntament de Palma i Jaume Marí, que havia estat director d'El Obrero Balear al segon decenni del segle XX perderen protagonisme. Vegeu GABRIEL, Pere, *El moviment obrer..* p. 84.

EL OBRERO BALEAR

Periódico Socialista, defensor de la clase trabajadora

Número suelto, 5 céntimos

APARECE LOS SÁBADOS

Redacción y Administración Sindicato, 124:

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN: En Palma 0'25 ptas. al mes—
fuera de la capital 1'00 ptas. trimestre.—Estranjero 1'25 pesetas.—
Ejemplar 30 números, 1'00 ptas.

AÑO XIV

NUM. 583

Palma de Mallorca 12 de Abril de 1913

La correspondencia de Redacción dirigirse a FRANCISCO
BODA, la de Administración a AGUSTIN BODA.—No se devuelven
los originales publicados y no publicados.

Encapçalament de l'últim número d'*El Obrero Balear*, 12 d'abril de 1913, que es sotstitulava, *Periódico socialista, defensor de la clase trabajadora*.

EL OBRERO BALEAR

ÓRGANO DE LA FEDERACIÓN SOCIALISTA BALEAR

Número suelto, 5 céntimos

APARECE LOS SÁBADOS

Redacción y Administración Sindicato, 124:

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN: En Palma 0'25 ptas. al mes—
fuera de la capital 1'00 ptas. trimestre.—Estranjero 1'25 pesetas.—
Ejemplar 30 números, 1'00 ptas.

AÑO XIV

NUM. 584

Palma de Mallorca 19 de Abril de 1913

La correspondencia de Redacción dirigirse a FRANCISCO
BODA, la de Administración a AGUSTIN BODA.—No se devuelven
los originales publicados y no publicados.

Encapçalament del primer número d'*El Obrero Balear*, 19 d'abril de 1913, que es sotstitulava *Órgano de la Federación Socialista Balear*.

III CONGRÉS SOCIALISTA BALEAR

Es celebrà el 25 i 26 d'abril de 1914.

Delegats assistents al III congrés de la Federació Socialista Balear ⁷⁶⁸

Entitat		Delegats
Federació Socialista Balear		Llorenç Bisbal Antoni Maria Alzina
Palma	Agrupació socialista	Jaume Llabrés
	Joventuts socialistes	Bernat Galmés
Llucmajor	Agrupació socialista	Antoni Cardell Antoni Garcias
	Joventuts socialistes	Joan Monserrat

⁷⁶⁸ La mesa del congrés estava composta per Antoni Maria Alzina, president; i Joan Monserrat i Bernat Galmés, secretaris, «III Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 640, 16 de maig de 1914, p. 1.

		Josep Monserrat
Manacor	Agrupació socialista	Andreu Frau
	Joventuts Socialistes	Rafael Frau
Marratxí	Agrupació socialista	Joan Mas
Capdepera	Joventuts socialistes i Grup Femení	Miquel Ferrer

El debat se centrà en la viabilitat d'*El Obrero Balear* i de la impremta adquirida per les entitats socialistes de Palma.⁷⁶⁹ També es plantejà la qüestió de l'abonament de les quotes corresponents al comitè nacional. Mentre les joventuts ingresaven directament els diners al comitè de Madrid, les agrupacions ho enviarien a la Federació Balear i aquesta ho remetria a Madrid. També s'aprovà que les dones pagarien una quantitat de dos cèntims de pesseta mensuals.

Les Joventuts socialistes de Palma proposaren la celebració d'un míting de protesta per l'encausament de diferents afiliats de Lluçmajor i Palma. Es proposà que aquesta reunió es celebràs a Felanitx.⁷⁷⁰ Francesc Roca, que recuperà protagonisme, fou elegit president de la Federació Socialista Balear i Antoni Maria Alzina, director d'*El Obrero Balear*. El proper congrès se celebraria a Manacor.⁷⁷¹

El 2 d'octubre de 1915 se celebrà un congrés extraordinari de la Federació Socialista Balear.⁷⁷² Un dels punts a tractar fou el de la viabilitat d'*El Obrero Balear*. S'acordà una quota mensual de 10 cèntims per afiliat i obrir una subscripció voluntària.⁷⁷³ Pel primer de maig de 1913, s'assumí que calia fomentar la seva celebració en diferents indrets de Mallorca on hi havia certa presència del socialisme però que no acabava de consolidar-se. A banda de Palma, Lluçmajor i Manacor, on les seves entitats organitzaven els actes de la diada obrera, els de Lluçmajor anaren a Felanitx, mentre que des de Palma, Llorenç Bisbal anà a Alaró i Jaume Marí a Marratxí i un altre company de Palma anà a Esporles.⁷⁷⁴

El qüestionament de la Conjunció Republicanosocialista

El socialisme seguia amb atenció l'evolució del republicanisme a Palma que es presentava sovint desunit en les diferents convocatòries, sobretot les municipals. El gener de 1913 es celebrà una reunió de les

⁷⁶⁹ «III Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 641, 23 de maig de 1914, p. 3.

⁷⁷⁰ «III Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 641, 23, P. 2 i *El Obrero Balear*, núm. 642, 30 de maig de 1914, p.2-3.

⁷⁷¹ «III Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 643, 6 de juny de 1914, p. 3.

⁷⁷² «Salutación», *El Obrero Balear*, núm. 713, 2 d'octubre de 1915, p. 1.

⁷⁷³ «Campaña pro-Obrero Balear», *El Obrero Balear*, núm. 714, 9 d'octubre de 1915, p. 1.

⁷⁷⁴ «El Primero de Mayo en los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 585, 26 d'abril de 1913, p. 4.

diferents corrents del republicanisme per impulsar la consolidació d'un sol partit republicà que aglutinàs totes les sensibilitats hagudes. Però el socialisme mirava amb certa desconfiança les actuacions d'un dels líders del republicanisme, Jeroni Pou, qui s'havia mostrat partidari de col·laborar o com a mínim de no interposar-se en l'acció política del Partit Liberal, «*el partido republicano no creará obstáculos al partido liberal en el desempeño de su política*». Aquesta postura de certa concomitància amb el Partit Liberal i la futura consolidació de la vessant reformista del republicanisme provocaria la negativa del socialisme a col·laborar amb un sector del republicanisme.

La reunió dels republicans tingué lloc el 4 de gener de 1913 al Casino Republicà i fou presidida per Francesc Quijada i hi intervingueren Ferran Pou, Francesc Villalonga, Joan Llopis, Benet Pomar, Manel Cirer, Benet Pons, Jeroni Pou, Agustí Palmer i el senyor Daviu. La reunió fou un al·legat antimaurista ja que dels tres acords que es prengueren dos feien referència a Maura. El primer, que els republicans criticaven de la situació que havia provocat Maura presentant la seva dimissió dels seus càrrecs polítics i es recordava de les conseqüències del seu govern durant la Setmana Tràgica. La segona, que la fi de Maura era un fet positiu pel govern a Espanya perquè permetria la consolidació d'un govern alternatiu. El tercer, feia referència a la qüestió que enutjava el socialisme en relació al Partit Liberal: «*Los republicanos no deben crear obstáculos al partido liberal, en cuantos organismos tengan representación, ni en parte alguna, para que pueda vencer y dominar las perturbaciones que intenten producir Maura y sus partidarios.*»⁷⁷⁵ És a dir, el republicanisme apostava per decantar-se per col·laborar amb el Partit Liberal. Tal com diu Pere Gabriel «l'orientació clarament reformista dels republicans de ciutat».⁷⁷⁶

El setmanari socialista publicà un article d'Antoni Fabra i Ribas que es declarava contrari a les maniobres dels republicans que es mostraven partidaris de col·laborar amb el règim, el que es defenia com a reformisme republicà. El seu màxim representant era Melquíades Álvarez. Fabra i Ribas criticava les paraules del discurs d'Álvarez, que era el president del comitè de la Conjunció republicanosocialista exculpava al rei de l'afusellament de Francesc Ferrer. De fet tota s'havia iniciat per l'audiència que el rei Alfons XIII havia concedit a Melquíades Álvarez en la qual aquest s'havia mostrat partidari de col·laborar amb el Partit Liberal i acceptar el règim monàrquic. Antoni Ribas recordava que la conjunció republicanosocialista s'havia constituït «*exclusivamente para oponerse a la vuelta de Maura y echar abajo a la monarquía*».⁷⁷⁷

En certa manera, Fabra i Ribas es reafirmava amb la seva postura que havia defensat durant l'últim congrés socialista, la ruptura de la conjunció amb els republicans.⁷⁷⁸ El Comitè nacional del partit socialista respongué a la proposta d'Antoni Fabra i el grup socialista de París que havia demanat el trencament de la

⁷⁷⁵ «En el Centro Republicano», *La Región*, 7 de gener de 1913, p.2.

⁷⁷⁶ GABRIEL, Pere *El moviment obrer...* p.84.

⁷⁷⁷ «La feria de los apóstatas», *El Obrero Balear*, núm. 573, 1 de febrer de 1913, p.1.

⁷⁷⁸ Diferents grups començaren a pressionar al partit socialista per rompre definitivament amb la conjunció republicanosocialista davant l'actitud de Melquíades Álvarez en front la monarquia. El grup socialista espanyol de París emeté un comunicat en què exhortava als representants socialistes dins la conjunció que es retirassin immediatament, «El grupo socialista de París al comité», *El Obrero Balear*, núm. 575, 15 de febrer de 1913, p. 1.

conjunció amb el republicans. El Comitè afirmava que no hi havia motius per rompre-la i que no interpretaven amb la mateixa severitat els actes de Melquíades Álvarez i de Gumersindo Azcárate i per això defensaven el manteniment dels llaços amb el republicanisme.⁷⁷⁹

Antoni Fabra i Ribas escrigué un article al setmanari obrer que es titulava «socialismo y república burguesa» on exposava les raons de perquè el socialisme era antimonàrquic i citava a Guesde, Kautsky i al mateix Marx. Per tant, defensava l'abolició de la monarquia i negava la possibilitat de veure-la com un accident com això defensava el republicanisme reformista. Fabra i Ribas proposava que el programa polític del partit socialista inclogués l'abolició de la monarquia.⁷⁸⁰

A Manacor, el comitè de la Conjunció Republicanosocialista celebrà un míting el diumenge 2 de març al teatre Centro de Variedades d'aquella ciutat.⁷⁸¹ Hi intervingueren els regidors de Manacor Febrer i Soler, un «jovencillo» Amer, Ramis, professor del Centre Obrer de Manacor i de Palma intervingueren Llorenç Bisbal, Francesc Villalonga, Lluís Martí i Agustín Pérez. En la reunió es prengueren dos acords. El primer, «confirmar el pacto de conjunción entre republicanos y socialistas de Mallorca» i, segon, «confiar al comité de la conjunción de Manacor la gestión de llamar a una asamblea de conjuncionistas para constituir un comité provincial.»⁷⁸² Es pretenia mantenir la conjunció dins el principis de la seva fundació i defugir de les aspiracions dels reformistes de Melquiades Álvarez.

El 10 de maig de 1913 es reuní el comitè nacional executiu de la Conjunció republicanosocialista i fins i tot Melquíades Álvarez y Gumersindo Azcárate es reafirmaren el el compromís de 1909 del Jai-Alai d'impedir el retorn de Maura al poder i «trabajar sin descanso hasta la caída del régimen actual, sustituyendola por la República.»⁷⁸³

Per la seva banda, les Joventuts Socialistes fins el 1913-1914 mantingueren un caràcter més recreatiu que polític. Després dels primers anys on l'entitat era incapaç de mantenir un número d'afiliats constant, s'iniciaren una sèrie d'actes de caràcter lúdic per atreure els joves cap a l'entitat. Un exemple és la reunió que celebrà el 5 de gener de 1913 del que aparegué una breu nota al setmanari obrer:

«La Juventud Socialista continuando sus veladas con mayor éxito, celebró la última el domingo pasado. La velada se vio muy concurrida, el salón estaba lleno, abundando entre los concurrentes el bello sexo.

Se representaron varias obritas en mallorquín muy chistosas y que fueron desempeñadas perfectamente por los jóvenes actores y que fueron muy aplaudidas.

Terminó la reunión con un baile de sala acompañado por la banda de bandurrias.

Mañana domingo seguirá otra velada que promete también estará muy concurrida, según nos dice en el

⁷⁷⁹ «El comité nacional del partido al grupo socialista de París», *El Obrero Balear*, núm. 575, 15 de febrer de 1913, p. 1.

⁷⁸⁰ «Cuestión de táctica», *El Obrero balear*, núm. 580, 22 de març de 1913, p. 2 i 3.

⁷⁸¹ «Comentarios», *El Obrero Balear*, núm. 577, 1 de març de 1913, p. 1.

⁷⁸² «Mitin de Conjunción Republicano-Socialista en Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 578, 8 de març de 1913, p 3.

⁷⁸³ «La conjunción», *El Obrero Balear*, 17 de maig de 1913, p. 3.

*siguiente anuncio.»*⁷⁸⁴

La vetlada del diumenge 23 de febrer de 1913 es representà l'obra «Una limosna por Dios» i hi hagué una actuació de bandúrries i guiteres perquè la funció era a benefici de la Federació de Societats Obreres de Palma. Hi hagué tres monòlegs i « las compañeras Francisca Pou i Juanita Mut tocaron con mucha maestría la bandurria acompañada de guitarra, siendo aplaudidísimas por la numerosa concurrencia.»⁷⁸⁵

El mes de març continuaren amb les vetlades dominicals. Fins i tot el diumenge de pasqua en celebraren una on es feu una recaptació a benefici del jove socialista llucmajorer que havia estat desterrat a Felanitx.⁷⁸⁶

L'abril de 1915 tengué lloc un congrés extraordinari de la Federació Socialista Balear a petició de la Joventut i l'agrupació de Lluçmajor. Fou presidit per Francesc Roca

El delegats assistents foren:

AS Palma: Joan Ferrer i Pere Culabram.

JJSS Palma: Jordi Penalva i Miquel Morey.

AS Manacor: Andreu Frau.

AS Lluçmajor: Sebastià Vidal.

JJSS Lluçmajor: Josep Monserrat.

JJSS Capdepera: Antoni Maria Alsina.

No s'admeté la delegació de la societat de sabaters La Igualdad de Marratxí perquè només s'admetien agrupacions o joventuts socialistes. Així Tomàs Moyà se li dóna veu però no vot.

El principal tema de discussió i per la qual cosa el socialisme de Lluçmajor promogué aquest congrés extraordinari fou la viabilitat econòmica de la impremta La colectiva que el Centre Obrer de Palma havia adquirit amb el suport de les entitats obreres de l'entorn socialista de Palma. També hi participaren econòmicament afiliats i simpatitzants de la causa obrera. Un d'aquest fou Agustí Pérez Ferrando, que havia dirigit l'escola obrera entre 1911 i 1913. Sembla ser que arribava el termini per retornar el préstec que Agustí Pérez havia donat per a la impremta. Així, Josep Monserrat en nom dels socialistes de Lluçmajor proposà «Tratar de vender la imprenta y pagar las deudas que esta tenga.» Però el socialisme de Palma s'oposa a la proposta dels de Lluçmajor, especialment Francesc Roca i «aboga por la continuación de la imprenta como propiedad de la Federación (Socialista).» Però els dos delegats de les joventuts socialistes de Palma també es mostren partidaris de vendre-la. En canvi, Antoni Maria Alsina considera que no s'ha de vendre la impremta «tratando de demostrar las grandes ventajas que para la vida de *El Obrero Balear* i las ideas socialistas en Mallorca reportaría la explotación de la imprenta colectivamente y seriamente administrada.

Però com que no hi havia consens entre els delegats de les agrupacions s'arriba a un acord per tornar a

⁷⁸⁴ A sota de la breu nota informativa n'hi havia una altra que anunciava que el diumenge següent hi hauria una altra vetlada que s'esperava que estigués tan concorreguda com l'anterior, «Velada literario-musical», *El Obrero Balear*, 11 de gener de 1913, p.4.

⁷⁸⁵ «La velada de la Juventud Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 577, 1 de març de 1913, p. 4.

⁷⁸⁶ «La velada de la Juventud», *El Obrero Balear*, núm. 581, 29 de març de 1913, p. 4.

tractar l'assumpte en un proper congrés a celebrar tres mesos més tard.⁷⁸⁷

A la segona sessió del congrés es tractà la qüestió del préstec d'Agustí Pérez que inicialment era de 270 pessetes però que se li havien retornat 100 pessetes i que per tant només faltava retornar-li 170. Els delegats de Lluçmajor confirmen que ells podrien fer front a la meitat del deute si l'agrupació de Palma se'n fa càrrec de l'altra meitat.⁷⁸⁸

Sobre la qüestió de la redacció d'*El Obrero Balear* Antoni Maria Alsina reconeix que la tasca recau gairebé tota sobre ell i reclama suport «que en la forma que va actualmente la redacción no es posible seguir». Francesc Roca proposa que Llorenç Bisbal i Jaume Marí col·laborin en la redacció del periòdic, que es aprovat per la totalitat dels delegats. També es reclama l'ajuda d'altres agrupacions, especialment la de Lluçmajor. Josep Monserrat contesta «que por su parte hará todo lo que esté en su mano.»⁷⁸⁹

En acabar el 1915 *El Obrero Balear* feia un balanç de l'àmbit polític. Pels socialistes, el fet de què el 1915 es mantengués el mateix número d'agrupacions que l'any anterior ja era un èxit. Només hi havia una gran lamentació, la dissolució de la Federació Socialista Balear que venia acompanyada d'un retret a la causa que s'havia aduït per dissoldre la Federació: «... si bien la desaparición de este organismo ha sido consecuencia del lamentable acuerdo de vender la imprenta, a pesar de haberse demostrado la posibilidad de su funcionamiento y de que rendía beneficios.» També afegia que «hemos aumentado en dos concejales obreros en la región respecto al año anterior.»⁷⁹⁰

8. La dona i el socialisme (1892-1914)

En els primers anys a Mallorca la dona dins el socialisme tengué un escàs protagonisme. En aquest cas ens trobam amb una doble realitat. Per una banda, la teòrica, per la qual els socialistes de Mallorca, seguint les pautes marcades pel Comitè Nacional del PSOE, mantenen un discurs que aposta per a què la dona adopti un nou paper en la societat i s'alliberi dels lligams de la societat burgesa. Per tant, es publiquen articles sobre el nou paper que hauria d'adoptar la dona dins la nova societat sense classes. Però per una altra banda, la dona no tindrà cap paper significatiu dins les entitats socialistes, ni tant sols en les societats obreres,

---

⁷⁸⁷ «Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 689, 17 d'abril de 1915, p. 2.

⁷⁸⁸ La resposta dels socialistes de Lluçmajor és curiosa perquè la pregunta fou formulada per Francesc Roca a partir d'un comentari que li havia fet el mateix Agustí Pérez: «El compañero Roca pregunta a los delegados de Lluçmajor si habían prometido al compañero Pérez abonarle la mitad de la cantidad, siempre que los de Palma le abonasen la otra mitad.» El representant de les joventuts socialistes de Lluçmajor fou més agosarat mentre que el de l'agrupació refredà un poc la qüestió: «El compañero Monserrat contesta afirmativamente y Vidal puntualiza que fue con carácter particular.» «Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 690, 24 d'abril de 1915, p. 2.

⁷⁸⁹ «Congreso Socialista Balear», *El Obrero Balear*, núm. 691, 24 d'abril de 1915, p. 2.

⁷⁹⁰ L'article anava signat amb les inicials AMA, que eren les d'Antoni Maria Alzina i es lamentava de què la FSB hagués fracassat en el seu intent d'articular uns llaços entre les diferents agrupacions de Mallorca; «Balance del año pasado», *El Obrero Balear*, núm. 726, 1 de gener de 1916, p. 1.

formades majoritàriament per dones. Aquestes es veuran relegades per altres homes que n'assumiran la direcció.

Només hi haurà una excepció en aquest període, la constitució de diversos grups femenins socialistes a Mallorca, on destacarà per la seva iniciativa el de Capdepera.

La Segona Internacional establí la seva posició sobre la situació de la dona a partir de les propostes de la socialdemocràcia alemanya, principalment d'August Bebel, i les aportacions d'Engels, d' Eleonor Marx, filla de Karl Marx; i de Clara Zetkin⁷⁹¹.

Així, Bebel posà les bases del pensament socialista respecte a la situació de la dona: «*Él insistía en la primacia política de la clase sobre el sexo y tachaba de "burguesas" a aquellas que solo con el paso del tiempo serán conocidas como "feministas"*». ⁷⁹² Per a Bebel la situació de la dona estava condicionada per la societat capitalista i que podria alliberar-se si es connectava amb la causa proletària. Bebel considerava que era necessària una solució completa, «*cualquier otra cosa sería un remiendo*». De fet, Bebel reconeixia la situació gairebé d'esclavitud de la dona dins el matrimoni o els efectes perversos de la prostitució, però que no es podria resoldre dins el marc de les estructures burgeses, únicament dins una societat socialista. Aquests postulats reberen el suport d'Eleonor Marx que juntament amb el seu marit, Edward Aveling, consideraven que les millores de les dones dins la societat burgesa no modificarien gaire la situació de la dona i que calia avançar cap a la societat socialista per aconseguir la millora de la situació de la dona.

Per tant, gairebé des de la fundació de la Segona Internacional el socialisme d'influència marxista s'oposarà a les propostes feministes perquè es prioritza la lluita de classes i es rebutjarà qualsevol cooperació amb moviments feministes burgesos. Però, la posició adoptada per la socialdemocràcia alemanya que influirà en la resta de partits socialistes europeus era, segons Offer, contradictòria: «*Una forma de socavar el feminismo (y captar su potencial clientela), a la vez que se pretendía emancipar a las mujeres, era incorporar sus demandas aun cuando se estuviera aplazando su promulgación.*» ⁷⁹³

---

⁷⁹¹ «*Estos años, no obstante, vieron la publicación, originariamente en alemán, de varias declaraciones históricas sobre la cuestión femenina, por parte de los principales portavoces socialistas de convicción marxista que proporcionaron una base programática para el movimiento posterior. Dos tratados clave, del tamaño de libros, fueron La mujer en el pasado, presente y futuro de August Bebel, publicado originalmente en alemán en 1878, y reeditado posteriormente como Mujer y socialismo, y El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado de Friederich Engels (1884). Dos declaraciones más cortas, pero también muy influyentes, que contribuyeron igualmente a elaborar la posición marxista-socialista, respecto a la cuestión femenina, aparecieron también en este periodo. La primera, en inglés, obra de Eleanor, la hija de Karl Marx, y de su pareja Edward Aveling, aparecida en la Westminster Review (1886) de Londres y, más tarde, en forma de panfleto. La segunda, el discurso de Clara Zetkin al congreso fundador de la Segunda Internacional, «Las trabajadoras y la Segunda Internacional, «Las trabajadoras y la cuestión femenina», fue también ampliamente distribuido.*», OFFER, Karen, *Femeninos europeos (1700-1950)*, Akal, Madrid, 2020, p.246.

⁷⁹² *Íbidem*, p 247.

⁷⁹³ *Íbidem*, p. 250. També vegeu «Inevitablemente, el feminismo socialista representó un giro copernicano respecto al igualitario o liberal, sobre todo a la hora de establecer las causas de la opresión femenina, o de considerar los intereses de las mujeres adscritas a diferentes clases sociales. No hay que olvidar que el marxismo concede un lugar hegemónico, central, a la lucha de clases y que este hecho vuelve opaca cualquier otra forma de opresión, incluida la discriminación sexual.», RAMOS PALOMO, Maria Dolores, «Historia de las mujeres y pensamiento feminista: una historia plural a debate.», *Vasconia*, núm. 35, 2005, p. 515-526.

Però darrere els postulats socialistes, hi havia encara una mentalitat de la societat que els socialistes d'aquell moment encara assumien, malgrat que el seu discurs teòric fos més agosarat, la seva pràctica no deixava gaire, per no dir gens, espai per a la dona dins el primer socialisme:

*«Estos planteamientos teóricos se llevaron a la práctica, sin embargo, de manera bien diferente, pues los problemas femeninos ocuparon un lugar secundario en la estrategia de los partidos socialistas y de los sindicatos de clase. Es más, deudores de un determinado tiempo, de una determinada mentalidad, líderes y afiliados no siempre apoyaron a las compañeras en sus reivindicaciones –igualdad salarial, mejores puestos de trabajo, derechos civiles, etc.–. En los primeros tiempos, incluso, fueron muchas las voces alzadas en favor de suprimir el trabajo femenino por la competencia que hacía al masculino.»*⁷⁹⁴

Per la seva banda, a Espanya el fort pes de l'església dins la societat apareix com un important fre pels intents d'emancipació de la dona. Per a Rosa Capel, a Espanya hi havia dues sensibilitats dins el socialisme que limitaven el paper de la dona dins la societat:

*«De un lado, la de los militantes que entienden la igualdad entre hombres y mujeres como un ideal político-jurídico, en modo alguno, social. Conforme a los más puros principios patriarcales, mantienen que la verdadera dicha de las mujeres radica en el amor, el marido y los hijos mientras atacan al feminismo por antinatural. De otro lado, estaban quienes reducían los cambios a convencer al obrero de que tenía dos responsabilidades. Una, según rezaba el noveno mandamiento del “Decálogo Socialista” de 1908, “respetar y honrar a la mujer como compañera e igual que es del hombre, luchando desde ahora para que no sea más ni del prójimo ni de nadie, sino sólo de si misma”, Dos, inculcar los ideales socialistas en sus madres, esposas, primas o novias para que supieran educar el hogar y preparar a los hijos, para traerlas a las reuniones arrancándolas de las garras del cura y del capital.»*⁷⁹⁵

En el cas del socialisme a Espanya era habitual subscriure els plantejaments que provenien de la socialdemocràcia alemanya, però la perspectiva socialista a Espanya hi afegia un element que no havia estat gaire tractat per August Bebel en la seva anàlisi: La influència de l'església catòlica sobre la dona. Així, a *El Obrero Balear* apareixeran un seguit d'articles que posaran l'èmfasi en el paper de la dona que molt vinculada amb l'església es converteix en un obstacle per a què tant el marit com els fills puguin endinsar-se dins l'entorn del socialisme. Així, en aquesta primera etapa del socialisme de Mallorca, a *El Obrero Balear* no hi ha articles que proposin un paper més actiu de la dona dins el socialisme, si no que aquesta no obstaculitzi la presència de l'home dins l'obrerisme.

Per exemple, aquest era un dels principals temes que tractava Àmparo Martí, una de les poques dones socialistes militants a Espanya. Així, el seu article «Influencia del clericalismo en la mujer» exposa que el sistema capitalista li imposa una humilitat passiva. «Esto la desvía de tener arranques valerosos, de

⁷⁹⁴ CAPEL MARTÍNEZ, Rosa, «Mujer y socialismo (1848-1939)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, Vol. 7, 2008, p. 105.

⁷⁹⁵ CAPEL MARTÍNEZ, Rosa, «Mujer y socialismo (1848-1939)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, Vol. 7, 2008, 106.

formular protestas justas contra lo existente, que ella cree lógico, pues así nos hemos encontrado el mundo y así lo dejaremos.» A més, la nul·la educació que té i la manca d'interès de la societat burgesa per a què es capgiri la situació, rep la pressió del clericalisme que li ofereix el millor remei davant l'adversitat: *«le basta ofrecer el sufrimiento como expiación en la tierra para ganar el cielo. Doctrina de sufrimiento y de humilde pasividad es lo que el clericalismo ofrece a la mujer pobre.»*

Fins al punt que quan algun familiar professa unes idees que van en contra de les de l'església, a la dona se l'inculca el deure que té per allunyar el seu parent de les idees equivocades. *«Según ella, sufrir y sólo sufrir es fatalmente su sino, y aleccionada de este modo, cuando ve que su padre, hermano, hijo o compañero sustenta ideas diametralmente opuestas a las que ella se halla saturada, no sólo se aparta de aquéllos con temor supersticioso, sino que procurando apartar también a la persona que ama, le crea obstáculos y dificulta su acción en cuanto le es posible y por todos los medios que están a su alcance.»*⁷⁹⁶

Amparo Martí fou de les autores de la península més prolífiques a *El Obrero Balear* durant la seva primera etapa, si exceptuem a Antoni Fabra i Ribas i que evidencia la influència que el socialisme català exercia sobre el de Mallorca. Entre 1901 i 1907 es publicaren diversos articles d'Amparo Martí a *El Obrero Balear* sobre els abusos que patien les dones a les fàbriques, que la dona ha d'associar-se per defensar el seus drets com treballadora i com a dona, o la denúncia de la forta pressió que l'església exercia sobre la dona.⁷⁹⁷

Per la seva banda, altres articles que incideixen en què la dona no obstaculitzi les relacions del marit o dels fills amb el socialisme són els que es publicaren el febrer de 1905 a *El Obrero Balear*, l'autor dels quals era Edmondo De Amicis⁷⁹⁸ que, en lloc d'animar a què la dona participàs del moviment socialista, simplement es donen consells per a que aquesta no posi entrebancs a la participació del marit en les activitats obreristes: *«No retengas a tu marido por vanos miedos de que venga con nosotros, la conciencia le mueve a ello. Recomiendale la prudencia, pero no le aconsejes la vileza [...] Renuncia algunos ratos de su compañía y déjalo que venga y volverá a tu lado contento por la conciencia del deber cumplido y con la mente iluminada por la nueva idea.»* També per altra banda emfatitza en els nous ideals, encara molt paternals, que el socialisme li obrirà al marit el qual canviarà d'actitud: *«Se le enseña el respeto a la mujer, se le inspira el amor hacia el débil y la compasión para todos los dolores humanos.»*⁷⁹⁹

En un altre article del mateix autor a *El Obrero Balear* es publicaven consells per a les mares per a què permetessin al jove adolescent a acudir a les reunions dels socialistes, *«¿Por qué te afanas por tu hijo, como si el camino que ha emprendido con nosotros fuera el camino de la perdición?»*.⁸⁰⁰

⁷⁹⁶ «Influencia del clericalismo en la mujer», 12 de juliol de 1902, p. 2 i 3.

⁷⁹⁷ Per als articles d'Amparo Martí a *El Obrero Balear* vegeu «La obrera fabril», *El Obrero Balear*, núm. 41, 14 setembre 1901, p.1 i 2; «El verdadero progreso», *El Obrero Balear*, núm. 528, , 1 de maig de 1912, p. 2.

⁷⁹⁸ Edmondo De Amicis fou un escriptor italià que als últims anys de la seva vida s'apropà al socialisme i escrigué diversos articles sobre la ideologia del socialisme i que foren publicats per la premsa socialista de tota Europa. En aquest cas, *El Obrero Balear* en publicà alguns sobre la relació entre la dona i el socialisme.

⁷⁹⁹ «Consejos de un socialista. A la mujer del trabajador.», *El Obrero Balear*, núm. 223, 25 de febrer de 1905, p. 1.

⁸⁰⁰ «Consejos de un socialista. A la madre del estudiante», *El Obrero Balear*, núm, 224, 4 de març de 1905, p. 4

Seguint amb la visió paternalista d'una part del socialisme aparegué un article, «*La instrucción de la mujer*» que apostava per la millora de la instrucció de la dona. Per una banda, criticava a qui considerava que la dona no tenia aptituds per a la ciència o per càrrecs d'importància: «*Dicen sus tiranos que, desde que el mundo es mundo, siempre se ha confiado al hombre la monopolización de la ciencia y el poder por dotarlo de una inteligencia superior a la de la mujer ... ¿Acaso todos los hombres son sabios?*» Però finalment acabava per donar-li a la dona un paper gregari sempre en referència a la seva posició a la llar: «*Los que somos partidarios del progreso intelectual de la mujer, creemos que debido a esa regeneración que para ella soñamos, puede aun mejor ser una buena hija, una excelente esposa o una bondadísima madre, bien sabemos que su sagrado ministerio en el hogar es insustituible.*»⁸⁰¹

Per altra part, de Virginia González es publicà un article a *El Obrero Balear* que elogiava la constitució de les Joventuts Socialistes però que incidia en el paper que sovint les dones tenien dins la llar que frenaven o returaven les motivacions dels esposos o fills per entrar en contacte amb el socialisme:

«*Dada la influencia moral que dentro del hogar ejerce, ignorante y llena de prejuicios religiosos, sin preocuparse para nada de dónde dimana el mal que sufre y desconociendo por completo la bondad de nuestros ideales, es lógico que el mayor enemigo, con que ha de tropezar el hombre dentro y fuera, es la mujer. Conquistáis un hombre, le hacéis un buen socialista: ¿Vosotros creéis que los hijos de aquel hombre necesariamente han de ser socialistas también? Os equivocáis, allí está la madre, que seguirá oponiéndose a toda la idea nueva y progresiva.*»⁸⁰²

A més, Virginia González exposava que la mare actuava com a element transmissor de la cultura religiosa: «*Ella llevará a los hijos a bautizar, y cuando el niño empieza a balbucear las primeras palabras empezará por inculcar en su infantil cerebro las ideas de oscurantismo que a ella le enseñaron. Cuando al niño sea preciso educarle, la madre se opondrá a que su hijo vaya a una escuela laica y creyendo cumplir con deber sagrado para ella, entregará sus hijos a las escuelas católicas, verdaderos nidos de aves de rapiña, donde empiezan a formar las conciencias como hechura suya, llevando los infantiles cerebros de absurdos que llegarán a desterrar, por ser las primeras ideas la que más grabadas se quedan en nuestra mente.*»⁸⁰³

Per això calia formar una consciència socialista a la dona, «*educarla y hacer que despierte de su letargo, en que por espacio de tantos siglos yace sumida, explicarle lo que es el Socialismo, decirle, en fin, que el Socialismo hace libre a la mujer como al hombre, con los mismos derechos y deberes; hacerle comprender lo que se puede conseguir por medio de la lucha política y económica y poderle decir, sin temor a equivocarnos, que todos los hijos de aquella mujer serán buenos socialistas.*»⁸⁰⁴

Els socialistes tenien clar la pèssima situació de la dona, tant en les relacions laborals, on el seu salari era

⁸⁰¹ «La instrucción de la mujer», *El Obrero Balear*, núm. 233, 6 de maig de 1905, p. 3.

⁸⁰² «Albores», *El Obrero Balear*, núm. 236, 27 de maig de 1905, p. 3.

⁸⁰³ Íbidem.

⁸⁰⁴ Íbidem.

mal remunerat com també pel que fa a la llar i un exemple d'això és un article publicat a *El Obrero Balear* de Rómulo Zabala que exposa la doble explotació de la dona, com a obrera i com a esposa de l'home. En aquest cas, es mostrà partidari del divorci. Zabala considera que la dona es troba amb inferioritat respecte l'home:

«Todas las leyes la colocan en condiciones de inferioridad al hombre; se le niega la participación en la formación de leyes, en la administración de los negocios públicos y hasta podríamos decir en la dirección de su vida propia; ahogando en ella de esta manera los instintos naturales y la actividad de sus facultades intelectuales que tanto influirían en su felicidad.»

També afegeix que la dona es troba en una situació d'inferioritat tant en el salari que percep com en la *«instrucción inferior al hombre e impedirle el acceso a tantas profesiones, artes y oficios que pudieran desempeñar con benéficos resultados, es lo más ínfimo y miserable que puede darse.»* Així, el capitalisme l'esclavitzava encara més, *«la esclaviza cada vez más al yugo del capitalismo, estrujándole y sacándole hasta el último resto de sus fuerzas en pago de ilusorios salarios.»*

Per a Zabala *«iguales el hombre y la mujer en naturaleza, iguales son sus derechos y libertades, sin que el individuo y la sociedad puedan impedirselo.»*⁸⁰⁵

Pel que fa a la situació de la dona en els tallers o fàbriques, es publiquen a *El Obrero Balear* informacions sobre el maltracte que reben treballadores que s'acomiaden de la feina perquè la situació és insostenible, com per exemple el d'un taller de capellers pels abusos que aquestes dones pateixen.⁸⁰⁶ Un altre cas serà el d'una fàbrica de caps de Son Alegre. Allà onze operàries abandonaren el lloc de treball després de la conducta de maltractament que un obrer de la confiança del propietari havia comès sobre una companya. El propietari amenaçà en acomiadar al company d'una d'elles si la seva esposa no retornava a la fàbrica.⁸⁰⁷

La constitució dels grups femenins socialistes a Mallorca. El cas de Capdepera

El 1912-1913 el PSOE inicià una campanya per a la constitució de grups femenins socialistes arreu d'Espanya. Fins aleshores només existien els de Bilbao, constituït el 1904 i el de Madrid, el 1906.⁸⁰⁸ Curiosament, el PSOE en una mostra més de la manca de perspectiva sobre la qüestió de la dona, no admetia a les dones dins les seves agrupacions sinó que aquestes havien d'ingressar, independentment de l'edat que tenguessin, a les Joventuts Socialistes.⁸⁰⁹

⁸⁰⁵ «La mujer», *El Obrero Balear*, núm. 57, 4 de gener de 1902, p. 2.

⁸⁰⁶ «Actos punibles», *El Obrero Balear*, núm. 63, 15 de febrer de 1902, p. 3.

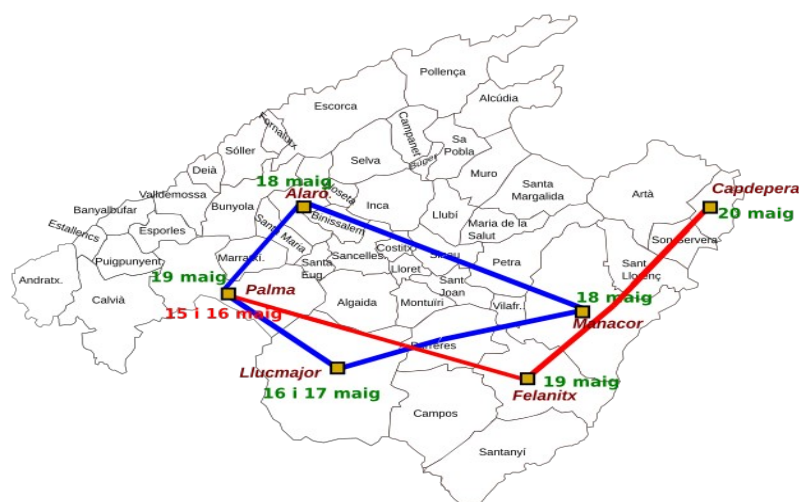
⁸⁰⁷ «Don José Planells y Fo», *El Obrero Balear*, núm. 153, 14 de novembre de 1903, p. 2.

⁸⁰⁸ BIZCARRONDO, Marta: «Los orígenes del feminismo socialista en España», en *La mujer en la Historia de España (ss. XVI-XX)*, *Actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*, Madrid, SEM de la UAM, 1984, p. 144.

⁸⁰⁹ DEL MORAL VARGAS, Marta, «El Grupo Femenino Socialista de Madrid (1906-1914). Las pioneras en la acción colectiva femenina.», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 27, 2005, p. 248.

En aquest cas, Mallorca no quedà al marge de l'aparició de grups femenins socialistes i el maig de 1912 tengué lloc una campanya de propaganda socialista que produí un fort impacte en el socialisme de Mallorca, especialment a la Part Forana. Els propagandistes foren Amparo Martí i Toribio Reoyo i les conferències de la primera impactaren considerablement. Primer, perquè era la primera vegada que venia una propagandista socialista dona i que feu un especial èmfasi en el paper que havia de tenir la dona dins el socialisme i animà a les dones però també als homes a què la dona tengués un paper més actiu dins el socialisme i la societat en general. En canvi, Toribio Reoyo, que formava part de la primera generació socialista, tengué un paper més secundari en la campanya.

Amparo Martí, el sobrenom de Micaela Chalmeta, era una militant socialista que col·laborà amb els setmanaris socialistes *La Guerra Social* i *La Internacional* i que constituí el Grup Femení Socialista de Barcelona i fou una activista del cooperativisme.⁸¹⁰

Itinerari de la campanya de propaganda socialista d'Amparo Martí i Toribio Reoyo

La campanya dels dos propagandistes fou del 15 al 20 de maig de 1912. Com que aquesta campanya havia estat promoguda pels socialistes de Lluçmajor, Miquel Stela que n'era el president de l'agrupació local els acompanyà per tot l'itinerari i també feu intervencions en alguns dels mítings. Les conferència d'Amparo Martí se centraren en el paper de la dona dins el socialisme. Per exemple en el seu primer discurs a la seu de la Joventut Radical insistí en que la dona patia una discriminació pels baixos salaris, per l'escassa o nul·la educació que rebia i perquè la societat la retè dins la llar sense permetre-li alliberar-se:

«Refuta las muchas vicisitudes que tiene que sufrir la mujer, la obrera del taller que se ve mucho más explotada que su compañero el hombre tant en lo moral como en lo material, porque nos resulta, añade, que

⁸¹⁰ Per a una biografia completa de Micaela Chalmeta vegeu DUCH, Monserrat, *Micaela Chalmeta*, Cossetània Edicions, Barcelona, 2009.

a las mujeres nos dan una remuneración más baja que al hombre y por lo tanto venimos hoy a sustituir a nuestros compañeros en el trabajo [...]

Añade que hoy a la mujer se la considera que no tiene otro fin que cuidar el hogar, en ser el ángel de su casa y que no debe preocuparle lo más mínimo la cosa pública, la política debe desconocerla, porque estas cuestiones son inherentes solamente al hombre, pero hoy las mujeres empiezan a comprender que no solamente han nacido para formar un hogar, sino que son parte integrante de la sociedad y que por el mero hecho de serlo tienen los mismos derechos en justicia que el hombre en todas las ramas de la actividad humana...»⁸¹¹

Però el que digué a continuació produí un efecte significatiu per als assistents, especialment les dones, que havien de ser elements actius del socialisme: «*las mujeres somos compañeras del hombre y a su lado debemos estar formando grupos socialistas para educarnos y educar a nuestros pequeñuelos en las sanas doctrinas del socialismo*».⁸¹²

En el seu trajecte per les diferents localitats, Amparo Martí insistí en el missatge de què la dona ha de ser un element actiu de la societat i no pot estar reclosa a la llar, que s'havia de fomentar la seva educació i que dins el socialisme s'havien de constituir grups socialistes femenins. Toribio Reoyo solia intervenir després d'ella i afegia algun argument per completar el missatge d'Amparo Martí. Especialment advertia de què si la dona seguia cobrant la meitat del salari d'un home, molts obrers acabarien perdent la feina que seria ocupada en la seva majoria per dones i que calia igualar els salaris per a què la dona rebés un salari just i per a què l'empresari no aprofitàs el fet per només contractar dones. Però també foren interessants les intervencions de Reoyo en relació a l'escola racionalista com a la base de l'escola obrera, especialment a Lluçmajor on defensà a Joan Monserrat Parets dels atacs del sector reaccionari de la localitat.⁸¹³

Els mítings de Manacor i Alaró tractaren sobre la qüestió de la dona dins el socialisme i la societat i la necessitat d'enfortir les societats obreres.⁸¹⁴ Llavors es dirigiren a Felanitx on Amparo Martí animà als assistents a desprendre's dels prejudicis pel fet de què una dona els dirigís unes paraules i exhortà a enfortir les entitats obreres de la seva localitat.⁸¹⁵ Per la seva banda, Toribio Reoyo defensà a Amparo Martí dels atacs de la premsa reaccionària que la insultava pel fet de ser una dona.⁸¹⁶

⁸¹¹ «Reuniones», *El Obrero Balear*, núm. 530, 18 de maig de 1912, p. 2.

⁸¹² Íbidem.

⁸¹³ «... a continuación Reoyo, a quien se le había cedido la presidencia, al dar por terminado el acto, hizo algunas consideraciones sobre la enseñanza racionalista que se da en la escuela que sostienen las sociedades obreras y socialistas e invitó a la numerosa concurrencia a apoyar a su inteligente maestro, rudamente combatido por toda la gente reaccionaria de la localidad.», «Campaña de propaganda socialista», *El Obrero Balear*, núm. 531, 25 de maig de 1912, p. 3.

⁸¹⁴ Per veure les intervencions dels propagandistes als mítings de Manacor i Alaró vegeu *El Obrero Balear*, núm. 531, 25 de maig de 1912, p. .

⁸¹⁵ «Califica a la burguesía de la isla de poco progresiva y termina abogando por la asociación de los trabajadores y la constitución de entidades socialistas con el fin de mejorar su situación, trabajar por los principios del Socialismo y hacer presión a la clase burguesa para que emprenda todas las mejoras que requieren la importancia de la mayor parte de las poblaciones de la isla.», «Campaña de propaganda socialista», *El Obrero Balear*, núm. 532, 1 de juny de 1912, p. 3.

⁸¹⁶ «Invita a las mujeres a imitar a su compañera de propaganda, quien dejando de lado habladorías y chismes

Però on majors efectes tengué la campanya fou a Capdepera on es constituiria un grup femení socialista. Curiosament a Capdepera el 1912 existia la Joventut Socialista i la societat obrera d'oficis varis però no estava constituïda una agrupació socialista.⁸¹⁷

En el discurs de Miquel Stela, que acompanyava als propagandistes vinguts de Barcelona, ja reconegué que al local hi havia més dones que homes que havien anat a escoltar a Amparo Martí i Toribio Reoyo.⁸¹⁸

A Capdepera, Amparo Martí animà a les treballadores de la palma a constituir una cooperativa de producció «ya que siendo ellas las que producen los productos de tejidos de palma, apenas ganan para vivir y en cambio lo que no trabajanse aprovechas de su labor.»⁸¹⁹

Grupos femeninos

EN PALMA

En número de 17 compañeras, se organizará, en breve plazo, el grupo femenino socialista.

Una comisión, nombrada al efecto, hace los trabajos preparatorios, á fin de que las simpáticas compañeras comiencen su labor emancipadora lo más pronto posible.

EN LLUCHMAYOR

El día 23 del actual, á las 3 de la tarde, reunióse en «El Centro Obrero» el grupo de mujeres aspirantes á construirse en grupo Femenismo Socialista.

Las reunidas tomaron el acuerdo, --acuerdo unanime-- de activar los trabajos para su próxima constitución.

Muy bien, por las mujeres lluchmayorensas.

Els socialistes feren una valoració positiva de la campanya de propaganda de 1912 que semblava aconseguiria augmentar les entitats socialistes o obreres a Palma, Lluçmajor, Felanitx, Alaró i Capdepera:

«Los compañeros de Mallorca esperan buenos resultados de la labor de los propagandistas. Por de pronto se están organizando: un Grupo femenino socialista en Palma, otro en Lluçmajor, una Agrupación Socialista en Felanitx, en las que figuran varias animosas compañeras y muchos jóvenes; y es probable que se constituya otra agrupación en Alaró y una Cooperativa de producción y un Grupo femenino en Capdepera.»⁸²⁰

Però finalment, acabaren per constituir-se només dos grups femenins. Passat un any de la campanya d'Amparó Martí, el grup femení socialista de Palma no s'arribà a constituir i només es crearen el juny de 1913 el de Capdepera i el de Lluçmajor.

---

propalados por la gente reaccionaria de varias localidades de la isla sigue el plan trazado en la campaña de propaganda emprendida.», Íbidem.

⁸¹⁷ Per a conèixer més sobre el Grup Femení Socialista de Capdepera vegeu LLULL Miquel, La idea és infinita. El socialisme a Capdepera (1900-1936). Una crònica, Documenta Balear, Palma, 2016.

⁸¹⁸ «Habló a continuación Stela que hizo una bella exposición del ideal socialista, e invitó a las compañeras presentes, que eran en mayor número que los hombres, a asociarse y renunciar a ser juguete del elemento clerical.» «Campaña de propaganda socialista», *El Obrero Balear*, núm. 531, 1 de juny de 1912, p. 4.

⁸¹⁹ Íbidem.

⁸²⁰ Íbidem.

<p style="text-align: center;">De los pueblos</p> <p style="text-align: center;">Capdepera</p> <p> Ponemos en conocimiento de todas las colectividades Socialistas de esta Isla y á todas las del resto de España, que en esta localidad ha quedado constituido un Grupo Femenino Socialista dentro los límites que la ley de Asociaciones señala y damos á conocer las compañeras que componen el Comité de la indicada colectividad.</p> <p> Presidenta, Bárbara Orpi. Secretaria, Magdalena Pascual, Tesorera, Margarita Alzina. Vocal 1.ª, Francisca Massanet. Id. 2.ª, Francisca Ana Jaume.</p> <p> Estas compañeras en nombre del Grupo Femenino; saludan fraternalmente á todas las entidades Socialistas, que luchan constantemente para el mejoramiento de la clase trabajadora y para el advenimiento del Socialismo.</p> <p> La correspondencia se dirigirá á nombre de la Secretaria, Magdalena Pascual, Calle de la Cruz, número 8.</p> <p> Capdepera 1.º Junio de 1913.—P. A. del C. —La Presidenta, Bárbara Orpi.—La Secretaria, Magdalena Pascual.</p>	<p style="text-align: center;">Lluchmayor</p> <p> En este pueblo ha quedado constituido definitivamente el Grupo femenino socialista; quedando elegido el Comité por las siguientes compañeras:</p> <p> Presidenta, Ana Tomás Vidal; Secretaria, Francisca Ana Fullana Más; Tesorera, Juana Ana Noguera Servera; Vocal 1.ª, Margarita Salvá Clar, id. 2.ª, Coloma Nadal Jaume; id. 3.ª, Francisca Ana Miquel Noguera; y 4.ª, Catalina Roça Salvá.</p> <p> Estas simpáticas compañeras al tomar posesión de sus respectivos cargos, saludan cariñosamente á cuantas de veras se interesan por la redención de los oprimidos, al mismo tiempo que ofrecen su más decidida colaboración á la obra emancipadora valientemente emprendida por los grupos femeninos-socialistas constituidos en el orbe civilizado.</p>	<p style="text-align: center;">UN SALUDO</p> <p> El Comité de la Federación de Colectividades Socialistas de Baleares, saluda afectuosamente á las correligionarias de de los dos Grupos Femeninos recién constituidos en Lluchmayor y Capdepera, y les desea vida próspera y energías suficientes para llevar al convencimiento á todas las compañeras de trabajo.</p> <p> Adelante camaradas á propagar las doctrinas del Socialismo científico para redimir á la esclavizada Humanidad.—Palma 5 Junio 1913.—P. A. del C.—El Secretario, Antonio Rexach.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 591, 7 de juny de 1913, p. 4.</p>		

El de Capdepera que tindrà una trajectòria interessant i serà un dels grups femenins de més llarga durada dins el socialisme espanyol on es consolidà un grup estable de dones que participaren publicant articles a *El Obrero Balear* i que organitzaren i col·laboraren en diferents actes societaris i socialistes a Capdepera així com en mítings contra la guerra del Marroc.⁸²¹

Miquel Llull afirma que el Grup Femení Socialista de Capdepera destacà pels actes de solidaritat entre les dones en cas de problemes i la lluita per uns salaris dignes.⁸²²

Per altra banda, el Grup Femení Socialista de Lluçmajor tindrà una efímera trajectòria. Des del juny de 1912 fins el juny de 1913 encara que no estigué oficialment constituït, dugué a terme algunes actuacions juntament amb altres entitats socialistes de Lluçmajor. Després, es constituí oficialment l'1 de juny del 1913 però el desembre del mateix anys deixà d'existir, no dugué a terme cap activitat.⁸²³

De totes maneres, l'aparició dels grups femenins a Mallorca s'han emmarcar dins un procés que afectà a diversos territoris del socialisme a Espanya. Així, a partir de 1912-1914 hi havia constituïts grups femenins socialistes a Barcelona, Eibar, Erandio, Gallarta, Mieres, Reus, Sant Sebastià i Sevilla; a part dels ja existents

⁸²¹ Magdalena Coll, Bàrbara Orpí, Magdalena Pascual, Francesca Garau, entre d'altres foren les principals dirigents del Grup Femení Socialista de Capdepera i on destacà especialment Magdalena Coll que publicà diversos articles a *El Obrero Balear*, com per exemple, la carta d'agraïment a Amparo Martí; «Agradecimiento a Amparo Martí», *El Obrero Balear*, núm. 532, 1 de juny de 1912, p. 2; «Decidida», *El Obrero Balear*, núm. 588, 17 de maig de 1913, p. 3, o l'al·legat contra la guerra del Marroc que feu en el míting de Capdepera i del qual es publicà un fragment al setmanari socialista; *El Obrero Balear*, núm. 621, 3 de gener de 1914, p. 2.

⁸²² «Exposarem per acabar aquest apartat, dos aspectes en els quals el Grup Femení va tenir força i incidència dins el poble, a més dels articles feministes de Magdalena Coll Alou. La primera és una mostra de solidaritat entre les dones quan una d'elles patia una malaltia, i entre totes, s'organitzaven perquè sempre fos atesa. La segona és un moment de lluita per uns salaris dignes en el qual no dubten a enfrontar-se als comerciants, aconseguint, a més, l'ajuda d'una part important del poble.», Llull, M, *La idea és ...* p. 53.

⁸²³ Les causes de la trajectòria efímera estarien en la crisi que es produí el novembre de 1913 quan l'Agrupació Socialista de Lluçmajor expulsà del partit al seu president Miquel Stela que acabà per abandonar la localitat i emigrà a l'Argentina. La presidenta del grup femení era Aina Maria Tomàs Vidal, l'esposa de Miquel Stela, i se suposa que en abandonar el matrimoni Lluçmajor, el grup femení es dissolgué.

a Madrid i Bilbao i els de Mallorca. En el cas del de Capdepera es produirà una estreta relació amb la Joventut Socialista de la localitat circumstància que també es donava en la major part dels grups femenins socialistes d'Espanya que continuaren compartint activitats amb les Joventuts Socialistes.⁸²⁴

---

⁸²⁴ «Así, en torno a 1914 la presencia discursiva y organizativa de jóvenes y mujeres en el socialismo era evidente. Si a comienzos de 1913 solo existían la Agrupación Femenina Socialista de Madrid y Bilbao, tras los viajes de propaganda realizados por Virginia González, Andrés Saborit y Manuel Llana a Valencia, Albacete, Andalucía, Cuenca y Asturias, en enero de 1914 ya se habían creado “por iniciativa de la Juventudes Socialistas” grupos femeninos en Barcelona, Bilbao, Capdepera, Eibar, Erandio, Gallarta, Madrid, Mieres, Luchmayor, Reus, San Sebastián y Sevilla», AGUADO, Ana M. i SANFELIU, Luz, «Juventud, socialismo y compromiso político femenino: entre el asociacionismo y la militancia (1906-1931)», *Ayer*, núm. 100, 2015, p. 60.

PART SEGONA (1914-1919) Subsistències, conflictivitat laboral i lideratge de Llorenç Bisbal

A partir de la Gran Guerra, el socialisme a Mallorca centrarà les seves reivindicacions en la qüestió de les subsistències que provocaren una forta crisi entre les classes populars per l'especulació, i el desproveïment dels mercats de l'illa que produïren una forta crispació social i aldarulls a Palma i algunes localitats de la Part Forana. La fi del conflicte mundial donà pas a un període de reivindicacions obreres que permeteren una major remuneració salarial per fer front a les subsistències i una reducció de la jornada laboral, la qual cosa permeté un auge societari que afectà a gairebé totes les activitats industrials de Mallorca. La mort de Francesc Roca farà que emergesqui definitivament el lideratge de Llorenç Bisbal, inicialment en l'àmbit societari i després en el polític per haver estat elegit regidor de l'Ajuntament de Palma el 1917 en formar part del Bloc Assembleista i tenir un paper destacat en la gestió municipal de la qüestió de les subsistències. Pel que fa a la dona, el Grup Femení Socialista de Capdepera mantindrà una activitat constant, restant com a única entitat socialista femenina de Mallorca. Mentrestant apareixen societats obreres constituïdes majoritàriament per dones que participen de conflictes laborals i vagues d'una manera activa, malgrat que la direcció d'aquestes societats obreres i de les mateixes vagues sigui monopolitzada pels homes.

9.La conjuntura de la Gran Guerra i el problema de les subsistències

Tot i que Espanya es mantingué neutral durant la Gran Guerra, aquest conflicte tengué uns efectes molt significatius sobre Mallorca. Per exemple, l'economia passà per un primer moment d'eufòria que anà seguit d'un altre de contracció. L'encariment dels productes de primera necessitat, el que es denominava les subsistències, fou un dels efectes immediats de la Gran Guerra i que es perllongà més enllà de la fi del conflicte però que afectà de manera directa a la classe obrera que es trobà amb serioses dificultats per abastir-se dels queviures i productes de primera necessitat fins al punt de haver-hi aldarulls a Palma, Inca i també més tard a Manacor.⁸²⁵

Amb l'esclat del conflicte entre les principals potències europees, el sector del calçat de les Illes Balears va veure com arribaven moltes comandes, especialment de l'exèrcit francès. Així, els sabaters celebraren l'acord de fabricació de calçat francès amb l'empresariat «*con un modesto banquete o merienda*». «*En el*

---

⁸²⁵ «Els industrials pal·liaren aquest previsible augment en els costos de producció mitjançant una fèrria política de contenció salarial, heretada d'anys precedents. En efecte els treballadors metal·lúrgics ja perceberen fortes pèrdues en els salaris des de 1909 fins al 1919 pràcticament [...] Durant la guerra europea, la caiguda dels salaris reals fou vertiginosa a causa de la puja imparable dels preus de productes bàsics de consum. Palma conegué, en aquests moments d'eufòria econòmica, situacions clares de fam.», MANERA, Carles, Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000), Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2001, p. 228.

restaurant de can Perantoni el pasado domingo a las 4 de la tarde se reunieron un centenar de zapateros previa invitación de la sociedad de constructores de calzado La Igualdad».

Fou un acte per reivindicar la tasca feta per la societat de sabaters des del 1909 quan s'aconseguí el reconeixement d'interlocutor de la part treballadora davant l'associació de fabricants de calçat de Palma, La Unión Industrial. Hi intervingueren el president de l'entitat, Jaume Payeras i Julià Ferretjans també en nom dels sabaters. Bernat Galmés ho feu en representació de la societat de fusters. Però la reunió es convertí en un acte de desgreu i reivindicació cap a Llorenç Bisbal que des de la fi de la vaga de 1912 i bona part del 1913 i 1914 havia rebut les crítiques dels anarcosindicalistes i els membres del grup d'El Rayo. Fins i tot, l'afiliat Miquel Quetglas llegí uns gloses elogioses cap a Bisbal. Guardiola també dirigí unes paraules abans de la intervenció de Bisbal i recordà la trajectòria que La Igualdad havia tengut, fent especial descripció de les circumstàncies de la vaga de 1912 i mostrant una visió optimista dels èxits de la vaga.

La intervenció de Llorenç Bisbal és interessant perquè ens dóna una informació precisa sobre el treball a mà dels sabaters: «Calculando que el gremio se compone de 600 obreros dedicados al calzado de exportación y que el término medio de su trabajo son seis pares semanales, el beneficio total de cada uno dentro del plazo de cinco años asciende a 645 pesetas y el del todo el gremio en general a 387 mil pesetas.»⁸²⁶

GLOSES DEDICADES A LLORENÇ BISBAL.

I

Molt benvolguts companys
alçam tots nostres lloances
a en el que sense alabances
ha posat tots els afanys.

Formem tots dolça harmonia
nostres màrtirs des treball
que se senti dins l'esplai
nostro goig i alegria.

I brindem per sa noblesa
del que mos ha demostrat
que val més nostra amistat
que des patrons sa riquesa.

Siga un dia memorable
començament de victòria

---

⁸²⁶ «Celebrando un triunfo», *El Obrero Balear*, 2 de gener de 1915, p. 1.

que un dia vendrà la glòria
per nostro cor incansable.

Estrenguem nostra unió
que ja es cosa demostrada
que sa força associada
és sa força superior.

II

Prenguem llum de nostro amic
que en sa nostra companyia
es model de modèstia
d'honradesa és es més ric.

Perquè l'anaren a cercar
oferint-li capital
però se sent homo formal
a l'acte el *desprecià*.

Donant coneixement
a sos amics de treball
es un acte que ja mai
s'esborra des pensament.

Alçam tots ses copes plenes
com a prova d'alegria
ja que sa sang aquest dia
corre ardent per nostres venes.

III

Donant un crit general,
Visca es gremi sabater!
Visqui sa glòria que té!
Que visca en Llorenç Bisbal!

Per la seva banda, els anarcosindicalistes criticaren durament l'acord de La Igualdad amb la patronal. Redactaren un full que repartiren entre el sector on acusaven a La Igualdad d'haver obtingut dels empresaris escasses concessions.⁸²⁷ A més, com era habitual, Llorenç Bisbal esdevé el centre de les crítiques. «Y nuestro

---

⁸²⁷ «En ella se acusa a los zapateros de poder haber obtenido más beneficios. Son doce reales y no once los que

compañero Bisbal, también ha cometido una gran falta por haber intervenido con acierto en la cuestión. Así que le censuran fuertemente.»⁸²⁸

Els anarcosindicalistes pretengueren que *El Obrero Balear* publicàs la seva crítica a l'acord de La Igualdad amb la patronal, però el setmanari obrer socialista decidí que només ho publicaria si s'enviava com a una opinió particular d'un obrer, cosa a la que es negà el grup d'anarcosindicalistes.

Però, tot i la satisfacció per l'acord assolit amb la part empresarial, Llorenç Bisbal considerava que la situació de bonança que les comandes de calçat militar francès havia provocat era un miratge que ocultava la realitat d'una indústria del calçat que basava la seva rendibilitat en una mà d'obra amb salaris baixos. Bisbal avisava que amb la fabricació de calçat militar s'estava desatenent els mercats a on s'havia dirigit la producció fins l'inici de la Gran Guerra: «Es pues de suma necesidad conservar el viejo mercado aunque no sea más que sirviendo a aquellos clientes de más seguridad y rectitud comercial».

Però Bisbal afirmava que el sector no es plantejava plans de futur i que improvisava segons la conjuntura. «Pero aquí sucede que se hacen las cosas a tontas y a locas y cuando se presentan circunstancias que pueden favorecernos sino pasan desapercibidas muchas veces son mal aprovechadas.»⁸²⁹

En canvi, Joan Payeras, president de La Igualdad era més partidari de gaudir dels avantatges de la conjuntura de la Gran Guerra, descrivint el bon moment del calçat de Mallorca, «... si bien comprendiendo que la ocasión es pasajera.» També defensava la qualitat de la fabricació de calçat i que s'havia d'evitar recuperar situacions anteriors on «debido a la imperfección del preparado del trabajo que hacían los patronos, los obreros se veían en el caso de poner cartón y otros materiales heterogéneos, pero en las actuales circunstancias sería asesinar la vida zapateril.»⁸³⁰

9.1 Les subsistències

L'encariment dels productes de primera necessitat, les anomenades subsistències, eren una denúncia recurrent dels socialistes. Els baixos salaris i els alts preus dels queviures posaven en dificultat a les famílies obreres per satisfer les seves necessitats bàsiques. Ja s'ha vist que el 1903 hi va haver un seguit de protestes de l'obrerisme per l'augment del preu dels productes de primera necessitat. És evident que la Gran Guerra de 1914 donarà pas a un procés d'especulació que provocarà una pujada dels preus de les subsistències que junt al baix poder adquisitiu de la classe obrera ocasionarà una crisi social i econòmica de primera magnitud.

Aquest fenomen fou general a tot Espanya. Dolores Ramos explica que la crisi de les subsistències fou un dels tres problemes que afectaren a la l'Espanya d'entre 1914 i 1923, juntament amb les seqüeles de la crisi de 1909 i la greu crisi institucional de 1917. Considera Ramos que la crisi de subsistències iniciada el 1914 no té res a veure amb les que periòdicament ocorregueren durant l'Antic Règim.⁸³¹

---

deberían haberse obtenido.», «Comentarios», *El Obrero Balear*, núm. 676, 16 de gener de 1915, p. 1.

⁸²⁸ Ibidem.

⁸²⁹ «La industria del calzado y su porvenir», *El Obrero Balear*, núm. 681, 20 de febrer de 1915, p. 1.

⁸³⁰ «Salvando una industria», *El Obrero Balear*, núm. 681, 20 de febrer de 1915, p. 3.

⁸³¹ «El problema de las subsistencias durante el período 1914-1923 se debe, sobre todo, al incremento de la presión inflacionista, como consecuencia de la fuerte demanda exterior, la desaparición de la oferta extranjera, las exportaciones incontroladas y la política monetaria.»; RAMOS PALOMO, Mª Dolores. «Crisis de subsistencias y conflictividad social

Per exemple, el 1913, *El Obrero Balear* ja es queixava del nivell de vida a Mallorca en comparació al de dos llocs, Cuba i Bons Aires, on hi havien anat a viure emigrants mallorquins. En la comparativa es pot observar que a Palma els salaris eren molt més baixos que a Cuba i, els preus eren més alts a Palma que a Cuba.

Comparativa subsistències Palma, Cuba i Bons Aires.⁸³²

Salaris			
	Cuba	Bons Aires	Palma
Peó de neteja pública	30-33 duros mensuals		7-9 duros mensuals
Peó agricultura	30-33		6-12
Criat	12-15		5
Criada	7-10		3
Preu de la carn als mercats			
Bou/vaca	0,50 pts/lliura (460 gr.)	0,40 pts/lliura	1,05 pts/lliura
Filet		1 pts/lliura	2,30 pts./lliura

El Obrero Balear apuntà altres informacions sobre la carestia de la vida a Mallorca, especialment per la fiscalitat sobre productes de primera necessitat com l'impost del consum de la carn.⁸³³ Un altre article exposava la carestia de la carn comparant-ho amb altres béns de primera necessitat.⁸³⁴

En les conclusions del míting del primer de maig de 1913 que es presentà a l'Ajuntament de Palma es demanà la supressió de l'impost sobre els queviures, que el consistori vetlàs per la venda del pa a pes i que també es controlàs la venda de queviures en els establiments comercials de Palma. Un cop acabada de llegir les conclusions al ple municipal, Francesc Roca, regidor socialista, expressà la seva contrarietat perquè la supressió de l'impost de consum no hagués beneficiat en res a la classe obrera:

«El Sr. Roca y Hernández usó de la palabra diciendo que a pesar de haberse suprimido los consumos, en nada ha quedado favorecida la clases obrera, extendiéndose en largas consideraciones encaminadas a demostrar que la transformación de dicho impuesto solo ha redundado en beneficio de los acaparadores y

en Málaga. Los sucesos de enero de 1918», a *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia*, Vol. 6, 1983, p. 441.

⁸³² «Precio de subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 577, 1 de març de 1913, p. 4.

⁸³³ «La carestía de la carne», *El Obrero Balear*, núm. 583, 12 d'abril de 1913, p. 2-3.

⁸³⁴ A més, seguia insistint en l'excessiva tributació d'aliments de primera necessitat, especialment els importats; vegeu, «Comunicado», *El Obrero Balear*, núm. 584, 19 d'abril de 1913, p. 3.

*expendedores de sustancias alimenticias.»*⁸³⁵

També proposà que se substituís l'impost de la carn «por el reparto vecinal añadiendo que a su entender el Ayuntamiento hacía bien en ver de conseguir del gobierno suprimiera para lo que afecta a las carnes importadas del extranjero los derechos de aduanas.»

Els regidors Bernat Obrador, Font i Arbós, Cirer expressaren la seva preocupació per la situació de la classe obrera i emplaçaren a Francesc Roca a tractar la qüestió a la comissió de subsistències. Francesc Roca insistí en les dificultats per les que passava la classe obrera per adquirir béns de primera necessitat:

«El Sr. Roca y Hernández insiste en sus anteriores manifestaciones, añadiendo que para la vida del obrero una peseta representa el valor real de cuarenta céntimos, lo que está dispuesto a demostrar con datos, por lo que considera justo que los obreros impetren con insistencia el apoyo del Ayuntamiento para ver de conseguir el abaratamiento de las subsistencias.»⁸³⁶

Malgrat la neutralitat, la situació a Espanya es complicà arran de la Gran Guerra (1914-1918). Així, es va veure immersa dins les noves relacions econòmiques internacionals i esdevingué un territori òptim per abastir a les potències en guerra. Des de l'inici del conflicte escassejaren alguns articles bàsics especialment entre les classes populars i fins i tot les classes mitjanes. Així, els preus pujaren perquè ja no s'importaven o, en alguns casos, es prioritzà l'exportació abans que l'abastiment del mercat intern espanyol. Les potències en guerra demandaven a Espanya mercaderies amb urgència i oferien uns preus més alts que els intermediaris del mercat intern espanyol.⁸³⁷ És evident que la Gran Guerra rompé els circuits comercials internacionals a partir dels bloquejos que les nacions en conflicte imposaren, la qual cosa oferí grans oportunitats als especuladors per obtenir elevats beneficis.⁸³⁸

L'agost de 1914 amb l'esclat de la Gran Guerra apareix un primer article a *El Obrero Balear* sobre el problema de les subsistències i el batle emeté un ban obligant als forners a vendre el pa a pes. També es publiquen les primeres denúncies sobre acaparadors que comencen a reservar dins els seus magatzems

⁸³⁵ «Subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 587, 10 de maig de 1913, p. 1.

⁸³⁶ AMP, actes municipals, 5 de maig de 1913, p. 191-192 i «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 587, 10 de maig de 1913, p. 1. *El Obrero Balear* urgia al consistori a suprimir impostos que encarien els productes de primera necessitat: «Es de todo punto necesario que se supriman todos los impuestos que afectan los comestibles. Es imprescindible la retirada del arbitrio sobre carnes, y ya es conveniente que el Ayuntamiento piense en que no tardaremos en convencernos de que la Plaza de Abastos no puede ser un ingreso para las arcas municipales, y que ya no es posible seguir el sistema financiero hipócrita. Que paguen los que deben, que son los que pueden.»

⁸³⁷ MARTORELL LINARES, Miguel Ángel, «No fue aquello solamente una guerra, fue una revolución. España y la Primera Guerra Mundial», a *Historia y política: Ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 26, p. 22. (17-45).

⁸³⁸ «Els creixents perills que comportava la navegació; el bloqueig de determinades vies marítimes; les noves necessitats dels països bel·ligerants, especialment de queviures, primeres matèries i determinades manufactures per a l'equipaments dels seus exèrcits, disparà els preus dels nòlits marítics i dels articles sol·licitats en els mercats estrangers.», FERRER GUASP, Pere, «Joan March i la crisi de les subsistències a Mallorca, 1914-1920», a MARIMON RIUTORT, Antoni (ed. lit.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*, Fundació Emili Darder, Palma, 1997, p. 11-52.

queviures de primera necessitat i no els posen a la venda.⁸³⁹ *El Obrero Balear* denunciava la pujada de preus que de manera generalitzada havien duit a terme els comerciants a causa de la Gran Guerra.⁸⁴⁰

Mentrestant, a *El Obrero Balear* apareixien diverses informacions sobre la carestia de les subsistències, com per exemple, la denuncia d'una mitja dotzena de comerços, indicant el seu nom, que no venien el pa a pes com especifica la normativa municipal.⁸⁴¹ Jaume Riera Albertí publicà un article en què afirmava que les subsistències pujaven cada vegada més a Mallorca, mentre que a París tot i la guerra es venien lleugerament a la baixa.⁸⁴² També, a la secció «comentarios» del 16 de gener de 1915 apareixen les següents frases que mostren la preocupació per l'encariment dels productes i en culpa als intermediaris:

*«Las subsistencias van encareciendo paulatinamente. Los acaparadores no se duermen en los laureles. A los aumentos que habían introducido en el precio de las harinas han puesto otro. La consecuencia ha sido que se subiera el precio del pan. Nuestro ayuntamiento parece que ha tomado plausible acuerdo de llamar la atención del gobierno sobre el particular.»*⁸⁴³

En el cas de Palma, l'ajuntament prengué mesures contra l'actuació dels carnisers que havien apujat el preu de manera significativa i s'aconseguí que la carn tornàs a preus anteriors. Es demana que el consistori també actuï per limitar la pujada del preu del pa.⁸⁴⁴

Però malgrat això, continuava la pujada de preus dels queviures. «La subida de los artículos de primera necesidad no ha cesado. En la actualidad el arroz ha aumentado de precio en 8 y 9 pesetas los cien kilos.» El Parlament es preparava per aprovar un projecte de llei per impedir l'exportació de queviures necessaris per a la població però s'advertia que el magatzemistes pressionaven per poder exportar a Barcelona.⁸⁴⁵

S'inicià una campanya de la UGT a tot Espanya per protestar per la inacció del govern davant la pujada dels preus dels queviures.⁸⁴⁶ Mentrestant, el parlament aprovà la llei de subsistències per la qual es podia limitar l'exportació de queviures per a cobrir les necessitats de la població i el ministeri d'Hisenda aprovà unes instruccions que especificaven el control que l'administració havia de dur a terme sobre la venda de cereals (blat, sègol i blat de les índies i les seves farines) com era la creació de juntes provincials que mantendrien el control sobre els queviures emmagatzemats a més d'establir un preu fix per a la venda al públic de segons quins aliments o productes de primera necessitat. La Junta provincial podria proposar al

⁸³⁹ «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 653, 15 d'agost de 1914, p. 1.

⁸⁴⁰ «Las subsistencias y los comerciantes», *El Obrero Balear*, núm. 654, 22 d'agost de 1914, p. 1.

⁸⁴¹ «El pan», *El Obrero Balear*, núm. 656, 5 de setembre de 1914, p. 1.

⁸⁴² Jaume Riera firmà l'article amb el pseudònim de Rieretti, «Subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 572, 19 de desembre de 1914, p. 4.

⁸⁴³ «Comentarios», *El Obrero Balear*, núm. 676, 16 de gener de 1915, p. 1.

⁸⁴⁴ «En el ayuntamiento», *El Obrero Balear*, núm. 678, 30 de gener de 1915, p. 1.

⁸⁴⁵ «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 681, 20 de febrer de 1915, p. 1.

⁸⁴⁶ «En la mayoría de las provincias de España se producen manifestaciones, ya reclaman el abaratamiento de las subsistencias, ya reclaman trabajo a fin de tener medios con que atender las necesidades más perentorias y a todo esto el Gobierno permanece impasible sin atender a los clamores de los hambrientos y dándoles por única respuesta los mauser de la guardia civil.», «Campana», *El Obrero Balear*, núm. 683, 6 de març de 1915, p. 1.

ministeri d'Hisenda la confiscació d'aquests queviures.⁸⁴⁷

Però malgrat la nova normativa aprovada, els socialistes acusaven la comissió provincial de subsistències de protegir els acaparadors i magatzemistes: «*El arroz, las patatas, la harina, el pan, las judías, las verduras están a precios imposibles. Ahora es la carne que nos amenaza al alza. ¿Tomará cartas la previsora y diligente comisión provincial?*»⁸⁴⁸

La situació era greu i el Centre Obrer convocà un míting per l'abaratiment de les subsistències i l'apertura d'obres públiques per a les persones sense feina el dia 5 de desembre de 1915.⁸⁴⁹ Fou presidit per Tomàs Rosselló, president del Centre Obrer. Intervingué, en primer lloc, Bartomeu Llabrés, en representació dels fonedors «*quien demuestra que el gobierno no se ha preocupado del abaratamiento de las subsistencias ni de conjurar la crisis de trabajo que tan hondamente afecta a la nación.*» Benet Colombàs ho feu en nom de la Unió Protectora Mercantil i se centrà en fer complir la llei del descans dominical i el projecte de regulació de la jornada laboral del comerç. Bernat Galmés ho feu en nom de les Joventuts Socialistes que explica que l'acte tenia el seu origen en la campanya de la UGT de protesta contra el govern. Criticà les llargues jornades de les obreres i obrers del sector tèxtil. Antoni Maria Alsina intervingué en nom d'*El Obrero Balear* i de la societat tipogràfica i criticà al govern per les contínues promeses que finalment no complia i deixava a la classe obrera sotmesa als abusos de l'empresariat. Posà els exemples dels treballadors del port, dels forners i la seva jornada de deu hores, de la mineria, com també la llei d'accidents de treball que no s'arribava a aprovar. Llorenç Bisbal parlà en nom de La Igualdad i feu referència a que «*los pueblos tienen los gobiernos que se merecen*» i que calia fer despertar al poble per a què votàs en consciència. També intervingué Jaume Marí.⁸⁵⁰

El gener de 1916 *El Obrero Balear* insistia en la manca de capacitat de l'administració de prendre mesures eficaces contra la carestia de les subsistències:

«El problema de las subsistencias va agravándose de cada día, sin que hasta la fecha se vea que las autoridades se preocupen para solucionarlo, puesto que no es preocuparse es decir que se estudia el problema y mientras tanto, sigue encareciéndose la vida y parece que va a llegarse al extremo, de seguir así, de hacerse materialmente imposible la vida obrera.

*Hasta ahora, el encarecimiento de los artículos de primera necesidad ha sido constante, viniéndose a agravar con el aumento en el precio del gas, los barberos aumentando el servicio, de modo que todo lo necesario a la vida se encarece y los salarios a causa de la aguda crisis, son incompletos o los patronos valiéndose de las difíciles circunstancias actuales, los bajan, lo que viene a hacer más crítica la vida obrera.»*⁸⁵¹

⁸⁴⁷ Ley de subsistencias de 18 de febrero de 1915 i Real orden del Ministerio de Hacienda sobre el cumplimiento del artículo 3º de la ley de subsistencias.

⁸⁴⁸ «*Sigue como la semana anterior ...*», *El Obrero Balear*, núm. 687, 3 d'abril de 1915, p. 1.

⁸⁴⁹ «*El mitin del domingo*», *El Obrero Balear*, núm. 723, 11 de desembre de 1915, p. 1 i 2.

⁸⁵⁰ *Íbidem*.

⁸⁵¹ «*Las subsistencias*», *El Obrero Balear*, núm. 726, 1 de gener de 1916, p.2.

Antoni Maria Alzina exposava que la causa del conflictes era la pèrdua de poder adquisitiu per part de la classe obrera per la pujada de les subsistències. També es feia referència als lobbies d'acaparadors que feien pressió a Madrid per a què es liberalitzàs el preu dels productes de consum. Es criticava la proposta de l'ajuntament de només contractar per a les obres de la murada a població desocupada però que hagués nascut a Palma.⁸⁵²

Així, davant la pèrdua de poder adquisitiu i les dificultats per adquirir productes de primera necessitat se celebrà un nou míting al Teatre Balear sobre les subsistències i el problema de la fam el 12 de març de 1916.

¡Gran mitin en el Teatro Balear!

Se celebrará mañana domingo a las 10 de la mañana y al terminar se organizará una manifestación pública que irá al Ayuntamiento y al Gobierno Civil a presentar unas conclusiones para que se abaraten las subsistencias y se coloque a los obreros desocupados.

La importancia de estos actos exige que todo el pueblo palmesano concorra a ellos.

¡OBREROS! No falteis ni al mitin ni a la manifestación.

El Obrero Balear, núm. 736, 11 de març de 1916.

En aquest acte prengueren la paraula representants de les societats i agrupacions socialistes de Mallorca. Fou presidida per Tomàs Rosselló, president de La Igualdad. Intervingueren Miquel Obrador, per La Emancipación; Antoni Maria Alzina per La Unión Tipográfica Balear i La Perla, societat de pescadors; Damià Feliu, pel Centre Obrer d'Alaró, Bernat Galmés per les Joventuts Socialistes i El Desarrollo del Arte, societat de fusters; Benet Colombàs, per la Unió Protectora Mercantil i la Societat de Barbers; Josep Agustí per La Marítima Terrestre; Mateu Soler, regidor socialista de Manacor; Joan Monserrat Parets, regidor socialista de Lluçmajor i pel seu Centre Obrer; i Llorenç Bisbal per l'Agrupació Socialista de Palma.

Els intervinents acusaren a les autoritats de negligència o d'actuar per interessos particulars davant el problema de les subsistències. Tant Miquel Obrador, Antoni Maria Alzina i Bernat Galmés centraren les seves principals crítiques a l'actuació del batle de Palma i el poc interès en impulsar les obres d'esbucament de les murades que podria donar feina a la gent aturada de Palma. Els representants dels pobles centraren les crítiques en l'actuació del govern i la seva excusa en l'ambient bèl·lic europeu i en el comportament de la burgesia en el problema de la fam entre la classe obrera. Joan Monserrat explicà que si a Lluçmajor no havia arribat el problema de la fam era per la tasca que duïa a terme la cooperativa socialista que havia repartit 6000 pessetes per pal·liar el problema de l'atur entre la classe obrera que es trobava sense feina Proposava

⁸⁵² «¿Y los obreros que sean de otros pueblos de la provincia o de otras provincias y que estén avecindados en Palma y con varios años de residencia en ella que han de hacer? ¿Han de morir tranquilamente de hambre o han de marcharse? ¿Y quien les paga el viaje?», Escrit sense firma que segurament és d'Antoni Maria Alzina, «De actualidad», *El Obrero Balear*, núm. 728, 15 de gener de 1916, p. 1.

aplicar la mateixa mesura a Palma.⁸⁵³ Llorenç Bisbal fou l'últim orador i acusà les grans empreses d'utilitzar l'excusa de la guerra per augmentar els preus i enfonsar les altres indústries. També criticà la decisió de l'Ajuntament de Palma de pagar 72.000 pessetes per la defensa del plet de les aigües i negar-se a sol·licitar crèdits per a donar feina a la gent aturada de Palma. Es redactaren unes conclusions que foren enviades al Consell de Ministres, a la Diputació i a l'Ajuntament. Es demanava impulsar l'esbucament de les murades per donar feina als desocupats i la convocatòria d'una reunió de les «fuerzas vivas del país para encontrar medios sólidos y eficaces para hacer frente a las circunstancias actuales».⁸⁵⁴

Per la seva banda, La Emancipación, societat d'oficis varis, feu un acte per reclamar l'impuls de l'esbucament de les murades i donar feina als obrers aturats. Intervengueren Jaume Riera, president de la societat, Jaume Marí, Tomàs Rosselló, president de La Igualdad, entre d'altres. També feren una manifestació pel centre de la ciutat.⁸⁵⁵

Mentrestant les associacions obreres properes a l'església, com el Patronat Obrer, no consideraven que la situació de les classes populars fos tan crítica. El Patronat Obrer era una associació dirigida pel Pare Guillem Vives que es dedicava a activitats de lleure infantil i juvenil lligades a l'església i també impulsà sindicats d'orientació catòlica entre diferents sectors com el ferroviari, argenteria, gas, escultors, entre d'altres.

Per aixó, *El Obrero Balear* criticà durament l'afirmació del Pare Vives de que no hi havia tantes famílies amb problemes de fam a Mallorca:

«En la reunión celebrada el día 16 en el Patronato -lease borregato- de las fuerzas vivas para tratar del establecimiento de cocinas económicas el jesuita Vives hizo un discurso el cual se presta a comentarios.

Dijo que no existe gran crisis y que los sin trabajo no son tantos, como se quiere suponer, pues él quiso comprobar si era cierto y de 250 niños, hijos de obreros, sólo hubo cuatro que tenían a sus padres sin trabajo. ¡Qué ocurrencia!

*¿Es que Palma solo está habitada por 250 familias? Según el jesuita Vives es así, pero nosotros le suplicamos estudie las estadísticas y verá su error y si acaso no está convencido que vea el número de inscritos en la bolsa de trabajo y comprenderá la plancha que se tiró.»*⁸⁵⁶

La crisi de treball s'estengué per Artà. Els obrers es reuniren en assemblea per demanar a l'ajuntament

---

⁸⁵³ La intervenció de Joan Monserrat Parets és interessant per l'argument que aportà pel qual la cooperativa La Nueva Vida havia aconseguit que la situació de les subsistències no fos tan greu a Lluçmajor. Certament, mentre, evidentment a Palma però també a Inca, Manacor i Sóller es produïren aldarulls relacionats amb les subsistències al llarg d'aquells anys, a Lluçmajor no es produïren.

⁸⁵⁴ «Mítting prosubsistències», *El Obrero Balear*, núm. 737, 18 de març de 1916, p. 1-2. El míting tengué lloc el 12 de març al Teatre Balear. Les conclusions de l'acte foren firmades per Tomàs Rosselló, president i Simó Fullana, secretari de la reunió. Seguidament es feu una manifestació que passà per l'Ajuntament «encontrando al Alcalde un poco nervioso por los ataques que en el mitin le habían dirigido», també passaren per la diputació, «como no encontraron a ningún empleado, lo entregaron a los porteros». Finalment, arribaren fins el govern civil, «entregaron el otro documento prometiéndole al gobernador elevarlo a la superioridad y felicitando a la comisión por el orden que había reinado.»

⁸⁵⁵ «La crisis en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 736, 11 de març de 1916, p. 3.

⁸⁵⁶ «Comentarios al discurso del padre Vives», *El Obrero Balear*, núm. 738, 25 de març de 1916, p. 1 i 2.

«que buscara medios para resolver la crisis que nos azota a todos los que del trabajo vivimos.»⁸⁵⁷

Mentrestant, persistia la campanya de la Unió General de Treballadors que acordà una campanya de denúncia amb la CNT contra la conducta del govern davant el problema de les subsistències: «*Hay que agitar a la masa obrera para que proteste de la manera como se la gobierna y si tras la campaña el Gobierno no nos atiende, luego tendremos que poner en práctica el cuarto punto que se acordó en el Congreso: la huelga general.*»⁸⁵⁸

El diumenge 15 d'octubre de 1916 se celebrà un altre míting per demanar l'abaratiment de les subsistències i la solució a la crisi de treball. Tengué lloc al Teatre Victòria de Santa Catalina i formà part de la campanya conjunta de UGT i CNT. Fou presidit per Tomàs Rosselló, intervingueren José Pérez per La Hermandad, societat de repartidors; Nicolau Company per La Marítima Terrestre; Joan Colom per la Unió d'adobadors; Sebastià Alorda del Centre de Picapedrers, Bernat Galmés per El Desarrollo del Arte de fusters i les JJSS; Antoni Maria Alzina per La Unió Tipogràfica i La Perla, societat de pescadors i Jaume Marí per l'Agrupació Socialista de Palma. A Llorenç Bisbal, J. Llinàs i Simó Fullana celebraren un acte a Inca.⁸⁵⁹

A l'acte d'Inca també hi foren presents Baltasar Corcero, Cosme Salvà i Jaume Bauzà de Palma. El secretari del sindicat La Justícia d'Inca, Antoni Bestard, fou el primer intervinent. Després ho feren els anarcosindicalistes de Palma, Corcero i Salvà. Simó Fullana i Llorenç Bisbal ho feren en nom de La Igualdad de Palma i finalment Jaume Bauzà tancà les intervencions.⁸⁶⁰

La campanya conjunta d'UGT i CNT contra el problema de les subsistències acordà una vaga general pel 18 de desembre de 1916. Les demandes eren pa, treball i llibertat. Jaume Riera Albertí en un article sense signar però que sembla de la seva autoria desconfiava de l'actitud de la classe obrera de Palma per la seva falta d'impuls en aquests afers que tant l'afectaven:

«*Los obreros de Palma no sabemos que actitud adoptarán respecto a la huelga general, pues ellos parecen viven en la opulencia y que no les faltan buenos alimentos. Su actitud es incomprensible. ¿Qué harán?»*⁸⁶¹

També se seguien preparant els actes per a la campanya conjunta UGT i CNT contra el problema de les subsistències. El 4 de desembre es reuniren les organitzacions obreres de Palma per definir els actes de la campanya, però regnà una certa preocupació per la manca d'interès de la classe obrera en general per sumar-

⁸⁵⁷ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 739, 1 d'abril de 1916, p. 4.

⁸⁵⁸ El manifest de la UGT fou publicat íntegrament per *El Obrero Balear*. En aquest s'informava que el 6 de juliol el comitè nacional del PSOE havia entregat al govern «Trabajo y subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 753, 8 de juliol de 1916, p. 1.

⁸⁵⁹ «Trabajo, subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 768, 21 d'octubre de 1916, p. 2.

⁸⁶⁰ Del discurs de Jaume Bauzà es podria entendre que havia passat un temps a França; «Dice que ha estado en Francia y que allí a pesar de que los obreros están gobernados por la burguesía, sienten un poco mas de bienestar.», «*El mitin de Inca*», *El Obrero Balear*, núm. 769, 28 d'octubre de 1916, p. 3-4.

⁸⁶¹ «Trabajo y subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 774, 2 de desembre de 1916, p. 1.

se als actes:

*«Verdaderamente es grande la indiferencia que existe entre las masas; en su aletargada actitud, no se preocupa un ápice de su propia existencia, día tras día, va amontonando miserias en los labios, igual que la meretriz que en medio de su desventura, siempre su cara alegre y sonriente sigue el precipicio del vicio y la lujuria.»*⁸⁶²

La qüestió de les subsistències cada vegada agafava més rellevància social i econòmica. Així, es constituí una comissió per preparar i organitzar els actes de protesta i per exigir solucions, que es reunia cada dia de les 9 a les 10 de la nit. El diumenge 10 de desembre es convocava a tots els presidents de les entitats de Palma «de las sociedades obreras, de los empleados del estado, de socorros mutuos, Cámara de Comercio, Cámara Agrícola, Unión Industrial, partidos políticos, Ayuntamiento, Diputación, prensa y en general a cuantas entidades y personas se crean interesadas directa o indirectamente con el problema del abaratamiento de dichas subsistencias.» El president n'era Llorenç Bisbal.⁸⁶³

A la reunió del diumenge 10 de desembre hi acudiren representants del Centre Reformista, La Conservación, La Balear, La Hortelana, La Esperanza del Hogar, La Protectora, Asociación Mallorquina de Aseguradores, La Imparcial, Unión Protectora Mercantil, La Igualdad, Les Joventuts Socialistes, Orfeó i Partit Republicà, La Florencia, La Perla, Unió d'adobadors, Centre de Picapedrers, La asociación Balear de Empleados, La Metalúrgica, El Desarrollo del Arte, la Sociedad de Colchonerros. També hi acudiren representants d'altres entitats com la cambra de comerç, Miquel Salom; així com també antigues autoritats com l'ex-batle de Palma, Bartomeu Barceló i Mir; l'ex-diputat Joan Valenzuela; així com Jeroni Massanet. Es conformà una comissió més àmplia que la que ja s'havia format al Centre Obrer amb la incorporació de Bartomeu Barceló pel Foment del civisme, Miquel Salom per la Cambra de Comerç, Bernat Ruiz per les societats de socors mutus i la Asociación Mallorquina de Aseguradores, Antoni Coll del Centre Reformista, Nicolau Jaquotot de la Asociación de Empleados i Rafael Ramis en representació de la premsa. També, a proposta de Bernat Ruiz, s'acordà que Bartomeu Miralles formàs part de la comissió en representació del Cercle d'Obrers Catòlics.⁸⁶⁴

A Manacor també es mobilitzaren les entitats i el diumenge 10 de desembre es reuniren per tractar la campanya. Aquestes acordaren per unanimitat sumar-se a la vaga de 24 hores del 18 de desembre i se celebrà un míting el 14 de desembre on intervingueren Andreu Frau, Joan Flaquer, Antoni Llull i el regidor socialista de Manacor, Mateu Soler.⁸⁶⁵

Aquesta mobilització ciutadana que es dugué a terme arran del problema de les subsistències, permeté als socialistes situar-se al centre d'aquest moviment reivindicatiu i s'aconseguí l'inclusió d'altres entitats que

---

⁸⁶² «Preparando la campaña en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 775 9 de desembre de 1916, p. 1.

⁸⁶³ «Para el abaratamiento de las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 775, 9 de desembre de 1916, p. 4.

⁸⁶⁴ «Sobre el abaratamiento de las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 776, 16 de desembre de 1916, p. 1-2.

⁸⁶⁵ «De Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 776, 16 de desembre de 1916, p. 2.

fins aleshores s'havien mostrat reticents a col·laborar amb ells com La Unión Protectora Mercantil que agrupava els treballadors del comerç, la Cambra de Comerç, algunes societats de socors mutus o fins i tot la Unió d'asseguradores de Mallorca així com polítics, entre ells ex-batles, com Antoni Barceló i Caimari.

La jornada de vaga per les subsistències del 18 de desembre de 1916

El 20 de novembre de 1916 la UGT i la CNT arribaren a un acord per convocar una jornada de vaga. Es decidí que la vaga seria el 18 de desembre i que el primer diumenge de desembre es durien a terme una sèrie de mítings a les principals ciutats del país.⁸⁶⁶ Les demandes dels sindicats convocats eren abaratiment del cost de la vida, resoldre la crisi de treball i l'amnistia per als condemnats per delictes politicosocials. Era una convocatòria de 24 hores però la seva importància es troba en què fou la primera vegada que les dues centrals sindicals actuaren conjuntament i inicià una etapa en la que es produïren altres vagues com la de l'estiu de 1917 i la de La Canadenca de 1919⁸⁶⁷

A Palma, les societats obreres convocaren la vaga de 24 hores i el comerç romangué tancat durant tot el dia. Els obrers es concentraren el matí al Teatro Balear per assistir al míting convocat per la comissió Pro-sub sistències. Intervingueren els representants de les entitats que conformaven la comissió com Bartomeu Castañer de la Cambra de Comerç que feu un dur discurs contra el govern conservador, «El gobierno no se ha preocupado ni poco ni mucho del asunto que nos reúne hoy». També intervingué l'ex-batle liberal Bartomeu Barceló i Mir que descrigué la puja dels preus de les matèries bàsiques i acusà al govern de perdre el rumb en aquesta qüestió.⁸⁶⁸ Llorenç Bisbal acusà al govern de passivitat i exposà la difícil situació d'una família amb fills per poder alimentar-los a tots:

¿Qué hará un obrero con 4 y 5 hijos y 9 reales de jornal y descontando los días que no trabaja? La

---

⁸⁶⁶ A Manacor per secundar la campanya d'UGT i CNT es feu un míting. Intervingueren Andreu Frau, Joan Balaguer, el president de la societat de fusters, Jaume Rosselló i Mateu Soler, regidor de l'ajuntament de Manacor que centrà el discurs en les demandes d'abaratiment de les subsistències, treball pels desocupats i llibertat pels condemnats i processats per delictes polítics i socials. S'hi adheriren la JJSS, la cooperativa, la societat empeltadors, la societat de fusters, la de picapedrers i la de sabaters, vegeu «Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 772, 18 de novembre de 1916, p. 3.

⁸⁶⁷ «Reunidos anoche los delegados de los Comités nacionales de la Unión General de Trabajadores y de la Confederación nacional del Trabajo, en unión de los de la regiones de las dos Castillas, Asturias, Galicia, Vascongadas, Navarra, Aragón, Levante, Andalucía y la Federación del Arte de Textil han acordado, después de un detenido examen de la situación actual, en relación con las subsistencias, crisis de trabajo y amnistía organizar en toda la nación un paro general de veinticuatro horas, que se verificará el 18 del próximo mes de diciembre como protesta contra el gobierno, si éste no ha resuelto, en lo que puede y debe hacer para dar satisfacción a las demandas repetidas que la clase trabajadora ha venido reclamando para abaratar los elementos más necesarios para la vida, atenuar la crisis de trabajo y una amplia amnistía para los condenados por delitos politicosociales.», *El Socialista*, 20 de novembre de 1916, p. 1. També es publicà un article de Luis Araquistain sobre la vaga, vegeu «En torno de la huelga general», *El Obrero Balear*, núm. 780, 6 de gener de 1917, p. 2.

⁸⁶⁸ «La harina ha subido un 33 por 100, el arroz, 36; las habichuelas, 45; las habas, 22; las patatas, 60, el aceite, 50; la manteca, 45; el bacalao, 80, las sardinas, 40.»; «El día 18 en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 778, 23 de desembre de 1916, p. 1 i 2.

campanya está justificada. Debemos protestar por la pasividad de nuestros gobernantes.»⁸⁶⁹

Però també assenyalava al Centre Obrer com a responsable de la manca de consciència de la classe obrera: «Conformémonos; pero esperamos que en otra ocasión sabrá bien cumplir como el resto de España y esperamos que el Centro Obrero sabrá inculcarles este espíritu de solidaridad.»

Pel que fa a la Part Forana, les societats obreres organitzaren actes públics i mítings però es dugué a terme cap vaga. Per exemple, a Artà, hi hagué un míting el 17 de desembre al local de la Federació de societats obreres d'Artà on intervingueren J. Escanellas, V. Miquel i P. Sancho.

El 18 «ya se notaba que no se salía al trabajo y una hora antes el local social y alrededores se notaba el movimiento que al fin se puso en marcha.» Una manifestació recorregué el poble d'Artà i lliuraren a l'Ajuntament les conclusions. A la nit se celebrà un altre acte. Intervingueren Frau Nebot, V. Miquel i Pere Sancho.

A Manacor, les setmanes prèvies s'havia constituït una comissió per preparar la campanya. El 17 a la nit se celebrà un acte, presidit per Andreu Frau que explicà que «serà un hecho en este pueblo el paro de 24 horas por todas las fábricas y talleres y comercios en general que están conformes en secundar la campaña.» Intervingueren Antoni Llull i també Blanquer. Finalment parlà Mateu Soler, regidor socialista. A la manifestació del mateix dia 18 tengué lloc la manifestació a les nou del matí encapçalada per tres tinents de batlia i acompanyats per la banda de música de Lluís Rosselló.

A Lluçmajor no se secundà la vaga. Només se celebrà un acte reivindicatiu organitzat per La Recompensa del Trabajo, societat de sabaters «para secundar la campaña nacional pro abaratamiento subsistencias.» Fou presidit per Bartomeu Feliu, com a president de la societat de sabaters. Intervingueren Jaume Miquel per la societat organitzadora, Antoni Garcia per les JJSS i Josep Monserrat i Joan Monserrat Parets per l'Agrupació Socialista Local. A Alaró es feu un acte de protesta però també se secundà la vaga.

A Capdepera no se secundà la vaga perquè era el dia de la Mare de Déu de l'Esperança que era la patrona del poble i només se celebrà un míting el dia anterior.⁸⁷⁰

Però la qüestió de les subsistències continuava sent un problema per a les classes populars. A principis de 1917, el governador prengué algunes mesures per evitar els abusos dels intermediaris, obligant a vendre els productes a uns preus fixats. La premsa es queixava de què també calia vetlar per la qualitat del producte a la venda perquè si bé s'aconseguia abaixar el preu, aquest producte venia mesclat amb altres de pitjor qualitat.⁸⁷¹ El laboratori Municipal feu anàlisis de mostres de farina que estava a la venda i els resultats demostraren que estava adulterada.⁸⁷²

---

⁸⁶⁹ Íbidem.

⁸⁷⁰ «El día 18», *El Obrero Balear*, núm. 779, 30 de desembre de 1916, p. 3.

⁸⁷¹ «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 780, 6 de gener de 1917, p.1.

⁸⁷² La farina fou comprada per Antoni Negre, 13 kg., i una vegada convertit en pa tenia un gust molt amarg. Es posà en contacte amb Llorenç Bisbal i es presentaren amb la farina davant el batle per denunciar l'adulteració. El batle ordenà que el Laboratori Municipal acudís al magatzem on es comprà la farina i que fos analitzada. La farina adulterada

El batle havia fixat el preu del pa. El pa blanc de primera classe a 0,50 pts el kilo, el de segona classe a 0,45 pts el kilo i el pa moreno de tercera classe a 0,41 pts el kilo. Els forners es presentaren en comissió al batle amb la queixa de què ells havien de comprar la farina a preus alts i que hi havia forners que venien el pa a 0,75 el kilo.

Per una altra banda, les organitzacions obreres persistien en la convocatòria d'actes per mobilitzar la classe obrera. En aquest cas fou un míting prosubsistències que tengué lloc a La Asistencia Palmesana el 20 de gener de 1917. L'acte fou presidit per Llorenç Bisbal. Intervingueren Bernat Galmés, Josep Pérez, Bartomeu Castañer de la Cambra de Comerç i Bartomeu Barceló, propietari. S'acordà les següents peticions al president de la Junta Provincial de Subsistències, especialment la taxació del preus al consum per evitar l'especulació:

Se acordó elevar al Presidente de la Junta Provincial de Subsistencias las siguientes peticiones:

- 1.ª Que se rebaje la tasa fijada como precio de la patata tierna.
- 2.ª Que se prohíba en absoluto la exportación de ganado lanar, cabrío y de cerda.
- 3.ª Que se reduzca la tasa de los huevos, prohibiéndose la exportación mientras no esté el mercado bien surtido.
- 4.ª Que se haga nueva tasación de las varias clases de pescado, reduciendo el beneficio señalado para la venta.
- 5.ª Que sean tasadas las legumbres de toda clase.
- 6.ª Que se tase el precio del aceite y prohiba su exportación, así como de la manteca de cerdo y embutidos.
- 7.ª Que se tase los carbones de cok y vegetal, prohibiéndose la exportación.
- 7.º Que se dé la debida publicidad a los precios en que hayan sido tasados todos los artículos.
- 9.ª Que se extremen cuantas medidas sean necesarias para que se abaraten las verduras y hortalizas.

El Obrero Balear, núm. 783, 27 de gener de 1917, p. 3.

Gairebé una setmana més tard hi ha hagué un altre míting prosubsistències, el 28 de gener de 1917 al saló Sport, carrer Ballester 32. Fou presidit per Llorenç Bisbal. Intervengué Josep Pérez que criticà la Junta de Subsistències per permetre exportar productes que necessita la població de Mallorca per alimentar-se, així com la crisi de treball. També parlà Binimelis del Centre de Picapedrers sobre la crisi en el sector de la construcció. Horrach en nom de La Vanguardia Balear advertí de la necessitat de mantenir els drets cívics de procedia directament de Barcelona. El magatzemista de Palma, Falconer només havia fet d'intermediari. «Harinas adulteradas», *El Obrero Balear*, núm. 781, 13 de gener de 1917, p. 2 i «Sobre la adulteración de unas harinas», *El Obrero Balear*, núm. 787, 3 de març de 1917, p. 2.

la població i animà als assistents a acudir com a públic a les sessions del ple municipal. Bartomeu Barceló feu un repàs de les mesures ineficaces preses per les autoritats que acaben per afavorir els especuladors. Jeroni Massanet feu referència a la feina feta per El Foment del Civisme per millorar la situació de la població. Llorenç Bisbal acabà les intervencions «manifestando que todas las medidas tomadas no han servido para nada», i acusà a les autoritats d'incompetència però també de «pocos escrúpulos de conciencia».⁸⁷³ També tengué lloc un altre míting el 4 de febrer al Teatre Victòria.⁸⁷⁴

El març de 1917 es denuncià que hi havia escassetat de carn en el mercat.⁸⁷⁵ Bisbal feu una denúncia per l'escassetat d'aquest producte i els preus que es venia aquesta i el peix però *El Obrero Balear* es queixava de què no fou escoltat per les autoritats.⁸⁷⁶

S'acusava als comerciants de Mallorca de desviar els enviaments d'arròs que des de València s'havia d'enviar cap a Mallorca, però que acaba destinat a ports francesos. Així la manca d'arròs als mercats de Mallorca és evident.⁸⁷⁷ També apareixien alguns article que plantejaven la cooperació com a una solució davant el problema de les subsistències.⁸⁷⁸

Es críticava l'anomenada assemblea de batles que tenia l'objectiu de posar remei a la manca de blat als mercats. El setmanari obrer criticà que els mateixos batles de la Part Forana solen ser propietaris agraris que estaven interessats en la venda del blat en el mercat negre i que a la reunió no es proposaria cap solució que acabàs amb el problema.⁸⁷⁹

El febrer de 1918, *La Almudaina* mostrava una visió més positiva de les gestions fetes pel consistori de Palma i afirmava que amb la nova taxa sobre la venda de patates «viose ayer nuestro mercado surtido de dicho tubérculo». A més afirmava que hi havia prou queviures per als consumidors: «De todos los demás artículos, hubo en abundancia, habiéndose hecho observar que a pesar de ello muchas de las mesas que expenden la carne vacuna a 2'50 pts. el kilogramo cuando la tasa establecida es de 2,20 pesetas».⁸⁸⁰

Per altra banda, *El Obrero Balear* publicà unes dades sobre la inflació dels preus de les subsistències, que ho xifrava en què abans de l'agost de 1915 de mitjana els productes valien la meitat del preu que tenien el febrer de 1918. L'article que és obra de Llorenç Bisbal suposa que un obrer cobra 2,50 pessetes de jornal diari i que la dona aporta un ingressos de 1,25 i arriba a la conclusió de què el salari és insuficient, sense tenir en compte alguns productes com carn o peix, roba o altres articles també necessaris. Així, es produeix un dèficit o la impossibilitat de comprar productes bàsics i evidencia les dificultats d'una família per cobrir les necessitats bàsiques.⁸⁸¹

⁸⁷³ «Prosubsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 783, 3 de febrer de 1917, p. 2-3.

⁸⁷⁴ «Prosubsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 784, 10 de febrer de 1917, p. 2-3.

⁸⁷⁵ «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 788, 10 de març de 1917, p. 1.

⁸⁷⁶ «Las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 789, 17 de març de 1917, p. 3.

⁸⁷⁷ «El contrabando del arroz», *El Obrero Balear*, núm. 800, 9 de juny de 1917, p. 1.

⁸⁷⁸ «La cooperación y la carestía de vida» *El Obrero Balear*, núm. 803, 29 de juny de 1917, p. 2. Era un article d'Ernesto Poisson.

⁸⁷⁹ «La asamblea de alcaldes», *El Obrero Balear*, 30 d'agost de 1918, p. 3.

⁸⁸⁰ «Las subsistencias», *La Almudaina*, 1 de febrer de 1918, p. 1.

⁸⁸¹ «¿Cómo vive una familia obrera en Palma?», *El Obrero Balear*, 1 de febrer de 1918, p. 1.

L'Ajuntament de Palma era una de les administracions que més debaté freqüentment aquesta qüestió ja que en els plens municipals alguns regidors es queixaven de la situació i exigien que tant el consistori com el govern civil i les distintes juntes de subsistències actuassin diligentment.

Per exemple, el regidor carlí Alfred Llompart explicava en la reunió setmanal del plenari municipal el modus operandi dels especuladors que s'aprofitaven de les restriccions generals per comprar a la baixa per després pressionar a l'autoritat respectiva per aixecar-les i exportar el que havia aconseguit emmagatzemar:

«Efecto de una advertencia de la prensa o de algún concejal, o de cualquier otra causa, el gobernador prohibía la exportación de huevos, los comerciantes se conformaban y diligentes enviaban sus corredores a los pueblos a comprar huevos, y los compraban a muy bajo precio por la suprema razón de que la exportación estaba prohibida. Cuando tenían sus almacenes repletos de huevos, se presentaban al gobernador y se autorizaba el embarque. Esto a parte del contrabando que hacían y que se ha comprobado en mil ocasiones. Y con esta misma base se ha exportado una infinidad de artículos de primera necesidad que ahora nos hace falta.»⁸⁸²

Considerava que les taxes imposades no havien complert l'objectiu:

«Las tasas han dado mal resultado, por muchísimas razones, por la dificultad de aplicarlas racionalmente por la lenidad de las autoridades que no han tenido energías para hacerlas cumplir y por lo injustas que han sido en su totalidad. Ante todo, la tasa ha de ser general, es decir, ha de comprender todos los artículos, al menos todos los artículos de primera necesidad, después ha de ser general en el sentido que ha de comprender desde que el artículo se produce hasta que se consume. Es una gran injusticia tasar la carne cuando llega al carnicero y no tasarla cuando sale del ganadero ¿Cómo podemos obligar a los carniceros a vender la carne a tal precio si no se la proporcionamos a un precio que les permita un margen de ganancia para ganarse la vida? Lo mismo pasó con las patatas, con la harina, con el aceite y con los demás artículos de primera necesidad. La base de las tasas, hasta hoy, ha sido una gran injusticia y parecen hechas en beneficio exclusivo de acaparadores y contrabandistas.»⁸⁸³

Antoni Alfred Llompart, regidor tradicionalista, demanà la dimissió del governador civil, Estruch, per la seva negligència en la qüestió de les subsistències, especialment en la inoperància de la Junta de Subsistències; «Hay escasez de subsistencias, pero la improvisación y la desorganización es aún mayor que la escasez.», digué el regidor.

A part de posar en qüestió la capacitat de fer-se valer com a màxima autoritat civil de la província, com era el cas del jocs d'apostes on afirmava que ningú feia cas de les seves prohibicions, també posava alguns exemples sobre les subsistències. «... se prohibió la exportación de cerdos y en lo que va de año se han

⁸⁸² AMP, actes municipals, 24 de febrer de 1919, p. 76.

⁸⁸³ Íbidem.

hecho ya tres o cuatro embarques de dicho ganado.»), així com també en el cas del carbó: «*También está prohibida la exportación de carbón y no obstante alguien ha exportado, pero han sido solamente tres individuos los que han podido hacerlo y una de dos, o está prohibida la exportación y nadie ha de embarcar o está permitida y todos han de poder hacerlo.*»

Llorenç Bisbal, malgrat trobar-se en la posició ideològica antagònica amb el regidor tradicionalista, subscrigué les afirmacions del seu company del consistori i «terminó diciendo que debe acordarse por unanimidad la petición formulada de destituir al gobernador.»

La resta de grups municipals es mostraren favorables a la petició de destitució del governador, encara que els liberals, mauristes i conservadors es mostraven més cautes i eren partidaris d'ajornar la votació sobre la demanda de destitució del governador civil. El mateix batle «suplicó al Sr. Llompart que retirara la proposición. Añadiendo que él suscribiría el 99% de lo manifestado por el mismo concejal, pero suplicaba que le dejaran tiempo para cerciorarse de la verdad.»

Finalment, es redactà la següent proposta per sotmetre a votació:

«Los concejales que suscriben proponen al Excelentísimo Ayuntamiento que acuerde telegrafiar al Gobierno suplicándole destituya al Excelentísimo Gobernador Civil porque no satisface los deseos y aspiraciones del pueblo de Palma. Palma 7 de Enero de 1918. Firmado: José Font Arbós, Alfredo Llompart, Juan Trián, C. Aguiló, J. Quetglas y Gabriel Villalonga.»⁸⁸⁴

La proposta fou aprovada per 30 vots a favor, entre ells el de Bisbal, i tres en contra de Barceló i Mir, Rover i el batle, Martínez Rosich.

En aquesta reunió, Bisbal intervingué amb una altra qüestió que serà una constant durant la seva presència a l'ajuntament, les condicions laborals dels treballadors municipals, en aquest cas sobre l'acomiadament de cinc treballadors de la brigada o l'abonament del salari íntegre al saig interí.

Bisbal presentà juntament amb els grups municipals regionalista, reformista i tradicionalista una proposta per a què s'adjudicàs a Palma un diputat a les eleccions a Corts, separat del districte electoral de Mallorca. S'argumentava que Palma amb 63.937 habitants gairebé duplicava els que tenia Menorca, 37.576, o triplicava els d'Eivissa, 25.814, i mentre aquestes illes disposaven d'un diputat cada una d'elles, la representació parlamentària de Palma es trobava compartida amb la Part Forana.⁸⁸⁵

Quatre foren les qüestions en les que més intervingué Llorenç Bisbal com a regidor de l'Ajuntament de Palma. La primera i que més ressò tingué fou la de les subsistències on fou dels regidors més actius. La segona fou la qüestió de l'epidèmia de la grip, on ell no assumí un protagonisme com en l'anterior qüestió però que com a membre de la comissió de sanitat participà en les decisions a prendre sobre el tema. Les altres dues qüestions foren de menor transcendència encara que formaven part de l'ideari socialista com

⁸⁸⁴ AMP, Actes municipals, 7 de gener de 1918.

⁸⁸⁵ El que es demanava a la proposta era el que hi havia a les grans ciutats de la península on Madrid, Barcelona o València disposaven d'una representació parlamentària diferenciada a la de la resta de la província.

l'eliminació de les ajudes econòmiques a l'església així com les reivindicacions obreres, tant pel que feia als empleats municipals i les condicions de treball que tenien com les que afectaven a la resta de la classe obrera en afers com les l'estat dels habitatges obrers i el foment de la seva construcció o les millores de serveis de les seves barriades, entre d'altres.

En la qüestió de les subsistències Bisbal i el regidor Llompart foren els qui encapçalaren les propostes més contundents per resoldre la manca de queviures als mercats i l'alt preu dels mateixos.

Per exemple, Alfred Llompart feu un dur discurs contra la nul·la resposta del govern de Madrid al telegrama enviat pel consistori on es demanava la dimissió del governador civil. Digué que el governador actual no estava capacitat per continuar en el càrrec, que era necessari coordinar-se amb les autoritats dels ports de la península per conèixer quines mercaderies arribaven des de Mallorca. Demanà que s'informàs periòdicament de les mercaderies que s'exportaven i el nom dels exportadors.

Llompart també féu una descripció de la situació en que es trobaven les classes populars degut a aquest problema:

«Es preciso que les diga que el bracero mallorquín gana dos pesetas de jornal, cuando lo tiene, pues están cerrándose buen número de fábricas por falta de primeras materias y, ... ¿Cómo vive esta gente? En Mallorca la tuberculosis está haciendo estragos de una manera horripilante y no bastan los institutos antituberculosos ni la inagotable caridad de los palmesanos, para evitar la propagación de tan horrible mal, porque el obrero de Palma el más resignado y sufrido de Europa no muere de hambre aguda, pero hace mucho tiempo que está muriendo de hambre lenta. Sépase por su conducto que por tolerancia o por codicia de los encargados de la vigilancia los acaparadores y contrabandistas se han llevado y se llevan de la isla, no lo superfluo y sobrante, si no lo esencialmente necesario, lo imprescindible, haciéndose pagar a precio de oro lo poco que nos dejan.»⁸⁸⁶

Bisbal es mostrà d'acord amb els arguments del regidor Llompart però també digué «lamentó que se compliquen los asuntos y que se involucren las discusiones» perquè el normal procedir de les sessions del ple municipal era passar l'assumpte a la comissió per estudiar els casos presentats, la qual cosa feia retardar l'adopció de mesures. Així, Bisbal presentà mesures concretes per reduir el problema de les subsistències. Primer es mostra contrari a la llibertat de comerç «que es la causa del acaparamiento». Afirmà que tenia coneixement de què aviat hi haurà manca de carbó vegetal i «se mostró partidario de la incautación o expropiación de los bosques ya que los propietarios de estos son la causa del encarecimiento de la leña.». A més, explicà que hi havia un magatzem de carbó vegetal on hi havia dos-centes tones de carbó.

«Denunció la existencia de doscientas toneladas de carbón vegetal en un almacén de esta ciudad y propuso la incautación de dichas existencias a precio de tasa y añadió que dicha incautación debía verificarse con toda urgencia a fin de evitar que por el propietario de las mismas se hagan desaparecer.»⁸⁸⁷

---

⁸⁸⁶ AMP, Actes municipals, 21 de gener de 1918.

⁸⁸⁷ Íbidem.

També denuncià la tasca de la policia que davant un cas d'abús en el preu del carbó, el comprador posà el cas davant la mateixa policia que en lloc d'esbrinar la veracitat de la denúncia, amenaçà al comprador de tancar-lo a la presó de Caputxins. Bisbal exposà que amb la situació que es vivia calia augmentar els salaris i que l'ajuntament havia de començar predicant amb l'exemple apujant els dels treballadors municipals.

Ferran Pou, reformista, felicità a Bisbal «por las nuevas teorías expuestas ya que según su opinión son el único medio de conseguir el abaratamiento de las subsistencias». Finalment, el ple aprovà la incautació de les dues-centes tones de carbó vegetal.⁸⁸⁸

La Junta municipal de Subsistències esdevingué l'òrgan local que pretenia posar les bases de la política de l'Ajuntament sobre aquesta qüestió que després ratificava, si així ho considerava, el ple municipal. En els mercats la manca de blat o farina, carbó, carn i fins i tot productes com a faves i llet, així com el seu elevat preu centraven les queixes de la ciutadania, especialment de les classes més desafavorides que veien impossible satisfer les seves necessitats amb els magres salaris i la problemàtica de l'atur obrer.

Per una banda, en les reunions del ple de l'ajuntament es denunciava que sovint les multes imposades als venedors eren condonades.⁸⁸⁹ A més, Bisbal defensava dur a terme una política de prevenció i avançar-se a la situació de manca d'oferta de certes mercaderies. Posava per exemple el cas del carbó:

«El Sr. Bisbal apoyó las manifestaciones del Sr. Villalonga, y se interesó para que el Ayuntamiento se preocupe de la cuestión del carbón que va faltando en esta ciudad, no habiéndolo casi en las carbonerías, lo cual en parte es que se vende la leña antes de transformarla en carbón.»⁸⁹⁰

Però sovint els debats entre els regidors solien acabar amb la intervenció del batle que manifestava la seva voluntat de posar remei a la qüestió: «Intervinieron en la discusión los Sres. Solá, Obrador, Bisbal y el Sr. Presidente quien dijo procuraría enterarse y poner remedio.»

9.2 La crispació social i els aldarulls

Els aldarulls del 18 de febrer de 1918 foren motivats per la manca de carbó als mercats de Palma. El mateix Llorenç Bisbal ja havia advertit en sessions anteriors de què el carbó a Palma s'estava esgotant. Segons la versió de la premsa de Madrid, que simplement publicà el telegrama que el governador civil envià al ministeri de governació, els motius dels aldarulls fou la carència de carbó vegetal:

«En la mañana de hoy y con pretexto de la carencia de carbón vegetal, se ha formado una manifestación de 500 personas, incluso mujeres y chicos que estuvieron en este gobierno y a las que he hecho ver la imposibilidad por el momento de resolver la cuestión, pero que el carbón que viniese de los pueblos sería

---

⁸⁸⁸ Íbidem.

⁸⁸⁹ AMP, Actes municipals, 8 de febrer de 1918, p.50. El regidor Villalonga denuncià la condonació de les multes a venedors de llet. Llorenç Bisbal donà suport a la denúncia del regidor.

⁸⁹⁰ AMP, Actes municipals, 8 de febrer de 1918, p.50.

*expedido en el acto.»*⁸⁹¹

La desesperació de la multitud era gran perquè no se sentiren gens conhortats per les observacions del govern civil. Així, que en veure que el governador civil seguia amb la passivitat que havia mantingut durant els darrers mesos i la multitud no tenia cap garantia de l'arribada de carbó per aquell dia, «Después de retirarse de este gobierno civil asaltaron los carros en que venía el carbón, repartiéndoselo entre los manifestantes».

S'uní a la multitud el grup de picapedrers que estaven en vaga que es desplaçaren al port on es saquejà el carbó vegetal que havia arribat d'Eivissa a més de sacs de patates i farina.

Davant els actes de violència, el governador civil decidí envià la guàrdia civil:

*«En vista del carácter revolucionario que tomaba la manifestación ordené la salida de fuerzas de la Guardia Civil de caballería e infantería que fueron recibidas con gritos y denuestos. Al llegar al puerto disolvieron los grupos, empujándolos hacia la población.»*⁸⁹²

Però la població respongué a la repressió de la guàrdia civil amb crits i també pedrades. En aquest punt, el governador civil afegeix una dada important però que sense especificar podria semblar que algun dels manifestants fes algun dispar:

«A la entrada de la misma [La guàrdia civil] aumentaron los gritos y los denuestos siendo agredidas a pedradas, sonando algún disparo.»

El governador construí la seva argumentació a partir de la idea de què sempre s'havien utilitzat les armes per part de la guàrdia civil en última instància i davant les ferides que tenien alguns guàrdies civils i dels crits d'atenció i alerta que efectuà la força pública abans de repel·lir l'agressió. Però en aquest punt el governador civil fa ús de l'eufemisme de repel·lir l'agressió, sense fer cap al·lusió als trets que dugueren a terme les forces de la guàrdia civil:

*«Viéndose herido el sargento que mandaba las fuerzas y que, dados los toques de atención continuaba la pedrea, la fuerza se vio obligada a repeler la agresión, resultando entre los manifestantes un muerto y un herido.»*⁸⁹³

Però la guàrdia civil, segons el parer del governador civil, no era suficient per garantir l'ordre i per això es reclamà ajuda a l'exèrcit. El telegrama acabava amb l'afirmació «A la hora presente reina la calma».

La premsa de Madrid afegia més informació que la que el governador havia comunicat al ministeri de governació. La guàrdia civil havia carregat contra la multitud. De resultes de la qual, fou ferit greument Miquel Cabotà Serra.

---

⁸⁹¹ Degut als fets de 18 de febrer de 1918, la sessió del ple municipal d'aquell dia fou suspesa per ordre del governador civil, *ABC*, 19 de febrer de 1918, p. 8.

⁸⁹² Íbidem.

⁸⁹³ Íbidem.

La versió d'*El Obrero Balear* presentava algunes diferències amb el telegrama del governador civil. Per una banda, afirmava que no era un problema de carestia si no clarament d'escassetat per la falta de previsió de les autoritats i tenint en compte que havia estat advertit de la manca de carbó en els mercats:

*«a su ineptitud e indiferencia con que han mirado este problema, cuyo peligro ha venido señalando diariamente la prensa y señaló también el concejal socialista en una de las primeras sesiones celebradas por el Ayuntamiento.»*⁸⁹⁴

A més, acusava al governador de negligència per desconeixement sobre la matèria de les subsistències tant pel que fa a l'existència de les mateixes com en les necessitats dels consumidors:

*«... al pensar en la desorientación, falta de voluntad y de energía del gobernador llegan hasta el extremo de no saber las existencias que dichas materias hay en la provincia, ni conocer tampoco las necesidades del consumo, bases elementales para proceder al abastecimiento público; al imaginarnos que de haber tenido las autoridades esa previsión y esos conocimientos y un poco de voluntad para abastecer el mercado hubiera sido suficiente para evitar conflictos como el del lunes»*⁸⁹⁵

També s'acusa al governador de no comprendre l'arrel del problema i que davant la desesperació de la multitud només sabés usar la força de les tropes que dispararen contra la gent:

*«... y pensar todas estas cosas y ver que la falta de carbón ha venido y con ella la desesperación en las familias con la forzosa y necesaria repercusión en las calles, y al ver que al estallar el conflicto se reprime con la violencia brutal de las armas y se ametralla al pueblo por la guardia civil y cae un hombre herido de mauser en la calle.»*⁸⁹⁶

Però també *El Obrero Balear* nega que cap agent de la guàrdia civil fos ferit abans de la càrrega de les força armada: «... ni haya herido ningún individuo de la fuerza armada, ni haya sonado ningún tiro del pueblo».

Finalment, el setmanari demanava la destitució del governador civil:

«Y un gobernador que así procede ¿No merece que se le castigue al menos con la destitución del cargo? Si a las pruebas de ineptitud y otras hierbas que ya tenía dadas, ahora hay que añadir las de cruel y sanguinario. Los hechos del lunes lo patentizan bien claro.»

La nit del mateix dilluns en el Centre Obrer es reuniren les juntes directives de les societats obreres de

---

⁸⁹⁴«Los sucesos del lunes», *El Obrero Balear*, núm. 837, 22 de febrer de 1918, p.

⁸⁹⁵Íbidem.

⁸⁹⁶Íbidem.

Palma que acordaren redactar un escrit i enviar-lo al governador i a la premsa.

<p>1.º Considerar la actitud adoptada por el pueblo en el día de ayer, completamente justificada; e hija del desespero por la falta de carbón con que condimentaa la comida.</p> <p>2.º Atribuir la dicha falta de carbón a imprevisión manifiesta de las autoridades, que no han sabido a tiempo conjurar el conflicto, procurando abastecer a la ciudad con las existencias que hay en la isla, siendo por consecuencia las indicadas autoridades las únicas responsables de lo sucedido.</p> <p>3.º Hacer saber al Sr. Gobernador que el conflicto del carbón subsistirá cada día con más gravedad, si no toma inmediatamente enérgicas medidas encaminadas a surtir el mercado de Palma, con las existencias que hay en los pueblos de la provincia, pues este Centro Obrero sabe que existen 2.860 quintales de dicho combustible, contratados ya para diferentes carbones las de esta capital y que sus propietarios retienen en los pueblos de Esporles, Campanet, Caimari y Puigpunyent, amén de otras partidas que existen en Mancor, Andratx y Artá.</p> <p>4.º Que como la falta de carbón es debida en gran parte al exceso de consumo del presente año con relación a los anteriores, por consumir dicho combustible, a falta del mineral, casi todas las fábricas de electricidad de Mallorca y otras industrias, habiendo sustituido también el coc y en gran parte el gas en los hogares domésticos, procede hacer una economía de carbón vegetal mediante la paraliza-</p>	<p>ción de los tranvías, suspensión de teatros y cines y algo de alumbrado eléctrico en cafés, casinos y demás establecimientos de carácter público, por espacio de quince días, a fin de que el ahorro de electricidad que se indica aumente las disponibilidades de carbón para usos domésticos.</p> <p>5.º Hacer pública su más enérgica protesta contra el uso injustificado de las armas en las calles de esta capital, por la guardia civil, contra el hambriento y pacífico pueblo palmeano y del que fueron víctimas un obrero y una señora; y</p> <p>6.º Considerar que siendo la huelga de los albañiles consecuencia lógica y natural del problema de las subsistencias y que sólo la elevación del salario a la proporción del precio de aquellas, puede hacer desaparecer el malestar que hoy existe, se acordó por unanimidad solidarizarse con dichos huelguistas y llamar la atención a la clase patronal y autoridades para que vean si la mercancía-obrero, ya que no hombres, merece la consideración que se ha tenido con las otras clases de mercancías que han subido desde el 50 por 100 por arriba, sin que dicho aumento haya sido regateado.</p> <p>Palma 18 de Febrero de 1918.—El presidente, Miguel Porcel.—El Secretario, José March.</p> <p style="text-align: right;"><i>El Obrero Balear</i>, 22 de febrer de 1918, p.1.</p>
---	---

El manifest té tres parts diferenciades:

-La primera és justificar la situació de desesperació de la multitud davant el greu problema del carbó que impedeix cuinar els aliments i denunciar la ineptitud de les autoritats per no saber «conjurar a tiempo el conflicto» i denunciar l'ús injustificat de les armes per part de les forces d'ordre públic.

-En la segona s'exposen les causes de la crisi del carbó i s'enumeren una sèrie de propostes per acabar amb el problema. Es denunciava que hi havia carbó vegetal emmagatzemat en diferents municipis com Esporles, Campanet, Caimari, Puigpunyent, Mancor, Andratx i Artà. La manca de carbó de coc havia obligat a les indústries a abastir-se de carbó vegetal, especialment les fàbriques d'electricitat per la qual cosa es proposava reduir el consum de carbó mitjançant la paralizzació d'alguns serveis i activitats com els tramvies, suspensió de teatres i cinemes i reduir el consum d'electricitat en cafès, casinos i altres establiments oberts al públic per augmentar les partides dedicades al consum domèstic.

-En la tercera part, s'exposava que la vaga de picapedrers amb la qual se solidaritzaven totes les societats

obreres, n'era una conseqüència evident de la crisi de les subsistències i que aquesta també afectava a tota la part treballadora perquè l'augment dels preus li impossibilitava cobrir les seves necessitats bàsiques diàries

Els fets dels dilluns 18 de febrer tengueren com a conseqüències que hi hagués un primer intent per a què es resolgués el conflicte dels picapedrers, que feia setmanes que s'havia endurit. Es constituí un tribunal d'arbitratge compost pel president de la Diputació Provincial, Lluís Alemany; pel batle de Palma, Martínez Rosich; per l'enginyer director d'Obres Públiques i els presidents de la societat patronal i obrera. Així, dos dia més tard dels aldarulls s'acordà un augment de tres rals diaris a totes les categories del sector de la construcció. Però el president de l'empresariat segurament pressionat pels seus companys del gremi es negà a ratificar els compromisos als que s'havia arribat en el tribunal d'arbitratge, per tant la vaga continuà.⁸⁹⁷ Aquesta no es resolgué fins una setmana més tard. Per això, els picapedrers hagueren d'acceptar una rebaixa menor mentre els patrons dissolgueren la seva associació empresarial per no haver d'assumir l'acord que el seu president havia acceptat en el tribunal d'arbitratge.⁸⁹⁸ Per altra banda, la societat El Desarrollo del Arte de fusters donà un ultimàtum de cinc dies a la patronal per acceptar la demanda d'augment salarial. En canvi, els corders aconseguiren una pujada d'un 25% dels treballs a escarada i un ral diari als que cobraven per jornals diaris. Mentrestant, el capità general havia fet gestions amb el ministeri de la guerra i havia aconseguit reprendre les obres de l'esbucament de les murades.

El dimarts 26 de febrer morí Miquel Cabotà a causa de les ferides de bala que havia rebut durant els aldarulls del 18 de febrer. Havia estat ingressat a l'Hospital General durant els últims vuit dies. *El Obrero Balear* denunciava que els trets els havia rebut per l'esquena quan fugia encara que no podia determina si havia rebut un sol tret o dos. En l'escrit del setmanari obrer que segurament fou redactat per Llorenç Bisbal, que n'era el seu director, es reconeix que la multitud llançà pedres contra la guàrdia civil però que això no justifica l'ús de les armes reglamentàries. «Tampoco se justifica en nuestro entender que por unas piedras que se tiraron a la guardia civil ésta disparara sus fusiles, pues entendemos que con una arremetida de caballos hubiese bastado para disolver los grupos en su mayoría formado por niños y mujeres.»⁸⁹⁹ Davant els preparatius que les societats obreres estaven duent a terme per a la conducció del cadàver, prevista per a les set de la tarda, cap al cementiri amb una comitiva fúnebre que estaria presidida pel mateix batle i acompanyat per la majoria de regidors, el jutge militar decidí traslladar el fèretre a les tres de la tarda i depositar-lo en el cementiri amb l'argument de què Miquel Cabotà estava processat pel tribunal militar pels fets del 18 de febrer i oficialment havia estat ingressat com a detingut a l'Hospital General. Així i tot, a les set de la tarda una gernació que *El Obrero Balear* calculava que serien unes 5000 persones s'organitzà una manifestació de dol:

«... yendo delante de la comitiva las coronas, de las que se destacaban largos lazos negros con

⁸⁹⁷ «La huelga de albañiles solucionada», *El Obrero Balear*, núm. 837, 22 de febrer de 1918, p. 2.

⁸⁹⁸ «Sobre la huelga de albañiles. La conducta de los patronos», *El Obrero Balear*, núm. 839, 8 de març de 1918, p.3.

⁸⁹⁹ «Muerte de Miquel Cabotà», *El Obrero Balear*, núm. 838, 1 de març de 1918, p. 1.

dedicatorias que llevaban con la mano diferentes amigos del muerto, con una vela encendida.»⁹⁰⁰

Encara que les autoritats municipals ja no participassin de la manifestació, Llorenç Bisbal, que n'era regidor, Francesc Villalonga, exregidor republicà, i els presidents de les societats obreres encapçalaren la comitiva.

El Obrero Balear

Organo de la Agrupación Socialista.—Defensor de la clase obrera

NÚMERO SUBLTO, 6 CENTS.

APARECE LOS VIERNES

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: VILA, 6

Precios de suscripción: En Palma 400 pts. al año—fuera de la capital 500 pts. trimestre—Barajero 200 pts. año.—Fuente de 30 números, 1'000 pts.

AÑO XIX

NUM. 839

Palma de Mallorca 8 de Marzo de 1918

Toda la correspondencia de redacción dirigirla a "El Obrero Balear" y la de administración a "Editorial Vila"—No se devuelven originales publicados y no publicados.

HOMENAJE A CABOTÁ CONVOCATORIA

El próximo domingo día 10 del corriente a las 3 de la tarde tendrá lugar una manifestación de simpatía en memoria del infortunado Miguel Cabotá y Serra, muerto a consecuencia de los sucesos del día 18 del mes pasado, la cual consistirá en ir a depositar sobre la tumba en que yace una hermosa corona de flores naturales.

De dicha corona se destacarán hermosos lazos con inscripciones y dedicatorias de las colectividades obreras y políticas organizadoras del acto.

La manifestación se organizará en la Avenida de Alejandro Rosselló, recorriendo por la Plaza de San Antonio, Calle del Socorro, Plaza de la Paja, Calle de Lulio, Plaza de San Francisco, Calle de idem, Plaza de Santa Eulalia, Cadena, Plaza de Cort, Colón, Cererols, Plaza Mayor, Calle de San Miguel, Calle de los Olmos y siguiendo por las Cuatro Campanas hasta el Cementerio.

Se invita a toda la clase trabajadora y demás ciudadanos que simpaticen con el acto.
Palma 7 Marzo de 1918.

La Comisión Organizadora

Davant els fets ocorreguts el dilluns 18, les autoritats foren conscients de la necessitat d'acabar amb la manca de carbó a Palma, mentre a diversos pobles n'hi havia en grans quantitats. Així, la Junta Municipal de subsistències feu gestions per transportar més tones de carbó cap a Palma i la companyia de ferrocarrils així com el batle de Campanet ajudaren a què els mercats de Palma estiguessin ben assortits de carbó. De fet, el regidor Moner afirmà que un comerciant se comprometia a abastir Palma de carbó a condició de permetre'l exportar les tones que sobrassin.⁹⁰¹ El regidor Barceló i Mir agrai les tasques fetes pel batle i Llorenç Bisbal:

«Además hizo presente que el Sr. Alcalde y el Sr. Bisbal han contribuido a solucionar el conflicto

⁹⁰⁰ Íbidem.

⁹⁰¹ AMP, Actes municipals, 8 de febrer de 1918, p.50.

*prestando una decidida cooperación. Afirmó que todas las carbonerías están bien surtidas y que podemos disponer de una importante partida para subvenir a las necesidades futuras.»*⁹⁰²

El Obrero Balear publicava un article sense firmar però segurament Llorenç Bisbal n'era l'autor que criticava les mesures preses pel govern de Madrid que aprovava decrets per després no aplicar-los de manera real.⁹⁰³ Especialment criticava les mesures de taxació de preus de mercaderies perquè el govern no posava en pràctica totes les actuacions per fer-lo complir: «Pues desde el momento en que se deja de cumplir la tasa en un pueblo o en una provincia los artículos tasados afluyen donde no hay tasa, en perjuicio de las poblaciones en donde ésta rige».

A més, es considera que el govern no té voluntat de solucionar el problema.:

*«Las tasas en esta forma aplicadas son una burla y un escarnio para el público, el cual ha perdido ya, y con motivo fundado, toda esperanza de abaratamiento de las subsistencias. Y no es que no existan las condiciones materiales para resolver, o atenuar al menos el problema, lo que falta para su solución son las condiciones morales: capacidad, voluntad, energía en el gobierno y las autoridades.»*⁹⁰⁴

Però s'aportava una possible solució al problema la municipalització de la comercialització de certs productes:

*«Con buenos propósitos y firme voluntad la Corporación municipal podría emprender la municipalización, aunque parcial de momento, de los más indispensables artículos alimenticios. Pan, verduras, pescado, legumbres, lo mismo que el jabón y carbón vegetal, por ser materias de primera necesidad, podría venderlos por su cuenta el Ayuntamiento mediante contratos directos con los productores de dichas materias y estableciendo puestos de venta en sitios adecuados en la plaza de abastos y en los diferentes distritos y barrios de la capital.»*⁹⁰⁵

De totes maneres, Bisbal tot i haver-se presentat per la candidatura assembleista en les eleccions de 1917, se sentia certament sol i amb escassos suports dins el consistori:

*«Por lo demás hace ya tiempo que el compañero Bisbal se considera casi aislado en el Ayuntamiento y mal que le pese al Sr. Suau y a todos sus adláteres seguirá defendiendo mayormente a los trabajadores, sin desatender por eso los justos intereses generales del vecindario.»*⁹⁰⁶

Però també la seva presència dins el consistori creà moltes expectatives dins les classes més desfavorides, perquè al setmanari obrer s'hagué de publicar un avís per demanar que només li enviassin

⁹⁰² AMP, Actes municipals, 4 de març de 1918, p.63.

⁹⁰³ «El abaratamiento de las subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 840, 15 de març de 1918, p.1.

⁹⁰⁴ Íbidem.

⁹⁰⁵ Íbidem.

⁹⁰⁶ «Notas sueltas. Frescura del Sr. Suau», *El Obrero Balear*, núm. 839, 8 de març de 1918, p. 2.

propostes o sol·licituds que tenguessin única i exclusivament alguna relació amb les seves ocupacions.

El febrer de 1919, justament en complir-se un any dels aldarulls del port de Palma per la manca de carbó vegetal, uns altres tengueren lloc, en aquest cas, al mercat d'abasts, situat a la plaça de major. Tot començà pels preus desorbitats que tenia una venedora de cols a la qual els presents havien vist com comprava aquestes mateixes cols a un majorista per un preu molt més baix. La reacció airada de la gent es dirigí cap a la venedora en qüestió però llavors es procedí a arrambar amb els productes que hi havia a la venda de carn i pollastres. Llorenç Bisbal acudí al mercat quan es produïren els primers incidents i es trobà amb el regidor Quetglas que juntament amb altres dos regidors més, Quijada i Cirer, acudiren al governador civil i el comminaren a apaivagar els ànims i evitar accions més violentes.⁹⁰⁷ La multitud es dirigí a Cort on el batle accidental es prengué la paraula des del balcó per explicar que ja s'havien pres mesures per resoldre el problema de les subsistències. També intervingué Bisbal que demanà paciència a la multitud i criticà la inactivitat de les autoritats en el problema dels queviures. Segons el setmanari obrer fou molt aplaudit però que una minoria començaren a cridar «*Ya estamos cansados de promesas*» i «*al muelle, al muelle.*»

El governador civil acudí al mercat i demanà calma als presents i en senyal de bona voluntat ordenà que la guàrdia civil abandonàs els voltants de la plaça major. Però la gernació no es calmà i a primera hora de la tarda anà fins els magatzems Pomar-Kébler que es trobaven a l'eixample i l'assaltaren.

Però després la multitud es dirigí cap als magatzems de ca n'Alzamora devora l'estació del ferrocarril d'Inca. Allà les forces de seguretat, la guàrdia civil i un regiment d'infanteria que apostà una metralladora, evitaren més aldarulls. El capità general havia emès un ban on declarava l'estat de guerra a Palma.

Seguidament, un centenar de persones foren detingudes i foren traslladades a la presó de Caputxins i a la del quarter del Carme. *El Obrero Balear* denunciava que la majoria d'elles eren degudes al testimoni fals d'un home conegut com Malondra, un delinqüent que era utilitzat per les autoritats per detenir a presumptes participants en els aldarulls.

De totes maneres, el setmanari obrers elogià l'actitud de les autoritats especialment pel fet de no haver reprimat la multitud amb la violència de l'any anterior que havia provocat la mort del jove Miquel Cabotà. «Tanto la civil como la militar tuvieron serenidad, tacto y prudencia, y a ello se debe el que no hubiera ninguna víctima. Sin dejar de cumplir con el deber de sus cargos supieron sofocar el movimiento sin sangre. Merecen nuestro aplauso.»⁹⁰⁸

A causa del moviment de solidaritat amb la vaga de la canadenca de Barcelona juntament amb els problemes de subsistència que encara hi havia, el govern civil decidí la clausura de la Casa del Poble i la suspensió de la publicació d'*El Obrero Balear*. També foren detingudes 5 persones, dos dels quals romangueren una setmana a la presó, un era socialista i l'altre pertanyia al Centre de Picapedrers. Els altres

⁹⁰⁷ «Los sucesos del martes», *El Obrero Balear*, núm. 887, 21 de febrer de 1919, p.1.

⁹⁰⁸ «Las autoridades», *El Obrero Balear*, núm. 887, 21 de febrer de 1919, p.2.

tres no foren alliberats en un primer moment perquè passaren a disposició de la justícia militar.⁹⁰⁹

A Manacor, el dimarts 18 de maig de 1920 també ocorregueren un fets per mor del problema de les subsistències. Allà, una multitud de dones irromperen dins el ple de l'ajuntament que estava reunit. Allà exposaren que era precís abaratir les subsistències i tots els articles de primera necessitat: «Expusieron los precios excesivos que habían alcanzado las telas que usa para vestir la clase obrera a tal extremo que los obreros se verían imposibilitados de comprar artículo tan indispensable.» Els regidors mostraren també la seva preocupació pels preus de venda de certs productes. «Los otros concejales se mostraron conformes con lo dicho y nuestro compañero Soler indicó que debía terminar el abuso de las excesivas ganancias de los comerciantes por lo que a propuesta del alcalde se acordó convocar a los detallistas de ropa par el día siguiente a la noche.»

L'endemà amb la reunió amb els venedors de roba s'acordà la venda de l'estoc del que disposaven amb una taxa de guany reduïda i que presentarien per escrit a la batlia els guanys obtinguts. En cas d'incompliment dels acords, l'ajuntament imposaria multes de 500 pessetes als infractors.

Però l'endemà en obrir els negocis, la gent es mostrà disconforme amb els preus pactats entre els venedors: «Resultado que el jueves todos los detallistas fijaron un mismo precio, si bien demasiado elevado lo que produjo gran excitación en todo el pueblo y principalmente entre las mujeres.»

Però a la tarda la crispació donà pas a actes de violència:

«A medida que avanzaba el día el ambiente se iba caldeando, resultando que a las ocho de la noche poco más o menos y estando los ánimos ya exasperados se produjo un movimiento, al parecer espontáneo, lo que dio por resultado el que se saqueara la tienda de ropas de la señora Viuda de Fuster con estropicio de vidrieras y muebles y el almacén de los señores Hijos de Forteza.»⁹¹⁰

El Obrero Balear donava a entendre que alguns socialistes intentaren evitar els saquejos, demanant calma a la multitud. «Varios compañeros nuestros intentaron disuadir a la multitud del saqueo, pero la exasperación de los ánimos habían llegado a tal extremos que fueron arrollados.»

De totes maneres, és curiós com el setmanari obrer lloava el comportament de la guàrdia civil. «Hemos de manifestar que la guardia civil hizo lo imposible por evitar y atenuar el mal, debiéndose a su discreción el que no hubiese un día de duelo.»

Un cop acabats els saquejos, la multitud es dispersà i tothom se n'anà a casa seva. A la mitjanit, la guàrdia civil començà a dur a terme escorcolls domiciliaris en les cases que es sospitava que s'hi podia localitzar peces de roba saquejades hores abans. En aquests casos, la persona era tancada a la presó de l'ajuntament i el gènere comissat. L'endemà al matí les persones detingudes foren posades en llibertat però a mig matí foren requerides pel jutge de Manacor que dictà el seu ingrés a presó, en la major part dels casos. De fet, quan

⁹⁰⁹ «Detenidos en libertad», *El Obrero Balear*, núm. 893, 11 d'abril de 1919, p.4.

⁹¹⁰ «Las autoridades», *El Obrero Balear*, núm. 887, 21 de febrer de 1919, p.2.

Antoni Maria Alzina explica el seu pas per la presó de Manacor a causa dels mateixos fets diu que a una cel·la propera a la seva hi havia una vintena de dones detingudes pels saquejos. El setmanari obrer també denuncia que Mateu Soler, regidor socialista, la nit dels saquejos es trobava a Capdepera per a participar en el míting de Vicente Barrio i que fou detingut l'endemà dels saquejos i restà tres dies a la presó de Manacor.

10. El lideratge socialista de Llorenç Bisbal

Malgrat el seu delicat estat de salut, Francesc Roca havia estat al front del socialisme de Palma des de la fundació de l'Agrupació de Palma ocupant diferents càrrecs en aquesta o alguna de les entitats del seu voltant. Però el 1917 es produeixen dos fets que possibilitaran un canvi en el lideratge del socialisme de Palma.

Per una banda, Francesc Roca mor i mesos més tard, Llorenç Bisbal assoleix un dels seients de regidor de l'Ajuntament de Palma dins el Bloc Assembleista. El nou regidor socialista sempre s'havia mostrat respectuós amb el lideratge de Francesc Roca i no assumí les rendes del socialisme de Palma fins a la desaparició del que definien com l'apòstol del socialisme local. Però el lideratge de Llorenç Bisbal assolirà un major prestigi després dels diferents judicis als que hagué de fer front a causa de la denúncia d'un empresari que el denuncià per d'injúries i calúmnies. És el que es coneix com el plet Estrany-Bisbal.

10.1 El plet Estrany-Bisbal

El 1916 s'inicià un llarg litigi entre La Igualdad i el propietari de la fàbrica de calçat Pere Maria Estrany que acabà amb una denúncia davant un jutjat per part de l'empresari contra Llorenç Bisbal. Durant les tensions entre la societat de sabaters i l'empresari Estrany que no volia aplicar l'acord de pujada del salari als seus treballadors, acordat entre la societat de sabaters i la societat patronal, s'imprimiren tres fulls que criticaven l'actitud de l'empresari. Aquest denuncià el cas als jutjats i foren acusats Llorenç Bisbal, Gabriel Juan i Josep Llinàs, encara que només el primer es declarà autor dels tres fulls. L'advocat que defensà Llorenç Bisbal fou Ferran Pou i el procurador, Germà Ballester. Aquest plet judicial tengué un fort ressò entre les societats obreres que acusaven a l'empresari de voler silenciar les reivindicacions obreres i s'inicià una campanya per recaptar fons per al pagament de les despeses de la defensa dels tres acusats.⁹¹¹

Per la publicació de la primera fulla contra l'empresari Estrany l'advocat d'aquest apreciava nou delictes, un per calúmnies i vuit per injúries al propietari de la fàbrica de sabates d'El Molinar. Així per cada un dels acusats es demanaven 48 anys de desterrament, sis mesos de presó i 50.000 pts. d'indemnització a l'empresari. El setmanari obrer considerava incomprensible les elevades penes sol·licitades per la fiscalia i irònicament es preguntava quants de mils d'anys els hi caurien per tots els escrits publicats.⁹¹²

Però l'article d'*El Obrero Balear*, segurament escrit per Jaume Riera Albertí, emmarca les demandes de l'advocat de Pere Maria Estrany amb l'objectiu d'actuar en contra de les societats obreres pels obstacles que presentaven a l'empresariat:

⁹¹¹ Fins i tot els sabaters emigrats a Marsella enviaren 211 francs i 75 cèntims, «Los zapateros mallorquines en Marsella», *El Obrero Balear*, núm. 773, 25 de novembre de 1916, p. 4.

⁹¹² «¿Qué es lo que se va a pedir por las dos hojas restantes? Seguramente yendo por ese camino el destierro se contará por siglos en vez de años y las pesetas de indemnización por millones en vez de miles.», «Sobre los procesos por la campaña contra Estrany», *El Obrero Balear*, núm. 774, 2 de desembre de 1916, p. 1-2.

«Pues conviene no olvidar el odio que la clase patronal siente por la organización obrera y por los hombres que más se significan en ella. Matar o anular a esos hombres significa para los burgueses la muerte de nuestra organización gremial, creencia muy estúpida pero también muy arraigada entre ellos y capaz de conducirlos a cometer cualquier barrabasada.»⁹¹³

El 15 de març de 1917 tengué lloc el judici contra Llorenç Bisbal.⁹¹⁴ Llorenç Bisbal exculpà els dos altres companys perquè digué que posà els seus dos noms sense consultar-los, com a membres de la comissió que havien d'entrevistar-se amb l'empresari.⁹¹⁵ Estrany estigué representat per Manuel Fiol, que feu un al·legat contra la vaga com a mecanisme per resoldre les diferències laborals. L'acusació particular demanava 48 anys de desterrament, 6 mesos d'arrest i 50.000 pessetes d'indemnització a cada un dels processats. En l'escrit de l'acusació particular s'acusava als tres processats de manipular als treballadors. Una mostra més del corrent de solidaritat que hi hagué amb els tres processats fou que a la vista oral hi acudiren nombrosos treballadors a donar-los suport i manifestà el seu desacord amb les demandes de l'acusació.⁹¹⁶ Fins i tot Manuel Fiol, advocat d'Estrany i membre del Patronat Obrer, afirmà que aquella gernació havia vingut enganyada:

«Estoy apenado al no poder convencer a esas multitudes que han venido aquí alarmadas y engañadas y que explotan precisamente esos mismos mal llamados porta-estandartes de sus derechos por esos que encumbran y medran a costa suya engañándolos y perturbando su bienestar y su tranquilidad social.»⁹¹⁷

El mateix Llorenç Bisbal replicà l'afirmació de l'advocat en un article on rebutjà les paraules de «vividores» que Manuel Fiol havia emprat per qualificar als tres processats. A més, Fiol en el seu escrit final atacà el paper de La Igualdad, així com les llistes de subscripcions per pagar les despeses dels processats, «dejando entrever que este dinero de las suscripciones servían para el medro personal de los que hacen ver que son sus víctimas, o sea los procesados»⁹¹⁸

Per la seva banda, Llorenç Bisbal rebia elogis dels seus companys del partit, com és el cas de Josep Monserrat de Lluçmajor. Encara que la sentència no havia estat publicada, Josep Monserrat intuïa que seria desterrat a una altra localitat.⁹¹⁹

⁹¹³ «Sobre los procesos por la campaña contra Estrany», *El Obrero Balear*, núm. 774, 2 de desembre de 1916, p. 1-2.

⁹¹⁴ «El proceso Estrany», *El Obrero Balear*, núm. 787, 3 de març de 1917, p. 2.

⁹¹⁵ Carta de Miquel Femenias que donà suport a Bisbal, «Se acerca el día», *El Obrero Balear*, núm. 788, 10 de març de 1917, p. 2

⁹¹⁶ Segons *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p. 1, eren un milenar els que acudiren a donar suport als tres acusats, mentre que *La Voz del Pueblo*, 17 de març de 1917, p. 2, ho xifrava en 400 les persones que acompanyaren a Bisbal i els seus dos companys.

⁹¹⁷ Íbidem.

⁹¹⁸ «Dos palabras para D. Manuel Fiol», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p.1.

⁹¹⁹ «Con pretender y conseguir eliminar de entre nosotros la que es alma y nervio del proletariado organizado mallorquín, compañero de todos, querido Lorenzo Bisbal, no conseguirán sino atizar aún más la hoguera de los odios, que el pueblo siente contra todo lo que huele a despotismo y tiranía.» «Vista de la causa», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p. 2

La vista oral començà amb l'interrogatori a Llorenç Bisbal que es confesà autor únic del full contra Estrany, que fou publicada el 14 d'agost de 1916. El motiu fou:

«... la forma como el Sr. Estrany trató a la comisión y la coacción que hacía a los obreros fue cuando creyó conveniente redactar una hoja y así lo dijo a los demás comisionados, quedando conformes y que al llevar las cuartillas a la imprenta, en un papel puso las firmas de los tres que formaban la comisión abusando, tal vez, de la confianza.

Que quiso decir que Estrany coaccionó a los obreros al ponerles en el dilema de darse de baja de la sociedad y decir a la comisión que estaban conformes con el trato que recibían o quedaban despedidos, que publicó la hoja con el objeto exclusivo de que los obreros se enteraran del resultado de las gestiones que habían efectuado cerca de Estrany.»

Bisbal declarà que, a preguntes del seu advocat, Ferran Pou, «el único móvil que le indujo a publicar dicha hoja, fue el deseo de enterar a los trabajadores respecto al resultado obtenido por la comisión que se había entrevistado con el señor Estrany, para gestionar los asuntos de una petición.»⁹²⁰

Gabriel Juan i Josep Llinás Pastor declararen que la comissió sortí indignada de la reunió que havien tingut amb Estrany i que Bisbal els digué que escriuria un full «en cuyo pie pondría los nombres de los tres, contestándole afirmativamente, creyéndose que sólo expondría los hechos. Negó que conociera la redacción de la hoja antes de llevarla a la imprenta, pues solo lo vio cuando estuvo impresa.»

En vista de les declaracions, l'advocat d'Estrany retirà l'acusació de calúmnies però mantingué la d'injúria. Declararen com a testimonis Miquel Santandreu, Jaume Mir, Gabriel Bosch, Joan Alemany, Miquel Salvà i Pere Mas. Afirmaren que el dia anterior a la reunió de la comissió, l'empresari Estrany ordenà que ningú abandonàs el seu lloc de feina i que serien cridats per anar al despatx de l'empresari. En el despatx, Estrany els demanà si eren socis de La Igualdad, que ells contestaren afirmativament, que havien de dir als membres de la comissió que «no tenía que decir nada de Estrany y que no exigía aumento, pues de no hacerlo así sería despedido». Tots afirmaren que una setmana més tard foren acomiadats de la feina.

Pere Maria Estrany no es presentà a la vista oral al·legant una afecció gripal, encara que *El Obrero Blear* assegurà que aquell dia l'havien vist que es dirigia cap El Terreno. També declaren com a testimonis Agustí Roca i Antoni Tudurí, copropietaris de la Impremta La Colectiva que afirmaren que al mateix taller de la impremta, Bisbal posà el nom dels tres membres de la comissió en el full que havia duit per imprimir.

Així, l'advocat de Pere Maria Estrany demanà per injúries greus per escrit i publicitat la pena de desterrament de 4 anys, 9 mesos i 10 dies per cada un dels delictes⁹²¹ i el pagament de les costes. Ferran Pou, advocat defensor, demanà la lliure absolució.

La sentència fallà la pena de 3 anys, 6 mesos i 21 dies de desterrament per a Llorenç Bisbal a una distància de 25 quilòmetres de Palma i una multa de 250 pessetes a més «una tercera parte de las costas

⁹²⁰ *La Voz del Pueblo*, 17 de març de 1917, p. 1.

⁹²¹ Tot i que la premsa no ho concreta, se suposa que les penes que demanava l'acusació particular devia ser de desterrament.

debiendo sufrir por su insolvencia que declaramos, un día más de dicho destierro por cada cinco pesetas que de la expresada multa y del tercio de costas correspondientes al querellante deje de satisfacer.» Absolgué Gabriel Juan i Josep Llinàs.⁹²²

De totes maneres, Llorenç Bisbal per via del seu advocat, Ferran Pou, interposà recurs de cassació davant el Tribunal Suprem per estar en desacord amb la sentència. Mariano García Cortés, dirigent socialista de Madrid, advocat i periodista, defensaria el recurs davant el Tribunal Suprem.⁹²³

També La Igualdad agrai al carreter Esteve Alemany i al bastaix Nicolau Moll per oferir-se a ajudar a Llorenç Bisbal a traslladar-se per complir la condemna de desterrament. En concret el primer «se ofrece a trasladar los muebles del compañero Bisbal, gratuitamente al punto donde señale su residencia y el segundo como encargado de los mozos de cuerda, se ofrecen gratuitamente a ayudar a trasladar los muebles de dicho compañero.»

Però el 12 d'abril del mateix any, Llorenç Bisbal havia de tornar a seure a la banqueta per un altre full que Pere Maria Estrany havia denunciat. Ferran Pou tornaria a ser el seu advocat defensor. Llorenç Bisbal escriví un article a *El Obrero Balear* abans del segon judici on no es penedia d'haver redactat els fulls que criticava l'actuació despòtica de l'empresari Estrany. A més també sabia que hi havia algunes persones que havien planejat demanar-li a Pere Maria Estrany que un cop la justícia li donava la raó retiràs la denúncia i deixàs sense efecte l'ordre de desterrament. A més, deia «... *incluso se proyectaba, también a espaldas mías, presentar a los pies del señor Estrany (a mi esposa e hijos) para que le movieran a compasión.*» Però ell advertia «... *pero tengan en cuenta que yo también poseo mi dignidad y que a ella me une otra dignidad mayor: la dignidad de la causa que defiando.*»

El Obrero Balear acusà al governador civil de pressionar als treballadors del setmanari obrer per evitar que es repetís la gran concentració d'obriers al segon judici per injúries contra Pere Maria Estrany. El governador, Dionisio Alonso Martínez, cità a Llorenç Bisbal, al redactor, Vicenç Torres, i el director, Jaume Riera Albertí i en presència de l'advocat Ferran Pou els digué «Les he llamado a ustedes para decirles que, les prevengo que si mañana en el juicio que se ha de celebrar acuden más de diez personas, a los tres por la noche les embarcaré para Barcelona.» Els tres afirmaren que si volia ja els podia detenir en aquell moment perquè només eren responsables dels seus actes personals i no podien comprometre's sobre la decisió que prenguessin altres persones. Però segons *El Obrero Balear*, les observacions dels tres obrers no foren escoltades pel governador. «Mantúvose el Sr. Gobernador en sus trece de que debido a las facultades que le concedían las circunstancias, mantenía lo dicho.» Ferran Pou envià una carta oberta a *La Última Hora* on denunciava públicament l'actitud autoritària del governador.⁹²⁴

⁹²² «Vista de la causa», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p. 3.

⁹²³ Dins La Igualdad sorgí la proposta de convidar a l'advocat madrileny a assistir a la diada del primer de maig a Palma per mostrar-li l'agraïment per assumir la defensa de Bisbal.«La causa Estrany al Supremo», *El Obrero Balear*, núm. 791, 31 de març de 1917, p. 2.

⁹²⁴ També fou enviada a *La Almudaina* però no fou publicada. A causa del primer judici, alguns articles d'El Obrero Balear varen ser censurats. La redacció del setmanari es queixava de què altres publicacions amb contingut més crític no era censurades com així ho era el setmanari obrer, «Vista de la segunda causa contra Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 792, 14 d'abril de 1917, p.3.

En el segon judici, l'acusació demanà 4 anys, 9 mesos i 10 dies de desterrament i 2.500 pessetes de multa per cada un dels dos delictes d'injúria que considerava. A més considerava que el desterrament no havia de ser a 25 quilòmetres de Palma sinó a un mínim de 100.

Per la seva banda, Ferran Pou, defensor de Bisbal, començà la defensa amb to irònic:

«Dijo que sería breve pues el procesado y yo tal vez tengamos que arreglar las maletas para emprender un viaje forzado, si se cumplen las amenazas del señor Gobernador.» Bisbal era acusat d'haver publicat dos fulls injuriosos cap a la persona de Pere Maria Estrany. Però per a Ferran Pou només constituïen un sol delictes i demanava una pena d'un mes i un dia d'arrest i una multa de 150 pessetes.

Un cop vist per a sentència, el públic que volia mostrar el suport a Ferran Pou i Llorenç Bisbal no s'hi pogué apropar ni tan sols al carrer perquè la Guàrdia Civil ho impedí. Així que els uns i els altres anaren cap al Centre Obrer per camins diferents. Allà Bisbal i Pou hagueren de sortir al balcó a saludar al públic congregat i on Bisbal es dirigí a la concurrència. «... el primero suplicó a los manifestantes que se disolvieran ahora -dijo- que el zarismo ha desaparecido en Rusia y, según parece, se ha reconcentrado en Palma. Disolveos, pues para no ser víctimas del despotismo de nuestro *petit Zar*.»⁹²⁵

Finalment fou sentenciat a una nova pena de 3 anys i 6 mesos i 21 dies de desterrament a una distància de 25 quilòmetres i a una multa de 250 pessetes i en cas d'insolvència una dia més de desterrament per cada cinc pessetes de la multa i de les costes del judici que deixàs d'abonar. Ja abans de l'inici de la vista oral contra Llorenç Bisbal s'obrí una subscripció per sufragar les despeses del judici. Per exemple el Centre de Picapedrers obrí una subscripció.⁹²⁶

Però la campanya de subscripció més intensa tengué lloc just després dels dos judicis contra Bisbal a la qual hi contribuïren obrers de Palma, fins i tot s'especificava el que hi aportaven per cada barriada. També de Lluçmajor, Alaró, Manacor, Inca, Binissalem i Capdepera, així com mallorquins emigrats a Marsella.

Antoni Bisbal Cardell, fill de Llorenç Bisbal, escrigué un article a *El Obrero Balear* per replicar a la publicació *El Seglar Católico* que afirmà que amb la condena a Llorenç Bisbal el socialisme mallorquí estava ferit de mort. El seu fill manifestava:

«No, camaradas católicos; a mi padre se podrá desterrar y de ello podéis vosotros cantar aleluyas, pero sus ideas y la semilla que él sembró quedarán germinando en el cerebro y el corazón de los obreros y cuando no fuese así siempre quedarán sus hijos que heredando el patrimonio de su padre recogerán su bandera y la llevarán al frente de la lucha enardeciendo a las masas obreras para llevarlas al triunfo de sus nobles aspiraciones.»⁹²⁷

El 22 d'abril se celebrà un dinar per mostrar el suport a Llorenç Bisbal on hi assistiren, segons el setmanari obrer, unes 500 persones. El fotògraf Llorenç Sastre feu unes fotos i prengueren la paraula Simó Fullana, Joan Marroig, Jeroni Massanet, "Fenibo", Ferran Pou i Llorenç Bisbal

⁹²⁵ Íbidem.

⁹²⁶ «Proceso contra Bisbal», *La Voz del Pueblo*, 17 de març de 1917, p. 2.

⁹²⁷ «Para el Seglar Católico», *El Obrero Balear*, núm. 794, 1 de maig de 1917, p. 4.

Les dues sentències contràries a Llorenç Bisbal amb el desterrament que finalment seria a Sóller impulsaren definitivament el lideratge polític de Llorenç Bisbal que fins aleshores havia estat més evident en l'àmbit sindical i propagandístic i menor en el camp polític. També coincidí amb la mort de Francesc Roca i Bisbal agafà el relleu que quedaria consolidat el novembre de 1917 quan aconseguí l'acta de regidor de l'Ajuntament de Palma.⁹²⁸

Les difícils relacions entre el socialisme i el Patronat Obrer s'evidenciaren en l'entrevista que mantingueren Bisbal i el pare Guillem Vives per aclarir alguna polèmica sorgida entre les dues parts. Així, el 2 de maig de 1917 Llorenç Bisbal tingué un canvi d'impressions amb el Pare Guillem Vives, responsable del Patronat Obrer, a petició del segon pels insults que sobre ell s'havien llançat durant la manifestació del primer de maig. Segons la versió de Bisbal, el pare Vives li trameté que mentre la manifestació passà per davant les dependències del Patronat Obrer alguns dels concurrents l'insultaren i *«que la clase obrera le creyera a él con participación en las causas contra mí seguidas, pues -añadió- esas imputaciones que se me atribuyen son falsas y la prueba está en que hace aproximadamente un año que no he tenido ocasión de hablar con el señor Estrany, quien dijo, como patrono no es socio ni ha venido nunca por el Patronato, aunque es protector suyo.»* Bisbal li contestà que ell no cità al Pare Vives en el seu discurs i que *«... ni en hojas ni en parte alguna precisamente por no poseer pruebas, he imputado a dicho señor los hechos de que se lamenta.»* De totes maneres, Llorenç Bisbal es queixà de l'eufòria en que s'havia rebut a El Seglar Católico, publicació del Patronat Obrer, la sentència, *«el espíritu de alegría al comentar las sentencias sobre mi caídas.»*

Però també Llorenç Bisbal aprofitava per aclarir alguns rumors que circulaven entre alguns dels obrers de Palma *«porque he sabido que algunos obreros, que están más celosos de mi conducta que de la suya, les ha sabido mal que yo fuera por la calle con el P. Vives y que entrara en el Patronato Católico, pues estos puritanos obreros en mi lugar seguramente habrían preferido hacer el papel de huraños que el de personas educadas. Y yo digo: Si el P. Vives no tiene escrúpulo de ir por la calle con un socialista ¿lo ha de tener un socialista de ir con él? ¿Es acaso el ser enemigos en ideas excluye el mutuo respeto personal? ¿Es que los que me censuran por esto tienen tan poca confianza en sus convicciones que ya juzgan las mías quebrantadas por haber ido con un cura?»*

A més, Bisbal aprofita el cas per exposar que el socialisme ha de tenir la mentalitat oberta per tenir bones relacions amb la gent que no comparteix les mateixes idees. *«El socialismo no lucha contra las personas, y si creyera que para ser socialista era condición necesaria ser huraño y no tener educación, desde este momento dejaba de serlo.»*⁹²⁹

---

⁹²⁸ Ferran Pou no volgué cobrar els seus honoraris per a la defensa de Llorenç Bisbal en els dos judici. Per això, La Igualdad *«acordó obsequiarle con un objeto de arte, precioso trabajo, obra del escultor don Miquel Sacanell. Dicho trabajo consiste en un busto de yeso, reproducción del mismo señor Pou, a pie del cual y formando una base se destaca la figura de una mujer la cual queriendo desprenderse de un manto simboliza la libertad.»*, «La Igualdad al señor Pou», *El Obrero Balear*, 2 de juny de 1917, p. 3.

⁹²⁹ Llorenç Bisbal polemitzà amb el pare Guillem Vives per les afirmacions que havia aquest al Correo de Mallorca. Vegeu *El Obrero Balear*, 5 i 12 de maig de 1917.

Per la seva banda Llorenç Bisbal persisteix amb els seus atacs als anarcosindicalistes. Els defineix com partidaris d'una lluita obrera poc realista, molt dogmàtica. «Adaptan sus métodos de lucha no a las circunstancias del día, no a las conveniencias y dificultades del momento, sino al concepto que de la razón y la justicia se tienen ellos formado.» Reconeix que lluiten per a la millora de la classe obrera però normalment fracassen en l'intent:

«Navegan con buen fin, pero desconocen las cartas de navegación y por el camino se estrella contra un bajo o encallan en una playa desconocida. Esto les irrita y exalta más su odio contra la realidad presente y de ahí no salen. Odian, blasfeman, insultan, maldicen, etc. pero la causa obrera no adelanta un paso. Su impotencia les lleva a la desesperación, produciendo conflictos tumultuarios, muchas veces inoportunos y siempre superiores a sus fuerzas sin sentido práctico.»⁹³⁰

A més, ell escriu tota una declaració d'intencions:

«Hay que ser menos revolucionario y hacer más la revolución. No tanto hablar de anarquismo, de sindicalismo o socialismo. Es en la conciencia obrera donde debemos sembrar nuestras ideas, pero sin violentar el terreno, en forma que cuadre a sus medios de germinación, suave, suave para que no se pierda el tiempo y la labor.»⁹³¹

Antoni Fabra i Ribas, el col·laborador socialista extern més prolífer d'*El Obrero Balear* també hi publicà un article sobre *El Rito anarquista español*. Acusa als anarquistes de convertir-se en aliats dels reaccionaris. També Llorenç Bisbal donà una conferència al Centre Obrer «El socialismo y los trabajadores». No hi acudí massa gent. «La asistencia de público si bien no era mucho puede decirse que era regular, asistiendo algunas compañeras, aunque pocas por lo que sería de desear que ésta, al igual que los hombres, procurasen asistir y de esta manera adquirirían conocimientos que podrían servirles para explicarse el porqué de los males sociales con lo que podrían luchar con más eficacia por su redención.»⁹³²

L'assistència a les reunions de l'Agrupació de Palma devia ser bastant escassa perquè es convocà una reunió pel dia 11 de setembre i una segona vegada pel 18 de setembre per aprovar els comptes i nomenar els càrrecs vacants. En el segon anunci s'afegí entre parèntesi «(se suplica asistencia).»⁹³³

10.2 La crisi d'*El Obrero Balear* i la mort de Francesc Roca

El 1917 el panorama laboral seguia essent crític. Hi havia escasses obres en construcció a Palma, hi havia

⁹³⁰ «Labor práctica», *El Obrero Balear*, núm. 691, 1 de maig de 1915, p. 2.

⁹³¹ Íbidem.

⁹³² «Conferencia en el Centro Obrero», *El Obrero Balear*, núm. 698, 19 de juny de 1915, p. 3.

⁹³³ «Agrupación Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 763, 16 de setembre de 1916, p. 4.

un centenar d'obrers de la construcció sense feina, així com treballadors d'activitats complementàries com fusters, pintors, ferrers, entre d'altres. Les obres del port també s'havien paralytitzat. Es confiava que la construcció de la Casa de Correus, la de Duanes, la reparació de l'empedrat, l'esbucament de les murades i les obres de la Junta del Port puguessin resoldre el problema de l'atur a Palma.⁹³⁴

Un símptoma de la crisi societatària era la salut econòmica d'*El Obrero Balear*. En moments d'auge econòmic i eufòria societatària el número de subscriptors del setmanari socialista augmentava, però en períodes de crisi econòmica i de defalliment de les societats obreres, les subscripcions baixaven significativament i per tant la viabilitat econòmica del setmanari estava en perill. Així, es dugué a terme un acte a favor d'*El Obrero Balear* amb una vetlada organitzada per l'Agrupació Socialista de Palma i la Joventut Socialista. Actuaren la banda de bandúrries i guitarres España, l'Orfeó Republicà i el quadre artístic de la Joventut Socialista. Margalida Forteza recità «con gusto y arte» *¿Qué es el amor? i 1º de mayo*. Llorenç Bisbal, Jaume Marí i Antoni Maria Alsina intervengueren. Es recaptaren 51,80 pessetes.

Però també *El Obrero Balear* evidenciava les crisis internes del socialisme. Per una banda, s'ha de ser conscient de què la tasca de director del setmanari o la mateixa d'un simple redactor, inicialment era il·lusionant perquè permetia la divulgació de les idees socialistes enmig d'una classe obrera poc conscienciada. Però el desinterès que mostrava una part important d'aquesta, especialment els joves i les crítiques que es rebien de companys de l'agrupació per aquell article o per aquella frase malinterpretada o no massa ben entesa, podia fer que la frustració i el desencís apagassin la il·lusió inicial. Un exemple d'això fou la situació que visqué *El Obrero Balear* el 1916 quan el seu director Antoni Maria Alzina dimetí com a director del setmanari obrer «debido a circunstancias especiales». Així, les Joventuts Socialistes s'encarregaren de la redacció de la publicació «si bien bajo la tutela y asesoramiento de un compañero de la Agrupación», que era Jaume Riera Albertí que es convertí en el nom director d'*El Obrero Balear*. Entre els membres de les Joventuts Socialistes destacà Bernat Galmés Simonet qui el 1924, en el 25è aniversari d'*El Obrero Balear*, recordà el que ocorregué dins el socialisme de Palma arran de la dimissió de Antoni Maria Alzina⁹³⁵.

«Era una noche del año 14, si mal no recuerdo, cuando se reunieron mancomunados los compañeros que formaban part de la Agrupación y Juventud Socialista domiciliadas en aquel entonces en la "Europa" para cubrir la vacante del cargo de director por dimisión irrevocable que lo era.»⁹³⁶

Però el més interessant és el que descriu sobre la situació interna de l'Agrupació Socialista de Palma:

«Las luchas intestinas habían debilitado tanto la organización obrera que los compañeros aptos y

⁹³⁴ «Obreros sin trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 779, 6 de gener de 1917, p. 1.

⁹³⁵ «Ante los bodas de plata de nuestro semanario», *El Obrero Balear*, núm. 1182, 5 de desembre de 1924, p. 2 i 3.

⁹³⁶ Bernat Galmés escrigué el 1924, durant la celebració del XXV aniversari del setmanari obrer socialista els seus records sobre el que ocorregué després de la dimissió d'Antoni Maria Alzina però s'equivoca en situar els fets el 1914, perquè ocorregueren el 1916.

experimentados para ocupar tan delicado puesto estaban poseídos de tal frialdad y pesimismo que ninguno quiso aceptar la carga; todos presentaban fútiles motivos para no aceptar sin calcular el mal que con su actitud hacían a las ideas.»⁹³⁷

Però el canvi en la direcció i redacció del setmanari també dugué a terme un altre canvi significatiu. La capçalera del setmanari canvià el seu subtítol deixa de ser «Órgano de las Agrupaciones Socialistas» i és substituït per «Órgano de la Agrupación Socialista», com un símptoma evident de les dificultats d'entesa entre l'agrupació de Palma i les de la Part Forana i així *El Obrero Balear* passà a ser òrgan de premsa de l'Agrupació Socialista de Palma.

La nova redacció obrí la publicació cap a altres temes com les deficients condicions higièniques d'alguns barris de Palma i especialment cap a la qüestió dels jocs d'apostes que, segons *El Obrero Balear*, tant afectava a l'economia de la classe obrera. Aquests jocs eren criticats com a «embrutecedores y peligrosos.» i que les autoritats consentien de manera més o menys activa, «plaga maligna que la debilidad, ineptitud o tolerancia del gobernador ha hecho que readquiera patente de vecindad en esta capital.» Es denunciava que la societat de socors mutus La Asistencia Palmesana acollia en el seu local grans timbes de jocs d'apostes, el *morte* i el *boll*. Es sol·licitava que el governador clausuràs La Asistencia Palmesana tal com ho feu anys enrera el governador civil de Balears amb el Centre de Picapedrers de Palma per estar adherit a la Solidaritat Obrera de Barcelona.⁹³⁸ Finalment, el governador prengué la decisió de perseguir severament el jocs de les apostes i donà instruccions per a què es vigilàs els locals on s'hi jugava.⁹³⁹

També dugué a terme una campanya contra el problema de les subsistències. Aquesta campanya l'havia iniciada el Centre de Societats Obreres però *El Obrero Balear* la va fer seva i la publicà a tota pàgina.

El nou equip redactor d'*El Obrero Balear* també llançà una campanya de subscripció, especialment a la barriada d'El Molinar d'on provenien la majoria dels membres de les Joventuts Socialistes. Però no tots els joves socialistes tenien les habilitats i estaven qualificats per dur a terme la tasca de redactor d'*El Obrero Balear*. Així, Jaume Riera Albertí, el seu director, hagué d'assumir la tasca de redacció d'una part important de cada número publicat. En altres anys, davant la manca de treballs locals, se solia recórrer a la reproducció d'articles d'El Socialista o d'altres setmanaris obrers d'alguna localitat espanyola. Però excepte alguns joves com Bernat Galmés, Jaume Riera es troba pràcticament sol davant *El Obrero Balear*. La qüestió s'agreuja per la pressió d'altres membres de l'agrupació socialista que no devien estar molt d'acord amb l'orientació que Jaume Riera donava sobre algunes qüestions. Per exemple, la notícia de la visita del bisbe a la parròquia de Sant Magí per assistir a la confirmació dels nins provocà uns incidents que foren presentats per Jaume Riera en uns articles del setmanari que degueren provocar polèmica entre els companys de l'agrupació, vegeu

⁹³⁷ *Íbidem*.

⁹³⁸ «El juego en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 733, 19 de febrer de 1916, p. 1.

⁹³⁹ El setmanari obrer va rebre la felicitació de l'associació Foment del Civisme per la campanya contra el joc de les apostes. També la societat La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor acordà felicitar a *El Obrero Balear* per aquesta campanya, vegeu «El juego en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 734, 26 de febrer de 1916, p. 4; «Felicitación», *El Obrero Balear*, núm. 737, 18 de març de 1916, p. 4, i «Felicitación», *El Obrero Balear*, núm. 738, 25 de març de 1916, p.4.

apartat 15.7.

Finalment el novembre de 1917 Jaume Riera Albertí dimití com a director d'*El Obrero Balear*, segurament el malestar intern dels socialistes de Palma acabà per obligar-lo a presentar la dimissió. Aquesta podria ser deguda a la publicació i rectificació que va haver de fer el setmanari obrer per unes acusacions que havia fet el director del setmanari sobre un venedor de diaris que actuava d'una manera agressiva i despòtica contra altres venedors de diaris que eren cecs. Pascual Maroto, el venedor acusat de tal comportament, replicà que les acusacions no eren certes i que l'acusador era una persona que havia tingut molts problemes a on havia treballat i que era parent del director d'*El Obrero Balear*. Una setmana més tard, el setmanari obrer informà que s'havia canviat el director, sense cap més informació.⁹⁴⁰ Resulta curiós que Jaume Riera Albertí s'acomiadàs dels seus lectors des del setmanari republicà, *La Voz del Pueblo*. Entenem que la relació amb els companys d'*El Obrero Balear* degué ser molt tensa perquè no li degueren permetre publicar un article d'acomiadament a les fulles del setmanari del qual havia estat director els últims dos anys.

Jaume Albertí rompé qualsevol col·laboració amb el Centre Obrer perquè també abandonà la direcció de l'escola obrera.⁹⁴¹

L'episodi de la intervenció d'inspectors d'hisenda a diferents fàbriques i negocis de Palma creà una forta tensió entre l'empresariat de Palma i també evidencià els intents de la patronal d'utilitzar la seva mà d'obra per pressionar al govern i també la influència que tenien els socialistes sobre els obrers en aconseguir que aquests deixassin de seguir les consignes dels empresaris per qüestions purament impositives particulars.

L'arribada a Palma de quatre inspectors d'hisenda alarmaren a certs contribuents i es produïren alguns incidents a la seu del Foment del Civisme que s'havia mostrat partidari de l'acció dels inspectors. *El Obrero Balear* acusava a alguns regidors d'animar els actes vandàlics per protestar per les gestions dels inspectors d'Hisenda. Aquests estaven allotjats a l'Hotel Alhambra on un grup els increpà. El dia següent certs industrials tancaren les seves fàbriques i animaren els seus treballadors a anar en manifestació en contra les accions dels inspectors, a més d'obligar als comerços del centre a tancar les tendes. Però els dirigents socialistes, Llorenç Bisbal i Tomàs Rosselló encapçalaren la iniciativa d'explicar a la part treballadora el motiu de les protestes dels empresaris que no tenien res a veure amb ells. Els regidors conservadors i liberals Moner, Villalonga Olivera i Coll amb un grup de fidels pressionaren al gerent de l'hotel Alhambra per a què no allotjàs més als inspectors d'Hisenda. Jeroni Massanet, president del Foment del Civisme fou una de les persones que fou atacada pel grup contrari als inspectors per haver afirmat que la vinguda dels inspectors li semblava bé. A la nit, les directives de les societats obreres del Centre Obrer a més de la del Centre de Picapedrers, La Unió Tipogràfica i La Hermandad de repartidors acordaren un manifest sobre els aldarulls contra els inspectors d'Hisenda. Desaprovaven la conducta de la societat d'empresaris, La Unión Industrial, que fomentà les manifestacions tumultuoses encapçalades per diversos regidors, així com criticaren l'actitud

---

⁹⁴⁰ «Comunicado», *El Obrero Balear*, núm. 821, 2 de novembre de 1917, p.3.

⁹⁴¹ «Centro Instructivo Obrero», *El Obrero Balear*, núm. 825, 30 de novembre de 1917, p. 4. S'anuncià que la plaça de professor de l'escola obrera estaria vacant a partir de gener de 1918.

passiva del governador civil que no es comportava d'igual manera en les manifestacions obreres.⁹⁴²

Una comissió de comerciants i industrials, acompanyats pel batle de Palma anà a Madrid a entrevistar-se amb el ministre d'Hisenda per aturar les inspeccions a comerços i indústries de Palma. Del ministeri d'Hisenda només aconseguiren que els interessats podien donar-se d'alta a les contribucions industrials abans de l'1 de desembre d'aquell any. Passada aquesta data els que no tinguessin la documentació arranjada serien sancionats.⁹⁴³

El Foment del Civisme envià una carta a *El Obrero Balear* per «el buen criterio de imparcialidad y sentido periodístico que resplandece en las reseñas publicadas por el periódico de su digna dirección sobre los sucesos desarrollados en esta capital a fin de octubre».⁹⁴⁴

El diumenge 3 de desembre de 1916 se celebrà un dinar en homenatge a Jeroni Massanet per la campanya en contra que havia patit durant els aldarulls del mes d'octubre anterior amb motiu de l'arribada a Palma dels inspectors d'Hisenda. Intervingueren Llorenç Bisbal, Joan March i altres personalitats com Aguiló, Oliver, Barceló, Bestard, Palma i Piña. El setmanari obrer informava que «en ellas se elogiaba a las clases obreras por haber sabido protestar de aquellos sucesos y ver el engaño que les habían urdido las gentes del orden.»⁹⁴⁵

---

⁹⁴² «Sobre los inspectores de Hacienda», *El Obrero Balear*, núm. 769, 28 d'octubre de 1916, p.1,2 i 3.

⁹⁴³ «Sobre los inspectores de Hacienda», *El Obrero Balear*, núm. 771, 11 de novembre de 1916, p. 2.

⁹⁴⁴ «Comunicaciones recibidas», *El Obrero Balear*, núm. 772, 18 de novembre de 1916, p. 4.

⁹⁴⁵ Aquest dinar és el primer encontre que hem documentat entre Llorenç Bisbal i Joan March i curiosament el motiu del qual era donar suport a Jeroni Massanet, la persona que més crític és mostrarà, per la donació, dos anys més tard, de la Casa del Poble a les societats obreres, *El Obrero Balear*, núm. 775, 9 de desembre de 1916, p. 3-4.

EL VETERANO DEL PARTIDO SOCIALISTA
EN MALLORCA

Francisco Roca Hernández

Gran propagandista de la organización económica y política del proletariado mallorquín, ex-Director y ex-Administrador de este periódico, ex-Concejal socialista, fallecido el día 19 de este mes.

Francesc Roca morí el 19 de març de 1917, a causa d'una pulmonia. L'article d'*El Obrero Balear* elogiava la seva trajectòria dins el socialisme. Fou membre de la Primera Internacional i redactor del setmanari *Bandera Roja* i el qualificaven de fundador del socialisme mallorquí, així com de *La Igualdad*. També organitzà la primera Federació local de Societats Obreres. Fou director i fundador d'*El Obrero Balear* i n'era el seu administrador en el moment del seu traspàs. El setmanari obrer el qualificava també com «el hombre bueno por excelencia, el creador y alma en fin de la organización del proletariado mallorquín.»

També li reconeixia els patiments que havia sofert en tant que líder del socialisme a Palma:

«Víctima de las persecuciones burguesas, tuvo que sufrir varios procesos y una condena de seis meses de arresto sin que jamás se entibiaran sus convicciones y entusiasmos por la justa causa del trabajo.»⁹⁴⁶

Però els actes d'enterrament de Francesc Roca visqueren moments de tensió entre la família i els companys socialistes del difunt. La família volia unes exèquies religioses, mentre els segons pretenien que

⁹⁴⁶ «Francisco Roca», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p. 1.

fos estrictament civil. El setmanari La Voz del Pueblo explicà la seva versió, fent costat a la voluntat dels socialistes:⁹⁴⁷

«El entierro del Jefe del Partido Socialista fue de carácter puramente civil, a pesar de haberse publicado lo contrario. Varios individuos del partido bajaron el féretro de la casa mortuoria y, una vez colocado en el coche, se agarraron a este para impedir la intervención de todo espíritu maligno. Los demás compañeros secundaron la acción.»

Hi degué haver algunes empentes entre els socialistes i els familiars i representants de l'església: «Vano fue su intento. Los amigos de Roca supieron ahuyentarlas de tal manera que, revoloteando y dándose aletazos una contra otra, fueron a parar al final del cortejo, en cuyo lugar se perdieron entre las sombras.»

En arribar al final de La Rambla, els capellans que també acompanyaven la conducció del cadàver fins el cementiri pretengueren dur a terme la posa que és una aturada que se solia realitzar per resar un *responso* per a l'ànima del difunt, però els seus companys del partit s'hi negaren:

«Cuando el coche llegó al final de la Rambla, se hizo la posa de costumbre, pero la comitiva marcó una viva protesta en contra el objeto de tal interrupción.

El coche fúnebre siguió su camino, siendo celosamente custodiado por todos los amigos del difunto, hasta llegar frente a las puertas de la necrópolis. Una vez allí, descubriéndose socialistas y republicanos, y el presidente del duelo pronunció las siguientes palabras. " Si hemos venido hasta aquí ha sido con el exclusivo deseo de dar la última prueba de cariño a nuestro compañero Roca. Debemos protestar enérgicamente de la arbitrariedad cometida por su familia, ya que ha dispuesto que el cadáver de nuestro compañero sea depositado en un lugar contrario a sus ideas. »⁹⁴⁸

Seguidament els congregats acabaren la cerimònia amb un altre dels seus rituals, passar per davant del cos del difunt més mostrar l'última salutació.⁹⁴⁹ Així acabaren les exèquies per als companys de partit. Després, la família continuà amb l'enterrament que es feu pel ritus catòlic i fou enterrat en el mateix cementiri catòlic de Palma.

El Obrero Balear mostrà el seu desacord amb la decisió de la família:

«Amargo, muy amargo fue el golpe que recibimos al enterarnos de la muerte de Roca, y más amargo fue aún al enterarnos también de que su familia, que conocía sus ideas y sus sentimientos en materia de religión,

⁹⁴⁷ «Francisco Roca», *La Voz del Pueblo*, 24 de març de 1917, p. 2.

⁹⁴⁸ Encara que el setmanari republicà no ho esmenta, fou Jaume Marí qui dirigí les paraules al concentrats, vegeu «Francisco Roca», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p.1.

⁹⁴⁹ «Acto continuo, fue conducido el féretro al depósito de cadáveres por los mismos de la Agrupación. En el citado recinto, entraron de dos en dos todos los acompañantes al objeto de dirigir un último saludo al que fue tan venerable propagandista del progreso.»«La conducción del cadáver del compañero Roca al cementerio», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p.1.

haya querido inferir un ultraje al difunto disponiendo contra la voluntad del finado, que se le enterrara católicamente. Contra esa injuria con que se ha querido manchar el nombre e historia del compañero Roca, contra ese atropello cometido en sus ideas y en su voluntad nosotros protestamos con la mayor energía.»⁹⁵⁰

10.3. Les eleccions municipals de 1915 i 1917.

Les eleccions municipals de novembre de 1915.

L'Agrupació Socialista presentà a Llorenç Bisbal pel 2ⁿ districte electoral, mentre que a última hora també ho feu Francesc Roca, al 4^t districte per evitar que la resta de candidats fossin proclamats regidors en aplicació de l'article 29 de la llei electoral. A Capdepera presentaven a Miquel Ferrer Alsina i Mateu Garau Flaquer.⁹⁵¹ En el cas de Lluçmajor es presentava la candidatura de Joan Monserrat Parets, i a Manacor i Artà els candidats socialistes foren elegits per la mateixa aplicació de l'article 29.

Els socialistes denunciaven les maniobres per dur a terme els actes de tupinades per a les eleccions municipals:

*«Ya hace varias semanas que impera la coacción patronal más repugnante, la escandalosa compra de votos, el bajo y asqueante chanchullo en todas las formas, a todos los medios apelan los candidatos burgueses para conseguir hacerse con el acta de concejal.»*⁹⁵²

També denunciaven que els partits dinàstics duïen a terme activitats que incomplien la llei electoral i que ho feien sense cap tipus de dissimul:

«Por otra parte, hay que observar que la ley castiga la compra de votos y también al que quiera impedir a otro el libre ejercicio de la ciudadanía y, sin embargo, se compra el voto a la luz del día y no recatadamente, sino sin velo alguno.»

Criticaven el suport que el reformisme donava als partits dinàstics amb qui havia signat coalicions en diversos districtes municipals:

*«Por lo que respecta a los principios políticos en la contienda actual, no hay ninguno de los partidos burgueses que se mantenga en el plano ideal, ya que reformistas van aliados con mauristas por una parte, y liberales y reformistas con los idóneos y carlistas, por otra.»*⁹⁵³

En aquestes eleccions els socialistes dugueren a terme un seguit de mítings electorals que contrastava amb l'escàs número dels mateixos en les anteriors convocatòries electorals municipals.

A La Soledat se celebrà el dissabte 6 a les vuit i mitja en el cafè El Casino. Presidí l'acte Francesc Roca i

⁹⁵⁰ «Francisco Roca», *El Obrero Balear*, núm. 790, 24 de març de 1917, p. 1.

⁹⁵¹ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 717, 30 d'octubre de 1915, p. 1 i 4.

⁹⁵² «La próxima lucha», *El Obrero Balear*, núm. 718, 6 de novembre de 1915, p. 1.

⁹⁵³ *Ibidem*.

intervingueren Jaume Marí, Antoni Maria Alsina i Llorenç Bisbal. Els oradors incidiren en la importància de que els representants dels obrers accedissin al consistori com a regidors i alertaven de les tàctiques d'altres partits «recomendando a los electores que nunca vendieran su voto por ser un extremo deshonoroso.»

Al Molinar. El diumenge 7 a les tres de la tarda. Fou presidit per Bartomeu Llabrés i hi intervingueren Bernat Galmés, Antoni Maria Alsina, Llorenç Bisba «i el simpatizante Ferretjans». A Es Coll d'en Rabassa se celebrà el diumenge 7 a la nit. Fou presidit per Antoni Maria Alsina i hi intervingueren Mora, Simó Fullana i «los compañeros» Bartomeu Llabrés i Llorenç Bisbal. Criticaren «el cacique maurista de la barriada l'amo de Son Parera.» Al Centre Obrer, fou el dilluns 8 a les vuit i mitja de la nit. Presidí Francesc Roca i intervingueren Antoni Maria Alsina, Jaume Marí i Llorenç Bisbal.

A Sa Calatrava, se celebrà el dimecres 10 «en el que tomaron parte los simpatizantes Fullana i Ferretjans y los compañeros Roca y Bisbal.»⁹⁵⁴

Els resultats foren un fracàs per al socialisme perquè no s'aconseguí cap acta de regidor però el setmanari obrer intentava veure el cantó positiu dels resultats.⁹⁵⁵ Es denunciaren algunes maniobres del consistori de Palma que el 17 de novembre, tres dies més tard d'haver-se celebrat les eleccions, foren acomiadats uns 150 treballadors que estaven ocupats en l'esbucament de les murades.⁹⁵⁶

En el setmanari obrer es denunciaren les tupinades dels partits burgesos i per primera vegada es cità a Joan March com un dels causants d'aquestes maniobres: «Salieron a relucir todos los amaños y atropellos electoreros de que se han valido mauristas, reformistas y sobre todo "en Verga", el gran electorero, para sacar triunfante a los respectivos candidatos.»⁹⁵⁷

En definitiva, a Mallorca a Manacor i Artà s'obtingué un regidor socialista per l'aplicació de l'article 29. A Lluçmajor, Joan Monserrat Parets obtingué l'acta de regidor encara que des de Palma era observat amb certa recel com així s'expressa *El Obrero Balear* «... si bien se tienen noticias que en parte debe el triunfo a la coalición monárquico-republicana antimaurista. Creo pues, que tanto socialistas como republicanos han cometido un error de táctica, aunque ello sea debido al odio santo que sienten contra el caciquismo.»⁹⁵⁸ A Palma, Francesc Roca es presentà al 4t districte per evitar l'aplicació de l'article 29, mentre que Llorenç Bisbal obtingué 642 vots en el districte 2ⁿ però insuficients per assolir l'acta de regidor.⁹⁵⁹

Elecciones municipales de noviembre de 1917

Aquestes eleccions se celebraren sota el context de la crisi del sistema de la Restauració i de la convocatòria de vaga general de l'agost de 1917. Així, el 28 d'octubre es reuniren a Palma representants dels republicans federals, reformistes i socialistes per tractar les candidatures a les eleccions municipals. També

⁹⁵⁴ «Los mítines electorales», *El Obrero Balear*, núm. 719, 13 de novembre de 1915, p. 2.

⁹⁵⁵ «Si no se ha conseguido el acta en la agitación electoral, en cambio se ha difundido nuestras ideas, se ha ensanchado nuestro círculo de propaganda, se ha sembrado la semilla de redención proletaria que sin duda dará sus frutos.», *El Obrero Balear*, núm. 720, 20 de novembre de 1915, p. 1.

⁹⁵⁶ «Lucha política», *El Obrero Balear*, núm. 720, 20 de novembre de 1915, p. 1.

⁹⁵⁷ Íbidem.

⁹⁵⁸ «De elecciones», *El Obrero Balear*, núm. 720, 20 de novembre de 1915, p. 2.

⁹⁵⁹ Llorenç Bisbal obtingué els seus millors resultats a les seccions d'Es Molinar i La Soledat, mentre que a la resta de seccions obtingué uns resultats molt allunyats dels regidors més votats, vegeu BOPIB, 17 de novembre de 1915.

hi assistiren els anomenats regionalistes d'esquerres amb Antoni Pol. Acordaren adherirse a l'Assemblea de Parlamentaris de Barcelona i el dia següent acordaren «definitivamente ir a la lucha en todos los distritos quedando rotos todos los pactos que pudiera haber con las derechas.»⁹⁶⁰

Aquesta fou la candidatura de la Conjunció Republicanosocialista.

Candidatura que presenta el Bloque frente a los partidos de turno, el cual todos los hombres de sentido común deben votar y propagar el día 11 del actual.

1.º Distrito	D. Antonio Pol.
2.º »	» Juan Trián.
3.º »	» Lorenzo Bisbal.
4.º »	» Luis Martí.
5.º »	» Fernando Pou.
7.º »	» Francisco Villalonga.

El Obrero Balear, 9 de novembre de 1917, p. 1.

El bloc assembleista publicà el següent manifest:

⁹⁶⁰ «De elecciones», *El Obrero Balear*, núm. 821, 2 de novembre de 1917, p. 1.

Manifiesto que a lanzado el Bloque Asambleista al pueblo palmesano:

Proclama electoral

CIUDADANOS:

El día veinte y nueve del mes pasado, se formó en esta Ciudad un bloque de diversos partidos y diferentes fracciones políticas que han coincidido en un mismo ideal. ¡El amor a Mallorca y la autonomía municipal para Ella! Todos los que profesan estas ideas, han tenido y tienen cabida dentro este bloque, que se acordó denominarlo Bloque Asambleista o sea el conjunto de elementos que estén conformes con los acuerdos tomados por la última Asamblea de Parlamentarios, celebrada en Madrid.

El Bloque constituido ha acordado ir a la lucha, en las próximas elecciones municipales, presentando candidatos en todos los distritos de Palma.

Hace dos meses que el partido liberal y conservador de Palma votó en el consistorio como un solo hombre, que no quería la autonomía municipal ni quería adherirse a la Asamblea de Parlamentarios celebrada en Barcelona.

Los mauristas votaron a favor de la autonomía, pero tampoco quisieron adherirse a dicha Asamblea.

Los que no están con la Asamblea, están en contra de ella, es decir, que los partidos turnantes de Mallorca son anti-autonomistas o sea centralizadores.

Les viene bien a estos viejos partidos que todo venga hecho y ordenado de Madrid con completa autoridad a favor de los caciques. Nosotros no queremos eso; nosotros queremos gobernarlos y administrarlos nosotros mismos. Para obtener esta gobernación y administración, la única forma es una completa autonomía municipal, base para que pueda desarrollarse ampliamente la prosperidad y riqueza de todas las regiones que componen España.

Ciudadanos: por amor a Mallorca acudid a votar los candidatos del Bloque Asambleista que tengan por lema la Autonomía municipal, que ha de ser en tiempo no muy lejano, la regeneración de la pobre y decaída España.

Ciudadanos: Mallorca para los mallorquines. ¡Viva la Autonomía Municipal!

Ciudad de Mallorca 31 de Octubre 1917.

—Miguel Trián, Joaquín Bernat, Agustín Roca, José Gomila, Bartolomé Castañer, Francisco Villalonga, Luis Martí y Antonio Pol.

El Obrero Balear, núm. 822, 9 de noviembre de 1917, p. 1

Per una banda, Llorenç Bisbal fou indultat. En aquell moment Llorenç Bisbal vivia a Sóller per complir el desterrament que se li havia imposat en el judici que l'empresari Pere Maria Estrany contra Llorenç Bisbal per calúmnies. El periodista Jeroni Massanet fou un dels que més gestions feu per aconseguir-ho. De fet, aquest com a president del Foment del Civisme havia encapçalat una comissió que s'havia entrevistat amb Pere Estrany per demanar-li que s'avingués a l'indult per a Llorenç Bisbal. La resposta de l'empresari fou que ho faria abans de Nadal.

El mes de novembre en constituir-se la candidatura assembleista, els partits signants a proposta de Francesc Villalonga decidiren formar una nova comissió i demanar formalment a Pere Estrany l'indult per Llorenç Bisbal, cosa a la qual hi accedí l'empresari i així, Llorenç Bisbal pogué retornar a Palma.⁹⁶¹

⁹⁶¹ «Don Lorenzo Bisbal, indultado», *El Obrero Balear*, núm. 823, 16 de novembre de 1917, p. 2. La comissió estava formada per Jeroni Massanet, Ferran Pou i Jeroni Pou. El motiu que argumentaren fou que Bisbal era candidat a les eleccions municipals.

El Bloc Assembleista organitzà un míting al Teatre Balear on intervingueren, Antoni Pol pel Partit Regionalista, Joan Trián i Ferran Pou, republicans i Josep Agustí, socialista. Mentre ell intervenia «llegó nuestro compañero Bisbal, siendo presentado en triunfo en el proscenio del escenario, siendo su presencia aclamadísima y después dirigió la palabra haciendo historia del Bloque constituido.»⁹⁶²

La vinguda de Bisbal a Palma fou més pròpia d'una pel·lícula d'acció d'aquell temps. Un motorista, Bruno Darder, es dirigí amb la seva moto sidecar Harley Davidson cap a Sóller per portar a Llorenç Bisbal al míting que la candidatura assembleista duia a terme al Teatre Balear:

«Por la rapidez en que se efectuó la venida de nuestro correligionario es por lo que nos ha inducido a escribir estas cuatro líneas, a las ocho en punto nos disponemos para mandarle a buscar y salió para Sóller con la rapidez que es de suponer el renombrado motorista Bruno Darder a las ocho y siete minutos de la noche de la Plaza de San Antonio; estando a las nueve en Sóller donde hay una distancia de 30 kilómetros con un sinfín de vueltas peligrosas, a las 10 menos 6 minutos volvían a estar en Palma, empleando en el recorrido de ida y vuelta una hora y 45 minutos; la marca del motor sidecar es “Moto Harley Davidson”.

*Tenemos que hacer constar que se tuvieron que entretener algunos momentos para encontrar a Bisbal que estaba tomando parte en un mitin de propaganda en aquella ciudad sollerense. Reciba nuestra enhorabuena el muy inteligente motorista por lo arriesgado que fue en este delicado trayecto.»*⁹⁶³

De la candidatura assembleista aconseguiren l'acta de regidor Joan Trián, Ferran Pou i Llorenç Bisbal. En canvi, Antoni Pol, Lluís Martí i Francesc Villalonga no obtingueren els vots suficients. Pel que fa a Llorenç Bisbal, que es presentà pel 3^r districte, aconseguí un total de 808 vots, gairebé el doble que el liberal Francesc Barceló Caimari que n'obtingué 487, mentre que el tercer oponent, el conservador Pere Valls Pomar només aconseguí 380 vots i es quedà fora del consistori. Llorenç Bisbal s'imposà a gairebé totes les seccions (Socors, Mercadal, Sant Antoni, Hostalets, Sindicat i Gerreria) i només Francesc Barceló s'imposà a la secció electoral de l'àrea rural del Pla d'en Fuster.⁹⁶⁴

En aquest cas, l'entesa electoral amb republicans fins i tot amb els reformistes beneficià remarcablement la candidatura de Llorenç Bisbal perquè normalment la desunió dels republicans perjudicava les expectatives dels socialistes. També el plet Estrany-Bisbal afavorí els interessos de la candidatura socialista perquè Llorenç Bisbal es convertí en una personalitat que aparegué en els mitjans de comunicació i la sentència del desterrament li configurà una imatge de persona injustament tractada per uns fulls que no mereixien la condemna que se li aplicà.

Per la seva banda, la societat d'Adobadors organitzà un dinar per celebrar el retorn i el triomf electoral de Llorenç Bisbal. Llorenç Bisbal respongué a un article d'Alexandre Jaume a *La Última Hora* on elogia al primer per haver obtingut l'acta de regidor a les passades eleccions. Bisbal reflexiona sobre la possibilitat de

⁹⁶² «Mitin en el Balear», *El Obrero Balear*, núm. 822, 9 de novembre de 1917, p. 2.

⁹⁶³ «Hemos triunfado», *El Obrero Balear*, núm. 823, 16 de novembre de 1917, p. 3. També hi aparegué un article que manifestava la seva satisfacció per l'indult de Llorenç Bisbal. Aquest article titular «Hemos triunfado» estava signat per Gabriel Picornell, que segurament era el pare d'Aurora Picornell. També es va publicar un altre de Joan Payeras Pizà, que es titulava «¡Al fin!»

⁹⁶⁴ BOPIB, 13 de novembre de 1917.

què Alexandre Jaume acabi per incorporar-se al partit socialista. Bisbal fa una defensa del paper dels intel·lectuals dins el partit: «Más tarde o más temprano habrán de venir a nuestro campo los hombres intelectuales y de sana voluntad como han venido ya y son la gloria del partido Besteiro, Ovejero, Araquistain, Vera, Ciges Aparicio, Cortés, Verdes Montenegro, etc.». Però també és curiós els altres que anomena que considera que són molt propers al partit. «... hallándose en la antesala Unamuno, Alomar, Madrazo y tantos otros que sienten y propagan nuestras ideas y que solo les falta alistarse en nuestras filas para ser socialistas enteros.»⁹⁶⁵

Bisbal considera que Alexandre Jaume també es troba en la situació d'Alomar o Unamuno i que molt aviat acabaria per entrar dins el partit.

A més, Bisbal reconeix que el socialisme a Mallorca es troba orfe d'intel·lectuals i desitjaria que Alexandre Jaume en fos el primer:

*«¡Oh, con que afán miles de trabajadores tenemos los brazos abiertos para dar un abrazo de fraternidad al primer intelectual que vendrá a cobijarse bajo nuestra bandera! ¿Será don Alejandro Jaume el primero? ¡Cuánto lo celebraríamos!»*⁹⁶⁶

10.4. Llorenç Bisbal, regidor.

Bisbal reconeix que l'entorn del judici que el condemnà al desterrament creà una expectatives envers la seva persona que augmentaren amb la consecució de l'acta de regidor. Per això, ell volia deixar clar que la gent no es pensàs que just amb la seva participació al consistori de Palma ara la política local canviaria significativament.

«... que una parte del público y principalmente la clase obrera se hayan formado la ilusión de que mi entrada en el Consistorio ha de significar poco menos que la salvación de Palma. Muchos creen que yo allí dentro he de resolverlo todo, que no pasará la moralidad ni so que yo no descubra, que los chanchullos y compadrazgos se habrán acabado y que, en una palabra, debido a mi fiscalización, la administración municipal será un modelo de pulcritud y honradez.»

Llorenç Bisbal pretén refredar les expectatives. «No se imagine nadie que yo pueda hacer milagros porque ni soy ningún santo ni jamás los santos y todo hicieron milagros.» A més, ell hi afegeix dos arguments més per reduir les esperances dels votants. Per una banda, la seva instrucció fou molt reduïda. Des dels nou anys els seus pares el posaren a treballar i que a partir dels tretze quan es traslladà a Palma aprengué algunes nocions més. «Desde entonces no he pisado más escuela ni he tenido más a profesoras que me instruyeran y educaran.» L'altre argument també era de pes. Ell tenia quatre fills «sin más patrimonio de

⁹⁶⁵ «Don Alejandro Jaume», *El Obrero Balear*, núm. 824, 23 de novembre de 1917, p. 1.

⁹⁶⁶ Íbidem.

vida ni otro sostén que un trabajo mal retribuido, debiendo realizar jornadas de diez a doce horas como hacemos los zapateros.» A més, a tot això se li havia d'afegir «los trabajos de organización obrera, de propaganda, de periódico y el tener que llevar abrumadora correspondencia particular, todo ello fuera de las horas de trabajo.»

Però així i tot es comprometia a dur a terme una oposició ferma i digna. «Yo entraré sí, al Ayuntamiento con una voluntad fuerte y unos propósitos muy honrados, yo velaré cuanto pueda para que se haga una buena administración». I posava alguns exemples del que es comprometia. «... yo procuraré que los contratistas y empresarios de la casa cumplan los compromisos contraídos; yo laboraré para que se abaraten las subsistencias y se persigan y castiguen con mano dura a los falsificadores de alimentos; yo procuraré que los presupuestos se confeccionen con arreglo a las verdaderas necesidades de la población y a una tributación justa y equitativa.» També afirmava que eliminaria la policia muntada «por inútil y demasiado costosa.», així com els favoritismes i qualsevol abús que descobrís.⁹⁶⁷

Per això mateix, l'Agrupació Socialista decidí obrir una subscripció per poder pagar una remuneració a Llorenç Bisbal com a regidor «a fin de que pueda atender al cargo de concejal sin que ello resulte en perjuicio de su familia.»⁹⁶⁸ Finalment s'oferí a Bisbal una retribució de 12,50 pessetes amb la intenció de pujar-la a 14. «en cuanto lo permita la suscripción voluntaria». Tot i això, la comissió voldria que se li pogués remunerar amb 15 pessetes setmanals.

Finalment altres societats obreres també col·laboraren en la subscripció. La Unión Protectora Mercantil acordà l'aportació mensual de 2.50 pts., mentre la societat El Desarrollo del Arte de fusters comunicà que també s'adheria a la subscripció però que encara havia de votar en reunió la quantitat concreta. La comissió encarregada de la subscripció pro-regidoria anuncià que la subscripció voluntària era de 19,55 pts. setmanals.

Llorenç Bisbal publicà una carta dirigida a la comissió pro-regidoria⁹⁶⁹ on expressava «es para mí motivo de satisfacción y estímulo el tener en mi apoyo a tan importante sector de opinión obrera, que a la vez se interesa por la administración comunal procura facilitar medios a su genuino representante en dicha administración, para que esta resulte lo más intensa y eficaz posible.» També afirmava que qui havia de discutir l'acceptació d'aquesta era el partit socialista «a cuyo programa y disciplina me debo y estoy sometido.»

En certa manera, Llorenç Bisbal també assumí la direcció d'*El Obrero Balear* com una altra contraprestació de la que ell se'n feia responsable a canvi de la remuneració setmanal que cobraria, primer com a regidor i segon també ara com a director d'*El Obrero Balear*.

El 1918 començà amb la constitució del nou consistori. Fou elegit batle, Pere Martínez Rosich amb 23 vots a favor dels regidors liberals, conservadors i mauristes i tretze amb blanc dels republicans, reformistes i

⁹⁶⁷ «No formarse ilusiones», *El Obrero Balear*, núm. 825, 30 de novembre de 1917, p. 1 i 2.

⁹⁶⁸ «La reunión del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 825, 30 de novembre de 1917, p. 2. La comissió encarregada d'organitzar la remuneració del nou regidor estava formada per Josep Gomila, Simó Fullana, Cristòfol Borràs, Gabriel Juan i Antoni Tudurí.

⁹⁶⁹ «A la comisión pro-concejalía», *El Obrero Balear*, núm. 829, 28 de desembre de 1917, p.2.

socialista. Tant la minoria reformista com la regionalista i Llorenç Bisbal, socialista, explicaren que el vot en blanc no suposava cap animadversió cap el nou batle, de qui no dubtaven de la seva bona predisposició si no pel pacte entre els regidors dels partits dinàstics que han exclòs als altres representants del consistori. En el discurs d'acceptació del càrrec, Pere Martínez Rosich lamentà la desconfiança dels regidors que votaren en blanc i especialment el de Llorenç Bisbal. «... a quienes quería tener y mirar por igual y mucho más lo siento, dijo, por un elemento nuevo que entra hoy a compartir las tareas de la administración municipal y del cual hubiera querido estar dede hoy muy cerca». Llorenç Bisbal respongué que havia votat en blanc per la forma d'elecció del batle i també «porque la actuación de los diferentes alcaldes la cual ha seguido, no le ha gustado, de modo añadió, que yo hubiera votado en blanco de todas maneras.» Però ja en la primera intervenció avança quin seria un dels objectius, resoldre la qüestió de les subsistències, «diciendo que lo más importante era imponer, y no condonar los castigos a los que sean causantes de su escasez y carestía, y anunció al alcalde que si obra en este sentido tendrá su voto y aplauso.»⁹⁷⁰

Llorenç Bisbal entrà a formar part de les comissions municipals de Reforma interior, de cases per obrers i de subsistències o carns.⁹⁷¹

* *

Tambien se suplica a los compañeros de los pueblos y demás personas que continuamente y por cualquier asunto se dirijen al compañero Bisbal, tengan en cuenta que dicho compañero está abrumado de ocupaciones y que, por tanto, sólo deben dirigirse a él para los asuntos que tengan relación con los cargos que desempeña o los que atañen únicamente a su persona.

El Obrero Balear, 6 de desembre de 1918, p. 4.

---

⁹⁷⁰ AMP, Actes municipals, 1 de gener de 1917.

⁹⁷¹ AMP, Actes municipals, 7 de gener de 1917.

11. La conflictivitat laboral i la jornada legal de les vuit hores

A partir de 1918, la classe obrera va veure com moltes reivindicacions que fins aleshores eren rebutjades per la part empresarial començaven a estar sobre la taula de les negociacions. A més, les mesures de l'administració per controlar l'especulació i l'alça dels preus, l'augment salarial i la reducció de la jornada laboral permeteren un alleujament de la situació social i econòmica que patí la classe obrera especialment des de l'inici de la Gran Guerra.⁹⁷²

Així, com veurem, l'aprovació de la jornada legal de les 8 hores el 1919 provocà un veritable sotrac dins les activitats industrials perquè l'empresariat va veure com la legalitat exigia unes condicions laborals que fins aleshores havia negat o, com a mínim, havia intentat retardar la seva aplicació. També és evident que aquestes millores no s'estengueren d'una manera homogènia per totes les activitats industrials i que mentre alguns sectors començaren a assolir-les el 1918, molts dels altres no ho aconseguiren fins ben entrat el 1919 i el 1920 i sovint després d'un conflicte laboral i setmanes de vaga. També en alguns casos les societats obreres es trobaren amb la negativa d'empresaris d'acceptar l'acord assolit entre les dues parts, i continuaren les vagues en determinats tallers.

Serà interessant analitzar el paper que jugà la Casa del Poble com a catalitzador de les reivindicacions obreres, especialment en sectors que fins aleshores no havien disposat d'una societat obrera que defensàs els seus interessos i en el què la mateixa Casa del Poble tengué un paper de guia i assessorament. Però, tot i les millors expectatives que es presentaven, hi hagué una qüestió en la que alguns empresaris s'enfrontaren obertament a les reivindicacions de la part treballadora: el reconeixement al dret a constituir una societat obrera i el seu paper com a representació dels treballadors davant la propietat del taller o la fàbrica.

Com es veurà més endavant, els intents de constitució d'una societat obrera dins fàbriques on la major part de la plantilla estava formada per dones es toparen amb l'oberta hostilitat de la propietat de l'empresa.

---

⁹⁷² «El final de la estrategia posibilista de reformas legislativas parciales o sectoriales es el Decreto de 15 de marzo de 1919 sobre la jornada máxima de ocho horas que resume bastante bien los avatares de la legislación de trabajo en España en este período histórico. En primer lugar, por tratarse de un reglamento y no de una ley, indicio de que, como efectivamente ocurrió, su aprobación fue requerida por la urgencia de la situación social, y no podía esperar a una más o menos larga tramitación parlamentaria. En segundo lugar, porque su objeto era la norma de trabajo más largamente pedida y más largamente rechazada en la batalla ideológica de la legislación de trabajo. Y en tercer lugar porque el propio Decreto se configuraba como el punto e partida de un complejo proceso normativo en el que otros futuros reglamentos complementarios tenían un papel muy importante de matización o excepción de la regla general.», MARTIN VELARDE, Antonio, «La formación del derecho del trabajo en España» a VV.AA., *La legislación social en la historia de España. De la Revolución Liberal a 1936*, Publicaciones del Congreso de los Diputados, Madrid, 1987, p. LXVI.

Però sobretot, fou dins la companyia de tramvies de Palma on els primers moviments per constituir una societat obrera foren qualificats per part de la gerència com a actes i delictes de sedició i que provocà un dels conflictes laborals més intensos i que alteraren profundament la convivència de la ciutadania durant gairebé tres mesos.

Per exemple, Ignasi Ferretjans argumentava que la causa de la conflictivitat de després de la Gran Guerra fou el desequilibri entre nivell dels salaris i el cost de la vida de durant els anys del conflicte bèl·lic i on l'empresariat no concedí cap millora:

«Ahí, pues, que durante el transcurso de cuatro años de aprovechamiento lucrativo los patrioterros no tuvieron el menor rasgo de humanidad para sus esclavos de taller o de la fábrica; no concedieron ninguna mejora por espontánea voluntad propia; sino que el obrero tuvo que apelar a la huelga y algunas veces a la violencia para conseguir equilibrar el salario con el coste de la vida, más claro, para defenderse del egoísmo capitalista, principal factor de elevación de los precios de las mercancías.»⁹⁷³

A l'estiu de 1918, la classe obrera es trobava amb els queviures a preus alts i la impossibilitat de fer front a les despeses més necessàries. Alguns sectors començaven a mobilitzar-se i amenaçaven de convocar vagues. Per exemple, els forners havien aprovat unes bases per exigir a la part empresarial un augment salarial. Així també, els platers demanaven un augment salarial del 10%, i els sabaters el 25% i la reivindicació històrica de les bestretes. El setmanari obrer advertia dels conflictes vaguístics que arribaven: *«Tres son las huelgas que están en puertas, que estallarán, que no tiene más remedio que estallar si los patronos no vuelven en si y las autoridades no las saben evitar contacto e intervención oportuna.»⁹⁷⁴*

Així, La Igualdad i l'empresariat arribaren a un acord. La patronal oferí una pujada de un ral per parell de calçat produït, que fou acceptada per la part treballadora, tot i que no arribava a la demanda del 25%. La societat obrera La Igualdad es mostrava satisfeta perquè així s'evità el sacrifici d'una vaga.⁹⁷⁵

Mentrestant, els serradors també es constituïren en societat i establiren les seves bases per negociar amb la patronal, entre les quals hi havia un augment salarial del 25%, jornada laboral de 9 hores, les hores extraordinàries fins a les nou de la nit i remunerades amb un 50% més, en cas d'haver de treballar de nit, la jornada seria de 7 hores.⁹⁷⁶ El 22 de juliol s'inicià la vaga dels serradors. S'estimava que uns 125 treballadors del sector l'havien secundada. Els tallers de la drassana de Mayol, Gelabert i Ballester firmaren les bases presentades per la societat obrera però amb el compromís de què si la vaga es resolvia en altres termes, aquests tres tallers s'hi adheririen.⁹⁷⁷ Progressivament els tallers de serradors negociaven les bases amb la societat, reduint la jornada de deu a nou hores i augmentant 50 cèntims diaris als oficials i 25 als aprenents.

⁹⁷³ «Sembradores de odio», *El Obrero Balear*, núm. 985, 14 de gener de 1921, p. 1.

⁹⁷⁴ «El malestar obrero en Palma. Peticiones consumadas y huelgas en puerta», *El Obrero Balear*, núm. 855, 28 de juny de 1918, p.1-2.

⁹⁷⁵ «Otra victoria de los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 856, 5 de juliol de 1918, p.4.

⁹⁷⁶ «Los aserradores», *El Obrero Balear*, núm. 858, 19 de juliol de 1918, p.4.

⁹⁷⁷ «Los aserradores», *El Obrero Balear*, núm. 859, 26 de juliol de 1918, p. 1

Però a principis d'agost encara restava un terç del sector sense acceptar la negociació de les bases. Així dels 125 serradors, 85 havien tornat al treball, mentre 40 encara seguien en vaga.⁹⁷⁸

També a la Can Ribas, l'anomenada fàbrica de Herederos de Vicente Juan Ribas, s'inicià un moviment de protesta que fou qualificat d'espontani pel trasllat d'un dels seus treballadors, Francisco Moratinos, que treballava a la fàbrica del carrer de la Ferreria. La part treballadora que allà hi feia feina reclamà la restitució de Moratinos al seu lloc però en no aconseguir-ho es posaren en vaga i aconseguiren que les fàbriques que l'empresa tenia a La Soledat, Sa Vileta, Esporles, Son Sardina i Establiments també secundassin la vaga. Es constituí una comissió del Centre Obrer per dirigir la vaga, formada per Martí, Ferretjans, Porcel, Bisbal i Fullana. Aquest és un dels elements interessant d'aquell període. La vaga era dirigida per una comissió de la Federació de Societats Obreres que no només es limita a assessorar a la part treballadora sinó que s'involucra activament en les negociacions amb la propietat. És evident que la vaga no només s'aprofità per reclamar la restitució del company. Se celebrà una assemblea de treballadors on s'informà de la situació de la vaga i de les demandes a presentar a l'empresa Ribas, que eren la restitució de Francisco Moratinos al seu lloc de feina, el compliment de la legislació laboral i augment salarial del 30%. En l'assemblea destacaren les intervencions de Josepa Maimó i Maria Domínguez «las cuales causaron la admiración y el entusiasmo en la multitud que casi llenaba el salón de actos de la Casa del Pueblo. Con palabra fácil y razones que conmovieron al auditorio demostraron la justicia de sus pretensiones, el entusiasmo que sienten por la lucha y la fe en la victoria.»⁹⁷⁹ Aparegué un article de Simó Fullana elogiant el paper de la dona en el moviment vaguista.

En el cas del sector de la vidrieria, el moviment associatiu s'esperonà amb la visita dels representants de la Federació Nacional de Vidriers que tenia la seu a Badalona. S'acordà reivindicar i així recuperar la jornada de vuit hores que havia estat augmentada i un augment salarial.⁹⁸⁰

Des d'*El Obrero Balear* s'insistia en les condicions que s'havien de valorar per convocar una vaga. La seva ideoneïtat vendria donada pel moment i el context, però en cap cas les vagues es podien guanyar perquè fossin justes o es tengués la raó.

*«Plantear un demanda cuando el oficio que la formule atraviesa una crisis, una paralización del trabajo denotaría falta de sentido, porque conduciría irremisiblemente al fracaso, cuando no a favorecer los intereses patronales, que so pretexto de la petición se ahorrarían los salario que por no paralizar por completo el trabajo ellos sostienen como entretenimiento y conservación del personal que les ha de servir en la época oportuna.»*⁹⁸¹

En canvi, quan l'ocasió es propicia, quan l'empresariat necessita de tota la mà d'obra és un bon moment per forçar el conflicte:

⁹⁷⁸ «La huelga de aserradores», *El Obrero Balear*, núm. 860, 2 d'agost de 1918, p. 1.

⁹⁷⁹ «La de la casa Ribas», *El Obrero Balear*, núm. 859, 26 de juliol de 1918, p. 1

⁹⁸⁰ «Los vidrieros», *El Obrero Balear*, núm. 859, 26 de juliol de 1918, p. 1

⁹⁸¹ «Táctica obrera», *El Obrero Balear*, núm. 860, 2 d'agost de 1918, p. 1.

«Por el contrario, cuando la reclamación de mejoras se formula en tiempo en que la clase patronal se ve obligada a retener y aun de necesitar más personal que el de ordinario por exigencias de la producción, y en que se aprovechan el mayor número de horas y hasta de los minutos se pretende obtener beneficio, entonces es la oportunidad indicada.»⁹⁸²

Però el mes d'agost de 1918 la situació de les societats obreres en diverses empreses era molt precària perquè en algunes com La Algodonera o la Companyia de Tramvies els representants d'aquests eren acomiadats pel simple fet de ser membres de la junta directiva de l'associació obrera o associats. El conflicte dins La Algodonera no s'arribava a solucionar. La fàbrica tèxtil havia duit a terme un lock-out, que per a la societat obrera no estava justificat i que tenia l'objectiu de fer desaparèixer la societat obrera recentment constituïda:

«La continuación del cierre significaba una venganza y un ataque al espíritu de organización que no podían tolerar los demás trabajadores y más tratándose de una huelga de mujeres.»

Per la seva banda, la Companyia de Tramvies també, segons els socialistes, inicià la repressió del moviment associatiu obrer dins l'empresa:

«... coincidió el despido o suspensión de empleo y sueldo de varios empleados de la Compañía de Tranvías por haber intentado ejercitar el derecho de asociación, al propio tiempo que caía en nuestras manos un documento impreso de secreta y exclusiva circulación del arte fabril conteniendo un interrogatorio de espíritu reaccionario y persecutorio contra los obreros asociados.»

Així, els socialistes sospitaven que tot això responia a un complot de la patronal «para destruir la organización obrera, para atentar contra el derecho de asociación.» Però l'amenaça no s'arribà a complir perquè es reprengueren les converses amb la mediació del governador que feu la següent proposta acceptada per les dues parts: La companyia de Tramvies tornaria a contractar els empleats acomiadats i La Algodonera admetria els vaguistes sense cap tipus de repressàlies.⁹⁸³ A la Casa del Poble els presidents de les societats obreres acceptaren la proposta del governador i l'assemblea d'associats de les mateixes ho aprovaren per unanimitat.

El gener de 1919 tengué lloc al Teatre Balear un míting per demanar un augment de salarial i reducció de

---

⁹⁸² Íbidem.

⁹⁸³ «La huelga general. Hacia una solución», *El Obrero Balear*, núm. 862, 16 d'agost de 1918, p.1. En el setmanari obrer es denuncià l'actitud del president de la Companyia de Tramvies, Josep Socias, qui acusà d'intent frustrat de sedició als treballadors de l'empresa que es reuniren per constituir una societat de treballadors de la companyia. Així, havia acomiadat a qui havia participat a la reunió. També es denuncia que la companyia obligava als treballadors en entrar a l'empresa a renunciar a formar part de cap societat obrera.

jornada. Així, *El Obrero Balear* replicà un article de *La Última Hora*, que informant sobre el míting, afirmava que les demandes d'augment salarial no solucionaven el problema de les subsistències:

«Glosando lo que se dijo en dicho míting, La Última Hora ha publicado un artículo titulado "Capital y trabajo" en el que expone el criterio de que el aumento de salario no resuelve el malestar obrero y de que la única solución es el abaratamiento de las subsistencias. Pero el colega debe saber que desde hace cuatro años la clase obrera y toda la prensa claman inútilmente por el abaratamiento de dichas subsistencias sin que nada práctico se haya resuelto y ello ha hecho comprender a los obreros que la verdadera solución está en hacer valer su propia fuerza para aumentar el salario al nivel de su presupuesto de gastos. Y esto, querido colega, no puede ser ni más justo ni más práctico.»⁹⁸⁴

En el diari nocturn es tractà l'assumpte al que s'havia referit *El Obrero Balear* des de la perspectiva socialista. El primer article de *La Última Hora* d' 1 de juliol tenia una visió certament neutral sobre la qüestió, especialment a les causes que provocaven l'allau de vagues:

«Otra de las lamentables consecuencias de la guerra que por fortuna acaba de terminar, ha sido este estado casi permanente de huelga en que nos hallamos en esta capital desde hace próximamente cinco años.»

La Última Hora reconeixia que el problema de les subsistències era la causa primera de la conflictivitat laboral:

«El desequilibrio que la carestía de la vida ha producido en la mayor parte de las familias ha sido indudablemente la causa principal, aunque no la única, que ha determinado esa demanda de mayor remuneración por su trabajo que mantienen los obreros.»

L'article acabava per també reconèixer que sovint les diferències entre les dues parts es resolien perquè «han terminado satisfactoriamente gracias al buen deseo de ambas partes interesadas y de la beneficiosa intervención de las autoridades y de otras personas que por su prestigio y legítima influencia sobre unos y otros han contribuido a que se restableciera la armonía.»

En canvi, el 4 d'agost publicà un article molt més crític amb les vagues on als anhels dels obrers es mesclaven altres interessos: « ... persiguen en realidad fines distintos generalmente opuestos al mantenimiento del orden social y bienestar de aquella benemérita clase ...».

Els socialistes acusaren al propietari de *La Última Hora* de canviar la seva opinió sobre les vagues com a

⁹⁸⁴ A mesura que avançava el 1918 i sobretot el 1919 el número de vagues anava augmentant i començaren a aparèixer articles a la premsa generalista que considerava que aquestes implicaven un deteriorament de la situació econòmica, «Las huelgas», *El Obrero Balear*, núm. 882, 17 de gener de 1919, p. 4.

accionista i membre del consell d'administració de la Companyia de Tramvies.⁹⁸⁵

Els fusters

En el sector de la fusteria, hi hagué diversos conflictes fins que la part treballadora aconseguí la pujada salarial que exigia. S'inicià la primera vaga el novembre de 1919 i inicialment exigiren 3 rals de pujada, llavors els baixaren a dos rals, i set patrons ho acceptaren, però la resta no. La vaga de fusters acabà el 16 de gener de 1919 i havia aixecat una ona de solidaritat entre la resta de societats obreres. Així, s'havien recollit 420,30 pessetes, 282,20 de les quals provenien de les societats obreres i la resta de contribucions voluntàries particulars o de grups de persones.

<p>Suscripción a favor de la huelga de carpinteros.</p> <p style="text-align: center;">SOCIEDADES</p> <p>Unión Algodonera, 25'00 ptas.—Federación Esportlerense, 26'40.—1.º de Mayo (panaderos), 20'00.—La Armonía (cortadores de piel), 14'50.—Unión Cordelera, 16'00.—Unión Algodonera, 15'00.—Unión de Pintores, 5'00.—Unión Tipográfica, 5'00.—Unión Cordelera, 7'35.—La Marítima Terrestre, 25'00.—Unión de Curtidores, 15'00.—La Dulce Unión, 10'00.—1.º de Mayo (panaderos), 8'00.—Unión de Aserradores, 15'00.—La Hermandad (repartidores), 4'10.—La Dulce Unión, 6'00.—Grupo Sembrando Flores, 4'10.—La Manacorense, 50'00.—La Armonía (cortadores de piel), 12'75. Suman, ptas. 282'20.</p> <p style="text-align: center;">LISTA VOLUNTARIA</p> <p>Miguel Oliver, 5'00.—Antonio Mursi, 5'00.—Daniel Bauzá, 1'00.—Agustín Roca, 0'30.—Andrés Guillermo, 0'30.—Antonio Llabrés, 1'00.—Bartolomé Porcel, 1'50.—Francisco Puigserver, 0'50.—Juan Ballester, 1'00.—Guillermo Bosch, 1'00.—Café Calle Misión, 7'00.—Recolecta Casa del Pueblo, 30'00.—Bernardo Ferrer, 5'00.—Jerónimo Lavina, 0'25.—Un desconocido, 0'25.—Recolecta de la Igualdad, 62'00. Suman, ptas. 120'10. Total general, ptas. 402'30. En el próximo número continuará.</p>	<p>Suscripción a favor de la huelga de carpinteros.</p> <p>Suma anterior pesetas, 402'30.</p> <p>Sociedades: «La Igualdad» zapateros, 75'00; Obreros Guarnicioneros, 10'00; Sociedad Aserradores, 7'40; «El 1.º de Mayo» panaderos, Dulce Unión, 9'50; «La Armonía» cortadores en piel, 10'00; Sociedad Guarnicioneros, 3'15; Sociedad Aserradores, 3'25; La Metalúrgica, 8'00; Unión Tipográfica, 5'00.</p> <p>* <i>Lista voluntaria:</i> Juan Guasp, 1'00; Carpinteros Ferro-carril, 6'50; Bartolomé Llabrés, 0'50; Francisco Puigserver, 0'50; Lucas Flori, 1'00; Fundación Mallorquina, 5'80; Recolecta de «La Emancipación», 3'50; Juan Ballester, 1'50; Recolecta de los zapateros, 51'20; Juan Ballester, 1'00; Lorenzo Lladó, 1'00; Francisco Muratines, 1'00; Carpinteros del tren, 6'10; Antonio Llabrés, 1'00; Andrés Guillen, Jerónimo Lavina, 0'25; Jaime García, 0'25; Fundación Mallorquina, 11'00; Café Calle Misión, 7'50; Ramón Fuitana, 1'00; Francisco Alomar, 1'00; Bartolomé Bibiloni, 0'50; Pedro Riera, 1'00; Pablo Monserrat, 1'50; Bernardí Vicent, 1'00; Antonio Valls, 0'50; José Riera, 0'25; Gabriel Campomar, 0'20; Miguel Mas, 0'25. Un compañero, 1'00; Antonio Voluntario, 1'00; Bartolomé Serra, 1'00; Andrés Carbonell, 0'50. Total pesetas, 683'00.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, 17 i 24 de gener de 1919, p. 4.</p>	

El novembre de 1919 els fusters sense haver de recórrer a una vaga aconseguiren un augment del salari d'un 20%.

⁹⁸⁵ «Sobre huelgas», *El Obrero Balear*, núm. 910, 8 d'agost de 1919, p. 1.

El 1920, hi hagué una altra vaga de fusters, ebenistes i similars que acabà el 5 de gener de 1921 després de setze setmanes de vaga⁹⁸⁶. L'acord fou possible per la mediació de Gabriel Alomar. «Reunidos por iniciativa de D. Gabriel Alomar los representantes de patronos y obreros del gremio de ebanistas, carpinteros y sus similares con el fin de terminar la huelga que desde hace semanas se sostiene.»

L'acord establia un augment del 15% del salari, cap represàlia per les dues parts i remuneració d'una pesseta als fusters que treballin en els vaixells del port i una compensació de 0,50 pessetes per als fusters que treballassin a més de 5 quilòmetres de la població.

El setmanari obrer en feu una valoració positiva però considerava que l'esforç, 16 setmanes de vaga, havia estat molt elevat pel guany obtingut, un augment salarial del 15%, estava molt per davall del que es demanava. És evident que l'esgotament dels vaguistes havia arribat a un límit i que s'acceptà el que setmanes abans s'havia rebutjat.

«El triunfo material es importante aunque no corresponde al esfuerzo hecho, los ebanistas, carpinteros y similares merecían algo más; pero de buenos luchadores es no apurarse y tengan en cuenta que es esfuerzo hecho esta vez servirá para que los patronos en otras peticiones se pongan más a tono y no se tenga necesidad de ir a la huelga.»

Els forners

Per la seva banda, el juliol de 1918 els forners seguien en vaga mentre la patronal es negava a negociar les demandes de la seva societat obrera El 1º de mayo. Resulta interessant que el Centre Obrer col·laborava amb la societat de forners però també ajudava a les persones que volguessin comprar pa, però sense haver d'acudir als forns que no secundaven la vaga de forners.⁹⁸⁷

S'obrí una subscripció per ajudar econòmicament als forners en vaga. El setmanari obrer anunciava que la llista de subscriptors era tan llarga que era impossible incloure tots els donants i per això es publicava el lloc on s'havia recollit la donació, per exemple, en una societat obrera, com el Desarrollo del Arte dels fusters o la Unión de Curtidores, les Joventuts Socialistes, entre d'altres. També es publicava el nom de persones que feien aportacions individuals. La que més destacà de totes fou la de l'esposa de Joan March que aportà 25 pessetes a la causa dels vaguistes forners.⁹⁸⁸

Finalment la vaga dels forners se solucionà la tercera setmana de juliol de 1918. S'acordà la jornada laboral de deu hores i les hores que excedissin aquestes es cobriarien com a extraordinàries. L'augment salarial seria del 15% a partir del gener de 1919 i els patrons es comprometien a no prendre represàlies contra els vaguistes. Però la societat de forners denuncià que més de cinquanta forners que havien fet vaga

⁹⁸⁶ «Huelga», *El Obrero Balear*, núm. 984, 7 de gener de 1921, p. 4.

⁹⁸⁷ A la Casa del Poble, es venia pa elaborat pels forners vaguistes i es recomanava a la població que no acudís a comprar pa als forns que no secundaven la vaga, «Panecillos», *El Obrero Balear*, núm. 856, 5 de juliol de 1918, p.4.

⁹⁸⁸ «Solidaridad con la huelga de panaderos», *El Obrero Balear*, núm. 857, 12 de juliol de 1918, p.3.

havien estat acomiadats.⁹⁸⁹

El novembre del mateix anys, els forners i els empresaris arribaren a un acord amb el batle de Palma com a mediador. Els forners demanaven un 25% d'augment i aconseguiren un 15%, se'ls hi ha concedit la jornada de les vuit hores diàries i cobrament de les hores extraordinàries amb un augment del 50%, dret d'estat associats i abolicció absoluta de jornada de treball a la festa del primer de maig.⁹⁹⁰

Però el juliol de 1920, els forners presentaren una nova demanda de pujada de salari. Els vaguistes denunciaren que el governador havia enviat protecció de la guàrdia civil i de l'exèrcit per protegir els forns que seguien despatxant pa. Les societats de la Casa del Poble se solidaritzaren amb els forners vaguistes i reclamaren al governador civil que actuàs com a mediador i no com a defensor dels interessos de l'empresariat.⁹⁹¹

La vaga de forners es mantenia i el govern civil «prevaleciendo que la huelga de panaderos afecta al abastecimiento de la población y que de no proveerse de pan se provocaría un conflicto de orden público ha facilitado fuerzas del ejército a los patronos para que se continuara abasteciendo a la población, sin preocuparse de que haciendo lo que hacían se incurría en parcialidad y se cometía una gran injusticia.»

Antoni Maria Alzina denunciava que amb aquesta decisió havia escalfat els ànims dels vaguistes que en la darrera assemblea havien proposat mesures de major pressió davant la col·laboració del govern civil amb els empresaris dels forns.

Per resoldre el conflicte, la Junta de Reformes Socials convocà a una reunió a una comissió de la part treballadora i una altra de l'empresarial «para ver de solucionar el conflicto que tantas semanas ha estado en pié.» Però no s'arribà a cap acord i foren convocats una altra vegada per a set dies més tard.

El setembre de 1920, la vaga de forners no estava resolta. El comitè de vaga acusava a la resta de societats d'una certa passivitat davant el conflicte i deixar-se enganyar per part dels empresaris forners:

«Si los ciudadanos de Palma hubiesen tomado otro rumbo, por ejemplo; exigir en las panaderías el peso cuando compran la mercancía, otra cosa hubiese sido; pues resulta que los patronos panaderos palmesanos tienen la costumbre introducida por la rutina, que consiste cuando sube la harina por no alterar el precio del pan, le quitan una onza o dos o tres por pieza, según tamaño y ya lo tienen arreglado.»⁹⁹²

Sectors molts específics també posaren en marxa la constitució d'una societat obrera, la dels confiters, pastissers i xocolaters, La Dulce Unión.⁹⁹³

Els picapedrers

⁹⁸⁹ «Solución de la huelga de panaderos», *El Obrero Balear*, núm. 858, 19 de juliol de 1918, p. 3.

⁹⁹⁰ «Vida Obrera» *El Obrero Balear*, 21 de novembre de 1919, p. 4.

⁹⁹¹ «Injusticia y parcialidad», *El Obrero Balear*, núm. 925, 9 juliol de 1920, p.1.

⁹⁹² «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 928, 30 juliol de 1920, p. 4. i 17 de setembre de 1920, p. 4.

⁹⁹³ «Nueva Sociedad», *El Obrero Balear*, núm. 861, 9 d'agost de 1918, p.3.

Per la seva banda, l'agost de 1918, els picapedrers iniciaren una vaga per no haver acceptat la patronal les bases que li foren presentades. Els vaguistes formaren una comissió que es reuní amb el governador i el batle per exposar la seva postura.⁹⁹⁴

A Alaró, la societat de picapedrers La Alaronense havia acordat exigir la implantació de la jornada laborals de les vuit hores, com obligava el decret del govern, i un augment d'una pesseta diària del jornal. L'Ateneu Sindicalista accepta l'obertura d'una llista de subscripció per donar suport a la vaga dels picapedrers.⁹⁹⁵

La vaga de picapedrers continuava després de quatre setmanes de vaga. Aquests decideixen anar a treballar a la Part Forana o al continent, especialment França. «El domingo se embarcaron unos cuantos y mañana se embarcarán 20 más con destino a la República vecina. [...] Fuera de aquí les pagan lo que aquí se regatea.»

El comitè de vaga demanava ajuda als obrers de Palma. «Dada la encarnizada lucha que venimos sosteniendo hace cuatro semanas y agotados los recursos nos vemos precisados a pedir el apoyo material a todos los obreros de esta isla y en especial a todos los albañiles». El final de l'escrit del comitè de vaga dels picapedrers afirmava que un cop acabada la vaga «organizaremos un sindicato único de albañiles».⁹⁹⁶

La vaga de picapedrers acabà la darrera setmana de juliol de 1919 després de set setmanes de vaga. Els picapedrers demanaven un augment d'una pesseta diària però finalment la patronal accedí a un augment de cinquanta cèntims diaris. Ignasi Ferretjans escriví un article on reconeixia que, si per una banda, havia estat una victòria moral haver aconseguit de la patronal un augment salarial al que durant set setmanes s'hi havia negat, per altra banda era un fracàs econòmic perquè l'augment aconseguit just serviria per cobrir el dèficit que havia ocasionat la vaga durant el període de vaga.⁹⁹⁷ També s'aconseguí la creació d'un tribunal d'arbitratge format per empresaris i obrers amb l'objectiu de «solucionar los conflictos que pudieran suscitarse y al mismo tiempo estudiar de aumentar el jornal a fin de que sea suficiente para atender el coste de la vida.»⁹⁹⁸

A Sóller es convocà una vaga de picapedrers que demanaven un augment salarial d'una pesseta diària i una amb cinquanta cèntims per treballar a les afores del poble.

Els sabaters

L'aplicació del decret de 3 d'abril de 1919 sobre la jornada laboral de les vuit hores havia deixat en un buit legal al sector del calçat produït manualment perquè és un treball a escarada i per tant exclòs de la normativa. Es denuncia que el treball domiciliari d'un sabater suposa una jornada de 12 o 13 hores quan un picapedrer en treballa 8 i té un salari molt semblant al d'un sabater de treball domiciliari a més s'hi han de sumar les despeses de llum i de les bestretes que ha d'assumir el mateix sabater. Per tant, es proposa que a la

⁹⁹⁴ «La huelga de los albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 862, 16 d'agost de 1918, p. 4.

⁹⁹⁵ «Una carta», *El Obrero Balear*, núm. 905, 4 de juliol de 1919, p. 4.

⁹⁹⁶ *Íbidem*.

⁹⁹⁷ «Los albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 908, 25 de juliol de 1919, p. 3.

⁹⁹⁸ *Íbidem*.

propera revisió de les bases de treball amb la patronal del mes de desembre de 1919 s'exigissin unes millores que beneficiïn el treball domiciliari del sabater.⁹⁹⁹ De totes maneres, els representants obrers dins l'Institut de Reformes Socials presentaren la proposició d'establir la prohibició del treball a escarada.¹⁰⁰⁰

La Justicia d'Inca presenta unes bases a la patronal: jornada de 9 hores i un augment del 15% dels treballadors a màquina i pels treballadors de falda, 5,50 pts. Per a la sabata fina, 5 pts. A la sabata a color i 4,75 a la sabata negra per a 1ª classe i per a 2ª classe, 4,25 i tercera classe, 4,00 pts. Per la seva banda, La Igualdad de Lloseta aconseguí les mateixes bases que els sabaters d'Inca sense haver de convocar una vaga.¹⁰⁰¹ Finalment, s'incia la vaga de sabaters a Inca, demanaven un 30% d'augment de jornal o una pesseta per parell treballat.¹⁰⁰²

Per la seva banda, la societat de talladors de pell presentaren les bases d'una jornada de 9 hores i el 30% d'augment salarial, i aconseguiren la jornada laboral que passà de deu a nou hores i un augment d'un ral diari.¹⁰⁰³

Tengué lloc una assemblea de delegats de sabaters de Mallorca de Palma, Alaró, Binissalem, Lloseta, Inca, Lluçmajor, Sóller i Marratxí amb l'objectiu de tractar la possibilitat de constituir una Federació de societats de sabaters de Mallorca o Balears, examinar els preus que es paguen a cada poble, conveniència de mantenir una acció conjunta per igualar els salaris a totes les localitats i contrarestar els plans que la patronal preveu dur endavant en perjudici dels seus treballadors. Presidí la reunió Josep Rosselló perquè Llorenç Bisbal no hi pogué assistir per «tener que dirigir toda su actividad a la solución de la actual huelga de tranviarios».

S'acordà la redacció d'un reglament que seria duit a terme per Ignasi Ferretjans, Llorenç Bisbal i Antoni Bauzà, que es basaria en la jornada de les vuit hores, la desaparició del treball a domicili o a escarada. Es tracta la qüestió dels salaris i cada delegat informà del que es pagava a cada localitat i s'exigí la seva equiparació a tota l'illa. A més, s'acordà que la comissió encarregada de redactar els estatuts duria a terme una campanya de propaganda per Mallorca per exposar els objectius de la Federació. La reunió acabà amb el prec d'explicar a les respectives societats obreres del boicot a la Companyia de Tramvies i al diari *La Última Hora*.¹⁰⁰⁴

El decret del ministeri d'Hisenda prohibí l'exportació de calçat la qual cosa posava en perill la viabilitat

⁹⁹⁹ «A los zapateros», *El Obrero Balear*, nú. 894, 18 d'abril de 1919, p.3.

¹⁰⁰⁰ «Proposiciones de la representación obrera en el Instituto de Reformas Sociales», *El Obrero Balear*, núm 896, 1 de maig de 1919, p. 3.

¹⁰⁰¹ «Lloseta», *El Obrero Balear*, núm.893, 11 de juliol de 1919, p. 4.

¹⁰⁰² «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 912, 22 d'agost de 1919, p. 4.

¹⁰⁰³ «El triunfo de los cortadores de piel», *El Obrero Balear*, núm. 867, 4 d'octubre de 1918, p.4.

¹⁰⁰⁴ Mentre ocorria el conflicte al sector de la sabata, també tenia lloc la vaga dels tramvaires que provocà una campanya de boicot contra aquest transport urbà per part de la Casa del Poble. També aquest boicot s'estengué cap al diari *La Última Hora* per mostrar-se contrària a la vaga dels tramvaires. El comitè de vaga dels tramvaires acusava al propietari de *La Última Hora* de ser accionista de la Companyia de Tramvies, vegeu apartat 9.9 i «Asamblea de delegados del ramo de zapatería de esta isla», *El Obrero Balear*, núm. 912, 22 d'agost de 1919, p. 3.

de la producció de calçat a Balears. Per exemple, a causa d'aquest decret molts tallers de Lluçmajor tancaren i acomiadaren els seus treballadores.¹⁰⁰⁵

La societat La Recompensa del Trabajo tenia aleshores uns dos-cents associats i a partir del rebombori per la crisi s'aconseguí ajuntar uns cinc-cents. Només un centenar de sabaters no estigueren interessats en el propòsit. L'assemblea de sabaters acordà convocar una vaga als empresaris que no acceptassin la supressió del vist-i-plau previ per canviar de taller i el manteniment dels mateixos preus que abans del decret de prohibició de les exportacions.

Joan Monserrat Parets encapçalà les converses per part de la societat obrera amb els empresaris i el batle de mediator. Després de vuit dies de vaga s'arribà al següent acord: acceptació per part de la patronal de les bases presentades per la part treballadora, reconeixement de la Unió d'empresaris i de la societat La Recompensa del Trabajo com a entitats per solucionar les qüestions del sector, i formació d'un tribunal d'arbitratge format per tres representants de la societat obrera, tres empresari i presidit pel batle per dirimir les diferències que sorgeixin en l'aplicació dels acords que havien provocat la vaga del sector. Els tres representants obrers en el tribunal foren Joan Monserrat Parets, Pere Antoni Tomàs i Julià Lladó Albertí. L'objectiu de la part treballadora era limitar la jornada a les nou hores i suprimir el treball a domicili.

Però la proposta de la societat obrera La Recompensa del Trabajo trobà l'oposició d'un grup de sabaters que presentaren per escrit una queixa a la mateixa associació perquè la proposta de la jornada de les nou hores limitava la seva llibertat com a treballador i criticaven obertament Joan Monserrat Parets. Així, la directiva de La Recompensa del Trabajo convocà una reunió per a discutir la qüestió. A la reunió només hi assistiren 7 dels 14 signants de la queixa i presentaren les seves al·legacions a la proposta de la jornada de les nou hores. Finalment s'acordà convocar a tots els treballadors a una reunió al Teatre Mataró pel dia 6 de novembre. La reunió fou presidida per Joan Monserrat Parets i acompanyat per Julià Lladó Albertí i Pere Antoni Tomàs. Segons Josep Monserrat que escriví un article explicant la qüestió a *El Obrero Balear*, qui no acceptava la jornada de les nou hores ho feia amb el següent argument: «Sabed que estas medidas solo benefician a los obreros más hábiles, que con solo 9 horas de trabajo tienen lo suficiente para ganar crecidos jornales, que les permiten pasarse por los mercados de carnes y pescados y llevarse lo mejor que haya en ellos; mientras los otros, esto es, los inexpertos solo a olfatearlos tienen derecho.»

Josep Monserrat explicà que aquesta desigualtat entre oficials experts i no tan experts en l'ofici seria la mateixa tant si la jornada fos de nou o de tretze hores però que amb l'acord amb la patronal l'obrer guanyaria més amb la jornada de nou hores que abans amb la de tretze.¹⁰⁰⁶ Joan Monserrat Parets intervingué per argumentar que amb la reducció de la jornada laboral s'aconseguia una jornada laboral més curta, temps per millorar la instrucció de la classe obrera i més temps per a la família. Els tres membres de la comissió que havien de representar la part treballadora davant l'empresariat presentarien la dimissió si es rebutjava la proposta de la reducció de la jornada laboral de les nou hores. Finalment se sotmeté a votació i 238 obrers

---

¹⁰⁰⁵ Fins i tot els patrons acordaren no acceptar cap treballador que vengués d'un altre taller sense el vist-i-plau de l'anterior patró; *El Obrero Balear*, núm. 924, 14 de novembre de 1919, p.3.

¹⁰⁰⁶ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 925, 21 de novembre de 1919, p. 4.

votaren a favor de la reducció de la jornada i 20 en contra.¹⁰⁰⁷ L'abril de 1921, David de Lluçmajor publica un escrit on denuncià la conformitat amb que els sabaters de Lluçmajor havien acceptat la rebaixa de jornal i evoca els inicis de la lluita laboral a Lluçmajor.¹⁰⁰⁸

A Palma el decret de la jornada laboral de les vuit hores provoca la convocatòria d'una assemblea de La Igualdad per acabar amb el treball domiciliari que suposava una jornada laboral de 12 a 13 hores. Proposaven que a partir de l'1 de novembre de 1919 totes les societats de sabaters de Mallorca presentassin a l'empresariat la petició d'abolir el treball domiciliari i concentrar els seus treballadors en el taller en una jornada laboral de 9 hores. «Aunque el ideal de los zapateros es poder llegar al disfrute de las 8 horas trabajando a jornal, no obstante creen que esto no es posible conseguirlo de momento por los trastornos que ocasionaría a la industria y a los mismos obreros una tan radical transformación del sistema de trabajar.»¹⁰⁰⁹

Mentrestant la societat La Igualdad de Palma acordà en una assemblea del 6 de novembre de 1919 presentar a la patronal, La Unión Industrial, les següents peticions: Donar per acabat el contracte vigent sobre preus de parell de calçat fabricat a mà entre les dues parts a partir del 15 de desembre, augment del preu de parell de calçat de 2,25 pts., a partir de la data d'acabament del contracte vigent abolició del treball a domicili i que la part treballadora sigui concentrada a treballar en els tallers amb una jornada de nou hores i la prohibició absoluta de què cap treballador s'emporti tasca per realitzar al domicili particular i que la patronal reconegui oficialment la personalitat i jurisdicció de la societat La Igualdad «en todo asunto relacionado con los obreros siempre que no atañe a la dirección y administración de la industria.»

Després argumentava que les raons que havia promogut aquestes peticions eren dues. La primera, que els sabaters a domicili havien quedat exclosos del decret de 3 d'abril de la jornada laboral de les vuit hores; i la segona, conformar-se en la jornada laboral de les nou hores:

«para no producir trastornos ni quebrantos en la industria aplicando de momento las 8 horas .... Mas como esta reglamentación de la jornada en los talleres implica una menor producción del obrero y por tanto un menoscabo en sus ingresos al cabo de la semana, el buen sentido aconseja que la mano de obra del zapatero debe subir en la cantidad por par que se señala en la base 2ª al objeto de poder ganar con las nueve horas el mismo jornal que se gana ahora.»¹⁰¹⁰

Per la seva banda, La Igualdad aconseguí una pujada de 2 rals més. En aquest cas, no feu falta acudir a la convocatòria de vaga. Així ho explicava el setmanari obrer fent una mica d'història:

«En diez años ha hecho siete peticiones a los patronos y sólo una vez ha tenido que ir a la huelga, ganándola. Su modo de hacer las demandas ha sido siempre razonado y cuajada en la oportunidad,

¹⁰⁰⁷ «El gremio de los zapateros y la reglamentación del trabajo», *El Obrero Balear*, 28 de novembre de 1919, p. 3.

¹⁰⁰⁸ «A los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, 22 d'abril de 1921, p. 4.

¹⁰⁰⁹ «La jornada de las 8 horas y los obreros zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 921, 24 d'octubre de 1919, p.3.

¹⁰¹⁰ «Una petición de los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 925, 21 de novembre de 1919, p. 4. La nota estava signada pel seu president, Llorenç Bisbal i el secretari, Jaume Bauzá.

adaptando su táctica a las circunstancias y llevando un método de lucha sin estridencias ni descorazonamientos, pero hábil de prudencia para no producir trastornos en la industria.»

Així, s'estrapolen les xifres que haurien suposat els beneficis dels acords dels últims deu anys i es mostra el benefici que suposa continuar afiliats a la societat obrera.

«De este modo los zapateros palmesanos en diez años han podido doblar el precio de su trabajo, que represente un beneficio, según cálculos aproximados de un millón setenta y seis mil cuatrocientas pesetas, correspondiendo a cada zapatero suponiendo que su trabajo no ha rebasado los seis pares de zapatos cada semana, la friolera de unas mil ochocientas pesetas, con un coste en concepto de cuotas pagadas a la Sociedad de unas 60 pesetas. Ha doblado, pues, treinta veces el capital, o sea un interés del 3000 por 100 la cantidad pagada en cuotas. Eso sin contar los beneficios morales, o sea el respeto adquirido de los patronos, que es muchísimo.»¹⁰¹¹

Però la societat obrera reconeixia que hi havia un taller on no havia pogut acordar les bases de treball amb l'empresari, era evidentment la fàbrica d'El Molinar de Pere Maria Estrany i que havia mecanitzat tot el seu procés productiu i per tant s'escapava de les bases laborals que La Igualdad havia acordat amb la resta de la patronal que es basaven en el treball manual. «Únicamente en la fábrica mecánica de Estrany, por trabajar allí un personal que no es del oficio y que no tiene sensibilidad ni noción de su bienestar, ha perdido pleitos dicha asociación, si bien es de suponer que algún día dichos trabajadores recobrarán los sentidos de dignidad obrera y en una sola vez avanzarán el terreno perdido.»

Des de l'aprovació del decret que prohibia l'exportació de calçat, el sector del calçat a Mallorca estava en crisi. L'objectiu del govern era abastir el mercat espanyol i aconseguir baixar el preu del calçat però ni el preu havia baixat ni la demanda de calçat s'havia recuperat. Des del juny de 1920 la situació era molt crítica, la producció a Mallorca havia baixat un 50% i el 70% dels sabaters de Mallorca treballava a temps parcial per manca de comandes.¹⁰¹²

Mentrestant, els socialistes de Mallorca hagueren de conviure amb la postura de la UGT de Madrid que es mostrava partidària de restringir l'exportació de calçat per dirigir la producció espanyola al mercat espanyol. Els diaris *Ultima Hora* i *La Almudaina* criticaven la postura dels socialistes de Madrid.¹⁰¹³ Fins i tot el dirigent socialista i de la UGT, Largo Caballero escrigué una carta a La Igualdad en la que negà haver demanat la prohibició de l'exportació de calçat tal com l'acusava la premsa de dretes a Mallorca.¹⁰¹⁴

Es convocà una assemblea de societats obreres del calçat. Hi assistiren els delegats de les societats obreres de Palma, Marratxí, Alaró, Binissalem, Lloseta, Inca, Lluçmajor i Sóller. S'acordà designar a Jaume

¹⁰¹¹ «Otro triunfo de los zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 876, 6 de desembre de 1918, p. 2.

¹⁰¹² «Ante un grave conflicto», *El Obrero Balear*, núm. 963, 23 de juliol de 1920, p.1.

¹⁰¹³ «Un infundio de La Almudaina», *El Obrero Balear*, núm. 964, 20 d'agost de 1920, p. 2.

¹⁰¹⁴ «Sobre la exportación del calzado», *El Obrero Balear*, núm. 965, 27 d'agost de 1920, p. 3.

Bauzà, de La Igualdad de Palma, com a representant dels sabaters de Mallorca al congrés de la Federació d'obriers en pell de Madrid. També s'acordà fundar la Federació regional d'obriers del calçat.¹⁰¹⁵

La creació d'una entitat regional de les societats obreres de Mallorca era una necessitat perquè s'evidenciava la descoordinació entre les mateixes que afectava sovint al resultat d'una vaga en una determinada localitat, com així ocorregué a Inca on hi hagué una vaga de sabaters per haver rebaixat els empresaris els salaris.¹⁰¹⁶ La vaga es resolgué dotze setmanes més tard. Aconseguiren un augment d'entre 1 i 1'50 pts. per parell treballat. Els sabaters d'Inca es queixaven de la desorganització obrera a Mallorca perquè excepte Lloseta i Alaró la resta de localitats on es fabricaven sabates acceptaren treballs per als empresaris d'Inca.¹⁰¹⁷

Els sabaters de Palma aconseguiren sense anar a la vaga unes millora de 50 cèntims per parells i les aparadores d'1 a 2 rals per dotzena segons el tipus de calçat.

Però encara hi havia signes de resistència entre la part treballadora que preferia el treball domiciliari. Així, *El Obrero Balear* publicava un article on es mostrava la contrarietat d'un sector de sabaters que no era partidari de la fi del treball domiciliari. La Igualdad presenta la sol·licitud de demanar un augment de 2 pessetes per parell de calçat produït i una pesseta per cada dotzena de talls per a les aparadores.

La vaga s'inicià el 22 de juliol de 1919 i afectava als sabaters de falda, és a dir, els que treballaven manualment, els talladors de pell, les aparadores i els sabaters de sandàlies. No secundaren la vaga els sabaters de les fàbriques mecanitzades de Salas i Estrany que estaven adherits a la Federació Catòlica.¹⁰¹⁸

La vaga fou convocada per la negativa de la patronal d'acceptar un augment de 2 pessetes per parell treballat pels sabaters i també 2 pessetes diàries pels elaboradors de sandàlies i talladors de pell i una pesseta per la dotzena de talls de les aparadores.

Segons La Igualdad, la patronal havia rebutjat els serveis de mediació del batle. La societat obrera denunciava que la patronal estava sotmesa a la voluntat dels grans empresaris del calçat:

«Allí solo gozan de libertad los grandes industriales, los que tienen influencia en el directorio, los Estrany y Salas, los Rubert y Massanet, etc. Los demás, los pequeños industriales, los infelices que no tienen capital son unas víctimas de dicho directorio que los esclaviza y somete a las conveniencias de los grandes.»

També La Igualdad anunciava que tres empresaris de tallers de calçat, que eren catalans, havien proposat un augment de 1 pesseta, i així es queixava de què els empresaris mallorquins tenguessin la mentalitat tan tancada de negar-se fins i tot a negociar. La vaga continuava, mentre cinquanta vaguistes retornaven al treball en haver acceptat l'augment d'una pesseta dels tres tallers propietat d'empresaris catalans. La major part dels sabaters persistia

¹⁰¹⁵ «Una carta para La Igualdad», *El Obrero Balear*, núm. 933, 23 de gener de 1920, p. 3.

¹⁰¹⁶ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 966, 3 de setembre de 1920, p. 4.

¹⁰¹⁷ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 973, 22 d'octubre de 1920, p. 4.

¹⁰¹⁸ «Huelga general de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 1013, 29 de juliol de 1921, p. 2.

amb la vaga. La Igualdad denunciava que la meitat dels empresaris eren partidaris d'arribar a un acord amb la part treballadora.

«... Bordoy, Puigserver, Miró, Ferrer, Monserrat, Bosch, Fuster y Martí; todos estos votaron que se concediera una peseta a los trabajadores en huelga. Los que votaron en contra ... son, entre otros, Ordinas, Estelrich, Juan Juan, Martorell, Parets, Casasnovas, Planas, Cánovas, Martorell de la plaza de Santa Eulalia, id. de la de la Unión, Quintana y Amorós.»¹⁰¹⁹

Finalment es produeix la ruptura d'acció entre la patronal i la majoria dels empresaris de la modalitat de producció de calçat a mida que acceptà l'augment d'una pesseta per parell treballat. Així, La Igualdad se sentia confiada en aconseguir imposà l'acord a tota la patronal. *El Obrero Balear* se sentia eufòric com per publicar un paràgraf excessivament optimista i fins i tot un punt poc realista: «Como se ve, al gremio de zapateros todavía le quedan muchas fieras a domar, pero que serán sometidas a latigazos por los expertos a medida que les vayan cercando en el callejón sin salida que les espera.»¹⁰²⁰

S'aprofita l'ocasió per criticar a la Federació Obrera Catòlica per maniobrar en contra dels vaguistes: «El ánimo de los huelguistas no puede ser más lisonjero, pues los únicos traidores del movimiento son unos pocos desgraciados de la Federación Católica, que para eso se fundó, para romper huelgas.»

Però, mentrestant 600 sabaters encara continuaven en vaga, mentre la patronal de Palma desviava producció cap a pobles de la Part Forana. Per això, Llorenç Bisbal escrigué una carta pública a Joan Monserrat Parets per demanar que els sabaters de Lluçmajor no acceptassin càrregues de treball provinents dels empresari de Palma perquè anava en contra dels vaguistes:

«Reflexiona sobre esto, mi buen amigo Monserrat, y reflexionen también todos los zapateros de Lluçmajor y piensen que mientras en Palma hay seiscientos padres de familia que desde hace un mes luchan denodadamente contras sus patronos, estos se han fortalecido en Lluçmajor desde donde se les facilitan armas y todos los medios de guerra para aplastar a los palmesanos.»¹⁰²¹

Joan Monserrat Parets respongué a l'escomesa de Bisbal d'una manera certament crítica. La resposta porta un encapçalament prou eloqüent, «A mi mejor amigo L. Bisbal» i el contingut de la resposta és poc concret, com si la situació dels sabaters de Lluçmajor escapàs de les seves possibilitats per ser resolt: «Quise y no pude responder oportunamente a la vuestra, y al hacerlo hoy os he de rogar que aplacemos la discusión a que me invitáis para cuando una solución ponga fin a la lucha que con tanto tesón sostiene el gremio de zapateros de Palma.»¹⁰²²

¹⁰¹⁹ «La huelga de zapateros y la inquisición patronal», *El Obrero Balear*, núm. 1014, 5 d'agost de 1921, p. 3.

¹⁰²⁰ «Patronos que ceden», *El Obrero Balear*, núm. 1016, 19 d'agost de 1921, p. 2.

¹⁰²¹ «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1017, 26 d'agost de 1921, p. 1.

¹⁰²² «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1020, 16 de setembre de 1921, p. 2.

Semblaria que el punt de vista de la societat de sabaters de Lluçmajor seria diferent del que plantejaven els de Palma sobre el desviament de treball des de Palma cap a la Part Forana.¹⁰²³

Així i tot, La Igualdad es posà en contacte amb els sabaters d'Alaró, Inca i Lluçmajor per evitar que es desviàs el treball cap als tallers dels pobles i es preparava una vaga a la Part Forana en solidaritat amb els sabaters de Palma.

La patronal oferí a mitjans de setembre una augment d'un ral per parell de calçat de segona classe i dos rals al de primera classe. Mentrestant, estava previst la celebració d'una reunió de representants de sabaters de Mallorca per tractar la vaga general a l'illa però aquesta fou suspesa per ordre del govern civil, però així i tot es reuniren amb els representant de Palma «conviniendo en aplazar la declaración de huelga general en los pueblos a cuyo pensamiento dieron su conformidad unánime todos los presentes.»¹⁰²⁴ També s'acordà dur a terme l'assemblea de sabaters als pobles per reforçar l'ajuda solidària amb els vaguistes de Palma. El dilluns 19 de setembre tengué lloc aquesta assemblea de sabaters a Palma on hi assistiren Andrés Rotger d'Alaró, Antoni Bestard d'Inca i Joan Monserrat Parets de Lluçmajor.¹⁰²⁵

La vaga de sabaters acabà a les dotze setmanes per esgotament dels sabaters de Palma. L'última proposta fou la de retornar a la feina i que una comissió estudiàs el cas i fes una proposta d'augment, però segons els socialistes això no era acceptable, «un arreglo que ni el comité de huelga ni el gremio quisieron aceptar por lo humillante y bochornoso.» Però abans d'acceptar un acord que podria haver permès un augment, encara que fos petit, es decidí rebjutjar-lo i tornar a la feina sense haver aconseguit l'objectiu. «Antes de pasar por ello y en vista del agotamiento de fuerzas que ya existía ser prefirió, acordándose así, volver al trabajo vencidos, sí, pero no humillados.»

L'error de la vaga fou no haver comptat des del primer moment amb les societats obreres dels sabaters de la Part Forana i també de Menorca perquè l'empresariat de Palma desvià la producció cap aquestes zones. Aquestes societats obreres mostraren la solidaritat amb els vaguistes amb contribucions econòmiques però no amb la intensitat com per generalitzar una vaga dins tots el sector sabater de les Illes Balears. I això mateix pensava el comitè de la vaga: «Esto es lo que debéis hacer, zapateros, organizaros mejor que lo estabais y organizar mejor a los pueblos ya que hay que contar con ellos y ellos con los palmesanos para vencer a la patronal, que cuenta con una organización potente y bien disciplinada.»¹⁰²⁶

El gener de 1922 la Federació d'empresaris del calçat concedí un augment de salari en algunes categories de treball del calçat. Per exemple en el calçat de xarol, 0,75 pts. per parell, el de calçat de pells anomenades de Rússia, 0,50 pts. La Igualdad es queixava que aquests dos tipus de treballs ja no es duïen a terme en els tallers de Palma i que eren uns augments de salaris ficticis. En canvi, el calçat de primera classe de color

---

¹⁰²³ «Además de así aconsejarlo a mi juicio la prudencia, lo aconsejan por lo que a mí particularmente se refiere, causas que se nos habéis de explicar y que harían imposible dedicar el tiempo necesario a tan, para mi, grata polémica.»
Íbidem.

¹⁰²⁴ «La huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 1021, 23 de setembre de 1921, p. 3.

¹⁰²⁵ Els representants dels pobles s'oferien a tenir cura dels fills dels vaguistes en cas de què la situació de la vaga a Palma s'agreués, Íbidem.

¹⁰²⁶ «La huelga de zapateros, terminada», *El Obrero Balear*, núm. 1025, 21 d'octubre de 1921, p. 4

només rebia un augment de 0,25 pts, que se fabricava en el 20% de les fàbriques. Per la seva banda, el calçat de 2^a i 3ª classe que ocupava el 80% de la producció no tengué cap augment.¹⁰²⁷

El desembre de 1922 s'incia una vaga de sabaters a Inca, convocada per la societat La Justícia per rebaixa els salaris. També a Palma hi havia moviment entre els sabaters pels rumors de rebaixes de salaris.¹⁰²⁸ Així, el 6 de gener de 1923 es reuní la Federació Regional del calçat composta per La Igualdad de Palma, La Justícia d'Inca, La Recompensa del Obrero d'Alaró, La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor, La Igualdad de Marratxí, La Unión Obrera de Binissalem i La Igualdad de Lloseta es reuniren «para examinar la situación de cada localidad donde existe industria del calzado y tomar medidas oportunas.» Totes elles coincidiren en la mateixa situació:

«Escasez general de trabajo hasta el punto de haber en paro forzoso un buen número o la inmensa mayoría del gremio que solo trabaja media jornada y una intentona patronal de aprovecharse de estas circunstancias para rebajar el precio de la mano de obra, lo cual ha originado una huelga en dos talleres de Inca y puesto en alarma a todos los demás que nos dedicamos a la construcción de calzado.»

Curiosament el representant de Binissalem explicà que en aquella localitat la situació era de normalitat.

Davant la situació en què es trobava el sector s'acordà celebrar assemblees de sabaters a les localitats afectades entre el dia 11 i el 16 de gener a Inca, Binissalem, Palma, Lluçmajor, Alaró i Marratxí.¹⁰²⁹

Els adobadors

Els adobadors de pell també es posaren en vaga i demanaven un augment salarial del 50% i la jornada laboral de les vuit hores. La Federació Nacional d'adobadors donava suport econòmic als vaguistes. Fins i tot vingueren dos representants de la Federació Nacional a donar suport a la vaga, Arbonés i Josep Vladíu.¹⁰³⁰

Finalment, aquesta vegada sí, la vaga dels adobadors fou solucionada. El 18 de setembre de 1918 Joan Rosselló Servera, representant de la patronal i Llorenç Bisbal, representant de la part treballadora signaren els acords per la qual cosa acabà la vaga del sector. Entre els quals hi havia: augment d'un ral diari i reducció de la jornada laboral en una hora. La jornada començaria a les set del matí a l'hivern i a les sis a l'estiu amb un descans de dues hores per berenar i dinar. L'empresariat admetria els treballadors vaguistes sense cap tipus de represàlies. A canvi, la part treballadora es comprometia a no fer cap demanda d'augment de salari ni de reducció de jornada en un període de sis mesos. Però també les directives de les diferents societats de la Casa del Poble mantenien l'opció de la vaga general en el cas de què la patronal dels adobadors rompessin l'acord, tal com havien fet abans en el sector dels forners o picapedrers. Els acords assolits en el sector de l'adoberia degueren suposar unes intenses emocions entre els adobadors vaguistes perquè gran part de les

¹⁰²⁷ «Después de la huelga de zapateros», *El Obrero Balear*, núm. 1037, 13 de gener de 1922, p. 3.

¹⁰²⁸ «Gran crisis en la industria del calzado», *El Obrero Balear*, núm. 1088, 5 de gener de 1923, p. 1.

¹⁰²⁹ «A los zapateros de Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 1089, 12 de gener de 1923, p. 2.

¹⁰³⁰ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 866, 6 de setembre de 1918, p.3.

milliores aconseguides el 1918 eren les mateixes que provocaren la vaga de 1911 i on la part treballadora hagué de retornar al treball sense haver aconseguit cap concessió i amb una bona part dels vaguistes que no aconseguiren recuperar el seu lloc de treball perquè els empresaris acordaren no readmetre els que més s'havien significat en el conflicte laboral. També, casualitat o no, Llorenç Bisbal signà l'acord en nom dels adobadors quan el 1911 fou acusat per una part dels adobadors vaguistes de no haver donat suficient suport moral al conflicte.

Les societats obreres elogiaren l'actitud del governador interí, Roca de Togorés per la seva mediació imparcial «oportuna y sensata», així com la del l'inspector de policia, Sr. Blanco. «por su corrección y afanes demostrados en ayudar a la solución del conflicto.»¹⁰³¹

La resolució del conflicte propicià una aproximació de la Unió d'adobadors als socialistes i aquesta decidí donar-se de baixa de la CNT i integrar-se dins la UGT.¹⁰³²

Els ollers

També els ollers es mobilitzen i aconsegueixen la reducció de les jornada laboral a una hora menys i un 15% d'augment salarial.¹⁰³³ Inicialment, els ollers estaven en vaga forçosa, pel lock-out patronal.¹⁰³⁴ Però alguns propietaris no ho acceptaren i diversos obrers ollers foren acomiadats dels tallers.

El gener de 1919, s'arribà a un principi d'acord pel qual els ollers tornarien a la feina a canvi de l'acomiadament dels esquirols. Però en adonar-se que els esquirols seguien accedint als tallers, els vaguistes reiniciaren la vaga i denunciaren l'agressió d'un treballador per part de l'empresari i alguns esquirols.¹⁰³⁵ El mes de febrer, la situació començà a normalitzar-se:

«La huelga de estos compañeros todavía sigue en pie, si bien poco a poco los patronos van llamando a su operarios dándoles el aumento que estos piden y pagándoles una semana de prejuicios. El último que lo ha hecho así ha sido el patrono Magín León pagando la semana y el aumento al obrero Francisco Vidal.»¹⁰³⁶

Els metal·lúrgics

Els metal·lúrgics aconseguiren després d'una vaga un augment del 50% pels qui treballaven de les 6 a les 10 de la nit i del 100% pels qui treballaven a partir de les deu de la nit i els diumenges. A més, es readmeté els cobradors i delegats de la societat obrera així com el reconeixement de la mateixa per la patronal com a

¹⁰³¹ «La huelga de los curtidores solucionada», *El Obrero Balear*, núm. 867, 20 de setembre de 1918, p. 2.

¹⁰³² La CNT havia donat tres mesos a les entitats obreres de la UGT per passar-se a la CNT, passat aquests mesos aquells que no s'integrassin dins la central anarcosindicalista seria considerada una societat obrera "grogà". El congrés de la CNT de desembre rebutjà la fusió entre la CNT i la UGT i exigí la integració de les entitats de la segona dins la CNT.

¹⁰³³ «La Unión», *El Obrero Balear*, núm. 875, 29 de novembre de 1918, p. 4.

¹⁰³⁴ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 879, 27 de desembre de 1918, p.4.

¹⁰³⁵ «La huelga de alfareros», *El Obrero Balear*, núm. 884, 31 de gener de 1919, p. 4.

¹⁰³⁶ «Subscripción a favor de los alfareros», *El Obrero Balear*, núm. 887, 21 de febrer de 1919, p. 2.

representant de la part treballadora.¹⁰³⁷ La vaga dels metal·lúrgics continuà en els tallers que no acceptaven les bases de la societat.¹⁰³⁸

Tres tallers s'avingueren a signar les bases de la societat obrera «admitiendo a todo el personal, pagándole todos los jornales perdidos, desde el primer día de huelga hasta la fecha de arreglo.» Inicialment eren 300 els vaguistes, però la meitat ja havia tornat al treball perquè els seus tallers han acceptat les bases i també n'hi havia que havien emigrat.¹⁰³⁹

La vaga de metal·lúrgics continuava després de 11 setmanes. Els empresaris intentaren que els seus treballadors acceptassin unes condicions diferents a les bases presentades pel sindicat, però aquests es mantingueren forts en no retornar al treball si no es signava un acord entre la societat obrera i la patronal. Els metal·lúrgics arribaren a les 14 setmanes de vaga.¹⁰⁴⁰ A finals d'octubre havien aconseguit recollir 13.076,85 pessetes, mentre els tramviaris havien recaptat 2.171,30 pessetes. Els metal·lúrgics dels següents tallers havien donat una part del sou pels seus companys a qui els patró no havia signat els acords de la societat. Els treballadors dels tallers següents donaven part del seu sou: Castellet, Isleña Marítima, Fundició Mallorca, Ferrocarril, Cabrer i Companyia, Fàbrica de llet condensada La Payesa, taller Mora.¹⁰⁴¹

Els tramviaries

El conflicte més dur, de més llarga durada i que tengué unes conseqüències més significatives per a la ciutat de Palma fou el dels tramviaries. Segons els socialistes, tot s'inicià amb la repressió del moviment associatiu obrer per part de l'empresa que no acceptava la constitució d'una societat obrera de tramviaries:

«... coincidió el despido o suspensión de empleo y sueldo de varios empleados de la Compañía de Tranvías por haber intentado ejercitar el derecho de asociación, al propio tiempo que caía en nuestras manos un documento impreso de secreta y exclusiva circulación del arte fabril conteniendo un interrogatorio de espíritu reaccionario y persecutorio contra los obreros asociados.»

Així, els socialistes sospitaven que tot això responia a una maniobra de la patronal «para destruir la organización obrera, para atentar contra el derecho de asociación.»

Però l'amenaça no s'arribà a complir perquè es reprengueren les converses amb la mediació del governador que feu la següent proposta acceptada per les dues parts: La companyia de Tramvies tornaria a contractar els empleats acomiadats.¹⁰⁴² A la Casa del Poble els presidents de les societats obreres acceptaren

¹⁰³⁷ «A los ferroviarios», *El Obrero Balear*, núm. 903, 20 de juny de 1919, p. 2.

¹⁰³⁸ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 909, 1 d'agost de 1919, p. 4.

¹⁰³⁹ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 913, 29 d'agost de 1919, p. 4.

¹⁰⁴⁰ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 920, 17 d'octubre de 1919, p.4.

¹⁰⁴¹ «Relación de las cantidades entregadas para los Metalúrgicos en huelga», *El Obrero Balear*, núm. 921, 24 d'octubre de 1919, p.3.

¹⁰⁴² En el setmanari obrer es denuncià l'actitud del president de la Companyia de Tramvies, Josep Socias, qui acusà d'intent frustrat de sedició als treballadors de l'empresa que es reuniren per constituir una societat de treballadors de la companyia. Així, havia acomiadat a qui havia participat a la reunió. També es denuncia que la companyia obligava als

la proposta del governador i l'assemblea d'associats de les mateixes ho aprovà per unanimitat.

Però davant la decisió de constituir La Unión Tranviaria formada pels treballadors de la companyia de tramvies de Palma, la direcció d'aquesta acomiadà a dos treballadors que es negaren a retirar del govern civil el reglament de la nova societat. La resta de treballadors exigiren la readmissió dels dos companys, i que si això no es produïa abans de cinc dies es convocaria una vaga.¹⁰⁴³

Aquesta començà el 2 d'agost de 1919, en no acceptar la companyia de tramvies l'augment salarial que presentà la societat de treballadors del tramvia. L'assemblea de tramviars acordà per 84 vots a favor i 3 en contra la convocatòria de vaga. Un cop anunciada la vaga, el comitè de la mateixa denuncià que el governador civil interí els havia convocat a una reunió on amenaçà de ser implacable contra el que no defensàs el dret al treball dels obrers:

«... os he mandado llamar para deciros que si vais a la huelga y estoy dispuesto a amparar la libertad del trabajo y a ser duro e implacable con los que cometan coacciones y ustedes me responderán de las alteraciones del orden, pues yo estoy enterado que la Compañía no ha cometido ninguna informalidad y sé también que tras cortina hay elementos extraños que os azuzan a la huelga.»¹⁰⁴⁴

Es celebrà un míting en defensa de la vaga dels tramviars al Teatre Balear. Intervengueren Antoni Maria Alzina, que presidí l'acte; Colom en nom dels tramviars; Josep Cabotà en representació dels metal·lúrgics; Ignasi Ferretjans, Jaume Bauzà, Negre i finalment Llorenç Bisbal.

S'inicià un corrent d'opinió que donava suport al boicot als tramvies. Per exemple, 52 persones dels Hostalets enviaren una carta a *El Obrero Balear* per manifestar el seu rebuig a la circulació de tramvies fins a Son Capes. També es publicà al setmanari obrer una llista amb el nom i llinatges formada per unes tres-centes persones que afirmaven: «Los que suscribimos nos comprometemos formalmente a no ir en tranvía durante un año si antes no se ha resuelto digna i favorablemente a los obreros la huelga de los tranviarios.»¹⁰⁴⁵

Els socialistes defensaven la vaga i el boicot. El setmanari obrer publicà el nom dels 12 treballadors de la plantilla que no secundaven la vaga i elogiava els veïns de les barriades de Son Sunyeret, Els Hostalets i Can Capes per mantenir el boicot en la línia que feia el trajecte entre el centre de Palma i Can Capes. També es queixaven de les detencions que la guàrdia civil feia d'alguns treballadors que estaven en vaga. El setmanari obrer afirmava amb ironia que les autoritats no s'aplicaven amb el mateix interès en el tema dels propietaris de magatzems de subsistències com així ho feien amb els vaguistes: «Lástima que con el mismo celo que se persigue a los huelguistas no se persiga a los ocultadores de subsistencias y a los jugadores que en Palma y

---

treballadors en entrar a l'empresa a renunciar a formar part de cap societat obrera. ,«La huelga general. Hacia una solución» *El Obrero Balear*, núm. 862, 16 d'agost de 1918, p.1 i «El despotismo de la Compañía de Tranvías», *El Obrero Balear*, núm. 865, 6 de setembre de 1918, p.1.

¹⁰⁴³ «Grave conflicto. Los tranviarios», *El Obrero Balear*, 11 d'abril de 1919, p.4.

¹⁰⁴⁴ «Comunicado», *El Obrero Balear*, núm. 909, 1 d'agost de 1919, p. 4.

¹⁰⁴⁵ «Boicot a la Compañía de Tranvías», *El Obrero Balear*, núm. 911, 15 d'agost de 1919, p. 4.

los pueblos campan por su respetos.»

També hi havia rumors de què la companyia havia donat a cada treballador contractat per suplir als vaguistes una pistola per protegir-se. El boicot s'amplià a *La Última Hora* per la publicació d'informació contrària als interessos dels vaguistes.

Llorenç Bisbal assumí un clar protagonisme durant la vaga dels tramviàries. Mantingué algunes polèmiques amb Jeroni Massanet perquè en un article d'*El Obrero Balear* del 29 d'agost, que anava sense signar, se l'havia acusat d'actuar com a reclutador d'esquirols, per la qual cosa Massanet amenaçà de portar l'autor als tribunals. En un segon article Llorenç Bisbal es declarà autor de l'article i acusà a Jeroni Massanet d'utilitzar el setmanari *La Vanguardia Balear* com a plataforma per llançar acusacions i injúries i repartint lliçons de civisme. Bisbal el reptava a “ventilar debidamente este asunto, lo mismo en los tribunales que en otro campo de honor ...”¹⁰⁴⁶

També Bisbal rebé amenaces, una de les quals fou un anònim rebut per correu que l'amenaçava “con quitarle de en medio si dentro del plazo de 40 días no se ha marchado de esta capital”. A més, li dedica uns conjunt d'adjectius que denoten la frustració de l'autor de l'anònim amb el conflicte dels tramviàries: “... bandido, asesino, sifilítico, tísico y asqueroso Bisbal, que se ha enriquecido a costa de los obreros de las cien mil veces maldita Casa del Pueblo”. El setmanari obrer informà de la recepció del l'anònim i explicà de manera irònica que per ventura abans dels 40 dies Jeroni Massanet hauria desterrat Bisbal a Guinea Equatorial i “una de las cosas que le preocupan es el testamento pues no sabe si dejar sus bienes y riquezas a los mismos obreros a quienes explotó o si invertirlas en obra pía ...”¹⁰⁴⁷

Durant la vaga de tramviàries hi hagué una segona polèmica entre Bisbal i Massanet. El primer publicà un article en tres parts contra Jeroni Massanet i la seva erràtica trajectòria que des de la seva societat, El Foment del Civisme, així donava suport a l'obrerisme com després s'aliniava amb els industrials.¹⁰⁴⁸ Bisbal feu un repàs de les vegades que havia coincidit amb Massanet en diverses ocasions i de les gestions fetes pel segon en la petició d'indult a favor del primer. També explicà Bisbal que la desafecció de Massanet vers les societats obreres sorgí des del moment en què aquestes acceptaren la donació de Joan March per a la construcció d'una Casas del Poble i la insistència de Massanet d'escriure en *La Vanguardia Balear* que els socialistes de Palma emparaven els acaparadors en lloc de denunciar-los.¹⁰⁴⁹

Per altra banda, el comitè de vaga acusava tant al governador interí com després al governador nomenat,

¹⁰⁴⁶ «A don Jerónimo Massanet», *El Obrero Balear*, núm. 915, 12 de setembre de 1919, p. 2

¹⁰⁴⁷ «Un asesinato a 40 días visto», *El Obrero Balear*, núm. 915, 12 de setembre de 1919, p. 2-3.

¹⁰⁴⁸ Vegeu «El gran farsante», *El Obrero Balear*, núm. 917, 26 de setembre de 1919, p. 2, on Bisbal explica els intents que havia duit a terme Massanet per apropar les societats obreres al Foment del Civisme fins i tot oferint-les compartir la mateixa seu, oferiment que Bisbal rebutjà. Fins i tot Bisbal explica la utilització que se'n feu de la seva presència al dinar en desgreuge a Jeroni Massanet per l'episodi de la visita de quatre inspectors d'Hisenda a les empreses de Palma i els atacs que rebé per part de plantilles de treballadors que foren atiatats per empresaris i atacaren la casa i els béns de Massanet. Bisbal i altres directius de les societats obreres aconseguiren calmar els ànims dels treballadors i els feren veure que l'actuació dels inspectors no anaven en contra dels interessos dels treballadors sinó de la situació tributària dels propietaris de les empreses.

¹⁰⁴⁹ «El gran farsante», *El Obrero Balear*, núm. 918, 3 d'octubre de 1919, p. 2-3.

Pere Llosas, que prenguessin partit per la companyia. Acusaven al govern civil de no actuar com a mediador en el conflicte, tant per les amenaces que rebé el comitè de vaga el dia anterior d'iniciar-se la vaga dels tramviàries com les diferents reunions que havien mantingut al llarg del conflicte. A més, el comitè de vaga es queixava no només d'haver contractat esquirols per ocupar els llocs de feina dels vaguistes, si no també de pagar-los a aquests les millores salarials que reclamaven els primers. Acusaven al governador civil de posar la guàrdia civil al servei de la companyia i de dur a terme detencions arbitràries entre els vaguistes que hi havia pels carrers. El comitè de vaga es reafirmava amb el boicot als tramvies i a les empreses dels accionistes de la companyia i fins i tot s'amplià als cafès on els esquirols anaven a prendre cafè.

Però l'actitud del governador civil no varià i fins i tot amenaçà al comitè de vaga de prendre mesures més enèrgiques si no s'acabava el boicot a la companyia i als seus accionistes i exigí que s'acabàs amb el boicot als cafès: "Esto no es de hombres, esto es una canallada, y yo, como gobernador, estoy dispuesto a obrar con toda energía, incluso ir con toda la guardia civil a tomar café en dichos establecimientos.»

El comitè de vaga advertí al governador del perill que suposava que operaris sense la formació necessària conduïssin vehicles de tramvia i denunciaren el cas d'un tramvia que se sortí de la via. Però també es varen cometre algunes accions que tensaren encara més les relacions entre el comitè de vaga i les autoritats. El descarrilament intencionat d'un tramvia a Santa Catalina provocà una reacció enfurismada del governador que amenaçà al comitè de vaga de culpar-los personalment a ells d'aquests actes i de ordenar la clausura de la Casa del Poble. Llorenç Bisbal que era el president del comitè de vaga «le dijo que no admitía amenazas de nadie, que si había delinquido que lo llevaran a los tribunales, que si había descarrilamientos que se buscara a los autores y que no nos culpara a nosotros de actos que no habíamos cometido.»¹⁰⁵⁰

El comitè de vaga persistia amb la seva tàctica i fins i tot publicà alguns full informatius per explicar a la població les raons per al boicot a la companyia i accionistes. Però la matinada del 6 de setembre el jutge segrestà un dels fulls informatius del comitè de vaga i en prohibí la seva difusió. De totes maneres, *El Obrero Balear* la publicà el 12 de setembre.

L'octubre de 1919 acabà la vaga dels metal·lúrgics i aquests en solidaritat amb els tramviàries en vaga comunicaren als seus empresaris que es negaven a efectuar cap treball per a la Companyia de Tramvies mentre duràs la vaga. Els treballadors dels tallers de la Fundició Mallorquina i el de Can Salí foren els primers que es negaren a dur a terme unes reparacions per a la companyia. El corrent de solidaritat vers la vaga s'estengué a pintors, fusters i altres oficis que rebessin encàrrecs de l'empresa de transport urbà.¹⁰⁵¹

La vaga durava ja 16 setmanes i el boicot s'estenia a forns que acollien o servien a esquirols que treballaven a la companyia de tramvies. El president de la societat obrera Unión Tramviaria fou detingut a causa d'haver estat apedregat un tramvia als Hostalets. Prestà declaració davant el jutge i fou posat en llibertat.

La Unión Algodonera acordà expulsar les associades que rompessin el boicot a la companyia de tramvies.

El 23 de desembre explotà un petard a la finestra del despatx de Josep Socias. Fou detingut el president

¹⁰⁵⁰ «A los trabajadores y a la opinión pública», *El Obrero Balear*, núm. 915, 12 de setembre de 1919, p.1.

¹⁰⁵¹ «Lista de las recaudaciones a favor de los huelguistas tranviarios», *El Obrero Balear*, núm. 929, 31 d'octubre de 1919, p.4.

de la societat obrera Unión Tranviaria, Antoni Garcia i també els obrers tramviaries Joan Torres, Leandre Sánchez, Josep Bestard i Josep Lascas. Inicialment es dictà presó incomunicada. Tres dies més tard els quatre últims foren alliberats, mentre Antoni Garcia es mantingué en la presó, però comunicada. Dies més tard, també es detingué a Jaume Mercant i els membres del comitè de vaga, entre ells, Llorenç Bisbal hagueren de prestar declaració, així com també les esposes dels detinguts.

Finalment la vaga acabà el febrer de 1920. Així ho féu saber la societat Unión Tranviaria a la comissió d'afers socials de la Casa del Poble que decretà la finalització del boicot a la Companyia de Tramvies, al periòdic *La Última Hora* i als negocis i interessos dels accionistes de l'empresa de transport públic.

La vaga acabà per la pressió de l'opinió pública i l'esgotament dels vaguistes. L'atemptat contra Josep Socias suposà la pèrdua de part del suport del que fins aleshores havien gaudit els vaguistes. El comitè de vaga calculava que el conflicte havia provocat a la companyia unes pèrdues de 125.000 pessetes però el cert és que no s'aconseguí cap de les reivindicacions obreres i a més, Antoni García, president de la societat Unión Tranviaria es trobava detingut a l'espera de judici, acusat de ser el responsable de l'explosiu que esclatà a les oficines del president de la companyia, així com també Jaume Mercant, el secretari de la societat obrera.¹⁰⁵²

El 3 d'agost de 1920 es convocà una vaga general de 24 hores a Palma en solidaritat amb els dos detinguts i per protestar pel manteniment la presó preventiva, tot i que en un primer moment se'ls havia concedit la llibertat però que després fou revocada.¹⁰⁵³

Durant la jornada de vaga i hi hagué alguns incidents com el comportament violent d'un dels policies i que féu intenció de disparar la seva arma i que fou conduït pels seus companys policies a dins l'edifici de Cort per evitar mals majors. També el president de la societat obrera de barbers, Coll, fou detingut però hores més tard fou posat en llibertat per les gestions fetes per Gabriel Alomar: «Otro incidente ha sido que al presidente de la sociedad de barberos le han detenido, permaneciendo durante unas horas en la inspección de policía, poniéndole luego en libertad debido a las gestiones del diputado a cortes señor Alomar.»

A les onze i mitja hi hagué un miting per demanar l'alliberament dels detinguts al Teatre Balear i on, segons *El Obrero Balear*, hi havia més de 5.000 persones. Fou presidit per Julià Ferretjans i intervingueren Miquel Porcel, Ignasi Ferretjans i Llorenç Bisbal. Es denuncià especialment el canvi de criteri del tribunal que inicialment els deixava en llibertat però després revocà la decisió: «Pone de manifiesto la contradicción de la sentencia, decretando la libertad provisional y la revocación de la sentencia a los cuatro días por el mismo tribunal sin que se aportasen nuevas pruebas.»

Llorenç Bisbal explicà a la concurrència que ell inicialment no era partidari de la convocatòria de la vaga que els tramviaries havien duit a terme però que en haver-ho acordat l'assemblea ell li donà suport i en fou el president del comitè de vaga. Criticà l'actitud del governador civil interí que en una reunió amenaçà al comitè de vaga i especialment a un dels components. Afirmà que la bomba que explotà en el despatx del president de la companyia no fou responsabilitat dels vaguistes i molt menys dels dos detinguts. Acusà a un

¹⁰⁵² «Levantamiento del boicot a los tranvías», *El Obrero Balear*, 20 de febrer de 1920, p. 3-4.

¹⁰⁵³ «Huelga general de 24 horas», *El Obrero Balear*, 6 d'agost de 1920, p. 1.

dels esquiroles d'haver declarat falsament contra Antoni Garcia. «Qué es lo que produjo el que continuara en la cárcel García? La delación baja y ruin de un despreciable esquirole que declaró que García en cierta época le propuso la compra de explosivos.»

També insinuà que qui més en va sortir guanyant amb la col·locació de la bomba va ser la companyia: «... que el petardo produjo la creación del somatén y la pérdida de la huelga por lo que supone que la colocación del petardo fue obra de la compañía.»

En el cas de la detenció de Jaume Mercant, el secretari de la societat obrera de tramviàries, Bisbal afirmà que romangué tot el temps de la vaga a Valldemossa per causa de la seva malaltia. Fou detingut per considerar-lo autor d'uns anònims amenaçadors contra Josep Socias. Però mentre els perits cal·lígrafs de Palma havien afirmat que la lletra dels anònims no corresponia a la de Jaume Mercant, un informe de perits cal·lígrafs de Madrid consideraven que Mercant n'era l'autor.

Al final del míting s'aprovà per unanimitat que la Casa del Poble trametés un escrit a la Unió General de Treballadors per a què reclamàs al ministre de Gràcia i Justícia contra la presó dels dos companys tramviàries i una altra als diputats socialistes per a què també fessin gestions per aconseguir l'alliberament de Garcia i Mercant. També durant el míting es llegí una carta de Gabriel Alomar que donava suport a la protesta obrera contra la detenció dels dos tramviàries.

De fet, en una primera instància el jutge dictà la llibertat provisional d'Antoni Garcia amb una fiança de 3.000 pessetes que foren aportades per les diferents societats de la Casa del Poble, però després el jutge rectificà i dictà el manteniment del tramviàrie a la presó.¹⁰⁵⁴

En el judici contra Garcia i Mercat, el fiscal demanà cadena perpètua pel primer i vuit anys de presó pel segon. Finalment es celebrà la vista oral amb jurat popular. L'acusació es basava en les declaracions de dos treballadors que havien romput la vaga dels tramviàries, Garrido i Llabrés, que entraren en diverses contradiccions. A més, els perits cal·lígrafs no pogueren certificar que els anònims foren escrits pels acusats. El gerent de la companyia, Queralt, no es presentà a declarar i es llegí la seva declaració que es basava en suposicions. Ferran Pou i l'advocat Muntaner aconseguiren que els dos acusats fossin absolts i posats en llibertat.¹⁰⁵⁵

Com a conseqüència del judici i per haver duit a terme fals testimoni presentà la seva dimissió com empleat municipal, Peiró, per haver signat un ofici que inculpava els dos tramviàries processats.¹⁰⁵⁶

Els Tipògrafs

Els tipògrafs presentaren unes bases a l'empresariat i aconseguiren arribar al següent acord: Reconeixement oficial de la societat, augment de 0,60 pts. diàries i 15% pel treball a escarada, cobrament

¹⁰⁵⁴ «Mi primer pecado», *El Obrero Balear*, 6 d'agost de 1920, p.3. Bartomeu Coll Taylor, membre de les joventuts socialistes i autor de peces de teatre que es representaven en algunes vetlades a la Casa del Poble, escriví uns comentaris sobre les crítiques que El Adalid, periòdic catòlic, havia publicat sobre el procés contra Antoni Garcia i el suport econòmic que havia rebut aquest de les entitats de la Casa del Poble.

¹⁰⁵⁵ «García y Mercant, absueltos», *El Obrero Balear*, núm. 972, 15 d'octubre de 1920, p. 2 i 3.

¹⁰⁵⁶ «Tal harás», *El Obrero Balear*, núm. 973, 22 d'octubre de 1920, p. 1.

dels festius de Nadal i primer de maig, en cas de defunció d'un familiar no es descomptaria la falta d'assistència. L'únic punt que no aconseguí la societat imposar fou l'eliminació del treball a escarada, encara que l'assemblea de tipògrafs ho acceptà. «... pero se conseguía por otra parte ventajas apreciables y sin un día de huelga lo que indujo a los comisionados y a la mayoría de la sociedad a aceptar lo obtenido por la comisión.»¹⁰⁵⁷

Els Corders

Els corders aconseguiren un augment del 10% sense haver d'acudir a una vaga. «Debemos hacer constar que en poco tiempo estos compañeros han alcanzado la jornada de las 9 horas y más del 40% en jornales.»¹⁰⁵⁸

Un dels primers èxits del nou governador fou la finalització de la vaga dels corders i el reconeixement de la societat de corders per part de la patronal, retorn al treball sense represàlies i acomiadament del treballador pel qual s'havia iniciat el conflicte per haver traït a la societat obrera.¹⁰⁵⁹

El sector del tèxtil, sedes i punt

En la fàbrica de gènere de punt i seda, la direcció convocà 35 obreres per retornar a la feina, aquestes es negaren si no es contractava a totes les de plantilla. També acordaren que en cas de poca feina, aquesta seria repartida per igual entre totes les treballadores. També demanaren un augment del 20%. Les directives de La Casa del Poble donaren suport públicament a les obreres acomiadades a la fàbrica de punt i seda i dels tallers de modistes¹⁰⁶⁰

Les modistes continuen en vaga i preparen el reglament de la seva societat. La Unión Algodonera presentà la petició a Herederos de Vicente Juan Ribas d'un augment del 30%.¹⁰⁶¹

En el conflicte de les modistes, comença a haver-hi tallers que contracten modistes afiliades a la Casa del Poble, tant oficials com aprenents. Per exemple, Catalina Coll manté la mateixa plantilla contractada, tot i estar associades a la Casa del Poble.

En el sector tèxtil aconseguiren l'aplicació del decret de les vuit hores després de sol·licitar-ho els seus representants a les fàbriques Sedes dels Hostalets, la de Pere Bosch, l'Alfombrera i la del Sr. Magraner. Pels socialistes si la resta de fàbriques no l'aplicaven era degut a la falta de consciència societària de la part treballadora: «Las demás fábricas por no estar el personal bastante convencido de los derechos que les corresponde y del gran beneficio que reporta el trabajar jornadas cortas, se han presentado al trabajo, habiendo conseguido el que se les abone un jornal cada semana.»¹⁰⁶²

¹⁰⁵⁷ «Los tipógrafos», *El Obrero Balear*, núm. 944, 2 d'abril de 1920, p.3.

¹⁰⁵⁸ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 909, 1 d'agost de 1919, p. 4.

¹⁰⁵⁹ «Gran triunfo de los cordeleros», *El Obrero Balear*, núm. 1017, 26 d'agost de 1921, p. 2.

¹⁰⁶⁰ «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 897, 9 de maig de 1919, p. 4.

¹⁰⁶¹ Íbidem.

¹⁰⁶² «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 921, 24 d'octubre de 1919, p.3.

12. Dona i Socialisme: El Grup Femení Socialista de Capdepera i la dona a *El Obrero Balear*

Entre 1914 i 1917, el Grup Femení Socialista de Capdepera es consolida com una de les entitats més actives del socialisme a Mallorca i en un cas paradigmàtic: «Alguns d'aquests anys foren d'una gran activitat i va arribar a ser coneguda i elogiada fora de Capdepera. A més, també va col·laborar en l'expansió dels Grups Femenins, com és el cas d'Artà».¹⁰⁶³

A part de participar en els actes de la festa del Primer de Maig, en actes electorals o en la celebració de l'aniversari de la constitució del Grup Femení de Capdepera, l'entitat destaca per la participació d'un grup estable de membres en la seva direcció. Però el que també destaca Miquel Llull d'aquesta entitat és les tasques de solidaritat i la lluita per a uns salaris dignes:

«La primera és la mostra de solidaritat entre les dones quan una d'elles patia una malaltia i, entre totes, s'organitzaven perquè sempre fos atesa. La segona és un moment de lluita per uns salaris dignes en el qual no dubten en enfrontar-se als comerciants, aconseguint, a més, l'ajuda d'una part important del poble.»¹⁰⁶⁴

Per exemple en l'acte de renovació de la directiva del Grup Femení Socialista de Capdepera, Barbara Orpí fou elegida presidenta.¹⁰⁶⁵ A l'acte intervingueren diverses companyes com Margalida Barceló i Bàrbara Orpí. Però especialment fou célebre la frase que Magdalena Pascual digué a la concurrència: «No temáis compañeros ¿No sabéis que si queréis tener hombres, debéis antes hacer mujeres? Pues ahora se empiezan a hacer mujeres las cuales os ayudarán y os proporcionarán hijos más capaces para resistir las luchas humanas que los hombres del presente».¹⁰⁶⁶

Però a partir de 1914 comencen a aparèixer articles a *El Obrero Balear* que animen les dones a organitzar en societats obreres per reivindicar una reducció de la jornada i una major remuneració. Per exemple, l'article del director d'*El Obrero Balear*, Jaume Riera, *El trabajo de la mujer*, fa referència als baixos salaris i les llargues jornades de les dones treballadores i reclama que s'organitzin, sobretot en els sectors de treball femení. Un altre de Riera fou el que tractava sobre la doble tasca de la dona treballadora com a assalariada i com a responsable de la casa: «La mujer antes era esclava del hombre, pero hoy es esclava del trabajo ...»¹⁰⁶⁷ Bernat Galmés, un nou militant de les Joventuts Socialistes al·ludeix a aquest article i emfatitza la necessitat de que la dona s'organitzi per lluitar pels seus drets,⁹³⁹ com també un altre, «la mujer, esclava del hombre»¹⁰⁶⁸

També es publiquen a *El Obrero Balear* diversos articles de dones militants socialistes que devien ser familiars de dirigents socialistes. Seria el cas de Maria Marí, que devia ser filla del veterà dirigent Jaume Marí i el de Concha Riera, era germana de l'aleshores director d'*El Obrero Balear*, Jaume Riera. Aquest era una de les principals vies de contacte de dones dins el socialisme, el nucli familiar, que feia que les esposes, filles, germanes, etc. acudissin a actes, celebracions i vetlades de les entitats socialistes. El cas de Concha Riera és paradigmàtic, era la germana del director d'*El Obrero Balear* i la promesa d'un dels militants més

¹⁰⁶³ LLULL, Miquel, *La idea és ...* p. 50.

¹⁰⁶⁴ Íbidem, p. 53.

¹⁰⁶⁵ «De la región», *El Obrero Balear*, núm. 643, 6 de juny de 1914, p. 4.

¹⁰⁶⁶ «Aniversario», *El Obrero Balear*, núm. 644, 13 de juny de 1914, p. 3.

¹⁰⁶⁷ «La mujer en el trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 667, 14 de novembre de 1914, p. 3.

¹⁰⁶⁸ «La mujer, esclava del hombre», *El Obrero Balear*, núm. 740, 8 d'abril de 1916, p. 2 i 3.

actius de les Joventuts Socialistes de Palma, Bernat Galmés. La prematura mort de la jove de 23 anys el 1916 la qual fou enterrada en el cementiri civil de Palma evidencià l'arrelament de les idees socialistes i anticlericals del socialisme de Palma. Jaume Riera escrigué un article a *El Obrero Balear*, «Dios lo ha querido», sobre la mort de la seva germana i el conhort que li havia enviat molta gent de què era un designi de Déu. Jaume Riera havia perdut tota la seva família, pare i mare, un germà i dues germanes: «*Si es cierto que Dios ha sido el que me ha sumido en este gran dolor, ¿Podré aceptar el papel de hijo suyo? Jamás. Mejor es que todos estos farsantes e hipócritas no vengan con estos cuentos, porque, ante mi dolor, solo merecen mi desprecio.*»¹⁰⁶⁹

Pel que fa als articles de les militants socialistes, Maria Marí en publicà un sobre el perquè el socialisme està en desacord amb les religions i que aquestes consenten les guerres com la que està a punt d'esclatar a Europa.⁹⁴¹ Un altre de Maria Marí fou, *La voz femenina*, que defensa la participació de la dona en els actes en favor de la classe obrera.¹⁰⁷⁰

Pel que fa als de Concha Riera, en publicà un sobre l'abús del treball infantil i la precària situació dels pares que obliga a consentir aquesta situació.¹⁰⁷¹ Un altre que publicà fou sobre la participació de la dona en els afers públics, especialment en l'oposició a la guerra. És un escrit pacifista que critica els estralls de la Gran Guerra.¹⁰⁷²

Fins i tot apareixien altres articles que feien referència al paper polític que començaven a assolir les dones però en aquest cas a l'estranger. Un exemple és l'article de Jaume Riera «Feminismo» on feia referència a la notícia de què a Noruega s'aprovà la llei que permetia a la dona accedir a càrrecs públics. Explica que la mesura ha comptat amb el suport del socialisme noruec. Ho compara amb Espanya on el seu endarreriment també el pateix la dona a qui no se li permet ocupar espais fora del domèstic: «*Nosotros pedimos más, pedimos que se respete a la mujer española y que cesen ya las ligaduras en que se la retiene. El caso de Noruega es digno de aplauso y nosotros lo aplaudimos.*»¹⁰⁷³ Però curiosament, els socialistes mallorquins, a banda d'aquestes referències a altres països, no prengué cap iniciativa per a què la dona assolís una major protagonisme polític i, especialment no trobam cap referència a la reivindicació del sufragi universal femení.

---

¹⁰⁶⁹ «Dios lo ha querido», *El Obrero Balear*, núm. 756, 29 de juliol de 1916, p. 2.

¹⁰⁷⁰ «Voz femenina», *El Obrero Balear*, núm. 691, 1 de maig de 1915, p. 3.

¹⁰⁷¹ «A las mujeres socialistas de España», *El Obrero Balear*, 1 d'agost de 1914, p.2.

¹⁰⁷² «Pluma de mujer», *El Obrero Balear*, núm. 670, 5 de desembre de 1914, p. 3.

¹⁰⁷³ «Feminismo», *El Obrero Balear*, núm. 743, 1 de maig de 1916, p. 3-4.

PART TERCERA (1919-1923). Crisis i ruptures dins el socialisme.

Aquest període serà el de les crisis internes del socialisme a Mallorca. La forta irrupció de Joan March en la política i la seva donació de la Casa del Poble a les societats obreres provocaran que una part de l'opinió pública consideri que els socialistes s'havien venut al financer de Santa Margalida i provocarà un intens debat sobre el verguisme dins el si del socialisme de Mallorca. El debat tercerista i la posterior escissió comunista posaran en perill la continuïtat de l'Agrupació Socialista i la Joventut Socialista de Palma a més de la viabilitat econòmica d'*El Obrero Balear*. La figura de Llorenç Bisbal aconseguirà mantenir actives les entitats socialistes de Palma amb la col·laboració de Joan Monserrat Parets, però la situació s'agreujà durant les eleccions generals del 1923 quan una part dels socialistes donaren suport a la candidatura liberal de Joan March. Finalment, fou expulsat una gran part del sector verguista del partit, el qual quedà amb un número de militants molt reduït i amb escassa activitat. Pel que fa a la dona, les societats obreres formades majoritàriament per dones duran a terme diverses convocatòries de vaga, sobretot en el sector tèxtil i així aconseguiran una major remuneració salarial i una reducció de la jornada laboral.

13. Joan March, els socialistes i la Casa del Poble. El debat sobre el verguisme i l'antiverguisme

La Primera iniciativa per a construir la Casa del Poble

Tot i que el febrer de 1918 es posà finalment en marxa el projecte de la constitució de la Casa del Poble i la construcció del seu edifici a partir d'un oferiment del financer Joan March, el socialisme de Palma ja havia viscut un primer intent d'establir una Casa del Poble. El primer projecte tengué lloc set anys abans de la proposta de Joan March i es diferenciava en què el primer pretenia que fos constituïda a partir d'una subscripció pública d'accions entre la classe obrera de Palma, però malauradament fou un fracàs perquè tan sols s'assolí el 25% del capital inicial.

David Ginard explica que la denominació de Casa del Poble ha estat usada per diferents ideologies però que el socialisme en fou el principal impulsor:

«Encara que a l'Estat espanyol la denominació de Casa del Poble la usaren corrents polítics diversos com els anarquistes, els republicans d'esquerra i els radicals, foren les organitzacions obreres de l'entorn del socialisme les principals impulsores dels projectes d'articulació societària, recreativa i culturals en locals específics batejats amb aquest terme.»¹⁰⁷⁴

La idea de la Casa del Poble sorgí a Bèlgica on el socialisme desenvolupà diversos projectes cooperatius que tengueren èxit al voltants del 1880-1885. Per consolidar les cooperatives, es comprà una antiga sinagoga

---

¹⁰⁷⁴ Ginard, David (Coord.), *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca (1900-1936)*, Palma, Lleonard Muntaner, Palma, 2016, p. 7.

on, a part de les cooperatives, s'obrí un cafè i altres espais per a les reunions de les diferents entitats socialistes. Davant l'èxit del projecte el 1896 s'adquirí un solar i es contractà l'arquitecte de l'Art Nouveau, Victor Horta, per dirigir la construcció del nou edifici.¹⁰⁷⁵

Pere Gabriel explica que el canvi de denominació de Centre Obrer a Casa del Poble és més que una substitució de paraules perquè implica un nou concepte de l'espai comú de les classes desfavorides:

«Els canvis en la denominació no foren una simple substitució semàntica. Per un costat, en passar de centre obrer a casa del poble, en fossin o no conscients els militants, es complicava i ampliava molt l'abast del significat. Hom podia suposar que el poble era fonamentalment obrer, però era difícil ignorar que, amb la denominació, hom, si més no, cridava la població més popular, i pot ser no tan estrictament només els treballadors assalariats, acudir-hi i obrir locals propis. Significativament, la denominació tenia tames darreres connotacions republicanes, i, com veurem, bastants d'aquelles entitats seran impulsades i fins i tot gestionades per organitzacions de filiació explícitament abocada a la República.»

Però també, Pere Gabriel hi veu amb el canvi de nom i també d'edifici l'assoliment d'un major protagonisme social:

«Si les societats obreres passaven d'aixoplugar-se en un centre obrer, arraconat sovint en algún cafè, a una casa del poble és que havien assolit un nou estatus, una major respectabilitat, una major visibilitat i, en definitiva, una major importància.»¹⁰⁷⁶

Pep Vílchez feu un interessant estudi sobre la Casa del Poble de Palma i els seus projectes anteriors.¹⁰⁷⁷ Així, Vílchez situa el primer precedent en el programa municipal de l'Agrupació Socialista de Palma de 1906 que incloïa la cessió gratuïta d'un local per celebrar les reunions de les societats obreres i que, malgrat no obtingués representació a l'ajuntament, Francesc Roca, com a president de la Federació de Societats Obreres presentà la sol·licitud oficial al consistori. Evidentment, l'Ajuntament de Palma, controlat pels conservadors rebutjà la proposta.¹⁰⁷⁸ Vílchez situa el segon precedent en el discurs de Francesc Roca durant els actes del primer de maig de 1910 on es tornà a llançar la idea de la cessió per part de l'Ajuntament d'un solar per edificar-hi un local per a les entitats obreres.¹⁰⁷⁹

En el cas de Palma, l'origen de la Casa del Poble es podria trobar en la Federació de Societats Obreres de Palma, fundada el 1893, i que el 1903 passà a denominar-se Federació de Societats Obreres de Balears encara que seguí acollint només les societats obreres de Palma. A partir de 1908, el domicili social de la

---

¹⁰⁷⁵ de Luis Martín, Francisco i Arias González, Luis, *Casas de Pueblo y Centros Obreros socialistas en España*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2009.

¹⁰⁷⁶ GABRIEL Pere, «La Casa del Poble de Palma, Referències generals i notícies a Catalunya i Espanya» a Ginard, David (Coord.), *La Casa del ...* p. 12-13.

¹⁰⁷⁷ Vílchez, Pep, «Antecedents i inauguració de la Casa del Poble de Palma (1900-1925)», a Ginard, David, *La Casa del...* p. 29-59.

¹⁰⁷⁸ AMP, actes municipals, 21 de març de 1906

¹⁰⁷⁹ Vílchez, Pep, «Antecedents i inauguració...», p. 34.

Federació de Societats Obreres comença a ser anomenat Centre Obrer i tenia un cafè, una sala per a conferències i alguna altra habitació per a les reunions de les diferents societats obreres. Però solia ser un espai petit per les necessitats de les entitats obreres, el lloguer del qual era pagat per totes les societats obreres. Així, era habitual que el Centre Obrer estigués ubicat en un primer pis, planta principal o planta baixa, però que normalment per motius econòmics acabaven per abandonar-lo i llogar-ne un altre.

Així des del 1900 fins el 1918 la Federació de Societats Obreres i posteriorment el Centre Obrer estigueren ubicats en el següent domicili social:

1900	Corderia, 57-1 ^a	1909	Socors, 122, prl
1901	Plaça Major, 16	1912	Sindicat, 124.
1903	Sindicat, 120	1916	Vila, 5.
1906	Mercè, 16, prl.	1918	Ballester, 32

Font: *El Obrero Balear*.

L'antecedent més sòlid fou el projecte de constitució d'una Casa del Poble de 1911. La idea del projecte fou llançada pel president de la Federació de Societats Obreres de Palma, Jaume Vicens, en una conferència que donà el març de 1911 al Centre Obrer. L'11 d'abril es reuniren les directives de les societats que formaven part de la Federació i aprovaren per unanimitat el projecte de Jaume Vicens que proposava un canvi dels estatuts de la Federació per convertir-la en la Casa del Poble. Però el projecte inicial contemplava que no només hi formassin part les societats obreres que estaven adherides a la Federació sinó que poguessin incorporar-s'hi altres que es formassin posteriorment o que fins aleshores no hi formassin part «que por diversos motivos se encuentran alejadas de la Federación y quieren ingresar en ella.»

El projecte començà amb molt d'entusiasme entre les directives de les societats obreres. Fins i tot s'iniciaren els primers tràmits, «Por de pronto se nombró una comisión para que hiciera los trabajos preliminares de presentar un plano y llevar a cabo todos los demás trabajos.»

El principal problema que es presentava era el suport econòmic amb el que podria comptar el nou projecte. Així, les juntes directives obririen unes llistes per a tots els companys que volguessin inscriure's per adquirir una o més accions, cada una valia 25 pessetes.

Però el projecte s'obria no només als afiliats de les societats adherides sinó també a aquells que en algún moment havien col·laborat amb la Federació:

«También debemos llamar la atención a todos los compañeros federados y a los que en todos los momentos nos ayudan en bien del proletariado para que se conviertan en sostenedores de tan hermosa obra, y a tal efecto tomen alguna acción, convirtiéndose al mismo tiempo en fervorosos propagadores.»¹⁰⁸⁰

¹⁰⁸⁰ «En la Federación Obrera», *El Obrero Balear*, núm. 474, 15 d'abril de 1911, p. 3.

Destaca que aquest projecte s'inicià en un moment en què Francesc Roca no era el president de la Federació de Societats Obreres perquè ell sempre havia mantingut una política contrària a donar entrada a societats obreres que no estiguessin dins l'òrbita del socialisme. Com es va veure al capítol 3, els estatuts vigents eren els de 1903 que Francesc Roca havia impulsat per garantir el control socialista de la Federació i expulsar-ne les societats de tendència anarquista.¹⁰⁸¹

Proposta de Jaume Vicens relativa al projecte de Casa del Poble el 1911	
<p style="text-align: center;">Proposición aceptada</p> <p>He aquí la proposición presentada á la <i>Federación de Sociedades Obreras</i> por el compañero Jaime Vicens para la construcción de una <i>Casa del Pueblo</i>, proposición que fué aprobada, y al efecto se abrió una lista de accionistas como habrán podido ver nuestros lectores por la lista que semanalmente venimos publicando:</p> <p style="text-align: center;">A la Federación de Sociedades Obreras de las Baleares.</p> <p>El que suscribo, socio del <i>Desarrollo del Arte</i>, y federado á esta <i>Federación</i>, tiene el deber de proponer á la misma, la emisión de dos mil acciones á veinte y cinco pesetas una, para formar un capital social y destinarlo á la construcción de un edificio para la <i>Federación de Sociedades Obreras</i>, bajo las siguientes condiciones:</p> <p>1.ª Las acciones serán pagaderas á 0'05 céntimos de peseta semanales por acción y á gusto y posibilidad del accionista.</p> <p>2.ª Podrán tomar acciones todas las personas que simpaticen con nuestras aspiraciones.</p>	<p>3.ª Podrán también tomar las acciones que quieran abonando 5 céntimos semanalmente por cada acción inscrita.</p> <p>4.ª Asimismo podrán adelantar el pago de las acciones á medida de sus fuerzas pecuniarias.</p> <p>5.ª Las acciones no devengarán interés alguno.</p> <p>6.ª Las acciones serán amortizadas por sorteo tan pronto la <i>Federación</i> ocupe el local Social y esté terminado el proyecto de la casa.</p> <p>7.ª Las acciones no serán transferibles más que á los herederos de los verdaderos accionistas que siempre serán un valor respetado por todas las Sociedades federadas.</p> <p style="text-align: right;">Palma 15 Noviembre 1910.—Jaime Vicens.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 480, 27 de maig de 1911, p. 4.</p>	

¹⁰⁸¹ Tot i això, com veurem més endavant, Francesc Roca participà econòmicament amb el projecte i subscrigué dues accions de 25 pessetes cada una.

Primera llista de subscriptors d'accions de la Casa del Poble

Casa del Pueblo

Hé aquí la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.

	<i>Acciones</i>	<i>Pesetas</i>
Antonio Roca Creus	2	50'00
Jaime Mir Vidal	1	25'00
Juan Ferrer Ballester	1	25'00
Bartolomé Frau Llinás	2	50'00
Miguel Pomenjas Palmer	1	25'00
José Massot	1	25'00
Isidro Llinás	1	25'00
Jaime Vicens	4	100'00
Agustín Roca	1	25'00
Antonio Orpis	1	25'00
Lorenzo Vidal	2	50'00
Juan Rullán	1	25'00
Miguel Sureda	1	25'00
Pedro González	1	25'00
Antonio Martí	1	25'00
José Gomila	1	25'00
Juan Blasco	1	25'00
Miguel Penalva	1	25'00
Francisco Roca	2	50'00
Mariana Frau	1	25'00
Carlos Ginard	1	25'00
Agustín Pérez	10	250'00
Miguel Pomenjas Más	2	50'00
Jaime Mari Mari	1	25'00
Juan Colom	1	25'00
Valero Carrasco	1	25'00
Francisco Puigserver	2	50'00
Antonio Tuduri	1	25'00

José Riera	2	50'00
Bartolomé Riera	1	25'00
Francisco Oliver	1	25'00
Miguel Caubet	1	25'00
Pedro Culabran	1	25'00
Matías Quevedo	1	25'00
Andrés Gordiola	1	25'00
Eanilio Balaguer	4	100'00
M. Ll.	1	25'00
José Blasco	1	25'00
Antonio Guasp	1	25'00
Antonio Rexech	1	25'00
Juan Sabater	2	50'00
Jorge Morey	2	50'00
José Nadal	1	25'00
Camilo Soler	2	50'00
Enrique Frau	2	50'00
J. M.	1	25'00
Juan Gomila	1	25'00
«La Marítima Terrestre»	4	100'00
SUMA TOTAL	77	1.925'00

El Obrero Balear, núm. 475, 22 d'abril de 1911, p. 3.

Segona llista de subscriptors d'accions de la Casa del Poble

Casa del Pueblo				
Continuación de la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.			Juan Lladó Ginard	2 50'00
	<i>Acciones</i>	<i>Perlas</i>	Guillermo Nicolau	1 25'00
SUMA ANTERIOR	77	1.925'00	Juan Blasco Pou	1 25'00
Pablo Valls Company	1	25'00	Miguel Deyá	1 25'00
Centro Instructivo Obrero	20	500'00	Clara Frau Llinás	1 25'00
Jaime Serra Vidal	1	25'00	Rafael Soler Fullana	2 50'00
Margarita Rexeck Campins	1	25'00	Francisco Fuster Cortés	1 25'00
Antonio Gelabert Sansó	1	25'00	Miguel Sureda Miquel	2 50'00
Antonio Torrens Otero	1	25'00	Antelmo Espases	1 25'00
Bernardo Galmés Simonet	2	50'00	José Bernard Martorell	1 25'00
Francisco Estelrich Ginard	2	50'00	Joaquín Bernard Martorell	1 25'00
Ignacio Quintana Lladó	2	50'00	José Bernard Pujol	1 25'00
Bartolomé Cavals Pons	2	50'00	José Catafay	1 25'00
Juan Quintana Alomar	2	50'00	Jaime Pons	1 25'00
Mateo Sureda Font	2	50'00	Bartelomé Calatayud	1 25'00
María Soler	1	25'00		
			SUMA TOTAL	133 3.325'00

El Obrero Balear, núm. 477, 6 de maig de 1911, p. 3.

Tercera llista de subscriptors d'accions de Casa del Poble	Quarta llista de subscriptors d'accions de la Casa del Poble
--	--

Casa del Pueblo

Continuación de la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.

	<i>Acciones</i>	<i>Pesetas</i>
SUMA ANTERIOR	133	3.325'00
Jerónima Ferrer Campins	1	25'00
Nicolás Sitjes	5	125'00
Lorenzo Palmer Castell	1	25'00
Bernardo Vila Vanrell	1	25'00
Francisco Comas Serra	1	25'00
» Rebassa Rosselló	1	25'00
Baltasar Champsaur	4	100'00
«Cooperativa Social Obrera»	25	625'00
SUMA TOTAL	172	4.300'00

El Obrero Balear, núm. 479, 20 de maig de 1911, p. 4.

Casa del Pueblo

Continuación de la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.

	<i>Acciones</i>	<i>Pesetas</i>
SUMA ANTERIOR	172	4.300'00
Juan Borrás Salvá	1	25'00
Pedro Torrens Payeras	1	25'00
Benito Rosselló Bujosa	1	25'00
<i>La Metalúrgica</i>	2	50'00
<i>La Verdad</i>	1	25'00
Mateo Campomar Tomás	1	25'00
<i>La Emancipación</i>	5	125'00
Juan Alemany Marroig	1	25'00
Antonio Ferrer	1	25'00
<i>Juventud Socialista Palmesana</i>	5	125'00
Miguel Mús Salvá	2	50'00
Antonio Torrens Oliver	1	25'00
Juan Ferrer Perelló	1	25'00
Antonio Tur Torres	1	25'00
Juan Monjo	1	25'00
Vicente Paul Amongual	1	25'00
SUMA TOTAL	198	4.950'00

El Obrero Balear, núm. 480, 27 de maig de 1911, p. 4.

Cinquena llista de subscriptors de la Casa del Poble de Palma

desisena llista de subscriptors de la Casa del Poble de Palma

Casa del Pueblo			Casa del Pueblo		
Continuación de la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.			Continuación de la lista de los compañeros que han tomado acciones para la Casa del Pueblo de Palma.		
	<i>Acciones</i>	<i>Pesetas</i>		<i>Acciones</i>	<i>Pesetas</i>
SUMA ANTERIOR	198	4.950'00	SUMA ANTERIOR	233	5.825'00
<i>Unión Tipográfica Balear</i>	2	50'00	Isabel Ferrer Tur	1	25'00
Antonio Suau	1	25'00	José Rierra y Carmen Riera	1	25'00
<i>El Desarrollo del Arte</i>	20	500'00	Mugdalena Real Ramón	2	50'00
Miguel Picó Fuster	5	125'00	María Mari Palmer	1	25'00
Sebastián Poch Mulet	1	25'00	Miguel Morey	1	25'00
Lorenzo Palmer Castell	1	25'00	Gabriel Más Salvá	1	25'00
Bartolomé Frau Nicolau	2	50'00	Pedro J. Payeras Bosch	2	50'00
Miguel Barceló Palliser	1	25'00	Antonio Payeras Bosch	2	50'00
María Frau Llinàs	1	25'00	Rafael Caldentey	1	25'00
Rosa Frau Llinàs	1	25'00			
SUMA TOTAL	233	5.825'00	SUMA TOTAL	245	6.125'00
<i>El Obrero Balear</i> , núm. 481, 3 de juny de 1911, p. 4.			<i>El Obrero Balear</i> , núm. 482, 10 de juny de 1911, p. 4.		

Amb tota la llista de subscriptors es pot tenir una idea de qui era que conformava el grup obrerista de Palma. El que més destaca és que Llorenç Bisbal no hi participà. El projecte coincidí amb l'allunyament de La Igualdad que deixà de formar part de la Federació de Societats Obreres i també és el període en el que Bisbal s'havia donat de baixa de l'Agrupació Socialista de Palma. Com a entitats obreres hi participen La Marítima Terrestre amb 4 accions, El Centre Instructiu Obrers amb la xifra de 20 accions, La Cooperativa Social Obrera amb 25 accions, La Metalúrgica amb 2 accions, La Verdad societat de picapedrers, 1; La Emancipación, societat d'oficis varis, 5; la Joventut Socialista amb 5 accions; La Unión Tipográfica amb 2; El Desarrollo del Arte, 20. També destaca que l'Agrupació Socialista no subscrigués cap acció, i que en canvi la Joventut Socialista se'n fes càrrec de 5.

A nivell individual, a part de la qüestió de Llorenç Bisbal, destaca la subscripció que feu Agustí Pérez, professor del Centre Instructiu Obrer que individualment es feu amb 10 accions que eren 250 pessetes.

En definitiva, aquesta subscripció no comptà amb el suport de totes les societats obreres de Palma. Les que més se significaren foren societats obreres com El Desarrollo del Arte dels fusters amb Jaume Vicens i Bernat Galmés Simonet al davant i La Unió Tipogràfica Balear on hi destaca la subscripció que feu el president de la Joventut Socialista i impulsor de la Cooperativa Social Obrera, Bartomeu Frau Llinàs i la seva família.¹⁰⁸²

La primera setmana de febrer de 1918, una representació del Centre Obrer formada per Miquel Porcel,

¹⁰⁸² Bartomeu Frau Llinàs es feu amb 2 accions i les seves germanes Rosa, Clara i Maria en subscrigueren 1 cada una d'elles.

Julià Ferretjans i Gabriel Juan es reuní amb Joan March per trametre-li l'acord d'acceptar la seva oferta de construir un local com a Casa del Poble. *El Obrero Balear* informava que fou una reunió llarga:

«Dicha entrevista fue larga y laboriosa, pues el señor March manifestó a la mentada comisión que le presentara un bosquejo de las condiciones que ha de reunir dicho local y que enseguida mandará hacer el plano a su arquitecto para proceder inmediatamente a la construcción del edificio, pues el Sr. March desea emprender la obra cuanto antes.»

Joan March deixà clar que, tot i que ell se'n fes responsable de la seva construcció, l'edifici seria propietat de les societats obreres. També és interessant que tingués en projecte la construcció d'altres edificis per afavorir la classe obrera, com era la d'algunes escoles a diferents barriades de Palma.¹⁰⁸³

---

¹⁰⁸³ De totes maneres mai més es va saber res d'aquest projecte de foment d'edificis escolars, segurament el fet d'haver de finançar també el solar de l'edifici de la Casa del Poble perquè l'Ajuntament es negà a cedir un solar per a tal fi, feu canviar els plans de Joan March i abandonà el projecte de les escoles.

Una entrevista con D. Juan March

El miércoles de la presente semana una comisión del «Centro Obreros» compuesta del presidente compañero Miguel Porcel, Julián Ferratjans y Gabriel Juan visitó al potentado D. Juan March para comunicarle que dicho Centro de Sociedades Obreras había acordado aceptar su oferta de construir un local para «Casa del Pueblo».

Dicha entrevista fué larga y laboriosa, pues el señor March manifestó a la mentada comisión que le presentara un bosquejo de las condiciones que ha de reunir dicho local y que enseguida mandará hacer el plano a su arquitecto para proceder inmediatamente a la construcción del edificio, pues el Sr. March desea emprender la obra cuanto antes.

Una vez terminado el edificio, ha dicho el señor March a la comisión, lo entregará a las Sociedades obreras y de las cuales será propiedad.

Dijo además que tenía en proyecto la construcción de algunos edificios para escuelas de trabajadores, cuyo coste y sostenimiento correrá de cuenta suya. Dichas escuelas piensa el señor March instalarlas en diferentes distritos y para ello ha encargado ya a un técnico el estudio del asunto.

También manifestó a los comisionados que cuanto se proponía hacer no lo hacía por temor ni halago a nadie, sino porque creía era un deber de los rijos gastar parte de su dinero en bien de los proletarios. Además, añadió: tengo un hijo que me impulsa a seguir esta ruta, y para que lo veais ahora le llamaré y os convencereis de ello.—El Sr. March llamó a su hijo y a presencia de los comisionados le preguntó en que quería que su padre gastara el dinero, contestándole el niño, que tendrá unos doce o trece años, que debía gastarlo en escuelas para obreros.

Los comisionados salieron muy satisfechos de la entrevista tenida con el Sr. March, al que dieron las gracias por su desprendimiento y buenos propósitos.

Otro día nos ocuparemos con más detención de la importancia y significación que tiene este asunto para la clase obrera.

Segons Pere Ferrer, Joan March engegà aquesta iniciativa sense haver explicat prèviament a tercers l'abast de les seves intencions, especialment a un Ajuntament de Palma que era controlat pels conservadors:

«Joan March involucrà l'Ajuntament de Palma en l'operació, sense que el batlle ni els regidors n'estiguessin assabentats. Ell es faria càrrec dels costos de les obres de la Casa del Poble, però exigia que el solar sobre el qual s'aixecaria l'edifici fos propietat de l'Ajuntament. L'usdefruit en seria atribuït a les societats obreres de per vida, i la titularitat de l'edifici la tendria l'Ajuntament.»¹⁰⁸⁴

El 25 de febrer de 1918 es discutí l'assumpte en el ple municipal; «Se dio cuenta de una solicitud de diferentes sociedades obreras de esta ciudad pidiendo que el Ayuntamiento les ceda un solar lindante con la finca "les Parellades" para edificar en él un local para "Casa del Pueblo" ya que el opulento comerciante D. Juan March se ha ofrecido a edificar dicho local para luego entregarlo gratuitamente a dichas sociedades obreras.» També es presentà una sol·licitud de l'Associació de la Premsa i una altra del Cercle d'Obrers Catòlics per a la cessió d'un solar. Les tres propostes passaren a la comissió de foment que presentà el seu dictamen en la sessió del 18 de març. Segons Pere Ferrer, la dreta maniobrà per a què les altres entitats també presentassin una sol·licitud de cessió d'un solar municipal per així evitar que els socialistes jugassin a fer-se les víctimes de la negativa de l'Ajuntament:

«Quan la dreta s'apercebé que les societats obreres havien sol·licitat al consistori la cessió d'un terreny municipal per construir la seva seu, convencé altres associacions pròximes a la seva ideologia que fessin el mateix perquè, quan es negués la petició socialista, també es desestimarien totes les altres. Es pretenia atenuar d'aquesta manera la reacció de les societats obreres davant la negativa del consistori a facilitar-los un solar municipal, a més de fer entendre a l'opinió pública que que la Sala no discriminava cap col·lectiu per qüestions ideològiques.»¹⁰⁸⁵

El regidor conservador Font explica el seu parer contrari a la cessió d'un solar a les societats obreres perquè la Casa del Poble tenia un objectiu revolucionari: «Añadió que las Casas del Pueblo fundadas en el anhelo de espíritu de asociación han venido a parar en Centros en que se predica la destrucción de todo cuanto significa el orden y las instituciones, como así lo ha demostrado el ejemplo de las demás Casas del Pueblo instituidas en España.»

També retragué el suport que la minoria liberal donava a la moció presentada per Llorenç Bisbal. «Debe lamentar que la minoría liberal ampare con sus votos la concesión de un solar en el que se ha de edificar un local de donde tal vez algún día salieran gritos que no entren en el credo del partido liberal.». El regidor liberal Alemany li contestà que el vot del seu grup era ben conscient, «añadiendo que no le falta valor cívico porque no cree que una Casa del Pueblo no quepa dentro del credo del partido liberal.»

---

¹⁰⁸⁴ Ferrer, P., «Joan March i el moviment obrer ...», a Ginard, D. (Coord.), *La Casa del...* p.61-72.

¹⁰⁸⁵ Íbidem, p. 65.

Llorenç Bisbal replicà al regidor Font que no estava d'acord amb l'argument econòmic pel qual l'Ajuntament no podia invertir diners en un solar per a els obrers perquè l'economia municipal no s'ho podia permetre. Així, Bisbal afirmà que en segons quins casos el municipi feia front a unes despeses més que discutibles, com per exemple les 74.000 pessetes per les minuts de l'advocat en un plet de l'Ajuntament, o les 45.000 pessetes a un enginyer per una projecte de canalització d'aigües o les 30.000 pessetes a l'arquitecte municipal pel projecte de reforma interior. També es mostra disconforme amb els arguments de caire polític del regidor Fons perquè la Federació de Societats Obreres no tenia caràcter polític i llegí l'article dels estatuts que en feia referència:

«y añadió que los obreros pertenecientes a la misma tienen distinto carácter político y religioso, invitando al Sr. Fons a que probara su aserto de que la Casa del Pueblo ha de ser foco político, por cuanto el dictamen dice que se concederá el solar para edificar una Casa del Pueblo en que han de tener cabida todas las sociedades obreras sin bandera política determinada.»

Bartomeu Barceló i Mir no es mostrà contrari a la proposta de Bisbal però exposà que per qüestions econòmiques era impossible atendre la petició perquè l'Ajuntament no tenia cap solar per cedir, que calia comprar-lo en una pública subhasta on havia de convertir-se en el millor postor i sense tenir garantir un límit en el preu. A més, el pressupost municipal no tenia cap partida per a tal despesa, per la qual cosa proposava resoldre-ho més endavant. En canvi, els reformistes, tant Ferran Pou com Joan Trián es mostraren favorables a la petició de la Federació de Societats Obreres i a més aportaven el fet de què si la Casa del Poble estava sota el patronatge de l'Ajuntament aquest tendria un cert control sobre la mateixa.

Per la seva banda, el regidor reformista dissident, Bernat Obrador, defensà que l'ajuntament cedís un solar a cada una de les entitats sol·licitants. Per vint vots a favor i deu en contra s'aprovà el dictamen de la comissió d'Hisenda que rebutjava la cessió de solars a les tres entitats sol·licitants.¹⁰⁸⁶

De fet, tot i que hi hagué tres sol·licituds, la de l'Associació de la Premsa, la del Cercle d'Obrers Catòlics i la de la Federació de Societats Obreres, només es debaté sobre la proposta de la tercera entitat. Durant el debat del ple municipal no hi hagué cap argument que fes referència a les altres dues entitats, excepte la intervenció de Bernat Obrador que proposà acceptar les tres sol·licituds.¹⁰⁸⁷

Per a Pere Ferrer, Joan March feu la proposta per situar-se ben enmig del panorama polític i social de Palma, obligant a les forces conservadores a oposar-s'hi i aconseguir el suport de la classe obrera:

«Joan March sabia que la concessió de terreny municipal a les societats obreres, amb influències clares de signe marxista i anarquista, tenia poques possibilitats de prosperar, atès que la majoria municipal era en mans dels sectors més conservadors i aquests eren contraris a aquest tipus de vel·leïtats amb qui

¹⁰⁸⁶ AMP, actes municipals, 18 de març de 1918, p. 75-79.

¹⁰⁸⁷ Pere Ferrer afirma que la intervenció de Bernat Obrador vengué motivada per evitar la resposta airada dels obrers que seguien el debat des dels seients del públic: «El regidor Obrador, dissident reformista i enemic dels socialistes, es mostrà partidari de satisfer les tres demandes de terrenys municipals. Era un sofisma per estalviar-se l'esbrancada d'un públic obrer que omplia a vessar la sala de plens.», FERRER, P. «Joan March i ... » p. 66-67.

consideraven els seus enemics de classe. El moviment obrer hauria d'elegir entre la burgesia antiga i els reaccionaris de la rànica aristocràcia, que li havien negat un solar municipal per construir la seva Casa del Poble.»¹⁰⁸⁸

Per la seva banda, *El Obrero Balear* replicà a La Vanguardia Balear on Jeroni Massanet criticà els socialistes, entre altres coses, per haver acceptat els diners de Joan March per a la Casa del Poble. Així, davant la negativa de l'Ajuntament, Joan March es comprometé a també aportar un solar per a l'edifici de les societats obreres. Mentre es duien a terme els tràmits i la construcció de la nova Casa del Poble, Joan March cedí el 5% dels interessos de 100.000 pessetes depositades en un compte bancari per al pagament del lloguer d'un edifici provisional per ser utilitzat com a Casa del Poble. La ubicació provisional seria un local propietat del també regidor Bartomeu Barceló i Mir, denominat "El Esport".¹⁰⁸⁹ El 30 de juny s'obrí la Casa del Poble que provisionalment estaria a la Travessia d'en Ballester, 32, mentre durassin els tràmits i obres de l'edifici finançat per Joan March.¹⁰⁹⁰ Aquesta Casa del Poble provisional tenia suficient espai per donar cabuda a una trentena de societats, que el juliol de 1918 eren vint les que hi tenien la seva seu.¹⁰⁹¹ Des de l'11 d'octubre *El Obrero Balear* passà la seva seu al carrer Ballester, 32, seu de la Casa del Poble provisional.

Mentrestant, s'inicià un intens debat entre les forces conservadores que s'oposaven a Joan March i als seus interessos polítics i financers i criticaven als socialistes per haver acceptat el regal de la Casa del Poble i els acusaven de sotmetre's a la voluntat del financer de Santa Margalida.

El 24 de febrer de 1919 en el ple municipal que tractava els fets dels aldarulls del 18 de febrer, el regidor jaumista, Alfred Llompart, criticà la política duita a terme per les autoritats per resoldre el problema de les subsistències especialment el paper dels acaparadors i la seva pressió sobre el governador per permetre exportar productes els quals estaven pràcticament exhaurits en el mercat illenc. També criticà la displicència cap els contrabandistes. El regidor Villalonga i Olivar feu especial esment al paper dels contrabandistes en la crisi i els culpà de provocar l'encariment de les subsistències. Descrigué que en un cas es trobaren faves i sobrassades en caixons de figues. Tot i que les actes municipals no ho esmenten, però possiblement algun fes referència a Joan March, Llorenç Bisbal demanà la paraula i digué:

«Se dice que D. Juan March es uno de los primeros contrabandistas, si fuera cierto, y yo lo supiera, no volvería a entrar en la Casa del Pueblo.»

L'acte del ple municipal seguidament descriu el que ocorregué un cop acabà la intervenció Llorenç Bisbal:

---

¹⁰⁸⁸ Íbid. p. 67.

¹⁰⁸⁹ «La Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 851, 31 de maig de 1918, 1.

¹⁰⁹⁰ «Inauguración nuevo local», *El Obrero Balear*, núm. 855, 28 de juny de 1918, p.1.

¹⁰⁹¹ «La casa del pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 857, 12 de juliol de 1918, p.1.

«Como el Sr. Bisbal, al terminar sus palabras, estimara ver un signo de extrañeza en el Sr. Barón de Pinopar, se dirigió a este interrogándole ¿Le consta al Sr. Barón?

El Sr. Barón de Pinopar contestando al requerimiento del Sr. Bisbal dijo: yo no puedo justificarlo, si pudiera lo denunciaría, pero cuando a una cosa todo el mundo lo dice y la repite, yo lo creo.»

A més, el regidor Villalonga i Oliver digué: «¡Aquí todos nos conocemos!»¹⁰⁹²

El debat del ple municipal, la intervenció de Llorenç Bisbal i els comentaris del Baró de Pinopar i de Villalonga i Olivares provocaren que Joan Monserrat Parets entràs de ple en la qüestió sobre Joan March i es convertís en un dels principals socialistes que defensarien l'aportació de Joan March per a la Casa del Poble. La figura de Joan March ocuparà un lloc destacat dins el debat polític de Mallorca, dividint-se l'opinió pública entre aquella part que defensava la seva figura dins el procés de modernització de l'illa, que serà definit com el verguisme; i l'altra part, formada pels detractors del paper central que estava assolint Joan March dins l'economia i posteriorment en la política i que serà conegut com l'antiverguisme.

És evident que dins el socialisme l'oferiment de Joan March suposà un petit sotrac dins la seva dinàmica interna, però sobretot una forta pressió externa per part de les forces conservadores i tradicionals que l'acusaven de complicitat amb Joan March i també dels anarcosindicalistes que no entenien l'establiment d'unes relacions tan cordials amb el financer de Santa Margalida.

És evident que Llorenç Bisbal se sentia certament incòmode amb els comentaris directes i especialment amb les insinuacions, rumors i certs eufemismes sobre l'origen i la naturalesa del patrimoni de Joan March. Així, la seva reacció al ple municipal evidencia aquesta incomoditat. És llavors quan emergeix la figura de Joan Monserrat Parets, que serà reconegut com a verguista, qui aportarà l'argumentari de la idoneïtat de l'aportació econòmica de Joan March per a la Casa del Poble.

Com es veurà més endavant, les acusacions que se li feu als socialistes en aquells anys, d'haver-se plegat a la voluntat de Joan March i de condicionar la seva actuació als interessos de financer i que una part de la historiografia ha continuat argumentant, formaven part del joc polític interessat perquè una de les bases ideològiques que tenien els socialistes mallorquins era l'antimaurisme que ja es pot percebre des del 1904-1905 i que és encara molt més evident des dels fets de la Setmana Tràgica i que per tant ells esdevenen verguistes perquè el verguisme és un instrument que s'oposa al maurisme.

Joan Monserrat publica una carta a Llorenç Bisbal sobre la resposta d'aquest al Baró de Pinopar a la reunió del ple municipal. Monserrat Parets afirmà que li agradà la seva resposta però també diu que alguna cosa de la resposta no li feu tan el pes:

«Me gustó, y casi la apruebo, vuestra contestación al Barón de Pinopar al intentar veladamente acusar de contrabandista y acaparador de subsistencias a D. Juan March.» Però per a Joan Monserrat la possibilitat de que March sigui un contrabandista no li lleva mèrit al fet «de haber donado a los obreros la Casa del Pueblo,

---

¹⁰⁹² Per al debat que hi hagué el 24 de febrer al ple municipal sobre les denúncies a acaparadors i contrabandistes i les referències a Joan March, vegeu AMP, actes municipals, 24 de febrer de 1919, p. 76-80.

que es precisamente lo que le duele al Barón y a todos los de su clase.»¹⁰⁹³

Així, per a l'autor, no hi ha gaires diferències entre Joan March i altres potentats o propietaris de gran patrimoni o fortunes que prefereixen amagar segons quines accions en ajudes a l'església, «que han preferido y prefieren encubrir sus vicios, sus estafas, sus fraudes, sus robos en una palabra, erigiendo altares y capillas, regalando mantos y pedrerías a la Virgen y al Altísimo», mentre que en March donava una petita part de la seva fortuna a la classe obrera.

Però el que li retreu a Llorenç Bisbal és l'afirmació que feu sobre si se sabés en certesa l'origen de la fortuna d'en March, no aniria més a la Casa del Poble, més que res perquè segons Monserrat Parets, si fos així Llorenç Bisbal podria anar a molt pocs llocs de Palma.

«Y dijisteis muy mal, mi querido amigo, al decir que si os constara que D. Juan March era un contrabandista de subsistencias no pondríais los pies en la Casa del Pueblo. Rectificad, amigo mío ¿Acaso vos desde que andáis por el mundo habéis puesto los pies en algo que no tenga igual o peor origen que el que pueda tener nuestra casa?».¹⁰⁹⁴

Així, posa l'exemple dels feligresos catòlics que veneren imatges que podrien tenir un origen bastant dubtós. «¿No se arrodillan los católicos ante una imagen que pudo regalar un señor de horca y cuchillo, un negrero, un miserable explotador?» En tot cas, Monserrat Parets deixa clar que Joan March es dedica a negocis il·lícits com el contraban però que cap contrabandista havia rebut una campanya en contra que la que el financer de Santa Margalida estava patint:

«No seamos cándidos, antes que existiera D. Juan March había en Palma, había en Mallorca gentes enriquecidas con el contrabando de carne humana, con el contrabando de subsistencias y con toda clase de contrabandos y no me consta haber visto combatido a ninguno de ellos con la saña con que se combate al "Verga".»¹⁰⁹⁵

Fins i tot, a Monserrat Parets el fet de què Joan March donàs els diners per a la construcció de la Casa del Poble és tan lícit com qualsevol altre decisió de qualsevol capitalista. Per tant si ha decidit invertir-ho en la classe obrera, per a Monserrat Parets en March s'ha convertit en amic dels obrers. En certa manera, el socialista de Lluçmajor ve a dir que qualsevol capitalista ha acumulat la seva riquesa amb mitjans o finalitats poc edificants: «¿Acaso puede admitirse la existencia de un capital que no chorree sangre, suciedad o injusticia?»

Justifica la persecució contra March per l'odi del que queda de la noblesa mallorquina que ell denomina "butifarres" que veuen com el seu patrimoni està desapareixen i passa a mans d'en March. «¿Cuán triste para los butifarras contemplar cómo los predios, las señoriales mansiones, las riquezas todas pasan a manos de los

¹⁰⁹³ «El "Verga" y la Casa del Pueblo. Hay quien pide la palabra», *El Obrero Balear*, núm. 890, 14 de març de 1919, p.1.

¹⁰⁹⁴ Íbidem.

¹⁰⁹⁵ Íbidem.

modernos capitalistas.» Per això mateix, la classe benestant decimonònica no pot acusar a March de ser un contrabandista i acaparador perquè també ells viuen d'una riquesa amuntagada amb actes èticament reprovables.

«No tienen los capitalistas derecho alguno a acusarle de contrabandista y acaparador al Verga porque todos ellos en una u otra forma, viven del fraude, del engaño, de explotar al prójimo. No deben quejarse pues de que uno de su clase, un capitalista más trabajador, más arriesgado, más conocedor de esto que se llama el arte del engaño, les expolie y se los tire por primos. ¿Qué no es honrado? Pero no son ellos los que pueden tirar la primera piedra.»

Monserrat Parets acaba l'article explicant la causa principal de l'odi dels botifarres cap a en March:

«Porque créame, amigo Bisbal, "Verga", ese millonario si no estropeara negocios, mermara haciendas y arruinara nobles, si diera dinero a los curas, mantos a la vírgen y no regalara Casas del Pueblo, sería un piadoso varón, modelo de santas virtudes.»

Per la seva banda, l'agrupació socialista de Palma i les Joventuts Socialistes convocaren els afiliats per tractar el canvi de local, les eleccions generals i «la campaña difamante que viene haciendo la burguesía contra la Casa del Pueblo a través de la persona del Sr. March.»

Llorenç Bisbal replicà a Joan Monserrat Parets amb un to certament distès i de reconeixement a les idees que havia exposat la setmana anterior. Bisbal començà la rèplica agraint el to pedagògic de l'escrit de Monserrat Parets, «... además, hay tanto que aprender en ti, que en las aulas de tu cátedra mental podrían tomar lección no ya obreros incultos como yo, sino muchos Sénecas con títulos académicos ...». Després li dona la raó en la crítica que li feu sobre la seva intervenció en el ple municipal sobre que si es demostràs que Joan March fos contrabandista, no tornaria a trepitjar la Casa del Poble.

Bisbal reconeix que «Todos los capitalistas, en una u otra forma, son contrabandistas y defraudadores, todos roban lo que pueden al público y al obrero; porque el capital no es más que eso; un robo, una acumulación de trabajo no pagado.»

Però també deixa clar que acceptar el donatiu de Joan March no suposa cap contraprestació de la classe obrera cap al financer.

«Pero si no es lógico ni digno que en nuestras luchas contra la burguesía desglosemos a March para liberarle de nuestros embates en pago del donativo que ha hecho, tampoco sería digno ni justo que hiciéramos el desglose para combatirle, aisladamente, como caso especial, que es lo que pretenden sus detractores.»¹⁰⁹⁶

A més, Bisbal considera que a March se l'ha de combatre com a qualsevol altre capitalista, encara que en aquell moment també se l'atacava per haver precisament fet una donatiu per a la classe obrera:

---

¹⁰⁹⁶ «El "Verga" y la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 891, 21 de març de 1919, p.1.

«A March como capitalista hay que combatirlo como a todos los capitalistas, pero sin perder de vista lo siguiente: Que a March se le combate porque nos ha dado la Casa del Pueblo y a la clase obrera se le llama vendida a March porque se la ha aceptado. Las campañas contra March van, pues, al mismo tiempo que contra él contra la Casa del Pueblo, contra la organización obrera.»¹⁰⁹⁷

També reconeix que a March se'l culpa de tots els mals de la societat d'aquell temps, però malgrat això és l'únic que ha fet un donatiu a les organitzacions obreres.

«A March se le ha tomado por cabeza de turco de todo, erigiéndole en Dios de todos los males que ocurren en Mallorca. Pero los obreros podemos decir muy alto y fuerte que de entre todos los dioses mallorquines del bien ninguno ha venido en nuestro auxilio colectivo, ninguno ha hecho el milagro de regalarnos 100.000 pesetas para una casa social.»

La darrera part de l'article Bisbal el dedica a reafirmar-se en què les organitzacions obreres agraeixen el donatiu però que no se senten obligats a modificar la seva actitud vers un capitalista com en March, acusat de contrabandista i acaparador:

«... lo que sí sé que desde este periódico se ha combatido a todos los acaparadores y contrabandistas; lo que sí sé es que a raíz del saqueo del 18 el público señalaba a March como dueño de unos cajones que se decía contenían contrabando de judías y yo pedí al Ayuntamiento que abriera una información para castigar al contrabandista D. Juan March y no fui escuchado, lo que sí sé, en fin, es que ni la clase trabajadora está vendida a March ni este ha intentado nunca utilizarla como instrumento de sus negocios.»

Finalment, Bisbal es dedica a exposar l'avversió que els mauristes, l'aristocràcia impotent davant la davallada del seu patrimoni, els comerciants que li feien la competència que utilitzen qualsevol mitjà per atacar-lo i en aquells moments usaven la seva donació a la classe obrera per atacar al financer i a les organitzacions obreres.

Aquesta part l'acaba amb un oferiment, que vengui un altre capitalista i faci el donatiu:

«Y si no, que venga otro capitalista más generoso y nos regale otras 100.000 pts. Mientras esto no ocurra podrán pintarnos al "Verga" como un Dios, todo lo malo que se quiera, pero para los obreros, para la chusma encanallada será el único capitalista que nos ha dado un cañón del 42 para combatirle a él y a todos los demás dioses del capital.»

Per altra banda, i molt lligat al debat sobre Joan March, els socialistes critiquen a *El Día* per prendre postura favorable a la Guerra del Marroc. *El Obrero Balear* explica que és a causa dels interessos que Joan March tenia al Marroc:

---

¹⁰⁹⁷ Íbidem.

«Para nadie es un secreto que don Juan March tiene grandes intereses creados en la zona llamada española de Marruecos. Estos intereses consisten en tener allí grandes depósitos de tabacos, uno de ellos de más de un millón de pesetas lo tenía en Nador, según se dice, y ha sido destruido por los marroquíes al apoderarse de dicha ciudad. Siendo ello así, el desastre militar resulta ser un desastre económico para don Juan March, que no solo ha perdido todo el tabaco que tenía almacenado en dicha zona hoy en poder de los moros, sino que si ésta no se reconquista pierde también un bonito mercado de negocio.»¹⁰⁹⁸

Per això, segons els socialistes, *El Día* inicià una campanya a favor de la intervenció armada al Marroc.¹⁰⁹⁹

La historiografia mallorquina ha estudiat amb interès l'intens debat sobre el verguisme i l'antiverguisme i també el que suposà la Casa del Poble per a la societat de Palma a partir de la inauguració del seu edifici el gener de 1924.¹¹⁰⁰ Especialment és interessant la investigació de Pep Vílchez sobre aquesta qüestió.¹¹⁰¹ Com veurem més endavant, Palma comptava amb edifici modèlic per a una Casa del Poble d'Espanya

Llorenç Bisbal proposa la unió de totes les societats obreres en el Centre Obrer, és a dir, la creació de la Casa del Poble:

«¿No sería hermoso, útil y necesario crear una Casa del Pueblo donde juntas viviesen y fraternizasen todas las sociedades obreras que existen en Palma, respetándose mutuamente unas con otras y conservando cada cual su libertad y autonomía en las cuestiones de táctica y régimen interior?»¹¹⁰²

A més, Bisbal hi veia uns beneficis econòmics per a les societats: «Además, la unificación de todas las sociedades obreras en un mismo local, aparte de su aspecto moral, tendría la ventaja grande de poderse alquilar un local grandioso en punto céntrico con menos esfuerzo pecuniario del que hace ahora cada sociedad viviendo aisladamente, pues los gastos de alquiler y alumbrado, pagados en común por medio de prorratas resultarían más económicos.»¹¹⁰³

Provisionalment l'estiu de 1918 la Casa del Poble se situà al carrer d'en Ballester, 32 en l'antic Cafè Sport.

¹⁰⁹⁸ «El día, ante el desastre de Marruecos», *El Obrero Balear*, núm. 1015, 12 d'agost de 1921, p. 1.

¹⁰⁹⁹ «Y como es sabido que el negocio es la patria del capitalismo, El Día, que es portavoz del patriotismo marquista por ser propiedad del capitalista Juan March, des que ha ocurrido el desastre viene hablando de tal modo de patriotismo que en su desenfreno llega más allá de la locura, pues en su afán de revancha para salvar el honor de la patria (el negocio de March en Marruecos) invoca la guerra de exterminio rápido a base del terror, los gases asfixiantes, el incendio de los aduantes con líquidos inflamantes y todo lo más terrible y cruel de los medios de guerra conocidos hasta hoy y prohibidos por los principios de civilización y de humanidad. ¿Y todo ello con el pretexto de civilizar a los moros!», Íbidem.

¹¹⁰⁰ Les primeres jornades sobre història del moviment obrer a Mallorca del 21 i 22 de novembre de 2014 són un exemple de l'interès que la Casa del Poble ha suscitat dins la historiografia mallorquina i que donà part a GINARD, David (Coord.), *La Casa del ...*

¹¹⁰¹ VÍLCHEZ, Pep, «Antecedents i inauguració...» p. 29-59.

¹¹⁰² ¿Por qué no se unen y viven juntas las sociedades obreras de Palma?», *El Obrero Balear*, núm. 801, 15 de juny de 1917, p. 1

¹¹⁰³ Íbidem.

Allà s'hi agruparen les societats obreres, tant les socialistes com les anarcosindicalistes i es visqué un primer moment de certa entesa i cordialitat entre els socialistes i els anarcosindicalistes, l'origen de la qual s'ha de situar en les campanyes conjuntes de la UGT i la CNT a nivell espanyol contra el problema de les subsistències o la vaga general de 1917. Però aquest ambient de concòrdia serà breu, bastava un petit malentès per a què les bones relacions entre els dos sectors es posassin a prova. Un exemple foren les conferències que tant socialistes com anarcosindicalistes programaren a la Casa del Poble. Fins aleshores, en les conferència d'uns no hi acudien els altres, perquè tenien domicilis socials distints.

Anarquistes i socialistes, conferències a la Casa del Poble

L'Ateneu Anarquista promou unes conferències pro-cultura obrera a l'igual que els socialistes. Les dues entitats decideixen coordinar l'agenda dels actes per celebrar-les a la Casa del Poble.¹¹⁰⁴ Però amb la primera de les conferències, organitzades per l'Ateneu Anarquista, de Domingo Navarro amb el títol «*El deber del pueblo ante la situación universal*» aparegueren les primeres diferències entre anarquistes i socialistes. Els segons es queixaven d'algunes afirmacions que havia fet el conferenciant que les qualificaven d'inexactituds en relació al socialisme i les idees de marx. A més, consideraven que el torn de preguntes posterior a la conferència no era el lloc adient per rebatre les idees allà exposades i que era millor debatre-ho a la premsa. De totes maneres, en l'article que publicaren els socialistes a *El Obrero Blear* sobre el seu malestar amb la conferència de Domingo Navarro, s'utilitzà un to molt mesurat i presentant aquells punt en comú que compartien els seguidors de Marx i els de Bakunin, encara que entenien que hi havia grans diferències de mètode i tàctica:

«[...] las luchas entre los dos bandos son luchas de método y de táctica, antagonismos de procedimiento, cuestiones puramente accidentales, pues en lo esencial ya hemos visto que estamos de acuerdo.»¹¹⁰⁵

L'Ateneu Sindicalista envià una carta a *El Obrero Blear* en resposta a la dels socialistes on es refermaven en la tribuna lliure al final de cada conferència per poder opinar del contingut de la mateixa i que també acceptaven el debat a la premsa i informaven que en poc temps apareixeria un nou periòdic de caràcter sindicalista i des del qual publicarien les seves opinions.

També Domingo Navarro envià una carta a *El Obrero Blear* on explicà que les protestes dels socialistes eren degudes a un malentès.¹¹⁰⁶

¹¹⁰⁴ «Plausible iniciativa del Ateneo Sindicalista», *El Obrero Blear*, núm. 903, 20 de juny de 1919, p. 4.

¹¹⁰⁵ «Sindicalistas y socialistas», *El Obrero Blear*, núm. 908, 25 de juliol de 1919, p. 1.

¹¹⁰⁶ vegeu «Los sindicalistas», *El Obrero Blear*, núm. 909, 1 d'agost de 1919, p. 3. De fet el malentès vingué perquè durant la conferència Domingo Navarro afirmà que els socialdemòcrates alemanys donaren suport al finançament de la guerra al parlament alemany i ho feu utilitzat la frase «... los Bebels en el momento de declararse la guerra, votaron cinco millones de marcos para los gastos de la misma.», fent al·lusió als socialdemòcrates com a seguidors d'August Bebel, però els socialistes entengueren o volgueren entendre que el conferenciant havia afirmat que Bebel havia votat al parlament els crèdits per a la guerra i així acusaren a Domingo Ramon d'aquest error perquè Bebel havia mort el 1913, un any abans. Fins i tot, en acabar la

L'ajuntament aprovà el permís per edificar la Casa del Poble. Situada en un solar també propietat de Joan March al carrer Maria Cristina que feia cantó amb el carrer núm. 80. Els plànols eren obra de Guillem Forteza. Així, la donació de Joan March era de 150.000 pessetes, 25.000 del solar i 125.000 de les obres de construcció.¹¹⁰⁷

<p>El área del terreno para la Casa del Pueblo mide 1381'50 metros cuadrados y el edificio tendrá dos fachadas, la de la calle de María Cristina que medirá 30 metros y la de la calle 80 que medirá 39'50.</p> <p>En el interior del edificio figura como habitación la más importante el salón de actos, que tendrá el aspecto de un hermoso teatro, abarcará los dos pisos de que constará la Casa del Pueblo y estará rodeada por tres galerías, gozando de luz y ventilación central y bilateral. Entre el salón y los corredores contiguos podrán colocarse cómodamente unas 3.000 personas.</p> <p>La parte del edificio correspondiente a la fachada menor, en la planta baja, está dedicada a escuela y a sala de profesores, retretes y lavabos; la parte alta de dicha fachada se destina a salas de Juntas ordinarias,</p>	<p>Las dependencias que ocuparán la otra fachada (aparte de un espacioso vestíbulo en el centro de la misma) serán, en la planta baja, sala de lectura, biblioteca, cooperativa y café, y salas de Juntas Directivas, Comités de Delegados y Secretaría General en la planta alta.</p> <p>La esquina la ocuparán dos vestíbulos superpuestos, o sea, uno en la planta baja y otro en el piso.</p> <p>Las habitaciones interiores, en ambos pisos, se destinan para Secretarías de las diferentes sociedades instaladas en la Casa del Pueblo.</p>
--	---

La relació entre el socialisme i el verguisme segons la historiografia

Joan March ha estat un de les figures de la primera meitat del segle XX més analitzades per la historiografia a Mallorca. La irrupció de Joan March dins l'economia i posteriorment dins la política provocà un sotrac important. Majoritàriament, la societat mallorquina es dividí en detractors i partidaris de Joan March i fou difícil mantenir una situació intermèdia o equidistant. Basta consultar la premsa d'aleshores per advertir que Joan March es convertí en l'element central de l'opinió pública. Per exemple, conferència els socialistes penjaren una fotografia d'August Bebel al cafè de la Casa del Poble.

¹¹⁰⁷ «La futura Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 921, 24 d'octubre de 1919, p.1.

Pere Gabriel afirmà que «El verguisme provocà inicialment la divisió tant de les dretes com de les esquerres. En uns anys semblà que a Mallorca hom estava a favor o en contra de Joan March i, secundàriament, hom era conservador, liberal o, també, republicà o socialista.»¹¹⁰⁸

Per la seva banda, la relació entre els socialistes i Joan March també patí una forta tensió dins l'opinió pública d'aleshores a partir de la donació que feu el financer de Santa Margalida de l'edifici de la Casa del Poble i la seva acceptació per part dels socialistes.

Pere Gabriel també afirma que la donació de la Casa del Poble per part de Joan March feu que els socialistes podrien ser considerats verguistes, però sense que això implicàs necessàriament un quid pro quo entre les dues parts:

«A partir del regal de la Casa del Poble, els principals socialistes foren verguistes. Sobretot Llorenç Bisbal i Joan Monserrat i Parets. Ara bé, cal matisar una mica l'afirmació. L'acceptació del donatiu no volia dir que necessàriament es supeditessin al donant, no deixava de ser cert, com digueren repetidament, que una Casa del Poble afavoria en gran mesura el desenvolupament organitzatiu del moviment obrer ciutadà, vingués l'edifici de qui vingués, i això ho haurien de corroborar els propis anarcosindicalistes que, malgrat les crítiques que adreçaren als socialistes per l'acceptació, no tingueren altre remei que entrar en la nova casa -la provisional- llogada i inaugurada el 30 de juny de 1918.»¹¹⁰⁹

Però Pere Gabriel també diu que els socialistes a partir de 1918 rebran crítiques i seran acusats per la seva suposada complicitat amb Joan March per actituds i plantejaments que eren tradicionals dins el socialisme de Mallorca:

«Sí, succeí, però, que aquesta mateixa política de sempre —reticència davant un moviment vaguístic "alegre", interès per una actuació municipal i ciutadana, vacil·lacions enfront de les aliances amb els republicans, etc.— en 1918-1922 despertà constantment sospites de contuberni amb March.»¹¹¹⁰

Pere Gabriel afegí que el socialisme no feu un esforç per dotar de coherència al seu plantejament en relació als canvis socials i econòmics que havien suposat la fi de la Gran Guerra, la irrupció de Joan March com a nou referent del capitalisme i especialment l'antimaurisme i la seva posició contrària a plantejaments reaccionaris que els socialistes havien criticat des de principis del segle XX:

«També, el seu esquematisme doctrinari no els permeté aprofundir una primera anàlisi, que no deixava de ser coherent: March era un dels pocs capitalistes "moderns" de l'illa que en ascensió lluitava amb els "botifarres" i l'esperit petit burgès i l'antiguitat de la quasi totalitat de la burgesia mallorquina; els antiverguistes, o eren reaccionaris o feien el joc a la reacció; els socialistes, progressistes, no devien ésser evidentment verguistes, doncs el problema era un problema de la família capitalista, però menys encara

---

¹¹⁰⁸ GABRIEL P., *El moviment obrer...*p. 111-112.

¹¹⁰⁹ Ibid, p. 114.

¹¹¹⁰ Ibidem.

podien centrar la batalla en contra de March, l'únic que, socialment progressiu, semblava iniciar una transformació comercial, financera i industrial a l'illa.»¹¹¹¹

En canvi, mentre Pere Gabriel mantingué en les seves investigacions una perspectiva més àmplia i explicà que abans i després de la donació de la Casa del Poble de Joan March els socialistes actuaren d'una manera certament moderada, altres investigadors han donat per bones les crítiques als socialistes i consideren que el socialisme de Mallorca es va posar o es va deixar dur per les maniobres que Joan March dugué a terme entre 1918 i 1923.

Per exemple, Isabel Peñarrubia utilitza les aportacions de Pere Gabriel per afirmar:

«L'historiador del moviment obrer mallorquí Pere Gabriel ja ha posat de manifest la subordinació del PSOE mallorquí a Joan March, sobretot a partir de juny de 1921, en què, com a conseqüència de l'afebliment socialista per mor de l'escissió comunista, augmentà la influència dins el partit del "verguista" Joan Monserrat i Paret i del sector Ilucmajorer.»¹¹¹²

Seguidament, Isabel Peñarrubia aporta els seus arguments per a tal asseveració: «Repassem acuradament les etapes d'aquesta progressiva subordinació del socialisme mallorquí a Joan March.» I, mentre Pere Gabriel es limita a exposar els fets i les crítiques als socialistes i les seves actuacions, Isabel Peñarrubia dona per bones les negatives consideracions que diverses personalitats de la premsa i la política de Mallorca fan sobre els socialistes en relació a Joan March. El primer exemple que posa és el de Jeroni Massanet, un personatge difícil de qualificar i gran polemista:

«Les primeres sospites foren divulgades pel periòdic anticaciquista *La Vanguardia Balear* fins aleshores amb molt bona relació amb el PSOE mallorquí. Aquest periòdic advertia al seu número de 19-I-1918 arran de l'oferta d'en Verga de deixar doblers als socialistes per a una Casa del Poble, que "el dinero prestado a quien no tiene facilidades para devolverlo, esclaviza, y si no se da mediante condiciones, esclaviza también." A partir d'aleshores, aquell periòdic començà a publicar notes en què acusava els socialistes de callar fets concrets per no enemistar-se amb March. En realitat, el caciquisme de Joan March ja feia anys que actuava. I així ho denunciava un article de *La Vanguardia Balear*, on hom retreia als socialistes haver-se aliat amb aquell, que el 1915 havia fet guanyar les eleccions als datistes, tot comprant vots.»¹¹¹³

Així, Peñarrubia considerava que amb la resposta que donaren els socialistes a les acusacions de Jeroni Massanet «no deixava de tenir un aire exculpatori per al verguisme, quan argumentava que també havien comprat vots els mauristes amb els doblers de Salas.»

En realitat, la resposta dels socialistes a Jeroni Massanet fou més àmplia que la que fins ara s'ha vist. Per una banda, els socialistes afirmen que Jeroni Massanet critica les decisions que prengui Llorenç Bisbal al ple municipal si aquestes no coincideixen amb les idees seves. Normalment Jeroni Massanet acusava a Bisbal de

¹¹¹¹ Íbid. p. 115.

¹¹¹² PEÑARRUBIA, Isabel, *Els partits dinàstics* ...p. 560.

¹¹¹³ Ibid. p. 561.

deixar-se influir per algun altre regidor, generalment reformista, com Jeroni Pou, o Joan Trian. Es certa manera, els socialistes li retreuen a Massanet que es pensà que Llorenç Bisbal tingués una deute pendent amb ell per les gestions que feu per aixecar-li el desterrament el 1917: «Es decir: Bisbal debió ser un juguete y un maniquí del Sr. Massanet a todo trance, solo así habría sido un buen concejal digno de aplauso del portavoz del civismo.»

En relació a les acusacions que La Vanguardia Balear feia sobre la tupinada de que Joan March feu a les eleccions municipals de 1915. Els socialistes responen que el regidor conservador Manuel Salas fou qui comprà més vots a les eleccions i que utilitzà els seus obrers per coercionar-los i obligar-los a votar la seva candidatura i de concentrar-se davant el col·legi electoral per pressionar a altres electors per a què votassin pel candidat Salas.

Pel que fa a la donació de Joan March, Jeroni Massanet assegurava que no quedava clar si era un préstec o un regal i amb quines condicions. Els socialistes negaren que hi hagués contraprestacions: «...y crea el Sr. Manitas que los obreros asociados no hubieran aceptado el ofrecimiento mediante condición alguna, para no esclavizarse precisamente.»¹¹¹⁴

També Isabel Peñarrubia aporta altres articles del periòdic maurista *El Adalid* que insistien en «que els socialistes s'havien subordinat a Joan March» i del diari conservador *La Almudaina* per argumentar «que la major part dels vots socialistes aniria a parar al Partit Liberal de March, ja que aquest havia esdevingut quasi un correligionari.»¹¹¹⁵

Isabel Peñarrubia també considera que els silencis de Llorenç Bisbal i Julià Ferretjans al ple municipal davant les crítiques del regidor Bernat Obrador sobre la pujada dels preus dels bitllets de la Transmediterrànea i que tampoc no complia els horaris acordats s'haurien d'interpretar com a certa indulgència cap a Joan March:

«Aquest silenci, que interpretam com a benevolència envers March, creim que també mostrava desconeixement i despreocupació, ja criticats pels regionalistes, per la situació dels petits propietaris del camp que es veien perjudicats per l'arbitrarietat dels preus del transport dels excedents que exportaven i que estava directament relacionada amb les pressions caciquistes verguistes.»¹¹¹⁶

També Isabel Peñarrubia manté la perspectiva que els favors que els socialistes feren a March foren a canvi de la donació de la Casa del Poble: «March corresponia aquests favors amb la donació de la Casa del Poble, l'escriptura de la qual posà a nom dels socialistes, fet blasmat per les altres organitzacions obreres, i a més a més, amb un eficient suport a les municipals de determinats pobles, on els socialistes tenien qualche influència.»¹¹¹⁷

---

¹¹¹⁴ Manitas era el pseudònim que solia utilitzar Jeroni Massanet en els seus escrits a *La Vanguardia Balear*, «Cualquiera entiende a Manitas», *El Obrero Balear*, núm. 843, 4 d'abril de 1918, p. 1.

¹¹¹⁵ PEÑARRUBIA, Isabel, *Els partits polítics ...* p. 562.

¹¹¹⁶ Ibid. p. 562.

¹¹¹⁷ Ibidem.

La visió d'Isabel Peñarrubia podria ser encertada si l'anàlisi només es fes sobre els anys del període de 1918 a 1923, però si s'amplia a la conducta i actitud dels socialistes envers els liberals des de 1899 fins el 1923 la perspectiva que s'obté és diferent. Els socialistes sempre negaren que la donació suposàs una contraprestació en favors cap a Joan March, però els seus rivals, els anarcosindicalistes i els comunistes; i els adversaris del financer de Santa Margalida com els conservadors, mauristes, weyleristes, entre d'altres, aprofitaren la donació per qualificar moltes de les decisions i comportaments dels socialistes com a favorables o, com a mínim, displicents cap a Joan March.

Però certament, en una anàlisi més àmplia es podria veure que les relacions entre el Partit Liberal i els socialistes foren més estretes del que es podria pensar d'un partit que es declarava partidari de la lluita de classes i de la revolució per acabar amb el sistema capitalista. Com s'ha vist anteriorment, els fets de la Setmana Tràgica provocaren la creació d'una entesa electoral del Partit Liberal amb el republicanisme i d'aquest amb els socialistes. És el que la premsa qualificava com el *Bloc d'Esquerres*. A les eleccions municipals de desembre de 1909 aquestes aliances electorals permeteren l'elecció d'un regidor socialista, Francesc Roca, i que aquest fou votat pels regidors liberals, republicans i ell mateix com a 4t tinent batle. Finalment es produí un empat entre el candidat a cada tinença de batlia dels conservadors i del bloc d'esquerres i en desempatar amb una bolla a l'atzar en el cas de la quarta tinença de batlia fou designat el conservador. Posteriorment, l'aliança electoral no donà molt de si i els regidors liberals, republicans i el socialista no actuaren gaire coordinats, però si això s'hagués produït durant els anys de Joan March dins el Partit Liberal s'hagués acusat als socialistes de vendre's al financer, quan l'acord de Francesc Roca era mogut per evitar que el maurisme tornàs a controlar l'ajuntament. I en gran part, si els socialistes es mostraren en algunes ocasions d'acord amb Joan March fou perquè aquest s'oposava al maurisme i perquè ells més que verguistes eren antimauristes i qui més capacitat tenia per derrotar als conservadors era Joan March.

Per tant, s'han recordar les afirmacions de Pere Gabriel de què "la política de sempre" dels socialistes, en temps de Joan March feu aixecar sospites a una part de la política d'aleshores.

En canvi, més recentment historiadors com Antoni Marimon han analitzat la qüestió des d'una perspectiva més global. Certament, Antoni Marimon ha analitzat les eleccions municipals de 1922 i les parlamentàries de 1923 i especialment les relacions entre els socialistes i Joan March.¹¹¹⁸ Per una banda, Antoni Marimon observa una actitud més contundent dels anarcosindicalistes que critiquen obertament el paper de Joan March, en canvi, observa que els socialistes distingien entre els conservadors a qui s'hi oposaven radicalment, mentre la seva opinió sobre els liberals era més matisada.¹¹¹⁹ També l'historiador de Son Sardina evidencia que la principal conseqüència del triomf de Joan March l'abril de 1923 fou la divisió de l'Agrupació Socialista de Palma i una crisi que delmà més una entitat que encara no s'havia recuperat de l'escissió comunista de 1921.¹¹²⁰

¹¹¹⁸ Antoni Marimon qualifica d'espectacular la victòria de Joan March a les eleccions parlamentàries de 1923.

¹¹¹⁹ «En canvi, l'actitud d'El Obrero Balear era molt diferent. Radicalment oposat a la dreta, si bé desconfiava dels liberals, com a mínim els tenia en compte.»; MARIMON, Antoni, *El triomf de Joan March i les eleccions a corts d'abril de 1923*, Lleonard Muntaner, Palma, 2020, p. 39.

¹¹²⁰ «No hi ha dubte que les eleccions a Corts acabaren de dividir el Partit Socialista en partidaris i detractors de

14. Les relacions amb els anarcosindicalistes dins la Casa del Poble i l'escissió comunista

Els socialistes notaren un creixement d'afiliats, vint nous afiliats a l'agrupació de Palma i set a la Joventut durant la primera quinzena de juliol de 1919 i es constituïren l'agrupació socialista de Sóller i la Joventut Socialista d'Es Secar de la Real i s'esperava la propera constitució de les agrupació de Lloseta i la Joventut Socialista d'Alaró. El 13 de juliol començaria la campanya de propaganda socialista i societària per Mallorca. El primer míting tendria lloc a Gènova i intervendrien Llorenç Bisbal, Antoni J. Torres i Ignasi Ferretjans. També hi havia notícies de que es constituí l'Agrupació Socialista de Maó.

Per la seva banda, la comissió executiva del PSOE envià una circular a les seves agrupacions i seccions sobre el cens electoral i la revisió del mateix per presentar «cuantas reclamaciones se consideren pertinentes relativas a inclusiones exclusiones y rectificaciones.» Al final de la circular s'hi afegia una nota de l'Agrupació Socialista de Palma que tenia oberta una llista de les persones que no estiguessin incloses dins el cens. «Los que estén excluidos y los mayores de 25 años que no los hayan incluido pueden pasar por la secretaría de la Agrupación Socialista donde hay abiertas unas listas para la inclusión del censo.»¹¹²¹ «Antoni J. Torres «quien se halla en dicho local y está encargado de recoger los datos se precisan para la mencionada inclusión.»¹¹²²

El mes d'abril de 1920 també es notà un augment d'afiliats, 14 altes entre l'agrupació i Joventut Socialista de Palma i al mes de març 97 altes de subscriptors a *El Obrero Balear*. Fins i tot, el 1920 a la Fira del Ram s'instal·là una caseta de les JJSS amb propaganda, llibres, fullets, postals, periòdics, revistes o fotografies de temàtica obrera.¹¹²³

La campanya de subscripció per a la venguda de Largo Caballero i Saborit es dona per tancada perquè «es imposible venir a esa nuestros correligionarios a causa del movimiento obrero que se nota en todo el resto de España.» A canvi, l'Agrupació i la Joventut Socialista de Palma recorreran alguns pobles de Mallorca per fer campanya. Llorenç Bisbal és nomenat director polític del setmanari obrer.

Joan March. En aquesta divisió hi havia molts de matisos, però la direcció del partit, controlada per Llorenç Bisbal, optà per una solució dràstica.» MARIMON, Antoni, *El triomf de ...* p. 75.

¹¹²¹ «Circular», *El Obrero Balear*, núm. 895, 25 d'abril de 1919, p. 3 i «Para incluirse en el censo electoral», núm. 902, 13 de juny de 1919, p. 4.

¹¹²² Antoni J. Torres dimití com a director d'*El Obrero Balear*, el juliol de 1919 per raons de salut, encara que segurament fou per diferències ideològiques perquè a partir del mes de setembre començà a col·laborar amb el setmanari anarcosindicalista *Cultura Obrera*. *El Obrero Balear* manifestà la seva pena per la dimissió del director del setmanari: «Lamentado esta redacción que su estado fisiológico no le permita continuar al frente del cargo, ya que tan difícil es de ser sustituido por otro que reúna sus dotes.», *El Obrero Balear*, núm. 906, 11 de juliol de 1919, p. 1.

¹¹²³ «Avance socialista», *El Obrero Balear*, núm. 894, 18 d'abril de 1919, p.3.

AVISO

El compañero Lorenzo Bisbal ha sido nombrado director político de este semanario y el compañero Antonio J. Torres director literario, a quienes deberá dirigirse, en lo sucesivo, toda la correspondencia de redacción.

Al mismo tiempo han cesado en los citados cargos los compañeros Miguel Femenia y Vicente Torres, los cuales han desempeñado su misión con grande acierto e inimitable celo y en cuyo cometido han puesto de manifiesto sus relevantes dotes intelectuales a la par que su gran entusiasmo por nuestro carísimo Ideal.

El Obrero Balear, núm. 903, 20 de juny de 1919, p. 1.

El teniente San Carlos, pseudònim de Llorenç Bisbal, denuncia el mal funcionamiento de l'ajuntament especialmente en la cuestión del personal funcionari. Denuncia «una desorganización completa y anárquica en el trabajo de oficinas» i enumera les deficiències com els empleats (no tots) que agafen mesos de permís sense consultar-ho i que s'absenten del seu lloc de feina en hores d'oficina, que el secretari encobreix els mals hàbits d'alguns funcionaris i que és negligent en la seves obligacions com l'emplenament de les actes i acords i que té un fort ascendent sobre alguns regidors; així com «unos comités políticos que de entre bastidores llevan la tutela de la administración, matan todo espíritu de independencia, ahogan las buenas iniciativas y actúan sobre los concejales de sus respectivas banderías como los arrieros cubanos sobre sus bueyes, esto es: llevándolos siempre atados del narigón.» A més, considerava que la població era apàtica i que consentia tots aquests mals hàbits i que la premsa que s'inclinava davant el caciquisme i era còmplice amb el seu silenci de «las corruptelas, adula a los poderosos, ensalza las cursilerías ...»¹¹²⁴

El Obrero Balear planteja la possibilitat de què totes les agrupacions de Mallorca col·laborin econòmicament per pagar les despeses d'un delegat directe al congrés del Partit Socialista. Es reconeixia que mai hi havia hagut un delegat directe de Mallorca als congressos del partit i que seria una bona oportunitat:

«El calor de nuestras agrupaciones no se ha sentido nunca en los congresos nacionales de nuestro Partido por falta de delegaciones directas que allí nos representen y recojan impresiones de las demás provincias al a vez que expongan en las discusiones nuestro modo de pensar y de sentir, medio este el más eficaz para enlazar ideas y dar vida al partido.»

¹¹²⁴ «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 944, 2 d'abril de 1920, p.1.

Els socialistes davant el debat sobre autonomia i regionalisme (1918-1919)

El PSOE des de la seva fundació havia estat un partit que defensava una concepció unitària d'Espanya perquè mantenia una reticència a propostes de disgregació de l'estat que poguessin afeblir la lluita del proletariat.¹¹²⁵ Així, malgrat la seva concepció internacionalista el PSOE entendrà que l'Estat nacional és l'àmbit on ha de desenvolupar l'acció política. També és veritat que en el moment que dirigents socialistes obtenen representació als ajuntaments, el partit reclamarà una major autonomia de les institucions locals.¹¹²⁶

Daniel Guerra considera que dins el PSOE no es produeix una reflexió ideològica sobre la qüestió nacional si no que s'anirà definint a mesura que el context polític ho requereixi:

*«A partir de este punto (defensa de la unidad nacional y de la autonomía municipal), la evolución del socialismo español hacia el autonomismo regional será problemática por cuanto estará marcada por la ausencia de una reflexión ideológica sobre la cuestión nacional, y se irá definiendo mediante pronunciamientos puntuales por los que tendrá que ir respondiendo al discurso de los nacionalismos periféricos.»*¹¹²⁷

A partir de 1912 el PSOE anirà definint la seva posició sobre l'organització territorial a Espanya arran del projecte de Mancomunitat Provincials de Canalejas. Però fou el 1918 que per la pressió de la Federació Socialista Catalana que s'aprovà una moció de caràcter federalista en el XI congrés del partit.

Per la seva banda, Aurelio Martí afirma que el socialisme de Mallorca durant la Restauració «hauria estat un focus difusor del patriotisme espanyol, hostil al mallorquinisme polític i adscrit a posicions centralistes.»

Certament hi ha nombroses mostres de les diferències que evidenciaren els socialistes amb el mallorquinisme polític, per una banda, primer, amb el que era proper a l'església per qüestions obvies, i segon, amb el republicà pel seu caràcter pròpiament burgès. També és veritat que Gabriel Alomar fou un exemple de socialista que mantenia una perspectiva diferent pel que fa la qüestió nacional. Alomar, tot i ser un referent intel·lectual pels socialistes de Mallorca, fou vist com un heterodox i tant Francesc Roca primer i després Llorenç Bisbal seguiren normalment la línia política marcada des del comitè nacional del PSOE.

Però el 1917 és un moment en què la qüestió nacional passà a ser un tema d'actualitat. Així, Isabel Peñarubia assenyala que a partir de 1917 la qüestió autonòmica o regional tengué un fort ressò en la política a Espanya i també a Mallorca a partir de les maniobres de Francesc Cambó.¹¹²⁸ Així, ella assenyala dos

¹¹²⁵ «El socialismo español, como movimiento obrero en general, no es ajeno a una reticencia congénita a cualquier propuesta de disgregación de la unidad nacional, por creer que ello podía fraccionar la lucha del proletariado y quebrar la igualdad de derechos de los ciudadanos», GUERRA SESMA, Daniel *Socialismo y cuestión nacional en España (1873-1939)*, Tesi doctoral, UNED, 2008, p. 729.

¹¹²⁶ Íbid. p. 730.

¹¹²⁷ Íbidem.

¹¹²⁸ «A començaments de 1917, Francesc Cambó mena a la Lliga Regionalista Catalana a l'estratègia de l'Espanya Gran, tot estimulants els diferents regionalismes de dins l'Estat i coordinant-s'hi. A l'illa una nova revista, *La Veu de Mallorca*, portaveu dels regionalistes, lloava la idea d'aquesta futura lliga, perquè diputats catalans i valencians, si més no, representassin també al congrés l'autonomisme mallorquí, ja que reconeixen l'arrelament dels partits del règim a

moments de major intensitat sobre la qüestió autonòmica o regional:

«Durant l'estiu de 1917, l'un, i l'altre a la darrera de 1918 i els primers mesos del 1919. Aquestes foren les dues etapes punta del regionalisme català, perquè la del 1917 no debades coincideix amb la definitiva clivella del sistema dinàstic: Assembla de parlamentaris, Juntes de Defensa, moviments vaguístic ... mentre que la de 1918-1919 suma a l'anterior la situació internacional de final de la guerra mundial amb la desclosa de les nacions irredemptes.»¹¹²⁹

Per la qual cosa, el 1918 els socialistes hagueren d'aclarir la seva posició sobre algunes qüestions que fins aleshores havien considerat secundàries. Els plantejaments autonomistes i regionalistes de Catalunya també havien arribat fins a Mallorca i passaren a ocupar una part important de l'agenda de l'opinió pública. Així, els socialistes hagueren de definir-se i ho feren, com era habitual, a partir d'alguns articles de Llorenç Bisbal.

«La personalidad balear» és un article de Llorenç Bisbal on defineix la seva posició sobre les demandes d'autonomia que havien sorgit a Balears. L'autor es mostra partidari de la descentralització administrativa:

*«Es más, el socialismo en cierto modo es regionalista desde el momento en que funda su organización futura sobre la base de la Federación económica y proclama la autonomía municipal y, por consiguiente, de las provincias o regiones, excluyendo toda tutela del Estado sobre su régimen de administración interior.»*¹¹³⁰

Però en canvi es mostra totalment contrari a les propostes de ruptura amb la configuració de l'estat a Espanya:

*«Mas si por el contrario se pretende que la llamada personalidad balear consiste en establecer una nueva nacionalidad separada de las demás provincias de España, con gobierno propio e independiente, demarcando limitaciones fronterizas e imponiendo su lengua y sus costumbres, en este caso somos enemigos acérrimos del regionalismo por considerarlo antiespañol y antisocialista.»*¹¹³¹

Certament, Bisbal es mostra molt contundent vers les reclamacions nacionalistes de caire independentista i acaba per concretar-ho. És significatiu que fes una defensa de la unitat d'Espanya, així com també que la vocació internacionalista del socialisme no podia concebre l'establiment d'una nova realitat nacional. En aquest cas Bisbal assumí el pensament de Pablo Iglesias que equiparava l'universalisme amb uniformitat espanyola:

«Antiespañol porque va contra la unidad de España y antisocialista porque va contra la tendencia de lengua y patria universales a que aspira el socialismo para la mayor inteligencia y fraternidad de la raza

---

Mallorca ...», PEÑARRUBIA, Isabel, *Els partits polítics...*p. 331.

¹¹²⁹ Ibidem,

¹¹³⁰ «La personalidad balear», *El Obrero Balear*, núm. 851, 31 de maig de 1918, p. 1.

¹¹³¹ Ibidem.

*humana.»*¹¹³²

Possiblement avui en dia ens pot sorprendre l'ús habitual que feien els socialistes per utilitzar la llengua castellana en els seus escrits, però era com si l'internacionalisme socialista hagués de dur-se a terme a partir del castellà per connectar amb la classe obrera de l'estat, amb la qual es podien comunicar amb la llengua oficial. És el que Llorenç Capellà definí com a l'internacionalisme per la via del castellà:

«Per afegitó, les filosofies obreristes portaven implícita l'aposta de la classe obrera per l'internacionalisme. I l'internacionalisme dels mallorquins passava per Espanya. M'atreveixo a afirmar que líders sindicals del pes de Llorenç Bisbal, Rafael Rigo, Ignasi Ferretjans o Jaume Rabassa, per citar-ne alguns entre tants, no es plantejaren la necessitat d'incloure l'aprenentatge del català a les escoles. Des de l'òptica actual els hauríem de titllar de castellanistes. I m'apresso a dir que seria un error. O, en tot cas, una afirmació força arriscada. No sentien amenaçada la seva identitat i no consideraven la necessitat de fer-ne bandera de la defensa.»¹¹³³

Llorenç Bisbal, al final de l'article exposa amb una frase la posició del socialisme de Palma, que devien compartir la resta d'agrupacions de Mallorca:

«En resumen: Los socialistas somos autonomistas pero no separatistas; queremos dotar a los municipios, a las provincias y a las regiones de todas las libertades compatibles con su administración, con su progreso con su modo de ser, sin quebrantar el idioma ni la unidad nacionales, con sus idiomas y costumbres, a ampliar el concepto de patria en un más elevado sentido social y humano y un lenguaje de relación propio a la magnitud de este ideal.»¹¹³⁴

En relació al banquet de personalitats regionalistes que tengué lloc al Gran Hotel el setmanari obrer emeté la seva opinió sobre la qüestió. El text afirmava que els principals oradors de la reunió, Jeroni Pou, Francesc Villalonga o Bernat Obrador renunciaven al principi de república per prioritzar el concepte d'autonomia de Mallorca:

«Lo esencial es para ellos, según se desprende, de sus palabras, el concepto mallorquinista; el concepto republicano es accidental, secundario. Mallorca autónoma antes que nada, aunque dentro de esa autonomía reine luego la monarquía más absoluta, predomina el caciquismo más vergonzoso, impere la inmoralidad

---

¹¹³² Íbidem.

¹¹³³ CAPELLÀ FORNÉS, Llorenç, «Pròleg. La cultura, una obsessió», SANTANA MORRO, Manel, *Classe Obrera, cultura i educació a Mallorca (1868-1936)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2007, p. 9.

¹¹³⁴ Íbidem.

*administrativa y se implante otra vez el Tribunal del Santo Oficio.»*¹¹³⁵

A més, s'afegeix que en el cas d'una hipotètica independència es passaria de l'opressió a una altra igualment injusta, encara que els autonomistes o regionalistes ho disfrassassin de consecució de unes noves llibertats:

*«La cuestión principal estriba en que la región rija libremente sus destinos en consonancia con su idioma, con su historia y con sus necesidades, salvándola de ese modo, de la opresión y tiranía del Estado central, aunque luego venga a caer bajo la opresión y tiranía de otro Estado regional (llamémosle así), más reaccionario, corrompido y despótico, cosa fácil en nuestra tierra de regionalistas a lo Musa gris, con quién no iríamos ni a la gloria.»*¹¹³⁶

Per això des d'*El Obrero Balear* es defensa que els anhels d'autonomia han d'anar lligats a les demandes d'una república, en aquest cas, federal i que el regionalisme ha de ser antimonàrquic si es vol realment canviar la política:

*«De ahí que creamos, no solo que es un verdadero error el confundir y postergar las ideas republicanas en aras de un regionalismo a secas, sino que antes que regionalista se debe ser antimonárquico, o ambas cosas a la vez, por ser incompatible lo uno con lo otro.»*¹¹³⁷

La incorporació d'Alexandre Jaume al socialisme

Alexandre Jaume ingressà a l'Agrupació Socialista de Palma el maig de 1919. El 1911 havia dimitit com a regidor liberal pel tractament que havia rebut el regidor liberal Miquel Ramis per part del seu propi partit. Així, Alexandre Jaume inicià una trajectòria política i intel·lectual que l'apropà al socialisme fins que acabà per ingressar a les seves files. Sembla ser que fou Llorenç Bisbal qui acabà de convèncer-lo per a què formalitzàs la seva entrada a l'agrupació de Palma en un període difícil per aquesta entitat:

«Llorenç Bisbal fou la darrera empenta que el dugué a afiliar-se al PSOE. El maig de 1919, quan a l'agrupació de Palma hi havia tan sol 28 afiliats, quan encara era fresc el record dels saqueigs per la falta de subsistències, pocs dies abans que la coalició republicanosocialista perdés les eleccions de juny, Alexandre Jaume s'afilià al PSOE, completament conscient que aquest acte suposava, com afirmava a un míting: «una renunciación a toda particular conveniencia, a toda egoísta aspiración; cuando en la puerta de nuestro casal estaba escrito lo que viera Dante en el infierno. *«Lasciate ogni speranza»* cuando era considerado como una denigración el estrechar sus manos [de l'obrer] encallecidas en el trabajo.»¹¹³⁸

Pere Gabriel considera que amb l'entrada d'Alexandre Jaume dins el socialisme aquest desenvolupà un caràcter més intel·lectual que fins aleshores no tenia i que Jaume pretenia amb els seus article arribà a

¹¹³⁵ «Sobre autonomia», *El Obrero Balear*, núm. 881, 10 de gener de 1919, p. 1.

¹¹³⁶ Íbidem.

¹¹³⁷ Íbidem.

¹¹³⁸ Font, Alexandre, *Alexandre Jaume Rosselló (1879-1937)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2011, p.69.

l'obrer de qui se sentia tant allunyat social i econòmicament però amb qui coincidia amb l'objectiu d'acabar amb les injustícies de la societat.¹¹³⁹

Però la incorporació d'Alexandre Jaume també fou aprofitada per Jeroni Massanet, qui des de 1918 es mostrava molt crític amb la trajectòria dels socialistes, pel que aquest considera una incongruència acceptar en les seves files un burgès opulent. El setmanari obrer li replica que totes les comoditats i vida burgesa de les que disfruta Alexandre Jaume no són un problema:

«ya que todo ello no le impide declararse socialista y rozarse con la chusma encanallada, con las turbas ... porque nosotros hace mucho otorgamos (nos otorgó) al señor Jaume el título de compañero por su historia, por su bondad y por sus arraigadas convicciones que no le obligan a hacer voto de pobreza ...»¹¹⁴⁰

En relació a l'acusació de Massanet a Bisbal de mantenir una interessada amistat amb Alexandre Jaume, l'article defensa que el cap dels socialistes ha acceptat de bon grat la col·laboració d'Alexandre Jaume amb els socialistes i que aquesta és beneficiosa per a les dues parts:

«Sepa también, aunque no le interese que Bisbal ha aceptado siempre como muy honrosa la compañía del señor Jaume y crea también que los socialistas de la dirección aceptamos gustosos el codeo de ese burgués que para ser de los nuestros no necesita, si no le da la gana, emprender una vida de trabajo ni renunciar a lo que le ha dado el azar, pues nuestro partido no se acomoda a los antojos del Manitas, sino a sus ideales, acuerdos y estatutos que constituyen su credo.»¹¹⁴¹

Llorenç Bisbal començà a estar fart de les contínues invectives de Jeroni Massanet que pretenia guanyar notorietat pública criticant els acords presos pels socialistes o el paper de Bisbal com a regidor o qualsevol qüestió. Així, Llorenç Bisbal redactà un escrit contra Jeroni Massanet a qui insultava obertament, la qual cosa feu que Jeroni Massanet el denunciàs per injúries.

«Las injurias consisten en haber dicho por escrito nuestro compañero al Sr. Massanet, que era un escarabajo repugnante y que merecía un salivazo en la cara, evangelio que le pareció ofensivo a dicho señor no obstante ser él el hombre que más injuria y ofende con su pluma agresiva y cobarde, toda vez que en todos sus escritos emplea la reticencia y la mala intención sin tener el valor ni la nobleza de concretar las

---

¹¹³⁹ «Quan arribà el seu pas al socialisme i l'afiliació al PSOE, penso que, al costat d'una evolució ideològica i del seu sentit del compromís moral, també hi influí la perspectiva de poder afirmar la seva vocació intel·lectual, almenys en el sentit que he comentat aquí. Fixem-nos-hi. Com no podia ser d'altra manera, Jaume no deixà de formar part del món burgès de l'illa i la nova situació li permeté d'accentuar la relació amb el món més intel·lectual i cultural. Fou, a més, un exemple clar d'aquells escriptors abocats a la política a través del paper i les col·laboracions molt regulars, continuades i intenses a *El Obrero Balear* trobà el camí més segur a l'obrer i exercir una tasca que volia que fos educadora i eficaçment positiva.», GABRIEL P., «Tres amics dels anys vint: Jaume, Alomar i Bisbal. El socialisme liberal, també catalanista a Mallorca»; a Font Jaume A (Dir.) *Alexandre Jaume i el seu temps (1879-1937)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2019, p. 110.

¹¹⁴⁰ «Caricias y coscorriones», *El Obrero Balear*, núm. 894, 18 d'abril de 1919, p. 2.

¹¹⁴¹ Íbidem.

acusaciones que en forma de sapo venenoso lanza a diestro y siniestro contra todo el mundo, tronchando honras y malbaratando prestigios que él está muy lejos de poseer.»¹¹⁴²

A més, se l'acusa de voler convertir-se en el centre d'atenció amb polèmiques. «El sistema de Manitas es cultivar su prestigio a costa del ajeno, hacerse grande empequeñeciendo a los demás.»

Massanet havia estat un dels que més havien criticat al socialistes i a Bisbal pel suport que reberen de Joan March:

«En miles de ocasiones Manitas ha querido dar a comprender, en su forma de escribir, que Bisbal era un deshonorado, un vividor que estaba vendido a D. Juan March, sin que jamás haya tenido la hombría ni el civismo de fundamentar sus veladas acusaciones. Siempre ha tirado la piedra y escondido la mano, ha lanzado la calumnia habilidosamente, encubiertamente, cobardemente.»

En aquest cas, l'autor de l'article que suposam que devia ser Antoni Maria Alzina, feu una lleugera crítica a Bisbal:

«En cambio, Bisbal tal vez pecando de cándido y para darle una lección de ese civismo que Manitas no tiene, deliberadamente y a conciencia de que ocurría en delito de injuria le insultó y le ofendió, insultos y ofensas que por merecidas no ha querido retirar y sostendrá con igual valor el día de la vista.»

També es comenta que molts companys s'oferiren a Bisbal per declarar-se autors de l'escrit i així deixar en evidència a Massanet, però Bisbal s'hi negà la qual cosa l'autor de l'article ho considera un error.

«Esta candidez incorregible del compañero Bisbal le costará la friolera de cuatro años, nueve meses y once días de destierro a 100 kilómetros de Palma, más mil quinientas pesetas de multa, pago de costas y dos mil pesetas de multa si se niega a publicar la sentencia del tribunal en *El Obrero Balear*».

Això era el que demanava l'advocat de Massanet per a Bisbal. Finalment, l'autor donà un consell a Bisbal, que amb certa ironia venia a criticar l'actitud més aviat moderada que el líder havia mantingut sempre dins el socialisme de Mallorca: «Hay que cambiar de táctica y ser más contundentes, amigo Bisbal.»

Llorenç Bisbal replica a Jeroni Massanet pels seus articles a La Vanguardia Balear.¹¹⁴³ A més, Ferran Pou envià una carta a *El Obrero Balear* per aclarir les paraules que Massanet havia publicat en relació a la seva opinió sobre Alexandre Jaume i Bisbal. Ferran Pou, regidor reformista, criticà als socialistes per haver-se negat a establir un acord electoral amb el Partit Reformista i en canvi, a Lluçmajor haver fet un pacte amb el Partit Liberal:

---

¹¹⁴² «El proceso Manitas-Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 894, 20 d'agost de 1920, p. 3.

¹¹⁴³ «La generosidad de un petulante», *El Obrero Balear*, núm. 967, 10 de setembre de 1920, p. 2.

«... temores, los míos, nacido del hecho de haberse ustedes aliado en Lluchmayor en el partido liberal, siendo así que en Palma habían alegado para no unirse con los reformistas, acuerdos de su partido de no aliarse con partidos burgueses y como acaso sin querer secundaban ustedes los que parecían en aquellos momentos deseos políticos del señor March, originaron mis temores.»¹¹⁴⁴

Ferran Pou insistia en que la seva voluntat no era molestar l'ànim de Jaume i Bisbal i a més considerava que així era però «ruego publiquen en *El Obrero Balear* para evitar torcidas interpretaciones que tal vez desean nuestros enemigos, su amigo siempre, Fernando Pou.»

En el mateix número del setmanari obrer se li agràia la missiva. «Nos satisface que el Sr. Pou nos haya explicado la anterior carta que explica el sentido de las palabras que «La Vanguardia Balear» le atribuye, explicación que nos satisface en lo que afecta a la honorabilidad de nuestros compañeros Jaume y Bisbal.» Però també es deixava clar que no es feien responsables de les aliances electorals de cada poble:

«En cuanto a lo que dice de alianzas con los liberales de Lluchmayor debemos decirle que los socialistas de Palma nada tuvimos que ver en ello, como tampoco tuvimos en cuenta la donación de la Casa del Pueblo por D. Juan March a la sociedades obreras para cumplir en las últimas elecciones lo que era acuerdo general del partido socialista español.»¹¹⁴⁵

Finalment, Bisbal fou condemnat a 4 anys, 9 mesos i 11 dies de desterrament a una distància de 30 km i multa de 300 pessetes i el pagament de les costes del judici.¹¹⁴⁶ Però per gestions de Pere Martínez Rosich, Jeroni Massanet acceptà retirar la demanda contra Bisbal i aquest fou indultat.¹¹⁴⁷

El primer congrés de la Casa del Poble¹¹⁴⁸

L'obertura de la Casa del Poble a l'edifici provisional, el 30 de juny de 1918, suposà un gran canvi en relació a l'anterior Federació de Societats Obreres de Balears on les societats anarquistes no hi formaven part. Hi hagué un apropament entre socialistes i anarquistes degut a les relacions a nivell espanyol entre la UGT i la CNT d'aleshores¹¹⁴⁹ juntament amb el que Pere Gabriel defineix com precària unitat:

«Una característica notable d'aquest moviment obrer illenc fou el manteniment d'una precària unitat basada en un inicial acord entre anarcosindicalistes i socialistes de crear organitzacions locals no adscrites

¹¹⁴⁴ «Una carta de D. Fernando Pou», *El Obrero Balear*, núm. 967, 10 de setembre de 1920, p. 3.

¹¹⁴⁵ «El proceso Manitas-Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 967, 10 de setembre de 1920, p. 3.

¹¹⁴⁶ «Causa contra Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 969, 24 de setembre de 1920, p. 2.

¹¹⁴⁷ «Sobre mi indulto», *El Obrero Balear*, núm. 972, 15 d'octubre de 1920, p. 2.

¹¹⁴⁸ «El congreso de la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 925, 21 de novembre de 1919, p. 2-3.

¹¹⁴⁹ Per exemple, en el XIII congrés de la UGT de 1918 es mantingué l'acord de mantenir unes bones relacions amb la central anarquista: «También en el congreso ugetista reapareció el tema de las relaciones con la CNT, acordando continuar con relaciones amistosas y preparar la coyuntura "a fin de llegar cuanto antes a la fusión de todas la fuerzas obreras de España en un solo organismo nacional"», TERMES, Josep i ALQUÉZAR, Ramon, *Historia del socialismo español...* p. 120.

com a tals ni a la CNT ni a la UGT.»¹¹⁵⁰

El fet també responia a la voluntat dels socialistes de què qualsevol societat obrera tengués cabuda dins la nova federació de societats obreres:

«Els socialistes, des d'un bon començament, afirmaren que la nova Casa del Poble de Ciutat havia d'acollir a tots els obrers sense cap discriminació de creences o idees polítiques.»¹¹⁵¹

Les societats que participaren en el primer congrés de la Casa del Poble de Palma.

<u>Societat obrera</u>	<u>Activitat</u>	<u>Societat obrera</u>	<u>Activitat</u>
El desarrollo del arte	Fusteria	Soc. de Aserradores	Serradors
La Igualdad	Calçat	Unión cordelera	Corda
La Metalúrgica	Metall	La Energía	Electricitat
Unión Algodonera	Tèxtil	La Hermandad	Repartiment de periòdics
Centro de Albañiles	Picapedrers	El Progreso	
Unión de Curtidores	adobadors	Unión Tranviaria	Tramvies
El 1º de Mayo	Forners	La Unión Cerillera	Llumins
La Emancipación	Oficis varis	La Armonía	
Unión Tipográfica	Tipògrafs	Yeseros	Guixaires i similars
Transportes	Conductors	La Moderna	
La Dulce Unión	Pastisseria	Unión de Guarnicioneros	Selletes i similars

Presidí el congrés el socialista Ignasi Ferretjans i actuaren com a secretaris Josep Pérez, Hernández, Mas i Antoni J. Torres.

Aquest primer congrés suposà una certa entesa entre socialistes i anarcosindicalistes, on els segons acceptaren una majoria de socialistes a la junta directiva, però en la que els anarcosindicalistes ocuparen la meitat de les vocalies, encara que el president i el secretari eren socialistes. Els acords als que s'arribaren foren els següents:

¹¹⁵⁰ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer ...* p. 120.

¹¹⁵¹ Ibidem.

1r. Telegrafiar al govern i reclamar l'alliberament dels desertors de l'exèrcit del Marroc, la llibertat dels presos per delictes socials i l'anul·lació del desterrament dels companys andalusos. També es demanà la fusió de la UGT i la CNT.

2n. Que l'organització de la part treballadora es fes per sindicats únics del sector o indústria adherits a la federació local i també la regional. Però es deixava llibertat a la societat obrera per a que s'adherís a l'organització nacional que es consideràs

3r. S'establiren els càrrecs de la directiva, president, secretari, contador, dipositari i un número indeterminat de vocals.

4t. Per a la protecció i auxili dels detinguts per raons sindicals o societàries es crearia una comissió i una quota mensual per associats de 0,02 pts.

5è. La propaganda es duria a terme per mitjà de mítings, conferències i altres actes. La directiva havia de valorar la possibilitat de crear un periòdic, «cuando el estado económico lo permita y previa consulta con las organizaciones de la Federación».

6è. Se concedia a les organitzacions la llibertat per dur a terme les tàctiques que les circumstàncies requerissin, podent sol·licitar el suport de la Federació.

7è. Establir una escola obrera.

8è. Establir el salari diari mínim de 6 pts. pels homes i de 4 per les dones. Les dones que substituïssin homes haurien de cobrar 6 pts. Creació d'un sindicat de llogaters i demanant una rebaixa del 30% sobre els actuals lloguers.

9è. Es redactà i aprovà el nou reglament de la Casa del Poble.

10è. Nomenar els següent companys com a membres del comitè:

President: Julià Ferretjans	Vocal: Llorenç Bisbal
Secretari general: Ignasi Ferretjans	Vocal: Isidor Hernández
Contador: Gabriel Ferragut	Vocal: Jaume Martorell
Tresorer: Gabriel Simonet	Vocal: Antoni M ^a Alzina
Vocal: Alexandre Gilet	Vocal: Joan Payeras

11è. Protestar del bloqueig «contra los compañeros rusos, establecido por la burguesía y al que parece se une el gobierno español, que nosotros consideramos no representa la voluntad del pueblo y menos del proletariado».

12è. Donar suport als companys en vaga i a la comissió de suport als tramviàries i mantenir el boicot i les noves mesures que s'adoptassin per aconseguir els objectius de la vaga.

Malgrat el clima d'avinentesa entre socialistes i anarcosindicalistes durant el I congrés de la Casa del Poble, els primers insistien en la importància d'utilitzar la via política per contrarestar el mateix poder polític de la burgesia. Així, Llorenç Bisbal publicà un article contra la tàctica anarquista Bisbal insistia en què el

socialisme tenia més avantatges que el sindicalisme com a tàctica per afavorir a la classe obrera: «... cuanto más ahondo en la cuestión, más incompleto, raquítrico y mezquino se me aparece el ideal táctil de los sindicalistas, y más majestuoso, integral y fecundo el nuestro.»

L'autor reconeixia que les dues ideologies es basaven en la lluita de classes i en el control del poder econòmic i polític per part de la burgesia.

«Reconocida por ambas escuelas la lucha de clases, que está caracterizada por el antagonismo del capital y el trabajo y cuyo dominio del primero sobre el segundo débese no solamente a la posesión directa y privada de los instrumentos de producción y de cambio, sino a las instituciones sociales y políticas que le garantizan este privilegio ...»¹¹⁵²

Però seguidament remarca que el sindicalisme només se centre en l'àmbit laboral i menysprea l'àmbit polític: « ... mientras que los sindicalistas prescinden de la totalidad para concretar su acción en un solo aspecto del problema: la lucha contra el patrono.»

Bisbal considera que s'ha de tenir present que la burgesia no en té suficient amb el control econòmic, necessita el poder polític: «Frente al proletariado, para dominarle y oprimirle, la burguesía por si sola sería impotente y tiene necesidad, para mantenerla sumisa, de recurrir a la fuerza del estado que es la expresión política de sus intereses económicos.»

Bisbal critica que el sindicalisme culpabilitza de la situació a l'empresari:

«El patrono es su exclusivo enemigo y contra él únicamente incitan a las masas proletarias. Fuera del sindicato y de la "acción directa" contra el patrono nada más existe para los sindicalistas, aunque ya eso de la acción directa va de tumbo en tumbo y de fracaso en fracaso y es que su sistema táctil no cuadra con la realidad.»¹¹⁵³

Per això, l'empresariat utilitza de manera indirecta els ressorts del poder polític per reprimir l'acció sindicalista.

«Por eso los patronos fuertes en su organización política de clase que es el estado ahogan la "acción directa" de los sindicalistas con la indirecta de la guardia civil, la policía, el ejército, la magistratura y las cárceles, todo ello factores dimanantes del poder público que tanto repudia el sindicalismo y que tan excelentes servicios presta a la burguesía.»

Així, considera que el socialisme enfoca el problema amb major coherència perquè no és tan rígid i permet aplicar diferents solucions segons el moment:

---

¹¹⁵² «Acción integral en la lucha de clases», *El Obrero Balear*, núm. 927, 5 de desembre de 1919, p. 1.

¹¹⁵³ Íbidem.

«Enemigo de dogmas y de sistemas, el socialismo aconseja a los proletarios que adapten sus métodos de lucha a las circunstancias de época y lugar, convencido de que la realidad es a veces más poderosa que la voluntad de los hombres y que continuamente cambia de aspecto según sea el momento, la psicología o la modalidad de las masas.»

A més, l'impuls que el socialisme ha donat al denominat sistema de base múltiple que abraça tots el fronts on el socialisme vol estar-hi present:

«Su sistema de base múltiple lo abarca todo: acción política, acción económica, mutualidad, cooperativismo, centros de cultura, grupos artísticos, etc. Todo esto son medios que bien utilizados a la vez que sirven para mejorar el estado presente del obrero le instruyen y capacitan para la implantación del futuro régimen social.»

Així, Bisbal critica la manca d'instrument del sindicalisme per dur a terme la lluita de classes:

«El sindicato y la "acción directa" son las únicas armas conocidas con que los sindicalistas pretenden no solamente alcanzar mejoras de jornal para el obrero, sino destruir todo el presente sistema social y edificar el nuevo a base del comunismo.»

Finalment, Bisbal justifica la voluntat del socialisme de participar en la política, la de prendre-li el poder polític a la burgesia, anàlisi que no acceptaven els anarquistes: «La política es para ellos la cosa peor del mundo, pero con la política, monopolizada por la burguesía, se nos declara estados de guerra, se nos clausura los sindicatos, se nos moviliza los huelguistas convirtiéndoles en traidores a su propia causa, se nos azuza el ejército, se nos hace perseguir por la guardia civil y por la policía, se nos encarcela y se nos fusila.»

A més, tampoc entén Bisbal que el sindicalisme no accepti el cooperativisme com eina eficaç per la lluita de classes:

«El cooperativismo, que además de las mejoras materiales que ofrece es un ensayo de escuela comunista de donde el obrero se capacita para la administración de los intereses colectivos, es desdeñado por los sindicalistas; la mutualidad, lo mismo; y así todo lo que no sea hacer peticiones y huelgas, es decir luchar directa y constantemente contra el patrono.»

Per la seva banda, els anarquistes replicaren el plantejament de Bisbal en el següent número de *Cultura Obrera* i ho feren amb alguns articles dels referents de l'anarquisme com Bakunin o Julio A. Arraga, però amb un altre de Jordi Aloy que feia referència a la difícil convivència entre socialistes i anarquistes dins la Casa del Poble de Palma.

Jordi Aloy confessa que se sent decebut per la suposada unió entre les dues tendències al Centre Obrer i acusa als socialistes de persistir amb els objectius polítics mesclats amb els sindicals: «Creía que los

elementos políticos, aunque apasionados, cederían el respeto a los demás, para ser respetados y para conseguir la mayor organización posible sacrificando la causa del partido por la causa del trabajo ...». A més, considera que els socialistes utilitzen la causa obrera per fer-se un lloc en el poder polític, «... los socialistas no sienten la causa del trabajo más que para encumbrarse y para ocupar un puesto en la acción pública ...»

Acusa als socialistes de controlar l'antiga Federació de Societats Obreres de Palma i d'intentar fer el mateix amb la Casa del Poble.

«Estaban tan acostumbrados los socialistas a mangonear la Federación antes de venir a la Casa del Pueblo y a contar con tantos votos como socios tenía aquella, que ahora al ver que se les escapa el dominio de la masa obrera, al ver que hay obreros que no se dejan guiar como borregos, al ver que son descubiertos los inicuos planes de los políticos. al que no votaremos a Saborit, aunque nos castiguen un año de arresto mayor, porque somos obreros conscientes no elegimos amos ...»¹¹⁵⁴

Aloy considera la participació política dels socialistes perverteix l'objectiu final de l'obrerisme i que la democràcia només és el joc de fer unes promeses per atreure vots però no per dur endavant la revolució proletària.¹¹⁵⁵

A més, Aloy entén que el sindicalisme és incòmode pels socialistes perquè els deixa en evidència amb el seu ànim de col·laborar o substituir als polítics burgesos.

«Por esto vociferan los socialistas contra los sindicalistas, porque estos no quieren que queda piedra sobre piedra del actual régimen burgués y ellos quieren el mismo aparato cambiándole solamente de nombre.»¹¹⁵⁶

Les diferències entre els anarquistes i els socialistes ressorgiran amb el projecte del sindicat regional de picapedrers de Mallorca. Les divergències sorgiren perquè la Casa del Poble, segons acords del seu primer congrés, només podia acceptar l'adhesió de societats obreres o sindicats d'abast local, és a dir, de Palma. Així, s'arriba a l'acord de que tot i tenir abast de Mallorca, la Casa del Poble només reconeixeria el sindicat de picapedrers de Palma. Així, els anarquistes, Jordi Aloy, Antoni Salvà i Miquel Rigo iniciaren una campanya de circulars pels pobles amb la intenció de treure de la Casa del Poble al sindicat de picapedrers de Palma. El 5 de febrer es convocà una assemblea d'aquest sindicat i els tres anarquistes promotors de la ruptura del sindicat de picapedrers amb la Casa del Poble foren expulsats.¹¹⁵⁷ Els anarquistes constituïren un nou sindicat de picapedrers amb seu al carrer dels socors, 85. Finalment es constituí el sindicat de picapedrers de Mallorca amb l'adhesió del nou sindicat de picapedrers de Palma de tendència anarquista i els

¹¹⁵⁴ «La unión del proletariado mallorquín», *Cultura Obrera*, núm. 18, 13 de desembre de 1919, p. 2.

¹¹⁵⁵ «El hombre que aspira a gobernar a los demás hombres es un déspota, un tirano y un hipócrita, porque traicionadamente se capta la simpatía del pueblo para gobernarle. Los políticos con hipócritas promesas desvían y entretienen la acción revolucionaria de la masa obrera, prestando un gran servicio a la patria, al Rey y al gobierno ...», Íbidem.

¹¹⁵⁶ Íbidem.

¹¹⁵⁷ «A los albañiles de Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 941, 12 de març de 1920, p. 3.

sindicats de picapedrers de Sóller, Inca, Alaró, Andratx i Santa Maria.¹¹⁵⁸ Mentrestant, les seccions del sindicat de picapedrers afins a la Casa del Poble reafirmaren la seva adhesió a la societat obrera socialista. Eren les seccions d'Es Pla de na Tesa, Pont d'Inca, El Terreno, Son Serra, Sa Indioteria, Gènova, Son Sardina, així com el mateix sindicat de picapedrers i la secció de guixaires i posteriorment la secció de terrissers i maoners que estava en fase de constitució.¹¹⁵⁹ També s'hi adheriren les seccions d'Esporles i Marratxí i probablement la de Santa Maria.

El 12 d'abril de 1920 se celebrà l'assemblea de la Federació local de societats obreres de la Casa del Poble de Palma amb la qüestió de les disputes entre anarquistes i socialistes com a punt principal a discutir. En relació a l'expulsió dels tres membres del sindicat de picapedrers, la proposta es fonamentava en què a la Casa del Poble només hi podien tenir cabuda les societats obreres d'àmbit local, de Palma i que tant el reglament de la Casa del Poble com el congrés que se celebrà ho prohibien expressament. Es sotmeté a votació entre les directives de les societats obreres de la Casa del Poble i hi hagué 62 vots a favor de la proposta d'expulsió i 9 en contra. Aquest resultat també implicava que el següent punt de l'ordre del dia també estigués resolt, la conducta del setmanari sindicalista *Cultura Obrera*, que fou acusat «... de hacerse portaestandarte de la desmembración de esa Casa del Pueblo que tácticamente estaba obligada a defender. Por tanto, la repulsa de las directivas era justificada, lógica, irrefutable.» Els anarquistes, conscients de què estaven en minoria no presentaren oposició i ja havien decidit traslladar la seu del seu setmanari i de l'Ateneu Sindicalista a un altre local. Els socialistes els hi reconeixeren que actuaren de manera sensata: «En este aspecto de la cuestión los sindicalistas han obrado bien, con corrección, sin que se tuviera que ofrecer ningún espectáculo.»

De totes maneres, l'article d'*El Obrero Balear*, que està signat per Antoni Maria Alzina, reconeixia que en l'àmbit laboral les diferències entre les dues tendències, socialista i sindicalista eren petites:

«Por otra parte, ... diferencias de táctica en la práctica son imperceptibles. Los sindicalistas han acudido a las autoridades siempre que las circunstancias han obligado a ello y los socialistas han practicado la acción directa cuando las circunstancias han sido favorables a ello. Los socialistas han apelado a las huelgas generales cuando han creído que había motivos poderosos para ello.»¹¹⁶⁰

Antoni Maria Alzina reconeixia que l'acció política del socialisme era el punt de la discòrdia perquè els anarquistes ho veien com a una col·laboració amb la burgesia. Alzina ho justificava com un mitjà per assolir l'objectiu final, la revolució.¹¹⁶¹

---

¹¹⁵⁸ «Sindicato único regional del ramo de la albañilería», *Cultura Obrera*, núm. 33, 27 de març de 1920, p.2-3.

¹¹⁵⁹ «Rechazando y acusando», *El Obrero Balear*, núm. 942, 19 de març de 1920, p. 2.

¹¹⁶⁰ «La ruptura con los sindicalistas», *El Obrero Balear*, núm. 946, 16 d'abril de 1920, p. 1.

¹¹⁶¹ «Y a ello dedicamos nuestras energías, desde el municipio, desde la diputación, desde el parlamento, desde el campo cooperativo, desde el campo sindical, pero entiéndase bien, a las masas tan solo les decimos que esto son medios para llegar al fin, que el medio supremo y final ser la revolución a que tendremos que apelar para el cambio de sociedad.», Íbidem.

Col·locació de la primera pedra de la Casa del Poble¹¹⁶²

El diumenge 18 de gener de 1920 tengué lloc la col·locació de la primera pedra. En la tribuna hi estigueren els presidents de les societats obreres de la Casa del Poble juntament amb Joan March Servera, fill del banquer Joan March Ordinas. Intervingueren en l'acte Julià Ferretjans com a president de La Casa del Poble i el fill del banquer, Joan March. El primer agrai la donació feta pel financer de Santa Margalida i que aquest edifici seria la base d'on sorgirà la nova societat: «He aquí la gran obra de las Casas del Pueblo. Ir preparando al proletariado para el nuevo régimen que se aproxima recogiendo las grandes aspiraciones sociales que empiezan a palpitar, violentas y desbordantes en el alma de multitudes y encauzarla sin violencia a feliz término.» Joan March Servera centrà el seu discurs en el desig de que en un futur es borrassin les diferències socials i que tota la societat treballàs per un destí comú.

Ignasi Ferretjans, com a secretari de la Casa del Poble llegí l'acta de la cerimònia, document que juntament amb un exemplar d'*El Obrero Balear* i *Cultura Obrera* foren col·locats davall la primera pedrea en un tub de zinc.

El 1920 Antoni Maria Alzina reingressa dins l'Agrupació Socialista de Palma després d'haver-se donat de baixa un any enrera i es rectifica perquè ell no en fou expulsat en cap moment.¹¹⁶³ Així, s'aprofita l'avinentesa per dur a terme un canvi en la direcció d'*El Obrero Balear*. Llorenç Bisbal per acumulació de treball i responsabilitats deixà la direcció del setmanari i fou ocupada per Antoni Maria Alzina.

El setembre de 1920 tengué lloc un pacte entre la CNT i la UGT. A Palma es reuniren els representants de l'Ateneu Sindicalista i els de la Casa del Poble per signar un acord entre les dues parts i reafirmar la voluntat d'ajuntar esforços:

«Hemos de cesar, pues, en nuestras discusiones y nuestras luchas. Desde ahora dejen de cesar en toda España aquellas querellas entre los trabajadores organizados...» Firmaren l'acord Llorenç Bisbal, Julià Ferretjans i Antoni Maria Alzina per la Casa del Poble i Juan Perona, Jordi Aloy i Miquel Rigo per la Federació Regional del Treball.¹¹⁶⁴

---

¹¹⁶² «Colocación de la primera piedra», *El Obrero Balear*, núm. 933, 23 de gener de 1920, p. 2.

¹¹⁶³ En el setmanari socialista aparegué la informació: «El compañero Antonio Maria Alsina ha reingresado en el Partido, en la penúltima Asamblea y como equivocadamente se publicó su expulsión, cuando sólo era baja, así se hace constar para que la verdad quede en su lugar». Curiosament als quinze dies d'haver reingressat a l'agrupació de Palma Antoni Maria Alzina ja formava part de la candidatura socialista a les eleccions municipals de 1920; vegeu «Altas» *El Obrero Balear*, núm. 933, 23 de gener de 1920, p. 3.

¹¹⁶⁴ «Pacto de solidaridad», *El Obrero Balear*, núm. 971, 8 d'octubre de 1920, p. 1.

<p style="text-align: center;">Gran Mitin en el Teatro Balear</p> <p style="text-align: center;">El día 7 de noviembre a las 8 y media de la noche se celebrará un mitin en el teatro Balear de afirmación del pacto de unión entre la Unión General de Trabajadores y la Confederación Nacional del Trabajo.</p>	<p style="text-align: center;">Gran Mitin en el Teatro Balear</p> <p style="text-align: center;">El día 5 de noviembre, viernes, a las 8 y media de la noche se celebrará un</p> <p style="text-align: center;">Gran Mitin en el Teatro Balear</p> <p style="text-align: center;">de afirmación del pacto de unión entre la Unión General de Trabajadores y la Confederación Nacional del Trabajo.</p> <p style="text-align: center;">En dicho mitin también se dará cuenta del curso de la huelga de carpinteros.</p> <p style="text-align: center;">NOTA.—En el número anterior se publicó, por equivocación, que el mitin sería el 7, cuando lo acordado es que debe celebrarse el 5, como publicamos hoy.</p>
<p style="text-align: center;"><i>El Obrero Balear</i>, núm. 974, 29 d'octubre de 1920, p. 1.</p>	<p style="text-align: center;"><i>El Obrero Balear</i>, núm. 975, 5 de noviembre de 1920, p. 1.</p>

De totes maneres, el desembre de 1920 es rompé per part de la CNT el pacte perquè el PSOE aconsellà als seus representats no secundar la vaga general convocada per la CNT.¹¹⁶⁵ A més, els socialistes entenen que era inacceptable la proposta de la CNT per la qual la fusió entre les dues centrals sindicals havia de dur-se terme a partir de la integració de totes les societats de la UGT dins la CNT.¹¹⁶⁶

Per la seva banda, Indalecio Prieto publicà un article sobre sindicalisme i socialisme i l'objectiu anarquista de què la CNT absorbís la UGT. Diu, a més, que en qüestions de vaga, no hi ha tanta diferència, sobretot des del moment en què els anarquistes han mesurat més la freqüència de les vagues i també han desistit del recurs de la vaga general i optat més per les vagues parcials o d'un sector de l'activitat.¹¹⁶⁷

14.1 El PSOE i el debat sobre la Tercera Internacional

El caràcter reformista o revolucionari del PSOE abans del debat tercerista

El PSOE en constituir-se el 1879 sorgí com a un partit obrer d'ideologia marxista a Espanya, però des dels seus inicis donà mostres de desplegar amb major mesura actituds i accions més properes al reformisme que a les propostes revolucionàries. Segurament, el major pes que tenia l'acció de la UGT dins una part de la classe obrera feu que l'acció política del PSOE també s'encaminàs a la consecució de reformes socials, polítiques o simplement laborals que millorassin les condicions de vida de la classe obrera.

¹¹⁶⁵ «La acción política», *El Obrero Balear*, núm. 982, 24 de desembre de 1920, p. 2.

¹¹⁶⁶ Circumstàncies que eren considerades inassumibles pels socialistes, vegeu TERMES, Josep i ALQUÉZAR, Ramon, *Historia del socialismo ...* p. 156.

¹¹⁶⁷ «Socialismo y sindicalismo», *El Obrero Balear*, núm. 932, 16 de gener de 1920, p. 1.

Tant Gillespie com Heywood coincideixen en la idea de què la ideologia marxista que arribà a Espanya ho feu des dels postulats de l'obrerisme francès influïts especialment pel guedisme.¹¹⁶⁸ A més, no hi hagué cap dels primers socialistes que utilitzàs la ideologia marxista per fer una anàlisi dels problemes d'Espanya i plantejar una solució des del punt de vista del filòsof alemany, simplement s'empraven les teories marxistes com a un esquema general on s'aplicaven les fórmules i postulats d'una manera dogmàtica.¹¹⁶⁹ Únicament, es podria esmentar a Jaime Vera, un dels primers intel·lectuals que ingressaren el primer PSOE que feu un acostament a la teoria marxista, però sense fer-ne una aproximació a la realitat d'Espanya. També, el PSOE se sentia pressionat pels postulats reformistes del republicanisme i pel missatge radical dels anarquistes i per això hagué de trobar el seu propi posicionament dins la defensa de la classe obrera:

«La persistencia de la popularidad de los anarquistas dejaba al PSOE con mucho menos margen de maniobra que los partidos socialistas de otros países. Aunque estos últimos podían cooperar con relativa facilidad con partidos liberales, Iglesias tenía clara la conciencia de que un enfoque más moderado del PSOE inflaría las filas de los anarquistas y haría que el partido fuese indistinguible del ala más progresista del republicanismo. El PSOE tenía que defender algo más que una democracia con reformas; necesitaba una imagen de clase obrera y tenía que ofrecer una visión de un orden social material y moralmente superior.»¹¹⁷⁰

Però el seu fred posicionament en vers la idea de la revolució era degut, a part de la influència guedista, per la falta de preparació i temps que tengueren els primers socialistes per analitzar amb deteniment les teories de Karl Marx.¹¹⁷¹ Així, el PSOE i Pablo Iglesias es decantaren per enfortir la seva presència a partir de les eleccions parlamentàries a causa de la llei del sufragi universal masculí de 1890 i també esperonat pels bons resultats de la socialdemocràcia alemanya a les eleccions.¹¹⁷²

També el primer PSOE evolucionà a partir de la mateixa personalitat de Pablo Iglesias que desconfiava

---

¹¹⁶⁸ Heywood considera que l'establiment de José Mesa a París on col·laborà amb Guesde: «José Mesa se fue a Francia en 1872. Allí estableció un estrecho contacto con Jules Guesde, un dirigente del movimiento socialista francés que tendría posteriormente una importante influencia en el naciente movimiento español.», HEYWOOD, Paul, *El fracaso de...* p. 29. Per exemple, Gillespie afirma que la mateixa interpretació que feu Guesde del marxisme es basava amb una interpretació parcial del mateix, vegeu GILLESPIE, Richard, *La historia del...*p. 28.

¹¹⁶⁹ «Ninguno de los primeros socialistas utilizó el marxismo para producir un estudio original de los verdaderos problemas de España. Para la mayoría de ellos siguió siendo una serie de verdades y de fórmulas de validez universal que propagar como doctrina y que se recibían "al modo que los niños aprenden las respuestas del catecismo", como observó sarcásticamente el filósofo Unamuno.», Ibidem, p.29

¹¹⁷⁰ Ibidem. p. 32.

¹¹⁷¹ «La mayoría de los primeros militantes del PSOE provenían de una clase obrera que no contaba ni con el tiempo libre ni con los medios para adquirir más que unos niveles básicos de educación. Además, Das Kapital de Marx, por poner un ejemplo, no es exactamente lectura ligera, ni tampoco habría suministrado una orientación clara sobre el carácter político del Estado Español.», HEYWOOD, Paul, *El fracaso de...* p. 34.

¹¹⁷² «Esa actitud se ajustaba a una práctica nacional de aplicar tácticas reformistas mientras se respetasen las libertades públicas, y no recurrir a tácticas revolucionarias más que cuando aquéllas se veían amenazadas.», GILLESPIE, Richard, *La historia de...* p. 34.

del republicanisme i dels intel·lectuals¹¹⁷³ la qual cosa feu que el PSOE basàs la seva trajectòria en el pragmatisme d'Iglesias que per una part insistia en el missatge marxista però que per altra adoptava postures gradualistes però sense dur a terme una aproximació a altres partits.¹¹⁷⁴

De totes maneres, en aquesta primera etapa del socialisme que conclou el 1909 amb l'aproximació del PSOE al republicanisme, hi hagué un altre intent frustrat d'entesa amb el republicans. Fou, com ja s'ha vist, per a les eleccions municipals de 1903 on les principals agrupacions socialistes es mostraren partidàries d'assolir acords a nivell municipal amb els republicans però que una majoria d'agrupacions socialistes ho rebutjà.¹¹⁷⁵

El 1909 després de la Setmana Tràgica el PSOE canvià dràsticament la seva tàctica, abandonant el seu aïllament polític i acceptà una entesa electoral amb el republicanisme la qual cosa enfortí la tendència reformista del partit que encara es consolidà amb major mesura amb l'entrada en els següents anys d'intel·lectuals i s'intentà ampliar la base social i electoral cap a sectors progressistes de la classe mitjana. Així entraren personalitats com Luis Araquistáin, Julián Besteiro, Oscar Pérez Solís, Manuel Núñez de Arenas.¹¹⁷⁶

Però segons, Heywood la incorporació dels intel·lectuals no produí un enfortiment del pensament marxista sinó més aviat «la elaboración de un socialismo "humanista", cada vez más reformista, similar en algunos aspectos al de los fabianos británicos, abrigado por las apelaciones a la "justicia" y la "moral" ya comunes en el partido.»¹¹⁷⁷

Dins el PSOE i també dins la UGT, Pablo Iglesias mantingué la seva posició de lideratge i la seva estratègia més reformista que radical, és el que es defineix com el *pablisme*. Però dins el partit aniran apareixen algunes veus crítiques que es configurarà al voltant de García Quejido, Tomás Meabe i la

---

¹¹⁷³ Un dels casos paradigmàtics fou el de Miguel de Unamuno que, afiliat al PSOE el 1894, acabà per donar-se de baixa del mateix i que segons Heywood hagués pogut tenir un paper clau en el desenvolupament del pensament marxista a Espanya: «Un ejemplo indicativo es el de Miguel de Unamuno, el filósofo y ensayista español, que fue posiblemente la principal figura que podría haber servido de catalizador para el desarrollo del pensamiento marxista en España.», HEYWOOD, Paul, *El fracaso del...* p. 37-38.

¹¹⁷⁴ Un dels lemes que més es repetien en l'etapa anterior a la Conjunció Republicanosocialista era la frase de Marx, "L'emancipació de la classe obrera només pot ser obra dels obrers mateixos.", que provenia de nombrosos treballs de Marx i Engels ja des del 1840 i que també estava inclòs en els estatuts de l'Associació Internacional dels Treballadors de 1864,

¹¹⁷⁵ Vegeu capítol 3.5.3 del present treball.

¹¹⁷⁶ En alguns casos també s'ha posat en la llista d'intel·lectuals que entraren en el PSOE arran de la Conjunció Republicanosocialista a Antoni Fabra i Ribas, però aquest que, com s'ha vist, tengué una remarcable influència sobre el socialisme de Mallorca, s'havia afiliat a l'Agrupació Socialista de Reus el 1905. Però també és cert que a partir de 1909, quan ha de fugir d'Espanya arran de la repressió per la Setmana Tràgica cap a París, Fabra i Ribas adoptarà el rol d'un intel·lectual que intentarà influir dins el devenir el PSOE amb la seva oposició a la Conjunció Republicanosocialista i amb la postura davant la Gran Guerra, vegeu Fuentes Codera, Maximiliano Socialistas a fuer de liberales, revolucionarios por necesidad: Antoni Fabra i Ribas y Rafael Campalans a Fuentes Codera, Duarte Montserrat, Dogliani (Coord), Itinerarios reformistas, perspectivas revolucionarias, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, p. 45-64.

¹¹⁷⁷ HEYWOOD, Paul, *El marxismo y el...* p. 50.

Federació de Joventuts Socialistes¹¹⁷⁸ o Núñez Arenas i que serà el nucli del que més tard configurarà el sector tercerista i que acabarà amb la seva escissió cap al comunisme.¹¹⁷⁹

Aquest grup contrari a les tesis de Pablo Iglesias i dels altres membres del comitè nacional del PSOE també es mostrà contrari a les tesis aliadòfiles del partit i eren partidaris d'una completa neutralitat davant una guerra imposada per les forces burgeses dels països bel·ligerants. En el X congrés del partit de 1915 les posicions partidàries del bàndol de les democràcies occidentals s'imposà. Així, la direcció del PSOE s'anà definint cada vegada més com aliadòfila i posà dificultats a que el grup contrari a les tesis oficials pogués utilitzar les pàgines d'El Socialista per expressar la seva posició.¹¹⁸⁰

Per tant, el PSOE transità per la via reformista acompanyada per una retòrica revolucionària utilitzada amb un sentit emblemàtic. Finalment amb la Revolució Russa i la creació de la III Internacional el partit i als seus afiliats es veieren obligats a definir-se més clarament i acabà per provocar definitivament l'escissió comunista.

Les campanyes socialistes a Mallorca 1919-1921

Mentre el socialisme inicià el debat sobre la III Internacional, els socialistes inicià un notable creixement. Per una banda, durant la primavera de 1919 l'Agrupació Socialista de Palma va veure com la militància augmentava en una seixantena d'afiliats nous, entre els quals es trobava Alexandre Jaume, Mateu Martí¹¹⁸¹ i a la vegada dugueren a terme campanyes de propaganda entre 1919 i 1921 que aconseguiren consolidar les agrupacions a diferents localitats de la Part Forana però que tot el creixement que s'assolí desaparegué gairebé amb l'escissió comunista.

Així, el 16 de novembre de 1919 arribà Serra Moret a Mallorca per fer una campanya de propaganda. Feu una conferència a la Casa del Poble, *El Socialismo como humana doctrina*.¹¹⁸²

---

¹¹⁷⁸ Tomàs Meabe morí el 1915 però el gruix de les Joventuts Socialistes conformaren el nucli dels partidaris de la incorporació del PSOE dins la III Internacional.

¹¹⁷⁹ Ibidem, p. 58

¹¹⁸⁰ «En el X congreso se agudizó la polarización entre la izquierda socialista minoritaria -grupo que posteriormente formaría la base del Partido Comunista de España- y la dirección pablista, caracterizada por la moderación y el pragmatismo. La cuestión central en torno a la cual cristalización las dos posiciones fue la guerra europea, que había estallado en 1914. Por entonces, los minoritarios habían sido efectivamente excluidos de la plataforma oficial. No pudiendo expresar sus opiniones en El Socialista, dirigido por el pablista Eduardo Torralba Beci, el grupo minoritario se vio obligado a dirigirse a otras revistas, como España, Adelante (Valladolid) o La Justicia Social (Reus).», HEYWOOD, Paul, *El marxismo y el...*p. 59-60.

¹¹⁸¹ Aquests dos foren els més destacats del grup de noves incorporacions. Alexandre Jaume provenia del Partit Liberal i s'havia apropiat als socialistes i esdevindrà el primer intel·lectual, vegeu FONT JAUME, Alexandre, *Alexandre Jaume Rosselló (1879-1937)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2011. Pel que fa a Mateu Martí, que després serà conegut com Ateu Martí, participà activament dins el socialisme en els seus primers anys de militància, però fou donat de baixa el 1923 durant la crisi del socialisme de les eleccions a Corts de 1923, vegeu GINARD FERON, David, *Ateu Martí (1889-1936). Anticlericalisme i compromís republicà*, Publicacions de l'Abadia de Monserrat, Barcelona, 2020.

¹¹⁸² «Se levanta Serra Moret y en lenguaje catalán castizo ameno empieza saludando al obrero mallorquín en nombre del proletariado de Cataluña, al que dice además de la mancomunidad de ideas y sentimientos le une un mismo idioma, de cuyo cultivo han cuidado con esmerada paternidad mallorquines tan ilustres y excesos como Aguiló, Forteza, Costa y

La conferència versà sobre les dues grans teories en el món de les idees, la individualista i la col·lectivista o socialista. Elogià les teories de Marx i les noves idees de solidaridad humana que contrastaven amb l'esperit individual del capitalisme. També feu referència a la revolució de Rússia «en que por falta de concepción comunista en las masas, el gobierno de los soviets tropieza constantemente con dificultades en la aplicación del nuevo régimen».

El diumenge 17 inicià una excursió de propaganda per Consell, Alaró, Lloseta, Manacor, Artà, Capdepera i Lluçmajor, per tornar a Palma el dissabte 21. Col·laboraren en la campanya de propaganda el regidor socialista de Manacor, Mateu Soler; Josep Terrassa, regidor de Capdepera, Rotger d'Alaró; Andreu Pol de Lloseta; Antoni Rullan de Sóller; i Joan Monserrat Parets, regidor de Lluçmajor.

La campanya evidencià els seus fruits amb la constitució de les Joventuts Socialistes d'Alaró amb 47 afiliats i el projecte de constitució d'una Agrupació Socialista. A Lloseta hi havia una agrupació amb 35 afiliats i a Manacor una agrupació i les JJSS, a Artà una agrupació «bastante numerosa», a Capdepera una Joventut Socialista i una agrupació femenina i una Agrupació socialista i a Lluçmajor, una Agrupació i una Joventut Socialista.¹¹⁸³

L'abril de 1920 vengué Eduardo Vicente que donà un seguit de conferències organitzades per la Federació d'obriers de la pell d'Espanya. Havia de venir Virginia González pero estava malalta i Lucio Martínez havia de complir amb unes obligacions dins el comitè de la UGT i per això vingué Vicente. Feu un breu resum de la societat de sabaters de Madrid i de les avantatges d'estar-hi afiliat. Indicà que l'objectiu de la Federació era eliminar el treball a escarada i a domicili. També es mostra contrari a l'exportació de calçat «mientras no se hayan cubierto las necesidades nacionales».

El conferenciant «lamenta el que no haya más compañeras del oficio y exhorta a las presentes a que animen a los hombres en la lucha». Però també fa referències a la qüestió tercerista: «Demuestra el fracaso del reformismo y dice que la clase obrera triunfará por la revolución.» Eduardo Vicente també feu conferències a Sóller, Alaró, Binissalem, Inca, Lluçmajor, Lloseta, Marratxí.¹¹⁸⁴ Eduardo Vicente després es dirigí a Menorca a seguir amb la seva campanya de propaganda.

El maig de 1920 també vingué Vicente Barrio.¹¹⁸⁵ Era el secretari general de la UGT. Al míting de la Casa del Poble, presidí l'acte Ignasi Ferretjans, president de Unión Algodonera. «Presidió el compañero Ignacio Ferretjans, como presidente de la sociedad Unión Algodonera, el cual declaró abierto el mitin diciendo que en atención al compañero Vicente Barrio se hablaría en castellano.» Ferretjans explicà que que els obrers i obreres de la fàbrica es declararen en vaga perquè la direcció havia acomiadat injustificadament a un company. Els vaguistes demanaven complir el reial decret de la jornada de les vuit hores, la readmissió del company i un augment del 50% en les hores extraordinàries. «No podemos ni debemos consentir que las

---

Llobera, Alcover y el casi correligionario nuestro Gabriel Alomar.», «Serra Moret en Mallorca», *El Obrero Balear*, 21 de novembre de 1919, p. 2.

¹¹⁸³ «Propaganda socialista», *El Obrero Balear*, núm. 926, 28 de novembre de 1919, p. 2.

¹¹⁸⁴ «Excursión de propaganda societaria», *El Obrero Balear*, núm. 945, 9 d'abril de 1920, p.2.

¹¹⁸⁵ «Campaña de propaganda en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 951, 21 de maig de 1920, p.1.

compañeras trabajen once horas diarias como les recomendaba el director, proponiéndoles trabajar incluso por las noches.» Miquel Porcel es referí també al mateix cas on les empreses pretenen signar acords individuals amb cada treballador en lloc de fer-ho amb la societat obrera que representa tots els treballadors. «Dice que el desenfrenado egoísmo de Ribas y la Cotonera representado por su director ha servido para llevar a los obreros al dichoso contrato individual.» També intervingué Bisbal que parlà breument per donar pas a la intervenció del secretari general de la UGT. «El compañero Barrio habla luego de la huelga que sostienen las algodoneras y dice que es irrisorio que en donde cobran 6 y 7 reales se realicen jornadas de once y doce horas de trabajo.» També feu una reflexió sobre l'oportunitat de convocar les vagues: «Recomienda que procuren los obreros no declarar las huelgas cuando convenga a los patronos porque luego se aprovechan de ello para desorganizar a los obreros.» A més, diu que la solidaritat entre les societats obreres es clau per garantir el triomf. «No basta la unión, es preciso la ayuda, pues el éxito de las compañeras depende más de nosotros que de ellas.»

També parlà de la situació de la UGT a Balears. «Se ocupa del avance que ha hecho la Unión General de Trabajadores y dice que es una vergüenza que Baleares figure en los últimos puestos del número de afiliados añadiendo, que es necesario que todas las entidades ingresen en dicho organismo.»

Vicente Barrio també feu actes de propaganda a Esporles i Lluçmajor, Lloseta, Alaró, Capdepera, Artà i Felanitx. A Manacor també estava previst que hi fes un acte però els aldarulls que es produïren i la detenció de Barrio i de la comitiva que l'acompanyà ho impediren.

La detenció de Barrio i els acompanyants tengué lloc a Capdepera on el comandant del post de la guàrdia civil rebé l'ordre de detenir-los i portar-los a peu fins a Manacor. Tot i l'ordre taxativa del govern civil, la guàrdia civil de Capdepera tengué enllestit un carruatge per portar-los fins a Manacor. Foren tancats a la presó de Manacor, on Antoni Maria Alzina explicà que hi havia també una vintena de dones i alguns homes acusats del saqueig del dia anterior. L'endemà a migdia els propagandistes foren cridats pel jutge i Vicente Barrio, després de declarar durant dues hores i mitja fou posat en llibertat. Alzina fou cridat a declarar a la tarda:

«A las 4 fui llamado a declarar resultando que el juez buscaba a los culpables y a los inductores y no sé cuántas cosas más de los sucesos de Manacor y para encontrarlos no se le había ocurrido más que hacer detener a dos pacíficos ciudadanos: el uno que no había estado nunca en Manacor y el otro hacía años, con la circunstancia que al llegar a dicha población no hicieron más que bajar del tren y subir al coche que debía conducirles a Capdepera y de ello dedujo el juez de Manacor -asombrosas sus facultades adivinatorias- que quien había producido el tumulto eran Barrio y Alzina.»¹¹⁸⁶

També fou posat en llibertat. En canvi, Mateu Soler, regidor socialista de Manacor, i que la nit dels successos formava part de la comitiva propagandista a Capdepera romangué empresonat tres dies més tard. També dos afiliats socialistes que casualment eren a Manacor aquell dia també foren tancats a la presó.

A Pama en saber-se la detenció, es mandaren telegrams a la Unió General de Treballadors amb la

---

¹¹⁸⁶ Íbidem.

informació que el seu secretari general havia estat detingut, i també a El Socialista i una protesta al ministre de governació.

La comissió de la Casa del Poble publicà una octaveta de protesta per les detencions de Barrio, Alzina i la resta de companys socialistes. La fulla també fou denunciada davant el jutge i Ignasi Ferretjans que se'n declarà l'autor fou processat.

Joan Salas Antón, militant socialista i expert en cooperativisme, vengué a Mallorca convidat per la Cooperativa La Nueva Vida de Lluçmajor el juny de 1921.¹¹⁸⁷ Vengué acompanyat per Josep Nieto que ja havia vingut prèviament a Mallorca. Venien en representació de la Cambra Regional de Cooperatives Catalanes amb l'objectiu de dur a terme una campanya de propaganda. Foren rebuts al moll per una representació de la cooperativa de Lluçmajor i una altra de l'Agrupació Socialista de Palma. El mateix dia anaren cap a Lluçmajor on per la tarda havia de fer un míting. Primerament visitaren les noves instal·lacions de l'edifici de la cooperativa. Els propagandistes foren acompanyats pel president de la cooperativa, Josep Monserrat, i per Sebastià Vidal, l'encarregat.

A la nit feu la seva primera conferència la qual començà amb retard «por haber tenido que preparar el compañero Salas Antón sus clichés y una linterna mágica que lleva para proyectar fotografías.» També intervingueren Josep Monserrat, que presidí l'acte, Joan Monserrat Parets i Josep Nieto. Salas Antón explicà la història de les cooperatives des de la fundació de la primera a Rochdale el 1844 i que el 1920 les cooperatives escoceses assolien uns resultats remarcables, havent consolidat una cooperativa a l'engròs que subministrava a 1474 cooperatives que disposaven de gairebé 4 milions de socis. És evident que la el to didàctic i les projeccions d'imatges que utilitzà el conferenciant fou un avanç que deixà meravellat als assistents. «El trabajo del compañero Salas Antón acompañando los datos gráficamente por medio de proyecciones resultó altamente instructivo y ameno premiándolo el público con aplausos merecidos.»¹¹⁸⁸

Des de Manacor es queixaren de no haver pogut celebrar una conferència quan així ho havien sol·licitat i havien enviat un telegrama a la cooperativa de Lluçmajor i fins i tot anaren a esperar a Salas Antón a l'estació de Manacor però ell no va aparèixer. També la cooperativa de Génova es queixà de no haver pogut concertar una conferència amb ell a la seva seu. De totes maneres, tant l'organització com les despeses del viatge de Salas Antón fou sufragat per la cooperativa de Lluçmajor La Nueva Vida i a causa del truí que suposà el viatge i per les poc fluides comunicacions directes que hi havia entre Manacor i Lluçmajor va provocar aquests malentesos i que Salas Antón no viatjàs a Manacor ni Génova.¹¹⁸⁹

El socialisme a Mallorca davant la III Internacional

¹¹⁸⁷ «La Cooperativa de Lluçmajor La Nueva Vida, que es la más floreciente de nuestra isla y que no descuida momento ni escatima dinero para dedicarlo a la propaganda de la cooperación, concibió la idea de hacer venir a Mallorca para dicho objeto a Salas Antón, primera autoridad española en la materia y de nombre distinguido en el cooperativismo universal», «Propaganda cooperativista en Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 1010, 8 de juliol de 1921, p. 1; vegeu també GABRIEL, Pere, «Història local i ...» p.15-46.

¹¹⁸⁸ «Propaganda cooperativista en Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 1011, 15 de juliol de 1921, p.2-3.

¹¹⁸⁹ Els socialistes de Manacor es queixen de la incomprensió de la cooperativa de Lluçmajor de no haver fet cap gestió per fer anar Salas Antón a Manacor, «Desde Manacor», *El Obrero Balear*, núm. 1013, 29 de juliol de 1921, p. 3,

En sortir de la Gran Guerra, el PSOE estava en disposició de tenir un paper més influent dins la política espanyola, però segons Paul Heywood els socialistes varen veure com la CNT assumia el paper protagonista dins el moviment obrer, mentre ells es varen veure immersos dins uns interminables debats en relació a la incorporació a la III Internacional:

«Muy al contrario; de modo increíble, entre 1919 y 1923 el PSOE se hundió en una fase de ensimismamiento durante el cual cedió la iniciativa política a CNT casi totalmente. Lejos de extraer renovadas fuerzas de sus afiliados, cada vez más numerosos y más políticamente conscientes, los dirigentes socialistas fueron sumergiéndose en un pantano de debates internos en torno a la cuestión de la posible incorporación a la Internacional comunista de Lenin.»¹¹⁹⁰

Josep Termes i Ramon Alquézar també coincideixen en l'anàlisi perquè consideren que el principal problema no fou la definitiva escissió comunista sinó la paràlisi que implicà el debat sobre la incorporació a la III Internacional:

«No obstante, la cuestión de la adhesión a una de las internacionales en pugna se convirtió desde el verano en el tema central del debate político socialista, abriendo un proceso de oscilaciones e indecisiones que se prolongó hasta abril de 1921, desembocando en la escisión del grupo que constituyó el Partido Comunista Obrero Español; lo peor, empero, no fue el hecho de la escisión, sino el colapso que la polémica, por su prolongación y por sus consecuencias, causó en la acción política socialista.»¹¹⁹¹

A més, Heywood assenyala que la resta de partits socialdemòcrates d'Europa també patiren una crisi interna però que aquesta no fou tan intensa com en el cas del mateix PSOE.¹¹⁹² Tal com veurem, a Mallorca el debat sobre la III Internacional i la posterior escissió comunista afeblí considerablement els socialistes, especialment l'Agrupació Socialista de Palma.

La història de la Segona Internacional està plegada de diverses polèmiques i que la decisió dels principals partits socialdemòcrates europeus d'aliniar-se amb els seus respectius governs provocà el descrèdit de la Internacional socialista.

L'impacte de la revolta russa de 1905 als socialistes de Mallorca.

Els socialistes de Palma es feren ressò de la problemàtica social i econòmica de Rússia des dels inicis de la revolta de gener de 1905. De fet, aparegué un article a *El Obrero Balear* que descrivia la situació explosiva que es vivia i mostrava exemples d'insubordinació a l'exèrcit per negar-se a disparar contra els manifestants. L'article posava les seves esperances a què les revoltes ocorregudes a Rússia s'estenguessin per tot arreu i que la joventut obligada al servei militar se rebel·làs contra les instruccions del comandament:

¹¹⁹⁰ HEYWOOD, Paul, *El marxismo y el ...* p. 109.

¹¹⁹¹ TERMES, Josep i ALQUÉZAR, Ramón, *Historia del socialismo ...* p. 151.

¹¹⁹² «Cabría pensar que, en última instancia, la creación del Comintern debilitó severamente el movimiento obrero internacional al generar unas expectativas poco realistas y forzar la división en casi todos los partidos socialistas. Ahora bien, en ningún otro partido, salvo el español, adquirió la división entre defensores de la II Internacional y partidarios de unirse a la Tercera una importancia tan devastadora.», HEYWOOD, Paul, *El marxismo y el ...* p. 110.

«El día, no lejano, en que los jóvenes arrancados de su hogar para servir de carne de cañón, se rebelen estoicamente a disparar el plomo suicida contra sus mismos padres y hermanos, la causa de los explotados habrá triunfado.»¹¹⁹³

També aparegué un altre article que feia una comparació entre el Tsar Nicolau II i el rei Ferran VII a qui s'anomenava «el rey Narizotas» i al·ludia a que la revolta s'expandia: «A todas las grandes poblaciones del Imperio se ha extendido la revolución, no llevando trazas de concluir por ahora.»¹¹⁹⁴

També es feia menció a la campanya de solidaritat en favor dels familiars de les víctimes de la repressió tsarista i que a França s'havien recaptat més de 20.000 francs. En el cas de l'Agrupació Socialista de Palma també s'obrí una subscripció:

CAMPANYA DE SOLIDARITAT PROMOGUDA PER L'AGRUPACIÓ SOCIALISTA DE PALMA I ELS SOCIALISTES DE LLUCMAJOR DE 1905.¹¹⁹⁵

<p style="text-align: center;">* *</p> <p>La Agrupación Socialista de Palma en su última asamblea general acordó hacerse solidaria de los anteriores acuerdos del Comité Directivo, abriendo en las columnas de su periódico una suscripción voluntaria a favor de las víctimas ocasionadas con motivo de los bárbaros asesinatos cometidos en Petersburgo.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 80%;"></th> <th style="text-align: right; border-bottom: 1px solid black;">Pesetas</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>La Agrupación Socialista . . . . .</td><td style="text-align: right;">5'00</td></tr> <tr><td>EL OBRERO BALEAR . . . . .</td><td style="text-align: right;">5'00</td></tr> <tr><td>S. Crespi . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'50</td></tr> <tr><td>F. Roca . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'50</td></tr> <tr><td>J. Ferrer Perelló . . . . .</td><td style="text-align: right;">1'00</td></tr> <tr><td>G. Nicolau . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>A. Roca . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>R. Soler . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>J. Serra . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>J. Orell . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'30</td></tr> <tr><td>J. B. . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>J. Gomila . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>A. Torres . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>L. B. . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>J. Vicens . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>M. Penalva . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">TOTAL . . . . .</td><td style="text-align: right; border-top: 1px solid black;">14'55</td></tr> </tbody> </table> <p><i>El Obrero Blear, 25 de febrer de 1905, p.1</i></p>		Pesetas	La Agrupación Socialista	5'00	EL OBRERO BALEAR	5'00	S. Crespi	0'50	F. Roca	0'50	J. Ferrer Perelló	1'00	G. Nicolau	0'25	A. Roca	0'25	R. Soler	0'25	J. Serra	0'20	J. Orell	0'30	J. B.	0'20	J. Gomila	0'25	A. Torres	0'20	L. B.	0'20	J. Vicens	0'20	M. Penalva	0'25	TOTAL	14'55	<p style="text-align: center;">Solidaridad internacional</p> <p style="text-align: center;">SUSCRIPCIÓN A FAVOR DE LOS QUE LUCHAN CONTRA EL ZARISMO.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 80%;"></th> <th style="text-align: right; border-bottom: 1px solid black;">Pesetas</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td style="text-align: right;">SUMA ANTERIOR. . . . .</td><td style="text-align: right;">14'55</td></tr> <tr><td>M. Crespi . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>D. Ballester . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>J. Mari . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'35</td></tr> <tr><td>A. Ribas . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'50</td></tr> <tr><td>G. Nicolau . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>R. Soler . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>J. B. . . . .</td><td style="text-align: right;">0'20</td></tr> <tr><td>A. Amengual . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>P. Bonet . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>J. Ballester . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>J. Colom . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>F. Ferrer . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'50</td></tr> <tr><td>H. Busquets . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>F. Puigserver . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>M. Porcel . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>A. Roca . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td>F. Roca . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'50</td></tr> <tr><td>J. Gomila . . . . .</td><td style="text-align: right;">0'25</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">TOTAL . . . . .</td><td style="text-align: right; border-top: 1px solid black;">20'00</td></tr> </tbody> </table> <p><i>El Obrero Blear, 4 de març de 1905, p. 1</i></p>		Pesetas	SUMA ANTERIOR.	14'55	M. Crespi	0'25	D. Ballester	0'25	J. Mari	0'35	A. Ribas	0'50	G. Nicolau	0'25	R. Soler	0'20	J. B.	0'20	A. Amengual	0'25	P. Bonet	0'25	J. Ballester	0'25	J. Colom	0'25	F. Ferrer	0'50	H. Busquets	0'25	F. Puigserver	0'25	M. Porcel	0'25	A. Roca	0'25	F. Roca	0'50	J. Gomila	0'25	TOTAL	20'00
	Pesetas																																																																														
La Agrupación Socialista	5'00																																																																														
EL OBRERO BALEAR	5'00																																																																														
S. Crespi	0'50																																																																														
F. Roca	0'50																																																																														
J. Ferrer Perelló	1'00																																																																														
G. Nicolau	0'25																																																																														
A. Roca	0'25																																																																														
R. Soler	0'25																																																																														
J. Serra	0'20																																																																														
J. Orell	0'30																																																																														
J. B.	0'20																																																																														
J. Gomila	0'25																																																																														
A. Torres	0'20																																																																														
L. B.	0'20																																																																														
J. Vicens	0'20																																																																														
M. Penalva	0'25																																																																														
TOTAL	14'55																																																																														
	Pesetas																																																																														
SUMA ANTERIOR.	14'55																																																																														
M. Crespi	0'25																																																																														
D. Ballester	0'25																																																																														
J. Mari	0'35																																																																														
A. Ribas	0'50																																																																														
G. Nicolau	0'25																																																																														
R. Soler	0'20																																																																														
J. B.	0'20																																																																														
A. Amengual	0'25																																																																														
P. Bonet	0'25																																																																														
J. Ballester	0'25																																																																														
J. Colom	0'25																																																																														
F. Ferrer	0'50																																																																														
H. Busquets	0'25																																																																														
F. Puigserver	0'25																																																																														
M. Porcel	0'25																																																																														
A. Roca	0'25																																																																														
F. Roca	0'50																																																																														
J. Gomila	0'25																																																																														
TOTAL	20'00																																																																														

¹¹⁹³ «Rusia revuelta», *El Obrero Blear*, 4 de febrer de 1905, p. 3.

¹¹⁹⁴ «Notas sueltas», *El Obrero Blear*, 11 de febrer de 1905, p. 1.

¹¹⁹⁵ En el cas de Palma fou l'Agrupació Socialista de Palma que engegà la campanya a la que s'hi sumaren l'agrupació de Manacor i el gruix d'afiliats a La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor que estaven en procés de constitució de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor que sorgiria el desembre del mateix any.

Solidaridad internacional

SUSCRIPCIÓN A FAVOR DE LOS QUE LUCHAN
CONTRA EL ZARISMO.

	Pesetas
SUMA ANTERIOR.	20'00
E. Balaguer	0'25
S. Crespi	0'30
J. Ballester	0'20
G. Burguera	0'50
J. Selva.	0'50
J. Bonet	0'20
M. Penalva.	0'25
G. Nicolau.	0'25
B. Mir	0'10
A. Amengual.	0'25
M. Vivó	0'50
J. B.	0'20
J. Martí	0'25
R. Soler	0'20
A. T. Otero.	0'20
F. Roca.	0'25
J. Orell.	0'60
TOTAL.	25'50

El Obrero Balear, 11 de març de
1905, p. 1.

P. J. Truyol, 0'25.—M. Sagrera, 0'15.—
J. Fontanet, 0'15.—P. Gelabert, 0'15.—
A. Fons, 0'10.—P. Pallicer, 0'10.—E. Fe-
brec, 0'15.—J. Sansó, 0'40.—J. Blan-
quer, 0'15.—J. Mora, 0'15.—A. Mestre,
0'20.—G. Perera, 0'10.—A. Busquet, 0'10.
—M. Garau, 0'25.—J. Binimelis, 0'50.—
P. J. Nadal, 0'15.—O. Adrover, 0'10.—
J. Parera, 0'25.—F. Juan, 0'10.—P. J.
Sansó, 0'10.—A. Ferrer, 0'10.—J. Rosse-
lló, 0'50.—P. J. Fullana, 0'25.—J. Pere-
lló, 0'10.—J. Juan, 0'10.—F. Rayó, 0'10.—
J. Riera, 0'10.—C. Erbós, 0'10.—A. Fer-
rер, 0'25.—A. Grimalt, 0'50.—B. Re-
chac, 0'25.—B. Mas, 0'40.—G. Amengual,
0'10. Total, 8'75 ptas.

El Obrero Balear, 18 de març de
1905, p. 4

Solidaridad internacional

SUSCRIPCIÓN A FAVOR DE LOS QUE LUCHAN
CONTRA EL ZARISMO.

Suma anterior, 25'50 pesetas.

Palma. A. Company, 0'15.—J. To-
mas, 0'20.—J. S., 0'20. G. Burguera,
0'25.—F. Cabotà, 0'30.—J. Selva, 0'20.—
H. Busquets, 0'20.—A. Roca, 0'25.—M.
Penalva, 0'25.—J. B., 0'20.—J. Rullán,
0'25.—F. Roca, 0'25. Total 2'70 ptas.

Masacor. L. Grimalt, 0'10.—J. Gal-
més, 0'10.—P. J. Sureda, 0'10.—O. Du-
rán, 0'5.—G. Bordoy, 0'20.—D. Fluchá,
0'10.—M. Fullana, 0'10.—G. Durán, 0'10.
—J. Carrió, 0'10.—R. Muntaner, 0'15.—
J. Mas, 0'10.—B. Quetglas, 0'20.—J. Cer-
da, 0'10.—B. Gelabert, 0'10.—M. Ferrer,
0'10.—G. Riera, 0'25.—M. Soler, 0'25.—

El Obrero Balear, 18 de febrer de 1905, p. 4

Lluchmayor. T. M. Vidal, 0'20.—S.
Vidal, 0'20.—P. Salvá, 0'20.—J. Nogue-
ra, 0'15.—D. Feliu, 0'10.—M. Garau, 0'20.
—J. Cervera, 0'10.—A. Garcías, 0'25.—
M. Vidal, 0'15.—J. Mulet, 0'20.—J. Sal-
vá, 0'20.—G. Salvá, 0'25.—J. Salvá, 0'10.
—S. Fullana, 0'10.—J. Rubí, 0'10.—J. Vi-
dal, 0'10.—M. Garcías, 0'10.—E. Puig,
0'15.—M. Tomás, 0'15.—A. Sbert, 0'15.—
M. Munar, 0'10.—G. Puig, 0'10.—M. To-
mas, 0'10.—J. Rubí, 0'10.—P. Salvá, 0'10.
—M. Vidal, 0'20.—J. Garí, 0'10.—J. Sal-
vá, 0'10.—M. Martí, 0'10.—G. Clar, 0'20.
—J. Mut, 0'15.—J. Gamundí, 0'15.—I.
Puigserver, 0'15. Total 4'80 ptas.

Suma total 40'75 pesetas.

El Obrero Balear, 18 de març de 1905, p. 4

<p style="text-align: center;">Solidaridad internacional</p> <p style="text-align: center;">SUSCRIPCIÓN A FAVOR DE LOS QUE LUCHAN CONTRA EL ZARISMO.</p> <hr style="width: 20%; margin: auto;"/> <p><i>Suma anterior, 40'75 pesetas.</i></p> <p>Palma.—J. Rullán, 0'20.—F. Frau, 0'20.—J. Gomila, 0'25.—J. Ferrer, 0'20.—G. Nicolau, 0'25.—S. Crespí, 0'25.—J. García, 0'25.—M. Penabaz, 0'25.—J. B., 0'20.—A. Roca, 0'25.—Total 2'30 ptas.</p> <p><i>Suma total 43'05 pesetas.</i></p> <p><i>El Obrero Balear, 24 de març de 1905, p. 1</i></p>	
---	--

Aquesta campanya de subscripció és útil per conèixer la situació del socialisme a Palma. En la llista d'aportacions, la majoria 0,25 pessetes, hi apareixen no només els càrrecs dirigents sinó també militants o simpatitzants, obrers que no aparegueren mai en la llista de juntes directives i que tampoc no participaren en actes públics però que se situaven al voltant del socialisme de Palma. També és interessant pel compromís que assumiren també a Lluçmajor, 33 homes hi contribuïren, quan encara faltaven nou mesos per la constitució de la seva agrupació socialista. Únicament hi havia la societat obrera de resistència La Recompensa del Trabajo i des de Lluçmajor s'aportaren 4,80 pessetes, prova evident del convenciment que tenien a la localitat del Migjorn de Mallorca en la seva adhesió al PSOE. També s'ha de destacar que els socialistes de Manacor participaren d'aquesta campanya, i hi aportaren 8,75 pessetes que provenien de 53 obrers. En definitiva, s'evidencia que el 1905 el socialisme de Manacor tenia una major base social que el de Palma, el qual contà amb 35 persones que feren alguna aportació econòmica i tal com es pot veure a les taules precedents, alguns d'ells hi contribuïren en més d'una ocasió.

El 1906, seguint la proposta del Comitè Socialista Internacional el PSOE dugué a terme mítings per recordar el primer aniversari de la revolució russa de gener de 1905. Per exemple, a Madrid tengué lloc el 21 de gener on intervingueren Francisco Largo Caballero, Manuel García Cortés, entre d'altres.¹¹⁹⁶

A Mallorca se celebraren dues reunions en solidaritat per les víctimes de la revolució russa. Hi hagué un míting de l'Agrupació Socialista de Palma i la Federació de Societats Obreres de les Balears per commemorar «la célebre jornada del 22 de enero del año pasado en la cual los obreros de Petersburgo fueron vilmente ametrallados para los sicarios del Zar, cuando pacíficamente iban a pedir que cesara la guerra y que su intensa miseria fuera aminorada».¹¹⁹⁷ Interveren Jaume Marí, Miquel Porcel, Sebastià Crespí i Llorenç Bisbal en representació de l'Agrupació Socialista i Francesc Roca en nom de la Federació de Societats Obreres de les Balears. En acabar l'acte es recaptaren vint pessetes i trenta-cinc cèntims «para nuestros

¹¹⁹⁶ «Por los revolucionarios rusos», El Socialista, 26 de gener de 1906, p. 1.

¹¹⁹⁷ «La Agrupación Socialista de Palma y la Federación de Sociedades Obreras a los trabajadores», *El Obrero Balear*, núm. 269, 20 de gener de 1906, p. 1.

hermanos rusos.»¹¹⁹⁸ La segona reunió fou a Lluçmajor que també celebrà un míting per commemorar els fets de Rússia del 1905 que fou organitzat per l'agrupació local i les societats de sabaters i pagesos. Es recaptaren cinc pessetes i vint-i-cinc cèntims.¹¹⁹⁹

El gener de 1907 es recaptaren 34,10 pessets en la campanya d'ajuda als familiars de les víctimes russes de 1905.¹²⁰⁰

El debat tercerista dins el PSOE

El congrés extraordinari del PSOE de desembre de 1919¹²⁰¹ representà l'arraconament de les postures reformistes davant l'ímpetu revolucionari que havia als països europeus. Així, per exemple, es decidí rompre amb la conjunció republicanosocialista. El compromissaris mostraren el seu desacord amb el comitè nacional per haver autoritzat que agrupacions es presentassin en candidatures de la burgesia no només de formacions republicanes sinó també de monàrquiques. El congrés es mostrà en desacord amb els parlamentaris socialistes per haver actuat dins el bloc anomenat d'esquerres on també hi havia partits monàrquics.

Es discutí la proposta de l'agrupació de Madrid d'adherir-se a la Tercera Internacional. La proposta fou presentada per Nuñez Arenas, García Cortés i Verdes Montero, mentres que Fabra i Ribas i Pérez Solís proposaven la permanència dins la Segona Internacional.

Per la seva banda la Federació Asturiana presentà una proposta intermèdia, que suposava acceptar l'esperit de la Tercera Internacional però sense adherir-s'hi fins el proper congrés de la Segona Internacional, «y sólo en caso de que este congreso persistiera en los métodos que actualmente está siguiendo la Segunda Internacional.»¹²⁰² En el cas de que aquesta persistís en els mètodes que fins aleshores havia seguit, el partit adheriria a la Tercera. La proposta de la Federació d'Astúries s'imposà amb una clara majoria dels compromissaris.¹²⁰³

De fet, en *El Obrero Blear* la notícia sobre el congrés extraordinari del partit socialista ocupava el lloc preferent de la portada, a tres columnes, portava el subtítol «El partido pierde espíritu dogmático y gana en internacionalismo.»¹²⁰⁴

El juny de 1920 es convocà un nou congrés del PSOE¹²⁰⁵ per resoldre la disjuntiva sobre l'adhesió del

---

¹¹⁹⁸ «El compañero Crespí con gran acopio de datos expuso minuciosamente el origen y causas de la guerra Rusojaponesa, situación de los proletarios rusos, la célebre jornada del 22 de Enero y el porqué de la revolución que, con tanto heroísmo sostienen nuestros camaradas», «En el Centro Obrero. Mitin», *El Obrero Blear*, núm. 270, 27 de gener de 1906, p. 4.

¹¹⁹⁹ «Lluchmayor», *El Obrero Blear*, núm. 271, 3 de febrer de 1906, p. 4.

¹²⁰⁰ «Dinero para las víctimas de Rusia», *El Obrero Blear*, núm. 319, 5 de gener de 1907, p. 1.

¹²⁰¹ «El congreso extraordinario del Partido Socialista Español», *El Obrero Blear*, núm. 930, 26 de desembre de 1919, p. 1.

¹²⁰² Íbidem.

¹²⁰³ TERMES, Josep. i ALQUÉZAR Ramón, *La historia del ...* p.154-155.

¹²⁰⁴ «Existe una realidad: la de que fuerzas importantes de la internacional están orientadas por derroteros que no admiten otras fuerzas; las más, las que conservan aún la dirección de la vasta organización socialista y que se mantienen dentro de tácticas y procedimientos y en la observancia de un cuerpo de doctrina formalmente distintos, si en la esencia no.», «El congreso extraordinario del Partido Socialista Español», *El Obrero Blear*, núm. 930, 26 de desembre de 1919, p. 1.

¹²⁰⁵ «Congreso Socialista», *El Obrero Blear*, núm. 953, 4 de juny de 1920, p. 1.

PSOE a la Internacional de Ginebra o a la III Internacional. El comitè nacional presentà un ordre del dia de deu punts, nou dels quals feien referència a la qüestió a debatre. El darrer punt feia referència a la gestió de la comissió executiva i d'El Socialista. Aquest ordre del dia fou criticat per l'ala tercerista perquè considerava que les nou preguntes que encapçalaven els punts a discutir impedièren un debat clar. Per a ells només hi havia tres qüestions a debatre: Primer, si el PSOE havia d'acudir al congrés socialista de Ginebra, a l'expectativa dels acords que es prenguessin en aquella reunió. Segon, si el PSOE havia de separar-se immediatament de la Segona Internacional i posar-se en contacte amb els partits socialistes que «quieren entenderse con los rusos para formar una internacional única.» Tercer, si el PSOE ha d'ingressar immediatament en la Tercera Internacional, acceptant íntegrament els estatuts d'aquesta.

Curiosament els dos dictàmens que se presentaren per a la discussió definitiva defensaven l'adhesió a la Internacional Comunista. Per una banda, García Cortés i Anguiano proposaven l'adhesió incondicional. Per l'altra banda, Acevedo i Fernando de los Ríos també la defensaven però hi posaven tres condicions: autonomia del PSOE en la tàctica a desenvolupar a Espanya, dret del PSOE a revisar en els seus congressos la doctrina de la III Internacional i defensa de la unificació de totes les forces socialista i per tant el dret de poder assistir el PSOE a les reunions internacionals que es convocassin per aquest motiu. Finalment, s'integraren les dues propostes en una sola en què s'aprova l'adhesió al Comintern.

Orden del día	
<p>1.º ¿Debe el Partido Socialista ratificar el acuerdo del último Congreso de asistir al de Ginebra, reservando su resolución definitiva acerca de la Internacional hasta conocer los acuerdos que en él se tomen?</p> <p>2.º ¿Debe el Partido separarse de la segunda Internacional quedando en actitud expectativa hasta que la situación internacional socialista se defina mejor y pueda decidirse con más probabilidades de acierto, asistiendo, si le es posible, a todos los Congresos o Conferencias Internacionales que traten de constituir una sola Internacional?</p> <p>3.º ¿Debe el Partido Socialista adherirse a la fórmula de los reconstructores?</p> <p>4.º ¿Debe el Partido Socialista español ingresar incondicionalmente en la tercera internacional?</p> <p>5.º ¿Debe el Partido Socialista español ingresar con condiciones en la tercera Internacional?</p> <p>6.º ¿El Partido debe recabar su libertad, sea cualquiera a la Internacional que se adhiera, para determinar su táctica?</p>	<p>7.º ¿Se entiende que el hecho de ingresar el Partido Socialista en la tercera Internacional nos obliga a cumplir todos los acuerdos de sus Congresos?</p> <p>8.º ¿Entiende el Partido Socialista que su actuación debe dirigirse a obtener para el proletariado mejoras inmediatas, tanto directamente de los patronos como con su intervención en Parlamento, Diputaciones, Ayuntamientos y otras Corporaciones, sin perjuicio de trabajar por acelerar el momento de la Revolución social, uniforme de que la clase trabajadora gre su total emancipación, o cree que de dedicar su fuerza sólo a esto último?</p>

A partir d'aquest segon congrés es feu evident l'existència de dos grups dins el socialisme de Palma, però sense que hi hagués una definició clara d'ambdues tendències. Així, aparegueren un conjunt d'articles a *El Obrero Balear*, la major part dels quals es mostrava favorable a l'adhesió a la III Internacional en sintonia amb la resolució aprovada en el congrés.

Per exemple un article sense signar que es declarava contrari a l'argumentació del grup majoritari del comissió executiva que qüestionava l'adhesió a la III Internacional per tres motius.¹²⁰⁶ Aquest article provenia de la Revista España i segurament fou inclòs per iniciativa d'Antoni Maria Alzina, partidari de

¹²⁰⁶ «Entre Rusia y España. Dos voces que no se entienden», *El Obrero Balear*, núm. 954, 11 de juny de 1920. p.1-2.

l'ingrés a la III Internacional.¹²⁰⁷ I és interessant perquè pretén replicar els arguments de la comissió executiva del PSOE.

Per una banda, el primer argument de la comissió executiva exposava que si s'ingressava al Komintern l'acció de les societats obreres que havien aconseguit millores econòmiques i l'acció política del socialisme que havia aconseguit avantatges parcials en les corporacions polítiques seria menyspreada i eliminada a favor de les accions purament revolucionàries. L'autor de l'article replicava que les dues perspectives podien conviure en un partit socialista integrat dins la III Internacional.

Per una altra, la comissió executiva del partit socialista considerava que s'havien d'estrènyer les relacions internacionals amb les organitzacions obreres i socialistes amb les que es poguessin mantenir una comunicació constant i regular. L'autor no hi estava d'acord pel següent motiu: «¿Qué principio se propone aquí? El de estar cerca de los más, sin preocuparse de si son o no los mejores? El principio es eminentemente práctico y conservador: Hay que estar con la mayoría.»

El tercer motiu dels reconstructors partia de les dificultats per establir una comunicació fluïda i estable amb els comunistes de Rússia. L'autor tampoc no hi estava d'acord perquè considerava que això era possible perquè la revolució estava en perill i que el socialisme europeu tenia un deure històric amb els revolucionaris de Rússia. Així l'autor acusava als reconstructors de manca de coratge per donar suport a la revolució bolxevic: «... hubiéramos querido ver en el informe de la mayoría un poco más de arrojo, idealidad y emoción histórica.»

La primera setmana de juliol aparegueren dos articles a *El Obrero Balear* sobre la qüestió.¹²⁰⁸ El primer era de Pablo Iglesias i feia referència al gran dogma cabdal del marxisme, la lluita de classes i exposava que aquest concepte es mantenia intacte dins les files del socialisme i venia a explicar que la ruptura de la conjunció republicanosocialista es devia al rebuig per part del republicanisme de la idea de la lluita de classes. «Nosotros -manifiestan ciertos elementos radicales burgueses- admitimos todas vuestras ideas, menos la lucha de clases.». Després feia una argumentació de l'origen d'aquesta i la vigència de la mateixa dins una societat injusta que creava les diferències entre explotadors i explotats. Però el darrer paràgraf és molt aclaridor sobre la postura de Pablo Iglesias envers els bolxevics i la deriva de la revolució russa i, en el fons, envers l'adhesió a la III Internacional: «Es pueril negar una lucha que tan claramente se ofrece a la vista de todos. Lo razonable y lo serio es reconocerla y procurar, como procuran los socialistas, que no revista caracteres de ferocidad ni de salvajismo.»

El segon article, provenia del setmanari *La Internacional* i pretenia argumentar els avantatges que tendria pels jornalers del camp l'adhesió a la III Internacional, a la Revolució Russa. A la primera part es fa una descripció de les pèssimes condicions de vida de la pagesia a Espanya i després es descriuen els canvis que hi ha hagut a Rússia. El darrer paràgraf anima als jornalers a donar suport a la Revolució Russa:

«Y los hombres que han hecho la revolución, que han libertado a los campesinos de sus amos, esos

¹²⁰⁷ Revista España, 5 de juny de 1920, p. 1. De totes maneres, tampoc no anava signat l'article a la revista.

¹²⁰⁸ «La lucha de clases» i «Hermano campesino», *El Obrero Balear*, núm. 958, 2 de juliol de 1920, p. 1.

hombres quieren que una revolución igual se haga en todas partes y que los campesinos y obreros de la industria puedan ser libres y disfrutar de su trabajo. Para ello han fundado la Tercera Internacional. Solo adhiriéndose a ella, solo luchando con los hermanos de Rusia, vuestra salvación está cercana.»

El Congreso socialista ha acordado: Separarse de la II Internacional; adhesión inmediata a la III Internacional; viaje a Rusia de Fernando de los Ríos y Daniel Anguiano, para verificar el ingreso en la Internacional y consultar puntos de táctica; no acudir a ningún Congreso convocado por los reconstructores o por la II Internacional.

El Obrero Balear, núm. 958, 2 de juliol de 1920, p.4.

A *El Obrero Balear* aparegueren alguns articles sobre la qüestió, com el de Joan Vidal, de Lluçmajor, que celebrava la decisió d'incorporar-se a la III Internacional.¹²⁰⁹

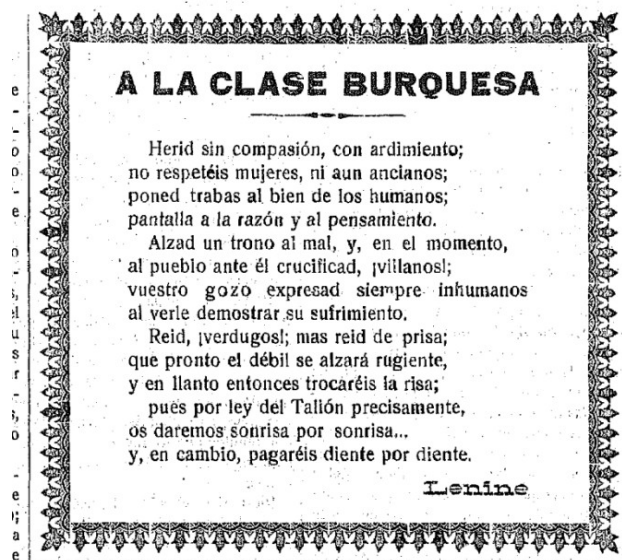
Per la seva banda, Llorenç Bisbal escrigué un article, «El problema bolchevique», elogiós per a les figures de Lenin i Trotski i que augurava l'expansió de la revolució obrera per tota Europa:

«La burguesía europea tropieza con dos grandes dificultades para aplastar a los rusos: la resistencia de los respectivos pueblos a ser llevados a una nueva guerra y la solidaridad de ideas y sentimientos que una al proletariado universal con la revolución rusa, con la que simpatizan todos los obreros conscientes del mundo y a cuyo favor dirigirían sus armas en vez de emplearlas contra sus hermanos en caso de lanzarles a una guerra tal.»¹²¹⁰

L'article acaba amb el desig de l'arribada a Espanya de la revolució obrera per impuls de la bolxevic i amb l'anhel d'impartir la justícia obrera després de tants d'anys d'opressió: «El día que en España ondee la bandera roja y funcione la dictadura proletaria con una guillotina en cada plaza pública, este día empezará la era de la justicia en nuestro país. Ojalá sea pronto».

¹²⁰⁹ «Sigamos a Rusia», *El Obrero Balear*, núm. 962, 6 d'agost de 1920, p. 3.

¹²¹⁰ «El problema bolchevique», *El Obrero Balear*, núm. 964, 20 d'agost de 1920, p. 1.

El Obrero Balear, núm. 964, 20 d'agost de 1920

Es publica a *El Obrero Balear* l'article de Vinokourov, publicat originàriament a La Internacional Comunista titulat, «Las reformas sociales en Rusia» que enumera la nova política del govern soviètic en ver les ajudes socials als obrers i ho compara amb la que tenia el govern tsarista anteriorment.¹²¹¹

També es publica el manifest de la Internacional Sindical a favor de la revolució russa i invoca «el principio del derecho de los pueblos a gobernarse por si mismos y condena toda ayuda militar protegida por empresas reaccionarias.» A més, reclama que la classe obrera no sigui còmplice de l'ofensiva contra la Rússia revolucionària. «La Federación Sindical Internacional reclama que todos los trabajadores sindicados que no se hagan cómplices del imperialismo capitalista y que se nieguen enérgicamente a transportar tropas y municiones.»¹²¹²

Un altre article, en aquest cas d'Eduardo Vicente, exposa el punt de vista de què la guerra civil russa és una lluita entre la classe obrera i la burgesia.¹²¹³

Antoni Maria Alzina, director d'*El Obrero Balear*, publica un article sobre la qüestió, sobre la revolució mundial que vendrà, posa els exemples de les revoltes d'Itàlia, les vagues de miners a Anglaterra. Defensa la unificació del proletariat espanyol:

«Unificándose el proletariado español estaremos en condiciones de presentar batallas al capitalismo indígena en que la disputa sea para algo más que para aumentar unos reales el salario. Estamos en vísperas

¹²¹¹ «Las reformas sociales en Rusia», *El Obrero Balear*, núm. 965, 27 d'agost de 1920, p. 2.

¹²¹² «Un manifiesto internacional sindical», *El Obrero Balear*, núm. 968, 3 de setembre de 1920, p. 1.

¹²¹³ «¿Qué aportaremos para el éxito?», *El Obrero Balear*, núm. 968, 3 de setembre de 1920, p. 2.

de grandes acontecimientos, la revolución que ha estallado en Rusia sigue su curso, estas luchas no son más que fases de la gran batalla que habrá de darse.»¹²¹⁴

En la resposta de la III Internacional al PSOE, després de la visita de De los Rios i Anguiano, aquesta acusà al PSOE de falta completa de claredat en tres qüestions: revolució mundial, dictadura del proletariat i poders dels soviets.

Pel que fa a la revolució mundial, la Comintern afirma que el document del PSOE no en fa cap menció i que el text està ple d'ambigüitats. Així que davant les tres qüestions que presenta el PSOE, la comintern contesta que s'han d'adoptar les vint-i-una condicions adoptades en el segon congrés de la III Internacional.

L'al·legat final del comitè executiu de la Internacional Comunista va dirigit a la massa d'afiliats socialistes i els commina a pressionar als seus dirigents:

«¡Comaradas! Obligad a vuestros jefes a cesar en sus vacilaciones. Que los reformistas se pasen al campo de la Internacional "amarilla" de los semiburgueses. En cuanto a vosotros, obreros de España, entrad, como la vanguardia obrera de todos los países del mundo en la Tercera Internacional, en la Asociación Internacional de los obreros»

Aparegué a *El Obrero Balear* un article signat per un tal Bolchevique que conta les excel·lències del règim soviètic envers les dones embarassades amb la llei de protecció de la maternitat (baixa per maternitat remunerada, pauses laborals per alletar l'infant, ajuda econòmica per a l'infant durant els primers nou mesos, cases de descans per a futures mares, etc.)¹²¹⁵

Es publica a *El Obrero Balear* durant els mesos de gener, febrer i març el viatge dels delegats del PSOE a Rússia per tractar el possible ingrés del partit a la Internacional Comunistas.

Antoni Maria Alzina s'erigí en el portaveu del sector tercerista a Palma i expressà els motius pels quals el PSOE havia d'ingressar a la III Internacional i que per la qual cosa l'agrupació de Palma havia de mostrar-se favorable a l'ingrés. Per exemple, escrigué un article exposant, en primera persona del plural, l'opinió respecte a la qüestió.¹²¹⁶ Primerament diu que «Tendremos, por tanto, los afiliados de Palma todos los elementos de juicio que la Comisión que fue a Rusia ha aportado de sus investigaciones.» Per una banda, qualifica la visió de De los Ríos de reaccionària, que no ha evolucionat. «Diremos, por tanto, que al dictamen de Fernando De los Ríos con su preocupaciones democráticas lo encontramos reformista, reaccionario o dicho de otro modo, impropio de los tiempos actuales. El dictamen de De los Ríos antes de la revolución rusa, bien, pero ahora nos huele a arcaico.» Considera que la democràcia no ha de ser al parlament si no als soviets: «No comprendemos como a una organización en que los soviets son los depositarios del poder y que son nombrados por sufragio directo entre todos los productores se le pueda encontrar defectos democráticos.»

Alzina és mostra conforme amb la posició de Anguiano d'adherir-se a la III Internacional encara que ell és partidari d'acceptar les 21 tesis sense cap tipus de reserva i no entén com Anguiano qualifica algunes

¹²¹⁴ «La guerra social», *El Obrero Balear*, núm. 971, 24 de setembre de 1920, p. 1.

¹²¹⁵ «La verdad sobre Rusia», *El Obrero Balear*, núm. 986, 21 de gener de 1921, p. 3.

¹²¹⁶ «El problema de la Internacional», *El Obrero Balear*, núm. 993, 11 de març de 1921, p.1.

d'elles com a massa dures. Alzina en canvi les defineix com «una saludable severidad».

Així, Alzina considera que el PSOE hauria d'aprovar la proposta d'ingressar a la III Internacional tenint en compte que no se li demana cap condició específica adicional. «Así, pues, el Partido Socialista Obrero Español, procediendo con su perfecta lógica debería acordar su ingreso en la Internacional comunista y máxime si se tiene en cuenta que para su ingreso no se le ha impuesto condición alguna.»

Mentres l'Agrupació Socialista de Palma convocava la seva militància a una junta general extraordinària «para tratar sobre el orden del día que ha de discutirse en el Congreso extraordinario del Partido que ha de celebrarse en Madrid el día 9 de abril próximo y nombrar delegado para asistir al mismo».

La convocatòria era a les 5 i mitja de la tarda del 19 de març i també s'hi convocava a les Joventuts Socialistes.¹²¹⁷ Les Joventuts Socialistes convocaven els seus afiliats pel mateix dissabte a les deu del matí. En aquest cas el punt de l'ordre del dia, a part de qüestions generals i ordinàries, era «Tratar las 21 condiciones de Moscú.» Però aquestes reunions no foren suficients per acordar la posició de l'Agrupació Socialista de Palma i es tornà a convocar una nova junta general extraordinària a tots els afiliats de l'agrupació, els grups adherits i les JJSS pel dia 3 d'abril a les cinc i mitja de la tarda.¹²¹⁸

Però també, just després de les dues convocatòries a la primera plana d'*El Obrero Balear*, i no era casualitat, hi apareixia un article d'Eduardo Vicente, «Ratificando mi voto», que es mostrava partidari de la integració del partit dins la III Internacional. El seu principal argument era que el temps del reformisme ja havia passat, i que calia provocar el canvi cap a la revolució. Era conscient de què a Espanya la revolució no seria imminent però que ja era un primer pas adherir-se a la Komintern: «Exentos de nobleza estaríamos si no confesáramos que nuestra adhesión a la Internacional Comunista no trae la revolución en breve plazo; pero aceptación de sus principios es el comienzo de la obra.»¹²¹⁹

També al mes de març quan faltaven quinze dies pel congrés del partit, aparegué a *El Obrero Balear* un article que commemorava La Comuna de París, el 50è aniversari, i la mort de Marx, 38è aniversari, i ho relacionava amb la revolució bolxevic. L'article remarcava el caràcter internacionalista de la revolta parisina i la proposta del govern soviètic d'erigir una gran estàtua del filòsof alemany a Moscou.¹²²⁰ També es publica a *El Obrero Balear* un article de M. Bujarin sobre el canvi que s'ha produït a una Rússia, aleshores miserable i afamada per convertir-se en el bastió de la revolució mundial.¹²²¹ També hi hagué un article sobre la recuperació de la producció de la indústria tèxtil russa i que l'abastiment de matèries primeres, aliments i combustible també està augmentant.¹²²²

En les assemblees de l'Agrupació Socialista de Palma quedaren fixades clarament les posicions de cada una de les tendències. Bisbal encapçalà els partidaris de rebutjar l'adhesió, mentre Alzina liderà els terceristes. És evident que la situació degué ser tensa i a causa d'això Antoni Maria Alzina dimití com a

¹²¹⁷ «Agrupación Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 994, 18 de març de 1921, p. 1.

¹²¹⁸ «Agrupación Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 996, 1 d'abril de 1921, p. 1.

¹²¹⁹ «Ratificando mi voto», *El Obrero Balear*, núm. 994, 18 de març de 1921, p. 1.

¹²²⁰ «La Commune y Carlos Marx», *El Obrero Balear*, núm. 995, 25 de març de 1921, p. 1.

¹²²¹ «La época de los grandes trabajos», *El Obrero Balear*, núm. 996, 1 d'abril de 1921, p. 2.

¹²²² «De la Rússia soviética», *El Obrero Balear*, núm. 996, 1 d'abril de 1921, p. 3.

director d'*El Obrero Balear*. En el mateix número d'*El Obrero Balear* que publicava la dimissió del director del setmanari, Alzina escrigué un article crític amb la posició de Bisbal i els reconstructors.

La postura de Bisbal era ben clara, el partit socialista es rompia en el congrés d'abril.¹²²³ «Sea cual fuere el resultado de las deliberaciones no se podrá impedir la catástrofe que se avecina: el partido quedará dividido y sus fracciones gastarán energías combatiéndose entre si que no para ir en contra de la burguesía, que se aprovechará de nuestras luchas intestinas para afirmar más y más su poderío y alejar más y más el peligro de una revolución social cercana.» Però Bisbal també acusà als terceristes de deixar-se portar per qüestions personals que no ajuden a aclarir el debat. «... pero cuando se descende al campo de los personalismos y las bajas pasiones a que han descendido algunos terceristas, ni hay tal fecundidad, ni depuración ni nobleza de almas, ni siquiera ideas. Todo se reduce a una cuestión de rencores, envidias y desahogos personales que a la vez reflejan una falta de ideales que ponen de manifiesto un estado moral y mental que dista mucho de ser el que hace falta a los socialista para ir a una próxima revolución con éxito seguro.»

Llorenç Bisbal pronosticà que el congrés socialista aprovaria l'adhesió a la III Internacional «pues sus partidarios teóricos han hecho creer a la masa inconsciente del partido que el no ir con la Tercera es ir contra la revolución rusa y que los que somos partidarios de la Reconstructora somos unos traidores de los rusos y del socialismo, unos amarillos y unos reformista que queremos colaborar con la burguesía porque tenemos miedo a la acción revolucionaria.»

Així, exposa que de la mateixa manera que la burgesia sotmet a la classe obrera i que per això ell és socialista per combatre-ho, aleshores tampoc pot sotmetre's a una nova imposició, la de la Komintern: «Yo soy socialista porque quiero romper las cadenas económicas con que la burguesía me oprime a mí y a la humanidad toda. Para romper esa argolla económica creo indispensable el uso más amplio posible de la libertad, de mis derechos individuales. Como quiera que para combatir a esa burguesía, que ya me estrangula con su opresión, desde Moscú me imponen otra argolla que me priva hasta la libertad de pensamiento, de ahí porque soy enemigo del ingreso en dicha Internacional.»

Per això mateix, ell anuncià que en el cas probable de l'adhesió del PSOE a la III Internacional ell abandonaria el partit perquè una de les clàusules de la III Internacional era l'exclusió dels que no acceptassin aquest acord. «Por consiguiente, ni por disciplina siquiera podré yo pertenecer al partido si resuelve ingresar en el citado organismo, máxime cuando entiendo que si yo no me separo el mismo partido tendría que excluirme por "reformista", "amarillo" etc., pues si tal no hacía, dejaría de cumplir las 21 condiciones, sería traidor a Moscú.»

Anuncià també que en separar-se del partit s'integraria dins l'entitat que els reconstructors organitzassin. També considera que en cas de rebutjar el congrés l'adhesió a la III Internacional, els terceristes abandonarien el partit. Reconeix que la convivència entre les dues tendències dins el partit no és possible. «Por lo demás, las luchas en el seno del partido han llegado a tal grado de intensidad y de asfixia que la

---

¹²²³ «9 de abril de 1921. Fecha catastrófal para el socialismo español», *El Obrero Balear*, núm. 997, 8 d'abril de 1921, p. 2.

convivencia en él de ambos bandos se ha hecho imposible.»

Per la seva banda, Alzina replicà l'opinió de Bisbal i el criticà obertament.¹²²⁴ «En otro lugar de este número encontrará el lector un artículo del compañero Bisbal que yo estimo lamentable ...». Ell opinava que els reconstructors es contradieien quan consideraven que era inacceptable la Comintern perquè el règim bolxevic no era democràtic però anunciaven que en cas d'acordar l'adhesió abandonarien el partit, que això era no acceptar la decisió democràtica del partit.

També deixà clar que de les paraules de Bisbal s'entenia que els reconstructors eren partidaris de la ruptura del partit: «La carta de Bisbal no deja lugar a duda, su posición está planteada con franqueza y si los terceristas estábamos decididos a mantener la unidad del Partido en caso de no salir triunfante nuestra fórmula, después de esta carta no será posible, los reconstructores quieren la división a todo trance.»

El final de l'article d'Alzina argumenta que els reconstructors serien els responsables de la futura divisió: «Sobre los reconstructores caerá, pues, la responsabilidad de la catástrofe, si ella viene, ya que su actitud la habrá provocado.»

Per altra banda, Ignasi Ferretjans publicà en el mateix número un article que, aparentment no tenia relació amb el debat sobre la Comintern. L'article titulat «La organización carece de idealidad»¹²²⁵ apuntava que la realitat de l'augment de la militància en les entitats obreres i la constitució de societats obreres en sectors que fins aleshores no n'havien tengut anava acompanyada d'una altra qüestió menys positiva, la manca de consciència de la classe obrera, «La organización obrera, en especial la de Mallorca, tiene alguna importancia numérica pero es pobre en ideología.» Ferretjans considera que molts dels obrers que s'han afiliat ho han fet purament per aconseguir les millores salarials, per res més. «Arrastrados por el egoísmo materialista e impulsado por las anomalías de la clase burguesa, la mayoría de trabajadores acudieron a sindicarse.»

Així, ell llançà una dura crítica als directius de les societats obreres perquè no han fet la tasca de consciència ideològica necessària. «No existe porque sus directores no han realizado ni realizan la labor necesaria de propaganda para que los proletarios se fijan en las causas y origen de su esclavitud.» Ferretjans considerava que amb la propaganda el proletariat podia «conocer su inferioridad social y las consecuencias que estado semejante le hace sufrir ...modificarse su mentalidad .... transformar a los individuos indiferentes ...» Així, ell acabava amb una visió molt negativa sobre la classe obrera associada de Palma. «La clase obrera de esta localidad carece de todos estos conocimientos de buena preparación.»

En certa manera, Ferretjans s'abstreu de la disputa ideològica que mantenien en el si de partit i exposà que la força obrera era menys real del que els números de militància indicaven. Per això mateix, en certa manera sorprèn que Ignasi Ferretjans es decantàs per la tendència tercerista ja que l'adopció de les tesis de la III Internacional implicava una major conscienciació de la mateixa classe obrera quan ell havia comprovat després de la campanya de propaganda que l'havia duit a terme el 1920 i 1921 que la classe obrera de Mallorca només s'associava per a les demandes immediates d'augment de salari o reducció de la jornada de

¹²²⁴ «Los reconstructores», *El Obrero Balear*, núm. 997, 8 d'abril de 1921, p. 1.

¹²²⁵ «La organización carece de idealidad», *El Obrero Balear*, núm. 997, 8 d'abril de 1921, p. 1.

treball.¹²²⁶ Per altra banda, Ignasi Ferretjans reconegué anys més tard que les Joventuts Socialistes de Palma havien viscut amb efervescència la Revolució Bolxevic i que els escrits del Teniente San Carlos els serví d'inspiració. Curiosament els articles del Teniente San Carlos eren escrits per Llorenç Bisbal per defensar la Revolució Russa de les crítiques que la premsa conservadora llançava aleshores. Així, Ferretjans afirmà que les Joventuts Socialistes en el moment del debat tercerista i l'entusiasme per la revolució arribaren a la xifra d'un centenar de membres:

«Nadie negará que el gesto sublime del proletariado ruso conmovió al mundo. ¿Quién no recuerda aquellos artículos de *El Obrero Balear* firmados con el seudónimo Teniente San Carlos, ¿Qué más podíamos pedir en defensa de la Rusia roja? En aquella prensa, en aquellos artículos sublimes empezamos a forjar lo que en el futuro tenía que ser la base de nuestras convicciones. La Juventud Socialista llegó a reunir más de un centenar de jóvenes.»¹²²⁷

Bisbal¹²²⁸ replicà l'article d'Alzina sobre les 21 condicions imposades per adherir-se a la III Internacional i especialment la 2a i la 20a sobre l'ocupació de càrrecs per persones d'ideologia comunista i que els reformistes no hi tenien cabuda. A més, considerava que la 10a condició de combatre amb energia a la Internacional Sindical d'Amsterdam a la que pertanyia la Unió General de Treballadors era inadmissible i perquè a més exigia que les organitzacions obreres ingressassin en la Internacional Sindical de Moscou, tenint en compte que «como quiera que a esa Internacional Sindical pertenece la Confederación Nacional del Trabajo, fundada y dirigida por anarquistas, implícitamente se nos quiere convertir al anarquismo destruyendo de un golpe toda nuestra obra sindical, nuestra táctica y nuestros principios.» En definitiva, Bisbal li diu a Alzina que si guanya l'opció dels terceristes ell deixarà el partit abans de què el partit l'expulsi a ell.

Antoni Maria Alzina contestà a Llorenç Bisbal¹²²⁹ i rebutjà les consideracions que feu el segon sobre les condicions imposades per Moscou. A més, seguint amb l'argument que anteriorment havia exposat Ignasi Ferretjans la classe obrera estava poc concienciada. «Y aun exista otro aspecto de la cuestión que es el reformismo del Partido Socialista español. Los socialistas en España somos pobres en ideología; las discusiones doctrinales han sido escasas entre nosotros, así que no es raro no se hayan marcado con precisión tendencias hasta ahora, con motivo de la Tercera Internacional.»

---

¹²²⁶ Ignasi Ferretjans es trobarà amb aquest problema en el segon congrés de la Casa del Poble quan no serà capaç d'atreure cap a la causa comunista a gran part de les societats obreres les quals es retornaren sota l'òrbita socialista i el comunistes i anarcosindicalistes perdran el control de la Casa del Poble, vegeu xxx

¹²²⁷ En canvi, Llorenç Bisbal també cinc anys després es reafirmava en el que pensava durant el debat tercerista: «Defendimos aquel hecho como propio del proletariado y del socialismo lo único que nos dividió, seamos nobles en confesarlo fue la política del Partido Comunista Ruso y de la Tercera Internacional al pretender imponer a todos los partidos socialistas del mundo las famosas 21 condiciones, que hicieron más daño al proletariado y a la propia revolución rusa que las acometidas de la burguesía mundial», vegeu «Nuestro comentario» i «Justificando mi actitud», *El Obrero Balear*, 13 d'agost de 1926, p. 1.

¹²²⁸ «Contestando al compañero Alzina», *El Obrero Balear*, núm. 998, 15 d'abril de 1921, p. 2.

¹²²⁹ «Contestando al compañero Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 999, 22 d'abril de 1921, p. 2.

Finalment l'Agrupació Socialista decidí en assemblea per un vot de diferència votar a favor de l'ingrés a la III Internacional i delegà el vot al tercerista Eduardo Vicente, encara que el congrés de PSOE decidí no acceptar les 21 condicions i no adherir-se a la III Internacional.

Ignasi Ferretjans feu una crida a la unitat del partit. Ell reconegué que estava a favor de l'adhesió a la III Internacional però considera que malgrat el resultat del congrés, el partit no s'ha de rompre i que tant els reconstructors com els terceristes tenen cabuda dins l'organització sobretot perquè seria molt negatiu per a les societats obreres. «La división de los socialistas de esta localidad repercutiría dentro de los sindicatos o sociedades de resistencia y sus consecuencias serían lamentables.» També deia que la gran beneficiada de la ruptura seria la burgesia. Considera que les disputes entre els afiliats no són sentides amb la mateixa intensitat per la classe obrera. «Tened presente que al margen de esta polémica existe una masa obrera que carece de idealidad y no participa de nuestro modo de pensar.» A més, afegia que en lloc d'aclarir les coses, es creava confusió dins el moviment obrer. Per això, llançà un missatge d'unitat entre les dues tendències i de mantenir el partit unit. «Reflexionad bien terceristas y reconstructores: no olvidéis que las circunstancias por las que atravesamos son gravísimas y de gran responsabilidad; cesen pues las hostilidades y vamos juntos a realizar la gran labor de divulgación socialista olvidada hoy por la mayoría de los afiliados.»

Però també, Ferretjans deixava clara quina era la seva postura en relació al debat i, malgrat haver estat derrotada en el congrés de Madrid, la seguia mantenint. «Por parte de los terceristas, a los cuales considero identificados con mi pensamiento, continuaremos dentro del partido, aunque tengamos mayoría, defendiendo la Internacional Comunista y la Revolución Rusa por considerar que es la única bandera revolucionaria que podemos ofrecer al proletariado.»

Per altra part, el sector reconstructor de les Joventuts Socialistes de Palma publicà¹²³⁰ una declaració de compromís amb el partit i de mantenir el mateix objectiu que anys abans i no deixar-se enredar per les consignes que arribaven des de Moscou. També defensaren un partit socialista unit i donar-se un temps fins observar quin era el devenir de cada una de les internacionals i després decidir-ho amb més calma. «... tengamos la vista atenta al resultado que dan y al rumbo que siguen las dos internacionales y luego podremos juzgar cuál de las dos es la mejor, mientras tanto permanezcamos todos unidos, no volvamos a encender la guerra civil entre las sociedades de la Casa del Pueblo. Estimemos un poco más la causa socialista.» Però també a part de la crida a la unió del partit, també deixaren constància de la seva disconformitat amb la manera com va tenir lloc el debat dins les Joventuts Socialistes. «... durante dos reuniones fuimos duramente combatidos por los terceristas hasta se nos llegó a tildar de extraviados, y hasta se llegó al lamentable caso de querernos hacer tragar las 21 condiciones, sin poderlas discutir ...» Fou llavors quan ocorregué l'enfrontament entre Ignasi Ferretjans, president de les Joventuts Socialistes i Jaume García, contrari a l'adhesió a la Comintern. «...a lo que se opuso el camarada García, quien en vista de la incalificable actitud del Presidente, abandonó el salón siguiéndole todos los que firmamos el documento.¹²³¹

Per la seva banda, el sector tercerista de les Joventuts Socialistes contestà les argumentacions dels

¹²³⁰ «Del pleito internacional», *El Obrero Balear*, núm. 999, 22 d'abril de 1921, p. 3-4.

¹²³¹ El document estava signat per Sebastià Ferretjans, Jaume Garcia, Gabriel Ferragut, Bernat Vial, Miquel Mas, Josep Romero, Joan Sabater i Miquel Quetglas.

reconstructors de la joventuts que exposaren la seva versió i els acusaren de voler imposar els seus raonaments.¹²³² Explicaren que es varen haver de fer dues reunions perquè en la primera, el resultat de la votació fou un empat entre els partidaris i contraris a adherir-se a la III Internacional i que en la segona assemblea els reconstructors pretengueren allargar el debat quan s'havia acordat que només es podia intervenir dues vegades cada assistent, i al insistir en parlar Jaume Garcia i no permetre-ho el president, aquest i la resta de partidaris de no adherir-s'hi abandonaren la reunió.

Com diu Pere Gabriel, inicialment es mantingué un pacte entre les dues parts encara que les tensions en el si de l'Agrupació Socialista de Palma havien creat un ambient difícil especialment entre Llorenç Bisbal i Antoni Maria Alzina.¹²³³

La festa del primer de maig fou una magnífica excusa per part de totes les parts per confirmar l'acord d'unió de les dues tendències dins el partit. Per una banda, Llorenç Bisbal publicà un article en el número especial del primer de maig¹²³⁴ on reconegué que tenia escrites sis quartilles per rebatre l'últim article publicant per Alzina però que amb la voluntat de contribuir a la distensió dins el partit decidí abandonar la disputa al setmanari obrer:

«En vista del acuerdo último de nuestra Agrupación, acordando casi por unanimidad y en medio de la mayor concordia de todos acatar los acuerdos del congreso extraordinario y seguir unidos y compactos dentro del partido, si bien manteniendo cada cual su punto de vista, he creído, en atención a esa concordia y a esa unidad, que la polémica que teníamos entablada debía cesar y a tal efecto la doy por mi parte terminada, desistiendo de publicar las mencionadas cuartillas.»

Per la seva banda, Antoni Maria Alzina també publicà un article on afirmava que la classe obrera es trobava en un moment clau perquè la revolució era cada cop més a prop. Tot l'article està ple de referències a la revolució bolxevic com a punt de partida de la revolució mundial:

«La Rusia soviética cada vez más fuerte, más grande, más inamovible y probando que sus cimientos son de tal solidez que no hay fuerza capaz de derrumbar el edificio social levantado».

En els actes de la celebració del primer de maig tengué lloc un mitin al Teatre Balear. Hi intervingueren els dos líders terceristes, Antoni Maria Alzina i Ignasi Ferretjans, però l'acte fou presidit pel reconstructor Julià Ferretjans.

De totes maneres, l'article que representava el nou esperit fou el de Fabra i Ribas¹²³⁵, tota una referència pel socialisme de Mallorca on feia al·lusions a Marx i Engels per afirmar que socialisme i comunisme era el mateix i amb lletres majúscules feu una crida a la unió dels marxistes i de rebuig als particularismes o desavinences ideològiques entre les dues parts:

---

¹²³² «Del pleito internacional. Nuestra Actitud», *El Obrero Balear*, núm. 1000, 1 de maig de 1921, p. 3.

¹²³³ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...*p. 134.

¹²³⁴ «Al compañero Alzina», *El Obrero Balear*, núm. 1000, 1 de maig de 1921, p. 2.

¹²³⁵ «Reflexiones del 1º de mayo!», *El Obrero Balear*, núm. 1000, 1 de maig de 1921, p. 1.

«¡TRABAJADORES DE CADA PAÍS, UNÍOS!
MÁS UNIÓN Y MENOS UNIONES
MÁS SOCIALISMO O COMUNISMO Y MENOS PARTIDOS SOCIALISTAS Y COMUNISTAS.
MÁS INTERNACIONALISMO Y MENOS INTERNACIONALES
DESARME DE LOS ODIOS ENTRE LOS TRABAJADORES
FRENTE ÚNICO PROLETARIO CONTRA EL FRENTE ÚNICO BURGUÉS»

També Alexandre Jaume publicà un article en el número especial del primer de maig¹²³⁶ i és interessant per dos motius. Primer, perquè no havia intervingut públicament en el debat sobre la Internacional, encara que és de suposar que devia estar en desacord amb la proposta d'adhesió a la III Internacional; i segon, perquè tampoc en aquesta ocasió tampoc fa cap referència explícita a la qüestió, però sí de manera indirecte. Per exemple, no hi ha cap al·lusió a la Rússia soviètica però l'article sí que pot entendre's com un exhortació al caire revolucionari del partit socialista, especialment perquè el moment actual estava presenciant l'esbucament de la societat burgesa. «Las continuas convulsiones políticas y sociales de estos tiempos patentizan elocuentemente el fracaso de la burguesía. Los pueblos no podrán recobrar su vitalidad más que en un nuevo régimen.»

En un primer moment, les dues tendències acordaren en la primera reunió de l'Agrupació Socialista de Palma el manteniment de les dues tendències dins el partit. S'elegí al tercerista Ignasi Ferretjans com a nou director d'*El Obrero Balear* i, com hem vist, el número especial del primer de maig d'*El Obrero Balear* serví per evidenciar l'esperit de concòrdia que hi havia en el si de l'entitat socialista. Però les ferides entre les dues tendències no degueren ser bones de curar. El distanciament entre Bisbal i Alzina fou evident. A més, el segon degué rebre pressions dels tercerista de Madrid, especialment del seu amic Antonio García Quejido, que havien constituït el Partit Comunista Obrer Espanyol. Així, la ruptura es produí a la segona quinzena de maig i el 24 de maig es presentà davant el govern civil el reglament de l'Agrupació Comunista.¹²³⁷ Els seus primers dirigents foren Antoni Maria Alzina, Ignasi Ferretjans, Jordi Morey, Josep Pérez, Antoni Bauzà, Josep Riera i Gabriel Campomar. És a dir, excepte Antoni Maria Alzina i Josep Pérez, la resta de dirigents de l'Agrupació Comunista provenien de les Joventuts Socialistes. Deu dies abans de produir-se l'escissió comunista, els pocs afiliats de les Joventuts Socialistes que no donaren el pas d'integrar-se dins l'Agrupació Comunista, publicaren un manifest on acusaven als terceristes de «veletas de molino que corren veloces según de donde viene el viento.»¹²³⁸ Aquest escrit estava signat per Jaume García, Gabriel Ferragut, Josep Romero, Miquel Quetglas, Joan Sabater i Sebastià Ferretjans.

Els socialistes sense els terceristes

¹²³⁶ «Declinación de un régimen», *El Obrero Balear*, núm. 1000, 1 de maig de 1921, p. 1.

¹²³⁷ GABRIEL, Pere, *El Moviment Obrer ...* p. 135.

¹²³⁸ «Del problema internacional. Para el comité de la Juventud Socialista», *El Obrero Balear*, 5 de maig de 1921, p. 3.

Però la darrera setmana de maig la situació entre terceristes i reconstructors es fa insostenible i els primers constitueixen l'Agrupació Comunista i se separen definitivament del socialisme. Així, l'Agrupació Socialista de Palma publica la convocatòria d'una reunió dels seus afiliats per tractar la qüestió i especialment la viabilitat d'*El Obrero Balear* perquè tant el seu director com l'equip de redacció, principalment de les Joventuts Socialistes, havien abandonat el partit socialista. La convocatòria signada pel president de l'Agrupació, Llorenç Bisbal, criticava durament als que abandonaven el partit:

«En el momento de hallarse *El Obrero Balear* agonizante y a los treinta días de haber los terceristas pedido la unidad de todos los socialistas palmesanos y prometido fidelidad a las resoluciones del congreso nacional, dichos elementos han producido la escisión y forman un partido comunista. Sin duda estaban al acecho de la mejor ocasión para formar rancho aparte y dejar nuestra agrupación en el mayor aniquilamiento.»¹²³⁹

Llorenç Bisbal publicà una carta personal a *El Obrero Balear*¹²⁴⁰ on exposa la seva opinió de l'escissió dels terceristes. Primer, explicà que en els darrers mesos «Múltiples causas y la principal la salud, de cuya vigorosidad he perdido toda esperanza, me iban alejando poco a poco de la vida activa así en lo político como en lo social.». Deia que el seu objectiu era acabar per convertir-se en un simple afiliat i deixar la primera línia del socialisme. Segurament, tant els anarquistes com la premsa catòlica havia investit de manera habitual contra les afirmacions o actuacions de Bisbal, especialment des de què assumí el càrrec de regidor. «Mi plan se iba realizando sin obstáculos, solamente alguna que otra inevitable censura subterránea llegaba a mis oídos. Hasta ya pasaba desapercibido a mis enemigos personales y sistemáticos, los sindicalistas, que me dejaban de lado para reconcentrar sus africanos odios contra otros compañeros más visibles que yo dentro de las organizaciones obreras. Los amarillos también dejaron de hacerme blanco de sus iras puesto que ya no me veían actuar, pues la hidrofobia de estos y de aquellos solo hace sus estragos contra los que se distinguen actuando, atacándolos tanto más duro cuanto mejor actúan.»

Llorenç Bisbal critica especialment que els terceristes romperen l'entesa que s'havia establert en haver-se celebrat el congrés del partit a l'abril de mantenir unida l'Agrupació Socialista de Palma i que tothom hi estigué d'acord excepte una persona. També culpa de la ruptura als afiliats de les Joventuts Socialistes que majoritàriament es donaren de baixa. « ... se van dando de baja de nuestro partido y forman el partido comunista, creemos que arrastrados por el ambiente de unos jóvenes impacientes y abúlicos más bien que por convicciones arraigadas.» També pronostica que el nou partit no aportarà res que no porti ja el socialisme: «La creación de ese nuevo partido que no será sino un partido más y que no ha tenido otro móvil que seguir la moda comunista, pero que no tendrá más espíritu revolucionario que el que ya existe no le superará en amor y ayuda a la revolución rusa, eso no obstante servirá para sembrar la confusión en la masa obrera y dividirla más de lo que lo está.»

Llavors, Bisbal passà a plantejar quin era el camí que havien de seguir els socialistes a partir de l'escissió.

¹²³⁹ «A todos los socialistas», *El Obrero Balear*, núm. 1005, 3 de juny de 1921, p. 1.

¹²⁴⁰ «Carta abierta. A los buenos socialistas», *El Obrero Balear*, núm. 1005, 3 de juny de 1921, p. 1.

Deia que hi havia dues opcions «tumbarnos a la bartola» o «actuar todos con fe y coherencia para que la verdadera doctrina de Marx, la doctrina socialista, continúe inspirando y orientando a la clase trabajadora por el buen camino de su emancipación». Si optaven per la passivitat, deia, l'existència del partit comunista tendria sentit, però si s'optava per la segona opció «ha de ser con el firme propósito de aguantar cada palo su vela, marchar todos a una, audaces y disciplinados, laborar con constancia, fe y cariño en todos los campos de nuestro radio doctrinal, cada cual según sus aptitudes y posibilidades.»

Així, ell donaria una passa endavant, «aun cuando sabéis que carezco de salud, si me asignáis un puesto compatible con mi estado, procuraré cumplir mi deber.» Però ell només estava disposat a fer aquest sacrifici personal «si todas las abejas socialistas se disponen a trabajar de veras en el panal.»

També es publica a *El Obrero Balear* un article de Pablo Iglesias que refuta les acusacions de grocs que els llancen els comunistes.¹²⁴¹

El Obrero Balear havia quedat amb una situació molt difícil. Les baixes no només afectaren a l'afiliació a l'Agrupació Socialista, també afectaren al número de subscriptors al setmanari obrer que va veure com també es trobà sense director ni equip de redacció. Per això, els dos primers números del mes de juny només tengueren dues pàgines i Bisbal era l'autor de més de la meitat de les columnes publicades.

Per això, en el número del 10 de juny s'anuncià que de manera provisional Llorenç Bisbal es tornaria a fer càrrec de la direcció del setmanari i es publicà un manifest per a què la classe obrera de Mallorca se subscrigués a *El Obrero Balear*. Certament, el sector que havia abandonat el partit era el que més participava en la redacció del setmanari i a més es donaren de baixa de la seva subscripció. Així, en el manifest d'*El Obrero Balear* a més s'animava a fer-ne difusió i propaganda:

«Y no es que pidamos a los trabajadores grandes sacrificios para nuestro semanario, no. Lo que pedimos únicamente es que se suscriban a él, que paguen su suscripción con puntualidad, que lo propaguen y lo defiendan, en todas partes; en el café, en el taller, en su sociedad, en la calle, entre sus amigos, etc. ¿Es esto imposible ni siquiera difícil de hacer? No, con solo un poco de voluntad se consigue. ¿Qué trabajador no puede gastarse cuarenta céntimos al mes por una suscripción de *El Obrero Balear*? ¿Quien no tiene un amigo o compañero al que pueda convencerle para que también se suscriba? Todos tenemos, con un poco de voluntad, alcance para esto y para más.»¹²⁴²

Llorenç Bisbal publicà un article¹²⁴³ que criticava el pas donat pels terceristes i culpava d'això a les pressions rebudes des de Madrid, que havien decidit rompre amb el PSOE i volien també que aquesta ruptura es produís a la resta de províncies. Era una clara al·lusió a què la decisió d'Antoni Maria Alzina de rompre

¹²⁴¹ Hay en nuestro país algunos partidarios de la Tercera Internacional que, ajustando su lenguaje al que usan los comunistas rusos, llaman amarillos o traidores, tanto dá, a los socialistas que no piensan en todo como ellos. [...] Quienes así califican a buenos luchadores, a hombres que no cesan de pelear por los ideales que han de redimir a los oprimidos, cometen enorme injusticia que seguramente no cometerían si no hubiere pasado sobre sus cabezas o una ola de inconsciencia o un viento de locura.», «Una enorme injusticia», *El Obrero Balear*, núm. 1004, 27 de maig de 1921, p. 1.

¹²⁴² «El Obrero Balear no morirá», *El Obrero Balear*, núm. 1006, 10 de juny de 1921, p. 1.

¹²⁴³ «Meditaciones sobre el problema de las internacionales», *El Obrero Balear*, núm. 1006, 10 de juny de 1921, p. 1.

l'acord de finals d'abril de mantenir l'Agrupació Socialista unida perquè el dirigent tercerista madrileny, Antonio Garcia Quejido, amb qui Alzina hi tenia una bona relació havia pressionat per a què també a Mallorca es creari l'Agrupació Comunista:

«El motivo real de la escisión está, más que en un ideario nuevo, en las intrigas y bajas pasiones de unos cuantos ex-correligionarios madrileños que, a fuerza de hacer ruido revolucionario han embotado la cabeza a un buen número de camaradas de provincias quienes de buena fe pero inconscientemente se han sumado a ellos creyendo que ingresando en la Tercera Internacional servían mejor la causa de la revolución rusa ...»¹²⁴⁴

També Bisbal afirma que els terceristes han confós el suport que es pugui donar a la Revolució Russa en l'adhesió a la Tercera Internacional, que pel líder socialista no és el mateix:

«La revolución rusa es un hecho socialista que exige la aprobación, la simpatía y el apoyo de todos los socialistas convencidos del mundo, pero la Tercera Internacional, aunque sea fundada y dirigida por los directores de esa revolución, es una organización separada de ella que con su tesis y condiciones pretende ejercer sobre los partidos un poder dictatorial y convertir el socialismo universal en una secta dogmática, siendo así que los dogmatismos y sumisiones absolutas no cuadran en la conciencia de ningún socialistas consciente.»¹²⁴⁵

La crida de suport i ajuda que feu Bisbal tengué resposta entre el socialisme de Mallorca. Tal com diu Pere Gabriel, l'Agrupació Socialista de Palma perdé una part important dels seus militants, número que fou superior dins les JJSS; però a la Part Forana l'escissió comunista no tengué efectes importants. Els socialistes de Lluçmajor, Manacor, Marratxí, Alaró, Lloseta, entre d'altres havien viscut la disputa entre reconstructor i terceristes de manera molt indirecta. Totes aquestes agrupacions, especialment les més antigues, la de Manacor i Lluçmajor, venien d'unes inèrcies que no es plantejaven canviar per unes propostes que no partiren ni de Palma ni de Madrid, sino de Moscou. A Manacor només sis afiliats es decantaren per rompre amb el partit socialista.¹²⁴⁶

Així, Joan Monserrat Parets, regidor socialista i líder de l'Agrupació socialista de Lluçmajor, donà una passa endavant i participà activament en *El Obrero Balear* on hi publicà nombrosos articles a partir del juny de 1921.¹²⁴⁷

---

¹²⁴⁴ Íbidem.

¹²⁴⁵ Íbidem.

¹²⁴⁶ «De mi macuto», *El Obrero Balear*, núm. 1023, 7 d'octubre de 1921, p. 3.

¹²⁴⁷ *El Obrero Balear* feu una crida animant als seus subscriptors o afiliats al socialisme a enviar articles per a ser publicats, però unes setmanes més tard hagué de demanar que els articles que volguessin ser publicats havien de tenir un mínim de coherència i concreció. Vegeu *El Obrero Balear*, núm. 1008, 24 de juny de 1921, p. 4. «No pedimos literatura, pero sí ideas, cosas de provecho y un poco de corrección en la forma. Decimos esto porque continuamente recibimos originales extensísimos sin objetivo definido, ni sustancia ni forma para ser publicados en un periódico.» També aclaria que redactar un escrit per a un periòdic era alguna cosa més que saber llegir i escriure, requeria alguna cosa més: «El

També Sebastià Ferretjans com un dels pocs membres de les JJSS que no es passà a la nova agrupació comunista animava els joves socialistes a seguir la crida que Llorenç Bisbal havia publicat:

«Antes teníamos que combatir con la burguesía, con los amarillos y sindicalistas, ahor tenemos que añadir otro enemigo, los comunistas; compañeros que ayer íbamos cogidos de su brazo, en fraternal compañerismo, hoy nos odian, nos desprecian, se apartan de nosotros, como la peste de Otranto.»¹²⁴⁸

Llorenç Bisbal era conscient de la pèrdua de força que el socialisme havia patit amb l'escissió. Especialment degué lamentar la baixa d'Ignasi Ferretjans perquè en els *últims* anys havia substituït a Llorenç Bisbal en les campanyes de propaganda socialista per Palma i la Part Forana. Gràcies a l'impuls d'Ignasi Ferretjans es crearen els grups socialistes de Santa Catalina i de La Soledat i aconseguí la constitució de noves societats obreres a Consell i Marratxí, així com també noves subscripcions per a *El Obrero Balear*.

De totes maneres, el mateix Ignasi Ferretjans no estava massa satisfet de les campanyes de propaganda que havia duit a terme des del 1919 fins el 1921 perquè n'era conscient de què l'ímpetu que ell aconseguia crear entre els assistents als mítings de propaganda s'esvaïa passats uns mesos i les subscripcions que s'aconseguien no acabaven de confirmar-se o només pagaven el primer més per després donar-se de baixa.

Així, des del 24 de juny *El Obrero Balear* tornà a sortir amb quatre pàgines i començà a publicar-hi articles de manera periòdica Joan Monserrat Parets que a partir d'aleshores compartí amb Llorenç Bisbal la tasca de marcar el rumb dels socialistes de Mallorca. Tant l'un com l'altre dediquen els seus articles a criticar els motius de la ruptura per part dels comunistes i també a argumentar les passes a seguir pels que han decidit mantenir-se en el si de la seva agrupació socialista. Per exemple Joan Monserrat es lamenta de què el debat ideològic donà pas als insults personals i altres actituds menyspreables:

«Pero no, aquí lo interesante es tirarnos los trastos a la cabeza; el periódico y la tribuna, antes poderosos elementos de combate contra el adversario, no sirven ahora ya para maldita la cosa como no sea para injuriarnos, para manifestar odios y escupir vilezas.»¹²⁴⁹

També explica que la divisió de l'obrerisme en les tres branques ha portat a unes disputes que només beneficia a la burgesia, satisfeta de la pugna entre els defensors de la classe obrera i a més utilitzant uns mètodes i un to improcedents:

«Porque lo que se está haciendo no es socialismo ni comunismo ni sindicalismo, ni cosa que se le

---

escribir en un periódico requiere estudio y conocimiento, cuando menos, de los que se trata, dando la mayor claridad a la expresión de los conceptos para que los lectores puedan fácilmente entender lo que leen y asimilarse la sustancia, esto sin olvidar la amenidad en la forma para que la lectura sea agradable.» Després també descriu alguns dels escrits que han arribat i que no es poden publicar: «Escribir confusamente, sin definir ideas y sin que estas estén sólidamente apoyadas es más perjudicial para nuestra causa que beneficioso.»

¹²⁴⁸ «¡Jóvenes socialistas!», *El Obrero Balear*, núm. 1005, 3 de juny de 1921, p. 2.

¹²⁴⁹ «De la asamblea socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1008, 24 de juny de 1921, p. 1.

parezca. Es sencillamente tontería, estupidez, falta de sentido común y, en algunos casos, carencia absoluta de hombría y de vergüenza.»¹²⁵⁰

Seguidament Joan Monserrat esmenta la tasca que ha de fer el partit socialista. «Al Partido Socialista tócale a partir de la asamblea celebrada emprender la obra de organizar y reorganizar política y socialmente a la clase obrera de Mallorca.» Però també en una clara referència a voler implantar els models revolucionaris d'altres països, com el bolxevic, explica que s'han d'adaptar a les circumstàncies de cada territori:

«Y no pretenda al hacerlo porque lo leyó en los libros, trasplantar íntegramente y sin enmiendas, principios y métodos de lucha que no se acomoden al ambiente social y momento histórico de cada pueblo ... En la observación del vivir diario, en el estudio de las realidades, en el carácter y modo de ser de nuestros hombres y de nuestras cosas debemos inspirar nuestros actos y atemperar nuestra acción.»¹²⁵¹

Però al final de l'article no pot estar de fer una nova al·lusió als objectius de la revolució que el comunisme té com a prioritat i la seva manca de realisme:

«Está bien que nos entreguemos a los goces del espíritu elevándonos a las más altas regiones del ideal; que forjemos en la mente futuras sociedades basadas en la justicia y soñemos, si se quiere, en la destrucción del régimen y en la implantación del nuestro para el mañana mismo; pero tengamos en cuenta siempre al tener que accionar entre lo que es y lo que debiera ser media una gran distancia.»¹²⁵²

En un altre article de Joan Monserrat tornà a insistir en l'estratègia a seguir per al socialisme a Mallorca:

«... no nos convence la táctica de todo o nada, de la intransigencia a todas horas, de las fórmulas absolutas y simplistas porque todo esto nos parece muy bonito para declamar en público y hacer frases pseudo-revolucionarias.»¹²⁵³

També reiterà que l'objectiu de la revolució imminent era irrealitzable:

«Por la sistemática violencia, por la revolución inmediata a lo más que puede aspirarse cuando no se tiene fuerza ni organización para ello es a la desilusión y al desastre, al caos, a la anarquía.»¹²⁵⁴

El 18 de juny de 1921 se celebrà una assemblea de les agrupacions socialistes de Mallorca per tractar l'assumpte de l'escissió comunista. Aquesta reunió era la primera que les agrupacions socialistes de Mallorca feien després del fracàs de la Federació Socialista Balear de 1915. Llorenç Bisbal i Joan Monserrat Parets foren els principals intervinents en la reunió. «Alentó a los reunidos para que defendieran y propagaran nuestras doctrinas, así como *El Socialista* y *El Obrero Balear* que son su portaestandarte en la prensa, acordándose por unanimidad que nuestro semanario salga otra vez con cuatro planas a partir del presente

---

¹²⁵⁰ Íbidem.

¹²⁵¹ Íbidem.

¹²⁵² Íbidem.

¹²⁵³ «De los nuestro», *El Obrero Balear*, núm. 1009, 1 de juliol de 1921, p. 1.

¹²⁵⁴ Íbidem.

número.»

El final de l'escrit sobre l'assemblea s'hi afegí una informació més que, com a mínim resulta sorprenent:

«A propuesta del compañero Monserrat Parets se acordó declarar que dicha asamblea solo tenía carácter preparatorio de otra más amplia que deberá celebrarse y para cuya organización fueron nombrados Bisbal, Monserrat, Julián Ferretjans, Alejandro Jaume, Francisco Villalonga y Gabriel Alomar.»¹²⁵⁵

Sí, resulta sorprenent que Gabriel Alomar fou inclòs en la comissió preparatòria de la següent assemblea d'agrupacions socialistes de Mallorca perquè ell no era ni havia estat mai afiliat al PSOE, però podria ser que en vista de la crisi hagués estat convidat a donar la seva opinió sobre la qüestió en l'assemblea o simplement algú el proposà encara que no hi assistís.

Per la seva banda, la nova Agrupació Comunista de Palma publicà un manifest, que fou imprès, on exposava els motius de la creació de la nova agrupació i les causes de la seva escissió del socialisme. *El Obrero Balear* informà sobre aquest manifest i en feu una dura crítica. La rèplica degué ser escrita pel mateix Llorenç Bisbal que retreu al manifest comunista de faltar a la veritat perquè s'acusava als socialistes d'haver basat les crítiques als terceristes amb insults. El manifest acusava als socialistes d'haver romput la unitat de la classe obrera a Espanya en no haver acceptat l'adhesió a la III Internacional, cosa que en aquell moment sí que havia acordat la CNT. Bisbal contestà que tant el partit socialista com la UGT no volien ser comparses d'altres organitzacions obreres i que tenien criteri propi per decidir el seu futur:

«Querían los comunistas, por lo visto, que nuestro partido y la Unión General fuesen, como ellos son, vagones de arrastre del tren sindicalista, que depusieran sus métodos y sus ideas y metieran en un charco su historia y su personalidad para convertirse en juguetes de la Confederación.»¹²⁵⁶

Bisbal identifica a Ignasi Ferretjans com a l'autor del manifest dels comunistes i li retreu que afirmi que el socialisme enganyava a la classe obrera, quan ell havia acceptat la direcció del setmanari obrer i les directrius aprovades al congrés de Madrid:

«Lo mismo que decir ahora que "la escisión era necesaria por no poder continuar con elementos que engañaban a la masa obrera con antiguos verbalismos revolucionarios". Esto dicho a raíz y por consecuencia de la escisión producida en el congreso podía pasar, per después de haber ellos pedido aquí la unidad y aceptado el que ha escrito el manifiesto la dirección de *El Obrero Balear* a base precisamente de ostentar la doctrina, orientación y método de los reconstructores, ahora dicen ser el motivo de haberse separado de nosotros, es cínico y grotesco.»¹²⁵⁷

També Bisbal se sent molest per les al·lusions a que els socialistes estan en contra de la Revolució Russa

¹²⁵⁵ «La Asamblea Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1008, 24 de juny de 1921, p. 4.

¹²⁵⁶ Tot i que l'article es publica sense signatura, és evident que el seu autor era Llorenç Bisbal, «Otro manifiesto», *El Obrero Balear*, núm. 1009, 1 de juliol de 1921, p. 2 i 3.

¹²⁵⁷ Íbidem.

i són partidaris dels assassins de Rosa Luxemburg i Liebknecht.¹²⁵⁸

Bernat Galmés Simonet hi publicà un article aprofitant la seva visita a Palma. Sense prendre part inicialment a l'escrit per cap de les dues parts i considera que no s'està produint un debat d'opinions sinó més aviat «lucha de rencores, de esa pasión volcánica, tan característica en nosotros los trabajadores palmesanos.» Però sense voler inclinar-se per cap de les dues opcions, de manera indirecta ho fa quan descriu el que ell ha presenciat a Barcelona, on ell ara hi viu, i estableix una analogia entre la tàctica dels anarquistes a Catalunya i el que pretenen els comunistes amb l'escissió:

«Todo hombre de claro criterio que conozca los principios fundamentales del socialismo, a mi modo de ver no puede estar conforme con los procedimientos empleados en la capital catalana. Allí se ha desorganizado por completo la producción y lanzado a la clase obrera a un caos del que difícil le será salir, y en mi opinión, es que con la táctica de los comunistas, muy parecida a la que se ha empleado allí, no se logrará más que quitar el estímulo de la lucha, llevando a la nación tal estado de postración y ruina que el día del triunfo en vez de socializar la riqueza, tendríamos que socializar la miseria, y eso a mí me aterra.»¹²⁵⁹

El tercer article de Joan Monserrat Parets feia referència a la unió de la dreta per defensar el govern utilitzant la repressió violenta, especialment a Barcelona i en canvi l'esquerra s'estava desunint més amb els comunistes. També feia referència a la proposta de Marcel·lí Domingo de recuperar la unió entre socialistes i republicans. que el PSOE ja havia rebutjat. Per això, també culpava als comunistes de fer el joc a la dreta perquè amb la seva negativa a col·laborar amb els altres partits d'esquerres es reforçava la monarquia. A més, també feu una similitud amb la repressió del govern conservador d'Espanya amb les actuacions que el govern bolxevic duia a terme a Rússia:

«El sentido común comunista aconseja la continuidad de la dictadura y la tiranía conservadora. Pero no temamos, porque como no quieren limitar su voluntad a luchas de carácter circunstancial van directamente a la conquista del poder para antes de cien años; y luego, estemos seguros de que acabarán las deportaciones, la ley de fugas y todos los desmanes y desafueros de la burguesía.»¹²⁶⁰

El quart article de Joan Monserrat Parets es referí a la relació dels socialistes amb els anarquistes en quant a dues qüestions, primer, l'acció directa i les campanyes violentes que dugueren a terme a Barcelona; i segon, les actituds radicals dels anarquistes en les vagues a Palma:

---

¹²⁵⁸ Els comunistes acusaren al govern alemany presidit per un socialdemòcrata d'haver participat o col·laborat amb les forces d'extrema dreta que actuaren violentament contra l'aixecament espartaquista de gener de 1919.

¹²⁵⁹ Bernat Galmés Simonet fou un antic membre de la Joventut Socialista de Palma que hagué de fugir de Mallorca per haver estat encausat per un jutjat militar. Es refugià a Barcelona on hi quedà a viure un cop fou amnistià i la seva causa militar suspena. Des de Barcelona enviava alguns articles on solia comparar la situació de Palma amb la de Barcelona, vegeu «Mi opinión», *El Obrero Balear*, núm. 1009, 1 de juliol de 1921, p. 3-4.

¹²⁶⁰ «Para decir algo», *El Obrero Balear*, núm. 1007, 15 de juny de 1921, p. 1.

«Tal sucedió, hemos de confesarlo, en el momento de manifestarse en sindicalismo con aquella pujanza y con aquella agresividad de todos conocida. Nuestra disconformidad era absoluta y teníamos para nosotros la convicción de que aquellos repulsivos procedimientos, bajo todo concepto indefendibles por ineficaces y por innobles, acabarían con el más ruidoso y trágico de los fracasos.»¹²⁶¹

Però Monserrat Paretts reconeixia que els socialistes no havien estat valents per denunciar els errors dels anarquistes en prendre partit per accions més violentes:

«Pero no fuimos capaces, oportunamente, de una actitud gallarda y valiente frente al sindicalismo. Nos limitamos a débiles e individuales protestas. No nos sentimos dispuestos a exteriorizar públicamente nuestra disconformidad, nuestra más firme condenación contra una táctica que en privado calificábamos de criminal y considerábamos de funestas consecuencias para la causa del proletariado.

En aquellos momentos se precisaba por parte nuestra una seria afirmación y rectificación de principios y de táctica, que hubiera determinado ante el país nuestra posición y rechazado de plano toda solidaridad y toda responsabilidad con aquellos movimientos. No lo hicimos. El miedo a aparecer reaccionarios ante nuestros seguidores, también entusiasmados por los triunfos fáciles atribuidos a la bondad de la organización sindicalista, aun siendo obra de especiales circunstancias creadas por la guerra, nos lo impedía. Por otra parte, la burguesía vio en aquel movimiento un modo de atizar el fuego de la discordia proletaria y, sobre todo, de desviar a la clase obrera de la acción política...»¹²⁶²

Monserrat Paretts també feu referència a les millores laborals aconseguides per la part treballadora a partir del 1919 i que els anarquistes atribuïen a les seves campanyes d'acció directa i que la burgesia intentà frenar amb l'acceptació de les demandes de les societats obreres:

«Mirad sino -se decía- las innumerables mejoras obtenidas por los sindicalistas que repudian de la política. Y aun siendo esto bien cierto, no valía tampoco la objeción de que aquellas fáciles mejoras de jornada y salario, apoyada su obtención en las leyes políticas, eran obra de las circunstancias más que de la fuerza y de la voluntad de una organización.... De aquí la equivocación y de aquí que todo el mundo creyera que el sindicalismo era la anhelada panacea para conseguir la emancipación.»¹²⁶³

Així, anteposava els valors del socialisme a les tàctiques anarquistes;

«Nuestros métodos de lucha si han de servir para realizar el bien, el derecho y la justicia deben ser determinados por la inteligencia, el sentimiento, la voluntad y por lo que de más noble y permanente hay en el individuo y la colectividad. Debemos movernos siempre en el plano superior al de nuestros adversarios. Solo así, alejando de nosotros malas pasiones, ancestrales instintos, innecesarias violencias, atávicas

¹²⁶¹ «Nuestra responsabilidad», *El Obrero Balear*, núm. 1013, 29 de juliol de 1921, p.1.

¹²⁶² Íbidem.

¹²⁶³ Íbidem.

herencias del pasado adquirirán nuestras luchas toda la plenitud y grandeza revolucionarias que corresponde a nuestros ideales.»¹²⁶⁴

Feu una condemna clara de les pràctiques terroristes, tant les de l'estat com les d'altres organitzacions:

*«Los sistemas terroristas vengan de arriba o procedan de abajo deben merecer nuestra repulsa y condenación; para nosotros la sistemática violencia, sobre no tener justificación alguna, la consideramos arma que hiere, tarde o temprano a quien la usa y la esgrime.»*¹²⁶⁵

Montserrat Paret també vol diferenciar l'acció revolucionària que en un futur es podria dur a terme per aconseguir el canvi de societat a l'ús d'una violència intermitent que l'únic que fa és enfortir a l'estat burgès:

*«Nosotros admitimos la acción intensamente revolucionaria, armónica con nuestra fuerza y nuestra razón, contra las demasías del poder político y de las clases directoras; nosotros aceptamos la violencia revolucionaria, inevitable en el momento de implantación o consolidación del futuro régimen. Pero nosotros rechazamos por perjudiciales a la misma clase obrera, los procedimientos de intransigencia, de intolerancia, de violencia ... No nos engañamos, justos y pecadores sufren hoy las arbitrariedades de un gobierno desmandado, entregado a la más sangrienta y salvaje represión. En ese régimen de vilipendio, vileza, de mentira y de oprobio que vivimos los españoles, no se podía esperar otra contestación a injustificables violencias que el terrorismo del Gobierno, cien veces más infame y reprobable que el otro por la fuerza que le ampara por la irresponsabilidad que le envuelve, por sus crímenes, por sus procedimientos fernadinos, antijurídicos e inhumanos.»*¹²⁶⁶

Però Montserrat Paret abjura de les dues violències la de l'estat i la de anarquistes:

«Este terrorismo infinitamente más vituperable que aquel: pero ni uno ni lo otro, de los dos abominamos por inmorales, por contraproducentes, por ineficaces. Ante tanto envilecimiento mantengamos en su mayor pureza nuestro sentimiento del derecho, de nuestros ideales de libertad y de respeto a la vida.»

I acabà l'article amb una defensa dels valors que el socialisme defensava: «Frente a todos los revolucionarismos irreflexivos, posiblemente funestos, despleguemos nuestra bandera de socialistas. Nada de solidaridades y confusiones absurdas. Tenga cada cual en lo futuro la responsabilidad de sus actos.»

En definitiva, Joan Montserrat Paret, juntament amb Llorenç Bisbal sostingué el socialisme de Mallorca

¹²⁶⁴ En aquest cas, Joan Montserrat Paret pretèn situar el socialisme moralment per sobre de l'anarcosindicalisme, el qual considera que té influències massa primitives, Íbidem.

¹²⁶⁵ En aquest altra cas, Joan Montserrat Paret fa una crítica a la situació de violència que es vivia a Barcelona durant aquell període, Íbidem.

¹²⁶⁶ Íbidem.

en els mesos posterior a l'escissió comunista, dotant als socialistes d'arguments i consideracions sobre l'encert de no haver-se adherit a la III Internacional i els errors dels comunistes en crear un altre grup dins el Moviment Obrer. Per altra banda, davant l'efervescent activitat tant de Llorenç Bisbal com Joan Monserrat Parets, sorprèn el silenci d'Alexandre Jaume qui no es manifestà en cap sentit encara que devem suposar que ell es mostrà partidari dels reconstructors ja que seguí militant en l'Agrupació Socialista de Palma. En canvi, com es veure més endavant, Alexandre Jaume jugarà un paper central en la recomposició del socialisme a partir del 1926-27 amb el retorn a les files de l'Agrupació de Palma de figures com Ignasi Ferretjans, Jaume Rebassa o Antoni Maria Alzina.

El segon congrés de la Casa del Poble

El juliol de 1921 tengué lloc el Segon Congrés de la Casa del Poble on s'evidencià l'entesa entre els anarcosindicalistes i els comunistes que s'imposaren als representants socialistes.

Relació de societats que participaren en el segon congrés de la Federació Local de Societats de la Casa del Poble amb indicació del número de vots de cada una d'elles i les persones que representaven cada societat. (*El Obrero Balear*, 15 de juliol de 1921, p. 4.)

Societat	Vots representants	Delegats	Tendència
El desarrollo del Arte	496	Gabriel Villalonga Manuel Ferrer	Sindicalista
Unión Cerillera	135	Antoni M ^a Alzina Mulet	Comunista
Unión Tipográfica	64	Antoni Frau	Sindicalista
Unión Algodonera	200	Ignasi Ferretjans	Comunista
El Progreso (gas)	30	Tomás Real	Socialista
Centro Albañiles	350	Ignasi Ferretjans Gabriel Abraham	Comunista
La Igualdad	370	Julià Ferretjans Joan Payeras	Socialista
La Metalúrgica	530	Sebastià Colom Josep Riera	Sindicalista
Unión de Aserradores	100	Josep Pérez	Comunista
El 1º de mayo (forners)	64	Trias	

		Castellanos	
La Hermandad (repartidores)	25	J. Mas Soler	
Unión Cordelera	96	Antoni Ambrós Miquel Mas	Comunista
La Honradez	22	Miquel Colom J. Rullan	
La Emancipación (oficinas varis)		Adolfo France	

No enviaren delegats La Dulce Unión (pastissers), Sociedad de Sombrereros, Practicantes de Medicina i Unión de Pintores.

Iniciada la primera sessió, Antoni Frau fou elegit president del congrés. Després es discutí el primer punt, la gestió del comitè. Fou llavors que es presentà la moció per incompatibilitat de Julià Ferretjans perquè era president del comitè i havia d'abstenir-se en està implicat com a màxim dirigent de la Federació. Fou aprovada i Julià Ferretjans tengué veu però no vot en les deliberacions. Però un cop pres l'acord, el sindicalista Gabriel Villalonga advertí que «la inmensa mayoría de congresistas son actuales miembros del comité» i que la incompatibilitat afectava a tots ells, per la qual cosa Julià Ferretjans recuperà el seu dret a vot.¹²⁶⁷

La segona i tercera sessió es dedicà a discutir les pautes d'actuació en casos de vagues o detencions d'afiliats a una societat de la Federació. S'acordà que cada societat es fes càrrec de les despeses de suport i ajuda i només ho faria la Federació si la causa de la seva detenció o pèrdua de drets fos provocada per afers relacionats amb la Casa del Poble. També s'aprova que les vagues seran sotmeses a consulta a les altres societats de la Casa del Poble, excepte en casos extraordinaris, que la base de l'organització obrera fos la de sindicats únics del sector o indústria.

En la quarta sessió es decidí que el tema de Mutualisme i cooperativisme quedàs en mans del proper comitè que prendria la decisió definitiva. S'aprova un ajut econòmic de 100 pessetes per a la vaga de corders i de 150 pessetes per a la vaga de les treballadores de Ses Sedes. Els socialistes es trobaven en clara minoria. La seva proposta de què només s'acceptassin dins la Casa del Poble a societats que fossin clarament de resistència fou rebutjada per 746 a favor i 1626 vots en contra. Per altra banda, s'aprova una altra proposta per la qual s'havia de notificar a les entitats polítiques que tenien el domicili a la Casa de Poble que el congrés veuria amb bons ulls que traslladassin la seva seu fora de la Casa del Poble. Fou aprovada per 1911

¹²⁶⁷ Un cop acabat el congrés els socialistes no estigueren d'acord amb la decisió presa perquè consideraven que s'havia d'haver suspès del dret de vot a tots els membres del comitè que tenien representació.

vots a favor i 1000 vots en contra. La societat sindicalista El Desarrollo del Arte s'abstengué en aquesta votació per considerar que la proposta era humiliant per les entitats polítiques a qui es referia la proposta. També es donà suport a la Internacional Sindical Roja de Moscou.

A la cinquena sessió es votà i nomenà el comitè de la Federació de la Casa del Poble:

President	Ignasi Ferretjans	Comunista
Vicepresident	Gabriel Villalonga	Sindicalista
Secretari General	Jaume Rebassa	Comunista
Secretari retribuït	Josep Pérez	Comunista
Contador	Adolfo France	Sindicalista
Depositari	Sebastià Colom	Comunista

El congrés fou un èxit per als comunistes que amb el suport dels anarquistes arraconaren als socialistes. Segons Pere Gabriel¹²⁶⁸ «En aquest congrés, els socialistes només aconseguiren dur totalment la delegació de La Igualdad, i els comunistes facilitaren la presència de delegats anarcosindicalistes; uns i els altres, sobretot els comunistes, dominaren àmpliament el congrés».

És significatiu que Llorenç Bisbal no acudís al congrés i que durant la celebració d'aquest preferís acompanyar a Santos Moré a la conferència de Lluçmajor. Desafortunadament pels socialistes el congrés de la Casa del Poble tengué lloc molt poc després de l'escissió comunista i encara no s'havien refet del cop. La seva situació era crítica, perderen molts afiliats, *El Obrero Balear* passava per problemes econòmics i tenia dificultats per disposar d'un equip de redacció que garantís la publicació setmanal a més d'un mínim de qualitat.

De fet, els socialistes reconeixien que ells mateixos havien permès les maniobres dels comunistes, tant per fer-se amb el control de societats obreres concretes o dins el mateix congrés: «En el segundo [congrés], o sea el último, solo se ha destacado un objetivo: apoderarse los comunistas de todos los cargos del comité habiendo para ello amañado una mayoría de delegados mediante procedimientos en algunos casos de bastante mala ley. Debido a esto y también a que los socialistas les hemos dejado el paso franco, han podido conseguir su objeto sin obstáculos.»

Per la seva banda, els comunistes venien de l'embrenzida agafada després de l'escissió i aprofitaren el moment per prendre el control de la Casa del Poble als socialistes. Foren hàbils en fer-se amb el control de societats obreres que tradicionalment no tenien una línia política clara. Per exemple, Les societats La Unión Algodonera, La Unión Cerillera, conformades majoritàriament per dones; així com La Unión de Aserradores o el Centre de Picapedrers foren representades per comunistes. En canvi, altres societats sí que tenien una

¹²⁶⁸ GABRIEL, Pere, *El moviment obrer...*p. 137

tradició sindicalista com era El Desarrollo del Arte del sector de la fusteria o La Metalúrgica.

Però certament, els anarquistes cediren gairebé tota la gestió de la Casa del Poble als comunistes i fins i tot se desentengueren de participar en el procés de construcció de l'edifici de la Casa del Poble. Així, la societat de fusters publicà un comunicat a *Cultura Obrera*:

«Hemos recibido de El Desarrollo del Arte, sociedad de obreros carpinteros, una comunicación en la cual hacen constar, para conocimiento de todos los trabajadores y del público en general, la no intervención de dicha sociedad en la construcción de la futura Casa del Pueblo.»¹²⁶⁹

Però també expulsava a un soci de l'entitat: «Al mismo tiempo nos enteramos que ha sido excluido de la mencionada entidad el socio José Gomila, por ser el que dirige las obras y considerarlo por tanto patrono.»¹²⁷⁰

Mentrestant, Llorenç Bisbal aprofitava l'avinentsa i la concòrdia entre anarquistes i comunistes per esmentar la persecució personal que rebia de part de Jaume Bauzà.

«Desde hace veinte años (¡VEINTE!) vengo siendo insultado, calumniado, injuriado y ofendido por un individuo que él sabe soy personalmente tan honrado como él y mucho más escrupuloso y consecuente que él en el terreno social y político. Yo nunca me he metido con él ni siquiera para defenderme de sus insultos y ofensas.»¹²⁷¹

Després passa a fer un repàs a la erràtica trajectòria de Bauzà: «Dicho individuo se llama Jaime Bauzà, al que conocí en el partido socialista y del que fue expulsado, si mi intervención... Al ser expulsado se fue con los anarquistas y con ellos hizo furibunda campaña contra todo lo que olía a socialista, más tarde se hizo sindicalista y ahora reniega ya de dicho ideal y se va con los comunistas.»

També Bisbal recorda els seus fracassats intents de crear un sindicat de sabaters com a alternativa a La Igualdad:

«Por dos veces ha producido escisión en la Sociedad de zapateros La Igualdad dividiendo el gremio en dos sociedades, habiendo fracasado ruidosamente cada vez y pedido luego su reingreso a aquella sin haber encontrado a pasar de su conducta obstáculo alguno»¹²⁷²

També aprofità Bisbal per fer algunes desqualificacions personals: «Debido a su lenguaje insultador y soez nunca ha podido alternar con nadie, ni siquiera con su familia, y por dos veces ha sido apaleado por los mismos obreros, una vez en Palma y otra en el extranjero.»

¹²⁶⁹ «Comunicado», *Cultura Obrera*, núm. 106, 20 d'agost de 1921, p. 4.

¹²⁷⁰ Íbidem.

¹²⁷¹ «Por una sola vez», *El Obrero Balear*, núm. 1011, 15 de juliol de 1921, p. 4.

¹²⁷² Íbidem.

El cert és que Jaume Bauzà havia acusat a Bisbal de farsant per haver participat com a regidor en un dinar a l'Hotel Victòria d'El Terreno i haver-hi anat amb un vehicle que la companyia de tramvies posà a la seva disposició. Bauzà li retreia que com era possible haver pujat en aquest vehicle quan anys enrera l'havia boicotejada durant la vaga dels tramvaires: «¿Eres tu quien boicoteabas la compañía de tranvías y ahora aceptas sus favores y amabilidades?»

També li retreia a Bisbal els seus discursos abrandats al Teatre Balear uns anys enrere: «¿Es así como instalas guillotinas y chorreas sangre como decías el año pasado en el Teatro Balear?»¹²⁷³

El nou comitè de la Casa del Poble, controlat pels comunistes, seguia tensant la corda amb els socialistes. Aquests es queixaven de què la Casa del Poble havia iniciat una campanya de desprestigi cap *El Obrero Balear* i havia aprovat la subscripció a dos periòdic obrers de tendència comunista. Acusaven a Feniba, un antic col·laborador seu i que després passà a publicar a *Cultura Obrera* d'estar al darrere d'aquestes maniobres contra *El Obrero Balear*.¹²⁷⁴

Es comencen a publicar a *El Obrero Balear* articles amb una visió negativa dels excessos dels bolxevics a Rússia.¹²⁷⁵ Es comenta la notícia de les fams que afecten tant a la ciutat i el camp i la sol·licitud d'ajuda que Lenin ha fet a la comunitat internacional per ajudar al poble rus. Així *El Obrero Balear* exclamava: «¡Lenin, el extremista Lenin pidiendo limosna a la burguesía capitalista! No toda la culpa de lo que está pasando en Rusia debemos achacarla al partido comunista que tiene el poder pero sí una gran parte de ella.»

Els socialistes aprofiten les penúries de Rússia per deixar en evidència als comunistes d'Espanya:

«Los bolcheviques creyeron, como creen muchos revolucionarios españoles, que con solo destruir el régimen capitalista y establecer una dictadura de hierro contra todo el que no fuese bolchevique se iba a implantar el comunismo. Pero lo cierto es que el bolchevismo ruso no ha sabido crear nada, no ha sabido organizar la producción y el reparto de productos a base de igualdad y suficiencia y ha fracasado.»

Amb la publicació d'El Comunista Balear s'inicia un seguit de retrets i comentaris insultants i irònic entre es dos setmanaris. Els socialistes criticaven a Ignasi Ferretjans i Alexandre Gilet, mentre que els comunistes centraven les seves crítiques a en Llorenç Bisbal.

Per exemple, per la celebració del congrés de la Casa del Poble, *El Obrero Balear* criticà que Ignasi Ferretjans hagués cobrat dietes per haver representat el sindicat de picapedrers i dues dietes més per haver representat al sindicat de sederes. Així, els socialistes l'acusaven d'haver cobrat cinc dietes per tres dies de feina.¹²⁷⁶ El comitè respongué a l'acusació defensant a Ignasi Ferretjans.¹²⁷⁷

¹²⁷³ «El gran farsante banquetea», *Cultura Obrera*, núm. 100, 9 de juliol de 1921, p. 4.

¹²⁷⁴ «Comunismo en acción», *El Obrero Balear*, núm. 1014, 5 d'agost de 1921, p. 3.

¹²⁷⁵ «Comunismo de la miseria», *El Obrero Balear*, núm. 1015, 12 d'agost de 1921, p. 1.

¹²⁷⁶ «El asunto Portopi», *El Obrero Balear*, núm. 1024, 14 d'octubre de 1921 p. 1.

¹²⁷⁷ «Del comité a la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, 18 de novembre de 1921, p. 4.

El conflicte dels metal·lúrgics de Portopí, la disputa entre socialistes i comunistes.

El setembre de 1921 els metal·lúrgics es posaren en vaga per negar-se a treballar amb els obrers del sindicat lliure catòlic en les obres de la fàbrica de Portopí del financer Joan March. La societat obrera La Metalúrgica acusava a la direcció de l'empresa d'haver romput la promesa de només contractar a afiliats a la societat obrera de la Casa del Poble « ... y habiendo la semana pasada admitido a cuatro individuos del sindicato libre, los de la "Metalúrgica" se negaron a trabajar con ellos y por tal motivo fueron despedidos por el director de dichas obras.» Així, davant l'escala de tensió entre la societat obrera i Joan March, la primera decretà el boicot a les obres de Joan March «... y como quiera que casi todos los patronos del ramo uno a uno iban dando el mismo trabajo que decían que era de Juan March al entregarlo a los operarios, éstos se negaban a hacerlo dando por resultado que la huelga está generalizada en casi todo el oficio.»¹²⁷⁸

Els socialistes es defensaven de les acusacions que alguns comunistes afiliats a La Metalúrgica havien duit a terme i que s'afirmava que El Obrero Balear pretenia perjudicar la vaga dels treballadors del metall. Així, el setmanari socialista sortí en la defensa de la vaga i manifestà la seva solidaritat amb els obrers en vaga i afirmant que havia publicat un article criticant la defensa que *La Última Hora* havia fet de Joan March i les seves crítiques als vaguistes. *El Obrero Balear* atribuïa les crítiques a Alexandre Gilet perquè el setmanari obrer l'havia criticat per l'actitud submissa que tengué en una reunió amb el governador.¹²⁷⁹

Simó Fullana publicà un article on, tot i mostrar-se partidari dels vaguistes i d'afirmar «... y que conste que no hablamos de la actual huelga de metalúrgicos en la que creemos que está equivocado.», considera que una part de la societat mallorquina no li ha perdonat el finançament de la Casa del Poble. Afirmar que March és un capitalista com qualsevol altre:

«El Verga yo lo dijimos en otra ocasión, es un capitalista como los demás, que en su afán de ganar mucho dinero procura mantener el actual régimen de explotación y por tanto no hay que esperar de él resuelva el problema de la clase obrera ya que solamente ésta podrá con su unión, su cultura y su esfuerzo lograr la completa emancipación.»¹²⁸⁰

Simó Fullana considera que March és víctima d'una campanya de l'aristocràcia i l'església per no haver tengut una actitud de més consideració amb les dues institucions.

«El señor March es un destructor de nuestra aristocracia porque con las adquisiciones de sus grandes propiedades destruye su antiguo poderío feudal a base de añejos privilegios y desterradas tiranías. El señor March es un capitalista que niega el apoyo que otros de su clase prestan al clero; además no va a misa ni es fácil que comulgue, ha retirado las subvenciones y donativos a congregaciones religiosas, a curas, frailes, monjas y sobre todo cometió el delito para esa gente imperdonable de regalar a los "descamisados" trabajadores su edificio para la Casa del Pueblo.»¹²⁸¹

¹²⁷⁸ «Huelga metalúrgicos», *El Obrero Balear*, núm. 1021, 23 de setembre de 1921, p. 4.

¹²⁷⁹ «Los metalúrgicos y El Obrero Balear», *El Obrero Balear*, núm. 1023, 7 d'octubre de 1921, p. 2

¹²⁸⁰ «El Verga y la clase trabajadora», *El Obrero Balear*, núm. 1023, 7 d'octubre de 1921, p. 2-3.

¹²⁸¹ Íbidem.

A més, acusa a l'empresari Salas d'estar al darrera de la campanya contra Joan March. Però la tensió dins la Casa de Poble entre socialistes i comunistes i entre La Igualdad i La Metalúrgica continuava. Els socialistes es queixaven de què el comitè no hagués fet cap gestió per a què les societats obreres iniciassin les ajudes econòmiques pels sabaters en vaga mentre sí que s'havia fet amb els metal·lúrgics i que s'obligava a tots els afiliats a les societats obres de la Casa del Poble a contribuir amb una pesseta en solidaritat amb els obrers del metall en vaga.¹²⁸²

Finalment, els socialistes publicaren, segurament Llorenç Bisbal, un article sobre la fàbrica de Portopí de Joan March on es mostra la solidaritat amb els metal·lúrgics en vaga però també contraris a les maniobres que han provocat el tancament de la mateixa fàbrica:

*«Por eso hemos de calificar de locos o reaccionarios a los que han urdido la maniobra para que fuese cerrada la fábrica de Porto Pi. Ese cierre constituye no una injusticia, sino un crimen industrial y por ende un delito de aborto de un periodo inicial de gran prosperidad y progreso para Mallorca. Ni unos malos olores ni la nocividad de unos gases producidos por reparables averías ni aun la muerte de unas personas que estas averías hubiesen podido ocasionar justificarían el cierre definitivo, como se pretende, de una fábrica como las que nos ocupa.»*¹²⁸³

La fàbrica havia estat clausurada provisionalment per una ordre del governador civil, Joaquin Navarrete, amb una reial ordre perquè no complia els tràmits que marcava la llei de sanitat. La vaga i boicot dels obrers metal·lúrgics a Joan March fou contestat per la resta de la patronal amb un tancament dels tallers. Segons els socialistes, l'empresariat ho feia per aprofitar les circumstàncies per «despojarles de las mejoras y ventajas que mediante su unión y su fuerza habían alcanzado.» Se'ls acusava de voler venjar-se per les millores aconseguides els últims anys dins els tallers metal·lúrgics.

El Comunista Balear emprengué una campanya contra els socialistes de Palma per haver defensat la continuïtat de la fàbrica de Portopí de Joan March qualificant-los de venuts al financer de Santa Margalida, obligats pel regal de la Casa del Poble. Els socialistes negaren l'acusació i mostraven un cert esgotament per la simplicitat dels arguments utilitzats pel setmanari comunista, tal com abans ja havien fet altres grups o entitats.

*«Esto nos ha valido que la burguesía y los amarillos, primero, nos motejaran, encubiertamente de vendidos a don Juan March, luego les siguieron en la campaña los sindicalistas y ahora los comunistas. ¡Todos unidos en el santo odio contra los socialistas!»*¹²⁸⁴

¹²⁸² «De mi macuto», *El Obrero Balear*, núm. 1023, 7 d'octubre de 1921, p. 3.

¹²⁸³ «El asunto de Portopi», *El Obrero Balear*, núm. 1024, 14 d'octubre de 1921, p. 1.

¹²⁸⁴ «Los que piden favores a D. Juan March», *El Obrero Balear*, núm. 1027, 4 de novembre de 1921, p. 4.

Però, per altra banda, els socialistes acusaven d'hipocresia a la major part dels seus adversaris perquè mentre els criticaven per la donació de March, ells acudien al financer per a algun altre tipus d'ajuda. Com era el cas de burgesos que feien gestions per a què March contribuís a alguna activitat religiosa o en el cas dels comunistes per haver acudit al financer per a un ajut per al foment de l'esport o per a la creació de tallers:

«Así es que nosotros podemos hablar muy fuerte sobre este extremo, mucho más fuerte y con mucha más lógica y consecuencia que aquellos que repudian el proteccionismo del señor March, como si tuvieran un gran empacho de escrupulosidad, y en cambio acuden a él para que les regale campos para jugar al football, le solicitan miles de pesetas adelantadas para compra de materiales y se atreven incluso a ir a verle en comisión en el Círculo Mallorquín nada menos que para gestionar la compra, con dinero suyo de talleres cuyo valor rebasaba las cien mil pesetas.»¹²⁸⁵

En aquest cas concret *El Obrero Balear* acusava als comunistes de formar part d'aquests grups de persones que demanaven ajut a March:

«Y ninguno de los que tal hicieron pertenecía al partido socialista, y en cambio todos, o casi todos, figuran hoy en las filas comunistas y son ellos precisamente, los que tildan de dulce envenenado el proteccionismo dispensado por March a la clase trabajadora, y los que, en forma velada y cobarde, nos quieren hacer pasar a los socialistas sino cómo vendidos, entregados a March por los favores que de él hemos recibido.»¹²⁸⁶

Els socialistes es mantenien fermes amb la seva postura respecte a Joan March, d'acceptar la donació de la Casa del Poble perquè no obligava a cap servitud envers el financer i afirmaven que les societats obreres no li demanaren a March la donació si no que fou ell que lliurement s'oferí a aportar els diners per al construcció de l'edifici si l'ajuntament aportava el solar. També afirmaven que les ajudes que pogués concedir el financer a qualsevol grup o entitat podria ser acceptable sempre i quan no fos a canvi d'una exigència de part de March:

«Y no es que nosotros consideremos pecaminoso el que un obrero o una colectividad pida favores a D. Juan March y a otras personas, aunque sean capitalistas, siempre que no sea a cambio de claudicaciones o menoscabo de la dignidad social o política de quienes los piden, no; lo que nosotros decimos es que no hay derecho a atribuir a otros lo que ellos hacen, ni considerar denigrante una cosa que ellos aceptan y solicitan.»

Els socialistes posaven l'exemple de Salvador Seguí que, es trobava pres a La Mola de Menorca, havia enviat una carta a Joan March per a què li enviàs tabac. Així, els socialistes exposaven que fins i tot significats anarquistes rebien ajuda de Joan March:

---

¹²⁸⁵ Íbidem.

¹²⁸⁶ Íbidem.

«... lo que no admite duda es que, habiendo solicitado y obtenido la protección de un capitalista para sus necesidades individuales hombres tan significados como Seguí, es porque esos hombres de historia y reputación más elevada que muchos que por aquí censuran la aceptación por la clase obrera de la Casa del Pueblo, consideran perfectamente lícito dentro de la moral de su ideología lo que han hecho.»¹²⁸⁷

Per tant, consideren que amb més raó s'havia d'acceptar la donació del financer: «¿No será mucho más lícito aun haber aceptado la Casa del Pueblo sin haberla pedido y toda vez que llena necesidades casi eternas no individuales, sino colectivas de todas las sociedades obreras?»

Per la seva banda, la vaga dels obrers del metalls persistia, l'empresariat havia respost amb una tancament dels tallers per la negativa dels obrers de fer-se càrrec dels treballs de la fàbrica de Portopí de Joan March. A la setena setmana del conflicte, el comitè de la Casa del Poble emeté un comunicat a tota la classe obrera de Palma per reforçar la solidaritat envers els vaguistes:

«¿Qué fines se propone conseguir la Federación Patronal con la declaración del locaut? Destruir la organización obrera, rebajar los salarios, aumentar la jornada y restablecer los derechos absolutos del patrono en fábricas y talleres.»¹²⁸⁸

El comitè advertia que era imprescindible el suport solidari de la resta de societats obreres pel triomf dels vaguistes. «Si de lo contrario los camaradas metalúrgicos sufrieran un contratiempo por falta de calor y de solidaridad de los demás obreros organizados, las consecuencias serían funestas para el resto de la organización.»

El comitè, controlat pels comunistes, acusaven a Joan March de apuntalar l'actitud de la patronal. «Con la defensa encubierta de don Juan March, la Federación Patronal ha lanzado a la calle a unos centenares de

---

¹²⁸⁷ «Ahora precisamente ha sucedido, según nuestras noticias, que los sindicalistas, que están presos en la Mola de Mahón, se han dirigido a don Juan March, en carta firmada por Salvador Seguí, (el noi del sucre), solicitándole como persona pudiente unos socorros para poder fumar y hacer más llevadero su interminable cautiverio. Tenemos entendido que don Juan March inmediatamente dispuso que se enviara a aquellas víctimas de la represión reaccionaria lo que solicitaban; Salvador Seguí escribió una carta a *El Obrero Balear* que fou publicada on aclaria que la sol·licitud de tabac a Joan March fou una acció seva personal i individual i que també deixà clar que seria abonada. El noi del sucre també aclarí que encara no havia pogut pagar el tabac. El pago del tan referido tabaco, ya se hubiera realizado a no concurrir la circunstancia de que el encargo recibido es de muy superior calidad del que esperaba fuera enviado, circunstancia, repito, que triplica el valor de adquisición del mismo.» La redacció d'*El Obrero Balear* respongué a la carta de Seguí que la seva versió que havia publicat anteriorment l'havien sentit per converses de cafè per part de companys d'ideologia de Salvador Seguí. «Por lo demás, solo diremos a Seguí que tomamos buena nota de que fue él solo y bajo su exclusiva responsabilidad quien se dirigió al capitalista don Juan March (que no es estanquero que sepamos), pidiéndole cien libras de tabaco [muchas libras son para fumarlas uno solo], con la expresa condición de pagar su importe ... (por lo visto en la nota de pedido no figuraba condición alguna sobre calidad y precio del tabaco).» «Una carta de Salvador Seguí, *El Obrero Balear*, núm. 1030, 25 de novembre de 1921, p. 3

¹²⁸⁸ «La Casa del Pueblo a los obreros en general», *El Obrero Balear*, núm. 1028, 11 de novembre de 1921, p. .1.

honrados trabajadores para satisfacer sus apetitos de odio africano.»

El comitè insinua també que l'actitud absurda de la patronal podria provocar que els vaguistes decidissen prendre unes altres d'accions:

«¡Ciegos, que no ven que no harán más que agravar el mal y precipitar el violento desenlace de la lucha entre el proletariado y los detentadores de la riqueza social! No ven que la violencia engendra violencia, que al negar a los trabajadores todo medio legal de defensa, la colocan, insensatos, al margen de la ley, y fomentan la clandestinidad y la acción anónima. Es un crimen lo que está realizando la clase patronal en contra de los obreros mallorquines que siempre se han distinguido por su calma (suicida a veces) y han abominado todo procedimiento violento.»¹²⁸⁹

La vaga dels metal·lúrgics ja durava onze setmanes. La patronal tornà a obrir els tallers el dilluns 5 de desembre però els obrers persistiren en la seva actitud mentre no és comprometés l'altra part a només contractar a afiliats a la societat La Metalúrgica i no els dels sindicat lliure catòlic.

Les disputes entre socialistes i comunistes pel fracàs de la vaga dels sabaters i per la manca de solució a la dels obrers dels metall fou una constant al mes de desembre de 1921. Els comunistes acusaven als socialistes de falta de solidaritat amb els metal·lúrgics i no contribuir econòmicament a l'ajuda pels vaguistes. Els socialistes respongueren que des de què la Casa del Poble havia quedat en mans dels comunistes la gestió del comitè de la Casa del Poble era un fracàs:

«... que para imitar a Lenin han querido sentar plaza de dictadorzuelos en la Casa del Pueblo, atropellando derechos y haciendo injusticias a granel que costaron la pérdida de la huelga de zapateros y quien sabe si también la de metalúrgicos, por haber emponzoñado el ambiente de organización y establecido entre los mismos trabajadores rivalidades y luchas que acabarán por destruirlo todo.»¹²⁹⁰

Amb la publicació d'*El Comunista Balear* s'inicia un seguit de retrets i comentaris insultants i irònics entre es dos setmanaris. Els socialistes criticaven a Ignasi Ferretjans i Alexandre Gilet, mentre que els comunistes centraven les seves crítiques en Llorenç Bisbal.¹²⁹¹

Per exemple, per la celebració del congrés de la Casa del Poble, *El Obrero Balear* criticà que Ignasi Ferretjans hagués cobrat dietes per haver representat el sindicat de picapedrers i dues dietes més per haver representat al sindicat de sederes. Així, els socialistes l'acusaven d'haver cobrat cinc dietes per tres dies de feina.¹²⁹² El comitè respongué a l'acusació defensant a Ignasi Ferretjans.¹²⁹³

A més, *El Comunista Balear* havia publicat un article on es demanava «¿Por qué los más significados

---

¹²⁸⁹ Íbidem

¹²⁹⁰ «Por qué los más significados socialistas no cotizan para los metalúrgicos», *El Obrero Balear*, núm. 1033, 16 de desembre de 1921, p.4.

¹²⁹¹ «De mi macuto», *El Obrero Balear*, núm. 1025, 21 d'octubre de 1921, p. 1.

¹²⁹² «Una carta», *El Obrero Balear*, núm. 1026, 28 d'octubre de 1921.

¹²⁹³ «Del comité de la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1029, 18 de novembre de 1921, p. 4.

socialistas no cotizan para los metalúrgicos?» on s'acusava d'insolidaris als principals líders socialistes en relació a la vaga dels treballadors del metall. Els socialistes respongueren pel menyspreu que havia rebut La Igualdad per part del comitè de la Casa del Poble durant la vaga de sabaters. «Bisbal, Pizá, Fullana, Julián Ferretjans pertenecen a la Sociedad de Zapateros, y el comité de huelga de La Metalúrgica, casi todo compuesto por comunistas, despreció en documento oficial a dicha sociedad "por traidora".»

A més, els socialistes es queixaven que durant la vaga de sabaters el comitè de la Casa del Poble no imposà la contribució obligatòria solidària dels membres de les societats obreres per ajudar a la vaga dels sabaters. Per tant, els socialistes es demanaven:

«¿Puede La Igualdad ante tal calificativo imponer cuotas a sus asociados para los metalúrgicos, máxime cuando en la huelga que ella sostuvo se la dejó fuera de la cotización obligatoria. Porque hay que suponer que si despreciables son la entidad de zapateros y sus socios también lo será su dinero.»¹²⁹⁴

Els socialistes aprofitaren l'ocasió per tornar a dirigir les culpes cap a Ignasi Ferretjans, qui presidia el comitè de la Casa del Poble:

«Y todo ello podrán agradecerlo los metalúrgicos a los comunistas que dirigen el cotarro de la Casa del Pueblo, y principalmente a Ignacio Ferretjans que desde la presidencia, que le viene muy ancha, en vez de dar cohesión y unidad a los trabajadores asociados a él y los suyos han sembrado el odio y la discordia, que si no ha degenerado en lucha grave débese a la prudencia que estamos observando los elementos socialistas.»¹²⁹⁵

El conflicte dels metal·lúrgics no estava en vies de solució. A més, a la tercera setmana de desembre els metal·lúrgics denunciaren un suposat nou reglament interior que els empresaris dels tallers pretenien imposar en els centres de treball.¹²⁹⁶ Per una banda, l'obrer que sol·licitàs treball hauria d'aportar un certificat de bona conducta de l'anterior fàbrica on treballava o, si no fos possible, «deberá presentar dos fiadores que garanticen su personalidad y demás extremos que al patrono convengan.» A més, s'establia la relació directa i individual entre l'empresari o el seu representant amb el treballadors. Així, s'excloïa als delegats dels obrers dins el taller o la intervenció col·lectiva dels treballadors davant la propietat. La jornada laboral seria de vuit hores, però en cas d'avaria o altres inconvenients el treballador no cobria les hores que no hagués pogut fer feina. Les hores extraordinàries es pagarien amb plus del 25% i no del 50, que era fins aleshores. La declaració de vaga o boicot a qualsevol patró suposaria l'acomiadament immediat.

¹²⁹⁴ «Ante el conflicto metalúrgico», *El Obrero Balear*, núm. 1034, 23 de desembre de 1921, p. 1

¹²⁹⁵ Mentre els comunistes centraven les seves crítiques a Bisbal, els socialistes ho feren amb Ignasi Ferretjans a qui li retreien que hagués consentit l'apropiació indeguda de més de tres-centes pessetes per part del depositari del sindicat de picapedrers. També li retreien que fos aficionat a les curses de toros i que hi anàs assíduament, vegeu *El Obrero Balear* d'octubre i novembre de 1921.

¹²⁹⁶ «Ante el conflicto metalúrgico», *El Obrero Balear*, núm. 1034, 23 de desembre de 1921, p. 1.

14.2 Les eleccions de 1919 i 1920

Les eleccions a Corts de 1919

Per evitar que es repetís el resultat de les eleccions a Corts del febrer de 1918, en què els cinc candidats dels partits dinàstics foren nomenats per aplicació de l'article 29, el republicanisme i el socialisme a Mallorca decidiren presentà candidatura per a les eleccions de 1919. Els socialistes de Palma denunciaren que els partits dinàstics pretenien, un altre cop, repartir-se els escons del districte de Mallorca per l'aplicació de l'article 29 de la llei electoral de 1907 i per evitar-ho s'havia decidit seguir l'exemple de Madrid i presentar una candidatura republicanosocialista i fer front al repartiment d'escons dels partits dinàstics.¹²⁹⁷

Inicialment, es presentà la candidatura del republicà Francesc Villalonga Fàbregues¹²⁹⁸ i el socialista Lucio Martínez Gil, membre del Comitè Nacional del PSOE, encara que uns dies abans de la cita electoral també s'anuncià la inclusió de Joan Monserrat Paret dins la candidatura de les esquerres. Es reconeixia que les decisions sobre aquesta eleccions s'havien pres amb poc temps i que per això no estaven en les millors condicions per fer front al Partit Liberal i al Conservador.¹²⁹⁹

Candidatura inicial del 23 de juny i candidatura definitiva presentada el 30 de juny

¹²⁹⁷ En un article signat amb el pseudònim Irbag i que Pere Gabriel insinua que podria ser el mateix Llorenç Bisbal s'afirma que els socialistes estaran molt pendants de les eleccions de l'1 de juny i que evitaran les tupinades que solen ser habituals entre el Partit Liberal i el Partit Conservador: «No cabe la menor duda de que si nosotros no actuamos los reaccionarios se repartirán los puestos a sus anchas adjudicándose el censo, y luego acudirán a la Cortes diciendo que ostentan la representación del país.», «El somatén electoral», *El Obrero Balear*, núm. 899, 23 de maig de 1919, p. 2.

¹²⁹⁸ Així presentava *El Obrero Balear* als seus dos primers candidats: «De los candidatos poco hemos de decir, pues D. Francisco Villalonga es conocido de toda Mallorca: hijo de aquel consecuente y honradísimo federal de la más pura cepa de Pi Margall, que en vida se llamó D. Antonio Villalonga y que tan querido era del pueblo mallorquín. Don Francisco ha sabido llevar la misma política de su padre con la misma consecuencia y escrupulosidad, siendo heredero, además, de las mismas virtudes personales.

Lucio Martínez es un obrero madrileño ilustradísimo que también es conocido por muchos obreros mallorquines por haber venido hace unos dos años a realizar una excursión de propaganda socialista y societaria. En Madrid ha ocupado los cargos de presidente de la Agrupación Socialista, de la Casa del Pueblo y actualmente ocupa igual cargo en la Federación Nacional de obreros en piel.» *El Obrero Balear*, núm. 899, 23 de maig de 1919, p. 1 i 2.

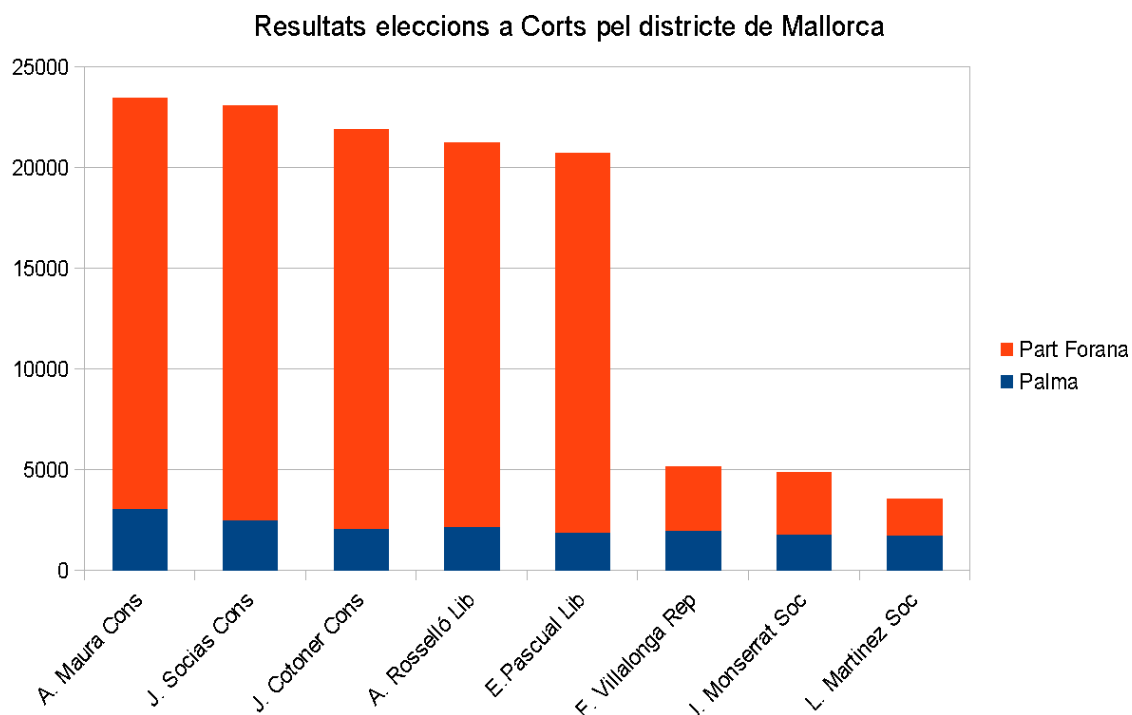
¹²⁹⁹ «Gracias a estos dos partidos y al sacrificio de estos dos ciudadanos aceptando el cargo de candidatos de este año no se aplicará el vergonzoso artículo 29 en nuestra isla y los ciudadanos mallorquines podrán libremente hacer uso del tan apreciado derecho del sufragio universal.», «Nuestra candidatura», íbidem

<p>Para las próximas elecciones a diputados</p> <p>Nuestra Candidatura</p> <p>D. Francisco Villalonga Fábregues Republicano</p> <p>Lucio Martínez Gil Socialista</p>	<p>Nuestros candidatos</p> <p>Juan Monserrat Parets Francisco Villalonga Fábregues Lucio Martínez Gil</p> <p>Esta candidatura debe ser votada íntegra por todos los trabajadores y ciudadanos mallorquines que se precien de tener sentimientos de libertad y regeneración.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 899, 23 de juny 1919, p.1</p>	<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 900, 30 de juny de 1919, p.1</p>

La inclusió de Joan Monserrat Parets podria haver causat certa sorpresa per la premura en la que fou incorporada a la candidatura republicanosocialista però segurament seria per encoratjar el vot a la Part Forana i pel poc coneixement que els votants socialistes poguessin tenir de Lucio Martínez encara que el 1917 fes una campanya de propaganda per Mallorca. De totes maneres, la inclusió de Joan Monserrat Parets evidencià el reconeixement que havia assolit el regidor de Lluçmajor dins el socialisme de Mallorca i s'ha de considerar com un premi a la seva tasca de propaganda socialista.

Els resultats de les eleccions foren els que s'esperaven encara que els socialistes havien intentat animar al seu electorat amb unes certes possibilitats d'èxit.

Candidats	Filiació política	Palma	Part Forana	Total Mallorca
Antoni Maura	Conservador	3065	20423	23488
Josep Socias	Conservador	2503	20610	23113
Josep Cotoner	Conservador	2078	19883	21961
Alexandre Rosselló	Liberal	2152	19130	21282
Eusebi Pascual	Liberal	1879	18880	20759
Francesc Villalonga	Republicà	1960	3207	5167
Joan Monserrat Parets	Socialista	1777	3140	4917
Lucio Martinez	Socialista	1732	1862	3594

Font: BOPIB, 3 de juny de 1919 i elaboració personal.

Els resultats evidenciaren la força dels partits dinàstics a la Part Forana on s'imposaren de manera aclaparadora sobre els candidats de republicanosocialistes. En canvi a Palma, les diferències entre els partits hegemònics i l'altra candidatura no fou tan gran i fins i tot Francesc Villalonga obtingué més vots que el liberal Eusebi Pascual.

Aviso a los afiliados

Se avisa a los afiliados a la Agrupación Socialista que en Junta General celebrada por dicha entidad, se acordó que cada socio pagara una peseta de cuota extraordinaria para cubrir los gastos ocasionados con motivo de las últimas elecciones legislativas.

El encargado de hacer la recaudación de dichas cuotas es el compañero Lorenzo Bisbal.

Encarecemos a los correligionarios que hagan efectivo este pago lo mas pronto posible.

Por la Agrupación Socialista.—El Presidente, Miguel Porcel.

El Obrero Balear, núm. 904, 27 de juny de 1919, p. 4.

El Obrero Balear es mostra satisfet perquè han obtingut 5600 vots encara que només va votar el 33% del cens.

Satisfechos

Podemos estarlo los socialistas y republicanos del resultado de las elecciones del domingo en Mallorca. Los 5 mil 600 votos que en total alcanzó nuestra candidatura representan una brillante votación si se tiene en cuenta que solo tuvimos intervención en las mesas electorales de Palma y en cinco o seis pueblos, repartiéndose los monárquicos todo el censo en los demás de la isla.

En Palma la lucha se presentó fría, sin entusiasmo ni ilusión por parte de los trabajadores, pues ya sabían de antemano que las izquierdas no podían triunfar a causa del caciquismo en los pueblos. Esto explica que en la capital solo acudieran a votar el 33 por 100 de electores. Sin embargo de esta desanimación, nuestra candidatura obtuvo en esta ciudad cerca de 2.000 votos, cifra importante que demuestra que los dos partidos socialista y republicano representan una fuerza que forzosamente tendrán que reconocer y respetar los demás partidos, pues en la lucha del domingo quedó demostrado que las izquierdas antidinásticas tienen votos para sacar triunfantes en las próximas elecciones municipales de cuatro a cinco concejales seguros. Para convencerse de ello basta fijarse en la elección habida en los distritos 2.º, 3.º, 4.º y 5.º en donde nadie podrá disputarnos las minorías y en uno de ellos nos sobra fuerza para sacar las mayorías. Y conste que el apoyo de los reformistas, a excepción del 5.º distrito, que se portó divinamente y del voto de algunas individuales de relieve, no pareció el domingo por ningún lado, antes al contrario, hubo reformista de bastante significación que no fué a votar y otro que lo hizo con candidatura de perso-

En los pueblos donde intervinimos en la elección como Manacor, Lluchmayor, Marratxí, Soller, Esporlas, Alaró y Lloseta el resultado también fué halagüeño y del que se pueden sacar provechosas enseñanzas para el futuro

y de gran utilidad local. Inca fué la primera vez que los trabajadores bregaron en luchas electorales y los 170 sufragios que el domingo sacaron de las urnas, sin ninguna preparación previa que les permitiera propagar nuestra candidatura ni estudiar el censo electoral, prueban lo mucho que hay que esperar si decididamente los obreros inquenses dedican a la política todo el interés que demandan sus propios intereses.

Lo mismo se puede decir de Alaró, Marratxí, Esporlas y Lloseta que sin tener organización política constituida los obreros llevaron a las urnas sufragios suficientes para llevar a sus respectivos Ayuntamientos una buena representación obrera. En Lloseta, sobre todo, donde nuestros camaradas sacaron el doble de votos que todos los demás partidos unidos, no tardará muchos años aquel Municipio en caer bajo el dominio de una mayoría socialista.

Favorable a las ideas socialistas fué, pues, la jornada del domingo, y ella servirá de estimulante a todos nuestros correligionarios para divulgar más y más nuestras doctrinas, constituir agrupaciones donde no las haya y preparar las huestes obreras para la conquista de futuras victorias materiales.

El Obrero Balear, núm. 901, 6 de juny de 1919, p.1.

Per la seva banda, Gabriel Alomar fou elegit diputat per Barcelona, i els socialistes mallorquins, malgrat que no estigués afiliat al PSOE, ho reberen amb satisfacció perquè per primera vegada hi hauria un mallorquí al Congrés de Diputats d'ideologia d'esquerres encara que fos elegit pel districte de Barcelona. Com es pot veure en el següent text, els socialistes lamenten que pel districte electoral de Mallorca sempre siguin elegits candidats del torn de partits i que no hi hagi cap possibilitat de poder aconseguir un diputat progressista.

Gabriel Alomar, diputado

La noticia de haber salido diputado por Barcelona en nutridísima votación nuestro paisano y querido amigo don Gabriel Alomar, produjo en nosotros y en todos los mallorquines admiradores suyos—que tiene menos de los que merece su gran figura en el mundo de las letras y de las ideas—la satisfacción propia del que ve triunfar las mejores cualidades que pueden personificarse en un hombre: ciencia, saber, austeridad, virtud y democracia.

Apesar de ello, el triunfo de Alomar por Barcelona nos ha causado un poco de rubor ya que ello significa que los mallorquines no sabemos apreciar las grandezas de nuestra tierra ni dar valor alguno a sus mejores hombres, teniendo que pasar por la vergüenza de verlos aclamados, venerados y elegidos diputados por los forasteros mientras aquí en Mallorca se envía a las Cortes a verdaderas nulidades sin valor intelectual ni político ni estético.

En desagravio de tal ignominia sabemos que los admiradores de Alomar tratan de tributarle un acto de homenaje así que el nuevo diputado por Barcelona venga a Palma.

La idea nos parece buena y desde luego ofrecemos nuestro apoyo para que se lleve a la práctica.

El Obrero Balear, núm. 1901, 6 de juny de 1919, p.2.

Les eleccions municipals de 1920

A les eleccions municipals de 1920, els socialistes intentaren repetir l'èxit de les anteriors de 1917 quan Llorenç Bisbal en sortí elegit regidor. Es presentaren en solitari encara que també donaren suport a la candidatura del veterà republicà Francesc Villalonga. En una estratègia fins aleshores mai duita a terme, els socialistes presentaren tres candidats per a un mateix districte i, en canvi, només un pel tercer.

<p style="text-align: center;">NUESTROS CANDIDATOS</p> <p style="text-align: center;">Segundo Distrito</p> <p style="text-align: center;">Gabriel Ferragut Mas Miguel Porcel Torrens Antonio María Alsina</p> <p style="text-align: center;">Tercer Distrito</p> <p style="text-align: center;">Julián Ferratjans Tomás</p> <p>Estos son los candidatos oficiales del Partido Socialista Obrero. Además, en el tercer distrito apoyaremos a</p> <p style="text-align: center;">D. Francisco Villalonga Fábregas</p> <p>en calidad de simpatizante socialista y toda vez que se ha comprometido a aceptar y defender en el Municipio el programa municipal y orientaciones socialistas así como marchar de acuerdo en los asuntos de carácter doctrinal o político con la minoría de nuestro partido.</p> <p>A todos por igual deben votarlos los socialistas y obreros. Todos deben salir triunfantes en las elecciones del día 8 de Febrero. Todos defenderán en el Ayuntamiento la causa de la moralidad y de la justicia municipales.</p>	<p style="text-align: center;">Mitines electorales</p> <p>El partido socialista ha empezado ya sus trabajos de propaganda electoral y a tal efecto el próximo martes día 27 del corriente a las 7 de la noche, tendrá lugar un mitin electoral en el café denominado «Sa Portàssa», del caserío del segundo Molinar. El sábado día 24 se celebrará otro a las 7 y media en el Casino de La Soledad, y el domingo día 25, otro en el «Coll d'en Rebassa» en el Casino Nuevo, a las tres de la tarde.</p>
--	--

El Obrero Balear, núm. 933, 23 de gener de 1920, p.1 i 3.

EL OBRERO BALEAR

Organo de la Agrupación Socialista.—Defensor de la clase obrera

NÚMERO SUBLITO, 10 CENTS.

APARECE LOS VIERNES

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: BALEARES, 83

Precedes de suscripción: En Palma 900 pes. anual—fuera de la capital 1'00 pes. mensual.—Estranjero 200 pes. año.—Factura de 30 números, 900 pes.

AÑO XXI

NUM. 935

Palma de Mallorca 6 Febrero de 1920

Toda la correspondencia de Telegrafía Árabe al Director y de Administración a Aguacada Nueva.—Yo no devuelvo originales por culpa y no garantiza.

Ante la próxima lucha electoral

Por la moralidad administrativa

Pasado mañana se celebran las elecciones municipales. Es el día en que el pueblo puede liquidar muchas infamias, muchos atropellos, muchas injusticias. Es el día en que el ciudadano está revestido de su poder efectivo y soberano para elegir a los regidores que han de administrar y dirigir los intereses de la ciudad y del Municipio. Es el día propicio para examinar la conducta de los políticos y hacer el análisis de su valor moral y administrativo. Es el día en que los trabajadores deben recordar las inmundicias, dilapidaciones y chanchulleros de los partidos burgueses que dominan en el Consistorio. Es el día en que, a modo de película cinematográfica, los obreros deben hacer pasar por su memoria la pared de SON PARETÓ (inmoralidad conservadora), el asunto del Inspector de jardines (inmoralidad liberal), el escandaloso del arbitrio de carnes (inmoralidad conservadora), la tenaz oposición mauro-carlista-conservadora para que no fuese cedido a la clase obrera el solar para la construcción de la CASA DEL PUEBLO, la vergonzosa cuestión del edificio de Montesión en la que los mismos que combatieron la cesión del solar indicado regalaron 200.000 pesetas del Municipio a los jesuitas, el asunto del cementerio de Establiments y tantos otros de parecida índole moral y caciquil que el pobre y esquilmo pueblo ha tenido que pagar.

Pasado mañana acuérdate, pueblo, de todas estas cosas y por moralidad municipal vota a los tuyos, a los de tu clase, a los socialistas.

Ellos son la garantía de la pureza administrativa y una vez en el Ayuntamiento serán el más fuerte contrapeso de las injusticias, corruptelas y despilfarros que intentan cometer los de la cruzada monárquica.

Contra esta cruzada deben luchar todos los trabajadores y buenos ciudadanos el próximo domingo; contra ellos para derrotarlos y facilitar el triunfo a los candidatos socialistas.

¡Viva los candidatos obreros! ¡Abajo los inmorales y corrompidos!

NUESTROS CANDIDATOS

SEGUNDO DISTRITO

Miquel Porcel Torrens.—Carpintero.
Gabriel Ferragui Más.—Espantero.
Antonio María Alsina.—Tipógrafo.

TERCER DISTRITO

Julian Ferretjans Thomás.—Zapatero.
D. Francisco Villalonga Fábregas.

(El último en calidad de simpatizante de nuestras ideas).

Las elecciones en los pueblos

Marratxí

En este pueblo los socialistas van a la lucha electoral con probabilidades de sacar triunfantes 3 candidatos de 5 que presentarán.

Blusatem

También los obreros toman parte por primera vez con gran entusiasmo a la próxima contienda electoral, presentando 3 candidatos cuyo triunfo se cuenta como seguro de alguno de ellos.

Alaró

El domingo fueron proclamados por el artículo 29 dos concejales obreros.

Lloseta

Los camaradas de este pueblo se presentan a la lucha con 3 candidatos en frente de otros tantos de los demás partidos coaligados.

Reina gran entusiasmo y se espera de las urnas un triunfo completo.

Inca

Por primera vez presentan los obreros de esta ciudad un candidato de su clase para concejales cuya victoria es casi segura.

Manacor

Los socialistas van a la lucha animados de sacar triunfantes dos de sus candidatos.

Capdepera

Con gran entusiasmo se aprestan para ir a la lucha los socialistas de este pueblo, teniendo la esperanza de triunfar en toda la línea.

Artá

También tenemos noticias de que van a la lucha los obreros artanenses presentando algunos candidatos.

Lluchmayor

Muy reñidas prometen ser en este pueblo las próximas elecciones de las que nuestros camaradas esperan obtener el triunfo.

Sóller

El elemento obrero presenta para candidato al presidente de la Federación Obrera y dado el entusiasmo que reina es probable sacarle victorioso.

Santa Eugenia

Después de 15 años de no haberse hecho elecciones en este pueblo, la Sociedad Obrera que hace un mes se constituyó va a la lucha presentando 3 candidatos, siendo seguro el triunfo de dos de ellos por lo menos.

Felanitz

Presentando un candidato van a la lucha electoral los compañeros de este pueblo, reinando gran entusiasmo por sacarlo triunfante.

Esporlas

Los trabajadores asociados presentan 3 compañeros en candidatura para votarles en las elecciones del domingo teniendo confianza de que saldrán victoriosos de la contienda.

Como se vé, la Pastoral del obispo calificando de pecado grave el que se vote a los socialistas ha dado un resultado maravilloso.

Suplicamos encarecidamente a los compañeros de los pueblos donde toman parte en las elecciones que inmediatamente de verificado el escrutinio nos comuniquen por telégraf. o por los medios de más rápida comunicación que tengan a mano, el resultado de la votación.

El Obrero Balear, núm. 935, 6 de febrer de 1920, p. 4.

El partit socialista, un cop rompuda la coalició republicanosocialista decidí presentar-se a dos districtes de Palma, el segon i el tercer. En el segon presentà a Gabriel Ferragut, Miquel Porcel i Antoni Mª Alzina i pel tercer, Julià Ferretjans i també es donava suport a l'històric republicà federal Antoni Villalonga «en calidad de simpatizante socialista y toda vez que se ha comprometido a aceptar y defender en el municipio el programa municipal y orientaciones socialistas así como marchar de acuerdo en los asuntos de carácter doctrinal o político con la minoría de nuestro partido».

La premsa antiverguista denuncia que els partits monàrquics han permès que els socialistes puguin alçar-se amb la victòria a les eleccions municipals al tercer districte perquè Joan March ho ha imposat a la resta de partits. Els socialistes ho neguen i ho consideren absurd.

«Pero de la noticia se desprende otra lógica que no queremos desperdiciar, y es que la omnipotencia de Verga es tan grande que puede imponer su voluntad y someter a ella a D. José Socias, D. Manuel Guasp y D. Bernardo Amer y ello para favorecer nada menos que a los detestables socialistas». Per després afegir amb ironia: «¡Tres caciques de rodillas ante el contrabandista D. Juan March en ofrenda y sufragio de los bolcheviks!»

Els resultats foren molt bons al tercer districte on aconseguiren que Julià Ferretjans obtingués una acta de regidor a més de la del republicà Francesc Villalonga que havia subscrit el programa socialista municipal. En canvi, al segon districte on presentaven tres candidats, no s'obtingué cap representant.¹³⁰⁰

Els resultats a la Part Forana foren millors que en l'anterior convocatòria electoral

	Regidors obtinguts a les eleccions de 1920	Regidors que es tenia abans de les eleccions de 1920	Regidors que hi va haver als ajuntaments després de les eleccions de 1920
Alaró	2		2
Lloseta	2		2
Marratxí	2		2
Llucmajor	1	1	1
Manacor	1	1	2
Capdepera		1	1
Palma	1	1	2
Total	9	4	12

El Obrero Balear es mostrà en desacord amb articles de *La Última Hora*¹³⁰¹ que li semblava escassa la representació obtinguda pels socialistes en les eleccions municipals. El diari vespertí considerava que els

¹³⁰⁰ «Nuestro triunfo», *El Obrero Balear*, núm. 936, 13 de febrer de 1920, p. 1.

¹³⁰¹ «Elecciones», *La Última Hora*, 14 de setembre de 1920, p. 2.

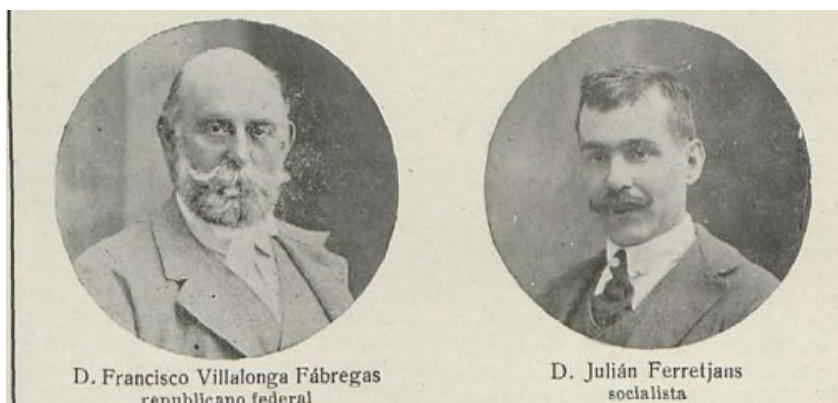
7.000 socis de la Casa del Poble no votaren les candidatures socialistes. El setmanari obrer es defensava dient que 3.000 socis eren menors de vint-i-cinc anys i per tant no tenien dret a vot i que dins la Casa del Poble hi havia obrers de diferents ideologies a part de la socialista. «*Es partir de un gran error pues juzgar las fuerzas socialistas para los efectos electorales desde el punto de vista de los socios de la Casa del Pueblo pues los hay, como los sindicalistas, que en este sentido son más antisocialistas que los mismos conservadores.*»

De totes maneres, la *Revista Baleares* presentava una perspectiva diferent de les eleccions i establia les candidatures en dos blocs difícil d'entendre perquè dins cada un d'ells hi havia ideologies antagòniques: «*La lucha se planteó en las siguiente forma: Conservadores, liberales rosellonistas y mauristas en inteligencia con socialistas y republicanos federales contra liberales weyleristas y reformistas.*»

A més, reconeixia que aquest acord era difícil d'explicar i per això els weyleristes i reformistes havien obtingut uns resultats dignes perquè hi havia hagut votants que no estaven d'acord amb les aliances de l'altre bloc: «*No obstante esto, la votación que obtuvieron los weyleristas y reformistas fue nutridísima en casi todos los distritos, especialmente en el primero y cuarto.*»

Però també explica que el bloc antinatura només podia ser entès per les intrigues que algú maquinà discretament, Joan March: «*Y esto demuestra no solo la fuerza de dichos partidos sino la protesta de muchos de los elementos de otros partidos contra el pacto vergonzoso llevado a cabo para satisfacer las ambiciones y egoísmos del ser a quien los castrados rinden absoluta pleitesía.*» Certament, podria resultar estrany que els conservadors haguessin participat d'un pacte en un bloc tan heterogeni quan fou el grup que més durament criticà als socialistes per la seva aproximació a Joan March i per haver acusat al financer de Santa Margalida de ser un contrabandista.

De totes maneres, *El Obrero Balear* replicà a la interpretació que la revista *Baleares* feu dels resultats de les eleccions municipals i considerava que una publicació seriosa no podia entrar en el joc d'altres publicacions com *La Última Hora* o *Foch y Fum*: «*Porque la referencia que con respecto a los socialistas hace Baleares del mencionado pacto electoral, no es más que esto: paparruchada grotesca.*»¹³⁰²

Revista Baleares, 15 de febrer de 1920, p.13

¹³⁰² «Notas sueltas», *El Obrero Balear*, núm. 938, 27 de febrer de 1920, p. 1.

Julià Ferretjans, regidor socialista i Francesc Villalonga, republicà federal però que es comprometé a complir el programa municipal socialista, elegits a les eleccions municipals de 1920.

Provincias	Concejales en el año 1917	Candidatos presentados	Candidatos elegidos	Votos
Albacete	11	23	18	1.014
Alicante	3	22	7	1.891
Almería	>	17	6	422
Avila	4	30	22	245
Badajoz	11	161	82	10.104
Baleares	4	20	11	2.480
Barcelona	2	15	6	1.144
Burgos	1	7	4	395
Cáceres	21	135	103	3.680
Cádiz	>	18	14	998
Canarias	>	8	2	254
Castellón	>	24	10	1.409
Ciudad Real	2	33	17	1.636
Córdoba	5	69	37	6.834
Coruña	>	4	4	>
Cuenca	>	10	2	59
Gerona	>	1	1	>
Granada	1	59	25	2.421
Guadalajara	>	5	1	311
Guipúzcoa	4	20	10	1.366
Huelva	5	24	17	3.390
Huesca	1	6	6	>
Jaén	12	134	68	11.692
León	1	24	21	418
Logroño	>	14	7	880
Lugo	>	1	1	>
Madrid	4	64	25	15.066
Málaga	2	57	24	1.617
Murcia	1	16	9	2.848
Nayarra	>	10	8	919
Orense	>	5	5	>
Oviedo	13	75	46	3.094
Palencia	>	26	14	548
Pontevedra	1	17	12	1.117
Salamanca	>	40	32	1.018
Santander	1	39	29	89
Segovia	>	15	14	>
Sevilla	1	23	13	1.957
Soria	>	5	5	>
Tarragona	>	17	11	328
Teruel	>	7	7	240
Toledo	16	111	62	2.786
Valencia	1	41	26	1.789
Valladolid	1	37	27	4.606
Vizcaya	5	50	38	7.948
Zamora	1	25	17	701
Zaragoza	1	29	21	419
TOTALES	137	1.593	946	100.733

En relació a la taula següent sobre els vots obtinguts a les eleccions municipals a cada una de les províncies espanyoles es pot concloure que els resultats a les Illes Balears es situaren per sobre de la mitjana. Destaca que se n'obtingueren el doble que a la província de Barcelona, que més que ser un bon resultat per als socialistes illencs, és evidentment un desastrós rèdit electoral del socialisme català, en el que Pere Gabriel ha definit com la incapacitat del socialisme a Catalunya de connectar amb el catalanisme popular de base obrera.¹³⁰³ Però, si s'exceptuen les províncies andaluses i extremenyas, on el PSOE obtingué un resultats absoluts destacats, les Illes Balears se situaren després de Madrid, Biscaia, València, Valladolid i Toledo. Per tant, aquests resultats contribueixen a confirmar el fet de què el PSOE, exceptuant Andalusia i Extremadura i, pot ser, Madrid i Biscaia, era una força electoral minoritària i amb poca capacitat d'influència, especialment per la seva incapacitat per atreure el vot obrer.

¹³⁰³ GABRIEL SIRVENT, Pere, «El ugetismo socialista catalán, 1888-1923», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 165-197.

15. El socialisme davant les eleccions de 1922 i 1923 i la discòrdia interna

Els socialistes s'enfrontaran a dues eleccions el 1922 i el 1923 que suposaran una forta crisi interna. Per una banda, a Palma a les eleccions municipals de 1922 Llorenç Bisbal es presentava amb la intenció de renovar el càrrec de regidor, però els resultats foren decebedors i perdé l'escó municipal; mentre que a les generals de 1923 els socialistes també patiren les conseqüències de la irrupció de Joan March amb la candidatura del Partit Liberal, i decidiren no presentar candidat. El fet de què alguns socialistes donassin suport d'una manera més o menys manifesta a la candidatura del financer de Santa Margalida provocà una forta crisi a un partit que encara no s'havia recuperat de l'escissió comunista de 1921.

Mentrestant, seguia la discòrdia entre socialistes i comunistes, tot i que Gabriel Alomar defensà la constitució d'un Front Únic de les esquerres. Finalment, la recuperació del control de la Casa del Poble per part dels socialistes permeté assentar les bases del futur projecte de constitució de la Federació Mallorquina de la UGT.

15.1. Les eleccions municipals de febrer de 1922

Antoni Marimon qualifica de complicada la situació del socialisme a Palma perquè a part d'haver de fer front als seus tradicionals oponents, també es trobava amb el l'emergent projecte polític de Joan March i de la força de l'obrerisme situat més a l'esquerra:

«No tan sols havia de fer front al fort pes del conservadurisme, el clericalisme i el maurisme, si no que també es trobava davant dos desafiaments nous. Per una banda, a la seva dreta, Joan March i Ordinas havia impulsat una mena de bloc progressista encapçalat pel Partit Liberal, que dominava completament i es presentava com una alternativa de transformació i modernització, enfront de les velles oligarquies nobiliàries i burgeses. Per l'altre extrem de l'art polític, a la seva esquerra, el socialisme havia de fer front a l'auge de l'anarcosindicalisme i del comunisme.»¹³⁰⁴

L'Agrupació Socialista de Palma decidí presentar a Jaume Garcia pel segon districte i Llorenç Bisbal pel tercer. En principi es presentaven sense cap tipus d'aliança amb cap altra candidatura.¹³⁰⁵ Els socialistes insistien en què el fet de presentar-se en solitari permetia que es presentàs una candidatura veritablement obrera i també es considerava positiu que els representants de la classe obrera entrassin dins l'ajuntament com a regidors:

«El obrero está obligado, si desea capacitarse en la administración, de lo que atañe a su clase, a

¹³⁰⁴ Marimon, Antoni, «Lucharemos con nuestras propias fuerzas», a Ginard David (Coord.) *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca (1900-1936)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2016, p. 163-178.

¹³⁰⁵ «Nuestra actitud ante la contienda que se avecina es clara y bien definida: lucharemos con nuestras propias fuerzas, sin alianzas ni componendas con nadie en el segundo y tercer distrito, en donde hemos luchado siempre y donde nuestras ideas tienen suficiente arraigo en el cuerpo electoral para obtener un seguro triunfo.», «Ante las próximas elecciones municipales», *El Obrero Balear*, 1037, 13 de gener de 1922, p. 1.

intervenir como tal clase en la política, no sólo para velar por sus propios intereses, sino para ir socavando poco a poco el poderío de las clases explotadoras, que lo tienen precisamente en las corporaciones y organismos públicos y más que en ninguna parte en los municipios, ya que son la base de todo el engranaje político de la nación.»¹³⁰⁶

S'enumeraven les competències que els municipis controlaven i que afectaven a la ciutadania:

«A los municipios están encomendadas funciones sociales de gran trascendencia para la vida del pueblo. Estas funciones consisten en atender a todos los servicios de carácter comunal que imprescindiblemente nos son necesarios a todos, tales como el alumbrado público, el agua, la higiene, el afirmado y alineación de las calles, la beneficencia municipal, los mataderos, escuelas y tantos otros de utilidad indiscutible y en cuya administración la clase trabajadora debe ejercer el control mediante su acción fiscalizadora por medio de representantes genuinos que sean la expresión de su voluntad y de sus intereses.»¹³⁰⁷

El comitè electoral de l'Agrupació Socialista de Palma estava format per Julià Ferretjans, Llorenç Bisbal, Jaume García, Simó Fullana i Vicenç Torres.¹³⁰⁸

La segona setmana de gener, els socialistes es mostraven optimistes i consideraven que els seus oponents en el segon i tercer districte serien fàcilment derrotats per la candidatura socialista i *El Obrero Balear* desqualificava a cada un dels rivals electorals. Per exemple, en el segon districte Jaume Garcia s'enfrontava a Antoni Planes, conservador, i Bernat Obrador, maurista. Del primer, *El Obrero Balear* el qualificava «de la cepa más católica y reaccionaria», mentre que de Bernat Obrador s'afirmava:

«en calidad de instrumento maurista, un hombre sin ideales ni creencias de ninguna clase, pero que ha recorrido todos los partidos en busca del mayor interés personal, al cual ha subordinado siempre toda su actuación en el municipio, la que ha sido, por otra parte, una actuación de payaso ridículo y desvergonzado y a la que solo el maurismo podía reconocer méritos recogiendo y consagrando la persona de don Bernardo a la política de su partido, con que este nuevo prestigio podrá disputar el pináculo de la gloria»¹³⁰⁹

Per altra banda, en el tercer districte, Llorenç Bisbal s'enfrontava a Rafael Barrera, «que se ha hecho liberal porque le dieron un disgusto los mauristas pero que si saliera triunfante sería el mismo sacristán de siempre. También es presentava Bartomeu Barceló i Mir, weylerista, a qui els socialistes acusaven de manca d'implicació dins l'ajuntament:

«... que siendo actualmente concejal hace más de un año que no se le ha visto por el ayuntamiento, sin que haya hecho falta alguna ya que su labor consistía en estudiar proyectos como el de la municipalización

¹³⁰⁶ Íbidem.

¹³⁰⁷ Íbidem.

¹³⁰⁸ Íbid., p. 2.

¹³⁰⁹ «¡A votar trabajadores!», *El Obrero Balear*, núm. 1038, 20 de gener de 1922, p. 1. El Obrero Balear sempre havia estat molt crític amb les intervencions de Bernat Obrador en els plens de l'ajuntament, acusant-lo de fer teatre i de fer discursos per a la concurrència.

*de la leche para luego él mismo combatirlo e inutilizarlo.»*¹³¹⁰

Els socialistes pronosticaven una victòria segura dels seus candidats però afirmaven que no s'havien de confiar i que calia fer un esforç per aconseguir uns resultats excel·lents.¹³¹¹

El Obrero Balear, núm. 1038, 20 de gener de 1922. p. 2.

Però una setmana més tard, els socialistes havien rebaixat una mica l'optimisme, segurament per impulsar als seus possibles votants a acudir a les meses electorals i per no pecar d'excés de confiança. Per una banda, recordaven que ells no havien pactat amb cap altra candidatura: «El partido socialista va solo, completamente solo, a la lucha. Ni se le ha hecho ofrecimiento alguno ni aceptaría componendas que repugnan a su conciencia y a la disciplina de partido.»

Es presentaven confiats en el triomf. «Tenemos la convicción plena de nuestro triunfo. Somos los únicos combatientes que luchamos con bandera desplegada.» Però també afirmaven que per la pròpia dignitat del partit i dels votants només apel·larien a demanar el vot raonat i conscient:

«Orgullosos de nuestra causa, vayamos serena y dignamente a la lucha. Consultemos la voluntad de los electores, invitémosles a apoyar dignamente nuestra candidatura, pero sin mendigarles humillantemente los

¹³¹⁰ Íbidem.

¹³¹¹ «No hay, sin embargo, que dormirse en la fe que tenemos en la victoria, al contrario, hay que trabajar para trocar la esperanza en realidad; hay que llevar muchos votos a las urnas para que el triunfo de la candidatura socialista sea más resonante y sirva de desengaño a los que se obstinan a reconocernos una fuerza legítima en los mencionados distritos capaz de otorgar la investidura de concejales a nuestros candidatos.»; Íbidem,

votos. *Que nos voten aquellos que estén convencidos de la virtualidad de nuestra doctrina o simpaticen con ella.*»¹³¹²

Aquest al·lusions al vot conscient eren degudes al temor de què els rivals electorals utiitzassin altres maniobres per enfonsar la candidatura socialista. «Llegan hasta nosotros insistentes rumores de que en estas elecciones nuestros adversarios apelarán a toda suerte de medios para triunfar. Se da como seguro que la coacción y el dinero se prodigarán el día de las elecciones. Conocemos la falta de escrúpulos de nuestros contrarios y no nos extrañará por lo tanto, que apelen a esos medios repugnante y viles.»

Fins i tot, els socialistes amenaçaren en utilitzar la violència si el dia de les eleccions observassin maniobres il·legals per influir en les votacions.¹³¹³

Els socialistes denunciaren que l'Agrupació Comunista presentaria a Ignasi Ferretjans al tercer districte i que això podria impedir l'acta de regidor de Llorenç Bisbal.¹³¹⁴

També es presentaven candidatures socialistes a la Part Forana. Per exemple, a Lluçmajor es presentava Joan Monserrat Parets, «cuyo triunfo se tiene por descontando.» A Esporles pronosticaven que els cinc candidats obtinguessin l'acte de regidors. A Santa Eugènia presentarien tres candidats. A Manacor, es donava per segura l'acta de regidor per a Mateu Soler i que un representant de la Cooperativa La Economía també fos candidat. A Alaró presentarien dos candidats, «cuyas actas tienen segurísimas aquellos camaradas», També es presentaven candidats a Marratxí, Artà i Capdepera.¹³¹⁵

---

¹³¹² «Ante la contienda electoral», *El Obrero Balear*, núm. 1039, 27 de gener de 1922, p. 1.

¹³¹³ «Pero les advertimos que estaremos preparados. Si se nos obliga a acudir a la violencia a ella acudiremos sin miedo ni timideces. Y, a veces, es más persuasivo un oportuno garrote que un billete de 25 pesetas.», Íbidem.

¹³¹⁴ «Correo de Mallorca y sus comunistas coinciden en su sentido reaccionario», *El Obrero Balear*, núm. 1039, 7 de gener de 1922, p. 1-2.

¹³¹⁵ «La lucha electoral en los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 1038, 20 de gener de 1922, p. 4.

El Obrero

Número suelto, 10 céntos.

Toda la correspondencia de Redacción dirijase al Director, y de Administración a José Gomila.—No se devuelven originales publicados y no publicados.

REDACCION Y ADMINISTRACION: BALDERTER, 36

ARO XXIII NUM. 1.041
Palma de Mallorca 10 Febrero de 1922

PRECIOS DE SUSCRIPCION: En Palma, 940 ptas. al mes.—Fuera de la capital, 1'25 ptas. trimestre.—Extranjero, 5'00 ptas. año.—Paquete de 30 números, 1'80 ptas.

APARECE LOS VIERNES

Órgano de la Agrupación Socialista.—Defensor de la clase obrera

Balear

Las elecciones del domingo

Escandalosa compra de votos.--Sobornos y coacciones a granel.--Triunfa la reacción y fracasa el catolicismo.--Comunismo de cloaca.--Nuestra "derrota",.

El Obrero Balear, núm. 1045, 10 de febrer de 1922, p. 1.

Els resultats foren decebedors pels socialistes de Palma. Ni Llorenç Bisbal ni Jaume Garcia obtingueren l'acta de regidor. Acusaren a la dreta de comprar els vots i en concret al financer Manuel Salas. Però el centre de les crítiques socialistes fou cap als comunistes a qui acusaren de vendre's al candidat maurista-weylerista del tercer districte. El fet de què Ignasi Ferretjans només obtingués 10 vots els feia pensar que els afiliats comunistes i els seus seguidors havien votat a un candidat de la dreta per a què Bisbal no fos elegit. «En cuanto a los comunistas, a esos que se fueron del partido socialista para mantener incólumes los principios revolucionarios y la pureza de las ideas, el día de las elecciones fraternizaron y apoyaron su candidatura [la maurista-weylerista] en todas partes.»¹³¹⁶

De fet, els socialistes acusaren a un líder comunista a qui denominaven "Che" que amb el seu grup de companys, de dur a terme una campanya personal contra Llorenç Bisbal.¹³¹⁷

¹³¹⁶ «Las elecciones del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 1041, 10 de febrer de 1922, p. 1 i 2.

¹³¹⁷ «Los pasquines que algunos de la cuadrilla (podría citar los nombres) repartieron y pegaron por las esquinas en vísperas de las elecciones llenos de vilezas contra el candidato socialista Bisbal y recomendando que no se le votare a él ni a Barrera, lo que equivalía a decir que votaran al candidato de la coalición mauro-weylerista [...] la emisión de sufragios de la gran mayoría de los metalúrgicos, en rueda inclusive, a favor de dicha coalición; su asistencia a las comilonas electorales mauristes, antes y después de las elecciones, a cuenta de las cuales pudo observarse que significadísimos individuos de la cuadrilla comían opíparamente en uno de los más aristocráticos hoteles; la visita de una numerosa comisión de metalúrgicos el día siguiente al de las elecciones, al domicilio particular del Alcalde, maurista y otros hechos significativos de lo mismo.», «La cuadrilla del Che y la huelga metalúrgica», *El Obrero Balear*, núm. 1059, 16 de juny de 1922, p. 2 i 3.

Per a Antoni Marimon els resultats de les eleccions suposà un allunyament del socialistes del liberalisme verguista i que amb la decisió de presentar-se en solitari es pretenia restar al marge del verguisme.¹³¹⁸

Per la seva banda, els resultats a la Part Forana foren millors. A Alaró dels tres candidats socialistes, dos aconseguiren l'acta de regidors, a Binissalem, Andreu Pol entrà a l'ajuntament; a Inca, «De la lucha del domingo salió vencedor el candidato obrero, compañero Rayó»; a Manacor, obtingueren dos regidors; i a Esporles, un candidat entrà a l'ajuntament i dos més no hi accediren per una diferència de tretze vots.

La proposta de front únic de Gabriel Alomar

La derrota que Llorenç Bisbal patí a les eleccions municipals feu que Gabriel Alomar publicàs un article elogiós cap a la figura de l'exregidor socialista. L'article començava lamentant el resultat electoral:

«Vivo aparte de la lucha política de Palma. Pero hoy no puedo callar ante una injusticia cometida por el pueblo. Me refiero a la derrota de Lorenzo Bisbal. Siento la necesidad de infundir públicamente en el ánimo de ese amigo digno y bueno el optimismo que la ingratitud popular le arrebató.»¹³¹⁹

Després, Alomar passà a descriure la personalitat de Bisbal i els atacs personals que havia rebut dels seus rivals polítics.¹³²⁰ Gabriel Alomar elogià el paper que jugà Bisbal com regidor socialista de Palma, com a representant de la classe obrera.¹³²¹ Així, Alomar només hi veu una solució per evitar que es repeteixi més endavant altres fracassos com el de Bisbal a les últimes eleccions municipals, el front únic de les esquerres:

«Ya veis cómo ha respondido el pueblo a tales esfuerzos. No necesitamos ahora dilucidar las causas de ese contratiempo. Lo único que quisiera preguntar a los hombres de izquierda que todavía quedan en esta provincianísima ciudad es si no creen que ha llegado la hora de pensar seriamente en agruparse para un fin de defensa del común patrimonio ideológico, ya que no han sabido constituir sus fuerzas para el ataque.»¹³²²

¹³¹⁸ MARIMON, Antoni, «Lucharemos con nuestras ...» p. 177.

¹³¹⁹ «El frente único», *El Obrero Balear*, núm. 1042, 17 de febrer de 1922, p. 2 i 3.

¹³²⁰ «Cuantos conocemos su integridad, la pureza de su vida, la honrada pobreza de su hogar, sonreíamos melancólicamente ante la estupidez de los que intentaban socavar su prestigio ensayando contra él la eterna leyenda de un fantástico arribismo. En un mundo que hace de la política (de lo que llaman sacrílegamente política) un sistema de clientelas y fulanismos para la distribución de sinecuras y provechos, el obrero que ansía elevarse sobre la postración secular de su casta y de redimir a sus compañeros recibe, com primera emoción de éxito, el homenaje de la insidia y la calumnia de los indignos.», Íbidem.

¹³²¹ «En nuestra pequeña vida municipal la voz que ese caudillo obrero ha aportado una nobleza de sentido político que consolaba del materialismo abyecto en que hemos caído, no ya en Mallorca, sino en toda España. No era únicamente la voz de un partido político, aunque se trate del partido en el cual se han refugiado el idealismo y la herencia quijotesca. Se trataba de la voz del pueblo auténtico, no contaminado por su propia servidumbre inmemorial, que le entrega, inermes en manos de sus propios enemigos, y se trataba, sobre todo, del primer tribuno proletario mallorquín con aptitudes indiscutibles para su misión.», Íbidem.

¹³²² Íbidem.

També inclouïa una referència a la negativa conseqüència que havia tengut per a la candidatura de Bisbal, l'escissió comunista i l'avantatge que ha suposat això per a les dretes:

«Y me dirijo en primer lugar a esas disidencias proletarias que tantas veces sirven de instrumento a la habilidad maliciosa de sus mayores enemigos.»

I suggerí a les diferents ideologies obreres que recuperassin la unitat i ampliassin les aliances:

«Pero cuando se trata de defenderse, de formar el cuadro, el instinto de conservación les ordena fijar la vista en los valores que las unen, y olvidar los que las separan; apelar al amplio espíritu de tendencia o de escuela, contra las estrecheces y limitaciones del espíritu de partido.»

Alomar exposa públicament que la causa del front únic de les esquerres té suficient pes com per ell deixar de banda la seva inhibició per la política mallorquina:

«Por excepción, pues, rompo mi abstencionismo en la pequeña vida civil mallorquina y pregunto también a sus izquierdas (a sus verdaderas izquierdas): ¿No ha llegado la hora de formar el frente único?»

L'article de Gabriel Alomar fou contestat per Alexandre Jaume que subscrigué punt per punt les paraules de l'ex-diputat¹³²³. Alexandre Jaume començà la resposta amb un reconeixement a la figura i la tasca d'Alomar: «Maestro: He leído, con el deleite con que leo siempre vuestras bellas producciones, el artículo "El Frente Único".

Alexandre Jaume afirmava que les paraules d'Alomar li havien llevat un malson, «me habéis librado de una pesadilla que me angustiaba». Recordà Jaume la trajectòria de Bisbal, que quatre anys endarrera havia elogiat el triomf electoral de Bisbal «señalándole como el verbo del proletariado mallorquín, como pulsador de los sentimientos y de las ambiciones populares.» També la crisi que personal que patí durant la vaga dels tramviàries a causa de la qual pensà seriosament d'abandonar la política:

«Más tarde y en ocasión de cierta huelga planteada a espaldas de la dirección obrera, sintiendo herida su dignidad, creyéndose desautorizado por las huestes que acaudillaba, se creyó en el deber de abandonar la vida política. No sin vencer grandes resistencias conseguí que desistiera de aquellos propósitos y reintegrarle a la dirección del partido socialista.»

En aquells moments amb la derrota patida, Alexandre Jaume se sentia culpable d'haver-lo convençut de reprendre la vida política:

---

¹³²³ «Carta abierta a Gabriel Alomar», *El Obrero Balear*, núm. 1042, 17 de febrer de 1922, p. 2 i 3.

«Desde su derrota me he preguntado más de una vez, si andue desacertado al saludar a Bisbal como a un caudillo y si fue también un desacierto reintegrarle a la dirección del partido socialista exponiendole a ingratitudes como las que acaba de recibir.»

Però després Jaume passa a descriure les irregularitats que ell observà el dia de les eleccions com «electores previamente alcoholizados, conducidos descaradamente, como vil mesnada, a las urnas; presiones y coacciones de toda suerte y el dinero circulando a manos llenas, según han afirmado casi todos los periódicos.»

A l'igual que Alomar, Alexandre Jaume considerava que l'escissió comunista havia contribuït al desastre electoral:

«Salieron vencedoras las malas artes; pero también contribuyó al desastre, hay que reconocerlo, el triste espectáculo de la clase obrera lastimosamente dividida por meras diferencias adjetivas, sin discrepancias ideológicas ...»

Jaume comparteix la solució proposada per Gabriel Alomar, la unió de les esquerres:

«¿Remedios para evitar futuras derrotas? No veo más que uno, el que habéis señalado: El frente único. Para mi es un alto honor suscribir íntegramente vuestro artículo. Como soldado de un partido de izquierda contesto afirmativamente a vuestra pregunta. Que todas las izquierdas que sientan la necesidad de defender nuestro común patrimonio ideológico acudan pletóricas de fe y de entusiasmo a vuestro llamamiento desea vuestro devoto admirador.»

La proposta de Gabriel Alomar se centrava en la idea que la divisió entre socialistes i comunistes havia malbarat les opcions electorals i que calia recuperar la unió, però les desavinences entre els antics companys de partit només feien que augmentar i se centraven en atacs personals, insults o menyspreus.

Els socialistes reberen positivament la proposta d'Alomar però culpaven als comunistes d'haver romput la unitat. Per la seva banda, Ignasi Ferretjans, des de les pàgines d'El Comunista Balear respongué a la proposta d'Alomar i, segurament, per cercar un apropament als anarquistes, el suport dels quals necessitava per refermar el control comunista dins La Casa del Poble de Palma, afirmà que el front únic només podria ser possible en l'àmbit sindical i no en el polític: «El frente único que todos los proletarios anhelamos debe ser en el terreno sindical y solamente en aquellos que practican la lucha de clases».

Els comunistes seguien acusant als socialistes de mantenir unes relacions més que amistoses amb elements de la burgesia, tant republicans com liberals per la qual cosa insistien en la lluita de classe i que la burgesia era l'enemic. *El Obrero Balear* replicà a Ferretjans intentant mostrar les contradiccions del seu missatge amb el propi desenvolupament de la revolució bolxevic. De totes maneres, el to i tracte que rebé Ferretjans en l'article de resposta d'*El Obrero Balear* era despectiu vers la seva persona, a qui se'l referia com

«Ignacito».¹³²⁴ Amb la pèrdua de l'acta de regidor de Llorenç Bisbal, la comissió «pro-concejalía» passà a denominar-se «pro-Obrero Balear».¹³²⁵

Per la seva banda, *El Obrero Balear* publicà un manifest signat per Gabriel Alomar, Marcel·lí Domingo i J, Casanovas titulat «A los intelectuales»¹³²⁶ on exhortava als intel·lectuals a denunciar la crítica situació política i social de Catalunya:

«Hace demasiado tiempo que un silencio trágico, ante las revelaciones espantosas que deshonran nuestra Barcelona hace pesar sobre todos nosotros una sospecha de complicidad. Otras veces ha sufrido Barcelona una notoriedad dolorosa semejante a la de hoy. Pero siempre un núcleo de almas generosas salvó, para el porvenir, la conciencia sustancial y la personalidad histórica de la ciudad. Hora es ya de que la salvemos hoy.»

15.2 El tercer congrés de la Casa del Poble

Com a passa prèvia a la celebració del tercer congrés de les societats de la Casa del Poble el comitè de la mateixa envià a les societats afiliades les propostes que havien de sotmetre's a l'assemblea de la federació. La primera proposta era l'adhesió de la Casa del Poble de Palma a la CNT per «*seguir los principios y tácticas de la organización moderna ...*» Els socialistes rebutjaven aquesta proposició perquè suposaria l'eliminació de la Federació de Societats de la Casa del Poble. De fet, els socialistes consideraven que això era una decisió particular de cada societat:

«*Que los sindicatos de la Casa del Pueblo acuerden cada uno de por si el ingreso o no a los distintos organismos nacionales existentes es cosa que no la discute nadie, pero que se pretenda obligarles a ello mediante un acuerdo de un congreso valiéndose de una mayoría de dos o tres sociedades nominalmente numerosas, sería una tiranía y un ataque a la autonomía colectiva de los sindicatos que no podría tolerarse, ni lo tolerarían seguramente, entidades celosas de su libertad.*»¹³²⁷

La segona proposta era «¿No sería un beneficio para la organización que las entidades políticas no estuvieran en contacto con las demás entidades económicas y de educación y por lo tanto que estuvieran fuera del mismo local?

Els socialistes acusaven als comunistes i anarquistes d'unir esforços per expulsar els socialistes de dins la Casa del Poble, però replicaren que això no era possible perquè:

¹³²⁴ «Don Ignacito y el frente único», *El Obrero Balear*, núm. 1045, 10 de març de 1922, p. 3.

¹³²⁵ Estava formada per Joan Colom com a president, Sebastià Ferretjans, secretari; Jaume Matas, contador; Joan Sastre, depositari; i com a vocals Simó Fullana i Vicenç Torres, «Pro-Obrero Balear», *El Obrero Balear*, núm. 1048, 31 de març de 1922, p. 1.

¹³²⁶ «A los intelectuales», *El Obrero Balear*, núm. 1048, 31 de març de 1922, p. 2.

¹³²⁷ «Jugando con la seriedad obrera», *El Obrero Balear*, núm. 1042, 17 de febrer de 1922, p. 1.

«La Agrupación Socialista tiene derecho de local escriturado y ni cien congresos la privarán de ese derecho que fue otorgado por el donante de la Casa del Pueblo y reconocido y aceptado por todas las entidades que firmaron la escritura de donación y que no pueden volverse atrás aunque quieran.»¹³²⁸

La tercera proposta era la relativa a rebutjar la donació de Joan March: «¿No sería conveniente que las entidades obreras de Palma rechazaran el donativo de la Casa del Pueblo por D. Juan March en la forma que está hoy la escritura, y al mismo tiempo la subvención del alquiler de la que hoy ocupamos?» Els socialistes replicaren que «después que la nueva Casa del Pueblo está casi terminada y cuyo donativo fue aceptado por unanimidad y la escritura de donación firmada por casi todas las sociedades ...» També argumentaven que el president de la Casa del Poble, Ignasi Ferretjans, signà en el seu moment l'escriptura. Els socialistes, que es trobaven amb una situació de domini al ocupar tots els llocs del patronat, i que si renunciassin al patronat tenien dret d'elegir el seu substitut, consideraven que la proposta era absurda i que les obres que estaven gairebé acabades no podien dedicar-se a res més que no fos com a edifici per a les societats obreres.

En definitiva els socialistes consideraven el tercer congrés una operació de comunistes i anarquistes per reforçar el seu poder dins la Casa del Poble i anul·lar-hi la influència socialista.¹³²⁹

Fins i tot els socialistes proposaven no acudir al tercer congrés per així que «Dejen al comité central y sus adláteres que hagan el ridículo solos y que se vayan del local si no lo quieren. Desde luego, acuerden lo que acuerden este continuará siendo de las sociedades obreras y mal que les pese en él convivirá la Agrupación Socialista ...»

A més, es permetien l'altivesa els socialistes d'afirmar que ells tenien dret a estar-hi com qualsevol altra societat obrera «y mucho más que la entidad comunista, que si vive allí dentro es por conmiseración de las demás entidades y no por derechos adquiridos en la escritura.»

Davant la rèplica dels socialistes el comité de la Casa del Poble publicà un manifest per defensar les seves propostes i acusava als socialistes d'actuar amb insídia, encara que aquest afirmaven que l'únic que havia fet el comité amb el manifest era «insultarnos empleando un vocabulario de pescadera.»¹³³⁰

La disputa entre socialistes i comunistes era una constant i a la mínima els primers acusaven els segons de no haver donat suport econòmic a la vaga de sabaters i els culpaven del seu fracàs, mentre els segons acusaven els primers de fer el joc a Joan March i a la resta de la burgesia. A més, els socialistes argumentaven que si es renunciava a la donació de Joan March cada societat obrera hauria de tornar als vells temps d'itinerar de local en local perquè els seus ingressos serien insuficients per disposar d'un local permanent.

---

¹³²⁸ Íbidem.

¹³²⁹ «La celebración del flamante congreso extraordinario es una maniobra de sindicalistas y comunistas para hacer juguete de sus caprichos y tonterías a la clase trabajadora, alejándola del contacto y influencia de los socialistas, únicos que les pueden hacer fracasar sus planes dislocados.», Íbidem.

¹³³⁰ «Ante un congreso extraordinario», *El Obrero Balear*, núm. 1044, 3 de març de 1922, p. 2.

Els socialistes eren partidaris de què les societats obreres no acudissin al congrés de la Casa del Poble perquè els acords que es prenguessin no s'ajustarien a la legalitat, especialment en l'assumpte del rebuig a la donació de Joan March. Els socialistes se sentien segurs perquè l'escriptura de donació que se signà amb el financer els donava el control de l'edifici i, per tant, les resolucions que es poguessin aprovar no tendrien efectes legals. Però la proposta d'adhesió a la CNT creà un cert recel entre els socialistes per la possibilitat de què els anarquistes aprofitassin l'avinentesa per fer-se amb tot el material, llibres i mobiliari del que disposava la Casa del Poble. Per tant, per evitar tant la incorporació de la Federació a la CNT, com per salvar tot el material de l'interior de l'edifici els socialistes canviaren de parer i proposaren a les societats obreres que acudissin al congrés per impedir el que ells consideraven que seria un espoli. Per això i per evitar el que passà en l'últim congrés on les societats de fusters i picapedrers gairebé sumaven el 50% dels vots, es proposava:

«procurar que al constituirse éste [el congrés] no haya ninguna sociedad que pretenda ostentar mayor número de afiliados, para los efectos de las votaciones, que el que realmente tenga y figuren como cotizantes en el último estado de cuentas de la Casa del Pueblo, debiendo exigirse todos los justificantes y requisitos que sean precisos para evitar falseamientos de que tan maestros se mostraron los comunistas en el último congreso ordinario.»¹³³¹

De totes maneres, segurament les causes que mogueren als anarquistes a presentar la proposta d'adherir-se a la CNT no eren tan enrevessades ni tan interessades en voler quedar-se amb tot el mobiliari i el material de la Casa del Poble, els motius eren més simples. Els sindicats El Desarrollo del Arte i el Centro de Albañiles, controlats pels anarquistes, estaven obligats a una doble tarifa d'afiliació, a la pròpia CNT i a la Casa del Poble. En canvi, si s'aconseguia que la segona s'integràs dins la primera, s'estalviarien una de les dues quotes i podria veure la seva situació econòmica més alleugerida. El mateix manifest del comitè de la Casa del Poble¹³³² així ho explicava en relació a l'adhesió a la CNT:

«Esta proposición nos fue sugerida en primer término, por la dificultad en que se encuentran hoy los sindicatos de la Madera y Albañiles que han ingresado a la CNT para seguir pagando sus cuotas, muchas de ellas repetidas a la Regional y a la Local.»¹³³³

Els anarquistes reconeixien que això podria ser un problema que es podria solucionar sense necessitat de forçar l'adhesió de la Casa del Poble a una central sindical però consideraven que no només eren qüestions pràctiques si no també de caràcter organitzatives.¹³³⁴ Però els socialistes amb la seva animadversió a tot el

¹³³¹ «Ante el congreso extraordinario de la Casa del Pueblo y ante unas tonterías de un comité sindicalista», *El Obrero Blear*, núm. 1046, 17 de març de 1922, p. 2.

¹³³² «Ante un congreso extraordinario de la Casa del Pueblo», *Cultura Obrera*, núm. 134, 11 de març de 1922, p. 3-4

¹³³³ «Ante el congreso extraordinario de la Casa del Pueblo y ante unas tonterías de un comité sindicalista», *El Obrero Blear*, núm. 1046, 17 de març de 1922, p. 2.

¹³³⁴ «Ya sabemos que hay quien dirá que puede encontrarse una fórmula para que dichos sindicatos puedan cumplir con

que pogués suposar un benefici als anarquistes s'hi oposaven obertament:

«De modo que por una simple razón de comodidad y economía de unos céntimos a favor de albañiles y carpinteros se quiera abolir la Federación Local y obligar a todas sus sociedades que ingresen en la Regional y en la CNT, que es lo mismo que obligarles a ser anarquistas ...»¹³³⁵

Fins i tot Sebastià Ferretjans publicà un article a *El Obrero Balear* molt dur contra el seu germà, Ignasi, a qui acusava d'haver-se oblidat que ell fou dels que més enèrgicament havia defensat en un temps passat l'expulsió de tres anarquistes de dins del Centre de Picapedrers, el 1918. També recordà que durant aquella crisi ell fou durament increpat pels anarquistes: «Recordad que a vuestro presidente estos anarquistas a altas horas de la noche lo amenazaron de muerte.» Per això mateix, Sebastià Ferretjans no entenia que quatre anys més tard, Ignasi Ferretjans compartís objectius, interessos i fins i tot amistat amb els tres anarquistes que l'havien insultat a ell i a tota la societat.

La convivència entre comunistes i socialistes dins la Casa del Poble no era fàcil. Les dues entitats hi tenien les seves dependències i era habitual que es produïssin algunes topades o encontres entre els uns i els altres que no feia més que exacerbar els ànims de les dues parts. Per exemple, Miquel Colom, comunista, es queixà de l'escomesa que patiren devora la secretaria de l'Agrupació Comunista per part d'una dotzena de socialistes que són qualificats com «la guardia blanca de Bisbal» i que en grup increparen a Alexandre Gilet:

«No se puede tildar de otra cosa la emboscada napoleonesa de un grupo de atletas socialistas, el día 6 del corriente a las 9'32 minutos en la Casa del Pueblo.» La causa de l'hostilitat era la disputa que la tarda anterior havien tengut Alexandre Gilet i Llorenç Bisbal.¹³³⁶

Gilet replicà a Bisbal des del setmanari *Cultura Obrera* i acusà al segon de complicitat en l'adulterament de la farina durant la crisi de les subsistències.¹³³⁷ Per la seva banda, Bisbal, que devia ser l'autor dels escrits que anaven signats amb el pseudònim de El Padre Valbuena, li recordà a Alexandre Gilet que havia retornat després d'haver emigrat a Bons Aires, entrà a treballar a la companyia del ferrocarril, els treballadors de la qual estaven afiliats al Patronat Obrer.¹³³⁸

Els anarquistes persistien en l'opinió de dissoldre el patronat de la Casa del Poble o, en cas contrari, renunciar al donatiu de Joan March. Consideraven que el patronat usurpava funcions que corresponien al

las dos Federaciones, incluso que ambas pueden convivir en un mismo local sin necesidad de que la Local se adhiera a la CNT. Bueno, no lo dudamos; pero para que eso sea posible y práctico; para que en momentos como el presente la organización sea una masa compacta sin disidencias sindicales, factores indispensables para hacer factible su defensa ...», Íbidem.

¹³³⁵ Íbidem.

¹³³⁶ Miquel Colom també esmentava que els socialistes «me han declarado traidor por no dejar votar en falso en el colegio que yo fui interventor». És a dir, la tensió entre socialistes i comunistes també es feu evident durant les eleccions municipals del 5 de febrer, *Cultura Obrera*, núm. 134, 11 de març de 1922, p. 4.

¹³³⁷ «El gran farsante pierde la cabeza», *Cultura Obrera*, núm. 137, 1 d'abril de 1922, p. 4.

¹³³⁸ «Alejandro, el de los puños», *El Obrero Balear*, núm. 1049, 7 d'abril de 1922, p. 4.

comitè. Per exemple, citaven el novè apartat de l'escriptura de donació de la Casa del Poble:

«El patronato llevará la representación de la Casa del Pueblo en todos los actos de la vida de relación social; sean judiciales, extrajudiciales, administrativas o de cualquier orden, pudiendo delegar esta representación en su presidente; y resolviendo las cuestiones que se presenten.»

Així, els anarquistes consideraven que el comitè només tenia funcions formals, però no efectives: «De esto se deduce bien claramente que el único representante de la Casa del Pueblo es el patronato. El comité de la Casa del Pueblo no representa, pues, a ésta.»¹³³⁹

També es queixaven de què el càrrec de membre del patronat fos vitalici i traspasat a qui personalment designàs el membre que cessàs o, en cas de defunció, qui designàs la resta de membres del patronat.

Els socialistes respongueren que les atribucions del patronat eren en relació a l'edifici de la Casa del Poble i «no en manera alguna en lo que afecta al régimen y libre funcionamiento de la Federación y entidades que en dicho edificio se cobijarán.» A més, afegien que la mateixa escriptura dona plena llibertat a les societats de la federació: «Este patronato tendrá la obligación de respetar el libre funcionamiento de cada una de las secciones y sociedades que integren la Casa del Pueblo en relación a sus reglamentos.»

Els socialistes justificaven les atribucions del patronat pels casos en què hi hagués diferents federacions dins la Casa del Poble i hi hagués unes divergències entre aquestes que fessin inviable la continuïtat de la mateixa:

«... como también pudiera suceder que por diferencias tácticas y otras causas hubiera en él dos Federaciones ya que nadie puede privar esta libertad a los sindicatos. ¿Quién en tales casos podría representar el edificio Casa del Pueblo ante el fisco, ante la compañía de seguros para incendios, ante las leyes, ante los tribunales, si el caso se presentaba, etc.? ¿Quién cuidaría de su conservación y velaría para los fines que ha sido donado?»¹³⁴⁰

Mentrestant, Ignasi Ferretjans des d'*El Comunista Balear* criticava el control absolut que els socialistes tenien de la Casa del Poble per monopolitzar tots els membres del patronat i posava com exemple el cas d'un d'ells. Mateu Barrera que havia renunciat al seu càrrec dins el patronat i el seu lloc estava vacant. També criticà el cas de Bosch que havia estat esquirol a la vaga dels metal·lúrgics. Els socialistes respongueren que no bastava l'afirmació de Ferretjans per considerar-lo esquirol i que «es necesario que lo pruebe y desde ahora aseguramos que él ni nadie se atreverá a probarlo formal y públicamente.»

Però les coses es començaren a tòrcer pels anarquistes quan en l'assemblea del sindicat El Desarrollo del Arte de fusters es desautoritzà a la junta directiva i per 53 vots en contra i 23 a favor no s'aprovaren les tres

¹³³⁹ «Sobre la nueva Casa del Pueblo de Palma», *Cultura Obrera*, núm. 135, 18 de març de 1922, p. 1.

¹³⁴⁰ «Sobre la nueva Casa del Pueblo ¿Ignorancia o mala fé?», *El Obrero Balear*, núm. 1047, 24 de març de 1922, p. 1 i 2.

propostes a debatre en el congrés de la Casa del Poble. Així, a causa del resultat la junta directiva dimití.¹³⁴¹

Durant el mes d'abril les relacions entre, per una part, *El Obrero Balear* i els socialistes i, per l'altra, *Cultura Obrera* i els anarquistes seguiren igual de tenses amb continus retrets per les dues bandes. La diada del Primer de maig de 1922 suposaria una prova de foc per a les dues ideologies, si serien capaces de compartir actes i espais durant les celebracions de la festa obrera.

El comitè de la Casa del Poble, conscient de la debilitat que suposava presentar-se al congrés sense els vots del sindicat de la fusta, decidí anul·lar la convocatòria del tercer congrés. Però un dels sindicats exigí la convocatòria d'una reunió de les directives de les societats federades a la Casa del Poble per donar explicacions dels motius de l'anul·lació del congrés. Però el comitè decidí, en lloc d'atendre la demanda, convocar una reunió d'afiliats de les societats adherides a la Casa del Poble per valorar la decisió del comitè de ajornar la celebració del congrés. En l'assemblea d'afiliats es rebutjà la proposta del comitè perquè els estatuts, articles 16 i 34, determinaven que el comitè havia de respondre dels seus actes davant els congressos que eren els que aprovaven o rebutjaven la seva gestió. Davant la tensió que hi havia en l'assemblea i que la majoria dels assistents no donaven suport a la proposta, el comitè decidí també suspendre-la.

Els socialistes eren partidaris de què el comitè dimitís però com que no en tenia cap intenció, proposaven que fos destituït.:

«Pues bien; ya que el comité no dimite, hay que destituirlo, y pronto, pues cada minuto que pasa teniendo él la dirección federativa el peligro de hecatombe obrera aumenta. Els socialistes pensaven que totes les societats s'havien de posar d'acord per destituir el comitè: «El mejor medio para destituirlo sin violencias es que cada sociedad lo acuerde por separado y sacando copia del acuerdo se le envíe al mismo comité, firmada y sellada convenientemente.»¹³⁴²

En el cas de que, tot i així, no tingués el comitè intenció de dimitir, *El Obrero Balear* plantejava dues opcions, encara que la primera no agradava gens:

«Si a pesar de esto no presenta la dimisión de sus cargos (lo cual nada nos extraña) quedan dos recursos más a seguir: o exigirle la dimisión mediante la autoridad burguesa, y esto no lo aconsejamos más que como medida extrema, o bien negándose los sindicatos a pagar al comité la cuota federativa, pues sin dinero ni colaboración de las sociedades no hay comité.»¹³⁴³

A més a més, *El Obrero Balear* publicà que la Casa del Poble havia informat de què s'havia produït una

¹³⁴¹ «El comité del sindicato de la madera desautorizado y maltrecho», *El Obrero Balear*, núm. 1048, 31 de març de 1922. p. 3.

¹³⁴² «Ante el irritante proceder del comité central ¿Qué deben hacer las entidades de la Casa del Pueblo?, *El Obrero Balear*, núm. 1050, 14 d'abril de 1922, p. 2 i 3.

¹³⁴³ Íbidem.

robatori a les seves instal·lacions: «El viernes de la última semana apareció forzado el armario de una vitrina de la Casa del Pueblo donde el comité central de la Federación guardaba los libros de la contabilidad, los cuales han sido robados.»¹³⁴⁴

Així, els socialistes començaren a malpensar i dirigiren les sospites cap al mateix comitè: «Solamente los que llevan la administración, en el caso de que esta fuese mala, podrían, lógicamente pensando, haber simulado la comedia de tal robo para evadir responsabilidades al rendir cuenta de su actuación.»

Per la seva banda, el comitè afirmava que el robatori havia estat comès per algú que volia embrutar la imatge del comitè i que aquest conservava totes les factures i ingressos i que per tant es podia fàcilment reconstruir la seva comptabilitat.

Per a la festa del primer de maig l'Agrupació Socialista de Palma envià una carta al comitè de la Casa del Poble comminant a totes les forces obreres a abandonar per un dia les seves divisions i organitzar junts les festa de la classe obrera. Els socialistes digueren que el comitè ni es va dignar a contestar.¹³⁴⁵

Finalment se celebrà el tercer congrés on els socialistes recuperaren el control de la Casa del Poble. Inicialment, el congrés suposà un dur enfrontament entre La Metal·lúrgica, sindicalista, i La Igualdad, socialista, acusant-se mútuament del fracàs de les respectives vagues. Era evident que les relacions entre comunistes i socialistes estaven trencades i era impossible celebrar el congrés sense incidents. Després del fracàs dels anarquistes en la societat El Desarrollo del Arte dels fusters on perderen el seu control, la seva aliança amb els comunistes es presentà molt afeblida. A més, la representació de la resta de societats no fou la mateixa que en l'anterior congrés. Així, Llorenç Bisbal, que aquesta vegada sí que assistí al congrés, i els socialistes aconseguiren imposar-se i fins i tot els comunistes i anarquistes abandonaren el congrés després d'un episodi d'empentes i crits dins el recinte. Així, les societats La Metalúrgica, La Dulce Unión, El Desarrollo del Arte i La Emancipación, controlades per anarquistes, abandonaren el congrés. Finalment, fou elegit un nou comitè totalment copat per socialistes. President, Llorenç Bisbal; vicepresident, Jaume García; comptador, Julià Ferretjans; dipositari, Joan Mulet; secretari general, Josep Romualdo, i secretari auxiliar, Simó Fullana.¹³⁴⁶

La Metalúrgica publicà una carta dirigida a La Igualdad on exposa que el seu abandonament del congrés no fou degut a la covardia al·ludida pels socialistes:

«sino que se fundamenta en que no queremos ser arrastrados al terreno que a vosotros os convenga, ya que en el transcurso de la dirección del congreso hemos podido observar vuestras habilidades y que de forma definitiva veníais no con razones sino con el propósito de condenar nuestra actitud durante el conflicto metalúrgico y para ello os queríais valer de los votos que la inconsciencia de muchos obreros os ofrecían.»¹³⁴⁷

¹³⁴⁴ «Un robo misterioso en la Casa del Pueblo», núm. 1050, *El Obrero Balear*, 14 d'abril de 1922, p. 3.

¹³⁴⁵ «Actitud de la Agrupación Socialista de Palma», núm. 1052, *El Obrero Balear*, 1 de maig de 1922, p. 4.

¹³⁴⁶ «El congreso de la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1054, 12 de maig de 1922, p. 3.

¹³⁴⁷ «A la representación de La Igualdad en el congreso de sociedades obreras de Palma», *Cultura Obrera*, núm. 143, 13 de maig de 1922, p. 4. La carta estava signada per Alexandre Gilet, Miquel Mas, Manuel Blasco i Josep Riera.

Per altra part, un article signat amb el pseudònim «Un metalúrgico» que reprova l'actitud d'un dirigent de La Metalúrgica al que s'hi refereix amb el sobrenom «Che».

L'interès de l'article no està en els desqualificatius personals que anaven dirigits al Che si no als arguments que s'aporten sobre els motius que provocaren la vaga de metal·lúrgics a la fàbrica de Portopí de Joan March. S'afirma que la vaga fou promoguda per atacar al financer i per indisposar als obrers amb els socialistes perquè mentre el conflicte s'inicià per la negativa d'acceptar la contractació de treballadors afiliats al sindicat catòlic, en canvi sí que s'acceptava aquesta circumstància, per exemple, en els taller de La Isleña Marítima.¹³⁴⁸ A més, s'afirmava que la vaga no anava contra l'empresari pels qui treballaven els obrers del metall, sino contra el propietari de l'edifici:

«Y la huelga esa de brazos caídos se declaró no al patrono a cuenta del cual trabajaban los obreros, al que ni siquiera se le reclamó nada, sino al propietario de las obras donde realizaban el trabajo, al cual se le declaró el boicot en forma tan rigurosa que hasta alcanzó a la Casa del Pueblo en construcción por el hecho de ser D. Juan March el que las pagaba, resultando que la cuadrilla del "Che" boicoteaba los intereses de las mismas sociedades obreras y por consiguiente los de la propia Metalúrgica, la cual, por otra parte, no tenía escrúpulo de vivir domiciliada en un local que el mismo don Juan March pagaba el alquiler.»

Finalment, Joan March decidí vendre els terrenys on s'havia de construir la fàbrica de fosfats de Portopí a la Trasmediterranea. Els socialistes es lamentaren de la decisió del financer.¹³⁴⁹ Fins i tot hi aparegué una carta de Francesc Julià Perelló, republicà lerrouxista a favor de Joan March.¹³⁵⁰

El juny de 1922 tres societats controlades pels anarquistes, La Metalúrgica, Sindicat de Picapedrers i el Sindicat de fusters, abandonaren la Casa del Poble. Simó Fullana en un article a *El Obrero Balear* reconeix que durant la difícil convivència de anarquistes, socialistes i comunistes a la Casa del Poble ells mateixos han hagut de col·laborar o formar part de decisions o actuacions amb les quals no hi estaven d'acord per evitar la ruptura entre les tres branques de l'obrerisme. Reconeix que cap de les tres ideologies ha volgut assumir la decisió d'iniciar la ruptura definitiva per no ser acusat de ser el responsable del fracàs de la unió del moviment obrer.¹³⁵¹

Per això Simó Fullana feia una valoració molt negativa de la directiva de comunistes i anarquistes a la

---

¹³⁴⁸ «La cuadrilla del "Che" y la huelga metalúrgica», *El Obrero Balear*, núm. 1055, 19 de maig de 1922, p. 3, *El Obrero Balear*, 2 de juny de 1922, p. 2, i *El Obrero Balear* núm 1058, 9 de juny de 1922, p. 3.

¹³⁴⁹ «Una carta que avergüenza», *El Obrero Balear*, núm. 1059, 16 de juny de 1922, p. 4 .

¹³⁵⁰ «Las fábricas de Portopí», *El Obrero Balear*, núm. 1060, 23 de juny de 1922, p. 2.

¹³⁵¹ «Pero lo que no es público, aunque lo será muy pronto, es lo perjudicial y venenosa que ha sido esa convivencia. Por temor a aparecer ante las masas como autores de una división, los socialistas nos hemos dejado llevar por un grupo exiguo de vesíánicos y hemos contribuido al desmoronamiento de la organización obrera. Por temor de no aparecer y ser tildados de conservadores, hemos dejado de actuar como socialistas defendiendo nuestros principios y nuestra táctica y con ello no hemos hecho más que ser cómplices de toda esa serie de movimientos descoyuntados, absurdos, encaminados a hacer en todo momento aun a costa de las organizaciones, un poco de ruido anarquista.», «Hay que deslindar campos», *El Obrero Balear*, núm. 1057, 2 de juny de 1922, p. 1.

Casa del Poble.¹³⁵²

Així, Fullana se felicitava per la decisió de les entitats anarquistes d'abandonar la Casa del Poble:

«Ahora acaban de abandonar la Casa del Pueblo tres sociedades, La Metalúrgica, el Sindicato de Albañiles y el Sindicato de la Madera. Por fin parece van a deslindarse los campos. Los anarquistas y comunistas con su Confederación Nacional del Trabajo a un lado; los socialistas y simpatizantes con la Unión General de Trabajadores a otro. Así cada uno responsable de sus actos. Ya era hora de que esto sucediera, lo demandaban el decoro y la convivencia colectiva.»¹³⁵³

ELs socialistes iniciaren les gestions per constituir una nova societat obrera de picapedrers que tendria la seu a la Casa del Poble. Asseguraven que tenien el suport de la majoria de les sucursals de la barriada de Palma del sindicat de picapedrers dels anarquistes.¹³⁵⁴ El 8 de juny tengué lloc la reunió per iniciar els tràmits per a la nova societat de picapedrers. Hi foren presents les antigues sucursals del sindicat de picapedrers de Sa Vileta que aportava 114 companys, d'Es Pont d'Inca, amb 100 picapedrers. El delegat de Son Sardina mostrà la seva disposició a formà part de la nova societat però que encara no havia reunit els associats de la barriada. També hi participaren una representació dels escultors de pedra i els terrissers de blocs. També intervingueren Sebastià Ferretjans, Antoni Bisbal i Antoni Mora.¹³⁵⁵ Finalment el 20 de juny es constituí oficialment la societat El Trabajo i s'aprovaren els estatuts i s'anomenà la junta directiva que estava composta per Antoni Mora, president i Vicenç Torres, vicepresident.¹³⁵⁶

Però també la Casa del Poble pretenia reorganitzar la societat de fusters i reconstituir El Desarrollo del Arte, una de les societats més antigues de Palma. Brazales liderà la iniciativa i es designà una comissió per redactar el reglament i dur endavant els treballs per reconstituir la societat.

El Obrero Balear tornà a sortir en la defensa de Bisbal pels articles de *Cultura Obrera* que el tornaven a atacar i per defensar-lo reproduïren fragments d'un article de Víctor Rotger del setmanari obrer Aires de afuera publicat a Menorca:

«Les han tildado de vendido a la burguesía, de la que es un formidable y temido enemigo, le han acusado de mancharse las manos con el oro de los millonarios... Y Lorenzo Bisbal, enfermo, mal alimentado, tiene que trabajar muchas horas para poder atender a las necesidades y al sustento de los suyos; la honrada pobreza de su hogar, su vida modestísima y preñada de privaciones son la réplica más elocuente a la

---

¹³⁵² «Es muy amargo, compañeros, pero es la verdad, no hemos sabido cumplir con nuestro deber. Las actitudes demagógicas de un grupo, han impedido que la organización obrera pudiera mostrar su capacidad directora y constructiva. Ahí está el resultado de la labor realizada por anarquistas y comunistas en la Casa del Pueblo. Huelgas perdidas, la administración llena de corruptelas, la escuela abandonada. Una labor funesta, catastrófica.», Íbidem.

¹³⁵³ Íbidem.

¹³⁵⁴ «Nuevo sindicato de albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 1057, 2 de juny de 1922, p. 2.

¹³⁵⁵ «Reunión de albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 1058, 9 de juny de 1922, p. 3.

¹³⁵⁶ «Movimiento social de la Casa del Pueblo. Los albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 1061, 30 de juny de 1922, p. 4.

canallescás y cobardes calumnias de los que sobradamente saben que faltas descaradamente a la verdad ...»¹³⁵⁷

Llorenç Bisbal informa des d'*El Obrero Balear* que havia rebut en dues ocasions coaccions i amenaces per articles publicats al setmanari amb crítiques a dirigents comunistes. Bisbal afirmava que si no fos de constitució física feble no s'atrevirien a insultar-lo tal com ho feien. Les amenaces provenien de gent que l'escometien a desvetllar el nom de les persones que havien escrit, amb pseudònim els articles en contra d'ells. Però Bisbal feu una defensa dels articles que apareixien publicats i que ell se'n feia responsable, encara que no els hagués escrit personalment:

«Y sepan los comunistas otra cosa. Mientras yo sea director de *El Obrero Balear* cuantos escritos en él se publiquen sin firma auténtica es porque yo los autorizo, los sanciono y si no soy su autor estoy identificado con su contenido, asumiendo, además, toda su responsabilidad delictiva De modo que si lo que buscáis es un blanco de vuestras iras, ya le tenéis: ese blanco soy yo. Divertíos tirándole y escupiéndole en la forma que queréis que yo os aseguro que ni le mancharéis ni le haréis daño.»¹³⁵⁸

Amb la sortida de les societats anarquistes, els socialistes proposen que les societats que han quedat ingressin a la UGT.¹³⁵⁹ La nova directiva de la Casa del Poble feu un estudi de l'estat de comptes de l'anterior directiva i hi advertí un descobert de 789'56 pessetes, que foren reclamades a l'anterior depositari, Sebastià Colom.

Els cinc sindicats controlats pels anarquistes i que formaven part de la Federació Regional del Treball acordaren «solidarizarse dichas sociedades con la actitud de Sebastián Colom y los demás compañeros que formaban parte del comité saliente de la Casa del Pueblo», a més acordaren editar un butlletí «donde se detallará minuciosamente la actuación y conducta de dicho comité.»¹³⁶⁰ Sobre la quantitat que encara tenia al seu poder Sebastià Colom les juntes directives anarquistes «dicha cantidad quede en depósito por espacio de seis meses a partir de la fecha de la celebración de dicha junta por si en dicho plazo una nueva revisión hecha con la buena fe debida, pusiera las cosas claras y ser entregada dicha cantidad»

Per la seva banda, la nova directiva de la Casa del Poble publicà a *El Obrero Balear* un detall dels comptes de l'anterior directiva, ocupada per comunistes i anarquistes. Criticaven especialment les dietes que cobrà Ignasi Ferretjans per desplaçaments per fer propaganda a Manacor, Inca, per redactar rectificacions per a la premsa i altres pagaments a Gabriel Villalonga, Jaume Pons Anglada, Sebastià Colom. Especialment foren criticats pels socialistes els pagaments a membres del comitè per haver d'anar al jutjat a causa de la denúncia que el mateix comitè interposà pel robatori del llibre de comptes de la Casa del Poble.¹³⁶¹

¹³⁵⁷ «Lorenzo Bisbal», *El Obrero Balear*, núm. 1058, 9 de juny de 1922, p. 3.

¹³⁵⁸ «¿Llegarán a pegarme?», *El Obrero Balear*, núm. 1059, 16 de juny de 1922, p. 3.

¹³⁵⁹ ¿«Por qué no ingresan a la Unión General de Trabajadores las sociedades de la Casa del Pueblo?», *El Obrero Balear*, núm. 1058, 9 de juny de 1922, p.1.

¹³⁶⁰ «Junta directiva», *Cultura Obrera*, núm. 158, 26 agost de 1922, p. 4.

¹³⁶¹ «Las cuentas del pasado comité central», *El Obrero Balear*, núm. 1071, 8 de setembre de 1922, p. 2.

Per la seva banda, els comunistes acusaren a Josep Pons Anglada de mala conducta i el criticaren que davant la demanda d'explicacions que l'Agrupació Comunista de Palma li feu, ell es passà a l'Ateneu Sindicalista. Els comunistes l'acusaren «de haber timado a un buen número de compañeros, defraudo una cantidad de la Agrupación y luego para colmo de las desdichas, se pasó al campo anarquista».

Definitivament El Desarrollo del Arte es va constituir oficialment. Torna a haver-hi una certa efervescència en les societats obreres de la Casa del Poble, la dels forners, 1º de Mayo; la dels capellers, La Igualdad, Unión Cordelera i també s'intentà ressorgí la Unió d'Adobadors. La Unión Cerillera, afiliada a la UGT també ha aconseguit afiliar a gairebé la totalitat de les treballadores de Sa Mistera.¹³⁶²

Els socialistes pretenen presentar com un èxit la campanya de recaptació solidària per *El Obrero Balear* i així celebraren un petit acte de companyonia. L'acte tengué lloc en la mateixa Casa del Poble i fou presidida pel president de l'Agrupació Socialista de Palma, Jaume García. Intervingueren Sebastià Ferretjans, Julià Ferretjans, Simó Fullana, Llorenç Bisbal, que rebé una ploma estilogràfica com a reconeixement a la seva tasca dins *El Obrero Balear*, començà per recordar a qui s'ajuntaren per iniciar *El Obrero Balear*:

«Yo tengo que empezar por dedicar un recuerdo -sigue diciendo- a aquellos compañeros que en *El Obrero Balear* nos precedieron con su trabajo y que se llamaron Marroig, Solivellas, Marí, al maestro Crespí y sobre todo -exclama- debo recordaros el nombre de aquel hombre bueno y siempre generoso que se llamó Francisco Roca. Igualmente los que trabajan de una manera anónima como Ferrer y Roca y el incansable José Gomila.»¹³⁶³

Però també feu referència a Jaume Orell, que hi era present, l'últim dels internacionalistes: «También quiero hacer mención del compañero Jaime Orell que hoy se encuentra entre nosotros y que es el único superviviente de aquel grupo de camaradas pertenecientes a la Primera Internacional.»

L'acte serví per fer pública la viabilitat del setmanari obrer socialista i l'èxit de la campanya de contribució solidària en la que s'havia recaptat la quantitat de 582,25 pessetes.

Com a curiositat al final de l'acte feren acte d'aparició dues personalitats reconegudes dins el socialisme mallorquí: «Apenas terminado el acto llegaron a la Casa del Pueblo don Gabriel Alomar y don Alejandro Jaime siendo su presencia recibida con grandes aplausos.»¹³⁶⁴

Per la seva banda, els socialistes per reforçar la seva organització i com a campanya de propaganda organitzaren unes conferències que titularen com «cuaresmales» on hi participarien els seus principals dirigents o ideòlegs del socialisme a Mallorca. Evidentment, el primer conferenciant fou Llorenç Bisbal, però després seguiren Alexandre Jaume, Josep Ensenyat Alemany, professor de la Normal, Joan Monserrat Parets i fin i tot Gabriel Alomar.

És destacable que els socialistes eren capaços d'assumir les seves pròpies diferències estratègiques i no convertir-ho en un problema que encara provocàs majors divisions dins el seu si. Per exemple, en les últimes

¹³⁶² «La Unión Cerillera», *El Obrero Balear*, núm. 1062, 7 de juliol de 1922, p. 4.

¹³⁶³ «En pro de *El Obrero Balear*,», *El Obrero Balear*, núm. 1047, 24 de març de 1922. p. 4.

¹³⁶⁴ Íbidem.

eleccions municipals, *El Obrero Balear* i el mateix PSOE no considerava que pogués ser acceptat com a socialista el regidor obtingut a Lluçmajor per part de Joan Monserrat Parets per haver pactat amb els liberals. Així, tant en el setmanari obrer com en el llistat que aparegué a *El Socialista* no hi figura el regidor socialista en la llista d'actes aconseguides en les eleccions municipals. Però això no era cap problema per a què Monserrat Parets també intervingués en les conferències d'ideologia socialista que s'organitzaren a la Casa del Poble.¹³⁶⁵

També és interessant la participació de Gabriel Alomar per mantenir la seva particular bona relació amb el socialisme de Palma però sense tenir cap intenció de comprometre's organitzativament.

La conferència d'Alexandre Jaume, «Altruismo en los anarquistas» fou comentada en les pàgines de *Cultura Obrera*. El setmanari sindicalista no fou excessivament crític amb l'intel·lectual socialista. Fins i tot al final del comentari reconeixia que la conferència havia estat presentada des d'un punt de vista relativament ben intencionat: «No obstante lo apuntado, debo hacer notar cierta simpatía hacia el Sr. Jaume quien a pesar de todo desarrolló dicho tema con bastante consideración y benevolencia.» Per després afegir que això no era habitual entre la resta de socialistes que solien definir als anarquistes gairebé com a delinqüents:

«... muy al contrario que lo que acostumbran a hacer bastantes individuos del partido socialista, que al discurrir sobre estas cuestiones imitan a los más almibarados y reaccionarios de la burguesía, dando a entender que los anarquistas que cometen atentados merecen ser sometidos a examen de antropología criminal, por considerarles unos forajidos como cualquier criminal monstruoso.»¹³⁶⁶

En el punt on l'autor de l'article estava en desacord amb Jaume era que l'ús de la violència en els anarquistes «lo hacían impulsados por un exceso de sentimentalismo, de sensibilidad, de altruismo, etc, etc.» També li criticaren «la gran satisfacción que mostró el señor Jaume por no registrarse, según él, ningún hecho de esta índole perpetrado por socialistas me parece infundada.» L'articulista es referia a l'atemptat que un diputat socialista austríac havia comès sobre el president del govern d'Àustria, que morí de les ferides provocades per l'atemptat.

En canvi, la ressenya que publicà *El Obrero Balear* de la conferència d'Alexandre Jaume estigué plena d'elogis i ressaltaren principalment la part on afirmava que el socialisme no compartia l'ús de la violència com sí que havien duit a terme alguns anarquistes a diversos països d'Europa.¹³⁶⁷

També la conferència de Joan Monserrat Parets sobre la Revolució Russa fou elogiada a les pàgines d'*El Obrero Balear*. Resulta curiós l'analogia que feu el socialista de Lluçmajor entre la Revolució Francesa i la Revolució Russa sobre l'ús de la violència i la burgesia:

---

¹³⁶⁵ De totes maneres, dins l'Agrupació Socialista de Lluçmajor hi hagué una minoria que no estava d'acord amb l'entesa de Joan Monserrat Parets amb els liberals i així aparegué una Carta oberta de Mateu Jaume i Antoni Garcias després d'haver estat expulsats de l'Agrupació Socialista de Lluçmajor per no estar d'acord amb la coalició amb els liberals a les eleccions de febrer de 1922; *El Obrero Balear*, núm. 1055, 19 de maig de 1922, p.3.

¹³⁶⁶ «Altruismo en los anarquistas», *Cultura Obrera*, núm. 137, 1 d'abril de 1922, p. 4

¹³⁶⁷ «Nuestras conferencias», *El Obrero Balear*, núm. 1049, 7 d'abril de 1922, p. 2.

«... y es que toda revolución significa el nacimiento de una nueva era y de una nueva vida que necesitan de la violencia para consolidarse y destruir los viejos modales sociales. No tiene derecho a quejarse la burguesía a protestar de la violencia rusa puesto que ella necesitó que la guillotina funcionara en Francia por espacio de mucho tiempo para imponer su dominio sobre el feudalismo, consagrandolos en sangre, los derechos del hombre.»¹³⁶⁸

També feu referència a la situació de penúria econòmica que vivia aleshores Rússia, cinc anys després de l'inici de la revolució. Monserrat Parets ho atribuïa «al trastorno que en si lleva aparejada toda revolución, el bloqueo económico, ... y a política bolchevique.»

Campanya de propaganda de Manuel Cordero

<p style="text-align: center;">Itinerario Manuel - Cordero</p> <p>Como ya decimos en el editorial, el compañero Manuel Cordero llegará a esta capital el próximo domingo día 7 en el vapor correo de Mahón, que suele atracar al muelle de 6 a 7 de la mañana.</p> <p>El itinerario que recorrerá Cordero en su excursión de propaganda por esta isla será el siguiente:</p> <p>El día 7 dará una Conferencia en Palma en el Teatro Balear, en uno de los entreactos de la función que se celebrará en su honor y a beneficio de los gastos que ocasione la campaña.</p> <p>El día 8 mitin en Lluchmayor " " 9 " " Alaró " " 10 " " Binisalem " " 11 " " Sta. Eugenia " " 12 " " Marratxi " " 13 " " Esporlas " " 14 " " Palma por la mañana y por la noche en Manacor. " " 15 " " Artá</p> <p>En la excursión acompañará al camarada Cordero el compañero Lorenzo Bisbal.</p> <p>COMPAÑEROS: Recibid dignamente al compañero Cordero y procurad que en todos los actos que ha de tomar parte concurren muchos trabajadores.</p>	<p style="text-align: center;">Gran Mitin en el Teatro Balear</p> <p>El próximo domingo día 14 a las diez de la mañana tendrá lugar en dicho TEATRO BALEAR un GRAN MITIN en el que tomarán parte los compañeros siguientes:</p> <p style="text-align: center;">Sebastián Ferratjans Lorenzo Bisbal Juan Monserrat Parets Manuel Cordero</p> <p style="text-align: center;">¡Trabajadores, asistid a dicho acto!</p>
---	--

El Obrero Balear, 5 de maig de 1922

El Obrero Balear, 12 de maig de 1922, p.1.

Els socialistes feren una valoració molt positiva de la visita de Manuel Cordero especialment per l'impuls que suposà per a l'expansió de la UGT. Primer anà a Menorca i a Mallorca participà en actes públics a

¹³⁶⁸ Íbidem.

Palma, Lluçmajojr, Alaró, Binissalem, Santa Eugènia, Marratxí, Esporles, Manacor, Artà. En l'últim acte públic a Palma també intervingueren, a part de Manuel Cordero, Sebastià Ferretjans, Llorenç Bisbal i Joan Monserrat Parets.¹³⁶⁹

Per la seva banda, Llorenç Bisbal fa una reflexió sobre la situació del moviment obrer en el 1922¹³⁷⁰. Es refereix a què el principal problema amb el que es troba aquest és «la propia ignorancia de los trabajadores al no saber apreciar el verdadero alcance de los acontecimientos político-sociales que han sucedido en los últimos años». Primer, fa referència a la revolució russa que per a Bisbal no fou «el fruto de un ideal revolucionario madurado en las conciencias y en el cerebro de los camaradas moscovitas». Considera que fou una conseqüència de la crisi social i política que suposà la Gran Guerra i la corrupció del règim tsarista, «exaltó las ilusiones proletarias hasta tal punto que por todas partes se profetizaba el mismo acontecimiento dentro de brevísimo plazo». Així, Bisbal explica que amb la fi de la guerra i els bolxevics al poder a més d'una escassetat de mà d'obra que permeteren la puja de salaris foren malinterpretat per la classe obrera. «Ni este fenómeno ni el de la revolución rusa fueron debidamente comprendidos por la masa obrera que se dejó emborrachar de ilusiones paradisíacas por los revolucionarios sentimentalistas creyendo que el momento fatal de la caída del capitalismo había llegado.»

Per a Bisbal, els bolxevics cometeren dos errors. El primer digué que era comprensible. «Por su parte los bolcheviques, víctimas de sus mismos lirismos y engrédidos de su poder sobre su burguesía, cometieron el grave error no ya de extender la dictadura contra el mismo proletariado ruso, que aunque detestable podían justificarla en la alta necesidad de consolidar la revolución.»

Però en canvi, considera incomprensible el voler imposar la mateixa dictadura dins la resta de partits d'esquerra i voler imposar-los les seves 21 condicions sense plantejar-se que cada país o lloc tenia unes particularitats que feien difícil aplicar-hi una perspectiva única: «Frente a un comité ejecutivo que desde Rusia se había propuesto, autoritariamente, ordenar y dirigir la acción del proletariado universal a base de normas y métodos uniformes, sin tener en cuenta que la diversidad de circunstancias en que se desarrollan los pueblos exigen métodos de lucha distintos y especiales para cada uno de ellos.»

Però també dedica la segona meitat de l'article als anarquistes a qui els acusa de voler força la idea del sindicat únic i de posar en marca la tàctica de l'acció directa:

«Y con su táctica de acción directa había de traernos la revolución y la felicidad en España. ¿QUÉ es lo que nos trajo? Primero el crimen contra los patronos; después la creación de bandas de asesinos a las órdenes de la patronal, derivando en guerra civil entre obreros, que aún existe, más tarde la organización sólida y potente de la patronal en toda España; luego la declaración de lockouts, la resistencia sistemática a

---

¹³⁶⁹ No cabe duda que la campaña de propaganda realizada en esta isla por el compañero Manuel Cordero en representación de la Unión General de Trabajadores ha sido del agrado de los obreros, que aún comentan sus discursos con aquella satisfacción que producen a uno las cosas que le son gratas. Esta satisfacción que todos sentimos de la labor del camarada Cordero no debe, empero, reducirse a un simple goce espiritual nada más, sino que debe producir efectos mayores y de más positivo resultado.», «Después de la campaña de Cordero», *El Obrero Balear*, núm. 1056, 26 de maig de 1922, p. 1.

¹³⁷⁰ «Auxiliares inconscientes de la reacción», *El Obrero Balear*, núm. 1062, 7 de juliol de 1922, p. 1.

toda petición obrera, la creación de sindicatos libres y paralelamente con todo ello el entronizamiento de la reacción en todo el país ... »

El final de l'article incideix que els principals líders dels anarquistes coincideixen a afirmar que cal educar a les masses, com sempre havien pensat els socialistes, acaba dient Bisbal. Però també fa una darrera reflexió sobre el concepte de revolucionari i les conseqüències que a vegades pot provocar els intents frustrats dels revolucionaris:

«El problema -dijeron siempre los socialistas y han dicho ahora los sindicalistas- es de educación de las masas. Una revolución no se produce por que a todas horas se esté abusando de esta bella palabra, sino cuando se haya creado el sentimiento y el conocimiento revolucionario. Puede suceder, ha dicho últimamente Unamuno, que muchos sean revolucionarios de palabra y hasta de sentimiento y que de hecho resulten unos verdaderos reaccionarios. Así ha resultado en España. Ejemplo, los tres años de reacción, que, dígame lo que se quiera, fueron la consecuencia lógica de las locuras anarquistas y sindicalistas.»

La celebració del quart congrés de la Casa del Poble

Tengué lloc del 17 al 19 de setembre de 1922.¹³⁷¹ El congrés fou suspès després de designar les comissió revisora de les credencials i els delegats abandonaren el local per poder assistir al míting sindicalista de Salvador Seguí i Amador Crespo. A la segona sessió hi assistiren 21 delegats que representaven 11 societats i a 1342 associats. La Unió de serradors no presentà delegats.

La tranquil·litat i la distensió fou la tònica de tot el congrés, encara que la societat de repartidors La Hermandad en algunes propostes s'abstingué o votà en contra. A la segona sessió l'informe del comitè fou aprovat per unanimitat. També s'aprovà «sin discusión inspirarse en la misma ideología y procedimientos de la Unión General de Trabajadores». En el punt sobre les relacions de la Federació amb els òrgans nacionals i internacionals, la Hermandad proposà que cada societat tengués autonomia per decidir les seves aliances, mentre que la directiva considerava que això havia provocat que els anarquistes i comunistes s'apropiassin de la Casa del Poble. Finalment, s'aprovà per acord dels delegats, excepte l'abstenció dels de La Hermandad de repartidors, «pedir el ingreso a la Unión General y por su consecuencia quedar adherida la Federación a la Internacional Sindical de Amsterdam.» La Hermandad també proposà que cada societat acordàs separatament l'ingrés als organismes nacionals i internacionals, però també fou rebutjada a l'igual que la proposta de La Hermandad de que els càrrecs de la Federació no fossin retribuïts, que també fou rebutjada.

La societat de picapedrers, El Trabajo feu algunes propostes, la primera, que els presos per qüestions socials fossin atesos per les seves societats i només els membres de la directiva de la Casa del Poble que patissin presó per fets o activitats relacionades amb el càrrec serien auxiliats per totes les societats; la segona, que cada afiliat a la Casa del Poble contribuís amb un cèntim mensual pel manteniment d'*El Obrero Balear*, aquesta darrera fou aprovada per tots els delegats assistents excepte el de La Hermandad.

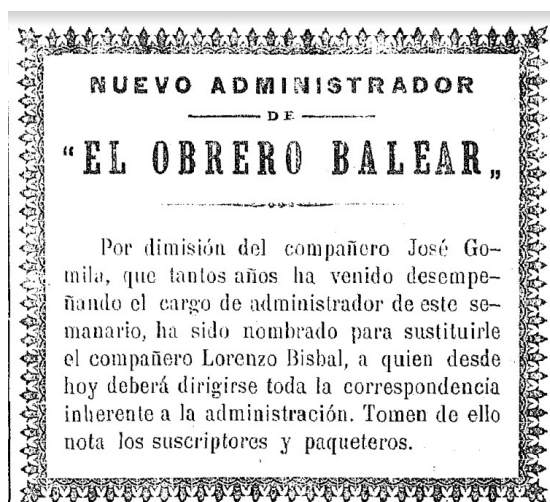
---

¹³⁷¹ Vegeu *El Obrero Balear*, núm. 1069, 25 d'agost de 1922, p. 4 i, núm. 1074, 29 de setembre de 1922, p.4.

En la cinquena i última sessió, La Hermandad es mostrà conforme en aprovar la gestió de la directiva de la Casa del Poble «pero que le parece una injusticia lo que se ha hecho con el exdepositario Sebastián Colom, al que considera honrado e inmerecedor del castigo que se le ha dado.» Frau i Bisbal replicaren al delegat de La Hermandad, el company Mas. El primer digué «que Sebastián Colom podrá ser todo lo honrado que se quiera pero que dejó un descuberto a la Federación de 789 pesetas con 8 céntimos y añade que los del pasado comité fueron invitados para formar parte de la comisión revisora y no quisieron aceptar». Bisbal afegí que prova de la mala conducta de Colom era «la cantidad que el mismo manifestó poseer de la Federación y que todavía no la ha entregado a pesar de haberle requerido por ello el comité actual tres veces por escrito»

Al final del congrés s'elegí la nova directiva que estigué formada per Llorenç Bisbal, com a president; Vicenç Torres, vicepresident; Simó Fullana, secretari general; Rafael Rigo, contador; Julià Pizà, depositari.

A la vegada Bisbal fou designat nou administrador d'*El Obrero Balear*.

El Obrero Balear, núm. 1072, 15 de setembre de 1922, p. 3.

UN FOLLETO SOCIALISTA

Bajo este epigrafe nuestro querido colega EL SOCIALISTA, de Madrid, da cuenta de la conferencia, reunida en folleto, de nuestro director compañero Bisbal, dedicándole las siguientes palabras:

«Lorenzo Bisbal, nuestro querido correligionario de Palma de Mallorca, ha reunido en un folleto la conferencia que pronunciara en el Centro de la Unión Protectora Mercantil, de dicha capital, con el título «La producción capitalista y sus principales consecuencias sociales».

Conociendo la honrada conciencia moral de Lorenzo Bisbal, ya se puede deducir que en la conferencia ha puesto nuestro veterano correligionario todo el caudal de su inteligencia y de su amor al Socialismo.

El folleto, que se puede adquirir al precio de cuarenta céntimos obtendrá el éxito que su autor merece, y por anticipado felicitamos a Bisbal, estimulándole a continuar esta clase de publicaciones.»

El Obrero Balear, num. 1076, 13 d'octubre de 1922, p. 4.

El 1922 es constituí una nova societat obrera d'oficis varis La Solidaridad dins la Casa del Poble. Aquest nou sindicat tendrà un paper clau durant els següents anys perquè esdevindrà la societat més activa de la Casa del Poble rellevant així a La Igualdad. No era la primera societat d'oficis varis que hi havia a Palma, el 1911 ja n'hi havia hagut una. Llorenç Bisbal serà el causant de la irrupció i protagonisme d'aquesta nova societat. Aquest, en perdre la seva acta de regidor, deixà de percebre el salari que la subscripció pública de les entitats de la Casa del Poble i d'altres persones, a títol individual, recaptava setmanalment per dedicar-se plenament a la seva tasca de regidor. Però no retornà a la seva antiga ocupació de sabater sino que entrà a formar part, com a empleat de les oficines, de la Compañía Eléctrica Mallorquina i així promogué la societat obrera La Solidaridad¹³⁷²

Un exemple de la significació que tenia Llorenç Bisbal dins el PSOE a Madrid fou la visita que aquest feu a Pablo Iglesias en haver participat en el congrés de la UGT de novembre de 1922. Descriu la impressió que tengué en visitar-lo a casa seva, «al verle tendido en la cama, tan decaído y tan demacrado, respirando

¹³⁷² «Casa del Pueblo. Nueva sociedad», *El Obrero Balear*, núm. 1082, 24 de novembre de 1922, p. 2.

fatigosamente con la cara y cabeza todo nieve, sentí como helado mi corazón y hubiera querido marcharme de seguida, pues a la vez sufría y contemplándole de aquella manera comprendía que nuestra presencia podía agravar más su situación.»

També afegí:

«Con lo que llevamos relatado de la visita que hicimos a Pablo Iglesias nuestros compañeros de Mallorca podrán hacerse cargo de que a pesar del decaimiento físico del camarada Iglesias, conserva éste toda la plenitud de sus portentosas facultades; tiene el cuerpo enfermo, muy enfermo; pero sanos, muy sanos todos sus valores espirituales, que aun rendido como está los tiene siempre puestos al servicio de esta la causa socialista, a la que consagró y consagra todo su ser y valer.»¹³⁷³

**Bisbal
en Palma**

Ayer, en el vapor correo de Barcelona, llegó procedente de Madrid nuestro estimado compañero y Director Lorenzo Bisbal después de haber asistido a las sesiones del Pleno del Instituto de Reformas Sociales.

Igualmente ha tomado parte como delegado al Congreso celebrado por la «Unión General de Trabajadores».

Bisbal viene excelentemente impresionado de la labor que viene realizando la «Unión General» de lo cual seguramente se dará cuenta en un acto que organizará la Casa del Pueblo.

El Obrero Balear, 8 de diciembre de 1922, p. 1.

¹³⁷³ «Una visita a Pablo Iglesias», *El Obrero Balear*, núm. 1083, 1 de diciembre de 1922, p. 1.

15.3 El socialisme davant les eleccions parlamentàries de 1923

Les eleccions parlamentàries de 1923 suposaren una contrarietat pels socialistes de Mallorca perquè es trobaven en una situació de debilitat política ja que just s'havien refet de l'escissió comunista i, encara que havien recuperat el control de la Casa del Poble, l'Agrupació Socialista de Palma es trobava amb un número d'afiliats baix. A més, els millors resultats que havien obtingut els socialistes era quan havien arribat a acords amb altres candidatures com la conjunció republicanosocialista o l'heterogènia coalició del Bloc Assembleista de 1917. Per això, i per l'escassa rellevància política que tenien el 1923 els republicans, comencen a sorgir veus dins el socialisme de Mallorca per a que els socialistes arribin a enteses electorals amb altres partits, en concret el Partit Liberal. Joan Monserrat Parets serà el defensor d'establir una estratègia d'apropament als liberals, mentres que Llorenç Bisbal argumentarà que arribar a un acord amb els liberals suposaria renunciar a les essències de la ideologia socialistes. Així es produirà un intens debat entre Monserrat i Bisbal a les pàgines d'*El Obrero Balear* que serà el preludi del que es produirà el març i abril de 1923 sobre l'estratègia a seguir pels socialistes davant la convocatòria d'eleccions generals.

El debat de Llorenç Bisbal i Joan Monserrat Parets sobre les aliances electorals del socialisme

Així, l'agost de 1922 aparegué article de Joan Monserrat Parets sobre la divisió del conservadorisme¹³⁷⁴ on comenta el programa polític que aplica la dreta i l'error que se cometé de no aliar-se amb el republicanisme i amb el Partit Liberal per derrotar les dretes. També Monserrat exhorta al Partit Liberal quan li correspongui governar a desfer les accions de govern.

Llorenç Bisbal replicà l'article de Monserrat Parets en el mateix número, avantatges de ser el director del setmanari obrer.¹³⁷⁵ Però en aquest cas Bisbal no comparteix la visió del socialista llucmajorer sobre el Partit Liberal. En el principi de l'article li dona la raó a Monserrat Parets sobre «la indecente política y de atropellos y vilezas de las derechas.» Però d'això no responsabilitza Bisbal a les esquerres sino al mateix Partit Liberal «que siempre fueron los aliados de las derechas y con ellas actuaron sin distinguirse en nada su liberalismo, y si el maridaje no continúa ahora, más que por falta de ganas es porque las derechas les han cerrado las puertas, no les quieren.» A més, acusà al liberals de no mantenir unes relacions honestes amb els socialistes: «En cuanto a su actitud con nosotros los socialistas ha sido siempre engañosa y dañina. Ellos saben los liberales que nunca hemos estado aliados ni tenido pactos electorales con ellos y sin embargo ha querido dar la sensación, no siendo verdad, de que nos protegían ...» Bisbal li recorda a Monserrat que en les passades eleccions els liberals donaren a entendre que en el segon districte de Palma era el mateix votar al candidat socialista, Bisbal, que al liberal, Barrera, però que va suposar que s'enganyà als electors que acabaren votant al Partit Liberal pensant que així també es votava a un candidat que els socialistes

¹³⁷⁴ «Un rato a política», *El Obrero Balear*, núm. 1065, 4 d'agost de 1922, p. 2 i 3.

¹³⁷⁵ «Apostilla al precedente artículo», *El Obrero Balear*, núm. 1065, 4 d'agost de 1922, p. 3.

recolzaven.

La segona part de l'article és la més interessant perquè Bisbal entra de ple en la qüestió política del moment, el verguisme i l'antiverguisme. Primer, perquè Monserrat opinava que davant l'antiverguisme de la dreta, les esquerres haurien d'haver respost amb el verguisme i donar suport al Partit Liberal. Però Bisbal respongué que això no era possible perquè seria com renunciar a la idea de la lluita de classes «puesto que no olvidar el principio de la lucha de clases para combatir a todos los vergas de la burguesía.» A més, hi aporta la idea que el que ha de fer el socialisme és treure profit de les disputes entre la burgesia i no aliar-se amb una part d'aquesta: «De las luchas intestinas de la burguesía nos conviene sacar todo el provecho posible para nuestras ideas, eso sí, pero jamás prestaros a ser compararía de unos ni de otros.» A més, hi afegeix una advertència per al socialista de Lluçmajor: «Esto es muy peligroso, amigo Monserrat.»

Joan Monserrat Parets contestà a Bisbal en el següent número.¹³⁷⁶

«Bien sabe él cuánto admiro su fé en el ideal, la austeridad y rectitud de su conducta política, su temple de alma para sobrellevar las ingraticudes de los suyos y resistir las injusticias de los contrarios; pero esto me da derecho a decirle con toda sinceridad que me rebienta su puritanismo».

Monserrat considera que la postura de Bisbal seria adient si encara fossin en el sexenni democràtic, «Lo toleraría, pasaría por él si estuviéramos en el año 70 .... porque no estamos en aquellos tiempos, repito por lo que se impone, amigo Bisbal, la adopción de actitudes y de medios de lucha más en armonía con la realidad en estos momentos políticos.»

Sí que li dóna la raó a Bisbal en la qüestió de certes actitud dels liberals que eren molt semblants a les dels conservadors. «Nada más cierto, suscribiendo vuestra opinión, de que ha sido un poco difícil distinguir y diferenciar a liberales de conservadores, y que los actos de liberalismo podrían contarse con los dedos de la mano.»

Per la seva banda, Llorenç Bisbal, membre de ple de l'Institut Nacional de Reformas Sociales, «manifestó que cuando vaya a Madrid, que será probablemente a últimos del próximo otoño para intervenir en las tareas de dicho instituto, se ocupará muy preferentemente de nuestro asunto.» Però per a Monserrat Parets, el context polític del moment no permetia un desenvolupament coherent de la política dels partit progressistes i cada un d'ells ha quedat estancat; «Por desgracia el liberalismo mallorquín ha sido víctima de este fenómeno general en la política española de la retrogradación, de la evolución regresiva; y deshecho el partido republicano o petrificado en sus ideas de antaño y la clase obrera limitando su acción a las luchas económicas de jornada y salario,»

En aquest punt Monserrat Parets situa al socialisme com un dels defensors de la democràcia i el liberalisme, entenent-lo com a sinònim de defensa de les llibertats: «ha faltado el ambiente político que favoreciera el desarrollo y la convergencia ideal de los partidos que habían de defender los postulados y las esencias de la democracia y el liberalismo.»

Però fins i tot Monserrat Parets reconeix que el Partit Liberal n'és responsable però no l'únic: «Mas si

---

¹³⁷⁶ «Otro rato a político», *El Obrero Balear*, núm. 1066, 11 d'agost de 1922, p. 2.

hemos de ser justos, amigo Bisbal, ni aquí ni en parte alguna tiene únicamente la culpa del entronamiento de la reacción un sector determinado del campo liberal, a pesar de todas las apostasías y todas las abdicaciones. No, la culpa la tenemos todos, los liberales por haber hipotecado su personalidad a los conservadores y renunciado a su ideario, los republicanos por querer vivir aun de sus pasadas grandezas, los socialistas por su puritanismo exagerado en materia de alianzas políticas, los libertarios y sindicalistas por su apoliticismo que en los hechos se ha traducido siempre en protección al reaccionarismo.»

En relació al debat sobre el verguisme, Monserrat Parets considera que el partit socialista no ha actuat correctament perquè la dreta ha posat a l'esquerra en el parany de l'antiverguisme perquè a la reacció l'interessava que l'esquerra se sumàs a la crítica a qui els hi pres el protagonisme econòmic i en part polític a Mallorca. Per tant, si els socialistes no seguien el rumb antiverguista de la dreta ja se'ls considerava verguistes. «Hagamos memoria y recordemos cuando se manifiesta en toda su virulencia el antiverguismo de las derechas. Se inicia en el momento en que el poderío de March va desalojando de sus posiciones otras fuerzas económicas y destruyendo intereses creados que parecían inamovibles, se acentúa con el ingreso de March en el partido liberal y toma caracteres alarmantes cuando dona a los obreros la Casa del Pueblo.» També Monserrat Parets afirma que March no és la causa dels mals de la classe obrera de Mallorca, que si ell desaparegués la situació dels obrers no milloraria. A més, no està d'acord en invocar la lluita de classes com argument per no acceptar el verguisme. «La lucha de clases no es lucha de individuos, no es odio contra las personas y a pesar de serlo, vos más que yo lo sabéis, en este caso concreto caímos en el ridículo para probar, sin conseguirlo, nuestro antiverguismo, de declarar huelgas y plantear conflictos al Sr. March que eran un atentado al sentido común, a la lógica y a los intereses de la clase obrera.»

Monserrat afirmava que els socialistes no havien de mostrar-se com a verguistes per defensar al capitalista, però tampoc antiverguistes per fer el joc a la dreta. «pero no porque lo querían las derechas habíamos de hacer del Verga un capitalista de peor condición, un caso único y excepcional para que los mismos que a ello nos incitaban viesen nuestra candidez en sueltos de periódico que decían: "Ya ve el Sr. March como pagan los obreros a quienes donan Casas de Pueblo."»

Bisbal respongué a la carta de Monserrat amb afecte i reconeixement de l'amistat que hi ha entre els dos i s'alegrava de què el debat entre ells anàs per la via de la mútua amistat i les bones maneres.¹³⁷⁷ Bisbal rebutjava la idea de què amb la negativa d'aliar-se amb altres forces s'hagués reforçat a la dreta més reaccionaria dins el govern. Considerava que la responsabilitat requeia en el Partit Liberal perquè s'havia limitat a fer el joc al Partit Conservador i que quan s'alternaven al poder només es diferenciava en petits detalls, però en el fons el Partit Conservador i el Partit Liberal només cercaven repartir-se el poder. A Bisbal li agradaria que el Partit Liberal fos un partit que defensàs els drets i les llibertats «¡Qué más quisiéramos los socialistas que ver un partido liberal que fuese garantía de las libertades y derechos de los ciudadanos! Entonces sí que cometeríamos un crimen si no pactásemos con él ante cualquier intentona reaccionaria.»

Sobre l'antiverguisme afirma que la campanya en contra de March ha donat ales al maurisme però que

---

¹³⁷⁷ «Replicando a Monserrat Parets», *El Obrero Balear*, núm. 1067, 18 d'agost de 1922, p. 2.

segueix considerant que l'antiverguisme no s'ha de respondre amb el verguisme, especialment els socialistes per molt agraïts que estiguessin amb la seva donació de la Casa del Poble:

«Que es una campaña injusta y encubridora de propósitos reaccionarios, no hay duda, y lo único que hay que lamentar es que una parte de la clase obrera no supiera comprenderlo y se prestara a aplaudirla y secundarla, pues opino tú que a don Juan March no se le puede tratar peor que a otro capitalista, máxime cuando tiene méritos contraídos con la clase obrera que no tienen los demás.»

Joan Monserrat Parets contestà a Bisbal amb el seu quart article.¹³⁷⁸ Insistí en el seu desacord amb Bisbal pel que fa a la nul·la responsabilitat del socialisme en el reforçament de la dreta en el govern i que el partit socialista ha de mantenir-se dins la seva coherència. «Según vos, el partido socialista es ajeno a toda culpa en cuanto se refiere al entronizamiento de las derechas y que ha estado donde debió estar, manteniéndose en el plano de su pureza ideológica que es el plano de la lucha de clases.»

Monserrat Parets aprofita l'article per reafirmar-se amb la idea de la lluita de classes però la seva visió d'aquesta ell mateix la qualifica d'heterodoxa perquè la considera un fenomen social a causa de la situació econòmica però el que no hauria de passar és que aquesta idea impedis establir relacions amb altres grups polítics amb els que es comparteixen algunes polítiques:

«Dejaría de ser socialista si no aceptara, convencido de su existencia y de su verdad, el principio de la lucha de clases; pero a este respecto soy un poco heterodoxo, digámoslo así y no se dar a aquél principio todo el alcance que se ha pretendido. Acepto la lucha de clases en cuanto surja como natural fenómeno, como hecho social de las actuales relaciones económicas, y lo acepto, en este caso, con todas sus consecuencias; pero no en cuanto se quiera referir al mismo toda nuestra acción y en su aplicación práctica conduzca a la negación de la solidaridad con otros grupos humanos que propugnando por determinados puntos ideales, a todos comunes, puedan por el mútuo concurso salir beneficiados.»

Fins i tot Monserrat Parets recorda que l'aliança antimaurista aconseguí el 1909 llevar a Maura del govern. «Por la unión de todos, en 1909, Maura, el funestísimo Maura y sus secuaces fueron estrepitosamente echados del poder y condenados al ostracismo.»

Insisteix el socialista llucmajorer en que l'esquerra visqué tres anys convulsos amb l'escissió dels comunistes i l'acció directa dels anarquistes que no permeteren veure els avantatges de les polítiques d'acord amb republicans i liberals:

«La culpa, pues, en más o en menos ha sido de todos, y si las derechas más reaccionarias que parecían fosilizadas han podido revivir y hacer lo que han hecho ha sido porque todas las izquierdas hemos andado a la greña, rivalizando para dividirnos y debilitarnos en momentos en que la unión era más necesaria. Esta más que ninguna otra ha sido la causa de nuestro desastre.»

---

¹³⁷⁸ «Otro rato a política», *El Obrero Balear*, núm. 1068, 25 d'agost de 1922, p. 2.

En relació a Mallorca, justifica la possible aliança amb els liberals per rompre amb una visió tradicional i antiquada de la política:

«Y en Mallorca, tal vez más que en ninguna parte. En este país amodorrado, levítico, medieval, espiritualmente muerto es necesario un cambio de rumbo y táctica. Su escaso desarrollo industrial, la estructura de su propiedad, la debilidad de la organización obrera, la falta de núcleos verdaderamente liberales aconsejan a nuestro partido, sin abandonar el principio de la lucha de clases, sin renunciar a ninguna de sus aspiraciones desarrollar una tenaz labor política encaminada principalmente a modificar este ambiente reaccionario que nos asfixia buscando para ello el esfuerzo y el apoyo de cuantos piensan y sienten en liberal.»

Bisbal respongué a Monserrat Parets que les circumstàncies de 1909 no eren les mateixes que les del 1922.

«¡Qué diferencia de circunstancia, querido Monserrat, entre aquella fecha y estos últimos años! Recuerda, en primer término, que aquella represión maurista que determinó el pacto o conjunción de las izquierdas tuvo su fundamento no en un hecho social derivado de la lucha de clases, no en un pleito enconado y violento entre patronos y obreros como el de estos últimos años, sino en un movimiento insurreccional de todo el pueblo barcelonés que había estallado espontáneamente como protesta contra la guerra de Marruecos ...»¹³⁷⁹

Bisbal reconeix que «... el delirio y las locuras sindicalistas pretendiendo por la dictadura y la violencia imponerse a patronos y a obreros engendraron e hicieron necesaria bajo el punto de vista burgués una dictadura y la violencia reaccionarias ...» Però també considera que els socialistes no poden ser considerats responsables de la pròpia evolució d'un govern reaccionari.

Pel que fa a Mallorca, reconeix que «el partido liberal representa el mal menor y un mínimo de garantías para el desenvolvimiento de nuestras ideas.» Però també afirma que aleshores no entén com els liberals estan més preocupats en arribar a acords amb els conservadors que en fer d'oposició:

«Porque yo me estoy fijando que mientras tu pugnas por la unión con los liberales y a ellos confías en cierto modo el desquite de los agravios recibidos, *El Día*, que parece ser su órgano oficioso en la prensa, antes esos agravios pugna por la unión y concordia con los otros, con los agraviadores, con los conservadores y reaccionarios que nos asfixian y contra los que debemos unir las armas.»¹³⁸⁰

Fins i tot esmenta que ja estan planejant els acords per a les properes eleccions.

«Otra alianza electoral con mauristas y conservadores para asegurar el acta de diputado a D. Alejandro [Rosselló] en las próximas elecciones. La concordia y la buena voluntad que dicho señor y *El Día*

¹³⁷⁹ «Replicando a Monserrat Parets», *El Obrero Balear*, núm. 1069, 1 de setembre de 1922, p. 2.

¹³⁸⁰ Íbidem.

por diosen de los partidos políticos no tiene otra finalidad.»¹³⁸¹

I així, Bisbal es demana: ¿Y es con esos liberales que debemos unir armas para destronar el derecho?» Finalment, acabaren la polèmica amb un article cadascun, Joan Monserrat el 15 de setembre i Llorenç Bisbal el 22 de setembre. Reconeixien que les seves diferències eren mínimes i que no calia allargar més el debat perquè els punts de vista havien quedat ben clars. Certament la principal diferència era que Monserrat Parets proposava¹³⁸² una aliança àmplia d'unes esquerres que inclouria des dels liberals, els reformistes, republicans i socialistes per derrotar a la dreta; mentre que Bisbal rebutjava un pacte amb el Partit Liberal perquè aquest s'havia mostrat com un col·laborador o còmplice de la dreta amb el sistema de tornos de partit. El socialista llucmajorer considerava que «si efectivamente no hay en Mallorca elementos con que constituir un frente único, si no hay liberales, ni reformistas ni republicanos con que podamos unir las armas, y por consiguiente, no podemos contar más con nuestras propias fuerzas, son estas tan pocas y tan débiles, amigo Bisbal, que su ineficacia para luchas serias es evidentemente manifiesta.»

Bisbal en la seva última carta¹³⁸³ afirma que per ell donar suport a partits com el liberal no pot fiar-se de les intencions, sino dels fets i que ara per ara el Partit Liberal està més a prop del conservador que de l'anomenat front únic. «pero para dar mi voto a ello habrá de ser que se me convenza antes, con hechos y no con palabras, de que ese principio de libertad es para dichos partidos algo más que una palabra vana y de que la conjunción de fuerzas no había de servir para hacer el juego a los llamados liberales a costa de nuestras ideas y de nuestro prestigio. Todo menos prestarnos a hacer de comparsas a nadie y menos a partidos de ideología burguesa y monárquica.»

Llorenç Bisbal escrigué dos articles a *El Obrero Balear* per marcar el rumb del socialisme de Mallorca. En el primer, «Idealidades»¹³⁸⁴, es reafirmava en què la classe obrera mallorquina havia de mantenir-se ferma en els seus ideals i els socialistes havien de fer major propaganda per aconseguir una major suport de la classe treballadora. En el segon article, «Tengamos voluntad y constancia»,¹³⁸⁵ reconeixia que els socialistes hagueren de fer esforços per recuperar la Casa del Poble que havia quedat en mans dels anarquistes i comunistes. «Los socialistas y simpatizantes tuvimos que hacer un gran esfuerzo para impedirlo, y lo impedimos. Se lo quitamos de las manos con solo un poco de voluntad y constancia desplegadas en las organizaciones.» Però Bisbal advertí que molts companys se sentiren victoriosos per haver aconseguit el control de la Casa del Poble, encara que Bisbal reconeixia que la divisió debilità a la Federació: «... ser fueron de la la Casa del Pueblo arrastrando tras de si todas las fuerzas que pudieron, infringiendo con ello (no tenemos porqué negarlo) un duro golpe a la Federación. Ya limpia de estos enemigos interiores, muchos de los nuestros se sentían orgullosos de su victoria y creyendo que había terminado su misión se durmieron

¹³⁸¹ Íbidem.

¹³⁸² «Otro rato a política», *El Obrero Balear*, núm. 1071, 15 de setembre de 1922, p. 2.

¹³⁸³ «Replicando a Monserrat Parets», *El Obrero Balear*, núm. 1072, 22 de setembre de 1922, p. 3.

¹³⁸⁴ «Idealidades», *El Obrero Balear*, núm. 1073, 29 de setembre de 1922, p. 2.

¹³⁸⁵ «Tengamos voluntad y constancia», *El Obrero Balear*, núm. 1074, 6 d'octubre de 1922, p. 4

sobre los laureles del triunfo. Creyeron que no había más luchas que sostener y se tumbaron a la bartola.»

Bisbal admitia que les disputes entre societats obreres de diferents ideologia d'esquerra eren com a disputes de família: «Porque hay que tener en cuenta que las luchas entre socialistas y sindicalistas al cabo y al fin no son más que desavenencias y rozamientos de familia, no pleitos entre clases de intereses distintos. Para el proletariado no hay más, en rigor, que un solo y verdadero pleito fundamental a dirimir: su liberación de la explotación capitalista.»

Un tercer article de Bisbal, «Organización sindical y política de los trabajadores»,¹³⁸⁶ exposa la necessitat de que la classe obrera ha de reforçar el vessant sindical «para luchar contra el patrono en el terreno directo del trabajo, para arrancarle mejoras en el jornal, en la jornada y en el trato», però també el terreny de la política «para capacitarse en la administración de la cosa pública, para reforzar mediante leyes sus conquistas económicas y para ir socavando y transformando las instituciones donde el capitalismo tiene su principal sostén y asiento.» Per això, Llorenç Bisbal considerava que calia reforçar els dos àmbits per activar la seva conscienciació obrera: «Por eso hay que poner la mejor voluntad en organizar a los trabajadores en un sentido y en otro, éstos han de mostrar interés en pertenecer a su respectiva sociedad de oficio y a la Agrupación Socialista, en ser disciplinado, en capacitarse para luchar y en adquirir la mayor suma de conocimientos para defender sus intereses y los de su clase sin malograr esfuerzos y con el mayor éxito posible.»

Amb el desastre d'Annual i la polèmica de l'expedient Picasso, caigué el govern conservador de Sánchez Guerra i els liberals ocuparen el govern i s'entenia que a la primavera del 1923 hi hauria una nova convocatòria d'eleccions generals. Davant els rumors de què Joan March es presentaria com a candidat, el diari *Acción* de Madrid inicià una campanya de desprestigi contra March. El maurisme estava preocupat per la força que podria tenir la candidatura del financer per la debilitat de Maura i que aquest cercaria la manera d'arribar a un pacte amb els liberals per acceptar la seva candidatura. Els socialistes consideraven que el maurisme havia estat el principal instigador contra els interessos de Joan March:

«Tiene gracia que los mauristas que desde hace cinco años vienen haciendo una campaña personal y política contra March, no dejándole pelo que le aguante, se lamenten de que ahora quiera éste combatirles en el terreno político, siempre más noble que los terrenos en que han operado y operan los que cometieron el crimen industrial de hacer cerrar la fábrica de Portopí.»¹³⁸⁷

Però els socialistes afirmen que March no té cap mèrit com a polític ni tampoc per ser diputat però que pot aconseguir una dura derrota dels mauristes: «Su labor [de diputat] como tal creemos que sería nula, casi tan nula como la del decano del parlamento el Conde de Sallent; pero aún así tendríamos una gran satisfacción en verle triunfar derrotando a Maura. Este es el político más funesto que ha tenido España desde hace 60 años.»

¹³⁸⁶ «Organización sindical y política de los trabajadores», *El Obrero Balear*, núm. 1076, 20 d'octubre de 1922, p. 1.

¹³⁸⁷ «Síntomas de miedo», *El Obrero Balear*, núm. 1091, 26 de gener de 1923, p. 1.

Després l'article d'*El Obrero Balear* fa una llista de tots els fets dels quals n'és responsable Maura:

«Es el autor de la guerra de Marruecos y el primer responsable del desastre del Barranco del Lobo y del de Annual; él fue el autor de la inhumana represión de la semana trágica y el culpable de la muerte de Ferrer; él provocó los sangrientos sucesos de Infiesto, Jumilla y Salamanca y él, en fin, es el gobernante tétrico y reaccionario por excelencia el que tiene toda su vida política empapada de sangre y manchada de negocios tan sucios y edificantes com el de la Salinera de Torrevieja.»

Aquest és un dels components del socialisme de principis del tercer decenni del segle XX, el seu antimaurisme fa que la derrota de la candidatura de Maura serà celebrada com un èxit, encara que no es comparteixi cap idea ni tampoc hi hagi cap entesa amb Joan March.

Mentrestant, Guillem Forteza fou nomenat nou batle de Palma pel nou govern liberal. Els socialistes afirmaven que malgrat les bones idees que pogués tenir l'arquitecte, els interessos dels partits dinàstics dins la política municipal feien impossible cap canvi de rumb.¹³⁸⁸ També comentaren els socialistes les crides que els liberals feien als socialistes per aconseguir el seu suport per derrotar al maurisme. Així, *El Obrero Balear* fa referència al discurs de Lluís Alemany al dinar de celebració del nomenament de Forteza com a nou batle de Palma:

«Para convencernos de ello y recabar el apoyo de las extremas izquierdas, sobre todo esto último, don Luis Alemany llegó a decir que los liberales no querían el apoyo ni el voto de los reaccionarios. En cambio - dijo- lo esperamos de los republicanos y socialistas porque este es el momento único para impulsar la vida liberal.»¹³⁸⁹

Per altra banda, el gener de 1923 Llorenç Bisbal dimití com a administrador d'*El Obrero Balear* «por sus muchas ocupaciones» i fou rellevat per Jaume Matas.

Convocatòria de Llorenç Bisbal als socialistes de Mallorca

El desembre de 1922 davant la situació política de Madrid, amb la debilitat del govern central i els rumors sobre una nova convocatòria, Llorenç Bisbal escrigué a *El Obrero Balear* una carta pública convocant els líders socialistes de la Part Forana a una assemblea del socialisme de Mallorca:

«Como sabéis, en nuestro país ha habido un cambio político que indudablemente determinará en breve unas elecciones generales, sobre las cuales conviene que todos los compañeros y organizaciones que seguimos o nos inspiramos en los principios y táctica del Partido Socialista nos pongamos de acuerdo con tiempo y tomemos las debidas orientaciones.»¹³⁹⁰

¹³⁸⁸ «El nuevo alcalde», *El Obrero Balear*, núm. 1090, 19 de gener de 1923, p. 1.

¹³⁸⁹ «Los discursos del banquete liberal», *El Obrero Balear*, núm. 1092, 2 de febrer de 1923, p. 1.

¹³⁹⁰ «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1085, 15 de desembre de 1922, p. 1.

Bisbal justifica la convocatòria per evitar situacions de passades eleccions:

«Sea cual fuere la conducta que en Mallorca adoptemos ante las mencionadas elecciones de diputados que, desde luego no deberá apartarse nunca de los principios socialistas, esa conducta ha de ser acordada, unánimemente y por mayoría, por todas las fuerzas positivas de la isla con que cuentan nuestras ideas. La cuestión es evitar que llegue el día de la lucha y nos encontremos, como otras veces, sin saber que hacer por no haber habido quien se cuidara de preparar las cosas con la debida anticipación.»¹³⁹¹

Per això s'adreça als companys de la Part Forana, tant militants com alguns simpatitzants:

«para proponeros, si os parece bien la idea, que planteéis a los compañeros de vuestras respectiva localidades la conveniencia de celebrar una asamblea en la que, asistiendo representación de todos los núcleos, pequeños o grandes que en los distintos pueblos de la isla aceptan las normas políticas del Partido Socialista, se cambien impresiones para coordinar esfuerzos y marcar el rumbo a seguir.»

Al cap i a la fi el que pretén Bisbal es reviuire aquell intent de la Federació Socialista Balear on els socialistes de Mallorca fracassaren per la incapacitat d'acceptar la pèrdua d'autonomia amb la finalitat d'assolir una política comuna. Aquell intent fracassà per les diferències que hi hagué entre els socialistes de Palma i Lluçmajor, però set anys més tard, el socialisme s'havia implantat en més municipis i la seva base era més àmplia. Però també Bisbal cerca el consens entre totes les agrupacions i societats afins i els commina a consultar-ho amb els companys socialistes de la seva localitat.

Llista dels companys socialistes a qui Llorenç Bisbal s'adreça amb la carta oberta.¹³⁹²

Mateu Soler	Manacor		Andreu Rotger	Alaró
Andreu Llaneras	Felanitx		Rafael Crespí	Santa Eugènia
Vicenç Miquel	Artà		Guillem Villalonga	Lloseta
Josep Terrassa	Capdepera		Jaume Ripoll	Sóller
Joan Monserrat Parets	Lluçmajor		Salvador Castells	Bunyola
Bartomeu Mas	Marratxí		Tomàs Seguí	Esporles
Andreu Pol	Binissalem		Miquel Rayó	Inca
Bartomeu Horrach	Santa Maria		Jaume García	Palma

Una setmana més tard, Andreu Pol, el comitè de la societat de Santa Maria, Jaume García i Tomàs Seguí publicaren la seva resposta apleudint la proposta de Bisbal i felicitant-lo pel seu anàlisi de la situació.¹³⁹³

¹³⁹¹ Íbidem.

¹³⁹² «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1085, 15 de desembre de 1922, p. 1.

¹³⁹³ «Contestando a una carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1086, 22 de desembre de 1922, p. 1.

Així, com també Alaró i Salvador Castell de Bunyola. Llorenç Bisbal contestà agraint les missives de la Part Forana i convocà a tots els al·ludits a una assemblea a Lluçmajor el 20 i 21 de gener.¹³⁹⁴ Sorprenen que proposàs Lluçmajor, en lloc de Palma a on se solien celebrar les reunions, com a seu de la reunió perquè era una de les localitats que no havia respost i per les desavinences que ja havien tengut amb Palma per mor de les eleccions municipals del febrer d'aquell any però per això mateix Bisbal afirmà que ho proposava: «El lugar que propongo es un poco excéntrico, pero la índole especial de su política me ha inducido a su elección, más si no agrada propongan los compañeros el que quieran.»

També exhortà a la resta de destinataris que «lo hagan lo más pronto posible, pues si se encierran en el silencio parecerá que no les interesa el asunto.»

Després també contestaren els socialistes d'Artà, Capdepera i també Joan Monserrat Parets que manifestà «mi conformidad con vuestra iniciativa de celebrar una asamblea de fuerzas socialistas al efecto por vos indicado».¹³⁹⁵

Tres setmanes més tard a la publicació de la convocatòria de Bisbal contestà Rafael Crespi de Santa Eugènia aplaudint també la iniciativa del líder socialista de Palma i també es publicà una carta de Pablo Iglesias d'ànims a Llorenç Bisbal i mostrant la seva satisfacció per la iniciativa de celebrar una assemblea de socialistes de Mallorca. Lamentava la decisió de la Federació Obrera de Menorca que havia passat a estar controlada pels anarquistes: «*por su torpeza y debilidad se han apoderado aquellos de la Federación Obrera.*»¹³⁹⁶

Finalment l'assemblea tengué lloc a Palma el 21 de gener «vistos los inconvenientes para que ésta se celebre en Lluçmajor como ya había indicado en otro número». Però també Bisbal exposa que com que no hi ha un ordre del dia fixat, els temes que es discuteixen en l'assemblea hauran de ser referendats per totes les agrupacions, tant la de Palma com les de la Part Forana.

S'hi reuniren 22 delegats de les diferents agrupacions socialistes i algunes societats obreres. Hi estigueren representats 12 pobles i Bunyola i Felanitx enviaren la seva adhesió però no hi participà cap delegat seu.

Finalment acordaren que una comissió formada per Llorenç Bisbal, Joan Monserrat Parets i Sebastià Ferretjans elaborarien una ponència que seria sotmesa a una altra assemblea socialista.¹³⁹⁷

Però la comissió no fou capaç d'assolir la unanimitat i la ponència presentada només compta amb el suport de Llorenç Bisbal i Sebastià Ferretjans, mentre que Joan Monserrat Parets presentà un vot particular. El dictamen de Bisbal i Ferretjans defensava que els socialistes presentassin una candidatura pròpia, sense cap tipus de col·laboració o aliança amb cap altre partit o candidatura o consideraven que no hi havia arguments de pes per no presentar-se a les eleccions, tenint en compte que les dues candidatures la conservadora i liberal eren les dues cares d'una mateixa idea:

«Ninguna razón de peso existe a nuestro juicio que nos obligue a abstenernos de luchar y mucho menos a

¹³⁹⁴ «Dos palabras», *El Obrero Balear*, núm. 1087, 29 de desembre de 1922, p. 4.

¹³⁹⁵ «Contestando a una carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1088, 5 de gener de 1923, p. 2.

¹³⁹⁶ «Muy sindicalista», *El Obrero Balear*, núm. 1089, 12 de gener de 1923, p. 2.

¹³⁹⁷ «Nuestra asamblea», *El Obrero Balear*, núm. 1091, 26 de gener de 1923, p. 2.

colaborar con ningún partido de la burguesía llámese como se llame, pues ello significaría nuestra anulación colectiva y nuestro descrédito, máxime cuando las diferencias ideológicas entre los partidos llamados liberales y conservadores son tan nimias que es difícil marcar la divisoria.»¹³⁹⁸

També rebutjaven la idea que la candidatura socialista podria propiciar la victòria dels mauristes i conservadors ja que les forces entre liberals i conservadors estaven molt equilibrades:

«A esto contestamos nosotros diciendo, en primer lugar, que nadie nos ha solicitado apoyo y por consiguiente ello indica que nadie lo necesita, y en segundo término mal podemos los socialistas tener escrúpulos de que triunfen los mauristas cuando el gobierno ha declarado sagrada la candidatura de don Antonio Maura y unidos al maurismo lucharán en esta isla los garciaprietistas o weyleristas, que es lo mismo, contra los liberales precisamente.»¹³⁹⁹

Fins i tot, Llorenç Bisbal i Sebastià Ferretjans proposaven presentar un sol candidat, Manuel Cordero, secretari general de la UGT i que el 1922 havia vingut de campanya propagandista a Mallorca.

En canvi, Joan Monserrat Parets, seguint les idees que havia expressat en nombrosos articles a *El Obrero Balear*, mostrava el seu desacord amb Bisbal i Ferretjans. Monserrat afirma que la seva posició ja la defensà en la passada assemblea d'agrupacions socialistes i que se centrava en la idea que en les properes eleccions es dirimiria la preeminència entre dues candidatures «representativas en lo político y en lo social de ideas e intereses bien distintos. Una de estas dos fuerzas, la de las derechas, integrada por mauristas, conservadores y weyleristas debe su existencia y se nutre de cuanto en esta isla tiene el nombre de reacción.» Així, Monserrat enumera els suports amb els que compta el maurisme:

«En términos generales, desde la gran propiedad a la última sacristía de aldea, defienden y amparan tal agrupación y aparecen todos los grupos que la integran, aunque con distinto nombre con un denominador común, estrechamente unidos para sancionar con su voto y con toda la eficacia de sus actos todos los desafueros y atentados a los derechos y libertades del ciudadano que en estos últimos tiempos y con refinada crueldad elevaron a sistema de gobierno.»¹⁴⁰⁰

Davant la candidatura que ell qualifica de reaccionària hi havia la liberal, amb la que reconeix que conté menys defectes encara que hi ha alguns elements que es poden considerar reaccionaris:

«Frente a ésta, se apreta para la lucha otra fuerza formada por liberales y reformistas cuya razón de ser la explica el crecimiento de la pequeña propiedad y la moderna burguesía, y si bien hallamos en este sector elementos de procedencia e ideario reaccionarios, no por esto deja de ser una gran verdad que todos los matices del liberalismo desde el moderado al más radical están representados en esta agrupación, que para

¹³⁹⁸ «Dictamen. A la asamblea de fuerzas socialistas», *El Obrero Balear*, núm. 1098, 16 de març de 1923, p. 1.

¹³⁹⁹ Íbidem.

¹⁴⁰⁰ «Voto particular que al dictamen suscrito por Bisbal y Ferretjans formula el compañero J. Monserrat Parets», *El Obrero Balear*, núm. 1098, 16 de març de 1923, p. 1.

mi y a pesar de todos sus defectos, por su menor hostilidad a nuestras cosas, tiene indiscutiblemente considerada como fuerza adversa, apreciables ventajas sobre la anterior en cuanto pueda referirse a la existencia, desenvolvimiento y acción de nuestras organizaciones.»¹⁴⁰¹

Per això proposa no presentar candidats per quatre raons:

La primera era «la pasión en las próximas elecciones a Diputados a Cortes estará concentrada en las dos grandes fuerzas que con esta contienda quieren afirmar su personalidad en Mallorca. La segona era perquè la candidatura socialista podia provocar de retruc la victòria de la reacció. La tercera fa referència a passades eleccions on el socialisme havia decidit no presentar candidatura, «con más oportunidad que ahora pudimos recontar y afirmar nuestra fuerza y nos mantuvimos en la abstención por implícito consentimiento de todos. La quarta se basa en la precària situació organitzativa i econòmica del socialisme a Mallorca:

«Porque la accidental desorientación por que actualmente pasan nuestras fuerzas y la pobreza de nuestras organizacione destruyen el único argumento que podría aducirse en pro de nuestra intervención electoral, cuál es el de hacer servir a ésta de motivo para la propaganda de nuestras ideas, cosa imposible no contando con los más indispensables medios económicos.»¹⁴⁰²

Per això, al final del vot particular de Joan Monserrat Parets fa la seva proposta on exposa la idea de no presentar candidat i deixar llibertat als seus afiliats i simpatitzants:

«Por todo lo expuesto entiende el que suscribe, y así lo propone a la Asamblea, se abstenga nuestro partido de presentar candidatos propios, dejando en libertad a sus afiliados y simpatizantes para obrar de conformidad con lo que aconsejen las circunstancias y los dictados de su sano criterio, dando de todo ello detallada cuenta al Comité Nacional.»

L'assemblea tengué lloc el diumenge 25 a la Casa del Poble de Palma. Hi assistiren delegats de Palma, Alaró, Lluçmajor, Binissalem, Manacor i Esporles.¹⁴⁰³ La mesa quedà conformada per Llorenç Bisbal com a president i Jaume Garcia i Simó Fullana com a secretaris de l'assemblea.

La reunió s'inicià amb la lectura del dictamen de la comissió i el vot particular. Després Bisbal planteja la qüestió «sobre la forma como debían hacerse las votaciones en caso de no haber unanimidad acordándose después de alguna deliberación que fueran en relación al número de sufragios que tuviera cada pueblo».

Abans de passar a la votació, la presidència demanà si algú dels assistents volia intervenir, «no haciéndolo ninguno de los presentes y en vista de que se mantenían el dictamen y el voto particular se pasó a votación cuyo resultado fue quedar aprobado el voto particular por mayoría y en consecuencia el Partido Socialista se abstiene de tomar parte en dichas próximas elecciones.»

De fet, fou la Part Forana la que va inclinar el vot cap a la proposta de Monserrat Parets. Només Palma i

---

¹⁴⁰¹ Íbidem.

¹⁴⁰² Íbidem.

¹⁴⁰³ «La asamblea del domingo», *El Obrero Balear*, núm. 1100, 30 de març de 1923, p. 2.

Esporles optaren per l'opció de presentar candidatura a les eleccions d'abril.

Després del resultat sí que intervingueren diversos delegats. El primer en fer-ho fou Sebastià Ferretjans «haciendo algunas consideraciones sobre el modo de apreciar cada compañero el resultado de la actitud adoptada por las fuerzas socialistas con relación a las conveniencias de las ideas socialistas.»

També altres dirigents expressaren la seva opinió sobre la qüestió: «Los compañeros Rosselló y Rotger de Alaró; Soler de Manacor; Pol de Binissalem; Monserrat Parets de Lluçmajor; Seguí d'Esporles y Fullana, Bisbal, García y Martí de Palma expusieron también sus puntos de vista, exponiendo su manera de apreciar dicho resultado.»

La reunió acabà amb la proposta de Jaume García per a celebrar noves assemblees per organitzar el socialisme de Mallorca «a base de una misma orientación y un mismo pensamiento.»

El Obrero Balear publicà un article sobre el míting del Partit Liberal durant la campanya electoral que tengué lloc al Teatre Balear.¹⁴⁰⁴ El text està escrit en primera persona del plural i suposam que degué ser escrit pel mateix Llorenç Bisbal pel to crític que utilitza en vers el partit de Joan March: «La curiosidad nos llevó a él, aunque sin esperanza de or nada que nos hiciera concebir optimismo de los liberales, pues sus hechos desmienten siempre sus palabras.» S'afirmava que la majoria dels assistents, «lo encontramos casi lleno», era en la seva majoria de la Part Forana «que había venido exprofeso de los pueblos para actuar de claqué.» També es descrivia a les persones que ocupaven l'escenari muntat per a l'ocasió: «Sobre el escenario tomó asiento lo más florido del liberalismo mallorquín, destacándose las figuras de D. Enrique Sureda, Jaime Suau, Jaime Vicens, Bartolomé Moner y Francisco Barceló Caimari, especie de ramillete de flores reaccionarias ofrendadas espontáneamente a la democracia.»

També era molt crític amb altres persones que s'asseguren a les primeres files, especialment amb alguns que havien militat en el socialisme, «para que D. Juan March les viera, una porción de aspirantes a su protección, entre los cuales algunos ex-socialistas que durante más de veinte años parecieron hombres honrados y escrupulosos y que ahora se han pasado a las filas de D. Juan con todo su bagaje de moralidad.» No sabem exactament a qui fa referència però podria ser a algunes de les persones que després serien expulsades el 26 de maig de l'Agrupació Socialista de Palma, sobretot perquè parla de vint anys de militància en el socialisme i que "ara" s'han passat a les files de Joan March.

De tots els qui intervingueren *El Obrero Balear* fa referència a dos, Joan March i Lluís Alemany. L'article era molt crític amb Joan March i això ens fa pensar encara més que l'autor del mateix era Llorenç Bisbal. A March el descriu com «futuro heredero, por derecho de conquista, del caciquismo y predominio político de Mallorca, arrebatado de manos de mauristas y conservadores por su mayor habilidad y potencia económica.» També deia que March insistí en justificar-se davant les campanyes personals que «los elementos de la derecha han venido haciendo contra él». Fins i tot, avança una conclusió que fins aleshores no s'havia publicat a *El Obrero Balear*: «...convenciendonos hasta la médula de que en el pleito que se ventila, se disputa una misma finalidad: el predominio político de Mallorca a costa de una sola víctima: el pueblo.» En

---

¹⁴⁰⁴ «El mitin de los liberales», *El Obrero Balear*, núm. 1103, 20 d'abril de 1923, p. 1.

certa manera es denunciava que la pugna entre conservadors i liberals acabaria fàcilment amb la victòria liberal però que només suposaria la substitució d'un caciquisme per un altre.

Lluís Alemany fou el darrer en intervenir i aquest acusà la dreta dels desastres de la Guerra del Marroc o la ruïna econòmica de l'estat però *El Obrero Balear* aprofita l'article per acusar als liberals de fer el joc als conservadors i fins i tot els acusa de complicitat quan governen ells i no s'atreveixen a desmuntar les polítiques que havien desenvolupat els conservadors:

«¿Acaso o han venido consintiendo y tolerando esa política funesta de las derechas respecto al problema marroquí? ¿Acaso intentaron su enmienda las veces que ocuparon el poder desde la fecha citada? No; unas veces con su actitud pasiva y las otras desde el mismo poder los liberales han contribuido a la obra política de las derechas que tantos males ha causado a España y, por consiguiente, como ellas son culpables de estos males ante la nación.»¹⁴⁰⁵

El setmanari obrer es pesimista en què els liberals en el govern acabin per aclarir les desfetes del Marroc. L'article està escrit en un to molt crític que no dóna peu a plantejar-se el vot cap a la candidatura del partit de Joan March, però és interessant que mentres no accepta el contingut del discurs de Lluís Alemany, en canvi utilitza un to molt respectuós cap a la persona de Lluís Alemany: «No negamos que el señor Alemany sienta cuánto dijo en el mitin del Balear, pues ya hemos dicho que le creemos uno de los pocos liberales monárquicos de buena fe y por su inteligencia y constancia el más acreedor a que salga triunfante en las próximas elecciones». Però després l'article deixa ben clar que no hi ha cap possibilitat de què un socialista voti un programa polític com el del Partit Liberal: «pero ningún hombre que tenga sentido político, y menos un socialista consciente puede tener fe en el programa del

L'octubre de 1923, Antonio Zozaya escrigué en el periòdic *La Libertad* i reproduït per *El Día* que aportava els arguments habituals contra l'acceptació de la donació de la Casa del Poble. *El Obrero Balear* publicà la resposta que Sebastià Ferretjans dirigí a Zozaya. Aquest acusava als socialistes de Palma que amb l'acceptació de la donació perdien la seva credibilitat com a element revolucionari o contrari al capitalisme: «La Casa del Pueblo de Palma jamás pensará ni en despojar a los poderosos ni en hacer una revolución completamente estéril.» Sebastià Ferretjans li contestà que el regal no implicava cap contraprestació:

«Entraron allí con toda la libertad de pensamiento y acción. Educados los obreros de Palma en los principios de la lucha de clases, en ellos inspirarán todos sus actos, laborando continuamente en la preparación de las masas para el día histórico en que hayan de tomar el poder.»

També Antonio Zozaya insistia en que seria una entitat obrera que en lloc d'enfrontar-se al poder constituït seria un element col·laborador i que els obrers tendrien una actitud submissa: «los millonarios serán respetados y a su paso se descubrirán los obreros y los gañanes. [...] Al edificar ese palacio de Trabajo, el millonario ha alzado un baluarte contra la revolución.»

Sebastià Ferretjans qualificà d'infantils les consideracions de Zozaya i afirmà que la Casa de Poble de

---

¹⁴⁰⁵ Íbidem.

Palma estava adherida a la UGT i era simpatitzant del PSOE i «mantendrá en firme los principios del marxismo y la táctica de la lucha de clases.»¹⁴⁰⁶

15.4 La situació dins l'Agrupació Socialista de Palma després de les eleccions parlamentàries d'abril de 1923

Una setmana més tard de les eleccions parlamentàries de 1923, els socialistes celebraven el Primer de Maig. En aquell moment no semblava que s'apropàs la tempesta interna que provocaria una nova crisi dins el socialisme, especialment dins l'Agrupació Socialista de Palma. Per exemple, l'edició especial d'*El Obrero Balear* insertà tres fotografies per homenatjar a les personalitats que més havien influït dins el socialisme de Mallorca. Evidentment, la primera fotografia era la de Pablo Iglesias que ja es trobava molt delicat de salut i a qui es definia com a «hombre ejemplar de la voluntad, del talento, de la abnegación, de la constancia, de la honradez y de la consecuencia en todo; su vida ha sido y es todavía consagrada por entero a la causa de los oprimidos, debiéndose a él la grandísima parte su organización.»¹⁴⁰⁷

La segona fotografia era la d'Antoni Fabra i Ribas i que constata la influència que tengué el socialista català sobre els socialistes de Mallorca. *El Obrero Balear* el 1923 encara recorda l'excursió de propaganda de 1909 que feu Fabra i Ribas per Mallorca:

«Fabra Ribas, joven todavía y conocido por los trabajadores mallorquines debido a la excursión de propaganda que realizó por esta isla el año 1909, captándose las simpatías que todavía palpitan en el corazón de todos los que le oyeron y trataron, es hombre de vastísima cultura y de grandes conocimientos internacionales.»

La tercera fotografia és la de Francesc Roca a qui li reconeixen haver organitzat el socialisme a Mallorca en la seva primera etapa:

«Y también publicamos en el número de hoy el retrato del malogrado compañero Francisco Roca, el hombre bueno por excelencia y el alma que fue de la organización obrera de Mallorca. Por eso, porque fue el organizador y propagandista de más voluntad que ha tenido nuestra clase obrera hemos querido en ese 1º de Mayo, publicando su fotografía, recordar su nombre a los trabajadores y rendirle por nuestra cuenta ese pequeño tributo de cariño y admiración.»

---

¹⁴⁰⁶ «Un error lamentable de Zozaya», *El Obrero Balear*, núm. 1130, 2 de novembre de 1923, p.1.

¹⁴⁰⁷ «Nuestras fotografías», *El Obrero Balear*, núm. 1104, 1 de maig de 1923, p. 1.

El Obrero Balear, núm. 1104, 1 de maig de 1923, p. 1

L'acte principal era el míting al Teatre Balear on intervindrien tres homes propers a Llorenç Bisbal com eren Vicenç Torres, Jaume García i Sebastià Ferretjans i seria presidit per Julià Ferretjans. Però el que crida l'atenció és que Llorenç Bisbal no hi intervé.

• • • • •

Gran mitin del 1.º de Mayo

Se celebrará en el **TEATRO BALEAR** el día 1.º de Mayo, a las 10 y media de la mañana, organizado por la **CASA DEL PUEBLO**.

En dicho acto, que presidirá **JULIÁN FERRETJANS**, harán uso de la palabra los compañeros:

• **Vicente Torres**
• **Jaime García**
• **Sebastián Ferretjans**

¡TRABAJADORES: Acudid todos al MITIN para afirmar con vuestra presencia, las peticiones que elevamos al Poder Público!

¡Viva el 1.º de Mayo!

• • • • •

El Obrero Balear, núm. 1104, 1 de maig de 1923, p. 4.

Fou Alexandre Jaume qui primer feu menció a la qüestió de les eleccions parlamentàries en un article que publicà a *La Última Hora* i que fou reproduït a *El Obrero Balear*. Així, Alexandre Jaume començà per reconèixer l'èxit del Partit Liberal, tan a Palma com a la Part Forana.¹⁴⁰⁸

¹⁴⁰⁸ «Después de las elecciones», *El Obrero Balear*, núm. 1104, 4 de maig de 1923, p. 1.

«Hay que convenir que, esta vez, el partido liberal ha desplegado una actividad extraordinaria, ha intentado ponerse en contacto con el pueblo en todos los rincones de Mallorca y ha ido a la lucha dotado de una perfecta organización.»

També mostrava el seu desacord amb la visió que es presentà, durant la campanya electoral, de una disputa entre dretes i esquerres: «La pasada lucha no ha sido, como se ha pretendido, de izquierdas contra derechas, sino de una fuerza contra otra fuerza, de un tinglado contra otro tinglado.» El concepte «tinglado» segurament revela la idea que tenia Alexandre Jaume sobre les últimes eleccions generals a Mallorca. Jaume ve a dir que el Partit Liberal de Joan March no tenia cap intenció de fer un canvi, simplement ocupar el lloc hegemònic que dins el caciquisme havia ostentat el maurisme fins aleshores i que no es tracta d'una disputa ideològica:

«A esa lucha le ha faltado pasión ideológica, contenido espiritual. No se ha luchado en aras de una ideología, sino impulsados por el deseo de derribar un tinglado que hacía lustros que aprisionaba la política de Mallorca y que los más optimistas consideraban inexpugnable.»

A més, culpa a aquesta lluita sense ideologia que ha afectat a tots els partits polítics i en una clara referència també al partit socialista «porque ha permitido enlaces y confusiones que requerirán tiempo o trabajo para ser borrados.»

Fa esment de què tant el Partit Liberal com el Partit Conservador han quedat malmesos pels resultats. Per una banda, al Partit Liberal «porque ha podido aglutinar elementos tan refractarios a toda esencia liberal que forzosamente hallará sus más grandes enemigos en su propia casa, el día que quiera ser consecuente con sus principios y desarrollar una política adecuada a su denominación.»

En el cas del Partit Conservador, perquè com que no hi hagut una confrontació ideològica pot veure com a molts de pobles, destacats conservadors es passin a les files del Partit Liberal.

Pel que fa al partit socialista, Alexandre Jaume fa dues reflexions. La primera és relativa al que ha ocorregut a la Part Forana i evidenciava el diferent context d'aquesta ideologia a Palma i als pobles:

«Y en cuanto al partido socialista, doloroso es confesarlo, ha dado el triste espectáculo en algunos pueblos de unir sus votos a la extrema derecha y es que los socialistas de esos pueblos no saben en que consiste el socialismo.»

Alexandre Jaume culpa a l'absència de propostes ideològiques durant la campanya electoral d'aquestes aliances contranatura, «permite confusiones que no debieran existir, contactos que debieran evitarse.»

La segona reflexió és la més interessant perquè Alexandre Jaume es decanta clarament per un partit socialista que basi la seva trajectòria en els seus principis:

«El partido socialista debe vivir solo, completamente solo, sin más concomitancias con los otros partidos que las meras coincidencias doctrinales sin perjuicio de prestar toda nuestra fuerza, en un momento dado, a un sector determinado de la lucha, sin la más pequeña abdicación doctrinal de nuestra parte y recobrando inmediatamente de terminada la contienda nuestra entera libertad.»

I que això no pot permetre contradiccions difícils d'explicar:

«Un partido que parte de la lucha de clases no puede vivir en contacto persistente con partidos que condena. Tenemos un ideario incompatible con el de los demás partidos y es un deber sagrado para nosotros llevar bien alto siempre, con fervor místico, como una hostia santa, el evangelio socialista para que llegue puro, sin mácula alguna, a la conciencia de las multitudes sedientas de un ideal de justicia.»

Per tant, Alexandre Jaume considera que el partit socialista ha de fer un canvi, el que ell defineix com a una depuració:

«Por eso estimo de suma necesidad una severa depuración. El que sienta de corazón el socialismo y esté dispuesto a una política de sacrificios, a un apostolado de nuestras ideas que venga con nosotros. El que vaya a la política empujado por concupiscencias personales que se aleje de nosotros. En nuestro templo no admitimos mercaderes.»

Mentrestant, Llorenç Bisbal en desacord amb la situació viscuda durant les eleccions presentà la seva dimissió com a director d'*El Obrero Balear* i fou substituït per Agustí Roca.¹⁴⁰⁹També aparegué a *El Obrero Balear* un dur retret contra Joan Monserrat Parets. No se cita en cap moment el seu nom però el text deixa ben clar que el destinatari era ell. L'article es titula «A un socialista de Lluchmayor» i fou signat per «Un socialista de Palma» que podria ser el mateix Llorenç Bisbal que pensam que estava molt dolgut pel comportament d'una part dels socialistes en les eleccions d'abril de 1923.

Directament se li pregunta quins han estat els guanys obtinguts amb l'entesa amb els liberals:

«Lo primero que se me ocurre pedirte es que medites y que en tu fuero interno te hagas las siguientes preguntas: ¿Qué ventajas han obtenido en Lluchmayor las organizaciones obreras y las ideas socialistas con las concomitancias y amalgamas con los liberales? ¿Han ganado en fuerza numérica? ¿Han ganado en prestigio? ¿Han afirmado más los trabajadores su conciencia de clase? ¿Han conquistado más respeto de sus adversarios en el doble aspecto político-sindical?»

Si la contestación que te hagas es afirmativa, sigue orientado dentro de la misma ruta, que será todo lo socialista que tu quieras, pero contraria a la que tiene señalada y sigue el Partido Socialista Español y todos los partidos socialistas del mundo. Si por el contrario es negativa, manifiesta errores cometidos y ponte en la

---

¹⁴⁰⁹ «Aviso», *El Obrero Balear*, núm. 1113, 6 de juliol de 1923, p. 4.

verdadera órbita de los principios y de la lucha y procura que los demás lo hagan. Si no te creyera honrado, aunque desviado del buen camino, no te hablaría así.»¹⁴¹⁰

L'autor del text passa a descriure el comportament dels socialistes de Lluçmajor i Manacor per haver passat de la postura de l'abstenció acordada pels socialistes a l'avinentesa amb els liberals:

«Permita también que llame tu atención sobre las pasadas elecciones, en las que los socialistas debíamos mantenernos en una actitud abstencionista y de prudencia, y que, a decir verdad, bastantes significados como tales confundieron la abstención con la colaboración y la prudencia con el apostolado a favor de la candidatura liberal.»

També es retreu els anys que el Partit Conservador actuà d'una manera autoritària contra els socialistes a Lluçmajor i que en les eleccions aquests col·laboraren amb els liberals i conservadors:

«¿Y que ha sucedido? Pues que en Lluçmajor los conservadores gozan de buena salud y mando y que los liberales se dan la lengua con ellos, haciendo componendas electorales en las que se han repartido todo el censo sin elecciones y con el beneplácito de los socialistas.

Todo menos el ridículo decía Monserrat en uno de sus artículos. Y eso digo también yo: todo menos el ridículo, socialistas lluchmayorenses.»¹⁴¹¹

Per altra banda, aparegué a *El Obrero Balear*, quan Llorenç Bisbal ja no n'és el director, un article elogiós de la victòria liberal i que «un deber de disciplina les obligaba a abstenerse o votar en blanco, no por ello nos es indiferente el triunfo ruidoso que han obtenido los liberales en la pasada jornada electoral sobre las derechas de toda laya»

Especialment és interessant perquè fa una valoració molt diferent dels liberals en relació als conservadors:

«Siempre hemos dicho que preferíamos mil veces a los liberales que a los conservadores, pues los gases de su política, aunque venenos no son tan asfixiantes como los que emanan los reaccionarios.»¹⁴¹²

Mentrestant, les reunions de l'Agrupació Socialista de Palma tenen lloc setmanalment i a les del 27 de maig i 6 de juny es procedeix a donar de baixar a les persones que, sembla ser, més se significaren en el suport al Partit Liberal, o almenys la major part d'elles. Així, foren donats de baixa les persones que apareixen en la nota signat pel secretari de l'Agrupació Socialista de Palma, Antoni Bisbal.

---

¹⁴¹⁰ «A un socialista de Lluçmajor», *El Obrero Balear*, núm. 1104, 4 de maig de 1923, p. 3.

¹⁴¹¹ Íbidem.

¹⁴¹² Aquest article elogiós amb els liberals no anava signat «El triunfo de los liberales», *El Obrero Balear*, 4 de maig de 1923, p. 4.

Bajas en el partido socialista

Cumpliendo lo acordado por la Agrupación Socialista de esta capital, se hace público que a partir del día 27 del pasado mes de Mayo, dejaron de pertenecer como afiliados a dicha entidad los individuos siguientes: Mateo Martí, Andrés Pol, José Martí, Alejandro Jaume, José Romero, Simón Fullana, Juan Sastre y Julián Ferratjans. Honorato Busquets, Juan Rosselló y Antonio Mora también son baja desde el 6 del actual.

Por acuerdo de la Agrupación Socialista
Antonio Bisbal
Palma 4 de Junio de 1923.

El Obrero Balear, núm. 1109, 8 de juny de 1923, p. 3.

De totes maneres, és fa difícil afirmar taxativament que totes les baixes foren degudes per la col·laboració amb el Partit Liberal, que se suposava que fou la causa que s'argumentà en el cas de Simó Fullana, Julià Ferretjans i algun altre que devia actuar al seu costat. Però en el cas de Mateu Martí, no semblaria que fos així i que podria ser que ell es donàs de baixa del partit per està disconforme pel comportament d'alguns afiliats que ajudaren la candidatura liberal.¹⁴¹³

Mentrestant, es procedí a la renovació dels càrrecs de la Junta Directiva de l'Agrupació Socialista de Palma, que foren ocupats per gent de confiança de Llorenç Bisbal i sense que ell n'ocupàs cap càrrec.

¹⁴¹³ GINARD FERON, David, *Ateu Martí (1889-1936). Anticlericalisme i compromís republicà*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 2020, p. 25-26.

Agrupación Socialista Palmesana

Esta entidad en reunión celebrada el día 3 del corriente, acordó renovar toda la Junta Directiva y fueron elegidos los siguientes compañeros:

Presidente, Jaime García.

Vice-presidente, Juan Colom.

Secretario del exterior, Sebastián Ferretjans.

Secretario del interior, Antonio Bisbal.

Depositario, Vicente Torres.

Contador, Guillermo Sastre, (reelegido).

Vocales: Julián Pizá, Juan Frau y Rafael Rigo.

Bibliotecario, Rafael Rigo.

Estos compañeros al tomar posesión de sus cargos saludan cordialmente a todos los mártires del Socialismo.

Palma 6-6-23.

El Obrero Balear, núm. 1110, 15 de juny de 1923, p. 4

Per altra banda, les assemblees de l'Agrupació Socialista de Palma que acabaren amb l'expulsió dels qui donaren públic suport a la candidatura liberal degueren ser molt tenses, tal com descriu Alexandre Jaume:

«Citado personalmente acudí a la indicada asamblea y cuando después de largas horas de discusiones acaloradas vi que la asamblea iba a terminar sin soluciones prácticas...»¹⁴¹⁴

Però la resolució dels socialistes de Palma presentava algunes dificultats. Amb la baixa de Julià Ferretjans perdien l'únic regidor que tenien al consistori de Palma. Un grup de seguidors d'aquest promogueren una carta en representació de 175 electors del tercer districte pel qual fou elegit Julià Ferretjans per demanar que no abandonàs les seves responsabilitats com a regidor a l'Ajuntament de Palma.¹⁴¹⁵ L'Agrupació Socialista de

¹⁴¹⁴ «Explicación de mi dimisión», *El Obrero Balear*, núm. 1110, 15 de juny de 1923, p. 1 i 2.

¹⁴¹⁵ Julià Ferretjans fou regidor de l'Ajuntament de Palma des del març de 1920 fins el setembre de 1923. Compartí la representació de l'Agrupació Socialista de Palma a l'Ajuntament en el bienni 1920-1922. A partir de les eleccions de febrer de 1922 en les que Llorenç Bisbal no aconseguí la reelecció com a regidor, Julià Ferretjans es quedà com a únic representant socialista al consistori de Palma. Tot i que intentà mantenir el mateix discurs que Llorenç Bisbal havia exposat durant els quatre anys de regidor, Julià Ferretjans no tenia el carisma ni el discurs contundent però constructiu de Bisbal. Així i tot, Julià Ferretjans persistí en l'intent d'exercir una real oposició al govern municipal dels partits dinàstics, però en haver d'abandonar Bisbal l'Ajuntament, fou Francesc Julià, regidor republicà que liderà l'oposició al

Palma emeté un comunicat que denunciava que aquesta maniobra estava propiciada per l'entorn de Joan March i que tenia l'objectiu final de constituir un nou partit obrer, maleable als interessos del financer de Santa Margalida:

«Esta es la maniobra que se urde y contra la cual prevenimos a los que de buena fe han firmado dicha carta, a todos los electores del tercer distrito y al mismo Julián Ferretjans, cuya actitud de prudencia y tal vez de remordimiento debió inspirar más respeto a los que, laborando en la sombra, quieren inducirle a cometer una gran falta de rubor político.»¹⁴¹⁶

Des de l'Agrupació Socialista s'acusava a Simó Fullana i, segurament, a Josep Martí d'elaborar un pla per evitar que Julià Ferretjans renunciàs a la seva acta de regidor. Els socialistes els acusaven d'actuar en contra de l'Agrupació:

«Si, parece mentira que haya hombres que hayan pertenecido a un partido y defendido a capa y espada una idea y al ser cogidos en una falta moral contra esa idea y ese partido en vez de reconocerla y cantar noblemente el mea culpa, única manera de demostrar su buena fe, se dediquen a hacer todo el daño que puedan a lo que antes parecía el amor de sus amores. Sin embargo, así están procediendo dos o tres individuos que no ha mucho fueron baja en la Agrupación Socialista por faltas de cuya gravedad moral eran conscientes.»¹⁴¹⁷

També es fa referència a la participació d'aquests en tertúlies amb elements del Partit Liberal on s'afirmava que els expulsats tenien el suport dels votants del tercer districte. I que s'havia posat sobre la taula la possibilitat de crear un nou partit socialista, però que no creien que Julià Ferretjans s'avingués a aquestes maniobres:

«De estas tertulias nació la idea de recoger firmas para que Ferretjans volviera al Ayuntamiento pues de este modo se declararía en rebeldía contra el partido que le otorgó el acta de concejal y se formaría el partido socialista de D. Juan March.»¹⁴¹⁸

Per la seva banda, Alexandre Jaume publicà una carta a *El Obrero Balear* per explicar la seva baixa del partit. Per començar, ell reconeix que actuà incorrectament, «soy el primero en censurarme». Reconeix que ell medià entre el cap dels liberals i el cap del conservadors de Sa Pobla amb qui li unien relacions familiars,

govern municipal del batle del Partit Conservador Antoni Oliver Roca, vegeu AMP, Actes municipals març 1920-setembre de 1923.

¹⁴¹⁶ El comunicat anava signat pel secretari de l'agrupació, Antoni Bisbal, i pel seu president, Jaume García. *El Obrero Balear* explicava que *El Día* s'havia negat a publicar el comunicat de l'agrupació, mentre que *La Almudaina* i *La Última Hora* sí que ho havien fet, «La imparcialidad de El Día», *El Obrero Balear*, núm. 1110, 15 de juny de 1923, p. 2.

¹⁴¹⁷ «¡Parece mentira!», *El Obrero Balear*, núm. 1110, 15 de juny de 1923, p. 1.

¹⁴¹⁸ Íbidem.

ambdós eren cunyats seus. Un cop explicats els fets, ell presentà la dimissió davant l'assemblea de l'agrupació de Palma «porque me interesaba sobremanera que quedara a salvo la pureza del partido aún cuando para salvarla se viera uno en el caso nada agradable de tener que confesar su propia culpa.»

Però també ell afirma que prengué la decisió de la dimissió per donar exemple davant altres companys que havien comès actes més greus que els seus i que, segons ell, també havien de deixar el partit: «Y sobre todo no quería que mi incorrección sirviera de escudo para amparar faltas ajenas y creía con mi actitud señalar a los demás el camino que debe seguirse en tales casos.»

A més, es lamentava que les acusacions contra ell foren proferides dins l'assemblea socialista per part d'elements que, per defensar-se dels actes dels que se'ls acusaven, acusaren a Alexandre Jaume de mediar entre liberals i conservadors de Sa Pobla:

«A mi no me censuraba el partido ni sus elementos inmaculados porque ignoraban el hecho. La pregunta que astutamente se me hizo, partió de elementos incursos en acusación después de ser acusados. De modo que yo hubiera podido perfectamente recusar la referida pregunta por la falta de valor ético en ese caso. Y sobre todo, y eso fue para mí lo más grave, quien me interrogaba no reprobaba en el fondo de su conciencia mi conducta, cometiendo con ello una gran innobleza.»¹⁴¹⁹

Pel que contà Alexandre Jaume qui manifestà el seu desacord amb la seva conducta fou Llorenç Bisbal i a qui li reconeixia la franquesa perquè el considerava un amic íntim: «Y lo digo esto en elogio suyo porque ello demuestra que la amistad sincera que estoy seguro me profesa, no ciega su espíritu sereno de justicia.»

A més, el que li sabia greu a Alexandre Jaume era que, malgrat el seu passat liberal i les seves amistats amb personalitat del Partit Liberal, ell no ha estat mai partidari de l'entesa entre liberals i socialistes:

«... siempre que la ambición liberal ha pretendido buscar el apoyo de las fuerzas socialistas ha encontrado en mi una oposición irreductible. Eso lo saben perfectamente los liberales con quienes he sostenido más de una vez discusiones violentas en ese sentido; eso lo saben los más significados socialistas y eso no lo ignoraban quienes pretendían escudarse en mí para escamotear su propia responsabilidad.»¹⁴²⁰

Davant la carta pública d'Alexandre Jaume i segurament també per marcar diferències amb la resta d'afiliats que foren donats de baixa, que eren acusats pels socialistes de maniobrar per a què Julià Ferretjans seguís exercint de regidor a l'ajuntament, l'Agrupació Socialista de Palma publicà un comunicat de resposta a l'intel·lectual mallorquí. En aquest, es felicitava a Alexandre Jaume per la seva actitud de contrició:

«felicitarle por la nobleza con que se ha expresado públicamente al confesar su incorrección cometida en las pasadas elecciones, censurándola usted mismo, demostrando con ello la bondad de su alma socialista que

¹⁴¹⁹ «Explicación de mi dimisión», *El Obrero Balear*, núm. 110, 15 de juny de 1923, p. 1 i 2.

¹⁴²⁰ Íbidem.

le enaltece y le redime de aquella pequeña falta, al mismo tiempo que demuestra poner por encima de su amor propio el amor a nuestro ideal y a nuestro Partido.»¹⁴²¹

Per això, la Junta Directiva comunicava que, si ho considerava oportú, Alexandre Jaume podia reingressar com a militant del partit.

Mentrestant, *El Obrero Balear* publicà un article amb una forta càrrega irònica contra Simó Fullana i Julià Ferretjans on s'explicava que durant la nit electoral ells dos haurien sopat a l'Hotel Suizo a compte de Joan March.¹⁴²²

Però Simó Fullana continuava exercint com secretari de la Casa del Poble i com a tal el 22 de juny convocà l'assemblea de juntes directives de les societats obreres adscrites a la Casas del Poble pel 28 de juny.¹⁴²³

Gabriel Alomar també intentà fer el paper de mediador davant la crisi interna dels socialistes a causa de l'actuació d'alguns d'ells durant les eleccions parlamentàries de 1923. L'Agrupació Socialista de Palma publicà un full on exposà la seva postura davant el comportament d'alguns dels seus afiliats i animà a Gabriel Alomar a opinar sobre la qüestió. En la resposta de Gabriel Alomar als requeriments de full, s'evidencia la implicació que ell tenia amb els afers dels socialistes de Mallorca. Per una banda, ell manifestà que es mostrà contrari a la decisió de no presentar candidat propi:

«Cuando el partido socialista de Mallorca tuvo que decidir su conducta electoral, no oculté a nadie mi parecer contrario a la abstención. Las personas más significadas en uno y otro grupo conocieron mi opinión.» També es mostrà comprensiu amb la decisió presa perquè «Estaba demasiado reciente la escandalosa conducta seguida por las derechas en la represión contra los obreros, singularmente en Barcelona.»¹⁴²⁴

Es mostrà conciliador entre les dues parts: «Por mi parte, aunque mi opinión era firme y clara en favor de una de las dos partes contendientes, comprendí que importaba mucho evitar los choques irreparables para el bien de la colectividad socialista.» Així ell decidí implicar-se en la crisi socialista:

«Entonces me atreví a escribir una carta al Comité, ofreciendo mi intervención reconciliadora. Mi propósito era impedir el encuentro prematuro de los dos grupos que haría inevitable la ruptura por el desencadenamiento natural de las pasiones. -Ese propósito mío no pudo realizarse.»¹⁴²⁵

¹⁴²¹ «Una carta», *El Obrero Balear*, núm. 1111, 22 de juny de 1923, p. 2.

¹⁴²² L'article és bastant punyent contra Simó Fullana a qui qualifica de «socialista de violón» i també amb Julià Ferretjans a qui anomena com «el concejal serio», «Seriedad en fiambre», *El Obrero Balear*, núm. 1111, 22 de juny de 1923, p.2.

¹⁴²³ «Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm, 1112, 22 de juny de 1923, p. 4. De fet, Simó Fullana continuà en el càrrec de secretari de la Casa del Poble com a mínim fins el 31 d'agost, vegeu «Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, 31 d'agost de 1923, p. 4.

¹⁴²⁴ «Alomar expone su opinión», *El Obrero Balear*, núm. 1112, 29 de juny de 1923, p. 1.

¹⁴²⁵ Íbidem.

Però reconegué que no fou possible arribar a una entesa entre les dues parts i que la fractura entre els socialistes fou inevitable.

Julià Ferretjans publicà una carta a *El Día* i *El Obrero Balear* li retreia haver tornat a l'Ajuntament per defensar els interessos dels seus nous aliats, els liberals.¹⁴²⁶

La carta de Julià Ferretjans era una resposta a la que prèviament havia publicat en el mateix diari Joan Payeras Pizà, promotor de la recollida de signatures per a què Julià Ferretjans continuàs com a regidor a l'ajuntament. Julià Ferretjans afirma que havia decidit guardar silenci encara que tenguí suficient arguments per repel·lir els atacs que la seva persona està patint:

«Después de agradecerme el interés que has demostrado por mi modesta persona, te diré, aunque sé que tú no lo ignoras, que nadie puede dudar que sin ningún esfuerzo podría defenderme de todos los falsos conceptos que han vertido y lanzado en contra mía, pues, poseo armas suficientes para ello, y, aun, si se quiere, para tomar la ofensiva, pero tengo el convencimiento de que esto de polemizar públicamente sobre los periódicos asuntos de contertulia obrera e tan perjudicial para la causa del trabajo como beneficioso para la causa capitalista..... Por eso prefiero callarme y que mis contrincantes lleven la lucha solos; quizás algún día nos podamos entender, volviendo a la unidad del obrero luchador en la causa común, lo que no es tan fácil si se entable la lucha entre los mismos hijos del trabajo.»¹⁴²⁷

Julià Ferretjans insistia en què no volia posar al mateix nivell dels que l'insulten a ell, fent una al·lusió al sector de Llorenç Bisbal:

«Hasta el presente, amigo Payeras, lo mismo que tu, no he mojado la pluma al tintero para insultar a ningún trabajador y es porque considero que esto es trabajo encomendado a seres que se distinguen por su ruindad y su villanía; para estos miserables seres puestos al servicio de la burguesía para combatir a la clase obrera.»¹⁴²⁸

Continua Ferretjans posant l'exemple de la ruptura tercerista que provocà unes disputes que acabaren en odís personals i ell afirma que no vol iniciar un enfrontament que podria acabar com l'anterior:

«Dada tu experiencia, amigo querido, seguramente te habrás fijado en el resultado obtenido en pasadas contiendas habidas entre la misma clase trabajadora; las terribles consecuencias de la deorganización social; el veneno vomitado por los culebrones que solo se recrean culebreando en el chargo cenagoso de la murmuración, los grupitos o camarillas de apasionados que luego se forman para rendir holocausto a su ídolo, llegando su fanatismo hasta el extremo de odiarse mortalmente.»¹⁴²⁹

¹⁴²⁶ «Una carta del hombre serio», *El Obrero Balear*, núm. 1114, 13 de juliol de 1923, p. 1.

¹⁴²⁷ «El caso Ferretjans», *El Día*, 12 de juliol de 1923, p. 3.

¹⁴²⁸ Íbidem.

¹⁴²⁹ Íbidem.

Finalment, Julià Ferretjans, amb la intenció de col·locar-se moralment per sobre dels que el critiquen i segons ell l'insulten, aconsella a Miquel Payeras que els ignori perquè utilitzen procediments indignes perquè no tenen raó.

Llorenç Bisbal quedà molt afectat per la nova crisi del socialisme i es va veure sotmès a un fort desencís perquè la major part de la classe dirigent socialista amb qui ell havia compartit la direcció havia deixat el partit amb l'escissió comunista de 1921 i les expulsions de 1923. Del grup dirigent, únicament havia quedat amb el suport de Sebastià Ferretjans, que assumí la iniciativa d'escriure alguns articles, i de Jaume García, un home més aviat d'acció i discursos i no tant d'escriure articles. Evidentment, quedaren altres persones dins el partit però no tenien ni el pes ni la trajectòria d'Ignasi Ferretjans, Antoni Maria Alzina, Julià Ferretjans o Simó Fullana, entre d'altres. També quedà molt dolgut de Joan Monserrat Parets que havia estat la persona que havia encapçalat el bàndol partidari de l'abstenció en les eleccions de 1923. Bisbal se sentí traït per la major part dels que defensaren no presentar candidat a les eleccions perquè aprofitaren l'avinentesa per donar suport públic al candidat Joan March, com així feu Joan Monserrat Parets.

També dins Lluçmajor les disputes internes afebliren les entitats socialistes. Hi hagué unes discòrdies dins la cooperativa La Nueva Vida i un sector acusà a Joan Monserrat d'estar al darrere del grup que assumí la gestió de la cooperativa. Així, amb Joan Monserrat Parets residint a Palma, els joves socialistes de Lluçmajor convidaren a Llorenç Bisbal, oposat a Joan Monserrat, a participar en el míting del Primer de Maig a Lluçmajor. Bisbal refusà la invitació però també aprofità per mostrar el seu pessimisme sobre la situació del socialisme a Mallorca que la considera desastrosa:

«De socialismo en Mallorca no queda más que el recuerdo. Sólo nos sentimos socialistas en el momento de oír un discurso de Cordero o ante la lectura de un artículo de Prieto o una carta del venerable abuelo, sin que seamos capaces de seguir ninguno de sus sabios consejos. Si permanecemos en los organismos es por rutina o por "el que dirán" sin que hagamos el más leve esfuerzo para incorporarlos a la Unión General y darles orientación socialista, de cuya disciplina hemos huido dando de baja del Partido nuestras agrupaciones.»¹⁴³⁰

15.5 La dona i el socialisme: Les reivindicacions obreres.

Com s'ha pogut veure, en aquest període es constitueixen diverses societats obreres que estaven formades majoritàriament per dones. La Casa del Poble tengué un paper clau en el ressorgiment societari i l'assoliment d'unes reivindicacions obreres com la jornada legal de les vuit hores o un augment salarial que permetés fer front al preu de les subsistències. Però aparegueren noves societats obreres pròpies de determinades

¹⁴³⁰ En aquest cas se suposa que Llorenç Bisbal fa referència a la nul·la activitat de les agrupacions socialistes i per això utilitza el concepte de «hemos huido dando de baja del partido las agrupaciones.»

fàbriques o grans tallers. És a dir, per exemple, no es constituí una gran societat obrera que ajuntàs tota la part treballadora de les diferents fàbriques de teixits de Palma. En el seu lloc, es constituí La Unión Algodonera, formada pels obrers i obreres de la fàbrica La Algodonera, però que el 90% de la plantilla estava formada per dones.

La constitució d'aquesta societat obrera anà precedida d'un tens conflicte dins la fàbrica que evidencià, per una banda, les seves pèssimes condicions laborals perquè la jornada laboral era de 13 hores i també mostrà que l'esperit de solidaritat i de classe entre les treballadores de la fàbrica era bastant alt.

La fàbrica La Algodonera es trobava al carrer Bonaire de Palma. El 1918, la part treballadora d'aquesta fàbrica feren algunes assemblees al Centre Obrer per parlar de la jornada laboral i el salari. La direcció de la fàbrica acomiadà a Antoni Sastre un dels treballadors que més s'havien significat a la reunions dels obrers. La resta de treballadors, la majoria dones i nines, iniciaren una vaga en solidaritat amb el company acomiadat. Es constituí una assemblea de la part treballadora que elaborà les següents bases per negociar: jornada de deu hores o seixanta setmanals, només es podran dur a terme dues hores de treball extraordinari per causes de necessitat, però abonades al doble que una hora ordinària. La jornada començaria a les sis del matí i acabaria a les sis de la tarda, amb mitja hora per berenar i una hora i mitja per dinar. En el torn de nit no podran treballar les dones, en no ser que siguin les dues hores extraordinàries. Els dissabtes s'acabaria la jornada a les quatre de la tarda, sense que es descontàs cap part del salari d'aquell dia. Per causa d'avaría del motor, la part treballadora rebrà la seva remuneració per aquell dia i no es farà cap descompte sobre la seva jornada si és per raons de malaltia. En relació als preus demanaven un augment d'entre el 30 i el 20%. S'haurà de readmetre a Antoni Sastre.

Mitjançant la mediació del governador, l'inspector de policia, Sr. Blanco, amb el gerent de la fàbrica aconseguiren acabar amb el conflicte. Per una banda, es readmeté el treballador acomiadat i amb la garantia de no haver-hi repressàlies, també la jornada laboral passaria de 13 a deu i mitja. S'acceptaren les demandes sobre la durada i els temps de descans exigits. El treball nocturn seria realitzat per «brigadas especiales de personal voluntario». També el problema de les subsistències afectava a les indústries perquè només es podia treballar tres dies a la setmana per falta de cotó. En aquest cas, s'acordà que la part treballadora cobraria el 70% del salari i sense l'obligació d'acudir aquells dies concrets a la feina.

No serà el primer cas de resolució de conflictes laborals en què el Centre Obrer per la falta d'una societat obrera que representi a treballadors actui de mediador i ajudi a la solució. El Obrero Balear així ho recordava quan es resolgué el conflicte:

«De todos modos conviene apuntar que el triunfo se debe a la unión y compañerismo observado por el personal de la fàbrica y a la ayuda del Centro Obrero que se ha puesto al frente del movimiento por mediación de los compañeros Bisbal, Fullana, Ferretjans i otros.»¹⁴³¹

---

¹⁴³¹ Per a més informació sobre la vaga de La Algodonera, vegeu «Huelga en La Algodonera», *El Obrero Balear*, 7 de juny de 1918, p.1.

Però setmanes més tard hi havia queixes de què la direcció de La Algodonera incomplia els compromisos als que s'havia adherit davant el governador.

A més, es dona la circumstància que en constituir-se aquesta societat obrera, el 1918, la junta directiva estava només formada per homes. El seu primer president fou Bartomeu Serra, que se suposa que era un treballador de la mateixa fàbrica. Però, el 1919 en haver de renovar-se els càrrecs directius de La Unión Algodonera, apareix una nova circumstància que es repetirà en altres societats obreres de factories o sectors formats majoritàriament per dones, la semiprofesinolitziació de les taques directives que passaran a ser assumides per directius de la Casa del Poble que no tenen cap relació laboral amb el sector. Així, el 1919, Simó Fullana, militant socialista ocuparà la presidència de La Unión Algodonera i cobrava dietes per les seves tasques d'organització i reunió com principal dirigent de la societat obrera.

Una altra societat obrera formada majoritàriament per dones fou La Unión Cerillera que agrupava a la part treballadora de la fàbrica de llumins, Herederos de Ricardo Roca, situada a devora la barriada obrera dels Hostalets de Palma, a la carretera d'Inca. El seu propietari era Domingo Torrents i feu maniobres per evitar la constitució de la societat obrera dins la seva fàbrica.¹⁴³² Però el 1919 fou una de les societats obreres que participà en el primer congrés de la Casa del Poble de Palma. En aquest cas es donà la mateixa circumstància que a La Unión Algodonera, la seva directiva estava formada per homes i la major part dels dirigents no treballava a la fàbrica. Així, Ignasi Ferretjans, picapedrer de professió, fou el representant de La Unión Cerillera al congrés i no hi hagué cap dona que participàs en aquell congrés.

També en el cas de les treballadores de la fàbrica tèxtil de can Ribas, les dones tengueren un major protagonisme que en ocasions anteriors. Fins i tot en l'assemblea que tengué lloc destacaren les intervencions de dues companyes., Josepa Maimó i Maria Domínguez «las cuales causaron la admiración y el entusiasmo en la multitud que casi llenaba el salón de actos de la Casa del Pueblo. Con palabra fácil y razones que conmovieron al auditorio demostraron la justicia de sus pretensiones, el entusiasmo que sienten por la lucha y la fe en la victoria.»¹⁴³³ Aparegué un article de Simó Fullana elogiant el paper de la dona en el moviment vaguista.¹⁴³⁴

També aparegueren denúncies sobre la situació de les obreres del sector de la confecció de roba de vestir, les modistes. A El Obrero Balear es demanà un major impuls a la tasca de l'inspector de treball, Miquel Sancho, de qui es reconeixia la seva bona voluntat però es demanava major celeritat en els expedients oberts i també una major implicació de la Junta Local de Reformes Socials.

Especialment, es critica que en presentar-se l'inspector de treball els tallers de modistes només li mostren allò que interessa:

«... i si solamente unas visitas hechas por el señor Sancho con antesala, en las que no ha visto más que lo que han querido que viera y unos simples avisos, que como era de esperar, han sido contestados con una burla en en desprestigio de su autoridad en perjuicio de los derechos de estas pobres desheredadas de la

¹⁴³² «Vida obrera», *El Obrero Balear*, núm. 902, 13 de juny de 1919, p. 4.

¹⁴³³ «La de la casa Ribas», *El Obrero Balear*, núm. 859, 26 de juliol de 1918, p. 1.

¹⁴³⁴ «Las heroínas de la huelga», *El Obrero Balear*, núm. 859, 26 de juliol de 1918, p.3.

fortuna que por la ruin mezquindad de 40 o 50 céntimos al día son explotadas bárbaramente.»

El Obrero Balear denuncia dos casos concrets els del taller de Catalina Pomar, de mal nom Burbaia, que amagà a treballadores seves dins l'armari mentre l'inspector de treball duia a terme una visita al taller. En el cas del taller de Paula Pujades, de mal nom Espartero, del carrer dels set cantons, el setmanari obrer l'acusa d'obligar a les joves modistes a pernoctar al taller per així començar la jornada laboral a les 4 i les 5 del matí. Però el cas que més crida l'atenció és la denúncia que es fa a El Obrero Balear sobre l'intent d'assassinat d'una dona per part del seu marit. La dona havia rebut set ganivetades per part del seu marit. El setmanari socialista posà l'èmfasi en el fet de què no hi havia cap metge de guàrdia durant la matinada a l'Hospital Provincial.¹⁴³⁵

---

¹⁴³⁵ «Abandono inconcebible en nuestro Hospital Provincial», *El Obrero Balear*, núm. 904, 27 de juny de 1919, p.

PART QUARTA: El socialisme sota els governs no constitucionals d'Alfons XIII (1923-1930)

16. La dictadura de Primo de Rivera i el govern Berenguer

16.1 Els socialistes davant la dictadura de Primo de Rivera

El cop d'estat del general Primo de Rivera pretenia donar solució a un règim de la Restauració que donava evidents signes d'esgotament. La historiografia ha analitzat la qüestió des de diferents punts de vista especialment com un símptoma de la debilitat del poder civil o com un fet que s'hauria d'emmarcar dins la tradició militar d'influir en el poder civil.¹⁴³⁶

És evident que les indagacions i informes parlamentaris sobre la gestió política i militar de la guerra del Marroc que afectava al rei Alfons XIII i el seu entorn feren que el governador militar de Catalunya donàs el cop d'estat en la data del 13 de setembre de 1923 i acabàs amb 47 anys del torn entre el Partit Liberal i el Partit Conservador. Pel que fa al moviment obrer, la dictadura il·legalitzà la CNT i els seus òrgans de premsa a l'igual que el Partit Comunista i la seva premsa. En canvi, tant el PSOE, però sobretot la UGT mantingueren una actitud que anà des de la passivitat fins a una certa col·laboració en algunes institucions del nou règim.

Entre els socialistes espanyols hi hagué dues tendències. La d'Indalecio Prieto i Teodomiro Menéndez que s'oposava a qualsevol entesa o col·laboració amb la dictadura i la de Francisco Largo Caballero que defensà l'establiment de ponts d'entesa amb el govern de Primo de Rivera. Per a Josep Termes s'imposà el sector de la UGT, que accentuà el seu paper com representant sindical dels treballadors, mentre els que defensaven els valors polítics del socialisme, que ocupaven càrrecs de direcció del partit eren contraris a arribar a acords, i

---

¹⁴³⁶ Carmen González Martínez ha estudiat els diferents autors que han investigat la dictadura de Primo de Rivera i considera que aquests treballs es poden dividir en dues perspectives: «*Las interpretaciones sobre el golpe militar del 13 de septiembre insisten en concebirlo: Como producto de la debilidad del poder civil, desencadenante de actitudes golpistas (R. Carr o J. Tusell) o como manifestación de la actitud levantisca casi permanente en el ejército español, en oposición al poder civil (Busquets, Cardona o Ballbé) [...] Más recientemente, la repercusión del desastre de Annual sobre la conciencia nacional y las implicaciones que la irresolución del problema africano tuvo en la tácita aceptación por parte de la opinión del país del golpe de Estado de Primo de Rivera, han sido objeto de estudio por historiadores como González Calbet o Gómez Navarro; éste último sustenta además otra línea de interpretación, y concibe el golpe de estado de Primo de Rivera en 1923 en la tradición ideológica de los pronunciamientos liberales del siglo XIX, en la medida en que el ejército se presenta como intérprete y ejecutor de la voluntad nacional, falseada por el régimen político de la Restauración, y no como definidor de la voluntad nacional (cosa que no sucedería hasta 1936).*», a GONZÁLEZ MARTÍNEZ, Carmen «La dictadura de Primo de Rivera: Una propuesta de análisis», *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 16, 2000, p. 338 i 339.

quedaren en minoria.¹⁴³⁷

Per la seva banda, Santos Julià afirmava que Francisco Largo Caballero considerava que era un error contraposar el règim de la Restauració a la dictadura de Primo de Rivera perquè el primer era un sistema corrupte i desprestigiat.¹⁴³⁸ De fet, quan Gabriel Alomar publicà l'article mostrant el seu desacord amb la col·laboració entre els socialistes i la dictadura, Federico Landrove exposà els mateixos arguments que Largo Caballero.¹⁴³⁹

En el cas de Mallorca, els anarcosindicalistes des del setmanari *Cultura Obrera* llançaren crítiques contra la certa avinentesa que des dels inicis del règim hi havia entre les noves autoritats i els socialistes i posaven l'exemple del representant de la UGT de la mineria d'Astúries, Llana, que s'havia entrevistat amb el mateix dictador Primo de Rivera. Des d'*El Obrero Balear* es rebutjaren les acusacions i afegien que Llana ho havia consultat prèviament amb la direcció del PSOE i la UGT.¹⁴⁴⁰

Per la seva banda, Indalecio Prieto que liderava el sector del PSOE oposat a col·laborar amb la dictadura presentà la dimissió com a vocal de la comissió executiva del Partit Socialista. El partit justificà que Largo Caballero fou nomenat vocal obrer del consell d'estat per decisió de la UGT i que aquesta ho acordà per unanimitat.¹⁴⁴¹

Miguel de Unamuno fou un dels intel·lectuals de qui més articles es publicaren entre 1921 i 1924 a *El Obrero Balear*. És interessant un article seu que fa un balanç del 1923 i tracta sobre el PSOE i el cop d'estat

¹⁴³⁷ TERMES, Josep i ALQUÉZAR, Ramón, *Historia del Socialismo...*p. 182.

¹⁴³⁸ «De ahí que Largo Caballero acepte el diálogo con el dictador sin que le preocupe sobremanera que tal diálogo deba hacerse por encima de los partidos y de lo que éstos representan. La clase obrera organizada no se enfrentará a la dictadura por defender a unos partidos que han "perdido todo el prestigio". Nadie podrá, después de lo visto en años recientes, "salir en su defensa". Largo Caballero, desde luego, no saldrá. Su problema no es el de optar entre un sistema democrático y una dictadura militar, abstractamente considerados, sino el de defender a un sistema corrupto y desprestigiado o responder a la mano que le tiende un militar que, al parecer -y es significativo que Largo lo destaque precisamente para justificar su aceptación del diálogo- está dispuesto a "moralizar la administración y acabar con el caciquismo".» JULIÀ, Santos, «Socialismo y revolución en el pensamiento y la acción política de Largo Caballero» a *Largo Caballero, Francisco, Notas históricas de la guerra en España*, Editorial Pablo Iglesias, Madrid, 1985, p. 14.

¹⁴³⁹ «¿Es que el régimen imperante hoy en España es distinto del régimen imperante hasta el 13 de septiembre de 1923?» [...] la clase trabajadora y el Partido Socialista han aprendido que en España, cuando menos desde la Restauración no hubo otra cosa que el imperio del Pacto de El Pardo, esto es, el pacífico y monstruoso y antiliberal turno de los apetitos y de los partidos.» «Contra una falacia», *El socialista*, 7 de novembre de 1924, p. 1.

¹⁴⁴⁰ *Cultura Obrera*, el setmanari anarcosindicalista, fou suspès per les noves autoritats a l'octubre de 1923, vegeu «Para *Cultura Obrera*», *El Obrero Balear*, núm. 1128, 19 d'octubre de 1923, p. 2. De totes maneres, a la web www.prensahistorica.es hi ha allotjats els números de *Cultura Obrera* fins el del 6 d'octubre de 1923, però per les referència que hi ha a l'article d'*El Obrero Balear* es pot deduir que hi hagué un número, el del 13 d'octubre, on s'hi publicaria l'article crític amb la col·laboració dels socialistes amb la dictadura de Primo de Rivera. A més, el novembre de 1923 quan la CNT ja havia estat suspesa, *Cultura Obrera* encara es publicava com evidencia l'article d'*El Obrero Balear* que criticava el contingut del setmanari anarquista: «Cultura Obrera, órgano de la fenecida Confederación Nacional del Trabajo, sigue haciendo el sordo a la catástrofe en al que ha encontrado la tumba la mal nacida confederación. [...] Sobre todo la semana pasada, viene hecha una monada. Su texto es capaz de ablandar el corazón más empedernido materialista y llevarlo en volandas al histerismo más recalcitrante.» a «Notas del día», *El Obrero Balear*, núm. 1132, 16 de novembre de 1923, p. 1.

¹⁴⁴¹ «Nota de la comisión ejecutiva del Partido Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1178, 7 de novembre de 1924, p. 3.

de Primo de Rivera. És una mica sorprenent que Unamuno iniciï el seu text amb una valoració optimista pel PSOE a la fi del 1923:

«Termina este agitado año 1923 con un balance muy favorable para el socialismo español. Cabe decir más, y es que el único partido político español que no ha fracasado es el Partido Socialista. Es al que vuelven hoy los ojos los liberales todos. Es la garantía de un verdadero orden nuevo, de un orden fundado en la justicia, que es la libertad.»¹⁴⁴²

Unamuno elogià la trajectòria del socialisme espanyol per allunyar-se de l'acció directa i per la seva visió de la guerra del Marroc:

«... de la guerra de Marruecos, y en el que de él se deriva, el de las responsabilidades por el desastre de Annual. Esa postura clara, definida, concreta, fue la que dio triunfo en Madrid a la candidatura socialista. Votaron por ella los verdaderos republicanos, a la vez. Y luego, después del golpe del 13 de septiembre, lo que oía por todas partes era y es: '¿Qué hacen los socialistas?' ¿A que lado se inclinan los socialistas?'»¹⁴⁴³

Fins i tot, Unamuno afirmava que els socialistes foren els que iniciaren amb la seva activitat parlamentària la fi del règim de torn de partits per la seva actitud contrària a la guerra del Marroc:

«Aún nos atrevemos a decir más, y es que la revolución del 13 de septiembre -que revolución ha sido- se debe más que a nada al Partido Socialista, o mejor, a la minoría socialista parlamentaria, que ha sido la que ha enjuiciado de veras al que han dado en llamar antiguo régimen. La obra de fiscalización que hizo esa revolución es obra principalmente del Partido Socialista. El desgobierno de la concentración liberal-democrática-reformista iba a la rastra de los socialistas.»¹⁴⁴⁴

Unamuno situa l'inici del canvi del PSOE com element decisiu dins la política el 1917 i la vaga general i

¹⁴⁴² «Balance de año», *El Obrero Balear*, núm. 1135, 11 de gener de 1924, p. 11. La figura de Miguel de Unamuno i els socialistes tingueren una relació estreta: «El entusiasmo de Unamuno por el PSOE no conoce límites entre 1922 y los primeros meses de 1924, época en que no escatima ocasión para ensalzar la obra política de sus antiguos correligionarios. Aunque, sus elogios suponen también un modo de animar a los socialistas a que continúen eligiendo el camino político liberal en lugar del sindical-revolucionario, lo cual nos lleva a la espinosa cuestión de la posible influencia sobre el PSOE de la campaña de Unamuno durante estos años de crisis para la Restauración y para el mismo Partido. Aun cuando la influencia de un intelectual sobre un partido político siempre es difícil de determinar con exactitud, quisiera terminar con unas sugerencias que apuntan a que la ejercida por don Miguel sobre el PSOE a principios de los años 20 fue considerable.» a ROBERTS, Stephen, «Miguel de Unamuno y su relación con el socialismo entre 1914 y 1924», *Cuadernos Cátedra Miquel de Unamuno*, vol 43, 1-2007, p.95-96. La relació entre MIGUEL De Unamuno i el socialisme passà per diferents etapes. Primer, estigué afiliat a l'Agrupació Socialista de Bilbao entre 1894 i 1897 i després en fou col·laborador publicant articles en diversos setmanaris socialistes, vegeu HIDALGO GARCÍA DE ORELLAN, Sara, *Textos para la historia del socialismo vasco (1890-1921)*, Tecnos, Madrid, 2020.

¹⁴⁴³ «Balance de año», *El Obrero Balear*, núm. 1135, 11 de gener de 1924, p. 11.

¹⁴⁴⁴ Íbidem.

la detenció del seus principals dirigents i veia al partit socialista com «el principal núcleo de toda posible concentración futura que sea la base de un orden fundado en la libertad de la justicia y en la justicia de la libertad.»

Unamuno acaba l'article considerant que el PSOE ha d'ampliar la seva base social per esdevenir un partit amb un ampli suport popular:

«Aquella generosa actitud política nacional convenció a muchos de que el socialismo no es cosa sólo de obreros y para obreros, que es para todos los ciudadanos. Aunque, en rigor, el que no es obrero, el que no cumple una obra, el que no rinde un servicio, no es ciudadano. Ni obrero quiere decir proletario. Hay obreros que no son proletarios, y hay proletarios que no son obreros. Ni el socialismo es cosa de pordioseros.»¹⁴⁴⁵

Per altra banda, *El Obrero Balear* publicà un article de Fernando de los Ríos que advertia el perill que corria la credibilitat del PSOE si s'apropava a alguna institució del nou règim de Primo de Rivera i així podia perdre el valor moral que havia mantingut des de la seva fundació:

«Un socialista sólo puede sentir alborozo en su alma ante algo que signifique mayor libertad y más pura justicia, los hechos que no respondan a esas exigencias, si nos alegran es el tanto en que nos envenenan. Y la salud de nuestra vida interior exige que cuidemos de que esto no acontezca y para ellos se precisa que nos mantengamos alejados en alma y cuerpo de cuanto signifique lo contrario y cultivemos cada día con un amor más y más creciente la emoción de la dignidad.»¹⁴⁴⁶

El PSOE acordà que els afiliats al partit no acceptassin càrrecs públics que «no sean de elección popular o en representación oficial de éstos directamente, rigiendo este acuerdo con carácter nacional a partir del momento en que se adoptó.»¹⁴⁴⁷

Però l'abril de 1924, les indicacions del comitè nacional del PSOE canviaren una mica:

«En cuanto a los nombramientos que para la constitución de las Corporaciones municipales vienen haciéndose, se acuerda por unanimidad que sólo se acepten los cargos de concejales en las condiciones acordadas anteriormente por el Pleno del Comité Nacional del Partido Socialista, es decir, cuando las autoridades se dirijan oficialmente a las organizaciones y éstas, con plena libertad, designen a sus representantes, como lo ha hecho hasta ahora para toda clase de organismos. De no ser designados de esta forma democrática, los que acepten cargos populares no serán considerados como representantes de la organización obrera.»¹⁴⁴⁸

En el cas de Mallorca, també el nou règim oferí alguns càrrecs als socialistes. Per exemple, el 1925, Llorenç Bisbal fou convocat pel governador civil, Pérez García-Argüelles, qui «deseaba que el elemento

---

¹⁴⁴⁵ Íbidem.

¹⁴⁴⁶ «La emoción de la dignidad», *El Obrero Balear*, núm. 1138, 1 de febrer de 1924, p. 3.

¹⁴⁴⁷ «Cargos públicos», *El Obrero Balear*, núm. 1138, 1 de febrer de 1924, p. 3.

¹⁴⁴⁸ «Sobre el nombramiento de concejales», *El Obrero Balear*, núm. 1147, 4 d'abril de 1924, p. 3.

obrero estuiera representado en dicha corporación, pidiendo a nuestro amigo su parecer y algún nombre de persona prestigiosa y adicta a la Casa del Pueblo que quisiera desempeñar el cargo de concejal.» Llorenç Bisbal rebutjà la proposta per principis i les directrius del Partit i de la UGT:

«Bisbal contestó al gobernador que creía difícil que ningún elemento de la Casa del Pueblo aceptara tal cargo dada la forma de elección del mismo, que está en pugna con el sentimiento democrático de la clase trabajadora y con las normas establecidas por el Partido Socialista y por la Unión General de Trabajadores de España sobre el particular.»¹⁴⁴⁹

El governador mostrà el seu desacord amb Bisbal perquè amb la negativa a participar en l'Ajuntament «les coloca fuera del derecho de crítica de la administración municipal». També afegí que era un deure amb el seu càrrec oferir a la classe obrera un lloc de regidor al consistori. Llorenç Bisbal contestà que agraiïa l'oferiment però «que tratándose de una cuestión de principios y de disciplina era difícil que se le pudiera complacer.»

De totes maneres, Bisbal s'oferí a consultar-lo amb altres persones per si algú hi estigués interessat, però el mateix governador civil rebutjà l'oferiment.¹⁴⁵⁰

Jaume Miquel Amengual, en representació de la societat de sabaters La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor renuncià al nomenament de regidor de l'Ajuntament de Lluçmajor que havia efectuat el governador civil de Balears. «El compañero Miquel ha renunciado dicho cargo fundando su renuncia de que tal nombramiento está en pugna con los principios democráticos.»¹⁴⁵¹

Però els socialistes es veien sotmesos a la crítica de la premsa per la seva actitud de col·laboració amb el Directori Militar: «*El Día* de ayer publicó en entrefilete, además de hacerlo en la sección de noticias telegráficas, una nota oficiosa del Directorio según la cual éste mantiene buenas relaciones con los socialistas».

Els socialistes contestaren que no esperaven un comentari així d'un diari que es denominava liberal i que això era més d'esperar d'altres més reaccionaris. Així i tot, els socialistes es reafirmaven en què només mantenien les relacions mínimes per mantenir el partit dins la legalitat. Argumentaven els socialistes que, al cap i a la fi, mantenien les mateixes relacions que amb anteriors governs que també responien a interessos de la burgesia.

Llorenç Bisbal posà l'exemple de la celebració del Primer de maig de 1926 per demostrar que el Directori Militar no dispensava cap tracte de favors als socialistes perquè les autoritats no autoritzaren cap acte a l'exterior com solia fer la classe obrera socialista. Així, no es permeté la diana matinal ni la manifestació pública ni l'excursió a les afores de Palma, normalment al castell de Bellver o El Terreno.¹⁴⁵²

---

¹⁴⁴⁹ «La visita de Bisbal al gobierno civil», *El Obrero Balear*, núm. 1213, 10 de juliol de 1925, p. 3.

¹⁴⁵⁰ Íbidem.

¹⁴⁵¹ «De los pueblos», *El Obrero Balear*, núm. 1148, 11 d'abril de 1924, p. 3.

¹⁴⁵² «Después del 1º de Mayo», *El Obrero Balear*, núm. 1256, 7 de maig de 1926, p. 1.

Un dels fets que mostrà el diferent tarannà que tenia la dictadura de Primo de Rivera en relació al sistema del torn de partits del sistema canovista, era el paper que tenia el governador civil en els conflictes laborals. La xarxa clientelar del sistema caciquil feia que el governador civil d'abans de la dictadura de Primo de Rivera estigués sotmès a fortes pressions i les seves determinacions venien donades per aquest entorn de les classes benestants.¹⁴⁵³ En canvi, durant el Directori Militar hi hagué al govern civil un militar que mantingué una actitud molt diferent a la que els socialistes estaven acostumats, especialment durant la vaga de descarregadors del moll que s'inicià el juliol de 1925. Davant el conflicte, la Casa del Poble mostrà ràpidament el seu suport als vaguistes i tres representants d'aquesta formaren part del comitè de vaga.¹⁴⁵⁴

El conflicte s'inicià per negar-se la companyia Transmediterrànea i els empresaris de càrrega i descàrrega a pagar els jornals de 10 pessetes com ho havien fet fins aleshores. Davant la inexistència de societat obrera del gremi ni local, la Casa del Poble oferí la seva seu per a les reunions. L'estratègia de contractar esquirols, sobretot de Menorca, fracassà perquè no podien dur a terme el treball al mateix ritme que els operaris en vaga. Els socialistes reconeixien la intervenció del governador que actuà de manera diligent:

«Si hace tres o cuatro años un gobernador civil se hubiese atrevido a exigir a la Transmediterránea o a la Compañía de Tranvías el riguroso cumplimiento de la ley de pasajes, por ejemplo, o la que regula la jornada de trabajo, a las 24 horas habría sido relevado del cargo. Antes y siempre las autoridades estaban en todo y por todo, con la ley y sin ley, al lado de los patronos en los conflictos sociales, nunca se les ocurría, aunque vieran la razón de parte del obrero, buscar un medio legal que sirviera de contrapeso a la intransigencia sistemática del patrono. El gobernador actual no sólo busca ese medio legal, sino que lo encuentra y lo aplica cuando es menester con maravilloso resultado.»¹⁴⁵⁵

Pel que sembla, el governador civil, José Pérez García-Argüelles, inicià les gestions per mediar en el conflicte però davant la negativa dels empresaris de restituir el salari anterior a la vaga i que la part treballadora no es mostrava conforme en reprendre la feina amb una retallada en el salari, prengué una iniciativa que normalment els anteriors governadors civils no s'atrevien a dur a terme:

«En la huelga del Muelle bastó que el Sr. Pérez, al verse fracasado en su primer intento para solucionar

---

¹⁴⁵³ Com s'ha pogut veure anteriorment el govern civil actuava amb una certa complicitat amb la patronal i solia donar ordres a la guàrdia civil per actuar contra els vaguistes, tal com ocorregué durant la vaga dels adobadors de pell de 1911 i la dels tramviàries de 1920. El canvi d'actitud del govern civil durant el Directori Militar no fou un fet exclusiu de Balears. Pedro Martínez Gómez ho constanta també en el seu estudi sobre la dictadura de Primo de Rivera a Almería: «A lo largo de la Dictadura el poder se articula en base a una estructura centralista con una fuerte presencia del estamento militar en la vida civil. Si a nivel nacional Primo de Rivera como presidente del Directorio y el general Martínez Anido al frente de Gobernación representan ete poder autoritario y central, en Almería la figura fundamental será el gobernador civil.» a MARTÍNEZ GÓMEZ, Pedro, *La Dictadura de Primo de Rivera en Almería (1923-1930). Entre el continuismo y la modernización*, Universidad de Almería, Almería, 2007, p. 346.

¹⁴⁵⁴ Els descarregadors del moll no tenien una societat obrera constituïda i l'organització de la vaga fou una mica improvisat i per això demanaren ajuda a la Casa del Poble, vegeu «La huelga de descargadores», *El Obrero Balear*, núm. 1213, 10 de juliol de 1925, p. 3.

¹⁴⁵⁵ Íbidem.

el conflicto, mandara inspeccionar las condiciones en que se realizaba el trabajo en el muelle, exigiera el estricto cumplimiento de los contratos de trabajo y el de la jornada legal de 8 horas para que la soberbia patronal se tornase humildad y su intransigencia se convirtiera en deseos de solucionar inmediatamente el conflicto, como así ha sucedido con el triunfo completo de las aspiraciones obreras.»

Els socialistes consideraven que la solució en aquest conflicte posava en evidència la parcialitat dels anteriors governadors civils que sempre donaven cobertura a l'estratègia de la patronal. Per això, donaven la benvinguda a les noves formes d'actuació d'un governador civil, José Pérez García Argüelles,¹⁴⁵⁶ per limitar-se a fer complir les lleis i així acabar amb la coartada de l'empresariat per negar-se a arribar a un acord amb la part treballadora.

Les bones paraules que dedicà Llorenç Bisbal al governador en la resolució del conflicte al moll l'obligà la següent setmana a reafirmar la postura contrària dels socialistes respecte al Directori Militar:

«Lo que sentimos, lo que nos duele de veras es que los elogios que hacemos de su actuación no hayamos podido hacerlos nunca de ningún gobernador dependiente de gobiernos llamados civiles y constitucionales. Esto no quiere decir, ni mucho menos, que prefiramos un gobierno de dictadura militar a otro constitucional y parlamentario. Demócratas y liberales de toda la vida, por ser socialistas, preferimos siempre, por malos que sean, los gobiernos de origen popular o ciudadano a cualquier otro que no lleve esos cimientos. La soberanía del pueblo ante todo y sobre todo.»¹⁴⁵⁷

Però també insistia en què el governador José Pérez García Argüelles havia estat el primer que s'havia interessat en què un conflicte laboral es resolgués sense ser un còmplice de l'empresariat:

«El actual gobernador es el único hasta ahora que en Mallorca se ha interesado por el cumplimiento de estas leyes protectoras del trabajador, los demás no creyeron siquiera que tan alta y humanitaria misión entrara en el vínculo de sus deberes. Hasta ahora todos los otros gobernadores habían creído que su deber sólo consistía en ponerse al lado del capital en los conflictos sociales, en poner la policía y la guardia civil a sus órdenes para proteger la llamada libertad del trabajo, en llevar huelguistas a la cárcel por supuestas coacciones y en proteger y facilitar la recluta de esquirols para que el obrero, desamparado de la autoridad y perseguido por ella, se viera en el trance de sucumbir a sus luchas.»¹⁴⁵⁸

Així, els elogis que Llorenç Bisbal dedicava al governador civil era perquè posava l'aplicació de la llei al

¹⁴⁵⁶ José Pérez García Argüelles era un militar que fou governador civil de Balears del 9 de març de 1925 fins el 3 de maig de 1926. A l'inici de la Guerra Civil era coronell i comandant militar de Santander. Les seves vacil·lacions, encara que prèviament s'havia compromès amb els rebels, feu que el Front Popular prengué el poder a Santander i ell empresonat per les autoritats republicanes. El 1937 en ser ocupada Santander per les tropes rebels a la República, José Pérez García Argüelles fou afusellat pels rebels per no haver-se sumat immediatament al cop d'estat del juliol de 1936, vegeu Sanz Hoya, Julián, *De la resistencia a la reacción las derechas frente a la Segunda República (Cantabria, 1931-1936)*, Universidad de Cantabria, Santander, 2006, p. 255-256.

¹⁴⁵⁷ «Ante el triunfo de los obreros del Muelle», *El Obrero Balear*, núm. 1214, 17 de juliol de 1925, p. 1. L'article estava signat per Llorenç Bisbal.

¹⁴⁵⁸ Íbidem.

servei de les dues parts, no només de l'empresariat.

«El que en la actualidad tenemos ampara si al patrono en todo lo que es su obligación ampararle, envía la policía y la guardia civil a proteger la llamada libertad de trabajo, garantiza con la fuerza de su autoridad todos los derechos del capitalista; pero también, y aquí está la virtud que alabamos, exige a éste el cumplimiento riguroso de sus deberes para con el obrero, manda inspeccionar las condiciones del trabajo, impone el exacto cumplimiento de las leyes sociales y apretando el tornillo de esas leyes el patrono transige y los conflictos se solucionen en bien de la tranquilidad pública con triunfo del contendiente que más razón legal le asiste, que casi siempre es el obrero por ser el más débil.»¹⁴⁵⁹

Però també li reconeixien les seves gestions per evitar un nou conflicte a la companyia de Tramvies, però en cap cas el canvi de postura de la patronal que s'avengué a un acord era perquè aquesta tengués un sentit de la justícia més pur que en temps anteriors.¹⁴⁶⁰ Llorenç Bisbal aprofitava la bona voluntat del governador civil per demanar la seva col·laboració pel compliment de la legislació sobre *Retiros obreros* y el subsidi de maternitat ja que únicament hi estaven acollits 1500 treballadors quan hi haurien d'estar més de 40.000 a Mallorca. Bisbal afirmava que la llei obligava a l'empresari a pagar 10 cèntims diaris per cada treballador per a la seva jubilació. En el cas del subsidi de maternitat, Bisbal denuncià el cas de la fàbrica de José Juan Ribas del carrer de la Ferreria que diverses obreres, pensant que el seu patró, estava al corrent dels pagaments patronals per al subsidi de maternitat del seu personal femení, s'adonaren en sol·licitar-lo que el seu patró no l'abonava.¹⁴⁶¹

L'octubre de 1925 fins i tot Pablo Iglesias escrigué un article a *El Socialista* on es feia ressò de la notícia per la qual el governador civil de Balears havia imposat una multa de 500 pessetes al fabricant de sedes, Escapa, per fer treballar a les seves obreres més hores que les permeses per la llei.¹⁴⁶²

El juliol de 1928, Llorenç Bisbal contestà les crítiques de liberals i republicans que acusaven als socialistes de col·laborar amb la dictadura:

«Según nuestros detractores, que nos censuran en nombre de la libertad ... teórica, a partir del 13 de septiembre los socialistas debimos renunciar a ocupar toda clase de cargos de la índole citada, prescindir de la táctica de siempre, dejar de ser intervencionista, romper con los viejos moldes de lucha social y

---

¹⁴⁵⁹ Íbidem.

¹⁴⁶⁰ «Tal ha sucedido con la última huelga del muelle y con la que estuvo a punto de estallar hacer unos meses en los tranvías. En una y otra intervino el gobernador y en una y otra consiguió un triunfo positivo para los obreros, no porque las compañías o patronos se mostrasen generosos con éstos, ni deferentes con la primera autoridad, sino porque ésta iba a imponerse justiciera a una y otra parte y como quiera que la parte patronal estaba más fuera de la justicia que la obrera, ésta fue la favorecida.»; «El gobernador y las leyes sociales», *El Obrero Balear*, núm. 1215, 24 de juliol de 1925, p. 1

¹⁴⁶¹ «Leyes sociales», *El Obrero Balear*, núm. 1216, 31 de juliol de 1925, p. 1.

¹⁴⁶² «Rasgo que debiera imitarse», *El Socialista*, 10 d'octubre de 1925, p. 1.

cruzarnos de brazos esperando mejores tiempos. Todo porque ahora rige los destinos de la nación un gobierno de fuerza que ni lo hemos traído los socialistas ni nadie más que nosotros, pública y orgánicamente, tiene definida con claridad su actitud respecto de la situación por él creada. Y no con palabras vagas y volanderas, sino en manifiesto impreso, solemne y preciso, dirigido al país al día siguiente del golpe de Estado y en todo otro medio que las circunstancias lo hayan permitido.»¹⁴⁶³

Bisbal considera que haver-se mantingut en la inactivitat hauria provocat la seva desaparició i hagués estat el seu suïcidi polític i social:

«De haber escuchado a nuestros detractores se habría echado por la borda la labor de cincuenta años, y la organización obrera, al verse desatendida en sus necesidades y aspiraciones por los socialistas, habría caído en manos amarillas como ha acontecido en Barcelona y otros puntos. Es decir, que nos habríamos anulado como están las demás fuerzas políticas, haciendo el juego a la burguesía y a la reacción. Nos habríamos suicidado política y socialmente.»

Així, considerava que el socialisme es trobava en una bona disposició per al moment en què Espanya tingués un règim democràtic:

«Los que nos tildan de colaboradores de la dictadura deberían tener en cuenta esto: que a los cinco años de dicho régimen y a pesar de sus dificultades, el Partido Socialista y la Unión General de Trabajadores forman un ejército de 300.000 afiliados cuya disciplina y cuyos ideales constituyen la mejor aurora de positivos alumbramientos democráticos.»¹⁴⁶⁴

A partir de 1927 s'inicia una conjuntura econòmica negativa per diversos motius. Per una banda, l'obertura del mercat espanyol a certes importacions afectaren a fàbriques de Mallorca. Per exemple era el cas de la fàbrica de llumins, Herederos de Ricardo Roca, Sa Mistera, on només es treballen tres dies a la semana per la importació de llumins estrangers que han copat el mercat espanyol. Jaume García, president de la Unión Cerillera havia viatjat a Madrid a reunir-se amb una comissió obrera de treballadors de llumins per exposar a les autoritats la gravetat del problema. A Sa Mistera hi treballaven 250 dones.¹⁴⁶⁵

La crisi de treball és una evidència. Un altre cas fou la fàbrica La Hilandera que havia tancat, i hi havia rumors de què altres del sector tèxtil també ho farien¹⁴⁶⁶. Però la crisi afecta a gairebé tots els sectors:

«También están sufriendo las consecuencias de la falta de trabajo, y de cada día en mayor número, los albañiles, carpinteros, herreros, pintores, alfareros, y otros oficios que dependen esencialmente del ramo de

¹⁴⁶³ «La dictadura y los socialistas», *El Obrero Balear*, núm. 1369, 13 de juliol de 1928, p. 1.

¹⁴⁶⁴ Íbidem.

¹⁴⁶⁵ «Crisis de trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 1289, 31 de desembre de 1926, p. 1.

¹⁴⁶⁶ Els socialistes denuncien que davant la crisi de comandes i l'acomiadament de personal, les fàbriques es revengen dels que més es destacaren en el conflicte tèxtil de 1926 i són els primers en ser acomiadats, «Conducta patronal detestable y peligrosa», *El Obrero Balear*, núm. 1295, 11 de febrer de 1927, p. 1.

la edificación.»¹⁴⁶⁷

Antoni Bisbal es queixava del poc compromís del seu gremi davant el problema perquè per dues vegades s'havia convocat als picapedrers sense feina per elaborar una llista de gent aturada, i saber el número exacte de picapedrers que no tenien treball i tractar l'assumpte amb les autoritats per a què emprenguessin obra pública, pocs havien assistit a la reunió. Però només hi acudiren 20 picapedrers sense feina. Antoni Bisbal es lamenta d'aquesta realitat i de què els picapedrers aturats assisteixin cada matí davant els magatzems El Àguila on hi acudeixen les persones que precisen del servei d'un picapedrer i acorden el jornal i el treball:

«¿No sería mejor acudir a las reuniones y prestar su colaboración a la entidad en todas sus campañas y empresas que ir delante de El Águila todos los días a convertir aquel lugar en mercado de albañiles donde van a venderse como esclavos como todavía nos halláramos en los tiempos de la dominación romana.»¹⁴⁶⁸

La situació a la primavera de 1927 encara empitjorà més i en moltes fàbriques de distints sectors s'havia reduït el ritme de producció a tres o quatre dies a la setmana. El maig de 1927 la Federació de Mallorca de la UGT convocà a la Casa del Poble una assemblea per tractar la qüestió perquè el nombre de gent aturada anava augmentant:

«De tal modo va extendiéndose el paro forzoso entre los trabajadores de esta capital y de tal manera se acentúan sus consecuencias, que la Unión General de Trabajadores de Baleares, organismo federativo de la organización obrera de esta provincia, no ha tenido más remedio que preocuparse seriamente de esta cuestión y convocar para esta noche (viernes) una reunión de todos los sin trabajo en la Casa del Pueblo, al objeto de tratar sobre problema tan pavoroso para la clase obrera y ver si se encuentra una manera, sino de resolverlo en absoluto, para atenuar al menos sus consecuencias, que empiezan a producir estragos en los hogares afectados por la crisis.»¹⁴⁶⁹

Però, els socialistes també se senten desencantats per la resposta de la mateixa classe obrera a qui

---

¹⁴⁶⁷ «Se agudiza las crisis de trabajo en Palma», *El Obrero Balear*, núm. 1293, 28 de gener de 1927, p. 1.

¹⁴⁶⁸ «La crisis de trabajo y el gremio de albañiles», *El Obrero Balear*, núm. 1294, 4 de febrer de 1927, p. 4.

¹⁴⁶⁹ «De todos modos, el número de obreros en paro obligado es grande y va en aumento cada día. La otra semana se cerró el más importante de los talleres de ebanistería, el del Sr. Padró, y en los otros del ramo van reduciendo el personal. En la fábrica de cerillas, donde trabajan unas trescientas obreras, sólo se realizan tres jornadas semanales y se susurra si cerrará del todo. La Hilandera, que ocupaba a cuatrocientos trabajadores, está cerrada hace medio año. En la industria cordelera apenas si hay trabajo que hacer, habiéndose reducido el gremio de obreros en una tercera parte. En la de curtidos sólo se trabajan cuatro jornales, los que trabajan, que también hay bastantes de parados. Albañiles hay más de trescientos sin ocupación, siguiendo la misma suerte todos los oficios anexos al ramo de la edificación. En la industria del calzado sucede algo peor, pues en las fábricas donde no se produce la quiebra los incendios las hacen víctimas de las llamas, dejando en la más apurada situación a los obreros que en ellas ganaban el pan.» «Crisis de trabajo y carestía de subsistencias», *El Obrero Balear*, núm. 1304, 15 d'abril de 1927, p. 1.

qualificaven de conformista:

«Las proporciones de ésta [crisi] no parecen alarmantes a primera vista y es porque nuestra clase obrera es sufrida y resignada y todo lo soporta calladamente. Siente vergüenza de revelar y hacer ostensible en público sus necesidades y sus miserias, que oculta con todo cuidado a costa de las consiguientes torturas que tales males le ocasionan, todo par que el vecino no se entere y pueda en ciertos momentos echarle en cara aquella frase imbécil de "ets un mort de fam", que tan en boga está entre los que en Mallorca, precisamente, pueden apenas comer, o sea entre la misma clase trabajadora que sufre los rigores de estas situaciones difíciles.»¹⁴⁷⁰

Llorenç Bisbal culpa a la mentalitat conservadora de la reacció submissa de la classe obrera de Palma.¹⁴⁷¹ Així, es mostra desanimat sobre la assemblea convocada per tractar la crisi de treball perquè no hi acudirà ni de bon tros tota la gent que està a l'atur i no té feina:

«Calculamos que actualmente hay en Palma más de tres mil obreros en paro forzoso y sin embargo dudamos si a la reunión de esta noche en la Casa del Pueblo asistirán cuatrocientos.»¹⁴⁷²

Ignasi Ferretjans considerava el febrer de 1928 que l'administració havia donat algunes passes per alleugerir la crisi econòmica que provocava tanta gent aturada però que això no era suficient i emplaçava a l'Ajuntament de Palma a que demanàs un préstec per donar ocupació als aturats.¹⁴⁷³ Salut i Cultura organitzà una campanya per recaptar diners per les famílies dels aturats. Per exemple, Joan March donà 25 pessetes.¹⁴⁷⁴

---

¹⁴⁷⁰ Íbidem.

¹⁴⁷¹ «Este escrúpulo mal entendido, que revela la mansedumbre y el conformismo en todo es producto sin duda de aquella educación mística según la cual los pobres son bienaventurados porque sufriendo mansamente en la tierra tienen ganado el reino de los cielos. De ahí que el malestar y la miseria se oculte tanto en Palma, donde abundan los pobres vergonzantes, y de ahí también que la crisis de trabajo, con ser grande y bastante aguda, no aparezca a la faz del público en toda su amarga magnitud.» «Una reunión en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1310, 27 de maig de 1927, p. 1.

¹⁴⁷² Íbidem.

¹⁴⁷³ «La crisis del trabajo: dolor y miseria», *El Obrero Balear*, núm. 1347, 10 de febrer de 1928, p. 1.

¹⁴⁷⁴ «Salud y Cultura. Lista de sociedades y particulares que han hecho donativos a beneficio de los socios sin trabajo», *El Obrero Balear*, núm. 1350, 2 de març de 1928, p. 3.

16.2 Els dos eixos del socialisme, l'edifici de la Casa del Poble i la Unió General de Treballadors de Balears

Dues maneres d'entendre el socialisme: Els socialistes oficials i els socialistes oportunistes

Dos anys més tard de l'expulsió del grup de Julià Ferretjans esclatà una nova polèmica arran del canvi de reglament de la Casa del Poble entre el patronat de la mateixa i Julià Ferretjans. Però enmig de la discussió hi ha unes afirmacions de Julià Ferretjans que són interessants en relació a la situació en què es quedaven els dos grups: el del bàndol oficial de Llorenç Bisbal i el bàndol dels expulsats de Julià Ferretjans. Així, aquest definia al seu grup:

«Y ahora rozando ligeramente alusiones, debemos manifestar que no somos por desgracia socialistas "oficiales". Una expulsión, que no hemos querido ni siquiera discutir nos redujo a socialistas "particulares". No nos puede doler, por tanto, que sean socialistas los que dominen en la Casa del Pueblo.»¹⁴⁷⁵

Seguidament Julià Ferretjans fa una dura crítica, que encara que no ho cita, va dirigida a Llorenç Bisbal i aprofita per qüestionar les maneres que aquest ha utilitzat per consolidar el seu lideratge i que ha portat a l'Agrupació Socialista de Palma a tenir un número de militants molt baix. En realitat, Julià Ferretjans crítica la falta de democràcia interna dins el socialisme de Palma i fins i tot utilitzà conceptes com «endiosamiento» i «egolátrico» per definir el que podria ser el lideratge de Bisbal, encara que no el cita pel seu nom.¹⁴⁷⁶

Però encara és més interessant el final d'aquesta carta que havia escrit Julià Ferretjans perquè ell i els seus seguidors es defineixen com a seguidors de les idees de Joan Monserrat Parets, que és denominat *paretisme* i que el contraposa el que ell defineix com a *bisbalisme*:

«Damos por terminada la discusión; preferimos a la ropa sucia o no lavarla o lavarla en casa y no queremos contribuir por un quitame allá esas pajas a que se pongan de relieve los regocijantes méritos del

¹⁴⁷⁵ «Comunicado», El Obrero Balear, núm. 1202, 24 d'abril de 1925, p. 2. i 3.

¹⁴⁷⁶ «Lo que sentimos, porque es la continuación de una obra de perturbación en la clase obrera, que el dogma que mantiene el Patronato debe ser aceptado por los demás, en forma que revela el espíritu dictatorial contenido en la frase «y quien crea que el Patronato no es el gobierno, peor para él. "Valen más pocos y buenos" es la teoría de los socialistas del Patronato. De que de cada día van siendo más pocos está plenamente confirmado por la fuerza de los hechos; quizá, aunque ello no está probado, también sean los más buenos, pero de esto a creerse los elegidos para mantener la buena doctrina y fulminar anatemas contra quienes tienen un distinto modo de pensar, existe una enorme diferencia, y muy lejos de revelar la constante aspiración a legítimamente ser más, solo pone de manifiesto algo que tiene el aspecto de un lamentable endiosamiento, de un sentimiento egolátrico, defectos que, si no anulan, neutralizan altar virtudes personales que hemos sido los primeros en descubrir y alabar en el adversario.», Íbidem.

glorioso rango del paretismo, contrastados con los nobles blasones y ejecutorias del no menos glorioso y divino *bisbalismo*.»¹⁴⁷⁷

Podria no ser casual que una setmana més tard del comunicat que Julià Ferretjans publicà a *El Obrero Balear* i fes esment al paretisme i el bisbalisme, Llorenç Bisbal publicà un article referit a Joan Monserrat Parets i al seu allunyament dels socialistes. Bisbal començà per elogiar l'article que publicà, un any i mig enrere, el socialista llucmajorer al setmanari socialista arran de la inauguració de la Casa del Poble, «Borrón y cuenta nueva». Primer, enaltí les formes i el contingut de l'article, però també li dóna la impressió de que Monserrat Parets dirigia el seu article cap a Bisbal i els seus partidaris:

«Como todos los suyos, estaba bien escrito y muy bien inspirado. Si admirable en dicción más admirable aún en contenido, todo él saturado de sentimiento de cordialidad y de pasión fraterna. Las emociones que burbujeaban aquellos párrafos tan bien perfilados semejaban efluvios de fuego emanados de un volcán ideológico que parecía estar en erupción en el interior de su alma. La lava parecía caer como lección sobre los socialistas "oficiales", tal vez sobre mí.»¹⁴⁷⁸

Llorenç Bisbal reproduí de l'article de Monserrat Parets un fragment on venia a dir que amb el nou edifici havien d'acabar les disputes internes dins el socialisme.¹⁴⁷⁹ També Bisbal seleccionà un altre fragment de l'article de Monserrat Parets en el que aquest parlava de que amb la inauguració havia de començar «el principio de una nueva era de cordialidad y compañerismo y el fin de tanta discordia, nacida ésta más que por esenciales diferencias ideológicas por insignificantes cuestiones de procedimiento cuanto no pueriles rivalidades.» Fins i tot Bisbal confessa que en llegir aquest article es lamentava que Monserrat no visqués a Palma on la seva col·laboració hagués estat ben valorada.¹⁴⁸⁰

Després Bisbal explicà la sorpresa que li provocà que el socialista de Lluçmajor li contàs que aquell mateix any passaria a residir a Palma i treballaria com a empleat de Petróleos Portopí, propietat de Joan March, però també pensà que «cruzó por mi imaginación lo que sería la Casa del Pueblo y el Partido Socialista palmesano teniendo entre nosotros un elemento de tanto valor.»

Però el principal retret que li feu Llorenç Bisbal a Joan Monserrat Parets és que des d'aleshores no ha aparegut per la Casa del Poble i no ha fet res del que proposava en el seu article.¹⁴⁸¹ Especialment, Bisbal

---

¹⁴⁷⁷ Íbidem.

¹⁴⁷⁸ «Borrón y cuenta nueva», *El Obrero Balear*, núm. 1203, 1 de maig de 1925, p. 2.

¹⁴⁷⁹ «El ideal -decía-, la defensa de nuestra causa exige de nosotros en este momento, algo más que la simple toma de posesión del nuevo edificio. La organización obrera, su engrandecimiento y prosperidad demandan imperativamente que, de una vez para siempre, callen los agravios y enmudezcan las malas pasiones.», Íbidem.

¹⁴⁸⁰ «¡Qué lástima, me decía yo, al leer tan hermoso trabajo, que este hombre viva en Lluçmajor! Si viviera en Palma con sus conocimientos, su fe en el ideal, su sensatez y constancia ¡Qué labor más hermosa y fecunda no podríamos realizar!», Íbidem.

¹⁴⁸¹ «Han pasado quince meses desde que se inauguró la Casa del Pueblo. Monserrat, en efecto, es empleado de don

considera que el silenci de Joan Monserrat Parets és més punyent perquè aquest s'ha produït des de que entrà a treballar per a Joan March:

*«El ser empleado de don Juan March o de otro burgués cualquiera no puede ser mengua para un socialista, siempre que ello no suponga claudicación de las ideas, pero cuando un socialista significado ocupa puestos que puedan ser sospechosos de ellos ante la masa es preciso demostrar con actos que se tiene independencia política. De lo contrario, se sirve muy mal a las ideas.»*¹⁴⁸²

Joan Monserrat Parets contestà a Llorenç Bisbal la següent setmana i justificà la seva absència en les disputes internes que hi havia hagut entre un grup dels joves socialistes que el culpaven a ell d'uns canvis en el grup que dirigí la Cooperativa La Nueva Vida i en la impossibilitat de resoldre les diferències entre els socialistes. Confessava que no s'arrepentia d'haver donat suport a la candidatura liberal l'abril de 1923 «ni me acusa mi conciencia de haber cometido ni causado ningún mal.»

Per això mateix, ell insistia que calia començar de nou i que ell no abjurava de les seves idees sino de l'atmosfera creada al voltant dels socialistes després de les expulsions de maig de 1923:

*«Por lo apuntado, queda, a mi entender, evidentemente demostrado que no hay en mi conducta apostasías ni claudicaciones, sino simplemente horror a ese rescoldo de malas pasioncillas que tanto nos cuesta expulsar de nuestro pecho.»*¹⁴⁸³

L'article de Monserrat Parets acaba amb el desig de què amb el temps les diferències hagudes se solucionin: «Y resignémonos a que arregle el tiempo lo que no supimos o no quisimos arreglar los hombres.»

La resposta de Llorenç Bisbal cap a Joan Monserrat incideix en què el socialista de Lluçmajor no és un simple militant que ha deixat el partit socialista. Bisbal li recorda que ells dos han estat els únics mallorquins que han format part d'una candidatura socialista per Mallorca a unes eleccions generals:

«Esto, amigo Monserrat, para ti que incluso has figurado, como yo, en candidatura socialista para diputado a Cortes, has de comprender que no es una razón para excusar el cumplimiento del deber, como no lo es el que, por no enfrentarte con los tuyos, no pidieras el ingreso en la Agrupación Socialista de Palma de la que ni tú ni los demás os podéis considerar, ni de hecho ni de derecho, expulsados porque

Juan March y reside en Palma desde aquella fecha. Los socialistas "oficiales", si no hemos logrado que el edificio fuese castillo inexpugnable y escuela de ciudadanía, hemos trabajado para que respondiese a los fines para que fue construido; la conciencia no nos acusa de haber abandonado el cuartel ni de haber dejado incumplidos nuestros deberes, hemos hecho todo lo que hemos sabido y podido. Por lo que toca al amigo Monserrat, él dirá lo que ha hecho de cuanto dijo en su artículo "Borrón y cuenta nueva"; que diga si ha venido a fundir almas, a unir corazones, a asociar voluntades, a sumar esfuerzos en la obra común. La Casa del Pueblo, su ciudad ideal, en la que se le tenía preparado el más alto puesto, ni siquiera ha tenido la satisfacción de poderle contar entre sus socios. Borrón y cuenta nueva, sí, pero de veras, de todo corazón, con hechos, amigo Monserrat.», Íbidem.

¹⁴⁸² Íbidem.

¹⁴⁸³ «Ni apostasia no claudicación», *El Obrero Balear*, núm. 1204, 8 de maig de 1925,

realmente no lo habéis sido nunca.»¹⁴⁸⁴

Bisbal insisteix en què Joan Monserrat ha tengut un important pes dins el socialisme de Mallorca i que hagués preferit que s'hagués donat d'alta de l'Agrupació Socialista de Palma, ja que vengué a viure allà, i que tots dos haguessin col·laborat.¹⁴⁸⁵

Joan Monserrat respon a Bisbal amb la voluntat de resoldre les diferències però amb la reafirmació de la seva opinió i conducta duita a terme l'abril de 1923 davant les eleccions parlamentàries i el suport que donà al Partit Liberal. En aquest article serà la primera vegada que Joan Monserrat es defineix com a socialista oportunista:

«El oportunismo, interpretado desde un punto de vista socialista, de fuerte sentido liberal y democrático, arraigó en mí con más fuerza que nunca. El abandono de esta posición política sobre tener todas las apariencias de una apostasía, sería una insinceridad y una traición a mi conciencia, que me condenarían por anticipado a la inacción y a la esterilidad.»¹⁴⁸⁶

Però com que Joan Monserrat també es conscient de què Llorenç Bisbal es manté ferm en les seves conviccions, la concòrdia entre els dos hauria de ser «sin condiciones, sin renuncias, sin humillaciones, sincera y sin fórmula.».

Joan Monserrat acaba la seva carta a Bisbal dient que si no se l'obliga a renunciar a les seves idees, «oportunamente (siempre el oportunismo) ocuparé un puesto, el más modesto, el último seguramente. Más adelante, cuando haya liquidado mi pasado quizá se despierte en mí la vanidad de querer ser otra vez el

¹⁴⁸⁴ «Borrón y cuenta nueva», *El Obrero Balear*, núm. 1205, 15 de maig de 1925, p. 1 i 2.

¹⁴⁸⁵ «para hacer desaparecer agravios y llegar al deseado borrón, idea que en muy mala hora abandonasteis y que yo recojo y te la brindo con toda la nobleza de mi alma, en la seguridad que será uno de los mejores servicios que habremos prestado a nuestros ideales si mediante nuestras gestiones de paz logramos, que lo lograremos, unir a todos los que nos llamamos y queremos ser socialistas ...», Íbidem.

¹⁴⁸⁶ El socialisme oportunista seria un vessant del reformisme socialdemòcrata, que tendria el seu màxim representant en el que es denominava el socialisme possibilista francès de Paul Brouse. A Barcelona, el 1890 un nucli de socialistes al voltant del setmanari *El Obrero* i de l'activista Josep Pàmies constituí el Partit Socialista Oportunista davant les diferències que hi havia entre el PSOE de Pablo Iglesias de Madrid i un grup de socialistes de Barcelona. Aquests socialistes possibilistes mantingueren una dura crítica contra el PSOE i Pablo Iglesias, que provocà que alguns dels seus membres, com a Josep Comaposada, abandonassin la formació socialista possibilista. Aquesta tendència, sense abandonar el principis socialistes, consideraven que calia ampliar les relacions amb altres formacions no marxistes, per exemple els republicans, per assolir uns millors resultats electorals i aprofundir les reformes que beneficiassin la classe obrera i especialment el foment de la instrucció pública. El 1896, el Partit Socialista Oportunista ja no mantenia cap tipus d'activitat. Joan Monserrat Parets recuperà aquest concepte dins el socialisme per afirmar la seva convicció de la necessitat d'ampliar el llaços amb partits polítics d'altre tendència policia, com fou el 1923 amb el Partit Liberal. Per a la qüestió del socialisme oportunista vegeu SÁNCHEZ, Isidro, «Propaganda de ideas en la España del siglo XIX», a ORTIZ, Manuel; RUIZ, David, SÁNCHEZ, Isidro (coord.), *Movimientos sociales y estado en la España contemporánea*, Editorial, Universidad de Castilla y la Mancha, 2001, p. 153-202.

*primero.»*¹⁴⁸⁷

De totes maneres, la discussió epistolar de Bisbal i Monserrat Parets s'anava tensant cada vegada més. Especialment, per part de Llorenç Bisbal que considerava que Joan Monserrat no acabava per definir-se en el seu compromís amb el socialisme. Bisbal considerava que el PSOE era suficientment ampli i democràtic per encabir i discutir diferents posicions i que només calia que el socialista de Lluçmajor donàs la passa d'afiliar-se a l'agrupació de Palma i acudir a la Casa del Poble:

*«Porque yo propuse de y para los correigionarios del ideal socialista a base de unirnos todos al partido que legítimamente lo representa en España. Mas como Monserrat ha dicho que el aceptar el ingreso en dicho partido sería claudicar y traicionar su conciencia, resulta que él no es correigionario mío sino adversario, enemigo político. Porque una de dos, o es socialista o no lo es. Si lo es, la única paz lógica es la que yo propuse: cobijarse bajo la bandera del socialismo, si no lo es, si sus ideas no caben en él dignamente, como ha querido suponer, tampoco puede dignamente hacer la paz política con los socialistas, con sus adversario.»*¹⁴⁸⁸

Finalment, Joan Monserrat acabà la seva disputa epistolar amb Llorenç Bisbal el 19 de juny amb el títol de la missiva que deixava clar que no era possible una entesa aleshores entre els dos líders socialistes, «Acabemos, pues». Monserrat considerava que Bisbal no tenia raó en sentir-se ofès per les seves respostes:

«Y ahora puede, mi amigo, si le place, hacer uso de su indiscutible derecho de retirarme la amistad y el saludo. Sentiré esta su injustificada determinación, pero yo no puedo, no quiero ni debo aclarar absolutamente nada. Está todo más claro y limpio que el agua. A este efecto he releído y analizado mis artículos y si de un defecto pecan es de excesivamente corteses y respetuosos. Las ofensas e insidias búsqelas, mi amigo Bisbal en su artículo «Huyendo por la tangente» y las encontrará a manos llenas. A pesar de ello, yo no las he repelido, ni pedido su rectificación ni siquiera su aclaración. Sacrificándolo todo a la paz y a la concordia, me he limitado a anotarlas. Tener ahora que agradecerse las, no me parece ni digno ni lógico. Y agradecerse las sería el reconocimiento de que yo, el ofendido, he sido el ofensor.

*Por lo demás, cuente Bisbal con mi amistad y mi saludo.»*¹⁴⁸⁹

Llorenç Bisbal li respongué en el mateix número, la seva carta anava a continuació de la de Joan Monserrat i també donava per tancada la qüestió i se sentia decebut perquè Monserrat no donava cap prova de voler incorporar-se a la Casa del Poble:

«La prueba no la ha aportado, tengo la convicción que no la aportará creo que no puede aportarla. Cuando la aporte, cuando lo vea pertenecer a la Casa del Pueblo, pedir el alta en el partido socialista y actuar como tal, cuando vea que está en plena autoridad para ostentar ese título, entonces creeré en él y volveré a olvidarlo todo en aras de la causa socialista. Mientras así no sea, la persona de Monserrat, un tiempo admirada y querida, no me interesa para nada.

¹⁴⁸⁷ «La paz sea con nosotros», *El Obrero Balear*, núm. 1206, 22 de maig de 1925, p. 2 i 3.

¹⁴⁸⁸ «Huyendo por la tangente», *El Obrero Balear*, núm. 1207, 29 de maig de 1925, p. 2 i 3.

¹⁴⁸⁹ «Acabemos pues», *El Obrero Balear*, núm. 1210, 19 de juny de 1925, p. 1 i 2.

*No volveré más sobre el asunto.»*¹⁴⁹⁰

Certament, les ferides de la crisi de la primavera de 1923 dins el socialisme encara no estaven curades. Com hem vist, les disputes entre el sector socialista *oficial*, els seguidors de Bisbal, i el sector *particular*, els seguidors de Julià Ferretjans eren habituals dins la Casa del Poble on els *oficials* controlaven el patronat, mentre els *particulars* ocupaven càrrecs de la Federació Local de Societats Obreres.¹⁴⁹¹

Però el debat epistolar entre Llorenç Bisbal i Joan Monserrat permet copsar amb més determinació les qüestions que separaven els dos sectors. Tot i que Joan Monserrat en cap moment es defineix com a líder d'aquest sector socialista *particular*, que segurament podria ser Julià Ferretjans, sí que és el que aporta els arguments pels quals, sense renunciar a la ideologia socialista, s'han de dur a terme enteses electorals amb altres partits per imposar-se a la dreta reaccionaria. Mentre el sector oficial considerava que els particulars s'havien venut a Joan March, Joan Monserrat exposa que el seu apropament a la candidatura liberal partia de la mateixa ideologia socialista però centrada en assolir acords amb altres partits. Com ja va dir en el seu moment Joan Monserrat, aquesta era la única manera de deixar de ser un partit marginal de l'escena política de Mallorca.¹⁴⁹²

És el que Joan Monserrat Parets definirà com a socialisme oportunista, de fort sentit liberal i democràtic. En canvi, per a Llorenç Bisbal només hi ha un socialisme i això suposa acceptar les directrius que marca el PSOE i si Joan Monserrat no s'apropa a l'Agrupació Socialista ni a la Casa del Poble és que no se sent socialista.

El socialista llucmajorer no fou expulsat de l'Agrupació Socialista perquè ell no pertanyia a la de Palma, on sí que ho foren aquells que col·laboraren amb la candidatura liberal, tal com també feu Joan Monserrat. Quan aquest degué veure que Julià Ferretjans, Simó Fullana i la resta foren donats de baixa, el seu compromís amb els socialistes de Mallorca s'anà diluint. Únicament, Joan Monserrat acudí a la inauguració de la Casa del Poble, el gener de 1924, on llançà la idea de la constitució d'una Federació de Societats Obreres de Mallorca que tingués la seva seu a la Casa del Poble de Palma. Després d'això, que coincidí amb el seu canvi de residència i vengué a viure a Palma per treballar a l'empresa de combustibles de Joan March, Joan Monserrat deixà de pertànyer al PSOE i tampoc acudí a la Casa del Poble. Fou aleshores que Llorenç

¹⁴⁹⁰ «Dos palabras», *El Obrero Balear*, núm. 1210, 19 de juny de 1925, p. 2.

¹⁴⁹¹ S'ha escollit el nom d'oficial i particular per definir els dos sectors dels socialisme perquè així foren definits per Julià Ferretjans en la seva disputa amb el patronat de la Casa del Poble i, després d'això, també foren els noms que Llorenç Bisbal utilitzà durant les seves disputes.

¹⁴⁹² De totes maneres, encara que Llorenç Bisbal no reprengué el debat, sí que una carta signada per «un marxista de Lluchmayor» feu referència a la situació del socialisme de Llucmajor que el qualificava «naufragio espantoso de la excelente organización que un día hizo de Lluchmayor el pueblo más rebelde de l'illa de la Calma». Acusava d'haver-se allunyat de les arrels quan el socialisme estava en el seu millor moment, fent una clara referència a Joan Monserrat, encara que no era citat el seu nom: «Cuando todo, casi todo, en materia de organización se había logrado, y la modalidad de lucha tenía que ser la resistencia y la consolidación a todo trance, conservando nuestras armas prestas a toda eventualidad, no se les ocurrió otra cosa que el tendras las manos a nuestros irreconciliables adversarios y pactar ignominiosamente con ellos sin más pago que el qu dio Jacob a su hermano Esaú al comprarle la primogenitura», vegeu «Orientémonos de nuevo», *El Obrero Balear*, núm. 1212, 3 de juliol de 1925, p. 2 i 3.

Bisbal publicà la primera carta per recordar-li el seu compromís amb el socialisme.

El nou edifici de la Casa del Poble

Es suspengué la inauguració del nou edifici de la Casa del Poble que estava prevista pel 30 de setembre de 1923 per la declaració de l'estat de guerra a causa del cop d'estat de Primo de Rivera. De totes maneres, les societats obreres, la mateixa entitat de la Casa del Poble, l'Agrupació Socialista de Palma així com la redacció i administració d'*El Obrero Balear* es traslladaren al nou edifici del carrer Maria Cristina l'octubre de 1923.¹⁴⁹³ Finalment s'inaugura la Casa del Poble el 20 de gener de 1924.

A *El Obrero Balear* amb motiu de la seva inauguració es publicà una exhaustiva descripció de l'edifici de la Casa del Poble.

«Se da acceso al edificio por tres grandes entradas, dos de las cuales dan en su mismo vestíbulo, de forma redonda, en cuyo centro pende artística lámpara de gusto griego. Al traspasar el vestíbulo el visitante se encuentra a mano izquierda con las habitaciones del conserje de la Casa del Pueblo, y a la derecha con el ancho y confortable café, amueblado modestamente. En la misma planta baja están siete secretarías y los locales del Patronato, escuela y cooperativa. Luego por ancha y hermosa escalera se sube al piso desde el cual el visitante puede admirar la artística lumbrera de gusto gótico por la que penetra abundante luz.

En este piso están, otras siete secretarías, salón de lectura, espléndido de luz y con su buena biblioteca, la secretaría de la Agrupación Socialista amueblada con gusto, la de la Federación Local y dos grandes salones de reuniones.

Por último dejamos la visita al soberbio teatro, éste es magnífico distribuido aún más magníficamente, sobre todo el patio de butacas es soberbio, en ella están colocadas 450 confortables butacas, arriba está la galería con su fila de sillones, anfiteatros y detrás ancha gradería. El escenario no decae en nada ni en gusto ni en dimensiones del salón, reúne todas las condiciones de seguridad y sanidad. Hay tres camerinos para los artistas y el día de la inauguración se estrenarán cinco magníficas decoraciones obra de pincel de Antonio Arrom, el telón también es una joya de arte. En cuanto a luz ya no se puede pedir más, es espléndida, deslumbrante.

Además en toda la Casa hay seis higiénicos mingitorios, un patio y otras dependencias.»¹⁴⁹⁴

Relació d'entitats que formaven part de La Casa del Poble el 1924 en el moment de la inauguració del nou edifici

¹⁴⁹³ «Aviso importante», *El Obrero Balear*, núm. 1127, 12 d'octubre de 1923, p. 1.

¹⁴⁹⁴ «La Casa del Pueblo y su organización», *El Obrero Balear*, núm. 1136, 18 de gener de 1924, p. 4. El text és escrit per Sebastià Ferretjans que en aquell moment era electricista: «¿Como voy yo, un insignificante electricista, a describir el magnífico edificio?»

Organizaciones de Resistencia		Otras organizaciones	
	Afiliados		
«El Trabajo, Sociedad de Albañiles . . . . .»	100	Agrupación Socialista.	35
«La Igualdad», Sociedad de Zapateros . . . . .»	70	Cooperativa Obrera	20
«El Progreso», Sociedad de Sombrereros . . . . .»	35	«Base Múltiple» de Socorros Mutuos	45
«Desarrollo y Arte», Sociedad de Obreros en Madera. . . . .»	45	«Salud y Cultura», Sociedad Artística	45
«Unión Tipográfica Balear». . . . .»	40	Grupo Pro-OBREIRO BALEAR	40
«El Progreso», Sociedad de Gasistas y similares. . . . .»	97	<i>Suman . . . . .</i>	<i>185</i>
Sociedad de Profesiones y Oficios Varios . . . . .»	52	Resumen	
«El 1.º de Mayo», Sociedad de Pañaderos . . . . .»	45	En Sociedades de Resistencia	1.011
«Unión de Aserradores». . . . .»	52	En otras organizaciones.	185
«Unión de Cordeleros». . . . .»	105	<i>Total . . . . .</i>	<i>1.196</i>
«Unión de Curtidores». . . . .»	170		
«Unión Cerillera». . . . .»	200		
<i>Suman . . . . .</i>	<i>1.011</i>		

El Obrero Balear, núm. 1136, 18 de gener de 1924, p. 4.

En relació al número d'afiliats que es publica a *El Obrero Balear* de les entitats adherides a la Casa del Poble podrien ser qualificades de sorprenents. Per una banda, societats obreres que en etapes anteriors havien fet una demostració de força important, com La Igualdad de sabaters o El Desarrollo del Arte de fusters, presentaven un número d'afiliats bastant baix, setanta i quaranta-cinc, respectivament. Pel que fa a El Trabajo dels picapedrers, aquesta era una societat fortament arrelada a les barriades perifèriques de Palma i en canvi al nucli urbà de Palma tenia contínues controvèrsies amb la societat de picapedrers anarcosindicalista, però, així i tot, el número d'afiliats, cent, es podria dir que es massa rodó, casualment. Per altra banda, la societat més nombrosa era Unión Cerillera, formada majoritàriament per dones treballadores a la fàbrica de llumins, Herederos de Ricardo Roca, coneguda com Sa Mistera. Però aquesta societat tenia poca presència o participació a la Casa del Poble, o almenys és el que es podria afirmar consultant *El Obrero Balear* on en els mesos previs a la inauguració de l'edifici no aparegué cap informació sobre Unión Cerillera. En canvi, es publiquen informacions sobre actes, reunions o acord de les altres entitats. Per altra banda, Unión de Curtidores que presenta una xifra de 170 afiliats, es podria dir que aquesta societat, com s'ha comentat anteriorment, just feia uns mesos que s'havia reorganitzat. Per tant, es podria conferir que malgrat haver inaugurat unes instal·lacions modèliques, l'afiliació a les societats obreres era molt inferior del que havien dispostat, per exemple, en el moment de l'estrena de la Casa del Poble provisional, al carrer d'en Ballester, 32, el 1918.

Per altra banda, durant els actes d'inauguració de la Casa del Poble, Joan Monserrat Parets feu la proposta de què les societats obreres de la Part Forana poguessin sentir-se part de la nova Casa del Poble. Llorenç Bisbal acceptà la proposta:

«Cuando hubieron terminado de hacer uso de la palabra todos los oradores, el compañero Presidente del Patronato, manifestó al numeroso público y al camarada Parets, que tendrán parte y podrán colaborar con la Casa del Pueblo todas las organizaciones obreras de Mallorca.»¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹⁵ «La Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1140, 15 de febrer de 1924, p. 2.

Així, es llançà la proposta de constituir una veritable Federació de Societats Obreres de Mallorca amb les entitats de Felanitx, Artà, Santa Eugènia, Coll d'en Rabassa, Binissalem, Pollença, Marratxí, Manacor, Esporles, Alaró i Lluçmajor.

De totes maneres, malgrat les baixes produïdes dins el partit socialista, els expulsats seguien desenvolupant les seves activitats dins l'entorn de l'obrerisme o la Casa del Poble. Per exemple, Simó Fullana que exercí de secretari de la directiva de la Casa del Poble fins el desembre de 1923¹⁴⁹⁶, en motiu de la inauguració del nou edifici publicà un article a *El Obrero Balear* on feia una crida a l'enfortiment de les organitzacions obreres a partir de la UGT:

*«No hace falta señalar cuál ha de ser el camino que hemos de seguir, nos lo tiene trazado ya ese incomparable organismo nacional que lamentablemente aún muchos compañeros desconocen y que se llama Unión General de Trabajadores. A él debemos dirigir nuestras miradas en momentos de dudas o incertidumbre en la seguridad que, de la capacidad de sus hombres y la honradez de su actuación, hemos de sacar copioso fruto.»*¹⁴⁹⁷

O també quan Simó Fullana, el març de 1924, suggerí que les societats obreres de Palma es coordinassin per aconseguir que Largo Caballero vingués a Palma.¹⁴⁹⁸ Així, les societats La Igualdad, El Desarrollo del Arte, Unión Cerillera i Unión de Curtidores iniciaren les gestions per aconseguir la vinguda de Largo Caballero.¹⁴⁹⁹

Per la seva banda, Julià Ferretjans seguia exercint de president de La Igualdad en el moment de la inauguració del nou edifici.¹⁵⁰⁰

La constitució de la UGT de Balears

El 1925, les societats que estaven adherides a la UGT eren La Igualdad, La Unió d'Adobadors, El Desarrollo del Arte, La Unión Tipográfica Balear, La Unión (obrer de sa Mistera), El Progreso d'obrer capellers i la societat de professions i oficis varis. Totes elles tenien el seu domicili social a la Casa del Poble. Segons Llorenç Bisbal hi havia altres societats obreres que tot i no estar-hi oficialment adherides seguien la seva tàctica i els seus principis. Així, per a ell es podrien considerar molt properes a la UGT, la resta de societats domiciliades a la Casa del Poble, La Recompensa del Obrero de sabaters d'Alaró, La Recompensa del Trabajo de sabaters de Lluçmajor, La Unión Obrera de Binissalem, la Federación Esporlerense i la Federación Calvianense, encara que considerava que s'hi podria incloure alguna altra més.

Llorenç Bisbal argumentava que cada societat obrera vivia desconnectada de les altres. «Sin aquella

¹⁴⁹⁶ El gener de 1924 fou substituït per Antoni Bisbal, fill de Llorenç Bisbal, com a secretari de la Casa del Poble.

¹⁴⁹⁷ «Ahora, a trabajar», *El Obrero Balear*, núm. 1137, 25 de gener de 1924, p. 4.

¹⁴⁹⁸ «¿Largo Caballeros en Palma?», *El Obrero Balear*, núm. 1114, 14 de març de 1924, p. 4.

¹⁴⁹⁹ «La venida de Largo Caballero», *El Obrero Balear*, núm. 1116, 28 de març de 1924, p. 3.

¹⁵⁰⁰ «La Igualdad», *El Obrero Balear*, núm. 1137, 25 de gener de 1924, p. 4.

unidad orgánica que da cohesión, enlaza esfuerzos, centraliza la dirección en las luchas de común interés, establece la mejor defensa de las aspiraciones de conjunto y hace más efectiva y solidaria la acción.»

A més, Bisbal assenyalava que a altres regions ja s'havia constituït un organisme central que proposà en el cas de Mallorca que fos La Unión General de Trabajadores de Mallorca.

Però també és interessant que Llorenç Bisbal proposa la constitució de la UGT de Mallorca per les novetats que el Directori Militar promulgarà sobre l'Estatut Municipal i que, sense una força corporativa de les societats obreres, aquestes no podrien optar a ocupar als dos seients de regidors que tendria el nou Ajuntament de Palma. En el pitjors dels casos, segons Bisbal, les poques societats obreres catòliques podrien copar aquests càrrecs. Bisbal també posava l'exemple dels comitès paritaris o la Delegació Local de Treball, que podrien veure's sense representació obrera de la Casa del Poble si no s'organitza la UGT de Mallorca.

De totes maneres, també Bisbal rebutjava que altres societats, sense perfil ideològic s'incorporassin a la territorial de la UGT de Mallorca.¹⁵⁰¹

Les adhesions individuals i de societats obreres de Mallorca aparegueren en els següents números d'*El Obrero Balear*, tant La Igualdad, la Unión Tipográfica Balear, la Federació Obrera d'Esportistes, La Recompensa del Obrero d'Alaró, La Unión de Curtidores, la societat de picapedrers El Trabajo i també a títol individual Jaume García, Vicenç Torres. Jaume Garcia publicà un article en què es reafirmava en la necessitat de constituir la UGT de Mallorca i que cap societat obrera de la Casa del Poble o les que habitualment hi tenien contactes de la Part Forana s'hi podia quedar fora.¹⁵⁰²

En tres setmanes d'ençà la publicació de la proposta de Llorenç Bisbal, 10 societats d'adheriren a la proposta, però s'esperava que finalment arribassin a sumar-s'hi quatre més, que representarien uns 2000 afiliats. La societat de carreters i emmagatzemistes El Porvenir també se sumà al projecte de Bisbal, així com la nova societat de descarregadors del moll de Palma.¹⁵⁰³

Però Llorenç Bisbal no volia que el projecte se li escapàs de les mans; i, tenint en compte que ell era el secretari de la societat obrera de professions i oficis varis, aquesta fou l'encarregada de posar en marxa el projecte amb l'argument de què havia iniciat els preparatius per celebrar un congrés:

«A nuestro juicio la Sociedad Profesionales y Oficios Varios que ha iniciado la celebración de un Congreso, debe tomar por su cuenta el asunto organizando dicha asamblea cuanto antes mejor y en la que deberían ser convocadas todas las entidades que pertenecen a la Unión General de Trabajadores de España y las que simpatizan con su táctica.»¹⁵⁰⁴

S'inicià una campanya de propaganda per augmentar les adhesions a la UGT. Així, Jaume Garcia anà a Es Coll d'en Rabassa i aconseguí que la Societat de Trencadors de la localitat s'adherís al congrés de la UGT

¹⁵⁰¹ Per als arguments que aporta Llorenç Bisbal per constituir la UGT a Balears vegeu «¿Por qué no constituimos la Unión General de Trabajadores de Mallorca?», *El Obrero Balear*, núm. 1216, 31 de juliol de 1925, p. 2.

¹⁵⁰² «Vuelvo a insistir sobre la UGT de Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 1219, 21 d'agost de 1925, p. 2.

¹⁵⁰³ «Movimiento en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1222, 11 de setembre de 1925, p. 4.

¹⁵⁰⁴ «Manos a la obra», *El Obrero Balear*, núm. 1210, 28 d'agost de 1925, p.2.

de Mallorca.¹⁵⁰⁵ En el cas dels tramviàries, Jaume Garcia donà una conferència als membres de Unión Tranviaria a la mateixa Casa del Poble i, amb un sol vot en contra, l'assemblea de la Unión Tranviaria també s'adherí a la UGT de Mallorca.¹⁵⁰⁶

El congrés de la UGT de Mallorca tengué lloc el 4 d'octubre a la Casa del Poble de Palma. Hi assistiren delegats de 20 societats obreres que representaven a 2137 afiliats:

Societat obrera	núm. socis	Societat obrera	núm. socis
Trencadors d'Es Coll d'en Reb.	184	Unió de Corders	67
Unión Tranviaria	110	Unió d'Adobadors de pell	60
Unión Cerillera	200	Unió Tipogràfica Balear	36
Professions i oficis varis	26	El Trabajo de picapedrers	60
La Igualdad	120	El Desarrollo del Arte	24
Societat de Transport	200	El Porvenir de carreters	145
Unió Obrera de Binissalem	85	El progreso de capellers	38
La Recompensa del Trabajo de Lluçmajor	91	1º de Mayo de forners	85
Federació obrera de Calvià	11	La Recompensa del Obrero d'Alaró	300
Federació Esportlerina	135	Centre Obrer de La Vileta	160

Els delegats de Lluçmajor i La Vileta hi assistiren a títol informatiu i per tant tenien veu però no vot en les decisions. La mesa del congrés estigué encapçalada per Llorenç Bisbal com a president.

Constitució de la Comissió Executiva de la UGT de Mallorca amb indicació dels vots obtinguts cada càrrec elegit. <i>El Obrero Balear</i> , núm. 1226, 9 d'octubre de 1925, p. 1.		
President	Rafael Rigo	23 vots
Secretari general	Llorenç Bisbal	41 vots

¹⁵⁰⁵ «Notas del Coll d'en Rebassa», *El Obrero Balear*, núm. 1223, 18 de setembre de 1925, p. 3.

¹⁵⁰⁶ «El presidente preguntó a los reunidos si querían decir algo sobre lo dicho por García y hubo unos cuantos compañeros de tendencia comunista y sindicalista que no les sentó bien que los tranviarios ingresaran en el citado organismo y uno de ellos que era el designado para contrarrestar lo expuesto por nuestro camarada García quiso oponerse y demostrar que se les quería llevar a un partido político, como lo es, dijo la UGT.» «Una conferencia a los tranviarios», *El Obrero Balear*, núm. 1225, 2 d'octubre de 1925, p. 3.

Secretari adjunt	Jaume Rebas	35 vots
Comptador	Antoni Brazales	32 vots
Dipositari	Jaume García	28 vots
Vocal	Vicenç Torres	31 vots
Vocal	Antoni Valls	32

Les propostes presentades i aprovades unànimement pels delegats assistents foren:

-La de la societat de Professions i oficis varis per a què es faci una activa campanya per al compliment de la legislació obrera.

-La de la societat de Professions i Oficis varis «para que se procure organizar a los obreros y obreras del arte textil.» Miquel Porcel proposà i s'acceptà que la campanya es fes extensiva a les altres indústries.

-La Igualdad proposà que es fessin les gestions oportunes per a què vingués un propagandista de la UGT d'Espanya a Mallorca.

-La de la Unión Tipográfica Balear que proposà demanar l'indult per a José Mª Viñuela.

-La presentada per distints delegats per mostrar la pública satisfacció per la campanya d'*El Obrero Balear* en favor de la UGT de Balears i una altra per la qual el setmanari socialista fos «el órgano oficioso en la prensa de la nueva organización.»¹⁵⁰⁷

Els estatuts de la UGT de Balears es publicaren a *El Obrero Balear*.¹⁵⁰⁸

La campanya de propaganda per l'illa tenia previst incloure Palma, Binissalem, Alaró, Lluçmajor i Palma i s'esperava que fos Largo Caballero qui la protagonitzàs en acabar la seva estada per Catalunya, també en una excursió de propaganda.¹⁵⁰⁹

Però l'eufòria d'acceptació de la proposta de Llorenç Bisbal i el mateix congrés fundacional de la UGT de Balears no s'allargà gaire. Ja en un primer moment, el seu secretari general amenaçà de publicar la llista de societats obreres que no assistissin a les reunions convocades per la secció balear de la UGT. Finalment, el gener de 1926 es feu pública la llista de les que no assistiren, que foren onze del total de vint societats adherides.

¹⁵⁰⁷ «El congreso de la UGT de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1226, 9 d'octubre de 1925, p. 1 i 2.

¹⁵⁰⁸ «Unión General de Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 1227, 16 d'octubre de 1925, p. 3 i 4.

¹⁵⁰⁹ «UGT de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1231, 13 de novembre de 1925, p. 3. Però la campanya de propaganda fou suspesa per «obstáculos insuperables surgidos a última hora y ajenos a la voluntad de los organizadores.», a «Se suspende la campaña», *El Obrero Balear*, núm. 1252, 9 d'abril de 1926, p. 2.

A las Sociedades de la Casa del Pueblo

Compañeros: Conforme a lo acordado en la junta de presidentes celebrada el 19 de Noviembre último, de hacer público en EL OBRERO BALEAR, para conocimiento de los socios y entidades respectivas, las faltas de asistencia de sus presidentes a las juntas reglamentarias de la Casa del Pueblo, dando cumplimiento a dicho acuerdo esta Secretaría se ve en el caso de publicar la siguiente relación de entidades cuyos presidentes no asistieron a pesar de haber sido convocados, a la junta del día 22 del mes corriente:

«Unión Cerrillera»; «Unión Algodonera»; «Unión Tranviaria»; «El 1.º de Mayo»; «Unión de Curtidores»; «El Porvenir»; «Sindicato Metalúrgico»; «Unión de Aserradores»; «El Progreso (sombreaderos)»; «El Trabajo»; «Unión Tipográfica Balear»; «El Desarrollo y Arte»; «El Progreso» (gasistas); Agrupación Socialista.

Palma 24 de Enero de 1926. — El Secretario, *Lorenzo Bisbal*.

El Obrero Balear, 29 de gener de 1926, p. 3.

L'abril de 1926 dues societats més entraren a la Casa del Poble, La Organización Regional Ferroviaria Mallorquina que ja estava adherida a la UGT perquè formava part de la Federació Nacional Ferroviària. L'altra era Obreros Fogoneros de Palma que tenia previst també demanar l'ingrés a la UGT. La primera tenia 90 associats i la segona 49.¹⁵¹⁰

Però també, malgrat els èxits que es produiran, com el del tèxtil que es comenta més endavant, els socialistes són conscients de la feblesa de les societats obreres. En un escrit, sense signar però que segurament l'autor és Llorenç Bisbal, es reconeix que la fortalesa d'un sindicat no prové de la gran quantitat d'afiliats que pugui tenir en un moment concret, sino en disposar, primer, d'una bona organització interna, i segon, de la capacitat de conscienciar als afiliats sobre la utilitat de la mateixa:

«La clase trabajadora palmesana, por desgracia, no ha sabido comprender que sus sindicatos carecen de esa buena organización y que debido a ello no tienen la estabilidad que debieran tener ni dan el fruto que podrían dar. Mucho se ha venido predicando al obrero sobre la necesidad de asociarse, de unirse sindicalmente para la defensa de sus intereses profesionales, pero no se le ha dado una verdadera educación sindical. De ahí que nuestras organizaciones sean defectuosísimas.»

¹⁵¹⁰ «Dos sociedades más que ingresan en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1252, 9 d'abril de 1926, p. 2.

Així, es reconeix que estar afiliat ha de ser alguna cosa més que pagar la quota periòdicament:

«¿De qué sirve estar asociado el obrero si no tiene conciencia sindical, si desconoce los deberes societarios, si no asiste a la juntas, si no fiscaliza la administración, si no cumple los acuerdos de su sindicato, ni se interesa por nada que a él se refiera?»

Per això es considera que els sindicats han de ser espais on s'imposin els compromisos i els valors ètics com a mitjans per assolir els objectius de la classe obrera afiliada. Fins i tot en l'escrit es presenta un conjunt de recomanacions per al bon funcionament d'una societat obrera:

«Los sindicatos deben señalarse una orientación táctica que cuadre con la mejor defensa de los intereses de sus asociados, debe imponer a estos disciplina en el cumplimiento de los acuerdos y normas establecidas, debe castigar las inmoralidades administrativas si las hay, impedir y condenar los insultos y faltas de respeto entre los compañeros, enseñar a discutir con alteza de miras y en vista siempre a los intereses colectivos, desterrar los personalismos y las bajas pasiones, no conceder cargos a personas que no estén capacitadas para desempeñarlos, no acordar huelgas sin una causa bien justificada y con el 75 por 100 de probabilidades de triunfo, llevar una administración tan cristalina que no ofrezca dudas a nadie, tomar todas las resoluciones y acuerdos, dentro de las normas de la democracia, y, sobre todo, no transigir nunca con la tontería de los que chillan mucho y no dicen ni hacen nada como no sea censurar a los que hacen algo.»¹⁵¹¹

Però també es pretenia que la UGT comptàs amb el major nombre de societats obreres i Simó Fullana, un dels expulsats de l'Agrupació Socialista de Palma animava amb una carta pública a la societat de barbers i a la de cambriers d'adherir-se a la UGT.¹⁵¹²

Per altra banda, formar part de la UGT donava molta visibilitat a les societats obreres que tenien un conflicte laboral. Per exemple, la vaga que la Federació Obrera d'Esporles declarà a la fàbrica Carbonell i Fortuny en protesta per l'expulsió de sis obrers que organitzaven l'oposició a signar un acord laboral desavantatjós per a la part treballadora, provocà una crida del secretari adjunt de la UGT d'Espanya, Lucio Martínez Gil, per a què totes les seccions d'Espanya col·laborassin econòmicament amb els vaguistes d'Esporles.¹⁵¹³

El plenari de la UGT de Balears se celebrà el maig de 1926, que representava a 17 societats obreres i 2019 afiliats. El president de la UGT era Jaume Bauzà que havia substituït a Antoni Valls que ho havia estat interinament després de la dimissió de Rafael Rigo, circumstància que degué provocar una forta tensió interna, tal com evidència l'anunci que el secretari de la UGT a Balears, Jaume Rebassa, publicà:

---

¹⁵¹¹ En aquest article es descriuen les febleses de les societats obreres i s'anima a articular una bona organització interna per enfortir-les; «Hagamos organización», *El Obrero Balear*, núm. 1253, 16 d'abril de 1926, p. 1.

¹⁵¹² «Carta abierta», *El Obrero Balear*, núm. 1253, 16 d'abril de 1926, p. 2.

¹⁵¹³ «Unión General de Trabajadores. A las secciones», *El Obrero Balear*, núm. 1255, 1 de maig de 1926, p. 4.

Aviso interesante

La Unión General de Trabajadores de Baleares, pone en conocimiento de las organizaciones obreras que Rafael Rigo, ya no es su Presidente al tener contacto con ella. Lo que se hace público para que toda la correspondencia que se tenga que dirigir a este organismo, se haga a nombre de Jaime Rebassa, su actual secretario.
Palma 2 Junio 1926. — Por la Ejecutiva. — El Secretario, Jaime Rebassa.

El Obrero Balear, núm. 1260, 4 de juny de 1926, p. 2.

El nomenament de Bauzà com a president segurament fou un dels motius de la renúncia de Llorenç Bisbal com a secretari general que ho justificà, «deseos de descansar y razones de familia». Tot i els intents dels assistents de què Bisbal retiràs la renúncia, aquest manifestà que era irrevocable. Així, el plenari decidí deixar vacant el càrrec de secretari general fins el proper congrés i que el secretari adjunt, Jaume Rebassa, assumís les funcions desenvolupades fins aleshores per Llorenç Bisbal.

S'aprovà la constitució de la comissió revisora dels comptes formada per Miquel, Sastre i Antoni Maria Alzina que venia a demostrar l'apropament d'aquest als socialistes. El plenari aprovà demanar que la UGT de Balears tengués representació directa al Comitè Nacional.¹⁵¹⁴

El 31 d'octubre i 1 de novembre de 1926 tengué lloc el segon congrés de la UGT de Balears.¹⁵¹⁵ Hi estigueren presents 15 societats obreres. Entre els seus delegats destacaven Llorenç Bisbal, per la d'Oficis Varis; Ignasi Ferretjans per El Trabajo de picapedrers, Antoni Maria Alzina per Unión Tipográfica Balear; Miquel Porcel per Desarrollo del Arte. També especialment destacaren les quatre delegades que representaven la societat Unión Cerillera: Miquela Mas, Catalina Mayol, Apolònia Serra i Maria Valls.

Jaume Bauzà com a president interí donà la benvinguda als delegats. Miquel Porcel fou elegit president de la mesa del congrés amb Ignasi Ferretjans i Gabriel Santandreu de La Igualdad com a secretaris. Jaume Rebassa llegí la memòria d'activitats de la comissió executiva. Fou aprovada per unanimitat la gestió del comitè i es lamentà que Jaume Rebassa no volgués continuar en el càrrec de secretari. També s'aprovà apujar la quota d'afiliat per a la UGT de Balears que passaria de cinc a deu cèntims mensuals. També s'informà del resultat del referèndum intern sobre si havia de participar la UGT a l'Assemblea Nacional Consultiva, en què 1477 hi votaren en contra i 552 a favor, Jaume García fou designat per assistir en nom de la UGT de Balears com a delegat al congrés de UGT d'Espanya.

El comitè provincial proposà i així s'acordà modificar el nom d'UGT de Balears que passaria a denominar-se UGT-Federació de Mallorca, fet que evidenciava que només comptava amb societats obreres de l'illa de Mallorca i cap de les altres illes. La nova comissió executiva passà a estar formada per les següents persones:

¹⁵¹⁴ «Reunión del Pleno del Comité», *El Obrero Balear*, núm. 1259, 28 de maig de 1926, p. 3.

¹⁵¹⁵ «II Congreso de la UGT de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1281, 6 de novembre de 1926, p. 3.

President	Miquel Porcel	Tresorer	Jaume García
Secretari	Jaume Bauzà	Vocal	Antoni Valls
Comptador	Antoni Brazales	Vocal	Jaume Rebassa

El febrer de 1927 ingressaren a la Federació de Mallorca de la UGT tres societats obreres més: Obreros Fogoneros amb 40 associats, Organización Regional Ferroviaria amb 120 associats i El Sindicato del Ramo Metalúrgico amb 40 socis.¹⁵¹⁶ També es constituí la societat La Paz de vidriers que també demanaria el seu ingrés a la UGT i la societat Unión Marinera.

El III congrés de la Federació de Mallorca de la UGT tengué lloc el 27 de novembre de 1927.¹⁵¹⁷ Hi assistiren 35 delegats que representaven 1805 afiliats de 19 societats obreres. Destaca especialment, que en aquest cas, no hi assistiren ni Ignasi Ferretjans que en l'anterior fou delegat d'El Trabajo, ni Antoni Maria Alzina que ho fou anteriorment per La Unión Tipográfica Balear. Fou nomenat president de la mesa del congrés Llorenç Bisbal. Jaume Bauzà presentà l'informe de la gestió del comitè provincial que fou aprovat per unanimitat.

Un punt que evidencià la influència que tenia Ignasi Ferretjans dins la societat El Trabajo encara que no hi assistís la proposta que feu al patronat de la Casa del Poble:

«En medio del debate de una proposición de El Trabajo consistente en que se pida al Patronato de la Casa del Pueblo no permita en ella la constitución ni entrada de sociedades de cuyos oficios haya ya constituidas fuera de la Casa del Pueblo.»

Aquesta proposta pretenia evitar la duplicitat de societats obreres i que només existís un sindicat únic a cada sector. Però això xocava amb el procedir de les societats obreres socialistes i especialment de Llorenç Bisbal que, en segon quins casos, constituïen una nova societat quan la ja existent estava controlada per anarcosindicalistes o, en pocs casos, per comunistes. Per exemple, quan El Centre de Picapedrers estava controlat pels anarcosindicalistes i amb presència de comunistes, els socialistes constituïren la societat obrera El Trabajo. Paradoxalment una societat obrera que sorgí com a una alternativa a una ja constituïda anteriorment, demanava que això mateix no es permetés. Aleshores una societat obrera que pogués disposar de les instal·lacions i la infraestructura de la Casa del Poble tenia moltes avantatges davant una altra que tendria al davant unes condicions més precàries. La proposta d'El Trabajo no fou acceptada, «después de ser ampliamente debatida, es rechazada por mayoría de votos.»

¹⁵¹⁶ «La Unión General de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1297, 25 de febrer de 1927, p. 1.

¹⁵¹⁷ «III congreso de la UGT Federación Mallorca», *El Obrero Balear*, núm. 1337, 2 de desembre de 1927, p. 1.

També s'aprovà demanar a l'administració major duresa contra l'incompliment de la legislació laboral, tant pel que fa a l'aplicació de la llei del Retir Obrer com en la llei de la jornada laboral de les vuit hores.

Comissió executiva elegida al III Congrés			
President	Jaume Rebassa	Tresorer	Jaume García
Secretari	Jaume Bauzà	Vocal	Antoni Valls
Comptador	Antoni Brazales	Vocal	Guillem Sastre

El 8 de desembre de 1928 tengué lloc el IV congrés. La mesa del congrés fou presidida per Joan Monserrat Parets, vicepresident Tomàs Seguí i secretaris Ramon García Galán i Sebastià Carbonell. Hi assistiren delegats d'Alaró, Lluçmajor, Esporles, Pollença, Calvià, Puigpunyent, Palma i Sa Vileta.

Ignasi Ferretjans proposà que s'enviàs un telegrama de salutació a la UGT i a Julián Besteiro. La memòria de la comissió executiva, presentada per Jaume Bauzà, fou aprovada per unanimitat. També s'aprovà la gestió de Jaume Rebassa com a delegat de la Federació de Mallorca de la UGT a l'últim congrés de la UGT d'Espanya a Madrid.

Comissió executiva nomenada al IV congrés.

President	Miquel Porcel	Tresorer	Ramon García Galán
Secretari	Jaume Bauzà	Vocal	Antoni Valls
Comptador	Antoni Brazales	Vocal	Guillem Sastre

Llorenç Bisbal fou designat delegat de la Federació de Mallorca al comitè de la UGT d'Espanya i Jaume Bauzà, delegat suplent.¹⁵¹⁸

El 27 d'octubre de 1929 tengué lloc el V congrés de la UGT. En aquesta ocasió hi foren presents representants de la Federació de Maó i Ciutadella de la UGT i així es donà pas a la recuperació del nom UGT de Balears. Joan Monserrat Parets fou nomenat president de la mesa del congrés. Els principals acords foren aprovar la gestió de l'executiva, «después de un poco de discusión», nomenar una comissió que estudiàs i redactàs un projecte de creació d'una Mutualitat Obrera, subvencionar amb 25 pessetes mensuals a

¹⁵¹⁸ «IV congreso de la Unión General de Trabajadores de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1390, 14 de desembre de 1928, 2 i 3.

El Obrero Balear, encara que el Sindicat Metal·lúrgic i la societat El Trabajo no hi estaven d'acord.¹⁵¹⁹

Comissió executiva elegida en el V congrés			
President	Miquel Porcel	Comptador	Antoni Brazales
Vicepresident	Rafael Rigo	Tresorer	Miquel Garau
Secretari general	Jaume Bauzà	Vocal	Antoni Valls
Vicesecretari	Bartomeu Pérez	Vocal	Guillem Sastre

Es visqué un augment de les societats adherides especialment de Menorca perquè la Federació Obrera de Menorca ingressa a la UGT de Balears,¹⁵²⁰ així com també la societat de picapedrers de Manacor, amb 120 associats i la recent constituïda societat d'empleats de la neteja pública de Palma, així com la de picapedrers d'Andratx.¹⁵²¹

El 1930, el creixement de la UGT a Balears era una evidència. A Mallorca, ingressaren El Aseo de neteja pública de Palma, El Centre de Picapedrers i La Colectivitat de sabaters de Manacor, La Edificación de picapedrers de Lluçmajor, Obrers picapedrers d'Andratx, Unió Obrera de sabaters de Binissalem. De la Federació Obrera de Menorca ingressaren, la Federació Obrera de Ciutadella, Agrupació de professions i oficis varis de Maó, Societat d'Obrers Picapedrers de Maó, El Trabajo de fusters de Maó, Obrers sabaters de Maó, Obrers Cambrers de Maó, Obrers forners de Maó. En total 921 socis, dels quals 500 pertanyien a la Federació Obrera de Ciutadella.¹⁵²²

També a Palma es constituí La Nueva Velocidad, societat de conductors que també ingressà a la UGT amb 85 afiliats.¹⁵²³

L'1 i el 2 de novembre de 1930 tengué lloc el VI congrés de la UGT de Balears. Hi foren presents 57 delegats de 33 societats que representaven a 3406 afiliats, però hi consten 38 societats amb 3806 afiliats. Joan Monserrat Parets, president de la mesa del congrés i Ramon García Galán, secretari.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁹ «V Congreso ordinario de la Unión General de Trabajadores de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1436, 1 de novembre de 1929, p. 4.

¹⁵²⁰ «La Federación Obrera de Menorca ingresa en la UGT-Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1447, 17 de gener de 1930, p. 4.

¹⁵²¹ «Unión General de Trabajadores», *El Obrero Balear*, núm. 1447, 17 de gener de 1930, p. 3.

¹⁵²² «Unión General de Trabajadores de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1468, 13 de juny de 1930, p. 2.

¹⁵²³ «Unión General de Trabajadores de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1476, 8 d'agost de 1930, p. 4.

¹⁵²⁴ «VI Congreso Unión General de Trabajadores de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1489, 7 de novembre de 1930, p. 2.

Comissió executiva elegida en el VI congrés			
President	Miquel Porcel	Secret.-Tresorer	Joaquim Forteza
Vicepresident	Llorenç Bisbal	Vocal	Ramon G.Galán
Secretari general	Jaume Bauzà	Vocal	Jaume Rebassa.
Secretari adjunt	Joan Lladó		

16.3 El conflicte en el sector del tèxtil

Un centenar d'operaris de la fàbrica de mantes Ribas de La Soledat denuncien a l'inspector de treball que la jornada de treball és de deu hores a causa d'un pacte signat entre la direcció de la fàbrica i la part treballadora que ells ignoren i que sol·liciten que sigui derogat perquè no es compleixen els requisits d'urgent necessitat i que per tant s'implanti la jornada de les 8 hores.¹⁵²⁵

Així, *El Obrero Balear* inicià una campanya per a l'aplicació de la jornada de les vuit hores al sector tèxtil i exigeix a l'inspector de treball que vetli pel compliment de la legislació laboral.¹⁵²⁶ La Federació Obrera d'Esporles denuncia que la fàbrica Verdaguer s'arriba a treballar fins a les dotze hores diàries per part de les obreres. També es denuncia la jornada de 10 hores a la fàbrica de mitges de seda de Santa Catalina.

El mes d'octubre s'havia constituït la Unió Cotonera que ajuntava als obrers i obreres de la indústria tèxtil de Palma per actuar de representant de la part treballadora i rompre el pacte pel qual la jornada laboral del sector s'allargava fins les 10 hores.¹⁵²⁷ L'inspector de treball, Miquel Sancho, informà que l'acord dins el sector provenia d'un acord del 1923 entre els fabricants i uns operaris que actuaven en nom de la resta, però que estava disposat a declarar nul l'acord si es demostrava que la part treballadora no hi estava d'acord. Finalment, el 25 de novembre de 1925, el Butlletí Oficial de la Província de Balears publicà la derogació del pacte en el sector tèxtil per haver estat denunciat per la part treballadora. La resposta de la patronal fou declarar un lockout a partir del 20 de desembre de 1925 per obligar a la part treballadora a acordar un nou pacte en el sector a Palma. També la fàbrica de teixits Bauzà de Santa Maria es dugué a terme el tancament empresarial.

Davant el tancament empresarial, la UGT i la Casa del Poble iniciaren una campanya per ajudar a les famílies dels obrers i obreres del tèxtil. Així, els infants d'aquestes famílies serien acollides per altres

¹⁵²⁵ «Por la jornada de 8 horas», *El Obrero Balear*, núm. 1228, 23 d'octubre de 1925, p. 3.

¹⁵²⁶ «¿La jornada de 10 horas en la industria de tejidos de Mallorca es legal?», *El Obrero Balear*, núm. 1229, 30 d'octubre de 1925, p. 1

¹⁵²⁷ El número d'afiliats a la Unió Cotonera augmentà considerablement, el mes de novembre superava els 800 associats, el 90% dels quals eren dones «El movimiento del arte fabril», *El Obrero Balear*, núm. 21232, 20 de novembre de 1925, p. 3.

famílies de socis de la Casa del Poble el migdia per a que poguessin rebre un dinar.¹⁵²⁸

També tengué lloc un míting de solidaritat amb els treballadors del sector tèxtil, per protestar pel tancament empresarial i per la reivindicació de la jornada de les vuit hores. Intervingueren Vicenç Torres, Miquel Porcel, Jaume Bauzà, Jaume García, Llorenç Bisbal i fou presidit per Rafael Rigo.¹⁵²⁹ Al Teatre Balear hi hagué una funció teatral a benefici de les obreres i obrers tèxtil.

Fins i tot la notícia del tancament empresarial aparegué a El Socialista en l'apartat dedicat al socialisme català i feia esment de la reunió del sindicat El Obrero Fabril de Barcelona que feu una reunió per explicar el problema dels obrers i obreres tèxtils de Palma i s'acordà donar 50 pessetes de la caixa del sindicat més 29 que es recolliren en una subscripció improvisada entre els assistents. Així, les 79 pessetes serien enviades als companys de Palma.¹⁵³⁰ la comissió executiva de la UGT publicà un escrit a El Socialista, signat per Francisco Largo Caballero, que donava suport als vaguistes del tèxtil de Palma i animava a col·laborar econòmicament per la causa. També la Federació Sindical Internacional envià una nota de premsa explicat les causes del conflicte.¹⁵³¹

Una segona fase del conflicte fou quan les fàbriques reiniciaren la seva activitat però llavors la part treballadora acordà una vaga perquè els empresaris tenien la intenció de vetar el retorn d'aquells obrers i obreres que ells considerassin inadequats i tampoc volien comunicar el salari que cobrarien els operaris. Però l'empresari de la fàbrica de sedes Francesc Alabern acceptà signar un acord amb la societat obrera Unió Cotonera. Amb aquest acord Alabern es comprometia a aplicar la jornada de les vuit hores, els salaris serien els mateixos que els dels mes de novembre de 1925, els personal ocuparia els mateixos llocs de treballs d'abans del conflicte, l'empresari es comprometia a no exercir represàlies contra la part treballadora, les divergències que puguin sorgir sobre la interpretació d'aquest acord serien resoltes per la Delegació Local de Treball i que el pacte tendria una durada d'un any.¹⁵³²

Mentrestant, l'onada de solidaritat amb els obrers i obreres del tèxtil en vaga arribà a gran part de la península a partir de les informacions aparegudes a El Socialista.

Relació de societats obreres espanyoles que contribuïren en la campanya de solidaritat amb els obrers i obreres tèxtils en vaga i destí de contribucions durant la setmana del 19 al 26 de febrer de 1926. *El Obrero Balear*, 26 de febrer de 1926, p. 4

¹⁵²⁸ «Reperto de niños en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1240, 15 de gener de 1926, p. 1

¹⁵²⁹ «El locaut textil», *El Obrero Balear*, núm. 1240, 15 de gener de 1926, p. 2.

¹⁵³⁰ «El locaut textil de Palma de Mallorca y el sindicato El Obrero Fabril», *El Socialista*, núm. 1242, 30 de gener de 1926, p. 4.

¹⁵³¹ «La Unión a sus secciones», *El Obrero Balear*, núm. 1244, 12 de febrer de 1926, p. 2.

¹⁵³² L'acord fou signat per Emili Vilaró, en nom de Francesc Alabern i per Francesc Cataño i Andreu García, president i secretari de la Unió Cotonera, «Nueva fase en el conflicto textil», *El Obrero Balear*, núm. 1244, 12 de febrer de 1926, p. 1.

Colectividades de la Península		Distribución de lo recaudado	
Yecla, Murcia.—Sección de Alpargateros, id. 10'00; Salamanca.—Sociedad de obreros en piedra, id. 25'00; Vigo.—Unión Metalúrgica, id. 100'00; Madrid. Sociedad de Cocineros, id. 25'00; Madrid.—Oficiales Pintores y Decoradores, id. 50'00; Santande.—Sección Gráfica, id. 10'00; Valladolid.—Arte de Imprimir, id. 10'00; Palencia.—Obreros en Madera, id. 15'00; Vitoria.—Ebanistas y Similares, id. 50'00; Lugo.—Mampos-tereros, id. 37'00; Cartagena.—El Tra-bajo, Albañiles, id. 10'00; Mataró.—Tintoreros y Blanqueadores, id. 50'00; Madrid.—Fonteneros y Vidrieros, id. 25'00; Mataró.—Obreros de construcción eléctrica, id. 25'00; Mataró.—Obreros Panaderos, id. 15.—Jerez de los Caba-lleros.—El Despertar, id. 100'00; Valen-cia.—Sindicato Nacional Ferroviario 8.ª zona, id. 25'00; Zaragoza.—Obreros de gas, id. 25'00; Valladolid.—Obreros en hierro y demás metales, id. 25'00; Pamplona.—Obreros Canteros, id. 25'00; Madrid.—Obreros en caucho, id. 15'00.		Ptas. Cs.	
Suman id. 676'00.		Por medicinas pagadas . . . . . 60'75	
		Sellos y correspondencia. . . . . 7'00	
		Por 530 panes a 1'10 uno . . . . . 583'00	
		» 260 libras sopa fina a . . . . . 0'45 . . . . . 104'00	
		Ptas. Cs.	
		Por 3 sacos allubias blancas. . . . . 240'00	
		» 3 sacos arroz . . . . . 189'00	
		Una reunión en el Coll d'en	
		Rebasa. . . . . 4'00	
		Gastos de la Comisión. . . . . 55'00	
		Por bolsas de papel. . . . . 8'00	
		» 1.000 Kilos de patatas a	
		30 pesetas los 100 Kilos . . . . . 300'00	
		Por 288 litros aceite . . . . . 691'00	
		'Suman las salidas. . . . . 2.241'75	
		Suma anterior, salidas. . . . . 5.742'90	
		Suma total . . . . . 7.984'65	
		Quedan en Caja. . . . . 524'65	

El conflicte del tèxtil quedà resolt el 13 de març de 1926. Tot i ser considerat un èxit per la Unió Cotonera, la part treballadora també hagué de cedir en alguna de les seves exigències. La patronal argumentava que no podia pagar el mateix salari per treballar dues hores menys que abans del conflicte i per això s'acordà que els operaris treballarien vuit hores i mitja cada dia, tot i que la mitja hora extraordinària diària aniria inclosa dins la remuneració ordinària de la jornada de vuit hores. Per la seva banda, la patronal es comprometia a reintegrar a tot el personal en el seu lloc de treball anterior al conflicte i a reconèixer a la societat obrera Unió Cotonera com a interlocutor davant la direcció de les empreses del tèxtil.

El conflicte se solucionà amb la mediació de Bernat Jaume, tinent de batlia de l'Ajuntament de Palma que es posà en contacte amb Llorenç Bisbal:

«Y así siguieron las cosas hasta el jueves de la semana pasada en que nuestro compañero Lorenzo Bisbal, presidente circunstancial de los obreros textiles, recibió la inesperada visita de don Bernardo Jaume y le manifestó el propósito de intervenir como mediador entre patronos y obreros para solucionar el conflicto. Intervención que fue aceptada por una y otra parte dándose principio a las negociaciones del

arreglo ...»¹⁵³³

De totes maneres, la denúncia de La Igualdad sobre la jornada laboral superior a les 8 hores i la contractació de nins a l'inspector de treball feu que la fàbrica restablís la jornada de les 8 hores i l'acomiadament dels infants.¹⁵³⁴

---

¹⁵³³ «El conflicto textil resuelto», *El Obrero Balear*, núm. 1249, 19 de març de 1926, p. 1.

¹⁵³⁴ La Igualdad criticava l'actitud de la part treballadora de la fàbrica Estrany: «Lo que no comprendemos es la actitud suicida de los obreros de la referida fábrica al no procurar defenderse (hay excepciones) de la desenfrenada explotación de que son víctimas, pues el solo hecho de estar asociados no tan solo hubiese evitado el escamoteo de los beneficios legales, si no que también hubiese conservado aquellas mejoras que en tiempos pasados supieron conquistar por medio de la asociación y que se han dejado arrebatar miserablemente una vez abandonado el sindicato; «Sobre una denuncia», *El Obrero Balear*, núm. 1228, 23 d'octubre de 1925, p. 3.

16.4 El reagrupament dels socialistes de Mallorca

A partir del 1926 s'iniciarà un procés de reagrupament dels socialistes que aconseguirà reunir una altra vegada dins l'Agrupació Socialista de Palma una part dels terceristes, especialment els seus dirigents i també una part dels paretistes o, com Joan Monserrat definia, els socialistes oportunistes.

Com es veurà, les causes de la reconexió serien diverses. Per una banda, el propi context polític de la dictadura de Primo de Rivera que permetia l'existència legal del socialisme amb el PSOE i sobretot amb la UGT i la repressió dels comunistes facilità que alguns d'ells decidissin reingressar primer a la UGT i posteriorment al PSOE. Per altra banda, Llorenç Bisbal necessitava que més gent assumís responsabilitats dins l'Agrupació Socialista de Palma. La seva situació personal, especialment els seus problemes de salut li impedien encapçalar la iniciativa i necessitava un relleu en moltes de les activitats. Tot i que hi havia alguns elements dins l'Agrupació Socialista de Palma que podien ajudar a Llorenç Bisbal, és evident que no n'hi havia cap amb el carisma, la iniciativa i el lideratge, per exemple, d'Ignasi Ferretjans.

L'altra figura que reingressarà dins les files socialistes serà Joan Monserrat Parets, encara que aquest ho feu d'una manera més discreta i menys intensa que Ignasi Ferretjans. Però ells dos no seran els únics, Jaume Rebassa i Jaume Bauzà també reingressaran i ràpidament també ocuparan càrrecs de responsabilitat en les diferents entitats socialistes. Per la seva banda, Simó Fullana tot i mantenir-se en un pla molt més discret també entrarà dins el cercle de dirigents socialistes i en canvi, Julià Ferretjans mantindrà algunes disputes amb Llorenç Bisbal.

Salud y Cultura

Una entitat dins la Casa del Poble que assumirà un important protagonisme durant la dictadura de Primo de Rivera serà Salud y Cultura¹⁵³⁵. Inicialment fundada a Palma per intentar atreure joves cap a la Casa del Poble jugarà el paper de pont per als que reingressaran dins el socialisme a Palma. Així, molts d'aquests antics militants, especialment dirigents d'abans de les crisi de l'escissió comunista o l'expulsió dels oportunistes, donaran les seves primeres passes dins la Casa del Poble en aquesta entitat.

De totes maneres, Salud y Cultura tindrà dues etapes. La primera, la de la seva fundació que serà liderada per Sebastià Ferretjans, germà d'Ignasi, home molt fidel a la figura de Llorenç Bisbal i que es mantingué sempre al seu costat tant en la crisi comunista com en l'oportunista.

---

¹⁵³⁵ Salud y Cultura fou una entitat que sorgí a Madrid i estava molt lligada a la Casa del Poble. Tot i que sorgí a Madrid el 1913 i centrada en l'excursionisme infantil i juvenil, més tard s'amplià cap a altres àmbits com el teatral i l'esportiu: «Con el nombre de Salud y Cultura y por iniciativa de los profesores de las escuelas laicas y racionalistas de la Casa del Pueblo de Madrid, a finales de marzo de 1913 se formaba un grupo de excursionistas con el objeto de "llevar al campo" a los alumnos de esas escuelas y a los hijos de los trabajadores asociados que así lo deseasen.» a DE LUIS MARTIN, Francisco, *Historia del deporte obrero en España (De los orígenes al final de la guerra civil)*, Universidad de Salamanca, Salamanca, 2019, p. 39.

La primera etapa de Salud y Cultura

Sebastià Ferretjans proposa la creació de la societat Salud y Cultura a partir de l'empenta que ha suposat la constitució de la societat d'oficis varis i que, amb el nou edifici, hi ha joves que abandonaren les joventuts socialistes que tornen a apropar-s'hi:

«Aquí en Palma, una vez constituida aquella, ha vuelto a surgir un grupo de animosos camaradas dispuestos a levantar el entusiasmo de nuestro magnífico palacio. Los hermanos Nicolau, Galiana, Pizá, Ribas, Femenías y tantos otros, unidos, a nuestros amigos Torres (V.), Bisbal (A.), Bover, Roca, Bosch, Munar, Frau, Balaguer, Rigo, todos en la flor de la juventud, podríamos ser los llamados a impulsar la vida de la nueva Casa del Pueblo.»¹⁵³⁶

Ferretjans fa referència a constituir una societat que ja existeix a la Casa del Poble de Madrid, Salud y Cultura, que suposa un canvi del punt de vista del socialisme envers l'esport perquè tradicionalment era observat com un costum burgès:

«Con un poco de voluntad y entusiasmo, podíamos emprender la fácil tarea de constituir una Sociedad de Salud y Cultura a manera de la que existe en la Casa del Pueblo madrileña. Una sociedad en la cual los jóvenes, sin abandonar su puesto en el ejército proletario y cumplir como tales, tuviéramos campo ancho para practicar sport favorito o nuestra afición por el arte.

El deporte del foot-ball, la música, el excursionismo, la declamación, etc. serían los nobles esparcimientos de la juventud de la Casa del Pueblo.»¹⁵³⁷

Però dins el socialisme encara persistia la mentalitat tradicional sobre la pràctica de l'esport i *El Obrero Blear* es feu ressò de les crítiques que havia rebut Sebastià Ferretjans per la seva proposta de promoure l'esport entre els joves socialistes. Un article, signat amb el pseudònim de Marcial, afirmava que hi havia alguns socialistes que comparaven el futbol amb «el salvaje espectáculo de los toros». Marcial negava tal comparació i que les lesions en el camp de futbol podien ser comparables a les caigudes dels ciclistes. A més, argumentava que el diari *El Socialista* havia creat una secció esportiva. A més podia un bon instrument per atreure al jovent a la Casa del Poble: «¿No comprenden que creando esta entidad será un poderoso aliciente para atraer a la Casa del Pueblo, a toda esa juventud que deambula por las tabernas y casas de lenocinio?»¹⁵³⁸

---

¹⁵³⁶ «¿Vamos a organizar una sociedad de Salud y cultura?, *El Obrero Blear*, núm. 1136, 14 de desembre de 1923, p. 2.

¹⁵³⁷ Íbidem.

¹⁵³⁸ «El foot-ball», *El Obrero Blear*, núm. 1137, 21 de desembre de 1923, p. 1.

La reunión del martes

Un éxito bajo todos conceptos, fué la reunión celebrada el martes de esta semana. Un grupo numeroso, que no bajaría de 30, acudieron a la convocatoria.

Presidió el acto el compañero Sebastián Ferretjans, quien en breves palabras dió a conocer el por qué fundar la Sociedad Salud y Cultura, se congratuló del entusiasmo que había en la reunión y alentó a los jóvenes a seguir llevando nuevos agrupados. Luego se dió lectura a las largas listas de afiliados. Acto seguido pasóse a la discusión del reglamento por el cual ha de regirse la entidad y tras breve discusión con algunas modificaciones fué aprobado. Inmediatamente pasóse al nombramiento de junta interina, siendo elegidos los siguientes compañeros:

Presidente.—Sebastián Ferretjans.
Vice-Presidente.—Sebastián Galiana.
Secretario.—Antonio Bisbal.
Vice-Secretario.—Vicente Nicolau.
Revisor.—Rafael Rigo.
Contador.—Rafael Seguí.
Depositario.—Guillermo Nicolau.
Vocales.—Antonio Ribas, Lucas Frau, y Juan Frau.

Después varios compañeros, entre ellos Vicens de la Vileta, hicieron uso de la palabra para alentar a los reunidos a trabajar con entusiasmo. Un buen éxito para la Casa del Pueblo. Que no será el último.

J. F.

El Obrero Balear, núm. 1134, 4 de gener de 1924, p. 4.

El febrer de 1924 Salut i Cultura seguia amb els preparatius per a la seva primera vetlada cultural. Començà a engregar el programa de desenvolupament o educació física, però amb l'avinentesa de què no se cercava reproduir el model de pràctica de l'esport que altres entitats burgeses desenvolupaven:

*«Es interés del Comité además de los grupos que ya tiene organizados, formar otro compuesto de todos los jóvenes que quieran atender a su desarrollo físico sin olvidar los de la inteligencia, para no llegar al prejuicio de muchas entidades deportivas que buscan su gloria en el esfuerzo embrutecedor de sus componentes.»*¹⁵³⁹

Així, a l'igual que la societat Salut y Cultura de Madrid, es pretenia potenciar l'excursionisme i la pràctica esportiva.¹⁵⁴⁰

¹⁵³⁹ «La gran velada de Salud y Cultura», *El Obrero Balear*, núm. 1142, 29 de febrer de 1924, p. 3.

¹⁵⁴⁰ «La misión de ese grupo será organizar excursiones pedestres; destinar sitios donde poder educarlos con ejercicios de gimnasia hasta formar equipos deportivos; pero no para que absorban toda la actividad juvenil, sino para crear hombres sanos y fuertes, que sepan hacer frente a todos los obstáculos de la vida. El obrero vive toda la semana

Qualsevol persona podia adscriure's a algunes de les seccions de Salut y Cultura, com el teatre, la coral, les excursions, l'esport; sempre i quan es fos afiliat a alguna societat obrera de la Casa del Poble. Es creà una comissió per a la secció d'excursions formada per Bernat Galmés, Vicenç Torres, Rafael Rigo i Joan Torres.

<p>Gran Velada Teatral - Musical</p> <p>Que se celebrará mañana Sábado en el teatro de la Casa del Pueblo, organizada por el Patronato de la Casa, para la presentación de la novel Sociedad <i>Salud y Cultura</i>, la cual por primera vez presentará al público sus elementos artísticos musicales a cuyo cargo correrá el siguiente programa:</p> <p>PRIMERA PARTE.—1.º Presentación de la Sociedad <i>Salud y Cultura</i>, por su presidente compañero SEBASTIÁN FERRETTJANS.</p> <p>2.º Debut de la masa coral <i>Salud y Cultura</i>, la cual bajo la Inteligente batuta de su profesor el notable músico D. PEDRO A. MIRALLES, cantará el hermoso himno social, denominado: La Internacional.</p> <p>3.º El joven tenor M. B. acompa-</p>	<p>ñado al piano por su profesor Jaime Dalmau cantará la delicada romanza ¡Ay, Ay, Ay!</p> <p>4.º El cuadro dramático de gran fuerza social Fuerza Obrera, desempeñado por los socios Magraner y Rigo.</p> <p>5.º La banda de instrumentos de cuerda que dirige el compañero JOSÉ BERNAT, ejecutará lo más selecto de su vasto repertorio.</p> <p>SEGUNDA PARTE.—6.º El excelente tenor ANTONIO RIBAS acompañado al piano por el maestro Miralles cantará las romanzas: ¡Oh Maril, Stor-na Sorrento.</p> <p>7.º Por la Cátedra de Declamación y el Coro de <i>Salud y Cultura</i> se pondrá en escena la hermosa y clásica zarzuela letra de Prieto y Rocabert, música del maestro Sico del Valle, titulada: El Túnel, bajo el siguiente reparto:</p>	<p>Petruca, Micaela Antelm.—Leoncia, Juana Antelm.—Tolino, Pedro Vaquer, Sebastián, M. Magraner.—Zeneque, Vicente Nicolau.—D. Julio, Sebastián Gallara.—Titto, Antonio Ribas.—Messio, Massanet.—Celipe, Juan Rigo.—Ja montañés, A. Ribas.</p> <p>Obreros, aldeanos y Coro general.</p> <p>Dado lo muy extenso del programa a Velada dará principio a las 8 en punto.</p> <p><i>Precio de las invitaciones.</i>—Butaca, 10 céntimos.—Sillas de patio, 30 id.—Anfiteatros, 40 id.—Para la Galería habrá bandeja.</p> <p>Todos los que deseen adquirir invitaciones pueden dirigirse a la Secretaría n.º 8, todos los días de 8 a 9 y media.</p>
--	---	---

El Obrero Balear, núm. 1143, 7 de març de 1924, p. 2.

Salud y Cultura anava perfilant les seves estructures. L'actor Jaume Balaguer s'oferí per encarregar-se de la càtedra artística i Vicenç Nicolau es faria càrrec de la redacció de les notícies sobre els actes celebrats per la societat. S'oferien a celebrar una vetlada artística a benefici dels sabaters en vaga d'Alaró.¹⁵⁴¹ Que fou organitzada pel 8 d'abril de 1924 i que comptà amb els grups artístics de l'entitat:

empotrado en talleres malsanos faltos de aire y sol, pues necesario es que al menos los domingos le enseñemos -si podemos- a respirar buen oxígeno.», *Ibidem*.

¹⁵⁴¹ «Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, 2núm. 1146, 8 de març de 1924, p. 4.

Teatro de la Casa del Pueblo

Gran función teatral organizada por la sociedad «La Igualdad», con la cooperación de «Salud y Cultura», para el próximo domingo día 6 del corriente, a las 8 de la noche.

El producto líquido será a beneficio de los camaradas huelguistas zapateros de Alaró. El programa es como sigue:

1.º La masa coral de «Salud y Cultura»; cantará bajo la batuta de su maestro Pedro A. Miralles, los himnos «La Internacional» y «La Commune».—2.º Por la cátedra de este mismo organismo que dirige el compañero Jaime Balaguer, se pondrá en escena el grandioso drama en 3 actos, titulado:

TIERRA BAJA

que estará desempeñado por todos los elementos de la cátedra.

Precios: Butacas de patio, 0'50 ptas.—Butacas anfiteatro, 0'40 id.—Sillas Patio, 0'40 id.—Público, bandeja.

¡Obreros! por solidaridad con los huelguistas, acudid a esta función.

El Obrero Balear, núm. 1134, 4 d'abril de 1924, p. 4.

Mentrestant, la secció d'excursions i atletisme preparava la seva primera sortida. Es faria una excursió fins a Bendinat on es visitaria «un pequeño museo» i després es celebraria un dinar a l'hotel de Cas Català.¹⁵⁴² Però el 1924, Salud y Cultura deixà d'organitzar activitats i entrà en una etapa d'inactivitat que donarà pas a una segona etapa iniciada el 1927 i, en aquest cas, liderada per Ignasi Ferretjans.

El paper d'Alexandre Jaume en la reconstrucció del socialisme

Alexandre Jaume inicià una nova secció a *El Obrero Balear* que es titulava «Ondas Hertzianas» que esdevingué una plataforma per llençar les seves propostes per apropar Llorenç Bisbal amb els antics militants socialistes que havien abandonat o havien estat expulsats de l'Agrupació Socialista de Palma. Aparegué per primera vegada el 23 d'abril de 1926 i tenia l'objectiu d'obrir el setmanari a informacions interessants per als lectors i reconeixia que les anteriors col·laboracions tenien l'objectiu d'explicar el socialisme internacional però que ara es pretenia ampliar els horitzons de les qüestions a debatre.

En el del 14 de maig de 1926 reconegué que havia estat un èxit el Primer de Maig perquè la ciutat de Palma havia quedat paralizada:

«El paro fue general. La Fiesta del Trabajo se celebra ya sin discusión, sin resistencia. No se necesita

¹⁵⁴² «Salud y Cultura», *El Obrero Balear*, núm. 1134, 4 d'abril de 1924, p. 4.

ser viejo para recordar las turbulencias de no hace muchos años, cuando los patronos se negaban obstinadamente a reconocer el carácter festivo de ese día y las autoridades desplegaban sus fuerzas para garantizar la libertad del trabajo. Hoy incluso los periódicos católicos huelgan ese día y se suman a regañadientes a nuestra fiesta. Cerradas las tiendas, paralizadas las fábricas, Palma parecía una ciudad muerta, abandonada por la vida.»¹⁵⁴³

Però també reconeixia que el míting de la Casa del Poble no havia estat tan exitós. «La concurrencia no fue lo numerosa que debía ser. El espíritu ciudadano no se ha adueñado todavía de la clase trabajadora.»

La part més interessant de l'article d'Alexandre Jaume fou l'apartat dels oradors perquè ens informa d'una dada molt interessant, l'apropament d'Ignasi Ferretjans al socialisme, que intervingué en el míting després de Llorenç Bisbal:

«Conocíamos de antiguo a algunos oradores; a Bisbal cuya fe en nuestros ideales no consiguen apagar ni el transcurso de los años ni los sinsabores naturales de la lucha; a Ignacio Ferretjans que se halla de nuevo entre nosotros y a quien, dadas sus excelentes condiciones personales, desearía ver pronto en nuestras filas socialistas aportando a nuestra causa todas sus inquietudes.»¹⁵⁴⁴

En un altre article Alexandre Jaume replica la invectiva de Llorenç Bisbal contra la proposta d'Ignasi Ferretjans del front únic d'esquerres. Bisbal argumentava que no es creïble que qui rompé el socialisme per anar-se al comunisme ara demani la unitat i que pretengui destruir la UGT.¹⁵⁴⁵ En canvi, Alexandre Jaume considera que les aportacions d'Ignasi Ferretjans són interessants per a la unitat del moviment obrer i que ell creu que se'n penet de l'escissió que provocà. També confessa Jaume que ell ha mantingut una relació amistosa amb Ignasi Ferretjans d'ençà de l'escissió, cosa que evidentment Bisbal no feu:

«Conozco, desde hace bastantes años. Más de una vez, desde que sintió en su espíritu la fuerte impresión de la Revolución Rusa, que tanto me ha conmovido a mí también, he debatido con él sobre la influencia que ese gran hecho histórico ejercería en todos los órdenes de la vida. En honor a la verdad debo decir que siempre he creído en Ferretjans a un compañero de buena fe. Tanto es así que me parece haber observado que no han pasado inadvertidas para él las equivocaciones lamentables sufridas por el partido comunista, equivocaciones que han enfriado su antigua devoción.»¹⁵⁴⁶

Així, Alexandre Jaume persisteix en la creació del front únic i proposa com a guia pel seu assoliment la concepció del futurisme de Gabriel Alomar.¹⁵⁴⁷ Fins i tot, afegeix que la idea del front únic de Ferretjans no

¹⁵⁴³ «Hertziana. En la Casa del Pueblo. Impresiones de un oyente», *El Obrero Balear*, núm. 1256, 14 de maig de 1926, p. 1.

¹⁵⁴⁴ També Jaume cità les intervencions de Miquel Porcel, Jaume Bauzà i Jaume García. Íbidem.

¹⁵⁴⁵ «Con el pretexto de la unidad sindical», *El Obrero Balear*, núm. 1268, 30 de juliol de 1926, p. 1.

¹⁵⁴⁶ Hertzianas. Llamamiento a la concordia», *El Obrero Balear*, núm. 1269, 6 d'agost de 1926, p. 1.

¹⁵⁴⁷ «A conseguir ese resultado debemos encaminar todos nuestros esfuerzos los que sentimos la justicia y la humanidad de las reivindicaciones obreras: socialistas, comunistas, sindicalistas, anarquistas. Pero no pretendamos que toda la clase trabajadora contemple el ideal de su redención a través del mismo prisma. Ello no es posible ni tal vez deseable. La

va en contra de la UGT ni del PSOE, idea que Bisbal defensava perquè considerava que el comunistes volien diluir la forta embranzida que havia pres la UGT a Balears amb la creació d'un front únic on els comunistes estarien en igualtat de forces amb els socialistes. Jaume escometia a Ignasi Ferretjans per a què exposàs les seves idees a *El Obrero Balear* per «señalar, con claridad y precisión, el camino que deben seguir, a juicio suyo, esas fuerzas, para conseguir su redención.»

Ignasi Ferretjans acceptà l'envit i publicà una resposta a Alexandre Jaume, encara que el destinatari veritable de les seves paraules era Llorenç Bisbal. Així, Ignasi Ferretjans reconeix que ja el març de 1926 s'ha donat de baixa del Partit Comunista i que fins aleshores havia ocupat un càrrec en el comitè de la Federació Comunista Catalano-Balear, que havia retornat a Mallorca i que intentà estar allunyat de la lluita social, però li era impossible deixar-ho de banda:

«Separado voluntariamente de las filas comunistas (no es éste el lugar apropiado para detallar las causas), regresé a Mallorca completamente decepcionado y con una profunda crisis ideológica. ¿Debía colocarme al margen de las luchas sociales? Lo intenté, pero me venció el espíritu díscolo e inquieto.»¹⁵⁴⁸

Picapedrer de professió, Ignasi Ferretjans s'afilià a la societat obrera El Trabajo, tot sabent que aquesta està adherida a la UGT de la qual afirma en el seu article de resposta a Alexandre Jaume que és l'única entitat espanyola que té unes bases sòlides. És conscient de què en ingressar a El Trabajo ha de complir els acords de la central sindical però també afirma que, amb una clara referència a Llorenç Bisbal, està en desacord amb la conducta política dels seus dirigents:

«Reconozco que la Unión General es hoy el único organismo nacional que tiene personalidad propia y descansa sobre bases incommovibles. Al reconocer sus excelentes condiciones no quiere decir que esté compenetrado con sus dirigentes cuya conducta política tiene mucho por discutir en las presentes circunstancias.»¹⁵⁴⁹

Es declara ferm partidari de la proposta del Sindicat Metal·lúrgic de Palma d'establir un front únic i posa l'exemple de les Trade Unions britàniques que s'han coaligat amb els sindicats russos. També es mostra conforme amb Alexandre Jaume que considera que el moviment obrer s'ha d'unir per lluitar contra el capitalisme. Però es mostra decepcionat amb els socialistes que es limiten a emprendre una campanya

---

diversidad de opiniones y tendencias enriquecen los partidos y vigorizan las fuerzas organizadas. Todos deberíamos recordar siempre como guía de nuestra vida la afortunada concepción de Gabriel Alomar El Futurismo, sentir el placer de ver a nuestros hijos, en torno a nuestro lecho de moribundos, destruir con nuevos ideales que alimentaron nuestra vida.», Íbidem. En un altre article Alexandre Jaume reafirma la seva negativa a col·laborar amb el Directori Militar i reconeix que el règim li havia oferit un càrrec públic a l'igual que a Llorenç Bisbal, «Hertzianas. La Asamblea Nacional y el Partido Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1283, 19 de novembre de 1926, p. 1.

¹⁵⁴⁸Per veure la resposta d'Ignasi Ferretjans a Alexandre Jaume vegeu «Justificando mi actitud», *El Obrero Balear*, núm. 1270, 13 d'agost de 1926, p. 1.

¹⁵⁴⁹Íbidem.

personal contra la seva persona sense rebatre les seves propostes.¹⁵⁵⁰

La rèplica de Llorenç Bisbal anava a continuació de l'escrit d'Ignasi Ferretjans. Per començar li retreia que no havia respost als requeriments d'Alexandre Jaume pel que fa al seu punt de vista, el seu pensament sobre el front únic. Bisbal és molt dur amb Ferretjans, es denota que encara està dolgut pel procés que donà peu a l'escissió comunista cinc anys enrere i persisteix en que Ferretjans es defineixi en relació a la UGT a la qual pertany en estar afiliat a El Trabajo:

«Por consiguiente, lo que interesaba que dijera Ferretjans, dejando a parte personas, si no es personalismo lo que le guía, es ver que ideas son las suyas en materia sindical, si acepta o no los principios de organización, de doctrina y de método que la Unión General de Trabajadores de Baleares y España tiene establecidos en su estatutos, y si no los acepta, en qué se fundan sus discrepancias y cual es el organismo nacional que responde a sus pensamientos.»¹⁵⁵¹

De totes maneres, Llorenç Bisbal deixava la porta oberta a una entesa entre les dues parts:

«Esto es lo que hay que tratar con claridad, compañero Ferretjans, si es que deseamos desvanecer recelos y llegar a la deseada concordia, lo cual creemos posible aún dentro de la discrepancia honrada, que casi siempre es saludable si no degenera en odioso personalismo.»¹⁵⁵²

La reintegració d'Ignasi Ferretjans dins el socialisme anava avançant perquè fou inclòs en la llista de quinze candidats de la UGT de Balears a jurat obrer del Tribunal Industrial del Partit Judicial de Palma, juntament amb Llorenç Bisbal, Jaume Bauzà o Jaume Rebassa, entre d'altres:

---

¹⁵⁵⁰ «¿En que se fundan los socialistas para emprender la campaña de desprestigio contra mi persona? Si durante mi propaganda hubiera vertido frases molestas contra la Unión General o contra el Partido Socialista estaría plenamente justificada dicha campaña. Mientras no ocurra, vuestra actitud será injusta. A veces la pasión enturbia nuestra vida y llegamos a creer que, desprestigiando al adversario sale ganando nuestra causa. Descender al terreno personal es lanzarnos de cabeza al fango confundiéndonos con los bajos fondos del periodismo burgués.», Íbidem.

¹⁵⁵¹ «Nuestro comentario», *El Obrero Balear*, núm. 1270, 13 d'agost de 1926, p. 1.

¹⁵⁵² Íbidem.

U. G. T. DE BALEARES

Importante acuerdo

Reunidas el día 12 de los corrientes las Juntas Directivas de las entidades adheridas a esta Unión, al objeto de tratar de la próxima elección de Jurados obreros del Tribunal Industrial del Partido Judicial de Palma, previo acuerdo de luchar por las mayorías, se acordó presentar quince candidatos de los veinte que han de elegirse, cuyo nombramiento recayó sobre los compañeros siguientes:

Antonio Regis, Ignacio Ferretjans, Pedro Virell, Antonio Torrens, Rafael Mercadal, Gabriel Santandreu, Guillermo Vich, Jaime Bauzá Far, Simón Fullana, Lorenzo Bisbal Barceló, Jaime García, Miguel Trias, Guillermo Sastre, Miguel Garau, Pio Iniesta.

Deseando que la actuación de éstos compañeros sea acertada y provechosa para la clase que han de representar en dicha Institución, les recomendamos se impongan de todas las atribuciones inherentes al cargo de jurado, lo cual conseguirán por medio del estudio de la ley de dicho Tribunal Industrial.

Palma 17 Agosto de 1926.—Por la Ejecutiva.—El Secretario, *Jaime Rebassa.*

El Obrero Balear, núm. 1271, 20 d'agost de 1926, p. 3.

Un altre exemple de la paulatina integració d'antic dirigents terceristes que iniciaren el camí de retorn al si del socialisme fou la qüestió de la proposta del patronal de la Casa del Poble de crear una oficina permanent a la Casa del Poble per atendre consultes d'associats. Així, es convidà als associats a intervenir en el debat amb articles a *El Obrero Balear* i publicaren la seva opinió Jaume Rebassa, Jaume Bauzá, Antoni Maria Alzina, Ignasi Ferretjans i Simó Fullana.¹⁵⁵³ La proposta partí del patronat, i més en concret de Llorenç Bisbal. Ignasi Ferretjans es mostrà reticent, a l'igual que Lluís Colom, a la creació de l'oficina permanent i fins i tot el primer escrigué: «¿Qué haría el compañero oficinista durante todo el día metido en la Casa del Pueblo? ¿Dormir? Para esto que lo haga en su domicilio y evitaremos un gasto a las entidades.»¹⁵⁵⁴ També Antoni Maria Alzina mostrà les seves reserves sobre la qüestió però no fou tan negatiu com Ferretjans, però considerava que si bé podia ser útil tenir una persona per atendre les qüestions dels afiliats podia trobar-se amb dificultats per donar resposta a qüestions jurídiques que no dominàs.

Així, Llorenç Bisbal sortí en defensa de la seva proposta i criticà els que ho consideraven un error. Ell ho devia interpretar com un atac a la seva persona perquè qui s'hi oposava considerava que en cas de crear-se l'oficina aquesta havia de quedar sota control de la UGT de Balears i no del patronat, tal como proposava

¹⁵⁵³ També es publicaren escrits amb el pseudònim de Aeme i Jocs, «La idea de crear una oficina permanente en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1273, 3 de setembre de 1926, p. 1 i 2.

¹⁵⁵⁴ «Lo que yo pienso de la oficina permanente», *El Obrero Balear*, núm. 1273, 3 de setembre de 1926, p. 2 i 3.

Simó Fullana.¹⁵⁵⁵

La segona etapa de Salut y Cultura i la refundació de la Joventut Socialista de Palma

Un element que també jugarà un paper important dins l'enfortiment de l'Agrupació Socialista de Palma serà la reconstitució de la Joventut Socialista de Palma. Després de l'escissió comunista, del centenar de membres que arribà a tenir la Joventut Socialista el 1920 i 1921 i que assistia a les seves assemblees, uns es passaren al Partit Comunista i d'altres simplement es donaren de baixa. Els socialistes de Palma es quedaren sense la Joventut Socialista perquè els pocs membres d'aquesta que es mantingueren fidels a Llorenç Bisbal com Jaume Garcia o Sebastià Ferretjans s'integraren dins una esquifida Agrupació Socialista de Palma. A partir de 1927 els socialistes de Palma se senten amb prou força per relançar el projecte de la Joventut Socialista de Palma.

Per una banda, el juny de 1927 Llorenç Bisbal reflexiona sobre el comportament de la joventut de Palma i ho compara amb aquells joves que als inicis dels anys vint formaven part de la Joventut Socialista de Palma:

«¿Quién no recuerda aquella pujante Juventud Socialista que llegó a reunir un centenar de jóvenes briosos dispuestos siempre a ser los primeros en el sacrificio por el ideal? De aquella graciosa juventud, los más conscientes figuran en el Partido Socialista, otros se fueron con los comunistas y los más se han vuelto indiferentes a toda idea y a toda organización.»¹⁵⁵⁶

També es lamenta de la desaparició o inactivitat de les Joventuts Socialistes de la Part Forana, però considera que és la mateixa classe obrera que es preocupa per altres qüestions més trivials i no se sent atreta per la ideologia obrerista.¹⁵⁵⁷

Davant la pregunta que du per títol l'article de Llorenç Bisbal, «¿Qué hacen los jóvenes palmesanos?» ell mateix contesta que l'afició pel futbol i altres qüestions més frívoles:

«De todo menos preocuparse de lo que realmente les interesa. Casi todo el tiempo lo pierden en discusiones sobre foot-ball y otras tonterías por el estilo.

Si cogen un periódico en el café o lo compran en el kiosco es para leer únicamente las reseñas de las corridas de toros, saber los goals que ha hecho tal o cual equipo favorito o enterarse de otras cosas sin

---

¹⁵⁵⁵ Simó Fullana es mostrava partidari de la creació de l'oficina permanent i n'elogiava la proposta però considerava que havia de dependre de la UGT i no del patronat, vegeu la proposta de Simó Fullana i la rèplica de Llorenç Bisbal a «Problemas de la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1274, 10 de setembre de 1926, p. 12

¹⁵⁵⁶ «¿Qué hacen los jóvenes palmesanos», *El Obrero Balear*, núm. 1311, 3 de juny de 1927, p. 1.

¹⁵⁵⁷ «Como en Palma, había también Juventudes Socialistas organizadas, todas pletóricas de vida, en Lluchmayor, Manacor, Capdepera y Alaró y nada queda ya de todo aquello. Pero no es sólo de las ideas socialistas y de la organización obrera que vive apartada la juventud, es de toda clase de organización política y social, lo cual demuestra que está distraída en otras cosas y que ninguna preocupación ideológica la estimula hacia otras actividades más en consonancia con el progreso.», *Íbidem*.

sustancia ni provecho positivo alguno.»¹⁵⁵⁸

El secretari de la Federació de Joventuts Socialistes d'Espanya prengué la paraula a Llorenç Bisbal i animà a la joventut de Mallorca a reconstituir les Joventuts Socialistes. A més, considerava que a Palma es donaven les condicions per al ressorgiment de la Joventut Socialista:

«En Palma de Mallorca, al menos, no tiene justificación posible el que nuestro Partido no cuente con un núcleo de jóvenes, teniendo como tiene una Agrupación Socialista, una organización obrera que excede los dos millares de afiliados, periódico propio, una Casa del Pueblo magnífica. No sé a qué esperan para organizarse. ¿Es que no hay jóvenes trabajadores en Palma? Las llamadas de *El Obrero Balear* indican que sí.»¹⁵⁵⁹

El febrer de 1928 Jaume García acusava als comunistes de voler enfonsar el projecte de la Joventut Socialista de Palma. Dels quinze primers afiliats havien convençut a tres d'ells de donar-se de baixa amb mentides i calúmnies.¹⁵⁶⁰

Joan Vallcaneras del Sindicat Metal·lúrgic proposà constituir una càtedra de declamació i que seria una bona manera d'apropar a joves cap a les organitzacions obreres i l'afició per al teatre. Fins i tot un article signat per "M." proposava reorganitzar Salut i Cultura:

«Que por parte de los mismos o de una comisión de los metalúrgicos se convoque una reunión para tratar de reorganizar la disuelta Salud y Cultura, o constituir otra de nuevo y que se invite oficialmente a los compañeros más inteligentes de la Casa del Pueblo.»¹⁵⁶¹

Ignasi Ferretjans i Jaume Rebassa es mostraven favorables a la idea i considerava que amb el teatre de la Casa del Poble es tenien unes condicions perfectes per desenvolupar les activitats de la càtedra de teatre.¹⁵⁶²

---

¹⁵⁵⁸ Tot i que sigui un article sense signar, és ben clar que el seu autor és Llorenç Bisbal que es reservava les dues primers columnes de la primera plana per publicar un article, que a vegades anava signat i en altres no; Íbidem.

¹⁵⁵⁹ «A los jóvenes de Baleares», *El Obrero Balear*, núm. 1314, 24 de juny de 1927, p. 2.

¹⁵⁶⁰ «La Juventud Socialista y sus traidores», *El Obrero Balear*, núm. 1349, 24 de febrer de 1928, p. 1.

¹⁵⁶¹ «Sobre una cátedra en la Casa del Pueblo», *El Obrero Balear*, núm. 1314, 24 de juny de 1927, p. 3.

¹⁵⁶² «Sobre la formación de una cátedra artística», *El Obrero Balear*, núm. 1317, 15 de juliol de 1927. p. 3 i «Sobre la fundación de una cátedra ...», *El Obrero Balear*, núm. 1318, 22 de juliol de 1927, p. 3.

Sobre la Cátedra Artística

CONVOCATORIA

La idea de formar una Cátedra en la Casa del Pueblo, ha producido el efecto por nosotros apetecido. Son un gran número los jóvenes que se han acercado a nosotros solicitando datos, y en vista del entusiasmo que existe entre los jóvenes obreros la Comisión organizadora ha creído oportuno convocar una reunión de todos aquellos elementos que tienen interés por esta empresa, cuya reunión tendrá lugar el viernes día 29 del corriente a las 9 de la noche, en el salón de la Casa del Pueblo.

Por la Comisión organizadora. —
V.º B.º—El Presidente, *Juan Valcane-
neras.*—El Secretario, *R. Cifre.*

El Obrero Balear, núm. 318, 22 de juliol de 1927, p. 4.

En la reunió s'acordà reorganitzar l'entitat Salut i Cultura, que tenia els objectius de constituir una càtedra artística, una coral i una banda de música amb instruments de corda sota la direcció de Josep Bernat que impartiria classes de música per incorporar nous elements a la banda, constituir una biblioteca i organitzar excursions per conèixer Mallorca i fins i tot alguns punts de la Península. El president n'era Ignasi Ferretjans¹⁵⁶³

SALUD Y CULTURA.—Sociedad

Artística Musical : : : : :

En Asamblea General celebrada día 12 del corriente mes se nombraron por unanimidad los siguientes compañeros para formar la Junta Directiva de esta Sociedad.

Presidente.—Ignacio Ferretjans.

Vice-Presidente.—Juan Valcane-
neras.

Secretario.—Miguel Garau.

Tesorero.—Francisco Tomás.

Contador.—Francisco Forteza.

Recaudador.—Gabriel Dols.

Vocales: 1.º—Jaime García.

Id. 2.º—Jaime Rebassa.

Id. 3.º—Gaspar Valls.

Id. 4.º—Rafael Mercadal.

Estos compañeros al tomar posesión de sus cargos envían un fraternal saludo a los obreros organizados y a todos los hombres amantes de la Cultura.—*El Se-
cretario.*

El Obrero Balear, núm. 1322, 26 d'agost de 1927, p. 3.

¹⁵⁶³ «Salud y Cultura se reorganiza», *El Obrero Balear*, núm. 1320, 5 d'agost de 1927, p. 2 i «Salud y Cultura», núm. 1322, 26 d'agost de 1927, p. 3.

La primera excursió que feu Salut i Cultura fou al Castell d'Alaró.¹⁵⁶⁴

Un dels elements de Salut y Cultura més interessants i que marcaren l'evolució del socialisme de Palma fins el 1930 fou la inauguració de la seva biblioteca i fou un exemple dels moviments que s'estaven fent per reagrupar novament els destacats socialistes que havien abandonat la militància. En la mateixa taula se seguieren Llorenç Bisbal, Ignasi Ferretjans, Joan Monserrat Parets, Simó Fullana a més de Jaume Garcia i Jaume Rebassa. Una imatge d'unió de diverses persones que havien mantingut unes evidents diferències dins el si de l'agrupació de Palma i que havia acabat amb la seva baixa voluntària o la seva expulsió. També s'hi seguieren com a elements que jugaven el paper de mediadors, especialment entre Ignasi Ferretjans i Llorenç Bisbal, Alexandre Jaume i Gabriel Alomar.¹⁵⁶⁵

Fins i tot quan acabaren d'intervenir Jaume Rebassa, Joan Monserrat Parets i Gabriel Alomar, Ignasi Ferretjans dirigí unes paraules amistoses cap a Alexandre Jaume i Llorenç Bisbal: «El compañero Ferretjans dijo que los amigos Jaume i Bisbal se adherían a cuanto se había dicho aunque -por motivos de salud- no hicieran uso de la palabra.

Així, diverses persones donaren llibres per a la recent inaugurada biblioteca. Per exemple és interessant la donació de llibres que feu Joan Monserrat Parets:

**Para la Biblioteca Popular
de "Salud y Cultura,,**

El camarada Juan Monserrat Parets ha donado para nuestra Biblioteca los siguientes libros:

Estudios políticos y sociales.—El crimen político.—Como se forja un mundo nuevo.—Crisis del Humanismo.—El Salvamento de la Civilización.—Los problemas Sociales.—La revolución y el Estado.—En pleno éxito.—Revolución y Contrarrevolución.—Sindicalismo.—Constitución Católica.—Apostóla Cristiana.—Un Poble que S' mor tot passant.—Contra la guerra.—Lecturas Populas (Poesias de Alomar).—Lecturas Populas (Poesias de Miguel S. Oliver).

De un simpatizante anónimo hemos recibido los siguientes 44 folletos diferentes que tratan de la guerra:

Ordenanzas municipales.—Informes acerca de la violación del derecho de gente en Bélgica.—Inglaterra en armas.—Guía administrativa municipal de Palma.

El Obrero Balear, núm. 1347, 10 de febrer de 1928, p. 2.

Una de les activitats que serví per retrobar els antics socialistes que s'hi havien allunyat fou l'activitat de les lectures comentades, la primera de les quals fou a càrrec de Joan Monserrat Parets. Les lectures comentades que feu Joan Monserrat Parets foren totes en català. El poema La Quadriga de Gabriel Alomar, o

¹⁵⁶⁴ «Gran excursión al Castillo de Alaró», *El Obrero Balear*, núm. 1331, 21 d'octubre de 1927, p. 3.

¹⁵⁶⁵ «El acto tuvo lugar en el espacioso salón Café, preparado expresamente para ello, presidiéndolo el camarada Ignacio Ferretjans como presidente de la entidad organizadora, sentando a su lado al eminente literato y buen amigo de la clase obrera D. Gabriel Alomar y a los camaradas Alejandro Jaume, Monserrat, Bisbal, Rebassa, García y Fullana.»; «Salud y Cultura inaugura su biblioteca», *El Obrero Balear*, núm. 1346, 3 de febrer de 1928, p. 2.

la composició poètica Un Pi de Pere d'Alcàntara Peña, un fragment de L'illa de la Calma de Santiago Rusiñol i un article de Josep Pla, El cantó dramàtic.

Salud y Cultura organitzà una vetlada en homenatge a Maria Guerrero. A part de les entrades amb les que es recaptaren 392,60 pessetes, s'obrí a la contribució econòmica d'entitats i particulars. Destaca per exemple les 25 pessetes que donà Joan March, en canvi Manuel Salas només 4. La diputació aportà 50 pessetes i les diferents societats obreres i altres entitats també donaren entre 5 i 10 pessetes cada una. La Joventut Socialista donà 6 pessetes, el mateix que l'Agrupació Socialista de Palma, mentre que el Patronat de la Casa del Poble contribuí amb 6 pessetes i a títol personal Alexandre Jaume donà dues pessetes. Però destaca també que l'Agrupació Comunista fes una donació de 8 pessetes i que l'Ateneu Sindicalista de 5 pessetes.¹⁵⁶⁶

També Salud y Cultura obrí una subscripció a favor d'Antoni Maria Alzina que es trobava ingressat a l'Hospital General.¹⁵⁶⁷

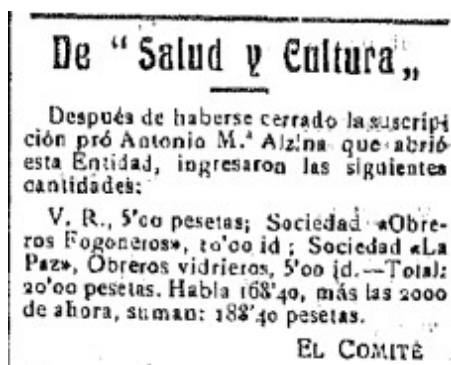
De "Salud y Cultura",

Por causas ajenas a la voluntad de este Comité, la velada que debía celebrarse el domingo día 7 del mes en curso y que tenía que ser a beneficio del compañero Antonio M.ª Alzina, que se encuentra enfermo en el Hospital, no puede llevarse a cabo, y en su lugar esta entidad acordó abrir una suscripción para dicho compañero encabezándola con 15 pesetas y esperando de las sociedades todas y de los compañeros que contribuirán con su óbolo, ya que con esta suscripción se aliviará en algo al compañero Alzina, que tanto ha trabajado y se ha sacrificado por la clase obrera.

El Obrero Blear, núm. 1381, 12 d'octubre de 1928, p. 3.

¹⁵⁶⁶ «De la velada teatral», *El Obrero Blear*, núm. 1371, 27 de juliol de 1928, p. 2.

¹⁵⁶⁷ «Al margen de un acto altruista», *El Obrero Blear*, núm. 1382, 19 d'octubre de 1928, p. 2.

El Obrero Balear, núm. 1388, 30 de novembre de 1928, p. 3.

El reforçament del socialisme a Mallorca

A partir de 1928, els socialistes han recuperat una part important dels elements que havien deixat pel camí i se senten forts per iniciar un procés de reforçament. Recordem que durant gran part de la Dictadura de Primo de Rivera només restà activa l'Agrupació Socialista de Palma. La de Manacor i Capdepera¹⁵⁶⁸ deixaren de donar senyals de vida i es mantingueren inactives, la de Lluçmajor, tot i mantenir el 1923 i 1924 un grup de membres de la Joventut Socialista, també la seva agrupació deixà d'existir.¹⁵⁶⁹

Així, entre el 1923 i el 1926 només es mantindrà activa l'agrupació de Palma amb una vintena d'afiliats. El 1926 es reorganitzarà l'agrupació de Lluçmajor i les dues designaran delegats al XVI congrés del PSOE el juny de 1928. Paradoxalment, l'agrupació de Palma només podrà presentar un número encara esquifit d'afiliats, 28, en canvi, l'agrupació de Lluçmajor, en presentarà 30, dos més però en una localitat deu vegades més petita que la capital de Mallorca.¹⁵⁷⁰

L'Agrupació Socialista de Lluçmajor s'havia reconstituït amb 32 afiliats:

¹⁵⁶⁸ De fet, les notícies sobre Capdepera a *El Obrero Balear* acabaren el 1923 i durant la Dictadura de Primo de Rivera no aparegueren informacions sobre el municipi gabellí. Miquel Llull en el seu estudi sobre el socialisme a Capdepera passa del 1923 al 1930, deixant un buit de set anys en el que a Capdepera no es produïren informacions dels socialistes, com per exemple també ocorregué amb Manacor. Vegeu LLULL, Miquel, *La idea és infinita ...*

¹⁵⁶⁹ El cas de Lluçmajor fou diferent perquè malgrat la desaparició de l'Agrupació Socialista, es mantingué activa la societat obrera de sabaters La Recompensa del Trabajo i especialment la cooperativa La Nueva Vida. També el socialisme de Lluçmajor patí la crisi del canvi de residència de Joan Monserrat Paret i la seva controvertida actitud a les eleccions parlamentàries d'abril de 1923 que provocaren tensió en el si de l'agrupació.

¹⁵⁷⁰ «Se inauguran las tareas del Congreso del Partido Socialista Obrero Español», *El Socialista*, 30 de juny de 1928, p. 1.

Altas en el Partido

La Agrupación de Luchmayor

Se ha constituido y ha solicitado el ingreso en el Partido la Agrupación Socialista de Luchmayor, compuesta por 32 afiliados.

Entre la clase trabajadora balear se nota un intenso resurgimiento hacia la organización obrera, en su deseo de defenderse de los ataques patronales y ante la necesidad de mantener las conquistas conseguidas por medio de la legislación social.

Y como en todas partes en donde el proletariado se interesa por sus derechos, en Baleares es cada día mayor la adhesión a nuestras ideas, convencidos de que en el Socialismo está el puesto de cuantos sufren la explotación del régimen capitalista.

Bienvenida sea la nueva Agrupación de Luchmayor, y no dudamos que los nuevos correligionarios lucharán y obtendrán los triunfos que merecen.

El Obrero Balear, núm. 1245, 19 de febrer de 1926, p. 3.

També, el gener 1930 després de gairebé set anys d'inactivitat es reconstitueix l'Agrupació Socialista de Manacor, liderada una altra vegada per Mateu Soler.¹⁵⁷¹

El març de 1930 l'Agrupació Socialista de Palma convoca una reunió d'afiliats de on estaven convidades les altres agrupacions de Mallorca per tractar la situació política i la campanya de propaganda.

Agrupación Socialista

Reunión importante

Para el próximo domingo día 2 de Marzo, a las 8 de la noche, se convoca a todos los afiliados a junta general extraordinaria para tratar el siguiente orden del día:

- 1.º Dar cuenta de los documentos recibidos por la Comisión Ejecutiva del partido que señalan la orientación a seguir por todos los afiliados.
- 2.º Señalar la forma en que se debe llevar a cabo una intensa campaña de propaganda socialista.

A dicha reunión han sido directamente invitadas todas las entidades socialistas de Mallorca y las que sin serlo tenían representante en los Municipios.

Si alguna entidad mencionada no hubiese recibido nuestra carta le suplicamos que se dé por invitada mediante esta convocatoria.

Palma 25 Febrero 1930.

El Secretario,
IGNACIO FERRETTJANS

El Obrero Balear, núm. 1453, 28 de febrer de 1930, p. 1.

¹⁵⁷¹ «Agrupación socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1394, 11 de gener de 1929, p. 2.

Finalment hi assistiren, a part dels socialistes de Palma, les agrupacions de Lluçmajor, Manacor i, curiosament, la societat obrera de Santa Eugènia i posaran les bases de la coordinació de les agrupacions de Mallorca que històricament havien estat incapaces de mantenir una entesa que anàs més enllà de la simple estratègia davant unes eleccions i, així i encara, el 1923 es demostrà que les de la Part Forana tenien plantejaments molt distints a la de Palma.

El Obrero Balear, núm. 1454, 7 de març de 1930, p. 2.

Per la seva banda, el govern Berenguer designà cinc regidors socialistes: Mateu Soler a Manacor, Andreu Pol a Binissalem i Andreu Rotger, Antonio Rayó i Pedro Rosselló a Alaró.¹⁵⁷²

L'agost de 1930 s'estaven posant les bases per a l'expansió socialista per la Part Forana i les barriades de Palma. Així, per una banda, l'Agrupació Socialista de Palma aprovà el nou reglament i el del grup socialista de Sa Vileta. Per una altra, en vista del propòsit de constituir agrupacions socialistes a Esporles, Calvià, Alaró, Binissalem i Capdepera, l'agrupació de Palma s'oferí «a realizar cuantos trabajos sean necesarios para facilitarles la consecución de sus propósitos, ofreciéndoles el concurso de los elementos más capacitados quienes podrán acudir a donde sean requeridos para estos fines.»

Es prengué en consideració la proposta de la Unió Socialista de Menorca per constituir la Federació Socialista Balear i que *El Obrero Balear* fos el seu òrgan oficial. Però es proposà dur-ho a terme quan les agrupacions citades estiguessin legalment constituïdes.¹⁵⁷³

¹⁵⁷² «Constitución de los Ayuntamientos», *El Obrero Balear*, núm. 1454, 7 de març de 1930, p. 3.

¹⁵⁷³ «Importante reunión de la Agrupación Socialista», *El Obrero Balear*, núm. 1476, 8 d'agost de 1930, p. 4. També s'acordà que Llorenç Bisbal i Miquel Porcel serien els representants de l'Agrupació Socialista de Palma en la reunió que havia convocat la Lliga Laica.

Les conferències de la Casa del Poble. Els socialistes s'obren a intel·lectuals

Les conferències que eren anomenades irònicament *quaresmals*¹⁵⁷⁴ de la primavera de 1929 evidencien una major obertura dels socialistes a l'intel·lectualisme progressista de Mallorca, a diferència de les de 1927 que foren totes impartides per elements socialistes i especialment pels que havien retornat al si de l'Agrupació Socialista. Així, els conferenciants són titulats universitaris, la majoria professors, que aportaran la seva visió sobre el seu camp d'estudi. Excepte Gabriel Alomar que havia mantingut una relació amistosa i fluïda amb els socialistes, especialment amb Alexandre Jaume i també amb Llorenç Bisbal, la resta de conferenciants no havia tengut contactes amb el socialisme de Palma. Són llicenciats universitaris alguns dels quals mantindran una estreta relació amb els socialistes, com és el cas d'Andreu Crespí que el maig de 1931 s'afilià a l'Agrupació Socialista de Palma.¹⁵⁷⁵ Els altres conferenciants foren Lluís Ferbal, Daniel Martínez Ferrando, Emili Darder, Francesc de Sales Aguiló i Josep Enseñat. A més, com es pot comprovar seguidament, els temes de les conferències obren un món al qual els socialistes no s'hi havien apropiat gaire. Qüestions sobre la filosofia de Sócrates, El Sahara, el darwinisme, les malalties venèries, els nous mètodes pedagògics, entre d'altres. S'evidencia una evolució del socialisme de Palma que per una banda entre en contacte amb uns intel·lectuals que fins aleshores s'havien mantingut allunyats d'ells i, per altra banda, els afiliats reben conferències sobre qüestions més enllà de la teoria marxista, l'anticlericalisme, la legislació social o els perills del capitalisme.

---

¹⁵⁷⁴ Aquest adjectiu de quaresmals devia ser idea de Llorenç Bisbal i recorden les que se celebraren el 1913 al Centre Obrer de Palma, promocionades per l'Agrupació Socialista de Palma i que també eren definides com a *quaresmals* perquè se celebraven el febrer i el març en plena quaresma.

¹⁵⁷⁵ Andreu Crespí es presentà a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 i fou elegit regidor a Palma pel PRF. Després de la proclamació de la II República, s'afilià, el maig del 1931, al Partit Socialista Obrer Espanyol -PSOE-, del qual va ésser un dels primers intel·lectuals. Fou membre del comitè de l'organització socialista de Palma i de l'executiva de la Federació Socialista Balear, de la qual fou elegit secretari el 1932 fins a desembre del 1933. Formà part de la redacció d'*El Obrero Balear*. A les eleccions municipals repetides de juny del 1931, fou elegit regidor de l'Ajuntament de Palma del PSOE. El 1932, va ésser nomenat tinent de batle, càrrec que ocupà fins al 1934, quan l'Ajuntament fou suspès a causa de la Revolució d'octubre. Per aquest motiu marxà a París, on residí fins a gener del 1935, vegeu *Gran Enciclopèdia de Mallorca i*, MARTORELL, Joan, *Andreu Crespí, Aproximació biogràfica*, Miquel Font Editor, Palma, 1989.

Conferencias en la Casa del Pueblo

Organizado en la CASA DEL PUEBLO un ciclo de conferencias por la Sociedad SALUD Y CULTURA, el próximo domingo día 3 del corriente a las 5 de la tarde lo inaugurará el ilustre catedrático del Instituto Balear y Técnico

D. Luis Ferbal Campo

el cual versará sobre el tema

UNA EXCURSIÓN EN EL SAHARA

Las sucesivas conferencias se irán dando, en el mismo local Casa del Pueblo, por el orden siguiente:

Día 10 de Marzo.—D. DANIEL MARTÍNEZ FERRANDO.—Ilustre escritor y Catedrático de la Escuela de Comercio.

Día 17 de Marzo.—D. EMILIO DARDER CÁNOVAS.—Jefe de Epidemiología del Instituto Provincial de Higiene.

Día 24 de Marzo.—D. FRANCISCO DE SALES AGUILÓ.—Licenciado en Ciencias.

Día 1.º de Abril.—D. ANDRÉS CRESPI SALOM.—Licenciado en Letras.

Día 4 de Abril.—D. JOSÉ ENSEÑAT.—Abogado y Profesor de Historia de la Escuela Normal de Maestros de Baleares.

Cerrará este Ciclo de Conferencias el ilustre publicista y Catedrático D. GABRIEL ALOMAR.

Además de estos señores han sido invitadas otras personalidades intelectuales a tomar parte en esta obra de difusión de la cultura, habiendo prometido su colaboración entusiasta el exsenador liberal y abogado D. Antonio Pou, además de otros que todavía no estamos autorizados para dar sus nombres a la publicidad.

¡TRABAJADORES! Aprovechad estas lecciones de cultura que personas eminentes de la inteligencia nos van a dar estos domingos de cuaresma en nuestra propia Casa del Pueblo. Acudamos con entusiasmo y deseo de aprender a estos actos; dos grandes deberes nos lo exigen: el de demostrar gratitud a los conferenciantes y el de hacer patente nuestro deseo de ilustrarnos.

El Obrero Balear, núm. 1401, 1 de març de 1929, p. 1.

Conferencias en la Casa del Pueblo

El próximo domingo día 10 de Marzo, a las 6 de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la segunda conferencia que correrá a cargo del ilustre catedrático de la Escuela de Comercio D. DANIEL MARTÍNEZ FERRANDO, que desarrollará el siguiente tema:

Algunas ideas sobre la personalidad literaria de Blasco Ibáñez

¡TRABAJADORES! Aprovechad estas lecciones de cultura que nos van a ofrecer en la Casa del Pueblo distinguidas personalidades destacadas en el campo de la ciencia y de las letras.

El Obrero Balear, núm. 1402, 8 de març de 1929, p. 1

Conferencias en la Casa del Pueblo

El próximo domingo día 17 de Marzo, a las 6 de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la tercera conferencia con proyecciones que correrá a cargo del Doctor D. EMILIO DARDER CÁNOVAS, Jefe de Epidemiología del Instituto Provincial de Higiene, que desarrollará el siguiente tema:

EL PELIGRO VENÉREO

¡TRABAJADORES! No dejéis de acudir a esta conferencia donde se pondrán de relieve los estragos que produce esa plaga mundial llamada la sífilis.

El Obrero Balear, núm. 1403, 15 de març de 1929, p. 1

<p align="center">Conferencias en la Casa del Pueblo</p> <p>El próximo domingo día 24 de Marzo, a las 6 de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la cuarta conferencia que correrá a cargo del Licenciado en Ciencias y Profesor de la Escuela Cervantes, D. FRANCISCO DE SALES AGUILO, que desarrollará el siguiente tema:</p> <p align="center">BIOLOGÍA SOCIAL HIGIÉNICA</p>	<p align="center">Conferencias en la Casa del Pueblo</p> <p>El próximo lunes día 1 de Abril, a las 6 de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la quinta conferencia que correrá a cargo del Profesor del «Colegio Cervantes» D. ANDRÉS CRESPI SALOM, que disertará sobre el tema:</p> <p align="center">L'EVOLUCIÓ</p> <p>¡TRABAJADORES! Aprovechad estas lecciones de cultura que nos ofrecen en la Casa del Pueblo distinguidas personalidades destacadas en el campo de la ciencia y de las letras.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 1404, 22 de març de 1929, p. 1</p>	<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 1405, 29 de març de 1929, p. 1</p>
<p align="center">Conferencias en la Casa del Pueblo</p> <p>El próximo domingo día 7 de Abril, a las 6 y media de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la sexta conferencia que correrá a cargo del Abogado y Publicista D. JOSÉ ENSEÑAT, que desarrollará el siguiente tema:</p> <p align="center">Sócrates; el sentit de cultura i democracia</p> <p>¡TRABAJADORES! Aprovechad estas lecciones de cultura que nos ofrecen en la Casa del Pueblo distinguidas personalidades destacadas en el campo de la ciencia y de las letras.</p>	<p align="center">Conferencias en la Casa del Pueblo</p> <p>El próximo domingo día 14 de Abril, a las 6 y media de la tarde, en el Teatro de la Casa del Pueblo tendrá lugar la octava conferencia que correrá a cargo del Profesor de Matemáticas D. JOSÉ M.º AYARALAR, que desarrollará el siguiente tema:</p> <p align="center">LA ESCUELA ÚNICA</p> <p>¡TRABAJADORES! Aprovechad estas lecciones de cultura que nos ofrecen en la Casa del Pueblo distinguidas personalidades destacadas en el campo de la ciencia y de las letras.</p>
<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 1406, 5 d'abril de 1929, p. 1</p>	<p><i>El Obrero Balear</i>, núm. 1407, 12 d'abril de 1929, p. 1</p>

El dijous 11 d'abril també hi hagué una conferència a la Casa del Poble d'Antoni Pou.sobre «Deberes del hombre.»El 18 d'abril el conferenciant fou Lluís Alemany, «Acción del liberalismo ante las escuelas individualista y socialista.»

16.5 La dona i el socialisme: La difusió de les idees de Maria Cambrils.

El socialisme als anys vint comença a evolucionar cap a plantejaments d'un major protagonisme de la dona dins les seves entitats. Les dones que participen del feminisme i que es mantenen actives dins el socialisme entenen que aquests dos postulats no són concepcions incompatibles:

«porque ambos buscan la emancipación de la mujer y porque «hay problemas que no son de 'clase' ni de 'casta'; sino de sexo»; discriminaciones legales, sociales, familiares que han de ser abordadas específicamente para ponerles fin. Esta perspectiva va a ser mantenida esencialmente por mujeres (Amparo Martí, María de Lluria, Isabel Muñoz Caravaca...), adquiriendo entidad en los años

veinte.»¹⁵⁷⁶

Així, les socialistes dels anys vint consideren que les reivindicacions han d'anar més enllà de l'explotació laboral o del control que l'església té sobre una bona part d'elles. Es tracta de què les dones assoleixin els mateixos drets que els homes: igualtat laboral, salarial, educativa, el dret al sufragi i el divorci.

Serà en aquest context que emergirà la figura de Maria Cambrils, una escriptora socialista valenciana que tengué una prolífica activitat publicant articles en la premsa socialista dels anys vint.¹⁵⁷⁷ Un dels quals serà *El Obrero Balear* on a més de defensar les seves idees sobre el paper de la dona dins la societat tindrà un debat amb Alexandre Jaume respecte a la idea del Front Únic i l'entesa entre socialistes i comunistes a la qual s'hi oposava Maria Cambrils.

El primer article de Maria Cambrils que es publicà a *El Obrero Balear* fou el desembre de 1924 i fou en el número dedicat al 25^è aniversari del setmanari socialista. El seu article era un reconeixement a la premsa socialista dels diferents territoris d'Espanya i elogia la tasca feta durant els seus 25 anys d'*El Obrero Balear*.¹⁵⁷⁸

Mentrestant, Alexandre Jaume havia publicat diversos articles a *El Obrero Balear* amb el pseudònim de J. que defensava l'establiment d'una entesa entre socialistes i comunistes, el Front Únic, que permetria que la classe obrera assolís els seus objectius polítics. Però, Maria Cambrils es mostra fermament contrària. Així, Maria Cambrils publicà dos articles en els que afirmava que el socialisme era l'única ideologia eficaç del moviment obrer i criticava el comunisme pels procediments utilitzats per la Unió Soviètica.

«*Nuestro socialismo, que no es igual al de los comunistas, aunque se afirme lo contrario, es de una pureza libertaria sin limitaciones; queremos sea la libertad disfrutada generalmente sin excepciones para nadie y nos manifestamos, por lo mismo, en contra quienes imponen procedimientos dictatoriales, empleados, ya en nombre del proletariado, como en Rusia, ya en el de la mesocracia, como en Italia y otras naciones.*»¹⁵⁷⁹

També Maria Cambrils afirma que el socialisme està impregnat dels principis de l'humanisme i que això també entra en contradicció amb les estratègies utilitzades pels comunistes a l'URSS. Considera que el comunisme es posiciona de manera clara en contra dels socialistes per la qual cosa és impossible cap entesa.

---

¹⁵⁷⁶ CAPEL MARTÍNEZ, Rosa, «Mujer y socialismo (1848-1939)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, Vol. 7, 2008, p. 108.

¹⁵⁷⁷ Per conèixer la seva biografia vegeu SOLBES, Rosa; AGUADO, Ana M^a, ALMELA, Joan Miquel, *María Cambrils, el despertar del feminismo socialista biografía, textos y contextos (1877-1939)*, Serveis de Publicacions de la Universitat de València, València, 2005.

¹⁵⁷⁸ «Todo por el socialismo», *El Obrero Balear*, 5 de desembre de 1924, p. 2.

¹⁵⁷⁹ «Acera del "Frente Único". Concisos razonamientos», *El Obrero Balear*, núm. 1184, 19 de desembre de 1924, p. 2; també vegeu «Normas del socialismo», *El Obrero Balear*, núm. 1185, 26 de desembre de 1924, p. 2.

Per la seva banda, Alexandre Jaume defensava en els seus articles que les diferències ideològiques entre els comunistes i els socialistes eren mínimes i que el que els separava eren qüestions tàctiques i de procediment. Però també advertia que la dreta i la burgesia en general utilitzava l'excusa del perill comunista per exacerbar l'opinió pública i que el socialisme no havia de contribuir a les campanyes que únicament cercaven el profit polític de les forces reaccionàries:

«Pero si nosotros vivimos distanciados del comunismo y combatimos su táctica y sus procedimientos antidemocráticos, lucharemos en su defensa, cuando se intente ampararse en el peligro comunista, para desarrollar políticas represivas [...] Serenamente es deber nuestro combatir los yerros comunistas. Pero también es nuestro deber no sumarnos a las viles y groseras campañas de la prensa burguesa.»¹⁵⁸⁰

En la rèplica d'Alexandre Jaume a les asseveracions de Maria Cambrils sobre el comunisme, aquest persisteix en la idea de que «Científicamente, no obstante, no vemos distinción alguna entre socialismo y comunismo». Per tant, per a ell, socialisme i comunisme són sinònims. En relació a la postura de Maria Cambrils de rebuig al comunisme per les atrocitats comeses a Rússia o les campanyes dels comunistes contra els socialistes, Alexandre Jaume contesta que per aquest motiu els socialistes i comunistes han de formar un Front Únic, per evitar que la burgesia s'aprofiti de la divisió de l'esquerra i «para que cesen esas luchas proletarias en beneficio exclusivo de la burguesía»

Jaume no comparteix la visió sobre Rússia, «para mi no se gobierna actualmente mucho peor que en tiempo de los zares. Algo hemos ganado.» Al final Jaume estableix una comparació entre la violència que provocà la Revolució Francesa amb la que també s'ha provocat en la Revolució Bolxevic.

També Alexandre Jaume insisteix en què Maria Cambrils assenyala unes diferències entre socialistes i comunistes que el defineix com a accidentals i «diferencias formales, de método, de táctica ya hemos convenido en que existían bastantes.» Es reafirme en la idea que els dos tenen el mateix objectiu:

«Mientras no se me demuestre lo contrario yo seguiré creyendo, por lo tanto, que socialismo y comunismo son palabras que en el fondo expresan una misma doctrina.»¹⁵⁸¹

En la rèplica de Maria Cambrils, la seva perspectiva difereix de la de Jaume, especialment en el punt de què la desunió de l'esquerra afavoreix a la burgesia. Ella considera que és l'actitud dels comunistes el que dona arguments a la burgesia i posa l'exemple de les prioritats del govern bolxevic:

«El comunismo dejaría de serlo en los países de Europa, y hasta de Asia y América, si su acción social no estuviese acompañada de numerario, que valiera más que se emplease en hacer más llevadera la vida penosa del proletariado ruso, que, como todos sabemos, ha tenido que ser auxiliado por la solidaridad mundial, mientras de manera pródiga se invertían millones de rublos en sostener

¹⁵⁸⁰ «El peligro comunista», *El Obrero Balear*, núm. 1184, 19 de desembre de 1924, p. 1.

¹⁵⁸¹ «Conclusión de una réplica», *El Obrero Balear*, núm. 1190, 30 de gener de 1925, p. 2.

una propaganda activíssima contra el Socialismo por todos los pueblos del mundo y un ejército mercenario, opresor y verdugo de la clase obrera.»¹⁵⁸²

Maria Cambrils dissenteix amb la idea de Jaume de què socialisme i comunisme són sinònims ja que a Rússia els fets no ho demostren. Afirmar que el govern soviètic és una nova forma d'autocràcia en la que els bolxevics han hagut de cercar la col·laboració d'antics funcionaris tsaristes i que la democràcia ha estat invalidada quan el partit comunista no n'ha resultat vencedor.

En definitiva, el debat entre Maria Cambrils i Alexandre Jaume evidencia la forta personalitat d'una militant socialista com Cambrils que és capaç de rebatre els arguments d'Alexandre Jaume aportant una informació documentada i les publicacions d'altres intel·lectuals com Marx i Engels, evidentment, però també altres com Guesde, Deville, Sorel, Vandervelde, i fins i tot la jove revolucionària bolxevic Alexandra Kollontai.

També és interessant que en replicar a Alexandre Jaume sovint utilitza la primera persona del plural en la forma femenina, és a dir, «nosotras», que s'ha de reconèixer que no era gens habitual en aquell temps.

Per una altra banda, pel que fa a Mallorca, la dona comença a assolir algunes tasques de representació obrera. Així, per primera vegada el 1927 dues dones formen part de la delegació de la societat obrera del tèxtil en el congrés de la UGT. Malgrat que no tengueren un protagonisme especial s'ha de reconèixer que suposa un avanç respecte a les etapes anteriors on la dona treballadora era representada per homes en els congressos de les societats obreres. A més, durant el conflicte del sector tèxtil pel qual la UGT aconseguí agrupar en la societat obrera Unión Algodonera a la gran majoria de la part treballadora del sector dels teixits, la major part d'aquesta estava formada per dones que se sumaren en la seva majoria a la vaga del sector per la jornada laboral de les vuit hores i per revocar el pacte laboral de 1923 que permetia allargar la jornada laboral. Els actes de solidaritat i de consciència de classe que hi hagué durant el conflicte evidencien que la dona s'havia integrat dins la part de la classe obrera que lluitava per l'assoliments dels seus drets laborals. Tot i això, encara quedava un llarg camí per recórrer i, sobretot, el socialisme de Mallorca no fou capaç ni aleshores ni durant la Segona República d'impulsar cap figura representativa de la dona dins el socialisme, on els homes coparen la direcció i la gestió de les entitats socialistes i obreres.

---

¹⁵⁸² «Socialismo colectivista», *El Obrero Balear*, núm. 1192, 13 de febrer de 1925, p. 2.

17. Conclusions

A partir de les pàgines precedents podem assenyalar les següents conclusions:

1. En quant a l'àmbit sindical del socialisme:

Durant l'últim decenni del segle XIX, malgrat l'intent del republicanisme de fer-se un lloc dins el reagrupament de l'obrerisme en les primeres convocatòries del Primer de Maig, el socialisme es feu amb el control de la major part de les societats obreres. Així, es reconstituïren algunes d'aquestes que havien desaparegut com La Igualdad dels sabaters o d'altres com la Unión del Hierro que abandonà el seu caràcter recreatiu i mutualista i es convertí en una societat obrera de resistència. Altres societats com El Desarrollo del Arte, La Unión Tipográfica Balear o La Unión de Curtidores també s'aliniaren amb els postulats del socialisme societari. El socialisme consolidà la seva base social dins la classe obrera de Palma i emprengué un seguit de campanyes reivindicatives que acabaren en acords o desacords amb la patronal o convocatòries de vaga. De la primera etapa destaquen les dels fusters i les dels treballadors de les fàbriques de mantes. En el cas dels fusters, que fou controlada plenament pels socialistes, destaca el número de treballadors que tenia el sector, més de 500, i la capacitat de mobilització que aconseguí la societat obrera, que no es tornarà a veure més durant el període estudiat en el gremi dels fusters. Per altra banda, a la dels flassaders els socialistes hagueren de veure com alguns anarquistes, especialment Gabriel Binimelis, tengueren un major protagonisme durant el conflicte. De totes maneres, aquests dos conflictes evidenciaren que els socialistes seguien les pautes marcades per la UGT i sovint els seus dirigents eren empesos a convocar una vaga per la pressió de l'assemblea de treballadors, malgrat que aquesta s'iniciàs sense una caixa de resistència i a vegades sense haver esgotat la negociació amb la patronal. Però en aquests casos, els socialistes donaven suport a la convocatòria de vaga i intentaven controlar el comitè de vaga, com fou el cas de la dels fusters de 1901 o la dels adobadors de pell de 1911. Un dels aspectes que més desenvoluparen foren les campanyes de solidaritat entre la classe obrera a favor dels vaguistes, que a part potenciar l'esperit fraternal entre els explotats i l'ajuda econòmica, aquestes campanyes esdevenien un procediment per estendre els postulats societaris per la resta de gremis de Palma. Però malgrat aquests elements que ajuden a entendre la capacitat de mobilització dels socialistes, també s'hi troben altres indicis que permeten entendre que aquest control a vegades no tenia una base sòlida. La preponderància socialista podia provenir de la iniciativa, normalment carismàtica, d'algun dirigent que s'assegurava el control de la societat o aconseguia que aquesta no acabàs inactiva. Aquest seria el cas de la societat obrera La Metal·lúrgica que es constituí després de la fusió entre dues anteriors societats i que estigué dins l'òrbita socialista mentre fou controlada per Sebastià Crespí, un dels principals dirigents socialistes. El 1910, un cop mort ell, aquesta societat s'anà decantant cap els postulats anarquistes. El cas dels adobadors és semblant, però en aquest cas, la mort de Julià Cardell, el 1904, als 22 anys, feu que la revitalitzada La Unión de Curtidores quedàs inactiva en poc temps. A partir de 1908, els socialistes emprenderan una campanya per reorganitzar la societat obrera.

La disputa ideològica amb els anarquistes i sobretot d'estratègia marcarà els primers vint-i-cinc anys del

segle XX. Les disputes entre socialistes i anarquistes per a l'organització de la diada obrera del Primer de Maig de 1901 en són un exemple, els primers no apostaven per estratègies massa agressives. En canvi, els anarquistes proposaren la convocatòria d'una vaga general però les societats obreres socialistes s'hi oposaren i també censuraren els missatges agitadors i subversius que els anarquistes dugueren a terme durant l'excursió campestre a la possessió de la Font Santa a Palma i censuraren els actes violents que hi hagué durant la manifestació, culpant dels mateixos a elements anarquistes. El 1901 i en els anys posteriors els socialistes de Palma es mostraren contraris a prendre mesures més contundents i apostaren per la presentació d'unes bases, generalment augment salarial i reconeixement de la societat obrera, a la patronal del sector i, en segons quines conjuntures, davant la negativa dels empresaris, la convocatòria d'una vaga.

Francesc Roca veritable líder del primer socialisme utilitzarà la Federació Local de Societats Obreres de Palma per assegurar-se el control de la major part de les societats obreres de Palma i evitar-ne la intromissió dels anarquistes. També s'ha de reconèixer que sovint hi havia unes diferències personals que forçaven l'alineació de certs dirigents en una o altra ideologia. El cas fou que l'anarquisme es feu fort entre els picapedrers, els metal·lúrgics, els repartidors de periòdics i els estibadors del port, entre d'altres; mentre els socialistes controlaren les dels sabaters, els fusters, els tipògrafs, els oficis varis, els forners i més tard la dels tramviàries, entre d'altres. El cas dels adobadors de pell és singular perquè inicialment s'adherí a la UGT i als socialistes, però després del fracàs de la vaga de 1911 es passà a l'òrbita anarquista encara que el 1919 reingressà dins la UGT i a l'entorn del socialisme.

Certament, el socialisme de Palma es trobà sovint qüestionat pels anarquistes la qual cosa li configurà una certa discontinuïtat perquè sovint havia de mantenir-se a la defensiva davant les crítiques d'aquests. Per altra banda, l'evident ascendent que tenia el republicanisme sobre una part de la classe obrera especialment en les convocatòries electorals també provocà que els socialistes de Palma s'esforçassin en donar una imatge pròpia i diferent, per una banda, als anarquistes, i, per una altra, als republicans. La complexitat de les relacions entre les forces que tenien ascendent sobre la classe obrera definiren en gran part el socialisme de Palma, sovint més agosarat i també inestable que a la Part Forana, que tengué dificultats per consolidà estructures que als pobles mantingueren una notable estabilitat. El cas més clar és el fracàs de la Cooperativa Social Obrera de Palma que malgrat els bons resultats dels primer any, acabà per desmantellar-se al segon.

En canvi, el socialisme societari de la Part Forana visqué sovint allunyat de les disputes ideològiques que es vivien a Palma. Més centrat en el vessant cooperativista i mutualista i amb menys tendència a les convocatòries de vaga, no estava tan sotmès a les pressions d'anarquistes i republicans. El cas d'Inca és significatiu. Davant la inclinació de la societat obrera de sabaters cap a l'anarquisme, els socialistes de Palma desistiren de constituir-hi una altra de socialista a la localitat, mentre que dedicaren prou esforços per garantir-se que la societat obrera de sabaters de Lluçmajor romangués dins la seva òrbita. Lluçmajor i Manacor esdevenen els dos pols més importants del socialisme de la Part Forana però que mantingueren una trajectòria diferent. El de Manacor, tot i ser la segona agrupació socialista de Mallorca que es fundà s'implicà escassament en la problemàtica del socialisme de l'àmbit illenc i se centrà, liderat per Mateu Soler, en la consolidació del socialisme al seu municipi i també a la comarca del Llevant, influint en el socialisme

d'Artà, Capdepera i Felanitx. En canvi, el de Lluçmajor articulà tot un conjunt d'entitats societàries, mutualistes, cooperatives que li dotaren d'una estabilitat, la qual cosa li permeté participar d'una manera més activa dins els afers del socialisme illenc, tant en la primera generació de dirigents entre els que destacà Miquel Stela i després amb l'aparició de la figura de Joan Monserrat Parets.

Durant el primer terç del segle XX els socialistes mallorquins actuaren durant dos sistemes polítics, la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera. El PSOE propugnava la República, però també advertia al republicanisme que no només havia de ser un simple canvi de règim, el pas de la monarquia cap a la república havia d'implicar un nou sistema polític que acabàs amb les desigualtats socials. Amb l'establiment el sufragi universal masculí els socialistes participaren de les conteses electorals, animats pels bons resultats de la socialdemocràcia alemanya. Però a Espanya i també a Mallorca el PSOE no comptava amb l'ample base social dels seus homòlegs alemanys.

Pel que fa a Mallorca, els socialistes es toparen amb l'autoritat del representant de l'estat a les Illes Balears, el governador civil. Durant la Restauració es queixaren de la parcialitat dels governadors civils que sempre donaven cobertura a l'estratègia de la patronal com va passar a la vaga d'adobadors de 1911, la de sabaters de 1912, o la de tramviàries de 1919. Es queixaven de què no s'aplicava la legislació laboral, com per exemple, la del treball infantil i femení o la del descans dominical i que s'afavoria la postura immobilista dels empresaris que es negaven a tractar qüestions com la jornada laboral, entre d'altres. També denunciaren la passivitat del governador civil en relació als jocs d'atzar. Davant el problema de les subsistències, retreien que modificàs les seves decisions per les pressions dels intermediaris que pretenien exportar productes bàsics per a la seva venda a la península o Europa.

Però amb la Dictadura de Primo de Rivera, els socialistes se sorprengueren de la diferent actitud d'alguns governadors, normalment militars que no mantenien les estretes relacions dels anteriors amb les classes benestants, perquè adoptaren unes posicions més equilibrades que els seus antecessors davant els conflictes laborals, i, per exemple, feren aplicar la legislació vigent i obligaren als empresaris a avenir-se a un acord amb la part treballadora, tal com ocorregué amb el conflicte de la càrrega i descàrrega al moll de Palma el 1925.

En canvi, els socialistes fracassaren en els diferents intents de consolidar una base sindical de treballadors del camp. Ho intentaren en diverses societats obreres de resistència de jornalers a Marratxí, a les barriades exteriors del municipi de Palma. En el cas dels pobles hi hagué societats obreres de treballadors agrícoles a Lluçmajor i Manacor però mai tengueren un pes o incidència significativa i tampoc aconseguiren dur a terme unes reivindicacions concretes o l'establiment d'unes propostes

2. Quant al paper polític del socialisme:

La relació entre els socialistes i els republicans era complexa perquè d'entre la resta de partits polítics es compartia amb ells la lluita per la república i algunes de les polítiques progressistes com era

l'anticlericalisme i certes polítiques socials, però es divergia en qüestions com la lluita de classes i altres polítiques econòmiques i tributàries. Per això, sovint els socialistes qualificaven a les formacions republicanes de partit burgès. Però malgrat les teòriques diferències, els socialistes de Palma mantingueren unes cordials relacions amb els principals dirigents republicans els quals solien intervenir en els cicles de conferències que organitzaven els socialistes al Centre Obrer. És evident que la Conjunció Republicanosocialista de 1909 marcarà una fita en les relacions entre ambdós grups, però es pot trobar l'antecedent de 1905 quan l'Agrupació Socialista de Palma acordà formar una coalició amb els republicans a les eleccions municipals de 1905 la qual cosa hagués garantit l'obtenció de dos regidors socialistes a l'Ajuntament, Francesc Roca i Sebastià Crespí. Però l'acord fou revocat per la decisió de la majoria d'agrupacions socialistes del PSOE que es decantaren per acudir en solitari en aquelles eleccions.

De totes maneres, l'entesa entre republicans i socialistes a la conjunció fou més una estratègia per unir les forces antimauristes però no anà gaire més enllà d'una coalició electoral. Tot i que Francesc Roca fos elegit regidor dins la Conjunció Republicanosocialista el 1909, no hi hagué una actuació coordinada dels regidors republicans amb ell. Més aviat es donaven suport mútuament a les propostes que presentaven però no hi havia uns objectius ni un rumb coordinat dins la conjunció. A més, les pròpies divergències dins el republicanisme entre Unió Republicana, l'aparició del republicanisme radical i més endavant del reformisme feu que el socialistes acabassin per pactar només amb una part dels republicans.

Però el principal problema que tenien els socialistes amb els republicans era el remarcable ascendent que aquests tenien sobre els electors de la classe obrera perquè aquests majoritàriament els votaven. Curiosament, es donava la circumstància de què obrers que participaven de les convocatòries de vaga i dels actes reivindicatius de les societats obreres, optaven per no votar als candidats que havien actuat com a caps visibles de la societat obrera, i en canvi, es decantaven per la candidatura republicana. En certa manera, l'acció política dels socialistes es presentava a les eleccions mancada de credibilitat. Possiblement, els candidats republicans, generalment advocats o altres professions liberals i algun empresari de la classe mitjana presentaven un perfil més creïble per a l'electorat de les classes treballadores. En canvi, els candidats socialistes, normalment Francesc Roca o Llorenç Bisbal, sabaters de professió; o Sebastià Crespí, ferrer, no devien ser valorats de la mateixa manera com a candidats. Només el 1901, amb Francesc Roca de candidat els socialistes aconseguiren un regidor a l'Ajuntament de Palma en una candidatura en solitari i Julià Ferretjans el 1921. Les altres dues vegades, el 1909 i el 1917, fou en una candidatura conjunta, la Conjunció Republicanosocialista o el Bloc Assembleista.

Especialment, en el primer decenni del segle XX el socialistes, que es presentaren en solitari, obtingueren uns molt pobres resultats a les eleccions municipals de Palma, excepte el 1901. Fins i tot, demostraven que no tenien una estratègia electoral concreta i tot ho fiaven en un programa electoral amb el que es convenceria als electors de la classe obrera. El cas de 1903 és ben eloqüent. L'únic acte electoral que duen a terme se celebra al Coll d'en Rebassa, on el seu candidat només obtingué tres vots, els mateixos vots que s'aconseguiran a les de 1905, la qual cosa permet pensar que els socialistes no planificaven gaire les eleccions, no tenien una estratègia concreta i tampoc articulaven cap tipus de xarxa social dins els districtes

electorals per establir llaços d'identificació amb el partit socialista i els seus candidats, com sí que segurament duien a terme els candidats republicans.

En el cas de la Part Forana, la situació no fou gaire diferent, per exemple, a Lluçmajor on Joan Monserrat Parets fou elegit regidor el 1915 després d'una entesa electoral amb els liberals, circumstància que feia que per als de Palma aquest regidor no comptàs com a socialista. Ara bé, a Manacor sí que les candidatures municipals assoliren èxits electorals, en aquest cas Mateu Soler cap visible dels socialistes des del 1901 fins la Segona República obtindria l'acta de regidors en diverses ocasions, presentant-se en solitari. Per la seva banda, la relació que tengueren els socialistes amb els liberals fou més distant i freqüentment antagònica. Evidentment era un dels dos partits del torn en el govern però, davant les posicions més dretanes i reaccionàries del Partit Conservador, els socialistes dugueren a terme algun apropament puntual. El cas més clar es troba el 1910 a l'Ajuntament de Palma quan Francesc Roca, elegit regidor, formava part de la Conjunció Republicanosocialista, mentre els republicans havien arribat a una entesa amb els liberals. Des d'*El Obrero Balear*, s'insistí en què no hi havia cap acord amb els liberals però de fet aquests, els republicans i socialistes eren definits per la premsa com a *El Bloc de les Esquerreres* que s'oposaven categòricament al Partit Conservador, era una entesa antimaurista. Per a la premsa generalista es descrivia un panorama de la política local bipolar, per una banda, el bloc conservador format pel Partit Conservador, El Patronat Obrer i La Defensa Nacional, i per altra part, *El Bloc de les Esquerreres* format per liberals, republicans i socialistes. És veritat que aquest bloc no anà més enllà d'uns acords preelectorals per la presentació de candidats als set districtes electorals de Palma, però també s'aplicà per a l'elecció dels tinents de batles. Així, Francesc Roca votà als candidats liberals o republicans, mentre que aquests votaren a Francesc Roca pel càrrec de la quarta tinència de batlia. Dissortadament pels socialistes, l'empat en la votació entre el candidat de cada bloc feu que es designassin tots els tinents batles amb una moneda en l'aire, i Francesc Roca no tengué sort i no fou designat tinent batle.

L'altre moment d'un cert acostament fou a partir de la irrupció de Joan March dins el Partit Liberal i l'aparició d'un grup dins el socialisme que era partidari d'establir aliances amb els liberals. De fet, com ja s'ha comentat, Joan Monserrat Parets ja havia arribat a acords amb els liberals per així poder entrar a l'Ajuntament de Lluçmajor i publicà diversos articles en el que afirmava que si el socialisme volia deixar de ser insignificant en les conteses electorals havia d'establir acords amb liberals i republicans per imposar-se als conservadors, és el que Monserrat definí com a socialisme *oportunista*. S'afirmava que Joan March i el Partit Liberal representaven el capitalisme modernitzat en front de la gran propietat agrària del Partit Conservador. En definitiva, els pocs acostaments que dugueren a terme amb els liberals es plantejaren únicament des de l'antimaurisme per intentar afeblir el Partit Conservador.

Les relacions amb el Partit Conservador foren clarament antagòniques des dels inicis de la constitució de les agrupacions de Palma i Manacor el 1892. Mentre amb els republicans, especialment, i amb els liberals, en menor mesura, podien trobar alguns punts d'acord sobretot amb les polítiques anticlericals, per exemple; amb els conservadors no hi havia cap possibilitat d'acord. Pel socialisme els conservadors representaven la

societat tradicional que pretenien esbucar. La seva proximitat a l'església, la política militar que aplicaren i especialment la repressió de la Setmana Tràgica convertiren als conservadors i especialment a Antoni Maura en l'enemic a batre. També a nivell local els socialistes criticaren especialment al conservador Manuel Salas pel control que tenia de la xarxa caciquil a Palma i els seus voltants, sobretot a la barriada obrera d'Els Hostalets. Igualment tingueren evidents disputes amb un altre diputat conservador, Josep Socias, que era president de la Companyia de Tramvies, els treballadors de la qual dugueren a terme una llarga vaga que comptà amb el suport de les societats obreres que dugueren a terme un boicot contra la companyia i contra els establiments que atenien als esquiroles. La repressió que es produí, l'explosiu que explotà a la finestra del despatx Josep Socias, les detencions del comitè de vaga i el posterior judici provocaren unes dures crítiques dels socialistes contra els conservadors a qui acusaven d'utilitzar procediments més enllà de la llei per acabar amb la vaga.

Era més que evident que els socialistes mantenien unes postures encara més allunyades amb el que quedava del moviment carlí que en el segon decenni del segle XX encara tingueren representació, tant en el Congrés dels Diputats com en l'Ajuntament de Palma. Però en el cas de la política local a Palma, és de destacar que malgrat situar-se en les antípodes polítiques, Alfred Llompart, regidor tradicionalista i veritable artífex de la política sanitària contra l'epidèmia del grip a Palma mantingués una estreta col·laboració amb Llorenç Bisbal, regidor socialista en la lluita contra l'epidèmia; i fins i tot, el primer compartia les opinions de Llorenç Bisbal en la qüestió de les subsistències i criticava la inactivitat de les autoritats municipals per resoldre l'encariment dels productes de primera necessitat i l'acaparament per part dels intermediaris.

-Analitzar les relacions internes dins del socialisme a Mallorca i les que es mantingueren amb el socialisme espanyol i internacional.

El socialisme mallorquí seguí les pautes marcades pel comitè nacional del PSOE en relació al contingut de la seva ideologia. Fins gairebé el segon decenni del segle XX els seus dirigents provenien de la classe obrera i poques foren les aportacions d'intel·lectuals dins el partit. Era habitual trobar dins les pàgines dels setmanaris socialistes i evidentment dins *El Obrero Balear* la sentència de Marx de què «l'emancipació de la classe obrera només podia ser obra de la mateixa classe obrera» i que es podria entendre com a un rebuig a les aportacions que provinguessin d'altres posicions socials. Per altra banda, els socialistes apostaven pels postulats reformistes, en les qüestions més immediates i de present; mentre que els principis revolucionaris es deixaven per situacions futures que se suposava serien inevitables. Però certament, el PSOE fou un partit que se sentí més còmode dins el reformisme que acceptava la perspectiva gradualista i que a més coneixia d'una manera poc precisa la teoria de Marx. En aquest sentit, els socialistes mallorquins coneixien la teoria marxista d'una manera encara més confusa que la que es tenia al si del PSOE a Madrid. Això es pot explicar perquè els socialistes mallorquins, la majoria sabaters, fusters, ferrers i algun adobador i tipògraf, exercien la seva militància i el seu activisme sindical i polític en acabar la seva jornada de treball. No eren professionals de la política o l'acció sindical i les aptituds que podien tenir per exercir-la venia

mediatitzada pels temps que li podien dedicar a la gestió interna de les societats obrers, l'agrupació, les altres entitats, els actes públics, els articles pel setmanari, entre d'altres. Si s'hi afegeix el seu escàs bagatge intel·lectual i que la major part d'ells s'alfabetitzà en l'edat adulta, és fàcil entendre que el poc que coneixien de la doctrina de Marx provenia de les pàgines d'*El Socialista* o de qualsevol altre setmanari o publicació socialista. Un exemple representatiu de l'escàs bagatge teòric i fins i tot de pràctica política el podem trobar el desembre de 1909 quan després d'haver-se formalitzat la Conjunció Republicanosocialista els socialistes de Mallorca es trobaven certament confusos sobre les relacions que havien d'establir amb els republicans i fins i tot amb el liberals que tenien una entesa amb republicans. Per tant, demanaren públicament consell a Antoni Fabra i Ribas per a què els orientàs sobre aquesta qüestió. Així, l'article d'Antoni Fabra i Ribas, «Concretemos», és una clara defensa de l'establiment d'uns objectius clars i fàcilment entesos per l'electorat, a més d'un rebuig al recurs de la demagògia que deia el socialista català que només provocava falses expectatives i desconfiança entre els possibles votants.

Però on els socialistes mallorquins es sentiran més còmodes i on obtindran els seus millors èxits però també sonats fracassos serà en l'acció sindical. És a dir, en les reivindicacions de millores laborals, reducció de la jornada laboral, augment salarial i especialment el reconeixement per part de la patronal de la societat obrera com a representant de l'obrer i, que els empresaris només poguessin contractar obrers afiliats a la mateixa societat obrera. Per tant, la seva posició partia de la idea de negociar unes millores i en cap cas, acceptaren propostes dels anarquistes que, per exemple, durant la diada del Primer de Maig de 1901 o durant la vaga de sabaters de 1912 proposaren una vaga general. Els socialistes mallorquins aplicaven les directrius enviades per la UGT de Madrid: evitar les improvisacions, dur a terme una organització prèvia dins el sector, només convocar les vagues en les que hi havia perspectives d'aconseguir unes millores i iniciar el conflicte amb una caixa de resistència que auxiliàs econòmicament als vaguistes. Però també s'ha de reconèixer que en segons quines vagues no aplicaren aquestes directrius i en altres, com la dels sabaters de 1912, impulsaren solucions atrevides com fou l'emigració de sabaters cap a Menorca i Marsella per reduir el número de vaguistes i tenir unes millors expectatives de triomf en el conflicte. Així, en acabar la vaga, una part dels sabaters que hagueren d'emigrar mostrà el seu desacord amb el resultat de les negociacions perquè considerà que el seu sacrifici fou superior al guany obtingut. Els anarquistes utilitzaren aquestes desavinences en el si del gremi de sabaters per posar les bases del Sindicat de Sabaters que impulsaren el mateix 1912 però que no fou capaç d'atreure a la major part del gremi que es mantengué fidel a La Igualdad i al lideratge de Llorenç Bisbal. De totes maneres, malgrat les diferències, els socialistes es solidaritzaren amb les vagues que convocaven els sindicats anarquistes i aquests amb les de les societats obreres socialistes i hi contribuïen en major o menor mesura.

Fins la crisi tercerista el socialisme mallorquí no patí gaires crisi internes, o com a mínim aquestes no es feren públiques. Eren molt reservats i *El Obrero Balear* no projectava cap indicatiu de divisió interna, però la consulta d'altres fonts ha permès entendre que la unanimitat no era tan absoluta com traspuava el setmanari. Per exemple, el 1914 la dimissió de Llorenç Bisbal com a director d'*El Obrero Balear* just fou notificada en

una curta informació, però el 1924 quan es commemorava el 25e aniversari del setmanari Bernat Galmés, un dels membres de la Joventut Socialista d'aleshores i que passà a ser redactor, descrigué un ambient tens i de certa desconfiança dins el si de l'agrupació de Palma i que els joves hagueren de fer-se càrrec del setmanari perquè els veterans s'hi negaven. També el 1918, Llorenç Bisbal presentà la dimissió com a regidor per dissensions internes, que no foren explicades a *El Obrero Balear*.

En canvi, sí que foren evidents les diferències entre els socialistes de Palma i els de la Part Forana però, com ja s'ha dit, aquestes no foren tant ideològiques com estratègiques. Per exemple, Llorenç Bisbal publicà un article que acusava als sabaters de Lluçmajor d'insolidaris. Deia que no entenia que a Lluçmajor on el socialisme s'havia desenvolupat d'una manera destacada hi hagués una societat obrera de sabaters, dirigida per socialistes, que s'avengués a unes condicions laborals més perjudicials i que acceptassin comandes que provinguessin de Palma on els sabaters estaven en vaga.

Però generalment les relacions entre el socialistes de Mallorca foren cordials i especialment els socialistes de Palma i els de Lluçmajor dugueren a terme campanyes de propaganda per altres pobles de l'illa. Manacor també ho feu, però més centrat a la comarca del Llevant i també s'ha de reconèixer que el 1903-1905 ajudà als socialistes de Lluçmajor a constituir la seva agrupació. Els socialistes de Palma dugueren a terme actes de propaganda a Marratxí, Alaró, Lloseta, Binissalem, Esporles, entre d'altres. Els de Lluçmajor també col·laboraren amb els de Palma en algunes d'aquestes campanyes i també participaren a les de Felanitx, Manacor, Artà o Capdepera.

La crisi tercerista de 1919-1921 fou la gran dissensió interna que patí tot el PSOE. En el cas de Mallorca es hi hagué en un antagonisme entre Llorenç Bisbal, portaveu dels reconstructors, i Antoni Maria Alzina, partidari dels terceristes. El fet de què aleshores Antoni Maria Alzina fos el director d'*El Obrero Balear* feu que es publicassin un número major d'articles favorables a la via tercerista i que donàs la sensació que a Mallorca es decantassin per l'acceptació de les tesis de Moscou. El 1921 la resolució definitiva, adoptava en el congrés del PSOE, de rompre amb la Tercera Internacional donà peu a un pacte entre reconstructors i terceristes a Mallorca que durà poc més d'un mes, ja que per pressions dels escindits de Madrid, Antoni Maria Alzina, Ignasi Ferretjans i gran part de la Joventut Socialista es passaren al nou partit comunista. Així, s'iniciaria una forta enemistat personal entre Llorenç Bisbal i la major part dels escindits que es traslladaria a tots els àmbits, la Casa del Poble, les vagues hagudes, polèmiques a *El Obrero Balear* i *El Comunista Balear*, entre d'altres. L'entesa entre anarcosindicalistes i comunistes afeblí considerablement als socialistes que es trobaren amb una reducció d'efectius evident. A la Part Forana, foren escassos els militants que es passaren a les files del comunisme, gairebé tots romangueren dins les seves respectives agrupacions en una mostra evident de què el socialisme dels pobles vivia allunyat de les controvèrsies ideològiques que hi havia dins el PSOE. El 1922, els socialistes mallorquins recuperaren el control de la Casa del Poble i quan començaven a aconseguir una certa estabilitat sobrevingué la convocatòria electoral de 1923 i la crisi interna posterior. L'origen de la crisi estaria en què Llorenç Bisbal no aconseguí imposar el seu criteri de presentar al dirigent de la UGT a Madrid, Manuel Cordero, com a candidat a les eleccions.

Joan Monserrat aconseguí el suport de la major part de les agrupacions de la Part Forana i s'acordà no presentar candidat. Només Palma i Esporles votaren favorablement la proposta de Bisbal. Aquesta decisió anà precedida d'un intens debat a les pàgines d'*El Obrero Balear* entre Llorenç Bisbal i Joan Monserrat Parets sobre el verguisme i l'antiverguisme en la que Bisbal defensava els principis fonamentals del socialisme i la impossibilitat d'establir acord amb forces com el Partit Liberal, mentre Monserrat argumentava que, per afeblir la dreta, el socialisme havia d'obrir-se a acords amb republicans i liberals. La complicitat d'alguns socialistes amb la candidatura liberal de Joan March provocà una altra forta crisi que acabà amb l'expulsió de la major part del sector verguista del socialisme de Palma i un major afebliment del partit al conjunt de l'illa.

Joan March es converteix en una peça clau de la política a Mallorca a partir de la seva contundent entrada dins el Partit Liberal. La seva figura dividí l'opinió pública d'aleshores i es crearen dos pols, l'antiverguista format pels conservadors, mauristes, tradicionalistes i liberal-weyleristes i el verguista amb el Partit Liberal al davant. Els socialistes inicialment es mantengueren al marge, però la donació de la Casa del Poble els empenyé al centre del debat sobre el verguisme. Els antiverguistes acusaren als socialistes de condescendència amb el financer de Santa Margalida i els mateixos anarquistes es sentiren incòmodes amb el projecte de Joan March. Malgrat que l'edifici de la Casa del Poble no estigués acabat fins el setembre de 1923 i inaugurat el gener de l'any següent, la Casa del Poble fou una realitat el 1918 per l'ajut econòmic de Joan March que pagà el lloguer del local de la travessa d'en Ballester de Palma on socialistes i anarquistes compartiren el recinte.

Dins el socialisme sorgí un sector clarament verguista encapçalat per Joan Monserrat Parets amb Julià Ferretjans i Simó Fullana com a elements destacats. Per l'altra banda, Llorenç Bisbal mantengué una postura més distant amb la figura de Joan March però sense rebutjar-ne la donació. L'argument central dels verguistes era que s'havia d'acceptar la donació perquè no implicava cap contrapartida i perquè, malgrat les presumptes il·legalitats del financer, tot capital tenia un origen obscur i que si una part d'aquest s'invertia en el bé de la classe obrera, el regal seria benvingut.

El sector conservador dugué en davant una companya contra Joan March i aprofitaren l'avinentesa per criticar als socialistes denunciant que s'havien venut al financer. També, certa premsa, com *La Vanguardia Balear* encetà una campanya vehement contra els socialistes a qui se'ls acusà de displicència amb Joan March.

El 1921 els comunistes s'aliaren amb els anarquistes i feren front comú contra els socialistes i criticaren el tractament de favor que tenien aquests amb Joan March. De fet, el financer havia concedit una posició de privilegi als socialistes en el patronat de la Casa del Poble perquè els seus cinc vocals eren militants de l'agrupació de Palma. A partir d'aleshores qualsevol posicionament dels socialistes serà interpretat en clau verguista i la seva habitual trajectòria reformista serà considerada una prova més de claudicació cap a Joan March. Però davant el sector més verguista de dins el socialisme, Llorenç Bisbal mantengué un

posicionament més allunyat i que acabà el 1923 amb l'expulsió de la major part dels verguistes. Així i tot, l'edifici de la Casa del Poble suposà un element clau per aconseguir l'hegemonia socialista dins l'obrerisme de Mallorca. Especialment a partir de la finalització de les obres del nou edifici que coincidí amb la Dictadura de Primo de Rivera, els socialistes pogueren fer servir les excepcionals instal·lacions per dur a terme les seves tasques sindicals. Així, la nova Casa del Poble juntament amb la constitució de la UGT, tenint en compte la permissivitat del directori militar amb l'acció sindical dels socialistes, esdevindran els seus eixos bàsics durant la dictadura i que li permetran presentar-se a les portes del 1931 com a referent del moviment obrer a Mallorca.

3. En quant al lideratge dins el socialisme mallorquí:

El socialisme mantingué una trajectòria basada en el lideratge compartit dins les entitats que orbitaven en el seu entorn. Malgrat tenir l'exemple del lideratge personal que s'establí dins el comitè nacional al voltant de la figura de Pablo Iglesias, els socialistes s'alternaven en els càrrecs de major importància. De totes maneres, és evident que alguns dirigents sobresortien sobre la resta. En l'últim decenni del segle XX són Francesc Roca i Pere Pascual i poc després Bartomeu Bestard, que curiosament prenen tres camins diferents. El primer esdevé el líder preeminent, un dels màxims col·laboradors de *La Bandeja Roja* i després ja esdevindrà director d'*El Obrero Balear* i el que planteja el rumb a seguir pels socialistes. Mentre fou president de la Federació Local de Societats Obreres de Palma, càrrec molt útil per controlar les societats obreres, no fou president de l'Agrupació Socialista de Palma, càrrec que cedia normalment al fuster Jaume Marí. Per altra banda, el cas de Pere Pascual és certament enigmàtic perquè des del 1890 es mostra com el més actiu dels socialistes i juntament amb Francesc Roca en lidera la formació els primers anys, però després desapareix de l'escena i no hi ha cap comentari ni record cap a ell. Ni tant sols quan Jaume Bauzà el 1908 publicà la curta però valuosa «Historia del Movimiento Obrero» a *El Obrero Balear*, no es fa cap esment a la seva persona. Per altra part, Bartomeu Bestard que fou president de l'Agrupació Socialista de Palma el 1895 i que ocupà càrrecs preeminentes a La Igualdad, acabà per esdevenir propietari d'un taller de calçat i mantingué dures disputes amb la seva antiga societat obrera i que sovint des d'*El Obrero Balear* li recordaven el seu passat obrer i socialista. Sebastià Crespí esdevindrà un cap singular dins el socialisme mallorquí. Ferrer de professió, visqué uns anys a Barcelona, d'on tornà a finals del segle XIX i també ocupà càrrecs importants. Però el que destaca d'ell era el seu perfil, diferent a la resta. Conscient de què la instrucció era el camí de l'emancipació de la classe obrera, insistí en l'impuls de l'escola del Centre Obrer i utilitzà les pàgines d'*El Obrero Balear* per fer divulgació de les ciències, les arts i la música, sobretot de l'òpera que considerava que no havia de ser un privilegi només de les classes acomodades.

Seguidament apareixen altres dirigents com Jaume Marí, Jaume Vicens, Miquel Porcel, tots ells fusters que també ocuparen càrrecs significatius, però no tenien ni el carisma ni l'habilitat de Francesc Roca per publicar articles a *El Obrero Balear*. Si un cas, Jaume Vicens tenia alguna aptitud però la seva proximitat

amb el catolicisme social acabà amb la seva baixa de l'agrupació. Després d'aquesta generació aparegueren un grup que també ocupà càrrecs dirigits, foren els que es donaren d'alta entre 1899 i 1902. És el cas de Julià Cardell, Jaume Bauzá i Llorenç Bisbal. El primer, voluntariós i carismàtic, que intentà fundar la Joventut Socialista el 1904 però el governador civil s'hi oposà, semblava que podia esdevenir un important dirigent però la seva mort el desembre de 1904 de tuberculosi ho impedí. Jaume Bauzá i Llorenç Bisbal eren pràcticament de la mateixa edat i inicialment col·laboraren en les tasques organitzatives però sorgí una animadversió entre ells dos que acabà amb la sortida de Jaume Bauzá fora del socialisme i el seu pas a les organitzacions anarquistes. Llorenç Bisbal esdevé amb el temps el líder indiscutible del socialisme mallorquí però, que no l'exercí plenament fins a la mort de Francesc Roca, a qui considerava el cap dels socialistes. És interessant la trajectòria de Bisbal que des de què es donà d'alta el 1899, es destacà per la seva voluntariosa participació en els actes, articles i qualsevol acció que emprenguessin els socialistes. A partir de 1904 assoleix ja la categoria de dirigent destacat i apareixerà un article seu a *El Obrero Balear* en el número especial del Primer de Maig, circumstància que es repetirà anualment fins el 1934. Però en aquella etapa inicial Bisbal es diferencia de la resta de col·laboradors del setmanari obrer per anar més enllà de les habituals proclames obreristes. Per exemple, publicà la sèrie d'articles sobre la crisi del calçat a Mallorca i apuntava les causes de la mateixa, enumerava les responsabilitats dels empresaris en la mateixa i incloïa propostes per reformar el sector. També fou l'impulsor de la reconstrucció de la societat d'adobadors de pell el 1907 i fou qui encapçalà el seu comitè de vaga el 1911. Bisbal fou el principal impulsor de la campanya de propaganda d'Antoni Fabra i Ribas. Però Llorenç Bisbal assistia a conferències i actes d'altres entitats, com, per exemple, les conferències que organitzava el Partit Liberal o les del pare Andreu Pont, que el 1909 pretengué organitzar societats obreres a l'entorn del catolicisme social i amb qui Bisbal polemitzà sobre els objectius de les societats obreres, el paper de l'església i la situació de la dona, entre altres temes.

El 1911 i part del 1912 es converteix en un període obscur pel que fa a Llorenç Bisbal, l'episodi de la seva baixa de l'Aggrupació Socialista de Palma és difícil d'aclarir. Especialment la seva aproximació a l'anarquisme, si més no, sorprenent, sobretot per l'animadversió que tendran més tard els anarcosindicalistes cap a la seva figura. Però podria entendre's a partir d'un tòrcer braços entre Llorenç Bisbal i la direcció socialista. Bisbal degué quedar molt afectat pel fracàs de la vaga dels adobadors, especialment perquè una part dels vaguistes culpaven als socialistes de manca de suport en la vaga i les tensions que es degueren produir dins el si de l'agrupació socialista feu que Bisbal es reclogués en la direcció de La Igualdad i iniciàs un període de tensió de la societat obrera amb l'agrupació que culminà amb la sortida de La Igualdad de la Federació de Societats Obreres. Finalment, sembla ser que la vaga dels sabaters del 1912 permeté un apropament de Bisbal amb l'agrupació i, curiosament de la mà de Jaume Bauzá, retornà a les files del PSOE. El 1917, que coincideix amb la mort de Francesc Roca, emergirà definitivament el lideratge polític de Bisbal. Des del seu reingrés a les files socialistes, havia centrat el seu lideratge dins la societat obrera La Igualdad. El 1917 Bisbal mantingué un plet amb l'empresari Pere Maria Estrany que acabà en el judici que el desterrà a Sóller. A causa d'això, la seva figura tengué una major presència en els mitjans de comunicació i augmentà la seva popularitat, la qual cosa facilità la seva elecció com a regidor en els comicis de 1917 quan

els socialistes s'integraren dins el Bloc Assembleista. Una altra vegada, els socialistes entraven a l'Ajuntament de Palma en presentar-se en coalició amb republicans i reformistes. A diferència de Francesc Roca al període 1910-1914 que mantengué un perfil més aviat baix davant el protagonisme dels regidors republicans, el 1918-1922 Llorenç Bisbal assolirà un remarcable protagonisme en els plens municipals. La ja esmentada qüestió de les subsistència fou la seva prioritat i denuncià, primer, els abusos dels magatzemistes i intermediaris i, segon, la passivitat especialment la del governador civil; i acudí en diverses ocasions personalment al mercat de la plaça major per interessar-se per la qüestió i informar-ne al batle. Ara bé, els fets dels aldarulls de 1919 també representen que la visió més aviat moderada a vegades era superada. El febrer d'aquell any en iniciar-se els fets a la plaça major i traslladar-se la gernació enfurismada a la plaça de Cort a demanar justícia a les autoritats, Llorenç Bisbal sortí al balcó i es dirigí a la multitud per demanar calma però es trobà superat pels esdeveniments i la gernació no li feu cas i al crit «Al port! Al port!», la gent es dirigí cap allà per fer-se amb el carregament de carbó que hi havia.

Bisbal representa aquell socialisme reivindicatiu però partidari d'arribar a consensos com el que s'assoliren dins el sector del calçat entre els empresaris i la societat obrera de resistència, tant en la signatura biennal de les bases laborals com en la signatura conjunta de patronal i treballadors de les demandes del sector al govern per eliminar les restriccions a l'exportació de la producció. Durant el període estudiat s'han trobat declaracions seves on reconeixia que dins el moviment obrer a vegades se l'acusava de moderat, sobretot per part de l'anarquisme. Així i tot, Bisbal també passà per esdeveniments on hagué de mostrar una major radicalitat i, en aquests casos, mostrà la seva fermesa. Això serà el 1911, durant la vaga dels adobadors de pell i, especialment el 1912 en el conflicte del calçat. Sembla que seva fou la idea de propiciar l'emigració puntual de sabaters de Palma cap a Marsella i Maó per reduir el nombre de vaguistes i així acometre la vaga amb majors garanties. Però aquell conflicte de 1912 fou la base del futur lideratge de Llorenç Bisbal dins el socialisme de Mallorca, malgrat les crítiques, esdevingué el seu referent societatari fins que el 1917 entrà de regidor a l'ajuntament i deixà la tasca sindical a altres dirigents, com Julià Ferretjans.

El fracàs en la seva reelecció a les eleccions municipals de 1922 fou un fort cop per a ell i demostrà que la reubicació de les forces polítiques arran de la irrupció de Joan March dins la política pesà més que la bona gestió que hagués pogut fer Bisbal dins l'ajuntament. Allunyat de la tasca sindical dins el sector del calçat, centrà la seva activitat en la direcció de la Casa del Poble i, durant la Dictadura de Primo de Rivera, impulsà la constitució de la Federació de Mallorca de la UGT, que el 1927 es convertirà en Federació Balear. La repressió patida per anarquistes i comunistes durant el govern de Primo de Rivera afavorí l'hegemonia definitiva de la UGT a Palma i s'aconseguí la pràctica unió de gairebé totes les societats obreres de Palma. La Casa del Poble actuà com a instrument per a la constitució de societats obreres en sectors o en fàbriques on no estaven permeses per la seva propietat.

Llorenç Bisbal també actuà com a nexa d'unió entre la primera generació de dirigents socialistes i la segona. La nova fornada representada per Ignasi Ferretjans, Antoni Maria Alzina, Julià Ferretjans, Simó Fullana, Sebastià Ferretjans i Jaume García, entre d'altres, també s'afegí a les tasques de direcció del socialisme. Curiosament, només els dos últims mostraren la seva fidelitat al lideratge i la postura defensada

per Llorenç Bisbal dins l'agrupació socialista. Els altres abandonaren el partit durant la crisi tercerista o foren expulsats després de les eleccions de 1923. La significació del lideratge de Bisbal també vendrà donat per la seva capacitat de fortalesa i resistència durant les dues crisis esmentades o també durant la Dictadura de Primo de Rivera que deixaren a l'agrupació Socialista de Palma en una situació molt afeblida. Si l'agrupació subsistí fou a causa del seu treball i persistència i amb l'ajuda d'altres militants que li restaren fidels. Però també tengué l'habilitat de deixar de banda els enfrontaments personals de crisis anteriors i d'acceptar les maniobres que Alexandre Jaume dugué a terme a partir de 1926 en el seu intent d'aconseguir el retorn al si del socialisme dels elements que l'havien abandonat en els anys anteriors.

Aquesta és la tasca més valuosa que feu Alexandre Jaume dins el socialisme, que en certa manera era la defensada per ell en múltiples articles, el Front Únic, la unió de les esquerres, en aquest cas dins el socialisme. Mentre que sorprèn el silenci de Jaume durant la crisi tercerista i que no respongué al crit d'auxili que llançà el 1921 Llorenç Bisbal des de les pàgines d'*El Obrero Balear* per evitar la desaparició del socialisme a Mallorca; el seu paper fou fonamental per aconseguir anys després el retorn d'antics socialistes. Especialment destaca la seva tasca en la recuperació d'Ignasi Ferretjans pel socialisme i que segurament fou mèrit d'Alexandre Jaume aconseguir el vistiplau de Bisbal, que havia mantingut uns durs enfrontaments personals amb Ignasi Ferretjans des de l'escissió comunista. S'ha de tenir en compte que Alexandre Jaume fou el primer intel·lectual i pràcticament l'únic que milità dins el socialisme a Mallorca fins l'arribada de la Segona República i també dels pocs militants que procedien d'un entorn burgès.

L'altre referent intel·lectual del socialisme mallorquí fou Gabriel Alomar, un heterodox del socialisme, que mai milità en el PSOE. La seva influència s'estén en una llarga etapa que s'inicia el 1901 que s'estendrà fins a la Segona República. En certa manera, Gabriel Alomar hagués pogut convertir-se en l'intel·lectual que el socialisme de Mallorca i també d'Espanya necessitava. Però la seva visió del socialisme divergia de la que Pablo Iglesias imposà dins el PSOE i ell optà per mantenir-se al marge de la seva estructura organitzava però proper al seu entorn, especialment a Mallorca. Malgrat les divergències, Alomar comptà amb el reconeixement com intel·lectual per part del partit socialista de Pablo Iglesias. En el cas de Mallorca, esdevingué el referent de les forces progressistes en qüestions com el laïcisme i també davant la política de les dretes. Així i tot, una de les gran diferències amb el PSOE fou la concepció territorial on Alomar articulà un missatge catalanista que el socialisme no fou capaç d'acceptar. Així, Alomar utilitzà i defensà la llengua catalana en tots els actes dels socialistes de Mallorca on ell hi participà, com per exemple, en el memorable míting antimaurista del 31 d'octubre de 1909 o en la inauguració de la Casa del Poble, entre d'altres, on Gabriel Alomar feu les seves intervencions en llengua catalana. El seu ascendent sobre el socialisme i també el seu prestigi dins la societat mallorquina augmentà el 1919 en esdevenir diputat, encara que fos pel districte electoral de Barcelona. Fins aleshores, els diputats mallorquins havien estat del Partit Conservador, del Partit Liberal i, en pocs casos, del Partit Carlí. El fet de tenir un diputat proper a les seves idees i amb qui mantenien una relació oberta fou important pels socialistes mallorquins. Malgrat que aquella legislatura durà poc més d'un any, el seu ascendent sobre ells persistí. Fins i tot assolí una autoritat moral que li permeté tenir un paper significatiu en diversos conflictes laborals on tant empresaris com a societats obreres acceptaren les

seves gestions com a mediador en el conflicte.

D'entre tots els desacords amb els que es toparen els socialistes amb Gabriel Alomar dos foren els més destacats: la qüestió territorial i la col·laboració amb la Dictadura de Primo de Rivera. En el primer, els socialistes de Mallorca seguiren les directius marcades pel PSOE i relacionaven les demandes d'autogovern amb els postulats de la burgesia. La defensa dels seus emblemàtics postulats sobre la lluita de classes i la revolució obrera eren considerats incompatibles amb les postures nacionalistes. Els socialistes mallorquins eren espanyolistes? Possiblement, però ho acceptaven perquè devien considerar que l'ús de la llengua castellana afavoria la idea internacionalista, per divulgar les seves idees arreu de l'estat i aconseguir la solidaritat de la classe obrera espanyola i el fet de què rebessin la seva alfabetització en aquesta llengua també ho degué afavorir. Una prova del compromís del socialistes mallorquins amb les polítiques que emanaven del comitè nacional del PSOE fou el canvi de rumb sobre la qüestió territorial que el partit començà a dibuixar des del congrés de 1915 i que es confirmà el 1917 durant la crisi del sistema de la Restauració. Fou aleshores que Bisbal publicà el parer dels socialistes de Mallorca respecte a aquesta qüestió i es mostrà partidari de l'impuls de l'autonomia municipal i també provincial, però només per a fins administratius. En canvi, Gabriel Alomar es decantà per una visió catalanista del socialisme que desembocaria en la formació de la Unió Socialista de Catalunya, que pretenia mantenir unes relacions de bilateralitat amb el PSOE, circumstància que aquesta formació no acceptà. El cop d'estat de Primo de Rivera de 1923 impossibilità que el nou partit socialista fundat a Catalunya consolidàs la seva posició en aquell moment.

La Dictadura de Primo de Rivera fou l'altra gran desacord amb Gabriel Alomar. Mentre en el PSOE s'imposà la postura partidària de col·laborar en els òrgans no polítics de la dictadura que defensava Largo Caballero, Alomar mostrà públicament la seva disconformitat amb la qüestió, argumentant que els principis democràtics havien de primar sobre altres tàctiques de partit. Des d'*El Socialista* remeteren contra els arguments d'Alomar i argüien que el sistema de la Restauració no era tampoc un sistema democràtic. Llorenç Bisbal fou qui des d'*El Obrero Balear* respongué a les crítiques de Gabriel Alomar i justificar el paper de defensa de la classe obrera que realitzava el PSOE en front d'un govern militar. S'ha de reconèixer que el socialisme sabé aprofitar la conjuntura de la Dictadura de Primo de Rivera per reforçar el paper central de les seves societats obreres i per a Llorenç Bisbal que aconseguí la constitució de la UGT de Mallorca i més tard de Balears, després dels diversos fracassos que el socialisme havia tengut en la Federació de Societats Obreres del Calçat de 1913, la Federació Socialista Balear de 1915 o l'Assemblea d'Agrupacions Socialistes de Mallorca de 1923. Finalment, Bisbal havia aconseguit constituir una entitat que integràs a totes les societats obreres. Encara restava refundar la Federació Socialista Balear però això es duria a terme a l'inici de la Segona República.

L'altra personalitat dins el socialisme que tengué un protagonisme remarcable i que actuà des d'una certa heterodòxia fou Joan Monserrat Parets, però que mantingué la seva afiliació al partit, excepte els primers anys de la Dictadura de Primo de Rivera. De la seva tasca destaca haver assumit el lideratge del socialisme de Lluçmajor i haver defensat el que ell definí com socialisme *oportunist*a, és a dir, l'obertura cap

al liberalisme per a què el socialisme tengués més rellevància política. Però aquests postulats tenien un difícil encaix dins la trajectòria del socialisme i, únicament ho pogué dur a terme a nivell local a les eleccions municipals de 1915 i 1919 a Lluçmajor. Sí que Joan Monserrat Parets tengué un especial protagonisme just després de l'escissió comunista perquè fou l'únic que respongué al crit d'auxili de Llorenç Bisbal i durant tres mesos publicà articles a *El Obrero Balear* on defensà el socialisme dels reconstructors davant l'opció comunista.

4-Quant a la influència del socialisme dins la societat mallorquina del primer terç del segle XX:

Els socialistes mallorquins s'esforçaren en ampliar la seva base social, especialment, en l'àmbit polític però aquests es toparen amb la indiferència d'una gran part de la classe treballadora, sobretot en les convocatòries electorals. Els socialistes se sentien frustrats per les dificultats que tenien per articular una organització juvenil consolidada. La Joventut Socialista de Palma no comptà gairebé mai amb més de vint militants, no foren capaços de presentar un projecte atractiu al jovent de la classe treballadora.

S'ha de reconèixer que els socialistes ho tenien difícil. Des dels seus articles atacaven el que consideraven els grans mals de la societat, que eren les tavernes, la prostitució i els jocs d'atzar que actuaven com a elements narcotitzants del jovent i d'una bona part dels adults. El consum d'alcohol malgastava uns diners necessaris per a la compra de subsistències. Es mostraren fermament contraris a la prostitució que era pels socialistes un exemple de la mercantilització de la dona dins una societat capitalista i una explotació de la mateixa que estava sotmesa als abusos dels clients i es denunciava un sistema que s'aprofitava de la baula més feble de la societat, la dona jove o no tant jove que sense ingressos econòmics es veia obligada a prostituir-se. Els jocs d'atzar també eren considerats uns elements que distreien a la classe obrera, que eren considerats actes que aprofundien en la pobresa i misèria de la mateixa perquè l'objectiu d'aquests jocs era que l'apostant perdés tot el que hi arriscava.

No era fàcil ser socialista en aquella societat. Suposava haver assolit una consciència sobre la situació de les classes populars i també de les propostes més revolucionàries o més reformistes que predicava el partit. Implicava renunciar a aquests vicis o temptacions i fer proselitisme entre els companys per aconseguir que algun d'ells s'incorporàs a l'agrupació. Ho intentaren de diverses maneres, sobretot, l'organització de vetlades musicals per atreure a joves que s'animassin a afiliar-se, però quan acabava l'acte musical i començava l'acta polític la major part dels assistents abandonava el recinte. Però tot i la seva frustració, els socialistes mallorquins persistiren en el seu intent d'atreure a elements de la classe obrera. Foren importants per a ells les diferents campanyes de propaganda socialista com la d'Antoni Fabra i Ribas, la d'Amparo Martí i Toribio Reoyo, la de Serra Moret o la de Vicente Barrio que actuaren com a catalitzador del missatge socialista. Però el gran desencís pels socialistes mallorquins fou que Pablo Iglesias no hagués retornat cap vegada més a Mallorca. El 1893 passà dos dies a l'illa, segurament per conèixer la situació de les recents creades agrupacions socialistes de Palma i Manacor, però després s'excusà de venir en les diferents vegades que li proposaren des de Mallorca. Els socialistes de Mallorca, cada vegada que tenien notícies de què Pablo

Iglesias aniria a Barcelona o València enviaven telegrams amb la proposta d'allargar la campanya de propaganda del líder socialista fins a Mallorca, però no fou possible. També es podria veure com que Pablo Iglesias no sentí cap tipus de preocupació sobre la situació del socialisme a Mallorca i que confiava amb el seus dirigents, però la principal raó per a què no tornàs a venir Pablo Iglesias era el paper residual que jugà el socialisme mallorquí dins el PSOE. Aquest no tengué cap dirigent que assolís rellevància fora de la nostra illa, l'únic que podria haver-la tenguda era Gabriel Alomar si s'hagués afiliat, però aquest no fou el cas. El 1925 Llorenç Bisbal formà part de l'executiva de la UGT d'Espanya i és dels pocs, per no dir l'únic de Mallorca, que tengué contacte directe amb Pablo Iglesias.

En el decenni dels anys vint un altre fenomen distraigué a la joventut de les seves obligacions de classe, segons els socialistes, el futbol. L'esport sempre va ser vist com un pràctica burgesa on s'enaltia l'individualisme i la competitivitat entre els participants. A l'inici del segle XX el ciclisme era l'esport més popular, però vint anys més tard el futbol es consolidava com a fenomen de masses. Així, passà a ser un dels esports més seguits dins la societat i més practicats pel jovent. Per això, el 1923 els socialistes impulsaren la constitució de Salud y Cultura, tal com es feu a Madrid deu anys abans. El seu impulsor a Palma, Sebastià Ferretjans, rebé crítiques de dins la Casa del Poble perquè hi havia militants que consideraven que l'esport no era compatible amb el socialisme. Certament, Salud y Cultura, no se sap si per les crítiques rebudes o per la seva idea original, no impulsà cap pràctica esportiva concreta. Més aviat promogué els actes culturals i projectà excursions per Mallorca com anar al Castell d'Alaró i a Génova. De totes maneres, aquesta entitat que pretenia combinar les pràctiques saludables i la cultura fou una eina útil per afavorir la reincorporació d'antics militants cap al socialisme, especialment seria el cas d'Ignasi Ferretjans o de Joan Monserrat Parets que utilitzaren Salud y Cultura per reintegrar-se dins la Casa del Poble de Palma, com a pas previ a la seva reentrada dins l'agrupació socialista.

Altrament, els socialistes es mostraren partidaris de rompre amb la societat tradicional, per exemple, denunciaren la marginació i discriminació que els descendents dels jueus conversos encara patien al primer terç del segle XX; i, en un altre cas, donaren suport a la llibertat religiosa i defensaren l'establiment d'una paradeta de venda de bíblies protestants durant la fira del ram davant els atacs del conservadurisme de Palma. Per altra banda, *El Obrero Balear* esdevé un cas eloqüent dins la premsa obrera i dins el periodisme a Mallorca. Excepte el 1909, durant la censura posterior a la Setmana Tràgica, *El Obrero Balear* es publicà ininterrompudament entre el desembre de 1900 i el juliol de 1936. Els socialistes tenien l'experiència anterior de *La Bandera Roja* que només durà dos anys, per la qual cosa s'ha de reconèixer el mèrit de ser capaç de publicar-se de manera perllongada, circumstància que els anarquistes no pogueren fer, ni tant sol els republicans que comptaven amb una base social i una capacitat econòmica més estable, però les seves divergències internes no ho permeteren.

La utilitat del setmanari socialista és evident: fou el canal d'expressió de la seva ideologia, de conscienciació dirigida a la classe obrera, de comunicació oficial de les seves entitats, de difusió de les notícies sobre el socialisme espanyol i internacional, de divulgació de les seves propostes en el camp de les

societats obreres, de propaganda política, entre d'altres. També *El Obrero Balear* és útil per conèixer la situació del socialisme a Mallorca. A partir d'aquest, es pot conèixer el paper de Francesc Roca i Sebastià Crespí a l'inici del setmanari i es pot descriure la creixent implicació de Llorenç Bisbal en les tasques societàries, polítiques i periodístiques. Pot servir per acreditar que no tots els socialistes més destacats redactaven amb el nivell i perícia requerida, tal com es pot veure en el casos de Jaume Marí, Jaume Bauzá i més tard Jaume García. Les vicissituds del setmanari obrer eren les mateixes del socialisme mallorquí. Així, els períodes crítics de la publicació, els diferents moments en què estigué a punt de desaparèixer coincideixen amb els de menor afiliació i escàs suport econòmic. També, a l'inrevés, és dona la circumstància que els anys d'auge societari permetien obrir una etapa de menys dificultats econòmiques. Però de totes les funcions que tengué el setmanari n'hi ha una que sobresurt sobre la resta: la divulgació de la seva ideologia entre la classe obrera de Mallorca, a partir d'articles redactats pels militants més influents de l'illa i per la publicació de textos d'altres publicacions socialistes com *El Socialista*, òrgan del PSOE; *La Lucha de Clases* de Bilbao; *La Internacional* de Barcelona, entre d'altres. El seu estudi permet evidenciar la manca d'aportacions d'intel·lectuals en les seves pàgines que sovint es limitava a reeditar els articles d'altres setmanaris obrers d'Espanya i altres, els menys, de la premsa obrera internacional. És evident que els socialistes de Mallorca no tenien un contacte directe amb Europa, les idees o les notícies arribaven des d'*El Socialista* o des d'algun altre setmanari obrer. Si un cas, les aportacions i articles d'Antoni Fabra i Ribas que enviava quan estava exiliat a França o retornat a Barcelona però en contacte amb el socialisme francès podria ser el moment de major connexió del socialisme mallorquí amb l'uropeu i que no provingués directament del comitè nacional del PSOE.

El Obrero Balear serveix per constatar la frustració dels socialistes de Mallorca davant els mals resultats electorals, però també per reconèixer que des dels inicis hi ha poca, per no dir gens, autocrítica davant els fracassos polítics, societaris i especialment en les vagues. Els socialistes utilitzaren el setmanari com a plataforma per debatre i polemitzar amb la premsa generalista, sobretot la conservadora *La Almudaina* i la liberal-weylerista de *La Última Hora*; també amb altres òrgans de premsa com *La Unión Republicana* dels republicans, o *El Rayo* i *Cultura Obrera* dels anarquistes. Però les majors polèmiques les tengueren els socialistes amb la premsa d'orientació catòlica, com *La Gaceta de Mallorca*, *El Adalid* o *El Correo de Mallorca*.

5-Quant al paper de la dona dins el socialisme.

Els socialistes mallorquins seguiren els postulats marcats pel PSOE en relació al paper de la dona. Per exemple, publicaren articles que denunciaven al capitalisme de ser el responsable de la situació de la dona dins la societat o criticaven la forta influència que tenia l'església sobre la dona i l'animaven a desempallegar-se de la mateixa. Fins i tot recomanaven a la dona que permetés que el seu espòs o el seu fill entràs en contacte amb l'entorn del socialisme. També en aquest cas els socialistes de Mallorca feren poca autocrítica perquè semblava que els homes del socialisme poques coses podien fer per millorar la situació de la dona.

És cert que s'utilitzà *El Obrero Balear* per denunciar la situació d'explotació de dones en centres de treballs fins i tot episodis d'abusos i maltractaments per part d'algun encarregat però ho solien atribuir a les relacions econòmiques que provocava el capitalisme. Sí que es mostraren fermes i determinats en la denúncia de la prostitució que també la percebien com una relació més del capitalisme que en aquest cas mercantilitzava el cos de la dona la qual es veia obligada a vendre el seu cos per la miserable situació econòmica que patia.

Es mostraven partidaris del divorci i dels actes civils però la major part dels socialistes, en els casaments, batejos i funerals, seguí els rituals catòlics, fins i tot en major proporció que els republicans, excepte casos puntuals a Palma, Lluçmajor i Capdepera. Així, la imatge freqüent dins el socialisme era, per una banda, l'espòs, militant i participant en els diversos actes i convocatòries de la societat obrera o de l'agrupació i, per una altra, l'esposa, allunyada d'aquest entorn i que acudia de manera habitual als oficis religiosos. Possiblement la família d'un dels principals dirigents del socialisme de Mallorca, Francesc Roca, representa aquesta dualitat en el moment de la seva mort i posterior conducció del cadàver fins el cementiri. La disputa que hi hagué enmig del carrer entre, per una part, els companys de l'agrupació que volien dur a terme una cerimònia civil i, per l'altra, els familiars del difunt que pretenien que la cerimònia fou presidida per capellans, il·lustra aquesta dicotomia que es vivia a l'interior de moltes famílies de socialistes.

La campanya de propaganda que dugué a terme Amparo Martí el 1912 il·lustra clarament que dins el socialisme era possible atorgar a la dona un paper significatiu. Els seus actes que possibilitaren que per primera vegada acudissin a actes dels socialistes un número important de dones i que la situació d'aquestes fos el tema principal de la reunió és una clara evidència. Malauradament, la complexitat amb la que es trobava el socialisme de Palma no possibilità que el grup femení que s'hi havia de constituir allà fos possible, però tal vegada també perquè els homes del socialisme no li donaren el suport que requeria la seva constitució. Segurament no hi hagué cap dona que assumís el protagonisme necessari per posar-se al davant i vèncer les dificultats. A Palma, les dones de dins el socialisme seguiren amb el seu paper submís i gregari dels seus esposos o familiars i el grup femení socialista ni s'arribà a constituir. El cas de Lluçmajor també és insòlit, el grup femení funcionà de manera informal durant gairebé un any i s'arribà a constituir oficialment, però la crisi interna que causà l'expulsió del seu principal dirigent, Miquel Stela, provocà el seu desmantellament. La impulsora del grup femení de la localitat era l'esposa del dirigent expulsat i també ella abandonà l'entorn del socialisme i cap altra dona de la junta directiva prengué el relleu.

Ara bé, el cas de Capdepera és interessant i eloqüent del protagonisme que la dona podia tenir dins el socialisme. Amb només l'existència de la Joventut Socialista a la localitat, dones esperonades pel missatge d'Amparo Martí constituïren el grup femení socialista i dugueren a terme una activitat rellevant tant en les col·laboracions a *El Obrero Balear* com en les activitats en el municipi. També s'ha de tenir present que el socialisme a Capdepera mantengué una estreta relació amb el grup metodista de la localitat, la qual cosa el diferenciava de la resta de municipis on l'església catòlica exercia una influència determinant sobre la dona. Així i tot, el Grup Femení Socialista de Capdepera tengué una llarga trajectòria i que, en aquest cas sí, esdevé una fita remarcable del socialisme de Mallorca.

En definitiva, els 38 anys d'història que aborda la present tesi pretén exposar la trajectòria d'un corrent del moviment obrer a Mallorca, el socialisme. que tengué una trajectòria ascendent al llarg del primer terç del segle XX, assolint una remarcable influència en l'àmbit sindical com a representant dels treballadors davant els empresaris i les autoritats. Els socialistes mallorquins lideraren les reivindicacions de la diada del Primer de Maig després d'unes primeres convocatòries on es disputaren el protagonisme amb altres obrerismes, especialment el republicà. Foren capaços de controlar una bona part de les societats obreres de resistència, encara que hagueren d'acceptar que d'altres acabassin sota la influència anarquista.

És evident que en aquests 38 anys analitzats dins del socialisme mallorquí hi hagué temps per les frustracions sobretot en algunes convocatòries de vaga on segurament no calcularen les conseqüències de la mateixa i la fortalesa de la part empresarial. Però també els faltà una major capacitat per divulgar la seva ideologia, així patiren els fracassos electorals, i no saberen justificar davant l'opinió algunes de les seves decisions, tal com passà amb el debat sobre el verguisme. Però el principal problema amb el que es trobaven els socialistes, sobretot els seus dirigents, era que havien de dur a terme les seves responsabilitats societàries o polítiques en acabar la seva jornada de treball. Així, no tenien gaire temps per elaborar noves perspectives o plantejaments, normalment seguien les propostes que apareixien a *El Socialista* i les continuaven a *El Obrero Balear*.

El 1930 el socialisme mallorquí encara no s'havia recuperat del tot de les crisis internes però es trobava en disposició de tenir un paper clau durant la Segona República a l'illa, malgrat la seva irregular implantació a l'illa. Fou així en part per la trajectòria que tengué en el període analitzat en la present tesi en el què intentaren dur en davant els principis que hi havia inscrits en la primera bandera roja que, el 1892, es teixí per a l'Agrupació Socialista de Palma: *Igualtat, Fraternitat i Justícia*.

18. Fonts

Arxius i biblioteques

Arxiu del Regne de Mallorca.
Arxiu General del Consell de Mallorca.
Arxiu Municipal de Palma
Arxiu Municipal de Lluçmajor
Arxiu Municipal de Manacor
Arxiu Municipal de Marratxí
Biblioteca de l'Ajuntament de Palma.
Biblioteca de Cultura Artesana.
Biblioteca de la Fundació Bartomeu March.
Biblioteca de la Societat Arqueològica Lul·liana.
Biblioteca Lluís Alemany i Vich.
Biblioteca Pública de l'Estat a Mallorca.

Premsa diària

ABC (1890-1930).
Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (1890-1930).
Correo de Mallorca (1910-1930).
El Día (1921-1930).
El Liberal (1903-1904).
La Almudaina (1890-1936).
La Gaceta de Mallorca (1907-1910).
La Última Hora (1893-1930).
La Vanguardia (1890-1930).
Las Baleares (1891-1896).
Unión Republicana (1896-1904)

Premsa setmanal

Cultura Obrera (1919-1923).
El Comunista Balear (1921-1922).
El Obrero Balear (1900-1930).
El Rayo (1912-1914).
Foch-y-Fum (1917-1920 i 1922-1923).
La Escoba (1912).
La Aurora (1906-1916).
La Vanguardia Balear (1914-1930).
Lluçmajor (1912-1915).

Premsa Quinzenal

Revista Baleares (1917-1923)

19. Bibliografia

ABELLÓ GÜELL, Teresa, *El movimiento obrero en España, siglos XIX y XX*, Hipòtesi, Barcelona, 1997.

ABRINES, Bartomeu. «La Unió Obrera Balear (1881-1896)». a, *Moviment obrer i educació popular. VIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, Menorca, 1986. Palma, ICE-Universitat de les Illes Balears, p. 51-57.

AGUADO, Ana M., «Feminismo socialista o socialismo feminista. Maria Cambrils», *Arenal. Revista de Historia de las mujeres*, Vol. 10, 2003, p. 243-254.

AGUADO, Ana M., «Cultura socialista y ciudadanía y feminismo en la España de los años veinte y treinta», *Historia Social*, núm. 67, 2010, p. 131-153.

AGUADO, Ana M. i SANFELIU, Luz, «Juventud, socialismo y compromiso político femenino: entre el asociacionismo y la militancia (1906-1931)», *Ayer*, núm. 100, 2015, p. 47-72.

ALOMAR, Gabriel, *Articles inicials. Una vila que es mor (1905) Obres completes*, Vol. 1, Moll, Palma, 2004.

ALOMAR, Gabriel, *El futurisme. Articles d'El Poble Català (1904-1906) Obres completes*, Vol. 2, Moll, 2000.

ALOMAR, Gabriel, *Sportula (Articles del Poble Català) (1907-1908), Obres completes* Vol. 3, Moll, Palma, 2001.

ALOMAR, Gabriel, *Articles d'El Poble (1907-1908), Obres completes*, Vol. 4, Moll, Palma, 2018.

ALOMAR, Gabriel, *Articles d'El Poble (1909-1910), Obres completes*, Vol. 5, Moll, Palma, 2019.

ALOMAR, Gabriel, *Articles a La Veu de Catalunya (1899-1906), articles a El Poble Català (1911-1916). La pena de mort i altres assaigs, Obres completes*, Vol. 6, Moll, Palma, 2020.

ÁLVAREZ GARCÍA, Manuel Jesús i ARIAS GONZÁLEZ, Luis, *El socialismo asturiano durante la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Crónica de una frustración. Crónica de una frustración*. Fundación José Barreiro, KRK Ediciones, Oviedo, 2017.

ARBELOA MURU, Víctor Manuel, «La prensa obrera en España», *Revista de fomento social*, núm. 131, 1978, p. 317-321.

ARBELOA MURU, Víctor Manuel, «Pablo Iglesias y la iglesia (En el centenario del PSOE, 1879-1979)», *Revista de fomento social*, núm. 133, 1979, p. 85-102.

AROSTEGUI, Julio, *Largo Caballero en el exilio*, Fundación Largo Caballero, Madrid, 1990.

AROSTEGUI, Julio, *Largo Caballero. El tesón y la quimera*, Debate, Barcelona, 2013.

BALCELLS, Albert, *Marxismo y catalanismo 1930-1936*, Anagrama, Barcelona, 1977.

BALCELLS, Albert, «El socialismo catalán de Rafael Campalans», GARCIA DELGADO, José Luís (Coord.) *La crisis de la Restauración. España, entre la primera Guerra Mundial y la Segunda República*, Siglo XXI, Madrid, 1986, p. 165-178.

BALCELLS, Albert, «El socialismo en Catalunya hasta la guerra civil», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 7-40.

BALLESTER, David, *Marginalidades y hegemonías: la UGT de Cataluña (1888-1936)*, Ediciones del Bronce, Barcelona, 1996.

BALLESTER, David, «El baluard que mai no es va construir. El fracàs d'una opció sindical socialista a Catalunya (1888-1939)», *Cercles Revista d'Història Cultural*, núm. 8, 2005, p. 43-63.

BARRUSO, Pedro (coord.) i MARTIN, Aurelio (coord.), *Diccionario biográfico del socialismo español*, 2 vols., Pablo Iglesias, Madrid, 2010.

BERNAD Enrique y FORCADELL Carlos (eds.), *Historia de la Unión General de Trabajadores en Aragón. Un siglo de cultura sindical y socialista*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2000.

BERNALTE, María Francisca; FONTECHA, Antonio, GIBAJA, José Carlos, «Cultura popular madrileña durante la dictadura. El mundo obrero socialista, 1923-1930»; *La sociedad madrileña durante la Restauración: 1876-1931*, Comunidad de Madrid, Madrid, 1989, p. 541-559.

BIZCARRONDO, Marta: «Los orígenes del feminismo socialista en España», en *La mujer en la Historia de España (ss. XVI-XX)*, *Actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*, Madrid, SEM de la UAM, 1984, p. 137-158.

BIZCARRONDO, Marta, *Historia de la UGT, Vol. 3, Entre la democracia y la revolución, 1931-1936*, Siglo XXI, Madrid, 2008.

CALERO AMOR, Antonio Maria, *Historia del movimiento obrero en Granada, (1909-1923)*, Tecnos, Madrid 1973.

CAPEL MARTÍNEZ, Rosa, «Mujer y socialismo (1848-1939)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, Vol. 7, 2008, p. 101-122.

CAPELLÀ FORNÉS, Llorenç, *Ignasi Ferretjans, la lluita pel socialisme*, FSB-PSOE, Palma, 1986.

CAPELLÀ FORNÉS, Llorenç, «Pròleg. La cultura, una obsessió», SANTANA MORRO, Manel, *Classe Obrera, cultura i educació a Mallorca (1868-1936)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2007, p. 7-10.

CARO, Diego, «Una aproximación al anticlericalismo contemporáneo: la quema de conventos gaditanos en mayo de 1931», *Gades*, núm. 13, 1985, p. 241-252.

CARO, Diego, *Cien años de socialismo en Andalucía (1885-1985)*, Quorum, Cadis, 2013.

CARRIÓ TRUJILLANO, Bartomeu, «La premsa i el mallorquinisme polític a principis de segle», *Societats, ideologies i moviments socials*, Institut d'Estudis Baleàrics, núm. 51, 1995, Palma, p.39-49.

CASTANYER SASTRE, Joan. «La Junta Local de Reformes Socials i l'evolució del moviment obrer a Sóller (1900-1923)», *Randa*, Núm. 20, 1986, p. 87-120.

CASTILLO, Santiago, «La influencia de la prensa obrera francesa en El Socialista», *Revista de Trabajo*, núm. 56, 1976, p. 85-136.

CASTILLO, Santiago, «Los orígenes de la organización obrera en España: de la Federación de Tipógrafos a la Unión General de Trabajadores», *Estudios de historia social*, núm. 26-27, 1983, p. 19-255.

CASTILLO Santiago, BARRO Ignacio, FORCADELL Carlos y GERMÁN Luís G., *Historia del socialismo en Aragón. PSOE-UGT (1879-1936)*, Zaragoza, Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, 1979.

CASTILLO, Santiago, *Historia del Socialismo Español (1870-1909)*, vol 1, Conjunto Editorial, Barcelona, 1989, p.77-96.

CASTILLO, Santiago, «Marxismo y socialismo en el siglo XIX español», ORTIZ HERAS, Manuel, RUIZ GONZÁLEZ, David i SÁNCHEZ SANCHEZ, Isidro (Coord.), *Movimientos sociales y estado en la España contemporánea*, Ediciones Universidad de Castilla-La Mancha, 2001, p. 81-126.

CASTILLO, Santiago, *Historia de la UGT Vol. 1. Un sindicalismo consciente, 1873-1914*, Siglo XXI, Madrid, 2008.

CARNERO ARBAT, Teresa, «Socialismo y democracia en España (1890-1914)», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 93, 1986, p. 293-312.

CASASNOVAS, Miquel Àngel, *L'economia balear (1898-1929)*, Documenta Balear, Palma, 2005.

CHAMPS, E, «British socialism(s) and European socialism(s)», *Global Intellectual History*, Vol. 4, 2019, p. 15-18.

CHUST CALERO, Manuel i BROSETA, Salvador (Coord.) *La pluma y el yunque. El socialismo en la historia de Valencia*, Serveis de publicacions Universitat de València, València, 2003.

CLAEYS, G. «Non-Marxian socialism 1815–1914», a STEDMAN JONES, G. i CLAEYS, G. (Eds.), *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*, The Cambridge History of Political Thought, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, p. 521-555.

COLE, A.H. *Historia del pensamiento socialista II, socialismo y anarquismo 1850-1890*, Fondo de Cultura Económica, Ciudad de México, 2020.

COLOM CAÑELLAS, Antoni. «Notes sobre els inicis de la pedagogia obrerista d'esquerres a Mallorca», *Educació i Cultura*. Núm. 3. 1982, p. 159-167.

COMAS, Albert; HUGUET, Joan i SANTANA, Manel, *Història de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical*, Documenta Balear, Palma, 2004.

COMPANY MATES, Arnau, «Premsa, censura i activitat periodística a Mallorca durant el decenni de 1920», *Estudis Baleàrics*, n^a 64-65, 2000, p. 117-133.

COMPANY MATES, Arnau, «L'associacionisme en el món del periodisme a les Illes Balears (1897-1936)», SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.) i COMPANY MATES, Arnau, *El moviment associatiu a les Illes Balears, Jornades d'Estudis Històrics Locals 2000*, Institut d'Estudis Baleàrics, 2001, p. 159-168.

COMPANY MATES, Arnau, «La premsa diària mallorquina en el canvi del segle XIX al XX», *Estudis Baleàrics*, núm. 88-89, 2010, p. 229-239.

COMPANY MATES, Arnau, *La Segona República a Mallorca: eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*, Tesi doctoral, Universitat de les Illes Balears, 2016.

DEL MORAL VARGAS, Marta, «El Grupo Femenino Socialista de Madrid (1906-1914). Las pioneras en la acción colectiva femenina.», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 27, 2005, p. 247-269.

DÍAZ, Elías, *Socialismo en España: el partido y el Estado*, Mezquita, Madrid, 1982

DROZ, Jacques, *Historia general del socialismo*, Destino, Barcelona, 1976.

- DUCH PLANA, Monserrat, *Micaela Chalmeta*, Cossetània Edicions, Valls, 2009.
- EGUIGUREN, Jesús, *El socialismo y la izquierda vasca, 1886-1994*, Pablo Iglesias, Madrid, 1994.
- ELEY, Geof, *Historia de la izquierda en Europa 1850-2000*, Crítica, Barcelona, 2002.
- ELORZA, Antonio, i IGLESIAS, Maria del Carmen, *Burgueses y proletarios*, Barcelona, Laia, 1973
- ELORZA, Antonio, «El socialismo español y su historia», *Tiempo de Historia*, núm. 2, 1975, p. 115-119.
- ELORZA, Antonio, «Los esquemas socialistas en Pablo Iglesias», *Sistema: Revista de ciencias sociales*, núm.11, 1975, p. 47-84.
- ELORZA, Antonio, «Socialismo y agitación popular en Madrid (1908-1920)», *Estudios de Historia social*, núm. 18-19, 1981, p. 229-261.
- ELORZA, Antonio, «Ideología obrera en Madrid», a OTERO Luis Enrique (Edit.) i Bahamonde, Ángel (Edit.), *Madrid en la sociedad del siglo XIX*, Vol. 2, 1986, p. 9-33.
- ELORZA, Antonio i RALLE, Michel, *La formación del PSOE*, Crítica, Madrid, 1989.
- ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, «El taller, base industrial de Mallorca», *Randa*, núm. 43, 1999, p. 45-80.
- ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, *La ciutat amuntegada. Indústria del calçat, desenvolupament urbà i condicions de vida en la Palma contemporània (1840-1940)*, Documenta Balear, Palma, 2001.
- ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, «Producción dispersa, mercado de trabajo y economía sumergida: el calzado en Mallorca, 1830-1950», en SARASÚA, C. y GÁLVEZ (eds.), *¿Privilegios o eficiencia? Mujeres y Hombres en los mercados de trabajo*, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2003, p. 307-331.
- ESCARTÍN BISBAL, Joana M^a, *El quefer ocult. El mercat de treball de la dona en la Mallorca contemporània (1870-1940)*, Documenta Balear, Palma, 2013.
- FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña.
- FERRER FLÓREZ, Miguel, *Socialismo y utopía en Mallorca: Jeroni Bibiloni (1802-1876)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1996.
- FERRER GUASP, Pere, «Joan March i la crisi de les subsistències a Mallorca, 1914-1920», a

MARIMON RIUTORT, Antoni (ed. lit.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*, Fundació Emili Darder, Palma, 1997, p. 11-52.

FERRER GUASP, Pere, «Joan March: política i economia en el decenni de 1920-1930, MARIMON, Antoni (coord.) i SERRA BUSQUETS, Sebastia (coord.), *Els anys vint a les Illes Balear. XVII Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 9 a l'11 de desembre de 1998*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1999, p. 11-20.

FERRER GUASP, Pere, *Joan March. Els inicis d'un imperi financer*, Cort, Palma, 2000.

FERRER GUASP, Pere, *Joan March, la cara oculta del poder*, Cort, Palma, 2004.

FESEFELD, Henrike, «Del mundo de los oficios a la lucha de intereses. La UGT, 1888-1923», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 71-96.

FINQUE, Ángeles, *La intervención del socialismo en la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Madrid, 2009.

FONT JAUME, Alexandre, *Alexandre Jaume Rosselló (1879-1937)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2011.

FONT JAUME, Alexandre, *Articles de premsa (1904-1936)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2017.

FONT JAUME, Alexandre (Dir.), *Alexandre Jaume i el seu temps (1879-1937)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2019.

FORCADELL, Carlos, «Los movimientos de protesta social en el siglo XIX», *Historia de Aragón*, Vol. 2, 1989, p. 445-458.

FORCADELL, Carlos, «La recepción de la Revolución Rusa en España (1917-1921), a CARANTOÑA, Francisco i PUENTE, Gustavo, *La Revolución Rusa 70 años después, Actas del Segundo Coloquio de Historia Contemporánea*, Universidad de León, 1987, p. 139-162.

FORCADELL, Carlos, «La función de la prensa en la organización obrera», CASTILLO, Santiago (coord.), *Estudios de Historia de España: homenaje a Manuel Tuñón de Lara*, Vol.1, p. 451-464.

FORCADELL, Carlos, «Tuñón de Lara, los historiadores contemporáneos y la transición democrática», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 30, 2008, p. 185-198.

FORNER MUÑOZ, Salvador, «El socialisme a les comarques valencianes meridionals (1923-1930)», *L'Espill*, 1981, p. 53-68.

FULLANA PUIGSERVER, Pere, *El catolicisme social a Mallorca (1877-1902)*. Publicacions de

l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.

FULLANA, Pere i MARIMON, Antoni, *Història del "Montepío" de Previsió de l'arreal de Santa Catalina. Centenari 1894-1994*, Montepío Arrabal de Santa Catalina, Palma, 1994.

FULLANA PUIGSERVER, Pere, «Crisi de subsistències i conflictivitat social a Inca durant el Trienni Bolxevic (1917-1919)», *II Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, Inca, 1996, p. 249-259.

FULLANA PUIGSERVER, Pere, «Modernitat i conflictivitat social: empoderament de les classes populars a Inca la primavera de 1919», a *XX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, Inca, 2020, p. 7-20.

FUSI, Juan Pablo, «Algunas publicaciones recientes sobre la historia del movimiento obrero español», *Revista de Occidente*, núm. 123, 1973, p. 358-368.

FUSI, Juan Pablo «El movimiento obrero en España, 1876-1914», *Revista de Occidente*, núm. 131, 1974, p. 204-237.

FUSI, Juan Pablo, «El socialismo vasco (1886-1984)», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 71-82.

FUSTER GARCÍA, Francisco, «Socialismo y feminismo, la pedagogía de María Lejárraga», *Pasajes*, *Revista de Pensamiento contemporáneo*, núm. 30, 2009, p. 117-123.

GABRIEL SIRVENT, Pere, *El Moviment Obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, 1973.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (I)», *Randa*, núm.1, 1975, p. 89-128.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (II)», *Randa*, núm. 2, 1976, p. 101-122.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Llorenç Bisbal: Dirigent socialista mallorquí», *Lluc*, núm. 664, 1976, p. 259-263.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Alexandre Jaume el primer intel·lectual socialista mallorquí», *Randa*, núm. 3, 1976, p. 167-225.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «El PSOE en Balears (1892-1936)», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 139-174.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «El PSOE en Balears 1892-1936», *El socialismo en las nacionalidades y*

regiones, *Revista Anales*, núm. 3, 1988, p.147-158.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Sindicalismo y sindicatos socialistas en Cataluña: La UGT, 1888-1938», a *Historia Social*, núm. 8, 1990, p. 47-72.

GABRIEL SIRVENT, Pere, *El moviment obrer a les Balears (1869-1936)*, Documenta Balear, Palma, 1996.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Actitudes de Pablo Iglesias ante los nacionalismos y el nacionalismo español», a MORAL SANDOVAL, Enrique (Coord.), CASTILLO, Santiago (Coord.), *Construyendo la modernidad: Obra y pensamiento de Pablo Iglesias*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2002, p. 205-218.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «El ugetismo socialista catalán, 1888-1923», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 165-197.

GABRIEL SIRVENT, Pere, *Historia de la UGT*, Vol. 4, *Un sindicalismo de guerra, 1936-1939*, Siglo XXI, Madrid, 2008.

GABRIEL SIRVENT, Gabriel, «Amb l'excusa del llibre Industrials i Polítics: Vicens Vives i la Història Social i Obrera a Catalunya i Espanya», *Història Moderna i Contemporània*, núm. 9, 2011, p. 20-25.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Història general i història local. Les relacions de l'esquerra llucmajorera i el socialisme català. Els exemples de 1909-1914 i 1918-1921» dins *Actes de les II Jornades d'estudis locals de Lluçmajor*, Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, 2019, p.15-46.

GABRIEL SIRVENT, Pere, «Tres amics dels anys vint: Jaume, Alomar i Bisbal. El socialisme liberal, també catalanista, a Mallorca», a Font Jaume, Alexandre (Dir.), *Alexandre Jaume i el seu temps (1879-1937)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2019, p. 93-115.

GALCERÁN AULET, Rafael, «Joan Monserrat Parets: Correspondència ideològica d'un socialista», *Educació i Cultura*, núm. 15, 2002, p. 43-61.

GALCERÁN AULET, Rafael, *Joan Monserrat Parets, socialista i educador*, Lluçmajor, Agrupació Socialista de Lluçmajor, 2008.

GALLEGRO, José Andrés, *El socialismo durante la dictadura 1923-1930*, Tebas, Madrid, 1977.

GARCÍA PARODY, Manuel A., *Los orígenes del socialismo en Córdoba 1893-1931*, Universidad de

Córdoba, Còrdova, 2002.

GEARY, Dick, *European labour protest 1848-1939*, Methuen, Londres, 1984.

GEARY, Dick (compil.) *Movimientos obreros y socialistas en Europa antes de 1914*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1992.

GILLESPIE, Richard, *Historia del Partido Socialista Obrero Español*, Alianza Editorial, Madrid, 1991.

GINARD FERON, David, *L'esquerra mallorquina i el franquisme*, Documenta Balear, Palma, 1994.

GINARD FERON, David, *El moviment obrer de Mallorca i la Guerra Civil*, Abadia de Monserrat, Barcelona, 1999.

GINARD FERON, David, *La repressió a les Balears durant la Guerra Civil*, Documenta Balear, Palma 2015.

GINARD FERON, David (coord.) *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca*, Lleonard Muntaner, Palma, 2016.

GINARD FERON, David, (coord), *Les revolucions de 1917. Europa, Espanya, Illes Balears*, Lleonard Muntaner, Palma, 2019.

GINARD FERON, David i NADAL SOLER, Antoni, «Pere Gabriel i els inicis de la historiografia obrera i popular sobre les Balears», *Randa*, núm. 77, 2016, p. 5-23.

GINARD FERON, David, «Pere Gabriel, iniciador dels estudis sobre el moviment obrer a les Balears», *Mayurqa*, núm. 1, 2019, V època, p. 72-77.

GINARD FERON, David i NADAL SOLER, Antoni, *El socialisme a les Balears (1848-1977)*, Documenta Balear, Palma, 2019.

GINARD FERON, David, *Ateu Martí (1889-1936). Anticlericalisme i compromís republicà*, Publicacions de l'Abadia de Monserrat, Barcelona, 2020.

GÓMEZ LLORENTE, Luis: *Aproximación a la historia del socialismo español*, Cuadernos para el Dialogo, Madrid, 1972.

GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, «El socialismo español ante la violencia política y la revolución (1879- 1923)», FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su*

tiempo, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña, 2013, p. 239-270.

GONZÁLEZ MARTÍNEZ, Carmen «La dictadura de Primo de Rivera: Una propuesta de análisis», *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 16, 2000, p. 337-408.

GONZÁLEZ QUINTANA, Antonio, «La primera organización de jóvenes proletarios de España. Las Juventudes Socialistas Españolas o el fracaso de una alternativa juvenil de clase», *Studia Historica. Historia contemporánea*, núm. 34, 1987, p. 21-36.

GRACIA Francisco y SIERRA Gabriela, *Abanderados del socialismo. Historia de las Juventudes Socialistas en Aragón*, Gobierno de Aragón, Zaragoza, 2010.

Grup d'Estudi de la Cultura, la societat i la política al món contemporani, *El Segle XX a les illes Balears*, Estudi i Cronologia, Cort, Palma, 2000.

Grups d'Estudis Llibertaris Els Oblidats, *Cent anys construint llibertat. La CNT a Mallorca 1910/2010*, Edicions el Moixet demagog, Palma, 2011.

GUEREÑA, Jean-Louis «Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España (1840-1920)», *Historia Social*, núm. 11, 1991, p. 147-164.

GUERRA SESMA, David, «Socialismo y cuestión nacional en la España de la restauración (1875-1931)», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 137, 2007, p. 183-216.

HEYWOOD, Paul, «El movimiento obrero en España antes de 1914», GEARY, Dick, *Movimientos obreros y socialistas en Europa, antes de 1914*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Madrid, 1991, p. 327-372.

HEYWOOD, Paul, *El marxismo y el fracaso del socialismo organizado en España*, Universidad de Cantabria, Santander, 1993.

HIDALGO GARCÍA DE ORELLÁN, Sara, *Textos para la historia del socialismo vasco (1890-1921)*, Tecnos, Madrid, 2020.

HIRSCH-WEBER, Wolfgang, «Panorama de la Social-democracia», *Revista de Estudios Políticos (Nueva Época)* Núm. 63. gener-març 1989, p. 7-34.

HOBBSBAWM, Eric, *El mundo del trabajo. Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera*, Crítica, Barcelona, 1987.

HOBBSBAWM, Eric, «La religión y el ascenso del socialismo», HOBBSBAWM, Eric, *El mundo del trabajo*. Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera, Crítica, Barcelona, 1987, p. 51-73.

JANER MANILA, Gabriel. «La reacció mallorquina contra l'Escola Laica després de la Setmana Tràgica», *I Jornades d'història de l'ensenyament als Països Catalans*. Barcelona, 1977, p. 10-21.

JULIÀ, Santos, «Socialismo y revolución en el pensamiento y la acción política de Largo Caballero» a *Largo Caballero, Francisco, Notas históricas de la guerra en España*, Editorial Pablo Iglesias, Madrid, p. IX-LXIII, 1985.

JULIÀ, Santos (Coord.), *El socialismo en España: desde la fundación del PSOE hasta 1975*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 1986.

JULIÀ, Santos, «Un dualismo problemático: La herencia de Pablo Iglesias», *Anthropos: Boletín de información y documentación*, núm. 45, 1987, p. 176-179.

JULIÀ, Santos (coord.), *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988.

JULIÀ, Santos, *Los socialistas en la política española, 1879-1982*, Madrid, Taurus, 1997.

JULIÀ, Santos, «Pablo Iglesias, "La intelectualidad" y el socialismo», a MORAL SANDOVAL Enrique i CASTILLO Santiago (Coord.), *Construyendo la modernidad: Obra y pensamiento de Pablo Iglesias*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2002.

JULIÀ, Santos, «Los socialistas en el sistema político de la Restauración», FERNÁNDEZ CASANOVA, Carmen (coord.), *Estudios sobre Pablo Iglesias y su tiempo*, Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña, A Coruña, 2013 p. 271-287.

LAFOZ RABAZA, Herminio, *Diccionario biográfico del socialismo aragonés (1882-1939)*, Comuniter, Zaragoza, 2016.

LICHTHEIM, George, *A short history of socialism*, Praeger Publishers inc., Londres, 1970.

LIDTHE, Vernon, *The Outlawed party. Social Democracy in Germany, 1878-1890*, Princeton Legacy Lybrary, 1966, p. 40-43

LINARES, Josep, «El valor pedagògic de l'obra de Jeroni Bibiloni: Socialisme Utòpic i Pedagogia a la Mallorca progressista del segle XIX». a *Escola i Estat. Actes de les 7enes. Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, Eumo, Vic, 1985, p. 437-444.

LLULL, Miquel, *La idea és infinita. El socialisme a Capdepera (1900-1936). Una crònica*,

Documenta Balear, Palma, 2016.

LLULL, Miquel, *Mossèn Alcover, els metodistes i els socialistes de Capdepera, apèndix a «La idea és infinita. El socialisme a Capdepera»*, Documenta Balear, Palma, 2019.

LUENA LÓPEZ, César, «El género biográfico en los dirigentes históricos del PSOE. Balance historiográfico y posibilidades de futuro», *Pasado y Memoria, Revista de Historia Contemporánea*, núm. 20, 2020, p. 255-275.

LUENGO TEIXIDOR, Félix Juan, «Socialismo y "cuestión social" en España», *Historia contemporánea*, núm. 29, 2004, p. 735-758.

LUIS MARTÍN, Francisco de , «Fuentes para el estudio de la educación del obrero en el socialismo español (1879-1936)», *Studia Historica. Historia contemporánea*, núm. 6-7, 1988-1989, p. 17-42.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «Pueblo, movimiento obrero y cultura en la España contemporánea», *Saint-Denis, Presses Universitaires de Vincennes*, 1990, p. 141-155.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «El socialismo y la cultura obrera en Andalucía durante los años veinte», *Jabega*, núm. 71, 1991, p. 91-99.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «Las Juventudes socialistas como frente cultural pedagógico del socialismo: El caso madrileño 1903-1914», *Historia Contemporánea*, núm. 8, 1992, p. 249-268.

LUIS MARTÍN, Francisco de, *La cultura socialista en España, 1923-1930*, Salamanca, Universidad de Salamanca-CSIC, 1993.

LUIS MARTÍN, Francisco de, *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*, Pablo Iglesias, Madrid, 1994.

LUIS MARTÍN, Francisco de i ARIAS GONZÁLEZ, Luis, «“Mentalidad” y “cultura” obrera en la España de entresiglos: vindicaciones, planteamientos e incertidumbres historiográficas», *Historia Contemporánea*, NÚM. 24, 2002, P. 389-427.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «De estrella rutilante a secundario ilustre o de la historiografía reciente sobre el socialismo en España», *Ayer*, núm. 50, 2003, p. 255-287.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «La cultura socialista en España», *Ayer*, núm. 54, 2004, p. 199-247.

LUIS MARTÍN, Francisco de, «Familia, matrimonio y cuestión sexual en el socialismo español (1879-1936)» a LORENZO PINAR, Francisco Javier (Coord.) *La familia en la historia*, Universidad de Salamanca, 2009, p. 261-292.

LUIS MARTÍN, Francisco de i ARIAS GONZÁLEZ, Luis, *Casas del Pueblo y centros obreros*

socialistas en España. Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2009.

LUIS MARTÍN, Francisco de, *Historia del deporte obrero en España (De los orígenes al final de la guerra civil)*, Universidad de Salamanca, Salamanca, 2019.

MACARRO, José Maria, «El socialismo en Andalucía», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 105-118.

MALUQUER DE MOTES, Jordi, *El socialismo en España (1833-1858)*, Crítica, Barcelona, 1977.

MANERA ERBINA, Carles i PETRUS, Joana Maria (coord.), *Del taller a la fàbrica*, Ajuntament de Palma, Palma, 1991.

MANERA ERBINA, Carles, «L'inseriment de la indústria mallorquina en els mercats internacionals durant el període convulsiu d'entreguerres, 1914-1930», MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.) i SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *Els anys vint a les Illes Balear. XVII Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 9 a l'11 de desembre de 1998*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1999, p. 21-42.

MANERA ERBINA, Carles, *Història del creixement econòmic de Mallorca (1700-2000)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2001.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «El republicanisme a Mallorca a l'època de la restauració (1895-1905)», a MARIMON RIUTORT, Antoni (ed. lit.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*, Fundació Emili Darder, Palma, 1997, p. 91-135.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Les repercussions de la guerra hispano-americana a les Illes Balears (abril-agost de 1898)», *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'estudis històrics*, núm. 54, 1998, p. 343-352.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «La contribució humana de les Illes Balears a les Campanyes d'Ultramar de 1895-1898», *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics i Històrics*, núm. 9, 1999, p. 71-80.

MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.) i SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *Els anys vint a les Illes Balear. XVII Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 9 a l'11 de desembre de 1998*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1999.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Nota sobre algunes repercussions de la guerra del Marroc a Mallorca i Menorca», MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.) i SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *Els*

anys vint a les Illes Balear. XVII Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 9 a l'11 de desembre de 1998, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1999, p. 197-204.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Lluís Martí Ximenis. Els orígens de l'esquerra nacionalista a Mallorca», *Afers: fulls de recerca i pensament*, Vol. 18, núm. 44, 2003, p. 141-156.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «"Lucharemos con nuestras propias fuerzas". La participació dels socialistes en els comicis municipals de 1922 a Palma» a GINARD FERON D. (Coord.), *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca*, Lleonard Muntaner, Palma, 2016, p. 163-178.

MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià, *Diccionari de partits polítics a les Illes Balears (1900-2008)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2012.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «"Espires que no aconsegueixen abrindar la flama". La campanya autonomista a Mallorca a la darrerria del 1918 i a l'inici de 1919.», *Afers: fulls de recerca i pensaments*, Vol. 28, núm. 75, 2013, p. 449-470.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Les eleccions del bloc assembleista: un intent frustrat de democratitzar l'ajuntament de Palma (novembre de 1917)», *Randa*, núm. 77, 2016, p. 117-130.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Entre el humor y la política. La prensa satírica durante la Restauración. El caso de Mallorca», *Pasado y memoria: Revista de Historia contemporánea*, núm. 16, 2017, p. 149-175.

MARIMON RIUTORT, Antoni, «Entre el caciquisme i la democràcia: les eleccions municipals de 1920 i 1922 en el districte II del municipi de Palma», *I Jornades d'Estudis: el Pla de Sant Jordi*, Ajuntament de Palma, Palma, 2017, p. 291-296.

MARIMON RIUTORT, Antoni, *El triomf de Joan March. Les eleccions a Corts de 1923*, Lleonard Muntaner, Palma, 2020.

MARTÍ BATALLER, Aurelio, (coord.), *Proletarios de todos los países. Socialismo, clase y nación en Europa y España (1880-1940)*, Comares, Granada, 2019.

MARTÍ BATALLER, Aurelio, *España Socialista. El discurso nacional del PSOE durante la Segunda República*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2017.

MARTÍ BATALLER, Aurelio, «Un internacionalismo patriota. El discurso internacionalista del PSOE durante la II República» *Ayer*, núm. 108, 2017), p. 257-282.

MARTÍ BATALLER, Aurelio, «Pràctiques socialistes i nació a les Illes Balears (1931-1936)», *Mayurqa*, núm. 1, 2019 V època, p. 34-44.

MARTÍN NÁJERA, Aurelio i ENCINAS MORAL, Luis, «Documentación española contemporánea depositada en los archivos de la Federación Rusa», *Historia Contemporánea*, 9, 1993, p. 257-289.

MARTÍN NÁJERA, Aurelio, «Fuentes para el estudio del primer socialismo», *Ayer*, núm. 54, p. 23-48, 2004.

MARTÍN NÁJERA, Aurelio, *Diccionario biográfico del socialismo español (1879-1939)*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2010.

MARTÍN RAMOS, José Luis, «La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)», *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 4, 1974, p.155-190.

MARTÍN RAMOS, José Luis, «Movimientos de huelgas en la ciudad de Barcelona (1914-1918), Industrialización y nacionalismo: análisis comparativo», *Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia*, 1985, p. 579-586.

MARTÍN RAMOS, José Luis, *Historia de la UGT*, Vol. 2. Entre la revolución y la reforma, 1914-1931, Siglo XXI, Madrid, 2008.

MARTÍN VALVERDE, Antonio, *La legislación social en la historia de España. De la Revolución liberal a 1936*, Congreso de los Diputados, Madrid, 1987.

MARTÍNEZ GÓMEZ, Pedro, *La Dictadura de Primo de Rivera en Almería (1923-1930). Entre el continuismo y la modernización*, Universidad de Almería, Almería, 2007.

MARTÍNEZ GRIMALT, Joan Tomàs, *La construcció d'una cultura socialista a Mallorca (1900-1909)*, *El setmanari El Obrero Balear*, Documenta Balear, Palma, 2009.

MARTÍNEZ LÓPEZ, Fernando. *La barbería de la Almedina. Los orígenes del socialismo almeriense, 1880-1903*. Universidad de Almeria, Almeria, 2003.

MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa, *El socialismo y la España oficial*, Tucar Ediciones, Madrid, 1975.

MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa, *El socialismo y la España oficial. Pablo Iglesias diputado a Cortes*, Colección de Temas Sociales, Guadalajara, 1975.

MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa i PAGÈS BLANCH, Pelai (Coord.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Edicions Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Monserrat, Barcelona, 2000.

MARTORELL, Joan, *Andreu Crespi, Aproximació biogràfica*, Miquel Font Editor, Palma, 1989.

MARTORELL FULLANA, Catalina, *El Republicanisme federal i la cultura liberal democràtica 1868-1900*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015.

MARTORELL LINARES, Miguel Ángel, «No fue aquello solamente una guerra, fue una revolución. España y la Primera Guerra Mundial», *Historia y política: Ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 26, 2007, p. 17-45.

MASSOT I MUNTANER, Josep, *La Guerra Civil a Mallorca*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1976.

MASSOT I MUNTANER, Josep, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1978.

MASSOT I MUNTANER, Josep, *Guerra Civil i repressió a Mallorca*, Publicacions Abadia de Monserrat, Barcelona, 1997.

MAZA ZORILLA, Elena, «Las clases populares en España: continuidad y transformaciones en su perfil asociativo (1887-1930)», *Investigaciones históricas*, *Época moderna y contemporánea*, núm. 15, p. 297-314.

MÉNDEZ, Epifanio, *Un paseo por la historia socialista de Andratx*, Agrupación Socialista de Andratx, Andratx, 2004.

MERCADAL, Deseado, *Datos para la historia de los movimientos obrero y político en Menorca*, Editat per l'Autor, Maó, 1979.

MIR MAYOL, Gregori, «El socialisme utòpic de Jeroni Bibiloni», *Lluc*, núm. 618, 1972, p. 21-24.

MIR MAYOL, Gregori, *El mallorquinisme polític (1840-1936)*, Editorial Moll, Palma, 1990.

MIRALLES, Ricardo, «Historiografía del movimiento obrero en el País Vasco: 1880-1936», *Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7, 1992, p. 237-255.

MIRALLES LE FOLL, Pere Guillem, «Premsa anarco-sindicalista El Rayo (1912-1914)», *Randa*,

núm. 32, 1992, p. 75-88.

MIRANDA ENCARNACIÓN, José Antonio, *La industria del calzado en España. La formación de una industria moderna y los efectos del intervencionismo estatal*, Tesis doctoral, Universitat d'Alacant, 1996.

MIRANDA ENCARNACIÓN, José Antonio, *La industria del calzado en España (1860-1959)*, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, València, 2000.

MIRALLES, Ricardo, «Historiografía del movimiento obrero en el País Vasco: 1880-1936» *Historia Contemporánea*, núm. 7, p. 237-255.

MOLINA DE DIOS, Ramon, «Aproximació al procés de formació de la classe obrera mallorquina», a MANERA, Carles i PETRUS, Joana Maria, *Del Taller a la fàbrica*, Ajuntament de Palma 1991, p.73-86

MOLINA DE DIOS, Ramon, «El salario como indicador. consumo, niveles de vida y desequilibrios en el mercado de trabajo. Mallorca, 1860-1936», *Revista de la historia de la economía y de la empresa*, n úm.. 1, 2007, p. 341-369.

MOLL BLANES, Isabel, «El Obrero Balear. Un periódico de provincias», *Estudios de información*, núm. 12, 1969, p. 65-79.

MONER Catalina i PONS Jordi, *Gabriel Alomar. Pedagog, publicista, escriptor, poeta i polític*, Illa Edicions, Palma, 2017.

MORA, Francisco, *Historia del Socialismo Obrero desde sus primeras manifestaciones hasta nuestro días*, Imprenta de Inocente Calleja, Madrid, 1902.

MORAL SANDOVAL, Enrique, «Pablo Iglesias. Notas de un dirigente obrero», *Sistema: Revista de ciencias sociales*, núm. 11, 1975, p. 19-45.

MORAL SANDOVAL, Enrique, «El socialismo y la Dictadura de Primo de Rivera», a JULIÁ Santos, *El socialismo en España: desde la fundación del PSOE hasta 1975*, Pablo Iglesias, Madr, 1986, P. 191-211.

MORAL SANDOVAL, Enrique (Coord.), CASTILLO, Santiago (Coord.), *Construyendo la modernidad: Obra y pensamiento de Pablo Iglesias*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 2002.

MORATO, Juan José, *El Partido Socialista Obrero*, Biblioteca Saavedra Fajardo, Madrid, Madrid,

2012.

MORATO, Juan José, *Líderes del socialismo obrero español (1868-1921)*, V.M. Arbeloa, Madrid, 1972.

MORENO SÁEZ, Francisco, «Anarquistas y socialistas en la provincia de Alicante (1874-1917)», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia contemporánea*, núm. 5, 1986, p. 153-190.

NADAL SOLER, Antoni, «La presència de Marx a El Obrero Balear», *Lluc*, núm. 709, 1983, p. 94-99.

NADAL SOLER, Antoni, *El Primer de Maig a Palma (1890-1936)*, Ajuntament de Palma, Palma 1988.

NADAL SOLER, Antoni i PERELLÓ, Aina, *Literatura obrerista a Mallorca (1900-1936)*. Ajuntament de Palma, Palma, 1993.

NADAL SOLER, Antoni, *Rituals obrers i avalots estudiantils a Mallorca (1890-1980)*, Documenta Balear, Palma, 2015.

NETTLAU, Max, *Impresiones sobre el socialismo en España*, Edita Zero, Madrid, 1970.

OLABARRI, Ignacio, «El movimiento obrero en la historia de España», *Nuestro Tiempo*, núm. 225, 1973, p. 136-142.

OLIVER JAUME, Jaume. *Joan Montserrat i Parets i l'Escola Socialista. La polèmica amb Francesc Mulet*, Edicions Lluçmajor de Pinte en Ample, Lluçmajor, 1983.

OLIVER JAUME, Jaume, «El pensament social d'Andreu Pont. Entre l'educació popular i l'higienisme. Lluçmajor» *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*. Edicions Lluçmajor de Pinta en Ample, 1992, Núm. 3. p. 135-159.

PAGÈS BLACH, Pelai (Dir.), *Història del moviment obrer als Països Catalans*, Edicions del País Valencià, València, 2001.

PALLOL TRIGUEROS, Rubén, «Socialistas en el Madrid jornalero. La conquista electoral socialista en el Chamberí de 1905», ORTIZ DE ORRUÑO LEGARDA; Jose Maria (coord), UGARTE TELLERÍA; Javier (coord), RIVERA BLANCO, Antonio (coord.), *Movimientos sociales en la España contemporánea*, Abada, Madrid, 2008, p. 327-328.

PALOMARES IBÁÑEZ, Jesús María, «Los orígenes del socialismo castellano, Remigio Cabello,

fundador de la agrupación socialista de Valladolid», a *Investigaciones históricas modernas y contemporáneas*, núm. 6, 1986, p. 169-186.

PALOMARES IBAÑEZ, Jesús Maria, *El socialismo en Castilla*, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1987.

PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Curial, Barcelona, 1980.

PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca, 1917-1923*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *La Restauració a Mallorca (1874-1923)*, Documenta Balear, Palma, 1997.

PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *Carnaval, codolades i teatre popular: la disidència a la Mallorca caciquista (1875-1923)*, Documenta Balear, Palma, 1999.

PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *L'origen de la Caixa de Balears. Els projectes d'una burgesia modernitzadora*, Documenta Balear, Palma, 2001.

PÉREZ GUTIÉRREZ, Pilar, «El ocio en el mundo del trabajo según “El Obrero Balear”», BARCELÓ CRESPI, Maria (coord.); SUREDA GARCÍA, Bernat, *Espai i temps d'oci a la història, XI Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1993, p. 409-416.

PÉREZ GUTIÉRREZ, Pilar, «Aproximació a una moral socialista mallorquina a partir d'El Obrero Balear: 1900-1919», a *Historia Industrial, Història en construcció. Mallorca 1850-1950*, a Estudis Baleàrics, núm. 43, 1992, p. 95-108.

PÉREZ GUTIÉRREZ, Pilar, «La difusión de la cultura a través de algunas publicaciones obreras de Mallorca en los años veinte», SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.); COMPANYY MATAS, Arnau (coord.) i PONS BOSCH, Jordi (coord.), *Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX: la comunicació audiovisual en la història, Vol. 1*, Universitat de les Illes Balears-Fundació Sa Nostra, Palma, 2003, p. 329-338.

PIQUERAS ARENAS, José Antonio, *Història del Socialisme*, Alfons el Magnànim, València, 1981.

PIQUERAS ARENAS, José Antonio, «Los inicios del Partido Socialista Obrero Espanyol en Valencia», *Hispania: Revista española de historia*, Vol. 41, 1981, p. 621-640.

PIQUERAS ARENAS, José Antonio, «Los condicionamientos sindicales del socialismo valenciano», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 175-200.

PIQUERAS ARENAS, José Antonio, «Cultura radical y socialismo en España, 1868-1914», *Signos históricos*, núm. 9, gener-juny 2003, p. 43-71.

QUETGLAS RIUSECH, Josep, *Les architectures de la Casa del Poble de Palma. 1918-1924*. Associació d'idees, Sant Cugat del Vallès, 2015.

RALLE, Michel, «Socialistas madrileños (De los orígenes de la agrupación a 1910)», *Estudios de historia social*, núm. 22-23, 1982, p. 321-358.

RALLE, Michel, «La cultura política del primer socialismo español», JULIÁ, Santos (coord.), *El socialismo en España: desde la fundación del PSOE hasta 1975*, Editorial Pablo Iglesias, Madrid, 1986, p. 55-85.

RALLE, Michel, «Las huelgas antes y después del 1º de mayo. Los conflictos españoles entre 1886 i 1894: la irrupción de la fiesta del trabajo», *Estudios de historia social*, núm. 54, 1991, p. 7-135.

RALLE, Michel, «La función de la protección mutualista en la construcción de una identidad obrera (1870-1910)», *Sociología del Trabajo*, núm. 16, 1992, p. 143-163.

RALLE, Michel, «Le guesdisme, modèle du socialisme espagnol?», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 49, 2014, p. 73-88.

REDERO SAN ROMAN, Manuel, *Estudios de historia de la UGT*, Ediciones Universidad de Salamanca-Fundación Largo Caballero, Salamanca, 1992.

RAMOS DÍAZ, Encarnación, «L'anarquisme a Mallorca a partir de la seva premsa», a MARIMON RIUTORT, Antoni (ed. lit.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*, Fundació Emili Darder, Palma, 1997, p. 53-91.

RAMOS PALOMO, Mª Dolores, «¿El mito de la tierra prometida? Las agitaciones campesinas en Antequera (1918-1921)», *Revista de estudios antequeranos*, núm. 2, 1995, p. 467-491.

RAMOS PALOMO, Mª Dolores, *La crisis de 1917 en Málaga*, Diputación de Málaga, Málaga, 1987.

RAMOS PALOMO, Mª Dolores. «Crisis de subsistencias y conflictividad social en Málaga. Los

sucesos de enero de 1918», a *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia*, Vol. 6, 1983, p. 441-466.

RAMOS PALOMO, Mª Dolores, «Historia de las mujeres y pensamiento feminista: una historia plural a debate.», *Vasconia*, núm. 35, 2005, p. 515-526.

RIVAS LARA, Lucía, «Ritualización socialista del 1º de Mayo: ¿Fiesta, huelga, manifestación?», *Historia contemporánea*, núm. 3, 1990, p. 45-58.

RIVERA GARCÍA, Antonio, «Regeneracionismo, socialismo y escepticismo en Luis Araquistain», *Arbor Ciencia, Pensamiento y Cultura*, núm. 739, setembre-octubre, 2009 p. 1019-1034.

ROBERTS, Stephen, «Miguel de Unamuno y su relación con el socialismo entre 1914 y 1924», *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, vol 43, 1-2007, p. 89-98.

ROBLES EGEA, Antonio, «La formación de la conjunción republicano-socialista de 1909», *Revista de Estudios Políticos (Nueva época)*, núm. 29, setembre-octubre 1982, p. 145-161.

ROBLES EGEA, Antonio, «Socialismo y democracia. Las alianzas de izquierdas en Francia, Alemania y España en la época de la II Internacional», *Historia contemporánea*, núm. 3, 1990, p. 117-140.

ROCA AVELLÀ, Joan, *La indústria a Mallorca (segles XIX-XX)*, Documenta Balear, Palma, 2008.

RODRÍGUEZ CALLEJA, María, *El 1er de Maig a Catalunya (1890-1918) Afirmació, lluita i festa*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012.

RUIZ, David, *El movimiento obrero en Asturias*, Tesi Doctoral, Universitat d'Oviedo, 1968.

SÁNCHEZ, Isidro, «Propaganda de ideas en la España del siglo XIX», a ORTIZ, Manuel; RUIZ, David, SÁNCHEZ, Isidro (coord.), *Movimientos sociales y estado en la España contemporánea*, Editorial Universidad de Castilla y la Mancha, 2001, p. 153-202.

SÁNCHEZ PÉREZ, Francisco, «El movimiento obrero antes de la guerra civil: el enfoque de Manuel Tuñón de Lara», *Cuadernos de historia contemporánea*, núm. 30, 2008, p. 105-116.

SANTAMARÍA SUÁREZ, Luisa, *Revistas obreras en España (1868-1936)*, Tesis Doctoral, Universidad Complutense, 1979.

SANTANA MORRO, Manel, «L'associacionisme obrer a Marratxí», *I Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament de Marratxí, Marratxí, 1996, p. 75-86.

SANTANA MORRO, Manel, «El moviment obrer a Manacor. Des dels orígens fins al 1936. Una aportació per al seu estudi», *I Jornades d'Estudis Locals de Manacor*, Ajuntament de Manacor, Manacor, 2000, p. 331-339.

SANTANA MORRO, Manel, *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*, Edicions Cort, Palma, 2002.

SANTANA MORRO, Manel, *Classe obrera, cultura i educació a Mallorca (1868-1936)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2007.

SASSON, Donald. *One Hundred years of socialism: The West European left in the twentieth century*, I.B. Tauris, London, 2010.

SHUBERT, Adrián, «Reflexiones sobre el socialismo en Asturias», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 119-138.

SERRA, Antoni, *Gabriel Alomar (L'honestat difícil)*, Ajuntament de Palma, Palma, 1984.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, «Notes per a la història del socialisme a Mallorca, l'associacionisme a començament de segle», *Mayurqa*, núm. 17, 1977-1978, p. 73-75.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, «Pensament i actuació de Llorenç Bisbal i Barceló, dirigent socialista mallorquí (1876-1935)», *Mayurqa*, 1989, Vol. 22, Núm. 2, p. 37-46.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, «Dinàmica social als anys vint», MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.) i SERRA BUSQUETS, Sebastia (coord.), *Els anys vint a les Illes Balear. XVII Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 9 a l'11 de desembre de 1998*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1999, p. 69-87.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, edicions Cort, Palma, 2001.

SERRA BUSQUETS, Sebastià i COMPANYY MATAS, Arnau, *El moviment associatiu a les Illes Balears: des del final del segle XIX fins a l'actualitat. XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals: Palma del 13 al 16 de desembre de 2000*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 2001.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, *Projectes modernitzadors a Mallorca, des de finals del segle XIX fins al final de la dictadura*, El Far, Palma, 2003.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, «Llorenç Bisbal i Barceló, activista i pensador» a GINARD FERON, David (Coord.), *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca (1900-1936)*, Lleonard Muntaner, Palma, 2016, p. 73-86.

SERRALLONGA I URQUIDI, Joan, *Pablo Iglesias. Socialista, obrero y español*, Edhasa, Barcelona, 2007.

SOLBES LÓPEZ, Rosa (Coord.), AGUADO, Ana M. (Coord.), ALMENA COTS, Joan Miquel (Coord.), *Maria Cambrils, el despertar del feminismo socialista*, Universitat de València, València, 2015.

SUÁREZ SALVÀ, Manel, *El moviment obrer a Calvià (1923-1936)*, Lleonard Muntaner editor, Palma, 2008.

TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, Crítica, Barcelona, 1971.

TERMES, Josep y ALQUÉZAR, Ramon, *Historia del Socialismo Español (1909-1931)*, Vol 2, Conjunto Editorial, Barcelona, 1989.

TERREROS CEBALLOS, Gonzalo, *Antonio Maura y la cuestión marroquí*, tesi doctoral, Universidad complutense, 2013.

TEZANOS, José Félix, *Historia ilustrada del socialismo español*, Editorial Sistema, Madrid, 1993.

TIANA FERRER, Alejandro, *Maestros, misioneros y militantes. La educación de la clase obrera madrileña, 1898-1917*, CIDE, Madrid, 1992.

TIANA FERRER, Alejandro, «Movimiento obrero y educación popular en la España contemporánea», *Historia Social*, núm. 27, 1997 (I), p. 127-144.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, Laia, Barcelona, 1977.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, «Tradiciones obreras», VV.AA., *Homenaje a Pablo Iglesias: año del centenario*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 1979, p. 183-186.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, «Vida y muerte del pacto UGT-CNT, 1920», *Historia 16*, núm. 57, 1981, p. 28-39.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, *Medio siglo de cultura española (1885-1936)*, Bruguera, Barcelona,

1982.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, «La II Internacional (1889-1914): Intelectuales y socialismo en España», *Historia* 16, núm. 161, 1989, p. 73-80.

URÍA GONZÁLEZ, Jorge, «La historia social y el contemporaneísmo español. Las deudas del pasado» a *Revista Zurita*, núm. 71, p. 95-141.

URÍA GONZÁLEZ, Jorge «Los deportes de masas en los años veinte. Fútbol, élites simbólicas e imágenes de modernidad en España», <https://crec-paris3.fr/wp-content/uploads/2011/07/actes-08-Uria.pdf>, p. 155-212

VADILLO MUÑOZ, Julián, «Bajo el influjo de un italiano y un francés. Fanelli y Lafargue en la fundación de la Internacional en España», *Investigaciones Históricas, época moderna y contemporánea*, núm. 37, 2017, p. 175-203.

VAQUER ESTADES, Brígida, «Organitzacions obreres de Sóller», *BSAL*, XLI, 1985, p. 435-449.

VARELA ORTEGA, José, *El poder de la influencia: geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 2001.

VIDAL MANZANARES, Gustavo, *Pablo Iglesias*, Nowtilus, Madrid, 2009.

VIDAL NICOLAU, Antoni «Miquel Munar i Calafat, -Pola- (1880-1940): obrer i socialista, empresari i batle». *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*, núm. 3, 1992, pàg. 89-99.

VIDAL NICOLAU, Antoni, «El Sexenni Revolucionari a Lluçmajor (1868-1874) i la seva influència sobre el socialisme al primer terç del segle XX a Lluçmajor», *I Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor*, Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, p. 45-51.

VIDAL NICOLAU, Antoni, *La Guerra Civil a Lluçmajor*, Illa Edicions, Palma, 2019.

VIDAL NICOLAU, Antoni, «Els orígens de l'anticlericalisme a Lluçmajor. Els episodis de 1873 i 1912», *Mayurqa*, 2019 V època, núm. 1, p. 35-45.

VILAR, Pierre, «Le socialisme espagnol des origines à 1917», DROZ, *Histoire générale du socialisme. De 1875-1918 (2)*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983, p. 279-324.

VÍLCHEZ, Pep, «Antecedents i inauguració de la Casa del Poble de Palma (1900-1925)», a Ginard, David (coord.) *La Casa del Poble i el moviment obrer a Mallorca*, Lleonard Muntaner, Palma, 2016, p.

29-59.

ZUBERO, Luis Germán, «Socialismo en Aragón», JULIÁ, Santos, *El socialismo en las nacionalidades y regiones*, Pablo Iglesias, Madrid, 1988, p. 83-104.

ZUGAZAGOITIA, Julián i FUSI AIZPURUA, Juan Pablo, *Pablo Iglesias*, Akal, Madrid, 1976.

«El transcurso del tiempo, al serenar los espíritus, va limpiando nuestra actitud de falsas imputaciones. Vamos ganando poco a poco la conciencia de las multitudes, y no ha de tardar el día en que el Partido Socialista, considerado ayer como un partido perturbador, sea considerado como el factor más decisivo para implantar la paz entre los pueblos.»

Alexandre Jaume

«El socialismo y la paz», *El Socialista*, núm. 6512, 22 de diciembre de 1929, p. 1.